

კველი საქართველო

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო
საზოგადოების კრებული

ტომი III

მ. თაყაიშვილის რედაქტორებით

ტფილისი 1913—1914

ДРЕВНЯЯ ГРУЗИЯ

Сборникъ Грузинскаго Общества Истории и Этнографіи

ТОМЪ III

Подъ редакціею Е. ТАКАЙШВИЛИ

L'ANCIENNE GÉORGIE

Mémoires de la Société géorgienne d'histoire et d'ethnographie

TOME III

Sous la rédaction de M. E. T a k a y c h v i l i

TIFLIS 1913—1914

ელექტრო-მბეჭდავი სპირიდონ ლო-საბერიძისა, მოსკოვის ქ. № 5. ||| Электро-печатня Спиридова Ло-саберидзе, Моск. ул., № 5.

შინაარსი მესამე ტომისა

განყოფილება პირველი

რეჟიმისტები და გამოკვლევანი

1. ე. თაყაიშვილი: არსეოლოგიური მოგზაურობიდან
საშეკრელოში (1—241)

	გვ.
1. შესავალი. სოფელი ტყვირი და მისი ეკლესია. წარწერები. ხატები და სხვა ნივთები. ცნობილი პირნი კილაძეთა გვარისაგან	1— 19
2. სოფელი გულე-კარი და მისი ეკლესია. ხატები	19— 22
3. სოფელი სუჯუნა და მისი ეკლესია. ხატები და სხვა ნივთები	22— 31
4. სოფელი აბაშა და მისი ეკლესია	31— 32
5. სოფელი კადარი და მისი ეკლესია	32— 33
6. სოფელი ონტოფო და მისი ეკლესია	33
7. სოფ. სეფიეთი და მისი ეკლესია. ხატები	33— 38
8. სოფ. ბანძა, ვედიდი კარი. ბანძა, შაური კარი	38— 39
9. მარტვილის მონასტერი და მისი წარწერანი (39—44). ხატები და ჯვრები (44—69). სხვა და სხვა ვერცხლის ჭურჭელი და იარაღები (69—72). ნაკერ-ნაკსოვნი ნივთები (72—78). მარტვილის ხელთნაწერები (78—118). მარტვილის ფრესკები (118—125). ეპიტაფიები ანუ საფლავის ქვების წარწერანი (126—128)	39— 128
10. სოფ. წაჩხური და წაჩხურის ეკლესიის ხატის წარწერა	129— 130

11. ხობის მონასტერი და მისი წარწერა (129—134).
ფრესკები (134—137). ხატები და ჯვრები (137—156).
ხობის ხელთნაწერები (157—163) 131—163
12. ცაიშის ეკლესია (163—164). ხატები და ჯვრები
(164—181). ნაქსოვ-ნაკერნი (181—187). ხელთნაწე-
რები ცაიშისა (187—193) 163—193
13. ქალაქი ზუგდიდი და მისი ძველი ეკლესია (193—
194). ხატები ზუგდიდის ეკლესიისა (194—199). 193—199
14. სოფ. ყულის-კარის ჯვარი 199—200
15. სოფ. კორცხელის ეკლესია (200—202). ხატები კო-
რცხელის ეკლესიისა (202—208). 200—208
16. სოფ. წალენჯიხა და მისი ეკლესია (209—210). ფრე-
სკები (210—215). ლევან დადიანის ეკვდერი (215—
219). მანუჩარ დადიანის ეკვდერი (219—221). აღმო-
საველეის ეკვდერი (221—222). ხატები, ჯვრები და
სხვა ნივთები წალენჯიხის ეკლესიისა (222—238) 209—238
17. ს. ობუჯის ეკლესიის სამწერობელნი და მისი წარწერა 238—240
18. სოფ. ჯგალის ხატი ძელი ჭეშმარიტისა 240—241
19. სოფ. სკურდის ჯვარი 241

**2. შესავალი ეფრემ მცირის შრომისა „თარგმანებად
ფსალმუნთა წიგნისაჲ ლექსიკონითურთ 242—269**

3. ხონის ეკლესია და მისი სიძველენი:

1. წარწერანი (270—274). ხატები და ჯვრები ხონის ეკლე-
სიისა და სხვა ნივთები (274—281) 270—281
2. აღწერა ხონის ეკლესიის ხელთნაწერთა, შედგენილი არი-
სტო ვასილის ძის ქუთათელაძის მიერ 1893 წ., ივნისს 281—296
3. სია ხონის ეკლესიის სიგელ-გუჯრებისა, რომელნიც წა-
რუდგენია იმერეთის ეპისკოპოსის სოფრონიოსისათვის
მოთხოვნილებისამებრ ხონის ეკლესიის იღუმენს ვასილ
ქუთათელაძეს 1829 წელს 296—302
4. სოფელ სჯანის ეკლესიის ხატის წარწერა 302—304
5. დამატებანი და შენიშვნენი ცთომილებანი 304

ვანყოფილება მეორე

ეთნოგრაფია: სხალსო სიტყვიერება

1. ხალხური ლექსები ქართლში შეკრებილი თედო რაზი- კაშიელის მიერ.

	გვ.
1. ისტორიული ლექსები	1— 9
2. სხვა და სხვა გვარეულობის თეადების შესახებ	9— 12
3. ეპიტაფიები	13
4. საგმირო	13— 18
5. ლექსები ლეკებისა და ქართველების დამოკიდებულებაზე	18— 21
6. თათრებზე	22
7. სასულიერო ლექსები	22— 35
8. ადამიანი სააქაოსა და საიქიოს ცხოვრების შესახებ	36— 40
9. სიკვდილ-სიცოცხლეზე	40
10. ზნეობრივ შეხედულობის გამომხატველი ლექსები	41— 45
11. ვაჟკაცის შესახებ	45
12. აფორიზმები	46— 47
13. ყოფა-ცხოვრება	47— 65
14. სწავლაზე შეხედულობის გამომხატველი ლექსები	65
15. ლექსები დედა და შვილებზე	65— 67
16. დედინაცვალზე და გერებზე	67— 68
17. ლექსები ძმების ურთიერთობაზე	68
18. ლექსები გათხოვებაზე, ცოლის შერთვაზე, ქორწილზე და მათ შედეგზე	69— 78
19. ქალებზე	78— 80
20. ლეღლებზე და ტერტერებზედ	80— 83
21. მამასახლისზე	83— 84
22. თავადი, აზნაური, ბატონი	84— 87
23. საქართველოს სხვა და სხვა კუთხის მცხოვრებთა დამა- ხასიათებელი ლექსები	87— 95

24. ლოცვა	95
25. დალოცვა	95 — 98
26. ქება	98—100
27. სიმღერები: ა) იავნანა	100—101
ბ) ტონა	101
გ) შკის დროს	101—102
დ) ხენის დროს	102—103
ე) მეტივეური სიმღერები	103
ვ) საქორწილო და საერთოდ საღვინო სიმღ.	104—107
ზ) საარშვიცო (სიმღერები)	107—134
28. შაირები	135—146
29. მესტიურული	146—150
30. წელიწადის დრონი	150—152
31. ლექსები ბუნების მოვლენებისა და მათ შედეგების შესახებ	152—153
32. ქართლის მდინარეების დამახასიათებელი ლექსები	154—155
33. ლექსები მებრესი კამეჩების შესახებ	155—157
34. ლექსები მელორეზე და ლორებზე	157—158
35. ლექსები მეცხვარეზე და ცხვარზე	158—159
36. ცხოველთა შესახებ	159—162
37. ფრინველების შესახებ	162—164
38. ლექსები მგლებზე და მგლებისაგან მოტანილ ზიანზე	164—165
39. ლექსები კალიისაგან მოტანილ ზიანზე	165—166
40. ნარევი	166—179
41. ზარმაცი კაცი	179
42. ნატვრა	180
43. დაცინვა	180—181
44. მცენარეებზე	181—182
45. ან-ბანის ლექსი	182—183
46. ზღაპრები ლექსად	184—185
47. ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი	185—189
48. რუსთველის ნათქვამები	189—190
49. ლექსები როსტომის შესახებ	190—192
50. ბეჟანიანი, ეთერიანი, ამირანზედ	192—193
51. სხვა და სხვა ლექსები	193—196

2. ხალხურა ლექსები კახეთში შეკრებილი თვლო რაჭიკაშვილის მიერ.

1. ისტორიული ლექსები	196—199
2. საგმირონი	199—201
3. სასულიერონი	201—202
4. საზნეობონი	202—203
5. ყოფა-ცხოვრება	203—213
6. კახური „იენანის“ ლექსები	213—214
7. დალოცვა	214—215
8. შაირები	215—216
9. მესტიერული	216—217
10. საარშიყონი	217—222
11. ნარევი	222—225
12. ნატერა	226
13. ნაწყვეტები	226
14. ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი	226—228
15. ამირან-დარეჯანიანიდან	228

3. ხალხურა ლექსები ჩაწერილი ია კარკარეთლის მიერ.

1. მეფე-დედოფლის ჩვეულებრივი დალოცვა უწინდელს დროს	229
2. ლოცვა ან-ბანხედ	229—230
3. სოლომონ ბრძენი და კუნძულელი	230—231
4. თვეების დახასიათება	232—234
5. სოლომონ	234—235
6. სვიმონი	234—235
7. ანაგის ციხე	235
8. ახლანდელი დროება	236

4. ხალხურა ლექსები სამეხსეთოში შეკრებილი ვინმე მესხის მიერ.

1. ისტორიული ლექსები	236—247
2. სასულიერო ლექსები	248—250
3. ოჯახის წევრნი (პატარძალი, ცოლი, ქმარი)	250—251
4. შეყვარებულნი	251—252
5. მონადირე	252
6. მეცხვარეს ვირი	153
7. გამიჯნურებული ვაჟ-ქალი	253—267
8. ნარევი	267—276

5. ანდაზები და აფორიზმები (მისივე შეკრებილი) . 276—290
6. ანდაზები და სიტუების მასალები, შეკრებილი კოსტანტინე გვარამაძის მიერ 290—307
7. გამოცანები სამეცხეთოში შეკრებილი ვინმე მუსის მიერ 307—309
8. გამოცანები სამეცხეთოში და გურიაში შეკრებილი კოსტ. გვარამაძის მიერ 309—313

განყოფილება მესამე

„საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ კრებათა ოქმები, წლიური ანგარიშები, სარევიზიო კომისიის აქტები, სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვანი და შემომწირველთა და წევრთა სიები.

1. საზოგადო კრებათა ოქმები №№ 19—30, 1909 წლისა 1—28
 №№ 31—43, 1910 წლისა 28—74
 №№ 44—54, 1911 წლისა 97—108
 №№ 55—65, 1912 წლისა 108—128
2. წლიური ანგარიშები: 1908 წლისა 5—12
 1909 წლისა 51—64
 1910 წლისა 74—84
-
3. სარევიზიო კომისიის აქტები: 1908 წლისათვის 16—17
 1909 „ 66—67
 1910 „ 105
-
4. სავარაუდო ხარჯთაღრიცხვანი: 1909 წლისათვის 13—16
 1910 „ 64—66
 1911 „ 84—86
5. შემომწირველთა და შემომწირულობათა სიები: 1908 წლისა 8—9
 1909 „ 54—59
 1910 „ 76—80
 1911 „ 129—132
 1912 „ 132—150
6. საზოგადოების წევრთა სიები: 1911 წლის 1 იანვრისათვის 87—96
 1913 წლის 1 იანვრისათვის 151—160

Предисловіе.

Второй томъ «*Древней Грузіи*» содержитъ въ себѣ три отдѣла.

Въ первомъ отдѣлѣ помѣщены рефераты, читанные Е. Такайшвили на общихъ собраніяхъ членовъ Общества.

Первая самая большая статья «*Изъ археологическаго путешествія по Мингреліи*» (стр. 1—269) заключаетъ въ себѣ свѣдѣнія о 19 церквахъ и монастыряхъ Сенакскаго и Зугдидскаго уѣздовъ Кутаисской губерніи, описаніе рукописей и церковно-археологическихъ предметовъ, хранящихся въ этихъ церквахъ и монастыряхъ, и подробные тексты и разборъ ихъ надписей. Нѣкоторыя церкви и ихъ древности впервые становятся извѣстными въ литературѣ изъ означенной статьи. Большинство, конечно, и раньше хорошо были извѣстны, но свѣдѣнія объ нихъ пополнены новыми матеріалами и тщательнымъ разборомъ надписей, которыя въ этомъ трудѣ представлены съ возможною полнотою.

Вторая статья «*Вступленіе къ труду Ефрема Младшаго (Мицрѣ)—Толкованіе книги псалмовъ*» (242—269)—служитъ какъ бы приложеніемъ къ первой статьѣ. Текстъ предисловія списанъ П. Ингороква съ дефектной рукописи Мартвильскаго монастыря и пополненъ текстами изъ другихъ списковъ, но все же полного текста предисловія пока не удастся установить. Рукопись *Толкованія* Мартвильскаго монастыря переписана въ 1091 году священникомъ Іоанномъ Мтавраисдзе. Изъ послѣсловія рукописи мы узнаемъ, что Іоаннъ Мтавраисдзе одинъ экземпляръ означенной книги переписалъ для автора *Толкованія* Ефрема Младшаго еще въ 1080 году, и этотъ послѣдній списокъ послужилъ ему оригиналомъ для нашей рукописи 1091 года, которую переписчикъ испол-

ниль лично для себя. Рукопись писана на бомбицинѣ, которая, такимъ образомъ, въ Грузіи была въ ходу еще въ XI вѣкѣ. Означенное *Предисловіе* даетъ намъ подробное свѣдѣніе о существующихъ переводахъ *Толкованія* псалмовъ на грузинскій языкъ до Ефрема Младшаго, а равно выясняетъ цѣль составленія, или перевода, новаго *Толкованія* и указываетъ греческіе источники, которые служили автору источниками. Еще важнѣе для насъ «*Лексиконъ*» словъ и выраженій, встрѣчающихся въ *Толкованіи* и приложенный къ этому интересному предисловію. Это самый ранній лексиконъ, дошедшій до насъ на грузинскомъ языкѣ отъ столь отдаленнаго времени.

Третья статья «*Хонская церковь и ея древности*»—(270—302) даетъ свѣдѣнія о Хонской церкви Св. Георгія, ея церковной утвари, рукописей въ ней хранящихся, и сообщаетъ списокъ актовъ этой церкви, которые были переданы въ канцелярію имеретинскаго епископа Софроніуса въ 1829 году. Описание рукописей Хонской церкви, приложенное къ этой статьѣ, составлено нынѣ покойнымъ А. Кутателадзе.

Четвертая статья «*Надпись образа Сазанской церкви*»—(270—302) заключаетъ въ себѣ разборъ надписи образа-складня Спаса Сазанской церкви Шорапанскаго уѣзда, которая относится къ концу XVI вѣка. Образъ былъ ободранъ и попорченъ грабителями. Надпись, между прочимъ, упоминаетъ о женѣ имеретинскаго царя Баграта III (+ 1587) Еленѣ и ея сынѣ Свимионѣ, которые изъ генеалогической таблицы академика Броссе неизвѣстны.

Вообще въ I отдѣлѣ настоящаго изданія собранъ большой историко-археологическій матеріалъ, составляющій плодъ лѣтней экспедиціи Е. Такайшвили въ Западную Грузію въ 1913 году.

Во второмъ отдѣлѣ помѣщены весьма цѣнные этнографическіе матеріалы:

- 1) народныя стихотворенія, собранныя въ Карталиніи (Θ. Разикашвили (1—196);
- 2) народныя стихотворенія, собранныя въ Кахетіи имъ же (196—228);
- 3) народныя стихотворенія, записанныя Га Каргаретелемъ въ Карталиніи (228—236);
- 4) народныя стихотворенія, собранныя въ Меслетіи нынѣ

умершимъ священникомъ грузиномъ-католикомъ Іоанномъ Гварамадзе, извѣстномъ подъ псевдонимомъ Винмэ Месхи (236—276);

5) пословицы, поговорки и афоризмы, записанные имъ же въ Месхетіи (276—290);

6) пословицы и поговорки, собранныя въ Месхетіи и въ Гуріи Константиномъ Гварамадзе (290—307);

7) загадки, записанныя въ Месхетіи священникомъ Іоанномъ Гварамадзе (307—309);

8) загадки, записанныя въ Месхетіи и въ Гуріи Константиномъ Гварамадзе (309—313).

Всего въ этомъ отдѣлѣ собрано 1559 стихотвореній, 675 пословицъ и поговорокъ и 74 загадки.

Третій отдѣлъ заключаетъ въ себѣ протоколы общихъ собраній, отчеты и списки членовъ Общества за 1909, 1910, 1911 и 1912 годы (1—160).

Е. Такайивили.

P r é f a c e.

Le troisième volume de «l'ancienne Géorgie» contient trois parties. Dans la première se trouvent les conférences, lues par *E. Takaïchvili* aux réunions générales des membres de la société: le premier article, le plus grand, sur le voyage archéologique en Mingrélie (p. 1—269) contient des renseignements sur 19 églises et monastères des districts de Sénaki et de Zougdidî, du gouvernement de Koutlaï, la description des manuscrits et des objets ecclésiastico-archéologiques, qui se trouvent dans ces églises et ces monastères, et les textes détaillés et l'explication de leurs inscriptions. Plusieurs églises et leurs antiquités sont connues pour la première fois dans la littérature, grâce à cet article. Certes, la plupart avaient été bien connues avant; mais les notions en sont complétées par de nouveaux matériaux et par l'explication détaillée des inscriptions, qui sont présentées dans cet ouvrage avec tous les détails possibles.

Le deuxième article: «Introduction de l'ouvrage d'Ephrème le Jeune (Mtziré), — «L'interprétation du livre des Psaumes» (p. 242—269) est comme la suite du premier article. Le texte de la préface est copié par P. Ingoroqva du manuscrit détérioré appartenant au monastère de Martvili et complété par les textes des autres manuscrits. Malgré cela nous ne pouvons pas encore rétablir le texte complet de la préface.

Le manuscrit de l'Interprétation, appartenant au monastère de Martvili, fut copié en 1091 par le prêtre Jean Mthavraisdzé. Le memento du manuscrit nous fait connaître que Jean Mthavraisdzé avait déjà copié un exemplaire de ce livre pour l'auteur

de l'Interprétation d'Ephrème le Jeune en 1080, et ce dernier manuscrit lui servit comme original pour notre manuscrit de 1091 que le copiste avait fait pour lui-même.

Le manuscrit est écrit sur le papier de coton, qui en Géorgie était déjà répandu au onzième siècle. Cette préface nous donne des renseignements détaillés sur les traductions qui existent de l'Interprétation des psaumes en langue géorgienne jusqu'à Ephrème le Jeune. Elle nous explique le but de la traduction de la Nouvelle Interprétation et indique les sources grecques, qui avaient servi à l'auteur.

Le Lexique des mots et des expressions, qui se rencontrent dans l'Interprétation et qui est ajouté à cette curieuse préface, est plus important pour nous. C'est le lexique le plus ancien qui soit venu jusqu'à nous de ce temps reculé.

Le troisième article «L'église de Khoni et ses antiquités» (p. 270-302) nous donne des renseignements sur l'église de Khoni de Saint-Georges, sur les vases sacrés de l'église, les manuscrits, qui y sont renfermés, et nous communique la liste des actes de cette église, qui ont été remis au bureau de l'évêque d'Iméréthie Sophronios en 1829. La description des manuscrits de l'église de Khoni, appliquée à cet article, a été faite actuellement par A. Kouthatheladzé aujourd'hui décédé.

Le quatrième article «Inscription de l'image de l'église de Sazane (p. 302--304) renferme l'explication de l'inscription de l'image du Sauveur se repliant à trois parties, qui se trouve dans l'église de Sazane du district Chorapan, laquelle date du XVI-ème siècle. L'image a été détériorée et dépouillée de ses ornements par des brigands. Entre autres, l'inscription mentionne l'épouse Hélène du roi d'Iméréthie Bagrat III (+ 1587) et son fils Siméon, qui ne sont pas connus dans la table généalogique de l'académicien M. Brosset.

En général, dans la première partie de cette édition sont recueillis les grands matériaux historico-archéologiques, qui démontrèrent le résultat de l'excursion, faite en 1913 par E. Takaïchvili dans la Géorgie Occidentale.

Dans la deuxième partie se trouvent des documents très précieux au point de vue ethnographique:

1) poésies populaires, recueillies en Karthlie par *Th. Rastkachvili* (p. 1—196);

2) poésies populaires, recueillies en Kakhéthie par lui-même (p. 196—228);

3) poésies populaires, recueillies par *Ja Kargaréthie* en Karthlie (p. 228—236);

4) poésies populaires, recueillies en Meskhéthie par le prêtre géorgien catholique *Jean Gvaramadzé*, connu sous le nom de *Vimmé Meskhi* (p. 236—276);

5) proverbes, dictons et aphorismes, recueillis par lui en Meskhéthie (p. 276—290);

6) proverbes et dictons, recueillis en Meskhéthie, en Gourie par *Konstantin Gvaramadzé* (290—307);

7) devinettes, recueillies en Meskhéthie par le prêtre *Jean Gvaramadzé* (p. 307—309);

8) devinettes, notées en Meskhéthie et en Gourie par *Konstantin Gvaramadzé* (p. 309—313);

En tout dans cette partie sont réunis 1559 poésies, 675 proverbes et dictons et 74 devinettes.

La troisième partie renferme les comptes-rendus des réunions générales, les rapports, la liste des membres de la société pour 1909, 1910, 1911 et 1912 (p. 1—160).

E. Takačhvili.

ბანუოჟილეგ პირველი
რეფერატები და გამოკვლევანი

პრემიუმის მფლობელის მოვლა-პროვინცია სამედიცინო.

ზაფხულში 1913 წლის „საქართველოს საინტორი და საე-
ნოგრაფიო საზოგადოების“ მონღოლიზმით ჩვენ დაფარეთ სამეგრე-
ლოს უმთავრესი მონსტრები და ეკლესიები. მიზნით გვექონდა გან-
საკურებით გადაგველო ფოტოგრაფიულად ვეკლა შესანიშნავი ნაშე-
ბი, გავცნობდით ძველ მხატვრობას (ფრესკებს) მონსტრებისა და
ეკლესიებისა, აღვენიშნა მათში ისეთი ისტორიული ჰერების სურა-
თები და სხვა მხატვრობა, რომელთა ნამდვილის მსგავსად ჰერის გა-
დალება ფერადებით უსაჭიროებს საგანს შეადგენს ჩვენი მუზეუმისა-
თვის. ამას გარდა ვაგრძელებდით, რამდენადაც ვასწრობდით, არქეო-
ლოგიურ მასალას, ეკლესიების, ჯვრების, ხატების და სხვა ნივთე-
ბის წარწერებს, ხელთნაწერების მინაწერებს, სიგელ-გუჯრებს და სხვა.
თან გვანდდა საგანგებოდ მოწვეული ფოტოგრაფი თეოდორე კონე.
აღნიშნული მიზანი შეძლებისამებრ შევასრულეთ. დიდი დახმარება
აღმოგვიჩინა ყოფილად სამედიცინო გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა
ლენინმა, რომელსაც გულითად მადლობას ვუძღვებით. ხელი შეგვი-
წევს აგრეთვე მარტვილის წინამძღვარმა შიომ, ხონის ბერ-მონა-
ზონმა ანდრეამ, აბაშის ბლადონინმა ფილემონ მატკავამ, ტყვირის
ეკლესიის მღვდელმა სტეფანე კურუმ, სოფელ სეფეთის მღვდელმა
ბესარიონ ბუკუნავამ, ცაიშის მღვდელმა ბესარიონ თოდუამ, ცნობილ-
მა მოღვაწემ იონა მეუნარგამ, წაღუნჯის ბლადონინმა სამსონ თვალ-
თვაძემ. ვეკლა ამთ დიდ მადლობას ვუცხადებთ და აგრეთვე სხვებ-
საც, რომელთაც რაიმე დახმარება გაგვიწიეს. სამეგრელოს ვეკლა
ეკლესიების დარება ვერ მოვასწარი. ხელი შეგვიშალა ავადმყოფო-
ბამ. სამეგრელოს გარდა წელს ჩვენ ვიუაით კიდევ იმავე მიზნით
იმერეთის დაბეში, ხონში და ვანში, და აგრეთვე შემოქმედის მო-
ნსტრებში გურიაში. შეგვიბილი მასალის სურათებით ჯეროვანად გა-
მოცემა ძრიელ დიდ ხარჯს მოითხოვს და ჯერხანად საზოგადოებას

არ ძალუძს. აქ მოკლეთ აღწერისათ ნახუდს და გადაღებულ ნივთებს და მოვიყვანთ უმეტეს შემთხვევაში წარწერებს.

ტ ე გ ი რ ი.

სოფელი ტუვირი მდებარეობს რიონის პირად ვაკეზე, შვიდი კერსის მანძილზე სადგურ ახაშიდან. ეკლესია ტუვირისა პატარაა, მაგრამ ლამაზი, გუმბათიანი, ნაშენია ქვით და აკურით, გეგმა მისი ოთხკუთხედიან ფარის სახედ. სიგძე და განი ეკლესიისა არ აღემატება 14 ადღს. შესავალი აქვს დასავლეთით და სამხრეთით. ფანჯრები სამი აქვს: თითო აღმოსავლეთით, დასავლეთით და ჩრდილოეთით. მომრგვალო გუმბათში რვა პატარ-პატარა ფანჯარაა. ჩარჩოები ფანჯრებისა ხისა ძველებური. ეკლესიის გუმბათი დახურულია ტუვირის ფერცლებით, ფრთები და ეკვტრები უფრით. ამბობენ სახელ-წოდება ტუვირი იმიტომ დაერქვა სოფელს, რომ ეს ეკლესია ძველათ მთლათ იყო დახურული ტუვირითაო, მაგრამ ეს საეჭვოა. ჩვენ ქვემოთ წარწერიდან დაგინახავთ, რომ სახელი სოფლისა იმ დროსაც, როდესაც ეკლესიას აშენებდენ, ტუვირი უოფილა. ამ პატარა ეკლესიას მიშენებული აქვს ორი საკმაოდ მოზდილი ეკვტერი, ერთი დასავლეთის მხრით და მეორე ჩრდილოეთის. ორივე ეკვტერი მიშენებულია მე-XVII საუკუნეში, თვით ეკლესიის აღშენება კი, ჩვენის აზრით, ეკუთვნის მეთოთხმეტე საუკუნის დასასრულს ანუ მე-XV დასაწყისს. შიგნით და გარეთ ეხლა ეკლესია შელესილი და შეთეთრებულია კირით და თავის პირვანდელი სახე დაუკარგავს. გარეთ ჩუქურთმა ეტყობა ეხლა მხოლოდ სამხრეთის და დასავლეთის კარების ირგვლივ და აგრეთვე დასავლეთის კედელში. დასავლეთის ფანჯარა, რომელიც ეხლა დახშულია ეკვტრის მიშენების გამო, ჩუქურთმიანი უოფილა, ფანჯრის ქვემოთ ღომის ქანდაკება მოჩანს და ხუთი სხვა ჩუქურთმიანი ქვა. კარის მარცხნივ დახშული ჩუქურთმიანი კამარა (არკა) არის, თაღს ქვემოთ ჩუქურთმიანი ფურია. ჩუქურთმიანი ქვები მოიპოვება აგრეთვე დასავლეთის კარის მარცხნივაც.

წინეთ ეკლესიის კედლები შიგნით სულ მოხატული უოფილა, მაგრამ შელესის და შეთეთრების შემდეგ თიოქმის აღარაფერი და-

ჩენილა. ესლა მხატვრობა ეტეობა მხოლოდ გუმბათში. გუმბათის ცა-
ში ჯგარია დახატული რგოლში, რგოლი უჭირავთ ხელში ანგელო-
ზებს. ქვემოთ ფანჯრებს შუა კიდეგ მოჩანან წინასწარმეტყველები.
ჩრდილოეთის მხარეს შეენიშნეთ თაფები ორმოცთა მოწამეთა ხუცური
ასო-მთავრული წარწერით: „[მოწა]შენი ორმოცნი“. სამხრეთისკენ მო-
ჩანს ნახევრად შენახული ჯვარცმა. დასავლეთის ეკვტერში დახატული
ყოფილა მეორედ მოსვლა. კარგად მოჩანან ანგელოზები საყვირებით
და წარწერით: „საყვირის ცემა“. ანგელოზების ქვემოთ ორივე მხრით
სხედან მოციქულები. მხატვრობის წარწერები მისცილი ასომთავრუ-
ლით უოფილა. განკელი სულ უბრალოა ხისა, ტრაპეზი ქვისა, ალ-
მოსავლეთის კედელზე მიდგმული. ჩრდილოეთის ეკვტერი დაზიანე-
ბულია.

წ ა რ წ ე რ ე ბ ი ა.

როგორც კედლების ისე ხატების წარწერები ტყვირის ეკლეს-
იისა ძრიელ საყურადღებონი არიან ჩვეთავის. ამ წარწერებიდან
ჩანს, რომ ტყვირის ეკლესია აშენებული უოფილა ჭილაძეების მაერ
და მათ სამარხავად გაშხდარა. ჭილაძეები ერთ დროს მთავრები იყ-
ნენ და ფლობდენ დიდ მხარეს გურიასა და სამეგრელოს შუა. გური-
აში მათი სამფლობელო საერისთავომდის მიდიოდა, ესე იგი მათ
ეჭირათ მთელი ესლანდელი მხარე გურიისა, რომელსაც ჭჭეია საჭა-
ვანო, სამეგრელოს მხრით მათი სამფლობელო, როგორც ირკვევა
ესლა, ბანძამდის მიდიოდა. ამ საზღვრებში შედიოდა, გარდა საჭა-
ვანოისა, ორპირი, სამტრედია, ესლანდელი საჭილაო, აბაშა და სე-
თიეთი. ჭილაძეები ძლიერნი იუნენ მე-XIV და მე-XV საუკუნოებ-
ში, მაგრამ შემდეგ, მე-XV საუკუნის მეორე ნახევარში, დაკარგეს
თავის სამფლობელო და დაქვეითდენ. მე-XV საუკუნეში იმერეთის
მეფის გიორგი II დროს (1548—1535) დიდათ გამოჩენილი იყო
ჯგან ჭილაძე, მაგრამ მან უღალატა გიორგი მეფეს. მეფემ შეიპერო
ის და მოჰკლა. მისი მამული ჯერ თვით გიორგიმ დაიჭირა, მაგრამ
მერმე გაუფო დადასს და გურიელს და მათ შორის საზღვრათ დაიდგა
რიონი. საჭავანო ერგო გურიელს, რიონის მარჯვენა ნაპირი და-

დაინს. მე-XVII საუკუნეში ჭილაძეების გვარი კიდევ წარჩინებულად ითვლებოდა და ნათესაობით შეკავშირებული იყო დადიანებთან და გურიელებთან. სოლო შემდეგ დროში სულ დამცირდა. ესლა მათ უფილ სიმდიდრეს და გვარს მოკვაკონებს ერთი კუთხის სახელი აბაშა და სამტრედიას შუა, საჭილაო, და აგრეთვე აქამდე დარჩენილი შელოცვა: „ღმერთმან ისე გაგამრავლოს, როგორც ჭილაიას ჯოგო“, ხშირათ იტყვიან სამეგრელოში.

ჭილაძეების შესახებ ძირეღ ცოტა ცნობები გვქონდა. ესლა ტყვირის ეკლესიის წარწერები, რომელნიც ამდენხანს უცნობნი იეგნენ ჩვენს ღიტერატურაში, შუქს ფენენ ამ ერთხელ ძლიერი გვარის ისტორიას და გვამცნევენ ბეერ ახალ ჰირებს. სოგირითი მათგანის სახეები დიდებულის ტანისამოსებით გამოქანდაკებულნი არიან ხატებზე. ხატები და წარწერები გადმოვიღეთ ფოტოგრაფიულად. შეღბენილია აგრეთვე გეგმაღ ეკლესიისა.

1. სამხრეთის კარის ზემოთ დიდ ქვაზე ასომთავრულით სწერია:

- 1) **ნწწწწწწ. იწწწ. წწწ**
- 2) **ყწწ. ზწწწწწწწწწ. ზ**
- 3) **ღწწწწწწწწ. წწწწწწწწ.**
- 4) **წწწწწწწწწწწწ. წწწწწწწწ.**
- 5) **წწწწწწწწწ. წწწ. იწწ. ზწწწწწ. ზწწწწწ. წწწ. წწწწწწ.**
- 6) **წწწ. წწ. წწწწწწწწ. წწწ. იწწ. წწწ**
- 7) **წწ. წწწწ. წწწ. წწ იწწ.**

უქარაგმით:

„სახელითა ღმრთისათა აღეშენა, მაცხოვრისა მტუეუგირისა საუღრისა აღმაშენებელსა ქუეეღსა ჭილაძესა შეუნღვენეს ღმერთმან. ძმათა მისთა კახაბერსა და ჩუბინსა შეუნღვენეს ღმერთმან. ვინცა შენღობა ბრძანოთ, შეგინღვენეს ღმერთმან“.

ამ ეკლესიის აღმაშენებელი ქვეღი ჭილაძე იხსენიება ერთ სიგელში¹⁾ მეფე გიორგი VII-სა († 1407). მისი ძმები კახაბერი და

¹⁾ ამ სიგლისა მარტო პირს მოულწევია ჩვენამღის და ინახება ბროსეს ქალღღებში პეტრე ბურგის აზიურ მუზეუმში (ს. კაკაბაძე. გენეალოგია ღიდის აღექსანღრე მეფისა, გვ. 18—19).

ნუბინი სსვწ წწარტბში არ ტვზღღბა. ვინაითგან გიორგი VII მუ-
ფობა ეკუთვნის მუ-XIV სსუკუნის დანსსრულს და მუ-XV დანსწყის
და ქველი ჭილადე მის დროს ცხოვრობდა, ამიტომ ტუვერის ეკლე-
სიის აშენებაც, ჩუენის აზრით, ამ დროს უნდა ეკუთვნოდეს. სიტკელში
ქველი ჭილადე მოღარეთ-უხუტესად არის მოხსენებული. წარწერა ამ ხა-
რისსს არ იხსენიებს. წარწერა იმ დროს ეკუთვნის, აღბათ, როდესაც
ქველ ჭილადეს ჯერ მოღარეთ-უხუტესობა არ ჭქონია მიღებული. ამი-
ტომ წარწერა უფრო უნდა ეკუთვნოდეს მუ-XIV სსუკუნის დანსსრულს,
ვიდრე მუ-XV დანსწყის.

ამ წარწერაში მოხსენებულნი ჭილადეები უძველეს დროის ჭი-
ლადეებათ უნდა ჩაითვალს, ვინაითგან ამასე ადრე საბუთებში ჭილად-
ძის გვარი ცნობილი არ არის.

ტუვერის ეკლესია სსსაფლათ ეოფილას ჭილადეებისა, რაც მტკიც-
ღება სსვწ წარწერებითაც.

2. მარცხნივ იმავე კარის ერთ ქვაზე მერმენდელის ასომთავ-
რულით, ერთ სტრიქონათ სწერია:

წ-ო, ტ-უ ჩნტ ზ-იტტ უ-ი ნ-ო ფ-ის(?)

„ღმერთო, რომელი ხარ ზე(ცა)თა, შეიწუაღე სული ოფესი“(?).

3. აღმოსავლეთის კედელზე ასეთივე ქვაზე და ასეთივე ხელით:

**წ. წ-ო, ტტ ო-ფ-ის, ტ-უ ჩნტ ზ-იტტ უ-რ
ო-ფი: (?).**

„ღმერთო და უფალო, რომელი ხარ ზეცათა, შეუნდვენ ოფე“(?).

ეჭვს გარეშება, რომ ორივე უკანასკნელი წარწერა ერთ და იმა-
ვე ხირს იხსენიებს, ხოლო სსხელი ამ ხირის კარგად არ იკითხება და
ჩვენ სსეჭვოდ დავგიდგია. ამას გარდა, ვინაითგან თ-ს და უ-ს ასო-
მთავრულში ერთგვარი გამოსახულობა აქვს, ძნელი სსთქმელია, ოფე,
ოფესი უნდა იფოს, თუ უფე, უფესი.

4. ჩრდილოეთის ეკვდერში არის აკლდამა და ამ აკლდამას ზე-
მოდან ხურება დიდი ქვის ფიქალი, რომელიც აუხდიათ და გაუტე-
ხიათ და გრეხილიანი ასომთავრული წარწერაც დავიანებულა. ამ ქვის
წარწერას ჩვენ ასე ვკითხულობთ:

1) **წ. ზ-ტტ[ტო]: სტო:**

2) **წ-ო: უ-ი: ნ-ო: უ-ს**

3) კნს: ႠႠႠႠႠႠႠ: ႠႠႠႠ:

4) ႠႠႠႠႠႠႠႠႠ. ႠႠႠႠႠႠႠႠႠ:

5) ႠႠႠႠႠႠႠႠ: ႠႠႠႠ: ႠႠႠႠႠႠႠႠႠႠ. ႠႠႠႠ:

ქვემოთ მხედრულათ:

1) ქ.: ამის: მწერალს: შს: ღნ: ან.

7) და: ვინცა: ბრძანთთ: თქვენცა: შს: ღნ.

„მაცხოვარო“ ზირო დმრთისათ, შეიწყაღე სული ჭიდაძის ბატონის (==პატრონის) მამა ჭყონდიდლის იერემიასი ორსავე შინა ცხოვრებასა, ამინ“.

„ამის მწერალსაც შეუნდოს დმერთმან, ამინ და ვინცა [შენდობა] ბრძანთთ, თქვენცა შეკინდოს დმერთმან“.

ჭყონდიდელი იერემია ჭიდაძე ის ჭყონდიდელი უნდა იყოს, რომელიც მოხსენებულა ჰოემა შახნავაზიანში და რომელიც ცხოვრობდა მე-XVII საუკუნის მეორე ნახევარში. იმავე შახნავაზიანში ცნობილია იერემიას ძმა ქველი¹⁾. ეტყობა, ჭყონდიდელს იერემია ჭიდაძეს მიუძენებია ტუვირის ეკლესიისათვის ჩრდილოეთის ეგვიპტური თავის სამარხად და დამარხულა ამავე ეგვიპტერში.

ხატები და სხვა ნაგებობი.

1. დიდი მაცხოვრის ხატი ქართული ხელობისა, ნაჭელი, ვერცხლი-სა, ოქროთ დაფერილი, 53,5 × 40 სანტიმეტრი. მაცხოვარი ზის ტახტზედ, მარცხენა ხელში აქვს სახარება, მარჯვენა ხელით ჭვარსა სწერს. წარწერა აქვს ხუცურათ: „მაცხოვარი“. ზემოთ აშიაზე შუაში ხატია მაცხოვრისა და მის მარცხნივ და მარჯვნივ დედა ღვთისა და იოანე ნათლისმცემელი. მარჯვნივ და მარცხნივ აშიებზე მთავარანგელოზნები და შათ ქვემოთ წა ჰეტრე და წა ჰაფლე. ქვემოთ აშიაზე წა მათე, წა მარკოზ და წა ლუკა. მაცხოვრის წინ მარცხნივ ხატის შუა ტანზე გამოქანდაკებულია სურათი იერემია ჭყონდიდელი-სა. ქრისტეს თავის კარშემო სიმრგვლე („ნიმბი“) შემკობილია 10

¹⁾ Brosset. Hist. de la Géorgie, t. II, livr. 1, p. 608.

ძვირფასი ქვეთ. ზურგზე, ვერცხლის ფიჭარზე, მშვენიერის მსხვი-
ლის ასომთავრულით ხატს აწერას:

1) **ჱ. ძობაჲსი. ოჲჲ. ყხრინდოჲს. ცო-
ფიჲსტუნდ: ნდ**

2) **ხდტდჲსი, ზჲო, დდ: ზფჲო, ხდტჲ
დდ: რჲჲ**

3) **ქინდ: მჲრინდ: იხტინ: ზჲო, ოჲსი:
ხცინტჲსტ:**

4) **დდტდჲს: დტტდჲს: რჲსტტ: ზი-
ჲტ. ნდნო, ოჲს**

5) **ძობ, ძტ: მჲრდ: ზიხჲსტჲსტჲს: ხდ-
ხდ: ოჲსი**

6) **ფიფჲს: ოჲსტჲს: ოჲსდტჲს: ზო-
ჲსტ. ტდო, ო**

7) **დტ: ოჲსტ: ოჲსჲს: ტტ: ზი, ო**

8) **დო: დტ ფდნდჲს: ნდ, ო, ო, ტ**

9) **ზჲო, დ: დ: ზფდტჲს ზჲსტჲს: ზ-
ფინდ: ოდრჲ**

10) **ტჲსინდნდ. უქარავით:**

„რომელი კვამლისათვის ცოდვილთას სამარადისოდ შეახდ
მდგომარე ხარ წინაშე ძისა შენისა, ღმრთის მუბელო, მცირედათ
ამათგან ხრწნადათ ნივთთა მიერ სასტებითურთ შენდა მიმკედრებულ-
სა, მამა ჭეონდიდელსა, იერემიას ჭილაძესა, მომცე თხფათა იუშთა
პოვნა, რათა მოთხე არ დასჯად საუკუნითა. მუხ და მფარველ მექმენ
მას დღესა განკითხვისასა“.

წარწერა მიმართულია, როგორც ხედავთ ღვთის-მშობლისადმი.
ხატი კი მაცხოვრის არის. ეს მომხდარა მიტომ, რომ დამწერს და
გამკედელს ხატისა აუღია უცვლელათ მისგანვე გაჭედის ღვთის-
მშობლის ხატის წარწერა, რომელიც ქვემოთ მოკვებულს.

2. ღვთის-მშობლის ხატი, დიდი, ვედრების, ზვილელი, ნა-
ჭედი, ქართულის ხელობისა, ვერცხლისა, ოქროთ დაფერილი,
58X44 სანტიმეტრი, ღვთის-მშობელი დგას, მარცხენა ხელში
უჭირავს ძე-მაცხოვარი. ღვთის-მშობლის წინ დაჩქილია მშვედრებუ-

ლი ვარნოხსი ჭილაძე. ზემოთ აშიაზე სურათის მაცნობრისა დვითის-
მშობლით და იახნე ნათლის-მცემლით, მარცხნივ და მარჯვნივ აში-
ებზე მთავარ ანგელოზნი, მიქელ და გაბრიელ (უკანასკნელის სახე
გაფუჭებულია), მათ ქვემოთ ჰეტრე და ზავლე, ქვემო აშიაზე მ-
ხარობლები: მათე, მარკოზი, ლუკა. სურათებზე ასომთავრული წარ-
წერებისა სახელებისა. მეორე გვერდზე ვერცხლის ფიცარზე ბალახე-
ბიანი სურათებით შემკობილზე ასომთავრული წარწერაა იმავე ხე-
ლით, როგორც წინა ხატზედ:

1) **ჟ: . კოკოზნი: . მკჟ: . ჟონინტოქნი: . ცო-
გოზნი(ტნი)ნნი: . ნნი**

2) **ტვინოგ: . კყოღნი: . ზ კყოკოტტო
ღტო: . მმმ**

3) **ქინნი: . ყინინნი: . იკატინი: . კყოკოქნი: .
კგინტოგტნი: . ზნი**

4) **ღნი: . ღტტტტტტნი: . ნიქტტტნი: . კყოტო: . ნ-
ნოქყოქნი: . კტტ: . ყ**

5) **რტნი: . კნიკყოტყოქნი: . ჟტტტტნი: .
კინნიქინნი:**

6) **ქინნი: . ტოკნი: . ღოხტოინი: . კოკოქნი:
ტტტტტტნი: . ტოტტნი: . სო**

7) **ჟინნი: . ტნი(ტნი: . კიოქო: . ზტ ვნიტნი:
ნტოქოქოტტნი**

8) **კყოღნი: . ზნი. კყოტტყოქნი: . კყოტყოქნი:
კნი. გოქნი. ჟტტტტტტტნი. უკანაგმით:**

„რომელი ეგე კსნისთჳს ცოდვილთაჲს სამარადისოდ მეოხად
მდგომარე ხარ წინაშე ძისა შენისა, ღმრთისა მეობელთ, მცირედთა
ამათჳან ხრწნადთა ნივთთა მიერ სასუებითურთ შენდა მიშვედრებულსა,
ვარნოხსი ჭილაძესა, ძესა ჩემსა ხაზრთისი მომეტ თხოვათა ჩემთა
ზოგნაჲ, რაჲთა მოხე არ დასჯაჲ საუკუნოთა. მეოხი და შფარველი
შეჭმენი მას დღესა განკითხვისასა“.

ამ ხატის გაჭედად და წარწერად იმავე მე-XVII საუკუნის მე-
ორე ნახევარს ეკუთვნის, როგორც წინა ხატისა. ეს და ერემია ჭი-
ლაძის ხატი ეჭვს გარეშე ერთი და იმავე ლტოლპედილის ნახელავია

თავის სტილით. წარწერაც სრულიად ერთგვარია ზალეოგრაფიული მხრით და ფრასების შინაარსით, ხოლო განიხილვა გრამატიკული ფორმებით, რომელიც უკანასკნელ წარწერაში უფრო ძველია, მაგალითად: ცოდვილთაჲსა, ღმრთისა, სასოჲებიუთ (აქ საცხარია უადგილოდ ნახმარი ასო ჴ ინი სემდეგ), ჰოჲნაჲ, რაჲთა, დასჴად, შეოხი და მფარველი შექმენი. პირველ წარწერაში კი გვხვდება ამათ მაგიერ: ცოდვილთასა, ღმრთის, სასოებიუთ, ჰოჲნა, რათა, დასჴად, შეოხ და მფარველ შექმენ. მაგრამ მიუხედავად ამისა უფლად შეუძლებელია დგთის-მშობლის ხატი უფრო ადრინდელ დროს ეკუთვნოდეს, ვიდრე მაცხოვრისა. ხელთაზ ორთავე ხატისა სრულიად ერთგვარია და უსათუოდ ერთ და იმავე ოქრომჭედელს ეკუთვინის.

3. ფრთები დასაკეცი ხატისა, ნაჭკედი, გერცხლისა ოქროთ დაფერილი. ქართული დაბალი ხელთისა, 19,5 X 15 სანტიმეტრი. შუაში ვოფილა მაცხოვარი, რომელიც დაკარგულა, მაცხოვრის მარჯვნივ და მარცხნივ ფრთებზე დედა ღვთისა და იოანე ნათლის-მცემელი, ამას ქვემოთ მუხლ მოდრეკილნი ჭილაძენი, ცოლ-ქმარნი, რაჲნოზ და უტანდარ ჩხეტაისი ქალი. ეს მთელი ხატიდან დარჩენილი ფრთები ესეა მიჭედელია ფიციარზე და ხატად არის ეკლესიაში. ამათზე შემდეგი ხუცური წარწერა არის. მარჯვნივ იოანე ნათლის-მცემლის გარშემო:

ო.ფ.წ.ო.: **უ**
ო. ჴ.ბ.ნ.ბ.უ
ი.ბ.ბ.ბ.ბ.: **უ.უ**
ბ.უ.უ.უ.უ.უ
უ.უ: **ფ.წ**
გ.წ.ო.
უ.წ.უ: **ბ.ო.**
უ.წ: **ბ.ო.უ**
წ.წ.ო.წ. ბ
უ.წ.წ.უ.უ
ბ.წ.წ.წ. ბ.უ
გ.წ.უ.წ.ბ.უ
ბ.წ.ბ.უ

უფლო იესო
 ქრისტე (sic),
 ღმერთო, შე(-)
 წიე, შეიწვა-
 ლე და
 აცხო-
 ვნე სუ-
 ლი როვა-
 ნოზ ჭი-
 ლაძე.
 თანა შე-
 ცხედრე
 მათი

ო,რ,წ,ჩ	უტან-
ზ,ც,ძ	დარ
ქ	ჩხე-
ღ,რ,ქ,წ	ტიძის.
ჟ,ღ,წ,ქ:	ქალი.
ქ,რ,ღ,წ,ძ	ძიანარს,
(მარცხნივ ღვთის-მშობლის გარშემო):	
ღ,ღ,წ,წ, ღ,ღ,ქ	კაკას, ამინ.
ჩ, მ,ბ	ღმურ-
ქ,ძ,ღ,წ, მ,ღ,	ით შუენ-
ჩ,ღ,წ,ქ	ღეგ
ქ,ღ,წ,ღ	ქაიხთ-
ო,ხ,ძ	სრთს
ო,ხ, ჟ,ღ	ღა-
ქ,ღ,წ,ქ	ღია-
ქ,ღ,წ,ხ.	შვილს.

შუა დაკარგულ ტანზე ამა ხატისა უნდა უოფილიყო გამოხატული მაცხოვარი, ალბათ წარწერით, ასე რომ წარწერა აქ სრულად არ უნდა იყოს.

კაკა ჭილაძე, როგორც ქვემოთ დავინახავთ, ძმა არის ისტორიაში კარგათ ცნობილის ლევან II დადიანის მეუღლის ნესტან-დარეჯანისა. ამიტომ ეს ხატი, მისი წარწერა და წარწერაში მოხსენებულნი პირნი უნდა ეკუთვნოდენ მე-XVII საუკუნეს. ქაიხოსრო ლალიაშვილი არის კიდევ მომჭედი დიდი ღვთის-მშობლის ხატისა, სოფელ ვანის ეკლესიისა, სსჩინოში, იმერეთში¹⁾.

4. მცხეთის ხატი, 45 X 36 სანტიმეტრი, ნაჭედი, ქართულის ხელობისა, ვერცხლისა, ოქროთ დაფერილი. შემკობილია 12 ფირუზით და 7 ლალით. ხატზე ზემოთ გამოქანდაკებულია: მაცხოვარი ტახტზედ მჯდომარე ღვთის-მშობლით და იოანე ნათლის-მცემლით მარჯვნივ და მარცხნივ. ამათ ასომთავრულით აწერია:

1) იხ. ჩემი არხეოლოგიური მოგზაურობანი და შენიშვნანი, წიგნი პირველი, გვ. 10.

ჩ: ႁႆႆ: ႁႆႆ: ႁ: ႁႆႆ: ႆႆႆႆႆႆႆႆ-
 ႆႆ. ႆ: ႆႆ ႆႆႆ:

ქვემოთ გამოქანდაკებულია: „მიქელ: მთვრნგელოზი“, „გაბრი-
 ელ: მთვრნგელოზი“, და შუაში „პეპუნა ჭილაძე“ მვედრებელი
 დიდებულის ტანისამოსით. აშიებზე ზემოთ და ქვემოთ აქვს მხედრ-
 ლი წარწერა:

1) ქ: კჭა: უოვლად: ძლიერო: ღთო: ხატო: დმთეპისა: .
 მ(ა)ცხოვარო: ტუვირისა: მე: მონა: მისაგმან: და სსსოებ(ი)ს

2) ა: შენდამი: მონდობილმან: ასულმან: გურიელის: ბატონი-
 სს: ვანტანგისმა: ბატონ(ი)ს: შვილმან: ბატონ

3) მან: თამარ: მოგიჭედინეთ: ხატი: ესე: მაცხოვრისა: დ(ა)
 დავასვენეთ: ტაძრსა: თქვენსა: ქმრისა: ჩვენისა:

4) კურთხეულისა: ჭილაძისა ბატონისა პეპ(უ)ნ(ი)სსსა: და შე

5) ვსწირეთ: ღიპირშია: გრიგოლის: და მისის: ძმის: ხუცის:
 ბეგარა:

6) ზროხა: ერთი: ცხვარი: ზური: დომი: დვინო: და ეგელი:
 მოიტანდენ: ხორციელისა: შაბასა: და აღაპსა: უზმ(ი)დენ: აწ: რა

7) მანცა: კაცმან: ესე: ჩვენი: გაჩენილი: ტრპეზი: და ჩვენ-
 გან: გაკეთებული: ეკლერი: მოშალას: და ან: ჩვენისა: შვილის: და

8) მათი: მომავლის: შეტმან: კაცმან: ამ: ეკლერში: დ(ა)საულ-
 ვება: მოინდომოს: ჩვენდა: და კურთხეულისა: ჰპუნს: ნუქ

9) ბათამცა: მეორედ: მოსლვასა: ის: გ(ა)იკითხვის.

პეპუნა ჭილაძე და მისი მუედლე გურიელის ქალი თამარ სხვა
 წყაროებში ვერ არ შეგვხვედრია. თამარი უნდა იყოს ამდენხანს უც-
 ნობი ქალი გურიელი ვანტანგ I (1583—1587). მასსადამე ხა-
 ტი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVI საუკუნის დასასრულს, ან მე-XVII
 დასაწყისს. პეპუნას და თამარს, როგორც ერთობა, აუშენებიათ ტუვი-
 რის ეკლესიის დასავლეთი ეკვტერი და გაუხდიათ თავიანთ სამარხად.

ღვთის-მშობლის ხატი ჩვილედი: 19X14 სანტიმეტრი,
 ნაჭედი, ქართულის ხელობისა, მდარე. სურათები წიქლს-ზევითია, დედა-
 ღვთისას მარცხენა ხელში უჭირავს ძე წარწერით: იესო ქე (ხუცუ-
 რათ), ავით ხატზე აწერია: „დედა ღა“: ორივე მხრით ხატს
 შემდეგი მხედრული წარწერა აქვს:

ქ.: მოფაჭედინე

თ.: ხატი.: ესე.: ეოფ

ლად.: წმიდისა:

ჩუენ: დედოფალმა

ნ.: ხატონმან: ნეს

ტან დარიჯან: ძმ

ისა: ჩუენისა: ჭი

ლადისა: კაკაის

ათვის: სახსრად

და სახხად: სულ

ისა: მისისათვის: დიდსა: მას დღესა: გან

კითხვისსა: ამინ: და კირიელეისონ:

ამ ხატს ფრთები აქვს ხისა, რომელზედაც გადაკრულია მოთქ-
რვილი ვერცხლი და შემკობილია ხშირი ძვირფასი თვლებით ოქროს
ბუდეებით, ასეთივე თვლებით შემკობილია ფურცელ ხატისა. ფრთებ-
ზე სულ 72 ჭკა არის დაცული, ფურცზე 60. ორთავე მხარეს კი-
დეგ ბეჭი აკლია ქვები.

აქ მოხსენებული ნესტან-დარეჯან ჭილაძის ასულია, რომელიც
წინეთ ცოლად ვაჟდა გიორგი I ლიპარიანის და შემდეგ 1628 წლი-
სა ლევან II დადიანს. გადაიტვადა 1640 წლის ახლო ხანში. მაშა-
საღამე ამ ხატის გაჭედა ეკუთვნის მე-XVII საუკუნის პირველ ნა-
ხევარს.

6. ხატი დვთის-მშობელისა ჩვილედი, წელს-ფეხითი, $29 \times 22,2$
სანტიმეტრი, ქართული ხელობისა, ვერცხლისა, ნაჭედი, მე-XVI—
XVII საუკუნისა, არშია მოჭედილი აქვს ვერცხლისა. სახელები ხუცურათ
აწერია: დედას: დისა: ძე: ქე: ხელობა ამ ხატისა და ზემო აღ-
ნიშნულის თამარ გურიელის ასულის მიერ შეწირულის ხატისა სრუ-
ლიად ერთგვარია.

7. ხატი წმიდა მარინესი $21,5 \times 17,5$ სანტიმეტრი, ნაჭედი,
ქართული, დაბალი ხელობისა, მე-XVII საუკუნისა, წარწერით ხუცურ-
ათა: „წა: მარინე“. არშიაზე ბალახის სახეებია, მკრამ დაზიანებუ-
ლი. შემკობილია თვლებით.

8. ჯვარი სამწესოს სატარებელი ქართულის ხელობისა, ვერცხლისა,

აქროთ დაფერილი, რთის ბურთით და სიონით, ნახვედი. ავით ჯავრის ზომის არის 28,2×22,6 სანტიმეტრი. წინა ზირზე გამოკიდებულია ჯვარცმა, ზემოთ მთავარანგელოზი, მარჯვნივ და მარცხნივ წინამდგომი, დედა-ღვთისა და იახანე მახარებელი. შორეული მთავარანგელოზი უნდა მოფიცილო ქვემოთ, მაგრამ აქ სურათი გაფუჭებულია შორეული მიკრობულის რკინით. ჯვარის შორეული კვერდზე სწერია ასომთავრულით:

Գ. ՆԻՃԻ
 ԱԻՃԻ
 ԳԻՃԻ
 Ա՞ ՆՄԻԿԻ
 ԱԻՃԻ ԻՃ
 ԱԻՃԻՆԻ ԱԻՃԻՃԻ ԳՃ ԱԻՃԻՃԻՃԻ
 ԱԻՃԻՃԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻՃԻՃԻՃԻՃԻ ԳՃ
 ԱԻՃԻ ԱԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻՃԻՃԻՃԻ
 ԱԻՃԻ Գ
 ԱԻՃԻ
 ԱԻՃԻՆԻ Ա
 ԱԻՃԻՃԻ
 ԱԻՃԻ Ա...

დასარჩენი დამაჯული ტლანქათ მიკრობულის რკინით. უქარაცმით:
 „Ք. ჯვარცმა ქრისტეს, აღდგომილი զարևոյն շրջափառ და
 ցուցանით, ցხოցնებით, მშვიდობით დაიცევი զთայვე ցხოვრება-
 տა մինս. და լյնի մինն մშვიდობით մ“.....

ვერცხლის ზირველ ბურთზე სიონს ქვემოთ ასომთავრულით
 სწერია:

- 1) Գ. ԱԻՃԻՃԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻ ԱԻՃԻԱԻՃԻՃԻՃԻ
 ԱԻՃԻ ԱԻՃԻ
- 2) ԱԻՃԻԱԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻ ԱԻՃԻՃԻ
 ԱԻՃԻ ԱԻՃԻԱԻՃԻ ԱԻՃԻԱԻՃԻ
- 3) ԱԻՃԻՃԻՃԻ ԳՃ ԱԻՃԻԱԻՃԻՃԻՃԻ ԱԻՃԻ
 ԳՃԱԻՃԻ ԱԻՃԻ ԱԻՃԻ ԳՃԱԻՃԻ ԱԻՃԻ
 ԱԻՃԻԱԻՃԻ ԱԻՃԻ ԱԻՃԻ ԱԻՃԻ

უქარაცმით:

„ქ. შოვაჭვიდინე მე წინამძღვარმა ნიკურადემას¹⁾ იოსები ჯვარი ზა. ტოლსანი ჩემის სულის სახადი და საცხოვრებლადი. ნუ დამსჯი მე დღეს მას დიდსა განკითხვისსა. ამინ“.

სიონის თავზე გამოქანდაკებულია მთავარანგელოზი, ვგონებ ერთი და იგივე, სმიჯერ და ერთხელ სერაბიმი. თვით სიონზე ვხედავთ სურათებს მახრობლებისს წარწერებით ასომთავრულით: მარჯვ. ლუკა, ონე და მეოთხე კვერდზე თვით მაცხოვარს დიდი სატარებელი ჯვართ. ამ სურათის ირგვლივ სწერია ასომთავრულით:

ო,ფუ'ხო, ი'ყინო]
ჟ.ახრჟი იხ[ყი(რ]
ო.: რ'ჟჟ
ო.: ყყ'ყ
ყყ'ყ'ყ'ყ' ზ
ღ. ზც.ჟო.ჟ
რჟ.: ნო.ზ'
ო.ზ'ნ'. ო.რ
ო,ფიჟ: ჟო.ი
ქღ'ღ: ტო.ჟ'ზ
ჟ-ჟო, ჟ'ჟი.ი ყხჟ.

უქარაგმით:

„უფალო ი[ესო] ქრისტე, დმ[ერთ]ო ჩვენო, შეეწიე, შეიწიე და აცხოვრე სული უფალი ონოფრე კორძია, რომელ შეამკო ჟჟარი ესე“.

კორძიები ესლა საჭილაოში ცხოვრობენ და აზნაურების გვარს ეკუთვნან.

ლუკა მახრობლის ირგვლივ:

იხ.ყი.ო,
ყყ'ყ'ყ'ყ'ყ'
ზღ.: ზც.ჟო.რჟ.

1) ნიკურადემები ესლა ცხოვრობენ დაბა კულაშში.

ნო,ნუ. ზო
ჩინუ. ყოჩინუ
ჩინუდონბონ: ჩუ
ჩინუყინუბნ ყინუ
ყინუდუ: ბინუდუ
ყინუბნ ინბინუ. უჭარამთ:

„ღმერთო, შეიწუაღე და აცხოვნე სული მონისა შენისა ქახის-
რის ღაღაიშუილის. ვინცა შენდობა უთხრას, შეუხდუნეს ღმერთმა“.
ილანე მახარობლის ირგვლივ:

[ბ.ყ]ჩინო: ყო
ნო: ყინუბინუ
ინუბინო. ყინუბინუ
ყინუბინუ: ზინუ. ზ
ბინუბინუ.
ნო,ნუ. ზინუ
უ ინუბინუბინუ
ბინუბინუ. ზინუ
ბინუბინუ. ზინუ
ბინუბინუ

(შემდეგ მარკოზ მახარობლის ირგვლივ):

ბინუბინუ
ყინუბინუ.
ყინუბინუბინუ ბინუ
ბინუბინუ
ბინუბინუ ბინუბინუ
ბინუ ბინუბინუ:
ბინუბინუ(sic) ბინუბინუ
ბინუბინუ: ბინუბინუბინუ
ბინუ ბინუბინუ. უჭარამთ:

„უფალო იესო ქრისტე¹⁾, ღმერთო, შეევეწიე, შეიწუაღე და აც-
ხოვნე სული ამაღელ(?) ღამბარს ჭიდაძის და თანა მეცხედრე მათისა

1) ნამღვილში: ქრისტე.

ელენეს გომოდის ქალისა¹⁾, ძეს მათს თთარსა და შირუას აზდა(sic) მარადი(ს) ეკუნით ეკუნისამდი, ამინ“.

თვით ამ წარწერაში მოხსენებული ღამბარ ჭილაძე გამხატულია მუხლ-მოდრეკით ითანე მახრობელის წინაშე.

ჩვენ ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ღვთის-მშობლის ხატი, რომლის ზურგის წარწერაში იხსენიება ვარნოზი ჭილაძე ეკუთვნის მე-XV^{II} საუკუნეს. მაშასადამე ეს ჯვარიც, რომლის წარწერაში მოხსენიებულია იგივე ვარნოზი²⁾, უნდა ეკუთვნოდეს მე-XV^{II} საუკუნეს. ამ საუკუნეს ეკუთვნიან სხვა ჰირებიც, რომელნიც ჯვარის დანარჩენ წარწერებში არიან მოხსენიებულნი.

9. ბარძიში ვერცხლისა, რომელზედაც მოიპოვება მხედრული წარწერა:

„მატხოვარო მხსნელო ტუვირის ეკლესიასა შინა განსვენებულა, შეიწირე მცირი ესე შწულილი ბარძიში ჩემ მონისა არხიერის წერეთლის ზურაბის ძის დავითისკან ფებერელის იდ ჩვიდ“.

10. ფეშხუში ვერცხლისა, რომელზედაც გამოთრებულია წინა წარწერა.

უკულა ზემო მოყვანილი წარწერებიდან და ცნობებიდან სწანს: ტუვირის ეკლესია აშენებულია მეთოთხმეტე საუკუნის დასასრულს, ანუ მეთუთხმეტეს დასაწყისს ქველი ჭილაძის მიერ. სახელი ტუვირი სოფელს რქმევია ეკლესიის აშენებამდისაც, უოგელს შემთხვევაში იმ დროს მაინც, როდესაც ეკლესიას აშენებდენ. დასავლეთის ევგტერი აუშენებია ზეპუნა ჭილაძეს და მის მეუღლეს გურიელის ასულს თამარს მეჩვიდმეტე საუკუნის დასაწყისში და გაუხდიათ თავიანთ სამარსად. ამავე მიზნით მეჩვიდმეტე საუკუნის მეორე ნახევარში ჭყონდიდელს იერემია ჭილაძეს აუშენებია ჩრდილოეთის ევგტერი და აქვე დამარხულა. ხატები და სამწესოს სტარებელი ჯვარი ტუვირის ეკლესიისა გაჭედდნენ და შემკობდნენ არიან ჭილაძეების მიერ უმეტეს შემთხვევაში მე-XV^{II} საუკუნეში.

1) გომოძე, აქ გომოძეთ მოხსენებული, დიდებული გვარი იყო ძველათ სამეგრელოში.

2) პირველ ხატზე ვარნოზის მაგიერ სწერია ვარნოზი.

ჭილაძეების გვარიდან ზემო შოკვახილის წარწერების და სხვა საბუთების მიხედვით ესლა ცნობილია არიან:

ჭილაძე ჭილაძე მოლარეთ უხუცესი და მისი ძმები კახაბერი და ჩუბინა მამუნებელი ტყვირის ეკლესიისა მე-XIV საუკუნის დასასრულს ანუ მე-XV-ის დასაწყისს.

ჭავჭავაძე ჭილაძე, რომელიც ცხოვრობდა იმერეთის მეფის გიორგი მე-II-ის დროს მეთექვსმეტე საუკუნეში, მოკლეული გიორგი მეფის მიერ. ეს ჭილაძე მოხსენებულა ერთ ბიჭვინტის მონასტრის სიგელში, რომელიდანაც სჩანს, რომ მას შეუწირავს ბიჭვინტის მონასტრისათვის „ქართის უბანი“ მდებარე იქ, სადაც ხევის წყალი შეერთავს რიონს. ესევე ჭავჭავაძე მოხსენებულა კიდევ მეორე სიგელში კათალიკოსის მალაქიას დროს (1533—1535). ამავე დროს ცხოვრობდა **შედან ჭილაძე**. ეს უკანასკნელი ჭავჭავაძის ერთად მოხსენებულა გამაინებულის ეკლესიის ხატის წარწერაში საჭავჭავაძო, გურიაში ¹⁾.

შეშუნა ჭილაძე, მისი მეუღლე გურიელის ასული თამარ, ამათა უშენებიათ ტყვირის ეკლესიის დასავლეთის ეკვტერი და აქ უნდა იყვნენ დამარხულნი. თამარს გაუჭედინებია მაცხოვრის ხატი, რომელზედაც გამოქანდაკებულა თვით შეშუნა ჭილაძე დიდებული ტანისამოსში. ამათ უნდა ეცხოვრათ მე-XVI საუკუნის დასასრულს და მე-XVII დასაწყისში.

როგანოზ ჭილაძე, მისი მეუღლე უტანდარ ჩხეტიძის ქალი. ამათი შვილები უნდა იყვნენ მინასარ, კაკა და ნესტან-დარეჯანი. უკანასკნელი ცოლი იყო შირველად გიორგი დადიანისა, შემდეგ 1628 წლიდან ლევან II დიდისა. როგანოზ და უტანდარ ცხოვრობდნენ ალბათ მე-XVI საუკუნის დასასრულს და მე-XVII დასაწყისში. ესენი იხსენიებიან მაცხოვრის ხატის ფრთებზე. ჩვენ ვიცით სხვა წარწერიდან, რომ კაკა ჭილაძე მამა იყო ნესტან-დარეჯანისა, ხოლო ნესტან-დარეჯანი არ არის მოხსენებული მაცხოვრის ხატის

¹⁾ იხ. Баградзе. Арх. Пут. по Гуріи и Аджарѣ, стр. 235—236. Brosset Hist. de la Géorgie. t. II, livr. 1, p. 259—261, 343—345.

ფრთებზე, აღბათ წარწერა იმ დროს ეკუთვნის, როდესაც ნესტან-დარეჯან ჯერ დაბადებული არ ეოფილა და ვინაიტკან ის 1628 წელს მეორე ქმარს გაჰყვა, ამიტომ მისი დედ-მამის ცხოვრებას ვღებთ მე-XVI საუკუნის დასასრულში და მე-XVII დასაწყისში. როგანოზისა და უტანდარის სურათები გამოქანდაკებულია მაცხოვრის ხატის ფრთებზე. ნესტან-დარეჯანს, ჭილაძის ასულს, ტყვირის ეკლესიაში იხსენიებს ერთი ჰატარა დეთის-მშობლის ხატის წარწერა. აქვე მოხსენებულია მისი ძმა კაკაი. ნესტან-დარეჯანი მრავალ ეკლესიას კედლებზეა დახატული სამეგრელოში.

იერემიას ჭილაძე ჭეონდიდელი აღმაშენებელია ტყვირის ეკლესიის ჩრდილოეთის კვეტრისა და აქვე მარხია. შას იხსენიებს სოფლავის ქვის წარწერა და მისგან გაჭედელი მაცხოვრის ხატის წარწერა. ამავე ხატზე გამოქანდაკებულია მისი სურათი. ამ იერემიას უნდა იხსენიებდეს ჭეონდიდელად ავტორი შახნავაზიანისა ფეშანგ ბერტყაძე. იერემიას უნდა ეცხოვრა მე-XVII საუკუნის მეორე ნახევარში. ამ იერემიას ჰყავდა ძმა ქველი ჭილაძე, მოხსენებული შახნავაზიანში მე-XVII საუკუნის მეორე ნახევარში.

გარნოზისა ჭილაძე და ძე მისი ხოსრო მოხსენებულნი არიან დეთის-მშობლის ხატის წარწერაში. ხატი ეკუთვნის მე-XVII საუკუნეს. ვარზნოზის სურათი გამოქანდაკებულია ამავე ხატზე. გარნოზისა ანუ გარნოზი იხსენიება აგრეთვე ჯვარის წარწერაშიც.

ამალელი(?) დამბარ ჭილაძე, ცოლი მისი ელენე, გომისძის ქალი, შვილები მათი ოთარი და შერუა მოხსენებულნი არიან ჯვარის წარწერაში მე-XVII საუკუნეში.

აბრამ ჭილაძე მოხსენებულია ერთ სეფიეთის ეკლესიის წარწერაში, როგორც ჰირველათ მომხატავი ამ ეკლესიისა, არ ვიცით როდის ცხოვრობდა, მაგრამ მას იხსენიებს მეორეთ მომხატავი სეფიეთის ეკლესიისა ზოსიმე ჭეონდიდელი კობაძაძე და ამიტომ მე-XV, მე-XVI საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს.

მეტრე ჭილაძე ჭეონდიდელი და გიორგი ჭილაძე მოხსენებულნი არიან ერთ სიგელში 1680—1710 წლებისა¹⁾.

¹⁾ იხ. ჩვენი „საქართველოს სიძველენი“, ტ. I, გვ. 45—46.

ანა ჭილაძის ასული იყო მეუღლე ვახუშტი ჩიჯავაძისა, ცნობილია ვანის ეკლესიის დეათის-მშობლის ხატის წარწერაში¹⁾.

გულჯან ჭილაძის ასულა მეუღლე გედუან აბაშიძისა მოხსენებულა უბისის ეკლესიის ხატის წარწერაში²⁾.

ბ უ ლ ე - კ ა რ ი .

სოფელი გულე-კარი (წარწერაში გულეელი) მდებარეობს რიონის მარცხენა ნაპირზე აბაშის ნაწილში, სენაკის მაზრაში, გურიის საზღვარზე, სულ ორი ვერსის მანძილზე გურიის სოფლის ნიკოთიდან. წმიდა გიორგის ეხლანდელი ეკლესია ამ სოფლის უკუმბათა, მოზდილი, თლილის ქვით აშენებული და ყვართ დახურული. საკურთხევლის ნაწილი შიგნით და გარეთ მომრგვალებულია. კარები აქვს სამხრეთის, ჩრდილოეთის და დასავლეთის კედლებში. ფანჯრები ნატარ-ნატარაა, აღმოსავლეთის მხრით სამი და სხვა მხარეებში თითო-თითო. სიგძე აქვს ეკლესიას საკურთხველამდის 22 ადგილი და ორი გოჯი, განი 16 ადგილი და 2 გოჯი. ეკლესია სანიშნო ძველი არ არის. ეტუბა ძველი ეკლესიის ადგილზე შემდეგ დროში აუციან ახალი ეკლესია. ეზო დიდი აქვს, შემოებილი დიდრინის ჭანდრის და ცაცხვის ხეებით. ამობენ სახელ-წოდება გულე-კარი ნიშნავს გულყვანს ანუ ახლყვანს კარსაო. აქაური წმიდა გიორგის ხატი სასწაულო-მოქმედათ ითვლება. ეკლესიაში ინახება ძველებური დიდი ხმალი, საეზოდ დაჯანგული, რომელსაც მურვან-ურუს ხმალიად უწოდებენ. ამის შესახებ ხალხში შემდეგი თქმულებაა დარჩენილი: როდესაც მურვან-ურუსი საქართველო დაიბერო და აახრო, გულე-კარშიც მოვიდა თავის აურაცხელის ჯარით და შევიდა ამ ეკლესიაში ხატის სანახავად, რომლის ძლევა-მოსილობას დასცინოდა. ამ დროს თავის-თავად ჩაიკეტა კარები და ყოველი ცდა მურვან-ურუსის, რომ კარები გაეღო, ან ვინმე მოშველებოდა და გამოეყვანა ეკლესიიდან, ამაო შეიქნა. შემდეგ სასოწარკვეთილმა შეჰვედრა წმიდა გიორგის, სცნო იგი სასწაულო მოქმედათ და აღუთქვა, თუ მას გაუღებს

1) იხ. ჩემი არხეოლოგ. მოგზაურობანი ტე შენიშვნანი, წიგნი I, გვ. 10.

2) იხ. ჩემი Археологическія экскурсіи, разысканія и замѣтки. вып. V. стр. 31.

კარს და უვნებლათ გამოიყვანს ეკლესიიდან, შესწირავს წმიდა გიორგის თავის შესანიშნავ ხმადს, რომელიც მთელ სოფელს ერჩია. წმიდა გიორგიმ შეუსრულა თხოვნა და მას შემდეგ ეს ხმალი დარჩა გულოვან წმიდა გიორგის ეკლესიაში. ხმადის სიგძე არის 115 სანტიმეტრი. ტარი აქვს სპილთს ძვალისა ორი რკინის ზოლით შეკრული. ტარის ბოლოს რკინის გამოშვებული ნაწილი თავდება გველის მსგავსი თავით. ზოდებზე და ქვემოთ გამოშვებულ ნაწილზე ტარის ბოლოსა ოქროს ზარნიშია. ტარის ზემო მამრკვალეულ რკინისავე ნაწილზე ოქროსავე ზარნიშით მზება გამოსატული. ხმალი არაბულ-სპარსული ხელობისა არის.

ხ ა ტ ე ბ ი .

1. დიდი ხატი წმიდა გიორგისა სსწაულთ-მოქმედათ მიჩნეული, ნაჭელი, ვერცხლისა მორქვერილი, სიგძით 95 და განით 68 სანტიმეტრი, დაზიანებული უოფილა და ესხა გაუახლებიათ და განახლებასი მიუციათ ხუთასი მანეთი. მკვრამ ვაი ამ განახლებასი ეს მშვენიერი ძველი ქართული ხელობის ხატი სულ გაუფუჭებიათ და თავის პირვანდელი სხე ხატს უმეტეს შემთხვევაში დაუკარგავს. ამ დროს უნდა იყოს შელახული ხუცური წარწერაც, რომელიც ესხა ძნელი აღსადგენია. წმიდა გიორგი ცხენით არის წარმოდგენილი, ვეშაპს გმირავს შუბით. სიმგვრლე თავის კარშემო და ზედა ნაწილი ხატისა შემოკობილია თვლებით. აშია შემოკობილია ბალახის მსგავსი გრენილებით და ანგელოზების თავებით. უკანასკნელში იტალიანური რენესანსის გავლენა იხატება და ეს ძველ ხატს არ ეკუთვნის. განახლების დროს გაფუჭებულია აგრეთვე უმეტესად უკანა ტანი ცხენისა, ძუა, ვეშაპი და ხელი წმინდანისა. ზემოთ აწერია ასომთავრულით: „წ ა გ ი“.

მარცხნივ წმიდა გიორგისა ცხენს ზემოთ შებღალული და ძნელად გასარჩევი ხუცური წარწერა მოიპოვება, რომელსაც ჩვენ ასე ვკითხულობთ:

ჟ: ԲՅԱԻՄՃՕ
 ԿՆՕԻԻԿՆ: ԿՕ,
 ՆԿԻԻՆԻՆԿՕ: ԿԿ

ქ. წმინდაო
 გიორგი გუ-
 ლეულისაო, შე-

YB'Y'Y: YO'Y'Y'S
(ბ: G.O,Ŵ'Y'Y'Y'Y'
O.P'Y'Y'Y'Y' G.O,Ŵ'
Y'Y'Y'Y': Y'Y'Y'Y'Y'
ს:Y'Y': P'Y'Y'Y'Y': Y'Y'
Y'Y': Ŵ'Y'Y'Y'Y'Y': O,
Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'
Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y': Y'Y'
Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y': Y'Y'
Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'Y'Y'
Ŵ'Y'Y'Y'Y'Y'Y'
Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'.

იწუაღე უაგველ-
თა ცოდვილთ
უფრთს ცოდ-
ვილი ბავყრა-
საღე ფერიძე, მოქ-
ვის დეკანოზი. ოქ-
რომსკედელ(ნ)ი
იფუნენ ამისნი: შუ-
მ[ა]ურნი(?) ნა-
ბაწ ბამგარია
და თოფანია
ზებუღე.

2. დასაკეცი ხატი წმიდა გიორგისა, ვერცხლისა, 19,5×15
სახტიმეტრი, ფრთების წინა ჰორსე შედალიონებში გამოსახულნი
არინ ორ-ორ ჯერ ხუცურის წარწერებით წ'ე შარკოზი, წ'ე თე-
ლორე. კარები შემოთბილია თულებით. ხელობა ძრიელ მდარე არის.
მიგნით ძვეს ხატი წმიდა გიორგისა ფეხზე მდგომარე შუბით, გი-
ღეუ უფრო უფარგისი ხელობისა, ხუცურის წარწერით: „წ'ე ბ'ი“.
ზურგზე ხატისა, ვერცხლის ფიგურაზე ხუცური წარწერა არის ძრიელ
უშნო ასოებით და ძნელი გასარჩევი. ასო შ' უთველგან მობრუნებუ-
ლათ სწერია. ამ წარწერას ჩვენ ასე ვკითხულობთ:

- 1) Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'Y'
- 2) Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y': Y'Y'Y'Y': Y'
- 3) O.Y'Y'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'Y' Ŵ'Y'Y'Y'Y'
- 4) Y'Y'Y'Y'Y'Y': Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'
- 5) Y'Y'Y'Y'Y'Y' O.Y'Y'Y'Y'Y'Y' Y'.
- 6) Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y': Ŵ'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'
- 7) Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y' Ŵ'Y'Y'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'
- 8) Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y' Ŵ'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y'Y': Y'Y'Y'Y'(Y)
- 9) Y'Y'Y'Y'Y': Y'Y'Y'Y'Y'Y' Y'Y'Y'Y' O,
- 10) Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'Y'... უქარაგმით:

„შენ მეოხ მხედარო წმინდაო გიორგი, გიორგი ბუღეველი-
საო, მეოხ და მფარველ ექმენ მონასა შენსა მსახურთ უხუცესსა ლ(ა)-

შინსსაღარს(?) და თანა შეცხედრეს მისა დადინის ასუფს მარეს და ძეთა მისთა ღიშარს(ს), ხატარს(?), ღომის, გიორგის, თქრთმჭედელსა... (აქ ერთი სიტყვა წაბლალულია).

3. დასაკეცი ხატი წმიდა გიორგისა, ნაჭედი, ვერცხლისა, თქროთ დაფერილი, $30,5 \times 26$ სანტიმეტრი. ფრთების წინა ზირზე წარმოდგენილი არიან წმიდა გიორგი და წმიდა დიმიტრი ფეხზე მდგომარენი რომეულის სამხედრო ტანისამოსით. ერთს ხმალი უჭირავს ხელში, მეორეს შუბი. ხატი შემკობილია მრავალი ქვეებით, აუცილებით და ბაღახის მსგავსი გრეხილებით, ხელობა მდარეა. შიგნით შუაში წარმოდგენილია წმიდა გიორგი ცხენით. ცხენის ფეხების ქვეშით კაცია მდებარე მეფურ ტანისამოსში. ეს ხატიც შეკეთებულია და გაფუჭებული. ფრთებზე შიგნითაც წმიდა გიორგი და წმიდა დიმიტრი არიან გამოსახულნი. აშუბი აქაც უვლად შემკობილია ბაღახის მსგავსი გრეხილებით. აშუბზე ოთხი სხვა მხედრის სახეებია. საზოგადოთ მთელი ხატი მდარე ხელობის არის.

ს უ ჯ უ ნ ა

დაბა სუჯუნა მდებარეობს ოთხს ვერსზე სადგურ აბაშიდან. ეკლესია აქ მოზღდილია, ძრეულ ღამაზი, თეთრის თლილის ქვით ნაშენი, გუმბათიანი, მაგრამ ძველი არ არის. აშენებულია ანტონი ჭეონდიელის მიერ, რომელიც ცხოვრობდა მეთვრამეტე საუკუნის დასასრულს. მოხსენებულია ერთ სიგელში 1796 წელს. სამხრეთის მხრით ეკლესიისა აშრთულია ასეთივე ქვით ნაშენი ორ-სართულიანი ღამაზი მადალი სამრეკლო. ეზო დიდი აქვს ღამაზი, დამშენებული უზარმაზარი ცა-ცხვის და ჭანდრის ხეებით. დასავლეთის მხრით ეზოში არის კიდევ ზატარა ხის ეკლესია ძველი, მაგრამ უბრალო. სუჯუნა საზამთრო სადგური იყო ჭეონდიელებისა და ჰირველი დაბა იყო სამეგრელოში. რკინის გზის გაყვანის და აბაშის სადგურის გახსნის შემდეგ ცოტა დაქვეითდა. სუჯუნის წმიდის გიორგის ეკლესიაში საკმაოდ მოიხატება ქართული ხელობის ხატები წარწერებით, რომელნიც ლიტერატურაში ცნობილი არ არიან.

ხ ა ტ ე ბ ი .

1. დიდი ხატი წმიდა გიორგისა, 67×16 სანტიმეტრი, ვერცხლისა, ნაჭედი. წმიდანსი წარმოდგენილია ფეხზედ მდგომარედ, რომაულ სამხედრო ტანისმოსში. მარჯვენა ხელში გრძელი შუბი აჭვს, მარცხენა უძევს ფარზე. თავის ირგვლივ სიმრგვლე აჭვს, სიმრგვლეს თავში უზის დიდი ქვა, ჯალი. ამის ხატისა შემკობილია ვრავილების მსგავსი გრეხილებით და აშიებზე მუღალითებში წარმოდგენილია მასწავლებლები; მარცხნივ წ'ჲ იოვანე, წ'ჲ მარკოზ, წ'ჲ მათე. ზემოთ მთავარანგელოზი მიქაელ, ქვემოთ დედა ღვთისა ჩვილელი და ღვთისმშობლის შიძინება, მარჯვენაზე სსმი ანგელოზი. აშიები და მათზე წარმოდგენილნი წმიდანები ბოლონდელ დროისა და თვით ხატის მშენიერ ხელობას არა გავს. აქეთ-იქით თავისკენ სურათს ასომთავრულით აწერია: „წ'ჲ გ'ი“ და შემდეგ ბერძნულის ასომთავრულით O AGIOC GEOPHC. ეს თავი ხატი სუფუნის ეკლესიის ძრეულ ძველი უნდა იყოს.

2. დიდი ხატი წმიდა გიორგისა, 48×34 სანტიმეტრი, ვერცხლისა, ნაჭედი, ქართულის ხელობისა. სურათი გიორგისა ფეხზე მდგომარეა, რომაულ სამარ ტანისმოსით. მარჯვენა ხელში უჭირავს გრძელ ტარინი შუბი. მარცხენა უძევს ფარზედ. ეს შუა ნაწილი ხატისა ძველია, ხოლო ამის მერმუნდელია ლევან დადიანის ცაკეთებუდი მე-XVII საუკუნეში, როგორც მოგვითხრობს მხედრული წარწერა. ძველი ხეცური წარწერაც არის დაცული ხატზედ. თავდაპირველად სახელი წმიდანისა: „წ'ჲ გ'ი“, და შემდეგ ფარზედ მშენიერის ასომთავრულით:

Կ՛Կ ՄԿ ԿՕԿ ԸՄԿ ՓՖ՛ԿՆԿԻ

„ქრისტე შეიწუდე იოანე ცაიშელი თოლავისძე(?)“.

შემოკლებულად დაწერილის გვარის გამოცნობა იოანე ცაიშელისა, ესე იგი ცაიშის ეპისკოპოსისა, ძრეულ ძნელია და ჩვენ არ ვცნობთ. არც ის ვიცით, თუ როდის ცხოვრობდა იოანე ცაიშელი. ვიტყვით მხოლოდ, რომ ხელობა ხატისა კარგია და ძველ დროს უნდა ეკუთვნოდეს. ქვემოთ ამისზე მხედრულათ სწერია:

1) ქ: ეჭა: მთწამეთა: შორის: მენეთ: შვიდ წილ: უძლეველო: ღვაწლისა: მძლეო: დიდო: მკედარო: დიდისა: მუთისაო:

2) წმიდაო: გიორგი: კრმლოსანო: ბოროტმან: ვინმე: კაცმან: კელეო: ხატისა: შენისა: კატეხა: ხლოო: ჩუენ: ძალითა: შენითა: უკადრისად: შ

3) ემკადრებელი შენი: გამოფანინეთ: და: ვითარცა: ავსა: კაც-სა: ფერობდა: ისრე: უფაეთ: აწე: ჩუენ: შენ: მიერ: განმძლიერებულ-მან: დადიანმან: შა

4) ტრანმან: ღვეან: განფახლეთ: ახლად: ოქროსა: წელისა: დაფერვითა: გარემემო: ოთხის: ფენგისა: მოჭედითა: და: თუალ: მარგალიტითა: და: დაცასვენ

5) ეთ: სუჯუნის ეკლესიასა: მის: კურთხეულისა: ჭილაძის: ასულისა: და თანა: მეცხედრისა: ჩუენისა: დედოფლისა: შატრანისა: ნესტან დარეჯანისა: სუ

6) ღისა: სახსრად: და: სათხად: ჩუენდა: სადღეგრძელოდ: და ძეთა: ჩუენთა: აღსაზრდელად: განახლდა: ქვასა: სამას: ოცდა: ათ-ოთხმეტსა:

ქრონიკონი უდრის 1646 წელს.

3. ხატი წმიდა გიორგისა, 26×22 სანტიმეტრი, ვერცხლი-სა, ნაჭედი. წმიდა გიორგი ცხენით არის წარმოდგენილი და გვი-რავს ვეშაპს. აშია უფაილებით არის შემკობილი. ხატი ქართული ხე-ლობის არის, მაგრამ ეკუთვნის არა უადროეს მე-XVII—XVIII სა-უკუნისა. ზემოთ ასომთავრული წარწერა აქვს:

1) სო.პო.ი.ჩ.ნ.ს. ჩ.ო. ძ.უ. ყყყყ.

2) ძყ. შუ. ძუ.ი.ჩ.ჩ.ძყყყ

3) ძუ.ჩ.ს. ძ.უ.ს. ძ.ჩ. ჩ.ო.ყ.უ.ყყ[შყყყ]

4) ძუ.ჩ.ს. ძ.უ. ს.ჩ. უჭარამთ:

„სუჯუნის წმიდაო გიორგი, შეიწირე და გაუმარჯვე ბატონს გიორგის, რომელმან მოგატე[დინე] ხატი შენი, ამინ“.

აქ მოხსენებული ბატონი გიორგი ან გიორგი ლიპარტიანი უნდა იყოს, კაციას ძე, რომელიც ცხოვრობდა მეჩვიდმეტე საუკუნის და-

სასრულს და მეთვრამეტეს დასაწეისში, ან გიორგი, ოტია დადიანის ძე, რომელიც სწინს 1788 წელში¹⁾. უფრო ამ უკანასკნელს უნდა ეკუთვნოდეს.

4. ხატი წმიდა გიორგისა, 28,5 × 24 სანტიმეტრი, ნაჭედი, ქართულის ხელობისა, დაზიანებული. წმიდა გიორგი ფეხზედ ღვას. მარჯვენა ხელში უჭირავს შუბი, მარცხენა მახვილზედ უძევს. მარცხენა მკლავზედ მოკლებული აქვს თასმით ფარი. მახვილის ტარის თავი ფრინველის თავის გამოხატულობას წარმოადგენს. ხატი შემოკობილია უკავილების მსგავსი ჩუქურთმებით. ზემოთ უწერია ასომთავრულით: „წ 2 გ 1“. ზურგზე, ვერცხლის ფიფარზე შემდეგი მხედრული წარწერაა:

1) ქ: ჰო ეოველთა ქრისტინეთა ზღუდეთ მცველთ და შემსავდრებულთ მხნეთ

2) მხედარო ქრისტესა ჰვიდ წილ უძლეველო ღვაწლით შემოსილო დიდო მრწამ

3) ეო მთავარო წმიდაო გიორგი სუჭუნისათ ჩვენ ქრისტეს მიერ გურთხ

4) ეულმან მამ ჭურბდიდელმან ჩხეიქემ ჰატონმან ევდემოს ვიკულისსმ

5) ეთ და მოვინდომეთ სასოებით მოსავმან და მადიდებულმან ტაძრისა შენისამ

6) ნ ვიკულეთ და ვიკულისმოდგინეთ კბადრეთ და შემოგწირეთ მდინრე ესე შესწირა

7) ვი ესე. ასე რომე კოდორი ვამეუ დადიანისკან და ელენე დედოფლისკან ჰირვე

8) ჯად შემოწირული ყოფილიყო და სჭყოინდლოთ სახასოთ ყოფილიყო და ჟამთა ვითა

9) ვითარებისათა²⁾ ელიავა გოგის მისთვის დაეჭირა აწე ზვენ გამოგვიერთმევიას ხელ

10) ახლა შენთვის შემოგვიწირავს და ჩვენდა სახასოთ დაგვიჭირავს კოდორს სამი კვამლო

¹⁾ იხ. Brosset. Hist. de la Géorgie, t. II, livr. 1, p. 648.

²⁾ აქ სიტყვის ნაწილი „ვითა“ შეტომით არის განმეორებული.

11) კაცი სოკიორე შელია მისი სახლის კაცები თვალიკაც ქობულა და ხობონაი გა[ც]

12) უღია მათის სახლის კაცითა მამული და ალაგითა სხუა აქური ხარტახები მამული

13) და ალაგები ჩვენთვის დაგვიჭირავს აწე რამანტ ძემან კაცისამან შეუქმან ანუ დედოფალ

14) მან გინა უფლის წულმან დიდმან ანუ მცირემან ანუ რამანტ ძემან კაცისამან ანუ

15) ჩვენმა შემდგომმა ჭეონდიდელმან უკუნისამდე ეს ჩვენგან კარიგებული

16) მამული და ეს წიგნი თქვენ მოგიშალეს და ან ის გლეხები გასცეს ან

17) იმ გლეხების კაცებაში კერიოს და იშუამაფლეს და კაცება მიინდომეს

18) მასამცა რისხავს თავად დამბადებელი ღთი და მარტვილისა ღთის

19) მშობელი და ეს წმინდა გიორგი სუჟუნისა და უოველნი წმინდანი ღთისანი ზე

20) ცისანი და ქვეყნისანი უხორცოთა ძაღნი მათმან დიდების მადლმან ნუ იხსნას

21) ნუცა¹⁾ იხსენების სული მისი ნუცა წირვითა და ღოცვითა ნუცა

22) [იერუ]სალიმს წასვლითა ნურას საღთოსა საქმითა წვეულ და შეჩვენებულ იუოს სული და

23) [კ]ორცი მისი ამინ.

მეორე ნაწილზე ხატის სისქისა სწერია:

1) ჭ. ჩხეიძე. ევდემოს. ჭეონდიდელისაგან კოდორს; სამი გვამლი კაცი გოგი

2) ელიავსათვი გამაერთმია და წმინდის გიორგის სუჟუნისათვის შეეწირა

3) და ჩვენ ღიპარტიანის შეიღმან ჭეონდიდელმა ხატონმა გაბრიელ კუადად

¹⁾ აქედან დაწყებული ხატის სისქეზედ სწერია.

4) განვანდეთ¹⁾²⁾ ჩვენცა დაკვირვებები და გუ-
რითვან

5) ჩხაიძე მახარობელი გამფიქვანეთ და შეჯიას შეჯვარეთ იგიც
ჩვენ შევსწირეთ

6) ჩვენცა სადღეგრძელოთ და სულისა³⁾ ჩვენისა სახათ რათა
ჩვენცა ნაწილი

7) გვაქუნდეს დღ

8) ესა განვით

9) ხვისასა ამინ.

პირველ გვერდზე ზემოთ:

1) ქ ჰი უთველთა ქრისტიანეთა შემწეთ და შესავდრებელო
შვიდ წილ უძლეველო

2) დგაწლ შემოსილო... (სხვა არ არის).

მეორე წარწერაში მოხსენებული ღიპარტიანის შვილი გაბრიელ
ჭეონდიდელი იყო შვილი გიორგი ღიპარტიანის და ცხოვრობდა მე-
თვრამეტე საუკუნის დასაწყისში⁴⁾. ჭეონდიდელი ევლემონ ჩხაიძე
იუთს მოღვაწე მეზიდმეტე საუკუნის დასასრულისა, წინამოადგილე
გაბრიელისა.

5. ხატი წმიდა გიორგისა, საკეცი, სრულად ისეთივე ხელო-
ბისა, როგორც წინა ნიმურში აწერილი, 13,2 X 11,5 სანტიმეტრი,
ვერცხლისა, ნაკედი, ოქროთ დაფერილი. ხატის მეორე გვერდზე
მოჩანს წმიდა გიორგის ნაწილები. სხვათა შორის თითიც. შუა-
ში წარწერილია ნაწილების სახელები: „წის გის ქელი; წის გი
ნაწილი; ჭტი კორდი“. წინა პირზე გამოქანდაკებულია წმიდა გი-
ორგი ფეხზე მდგომარე შუბით და რომაულის ტახისამოსით, ორი-
გინალური, წარწერა: „წ.ა გი“ (ხუცური ასომთავრულით). მეორე
გვერდზე მხედრულათ აწერია:

1) ამ სიტყვიდან წარწერა გაგრძელებულია ხატის მეორე პირზე ზე-
მოლამ, წინა წარწერის თავში.

2) აქ ორი სიტყვა აღარ განირჩევა, მოჩანს ნაწილები: გო...ბატისა.

3) ეს ორი სიტყვა გამეორებულია.

4) Hist. de la Géorgie, II, 1, p. 648.

- 1) მხედართ მთავარო შვიდ წილ უძლეველო მოწამეო
- 2) გიორგი შვეამგევე ხატი ესე ჰატოსნისა სახი
- 3) სა შენისა მოსაგზნ სახელისა შენისამან
- 4) დადიანის კაცის ძემან მამა ჭეონ
- 5) დიდელ მიტროპოლიტმან
- 6) ბესარიონ და შვეამგევე
- 7) ჰატოსანითა ძელითა
- 8) და წათა ნაწილ
- 9) ებითა და დაგასგენ
- 10) ე სუჟუნისა ეკლესიასა
- 11) სახსრად და საოხად სულთა
- 12) ჩვენთა ქეს აქეთ
- 13) ჩღჟზ.

ბესარიონ ჭეონდიდელი იყო დადიანის კაცის მეორის ძე და კადაიცგაჲა 16 ივლისს 1828 წელს. დამარხულია მარტვილში¹⁾.

6. ხატი დიდი წმიდა გიორგისა, გერცხლისა, ნაჭელი, ქართულის ხელობისა. ზემოთ უზის ერთი თვალი. წმიდა გიორგი ცხენით არის წარმოდგენილი, შუბით გმირაგს გეშაძს. წარწერა ხუცურია: „წდა გრი“. აშებზე ბალახის მსგავსი გრეხილებია, ღამაზი; გრეხილებში ანგელოზნები მოჩანან, ქვემო აშია და ნაწილი მარჯვენა აშიისა დაზიანებულია, სრულიად არ არის დაცული აგრეთვე მხედრული წარწერა ქვემო აშიაზე:

- 1) ქ: ღთ და დადიანის ძე ბატონი ჭეონდიდელ მ[იტროპო]
- 2) ლიტი გრიგოლის ბძანებით შვეამგევი ხ[ატი ესე მე]
- 3) ხოშტარია თეოდორეა ფინც წაიცი[თხოთ შენდობა ბძანეთ]

ხატს ძეწკვი აქვს. ეს ხატი აღბათ ჭარის წინ სატარებელი იყო. გრიგოლ ჭეონდიდელი ცხოვრობდა მეთვრამეტე საუკუნის მეორე ნახევარში. ერთს მის სიგელს უზის თარიღათ, 1760 წ. ხოშტარიუბი აბაშის მცხოვრებნი არიან დღესაც.

7. ხატი წმიდა გიორგისა ფერადებით დახატული, 29×23,5 სანტიმეტრი. წმიდა გიორგი ზის თეთრ ცხენზედ და გმირაგს გე-

¹⁾ Hist. de la Géorgie, II, 1, p. 648.

2) მრინაჲს ფეხებზეს ჯიჲსი. ოცობაჲ. ჯი-
რჲჲჲ. ჯიჲსიჲსი. ოცობაჲ. ოცობაჲ. ოცობაჲ.
მგელი მრინაჲსიჲსი მგელი

3) მრინაჲსიჲსი მრინაჲსიჲსი მრინაჲსიჲსი.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. ოცობაჲ.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.

4) მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.

5) მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.

6) მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.

7) მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.
მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი. მრინაჲსიჲსი.

უქარაგმით:

„ქ. დაფარა ცანი შევნიერებაჲს მისმა. ხოლო სიწმიდითა მი-
სითა ადიესო უოველი ქვეყანა!“

„ქ. ეჲ, შენ, შეიღ წილ უძლეველო და უოველთა მოწამეთა
უზეშთაესო, უმწვერვალებო, ახოვანო მხედარო, დიდო მოწამეთა გი-
ორგო, წმიდაო სუფუნისო! მე, ფრიად ცოდვილმან, მისაგმან ჰატი-
ოსნისა ტაძრისა შენისამან, ფაღვას ქალმან როდამ, ვინებუ, ვიგულ-
მოდგინეთ, გადრეთ კინი ესე შესწირავი, ესე დაფარა და პერე-
ქელი¹⁾, შემგობილი თვალთა და მარგალიტითა; ჩვენდა ცოდვითა შე-
სანდობლად და მეუღლისა ჩემისა ჰატრონის ჩიკა[ნის] გიორგისდა
ამ სოფელს წარსამართებლად, სადღეგრძელოდ, და ცოდვილისა სუ-
ლისა ჩვენისათვის საცხოვნებლად, ძეთა და ასულთა ჩვენთა აღსაზრ-

1) ეს პერექელი სუფუნის ეკლესიაში დაცულია და წარმოგვიდგენს
იმ გადასაფარებელს, რომელსაც რუსულათ უწოდებენ ВОЗДУХЪ.

დელად. და მიუძღვანეთ მამას და მოძღუარსა¹⁾ ჩვენსა ჭეონდიდელ მიტროპოლიტს, ძმას ჩვენსა დოდობერიძესა²⁾ ევდემონს, რათა შენგან მოვიდოთ დიდი წყალობა და შენდობა ცოდვათა. ხოლო მიმთხვევნო და ამომღებნო სიწმიდისანო, ღვთისათვის შენდობას ეოფდეთ ჩვენ ცოდვილისათვის. ქრისტეს აქათ ჩღკზ“.

14. ასეთივე ხელობის ზერეკქელი, შუაში იესო ქრისტეს სურათით და ფრთებსე ქერუბიმ-სურაბიმივით.

15. მეტაფრასი სუცური ორ სვეტად, გადაწერილი „გუგანთლე-ბუღესისა მთაგრის დადიანის კაცის ძის მამა ჭეონდიდელის მიტროპოლიტის ბესარიონის ბრძახებით წელსა ქესით ჩეგბ, ფებერვლის ზ“.

ბოლოს მხედრულათ უწერათ:

„აღვსწერე მეტაფრასი ესე ბრძახებითა მეუფისა ჩემისა მაღალ უდ უსამღვდელოესისა ჭეონდიდელ მიტროპოლიტის ბესარიონისათა მე. მონამან მისმან ჭეონდიდელის მონასტრის კანდეჯაჟა მღვდელ-მა ეგნატიმ“...

16. წმიდის გიორგის რკინის ოროლები ერთი დიდი და ერთი მცირე.

17. ბუკი სზიდენძისა.

18. იესო ქრისტეს თავი, 24×19 სანტიმეტრი, თაბშირისა (კიპსისა), ლამაზი, ახალი, ვერობიული ხელობისა.

ს ო ფ ე ლ ი ა ბ ა შ ა .

სოფელ აბაშაში, ხუთ ვერსზე სადგურ აბაშიდან, ეკლესია წმიდის გიორგისა ახალია, ხისა. აქ საურადღებოა მარტო წმიდის გიორგის ხატი ვერცხლისა, ქართულის ხელობისა, ლამაზი, მაგრამ არა ძველი. უნდა ეკუთვნოდეს მე-XIX საუკუნის დასაწყისს. ხატი ზომით 34×26 სანტიმეტრი, შემკობილია 9 ქვით. სახე და ტანი

¹⁾ ეს სიტყვა კარგათ არ განიხივეთ და ამიტომ საეჭვოდ ვტოვებთ.

²⁾ ვინაითგან სიტყვას „ლობერიძესა“ ქარაგმა აქვს, ამიტომ გვგონია, „ლოლობერიძეთ“ უნდა წავიკითხოთ „ლობერიძის“ მაგიერ.

წმიდანის ძრეულ გამოხერვილია. წმიდანი ფეხზე მდგომარეა, რომაულის სამარი ტანისმოსით. მარჯვენა ხელში უჭირავს შუბი, მარცხენა დაუდვია უვაფილებიან ჩუქურთმით შემკობილს ფარზედ. მარჯვენა კუთხიდან ხატის სხივები მოდის. აშია ლამაზი აქვს ხატს უვაფილების მსგავსი ჩუქურთმებით შემკობილი. ზემოთ ასომთავრულით აწერია: „წ ა გ ი“.

კ ა დ ა რ ი.

სოფელი კადარი მდებარეობს შვიდ ვერსზედ სადგურ აბაშიდან. აქ დაცულია ძველი ეკლესია, უცუმბათო, აკურით ნაშენი, ოთხკუთხედი გუმბისა, უბრალო ბაზილიკა. სიგძე აქვს 18¹/₂ ადლი, განი 10 ადლი და 12 კოჭი. შესავალი აქვს სამხრეთით და დასავლეთით. ფანჯრები აქვს ხუთი, სამი აღმოსავლეთით და ორი დასავლეთით. დახურულია უავრით. სამხრეთის და დასავლეთის მხრით წინეთ ეკლესიას ეგვტრები ჭჭონია, მაგრამ შემდეგ მოუშლიათ. ეკლესია საზოგადოთ ძრეულ დაზიანებულია. ეკლესიის გარედან ურადლებას იქცევენ ლამაზი ჩუქურთმიანი ნათელი ქვები, რომელნიც ჩაუტანებიათ აკურის კედელში სამხრეთის კარის ზემოთ და მარჯვნივ და მარცხნივ. ეს ქვები თავის გრებილიანი ჩუქურთმებით ამშვენებენ სამხრეთის კარის შესავალს. ამ ჩუქურთმების მიხედვით ეკლესია უნდა იყოს აშენებული არა უგვიანეს მეთოთხმეტე საუკუნისა. შიგნით ეკლესია წინეთ სულ მხოტუელი ეოფილა კარგი ფრესკებით, მაგრამ ესლა უმეტესი ნაწილი მხატვრობისა ან სულ გაფუჭებულია, ან შეეთთრებული. საკურთხეველში უფრო უკეთ არის შენახული მხატვრობა. ზემოთ აქ დახატულია მაცხოვარი, ესლა დაზიანებული, მას ქვემოთ იესო ქრისტეს მოწაფენი, „წ ა ვ ტ რ ე, წ ა ვ ლ ე, წ ა ფ ი ლ ი ბ ე“ და სხვა სულ ათი; ქვემოთ ეკლესიის მამანი, სულ ცხრა: „წ ა რ ო მ ა ნ ო ზ, მ დ ვ დ ე ლ - მ ო ძ დ ვ ა რ ი; გ რ ი გ ო ლ ი დ ი ო ლ ო ნ ი, წ ა ნ ი კ ო ლ ზ, წ ა ი ე ო ქ რ ო ზ ი რ ი, წ ა ბ ა ს ი ლ ი“ და სხვა. ამათ უველას ხელში აქვსთ ეტრატები და ეტრატების წარწერანი მსხვილი ასომთავრულით არის. თვით ეკლესიაში მხატვრობიდან კიდევ განიჩნევა: ხარება, ფე-

რისცვალება, ლაზარეს ადგიანა. ქვემოთ ჩრდილოეთის კედელზე მოჩანს მთავარანგელოზების, მიქელ და გაბრიელ, წმიდა გიორგი და წმიდა დიმიტრი. დასავლეთისკენ ჩრდილოეთის კედლის უფროსი სურათები დადიანებისა, ქმარი, ცოლი და შვილი და ერთი კიდევ სხვა ჰირი, მაგრამ სურათები ძირიელ გაფუჭებულია და ძლივსაა ეტყობა მხოლოდ ზემო ნაწილი. ისტორიულნი პირები უფროსან აგრეთვე წარმოდგენილნი დასავლეთის კედელზეც, რომელიც ესაა შეთეთრებულია. მხატვრობის შემკობილებანი, სხადც დაცულია, ძირიელ ღამაზია. ზოგიერთები თ. კიუნეს ჩვენ ფერადებით გადმოვადებიან. კანკელი ეკლესიისა ახალია. ძველი ხატები აქ არ არის დაცული.

ო ნ ტ ო ფ ო .

სოფელი ონტოფო მდებარეობს რვა კერსზედ სადგურ ახაშიდან. წმიდა ბარბარეს ეკლესია აქ ახალია. ხატი წმიდა ბარბარესი ამ ეკლესიისა ვერცხლის არის, 28 X 20 სანტიმეტრი, ქართულის ხეობისა, შემკობილია ხუთის ლაღით. ზემოთ ხუცურათ აწერია: „წა ბარბარა“. ქვემოთ მხედრულათ:

- 1) ქ. ეს წმიდა ბარბარეს ხატი შევამკვეთ ონტოფელმა
- 2) დეკანოზის იოვანემ ნადარეის(შ)ვილმ(ა) ჩვენის სულის
- 3) საოხად ქანს 1762.

ს ე ფ ი ე თ ი .

სოფელი სეფიეთი მდებარეობს 18 კერსზედ სადგურ ახაშიდან. სეფიეთის მთავარ-ანგელოზის ეკლესია ერთი უძველესთაგანი ეკლესიაა სამეგრელოში, ქვით და აგურით ნაშენი, გეგმით ტიპური ბაზილიკა არის სამნაწილადი შიგნით. საკურთხეველი მომრგვალებულია გარედანაც. აღმოსავლეთისკენ, ზემოთ სახურავის შესაერთან ცხვრის თავის ქანდაკებაა. შესავალი აქვს დასავლეთით, სამხრეთით და ჩრდილოეთით. ფანჯრები ცხრა: სამი აღმოსავლეთით, ოთხი დასავლეთით.

თით და თითო სამხრეთით და ჩრდილოეთით. დასავლეთის მხრით მიშენებული აქვს ეკვტერი შეშდგის დროისა. თვით ეკლესიის ჩრდილოეთის და სამხრეთის ნაწილები (ნეფები) გაშლილი თაღებით უერთდება შუა ნაწილს. როგორც მოწმობს გარეთ შენახული ერთი ჰატარა სვეტის კვარცხლბეკი, წინეთ ეკლესიას ქვის კანკელი ჰქონია, მაგრამ ესლა სულ უბრალო ხის კანკელი აქვს. შიგნით ეკლესია სულ მოხატულია, მხატვრობა დაბალი ხარისხის არის და ისიც ზოგ ადგილას ძრიელ გაფუჭებული, მაგალითად დასავლეთის ეკვტერში. უფრო შერჩენილია მხატვრობა საკურთხეველში და ეკლესიის შუა ნაწილში ზემოთ. სამხრეთის და ჩრდილოეთის ნეფები სულ შეთეთრებულია კირით და მათში მხატვრობის ნასახიც აღარა სჩანს. ფრესკებზე უოგელგან ხუცური წარწერებია. აღმოსავლეთის ფანჯრის ზემოთ შიგნიდან კედელზე სწერია ასომთავრულით:

1) **ՄՆԻԿՆԻ. ԿԿԽԿԻՆ:**

2) **ԿԻԿ: ԿՕՆԸՆԸԿԻՃ: ԿԿԻ**

3) **ՄՄՆԻՃ: ՆՕՆՆԻԿ:**

4) **ՄՆ: ՈՒՃ ԸՒՃ.** უქანაკმოთ:

„დახატა¹⁾ ეკლესია ესე კოხალაძემა ჭეონდიდელმა ზოსიმე. შეუნდგნეს ღმერთმან, ამინ“.

ჭეონდიდელი ზოსიმე კოხალაძე უოფილა დახატული მარტვილის დასავლეთის ეკვტერში, მაგრამ სურათი სულ დაღუპულა და ესლა მარტო თავი მოჩანს. ჩვენ არ ვიცით როდის ცხოვრობდა ზოსიმე კოხალაძე, მაგრამ იგი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVII საუკუნეს. ზოსიმე ჭეონდიდელს პირველათ არ მოუხატვნიებია სეფიეთის ეკლესია. ის ძველ დროშიაც მოხატული უოფილა, მაგრამ მხატვრობა დროთა ვითარების გამო გაფუჭებულია და ზოსიმეს მეორედ დაუნატავს. ამის შესახებ ცნობა მოიპოვება ეკვტრის ფრესკის წარწერაში. სამხრეთის კედელზე დასავლეთის ეკვტრისა დადასნები და სხვა დიდებულები არიან დახატულნი, მაგრამ თავები აღარც ერთს არ შერჩენიათ, მარტო ტანები მოჩანს. აქ შუაში ნახევარ სვეტზედ წარწერა უოფილა, თავი გაფუჭებულია და ქვემოთ ასომთავრულით იკითხება:

¹⁾ უნდა იყოს დახატა, ანუ დახატვინა.

დ: **ყხყ: ცხკყჩქ**
ღყკღკი: ზყბ
ზყ: ზყ: ცყრცყრც
ხბრ: ხბრხბყ: ზყ[ღ]
ხღკყჩქ: ზღყჩქ
ყრყ: ყხყ: ღრ.

და: ესე ჭილაქმა
აბრამი. მერ
მე მე ჭყონდიდელ-
მან ზოსიმე კაბა-
ლაქმან დაყასტვი-
ნე ესე, ამინ.

ამ წარწერის მიხედვით პირველი დამხატვა სეფიუთის ტაძრის კვეტრითურთ ეოფილა აბრამი ჭილაქე. შემდეგ მეორეთ დაუნატვინე-ბია ზოსიმე კაბალაქეს. მარჯვნივ და მარცხნივ ამ წარწერისათხ-ათხი დიდებულთ სურათებია, უგელა უსათ, მაგრამ მდიდრულ და საუურადლებო ტანისამოსებში. ერთის გარშემო მოჩანს ხუცური ასაკები: . . . **ღრ ზხბ** . . . **ღ** . . . **ყჩ** . . . შეიძლება ნიშნავდეს: „დადანი ლიპარ“. მეორეზე მარჯვნივ მოჩანს ასაკები: **ღყბ** . . . **ზღ**. უნდა ნიშნავდეს: „თოფურიქ დავით“. თოფურიქები არიან კიდევ დახატული კვეტერში დასაჯელეთის კარის მარცხნივ. ერთ ამგვარ სურათზედ ჩვენ ამოვიკითხეთ: **ხღკ ზყრცყრც** **ღბრცბრც**, უნდა ნიშნავდეს: „მამუზბედი (ანუ მამისბედი) თოფურია“. ეს თოფურია მდალის ტყავის ქედით არის დახატული. დასაჯელეთის კარის ზემოთ რგოლში წელს-ზევითი სურათია შეფურის ტანისამოსით და აქეთ-იქით დიდებულები არიან. წარწერები არ იკითხება. კარის მარჯვნივ ქვემოთ კიდევ რამდენიმე დიდებულის სურათია გაფურებული. ერთზე ჩვენ ძლივს გავარჩიეთ წარწერა: **ყხღცყმყრც ბბრყღყჩქ**, — ელაჭიში რიგავა. ეს გვარი რომ გაიკონა სეფიუთის მხათე, რომელიც ჩემთან იყო, გავუვირდა და მკითხა: საიდან შეიტყუეთ ეს გვარი? მე ვუთხარი, აი აქ მხატვრობაზე ამოვიკითხე მეტი. და მერმე დაუმატა: „დიდება შენს სხელს დმერთო, რომ სიმართლეს არ დაკარგავო!“ მე ვკითხე, რა სიმართლეს ეძებ შეთქი. და მან ასე მიაშბო: მე რიგავა ვარო, წინეთ ჩვენი გვარის კაცები ეოფილან აქ დიდებულები და ესენი ეოფილან სულ აქ დახატულები, მაგრამ შემდეგ გაძლიერებულან თოფურიქები, ჩვენი გვარის კაცების სურათები წაუშლიათ და თავიანთი დაუნატავთო.

ეს გადმოცემით მთელმა სოფელმა იცის, მაგრამ ნაშთი ანაჲის შეუმჩნევეა დღემდისა. მეორე სურათზე აქ მოჩანს ასოები: **წიღი** **ქაქუცა** (?). დიდებულების სამი სურათი უოფილა კიდევ ეკვტერის ჩრდილოეთ კედელზე, მაგრამ ესა სულ გაფუჭებულია. სხვა საკლესიო სურათებთა შორის ეკვტერში ემჩნევა კიდევ ფრესკები: „წიღი გიორგი“ (დასავლეთის კარის მარცხნივ) და ერთი შესვეტი. ეკლესიის კარის ზემოთ: დედა ღვთისა ჩვილადი თხზი ანკლოზითურთ, ქვემოთ წიღი გიორგი ცხენით, მარჯვნივ ორი წმიდანი კიდევ, ერთი მათგანი ხმლით ხელში.

საკურთხეველის ცაში ეკლესიის დასატულია მაცხოვარი წარწერით **IC XC** და გაშლილი სახარებით ხელში, რომელზედაც იკითხება: „მე ვარ: ნთლი: სელსა“, მაცხოვრის მარცხნივ ღვთის-შობილია დასატული წარწერით: **გაგაღი იღის** და მთავარანგელოზი. მარჯვნივ იოანე ნათლის მცემელი და მთავარანგელოზი. ფრთასან მთავარანგელოზებს სიმბოლოები აქვთ ხელში წარწერებით: **ქაქუცა**. ამთ ცოტა ქვემოთ ქერახებია. ქვემოთ საკურთხეველის კედელზე ქვის აშის უგლის, რომლის ქვეშ ასომთავრულით სწერია: „[და-მოსავლეთიდან] ვიდრე დასავლეთამდე ქებულ არს სახელი უფლისა, რომელსა ნუბავს ცხოვრება“. ამას ქვემოთ მთელი რიგია იესო ქრისტეს მოწაფეებისა, შუაში ჰეტრე და მავლე და აქეთ-იქით დახარჩენი ათი მოწაფენი. ამთ ქვემოთ დიდი ნიშია ამოვსებული, რომელიც წინეთ ფანჯარათ უოფილა და ამ ნიშში დასატულია ხელებ აშუკრილი წმიდანინო წარწერით: **ქაქუცა**. მხატვრობა ულამაზოა, მაგრამ ეს ერთად ერთი მაგალითია ჟერ-ჟერობით ცნობილი წმიდანინოს სურათისა ეკლესიის კედელზე დასავლეთ საქარაველოში. მარჯვნივ და მარცხნივ წმიდა ნინოსა დასატულია მთელი რიგი წმიდათა ეკლესიის მამათა: წიღი გრგელ, წიღი იე: ოქრზრი: წიღი ბსლი და სხვა. ამთ ეტრატები აქვთ ხელში ხუცურის წარწერებით. თვით ეკლესიაში, შუატანში, ჩრდილოეთის თადის ნაწილზე შემდეგი სურათებია: ფერის ცვალება, ამაღლება, ჯვარცმა. სამხრეთის თადის ნაწილზე: ნათლის-ღება, მირქმა სვიმეონისი, შობა. თადებზე დასავლეთისკენ: იოჲაკე და ანა, კოზმან და დამიანე, წიღი ეკატერინე, წიღი ბაღბაღე.

ანას სურათის ზემოთ წითლური ასომთავრულით აწერია: **ԲՇ
ՎՄԿ: ՄԿ: ԿԻՆ: ՆՆԿ: ԵՂԿՄՆՆ ՄԳՆԿՆԸ:**

უქარაგმით: „წმიდა გიორგი, შეიწყალე იოანეს სული ცა-
კარლისშვილისა“.

სხვა სურათებიც ბევრია, მაგრამ გაფუჭებულები, წაბლული
წარწერებით.

ჩრდილოეთის კედელთან კვლესიაში დიდი ქვა არის სსსფლავ-
სი უშნო ასომთავრული წარწერით, მაგრამ წარწერა ისე გაფუჭებუ-
ლია, რომ ამოკითხვა მთელი აზრისა შეუძლებელია. განიჩევა მხო-
ლოდ ცალკე ასოები. ასეთივე გაფუჭებული წარწერანი ქვა ემჩნევა
კიდევ გარედან დასავლეთის ეკვტრის ჩრდილოეთის კედელზე. კვლე-
სია გარედან და ზოგ ადგილას შიგნითაც შეთეთრებულია კირით.

ხ ა ტ ე ბ ა.

იშვიათია ჩვენში ძველი ეკლესია, რომელიც ასე დარბი იუოს
ძველი ხატებით, როგორც სუფიეთი. აქ დაცულია მხოლოდ:

1. მთავარანგელოზის ხატი ვერცხლისა, 20,4×20 სანტიმე-
ტრი, უთვლად უშნო ხელობისა. ანგელოზი ფრთხასანია, მოაქვრილი,
ცალ მხარზე ჯვარი აქვს, ცალ მხარზე მახვილი. ხატს ამკობს ოთხი
ქვა. როგორც თვით ხელობა უშნოა, ისეთივე გასაოცარი უშნო მხე-
დრული წარწერა აქვს მარცხნივ ამიზე:

- 1) ქ.: თამი ზის¹⁾ და: . ოთიას: . და: . ოტიასა
- 2) მომჭედია: . თარაგლის(სი) ხატი: ჯვარ
- 3) თ: . წყაღე ამინ.

კვანებ ეს წარწერა ასე უნდა გავიგოთ:

„თამიზის (შეიძლება იუოს თამიურაზის) და ოთიას და ოტიას
მომჭედია მთავარანგელოზის ხატი. ჯვართ შეიწყალე, ამინ“.

2. ჰატარა ხატი წმიდა გიორგისა. წამლით ნახატი და ხუცუ-
რის წარწერით: „წა გიორგი“. წმიდანს ცხენზე მჯდომარეა, გე-
შაშს გამიარეს. მარცხნივ მხედრული წარწერა აქვს:

1) ამ სიტყვის ნაწილებს შორის ასეა დედანზე დატოვებული ადგი-
ლი და არც წაბლული ასოები ვმჩნევა.

„შემოვსწინე მთავარანგელოზის ეკლესიას აზნაურმან როსტომის ძემა იოვანე თოფურიაშან სადღეგრძელოთ ჩემდა ჩემის ძირის ეკლესიას წელს ჩემე ღვინობისთვის იე“.

ბანძა, გედიდი კარი.

აქ მთავარანგელოზის ეკლესია არის ახალი, ქვისა და შიგ მთავარანგელოზების ხატია ერთი ვერცხლისა, 29×24 სანტიმეტრი, ქართულის მდარე ხელობისა, ჩვიდმეტის ქვეით, მათ შორის ერთი ბეჭედაა არაბულის წარწერით აუიუზედ, მეორეზე ძველი რომაელების დმერთი მერკურთისა გამახატული. ზემოთ ერთი პატარა სიმრგვლეა (дробница) ცამეტის ძვირფასი ქვით შემკობილი. აშის ჰტუელა ბაღახის მსგავსი გრეხილებით მოჩუქურთმებული. მეორე კვერდზე მხედრულათ აწერია:

- 1) ქ: დიდნო მთავარნო ზეცისა.
- 2) ძაღთანა: მიქაელ: და: გაბრიელ:
- 3) ადგიშენე: ხატი: ესე: მე: ფაღვამ:
- 4) ხუხუმ: შენდა: სადიდებლად: ჩემ
- 5) სა: ამ: სოფლისა: სადღეგრძელოდ: მას:
- 6) საუკუნოსა: ჩემისა: სულისა: საოხად და:
- 7) სახსრად:

ხატი უნდა ეკუთვნოდეს მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისს.

ბანძა, შაური კარი.

ეკლესია აქაც ახალია ქვისა წმიდის გიორგის სახელებად აშენებული. ხატი წმიდა გიორგისა, 27×21 სანტიმეტრი, ვერცხლის არის, ქართულის ხელობისა. წმიდა გიორგი ცხენით არის წარმოდგენილი, ვეშანს გმირავს შუბით. ზემოთ ხუცურათ აწერია: R¹ K¹ 14. აშის შემკობილია ვეზვილების მსგავსი ჩუქურთმებით. ხატის უზის ცნრა ძვირფასი ქვა ზემო ნაწილზე.

მეორე გვერდზე მხედრული წარწერა:

„წელს ჩემს-სა ივლისის ეზ-სა. წმინდა გიორგი, ჩვენ მოსაგ-
მან შენმან თავადმან ფაღვამ კაცამ და მეცხედრემან ჩემან ზეფის-
შვილის ასულმან ელისაბედმან გავაჭედინეთ ხატი ესე შენი საფასითა
ჩვენითა სულისა ჩვენისა სახად და ძეთა ჩვენთა წარსამართლებად“.

ეკლესიას დიდი ეზო აქვს ჩვეულებრივად დიდრისი ხეებით
შეშვებული. ახალ კვირას აქ დიდი ხალხი იკრიბება და, სხვათა შო-
რის, ჩვეულებათ აქვსთ ძირიანათ რომელიმე დიდი ხის მოთხრა. ფა-
ღვას გვარი უმეტესად ეხლაც ბანსაში ცხოვრობს.

მ ა რ ტ ვ ი ლ ი .

მარტვილი ერთი საუკეთესო ტაძრის თავის მდებარეობით, ხე-
ლოვნური სტილით, ისტორიული მნიშვნელობით და მასში დაცული
არქეოლოგიური ნაშთებით არა თუ მარტო სამეგრელოში, არამედ
მთელ საქართველოში. ღამაზი გუმბათიანი ეკლესია. აგებულია შა-
დალს გორაკზე ცხენის წყალს და აბაშის შუა, საიდანაც თქვენ ბე-
შლებათ საუცხოვო სურათი იმერეთის და სამეგრელოს ვაკე-მინდვრე-
ბის თავის წალოც-ბაღნარით და სოფლებ-დავებით და აგრეთვე სუ-
რათი ლეჩხუმისა და სვანეთის მთა-გორაკებისა. სიტყვა მარტვილი
წარმ.ს.დგება ბერძნული სიტყვიდან *μαρτυρ*, რომელიც ნიშნავს წა-
შებულს. ძველი მებრედი სახელი იყო ადგილისა ჭყონ-დიდი, ესე
იგი დიდი მუხა. ამიტომაც ამ მონასტრის მღვდელთ-მთავრები იწოდებო-
დნენ ჭყონდიდლებად. ჭყონდიდლები პირველი ვეზირები იყვნენ ძველს
დროში საქართველოს მეფეებისა და, რასავეირველია, მათი საკათედ-
რო ტაძრიც დიდებული უნდა უოფილიყო. თუ რა თანამდებობა,
დინსება და პატივი ჭყონდიდლებს საქართველოში, ამას
ვტყობილობთ სხვათა შორის დაწერილებით ჩვენ მიერ ახლად ნა-
პოვნ „ეკლემიის კარის კარიკებიდან“. გადმოცემა მოგვითხრობს,
რომ ტრაპიზი მარტვილის ეკლესიის დადგმულია იმ მუხის ძირზე,
რომელიც მოჭკვეთა ანდრია მოციქულმა, ოდეს მებრედი მოაქცია.
დიბუას აზრით მარტვილი აშენებულია იმ ადგილზე, სადაც წინეთ

საკერძო ტაძარი იყო და ზოგიერთი ნამტერევეები ამ ტაძრის ჩუქ-
 ლეუღია მარტვილის ეკლესიის კედლებში. დიბუსს შემდეგ მარტვი-
 ლის ეკლესია სრულიად განუახლებიათ და გარედან ეკლესიას დაუკარ-
 გაგს ძველებური სახე და უმეტესი ნაწილი იმ ქანდაკებათა ნაშთე-
 ბისა, რომელნიც ჩატანებული უოფილა ძველ კედლებში, და აგრეთვე
 გამკრალა უველა წარწერებიც. ვინაითკან მარტვილის მონასტერი სა-
 გამოდ ცნობილია ლიტერატურაში¹⁾, ამიტომ ჩვენ დაწვრილებით მის
 აღწერას არ გამოუდგებით.

ვიტყვიით მხოლოდ, რომ საერთოდ მიღებული აზრი, ვი-
 თამც მარტვილის ეკლესია აშენებული იუთს მათე საუკუნეში აფხა-
 ზეთის მეფის გიორგი II-ის მიერ (912—957) შეცდომათ მი-
 გვანია. მათე საუკუნეში აგებულია მხოლოდ დასავლეთის შუა ეგ-
 ტერი ეკლესიისა და არა თვით ეკლესია. მარტვილის ეკლესიის თაგ-
 დაპირველი გეგმა სრულიად ისეთი იყო, როგორც ჯვარის ეკლესიი-
 სა მცხეთის მახლობლად, ატენის სიონისა და ძველი შუამთისა კა-
 ხეთში. ამ გეგმის ეკლესიები ეკუთვნიან მე-VII—VIII საუკუნეს.
 ხოლო მათე საუკუნის ეკლესიები, რომელთაც ჩვენამდის მოუღწე-
 ვიათ, სულ სხვა გეგმისა არის და ამის ცხად მაკალითს გვადლეგს
 თარიღიანი ეკლესია კუმორდოსი, აშენებული აფხაზეთის მეფის ლეონ
 II დროს 964 წელს. რომ დასავლეთის შუა ეგეტერი მართლა აშე-
 ნებულია მათე საუკუნეში, ამას მოგვითხრობს წარწერა, რომელიც
 ბროსეს გადმოუწერია და რომელიც ეკლესიის განახლების დროს მე-

¹⁾ ნახე: Dubois, Voyage autour de Caucase, t. III, p. 39—
 48. Brosset, Voyage archéologique. Rapp. VII, p. 11—17. Resu-
 mé, p. 8. მიხივე, Explication de diverses inscriptions, extrait des
 Mémoires de l'Académie... VI série, t. IV, p. 85—87, pl. VII,
 № 25, 26. Муравьевъ, Грузія и Армения, ч. III, стр. 246—260.
 Д. Бакрадзе, Кавказъ въ древнихъ памятникахъ христіанства,
 стр. 96—97. Павлиновъ, Христіанскіе памятники Кавказа. Мате-
 ріалы по Арх. Кавказа, Моск. Арх. Общ., вып. III, стр. 46—57.
 Кондаковъ и Бакрадзе, Опись памятникамъ древности въ нѣко-
 торыхъ храмахъ и монастыряхъ Грузіи, стр. 66—79. თ. ჟორდანი-
 ნია, ქრონიკები, I, გვ. 89, 174—175, II, გვ. 172—174.

XIX საუკუნის მეორე ნახევარში გამქრალა. ბრძისეს ასე მოჭეავს ეს წარწერა:

**ჰფი ზფიზრე ზ ცხიყრე
ზიზყიზი ზე ყიყი ზეზიზრე . .**

ცოტა ზემოთ მარჯვნივ:

შს . . ცხი ზ ზიზრე. ზ: ზიზიზი ზიზი:

დამატებით ბრძისე ასე კითხულობს და სთარგნის წარწერას:

[დამერთა შეიწყაღე] შეიყე აფხაზთა [და ქართველთა ორთავე შინა] ცხოვრებათა აღაშენა წმინდა ესე სანათლა[ცი]... დასაბამითგანთა წელთა ა(?). ქორთიკონსს სივ:

ქორთიკონსი ამ წარწერისა უდრის 996 წელს. ამ დროსაფხაზეთის მეფეთ იყო ბაგრატ III (978—1014). ცხადია, რომ ეს წარწერა მოგვიტანხრობს დასავლეთის ეგვიტის აშენებაზე და ამ ეგვიტურს სანათლავს უძახის აღბათ მიტომ, რომ ეს ადგილი ბავშვების სანათლავად უოფილა დანიშნული. წინეთ უმაწვილებს ნათლვიდენ ეკლესიაშა. რომ დასავლეთის შუა ეგვიტური შემდეგ არის მიშენებული, ამას ცხად ჰყოფს ის გარემობა, რომ დასავლეთის ფანჯარა ეკლესიისა დახშულია ეგვიტის გამო და კიდევ უფრო ის ფაქტი, რომ შესანიშნავი ქანდაკებანი, რომელიც ამკობდა ამის (ფრიზს) დასავლეთის ფასადისა დაცულია ზემოთ მეორე სართულში ამ დასავლეთის ეგვიტისა. ამგვარივე ძველი ამია შერჩენილია კიდევ აღმოსავლეთის შუა ტანზე ეკლესიისა. წინეთ ნაწევრები ამგვარ ქანდაკებათა უოფილა გაბნეული სხვა კედლებშიც, რაც სწინს დიბუას მოწმობით, მაგრამ განახლების დროს დაკარგულა.

დასავლეთის მხრით ფანჯარას ზემოთ შუა ეგვიტისა უოფილა კიდევ დიბუას დროს და დიბუას გადმოულია შემდეგი წარწერა:

ჰყ ყყ ჰჰჰ „ქრისტე, შეიწყაღე მიქელ
ღზღზი ოზზი კალატონი ოზიზარი“.

ამ წარწერიდან სწინს, რომ კალატონი, ანუ კალატონი, რომელსაც უშენებია მარტივლის ეკლესიის დასავლეთის შუა ეგვიტური, უოფილა ოზიზიდან, ჭოროხის ხეობიდან, სადაც იყო ძველი ოზიზის მონასტერი.

ფანჯარას ზემოთ დასაფლეთის შუა კვებრისა დღემდის დაცულია მხოლოდ მშვენიერი ქანდაკება იესო ქრისტესი, წარწერით ზემოთ: **ԻԿ ԿԿ**. მარჯვენა კელი ქრისტეს ცაღ აპურთბილი აქვს, ხოლო მარცხენაში უჭინავს სახარება ჯვართ შექმობილი და აქეთ-იქით სიგძეზე მსხვილი გამობერეილი ასტუბით სწერია:

ԶԿԿ	ԶԻԶ	მე ვუც ცაღ
ԿԾ	ԿԿԸ	კელი ჩე-
ԸԾ	ԻԿԸ	მი, ვფუ-
ԿԿ	ՄԸ Կ	ცო მარ-
ԿՆ	ԸԿԸ	ჯვენესა ჩემ-
ԻԶ	ԸԿԸ	სა, და ვთქვა:
ԿԿԾ	ԿԸ	„ცხოველ
ԸԾ	ԿԶԿ	ვარ მე უფ-
	ԾԿԿ	ნისამდე“ ¹⁾ .

როგორც ქანდაკება, ისე ეს წარწერა გამობერეილი ასტუბით ძრიელ წააგავს კუმურდოს ქანდაკებათ და წარწერებს. ეს არც საკვირველია, რადგან ორივე ნაშთი მეათე საუკუნეს ეკუთვინის.

ჩრდილოეთის კედელზე ბრასეს დროს ეოფილა შემდეგი წარწერა: **ԿԿ ՄԿ . . . Բ ՕԿԿՆԿՆ**, ესე იგი: „ქრისტე შეიწყაღე... თქრობირი“.

შუა კვებრის დასაფლეთისა მიშენებულეი აქვს მარცხნივ კვებრის მიძინებისა და მარჯვნივ მთავარანგელოზთა, უკანასკრელი უფრო გვიანია და უშნო. ხოლო ერთიცა და მეორეც სასაფლაოა დადიანებისა. მარჯვენა კვებრის დასაფლეთის კარზე მხედრულათ აწერია:

„წელსა ჩელჭ-სა იენისის კღ-სა კეგდრისა ამის წინამძღვარი დოდაბერიძე გერასიმე გედრებით [ცხოვ]კთ აღმოშობითხველთა ამისთა შენდობას გვიბრძანებდეთ. თქვენ შენდობილ იუვენისა ამინ. კეგ-

¹⁾ ეს ტექსტი შედგენილი უნდა იყოს დაბადების შემდეგი ადგილების მიხედვით: გამოსვლა **IX, 29**; ესაია **LXII, 8**; გამოცხადება იოანეს **I, 18**. აქვე უნდა აღვნიშნო, რომ პირველ ორი სიტყვის მაგიერ ბროსე კითხულობს: „მიყუ“. მაგრამ ეს შეუძლებლად მიგვაჩნია, ვინაიდან ტექსტში **მ** და **ი** კარგათ განირჩევა და აქ **მ** არის.

ტერი განვასხვავებ და სიძველის[გან] დაუხურავისკან ჩამონგრეული შეგვასმე და დაგხურე ეტ“.

გორაკის ზემო ნაწილი მარტვილისა, სადაც შენობებია, ვრცელი არ არის. შუაზე დგას თავი ეკლესია. სამხრეთ-დასავლეთისკენ ეკლესიისა ამართულია ოთხკუთხედი მაღალი სვეტი, რომელზედაც მესვეტის საცხოვრებელი ეკლესია-თახანია. აღმოსავლეთის ნაწილზე ამ ეკლესიისა მოჩანს ქანდაკება წელზედგომი სვიმეონ მესვეტისა და საზოგადოთ ეს ნაწილი და მხარე სვეტისა შემკობილია ჩუქურთმებით და გრებილებით, მაგრამ ეტუობა უფლა ეს შედარებით მერმეა მიმართული რაღაც სხვა შენობის ნაშთებიდან. დიბუას დროს აქ კიდევ ცხოვრობდა მესვეტე და დღეული იყო კიბე, რომლის საშაფლებითაც ხალხი ადიოდა და ჩამოდიოდა, რათა მიეღოთ ღობე-კურთხევა მესვეტისგან. მურავიფოს დროს აქ იყო მესვეტე იესე, რომელიც წინეთ გამხარტოვებული ცხოვრობდა ტეში და რომელიც მოყიდა აქ მესვეტის რომანოზის გადაცვალების შემდეგ. ჩრდილოეთის მხრით ეკლესიისა ფერდოზე პატარა თლილის ქვის სამ საართულიანი ეკლესიისა არის ჭყარის გეგმისა სრულიად შებურვილი სურათი. სილამაზე ამ ეკლესიისა სწორეთ მომხიბვლავია და მართლ ამის სანახავად დირს რომ კაცი გაემგზავროს მარტვილში. ამ ეკლესიას სახელსდებენ ჩიქოვანების ეკლესიათ. კარების ჩარჩოებზე მხედრული წარწერაც მოჩანს უბრალო შავის მუღნით, მაგრამ ესლა ჩარჩოები დამაფულისა შეკეთების გამო და მოჩანს ძლივს მხოლოდ შემდეგი სიტყვები:

„...თქვენისა ფარვისამან სახლთუხუცესმან ჩიქოვანმა გიორგიმ საცხოვრებელად მჩრობლთა შინა ცხოვრებათა თვით და მუედლისა ჩემისა...“

ამ ეკლესიისაში: რომელიც ესლა გაუქმებულია, ეოფილა ხის კანკელი ფიციარზე დახატული ხატებით. ზოგიერთი მათგანი აქვე აწევია. ზედ წარწერები ხუცურად ასეთია: „წმ დიმიტრი, მარკოზ, წმ გიორგი, წმ ოქრობირი, იე ნათლისმცემელი, იე ქე, მირქმა, წმ ფილიპე, წმ ტვი დავით, ედ წმ, წმ ანდრია, წმ ზაქარია, წმ პე, წმ თედორე, წმ ინე მახარობელი“...

წინეთ კედლები ამ პატარა ეკლესიისა მოხატული ეოფილა ფრესკებით, მაგრამ ესლა მხატვრობა ჩამოცვინული და ჩამოკრძახილია.

- 31) ანოზ მორავ უხუცესმან ანუ ქალმან
- 32) ვინმემ ანუ დიდმან გინა მცირემან
- 33) ესე ოთხი ჯვარი ამ ეკლესიას გამოსწიროს
- 34) და ანუ ერთმანერს(sic) სუმიანდუღუფ(sic) მოაშოროს
- 35) და რითაც საქმით ამ ეკლესიას დაუკარგოს შენ
- 36) შერისხენ თავად დაუსაბამოვ ღმერთო და მარ.
- 37) ტვილთა ღ'თის მშობელო ცხოველს მუთოველო
- 38) ჯვარო მისი სული და ხორცი ჯოჯობეთს
- 39) შინა დაანთქ და იუდასთანა მკვიდრად იჩინე
- 40) სატანჯელსა მას დაუსრულეებელსა. წ
- 41) დამატკიცებელნი ამისნი აკურთხენეს ღმერთმან
- 42) იმინ.

1. სამიტროპოლიტო ჯვარი, 15 X 9 სანტ., სულ ოქროსია, საუცხოვრთ შემკობილი ბერძნულის მიღანქრით და ძვირფასი თვლებით, მარგალიტებით, ფირუშებით, ზურმუხტებით და ამითვისტოებით. წინა ზირზე ჯვარისა წარმოდგენილია გამობურვით განჭვდილი ჯვარცმა ქრისტესი, კბელი უსახელო ტანისამოსით, შედალიონების სურათებით ღვთის მშობლისა და იოანე ნათლის-მცემლისა მარცხნივ და მარჯვნივ და შთავარ-ანგელოზებით ზემოთ და ქვემოთ. წარწერები ბერძნულია. თავების სიმრგვლე წმიდანებისა შემკობილია ბიზანტიურის ხელობის მიღანქრებით. მეორე ზირზე ჯვარისა წარმოდგენილია ასეთივე ხელობის სურათი ღვთის-მშობლისა ჩვილი. მარჯვნივ და მარცხნივ, ზემოთ და ქვემოთ ღვთის-მშობლისა ჯვარის ფრთებზე შედალიონების მსგავსად მახარობლებია წარმოდგენილი: მათე ზემოთ, მარკოზ ქვემოთ, ლუკა მარცხნივ, იოანე მარჯვნივ. აქეთ და იქით ღვთის-მშობლის თავისკენ თითო მიღანქრის ვარსკვლავია. მაროალს ამობს მეცნიერი ნ. კონდაკოვი, ვისაც ეს ჯვარი არ უნახავს, უოვლად შეუძლებელია წარმოდგენას იქანიის საუცხოვო ხელობების შესახებ ამ ჯვარისა. იმავე მეცნიერის განმარტებით ჯვარი ეკუთვნის მე-VIII—IX საუკუნეს და გამოცხადებული უნდა იყოს კონსტანტინეპოლიდან ერთ-ერთ ჭეონდიდლისათვის მე-IX ანუ მე-X საუკუნის დასაწყისში.

2. მეორე სამიტროპოლიტო ჯვარიც შესანიშნავია თავის ხე-

ლობით, მილანქრიანი ბიზანტიური ხელობისა და ეკუთვნის კონდაკოვის განმარტებით მე-X საუკუნეს. ეს ჭვარი ისე კარგად არ არის მოღწეული ჩვენამდის, როგორც ჰინჯული. ჭვარი ოქროსია, $18 \times 11,5$ სანტ., შთა ნაწილებია დაცული, შემკობილია ძვირფასი ქვებით და შემოზღუდულია ჭვარის სახედ რვა მილანქრიანი სიმრგვალით, რომლებშიაც ძვირფასი ქვები უთვლია წინეთ, მაგრამ ესაა არც ერთში აღარ მოიპოვება და თვით მილანქარიც დაცულია მხოლოდ სამს სიმრგვალიში. ფრთებზე ჭვარისა მილანქრით გამოხატულია: ზემოთ ღვთის-მშობელი, ქვემოთ იოანე ოქროპირი, მარცხნივ წმიდა დიმიტრი, მარჯვნივ წმიდა ნიკოლოზი. იოანე ოქროპირი სრულად არის გამოხატული, სხვები წელს-ზევითია. წარწერები სახელებისა უკვლას ბერძნული აქვს.

3. ზანგია წარმოგვიდგენს ერთს მილანქრის მუდლიონს, გარემომოცულს მარგალიტებით, რომლის წინა ჰინჯე მილანქრით გამოხატულია ჯოჯოხეთის წარტყვენა იესო ქრისტეს მიერ ბერძნულის წარწერით. იესო ქრისტე სდგას ორს შავ კარზე და ორივე ხელით ამოჭყავს ადამი ჯოჯოხეთიდან, რომლის გვერდით მოჩანს ევანგ. ხელობა ბიზანტიურია, ძრეულ ლამაზი და კონდაკოვის განმარტებით ეკუთვნის მე-XI საუკუნეს.

4. სანაწილე ოქროსია, ზომით 9×6 სანტ. და თავის გამოხატულობით მოგვაცანებს არაბულს ციფრს 8. წინა ჰინჯე ნაქსოვია ოქროს მავთულებით და შემკობილია ძრეულ ხშირი ძვირფასი ქვებით, ფირფიტებით, ზურმუხტებით და ქარვის ნამცვერებით, შუაში უხის საფირფიტა, შიგნით კოლოფია ნაწილებისათვის. მეორე გვერდზე მხედრული ძნელი გასარჩევი წარწერა მოიპოვება, რომელიც აღდენხანს უცნობი იყო. ჩვენ ამ წარწერას ასე ვკითხულობთ:

- 1) ქ. რწ. სხვათა: წინასწ
- 2) რმტუეულთა. ქადაგბული. თვა
- 3) ლით: იხილე: და ხელით. მსახე
- 4) საშოთ: ბერწისათ: შახმვად: მკად
- 5) რელო. უაველთ: ნაშბთ: უმეტესო. იოვანე
- 6) გვედრები გურეული: ქაიხოსრო
- 7) ხილეულთა. და უხილაჟთა. მტერთა შემუს

8) რასა: მოწყალე: უკ ნათელდებული

9) იესო: ღთა: ჩემი.

უქარაგმით:

„რომელმან სხვათა წინასწარმეტყველთა ქადაგებული თვალთი იხილე და ხელით მსახურ[ე], საშოდ ბერწისათ შხმვად მკადრელო, უოველთ ნაშობთ უმეტესო იოანე, გიგადრები გურიელი ქაიხოსრო ხილულთა და უხილავთა მტერთა შემუსრვასა. მოწყალე უკ ნათელდებული იესო ღმერთი ჩემი“.

აქ მოხსენებული ქაიხოსრო გურიელი უნდა იუოს გურიელი ქაიხოსრო I, ვანტანგ I შვილი, რომელიც გადაიტვალა 1658 წელს, ან ქაიხოსრო II, გიორგი III შვილი, რომელიც გადაიტვალა 1689 წ. 1). უოველ შემთხვევაში წარწერა მე-XVII საუკუნეს ეკუთვნის.

5. ამავე უფრაში მოთავსებულია მშვენიერი ღვთას-მშობლის ხატი 56,2 X 44,2 სანტ., თერადებით დახატული, რომლის წინა პირი ერთხელ შემკობილი უოფილა მილანქარით და შეიძლება ძვირფასი ქვებითაც, მაგრამ საბინგუსს გაუძარტვავს და წინა პირი ახლად შეუჭვია. ძველი ხუტური წარწერა მოაქრვილს სურგზე შერჩენილა, ცოტადანად ზემოთ გაფუჭებული:

- 1) ჭ ნჯჳ ნჯჳჳ[ტ] ზღ... ჳტრ ////////////////
- 2) ჳჯჳჯჳჯ: ორტნჯ: ...ნო.ზნტ: რჳზღ: //////////////
- 3) ტო.ტრ: ნო.ზნჯ: ნ . . ჳ:... //////////////
- 4) ჳტხჳჳნტ: ჳტხ ჳჳრჳზნჯ: ჳჯტ ჳჳრჳნტჯ: ჳჳრჳჯრ: ჳჯტჯ: ////////////// 2)

5) ოჳჳტრ: [ჳჯტ] ჳჳო.ჳჳზღ: ჳო.ზნჯ: რჳზღ: ორტნჯ: ჳჳო.ჳჳზო: ჳჯჳრტო.ზო: ოჳზ[ჳ]

6) რტნჯ: ჳნ.ჳჳრჳჳნჯ: ჳო.ზნჯჳო: რჯრჯნჯ: ჳჳრჯნჯ: სნ.რჳზნჯნჯ: ჳო.ტხ: ჳტ.ტჳრჯ: [ჯჳ]

1) იხ. Бахрадзе. Арх. Пут. по Гурii и Адчарѣ, стр. 336.

2) ამ ოთხთავე სტრიქონის ბოლოს მიკერებული აქვს შემდეგ დროში ვერცხლის ნაქრები სხვა ხუტურის ხელით დაწერილი ასოებით, რომელთაც ჩვენს წარწერასთან არავითარი კავშირი არა აქვს.

7) ჳ: ႠႡႢႣႤႥ: ႧႨႩႪႫႬ: ႭႮႱႲႳႴႵ-
 ႶႷႸ: ႹႺႻ: ႼႽႾႿ: ႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾ

8) ႠႡႢ: ႣႤႥႧႨႩ: ႪႫႬႭႮ: ႯႰႱႲႳ-
 ႴႵႶႷ: ႸႹႺ ႻႼႽႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾ-
 ႿႾႿႾ

9) ႿႾႿႾႿ: ႾႿ: ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ-
 ႿႾႿႾႿ: Ⴟ: Ⴟ: ႯႰႱႲႳႴႵ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ:

10) ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႯႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺ-
 ႻႼႽႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ ႿႾႿ

11) ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ-
 ႿႾႿႾႿ: ႯႰႱႲႳႴႵ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿႾႿႾႿ [ႿႾႿ]

12) ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ-
 ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ: ႯႰႱႲႳႴႵ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ

13) ႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ-
 ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ:

14) ႿႾႿႾႿႾႿ: ႯႰႱႲႳႴႵႶႷႸႹႺ: ႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿ-
 ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿ ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿႾႿႾႿႾႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ: ႿႾႿႾႿ:
 ႿႾႿႾႿႾႿႾႿ:

ჟჟჟჟჟჟჟჟ:

„ქ. სმ სსსსსს [რ] და . . . ერთ . . . მამას, დმერთს . . . სულოთ
 წმინდითურთ სულის, ს . . . ბ . . . ასკობით არს ქმნილს, კაცქმნითა ჟე-
 ნჯან კაცთა . . . დმერთი [კაც] მუოფეულად, ყოფულად წმინდაო დმრთის
 მშობელო, ქალწულო ოდიგიტრისა მსგავსებისა მოსახეო, ხატისა
 შენისა სიწმიდისასა. შორს მცირედთა ამა ნივითა მომძღუანე აღმს-
 კობად უღუ, ლელა, და მემურდომით მოქენე მათეთის, რომელი სს-
 წუთროსა ღვინ ჟეუჟენ ჩემთვის, შუგილითურთ ზვიადი და გიორგი
 იოსებ დედაფალო!“

„ქ. ჰ, უბიწო დმრთის მშობელო, ქალწულო, ოდიგიტრისა
 ბწყენჯალო სსხეო, მოქენე ესე შენდამო წყალობისი, ახლად მამ-
 კობი კინთა მიერ, უღირსი მანდატურთ უხრეკი ბედანი დადანი
 და მუედლე, კობოვ, მე უღირსი ნუშაქი, ქართლისა ერისთვისა
 ასული ძითურთ გიორგით და ივანეთ კვიოსენ, ყოფულად უხრწნელო,
 რაჟმს დაჯღეს ქე შენი განკითხვად დღესა მას სსმინელსა.“

ზემო აღნიშნული წარწერა ასე სრულად პირველად იკითხება ჩვენს ლიტერატურაში¹⁾. აქ თითქმის ორი სხვა და სხვა წარწერა არის, მაგრამ ხელი და გამოხატულობა წარწერის ასოების სრულად ერთგვარია და ერთ დროს დაწერილი. ბედან დადიანი და მეუღლე მისი ხუმაქი, ქართლის ერისთავის ბეგას ასული, კარგათ ცნობილნი არიან ჩვენს ისტორიაში და ცხოვრობდნენ მე-XIII საუკუნეში, მაგრამ უღუ და ლელა სხვა წყაროებიდან არა სჩანან და არ ვიცით, როდის ცხოვრობდნენ. თუ ესენი თანამედროვენი არ არიან ბედან დადიანისა²⁾, უნდა ვიფიქროთ, რომ ხუმაქის და ბედანის ხატის განახლება დროს გადაუწერინებიათ ახლად ძველი წარწერა ხატისა, რომელიც შემდეგ კიდევ დაზიანებულა და ისე მოუღწევია ჩვენამდის. ამ პირთ კიდევ შევხვებით ჩვენ სოპის წარწერების კარჩევის დროს.

6. ამავე უფრაში არის ხატი ღვთის-მშობლისა ჩვილელი, ნატკედი, წელს-ზევისი, შემკობილია თვლებით, პირის სხე წამლით არის დახატული. ამიები შემკობილია ბალახის მსგავსი გრეხილებით. ხელობა ქართულია დაქვეითების ხანისა, მე XVII საუკუნისა. ზემო და ქვემო ამიზე მხედრული წარწერაა. მარჯვნივ ერთი ნაწილი წარწერისა აკლია და აზრით აღდგენილ სიტყვებს ფრჩხილებში ვსვამთ.

1) ქ. ეჭა: უფლად: საგალობლო: ღთისა: სძალო: ქალწულო: შვიდთა: ცათა: უმადლესო: და ქერთინთა: უზეშთაეს

2) თ.: უთველთა ქრისტიანეთა: სსო: და: შესვედრებულო: დედაო: ნათლისო: უფლად: წმიდაო. მარტვილთ

3) ა: ღთის: მშობელო: გვედრები: მოსავი: დმრთაები-სა: შენისა: დადიანი: ლევან: ძე: კელმწიფისა: მანუჩარისა:

4) რომელმან: განგახსელით: სხე: შენი: ჟამთა: ვითარებისა: გან: სრულობით: მომლილი: და: დამტრეული

5) იყო: და: ახალს: ხეზედან:

6) [ხელ]ახლა: მოვაჭე

1) შეადარე თ. ჟორდანი: ქრონ. I, გვ. 174. Описание пам. др. стр. 80—81.

2) თ. ჟორდანი უღუს და ლელას შვილებითურთ მეთერთმეტე საუკუნის პირებათ თვლის. იქვე.

7) [ღანეთ ხე]ენის: ვერცხლით: იქროს: წყლით: დღურ-
ჯით: ხეების: აყლით: და მარგალიტით: ზეჲ

8) [შველ]: კურთხეულით: სხურველით: ხეწის: ა. ი. ი.
ფლის: შინაის: თას: შვესკრით: ხეწის: ღვე

9) [იფლიას]: ჰერონის: ნესტანდარეუბის: ხუდის: სის-
სად: და: სოსად: და: ცოდეთ: მისად: ზეს

10) [ახლოზღღ]: და: ადგილმარდენ: ძეხ: ხეხი: ადგილმ-
დრე: მინფარ: და: ახუდი: ხეხი: ზოდის:

11) [ამი]ნ: შვესკრით: სტო: ესე: ქეს: სამის: იფლი:
ცხრის: სეს: ამ: სტის . . . (ღანარზე აქლი).

ქართველი უფროსი 1641 წელს აქ მოხსენიებული დღიანი
არის ღვეს II. ამ დროს გადაგვაღებულა ვიფლია მისი მუარე ც-
ლი ჯილდის ქალი ნესტან-დარეუბან.

მუარე აგვრდზე ამ სტის ვერცხლის ფიფარზე ვფროს გამ-
მოსხული ვფვილ-ბლახთა სხის მსგავსი არძით. ვფროს თუმი
სწერათ: 10 X C. სიღო ქვემოთ ხეცური დიდი ასომთავრულით
აქითებთ:

- 1) შფფრუბო,
- 2) იფხ აპო.ყ.ყ. (sic) აყო
- 3) რ შრ აფრ აყყყ ვფა
- 4) ვფრფ ანაყო.ყ.ყ. აფ
- 5) ი.ყ.ყ.ყ. ვ ფრფყ ბ
- 6) ყყყყ აყყყ შრ ყ
- 7) ი.ყ.ყ.ყ. ყყო.ყ.ყ.
- 8) ზყყ იფა აპო.ყ.ყ.
- 9) ზფრ ანაფრ
- 10) რა.ყ.ყ. შრ აყ
- 11) ფრ ი.ყ.ყ.ყ.

ასო შ მუარე სტოქონის მუარე სიტყვაში, ასო აქ შვესკრ-
სტოქონის მუარე სიტყვაში, გვეხ ასო მუათ სტოქონის ვფან-
ქულ სიტყვაში და ასო ზ ვფანსქულ სტოქონში გადამორწმუნე-
ლათ არის სწერათ. ეს წარწერა ვფროს ძველით ვარჯულ წარწერაზე:
მარამ არ ვიფით, რამდელ დროს ვფრთხის.

შტარტით:

„დედოფალი ღმრთის შშობელ(ა), მკობ და მფარველ ექმნით მამკობს თქვენსა ერისთვის (ა)უნუს ჭიდასძეს და ბუბასა, შუენდევს ღმერთმ(ა) შშობელთა მათთა, აშენ, და ძეთა ჩუენთა“.

7. ამავე შტარტში არის ხატი ღვთის-შშობლისა ჩვილადი, 38,5 X 29,5 სანტ., ნაჭედი, წელს-ზევითა. სახეები ფერადებით არის დახატული, შემკობილია ძვირფასი ქვებით და ორი შარვალიცით. ისეთი-ვე ხელობისა, როგორც წინა ნომერში ნაჩვენებია ხატი და ჩკუთუნის მუ-XVII სუუუნეს. ზემოთ ასომთავრულით უწერია სახელები: **ქ: შ-შ: ნი.ნი.ნს. ჟ: უნი: ჟახ(ჩ)ი(ნი):** ქვემოთ ხატის წინ დაშკილიან ცოლ-ქმარნი, ღვეან დადინი და ნესტან დარუჯანი. სურათები წელს-ზევითა. შორე კვერდზე მხედრულით აწერია:

- 1) ქ. ეჭა ტომებით
- 2) თიხათეს. ჩუენისა იძრობი
- 3) და წინამძღრობითა: სულისა: წმიდის ღმრთის ძედა: შუ
- 4) უცვლელადმან: შვიშოსა: ბუნება: ისი: და დაქსნა: მწუხარება: ევას: და: ნაშობ
- 5) თა: შისთა: ჭეშმარიტო: საღვინებულო: კაცთა: ბუნებისაო: ნ ეს: ზე: წელ
- 6) ით: რღვინისუბრ: ცოდვითა: ჩუენთა: წარმღუნელო: აბრაჰამისა: კარაო: ღმრთისა:
- 7) დამტყვენელო: შირველისა: შამისა: შენისა: დავითისა: დავუჭენობელო: ვარდო: სო
- 8) ღომონისა: ქებათაო: იაკობისა: კობეო: ციდა: აღწევნელო: არონისა კვერთხ
- 9) ო: აღფეგებულო: შოსეს
- 10) მიერ: ხილულო: მუელო: ცუცხლა: შუესებულო:
- 11) შუენიერო: იესეს: ძირთაკან: აღმოცენებულო: კეთილ: ჩრდილთ ოცლო
- 12) ო: ესაიას: მიერ: ღრუბლად: სულ შვირკედ: სხედდებულო: აწომ

13) შად: წრდილოანად: მოხსენებულო: უოკუდა: წინსწარ-
შეტყულო. კუშ

14) ტად: შმოპდად: ვუმნოვედის: კმოხდო: მოტიქული:
პიერ შათად სხე

15) ლტებულო: მოწამეთა: სიხარულო: და: შდრდულო: მო-
ძღურათა: სიჭადულო:

16) (მ)იტოსისნო: კარგინო მუფეთხო: ზეტიერთო და ქმე-
ნოერთო: დედოფლო: უოკულ

17) თა: ქუათისა: დმატებულო: შარტულითა: დ'თის შმოპდო:.
(შეტი არაფერა სწერა, თუმა დგოლი ბეგრაი ტარული).

8. ამავე უფროში არის სტი მოიყარანტელოზების, 7X47
სანტ., სიკუდი, ჭართულის ხელობის, მე-XVII სიკუგისს, ტამე-
ტი თაფლით შეშეობილი. შუმა შეადიონში, რამედიტ მოიყარ-
ანტელოზებს უჭირავთ ხელში, ქრისტეა წარმოდგენილი წყდს-
ზეულით. ვითს ატელოზს სმალი აქვს გადებული შხარზე, შეო-
რეს „ღობარში“. ამო შეშეობილია უფიადების მსკესი მუჭურათმე-
ბით. ანტელოზებს მხედრული წარწერა აქვს: ქ. მიქელ. გაბრიელ.
მარტინე მითზე გამოსტულია ლეენ II დადიანი წარწერით მხე-
დრულით:

ქ: დადინი: დონ:

ძე: ბატონის: მნ

უჩრისს.

ამებზე ზემოთ და ქვემოთ მხედრულია სწერა:

1) ექს: დიდებულო: ზევის: ძდათა: უფრდითათა მოიყარო:.
და: კრისათათა: უოკუდათა: ზევის: და ქვეყანისათათა: დიდო: ში-
ქელ: და: გაბრიელ: შიყარ: ანტელოზო

2) ლენ: ცუ: ფარეთათა: შენათა: შიერ: შინდობილშინ:.
მოსუშინ: და: შეობშინ: სიტის: და: სისის: შენისშინ: ჩვენ:.
დადი(ნ)შინ: ბატონშინ: დონ: ძე

3) შინ: ბატონის: შინწორისშინ: დეფშენათ: დატეული:.
სედიარ: თქვენთა: წარწეს: და: შიფეკუდინეთ: სტი: ესე: და:.
შეამტეულით: თქრათათ: და: თფ

4) დითათ: და: დესანგუთ(ში): ტახის: წიდას: თქვენ-

სა: ჩვენთვის: სადღეგრძელოდ: კასმარჯვებეკლად: ბატონობის: ჩვენის: წასმარებლად:

5) და: ცოდვთა: ჩვენთა: შესნდობლად: რათა: მუნ: მექმნეთ: დღესა: მასა: დიდსა: განკითხვისსა: და: განაშორეთ: ჩემგან: მტარვალნი:

6) იგი: სულნი: ბორბოტი: და: მტეთ: განსვენება: და: ნათელი: დაუღამებელი: გვედრები: რათა: მეხს: მცველ: და: მფარველ:

7) მექმნეთ: ორთავე: შინა: ცხორებათა: ამინ:

9. ამავე უფრაში არის ზემოთ მოაწარმებული ხატი, ვერცხლის, ნაკვდი, 19×15 სანტიმეტრი, შემკობილი თვლებით, ქართულის ხელობის, მე-XVIII საუკუნის.

10. აქვე მეორე ვერცხლის ხატი დავით აღმაშენებელის, $17,5 \times 14$ სანტ., ხატი შემზადებული და მირთმეულია იერომონახის ბიკტორ გიორგაძის მიერ დავით მიტროპოლიტისადმი 1844 წელს. ამ ხატზედ მხედრულათ აწერია:

1) წა ხტი ესე დიდებულისა მეფისა და სრ

2) ულიად ივერიისა ქართველთა და აფხა

3) ზთა თჯთ მშერობელისა. დავით. მესამისა

4) აღმაშენებელისა დავითიან ბაგრატიონისა ვი

5) დავა უღირსმან იერომონ(ახ)მან ბიკტორ გი

6) ორგაძემ შევამკე და მივართვი მის მღვდელ

7) უსამღვდელოესობას მიტროპოლიტს დავითს

8) მწემს-მთვრს სრულ იმერთა და გურიის ქარ

9) თველთა ერისსა თავადის სხლხუცის ზრბა

10) წერეთლის ძეს: დნ სულით და კორცთ

11) განადღიეროს. და ამ წის მოსახელისა მი

12) სისა მადლმან ადიდოს ამინ: და ჩემ უდი

13) რსსა ზედა მადლი და კურთხევა მისი (არ) მო

14) კლებულ იქმნეს: წელსა: ჩემდ. თსა აზრ

15) სა: ქრკნს შეათობებეტს მტვევისა წელს ფლბ.

11. დვთის-მშობლის ხატი მოქვეყნილი ვერცხლისა, ჩვილი-დი, წელს-ზევითი, სახეები წაშლით არის ნახატი, შვილი ქვით და

ორი მარგალიტით შეშებოდილი, 43×31 სანტ., მდარე ხელობის, ლევან დადიანის ბრძანებით გაკეთებული. ზურგის ვერცხლზე მხედრულათ აწერია:

- 1) ქ: ეჭა: უმამოდ: შენგან: და: უდედოდ: მამისგან: ცათა: სიტყუითა: დამყარებული: საშათა: დაიტეი: და
- 2) უნებლად: განკაცნა: შენგან: ქალწულთ: კორცნი: შეისხნა: ღთის: შემოჭმედი: და მაცხოვარი
- 3) უოველთა: არსი: კურთხეულ: არს: სახელი: შენი: უოვლად: საგალობელთ: ღთისა: სძალთ: ქალწუ
- 4) ღო: მარამ: შეიღათ: ცათა: უმადლესთ: ქერობინთა: უზეშთაესთ: უოველთა: ქრისტინე
- 5) თა: სასოთ: და: შესაგუდრებელთ: დედათ: ნათლისათ: უოვლად: წმიდათ: ღთის: მშობელთ: ჩვენ: თ
- 6) იხა: შეზეულიღმან: ტუირთ: მძიმეღმან: ცოდვათა: შებღაღულღმან: ცვა: იარჯათა: შენთა: მონღო
- 7) ბიღმან: მოსაგუმან: სიწმიდისა: სასოებით: სამსახურისა: თქვენისაღმან: დადიანღმან: ჰატრონღმან
- 8) ლევან: ვიგუღსმოღვინეთ: და: მოვაჭვდინეთ: ხატი: ესეთ: სახისა: თქვენისა: და: შეგამკვეთთ: თვალ
- 9) ითა: და: მარგალიტითა: და: დავასვენეთ: ტარჩულს: ლიპარტიანის სასახლესა: კარის: ეკლესიასა:
- 10) ჩვენ: ძემან: კელმწიფისა: მანუზარისაღმან: კელმწიფეღმან: დადიანღმან: ჰატრონღმან: ლევან: მის: კურ
- 11) რთხეულისა: სანატრელისა: და: ამ: სოფელის: მნათისა: უოველთა: კაცთა: უფრო: საუფარელისა:
- 12) ჩვენისა: ამ: სოფელის: ღმინ: სიმხიარულისა: თანა: მეცხედრისა: ჩვენისა: ჭილაძის: ასულისა: დედოფა
- 13) ღთ: დედოფელისა: ჰატრონისა: ნესტანდარეჯანისა: კურთხეულმცა: არს: სასწენებელი: და: ხ
- 14) სენება: და: საუკუნო: მისი: ამინ: მისისა: სულისა: სახსრად: და: საოხად: და: ცოდვათა: მისთა: შესანდო
- 15) ბლად: დავასხდეთ: ჭაჭვიჯს: შეჯგოეთ: გომართთა: შენგელის: და: დავავენეთ:

16) ს(ა)ღაპთი: ცხრა: მეწველი: ზრცხა: და: ერთი: უღელი: კარი: აწე: ამ: ზრცხების

17) ნაწველი: უველი: უველა: და: ს(ა)ღაპთი: მიგვიჩინა: ნივთობით: ამისთვის: არ: დასწ

18) ერთი: რამე: წელიწადში: ზოგს: უფლება: ხბ: და: ზოგსა: არა: ჯარები: ს

19) ამუშად: დაგვიუენებია: და: ს(ა)ღაპთ: დომი: უნდა: მთწიოს: ამ: ზრცხები

20) ს: უველი: რაც: იქნას: უფელს: წელიწადს: უველი-ერისა: შაბათს: ს(ა)ღაპთი: და

21) ხარჯუდენ: და: აღაპსა: კარდაკთიდენ: და: ამ: შენ-გელას: გოშართას: გოჭ

22) კუმურის: დომი: და: ღვინო: უსაკლად: ორი: ქი-ლა: დომი: და: სამი: გუდა: ღვი

23) ნო: ამ: აღაპზე: დახარჯონ: ჩუენმა: ჩენილმა: და: მ(ო)ხელემან: აწე: ვინცა: ეს: ჩ

24) ვეგან: გაჩინილი: აღაპი: მოშაფს: ანუ: ღიპარტი ანმა: ანუ: სწამან: შუბატო

25) ნემან: ვინმე: ანუ: რამანც: ქემან: კაცისამან: შემცა-იშლეების: ღვთისაგან: გაგებ

26) ული: მისი: ნურათამცა: სინანულითა: ნუ: იქნების: ხსნა: სულისა: მისი

27) ა: მას: საეგუნოს: სატანჯველისაგან: ხოლო: დამა-ტკიცებელი: ამისი: აკ

28) ურთხეს: ღთნ: მოკლდა: ხატი: ესე: უფლად: წმიდისა: ქორანიკონსა: სამას:

29) ოცდა: თთხმეტსა:

წინა პირის ამოზე ამავე ხატისა მხედრულათ სწერია:

1) ქ: და: მოსავი: ღთაებისა: შენისა: დადიანი: ღვეან: რამელმან: მოწაჭედინეთ: ხატი: ესე: უფლად: წმიდისა: და: შუამკვეთი

2) თ: თვლითა: და: მარგალიტითა: და: დავასვენეთ: ღიპარტიანის: სასახლესა: ტარჩულს: კარისა: ეკლ

3) ესიასა: დედათ: ნათლისაო: შეიწყალე: და: იხსენ: ცოდვათა: მისთაგან: კურთხეული: თანამე

4) ცხედრე: ჩვენი: დედოფალი: ხატრინი: ნესტანდარეჯან: რათა: მოიჭედა: ხატი: ესე: სულისა: სხს

5) რად: და: საოხად: ცოდვათა: მისთა: შესანდობლად: ქვს: სმას: ოცდაათსა: გაგანინეთ ადაზი:

ამრიგათ ზემოხსენებული ხატი გაკეთებულია 1646 წელს, ხოლო ადაზი განუწყობია ლევან II დადიანს მისი ცოლის ნესტანდარეჯანისათვის უფრო ადრე, ესე იგი 1642 წელს.

12. ზირველ უფროში აღსაფლის კარების მარჯვნივ ერთი ძლიერ დიდი ხატი მაცხოვრისა ვერცხლით ნაჭედი ქართულის ხელობისა. მაცხოვარი ფეხზე მდგომარეა. მარცხენა ხელში სიმრგვლე უჭირავს, მარჯვენით ჯვარს სწერს. თავის ირგვლივ შარავანდედი აქვს, ძვირფასი ქვებით შემოვლილი. ზემოთ ხუცურათ უწერია: 'I' 'H' 'C' 'H'. აშეობი შემოვლილია უჯვადების მსგავსი ჩუქურთმებით და ამ ჩუქურთმებში წარმოდგენილი არიან: ზემოთ იესო ქრისტე მარამით და იოანე ნათლის მცემლით, მთავარანგელოზები მარჯვნივ და მარცხნივ, შემდეგ მოციქულები: დავითს-მშობელი და სხვები. სულ 15 სახე ბერძნულის წარწერებით სახელებისა. თვით ხატი შემოვლილია თვლებითა ჯვრების მსგავსად ექვს-ექვსი ჯვარი აქვს აქეთ-იქით. თითო ჯვარი შესდგება ხუთ-ხუთი ქვადან. ქვემო აშაზე მხედრული წარწერა აქვს:

1) ეოვლად წმინდაო დედაო ღთისა და მაცხოვრისა ჩვენისაო მარიამ მე მდაბლმან ეპისკოპოსმან ტკონდიდელმან სრულად სამეგრელოჲსა და ნაწილთა იმერეთისა მწვემს მთავარმან გიორგიმ მოვატედიჩე

2) ხატი ღვთისა ჩვენისა და ძისა შენისა და შევამევე ბრწუნი ვადითა თვადითა და მარგალიტითა და დავასეხე წს ეკლესიასა შაშენსა მარტვილს სადღეგრძელოდ და განსაძლიერებლად მთავრისა

3) ჩვენისა ღვთის გრიგოლის ძის დადიანსა და საოხად სულითა ღთისადმი განსვენებულის დედოფლისა ჩვენისა მართლისა და სადღეგრძელოდვე შემევიდრისა მათისა დავითისა და მეუღლისა მისისა ეკატ

4) ირინისი და ძეთა და ასულთა მთავრისათა გრიგოლ კოს-

ტანტინე ნინა და ეკატერინას და სულისა ჩემისა საოხად წეჯთა შობითგან ქრეს ხელთ-ს წელსა მთავრობასა დადიანის ჯეონისას ოცდამე

ბ) თექსმეტესა. ხოლო მწუემს მთავრობასა ჩემსა მესუთესა. მაცხოვარო ქრისტე ღმერთო შეიწყალე სახისა შენისა გამომხატველი და აღმომყვანი მონა შენი მეუნარგია ჰეჰუ.

ამრიგათ ზემოაღნიშნული ხატი გაკეთებულია 1849 წელს ჰე-ჰუ მეუნარგის მიერ, რომელიც ცნობილი ოქრომჭედელია სამეგრელოში მე-XIX საუკუნის პირველ ნახევარში.

13. აღსაფლის კარების მარცხნივ უჯრაში, 106 X 83 სანტ., ინხება მშენიერი ღვთის-მშობლის ხატი, გერცხლით ნაჭედი, ქართულის ხელობისა, ჩადებული მშენიერ ნახელავ ჩანობში, რომელზედაც გამოხერგით გამოქანდაკებული არის თარმეტი საუფლო ღვთისწაული, ოთხი მხარობელი, ათ თარმეტი მოციქული და სხვა წმიდანები. მოკვავს აქ ხუცურათ წარწერები ამ სურათებისა: ზემოაშიაზე შედალიონებით, შუაში **ԻՎ ԿՎ** (იესო ქრისტე), მარჯვნივ იესო ქრისტეს **ԲՆ ԻՕՆԿԿ ԲՆԹՆՆ ԶՆԳԻՅԱՆ** (წმიდა იოანე ნათლის მცემელი), მარცხნივ **ՄՄՆ ՈՆՆ** (ღვთაღვთისა), მარცხნივ ამისა **ԲՆ ԻՕՆԿԻ** (წმ. იოაკიმ) და შემდეგ კუთხეში **ԶԹԻԱՆ** (მთავარანგელოზი), მარჯვნივ იოანე ნათლის მცემლისა **ԲՆ ԸԲԸ** (წმ. ანა) და შემდეგ კუთხეში **ԶԹԻԱՆՆ** (მთავარანგელოზი). მარცხენა აშიაზე სრული ტანით: **ԲՆ ՆՎ** (წმ. ჰეტრე), **ԲՆ ԶԹԿ** (წმ. მათე), **ԲՆ ԶԹԿՆ** (წმ. მარკოზ), **ԲՆ ԸԲԾԻԱՆ** (წმ. ანდრია), **ԲՆ ԻԿՕՎ** (წმ. იაკობ), **ԲՆ ՓՆՆԻՍԿ** (წმ. ფილიპე). მარჯვენა აშიაზე: **ԲՆ ԻԿԿԿ** (წმ. იოვანე), **ԲՆ ԿՆԸ** (წმ. ჯუკა), **ԲՆ ԻՎ** (წმ. იესე), **ԲՆ ՆԲ** (წმ. სვიმონ), **ԲՆ ՎԹԹԻԱՆ** (წმ. სართლომე), **ԲՆ ԹՂԸ** (წმ. თამა). ქვემო აშიაზე შედალიონებით: **ԲՆ ԱՎ** (წმ. გიორგი) შუაში, **ԲՆ ՄՆԸԸԻ** (წმ. დიმიტრი) მარცხნივ, **ԲՆ ԹՎ** (წმ. თეოდორე) მარჯვნივ. შუა ტანზე ჩანჩობისა ზემოთ: ხარება (წარწერა არა აქვს), შობა (წარწერა არა აქვს), **ԶՆԻԿԶԸ** (მირქმა), **ԲԹՆՆ ՈՎԱԸ** (ნათლის ღება). შუაში: **ՓԿԻՆ ԸԿԿԿ**.

ყქ (ფერის ცვალება), უხტყნ ღოფყრყყქ (ლახარეს აღდგინება), უფხოხუნჰს მხუხქ (იერუსალიმს შესვლა); ზუტტტქქ (ფარცხმა) წარწერებით სხეებზე: უყ ყყ ზყყ ო,ტ,უტქ, ფყფქ ოქ, რჶ უყ ჰქქყყყ. ქვემოთ: ჯოჯოხეთის წარტუენა და ადამის აღმოყენა: ღოქქ. შემდეგ: ღოფყქ უყ ყყ (ამაღლება იესო ქრისტესი), ხოხხ რხ ჰო,ხუხქ (სულის წმიდის მოსვლა), ჰოტუხუყყქ ოფტუნ ჰმოყუნქ (მიცვალება დუთის-მშობლისა). ქვემოთ: ამაზე მშენიერი ასომთავრული წარწერა სუთ სტრიქონთ:

1) ყს: ღოჰს: ღოჰტოტოყქო; ფ: ყყს: გტოჰსქ: უტყყტქ: ფქქქქქქო; ჟტუნქქქ: მხუფტოყუნო; ჟტყყყქქ: ო,ჰოხუნო; ფ: ხტტყქქქ: ო,ხუხტოხუნო; ყყუტქქ: გტქ:

2) ოქოჰტოყუნო; ხხოყქო; ხუხქო, ხუნო; ფ: ყყხუნქ ჰხუტოყუნო; ტჰო; ხუყყუნო; ფ: უტოხუნო; ჰტოხუნქქ: ოხ: ჰმოყუნო; ჰოფფოფოყყ: ფქ:

3) ყყუქქყყყ: ტქ: ყხყ: ჟუნუტო: ჰყ: ჰხხოყყჰქ: ყქქქ: ფ: ხუტჰტქქ: ჰქქქქქქ: გყქ: ფტყქქქ: ყქქქქქ: ღფჟჟჟჟქქქ: ჰქქქ: ჟო,რფოფოყუნქქ

4) ყყფოჰო,რ: ყყუნო; რო; ოხ: ჰმოყუნო; რტქქქ: ტქ: ხოფუნქქ ჰგოფო; ჰფტყფო ჰქქქქქ; ყყჰყუნქქ: ფ: ფოყუნქ: ჰხ: ღქყუტქქქქ; ჰჟჰქქ: ყჰქქ: ფ: ჰგოყუნ:

5) უხტტქ: უტქქ: ჟჟქქ: ყყქქქ: ოტქქ: უყ: ჰქქქქქქქ: ჟოტუხუნუნქქქ: ტქ: ჰო,რფოფო: ტქ: უყ: ყო,ფუნო; რჶ: ოხ: ჰმოყუნქქ: ჟტქქქქქ: ხქქ: ოგოქქ: ტტჰქქქ.

უქარაგმით:

„ქუა ადამის აღმართებაო და ევას ცთომისა ჰატიყთა დამხსნე-
ლო, ქრისტინეთა შესაგედრებულო, ქერობინთა უმაღლესო და სე-
როდობინთა უზემთაესო, შვიდთა ცათა უაღმატებულესო, სსსოებაო
სიქადულო, და კელისა მშერობელო ჩემო, სსშინელო და ჰატიოსანო
მარტუილთა ღმრთის მშობელო, მოვაჭედინე და შევამკვე ხატი ესე
ძალისაებრ მე მსასოებელმან შენმან და სიყრმითგან მონღობილმან
ცვა ფარვათა შენთამან აფაქიძემან მამა ჭეონდიდელმან ევდემონ. უოკ
ლად წმიდაო ღმრთის მშობელო, წუთსა ამას სოფელსა მცველ, მფა-
რველ, მიხსნიდ კმშავისკან და დღესა მას განკითხუისსას მექმე შემწე
და მცველ. ესრეთ შეიწირენ, ვითარცა ძემან შენმან ორნი იგი
მწველინი ქერივისანი, ამინ. მოიჭედა ხატი ესე უოკლად წმიდაჲ
ღმრთის მშობლისა ქორონიკონსა სსშინ ოცდა ოთხმეტსა“.

ქორონიკონი უდრის 1644 წელს. ამრიგათ ჩარჩოს გაკეთება
ღვთის-მშობლის ხატისა ეკუთვნის ჭეონდიდელს ევდემონ აფაქიძეს.
ეს ჭეონდიდელი დახატულია მარტვილის ეკლესიაში გიორგი ღმრთ-
ტანის ცოლის ხვარამანის გვერდით, სსშინეთის კარების მახლო-
ბლად.

14. თვით ხატი ღვთის-მშობლისა ოქროსი, ქართული ხელობი-
სა, ნაჭედი, რომელიც ჩსკენებულა ზემოხსენებულ ჩარჩოში, ძველია
მე-XI—XII საუკუნისა, ზომით 37 × 25 სანტ., ღვთის-მშობელი ჩე-
ლიდა, ფეხზე მდგომარე, წარწერით **ՄԿԾԸ Ո՛Ւ**, მარცხენა ხელში
უკავია ძე, ირგვლივ შემოობილია ძვირფასი აფელებით და გარშემო
წარმოდგენილია გამობერვით განჭედილი იესიანთ ხე გვარტომობისა,
სულ ცხრა ქანდაკება-სურათით, გვირგვინებით თავზე და სკიპტრე-
ბით ხელში. ეს ნაწილი ხატისა მერმინდელი ნახელავია და მშვენიე-
რათ ნაჭედ ხელობას ღვთის-მშობლის ქანდაკებისს არ უდრის. ეს
უნდა იუოს გაკეთებული 1784 წელს როგორც მოწმობს ზურგის
მხედრული წარწერა, რომელიც ეკუთვნის კაცია დადიანს და მის ცოლს
ანხას. ხატის ვერცხლის ზურგზე სწერია:

- 1) ქ.: სძაღო: ღთისხო: ღვდაო: სიტუვისო
- 2) უდ: წმიდაო: ქალწულო: მარამ: მსა
- 3) სოებელმან: ძისა: შენისამან: და: მინდობილმ

- 4) ან: ფარგათა: შენტამან: წყალობითა: შენითა
- 5) ოდიშ: აფხაზთა: თაგვერთა: და სვანთა: მშურებე
- 6) ღმინ: ძემან: დადიანისა: ოტიასმან: თვით: და
- 7) დინამან: კაცამ: და თანა: მეცხედრემან: ჩემან: დე
- 8) დუფალმან: ანა: შვეშვეთ: ხატი: ესე: სხვის: შე
- 9) ნისა: რათა: აქა: ძით: და ასულით: მფარველ: მეუა:
- 10) მრავალთა: წელთა: უგუელსა: შინა: საქმესა: და
- 11) სუფუგასა: ზენასა: ღირს: მეო: ქეს: აქეთ:
- 12) ჩხუდ.

15. მეორე უფრო ადსავლის კარის მარცხნივ შემოთ გამარინია და აქეთ-იქით კარები აქვს, ნაჭკედი, წმიდანების სურათებით ქართულის ხელობისა. მარცხენა კარზე უფროსა გამოქანდაკებულია წმიდა ჰეტრე **ԲՆ ՄԿ** სრული ტანით, ხოლო შემოთ წმიდა სივინდონ **ԲՆ ԵՄՄԻ** წელს ზეით; მარჯვენა კარზე—წმიდა ჰაულე **ԲՆ ՄԻԽԻԿ**, შემოთ წმიდა ნიკოლოზ **ԲՆ ԻԿՆ**. გამარას ქვეშ წმიდა სამება წარმოდგენილი ფართოსანი ანგელოზებით მათ ქვე-მთ. მათ ღმერთს და ძეს ქრისტეს რუსული ხელობის შესავანდე-დები აქვს შემდეგ მიმტებული. შუა ნაწილში ამ უფროსა ჩასვენებუ-ლია შესანიშნავი ღვთის-მშობლის ხატი ოქროსი მილანქრიანი მედ-ლიონებით შემოხობილი, მარჯვნივ და მარცხნივ ამ ხატისა ჩარჩო შე-მოხობილია ჯვრებით. ერთი მთავანი (მარცხენა) ვერცხლისა არის, მეორე (მარჯვენა) ხისა. ამ ჯვრებს ქვემოთ ქვეთა ჩასმული ვერცხლის ბუდეებით და ამით მხედრულათ აწერია:

- 1) ქ ლოდი ქრისტეს საფლავისა.
- 2) ქ. ხატისა ამის შემოხობელი დადიანის
- 3) ბეჟანის ძე ჭყონდიდელ მიტროპოლი
- 4) ტი გაბრიელ მოხსენოს უფალმან
- 5) ღთნ სსუფეველსა მისსა ამინ.

ასეთივე წარწერა გამოკრებულია მეორე ჯვარის ქვემოთაც, მე-ორე ქვის ნატეხის კარშემო. ღვთის-მშობლის ხატის ქვემოთ მეორე შესანიშნავი ნაშთია დაცული ამ უფროში, ჰატარა მილანქრიანი ხატი მაცხოვრისა, წინამდგომნი მარიაშით და იოანე ნათლის-მცემლით. მარცხნივ და მარჯვნივ ამ ხატისა ჩარჩოზე სურათიშებია გამოქანდა-

კეუელი. შთელი ეს უჯრა წარმოდგენს ჩასასვენებელს ამ ორი შესანიშნავი ხატისა და ისე როგორც ცნობილს გაბრიელ ჭყონდილელს, დადიანის ბუენის ძეს, სამიტრონოლიტო ჯვრების დასაცავათ გაუკეთებია ცალკე განსასვენებელი, ისე ამ ორი შესანიშნავი ხატისათვისაც გაუკეთებია ეს ჩარჩო ანუ უჯრა და მით გადურჩენია განადგურებას. ამ უჯრის გამკეთებელი ოქრომჭედელი ანუ მუშაკი უთელი ვიღაც ჰეტრე, რომელიც თაფის ნაშრომს უთველთვის გვერდში უწერს ხუცური გრებილიანი ასოებით 'MPCII'. ამის ნამუშაკევი ხატები სხვებიც არის მარტვილში.

16. ღვთის-მშობლის ხატი ამ ჩარჩოს შუაში მოქცეული ოქროსია, ჩვილი, 32 X 24 სანტ., სრული ტანით წარმოდგენილი და შემკობილი ირგვლივ მრავალი ძვირფასი თვლებით. გამოხატულობა ღვთის-მშობლისა და მისი ძისა, მართულობა ტანსაცმელისა და საერთო სტილი სურათისა კონდაკოვის აზრით სამაგალითოთ უნდა ჩითვალოს და უნდა ეკუთვნოდეს მე-X საუკუნეს. კამარა, რომელიც უფლის ღვთის-მშობელს მოჩუქურთმებულია ვენახის მსგავსი ულორტებით და შემკობილია ძვირფასი ქვებით. მათ შორის ერთი დიდი საფირფნია. კამარის კუთხეებში ორი სულ ჰატარა მილანქრის მედალიონია, ერთზე წარმოდგენილია იესო ქრისტე უთველთა მშობრბელი და მეორეზე დედა ღვთისა მკედრბელი. მედალიონები კონდაკოვის აზრით ეკუთვნის პირველ ნახევარს მე-X საუკუნისა. ამია ხატისა მშვენიერათ მოჩუქურთმებულია უვავილებით და ვენახის ულორტებით და შემკობილია ექვსი მოზდილი მილანქრისანი მედალიონით მარცხნივ და მარჯვნივ და სამი ჰატარა ამგვარივე მედალიონი ზემო ამიაზე. ჩვენის აზრით ქვემოთაც ასეთი ამია და მედალიონები უნდა უთფილიყოს. მაგრამ ეს ნაწილი აშისა სრულიად დაკარგულია და ესლა აქ უბრალო სდა ვერცხლის ხატური მოსჩანს შემდეგ დროში მიკერბული. ზემო ამიაზე შუა მედალიონში წარმოდგენილია ნეტარი მარკიანე, მარჯვნივ ამისა ფასილი დიდი და მარცხნივ ჰეტრე მოციქული, უახანსკელი მედალიონი ეკუთვნის მე-IX—X საუკუნეს, ხოლო პირველი ორი მე-X-ს. აშეების კუთხეებში წარმოდგენილია ოთხი მახარბელი სახარბებთ ხელში, ხოლო შუა ნაწილებზე აშე-

ბისა ზაღლე (მარჯვნივ) და წმიდა კიროსი, მეურნალი: რომელიც იწა-
მა დეოკლეტიანეს დროს. წარწერები შედარებითა ბერძნულია.

17. მეორე შესანიშნავი ჰატარა ხატი, რომელიც ინახება ამ უჯრა-
ში, სამწუხაროთ, სანახევროთ არის დაცული, ხატი ჩადებულია ვერც-
ხლის ჰატარა უჯრაში, რომლის კარებზე კარედან გამოქანდაკებულია
ორი შეედრებული ანკელაზი. შიგნით კარები წინეთ მიღანქრითა უო-
ფილა შემკობილი, მაგრამ ესლა ადარ არის. ჩარჩო გარეშემო შემ-
კობილია ზურმუხტებით. თვით ხატი, რომელიც ამ ჩარჩოშია: ესლა
გაფუჭებულია, მაგრამ ერთხელ შესანიშნავი უოფილა თავის უძველესი
ბიზანტიურის მიღანქრანის ხელობით. შუაში უოფილა იესო ქრისტეს
სურათი, მაგრამ ესლა სრულიად მოშლილია, შენახულია მხოლოდ
საუცხოვო სურათები დეთის-მშობლისა და იანე ნათლის-მცემელისა.
ხელობა, კონდაკოვის აზრით, უნდა ეკუთვნოდეს მე-VIII საუკუნეს.

18. წინეთ ამავე უჯრაში შენახული უოფილა საკეტი ჯვარის ჩასა-
სვენებელი ვერცხლისა, 15 სანტ. განით და 18 სიმაღლით, რომელიც
ესლა საღაროში ინახება. კარებზე ამ ჩასასვენებელისა გამოქანდაკეუ-
ლია მდარე ხელობის სურათები წმიდა ნეტარესი **ԲՆ ՄԿ** და წმი-
და ზაღლესი **ԲՆ ՄԿ**, ხალა შუა ნაწილის კუთხეებში ოთხი
მასარობელი. ამ ჩასასვენებელში ძვეს ოქროს ჯვარი ჯვარცმულით
წინაპარზე, შემკობილი მურასად აღმსებათა. ოქროს ჯვარში ჩადებუ-
ლია ძელი ჭეშმარიტის ჯვარი, შეკრული შუაში ოქროს ძაფებით და
ზემოთ ჯვარის სახედ შემკობილი ოთხი მარკალიტით, ესლა ერთი
აკლია. ჯვარის ბოლოები შემკობილი უოფილა ღამაზი მიღანქრანი
ბირიკებით, მაგრამ შენახულა მხოლოდ ორი. ეს საუცხოვო ჯვარი
შეწირული უოფილა ლეჩხუმის უდაბნოსათვის ქაიხოსრო გელოვანის
ცოლის როდამ დეკუჟადის ქალის მიერ. შემოწირულობის გუჯარი ქა-
დალდზე მხედრულა დაწერილი, მეცხრამეტე საუკუნის დასაწყისის
ხელით, აქვე ინახება და შიგ სწერა:

„ქ: მე ფრიად ცოდვილმან დეკუჟადის ქალს როდამს შემომიწი-
რავს ლეჩხუმის უდაბნოს ჩემი სასოება დ'თის მშობლისათვის ჰატი-
ოსანი ჯვარი ოქროთ მოჭედილი, მარკალიტით მორთული, ოცდარვა
მარკალიტითა და ცხრა ჰატარა თვალითა მომირთმევია, ჩემის ქმრის
გელოვანის ქაიხოსროსა და ცოდვილი ჩემი სულის სახად შემომი-

წირავს. ვინც ეს ჯვარი ჩემი ხელმწიფის დადინის ლეჩხუმის უდას-
ნოს გამოხწირავს, ჩვენი მოხსენება მომალის, ჩვენი ცოდვის მტვირ-
თველიც იქმნების დღეს მას განკითხვისასა“.

დგობუბის
ქალი როლამ

19. ამავე უჯრაში ზემოთ მარჯვნივ ინახება ღვთის-მშობლის
ხატი, ზატარა, ვერცხლის, თქროთ დაფერილი, ქართულის ხელობი-
სა, მე-XIX საუკუნისა.

20. აქვე მარცხნივ არის მეორე ზატარა ღვთის-მშობლის ხატი,
ვერცხლისა, რუსულის ხელობისა, მე-XIX საუკუნისა.

21. აქვე ჯვარი მთაწმინდურის ხელობისა, ვერცხლით ქსოვი-
ლი არშიით და ვერცხლის ტარით, 17×7 სანტ.

22. მეორე ასეთივე ჯვარი, მაგრამ უფრო სავა, 17×6,5
სანტ.

23. მარცხნივ ზემო მოხსენებულ უჯრისა, რომელშიაც გამოფე-
ნილია ჩვენ მიერ აღწერილი ხატები №№ 14 — 22, არის კიდევ ერ-
თი სამეცნიერო დიდი ხის ხატი, 19×16 სანტ., რუსული ხელობისა.
როდესაც ეს ხატი დაკეცილია ჰირველ გვერდზე, თქვენ ხედავთ იუ-
რადებით ნახატავს მთავარანგელოზებს მდარე ხელობისა, ზემოთ
შიგნიდამ შამა დმურთია გამოხატული, ქვემოთ ორი წმიდანის. ფრთე-
ზე წმიდა ნიკოლოზ და თეოდორე ტირონის. შუაში სადებულია ზა-
ტარა ხატი ღვთის-მშობლისა ჩვილადი, ვერცხლით მოჭედილი და
აფლებით შემკობილი, ქართულის მდარე ხელობისა, 10×7,5 სანტ.
ზედ აწერია: **УѢ РЪ, УѢ УѢ**. მეორე გვერდზე ჩარჩოისა
მხედრულათ სწერია:

„მე უნდომან ვინმე: კარხა სახითა ბერძან და მღვდელმან ჭლად-
ქანიძემ მიხაილმან და მოვაჭედინე ხატი ესე კარეთ კუმო ვეცხლითა
და შიგნით ხატი თქროთა და ვეცხლითა თვალებითა და მარგარიტი-
თა და აღუვსე ნაწილებითა წათათა და შევწირე მარტვილთა დის-
მშობელსა: ვინადგან დავფალ ცოდვილი გვაში ჩემი სამეუთლოსა შა-
რა იუთს სამარადისოდ ხატი იგი წე ხატსა დის მშობლისასა და
არა ვინ განიღოს კარეთ აქ და იქი საფლავიცა ჩემი ეკოს შეუძრვე-
ლად სიგრძესა დღეთასა და თქვენ მცნებისა ამის დამცველნი იკურა-
ხნეთ უფლისა შრ: წელსა: ჩუიბ. და მისის ე“.

24. საკურთხეველში არის მადლი ხატი მაცხოვრისა ხეზედ დახატული, აღმოსავლეთის კედელზე ჰკიდია, სიმრგველე თავის ვერცხლისა აქვს მოაქრვილი და ზედ მრავალი თვლები უხის. არშია ბაღასების მსგავსი გრეხილებით არის შემოთბილი, ქვემოთ მხედრულათ უწერია:

1) ხატი ესე მაცხოვრისა ჩუენისა იესო ქრისტიანისა ღმრთისა სიგომისაგან გარეწილი დაუხა

2) ტინე მე არხიმანდრიტმან ელიავამ ჩასიღმან და ითვისთავე. გვირგვინ გარეშე აშიითა შევამეკვე სადი

3) დებულად ღმრთისა და შესანდობელად ბრალთა ჩემთა: წელსა ქრისთ: ჩუენს-სა ოქტომბრის. კდ:

25. კარები დასაკეცი ხატისა მოაქვრილი, 49×21 სანტ., რომლებზედაც გამოქანდაკებულნი არიან მთავარანგელოზები წარწერით: „მთავარანგელოზი მიქელ; მთავარანგელოზი გაბრიელ“.

26. ასეთივე ხელობის სახეები წელს-სეგითი წმიდა ბასილიისა და წმიდა იოანე აქრატშირისა წარწერებით სახელების. ესენიც წინეთ, აღბათ, შეადგენდენ დასაკეცი ხატის ფრთებს. 25×22 სანტ.

27. ორი ვერცხლის ნაჭერი, რომელზედაც ასეთივე ხელობით წარმოდგენილია ჯვარცმა, $15,5 \times 9$ სანტ.

უველა ზემო აღნიშნული სამი სხვა და სხვა აწ ადარ არსებული ხატების ნაწილები გაკეთებულია ოქრომჭედლის ზეტრეს მიერ, რომელიც მოხსენებულია უველა ნაწილებზე წარწერით: **ՄԷԼԻ**. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ეს ოქრომჭედელი ცხოვრობდა მე XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში.

28. ჯვარი დიდი სამიტროპოლიტო ანუ საწყობდიდლო ვერცხლის, მოაქვრილი, 55×36 სანტ., ტარი არა აქვს, საუკეთესო ქართულის ხელობისა მე-XI საუკუნისა. წინა პირზე გამოქანდაკებულია მშენიერი სახეები: შუაში ჯვარცმული წარწერით **ԿԿ ԿԻ**. მარჯვნივ და მარცხნივ ჯვარცმულის ორი მკლავიანე ანგელოზი და დედა ღმრთისა და იოანე მახრობელი წარწერებით: **ԿՅ ԲԷ ՈՒՐԻՆ ԿՅՈՎԿՍԻ, ԿԿ ԿԷԿԷԿՈՎԿՍԻ**. ზემოთ მოჩანს მაცხოვარი უოველთა მშვერობელი დიდებით კვარცხლებზე მდგომარე. ორივე მხრით მაცხოვრის მთავარანგელოზები, სიმრგველე-

ბით ხელში: ქვემოთ იოანე სათლისმცემელი: **ՆՄ ԻՆՁՆՆ-
ՅԵՄԻՍԻ**. ორივე მხრით იოანეს ბასილი დიდი და იოანე
ოქრობიერი წელს-ზევითანი. მეორე ზირი ჯვარისა მშვენიერის ბაღან-
ეგავილთ მსგავსი გრეხილებით არის შექობილი და კიდეებზე უგ-
ლის ღამაზი ასომთავრული წარწერა:

- 1) [Ի ԵԸ]ՄՆԻՁԸ ՈՒՆԸՆՁԸ ԿԿ
- 2) ԱՆԸԸԸԿԸԸ ԸՏԻՄԻՆ ԵՄԿԸԸ ԿԸԻԿ
- 3) ԿԻԸՕՎՄՆԻՆԸԿԻ ՄՄԿԿԿԿ
- 4) [ԽՕ]ԸԿՆ ԿԵԿ
- 5) ԵԸՄԿԿԿԿԿԿԸՄ ՄԸ ԵԸՆՕԵԿԿԿԿԸՄ
- 6) ԸՄԸ ՈՐ ԵԿԿԿԿԿԿԸ ԱՄԿԸԸ ԿԿ
- 7) ՓՆԸ ՄԸ ԿՕԿԸ
- 8) ՆԸՆԸԸՆԸ ՄԸ ՄԿԿԿԿԸ ԿԸԸ
- 9) ԸԸ ԿԿԿԿԿԿԿ ԸՄԸ

ՈՒՅԿ

ამას ქვემოთ შავლი ქვემო ნაწილი ჯვარისა დაფარულია გატე-
ხილი ჯვარის გასამაგრებლად მიეგრებულის რკინით და მხოლოდ ბო-
ლოში მოჩანს ასოები: Ե Կ

Օ, Ն

ՆՆ [Ղ]

ԸԸ ՎԿԿԿ ԿՆԸԿՕԿԿԿԸ ԿԿԿ უქარამთ:

„სახელითა ღმრთისათა მე გლახაკმან არსენი, ძემან ვაჩე მარ-
ხუელისამან, შევქმენ ჯუარი ესე სადიდებულად და სალოცველად, და-
დენ ღმერთმან, ძრეილისა ბაგრატ მეფისა და კურაპალატისა და
შვილთა მათთა. ერთობით აღიდენ ღმერთმან... კელ(ი)თა ივანე ღი-
კონისათა. ქრისტე, შ(ე)იწუაჲ)... სული“¹⁾.

აქ მოხსენებული ბაგრატია არის მეფე ბაგრატ IV (1027—
1072). არსენი, ძე ვაჩე მარხუელისა, ცნობილი არ არის.

29. ჯვარი დიდი სამიტრთხოლიტო ანუ სპეციფიკური მშვე-
ნიერი; ქართულის ხელობისა, რომელიც თავის სიღამაზით მოგვა-

¹⁾ შუად. თ. უორდანიას ქრ. I, გვ. 174—175.

გონებს მე-XII საუკუნის ხელთახს, დატყუდა შვედრცხლილის ხეტა-
რით, სიგძით ტარანათ თითქმის ორი მეტრი. სოლო თვით ჯვარის
სიმაღლეა 28 სანტ. ტარზე ექვსი ბუშტი არის: ოთხი სადა, ერთი
ბადახის მსგავსი გრენილებით მოწყობილი და ერთი, უგვლასე
დიდი, გარდა გრენილებისა, შემოხილია ძვირფასი ქვებით. სიონი
შემოხილია ზემოთ გამოხედივით განსტედილის სურათებით მთავარან-
გელოზებისა წარწერებით: **ხიქჲს, ყლქაქჲს**; ჯვარცმისა:
ჰ-ქ-ქ-ნ; საფლავად დადებისა: **ნქჲსქჲს-ფ-ფ-ქ-ქ**;
და შემზადებულის ტრაპეზისა. თვით სიონზე წარმოდგენილნი არიან:
ქ-ნ (ქ-ქ ნქტქქსქქს) (წმიდა თეოდორე სტრატელატი),
ქ-ნ (ქ-ქ სიქქქს) (წმიდა თეოდორე პირველი); **ქ-ნ**
ყლქსქს (წმიდა ბასილი); **ქ-ნ ქ-ქ ოქტოქსქს** (წმი-
და იოანე ოქროპირი); **ქ-ნ ს-ქ ხოცოქოქს** (წმიდა
ბეტრე მოციქული); **ქ-ნ ს-ქ ხოცოქოქს** (წმიდა პავლე
მოციქული); **ქ-ნ ფიქსქს** (წმიდა დიმიტრი), **ქ-ნ ყ-ქ**
(წმიდა გიორგი). თვით ჯვარის წინა პირზე, ოქროს ფურცელზე
გამოქანდაკებულია ქრისტე ჯვარცმული წარწერით: **ქ-ქ ქ-ქ**.
ფრთხილზე შედარებით გამოხატულებია: მთავარანგელოზი გაბრი-
ელ ზემოთ, იოანე ნათლისმცემელი ქვემოთ, უოვლად წმიდა ღვთის-
მშობელი მარცხნივ და იოანე მახრობელი მარჯვნივ. უგვლას ამათ
ხეტური წარწერები აქვს სახელებისა. ჯვარი უხვად შემოხილია ძვირ-
ფასი აგლებით. მეორე პირი ჯვარისა შუაში და მელაღიონებზე მო-
ხუჭურთმებულია ბადახის მსგავსი გრენილებით. ზემოთ და ქვემოთ
ხეტური წარწერა:

ქ-ქ ლ-ქ
ს-ქ. ფ
ქ-ქ-ქ-ქ
ყ-ქ ოქტ
ქ-ქ-ქ
ცოქქ
ყლქ. ლქ

ქ-ქ ქ-ქ ო
ხოქქქ
ქსქს¹⁾

დანარჩენი ოთხი სტრიქონი
დამალულია გატეხილის ჯვარის
გასამაგრებლად მიკერებუ-
ლის ტლანქი რკინის ნაჭერით.

¹⁾ ამ სტრიქონში მარტო ზემო ნაწილები სიონის ასობისა.

უქარაგმთ:

„ქრისტე, ადიდე დადიანი გიორგი ორთავე შინა ცხორებათა, ამინ. ქრისტე, შეიწყაღე ონთფრე, ელიოზ“...

აქ მოხსენებული გიორგი დადიანი უნდა იქონიეს ძე ვარდან დადიანისა და მისი ცოლის მარიამისა, რომელნიც ცნობილნი არიან თამარ მეფის დროს მე-XII საუკუნეში.

30. გულს საკიდი პტუელი ოქროს ჯვარი, რომელშიაც ეოთი-ლა წინეთ ნაწილები იოანე ნათლისმცემელისა. შირველ შირზე ამ შესანიშნავი ჯვარისა სევალით გამხატულია ხელთაგანად ჯვარცმული ქრისტე წინამდგომნით, მარიაშით და იოანე მახარებელით, ქვემოთ მონასს ადამის თავი, ჯვარცმულის თავში მზე და მთვარეა და ხუცური წარწერა: **ԿԻԿ ԻԿ ԶԿԾՓԿ Կ՝ԻԸԸ** (ესე იესუ მეფე ჭურითაჲ). მეორე შირზე დიდრანის ძველებური ასომთავრულით სევალით სწერია:

**ԲՕ ԵՕԻԻԿԿ ԲԸ՝ԿՆ ԶԸ՝ԶԿԾ
ԶՕԻԸ ԿԿԻԻ ԿՕ՝ՆԻԿԻՄ ՖԿԾՓ՝ԿՆԸ
ՎԿԿԸՆ ՖԸ
ՖԸԻԿԸՆ**

უქარაგმთ ამ წარწერას ჩვენ ასე ვკითხულობთ:

„წმიდაო იოვანე ნათლისმცემელო, მეოხ ეუვა ხოსროსუმ (ანუ ხუასროსუმ) დეოფალსა, ბაგრატს და დავითს“.

ამ წარწერას თ. ჟორდანიას მიაწერს 884—909 წ. ქრ. I, გვ. 83, მაგრამ „ხოსროსუმ“-ის მაგიერ შეცდომით კითხულობს: **ԿՕ,ԻԿԻՄ**—ხოსროს (ანუ ხოსროს). ჩვენი აზრით წარწერა მე-X საუკ. უნდა ეკუთვნოდეს, მაგრამ დეოფალი ხოსროსუმ ცნობილი არ არის და ამიტომ არ შეგვიძლია თქვა, რომელ ბაგრატ და დავითზეა აქ საუბარი.

31. ჯვარი ათონური, ვერცხლისა, გრეხილიანი არშით, ქართულის ხელაბისა. ქვემოთ ვერცხლის ტარზე მე-XIX საუკუნის მხედრულით აწერია:

„ქ მაცხოვარო ხოტევისაო: მე: წულუკიქს(sic): მერაბ შევაძკვე: ჯვარი ესე: სულისა: ჩემისა: სათხად: და ვინც გამოსწიროს ჩემი ცოდვა აქუს“.

32. ჯვარი ათონური ვერცხლის გრეხილიანი და მილანქრიანი არშიით, სიმაღლით 17 სანტ., შემკობილია ზურმუხტებით და აუი-ეებით და ბერძნულის წარწერით, რომელშიაც მისწავნილია იერო-მონასხა ლეონტი.

33. ჯვარი ათონური, ვერცხლის გრეხილიანი და მილანქრიანი არშიით, წვრილი მარგალიტებით და ქვებით შემკობილი, 16 სანტ. სიმაღლით და ჰატარა სიონით ზემოთ. ბერძნულის წარწერით 1712 წლისა.

34. ჯვარი ათონური ასეთივე ხელობისა, 16 სანტ. სიმაღ-ლით და ბერძნულის წარწერით, რომელშიაც იხსენიება არქიეპისკო-პოსი რომანი.

35. ჯვარი ათონური ასეთივე ხელობისა, 9 სანტ., უტარო.

36. ჯვარი ათონური ასეთივე ხელობისა, 9 სანტ.

სხვა და სხვა ვერცხლის ჭურჭელი და აარალები.

37. სანაწილე ვერცხლისა, $4,5 \times 8,5$ სანტ., შიგნით უწერია ნაწილების სახელები და გარეთ მხედრულათ აწერია:

- 1) ქ. ძელთ:. ცხოველთ:. მეო
- 2) ფელთ:. და წმინდაო
- 3) მოწამენთ:. მეოხთ:. ეჟავ
- 4) დადანის(sic):. ოტიას: ქეს
- 5) ნიკოლოზს
- 6) ქეს აქეთ ჩღვგ.

38. სამწერობელი ვერცხლისა ოქროთ მოყვითლული, რომელ-ზედაც მხედრულათ აწერია:

„ჭეონდიდელი ანტონი დადიანოვი. 2. ჩემთ-სა წა“ —ესე იგი ჭეონდიდელი ანტონი დადიანოვი მეორე, 1849-სა წელსა.

39. ბარძიმი ვერცხლისა, ოქროთ მოყვითლული, რომელზე-დაც მხედრულათ ლექსი აწერია:

„ქე ვინ სახსრად ცოდვილთა თვით მიეც სისხლი და ხორცი, დადანს მიეც ღზინება, კაციას ბრალი აღხორცი!

ოდის დედოფალი ანნა“.

ანა დედოფალი იყო მეორე ცოლი კაცია II დადიანისა, ასუ-
ლი ჰაატა წულუკიძისა. კაცია გადაიცვალა 1788 წელს, ხოლო ანა
დედოფალი 1792 წელს ჯერ კიდევ ცოცხალი იყო¹⁾.

40. ფეშხუმი ვერცხლისა მხედრულის წარწერით მე-XIX სა-
უკუნისა:

„ქ: ეს ფეშხუმი უდაბნოს არის“.

უდაბნოდ იგულისხმება საირმის მონასტერი ლეჩხუმში, რომე-
ლიც გაუქმეს მეტროპოლიტე საუკუნის მეორე ნახევარში და მათი ნივ-
თები გადმოიტანეს მარტვილში.

41. საზედაშე ვერცხლისა, რომელზედაც მე-XIX საუკუნის
მხედრულის ხელით აწერია:

„საზედაშე ესე ვერცხლის სურა ეკუთნის საირმის მონასტერის
არხიმანდრიტსა კირილე(ს)“.

42. საზედაშე ვერცხლისა, რომელზედაც მე-XIX საუკუნის
მხედრულის ხელით აწერია:

„ღთის მშობელო სმის მ: წ: შენმა. არხ: კ: გაგიჭედინე
ესე სახედ“.

ეს წარწერა უნდა ნიშნავდეს:

„ღმრთის-მშობელო, საირმის მამა წინამძღვარმან შენმა არხიმან-
დრიტმა კირილე გაგიჭედინე ესე საზედაშე“.

43. ჯვარ-სასანთლე, რომელზედაც აწერია მხედრულათ:

„ჭეონდიდელი ანტონი დადიანოვი. 2. ჩემთ-სა წა“.

44. საცეცხლური ვერცხლისა. ზედ მხედრულათ აწერია:

„მოსახსენებულად დაუფიწვარის სიძისა ჩუჭნისა უკანათლებულე-
სის დავით ლეონის ძის დადიანისა შევსწირეთ საფლავსა მინგრელის
მთავრისასა ჩუჭნ თა დავით ჭავჭავაძემ და კნენიმ ანნამ ჩუნვ:ს
წელსა: ა: იუნის“.

45. საცეცხლური ვერცხლისა. ზედ მხედრულათ აწერია:

„ჭეონდიდელი მიტროპოლიტი ბესარიონ“.

ბესარიონ ჭეონდიდელი გადაიცვალა, როგორც მოგვისხენიეთ (იხ.
ზემოთ გვ. 28), 1828 წელს.

¹⁾ Brosset. Hist. de la Géorgie, II, 1, p. 648.

46. სცეცხლური ვერცხლისა ქართულის ხელობისა, რომელ-
ზედაც აწერია მხედრულათ: „ქ. დედოფალი დარეჯან“.

47. სცეცხლური ვერცხლისა. ზუღ მხედრულათ აწერია:
„ოდიშის დედოფალი ანა“.

ანა დედოფალი, როგორც მოვიხსენიეთ, არის დადიანი კაცის
II-ის მეორე შეუღლე.

სხვა სცეცხლურებს წარწერები არა აქვს.

48. თუთში ვერცხლისა მხედრულის წარწერით:

„ქ. დადიანი კაცია“.

უნდა იგულისხმებოდეს კაცია II († 1788).

49. მეორე ვერცხლის თუთშზე, რომელიც სამეგრელოშია მხე-
დრულათ, მე-XIX საუკ. ხელით, აწერია:

ქ. მკნეთი. მკედარო. ჰატ(ი)ოსანიო. წმიდაო: გიორგი (გო-
გი):. ობუჯისაო. დაგვცვენ. ორთავე. შინა. ცხოვრებათა: ჩვენ
მსასკებელნი. შენნი. წინამძღვარი. ზებუდე.

ობუჯის ეკლესია ზუგდიდის მაზრაშია წალენჯიხის მახლობლად.

50. თუთში ვერცხლისა, რომელზედაც მხედრულათ აწერია:

„ოდიშის დედოფალი ანა“.

ანა კაცია II შეუღლეა, როგორც ზემოთ დაინახეთ.

51. საიაზზე ვერცხლისა, მოდილო, რომელზედაც მხედრუ-
ლათ აწერია:

„ჩელა წელსა შაისის ლ მარტვილის მღვიასი მშობლის არის.
დავით მიტრონოფიტი მინგრელიისა წერეთელი“.

52. დოქი ხელის საბანი, ვერცხლისა, მხედრულის წარწერით:

„ჭეონდიდელი ანტონი დადიანოვი. 2. ჩემთ სა წა“.

53. ჰატარა დოქი ვერცხლისა სამეგრელოში, ჩუქურთმისანი
ფურცლების მსგავსად, დამაზი ხელობისა. წარწერა არა აქვს.

54. თასი ვერცხლისა სამეგრელოში, რომელზედაც მხედრულათ
აწერია მე-XIX საუკ. ხელით:

ქ. თი მხთაგავ. უცვალებელთ. და. ერთთ. სამებისკან. .
მაცხოვარო. ხოტევისაო. შემომიწირავს. ბარძიმი: ორი. ფეშ-
ხუმი კამ(ა)რა. კობზი. და. სამღერდავი. ესენი. ეველა. ვერც-
ხლის. შემომიწირავს. მე. წულეკიეს. მერაბს. ჩემათ სანდლე-

გძელთა(სი) და სულისა ჩემისა სოხათა და ძეთა ჩვენთა წასამართებ-
ლ(ა)თ:.

ქ: ვინცა: შენდობა: უბძინო: მერაბს: ღმერთმან: თქვენ-
ცა: შევინდოს: თქვენი ცოდვანი: ამინ:.

55. ფოდნოსი ვერცხლისა სდა, 39×31,5 სანტ., ზედ აწე-
რია მხედრულათ:

„ჭეონდიდელი ანტონ. 2. დადიანოვი ჩემთ-სა წელს“.

56. დიდი ფოდნოსი ვერცხლისა, ისეთივე წარწერით, რო-
გორც წინა ფოდნოსს აქეს

57. ფოდნოსი მომცრა ვერცხლისა, უწარწეროთ.

58. ვერცხლის კოფზები სტოლისა ხუთი, ერთი დიდი გატე-
ხილი, ერთზე თავში ბერძენთა სიუვარულის ღმერთთა გამოსატული
(ამური), მეორე სვეადიანია ღამაზი და აწერია ასოები: „ჭ. ა.“
(=ჭეონდიდელი ანტონი); ორი სდაა.

59. დანები ვერცხლისა 13, წარწერებით: ჭ. ა.

60. ჩანჯლები 13, ვერცხლისა, წარწერებით: ჭეონდიდელი ან-
ტონი. 2. ჩემთ-სა წ.

ერთი ჩანჯალი ისეთი სვეადიანია, როგორც ზემო აღნიშნული
კოფზები წარწერით: ჭ. ა.

61. სტაქანი ვერცხლისა ზიარების დროს სახმარი.

ნაკერ-ნაქსოვიანი ნივთები.

62. დაფარნა ჰატარა სიღრმით ნაკერი, რომელზედაც გამოსა-
ტულია ღვთის-მშობელი ქერუბიმებით და ანგელოზებით გლიშმი.
კუთხეებში წარმოდგენილია ემბლემა მახსრობელთა წარწერებით:
ԲԻՆ ԻԿԿ, ԲԻՆ ԻԿԿ, ԲԻՆ ԻԿԿ, ԲԻՆ ԻԿԿ, ԲԻՆ
ԻԿԿ. ამიებზე ხუცური წარწერა მოიპოვება:

1) Գ. ՄԸՓԸԺԻԸ: ԸԸԻ: ՄԻԿԻԿԻԿԿԸ-
ԿԸԸ: ԿԸԿԸ: ՄԻ ԿԸԺ

2) ԸԻԻԸԸԸԸ: ՈՒԸԸ: ԿԻԿԿԿԿԸ: ՄԿԿԿ-
ԿԿԿ: ԿԿ: ԻՆՉԸԸԸԸԸ: ԸԸ

ლი. მარიამი გადაიცვალა 1732 წ.¹⁾, მაშასადამე ჩვენი დაფარნა შეკერილია 1732 წლის შემდეგ.

64. დაფარნა მცირე სიღრმით ნაკერი, წარწერა არა აქვს.

65. კარდამოხსნა სიღრმით ნაკერი, ლამაზი ხელობის. კუთხეებში გამოხატულია შედალიონებით მახარობლები, შუაში კარდამოხსნილი ვგელა თავის ატრიბუტებით. აშიაზე გრეხილიანი ხეცურით აწერია:

1) **გ**ღ**ღ**ფ**ფ**ნ**ნ**ძ**ძ**ტ**ტ**ყ**ყ**: **ქ** **ჩ**: **ნ**წ**წ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**:
ფტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **გ**გ**გ**ღ**ღ**: **ჩ**ნ**ნ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**:
მნ**ნ**: **ჩ**მ

2) **ღ**ღ**ღ**ნ**ნ**: **ჩ**ნ**ნ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**: **ჩ**ნ**ნ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ნ**ნ**ნ**ღ**ღ**ნ**ნ**:
ყნ**ნ**ძ**ძ**: **მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **გ**ღ

3) **ჩ**მ**მ**ყ**ყ**ნ**ნ**: **მ**მ**მ**ღ**ღ**ნ**ნ**: **ღ**მ**მ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ნ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**:
ჩმ**მ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**მ**მ**ყ**ყ**ნ**ნ**: **ჩ**მ**მ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **მ**მ**მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**ძ**ძ**:
ნნ**ნ**: **ტ**მ**მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**: **ყ**გ**გ**ღ**ღ**

4) **ღ**გ**გ**ნ**ნ**: **ჩ**ნ**ნ**ნ**ნ**: **გ**ღ **ჩ**ტ**ტ**მ**მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**ძ**ძ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **გ**ღ**გ**მ**მ**ჩ**ჩ**ნ**ნ**:
ნნ**ნ**გ**გ**ნ**ნ**: **მ**მ**მ**ნ**ნ**: **ჩ**ნ**ნ**: **ყ**ნ**ნ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ჩ**ნ**ნ**ტ**ტ**ყ**ყ**ნ**ნ**ძ**ძ**: **ყ**ნ**ნ**:

5) **გ**ღ**ღ**ნ**ნ**ძ**ძ**ტ**ტ**ყ**ყ**. უქარაგმით:

„დაკვიფარებ ჩვენ საფარველითა ფრთხილთა შენთა, დედაო მარტვილითა დმრთისა მშობელო, ქალწულო მარიამ, ეოყლისა სასოებისა შენდა დამღები დედოფალი ოღიშისა ანნა მწველილებრ გიძღვნი მცირესა შესაწირავსა, რამელი კარდამოხედი ძელსა, და წარუმართე დადაანს კაცისა. ძენი ჩვენი გრიგოლ, მანუჩარ, გიორგი დაიფარე“.

ანნა დედოფალი, რაგორც ზემოთ ვუჩვენეთ, არის დადაინი კაცია შეორეს შეუდღე. ბრასეს ტაბულით მათ შვილებთა შორის გიორგი ცნობილი არ არის.

66. კარდამოხსნა, სიღრმით ნაკერი, დიდი, კარგი ნახელავი, კუთხეებში მახარობლების ემბლემების გამოხატული, შუაში კარდამოხსნილი თავის ატრიბუტებით, საში ქალით, საში კაცით, ორი ანგელოზით და ქერუბიმებით. ჯვარს აწერია: I N R I. ირგვლივ მხედრულათ აწერია:

¹⁾ Hist. de la G. II, 1, p. 644.

თხეებში ქერუბიშეობა. ხუცური ღამაზი წარწერა მარგალიტებიოვან
ძლივს გამოსწვივის შქრადათ და ძხელი გასარსევაია:

1) **მყიწ: ზნწყიწ: მყრ'ი წინდ**

2) **მყრდწ: ჯწყიწ, მყრ ზიწიწ მყრ-
რყიწ:**

3) **ბიწყიწი იწი გყიწიწიწი: ლიწ-
ლიწ. ესე იგია:**

„შეიბ მახვილი შენი წელთა შენთა, ძლიერო, შენ მიერთთა შეგ-
ნებითა. მოიხსენე, უფალო, ჭეონდიდელი გრიგოლ“.

გრიგოლ ჭეონდიდელი, ბეჟან დადიანის ძე, ცხოვრობდა მე-**XVIII**
საუკუნის შორეულ ნახევარში.

75. ომფორი დიდი, რომელსედაც მხედრულათ აწერია:

„მთავრინა ეკატერინამ განვახლე ომფორი ესე მარტვილისა
ეგლეისის წელსა ჩემს ჭეონდიდლის ძისა ანტონის დადიანისა“.

76. ბისონი მღვდელმთავრისა მხედრულის წარწერით:

„ხუცგ. წა. ქქშობისთვეს. წ. მოიხსენე. უფალო. და მიმდ-
დეო. ღმერთს. შენდობაი. მიეტით. კახს (გნაოს). ელიზბარ დადიანს“.

სხვა ძვირფასი საჭეონდიდელო და სამღვდელმთავრო შესამოსები
ბეგრია მარტვილში, მაგრამ წარწერები არა აქვს.

77. ორანი, სიწმით ნაკერი მუღზუდ, ღამაზის ხელთბისა.
თავში ასომთავრული წარწერა აქვს:

**ჟ. ჟიწიწი: ოწიწი: ზიწი: მყრყიწი:
ბიწ: ჯიწიწი: ზწიწიწი: ლიწიწიწიწი: გყიწ-
რწიწიწი: ზიწიწიწი: ლიწიწიწი: ესე იგია:**

„გინებე ოლარისა ამის შეკერვა მე ძემან დადიანის ბეჟანისმან
ჭეონდიდელ მიტროპოლიტმან გრიგოლ“.

78. ორანი, სიწმით ნაკერი ფარხაზედ. ზემით მხედრულათ
აწერია. „წელსა ჩემი“.

79. მიტრა, რომლის თავზე წარმოდგენილია მილანქრით და-
ხატული მამ ღმერთი და ირგვლივ ღამაზი ხუცური ასომთავრულით
უწერია:

**ჟ. მწიწიწი: ზიწიწი: ჟიწი: ზწი: მწიწიწი:
მწი: გწიწიწი: იწი: ზიწიწიწი: ჟიწი: ჟიწიწიწი:**

ჩაქონი: ღნოხბრ: შქონბრ: ყინხლ: ნინხ:
ჩინხ: ნაქონ. უქარაგმოდ:

„შევაძვე მიტრა ესე და შემოგწირე შენ ცაგერისა ღმრთის მშობელს მე ქართველთ მეფის ასულმან ელისაბედ სულისა იემისა სახსად“.

ეს დედოფალი ელისაბედი იყო ქართლის მეფის თეიმურაზ II ასული, დადიანის კაცია II ცოლი; გათხოვდა 1765 წ. და გადაიცვალა 1770 წელს. მამასადამე მიტრა შემზადებულია 1765—1770 წლებს შუა.

80. ამას გარდა სამი სხვა ძვირფასი მიტრა მოიხვევა მარტვილში უწარწერონი. ზოგს მათგანს ძველი ბიზანტიური ხელობის მილანქრიანი მედალიონები ჰქონია, რომელიც გაუძარცვავთ და რუსული ხელობის მედალიონებით შეუცვლიათ.

მარტვილის ხელთნაწერები¹⁾.

1. ცხოვრება მაქსიმე აღმსარებელისა, სიტყვის გება მაქსიმელის ზიროსის მიმართ სიტყვა-მიგებით და მისივე მაქსიმე აღმსარებელის სიტყვის გება ვნებათათჳს, მიწერილი მამისა თაფაღეს მიმართ, ეტრატზედ, 850 გვ. ეფთვიში მთაწმინდელის თარგმნილი და ზაქარია ბანაელის ბრძანებით გადაწერილი. თავი და ბოლო აკლია. კარგი ნუსხა ხუცურით მე-XI საუკ. ზირველი ნახევრისა. მე-49—56 გვ. უწერია:

„დიდებაჲ ღმერთსა დაქსრულა კითხვა მიგებაჲ წმიდისა მამისა ჩინისა და აღმსარებელისა მაქსიმესი: ვინცა მიემთხვნეთ შემდგომითი

1) აქ მოგვყავს მარტო მცლე ცნობები მარტვილის ხელნაწერების შესახებ, რაც ერთის თვალის გადავლებით მოვასწართ. სრული ცნობების ამოკრფისათვის და გარჩევისათვის დრო არა გვქონდა. უმთავრესი ხელთნაწერების საყურადღებო ადგილები, მხატვრობანი და ნაქვედი ყდები ფოტოგრაფიით გადმოვიღეთ. ხელთნაწერები დაუნომრავს და აღუწესხავს ახალგაზდა მკვლევარს პ. ინგოროყვას, რომელსაც უფრო ვერცლათ უნდა ჰქონდეს ცნობები ამოკრფილი მარტვილის ხელთნაწერებიდან. ჩვენ მის ცნობებს ცალკე დავბეჭდავთ, როდესაც წარმოგვიდგენს.

შემდგომად სულის (ს^რლს) განმანათლებელთა ამათ სწავლათა. ლოცვასა მომიკსენეთ გლახაკი ესე და ცოდვილი ეფთჳძი: რომელმან ესე შეენიერი წიგნი ბერძნულსაგან ქართულსა ენასა ვთარგმნე: სლოცველად მამისა ჩემისა იოანესსა და სკესენებულად უდირსებისა ჩემისა:.

კვედრები ეოველთა მწერალთა მკითხველთა და მსმენელთა კსენებულმცა ვართ ლოცვათა შინა თქნთა, რა თქნცა სასუიდელი სიუარულისაჲ მიიღოთ უფლისაგან: უხუად მომნიჭებელისა მისა მუუფისა იჯ ქესა: რომლისაჲ არს დიდებაჲ თანა მამით და სუფით წმიდითურთა აწ და მარადის და უკუნითი უკუნისამდე ამინ (ან) იუან (აუან):.

ხალღო დაიწერა: ბრძანებითა და ნებითა: **ჴაქარია** (ზქ^რია) ეპისკოპოსისა ბანაელისა. და სზნგელოზისაჲთა:

კელითა უდირსისა და უცბად მხრაკაელისა ისაკისითა: ქალაქსა კოსტანტინებოლის: მონასტერსა მასვე ბანაელისა ეპისკოპოსისა სზნგელოზისისასა ეოველთა წმიდათასა: აგია პანტს: მეფობასა რომანოზისასა: რაჲ წიგნსა შინა ვბოე რომლისაგან გარდავწერე არა გამომაგვალეობა სიტუუაჲ არცა მიკაზმავს ღმერთი არს მოწამუნ(სი): და არცა რაჲ დამიკლია. და თუ რაჲმე დამჩომოდა შევაწამე წიგნსა და ჩაურთე: რამეთუ მთარგმნელი სულისა წმიდისა მადლითა სავსე იყო და ბრძენ და ფრად მეცნიერ ბერძნულ...“

შემდეგ სათაური:

„წ^რლსა და ნეტარისა მამისა ჩ^რნისა. მაქსიმე აღმსარებელისაჲ. სიტუესტებისათჳს ვნებთაჲსა მიწერილი მამისა თალასეს მიმართ: უფალა წარმიმართე:.“

მაქსიმეს ცხოვრების ბოლოს (გვ. 110):

„დიდება ღმერთსა დაესრულა ცხოვრებაჲ წმიდისა მამისა ჩ^რნისა მაქსიმესი: ქრისტეზან სასუიდელო შრომათა მისთათჳს მიეტინ მამასა ეფთამეს(სი) რომელმან თარგმანა წიგნი ესე სულთა განმანათლებელი ამინ იუან. ლოცვა უაუთ. ი^რს.“¹⁾

2. ამავე შინაარსის წიგნი მაქსიმე აღმსარებელისა, ქალღღმუ,

1) შეად. თ. ყორღანისა ქრ. I, გვ. 169—170.

ნუსხა ხეცურით, გადმოწერილია წინა ხელთნაწერიტგან 1761 წ. მე-225 ფურ. ბოლოს უწერია:

„დიდება ღმერთსა სრულ მეოფელსა უოფლისა კეთილისსა: სრულ იქმისა წმიდაჲ ესე წიგნი მაქსიმესი: ბრძანებითა წმიდისა და უოფლად სანატრელისა. ქუთათელ მიტროპოლიტისა: ნეტარისა მაქსიმესითა: ადიდოს უფალმან ღმერთმან ორსაჲე შინა ცხორებათა ამინ:

კელითა უოფელთა კაცთა უნარსუგისისა უცებად მიხრეკელისა მიქელისათა: ამ წმიდამა მაქსიმემ. და თქუჭმან სიწმიდემ უწვის. რაჲც დედანში ეწერა და თავის და ბოლოს ფურცლები არ აკლდა დედანს: რაჲც ამში ეწერა უველა უკლებლად დავსწერე: და სიმაართელსაც ვეცადე: შემინდევით უფალნო: დაესრულა წა და სულთა განმანათლებელი ესე წიგნი: იანვარს: და ქეს აქათ: ჩლჲა:“

გადამწერი იხსენიებს ქუთათელ მიტროპოლიტს კიდევ მაქსიმეს ცხოვრების დასასრულს მე-27 კვ. წიგნის მთარგმნელის ეფთჲმის ანდერძის შემდეგ სწერია:

„უფალთ ღმერთთ ადიდე მადადებელი შენი სანატრელი ქუთათელ მიტროპოლიტი უოფლად ნეტარი მაქსიმე. რომელმან ინება აღწერა წიგნისა ამის: და დღეთა სიგრძე. და ცხორება საუკუნო მინიჭე ან:“

და ჩემთვისცა წყალობა აგონე, რამეთუ ფრიადი სასჯელი კარდამკლდა ამის წერაჲედ:“

3. წინა ისაკის თხრობანი ეტრატუედ, ზატარა ტანისა, მე-XII—XIII საუკ. ხელითა. ბოლო აკლია, 160 ფ., თავში და ბოლოში ქალღი აქვს დართული, ბერძნულის ნაწერებით. მოგვევს ზოგიერთი სათაურები: თქმულებანი; განშორებისათვს (სულისა?.. გაფუჭებულთა), სულსა, რომელსა უეგანს ღმერთი, თქმული მისივე, თავი ბ; დიდი ზატოვი მოსცა ღწ კაცთა; წესისათვს მანაზონთა მოქალაქეობისა; მეორე სახე ბრძოლათათვს მტერისათა; მესამე სახე ბრძოლათა მტერისათა მკნეთა მიმართ; სხვაჲ სახე ბრძოლისა მტერთათვს; თუ რომელისა საქმის მიერ მიეახლებინ ღმერთსა გული კაცისაჲ...; თუ ვითარ დაიმარხვის წესი ზნეობისაჲ...; შეწყალებისა მისთვს, რომელი მოვალს მათზე და რომელნი ვლენან გზას მას დაუდებლისა ღწის მიერ განწესებულსა...; დაუდებულთათვს თუ

ოდეს იწებებენ გულის კმის უოფად. და ბეგრი სხვა თქმულეობანი ის-კისი მე-142 უურცლამდის. შემდეგ: თქმული წმიდის მამის ჩნის კასიანე ჰრომისანი რვათა მათ გულის სიტყუათათს ბორტოთა.

4. დაჟითის თარგმანი ქალაღზე in folio დიდი ფორმატის, 680 გვერდი, ნუსხა ხუნურიით. მე-XI საუკ. ხელით, ქალაღი ძველია. მე-646—647 გვერდზე ბოლო სიტყუაობა, შემდეგი გვერდები (649—680) მერმენდელი მიმტებულია და ქალაღიც სხვაა. ბოლოსიტყუაობა:

„დიდება და ჰატოვი და თაუნის ცუმად და მადლი: სამეგრეობნებით ცნობილსა და ერთ არსებით აღსარებულსა წსა სამეხასა: რამელმან ჟერ იზინა მეხებითა წმიდის დმრთის მშობელისა და უფელთა წმიდათა მისთადათ: და ლოცვითა წათა მამათა ჩნთა. უფთაქმისთა და გიორგისთა: თანადგომითა და უფროდსა რხითა და წინა-ძღომითა. ბერის ჩნის საბა სულაძს ძისა თუხარსკელისადათ (sic): განზოგებად წიგნისადა ამის. რამელსა უწოდან თარგმანი დაჟითისანი. ანუ თუ თარგმანი დაჟითისადა: ჰირველი იგი სიმრავლისათს მთარგმნელთადას. ხოლო მეორე ერთგვარობისათს და ურთიერთსა შენაწყვრებისა ჰატოისანთა მათ ასოთა: მისივე და ერთისა თავსკიდურისა ქრისტესდა (ქესდა) დამოკიდებულთადას: მეკლნი უგულ დაჟითისანი ჰირველ თარგმნილისაგან დედისა ეგრეთვე დაუწერენით ვითა ვბოეთ ახალ თარგმნილთა დაჟითთა (დთათა) საუკუნოდ მოკსენებულისა გიორგი მთაწმინდელისათა: რამელი იგი უნაკლულად თარგმნილ იყო ჰირველ ჩნსა და არცა ერთისა მოქვენი განმართებისა: ხოლო თარგმანი მუკლუებისა] უფელი ახლად ითარგმანა ბერძულისაგან: ვითარცა უფელივე გემწწათ] შესავალსა წიგნისსა: გვერდები უფელთა, რამელნი მიემთხვნეთ [წმიდას ამას] წიგნსა: ლოცვა ვაგთ ზემოკსენებულისა მამის საბადას] ბერისა ეგრემ უშკელისათს მოძღუართა მშობელთა [ძმათა და შვილთა მათთათს: რამეთუ მათიათა წინაძღომითა და საქეთ] მშეობელთათა და უფროდსა საკმრითა და წარსაკებელითა ქმნილ არს უფელივე კეთილი ჩნსედა დმრთისა მიერ: რამელმან ძულადესმე კარაულიცა ბალამისი აღატყუა: რამელისასა არადათ უნაკლულეფენეს არს აღტყუებად ჰირველთა სახესა ამას გონებასა ჩემ მცირისა და უნდოდას ეგრეთ-

მისსა: რომელმან ესე ვთარგმნე ბერძენთა ენისაგან ქართულთა ენად: და მოქმენე ვარ ღმრთისა წითა ლოცვითა თქნითა აკოცად ბრალთა და ცთომილებათა ჩემთა: . დაიწერა წმიდაჲ ესე წიგნი. შავსა მთასა [სანა]ხეპსა წმიდისა სწეონისსა, მონასტერსა შამისა ეზრამისსა: . კელითა [იწუ] ხუცისა მთავარამს ძისაჲთა: უფალმან (ონ) მიეცინსა. სუიდელი გულის მო[ღვინეთ] წერისსა: ლოცვითა თქნ ღმრთის მოყურეთა მკითხველთაჲთა.

ქრონიკონი იყო: ტ: . უფალო ღმერთო შეიწყალენ და ადიდენსა სსუთეველსა [შენსა წმიდანნი] შამანი მნათობნი ჩნნი. ანტონი ტბელი. და კვრიკე ალექსანდრ[იელი რწინი სიტუჯთ] და საქმით ძალმწე მუჟუნეს თარგმნისა ამის [წიგნისსა. და კურთხე]ვითა მათითა აცხოვნენ უოველნი ძმანი ეზრამ[სა მონასტრისანი] გარდაცვალებულნი.

ეფრემ თარგმნისა მრ ზემოკსენებულმან. და ჰირველისა წიგნისა მისთჳს დამწერელმან იოვანე ხუცისმან მთავარამს ძემან: ესე აწ ჩემთჳს გარდამოვიწერე ვითარ ვჰგონებუ უნაკულოდ და მართლად: . ვისცა გარდაწერამ გენებოს. მინდობილ იყვნით: რამეთუ ვითა ვბოე ეტრე უოველი დავწერე. და წინტილიცა: . გარსა უნდოდ და ჰვად ჩხრეკისა. და უკანონავად და იწროდ ჩასხმასათს. არა უმეტარ ვარ. რამეთუ არა კურთხევისა (ჭხკასა) გინა ლოცვისა დირს ვარ. არამედ წინა უკმო: ხოლო უკთუ ვინმე არა მწევეოს. უკუწლად დიდად ქველის მოქმედ ქმნილ არს. და კმა არს ესე ჩემდა ნიჭად. და მისდაცა მოწყალე მყოფელად ღმრთისა. რომელმან არა დამსჯოს მწარედ. უღბად შრომისათჳს: . ლოცვითა თქნ გონიერად მკითხველთაჲთა არს: .

ქრონიკონი იყო: . ტ: აა:

დაიწერა კასტანას. ეფრემის მამობასა¹⁾.

შემდეგ (649—680 გგ) მოუყვანილია: „გალობაჲ მოსესი წიგნისაგან გამოსუღვათამსა, თარგმნილი წმიდისა ბასილისი: .“

შესავალს ეფრემ მცირისსა აქვს დათმობილი 14 გვერდი და ბოლო აკლია²⁾. თვით თარგმანი ასე იწყება:

¹⁾ შუად. თ. ჟორდანი. ქრ. I, გვ. 214—215.

²⁾ ამ საყურადღებო შესავალს, მაგრამ დაზიანებულად და არა სრულად დაცულს, ჩვენ ქვემოთ ცალკე მოვიყვანთ.

„წმიდათა და ნეტართა მამათა ჩნთა აღექვანდრიელ მთავარ-
ეპისკოპოსთაჲ ათანასესი და კვილესი და სხვათა შემდგომთა მამა-
თაჲ თარგმანებაჲ ფსალმუნთა წიგნისაჲ რომელ არიან ასორმოცდა-
ათნი ფსალმუნნი დავითისნი: ხელთ ბერძნულსაჲსაჲს ქართულად
ითარგმანა ნეტარისა მამისა ეფრემის მიერ: . ფნი: . ა: .“

ამრიგად ჩვენ ამ ხელთნაწერში გვაქვს ეფრემ მცირის მიერ
თარგმნილი დავითის ფსალმუნთა თარგმანი პირველად გადაწერილი
1080 წელს შავს მთაზედ „სანახებსა წმიდისა სვიმეონისსა, მო-
ნასტერსა მამისა ეზრახსსა“. ეს თავდაპირველი დედანი გადაწერია,
როგორც ეტუობა, თვით შთარგმნელის ეფრემ მცირისათჳს იოვანე
ხუცესს მთავარად ძეს. ხელთ იერთმეტის წლის შემდეგ, ესე იგი
1091 წელს, ამავე გადაწერს იოვანე მთავარად ძეს პირველი თა-
ვის დედნიდან თავისთვის გადმოწერია ჩვენი ხელთნაწერი. ეს იშვი-
ათი ხელთნაწერია ქალაქდზე—ბომბიდინაზე—დაწერილი, რომელსაც
ჩვენამდის მოუღწევია მეთერთმეტე საუკუნიდამ.

5. დავითის თარგმანი, გადაწერილი 1844 წელს, ქალაქდზე,
ნუსხა ხუცურით, in folio, რვეული 28, რვეულში 8 ფურცელია.
ბოლოს უწერია:

„სრულ იქმნა ძალითა ღმრთისა წელსა ქესით ჩუდდ: იან-
ვრის კგ:

მე მისის უგანათლებულესობის რუსეთის ღერანაღ-ღეიტუღან-
ტმა და მრავალ ორდენტა კავალერის მქონეს ჩემის კელმწიფის და-
დიანის ღეონის მოძღვარმან ლეჩხუმთ ორთა მონასტერთა განმაშე-
ნებელმან საიარმის და ნამარხევის უდაბნოთ მამამ. და სრულიად ლე-
ჩხუმისა და ჭეონდიდლის საეპარხიოს არხიმანდრიტმან გიორგიმ ვი-
დვანე სულთა განმანათლებული წიგნი ესე დავითის თარგმანი და
დაწერინე ჩემგან შოყვანილს და დადგინებულს ჩემს მონასტერშიდ
მცხოვრებს მდივანს მიქელაძეს ბერს გრიგორის ჩემის ქალაქდით და
მელნით და სრულიადის (ს'დის) სასუიდლის მიცემით. და აწ გთხოვ
უოველთა მხილველთა და აღმოგვითხველთა ამისთა ცხოვნებას და
შენდობას მიბრ:სუბდეთ:“

მეორე გვერდზე მხედრულათ:

„წელსა ჩემგ-სა ოკტობრის ივ-ს ეს დავითის თარგმანი გან-

სვენებულის გიორგის ეპისკოპოსის იყო. და მე არნიმანდრიტმან ბესარიონმან დავსდევნი მარტვილის მონასტერშიდ სულისა მისისა სახად და სახსენებლად... ხობის მონასტრის არნიმანდრიტი და დროებითა მენდრელიის საეპარხიოს მართველი ბესარიონ“.

6. მეტაფრასი, ნუსხა ხუცურით, ქალაღზე, in folio დიდი ფორმატისა, 974 გვერდი, მე-XVI—XVII საუკუნის ხელით. ბოლოს სწევია:

„ღმერთო ტკბილო და მრავალთ მოწყალეო და უოვლად წმიდაო მოქვის ღმრთის მშობელო, ადღეგრძელე და გამარჯვებით ამოფიქვე და აცხოვნე ჰატრონი მოქველი ეფთაჟე საუვარელიძე ამინ:.

შენ ცათა უგრცელესო და ქერობინთა უხეშთაესო ჰატროსანო მოქვის ღმრთის მშობელო, მე მოქველ მთავარებისკობოზმან ეფთაჟე საუვარელიძემან დაჟწერინე ესე სულთა განმანათლებელი ჰატროსანი მეტაპრასი(შიც). და შემოგწირე სახსრად და სახად სულისა ჩემისათა“... (წვევა ვინც გამოახვას). ბოლოს კიდევ წითლურით:

„ღმერთო ტკბილო და მრავალთ მოწყალეო და უოვლად წმიდაო მოქვის ღმრთის მშობელო, შეიწყალე გულქან ბობოყილფიხე, აქა ამას სოფელსა კანი მიეც, საუკუნოს შეიწყალე და იკსენ განკითხვისაგან მეორეთ მსვლასა ი . . . არქე შეიწყალე ამ . . . სამადლო“.

მოქველი ეფთაჟე იხსენიება კიდევ მრავალს ადგილს წიგნისა წარწერებში სხვა და სხვა ფორმით. მოქველი ეფთაჟე საუვარელიძე ის ეფთაჟე საუვარელიძე უნდა იყოს, რომელიც შემდეგ აფხაზეთის კათალიკოსად იყო დაახლოებით 1578—1611 წლებში.

წარწერებში მოხსენებულია კიდევ: ნიკოლოზ ჭეონისა და იოვანე (გვ. 351). მე-364 გვერდზე:

„ამ წიგნისა მეტაფრასისა მწერალსა ნავარტიოზს წმანძესა შეუნდევ უფალო ღმრთინ:“... ეკვე მე-423 გვერდზე.

მხედრულათ მე 442 გვერდზე:

„წიგნი ესე მეტაფრასი დიად დაძველებულ და დაშლილი იყო და მე ჭაიანის ქალმან ხანუმზემ დაჟწერობინე ხელახლად“.

მე 482 გვერდზე: „უფალო და დიდო ღმერთო, შეიწყალე ცოდვილი ოქრობიერ მწერალი და შეუნდეს ღმერთმან უოველნი მისნი ცოდვანი ამინ“.

მე-520 გვერდზე ტექსტის ხელით:

„სრულ იქმნა წმიდა ესე თუბ (ავისტო) მეტაფრასი კელითა ჩემ ცოდვილისა ნაკარატოს წმინდისითა. კელის უნდობისათჳს ნუ დამწევივი წმიდანო დმრთისანო. ჭაღადი ავი იყო, ამას უკეთესი კელი არ მოიყვანა, თუარა ჩემით მწავეთ მოვიპირვე დწეის...“

სულსა მეზუნთვეს ბუნურსა ცოდვანი და ბრადნი მისნი ყოველნივე შეუნდევ და შეიწუღე უფალო იესო ქრისტე დმერთო ან.

სულსა აბრჳამს წმინდესა და შეუღლეს მისსა შეუნდევ უფალო იჲ ქე დო. ძეთა მათთაჲ ისაკს და ნიკოლოზს შეუნდევ უფალო იჲ ქე დო ან.“

მე-521 გვერდზე ტექსტის ხელით:

„დმერთო, შეიწუღე დიაკონი ათანასე ქავჯარაძე ამა მეტაფრასისა მადლო“. სხვა ხელით:

„დმერთო, შეიწუღე ქავთარაძე მანარობელი. მამა დელათა მისთა შეუნდოს დან“...

მე-748 გვერდზე სხვა ხელით: „დო შე ცი მონა შენი მღვდელი იოვანე“...

მე-835 გვერდზე მხედრულათ:

„ქ. მოქვის დმრთის მიმბელო და მარტვილის დმრთის მშობელო, შეიწუღე მონა შენი. ფდ ცოდვილი წინამძღვარი იოვანე მადოს მას დღესა განკითხვისასა“...

7. მამათა ცხოვრება, სქელ ჭაღადზე, ნუსხა ხუცურით ორ სვეტად, მე-XVI—XVII სუგ. ხელით, 220 გვერდი. შინაარსი:

1) დილოგი ჰეტრეს და გრიგორის შორის, 2) ცხოვრებაჲ მარკოზ განმარებულისა, 3) ცხოვრებაჲ წის ონოფრესი, 4) წამებაჲ წის ალათანგელისა დამსკელ კათალიკოსისა, 5) წის მოწამის კლიმი ანკვირილისა, 6) სიბრძნე ბალავარისა, 7) თსრობანი წია და ღვთივ შემოსილთა მამათანი.

8. კრებული მხედრულად, მე-XVII სუგ. ხელით, in folio. შინაარსი: 1) ექვსთა დღე გრიგოლი ნოსელისა, 2) ათორმეტთა თვალათვის ეპიტანე კვიპრელისა თქმული, 3) ათორმეტთა ნათესავისა კურთხევა, 4) მკეტათჳს სხნის სიტყვა წიგნთაგან თქმული ბასილი კესარიელისა, ესე იგი სხნის მეტურგელი (Физиологъ), 5) ან-

ბანი ებრაული, ბერძული, მეფენი იუდაჲსნი, სპარსთანი, ჰტოლემიანნი ეგვიპტელები, 6) იზოლიტეს განმარტება კურთხევათა მათთვის ათორმეტთა ნათესავთა, 7) იზოლიტეს თქმული კურთხევათა მათთვის იაკობისთა, ვითარ იგი ათორმეტნი ნახვეტანი აკურთხა, 8) თქმული წმიდისა მამისა ჩვენისა იოანე ოქროპირისა სწავლანი სარგებელნი სულთანი და სხვანი სწავლანი. ეს ხელთნაწერი თავის ჰირველი ექვსი სტატით ჰირია შატბერდის კრებულისა, ხოლო ბოლოს მამატებული აქვს იოანე ოქროპირის სწავლანი მეორეთ მოსვლისათვის. სწორეთ ამგვარივე ჰირი შატბერდის კრებულისა და ამავე მე-XVII საუკ. მოიხვევა წერა-კითხვის წიგნთ-საცავში № 2785 (იხ. ჩემი Опис. рук. Общ. гр. II, стр. 651—654). ბოლოს უწერია:

„ქ. წყალობითა ღმრთისათა და რომელთა სურის მისა მიმართა და აქუს გონება მარადის საღმრთად ხელგად და კძიებს და გამოიკულებს მრავალთა საღმრთთა წერილთა და შეუკრებიეს ვითარცა ფურცკარი გულსა მისსა უოველი მეცნიერება და სწავლა, ჩინუას გიორგის და ბრძანებითა მისითა დაიწერა წიგნი ესე კაცთა შესაქმე, რომელითა ვართ ხატ ღმრთისა და ზიარ სხვათაცა ცხოველთა მათ გამოცხადება და ექსთა დღედ, რომელსა შინა შექმნა ცა და ქუეყანა უოველით სამკაულით მათ და ათ ორთა თვალთა, რომელი ისხდა მოსეს სამოსელზედ, და ათორმეტთა ძეთა იაკობ მამად მთავრისათა კურთხევა და... და სახის მეტუელები და სხვა სწავლანი სულთა სარგებელნი თქმული ოქროპირისა იოვანესი, მრავალმცა არიან წელნი ცხოვრებისა მისი, ჩინუას გიორგის და ფაღავას ასულის როდამის, და საუკუნომცა არს ცხოვრება მათი.

ქ. შეიწავლე უფალო ფედ ცოდვილი წინამძღვარი ნიკოლოზოზ. ბავედრები თქვენ ბრძენ მეცნიერნო მხილველნო ამისანო, იხილოთ რამე მეტ-ნაკლები ანუ წინაუკმო შემინდევით უმეცრების ჩემისათვის“. ხუტური გრეხილით: „სულსა წინამძღურისა ნიკოლოზისა შეუნდოს დმერთმან“. ქვემოთ სხვა ხელით: „დმერთო შეიწავლე ნიკოლოზ ჭეონია“. ბოლოს იმავე ტექსტის ხელით ლექსი-შაირი ორი ტაუპი.

9. მეტაფრასი ჰატარა ტანისა ნუნსა ხუტურით, მე-XVIII საუკუნის ხელით. კუთნებია წინეთ საირმის მონასტერს ლეჩხუმში. ვედა საკითხავების ბოლოს სწერია ტექსტის ხელით: „დმერთო,

შეიწყოლე ცოდვილი მონაჲ შენი ნიკოლოზ“. ნაწერის სხვა და სხვა ხელთ.

10. მეტაფრასი in folio დიდი ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტათ ჰჰ2 გვ. გადაწერილია, როგორც ბოლოს უწერია, წელთა ქრისტეს აქეთ: ჩულებს ივნის: თ:

11. ეფრემ ასურის უპისტოლე იოვანეს მიმართ მონაზონის მთმინებისათჳს... და სხვანი მისივე სწავლანი, ხუცური ნუსხური ხელთ, ორ სვეტად, მე-XVIII საუკუნისა. 45 გვერდი in folio.

12. თხრობანი წათა მამიანნი, in folio, ნუსხა ხუცურით ორ სვეტათ. 400 გვერდი. ბოლოს უწერია:

„განსრულდა ქრისტეს აქეთ ჩუგ: თებერვლის კზ. დმერთო, აცხოვრე დამწერი უღირსი მღვდელი მიქელაძე გრიგორი“...

შემდეგ სხვა ხუცურის ხელთ:

„მენათხოვრა მისის მალად დირსების უფლის არხიმანდრიტის გიორგისგან მამა-ცხოვრება ესე. უღირსს მარტო მეოფელს მონაზონს რომანოზს წელთა ჩუგდ: რათა კულად მუნვე მიუქტიონ. უღაბნის არის საირმის: შეიწყოლე დმერთო სუელით და კორცით არხიმანდრიტი გიორგი მამა უღაბნის და მოძღვარი მთავრის ჩნის ლეონ დიანისა“.

შემდეგ მხედრულათ:

„ეს წმიდათ მამათ-ცხოვრება მე საირმის მონასტრის არხიმანდრიტმან გიორგიმ დაგწერინე ჩემი სულის სახად“. (წუკა ვინც გაბოსწიროს საირმის მონასტერს).

13. ღთიფ განათლებულნი თხრობანი... რომელსა ეწოდების სამთხის უუაფილი, in 4°, 370 გვერდი, სულ ჰგ (ჰ3) თხრობა, ბოლოს სარჩევი აქვს და უწერია:

„პატიოსანი ესე წიგნი აღიწერა კელით უღირსის მღვდელ მონაზუნის გრიგორ ბერის მიქელაძისათა საირმის მონასტერსა შინა. ფრიად მოხუცებულმან ვსწერე, ვიდრე სამეოცდაათორმეტისა წლისამან.. (შენდობას ითხოვს). წელსა ქრისტეს აქეთ. ჩუგ: იანვრის. თუ: საირმის უღაბნისათჳს შემეწირავს ჩემის სულის სახად, ამინ“.

შემდეგ მოსდევს სტატია: პირველს კვირიაკეს მარხვათასა ქადაგება სინანულისათჳს. და სხვა და სხვა ქადაგებანი დიბოლოს:

ბანი ებრაული, ბერძული, მეფენი იუდაძსნი, სპარსთანი, პტოლემიან-ნი ეგვიპტელნი, 6) იპოლიტეს განმარტება კურთხევათა მათთვის ათორმეტთა ნათესავთა, 7) იპოლიტეს თქმული კურთხევათა მათთვის იაკობისთა, ვითარ იგი ათორმეტნი ნახეტანი აკურთხა, 8) თქმული წმიდისა მამისა ჩვენისა იოანე ოქროპირისა სწავლანი სარგებელნი სულთანი და სხვისი სწავლანი. ეს ხელთნაწერი თავის პირველი ექვსი სტატიით პირია შატბერდის კრებულისა, ხოლო ბოლოს მამატე-ბული აქვს იოანე ოქროპირის სწავლანი მეორეთ მოსვლისათვის. სწორეთ ამგვარივე პირი შატბერდის კრებულისა და ამავე მე-XVII საუკუნე. მოიპოვება წარა-კითხვის წიგნთ-საცავში № 2785 (იხ. ჩემი Опис. рук. Общ. гр. II, стр. 651—654). ბოლოს უწერია:

„ქ. წყალობითა ღმრთისათა და რომელთა სურის მისა მიმართ და აქუს გონება მარადის საღთოდ ხედვად და ეძიებს და გამოიკვლევს მრავლთა საღთთა წერილთა და შეუკრებიეს ვითარცა ფუტკარი გულს მისსა უოველი მეცნიერება და სწავლა, ჩინუას გიორგის და ბრძანებითა მისითა დაიწერა წიგნი ესე კაცთა შესაქმე, რომელითა ვართ ხატ ღთისა და ზიარ სხვათაცა ცხოველთა მათ გამოცხადება და ექუსთა დღედ, რომელსა შინა შექმნა ცა და ქუეყანა უოველით სა-მკაულით მათ და ათ ორთა თვალთა, რომელი იხსდა მოსუს სამო-სელზედ, და ათორმეტთა ძეთა იაკობ მამად მთავრისათა კურთხევა და... და სხვისი მეტეუელები და სხვა სწავლანი სულთა სარგებელნი თქმული ოქროპირისა იოვანესი, მრავალმცა არიან წელნი ცხოვრების მისი, ჩინუას გიორგის და ფაღავას ასულის როდამის, და საუკუნომცა არს ცხოვრება მათი.“

ქ. შეიწავლე უფალო ფად ცოდვილი წინამძღვარი ნიკოლოზოზ, გვედრები თქუენ ბრძენ მეცნიერნო მხილველნო ამისანო, იხილოთ რამე მეტ-ნაცლები ანუ წინაუემო შემინდევით უმეცრებისა ჩემისათვის“. ხუცური გრენილით: „სულსა წინამძღურისა ნიკოლოზისა შეუნდეს დმერთმან“. ქვემოთ სხვა ხელით: „დმერთო შეიწავლე ნიკოლოზ ჭეონია“. ბოლოს იმავე ტექსტის ხელით ლექსი-პირი ორი ტაქვი.

9. მეტაფრასი პატარა ტანისა ნუსხა ხუცურით, მე-XVIII სა-უკუნის ხელით. კუთხებია წინეთ საირმის მონასტერს ღვინუში. ეგვლა საკითხავების ბოლოს სწერია ტექსტის ხელით: „დმერთო,

შეიწავლე ცოდგული მონაჲ შენი ნიკოლოზ“. ნაწერია სხვა და სხვა ხელით.

10. მეტაფრასი in folio დიდი ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტათ 332 გვ. გადაწერილია, როგორც ბოლოს უწერია, წელთა ქრისტეს აქეთ: ჩუღბსა ივნის: თ:

11. ეფრემ ასურის ეპისტოლე იოვანეს მიმართ მონაზონისა მთმინებისათჳს... და სხვანი მისივე სწავლანი, ხუცური ნუსხური ხელით, ორ სვეტად, მე-XVIII საუკუნისა. 15 გვერდი in folio.

12. თხრობანი წათა მამათანი, in folio, ნუსხა ხუცურით ორ სვეტათ. 400 გვერდი. ბოლოს უწერია:

„განსრულდა ქრისტეს აქეთ ჩუგ: ფებერვლის კზ. ღმერთო, აცხოვნე დამწერი უღირსი მღვდელი მიქელაძე კრიგორი...“

შემდეგ სხვა ხუცურის ხელით:

„მენათხოვრა მისის მალაღ ღირსების უფლის არხიმანდრიტის გიორგისაგან მამა-ცხოვრება ესე. უღირსს მარტო მეოფელს მონაზონს რომანოზს წელთა ჩუგად: რათა კულად მუნგე მიუქციონ. უღაბნის არის საირმისა: შეიწავლე ღმერთო სუელით და კორცით არხიმანდრიტი გიორგი მამა უღაბნისა და მოძღვარი მთავრისა ჩინის ლეონ დანიისა“.

შემდეგ მხედრულათ:

„ეს წმიდათ მამათ-ცხოვრება მე საირმის მონასტრის არხიმანდრიტმან გიორგიმ დაწაწერინე ჩუმი სულის საოხად“. (წუკვა ვინც გამოსწიროს საირმის მონასტერს).

13. ღთივ განათლებულნი თხრობანი... რომელსა ეწოდების სამოთხის უუაგილი, in 4⁰, 370 გვერდი, სულ 36 (ნ3) თხრობა, ბოლოს სარჩევი აქეს და უწერია:

„პატოხსანი ესე წიგნი აღიწერა კელით უღირსის მღვდელ მონაზუნის კრიგორ ბერის მიქელაძისათა საირმის მონასტერსა შინა. ფრიად მოხუცებულმან ვსწერე, ვიდრე სამეოცდაათრმეტისა წლისამან.. (შენდობას ითხოვს). წელსა ქრისტეს აქეთ. ჩუგ: იანვრის. თგ: საირმის უღაბნისათჳს შემიწირავს ჩემის სულის საოხად, ამინ“.

შემდეგ მოსდევს სტატია: პირველსა კვირიაკეს მარხვათასა ქადაგება სინანულისათჳს. და სხვა და სხვა ქადაგებანი დანილთს:

„დმერთო, აცხოვრე დაშწერი ამისი უღირსი მონაზონი გრიგორ ბერი მიქელასე ან. წელსა ქესით ჩენგ. ფებერვლის იმ: საირმის უღაბნოსთს შემომიწირავს ჩემის სულისათსა“.

ამოწმებს მეზგრელიის ეპისკოპოსი ჭეზნდიდელი თეოფანე.

14. სწაულანი წმიდისა და დიდისა ორმოცთისანი, in 4° მხედრულათ, 203 კვერდი. გადაწერილია მღვდლის ტაბლიევის მიერ 1877 წელს. თავში უწერია:

„ჩუჲსა წელსა ივლისის: ა. მე უღირსმან მღვდელმან ზეტრე მოსეს ძემ ტაბლიეუმან ვიწყე წყრად სიუჲარულისათს კეთილისა ამის სწაულისა, კარნა ვიყავი მოხუცი შობითგან ოგ: წლის. ხოლო მღვდელობაში სრულის ორმოცთის წლისა და მაკლდა თვალთ მხედველობა, და აღარცა მქონდა მჯაში სიმაგრე. დმერთო დამასრულებინე შენს მადლსა ამინ“. ბოლოს უწერია: „1877 წელსა, ივნისის 25 დღეს“.

15. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა, მხედრული, in 4°, 52 ფურცელი, ბოლოს უწერია:

„წელსა ჩულო-სა, თვესა მანისა კა-სა, თქუძნ უოკლად უსამღვდელოესობავ სრულად მენდრულთა სამთავროთა მწყემს მთავარო, ესე იგი ოდიშთა, ლქხუშთა, სვანთა და აფხაზთა და რაოდენთაშე ნაწილთა იმერთასა და ჭეზნდიდისა ეპისკოპოსო და კავალეროსო გიორგი, ვინათგან უფროს უოკელთა შესწირავთასა სურს სამღთოსა მას სულსა თქუენსა სამღთოთასა წერილსა შესწირავა და საქმეთა წათა დთ შემოსილთა მამთა ბაძვა და დმერთ მყოფელი მოწყალება ბუნების უმეტესი აქვს თვალთა თქვენთა და თვალნი სულისანი ზე გაქვსთ მიურულებელნი, ხოლო ნივთთა სოფელითათა უღონო ქმნილმან, კარნა თქვენ უოკელთა უფროს თქროთა და ახორაკათ ესე ვითართა მწადნულსა მოკართვით ესე სამღთო წიგნი და შეიწირეთ მსკავსად ქესა, ვითარცა ქვრივის მიერ. მონა თქვენნი რომანოზ და ურდებული მარტვირის სვეტისა“.

16. ცხოვრება გიორგი მთაწმინდელისა გადაწერილი მხედრულათ 1838 წელს იმავე რომანოზის მიერ, რომელსაც გადაწერია წინა ხელთნაწერი. ამ ცხოვრებას ბოლოს დართული აქვს ხუცურათ ნაწერი განხება წირვისა გიორგი მთაწმინდელისათვის. 65 ფურცელი. ბოლოს უწერია მხედრულად:

„უფლად ღირსსა და ღთივ ჰატიფცემულსა უფალსა და მამსა არქიმანდრიტს ანტონი დადიანოს აფხაზთასა.

ვინაითგან მიგრძანა თქუენ სამღთოჲს ამის წიგნისა გარდაწერაჲ, ღმერთ შემოსილთა მწუემსთა და მოძღვართა სიტყუებშითა განშუენებულისა და შეპობილასა, შეწვენითა ღთისათა და მადლისა თქუენისათა წარმოგადგინო წინაშე თქუენსა, რომლისა დიდება შინაგან ამისა განბრწყინებულსა სათანადოსა თანა განწმენდისა მახლობელ ქმნილთა მისთა დაშეთებობისა გულის სიტყუათასა განმკდებულთა განანათლებ საკვირველებითა უწარჩინებულესისა მოძღვართა ნამუშავესა, აღმწერელ ვიქქენ. არამედ გვედრები ღთივ ჰატიფცემულთ, მრწმუნებელსა ბრძანებათა თქუენთასა და მიმთავლელთა მორჩილებისათა მამიხიებითა სასუიდელნი ღოცვათანი. უღირსი მონაზონი და უნდოჲ რომანოზ მან თქუენი. წელსა 1838-სა მასისა 4-სა“.

17. სიტყუსა გებაჲ ჭურათა მიმართ. in folio, ნუსხა ხუცური, ორ სვეტად, 568 გვერდი. ბოლოს უწერია:

„განსრულდა სადიდებულად ღა, მამისა და ძისა და სულისა წმიდისა, ბრძანებითა ღიღისა უფლისა დადიანისა ძისა ჭურთხილელ მიტროპოლიტისა გრიგოლისათა: ათუქსა აჯსტლასა: ით: კელითა ჩემ ცოდვილისა ხუცესი მონაზონისა ითანესითა: რომელიცა ფრიად ვმოქენობ მხილველთა შენდობისა უფათასა ღოცვითურთ: ქვს ქესით: ხლოზ.“

შირველ გვერდზე ტექსტის ხელით უწერია:

„უფლელთა გვედრები აღმთქითხველთა წმიდისა ამის წიგნისათა, რათა კეთილად განარჩიოთ სხოლიონნი და არა სხოლიონნი, რომელ არიან დანაშაუნი მკვდრისანი, რომელიცა არა ოხებითა ჩემითა მიქნიეს. არამედ კაცობრივმან უძღურებამან და ადგილსა ეკე ვითარსა ვერ მუთუებამან. უფრორე ცოდვისა ძალთამან სიმრუდუმან მაქნია ესრეთ. და ნაულელ უფილი იგი მკვდრისა თანადვე არმითა ზუდა გინა კიდურთა იძიეთ მოწერილად. ზუდ საჩინოებითა სიმისა წერტილისა წითლურისათა. და განწესებულსა ადგილსავე თანა აღმოკითხეთ, და ნუ მწუევთ ამის ძალით უფალთა, არამედ ღოცვა უფთა მშრომელისათუხ უნდოსა მონაზონისა ითანესით.“

სხოლიონი კკუთვინიან არსენის, როგორც მრავალნი შენიშვნანი

მოწმობენ. თხზულება თარგმნილია ბერძნულსაგან. იოანე არის გადაწერილი არსენის თავდაპირველის დედნის კრებულისა.

მე-6-ის რვეულის პირველი ფურცლის შორეულ გვერდზე სწერია:

„აღწერა წიგნი ესე სულთა სასკებელი და უფროდსად ღმრის მყოფარე, კელითა, სიტუთა ამთ მამის კაცისა მდაბლისა. და არა რაჲს ღირსების მქონებულისაჲთა: თათუეს აინჴარსა. ინდიკტიონისა სამის: დასაბამითკან წელთა: ხელწ: მილოცეთ უგწ მე ამის მრისა სასკებელისა მომსთულებულსა ძმანო, უოფადისა ცხოვრებისა. და საცნაურისა სამოთხისა საშუებელსა, ვითარ¹⁾ იგი სრბამან სიტუესამან გამოაჩინა თანა-ზიარ უოფაჲ მუნ მხიარულ ქმნილთა აანა, წმიდათა ღუთისათა, მათაჲს დამარხულთა შინა კეთილთა, ვინაჲთკან, ვითარცა ჰხედავთ, კეთილი ესე საწურთელი ტაბლად უხრწნელად უოფელთა კეთილთა მიერ აღსავსედ განჴჴებინე წინაჲ თქუწნთა, მხიარულ მყოფელად სელთა, თქუწნთაგან მკუთხველობისა ამათისა ტვიგნულლობით მესებელთა და სურვიელთა ცხოვრებად დაფარულთა ცხოვრებითა ქრისტეს თანა, უფლისა ზუწნისა. ამინ“.

ამაზე ამას შენიშვნა აქვს ასეთი: „თუთ ამის ღირსისა მამისა საკითხავთა ამთ გამომეტუეულისაჲ არს ანდერძი ესე:“ მე-6-ს რვეულის პირველ ფურცელზე: „ესე მე ესრეთ ვიოფლე აქამომდე. არსენი“. ქვემოთ: „ოჯნდომან მეტა მიერვე ვაჴოტრე: იოანე“. შენიშვნები და არსენის შესახებ ცნობები აქ იგივეა, რაც წერა-კითხვის საზოგადოების ხელთნაწერში № 1463.

18. ოქროს ნუკტარი იოვანე დამასკელისა, in folio, დიდი ფორმატისა, ნუსხა ხუცუართი, ორ სვეტად, მე-XVIII სუჴა. ხელით. ეს გაცრძელება არის არსენის კრებულისა. 740 გვ. ერთ ადგილს წითლურით ამოაჴე უწერია: „არსენისა მისრული მღჴმეს იტუვის დავით მეფე: მე მაშინდელი კაცი ვარ, ოდეს არსენი დაროჴიდი ჴამა. მარჴუწნასა გუწრდსა ჴედა წჴა, ნოსელსა იკითხვიდა და დოღმატიკონსა აწამებდა, და ცუდსა სოფიო წმიდასა იგივე მარტოჲ იქმოდო“. მე-700 გვერდზე ლექსი კახური:

¹⁾ ამ სიტყვიდან წერა-კითხვის საზოგადოების ხელთნაწერიდან ვუმატებთ № 1463.

„თუკ ეუვის კბილთა, ირეკ წინთა,
იღრტენ შუათა, იგრეტ უკუანთა“.

ზემო ნაწილები ორი ხელთნაწერი წარმოგვიდგენს კრებულს თარგმანთა არსენი ვაჩუხ ძისა, რომელიც არის არსენი იუალთოელი, დავით აღმაშენებელის თანამედროვე. ამგვარი ხელთნაწერი მოიპოვება ეტრატზე ნაწერი კიდევ გელათის მონასტრში და სხვა ჩვენს წიგნთსაცავებში, მაგრამ უველას სჯობია და უველასე უფრო ძველია ქალაქზე დაწერილი წერა-კითხვის ხელთნაწერი № 1433. ამ ხელთნაწერის შესახებ ცნობებს ჩვენ ცალკე დაბეჭდვით.

19. რომისა განდგომისათვის მართლმადიდებლობისაკან, in 4", ნუსხა ხუცურით ნაწერი მე XIX საუკუნისა. 42 ფურცელი. უკანასკნელ ფურცელზე მხედრულათ აწერია: „რომანოზის ვარ“. და შემდეგ: „არღარა ვარ რომანოზისა, მის მიერ მიღებულ ვარ ანტონი არხიმანდრიტისადმი 1839 წელს სეკდენბრის 10“.

20. სჯულის კანონი ანუ სომოკანონი, დიდი ხელთნაწერი, in folio, დიდი ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, მე-XVIII საუკუნის ხელით, 1052 გვ. ბოლოს უწერია: „ღმერთო, შეიწოლე ფრთად ცოდვლი ამისი მწერალი ქართველი ლაზარე ამინ“. ქვემოთ თარიღი ვიდასაც განკებ წაუბლაღავს და ქვემოთ სომხური წარწერა აქვს. ზემოთ სიტყვა „ქართველი“-ს წინ შერმენდელი ხელით მიმატებულია: „სალაჟია“.

თავში ცალკე ფურცელზე მხედრულათ უწერია:

„ქ. ეჭა შენ ზეცათა მეუფისა დელო უხრწნელთ ქალწულთ დედუფალო მარცვილთა ღმრთის მშობელო. ჩვენ მარადის საფარველისა თქუენისა მონდობილმა დაღინის, ბეჟანის ქუამნ ჭყონდიდელ მიტროპოლიტმან კაბრიელ შემოგწირეთ წმიდა და ჰატოისანი სჯულის კანონი ესე სულთა ჩვენთა სახსრად და საოხად და ცოდვათა მისატეგებელად. ოდეს კულად (კ) ზელახლა წიგნი ესე შუკრევირით, ღთის სიუფარულისათვის ჩემს მოხსენებას წიგნსა ამას შინა ნუ დააგდებთ, რათა თქვენცა ხსენებულ იქმნეთ სასუფეველას შინა ცათასა. აწ ვინცა და რამსცა ქუამნ კაცისამან, გინა დიდმან ანუ მცირემან, გინა ჭყონდიდელმან წმიდასა ამას ეკლესიასა შენსა გამოსწიროს, შეჩვენებულნიც იქნების ჰირველ დაუსაბამისა დთაებისაკან და დიდისა

ამის შენის კათოლიკე ეკლესიისაგან მისი ნაწილი და სუგუნო იუ-
დასთანამც დაემკვიდრების და მეორედ მოსვლას ჩემის ცოდვის მა-
გიკრათამც განიკითხვის მართლმსაჯულისა ღთისაგან. ამინ. ხოლო
დამპტიტებულნი ამისნი აკურთხეს ღთს. აღიწერა ქტეს აქეთ.
ჩღჲ:“

მეორე გვერდზე ხუცურად სწერია:

„მოიხსენე უფალო სასუფეველსა შენსა წიგნისა ამის აღმაწერი-
ნებული და წის მარტვილის საედრისა შემომწირველი დადიანის ბე-
ჟანის ძე ჭეონდიდელ მიტრპოლიტი გაბრიელ ამინ“.

21. შემოკლებული სჯულის კანონი. სჯულის კანონი მეექვსის
კრებისა და სხვა, ნუსხა ხუცური, in 4°, 80 გვერდი. ბოლოს სარ-
ჩევი აქვს და შემდეგ სწერია:

„აღიწერა წელსა ქტეს აქეთ: ჩუკთ. ივნისის დღეს: ე: მარტვი-
რის სვეტშიდ:“

ტექსტის ბოლოს:

„წმიდანო მამანო, რომელიცა იკითხვიდეთ წიგნსა ამას, ლაღვი-
თა მომიკსნეთ მე უღირსი და ფრიად ცოდვილი მღვდელმონაზონი
და დაუღლებით მდგომარე სვეტსა მარტვირიის მონასტრისასა, რო-
მელიც მუნ ავთ აღწერე და ნაკულუფანებისათვის შენდობას ვით-
ხოვ, რამეთუ არა მიხილავს ოსტატი, რათა მისგან მიიქლო სწავლა,
უფაღნო ჩემნო“.

22. ძეგლის წერა მართლმადიდებლობისა სარწმუნოებისა, რო-
მელსა შინა ვაკურთხევთ მართლ-მადიდებელთა აღმოსავლეთისა და
დასავლეთის კეისრთა, ზაზათა და ჰატრიანთა და სხუათა მღვდელ-
მთავართა, in 4, ღურჯ ქალაღდზე მხედრულათ, მე-XIX საუკუნი-
სა, 10 გვერდი. ბოლოს უწერია:

„1824 წელს, მარტის 12, ვიეიდე წიგნი ესე ძეგლის წერად
სახელდებული მე იღუმენმა ანტონი გიორგის ძემ დადიანოვ და კელ-
თა წიგნისა ამის მიმღებთა გთხოვთ ჩემდამო შენდობისა ბრძანებასა.
ანტონი დადიანოვ(იცი)“.

23. კულახი, in folio, შუა ფორმატისა, ორ სვეტად, ნუსხა
ხუცურით, 2442 გვერდი. გადაწერილი 1736 წ. ბოლოს კინოვა-
რით სწერია: „განსრულდა სადიდებლად ღმრთისა ამინ. ღმერთო

შეიწყალე წულუკიძე მერაბ“. მე-2432 გვერდზე: „ღმერთო შეიწყალე ამ დავითნის შემამკობელი წულუკიძე მერაბ მრავალ ჟამიერ უოს“. მერაბ წულუკიძე კიდევ სხვა მრავალ ადგილს იხსენიებს.

მე-2353 გვერდზე: „ამ გულანის წერაზე და შეკრვაზე იონა ბარბიძე იყო მეღვნეთ და ღვინოს არ გვაკლებდა“... (ლოცვა მისთვის).

მე-2112 გვერდზე: „დიდება ღმერთის, სრულ მყოფელს უფლისა კეთილისასა: მე წულუკიძემან მერაბ ვიცულე და ვიცულსმოდგინე წიგნი ესე, შევამკურნე და კავაკეთე წმიდაჲ ესე გულანი უფლითურთ სრული და უნაკლულო და შევსწირე ხოტყვის დასუწინებულს მაცხოვარს ჩუწნად სადღეგრძელოდ და სულის ჩუწნის სახად და ძეთა ჩუწნთა აღსაზრდელად შემომიწირავს... (წვევა ვინც გამოსწიროს). შეიკრა წიგნი ესე გულანი ქვესა: უკდ: ოთხსა ოცდა ოთხსა:..

მე-1972 გვერდზე: „ღმერთო შეიწყალე ამ თუწნის დამწერი მღვდელი მახარობელი უსამართლოდ გადარბეზული“...

მე-733 გვერდზე: „უფალო იჯ ქრისტე ჩნო, დიდგვ ორთავე შინა ცხორებასა ცოცხლით დღეგრძელობით გენათელ მიტრობლილი დავით ნეჟსაძე და ახმარე თვე ესე სიმართლისა და [მშვიდ]ობაში და“...

„ღმერთო შეიწყალე ფრიად ცოდვილი და უოველთა კაცთა უნარჩვევი... მხხრეველი ასათანი“...

მე-657 გვერდზე, კვინკლასის ბოლოს:

„ესე სჯულიერი კინკლასი მე ზებედეს დამწერია წულუკიძის მერაბისათვის ღმერთმან ახმაროს“...

მე-652: „ღმერთო მოიკისნე ამ წიგნის უცებად დამხხრევი ნიკოლოზ (ნკო):.

წ: აჰა ჩიქულასემ გიორგიმ წვეულმან ცხენი მომხარა. ჩემი ცხენი ვსთხოვე და მეც გამლახა... (სწვევის ქურდს). გურნული ჩიქულაძე არის. ღწ დასწვეულს“.

მე-1186 გვ: „ღმერთო, შეიწყალე გიორგი წულუკიძე და მეუღლე მისი, ძე და ასული. ვამე ცოდვილმან და უდიკსმან ამის უკეთ არ ვიცოდი, რაც რომ გამეწუბობდა, ჩემი სცადი არ დამიკლავა. დედანში ბევრგან წაშლილი იყო. საში თვენი თედორე ძაცვლის დაწერილია“.

მე-446 გვერდზე: „მოიკესნე ღმერთო სასუფეველსა შინა შენსა ჩიჯავადის ქალი ანა და ცხობებულთა ხაწილთა ღირს უჯ ამინ:.. უფაღნო და ძმანო ჩემო, ვინცა ამა წმიდათა მარხვანთა მიემთხუენეთ, ჩიჯავადის ქალის შენღობას ბრძანებდით, ამისთვის რომე ქრისტეანი (ქქანი) და ჩუჭინის კაცის ჰატივის მცემელი იყო: და ამის წერაზე-დაც ჩემზედა ბეჭრს ირჯებოდა:..“

მე-328 გვერდზე: „ღმერთო, მოიკესნე ამის დამწერი ნიკოლოზ (ნკზ) ან და კსნ:..“

უღის ფურცელზე მხედრულათ: „ეს საღმთო წერილი ეკუთვნის საიარმის მონასტერს“.

მე-993 გვერდზე: „ამ გულანის წერაზედ ჩიჯავადის ქალი ანაკა კარკათ კელს გჯუობდა, დან აცხვენას“.

მე-2173 გვერდზე: „ღმერთო და უფალო იჯ ქსო, შეიწაღე და აცხვენე ამისი მწერალი მთავარდიაკონი ცოდვილი დავით...“

მე-2080 გვერდზე ღმერთო (აქ ვრცელი შესავალი და ბევრი წმიდანება ნახსენებია) ადგილს... ნათლისსა და ადგილსა განსასვენებელსა დამკვიდრე სული გიორგი წულუკიძის ამინ“...

მერმენდელი წარწერა უკანასკნელ ფურცელზე მქრალის მეღნით და უშნო ხუცურით გვაწუებს, რომ ეს დაშლილი წიგნი ხელმოკრულ შეუკანაზგს და გაუკეთებია მღვდელმონაზონს სიმონს 1862 წელს.

24. თთვენი ანტონ კათალიკოსის შესწორებული და მასი რედაქციით გამოცემული, in folio, დიდი ფორმატისა, ხუსხა ხუცურით ორ სვეტად, 817 ფურცელი. ბოლოს უწერია: აღიწერა კელითანიკოლოზ სიონის დეკანოზისათა 1779. შიგა და შიგ მოიპოვება ანტონ კათალიკოსის მიერ თხზულნი საგალობელნი, ქართველთა წმიდათანი. წინასიტყვაობა ანტონისა ძრიელ საყურადღებოა. აქედან ვტყობილობთ, თუ რა გაჭიერებით შეუდარებია ანტონს სლავიანურის და ბერძული თთვენისთვის ქართული თთვენი. თთვენი იწუება სვეტებრით და თავდება დეკემბრით, შემდეგ საგალობლებია რვა კმა. თთვენის ბოლოს ვკითხულობთ:

„ადიდებ უფაღმან მრჩობლითავე ცხვრებითა ქართლისა და კახეთისა დედოფალი დარჯჯან, რამდისა ბრძანებითა და საფასითა აღვსწერე ოთხნი ესე თთჴნი, სრულიად შემკობილნი ტუბიკონითურთ,

მე უოვლად უღირსმან სიონის დეკანოზმან ნიკოლას: დასაბამითგან
წელთა: კსპზ: ქქს აქთ. 1779: ქქს. უფზ:“

პირველ ფურცელზე წარწერას ლამაზი მრგვალი მხედრულის
ხელით, რომლითაც დარეჟან დედოფალი ამ წიგნს სწირავს მო-
ნასტერს:

„...უოვლად წმინდასა მარტულითა ღთისმშობელსა შემოგვირე
ესე წიგნი დადიანის ასულმან საქართველოს დედოფალმან დარეჟან:
მათის უმაღლესობის შიშის მრავალწელობად: და საზად სულისა
ჩუჭნისა, და მიტყუალებულთა ჩუჭნისა: და ქეთა და ასულთა ჩუჭნისა
აღსაზრდელად ამინ:“

25. იგივე თთვენი, იწუება იანურიდან და თავდება აპრილით,
გადაწერილია, როგორც მხედრული ბოლოსიტუებათა მოწმობს, იმავე
დარეჟანის ბრძანებით 1778 წელს მღვდელ-დეკანოზის ალექსის შვი-
ლის სოლომონის მიერ: „სრულ იქმნა ნაემბრისთვის კთ ქქს უფზ.
უღირსი ვინმე და უნდა მღვდელ-დეკანოზი. ალექსის შვილი სო-
ლომონ შენდობის მოქმე ვარ:“ 189 ფურცელი. თავში ისეთივე წარ-
წერა აქვს დარეჟანისა, როგორც პირველ წიგნს. პირველი ფურცე-
ლი ფერადებიანი თავსართი მხატვრობით (ზასტავით) არის შემ-
კობილი.

26. მესამე წიგნი ანტონ კათალიკოსის თთვენისა. იწუება მთი-
სიდან და თავდება აგვისტოთი. 671 ფურც. თავში ჩვეულებრივი
წარწერა დარეჟან დედოფლისა. გადაწერი არა სჩანს. ხელი კანირ-
ჩევა წინა ტომების ხელიდან, უფრო მდარეა¹⁾.

27. სადღესასწაულო, in folio, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად,
მთლიანად ქაღალდზე, ეკუთვნის მე-XIX საუკ. დასაწყისს, 478 ფ.

28. სადღესასწაულო in 4⁰, ზატარა ფორმატისა, ნუსხა წვრი-
ლის ხუცურით, დაშლილი, 510 ფურცელი, თავი და ბოლო აკლია.
მე-XVIII საუკ. ხელით.

1) ასეთი ხელთნაწერები ანტონის შრომისა მოიპოვება წერა-კით-
ხის საზოგადოების წიგნთ-საცავში, საქართველოს საისტორიო და სა-
ეთნოგრაფიო საზოგადოებაში და საეკლესიო მუზეუმში.

29. სადღესასწაულო, in 4°, წერილი ნუსხა ხუცურით. 680 ფურცელი. მე-XVIII საუკუნის დასასრულის ხელით. ბოლოს მერ-მუნდელი მხედრული წარწერა: „1850-სა წელსა მივიღე წიგნი ესე ძმისა ჩემისა ზეტრე ნიკოლაოზის ძის დადიანოვისაგან მე ეპისკოპოსისმან ჭყონდიდელმან ანტონიმ და რომელს ეკლესიაზედ მე დაგიმარხო, ვინც ეს წიგნი იმ ეკლესიას გამოახუეს, შეჩუწნებულნი იყოს ღმერთისაგან. ეპისკოპოსი მხედრულითა ჭყონდიდელი ანტონი“. შიგნით ერთ ფურცელზე მხედრული წარწერა:

„მებოძა მისი მაღალ უფლად სამღვდელთაების უფლის ცაცერელ მიტროპოლიტის იოანე დადიანის ძისაგან სასსოფრად მის მიერ ჩემდამო განუჭრველის მეგობრობითის სიუვარულისა. წელს 1816, აგვისტოს: 14 ნიკოლაჲ დადიანოვი. შიგა-შიგ მრავალი ღამაზა ასომთავრულეთა წითელის და შავის მუღნით ნახატი.“

30. ჰარაკლიტონი, წერილი ნუსხა ხუცურით, 139 ფურცელი, თავში თავსართი მხატვრობა — „ზასტაჲკა“ — აქვს და სათაური გრეხილიანი ასომთავრულით და წითელის მუღნით. ბოლოს უწერია: „განმობრძდა შწირობაჲ ჩემი ქენსას მას მეგრელთასა და ვიჟგ რაჲ ხელოვან მწერლობისა შევემეცნე უფალსა (ოჯა), რომლისა მიერ იპურობოდა უოველივე ოდიშ-ქუჩხუმი და სვანთა თანა აფხაზეთი. და მეორედ პურობისა შემდგომად, ოდეს განაკება კეთილად გამტკბელი კეთილ მორწმუნე დადიანი გრიგოლ, მას ჟამსა გულს მოდგინებისა მიერ მათისა მებრძანა მე მონასა მისსა საღმრთოსა ამის და ნუგეშინისცემითისა ჰარაკლიტონისა აღწერაჲ. ხოლო ოდეს მიბრძანა მიუროთგან აღესწრაფე და დაგდეჲ თავსა შინა ჩემსა შრომა არა მცირედი. და ჯერეთ გამოუტდელმან მებრ აღწერისამან ვიწყე ნუგეშინისცემითი ესე თვთ მხოლომან თვნიერ მეორისა შეწყენისამან, გარნა ხოლო მხოლოჲს ღმრთისა. და ძალისა ჩემისაებრ სიმართლესა და განკეთილებას ვეცადე და როგორცა ახალი ჰარაკლიტონი შითხრობდა, ეგრეთ ვსწერდი. გარნა ვინაჲთგან მცთომ არს ბუნება კაცობრივი, იხილეთ თუ შეცთობა, შეშინდეთ(შიც) სიუვარულისათჲს სულისა, რომლისა მიერ თქნცა მოიგოთ ცთომათა თქნთა შენდობა დღესა მას სიტყუს კებისსა საშინელთა მსჯულთა მიერ:“

ბრძანებითა კეთილმზახურისა დადიანისა გრიგოლისათა დროსავე

თანამეცხედრის თვისის კეთილმისხურის და უმაღლესის სჯარათვე-
ლოს შუთის ასულის შუთის ნინოს და კეთილმარწმუნეთა ძეთა და
ასულთა თვისთას: აღიწერა წიგნი ესე ნუგეშისნიცემითი, რომელ არს
პარაკლიტოს, პატარა სამეუფოს თაკვერს კელითა მდივანი გიორგის
ძე მმდივანი გიორგისითა: „

შემდეგ მხედრულად:

„მივიღე წიგნი ესე ძმის ჩემის პეტრე ნიკოლაოზის ძის და-
დიანოვისაგან მე ეპისკოპოსისა ჭეონდიდეელის ანტონიმ და რომელს
ეკლესიასზედ მე დავიმარხო, ვინც ეს წიგნი იმ ეკლესიას გამოსახეს,
შენჩნებულე იუთს ღუთისაგან: თუთ ხელითა ჩემითა ვამტკიცებ
წარწერილობას ამას მე ჭეონდიდელი ანტონი“.

ეს ანტონი ჭეონდიდელი ერთი ნუსხის მიხედვით დაიდგინა
ეპისკოპოსად 1843 წ., გადაიცვალა 9 დეკემბერს 1852 წელს.

პირველ ფურცელზე მხედრულათ: „ეს პარაკლიტონი ხელწერი-
ლი მიბოძა მისმა უმაღლესობამ იმერეთის დედოფალმან მარიაშ მე
წერეთელს გრიგოლს წელთა ქესით ჩუთ მისის ა. გრიგოლ“.

შემდეგ: „და მე გრიგოლ წერეთელმა მივეც ეს პარაკლიტონი
ოდიშელს მღუდელს ჩინჯაძეს დავითს. და ვინც მძღავრობით მის-
ტაცოს, იუთს შეჩვენებულე და წვეულე და კრულე თუთ ერთარსის
სამებისაგან. გრიგოლ“ ბეჭული |.

შემდეგ სხვა ხელით: „ვივიღე ზემოხსენებულე მღუდლისაგან
სათანო სანმარად: თ. ნიკოლაო დადიანოგ“.

31. მწიხრის და ცისკრის განკება და სხვა, in 4°, ნუსხა ხუ-
ცურით, მე-XVIII საუკუნისა, თავი და ბოლო აკლია, უედო. 162 გვ.

32. ჟამის წირვა ანუ საღმთო ლიტურდია იოანე ოქროპირისა
და ვასილი დიდისა, ნუსხა ხუცურით, 107 ფურც., in folio, შუა
ფორმატისა, მე-XVIII საუკ.

33. კონდაკი ანუ წესი სამღვდელმთავრო ლიტურდიის და სამ-
ღუდელთნი კელის დასხმანი. აქვე ოქროპირის და ვასილის ჟამის
წირვა. ნუსხა ხუცურით, in folio, შუათანა ფორმატისა. 218 გვ.
ბოლოს უწერია:

„განსრულდა წელსა ქესით ჩუთა, თთვეს მისის ა: აღვაწერი-
ნე კონდაკი ესე ცაგარულ მიტროპოლიტმან იოანემ (იქმ), ძემან და-

დიანისა კაცისამან, მწერალს გიორგის, რომელიც შენდობას ვმოქქენობ უოველთაგან:“

ჩვენი ნუსხის მიხედვით ეს ტაგარელ მიტროპოლიტი დაიბადა 1777 წელს, კურთხა მიტროპოლიტად 1800 წ., გადაიწვალა დეკემბრის 8-ს, 1823 წელს.

34. საღმრთო ჟამის წირვა იოანე ოქროპირისა და ვასილი დიდისა, in folio. შუა ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, 230 გვ., მე-XVIII საუკ. დასსრულის. სათაური ასომთავრული გრებილით. დასაწყისი: „ვითარ ჯერ-უჩინეს წირვა ჰატრიარსსა მსგავსად შემდგომთა მღვდელ-მთავართა“. ოქროპირის წირვის ბოლოს: „ქე ადიდე თრთავე შინა ცხორებათა და კეთილად აჰმარე, რომელმანც კელად მიიღოს წიგნი ესე:“... შემდეგ ვინაობა განგებ წაბლალულია (გვანებ იკითხება: მე ნიკოლოზ აფაქიძეს).

35. საღმრთო მსახურება იოანე ოქროპირისა და განტყეება საუფლოთა დღესასწაულთა, in 4°; ნუსხა ხუცურით, მე-XIX საუკ. ხელით, 53 ფურცელი.

36. ჟამის წირვა იოანე ოქროპირისა და ბასილი დიდისა, in folio, შუა ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, მეფანი ცული უოფილა და ქალაღი შეუტამია. 93 ფურც. მე-XIX საუკუნის დასაწყისის უნდა ეკუთვნოდეს.

37. განმარტება ეკლესიისა და კურთხევა ეკლესიისა დომენტი კათალიკოსისა და სხვა. პირველი ორი სტატიის გადმოწერილია ნაბეჭდი წიგნიდან¹⁾. in 4°, ნუსხა ხუცურით, 213 გვერდი. პირველ სტატიის ბოლოს უწერია: „ესე საუდრის კურთხევა და სხვანთა უფალმან ცაგერელ მიტროპოლიტმან იოანე, ძემან კაცია და-

¹⁾ კათალიკოსს დომენტი III დაუბეჭდია ხუცურად ვანტანგ მეფის შემოღებულს სტამბაში წიგნი სათაურით: განმარტება ეკლესიისა, კურთხევა ეკლესიისა და კურთხევა ოდიკისა. ეკლესიის კურთხევის წესი ახლად უთარგმნია ბერძნულისაგან სამთავენელ ეპისკოპოსს კვიპრიანეს დომენტის ბრძანებით. წიგნის ბეჭდვა დაუწყიათ 1719 წელს, როგორც შესავალი უჩვენებს, და დაუმთავრებიათ 13 იანვარს 1720 წელს, როგორც წიგნის ბოლოს თარიღი უჩვენებს. ამ ნაბეჭდი წიგნის ცალი შევიძინეთ ჩვენ საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო წიგნთსაცავისათვის.

დიანისმან, აღმაწერინა, რომლის დედანი იყო ძველი სტამბა ვან-ტანგ შეფისა საქართველომსა და თუმცა შეცთომილება იხილეთ, მე ნუ მბრალდებთ, რაც დედანში იყო, ისე კადმოფსწერე მე მღუდელმან გაბაშვილმან ოსე: ფებერვლის ივ: წელთა ჩუა: და ვითხოვ უთა მრ შენდობას ცოდვლი და უღირსი მონა თქნი:“

მეორე ნაწილის ბოლოს:

„მისმა უფლად უსმღუდელთაგანმ ცაცერელ მიტროპოლიტ-მან იოანე აღმაწერინა მეორე ესე კურთხევაჲ ეკკლესიისა მე მღუ-დელსა ოსეს გაბაშვლსა თათქსა იენისსა. ზ. დღეს ოთხშაბათსა, რომლისა კსენება იუან სუგუნოდ ამინ. წელთა ჩუა: აწ შეცა ვით-ხოვ შენდობას აღმომკითხველნო ამისნო“.

38. კურთხევა ეკლესიის, ოდიკთა და სხვა, იუ 4⁰, ნუსხა ხუ-ცურით, 111 ფურც., თავში წითლურით უწერია:

„წელსა. ჩლოა: თათქსა დეკემბერსა კვ: მეფობასა კეთილ-მს-ხურისა ირაკლი მეორისა დავითიან ბაგრატიანისსა: და მამთ-მთავ-რობასა ანტონი შეფის ძისა დავითიან ბაგრატიანისსა:-

აღიწერა წიგნი ესე კურთხევა ეკკლესიისა და ოდიკთა. და კვ-რეთვე სხუნიცა, რომელიცა შევნიან განწმედასა საქურთხეველისსა, და ამას თანა წესი და ცერემონია სამღუდელმთავრომსა წიწვისა თა-ნა ჩართულითა კელის დასაბუბითა: და კვრეთვე სამონაზნომსა ჩო-ხის კურთხევის წესი: რომელიცა ფრიადისა გულს მოდგინებითა ვი-მხარვე მოვინად წერილთა ამათ: რამეთუ ძელ სამოვნელ იყო: უღირ-სმან მღწდელმან ანხისსატის დეკანოზმან გიორგიმ:“

39. წესი კარიკებისა და ხელდასხმისა მღუდელმთავრობითისა, ნუსხა ხუცურით, ლურჯ ქაღალდზე, 42 კვ., მე-XIX საუკუნის და-საწყისისა, ქაღალდის უღით, რომლის მეორე გვერდზე სწერია: „წელთა ჩეთ ჯრუჭით“.

40. შეფთვების წიგნი, იუ 8⁰ ნუსხა ხუცურით, ქაღალდის უღით, 56 ფურც., მე-XIX საუკუნის დასაწყისის უნდა ეკუთვნოდეს. ბოლოს მხედრულათ უწერია: „1824 წელსა მარტის 12 ვიეიდე წი-გნი ესე შეფთვებისა მე იდუმენის ანტონი გიორგის ძემ დადიანოვ და ვინცა მიიღეთ, შენდობა მიბრძანეთ“. წიგნი იწყება იოანეს სხა-რების ჰირველი თავით.

41. შარაკლისნი ყოველთა წმიდათანი, ათ-რიცხველნი, in 8°, მხედრული გარეული ხელით, 227 გვერდი, გადაწერილია, როგორც ბოლო-სიტყვაობა უზენებს, ბრძანებითა სიარმის მონასტრის (ღერ-ხუმში) წინამძღვრის კირილესითა მღვდელ-მონაზონის ნიკიფორეს მიერ. ბოლოს: „მღვდელ-მონაზონი ნიკიფორე. ავსწერე და შეკვარი. აღწერა 28 დეკემბერს 1857 წ. სიარმე“.

42. სვინაქსარი, in 8°, ხუსხა ხუცურით, 716 გვერდი. კუთ-ვნებია სიარმის მონასტრის. თავში სწერია: „სვინაქსარი, რომელ არიან წესნი და განკებანი წაა მოწამეთანი“. თავში მხედრულთა მე-**XIX** საუკუნისა: „ღმერთთა შუიწვალე აღექსი დევდრონიანი“. წიგნი უნდა ეკუთვნოდეს მე-**XVII** საუკ.

43. სვინაქსარი, in folio, ხუსხა ხუცურით, მე-**XIX** საუკ. ხე-ლით, 210 ფურც. ბოლოს უწერია: „მებრძანა მათის მაღალ ყოვლად უსმღვდელთაობის სრულიად სამენგრელთა სამთავროს მიტროპო-ლიტი დაჰითისაკან მე გურულს მდივანს გიორგის აღწერა სულთა განმანათლებლისა წლით წლათ ერთა წმიდათა მომკსენებელისა სვი-ნაქსარისა აღწერა და აღვსწერე წმიდა მარტაქის მონასტრისა შინა სვინაქსარი ესე... ვიწვე დეკემბერის. კ. და აღვასრულე ივნისის: 6“. ხელთნაწერის ქაღალდს ნიშანი აქვს 1830 წ.

44. ტავიკონი, in 4°, ხუსხა ხუცურით, 146 ფურც. ბო-ლოს უწერია:

„იჯ ქე მუჟუჟო დიდებისაო, აღიდე ორთავე შინა სუფუჟათა შენ მიერ დიდ ქმნილი და ძლევა შემოსილი და ყოვლადვე ზემთა ამაღლებული ჰატრონი დადიანი ოტია. ეგრეთვე თანა მუცხედრე მათი დედოფალთ დედოფალი ჰატრონი ერისთვის ასული გულქან და სენი და ასულნი მათნი მშჯდობით აღზარდე: რომლისა ბრძანებითა აღიწერა წმიდაჲ ესე და სულთა განმანათლებელი წიგნი ტავიკონი მოსაკსენებელი ყოველთა წმიდათა და შემამკობელი კათოლიკე ეკლე-სიათა და წმიდათა დღესასწაულთა განმშუცხებელი: შენ უხუად მომ-ცემელთ ნიჭთაო, მიუც სასუიდელი შრომათა მათთა და განუხუცნ კარნი სასუფუჟელისანი ან. აღიწერა წიგნი ესე კრნიცისა(sic):. ოთ-ხას ოცდა ექუსსა:.“

ქორონიკონი უდრის 1738 წელს.

45. ტიბიკონი, რომელ არს ქცევა და წესი ეკლესიათა, in 4, ნუსხა ხუცურით, ლურჯ ქაღალდზე, ქაღალდის უღით. ეს ტიბიკონი შემოკლებულია, ახე გამოკრებული, მე-XIX საუკუნის ხელით, 117 გვ. ჰკუთნებია საირმის მონასტერს. ბოლოს მხედრულათ სხვა ხელით: „ეს გამოკრებული ტიბიკონი ჩემს წინამოადგილეს მღვდელ-მონაზონს ითანეს მოზარული ქონებია. მე შევიტყევა, ვეცადე, ვიჩივლე და როგორც იქმნა ამოვიგე და ესლა არის საირმის მონასტრის 1857. გამგებელი მონასტრისა კირილე“.

46. მარტირიკა ანტონ კათალიკოსისა, in folio, შუა ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, 668 გვ. ბოლოს უწერია: „ადიწერა წიგნი ესე რომელა მარტირიკა. მოწამეთა ქართუწლთა შესხმა და მოთხრობა. ბრძანებითა მისის უფულად უწმიდესობისა უფლისა ზემოღეს საქართუწლოღეს მამათ მთაყრისა ანტონი შეფის ძისთა, გამთქმული მის მიერვე. რომლისა საუკუნო იუაზნ ჰქსენება. ჩემ მიერ უფულად გლახაკისა ტფილისის ქალაქს სიონის ეკკლესიის ჰროტოპრეზვიტურის ნიკოლაოსის მიერ. რომელი მოქმეე ვარ მხილუმწლთად ცთომილთასა შენდობის მოცემასა: წელსა: 1769; ნოემბერს, 28 დღეს.“
ანტონ კათალიკოსს დაუმთაყრებია მარტირიკა, როგორც აღნიშნულია პირველ გვერდზე:

„წელსა დასაბამითგან სოფლისა. 7278:

კორციელად შობითგან სიტყუსა დ'ისა. 1769:

ათწესსა მუათურთმეტესა. რიცხუსა. 19:“

აქედან სჩანს, ზემოხსენებული ხელთნაწერი ერთი პირველთაგანნი პირია დედნისა.

47. რიტორიკა მეხითარისა, თარგმნილი ანტონ კათალიკოსისა, in 8°, ლამაზი მრგვალი მხედრულის ხელით. 166 ფურც. მე-XVIII საუკუნის დასასრულს კუთვნის. ბოლოს უწერია: „იღუმენი ანტონი დადიანოვისა ვარ“.

48. ლოდიკა ანტონ კათალიკოსისა, in 4°. 223 გვერდი. ნუსხა მხედრულის ხელით. ბოლოს უწერია:

„ადიწერა კელითა მიქელაძე ბერის გრიგარისთა წელსა 1833, იანვრის 2:“

გადამწერი ამ წიგნისა გრიგორ მიქელაძე ჩვენი ნუსხის მიხე-

ხედვით ხობის მონასტერში განწესებულა არხიმანდრიტად 1806 წელს, გადაცულია 1836 წელს.

49. მიმოსვლა ტიმოთე მიტროპოლიტისა 1752 წელს იერუსალიმს და ათონს. შემდეგ საეკლესიო წერილები: ერთობისათვის და სიყვარულისათვის წთა ეკლესიათა; აგარიანთათვის სიტყვის გეზა; დელსანწაულთათვის ღთის მშობლისა; ნესტორისა მწვალებელის წინააღმდეგ სიტყვანი და სხვა. in 4°, მე-XVIII საუკ. მხედრულად. 260 ფურც.

50. იონა ხელაშვილის ავტოგრაფი, თარგმანი წინასწარმეტყველებათა, ახლის ალექსისა და სხვა მისი სწავლანი ავტორის ავტობიოგრაფიული ცნობებით. 467 გვერდი, in folio, დიდი ფორმატისა. შეადრე საეკლ. მუზ. ხელ. № 7. უშნო მხედრულით. უკანასკნელი სტატია იწყება ასე:

„გ. სდა არს სიყვარული წმიდა“. დასწყისი: „წინასწარმეტყულებათა ისიასი, თაჟი ჰირულა“. უდის მეორე გვერდზე: „მამა იონა ატცხამეტსა წელსა და ცხრა თთუტსა მდჟდელ მონოზანობს: სამი ათასი უწირავს. სიწმიდით განახლების გარდა. ესრეთ ღირსჭეოდმეტმან მსახურებად თჳსად: წელსა 1831-ს თთუტსა ივნისის 29-ს დღეს ორშაბათსა:“ ჰირეულ ორ ფურცელზე იამბიკონი მეფის ძეთა იონასადმი.

51. მილანქრიანი უდა ჰატარა ტანის სხარებისა, 8×6 სანტ., თვით ხელთნაწერი აღარ არის. ერთ ჰირზე გამოხატულია ჯვარცმა წინამდგომებითურთ. მეორეზე აღდგომა ქრისტესი. წარწერები სურათებისა ბერძნულია. აშეები შემკობილია ძრეულ სწირი ზურმუხტებით და სხვა ძვირფასი ქვებით. ხელობა მილანქრისა ლამაზია, მაგრამ სიამისო ძველი არ არის და სპარსულ გაუგუნას მოგვაგონებს.

52. შემოსავალ-გასავლის წიგნი მარტვილის მონასტრისა 1829-დან, და კარაბანინი, ლურჯ ქაღალდზე, 254 ფურც. წიგნი დაშლილია, სრული არ არის, მაგრამ ძლიერ საურადადებოა მარტვილის მონასტრის ისტორიისათვის მე-XIX საუკ.

53. ნაწვევტები სხვა და სხვა ხელთნაწერებისა:

1) ერთი დიდი თაბახი ეტრატისა. ქვემოთ სათაური წითლური ასომთავრულით: „სწავლაჲ ზუ რა გწვიშორნეთ ეწისაჲ ბრტი-

საგან და ვიქმოდეთ კთილსა: " ორ სვეტად ნუსსა ხუცურით მე-XI საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს. დასაწყისი ტექსტის: "...წარმართნი ღის მეცნიერ უნა. მეუღარნი აღადგინნა: ეკლესიაჲ წარმართთაჲ აღაშენა. სასუფეველი ცათაჲ განკვლო: ანგელოზნი და კანნი შეართა..."

2) ერთი დიდი თაბახი ქალაღლის ორ სვეტად ნუსსა ხუცურით, ქვემოთ ახალი სტრიქონიდან: "და ვითარცა ხუთისა წლისა ჟამთა ჰასაკად მოვიდა. და მიეცა იგი მოძღუარსა სწავლად ღთივ სულიერთა წერილთა".

3) რამოდენიმე ფურცელი წიგნისა - გრ ჟურარს მღვდელთა, რომელი დგეს წე წა საკურთხეველისა" და კითხვა-მიკება გრიგოლი დგთის-მეტეველისა. ბოლოს უწერია: "ღმერთო, შეიწუაღე ფრიად ცოდვალი მღვდელ მონაზონი მწერალ-მდივანი ძეკლისწერთგან ვიდრე აქამოდის ამისი დამწერი იე ზატარიძე: და შეუღლე მისი თანხა: ძენი და ასულნი მისნი: მამა დედა მისი: და ეოველნი ნათესავნი და მოუვასნი მისნი: მოიკსენე უფალო სასუფეველსა შენსა ფრიად ცოდვილი და გაუკითხვათ უმწუაღოთ შეუბრალებელი, ცხრა დღეს საპურთბილეში ქვასა და კოშკში და ჟიხურში შეტღებუელი, სამი ბორკელით რკინის საქაშით დაკლიტული: კელშეკრული, ფიცარზედ გაკრული, ოთხ კერძო საბლით კედლებზედ გაბმული, ფერკის გულში ცეცხლს შემონათებელი, ცხრა დღეს უსმელ უტმელი, მერმე ორთოფ ნაკრავი, მერმე მძიმე ღოდით თავდაღეწილი და გუწმული და წამებული ამის მწერლის ძე იორდანე მოიკსენე სასუფეველსა შენსა". ეს მე-XVIII საუკ. ხელია. შემდეგ სხვა ხელთნაწერის ნაწილია სათაურით: "კითხვა მიკება წისა თანხასისა".

4) ორი ფურცელი სძლისპირისა და საკაღბეღისა, ნუსსა ხუცურით მე-XVIII საუკ.

5) ეპისტოლე სრულიად სამეგრელოს სამთავროს მიტროპოლიტისა ჭეონდიღლისა ბესარიონისა თავის სამწესოსადმი ლურჯ ქალაღზე, რამოდენიმე ცალი. შეიცავს ათს მუხლს. ჩვენ ხელში გვაქვს ნუსსა ჭეონდიღლებისა 1811 წლიდან. ამ ნუსხის მიხედვით ბესარიონ ჭეონდიღელი დაიბადა 1765 წელს, ეკურთხა მიტროპოლიტად 1788 წელს, გადაიცვალა 1828 წელს, 15 ივლისს.

მოგვეყვას აქ კვებისტოლე:

„თანამდებობისამებრ ჩვენისა გასწავებთ, გმოდღვრით და გაჩვენებთ შვილთა ეკლესიისა ჩემისათა სამღვდელთა გზასა სამეფუთოსა სვლისა და არა მიდრეკად არა მარჯულ და არცა მარცხულ. ად საშვალსა მიმყვანებელსა ზეცისა იერთოსალიმისასა თქმულთა და განწესებულთა წთა მამათაგან, რომელიცა შეუწყნარებდეს წასა აღმოსავლეთისა ეკლესიასა:.

ბ. პირველად ესე რაჟამს ნათელს ცემდეთ წესისაებრ განწესებულთასა ყრმათა და იყოს მიმქმელიცა მუნ და აღმოიქვას ყრმა ახალ ნათელ ღებული წული ანუ ქალი. დასწერეთ მღვდელმან სახელი მიმქმელისა და აღმოქმელისა და წელიწადი და თვეობა რიცხვით მის მონათლულისა და იყოს წერილი იგი ეკლესიასა შა, რათა არა იქმნას დავიწყებულ, ვინადგან მრავალი უწყსობა შემოვიდა თვინიერ კეთილისა განხილვისა და გამოძიებისა მნათელელისა და მონათლულისა, რათა არა იქმნას ერთისა აღმოქმელისა აღმოქმულნი ერთი ერთისათანა მეუღლედ, ვინადგან არს ნათესაობა მათი, ვითარცა სისხლითი ნათესაობა ვიდრე მერვედ თავადმდე და მერვესა თავსა განიხსნების და იქორწინონ:

ბ. ვინადგან თვინიერ აღსარებისა არა ეგების ცხოვნება კაცისა, რათა სამწყსოსა შა თქვენსა მყოფთა მამაკაცთა და დედაკაცთა და ყრმათა შვილისა წლისათა ასწავებდეთ. პირველად პირის ჯვარის წერასა და გამოხანჯვასა, ვითარცა შვენის ქრისტეანეთა. ვინადგან ჯვარისა ძლით გვიხნა მეუფემან ჩვენმან საკთურისაგან ეშმაკისა და მერმე ასწავებდეთ ყლსავე ეკლესიისა წესსა და კანონსა შემსგავსებულსა, ვითარცა გასწავებთ წერილი იგი სამოდღვრო, და იხილვიდეთ რა განწმედილითა აღსარებითა, მაშინ აწვევდეთ მიღებად წისა ზიარებისა შესამსგავსითა განკრძალვითა და სიფრთხილითა. ვინადგან თვინიერ ზიარებისა არა არს ცხოვრება სულისა ხმისაებრ საუფლოსა, უკეთუ არა სჭამოთ ხორცი ძისა კაცისა და სვათ სისხლი მისი, არა გაქვდესთ ცხოვრება თავთა შს თქვენთა:.

ბ. ქორწინებისათვის ესრეთ იუწყეთ: უკეთუ იყოს მამაკაცი ასაკოვანი და დედაკაცი უასაკო, არა იქმნების მათი შეუღელა, რომელსაცა აყენებს კანონი ეკლესიისა. და ვერეთვე უკეთუ იყოს დედაკაცი ასაკოვანი და მამაკაცი უასაკო, არცა მათი შეუღელა შვენის, ვინადგან არს ესეცა მცნებისაგან წისა ეკლესიისა გარეშე. ად რათა იყვნენ ორნივე ასაკა შა და სცნობდენ სიყვარულსა ერთი ერთისასა და არცა იყვნენ ორნივე მცირენი და უასაკონი. ვინადგან ვერა სცნობენ ერთი ერთისა სიყვარულსა და შემოვალს მათ შს უკანასკნელ სიძულილი და იქმნების მოქმედება ესე გარეშე მცნებისაგან წისა ეკლესიისა და განკრძალულ იყვენით

მღვდელნო ამას ზა, ვინადგან მრავალთა მღვდელთა შეემთხვათ ამის-
გნით დაბრკოლება:.

დ. ესეცა ვისაცა კაცსა და ქალსა გვირგვინი უკურთხოთ, მის გვირ-
გვინ კურთხეულისა კაცისა და ქალისა სახელსა და გვარსა დასწერდეთ
და მამათა და დედათა მათთა, თუ ვისნი შვილნი არიან და დროსა წლი-
სა და თვისასა მსგავსად მონათლულისა და მნათველლისა. და ესეცა აღ-
წერილი ეკლესიაში იქმნებოდეს. და შდ გამოიკითხვიდეთ მის წერილსა-
საგან, რომელ არ შეიყარნენ თვისნი და ნათესავნი:.

მ. და ეგრეთვე რომელნიცა მღვდელთაგანი შეზღალთ კურთხევისა
გვირგვინისასა თვინიერ კეთილისა გამოძიებისა უწესობება არა იყოს რა.
ანუ მძღაერებისა გამო. ანუ უსაკობისა, რომელიცა ზემოთ აღწერილ
გამცენით. ანუ სისხლითისა ნათესაობისა ანუ ნათლიობისა. ანუ მძან-
ლობისა. თქვენცა იგივე სამართალი სასჯელი მოგეგების და ეგრეთ გა-
მოხევებით ეკლესიისაგან და სამღვდელთებისაგანცა და შერისხვით და-
ისჯებით:.

მ. ამასაცა გამცნებთ თქვენ, პატროსანნო მღვდელნო მქონებელნო
სამწყსოსანნო, რათა შეკრებდეთ სამწყსოსა თქვენდამი რწმუნებულსა დღე-
სა დღესასწაულისასა და კვირიაკისა და ასწავებდეთ მარადის ეკლესიად
შეკრებასა და წის გულით და განკრძალვით წირვისა და ლოცვისა მო-
სმენასა, ვინადგან ყლი კეთილი მის მიერ მოეცემის კაცთა საწუთოსა
ამას შა და საუკუნოსაცა და თვინიერ მისა არცა ერთი კეთილთაგანი
არა მოეცემის კაცთა და ამასთანა ასწავებდეთ კვირიაკისა დღისა უქმო-
ბასა და განწესებულთა დღესასწაულთა:.

ზ. მეცადინოობდეთ მღვდელნი და დიაკონნი შეძლებისამებრ თქვე-
ნისა ეკლესიისა თქვენისა შემკობასა და განშენებასა შეწევნითა და ძალ-
ცემითა სამწყსოსა თქვენისა ერისათა და არა დააკლებდეთ განწესებულ-
თა დღებთა ეკლესიასა წირვასა და ლოცვასა და დღესასწაულობასა:.

თ. უკეთუ იყვნენ სამწყსოსა თქვენსა მისანნი ანუ მღალაობისა შე-
მწამებელნი და მრჩეველნი, მათ ასწავეთ განშორება ამათგან ერთგზის
და ორგზის. და უკეთუ არა გერჩდესთ იგი, მე მაუწყეთ და ბრძანებითა
ჩვენითა შერისხულ იქმნების და განვარდების ყლისავე ეკლესიურისა
მოწყალებისაგან და იქმნებიან განძებულ ყლისავე სამღვდელო მოქმე-
დებისაგან და უმეტესად დაისჯების მოქმედი ამისი მამაკაცი იყოს, ანუ
დედაკაცი მეცარი და მრჩეველობის მოქმედი, ვინადგან არს მოქმედება
ესე გარეშე ქრისტიანობისა და არცა შეიწყნარებს ეკლესია ჩვენი მყო-
ფელსა ამისსა, ვითარცა უარის მყოფელსა მართლისა სარწმუნოებისასა:.

თ. და ესეცა უწყოდეთ პატროსანნო მღვდელნო, რომელ უკეთუ

მოწათემან თქვენმან მიმე ბრალი აღვიაროსთ, რომელ კანონისა მიცემა არ ძალ გედვასთ, იგი თვინიერ სახელ დებულად თქმისა სხვათა მაგიერ მაგალითებრ მე მათუწყეთ და წესიერსა კანონსა მის აღმსარებელისა ბრალეულისასა გასწავებთ და ესრეთ განიკურნოს:.

მ. ხოლო თქვენ პატროსანხო მღვდელნო რწმუნებულნო ჩემდამო, ესეცა ყურად იღეთ და წესიერად შეიწყნარეთ: უძღვებდა და სიმთვრალე ძირი არს და მიზეზი ულისა ბოროტისა ხმისაებრ სამოციქულოსა ნუ დაითრობით ღვინითა, რომელი არს სიძილწეო. მან წან მოციქულმან სიძილწედ სახელ დეა ნაყროვნებასა და სიმთვრალესა. აწ ჯერარს თქვენდა, რათა ერიდებოდეთ სიმძღრესა ღვინითა და სხვითაცა საზრდელითა. რათა არა გექმნესთ დამაბრკოლებელ ხორცთა და სულისა. ნუ თუ თქვენ მხოლოდ გმართებთ განფრთხილება ამის ვნებისაგან. აწ მოწათეთაცა თქვენთა ასწავებდეთ განფრთხილებასა, რამეთუ ნაყროვნება და სიმთვრალე მრავალსა ბოროტსა მოაგონებს კაცსა და წარწყმედს:.

მიტროპოლიტი სწდ სამენგრელოს სამთავროისა ჰყონდიდელი ბესარიონ, რომელიცა წარმოესცემ ამას ულთა ეკლესიათა ჩემთა და ვებეჭდავ სახელისა ჩემისა ბეჭდითა:.

54. მოქვის სახარება, in folio, ეტრატზედ, მსხვილი ნუსხა ხუცურის ხელით ორ სვეტად, დასურათებული, 328 ფურცელზე, 30 X 23 სანტ., უდა ჭდალდისა უბრალო წითელ ტყუვ გადაკრული, მაგრამ თავისი ვერცხლის ბუდე აქვს მოოქერილი, ნაჭედი, წმიდანების სახეებით. მაგრამ ეს ბუდე ახალია, რუსული ხელობისა. სახარების იწყება ჩვეულებრივით ევსების წერილით კარპინეს მიმართ: „წ: ევსები კარპინეს საუკარელსა ძმასა ონისა მიერ გიკითხავ:“ ბოლოს საჩუვეი არა აქვს, თუმცა თითოეულის სახარების წინ თავები არის ჩამოთვლილი. ეოველ სახარებას წინ მიუძღვის მასწარობელის სუკრათი ბერძნულის წარწერებით და თითოეულის სახარების თავში არის თავსართი სურათი— „ზსსტავკა“. თავები სახარებისას სომთავრული გრეხილიანი ასოებითაა ნაწერი. გარდა ამ სურათებისა, სახარებას წინ მიუძღვის ათი კამარა ფერადებით ღამაზად. სახარები, მაგრამ სვეტებს შუა ეგვლა კამარას ასოები არ უჩის ჩვეულებრივით. ამ მხრით კამარები დაუმთავრებელია, მხოლოდ თავში პირველ კამარას უწერია ხელაფნურად: „კანონი პირველ რომელსა თავნი იტკუან“. ამ პირველ კამარაზე ფრინველებია გამოხატული, ქვემოთ ოახნი, ზემოთ ერთი, შუაში სამი. სხვა კამარები მარტო ევაგილე-

ბით არის შეშვებული. მათეს სახარებაში მეორე ფურცელი მოხატულია მამამთავრებით აბრაამიდან დაწყებული, სულ 42 სურათია, უკანასკნელი არის იესო ქრისტე, მის წინ ღვთისმშობელი. წარწერები ბერძნულია. ეს სურათები არ არის ლაზართან და დაზიანებულად არის მოღწეული. ბოლოს უკანასკნელ ფურცელზე მშვენიერი სურათია ღვთის-მშობლისა ჩრვილი. ღვთის-მშობლის წინ დაჩოქილია და ეკედრება მას მოქველ მთავარებისკობისა დანიელ. წარწერა ასომთავრული ასეთია:

ՄԻՆ: ԿԿՎԿ:	დანიელ მიქელ
Կ(ԻՄԻՆԻԿԱՎՆ	მთავარ-ების
ԿՕՍՕՆ:	კობოზი.

სამწუხაროდ, დანიელის სურათი სულ გაფუჭებულია, სახე აღარ ჩანს. ამ სურათის წინ მთელ თაბახზე ორი სურათია: ერთი სულის წმიდის მოფენისა და მეორე ღვთის-მშობლის მიძინებისა, ორივე მშვენიერი ნახელავი. სხვა დიდი სურათები არ არის, მაგრამ მინიატურული სურათები ტექსტში ბევრია, მათეს სახარებაში 95, მარკოზისაში 6, ლუკასაში 26, იოანესაში 24. სურათები საზოგადოთ კარგი ნახელავია, მაგრამ ბევრი მათგანი დაზიანებულია.

მათეს სახარების ბოლოს ტექსტის ხელით სწერია:

„ქე ძეო და სიტყაო ღისათ
მილხინე ფდ ცდვილსა ეურმს:“

მარკოზის სურათის წინა გვერდზე მწვანე მეღნით და მერმენ-დელის ხუცურით სწერია:

„მოქვისაჲ. ღთისმშობელთა. შეიწყაღე. სლი. თქნ. წინ. მდეგისაჲ. მოქველ. მთავარებისკობისაჲ. აბრაამისაჲ: ან:“

ქვემოთ იმავე ხელით:

„ქე წოჲ: ღდფლოჲ. ღთსმშობელთა. დაიცე. და შეიწეღე. ორთავე. ცნრებათა შგნ მოქვისა. მეტრანეზე. ბი დეკანოზიაჲ: ან:“

ლუკა მახარებლის სურათის ზირველ გვერდზე იმავე ხელით და მეღნით სწერია: „მთავრებისკობსა მოქველსა ამბრამს შნს ღნ ან და ან“¹⁾.

¹⁾ აბრაამ მოქველი უნდა ყოფილიყოს დანიელის შემდეგ, ესე იგი შემდეგ 1300 წლისა.

ქვემო სხე უფრო ცუდის ხედას და სხე მუდნა:

„ს'დის შაქ' და შაქ' რაქობისს მუტობის ფადობის შს
 .ს.ს.“

თან სხედის სიღობ ცუტობს ხედას სქვას:

„ა'შა ა'ს სხეუ

მუდვადის ე'ა

სი ქ'თადისს:-

დაქვას წ'ა ეხე თა

საფა. დას'მბოტ

თა წკლას: ს: მ: ღ:.

ქათვადის სი

აუფადის: და

ბუბუა'ფ ს: ე: შ:.

ქინისკანის: ღ: ქ:

ზუგ სიღობის ში

ფადისს: ე: მტ

დაფის: მ: ანაქცო

ანის: ა'გ: ხუბუ

დასი მ: ქვესუ

უფის: აუ: შისი

შაქცვლის: ფ: შა

აუფადის შაქც

ვლის: ქ: ქ'ა

თა წ'ს ფ'ფ ც'დუა

სი უფ'შისათა.“

შედეგ სიღობის კათარგი შაქმანდვადის. დასწვას: „ესე სი-
 ცნობა აუფ ვადის, დახუჯ ესე წ'ა თითხა. არა აუ სხად
 კათარგისა...“ და სხე.

ფერადის მუტობის მუტობის სიღობის სიღობის სიღობის, სუფ 531,
 შიგა შიგანი დახუჯ დახუჯ, მუტობის სიღობის სიღობის სი-
 ცნობის დახუჯობის, ვადის სიღობის სიღობის მუტობის
 სიღობის და, შედეგ ს. შ. წ. მ. ტ. შ. ს. ა. თ. თ. ე. ს. გ. ი. რ.
 ქ. ბ. ქ. შ. ა. ტ. შ. ა. ბ. ა. ჯ.

423 ფურცელი, ვერცხლით მოჭკდილი უდით, რომლის წინა ზირზე გამოქანდაკებულია, ადღემა ქრისტესი კარგი ხელობისა, ხოლო მეორეზე ჯვარცმა წინამდგომებიითურთ: **ՅԿԾՆ ՈՒՆ; ԻՎ ԿՆԿԸ-ԺՕՎԿԻՆ.** ჯვარცმის თავში წარწერა: **ԻՎ ԿՎ ԿԿՕ, ՄԿ ՕԿՆԸԸ.** სამხელზე ქვემოთ ასომთავრულით აწერია:

- 1) **Գ: ՄԿԿԿԿԿԿԿԸ: ՈՂԻՆԸԸԸԸ:**
ԻԿԿԿ: ԿԸ
- 2) **ԿԸ: ՅԿՕԿԾԻՄԿԿԿԿԿԸ: ԿԿԾԿԿԿԿԿԸ: ԸՄԿ**
- 3) **ԻԿԿԿԿ: ԿՕԿԿԸԿԿԿԿԿԿԿԸ: ԲՆ: ԿԸԸԿԿԿ**
- 4) **Ը: ԿԿԿ: Մ: ՄԿԿՕՎԿԿԿԿԿԸ: ԿԿԿԿԿԿԿԿԸ:**
ԿԿԿԿԿԿԿԸ: ԿՕԿ
- 5) **ԿԿԿ: ԲՆ: ՈՒՆ: ԿԿԿԿԿԿԿԿԸ: ԿԸՕԿԸԾ:**
ԻԿ
- 6) **ԿԿԿԿԿԿԿԸ: Մ: ԸՕԿԿԿԿԿԸ: ՄԿԿԿԿԿԿԿԸ:**
ԿԿԿԿԿԿԿԸ.

უქარაგმთა:

„შეწვენითა ღმრთისათა ჩვენ მამა ჭეონდიდელმან ევდემონ აფაქიძემან მოვაჭედინეთ წმიდაჲ სახარება ესე და შემოგწირეთ მარტვილის ეოვლად წმიდაჲ ღმრთის მშობელსა სათხად ჩვენი თვინ და ცოდვათა შესწდომელად“.

ჭეონდიდელი ევდემონ აფაქიძე, როგორც ზემოთ დავინახეთ (გვ. 60), ცხოვრობდა მე-XVII საუკუნეში.

მეორე საბმულის წარწერა მხედრულია:

- 1) **ქ: თქვენ: დიდო და სსშინელი: მარტვილისა: ღთის მ**
- 2) **შობელი: ჩვენ: ჭეონდიდე: კენათელი: ცაგერელი**
- 3) **მან: მოგიჭედინეთ: ოთხთავნი: ესე: ასრე: რომე: ძველად**
- 4) **და: დამტერეულ: და მოშლილი: იყო: და მე: ხელას-**
ლა: მოვა
- 5) **ჭედინე: ჩემად: სადღეგრძელი(დ) და: შესწდომელად.**
განზე იმავე უშნო მხედრულის ხელით:
ქ: ღთო: მთისსენე: ამისი:
ოქრომჭედელი: ხუხუ
უჯიბია.

თავში ხელთნაწერს აქვს ცხრა კამარა უბრალოთ უჭრებათ და-
სახეული. სოლო თავები ფერადებით არის შემკობილი. სახარება იწ-
ვება კამარების შემდეგ ვესების წერილით. შემკობილია ოთხი მახარო-
ბელის სურათით (ლუკა კალამს თლის) და თავსართებით. ივევლა გა-
დავიდეთ). წარწერები ბერძნულია, თითოეული სათაური ჩართული ასო-
შთავრულებით არის ნაწერი.

მათეს ბოლოს უწერია: „ღმთა შეიწყალე ამისი მწერალი ფ'დ
ცდვილი ზოსიმე:.“

მარკოზის სახარების ბოლოს: „პატრონსა თამარს და მისთა
მაცვალებულთა სსუფეველი ცათა დაუმკვდრე ღ'ო ა'ნ“. ებვევ მათეს
ბოლოსაც და იოანეს ბოლოსაც. იოანეს სახარების სარჩევის ბოლოს:
„ზოსიმეს შ'ნს ღ'ნ“. სულ ბოლოს: „ღმერთო და მადლო ამა ოთხ-
თავთათ. მშჯღობაშიგან მოახმარე პატრონსა თამარსა: და პატრონისა
მათისა ბებრისა ამოდ უოფნაშიგან. საჭათოდ აცოცხლენ: ადლეგრძე-
ლენ: და მას საუკუნოს აცხოვნენ და გზასა ღ'თისსა წარმართენ.
ესენი და მათნი მიცვალებულნი ე'ნი ა'ნ და უგ'ე:“ იოანეს ბოლოს:
„ესე საცნაურ იყავ უოველთა, რამეთუ ესე წ'დ ოთხთავი ახლად
გუთარგმნია...“ შემდეგ ზანდუვი.

57. სახარება პატარა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად: მოჭე-
დილ უდაში, ხვედზე, 15,5 X 10 სანტ. პირველ გვერდზე, შუაში,
გამოქანდაკებულია იესო ქრისტეს ჯოჯონეთის წარტევენა, კუთხე-
ებში მახარობლები. მუარე პირზე ჭვარცმა, კუთხეებში ანგელოზე-
ბი. ამიები მილანქრიანია რუსული ხელობის მე-XVIII საუკუნის
დასაწყისის. წარწერები უდის სურათების ბერძნულია.

ხელთნაწერის თავში: შესხმა წმიდისა მახარებლისა მათესი, სო-
ფრონის მიერ თქმული. ამის ბოლოს: „წ'ო მათე მახარობელი¹⁾, შემწე,
მეოხ და მთარველ ეუენ მეფეს ვახტანგს ორსავე ცხოვრებას:“ შემდეგ
ორი შესხმა მარკოზ მახარებელისა, სოფრონისი და დოროთეოზისი,
შემდეგ ვახტანგ მეფის მოხსენება ზემო მოუფანილი სიტუებთ; შეს-
ხმანი იმავე პირებისა ლუკა და იოანე მახარებელისა. იოანეს სარჩე-

1) აქაც და სხვაგან ნიშანი მძიმე ჩვენი მიმატებულია. სხვა ნიშნე-
ბი დედნისაა.

ვის ბოლოს მოხსენება ვახტანგ მეუფისა. ბოლოს საძიებელი. შემდეგ უწერია: „ქა ღიღობა დაუსაზამისა, დაუსრულებელსა, დაუბადებელსა, უცვალებელსა, უქცეველსა, მარტივსა, უგორცოსა, უხილავსა, შეუხებელსა, გარე შეუწერელსა, მოუგანებელსა, მაუწლომელსა, სახიერსა, მართალისა. უოფლად ძლიერისა ძალისაგან იცნობების. ძე მამისაგან, მამა ძისაგან: და სული წმიდა მამისაგან გამოსრულად. და აღვიარებთ. ღმერთსა მშისა, ღმერთსა ძესა. და ღმერთსა სწლსა. წმიდასა სამთავრად სწორად განუყოფელად, რომელსა გვამით განვიყოფთ: ხოლო სულითა და ძალითა და ღიღობითა შეგერთებთ. რომელთაგან მათ მიერ დაბადებული ხილული ესე სოფელი იპურობის და განეგების მეფეთაგან ძლიერთა და მთავართაგან ერისათა. და აწ მის მიერვე დადგინებულმან მთავრად ერისა ამის საქართველოსა: დიდისა მის და ძლიერისა მეუფის ვახტანგ გორგასლისა მოსახ(ე)ლემან საქმითაგა და სახელითა. ბრძენმან და გონიერმან მადლითაგან და ზეშთა მადლეობულმან სიბრძნითა და მეცნიერებითა კარდამატებულმან, ღმერთსა სიტყვათა მარადის მმარხველმან, მორწმუნის მეუფის არჩილისა და დიდათ სახელთაგანის მეუფის გიორგის ძმისწულმან: დიდად ქებულის ლევანის შვილმან: ვახტანგ; რაჟამს ასობდა მძღვისა და ახლანისა ვახტანგ გორგასლისა: თვისისავე უძლეველობა ბრძოლასა შინა ოსთა მიერ. ამან ახლმან გორგასალ ადილო შური მისი, იხილა რა უკეთურება მათი. არაღრა ზღვრის მრთემოდეს წინაშე მათსა. არაღრა უოფნა დაცადება მათ ზედა ესე ოღვრთა ურჩებათა, არამედ შემოკრიბნა ღმერთისა საქართველოსანი და წარემართა. ოღეს შევიდეს ძნელსა კარსა ოსეთისასა, მაშინვე იძლიერეს და შემუსრეს ციხენი. მათნი: და წარმოემართეს მშვიდობით და იხარა მეფემან და განსცა საბოძარი დიდძალი ერსა ოსეთსა და შესწირა მადლობა დამერთასა: მას ჟამსა მე უღირსი საგინაშვილი ელისეს თბილელის ძმისწული კაბრიელ ვიფე უდაბნოს კარესჯის ნათლის მცემლის მონასტერს შრავალ მთისასასა: ამა მშვიდმან და სახიერმან მეფემან მიბრძანა მე აღწერად წმიდისა ამის სახარებისა და არა ურჩ გექმენ ბრძანებასა მათსა, არამედ ვიწვე აღწერად გულს მადგინებით დამწეებულმან ერთსა ივლისსა, ძალითა ღმერთსათა სრულ ვუავ დღესსწაულსა წმიდისა დიმიტრისასა: შენ დიდებულ ნათლის მცემელო, მშვიდობით და ჟამ

თა სიგრძეს შინა აკმარე წ'ე ესე სსხარებაჲ მორწმუნესა შეფესა ვახტანგს, დაიტევს მშდობით ძით ასულითა და მეუღლითა ორსავე ცხოვრებასა შინა უკუნითი უკუნისამდე ან: ქვსა: ტყთა:“ (=1711).

58. სსხარება, in 8°, ნესსა ხუცურით ორ სვეტად: ბოლოს უწერია:

„მე უოგელთა მონაზონთა უცოდველესმან და უდიდსსა მღუდელობისსა გაბრიელს საგინაშვილს, რომელი განსრულ ვიყავს ცოდვით ცოდვათა ჩემთა სიმარადისათჳს და მიღტოლეილ უდაბნოდ გარესჴად, მონასტერსა წ'ისა ი'ე ნათლის მცემლისასა მრავალ-მთას, რათამცა მეჩვენა რამე კეთილი სინანული ფრიადთა ცოდვათა ჩემთა შესანდობლად:.

აღვსწერე წ'ე ესე სულთა განმანათლებელი სსხარებაჲ და სამოციქულო მამის წ'ნისა ხარიტონის: და მოძღვრისა: და მასწავლელისა უფლისა ჩემისა დიდის ორბელის ძის ბესარიონის ბრძანებითა: ვეცადე დიდად სიმართლესა და კელს, მაგრამ ლეკთაგან გვეშინოდა, თუ რა უცბად მეწეროს, ნუ დაშწევლით, გვედრებით:.

ამ ქრონიკონსა: უე: მოკლეა ლეკის ჴარი ბოლნის მკათათვეს: იე: წმინდას კვირიკობასა, სიონი გატეხეს, წაიღეს ჴვარი და ხატი და ტუეშ ბევრი ქუშმოს ბოლნისიდაჲ. დიდის სახელოვნის შეფის ვახტანგის ძეს ბაქარს ეპურა ქართლია: . მოესმა ამაჲვი ლეკთა სომხითის დარბევისა, წარგზავნა ჴარი, მოეწივნეს ქართველნი ბატონის შვილებით, მარაბდის ბოლოს შეიბნენ, გაიმარჯვეს ქართველთა, გაქციეს. სამასი ლეკი მოკლე, ამათ რვა მოკლეს ქართველი დარბ(ა)ისელი: დიდად სახელოვნად იეჩენ ქართველნი: უმეტესად ბართანნი, როგორათაც მოგხსენებიათ მათი სიმამცე: ბროლა, ომი, სიმკრე, სიმკრე და სისრულე მათი“ .

59. ჰატარა ტანის სსხარება, 8,5 X 7 სანტ, ვერცხლის შეკაზმულობით. ზირველ გვერდზე ჴოჯობეთის წარტევენა, მეორეზე ჴვარცმა, სისქეზე ოთხი მახრობელია გამოსატული, წერა ორ სვეტად ნუსხა ხუცურით. მათეს სსხარების ბოლოს უწერია:

„ღ'ო უშველე იოაკიმ (ი'კმ) დეკანოზისძეს დავითს (დ'თ) და დედამათა შნ'დნ ღ'ნ ან:“ ბოლოს სამიბული და შემდეგ სწერია:

„დიდება დმერთსა ან. რამეთუ სრულ იქმნა წმიდაჲ სსხარებაჲ

კელითა ჩემ ცოდვილის დავით მდღლის კელმწიფის კარის დეკანოზის იაკიმის ძისთა (იკიმის ძისთა), ხოლო სიტყვა მარტალიტ სარწმუნოებით აღმოგებთხეულათაჲს, ხოლო ნამუშავენი უგუდველობით, რამეთუ ავსაზაკატან მოწულულ ვიუჲ და ბეჭნი ჩემნი წულულ და უსჯულთა აკარიანთაკან შეცულ. და რაჲც ნაშავე ნახოთ, ნუ მწევთ ღის გულისათაჲს, არამედ შენდობით მომიხსენეთ. ქეს აქთ: ჩვეჲ: „ უდის ზურგს მხედრულათ აწერია:

1) ქ.: ჩვენ: მეფის: იესეს: ნაზირმან: ადამ: მოვაჭედინეთ:.

2) წმიდა ესე: ოთხთავი: ჩვენად: და: შვილთა: ჩვენთა: სადღე

3) გრძელოდ: და მშობელთა: ჩემთა: სულის. საოხად. ქეს უიზ (=1729).

ნო. ჰატარა ტანის სახარება, 8×5 სანტ., ნუსხა ხუცურით, უდა ვერცხლის აქეს ოქროთ დაფერილი, ერთ ზირზე გამოქანდაკებულია ჭვარცმა, მეორეზე ჭოჯობეთის წარტუვენა, შიგნით ოთხი მახარობლის სურათია, მე-XVIII სუკ. ხელით. სარჩევის ბოლოს ტექსტის ხელით:

„განსრულდა. სამებასა ერთ არსებასა დმერთსა მხოლოსა დიდება ამინ:- რამეთუ სრულ იქმნა წმიდა ესე და სულთა განმანათლებელი სახარებაჲ ბრძანებითა გურთხეულის დედოფლის ანას სასოებითაჲ:- და აწ საძიებელი მისის ასულის ჰატონისშვილის(sic) მეგუმელენესითა. მრავალმცა არიან წელნი სიმრთელისა და დღეთა სიგრძესა. ხოლო მწერლისა კელითა კელმწიფის კარის დეკანოზის იაკიმის ძის მდგლლის დავითის მუშაკობითა, ჰატონთა სიგრძეთა შინა ჟამთასა აკმაროს და უმეტეს აღამადლოს ქრისტიანობანი და სარწმუნოებანი მათნი: ხოლო მწერლისა დედ-მამათა ვინცა შენდობა უბრძანოს, ღნ მათცა შეუნდეს ცოდვანი მათნი ან“.

აქ მოხსენებული ანა დედოფალი უნდა იყოს მეფე ერეკლე მე-II-ის მეორე მეუღლე, ხოლო ბეგუმ-ელენე მისი ქალი, იესე მეფის შვილის, გიორგი აბდულ-ბეგის ანუ არჩილის მეუღლე¹⁾.

¹⁾ იხ. ბროსტე. H. G. II, 1, p. 628, 636.

ბოლოს მხედრულათ:

„მართლმადიდებელთა წის ამის სახარებისანთ, სურავინ ინებეთ გამოხვებას ამისა საირმის მონასტრისაკან, რომლისადმი შეწირულ არს, რათა არა მიიღოთ წყევა, განღებისათვის შემოწირულთასა: მთავარი ლეონ დადიანი“.

61. ჰატარა ტანის სახარება ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, ოთხი მახარებელის სურათით და ჰატარა თავსართი მხატვრობით, რომელიც წააკვს აფაქიძის სახარების თავსართ სურათებს და იქიდან უნდა იუთს გადმოღებული, 8×5,5 სანტ., უდა ვერცხლისა განჭვდილი, მოთქრვილი, ჰირველ გვერდზე ჭვარცმა, მეთრეზედ ჭოჭოხეთის წარტუენა. გადაწერილია ხუცეს ჰავლეს მიერ. მარტოზის სახარების ბოლოს: „ქე შე მღი ჰავლე“. ესევე ჰავლე იხსენიება ლეკას სახარების ბოლოს. შემდეგ: „მოიხსენე უფალთ მხლებელი მონა შენი მოსე“. მხატვრობა მდარეა. ნაწერი ძრეულ წვრილი მე-XVIII სუე.

62. საქმე მოციქულთა, in 8°, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად. მე-XVIII სუეენისა. გადაწერილია ქვს უგ (=1718 წ.). გაბრიელ სკინაშვილის მიერ, რომელსაც ამავე წელს გადაუწერია 58 სხ-ქვეშე აღნიშნული ხელნაწერი.

63. გულანი, in folio, შუა ფორმატისა, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად; მე-„იღ“ რუეულზე უწერია: „ქრისტე მთელთბელთ უოველთა სუფევათათ, დაცევ შენ მიერთათ დიდებითა ორთავე შინა ცხორებათა დიდისა აფხაზეთისა და უოვლისა საქართველთა ჰატრიაქი კათალიკოზი ტომ-სათესობით საუვარელიძე ჰატრონი ეფთაჰმე. და შეაწიენ უოველნი წმიდანი დისანი, რომელსა აქვს ფრადი სურვილი წთა წერილთა მცნებათა მისთა... და მოსე და მადიდებელი (მღბლი) ჰატროსნის სახლის მათისა და მოძღვარი წის სულის მათისა და ზედა მდგომითა და მოკმარებითა და კელის შეწეობითა იტირვოდა წიგნისა ამის აღწერას ფილიპე უოფილი ფილამონ მავსესშვილი, შნს დნ ან და კრსნ“.

ქვემოთ: „ღე შე ამისი მწერალი დავით და მეუღლე მისი ..იძის ქალი ქეთან ან:.“

აფხაზეთის კათალიკოზი ეფთაჰმე საუვარელიძე კიდევ მრავალ

ადგილს იხსენიებს ამ გულანში. ეს კათოლიკოზი ცხოვრობდა და კათოლიკოზად იყო 1578—1605 წლებს შუა.

64. თაფენი, in 4°, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, 14^{1/2} (1) ფურც. ბოლოს ვრცელი შესავლის შემდეგ სწერია: „...ჩვენ მორწმუნეთა მიერ საქებელ-სათაჟანოს წმიდან კიორგის მარტულთა დ'ის მშობლის მინასტრისას. გხადი და გეუდრები ასე რომ ეკვდრისა და ეკლესიისა სმარხისა და სძაღისა ჩ'ნისა სრულიად შეძლებისა ჩემისაებრ შემობამ ვინებუ და ჰირველითგანვე სასოებით სურვილით შენდა მოღვრვილმან და მოსაფმან რაჭის ერისთავის ქალმან დედოფალმან გულქან დავაწერინე წმიდამ და სულთა განმახალეებელი სრული და უნაკლულო თაფენი ესე და ათორმეტის თჯ ორად განვაწვევით და ორად შევაგერევიეთ და ეკლესიასა შენსა სძაღლესა ჩვენსა [დაგუდკით] კურთხეულის დადიანის ოტიას სულის საოხად და ცოდვასა მისთა მისტეგებულად, ხოლო კვლად სულთა ჩვენთა სახსრად და საოხად და ცოდვათა აღსაკოცელად შემოგწირეთ ვითარცა უფლის ძღვენი მცირინი... (წუეუა და სხვა). აღიწერა. ქსსა, უშმა (=1761 წ.).“

ბოლოს მხედრულათ: „წელსა ჩემზ-სა მარტის დ-ს. ეს დარღვეული სადღესწაულო ეკუდრისა. მე. იოანე იღუმენმან ვასილის ძემ ჭალაჟანიძემ შევაგერევიე და განვახსლე“.

65. მეორე წიგნი იმავე თაფენისა მარტიდან აგვსტომდის, 11x8 ფურც.

66. ტიბიკონი რომელ არს ქცევა და წესი ეკლესიისა, in 4°, ნუსხა ხუცურით, 423 ფურც., მე-XVIII საუკ. ხელით.

67. მოთხრობამა შვეულთა უდართთა თასარისათა გამოკრებულნი და სიტყვს გება ქრისტიანეთა მიერ თქმული ბატონიშვილის ბაგრატიისი (ფურც. 1—18). შემდეგ სხვა ხელით შემოკლებული მეტაფრასი (ფურც. 19—192). ამის ბოლოს სწერია:

„ნებითა და შეწვენითა ღ'თისათა და ბრძანებითა ბატონის დედოფლის თამარისითა: დავსწერე მე უოყელთა კაცთა უცოდვნილმან: იოანე (ი'ე) ვაშალაძემ: ეს: გამოკრებული: ნეტაფრასი. სიმართლეს მწვედ გულით ვცხადე, მაგრამ ბევრი ქარაგმით ეწერა: ნუ დამწევეთ ძიანო. ვინც წაიკითხთ შენდობას|ს| მიბრძანებდეთ: ღ'ნ თქნც შეკინდოს: თქნი ცოდვანი ა'ნ:“ მე-XVIII საუკ. ხელით.

68. კრებუდი, რომელიც შეიცავს: 1) გამომჩინებისათვის შედ-
ქისდეგისა. 2) კითხვა-მიგება ანასტასი ანტიოქელ მთავარ-ეპისკო-
პოსისა ვიეთმე მორწმუნეთა კაცთა შიშართ, რომელთა ჰქითხეს ქუჭ-
მორწმინდთა სიტყვით. ამის ბოლოს სწერია: ქე შე ცოდვილი ბე-
რი იოსებ ამინ:“ ამის ქვემოთ მხედრულად: წიგნი შემოქმედის
ლთაების არის. 3) სიტყვს გებაჲ ლათინთა მიშართ ჩნ მრთლ-მა-
დიდეებელთა მიერ. in 4°, 247 ფურცელი, მე-XVIII სუგ. ხე-
ლით. ბოლოს იკითხება: „რამეთუ ესრეთ შესსწავებულ არს ტანტი-
კანსა შინა კონსტანტინეპოლისისა ვითარმედ მას ჟამსა წმიდა მეუჭე-
სესა კრებას კონსტანტინე პოლანტისისა და აღათონ რომთა ჰაპისსა
გიორგი კონსტანტინეპოლისისა და თეოდანე ანტიოქელისისა და მათ-
თანა ასოცდაათა მამათაგან კაპიტოსნდა კათალიკოზი ქართლისა და
ეგეს მამათმთავრად და თავისუფლად და უფლად უოგელს ზედა სს-
ქართუელთა: და მერმე კვალადვე კრებას შინა ანტიოქისისა განთა-
ვისუფლდა და განპატოსნდა, რამეთუ არღარავისგან ხელ ქვეშ არს,
არამედ თავისუფალ და მამათმთავარი არს. და ესეც საკმარ არს ჩუწნდა
ოდეს მამა ჩუწნი სანატრელი გიორგი და შემდგომ: . . .“ სხვა აკლია.

69. ჰარაკლისი უოველთა წმიდათათს, in 4°, ნუსხა ხუცუ-
რით, 174 ფურც. ბოლოს უწერია: „ადიდე ღმერთთ ორთავ სუფე-
ვთა შინა მადიდებელი შენი ჭეონდიდელი ანტონი, რომლისა ბრძა-
ნებითა აღიწერა მონის მისისგან წმიდა სდმრთთ ესე ჰარაკლისი.
მონასტერსა შინა ნამარჩევისსა, ჩემზ-სა მისის ღა-სა“.

70. დიდეკტიკა ანტონ კათალიკოსისა, in 4°, მხედრული,
68 ფურცელი. ბოლოს უწერია: „განსრულდა ძალითა ღუთისათა
1824 წელს სეკდემბრის 13:“

71. ღოდეკა ანტონ კათალიკოსის ნათარგმნი, in 4°, მხედ-
რული, 223 გვ. დაწერილია იმავე ხელით და, გვანებ, იმავე დრთს,
როგორც წინა ნომერი. პირველ გვერდის წინ სწერია:

„ეს ღოდეკა ბაუმეისტრისა ქაშოეთის დეკანოზის ჰავლეს შვილ-
მა დიმიტრიმ მკაროვმა მანუქა და ამაღ საკუთარი ჩემთა: თ^ი იოა-
ნე წერეთელი“.

ქვემოთ სხვა ხელათ: „აღარ არს იოანესი, სხსოვრად მისდა
არს ანსიმანდრიტი ანტონი დადიანოვის“.

72. გრამატიკა ანტონ კათალიკოსისა, in folio, შუა ფორმატისა, მხედრულად, 167 ფურც. ბოლოს უწერია: „სრულ იქმნა

$$18 \frac{2}{28} 25$$

ადუსწერე უოფლად უღირსმან მონაზონმან გრიგორიმ:“

ღრამატიკის დაწერის დრო ავტორის მიერ თავში ასეა განმარტებული:

„წელს დასაბამითგან სოფლისა 7275

ს განკორცეულებითგან სიტყუსა დ'ისა 1767

თთჴსა შეათერთმეტესა, რიცხუსა 20“.

73. მეტაფიზიკა, თარგმანი ანტონ კათალიკოსისა, მხედრული, in 4°, 113 ფურც. ბოლოს უწერია:

„წელს: 1796. სრულ იქმნა ნოემბერსა 18: კელითა იოანე ოს-უოფოლისა იაღლეუზიძისთა: რომელიცა შკითხთაგან შენდობისა მოქცეუ არს“.

74. ქართულ-თათრული ლექსიკონი, თათრული სიტყვებიც მხედრული ანბანით სწერია. ბეგრი ჰროზაც არის თათრულათ ნათარგმნი, in 8°, 636 ფურც. ანტონ კათალიკოსის შემოღებული ასოებიც ისმარება ტექსტში, მე-XIX სუკ. დასაწეის უნდა ეკუთვნოდეს.

ფ რ ე ს კ ე ბ ი .

მარტვილის ეკლესია ძველად სულ მოხატული უოფილა ირესკებით არა ერთხელ, არამედ მრავალჯერ. ჟერ კიდევ დიბუმი სამართლიანად შენიშნა, რომ ეკლესია ოთხჯერ მაინც არის მოხატული. ესლა ამ სხვა და სხვა დროის მხატვრობისა ცოტა რამ არის დარჩენილი და ისიც, უმეტეს შემთხვევაში, დაზიანებულად. უკეთ შენახულია ბოლო დროის მხატვრობა მე-XVII—XVIII საუკუნისა, მაგრამ მათ ქვეშ უოგელგან გამოსწვივის ძველი ფრესკები სხვა და სხვა დროისა. ასეთ ძველ ეკლესიაში, როგორც არის მარტვილი, თქვენ ვერ იპოვნით სურათებს აფხაზთა და ქართველთა მეფეებისა, სამაგიეროდ ბევრია სურათები უკანასკნელი დროის დადიანებისა. აშკარაა, დადიანებს, განსაკუთრებით მე-XVII და მე-XVIII საუკუნოებისა,

ქველი მეფეების და ქველი დადიანების სურათები წაუბღალავთ: მათ ადგილზე თავიანთი თავი დაუხატებიათ. ეს მოვლენა ემჩნევა სს-ზოგადოთ ვეკლა ეკლესია-მონასტრებს სამეგრელოსა: მარტვილს, ხოფს, ცაიშს და წაღუნჯინს. ჩვენამდის მოღწეულს მხატვრობათა შორის მარტვილის ეკლესიაში უფრო ქველი ფრესკები ემჩნევა ზემო ნაწილში ეკლესიისა და ესენი უმეტეს შემთხვევაში აღნიშნულია ბერძნული წარწერებით, ქვემოთ კი უფრო ახალი დროის მხატვრობა არის.

საკურთხეველის ცაში გამოხატულია დუთის მშობელი ჩხვილედი წარწერით: **მ'რ მ'თ**, მთავარ-ანგელოზებითურთ, მარჯვნივ კაბრიელ და მარცხნივ მიქელ. ქვემოთ უოფილა ზიარება იესო ქრისტეს მიერ. თავის მოწაფეთა სისხლით და ხორციით, მაგრამ ეს რიგი მხატვრობისა სრულიად გაფუჭებულია. ამას ქვემოთ საკურთხეველის აღმოსავლეთის კედელზე ეკლესიის მამანია. ამთ უკვლავს ხუცური წარწერები აქვთ. მათ შორის იკითხება: **რ'ზ ი'ჟ ო,ჟბბ-ს'ბბ, რ'ზ ზბზ(ზ)ბ, რ'ზ 'ბ'ბ, რ'ზ 'ბ'ბ'ბ'ბ**. სხვა წარწერები წაბღალულია. სულ ათი სურათია, ოთხი მარცხნივ და ექვსი მარჯვნივ. ამთში არ ვთვლით იმ ეკლესიის მამებს, რომელნიც ფანჯრების შინა კედლებზეა დახატული. აღმოსავლეთის შუა ფანჯრის ცაში ანგელოზის თავია დახატული, რომელიც რომაელების „ამურს“, სიუვარულის დმერთის გამოხატულებას მოგვაცხენებს. მთელი რიგი ამ ქვემო მხატვრობისა, ჩვენის აზრით, უფრო ახალია, მე-XVII—XVIII საუკუნისა და თვალსაჩინოთ განიხივეა ზემო რიგის მხატვრობისაგან. საკურთხეველის ცის ერთ კამარზე წარმოდგენილია მთელი რიგი წმიდანებისა წელს ზევიანი, ხოლო ორ კამარს შუა საკურთხეველის ცისა უოფილა იესო ქრისტე წელს ზევითი, მაგრამ ესეა გაფუჭებულია. საკურთხეველის მარჯვნივ და მარცხნივ ნიძებია; მარცხენა სამკვეთლოში შესავლის წინ, ზემოთ, დაცულია სურათები კაცისა და ქალის მეფურს ტანისამოსში; მათი სახელების წარწერა არ იკითხება, მაგრამ აქ უნდა იყვნენ წარმოდგენილნი დიდი კოსტანტინე და ელენე. ამ სურათებს შუა ბერძნული წარწერა არის, რომელიც ბროსეს მოჭეავს თავის მოგზაურობაში და რომელიც ბროსეს წაითხვით ქართულად ნიშნავს: „მეფემან კოსტანტინე აღაშენა „კონსტანტი“, ესე იგი ტრონილი

ბრასე სამართლიანთა შენიშნავს, რომ ამ წარწერით აღნიშნული უნდა იყოს ის ლეგენდა, რომელიც ჭყონდიდის აღშენებას მიაწერს დიდ კონსტანტინე ბერძენთა მეფეს¹⁾. მაგრამ თუ ამ წარწერას ისტორიული ფაქტი უძევს სარჩულათ, იმ შემთხვევაში კონსტანტინე მეფე უნდა იყოს აფხაზეთის მეფე კონსტანტინე III (873—912), მამა გიორგი II (912—957). არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ვახუშტი ბატონიშვილი ჭყონდიდის აღშენებას მიაწერს ამ გიორგი II-ს, კონსტანტინეს შვილს.

სამკვეთლოში და სვლაკონოში ფრესკები არ შენახულა. ჩრდილოეთის სპილენძო ბოლო დროს მოუხმარიათ კაცია ჩიქვანის, ეხლანდელი დადიანების წინაპრის, ოჯახის დასახატადად. თვით კაცია და მისი მეუღლე დახატულია კარის მარჯვნივ და მათ ორთავე ეკლესიის გეგმა უტყერიანთ გაშვებულის ხელებით და გეგმის ქვეშ მათი შვილი ბავშვი იესოა წარმოდგენილი. ამათ აწერიან სახელები მხედრულათ:

„ქ.: ჩიქვანი.: ბატონი კაცია. ქ თანა მეცხედრე მათი . . .²⁾ ქალი“.

შვილის ზემოთ: „ქ.: ჩიქვანი.: იესო:“

კარის მარცხნივ იესო ქრისტე წელს-ზევითი აკურთხებს ცოლქმართ დადიანებს შვილითურთ, რომელთაც აწერიანთ:

„ლიპარტიანი.: გიორგი.: ჩიქვანი.: ქ.: და თანა.: მეცხედრე.: მიქელაის.: ქალი.: სევდა:“

მათ შვილის ზემოთ: „ქ.: ჩიქვანი.: ოტია:“

ამათ მარცხნივ ქალის სურათია განკებ გაფუჭებული და ზედ აწერიან:

1) ქ.: პირველი ცო

2) ღი: კაცია ჩიქვანის

3) [ბატონი თამარ].

4) ქ.: [ჩიქვანის ქალი] [ხუარა]მ

5) ზე: გ. ლიპარტი

6) იანის დ

7) ედა.

¹⁾ იხ. Voyage arch. Rap. VII, p. 15—16.

²⁾ აქ სახელი განკებ წაბლალულია.

შესამე და მეოთხე სტრიქონი ამ წარწერების სრულიად წაბ-
დაღულები და ის სიტყვები, რომელნიც ფრჩხილებშია ჩასმული,
ნაურალუმის ეკლესიის ფრესკების წარწერის მიხედვით მოგვეყვს.

ამათ მარცხნივ დასტულნი არიან ჰეტრე და ჰაგლე წარწერე-
ბით: წმინდა: ჰეტრე: წმინდა: ჰაგლე:.

ეველა ამ სურათებს ქვემოთ უფლის დიდი მხედრული წარწერა,
რომლის ერთი ნაწილი განკებ წაბდაღულია:

1) ჰი: შენ: შვიდათ: ცათა: უმაღლესო: და: ქერობინ-
თა: უხეშთასო: რომელმან: გამოიღე: ნაოთფად: უნაოთფოთა:
ნაოთფი [ქვეყან]ის: განმანათლებელი: და: ადამის: და: ევას:
წივის: და: კრულების: და: მხსნელი: და: კურთხევად:
შემცვალებელი: შენ: საღგურო: სულის: წმიდის: განსასვე-
ნებელი:

2) კიდობანო: საღმრთოს: სჯულისო: რომელს: სახელ: .
გღვა: ესია: ღრუბლად: სულ: მცირედ: და: კიბედ: ცად:
აღწევნულად: რომლის: მიერ: ღმერთი: კარდამოკდა: შენ:
ცათა: მობათა: მარტვილთა: ღმრთის: მშობელი: ჩვენ: ცვა:
ფარკათა: შენთა: მინდობილმან: ლეჩკამის: და: სანასარძოს:
და: საღმარტან(ო)ს: ჰატონმან: დიდის: 1)

3) კელმწიფისა: მეფისა: და: დადიანისა: ვახირმან: იმე-
რეთისა: ოდიშისა:

4) თაუმან: და: სარდალმან: ჩიქვანმან: კაცამ: და: თა-
ნა: მე(ც)ხედრემან:

5) ჩვენმან: დიდისა: ქრისტეაგო ქრისტეის ქალმან

6) თამარ²⁾: და: ძემან: ჩვენმან: გიორგიმ: იოსებ:
ოტომ: დავახტ

7) ვინეთ: სამხრო: ესე: ტაძრისა: შენისა: ჩვენად: სა-
ფლაგად: და: შევამე

1) ამას შემდეგ წარწერა მოქცეულია ოთხკუთხედში.

2) ეს სიტყვა და წინა სტრიქონის სიტყვები, რომელნიც ფრჩხი-
ლებში მოგვეყვს, განკებ წაბდაღულია და ჩვენ ნაურალუმის ეკლესიის
ფრესკების წარწერის მიხედვით დავუმატეთ.

8) თ.: შერასთა: ზატოსანისა: ხატია: სახისა: შენისათა: და: წირვისა: იარ-

9) აღითა: სხვა: რაც: გლეხები: შამოგწირეთა: ან: რაც: ბეკარა: სესთა: და:

10) ჩვენთვე(ი)ს: აღაპი: გავინინეთ: იმისი: გუჯარი: და- გვიც: თქვენს: ტაძარშიდ:

11) ის: გაშინჯონ: და: მათსენებს: და: ნურცრვინ(sic): მოშლით: და: ვინცა:

12) მოშდოს: ჩვენადმც: შექბად: შეორედ: მოსვლას: გიკითხვის:

13) და: დანხატა: სამუხრო: ეს: სრული: და...¹⁾

აქ მოხსენებული კაცია ჩიქოვანი არის წინაშარი აწინდელთა და- დიანებთა და ცხოვრობდა მე-XVII საუკუნის მეორე ნახევარში. ამას საში ცოლი უყვდა. ერთის სახელი იყო თამარ, რომელიც ნაყურადე- შის ეკლესიის წარწერაშია მოხსენებული როგორც ქალი ქართლის ერისთავთ-ერისთავისა. ეს მანდილოსანი კაცია ჩიქოვანთან ერთად და- ხატულია ნაყურადეშის ეკლესიის კედელზე. იქვეა დახატული ცალკე ჩარკვიანის ქალი ხვარამზე, რომელიც უნდა იყოს მეორე ცოლი კა- ცია ჩიქოვანისა, დედა გიორგი ლიპარტიანისა. ცნობილია, რომ გი- ორგი ლიპარტიანი მეორე ცოლიდან იყო. შესაშე ცოლის სახელი არ ვიცით; შეიძლება ეს იყოს რაჭის ერისთვის შოშიტა მე-II-ის ქალი. საზოგადოთ, ვინაობა კაცია ჩიქოვანის ცოლებისა ჯერ საკმაოდ გამორკვეულად არ მიგვაჩნია²⁾.

ზემოთ მოხსენებული გიორგი ლიპარტიანი არის კაცია ჩიქოვანის შვილი, ამისი ცოლი უოფილა სევდია, გიორგი მიქელაძის და. სახელი ამ ქალისა ბროსეს გენეალოგიურ ტაბულაში არ არის მოხსენებული.

კაცია ჩიქოვანი და მისი ოჯახის წევრები ამ ჩრდილოეთის სამ- ხროში არიან დამარხულნი, მაგრამ წარწერები სასაფლაოს ქვებისა აღარ მოიპოვება. ზემოთ ამ ჩიქოვანების სურათებისა წმიდათა მამა-

¹⁾ დანარჩენი წარწერა განგებ წაბლალულია და ზედ წმიდანია და- ხატული.

²⁾ ისტორიულ პირთა ფრესკები ნაყურადეშის ეკლესიისა გასულ ზაფხულს ჩვენ გადმოვადებინეთ მუზეუმისათვის მხატვარს კაკაბაძეს.

თა და სხვათა წმიდანთა მხატვრობას ბერძნულს წარწერებით. ჩრდილოეთის სამხრეთს ცაში ღვთის მშობელია გამოსატული ჩხვილე-დი მთავარანგელოზებითურთ. ქვემოთ მთელი რიგი მხატვრობისა გაფუჭებულია. ამ სამხრეთს ფანჯრის ზემოთ უხრო მერმენდელის ასო-მთავრულით ვკითხულობთ:

1) Ε. ΥΟ'ΝΖΩ ΕΟ	უოვლად წმიდაო,
2) Υ'Υ: Δ'Ο,Δ'Υ: Ζ	შეიწყალე გიორგი
3) Κ'Υ'Κ[ΤΥ] Κ'Η	მხატვარი, ამინ.

მარცხნივ ფანჯრის მოხანან მხედრები რომაული ტანისმოსებით და იარადით შეჭურვილნი. აქვე არის დახატული ღვთის-მშობლის მიძინება, ხარება, ეგვიპტეში გაქცევა; ჯვარცმა და სხვა.

ქვემო რიგში სამხრეთის კარის მარჯვნივ კედელზე მთელის ტანით წარმოდგენილნი არიან გიორგი ლიპარტიანი და მისი შეუდ-ლე ხვარაშან. ეს სურათები ვერ არის კარგი ნახელავი. ხვარაშანს ჭრელი კაბა აცვია, რომელზედაც ფრინველებია გამოსატული. ნაწნ-ვეები გქელი აქვს, გულის ჰირი და გრძელი სარტყელი ჩვეულებრი-ვი, თავზე გვირგვინის მსგავსი ქუდი თულით და მარგალიტებით შემკობილი. ასეთივე ქუდი ახურავს გიორგი ლიპარტიანსაც, ხოლო ლო მისი კაბა ვარდის ფერია და მოსასხში გქელი. სურათებს მხე-დრული წარწერა აქვთ:

1) დადიან: ლიპარტიანს: ბატო	1) და: თ': მეცხედრე:
2) ნსა გ'გს ¹⁾	2) ლიპარტიანის: ქალი
3) მისი	3) ხვარაშან:
4) ბატონი	

ამათ მარჯვნივ დახატულია ჭეონდიდელი ევდემონ აფაქიძე გა-ფუჭებული წარწერით:

Ζ'Ε: ΣΥΟ'Κ'Ω[Υ'Ω'Υ'Ν] მამა: ჭეონდიდელი
Υ'Υ'Υ'Υ'Ζ[Ο'Η Δ'Φ'Δ'Υ'Υ'Υ] ევდემონ აფაქიძე

ამის მარჯვნივ მეორე ჭეონდიდელია დახატული წარწერით:

ΣΥΟ'Κ'Ω'Υ'Ω'Υ'Σ Ζ'Ε'Τ'Υ'Ο'Σ'Σ' Ι'Υ'Δ'Υ'Ν'Δ'Υ'Υ'Ν' Μ'Η:

Π'Η: (ჭეონდიდელ მარკოზს ჩიხლაძეს შეუნიღვენ ღმერთმან).

¹⁾ აქ უნდა აკლდეს, თუმცა არ ემჩნევა: „შეუნიღვენ ღმერთმან“.

რედ მოსვლა. დარჩენილია ერთი ნაწილი, რომელზედაც წარმოდგენილია არიან მხეცნი, ფრინველნი და თევზნი და სხვა ცხოველნი, ესენი აბრუნებენ აღმართს სხეულების ნაწილებს, რომელნიც წყნ-თაქვთ ოდესმე.

მარცხენა კედელზე ეკვტრისა კარების ახლოს ქვემო რიგში დახატული უთფილა სამი სურათი ისტორიული ხიზებისა, ერთი მთ-გან უკეთ არის შენახული, მაგრამ წარწერა წაბლადულია და ჩვენ ვერ აღვადგინეთ. სხვა წმინდანების სურათები ბევრია მარტვილის ეკლესიის კედლებზე, ზოგი გაფუჭებული, ზოგი ასე თუ ისე შენახული, მაგრამ ჩვენ აქ მათ აღარ ჩამოვთვლით.

სამხრეთისკენ მარტვილის ეკლესიაში კანკელის მარჯვნივ ხატის სასვერია ნიშის მსგავსად კედელზე მიშენებული ოთხი ღამაზი მარმარილოს სვეტით და კიდევ უფრო ღამაზი სვეტის ააგებიან. ზემოთ ნიშს ჰატარა ეკლესიის ტემპა ადგის ხისა. უფრო მხარეს ნიშის კამარაზე ხუცური ასომთავრულით გამეორებულია წარწერა: **ՅԼԾԻՂԻ ՄԿԻՄԻ**—დადიანი შერგილ. წინეთ ამ ნიშში ესვენა ის შესანიშნავი მილანქრიანი ღვთის-მშობლის ხატი, რომელიც ჩვენ ზემოთ აღვწერეთ (ინ. გვ. 62, № 16). ვინ უნდა იყოს ეს შერგილ დადიანი, რომელსაც ეს ნიში აუგია? ჩვენის აზრით აქ მოხსენებული შერგილ უნდა იყოს ცოტნე დადიანის მამა, რომელიც ცხრაგობა და მეთორმეტე საუკუნის დამლევეს და მეცამეტეს დასაწიისში და რომელიც ცოლით ნათელათი და შვილით ცოტნესი გამოსატრულია ხოფის ეკლესიის კედელზე. შერგილ იხსენიება აგრეთვე ხობის ხატების წარწერებში.

სალაროში ჩვენ ვნახეთ კიდევ ორი მილანქრიანი სურათი მიტრის შესამკობი იოანე ნათლის მცემელისა და ჰეტრე მოციქულისა ასომთავრული წარწერებით: **ՄԻ ԿԻՄԻՆ ԽԵՂԻՍ. ՅՓԻՍ. ԿԻՍՆՎԻՄ. ՄԻ. ՅՓԻՍ ԿԻՍՆՎՄ.** ეს დედათავი ელისაბედ უნდა იყოს ერეკლე მე-III-ის ქალი, დადიანი კაცია მე-III-ის მეუღლე († 1770), რომელსაც გაუკეთებია მიტრა, რომელიც ჩვენ მე-79 ნომრის ქვეშ ავწერეთ, და ეს შედალიონებიც იმ მიტრას უნდა ეკუთვნოდეს.

ეპიტაფიები ანუ საფლავის ქვების წარწერები.

ძველი საფლავის ქვების წარწერანი მარტვილის მონასტერში აღარ მოიპოვება. მოგვაგვს აქ ზოგიერთი წარწერანი მე XIX საუკუნისა, რომელნიც გადმოგვიწერა ასაღკაზდა მღვდელმა კიევის სასუაიერო აკადემიის სტუდენტმა ანტონ ფირცხალაფამ და რომლისათვის მადლობას ვსწირავთ.

სამხრეთ კარების მახლობლად:

1. „საფლავსა ამას შინა მდებარე არის ყდ სამღვდლო ჭყონდიდელი ეპისკოპოსი გიორგი და კავალერი, რლი მართავდა სამწყსოსა ექუს წელ და ათ თთუბ და მიიცვალა წ. ჩყმბ-სა აპრილსა გ-ს. ფიქალი ესე დავსდე სამენგრელოს მემევიდრემ დავით დადიანმა“.

კანკელის წინ 1 წუთა:

2. „აქა განისვენებს გვაში სამეგრელოს მთავრის დავით დადიანის ასულის მცირე წლოვანის თამარისა. იშუა 1853 წელსა. სამეგრელოსა შინა. გარდაიცვალა 1860 წ. ს.-პეტერბურღს. საფლავი ესე შეუმკო მშობელმან, სამეგრელოს მთავარმან ეკატერინემ, თავადის ალექსანდრე ქავკავაძის ასულმან“. შემდეგ ესევე რუსულათ არის გამოვრებული.

3. „აქა განისვენებს შინა, მთავრის დავით დადიანის ასული. დაიბადა 9 იანვარს 1845 წ. გარდაიცვალა 8 ივლისს 1848 წ. სასახლესა შინა გორღს“.

4. „დადიანი ლევან გრიგოლის ძე ღენერალ-ლეიტენანტი და კავალერი შემდგომად ორმეოცდა ორის წლის ღიდებულად მფლობელობისა სამეგრელოს სამთავროსა აღესრულა წელთა ჩყმგ, ივლისს ლ. ძემან მისმან დადიანმან დავით დავსდე ფიქალი ესე საფლავსა მისსა“.

5. „შეუცვალელებისა საღმრთოჲსა ბრძანებისამებრ მიწა მიწადეე მიიქცა და საფლავსა ამას შინა მდებარებს გვაში მაღალ ყდ უსამღვდელოესისა სრულიად სამეგრელოს სამთავროს მწყემს მთავრის ბესარიონ ჭყონდიდელ მიტროპოლიტის და კავალერის, მთავრის დადიანის კაციას ძისა, რომელიცა საღმრთოჲთა დოღმატითა ორმეოც წელ მწყსიდა პირმეტყველთა ქეს ცხვართა და განვიდა ამიერ სოფლით სანეტაროჲსა ცხოვრებისადმი წელსა ჩყკ, ივლისის ივ-ს.“

ხოლო თქვენ კურთხეულნი შვილნი ეკკლესიისა ჩემისანო და სავარულნი წმიდანო კრებულნი ჩემნო, ვერცაღა საფლავი დამადუმებს, რომელ არს მიზეზი დავიწყებისა, რათა არა გასწოო თქუტან: იხილეთ შვილნი, სოფელი ესე აჩრდილი და არცაღა აჩრდილი და განემზადეთ ღღისა მისთვის საშინელისა და გეშინოდესთ, ვისცა გიხილავარ სამღრთო

დიდებით და აწ მხედავთ მე აქა მიწასა შინა მდებარედ. რომელთაც მზიდველთა დამფარველისა ამის ჩემის ლოდისათა შემიწყალეთ და ითხოვეთ ღვთისაგან შეწყალება ჩემი, რათა თქვენცა შეგწყალოსთ ღმერთ: მამა კაცმან სასუფეველსა თვისსა ამინ“.

6. „ტარასი ეპისკოპოსი სამეგრელოჲსა. განაგებდა სამწყსოსა ხუთ წელ. შობიდან 75-ს წლისა. აღესრულა 5 იანვარს 1871 წელსა. ფიქალი ესე დავსდევ გურია-სამეგრელოს ეპისკოპოსმა გრიგოლ“.

სამეგეტლოში არის ერთი ქვა, ზედ აწერია:

7. „ხმისაებრ მეუფისა მიწა მიწადვე მივიქვეც ადგილსა წის უსისხლოსა მსხვერპლისა წინა დასაგებელისა შინა. მე უბადრუკი ვინმე და ცოდვილი მღვდელ-მონაზონი ტალაქანიძე მიხაილ და ვითხოვ ვედრებით აღმომკითხველთა მიერ შენდობასა და თანად რათა დაიცვათ საფლავი ესე ჩემი შეუძრველად და განუხსნელად ვიდრე მოსვლამდე მეუფისა ჩვენისა იესოს ქრისტესა: ქეს წ. ჩელპ თვისა“...

კანკელის წინ 2 წუთა:

8. „აქა განსიგნებს ყდ სამღვდლო ტყონდიდელი ანტონ დადიანის ძე და კვალერი ორმოცდა ათექვსმეტისა წლისა, ცხრა წელ და ათ თთუბ მწყემსმთავრად მგებარე. გარდაიცვალა 1852 წელსა დეკემბრის 9; ზოლო ფიქალი ესე დავსდევ მთავარმა მეგრელიისა დავით დადიანმა“.

9. „Владѣтельница Мингрелии Екатерина Александровна Дадіанъ“.

„მთავრინა მენგრელიისა ეკატერინა“.

10. „Свѣтлѣйшій князь Николай Давидовичъ Мингрельскій род. 4 января 1847 г., скончался 24 января 1903 г.“

ნიკოლოზ დავითის ძე მთავარი სამეგრელოისა. დაიბადა 4 იანვარს 1847 წელსა. გარდაიცვალა 24 იანვარს 1903 წელსა“.

11. „Свѣтлѣйшій князь Андрей Давидовичъ Дадіанъ-Мингрельскій 1850—1910.“

მთავრის დავით დადიანის ძე ანდრია. ფიქალი ესე დავსდევ დამან მისმან სალომე პრინცესა მიჯრატისამ“.

მესამე წუთა:

12. „მფლობელი სამეგრელოჲსა მთავარი დავით ლეონის ძე დადიანი იშვა კვ-ს იანვარს ჩვიგ-სა წელსა, აღსრულდა ლ-ს აგვისტოს ჩყნგ-ს წელსა. აჰა ესერა ღმერთი შემწე ჩემდა და უფალი შესავედრებელ სულისა ჩემისა. ფსალ. ნგ. მოიხსენე უფალო სული შესვენებულისა მონისა ამის შენისა“.

„Владѣтель Мингрелии князь Давидъ Левановичъ Дадіани родился 26 января 1813 года, скончался 30 августа 1853 года.“

Се бо Богъ помощникъ мой и Господь заступникъ души моея. Пс. 53. Помяни Господи душу усопшаго раба твоего“.

13. „ქ. სწდ სამეგრელოს დედოფალი მართა, ზურაბის ასული, და კავალერი წის ეკატერინას ა-ს ხარისხისა მიიცვალა წელსა ჩყლთ-ს, ნოემბრის ვ-ს სასახლესა გორდს და განსუცნებულ იქმნა სამთავრო სავსაფლავსა ამას შინა მარტილს: ხოლო ფიქალი ესე დაესდევ პირმშომან ძემან ამისმან სამეგრელოს მემკვიდრემ დავით დადიანმა“.

14. „ტერგზიას, გურიის მთავრის მაჰიას ასულს, ვუძღვენ ვგლოდი მეუღლემან მისმან გრიგოლ მეგრელთ მთავრის ლეონის ძემან, ოთხ ათ ოთხის წლის სოფლის დამტევებელმან თუმცა განგმირა გული მეუღლის და უნუგეშ ჰყო ნეშტი ცხოვრების, გარნა შესწყვიტნა ღუარნი ცრემლთანი მოგონებამან, რომ სულით წრფელი და გულით წმიდა აღვიდა ზეცად და ნეტარებს იგი ღვთის საყდრის წინა. 1871 წ. მარტის 24 დღეს“.

15. „მთავრის ლევან დადიანის ძე გრიგოლ. გენერალ-ადიუტანტი 1814—1901 წ.“

სამხრეთის ეგვტერში:

16. „ჩყლდ-სა წელსა თებერვლის კე-სა. ქვაჲ ესე ჰფარავს ვიდრე ქვეყნის მეორედ მოხელამდე მტერსა ჩინებულისა მამაკაცისასა ღენერალ-მაიორის და კავალერის ნიკოლოზ გიორგის ძის თავადის დადიანოვისა. წარგზავნილმან სატაბტო ქალაქად სანკტ-პეტერბურღს ნათესავისა თვისისა მფლობელის მეგრელიისა მიერ მან გამოითხოვა საერთოდ ერისათვის მეგრელიისა მშვიდობაჲ, ბედნიერებაჲ და მყუდროებაჲ საფარველს ქვეშე როსსიის ტახტისასა, რომლისათვისაც ცხოვრებასა შინა თვისსა მიიღო კურთხევენი ერისაგან და მრავალნი პატიენი ხელმწიფისაგან. მიანიქე მას, ში უზენაესო, საუკუნო განსვენება. ქვა ესე დასდევს და მრავლითა ცრემლითა დაალტვეს დაობლებულთა ძეთა მისთა გიორგიმან, ბესარიონ, პეტრე და პავლემან დადიანოვთა“.

17. „აქა განისვენებს გვამი თავადის ელიზბარ გიორგის ძის დადიანისა. იესოვ ტკბილო, მომიხტენე სასუფეველსა შინა. აღესრულა 70-ს წლისა. 1868 წელსა დეკემბრის 8-ს. ფიქალი ესე დაესდევ მეუღლემან მისმან კნინა სოფო წულჯიძის ასულმა“.

ეკლესიის გარეთ აღმოსავლეთის მხრით:

18. „ქ. მოსავი წისა სამებისა და აღმსარებელი მართლისა აღმოსავლეთის ეკლესიის სარწმუნოებისა უღირსი მღვდელი აზნაური ქალაგანძი, ძე მღვდლის ლაზარესი, ვასილი მოხუცებული სამოცდა ათუთხმეტისა წლისა მდებარე ლოდსა ამისა ქვეშე [მეუღლით] ჩემით მარიამით. [გვეუდრებით | ყოველთა] მზილველთაგან შენდობას, რათა თქუენცა მიიღოთ შენდობა ბრალთა თქვენთა ყდ ძლიერისა ღვთისაგან, წელსა ჩყლზ ს, ივლისი იგ“.

წ ა ჩ ხ უ რ ი.

წახურის მთავარანგელოზის ეკლესიის სენაკის მარჯვენა 15 ვერსზე მარტვილიდან. წახურის ეკლესია ცნობილია ერთი საუკუნეაღებო რატიანას სიგელით მე. XVII საუკუნის, რომელიც კარგა ხანია ჩვენ დავბეჭდეთ ნამდვილის მიხედვით¹⁾. ვინაიდან ჩვენ დრო არა გვექნა და წახურს წასვლის, ვთხოვეთ ახალგაზდა მღვდელს ანტონ ფირცხლავას გაეშინჯა წახურის ეკლესიის სიძველენი და ჩვენთვის მიეწოდებოდა ცნობები. მამა ანტონიმ ეს თხოვნა შეგვისრულა, მაგრამ წახურში გარდა ერთი მთავარანგელოზების ხატისა აღარაფერი არ შენახულა. როგორც წარწერა უჩვენებს, ხატი მოჭედელი უოფილა იმერეთის მეფის სოლომონ I-ის მეუღლის თამარის მიერ 1761 წ. ამ ხატს მამა ანტონი ასე აკვიწებს:

ხატი დახატულია ნიკოზის ხეზე, წინა პირის გარდა უველა მოჭედულია ვერცხლით. ზედ ახატია ზევით იესო ქრისტე, ქვევით კი მთავარანგელოზი მიხაილ და გაბრიელ. წარწერა აქვთ: „იესო ქრისტე“; „გ. მ.“ და „მ. მ.“ მ. ანგ. გაბრიელს მარჯვენა ხელი გულზე აქვს მიდობილი, მარცხენა კი აწეული, მიშვერილი იესო ქრისტესკენ. მ. ანგ. მიხაილს მარცხენა ხელში უჭირავს ცეცხლის მახვილი, მარჯვენა ხელშია ციცი უჭირავს რაღაც, რომელსაც ვერ გაანჩვენებს კაცი. იესო ქრისტეს და მთავარანგელოზებს თავები აქვს გარშემო მოჭედული ოქროთი, ზედ კი ძვირფასი ქვებია, იესო ქრისტეს გარშემო უზის 4 ჰატარა ქვა, ანგელოზებს კი თითოს ხუთ-ხუთი. ამ თოთხმეტ ქვებში სამი ქვა კარგა მოზდილია, სხვები კი ჰატარებია. ხატის გარშემო არშიები მოჭედული მოქრულ ვერცხლით; სიმაღლით 30 სანტიმია, სიგანით 24, სისქით კი 2¹/₂ სანტ. უკან კი შემდეგი წარწერაა:

¹⁾ იხ. ვახ. „ივერია“ 1891 წლისა № 224—საქართველოს სიძველენი, ტ. II, გვ. 75—77. ბროსსეს ცნობა, ვითომც ამ სიგელის შინაარსი დაწერილი ყოფილიყოს წახურის ეკლესიის ხატზედ, როგორც ჩვენ თავის დროზე უარყვებით, არ გამართლდა.

1) „ქ. ვინათგან მნებებულ უარსთისთა არსთა ქმნად იხილო-
ვანებდა ჭკრ:-

2) იყო ვრ ზირველ მსგავსთა მსახურთა წარმოჩენა რათა უმე-
ტეს დამტ

3) კიციუს მუფობა მისი და ამათ თქმისაებრ და ვით ამისა
ღთისა წარ

4) თბილ (წარშობილ?) გეო თქვენ სულად გონიერად და ალად
გონიერად და ალად ცემ

5) ხლის და რომელნი მიიღებთ ბრძანებათა უცესთა და თქვენ-
ცა თვინიერ

6) ხმთანთა სიტყვათა აუწყებთ უქვემოესთა თქვენ საუკუნოდ
ვიდრე თვინიერ მისა

7) უხილავ უსაზღვაროს ზირის ზირ დიდებისა განცდიათა სამ
წმიდაობისა მლა-

8) დადათ ბევრის ბევრეულთა ანგულთათა ერის მთავრად ჩი-
ნებულმან მის-

9) აილ მტერთა რისხვითა ქვესკნელად შთამხდელთა და გაბრი-
ელ მარადის გის-

10) არადენსა მუწყეო მე მსასრუმან და მინდობილმან საფარ-
ველთა თქვენ-

11) თამან დედუფაღმან ღიხთაშერთამან მარამ თქვენ უნივ-
თთა მაგათ

12) ნივთთაგანცა მტირე ესე სხისა თქვენისა მაგალითა (მარ-
გალიტითა?) შევამკვე და გიძღვენ გიმ-

13) წვლილე და დავასვენე ეკლესიასა თქვენსა ჭახხურს მჩობლ-
თაჟე ცხო-

14) ვრებათა ჩვეთა სცხთურად და წარმართებად მეფობისა
უფლისა სო-

15) ლომონის და ძის ჩვენისა აღექსანდრესა და ასულთათვის
ჩვენთა ხოლო

16) დღეს განჩინებისა მარჯვენით დგომად მიხვან რათა
საგრილსა

17) ფრთეთა შენთასა განვიხევენთ. ქვს ქრს ჩდმა.

ხ ო ბ ი¹⁾.

მარტვილის შემდეგ შესანიშნავი მონასტერი სამეგრელოსის სი-
ძველეთა ნაშთების მიხედვით არის ხობის მონასტერი, რომელიც
მდებარეობს გორაკზე, ხობის წყლის მარცხენა ნაპირზე, ექვს ვერს-
ზე ახალ-სენაკიდან. მონასტერს უფლის ირველიც ძველი მადლი ქვის
გლავანი, რომლის შესასვლელის თავზე ამართულია მშენიერი ძვე-
ლი სამრეკლო. ამ სამრეკლოდან საუცხოვო გადასახედია. თითქმის
სამი მხრით გორაკს უფლის ხობის წყალი, რომლის ნაპირები დამუ-
შავებულია სიმინდის ვანებით. წინ მომალდით ვრცელი მიწოდრია,
რომელზედაც ქალაქობა იმართება 13-დან 20 აგვისტომდის და კარგს
შემოსავალს აძლევს მონასტერს. ჩვენ 10 აგვისტოს მივედით ხობ-
ში და ამ დროს კარები მზათ იყო, საქონელი მოზიდული და ვა-
ჭრობა დაწყებული, თუმცა ოფიციალურად ქალაქობა მარტო 15-ს
აგვისტოს უნდა გახსნილიყო. ეკლესია ხობისა წარმოგვიდგენს ძველს
სამნაწილედ გუგუშათო ეკლესიას სიონად (ბაზილიკად) აგებულს თლი-
ლის ქვისგან. ხოლო საკურთხეველი შუა ნაწილისა მომრგვალებით
ხუთ-ფრთიანად გამოდის გარეთ და შემოკბილია მშენიერის ქართუ-
ლის ჩუქურთმებით. დასავლეთის და სამხრეთის მხრით ეკლესიას უფ-
ლის სტოა, ანუ შტოი, რომელიც ეკლესიის აშენების შემდეგ უნდა
იქონ აგებული. თადები შტოისა დასავლეთის მხრით გახსნილია, ხო-
ლო სამხრეთის კედრით შემდეგ დროშია ამოშენებული, გარდა შე-
სასვლელის თაღისა შუა ნაწილში და კიდევ მეორისა დასავლეთისკენ.
შუა ნაწილებში ამ შტოებისა ზემოთ ფრონტონებისა ამართული თი-

¹⁾ ხობის შესახებ ცნობები იხილე: Dubois, Voyage autour de
Caucase, t. I, p. 76, 229, 233, 362—366; III, 37. Brosset. Rapp. VII,
p. 38—49. Д. Бакрадзе, Кавказъ въ древнихъ памятникахъ хри-
стіанства, стр. 158. Ковдаковъ и Бакрадзе, Опись памятникамъ
древности, стр. 80—92. თ. ჟორდანიას, ქრონიკები I, გვ. 260; II,
გვ. 129—131; 129, 199.

თო ჩუქურთმისანი ფანჯრებით. აღმოსავლეთის ნაწილი სამხრეთის შტოისა ეკვტრად არის გადაქცეული და სძვალე ანუ სამარხვია ვაშუ დადიანის სხელობისა (1386—1396). ეს ეკვტერი, როგორც წარწერა მოგვითხრობს, აუშენებია ვაშუ დადიანს და შეუმგვიანა მარმალღლოს სვეტებით, ჩუქურთმისანი ქვებით, სვეტის თავებით და სხვა ნაშთების ნამტრეკებით, რომელიც მას ძველ-მოსილი ლაშქრობის შემდეგ მოუტანია ჯიქეთიდან, შავის ზღვის ზირიდან. მართლაც მთელ საქართველოში ვერსად ვერ იპოვებით კედელს, რომელიც ასე ატრეკლებული იყოს სხვა და სხვა ჯურის მასალით და სხვა და სხვა დროის ხელობის ჩუქურთმისანი მარმარილოს და სხვა უბრალო ქვებით. ყველაზე უფრო საუურადღებოა ამათში ხუთი მარმარილოს სვეტი შშენიერის ჩუქურთმისანის თავებით ბიზანტიურის ხელობისა. ასეთივე სვეტები და სვეტის თავები გვხვდება ბიჭვინტაში და ხერსონში, სადაც ბიზანტიის გავლენა დიდი იყო.

შესავლის მარცხნივ ორი თადი ამოვსებულია მთლიანის თეთრის მარმარილოს ფიქალებით. ამ ფიქალების ახლო შიგნიდამ სასაფლავოა მარმარილოს ქვებით კუბოს მსგავსად მომადლოთ აკებული. შესავალი აქვს ეკლესიას სამხრეთით, დასავლეთით და ჩრდილოეთით. ფანჯრები აღმოსავლეთით ხუთია (ამათში სამი შუა ეკვტრში) და თითო დასავლეთით, ჩრდილოეთით და სამხრეთით. ეკლესია დახურულია ეხლა შესტით. იატაკი ყოველგან ქვისაა. კანკელი ქვისაა ლამაზი სვეტებით და სვეტის თავებით ზემოთ და შემკობილი გრეხილებით და ჩუქურთმებით. არა გვაქვს ცნობა, თუ როდის არის მონასტერი აშენებული, მაგრამ გვმა ტაძრისა, ჩუქურთმა და სტილი აშენობისა უჩვენებს, რომ თავი მონასტერი უნდა იყოს აკებული არა უკვიანეს მე-X—XI საუკუნისა, ხოლო დასავლეთის და სამხრეთის თავები გაშლილი შტოები შემდეგ არის მიშენებული, რაც ცხადათ ემჩნევა: შტოებს დაუფარავს თავები და ფანჯრები კედლებისა და ფრესკები წინანდელის კარის ბჭედან შესავლისა. კიდევ უფრო გვიან, მე-XIV საუკუნეში, ამოვსებულია თავები სამხრეთის შტოისა და გამზადებულია ეკვტერი ამ ნაწილში ვაშუ დადიანის მიერ. წარწერა მოიპოვება მხოლოდ მარმარილოს ფიქალზე სამხრეთის ეკვტრის შესავლის ზემოთ გადაბმულის და არა ადვილად გასარჩევის ასომთავრულით:

ეს ვამეუ დადინი (1384—1396) არის გიორგი მე-III-ის შვილი. ამ გიორგის დადინობა მისცა მეფე გიორგი ბრწყინვალემ. გიორგი გადაინცა 1384 წელს და დაიშრხა ხობში. მის შვილს ვამეუს ტახტითა ეკვტერი თავის დედ-მამის და დის მარეხის სსს-ფელოზედ. ასე გვესმის ჩვენ ფრანკა: „მამა-დედათა ლარნაკი და მისი და (=დაჲ) მარეხ გაერთა“.

ფ რ ე ს კ ე ბ ი ა.

ხობის მონასტერი, ისე როგორც მარტვილისა, ძველად სულ მოხატული ეთფილა ძველი ფრესკებით, მაგრამ აქაც შემდეგ დროში მრავალჯერ განუახლებიათ მხატვრობა. უძველესი ფრესკა ღაცულია ეკლესიის საშხრეთის კედელზე დასავლეთისკენ. აქ დახატულია შერგილ დადინი, თავის მეუღლით ნათელათი და შვილით ცოტნეთი: წარწერები ასომთავრულით ასეთია: **ჟტხნტქუჩტ: ჟტხნტქუჩტ: ჟტქუჩტ ზტქუჩტ:** (=ერისთავთ ერისთავი შერგილ დადინი); **ზუზოფტუჩტ: ზუზოფტუჩტ: ჩტქუჩტ:** (=დედოფალთ დედოფალი ნათელა); **ქქ: ზტქუჩტ: ტოქუჩტ** (=ძე მათი ცოტნე). ნათელას მარცხნივ ქვემოთ კიდევ გაფუჭებული ზტარა ქალის სურათია, რომელიც უნდა იყოს მათი ასული. შერგილს და ნათელას ხელები გაპერობილი აქვთ ღვთის-მშობლის სურათისკენ, რომელიც მათ წინ არის დახატული ზემოთ შედალიონში და რომელიც მათ ჟვარსა სწერს.

ამრიგათ აქ ღაცულია უძველესი ფრესკა, ვინაითგან შერგილ დადინი და მისი შვილი ცოტნე მე XIII საუკუნის მოდგაწენი არიან.

ჩრდილოეთის კედელზე, კარის მარჯვნივ წარმოდგენილნი არიან, მარჯვნივ გიორგი დადინი ჭრელს ცპელს ტანისამოსში ხალათის მსგავსათ, რომელსაც ეკლესიის გეგმა აქვს ხელში წარწერთ: „სუ-ღარი“, და სურათს მხედრულათ აწერთ:

1) ამ:.. სუღრისა:.. აღმაშენებ(ე)ლი:.. ერის

39; თ. უორდანი, ქრონიკები II, გვ. 199. წარწერა გადმოღებული გვაქვს ფოტოგრაფიულად.

- 2) თავთ ერისთავი: და მანდატარ
- 3) რთ(sic): უხცესი: დადიანი. გ
- 4) ირგი: შეუნდს: ღმ
- 5) თმნ: ამინ.

ე. ი. „ამ საყდრის აღმაშენებელი ერისთავთ-ერისთავი და მანდატურთ უხუცესი დადიანი გიორგი შეუნდგნეს ღმერთამინ ამინ“.

ეს ფრესკა წარწერის შინაარსის მიხედვით უნდა ეკუთვნოდეს გიორგი მე-II (1384—1396), მასია ჰირველის შვილს, რომელიც მოხსენებულაა ზემო გარეულს ეკვტრის კარების წარწერაში, მაგრამ ეს დადიანი ჰირველი მაშენებელი არ არის სობის ეკლესიას და ეს შეუძლებელიც არის, ვინაიდან, როგორც დაუინახეთ, სობში დაცულია მე-XIII საუკუნის ფრესკა შერგილ დადიანისა. გიორგი მე-II-ს უნდა მიეწეროს, ჩვენის აზრით, იმ ღია შტოს მიშენება, რომელიც უელის სობის ეკლესიას სამხრეთით და დასავლეთით. ამასთან უნდა შევნიშნათ, იყოფა მხედრული წარწერა ამ ფრესკის ჩვენ ხელმოკრეთ გადაწერილად მიგვაჩნია მე-XVII საუკუნეში, ვინაიდან ჰაღეოგრაფიული ხასიათი ნაწერის იგივეა, რაც ლევან მე-II დადიანის წარწერისა. ამის მიხედვით, ჩვენ შეგვიძლია ფრესკა მივაწეროთ გიორგი I-ს ღიშარტიანს, ლევან მე-II-ის ბიძას, რომელსაც ლევანმა მოსტავა ცალი ნესტან-დარეჯანი, რომ შინაარსი წარწერისა არ ეწინააღმდეგებოდეს ამ მოსაზრებას. განახლება და გადაწერა ძველი წარწერისა იშვიათი არ არის ჩვენში. ამის მაგალითი გვაქვს დავით აღმაშენებლის ფრესკის წარწერაში გელათში, რომელშიც მარტო სახელი „დავით“ დარჩენილა ძველი წარწერიდან და სხვა განახლებული და გადაწერილია შემდეგ დროში. ყოველ შემთხვევაში, თუ რომელიც გიორგი დადიანს ეკუთვნის ზემო აღნიშნული ფრესკა ჯერ გადატარით მხელია თქმა.

ზემო ნახვენებ ფრესკის მარცხნივ დახატულნი არიან ლევან მე-II დადიანი, იმისი მუდღე ნესტან-დარეჯანი და შვილი მანუჩარ მხედრულის წარწერებით: „დადიანი: ლევან:“, „ბატონიშვილი მანუჩარ“. ნესტან-დარეჯანის წარწერა წაბლალულია. ცოლ-ქმარს შუაში, მანუჩარის ზემოთ, ქრისტე გამოსახული, რომელიც ამ ოჯახს ორივე ხელბით ჯვარს სწერს.

ჩრდილოეთის სვეტზე დახატულია ეპისკოპოსი ხელზე აშვერილი სვედრებელად, რომელსაც ხუცურად, მაგრამ გადმოხრუნებული ასობით აწერია: **ԷՕՎԿՆՆ ԻՆՃԻՈՒՐ**. (= ხობელი ილარიონ). ამის ზირდაზირ საკურთხეველის სვეტზე დახატულია მეორე ეპისკოპოსი, რომელსაც ხუცურად აწერია: **ԷՕՎԿՆՆ ԻՆԿՕՒՆՈՒՆ** (= ხობელი ნიკოლოზ). ქვემოთ მხედრულად: „დავასტვინე ესე საუღარი ჩემისა სულისა მოსასსენებლად“.

ისტორიულ ზირთა სურათები მოჩანს კიდევ დასავლეთის კედელზე, ორი კარების მარჯვნივ ზემოთ და ორი მარცხნივ, ორივე მხარეს ცოლ-ქმარნი, მაგრამ ფრესკები გ'ფუჭებულია და წარწერები წაბლალული.

საკურთხეველის სულ ზემოთ ცაში დახატულია ჯვარი, რომელიც ანგელოზებს შიაქვთ და შემდეგ ღვთის-მშობელი ჩხვილუდი ტახტზედ მჯდომარე ანგელოზებითურთ აქეთ-იქით. ქვემოთ ქრისტე აზიარებს მოციქულებს სიხლით და ხორციით. ამის ქვემოთ კალესიის მამანია ცხრა. სამკვეთლოს კარებთან წა სტოფანე დიაკონი. წარწერები ფრესკების ქვემო რიგში ქართულია ასომთავრულით, ზემოთ ბერძნული. საკურთხეველის მარჯვნივ ნახევარ სვეტზედ მაცხოვარია დახატული მღვდელმთავრის შესამოსლით წარწერით **ԻՎ ԿՄ**, ქრისტეს ხელში უჭირავს სახარება, რომელზედაც იკითხება: „მოგვადით კურთხეულნი მამისა ჩემისნი და დამკვიდრეთ გამზადებული იქვეანთვის სასუფეველი“. მარცხენა ნახევარ სვეტზედ საკურთხეველის წმიდა დიმიტრია გამოსახული, თუხზედ მდგომარე, რომელიც ვეშაშს გმირავს შუბით. საკურთხეველის თაღზედ მთელი რიგია წმიდანებისა წელს-ზეგნი, და მარჯვნივ და მარცხნივ საკურთხეველის კედლებისა ზემოთ ხარება მარიამისა და კიდევ ხარება ელისაბედისა; შობა ქრისტესი, ტაძრად მიფანება; ეგვიპტეში გაქცევა იოსებ და მარიამისა, განკურნვა ღვრდომილისა; ამაღლება ქრისტესი, ამაღლება მარიამისა, ღვთისა დედისა, და კიდევ ურწმუნო თომა, რომელიც გვერდს უშინჯავს იესო ქრისტეს ადგილის შემდეგ. ჩრდილოეთის კედელზე მოჩანს ჯვარის დამკვიდრება გოლგოთასზედ, კარდამოსნა, დატრება ქრისტესი დელათა მიერ და გამზადება გვამისა დასამარხად, დასაფლავება ქრისტესი, ხოლო ჯვარცმა ქრისტესი და-

5) შუ ადნუჲ: ურ: შუ ადნუჲოჲჲჲჲ: დუ-
 დუნუ: ჳანუ: შუ ადნუჲჲჲ: მ[დ]რჲჲ: რუჲჲ: ად-
 ჳჲჲჲ: შუ ადნუჲ: ადუჲჲჲჲ:

6) შუ ადნუჲ: ურ: შუ ადნუჲ: ურ: შუ ადნუჲ-
 ჳანუ ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: ადუჲჲჲ: შუ-
 ადნუჲ

7) შუ ადნუჲ: ადნუჲ: ადუჲჲჲჲ: ადნუჲჲ:
 ადნუჲჲჲჲჲჲ: ადნუჲ: ადუჲჲჲჲ: შუ ადნუჲ:
 ადნუჲ:

8) ადნუჲჲჲჲჲ: ურ: შუ ადნუჲჲ: ადნუჲჲ-
 ჳანუ: ად[რჲ]ჲჲჲჲჲჲჲ: შუ ადნუჲ: შუ ადნუჲჲ:
 ადნუჲჲჲ: ად

9) ადნუჲჲჲჲჲ: ადნუჲჲჲჲჲ: შუ ადნუჲჲ-
 ადნუჲჲჲჲჲჲ: შუ ადნუჲჲ: ადნუჲჲ: ადნუჲჲჲჲ-
 ჳანუ: ადნუჲ

10) ადნუჲ: ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: ადნუჲჲჲ:
 ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: [შ]ჲჲჲჲჲ: ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲ: ად-
 ადნუჲ: ადნუჲ

11) ადნუჲჲ: შუ ად [რჲ]ჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: ად-
 ადნუჲჲ:

სულ ქვემოთ ცალკე სწერას:

12) შუ ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: ადნუჲჲ:
 ადნუჲჲჲჲ: ა

13) ადნუჲ: ადნუჲჲჲჲჲჲ: ადნუჲ

14) ადნუჲჲჲ:

15) ადნუჲ: ადნუჲ: ადნუჲ: ადნუჲ: ადნუჲ

16) ადნუჲ: ადნუჲჲჲ: ადნუჲ: ადნუჲჲჲ: ადნუჲ

17) ადნუჲ: ადნუჲჲჲჲჲჲჲ:

18) ადნუჲჲჲ: ადნუჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲჲ: უქარაგმოთ:

„უეველთა¹⁾ დმერთთ, ქრისტე, დმერთის სიტყვათ²⁾, კაცთა ცხოვ-
 ნება³⁾ და მოწვალებათა კაც ქმნილთ, შენის ხატის სურვილი⁴⁾ მამკო-

¹⁾ უნდა იყოს: ყოველთა. ²⁾ უნდა იყოს: სიტყვათ. ³⁾ უნდა იყოს: ცხოვრებათა. ⁴⁾ უნდა იყოს: სურვილით.

ბედი კახბერის ძეთა ასული თეონილა, ზვიადის დედა, მარჯვენით შენსა დადგომად ღირს შუაჲ სსსუფეველს შენსა, ამინ. და აწ მოწყალებითა შენითა მყოფთა ჰატრონთა დადიანისა სსხლისათა ნათელს შეუნდგენინ და იკსენ უოველთა განსაცდელთაგან და მსვეუ ჰირველ შემამკობელს ხატისა ამის შენისასა ნათელს თანა მარჯვენით შენსა მდგომად დაწყესე იგ და ქე მათი ვარდან დადიანი, მანდატურთ უხრცეპი ბედანი დადიანი და ცოლი მათი, ბეგანის ქართლის ერისთვისა ასული, ხუაშაქი, და ქენი მათნი, კრამაჭრი, გიორგი და ივანე, მსგავსად მოწყალებისა შენისა დაცვეს უოველთა სავნებელთა სულიერთა და კორციელთაგან და უოველნი ჟამნი ცხორებისა მათისანი წარუმართენ¹⁾ სათნოდ ღმრთაებისა შენისა ცხორებულთა, ქრისტე, ქო ღმრთისაო, და აწ წარმართებისა მისისაო, და გამახლე[ბე]ლსაცა მკობისა შენისასა (ბ)ერსა²⁾ ათანასიას შემინდგენინ.

ამას ხატსა ზედა იყო ორას ოცი ვეცხლი, აწ რვასი ვეცხლი, ოთხმოცდა(ა)თი ოქროი დრამისა წონაი“.

2. ხატი ღვთის-მშობლისა, რომელსაც აქვს განცალკევებული დიდი ჩასასვენებელი სამხაწილედი სარკით და დასვენებულია კანკელის წინ მარჯვენა მხარეს. შუა ტანი ჩასასვენებელისა, 108 × 70 სანტ., ძველია, ვერცხლით ნაჭედი, ქართულის ხელობისა, საუცხოვო ნახელავი, რომელიც საერთოდ მოგვაგონებს ხახულის ხატის სტილს გელათში და ეკუთვნის მე-XII საუკუნეს. ზემოთ კამარის ქვეშ წარმოდგენილნი არიან დედა ღვთისა და იოანე ღვთის-მეტყველი, მკედრებელნი ჯვარცმულისა, რომელიც შუაშია გამოსატული, ზემოთ ცაში მოჩანს საბათი. ჩასასვენებელი შემკობილია მშვენიერის ნახელავის ჩუქურთმებით და ძვირფასი ქვებით. ხოლო ფრთები ანუ კარები ამ ჩასასვენებელისა ახალია, წამლით დახატული წმიდანებით მდაბალის ხელობისა და უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVIII საუკუნეს.

თვით ღვთის-მშობლის ხატი, 54,2 × 43 სანტ., რომელიც ამ ჩასასვენებელშია მოთავსებული, ძვირფასი კანძია ქართულის ხელობისა და ქართულთ სიძველენისა. ხატის აძიები შემკობილია ათი მილანქრია-

¹⁾ უნდა იყოს: წარუმართენ.

²⁾ ასე კითხულობს ბროსე ამ სიტყვას, თუმცა დედანში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სწორია: ერსა.

ნი მედალიონით ქართულის წარწერებით და ქართულის ხელობისა და ორის ბერძნულის მილანქრიანის სურათით იესო ქრისტეს და ანგელოზებისა. ამას გარდა მთელი წრე ღვთის-მშობლის თავის ირგვლივ მილანქრიანის აგრეთვე ქართულის ხელობისა. სახე ღვთის-მშობლისა წამლით არის დახატული და, კონდაკოვის აზრით, წარმოადგენს ჰირს ბიზანტიურის ღვთის-მშობლის ხატისა მუათე საუკუნეში დახატულს და უცვლელად ჩვენამდის მოღწეულს¹). სემო აშიაზე ხატისა მილანქრით წარმოდგენილია შუაში: **ՄԻ ԿՄ**—იესო ქრისტე; მარცხნივ **ՄԾԸ ՈՆԸ**—ღვთა ღმრთისა; **ԲՆ ԿՐԿ ԻՐԽՆՆ ԿՆԻՆ**—წმიდა იოანე ნათლის-მცემელი. ქვემო აშიაზე შუაში: **ԲՆ ԿԿՆ**—წმიდა მარკოზ; მარცხნივ **ԲՆ ԿՐԿ** წმიდა მათე; მარჯვნივ **ԲՆ ԽՕԿԸ**—წმიდა ლუკა. მარცხენა აშიაზე: **ԲՆ ՄԿ**—წმიდა ვეტრე და **ԲՆ ԸԻՑԻՆԸ**—წმიდა ანდრია. მარჯვენა აშიაზე: **ԲՆ ՄՆԿ**—წმიდა ჰავლე და **ԲՆ ՈՆԿԿԻՆ**—წმიდა (კრიგორი) ღვთისმეტყველი.

ღვთის მშობლის ქვემოთ ერთ-სტრიქონიანი წარწერა არის ასომთავრულით:

:Կ: ԿՆԾ: ԲՕ: ՈԹՆ ԿԿԿՆՕ: ԿԿՕԿ ԿԿԸԿ: ԲԿ: ԿՄԻԸ: ՆՆԻԸ: ՆԿՕԻ: ԿԿԿՆԸ.

უქარაგმით:

„ქ. უოვლად წმიდა ღმრთის მშობელთ, მეოხ ეუავ წინაშე ქრისტესა სულისა ლეონ მეფისა“.

აქ მოხსენებული ღეონ მეფე არის აბხაზეთის მეფე ღეონ II (957—967). ეს ის ღეონია, რომელსაც ჯავახეთში აუშენებია შესანიშნავი კუმურდოს კელესია.

ხატის ზურგზე, ვერცხლის ფიფარზე, ჯვარია გამოხატული ბერძნულის ჩვეულებრივის წარწერით: **ΙC ΧC ΝΙΚΑ**, და ორი ასომთავრული წარწერა არის ერთგვარის ხელით:

¹) საზოგადოთ მშენიერი მეცნიერული აღწერა ამ საუცხოვო ხატისა ხელოვნების მხრით და აგრეთვე სხვა ხატებისა იხ. ზემო ნაჩვენებ კონდაკოვის წიგნში, გვ. 82—89.

1) :ჟ: ზმთაჲსი: ხრეშინს ირინსი:
ყინს

2) ზ: ზმთაჲსი: ირინს: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინს ზინსი

3) ირ: ზმთაჲსი: ირინს: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი(სი): ზმთა

4) ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი.

უქარაგმთ:

„ქ. მშობელი სიტყვის დმრთისა, უფლად წმიდა დმრთის
მშობელი, ადიდ შენ მიერთის დიდებით დეთი გვირგვინისა,
ქლიერი და უძლეელი შეფეთა შეფე დავით, ქე რუსუდანიისი“.

დავით, ქე რუსუდანიისი, არის შეფე დავით ხარინი (1243 — 1293).

ქვემოთ:

1) :ჟ: ზ: ზმთაჲსი: ირინს: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი

2) ირ: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი

3) ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი

4) ირინს: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი

5) ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი:
ყინსი

6) ზ: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი: ზმთაჲსი

უქარაგმთ:

„ქ. ზ უფლად წმიდა დმრთის მშობელი, დელოფლო, შემ-
წე და შენ და მფარველ ეუფ გულსმოდგინედ მამკობს წმიდისა და
პატრონისა ხატისა შენისა ერისთავთ ერისთავსა, მანდატურთ უხუ-
ცესს, ბედანსა დადიანსა და დიოფლად დიოფლას ხუფაშქსა, რამდისა
შემწირვითა მოიჭელა ზურგი ესე“.

3. ხატი დეთის-მშობლისა ჩხვილედი წელს-ზევიითი, წამლით
ნახატი, 44 × 36 სანტ., ოქროს ჩარჩოთი, რამელიც შემკობილია

ბიზანტიური ხელობის მიღსპრინი მრგვალი მედალიონებით და ორი ჰატარა ოთხკუთხედი ხატით. სულ წინეთ უოფილა ათი მრგვალი მედალიონი, ხოლო ეხლა დაცულია შვიდი; ამათში ზემო აშიაზე არის ბერძნულის წარწერებით წარმოდგენილი იესო ქრისტე მარჯვნივ, ღელა ღვთის მარცხნივ და წმიდა თეოდორე შუაში; ქვემო აშიაზე ბასილი დიდი, ნიკოლოზ საკვირველთ მოქმედი და წმიდა დიმიტრი, მარჯვენა აშიაზე ჩარჩოის დაცულია მხოლოდ წმიდა გრიგორი ღვთის მეტყველი. უველა მედალიონები კონდაკოვის. განმარტებით კეთუნის მუაყე საუკუნის დამლეკს და მეთერთმეტეს დასაწეის. მედალიონების გარდა ჩარჩო შემკობილია ბალახ-უგაილითა მსგავსი ჩუქურთმებით და ამ ჩუქურთმებში აქროს ბუდეებით ხშირათ ჩასმულია ძვირფასი ქვებიდან შემდგარი ჯვრები; სულ თორმეტი. ქვეთა შორის არის ზურმუხტები, საფირთხები, ფირუხები და ძოწეულები. თვით ხატი ერთხელ უოფილა შემკობილი მშვენიერის მიღსპრინის ჩუქურთმებით აქროს ფურცელზე, მაგრამ ეხლა ამისგან მხოლოდ ცოტადა ნიმუში დარჩენილა ზემო კუთხეში მარჯვნივ და ღვთის-მშობლის წრის შემკობილობაზე. დანარჩენი ადარ არის და მათ მაგიერ აქროს და მოაქვრილი ვერცხლის ფირთიტებია მიჭედილი აქა-იქ. სამწუხაროდ, ამ მეთე-მეთერთმეტე საუკუნის ნახელავ ხატის ძველი წარწერა არ შენახულა, ხოლო ზურგზე უბრალო მეღნით მხედრულათ აწერია:

1) ქ: ხატის ამის: ამგებელი: და: შემამებელი: ბატონის: შვილი: გიორგი: მეუღლე:

2) მისი: თამარი: ძე: მისი: ბატონი: ახლად: განმანლებელი:

3) აფხაზეთის კათალიკოზი ღორთქიფანძიკ გ. (გრიგოლი).

აქ მოხსენებული ბატონიშვილი გიორგი შემდეგი დროის მეფე გიორგი მეთერთმეტე, რომელიც ქვემო მოყვანილს ხატის წარწერაშიც იხსენიება.

აფხაზეთის კათალიკოზი გრიგოლ, ბუჟან ღორთქიფანძის შვილი, კათალიკოსად იჯდა მე-XVIII საუკუნის დასაწეისში.

4. ხატი ღვთის-მშობლის ჩხვილედი, ვერცხლით ნაჭედი, 47×37,5 სანტ., წრე თავის და გვირგვინი და აგრეთვე აშეები შემკობილია ძვირფასი ქვებით. აშეები შემკობილია კიდევ უგავილ-

ბალახსა მსგავსი ჩუქურთმებით ღამაში ქართული ხელობისა. აშეგბ-
ხე და თვით ხატზედ ძვირფას თვლებიდან შედგენილი ჯვრების წინა
ხატის მსგავსად, სულ 12. მეორე გვერდზე ხატისა, ვერცხლის
ფილაგრზე; რომელზედაც ჯვარია გამოსახული და რომლის ზემო და
ქვემო მხარე შემკობილია მშვენიერის ბალახის მსგავსი ჩუქურთმე-
ბით, შუაში ასომთავრულით აწერია:

1) აჱ: ნჯჩჩქ(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო) ჳტხ-
ნჯ: ზჯ: ნჯჩჩქ(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო) ჳ

2) ტხნჯ: ყი(ო): ყი(ო): ყი(ო)ჟიქიხნჯ: აჩჩჩჩ(ო):
ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო)ჟიქიხნჯ

3) ჩი(ო)ხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ: აჩჩჩჩ(ო): ზი(ო)ჟიქიხნჯ:
აჩჩჩჩ(ო): ხი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ: ჳ

4) აჩჩჩჩ(ო): ზი(ო)ჟიქიხნჯ: ზი(ო): აჩჩჩჩ(ო)ჟიქიხნჯ:
ზი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ

5) ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ზი(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო)ჟიქიხნჯ:
ზი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ

6) ჩი(ო): აჩჩჩჩ(ო)ჟიქიხნჯ: აჩჩჩჩ(ო): ზი(ო): ყი(ო)ჟიქიხნჯ:
ხი(ო)ჟიქიხნჯ: ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ

7) ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ: აჩჩჩჩ(ო): ყი(ო)ჟიქიხნჯ: ხი(ო)ჟიქიხნჯ:
ყი(ო)ჟიქიხნჯ.

უქარაგმით:

„ქ. სამ-მნათობიერისა, ერთ-არსისა და სამთავან ერთ-არსისა
შენ შორის შეწერილ ქმნით, კორც შესხმით კაც ქმნილისა სძალო,
ქაღწულო, დედაო, ქმნადთა მიერ ჩემთა აქაცა დასჯილი და ბრალ-
თაცან დანთქმული სსუგუნოდ, უღირსი შენდობისა ხუაშაქი, უნდოდა
ამათ მწუგლილთა წილ ვითხოვ, რაჲთა არა შორს შუო შეწვევისაგან
შენისა სასწუგლს ძის შენის მიერსა“.

ზურგის აშიაზე ამავე ხატისა მხედრულათ სწერია:

1) ქ: ხატო: წმიდისა: ღვთის მშობლისა: შენ: მეოხ: მცველ: და მფარველ: გვეუგ: წინაშე: ძისა: შენისა: და: ღვთისა:

2) ჩვენისა: ჩვენ: ბატონს: გიორგის: და: თანა: მცხედ-
რესა: ჩვენსა: ბატონს: თამარს: ძესა: ჩვენსა: ბატონს: ოდეს: გიხილეთ: აგარიან

6. ხატი წმიდა დიმიტრისა და წმიდა გიორგისა, ფეხზედ მდგომარენი, ვერცხლით ნაჭედი, ოქროთ დაფერილი, დასაკეცი, თვლებით შემკობილი, ვერცხლის ძეწვეთა, 34×22 სანტ., ძლიერ უმნო ხელობისა. შუა ნაწილი დაკარგულია. სახელი ერთს აწერია მარტო **ქ-წ-ჟ-წ**. თუმცა ამ ხატს კონდაკოვი მე. XVI—XVII საუკუნეს მიაწერს, მაგრამ, ჩვენის აზრით, ეს თავის ტუხნივით მე. XVIII საუკუნის დასასრულს ეკუთვნის.

7. ხატი წმიდა გიორგისა შუბით ხელში, წამლით ნახატი, წელს-ზევითი, ვერცხლით მოჭედილი და ძვირფასი ქვებით შემკობილი, $26 \times 21,5$ სანტ., ქართლის ლამაზის ხელობისა არა უგვიანეს მე. XI საუკუნისა. ზურგის ვერცხლზე მოხუქურთმებულ აშიებზე ასომთავრული წარწერა აქვს:

- 1) **ქ-ბო,წ-ბჟი(ღ-წ: ქ-წ: ბ-ღ-წ-ბო: ჟ-წ**
- 2) **ბ-ბ-წ-ბ: ბო-წ-ღ: ჟ-ბო-წ-ბო-წ-ბო: ბ**
- 3) **ბ-ბ-წ-წ-ღ-წ: ზ-წ-ბ-ბო-წ-ღ-წ: ბ-ბ-წ**
- 4) **წ-ბ(ღ-წ-ღ-წ: ზ-წ-წ-ბ-ბ-ბ-ბ-ღ-წ: ჟ**
- 5) **წ-ბ-წ-ღ-წ-ღ-წ: წ-ბ-ბ-ბ-ბ-ბ: ბ-ბ-ბ-ბ-ბ**
- 6) **ბ-ბ-ღ-წ: წ-წ-ბ-ბ-ღ-წ: ქ-წ: ბ-ბ-ღ-წ: ბ-ღ**
- 7) **ღ-ბ-ბ-წ-წ: ბ-ბ-ბ-ბ-წ-წ-წ: ზ-წ-ბ-ბ-ბ-ბ-წ-ბ**
- 8) **წ: ს-ს-წ-წ: ბ-ბ-ბ-ზ-წ-წ: ბ-ბ-ღ-წ-წ: ბ-ბ-ბ(**
- 9) **ბ-ღ-წ-წ-ბ-ბ-ბ: ბ-ბ-წ-წ-ღ-წ-წ: წ-ბ-ბ-ბ**
- 10) **ბ(ღ-წ: ბ-ბ-ბ-ბ-ღ-წ-წ: ს-ბ-ბ-წ-ბ-ბ-ზ:**
- 11) **წ-ბ-ბ-წ-წ-წ: ზ-წ-ზ-წ-ბ-წ-ბ-ბ: წ-ბ-წ-წ: ჟ-ბ-ბ-ბ**
- 12) **ბ-ბ-ღ-წ-ბ-ბ-ბ-ბ-ბ: ბ-ბ-ბ: ჟ-ღ-წ-წ**
- 13) **წ-წ: ჟ-ბ-ბ-ბ-წ-წ: ბ-ბ-ბ-წ-ღ-წ-წ. უჭარბოთ:**

„ქ. მოწამეთა შორის მთავარო გიორგი, რომელმან მოიგე გურგუინი უხრწნელობისა და მკობითა მძლეუკართათა და შემუხრგითა კერხითათა, შემუხრე ორკერძოთავე წყალობითა შენითა ჩემიცა მუბრძოლი სსეულისა და უფროისლა სეულისა, მცირედსა მკობასა მიმთუღველმან, მრავალგზის შენ მიერთა მარჯუებათა სანაცვლოდ, აწუღილ დედაკაცისე¹⁾ შენისა ქრისტეს მობაძავმან, ჩემ ტბელისა გრიგოლის-ძისავან“.

¹⁾ ვგონებ უნდა იყოს: აწ წუღილ დედაკაცისაებრ.

თა მძღვარებისათა, ამინ. ვინცა ჩვენგან შეწირული გამოსწიროს, მოქუთაგან განიკითხოს. ამინ“.

ხელობა და სტილი ამ ხატისა დაქვეითების ხანას მოგვაცანებს და ეს ასეც უნდა იუოს, ვინაიტგან ამ ხატს სრულიად არ ეკუთვნის ის ბურღუხან დედოფლის წარწერა, რომელსაც კონდაკოვი ამას მი-აწერს. მასსადამე ხატი მუთორმეტე საუკუნის კი არ არის, არამედ შემდეგ დროის, დაქვეითების ხანისა. სამწუხაროდ ჯერ არ ვიცით, როდის ცხოვრობდა ანდრია მოქვეელი ხატის მომკვლავი. ხატი წინეთ ჰკუთვნებია მოქვის ეკლესიას.

10. მრავალ ნაწილიანი ხატი ვერცხლის, 47×39 სანტ., რომელიც ეხლა კანკელის მარცხენა ნაწილშია მოქცეული. არშია აქვს ღამაზად ბალახის მსგავსად მოჩუქურთმებული. თვით ხატი გაუოფილია 52 უჯრათ, რომლებშიაც წმიდათა ნაწილებია. შუაში მოთავსებულია ცპელი ჯვარი ძელი ჭეშმარიტისა, სივით ექვსი გოჯი, ვერცხლით შეჭედილი, რომელზედაც შუაში ჯვარცმულია გამოსახული წარწერით: **ՆՕ Գ Դ**. დანარჩენი ნაწილი ჯვარისა შემკობილია ბალახის მსგავსი ჩუქურთმებით. უჯრებს ზოგჯერ სხელები უწერია ნაწილებისა ხუცურად, მაგალითად, ზემოთ აწერია:

Գ. ԲՆՆՆ ՕՐԲԻՆՐԻՆՆ: ՆՆԷՆՆ ԶԲԶԻՆ:
ԲՆՆՆ ԹՆՆ: ԲՆՆ: ՆՆԻԲԻՆԻՆԻՆԻՆԻՆ: ԲՆՆ ԿԻ-
ՆԶԻԸԸՆՆ: ԲՆՆ ԿԿԿԿԿԿԿԿ: ԲՆՆՆ ՆԻԿՆՆՆ:
 და სხვა.

ქვემოთ აშიაზე ასომთავრულით სწერია:

1) **Գ ԿԿԿԿ ԿԿԿԿԿԿ ԶԲԶԻԸԸԸ [ԿԿ]ԲԿ-**
ԿԿԿԸ ԶԿԿԸԸԸԸ: ԸԿԿԿԿ ԶՕԲԸ

2) **ԶԿԿԸ: ԶՈԾԿԸԸ ԶՕԶՈԿԸԸԸԸ: ԶԸԶԸ-**
ԿԸ: ՕԶԲԿԿԿԿԿԿԿԿԿԿԸ: ԸԸԿ

3) **ԿԸ ՈԸՆ ԶԿԿԿԿԿԿԿԿԿԸ: ՆՕԿԿԸ ԾԸ-**
ԸԿԸԸ ԶԿԿԿԿԿԿ ԸԸԿԿԿԿ

4) **ԸԸԿԿԸ: ԶՕԸԸԿ: ԸԿԿԿԿԿ ԿՕԿԸԸ-**
ԿԸ ԾԿԸԸԸԸԸՆ

უქარავით:

ჰ. ელვა ნიაგებრ მსწრაფლ შეწევნად მვედრთა, თქვენ მოწამე-

ლიპარ ანუ ლიპარიტ დადიანი ორი იყო. პირველი გადაიცვალა 1470 წელს, მეორე 1512 წელს. პარბარო კონტარინი თავის მოგზაურობაში 1474 წელს ქვეშ იხსენიებს მარეხს, ბედიანის დას¹⁾. ჩვენის აზრით, ეს უნდა იყოს ჩვენ წარწერაში მოხსენებული მარეხი, ასული ლიპარიტისა. უოველს შემთხვევაში ეს ასომთავრული წარწერა ისეთი ხასიათისაა, რომ მე-XV საუკუნის ადრინდელ დროს ვერ მივაწერთ.

ამავე ხატს აშეიბზე მხედრულათ აწერია:

1) სამებითა: . ერთობითა: . დაუსაბამო: . ღათო: . მამო: . სულო: . უოვლად: . წმიდანო: . ძეო: . მაცხოვარო: . ჯვარცმაო: . ხოფისო: . ჩვენ: . თიხა: . შეზელილმან: . ტვირო

2) შიამეზან: . ცვა: . ფარვათა: . შენთა: . მონღობილმან: . ძემან: . ჰატრინისა: . მანუზარისამან: . დადიანმან: . ჰატრანმან: . ლეკან: . რომელმან: . განვასხლეთ: . სახე:

3) თქვენი ხატი: . ესე: . ჟამთა: . ვითარებისკან: . მოშლილი: . გაციახლეთ: . და: . შევაშეკუთ: . თვალითა: . და მარგალიტითა: . ოქროს: . გვირგვინითა: . ახლად: . დახატვითა: . კიდეები: . და: . წინა

4) ფენკების: . მოჭვლითა: . ოქროთ: . დაფერვითა: . გაციახლეთ: . უოვლად: . ჰატიოსანი: . ესე: . მის კურთხე

5) ულისა: . თანა: . შეცხედრისა: . ჩვენისა: . ჭილაძის: . ასულის: . დედოფლის: . ბატონის: . ნესტან დარეჯანისა: . სულისა სახსრა

6) დ: . და: . სოხად: . ეჭა: . ძეო: . მაცხოვარო: . იესოვ: . მრავალთ: . მოწუალეო: . მცირე: . ესე: . შესწირავი: . შეიწირე:

7) ჩუენ: . ცოდვილთა: . ძღვენი: . ესე: . ნაცვალ: . აკე: . მადლი: . და: . წუალობა: . თქვენი: . დაიცე: . და: . იხსენ: . მისთა: . ცოდვთა: . და: . სატანჯველთაგან: . ნათ

8) ად: . უავ: . და: . განუსვენე: . მას: . სამოთხესა: . შინა: . სადა: . იგი: . დაულაშებელი: . ნათელი: . არს: . დამკვიდრე: . სული: . კურთხეული: . დედოფლისა: . ბატონი

9) ს: . ნესტან დარეჯანისა: . ამინ: . მოიჭედა: . და: . დაიხატა: . ხატი: . ესე: . ჯვარცმისა: . ქისა: . სამას: . ოცდა: . რვასა:

1) H. G. II, 1, p. 646.

ბისკან: ოთხი მოგძო ზურმუხტისკან, რომელნიც შეადგენენ ჯვარის სახეს, ხუთი სარდონისკან, ამათში ერთი შუაშია და ოთხი ფრთებზე; ექვსი დიდრონი მსხლის მსგავსი მარგალიტისკან, რომელთა შორის ოთხი ჯვრის კუთხეებშია, ორი ზემოთ; ესენი შარნირით უერთდებიან საბმულის ღამაზ მძივს. შიგ ჯვარში, როგორც სჩანს, ჩატანებული უნდა იყოს ნაწილი ძელი ჭეშმარიტისა. მეორე გვერდზე ჯვარისა სევადით ასომთავრული წარწერაა:

ქრისტო:

გყყ

ჰტარ

ო: ქრ

ნო: ჰო,

დტარდო ყყყნდ: ზრ: ქნოჰნდ: ყოზზ
 ზყ: ყყჰყყ ზრ ჰფრტჰყრ: ყჰჰყრ: ჰყყყ

ნდ: ზ

დ ზყ

ზოყ

დნნდ:

დრ

ჰრტ

ხ > უქარაგმთ.

„ძველ ჭეშმარიტო, ძალა ჯუარისათ, შენითა წინძლამითა უოვლადვე შემწე და მთარველ ექმენ შეფესა და დელოფაღსა თამარს“.

შიგნით მაცხოვრის ხატისა, რომელშიაც ჯვარია ჩასვენებული, ზემო, ქვემო და მარცხენა აშიაზე სევადაიანი წარწერა არის, მაგრამ ძლიერ გაფუჭებული, ამიტომ სრულად არ იკითხება სამწუხაროდ:

1) ჰ: ქრისტო: გყყჰრტარო: ქრნო: ჰყრტარნდ

2) ო: ყყყნდ: ზრდქნოჰნდ: ყოზზდ-ზყყ: ყყჰყყ: ჰყყ

3) დრ: ... (დახარხენი ნაწილი საში თუ ოთხი სიტყვა არ იკითხება).

დიდი. შუაში დვთის-მშობლის სახეა, რომელსაც სამი ქვა უზის, ორი ფორუზი და ერთი იაკუნდი. ზემოთ მხედრულად აწერია:

1) ქ: ხოფის: ღთის მშობელა: ადიდე: ორ

2) თავე: შინა. ცხორებათა: ამის:

3) შემამკობელი: გურიელის შვილი: მლაქია: ვინც: შენდობა: ბრძნობა: თქვენცა:

4) შეგინდოს: დმურთმან: ამინ:

მლაქია, ძე გურიელი გიორგის მე II-ისა († 1600), წინეთ იურ ჯუმათელ-შემოქმედელ-ცაიშელი, შემდეგ 1616—1622 წლებში აფხაზეთის კათალიკოსად. მის შესახებ მოგვითხრობენ მრავალნი ცაიშის წარწერანი, რომელნიც ქვემოთ იქნებიან მოყვანილნი.

ქვემოთ სხვა ხელით, მხედრულათ:

1) ქ: რომელი: მამისკან: საღმრთოთა: ძალითა: სძლად: გა

2) მორჩიე: და: ძისკან: მხლოდ: შობილისა: დედა: შე-
უვარებულა

3) დ: გამოსხნდი: ფარვითა: უოვლად: წმიდისა: სულის-
თა: შენ: უქო

4) რწინებულად: მშობელა: და: ქალწულუბითა: დაცულა:
მშობელა: მ

5) ეუფის: დამხსნელისათ: უსძლო: დედოფალა: მარამ:
რომელი: უო

6) ველთა: ცოდვილთა: შეობი: ხარ: და: მარადის: შემ-
წე: შენ: ჭეშმარი

7) ტად: შემძლებელა: ღვინებისათ: საზინო: სახელა: დი-
ლო: უხრწნელა: შეობი: მხსნელ

8) სვენებელ: და: ცეცხლისა: და: სატანჯუელისკან: გან-
მარინებელ: ექმენ: დედოფალსა: ნესტან დარე

9) ჯანს: ასულსა: ჭიდაძისსა: რომლისა: საუკუნოსა: სახ-
სუნებულად: და: ცოდვითა: მისატეებულად

10) შუამგვე: და: მოვაჭედინე: კვართის: კუბო: ესე: ვერ-
ცხლითა: ოქროთ: დაფურვითა: თვალთა: მარე

11) აღიტითა: მე: კელმწიფემან: დადინამან: ზატრონმა:
ფეგან: მისთვის: საოხად: შეგიმეგეთ უოვლითა

12) წმიდათ: ქრისტეანთ: უმადესთ: სერაპიანთ: უადამტებუ-
 ლესთ: ქალწულთ: ელ: სკალა

13) ბელთ: ღვინვეთ: ყოველთ: ქრისტეანეთთ: შიშინ-
 ნე: ვედრება ჩვენთ: და: იხსენ: და: აცხვენე: განუ

14) სვენე: და: აკურთხე: სული: დედოფლის: ნესტან და-
 რეჟანის: და: დამკვიდრე: სასუფეველს: ამინ:

წარწერა ეკუთვნის დიდ ლევან მე-III დადიანს. მისი მუდღე
 ნესტან-დარეჟან ტილასის ასული გადაიტყდა 1639 წელს. მამასდა-
 მე წარწერა გაკეთებულია 1639—1657 წლებს შუა.

13. ჯვარი დიდი სწინამძღვრო, ტარი შეკედლითა ყვაილებით
 მსგავსად მონუმენტების გერცხლით; სიონი გაფუჭებულია, დარ-
 ჩენილი სურათები დაბალი ხელობის არას და თანამედროვე არ უნდა
 იყოს ჯვარისა, სურათებში კიდევ შერჩენილია, იესო ქრისტე, მთა-
 ვარანტელში და წმიდა გიორგი. შირველ ბგერდზე გამოქანდაკებუ-
 ლია ჯვარცმული წარწერით: **ԿՆԿ ԷԿՆ ԿՎ ԿԳՕԲԿ**
ՕՒԿՆԸԸ — ესე არს ქრისტე მუფე ურითა. ფრთები ჯვარ-
 რისა თავდება მედალიონებით. მეორე ბგერდზე ასომთავრულით
 აწერია:

1) **ՆԸԸԸԸ**

2) **ԿՂԸ Ը**

3) **ՄԿԿ**

4) **ՕԿԿ**

5) **ԿԿ**

6) **ԿԿԸ**

7) **Կ ԸԿ**

8) **ԸԸ**

9) **ԸԸ ՄԸ ԿԿԸԿԿԸԸ ԸԸ**

10) **ԸԸԸ ԿԸԸԸԸ ՄԸ ՆՕԿԿԸ**

11) **ԸԸ ԿԿ**

12) **ԿԿ ՄԸ**

13) **ՄԸ ԿԿ**

14) **ԿԿ ԿԸ** (დანარჩენი დამალული ტიპიანი მიკრობუ-
 ლის რკინით).

უქარავით:

„პატოსანო ჯვარო, ადიდე უძლეველი აფხაზთა და ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა მეფე დავით და შემეწეალე მე გლ(ახაი)...“

აქ მოხსენებული დავითი უნდა იყოს დავით აღმაშენებელი (1089—1125), თუმცა გადაჭრილი საბუთი ამის დასამტკიცებელი არა გვაქვს.

14. თქროს ჯვარი პატარა გუფს საკიდი ძვირფასი თველებით შემკობილი 8,5 X 8 სანტ. წინა შირზე გამოქანდაკებულია ჯვარცმა, ფრთებზე ანგელოზები. წარწერა არა აქვს, ღამაზი ხელობის არის.

15. სამწერობელი ვერცხლის პატარანი მხედრულის წარწერით: „[ბი]ჭვინტისა; ღთის მშობელო: შემოგწირე: ქერობინი. ესე. მე სებედეგ რათა მეფე მეუო მე დღეს მას დიდსა განკითხვისასა ამინ“. შორეულ ეს წარწერაა გამოთრებული, ხოლო ქერობინი-ს მაგიერ სწერია „სურაფიმი“.

16) სტეცხლური ვერცხლისა, რომელსაც მხედრულათ აწერია: „ქ: შეფეთა ტომი რაჭის ერისთვის რტონი კოზი ბესარიონ მისხალი სდ ქეს აქეთ 1760 წ.“ ესე იგი: „შეფეთა ტომი, რაჭის ერისთვის რტონი, კათალიკოზი ბესარიონ, მისხალი 104, ქრისტეს აქეთ 1760 წელი“.

17. ვერცხლის სურა, რომელზედაც მხედრულათ აწერია:

„ჩენბ-სა წელსა მარტის კდ-სა შემოგწირევ დ მწუელი ესე ძღუწნი ხობის ღთის მშობელო მე მხეველმან შენმან თავადის ანხაბადის ასულმან რუსუდანმან მიცვალებულის ჩემის მოსახსენებულად და ცოდვილის სულისა საოხად“.

შორეულ ესეთი წარწერაა.

18. პატარა თეფში, ზედ მხედრულად აწერია:

„ჩინაზ მელიტონი კატაის ძე დადიანი ჩუად წელს მარტის თ დღესა“.

19. საბუხრები წვეილი მარგალიტებით შემკობილი, ღამაზნი.

ხობის ხელანაწერები.

1. კრებული სხვა და სხვა ნაწერებისა ქალაქდზე, ორ სვეტად, ნუსხა ხუცური, 35 X 22 სანტ., თავები შემკობილია მშვენიერის ასომთავრულის ხვეულით. ამ კრებულში მოთავსებულია:

1) მეტაფრასი, რომელსაც თავში უწერია: „ვიწვე მე ფედ უდიდსმან ოსე მეტაფრასი ესე მოსახსენებულად უბადრუკისა სულისა, რათა აღმოვიკითხველნი შენდობასა გვიბრძანებდეთ.

2) სახარება, ოსთავი თითოეული სახარების თავში მშვენიერი უგავილება დასტული ფერადებით. იოანეს სახარების ბოლოს სწერია: „უფაღხო და თანა წარმავაღხო ძმანო ჩემო ღოცვათ მეოხად აღსდგით ჩემთვის და მომიკსენეთ ფრად ცოდვილი და ყოვლად უდიდისი ხუცესი ზაქარია მოძღურის გაბათნის ძე ოსე, რომელმან აღესწერე შრომითა ექსორია ქმნილმან აქა მონასტერსა შინა წინს და საკრელთ მოქმედისა ნიკოლასისსა ქალაქსა ამას ბუღელოროთისსა. ქეს აქათ ჩუკე, ივლისის ც:“ შემდეგ საძიებელი წინს სახარებისა. ბოლოს უწერია: „განსრულდა სახარება ესე, დიდებაჲ და მადლობა სიბრძნით სრულმეოფელსა და განმამუცნებელსა უოველთა არსთასა, რომელი სრულ ვეავ შემწეებითა მისითა ექსორიობასა ამას შინა მეოფმან როსისსა ქალაქსა ბუღელოროთის მონასტერსა წმიდისა და საკრელთ მოქმედისა ნიკოლასისსა. მე უოვლად უდიდსმან ჰროთოიერმან გაბათმან, ზაქარია მოძღურის ძემან, ოსე. და ვითხოვ აღმოვიკითხულთა შრ ღოცქასა და შენდობასა. ჟ კურთხეულხო მამისა დაუსაბამოსა დთისანო. რათა თქნცა შენდობით იქმნეთ უოვლად წმინდისა სულისა მიერ კნინლ და განთავისუფლებულ სულიერთა და კორციელთა ვნებათაგან: . . . ესე წიგნი აღეწერე ფრადითა შრომითა მწუხარებასა და უცხოებასა შინა დეკენბერს ია. ქეს აქათ ჩუკე:“

3) ეპისტოლე ავგაროზისა ქრისტეს მიმართ.

4) ანდერძი დიდისა მეფისა საქართველელის და აფხაზეთისა, დაგით აღმაშენებელისა ჰნკრატანისა, რომელი წარმოუთხრა მო-

ძღუარს თვისს არსენის ჟამსა მიცუალებისა თვისისა თქმად უოველთ და განცხადებად სახლეუღთა და დიდებულთა თვისთა¹⁾).

5) სახელის დთის-მშობელზე წარწერილი იამბიკო რუსთაველისა და ეპიტაფია თამარ მეფისა: „როს ნაჭარმაკვეს მეფენი“... და სხვა. ამ ეპიტაფიას სხვა წყაროები დავით აღმაშენებელს მიაწერენ.

6) სამცხე სათაბაგოს სამწესოს ნუსხა პირველად დაბეჭდილი დ. ბაქრაძის არქეოლოგიურს მოგზაურობაში გურია-აჭარაში ამ ხელთნაწერის მიხედვით (გვ. 69). ნუსხას აქვს სათაური: „ესე ვიხილე ძუჭლთა მოთხრობათა და ისტორიათა საქართველომასა მეფეთა-სა და გარდმოვსწერე ვა წერილ იუთა“. ბოლოს უწერია: „ესენი გარდმოვსწერე მე ჰროთოიერმან გაბაონმა ოსე, ზაქარია მოძღურის ძემან, მაისის კ, ქსთ ჩეთა“.

7) მაგალითნი კეთილ მსახურებისანი.

8) მოთხრობა კოსმა და დამიანესთჳს უცხლეთა საკურველთა მეურნაღთა. სულ აბ მოთხრობა. ბოლოს უწერია: „ესე ითარკმანა რუსულით ქართულს ენასა სიბრძნის მოუყარესა ქართველსა იოანეს ვაისე ბალაქეს ჰერეოზიკის: გარნა უჩუჭველობისათს ჩუჭნ ენათა ქართუჭლთას არა თანა სწორ დადებულებათა ლექსთასა წუობით ვჴავ და განვმართე ჩუჭნისამებრ ენისა ქართუჭლთასა მე მდაბლმან არხიზნდრიტმან გაენათისამან ზაქარია, რათა უცხადეს იუთს ცნობად უოველთა მიერ წარმოითხუჭლთა, და სწავლის მოუჴართაკან: წელთა ჩუგბ, თთუჭსა ნნენბერსა (sic). ა: ხოლო მე ჰროთოიერმან ოსე, ზაქარია მოძღურის ძემან, გაბაონმან გადმოვსწერე ვედრებთ მოთხრეულმან აღმოშეითხველთა შენდობასა მიერ: წელთა ჩუგბ. თთუჭსა მარტას. ითა“.

9) მოთხრობა ესე საკურველი ღირსისა და მართლისა კაცისა თეოდორესი სულელად წოდებულისა:

თავში და უოველ სახარების და სათაურების წინ მოიხვეება შემდეგი დროის მხედრული წარწერა: „იესო ქრისტე ძეო დთისაო მოიხსენე გრიგოლ წერეთელი“. პირველ ფურცელზე კიდევ სხვა

¹⁾ დაბეჭდილია მ. სამინინის მიერ „საქართველოს სამოთხეში“, გვ. 512—513, და თ. ჟორდანიას მიერ ქრონიკებში, II, გვ. 51—52.

ხელით მხედრულათ სწერია: „1883-ს წელს 10-ს ოკტომბერს ეს წიგნი სახსოვრად მისა მიბოძა კ^აზ ნესტორ წყურთელმა. მე არხიმანდრიტს სიძეონს“.

შემდეგი წარწერა სიძეონისა მოგვითხრობს, რომ მას სიძეონს, ხობის წინამძღვარს, ეს წიგნი შეუწირავს ხობის მონასტრისათვის 6 აპრილს 1904 წელს.

2. გულანი, 31,5×21 სანტ., ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად, 749 ფურცელი. თავში უბრალო თავსართი სურათისა და შიგ სწერია: „ღ^ა შ^ე რ^ეთი. ღ^ა: ატობხე: ბ^ეტნი: კ^ათლიკაზი:“.

ნოემბრის თვის ბოლოს ტექსტის ხელით უწერია: „სრულ იქმნა წ^ა ესე თუბ^ე ნ^ანბერი ბრძანებითა აფხაზეთისა კათალიკოზისა ნრდილოეთისა განმანათლებელისა ბატონისა (sic) ევდემონისათა მრავალ ჟამიერ ყავ სახიერო და მძლეო მრავალ მოწუალეო დმერთო და მშჯდობით აკმარე სიგქათა მათ ჟამთასა ამინ“.

დეკემბრის და იანვრის ბოლო აკეთივე წარწერა. ფებერვლის ბოლოს: „დაესრულა ფებერვლი სრულიად მისითა განკებითა. დმერთო მამათ ძეო და სულეო წმიდაო და ყოველნაო წმიდანნო ღ^ათისანო ადიდეთ აჰა და მას დაესრულებულსა საუკუნესა აფხაზეთისა ჰატრი-აჰი ბ^ეტრნი ევდემო. და მე გლახაკსა საწუალობელსა დარიბს უღონისა რუთს მისით წუალობით საუკუნესა მიშუბ^ელეო რაჰმე. ევდემო“.

ევდემონ მონსენებულია კიდეც სხვა თთვეების ბოლოებშიც. ეს ევდემონი უნდა იყოს ევდემონ საუვარელიძე, რომელიც ცნობრობდა მე-XVII საუკუნის მეორე ნახევარში და ამ დროს უნდა ეკუთვნოდეს გულანიც.

3. სახარება, საკითხავებად დაუოფილი, შუა ტანისა, ქაღალდზე ნაწერი, ორ სვეტად, 17×11 სანტ., ძლიერ დანესტილი და გაფუჭებული, გადაშწერი და დრო გადაწერისა არა სჩანს, მაგრამ ხელთნაწერი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVII საუკუნეს. ერთი დაზიანებული მინაწერი იხსენიებს მალაქია გურიელს. უფრო ძველია და კარგი ნახელავი ამ სახარების ოქროთ დაფერილი ნაჭკვი ვერცხლის უდა, რომლის ზირველ გვერდზე ჯვარცმას გამოქანდაკებული და მეორეზე ჯოჯოხეთის წარტევენა, სისქეზე მახრობლები ხუცურ წარწერებით. ორივე მხარე ქვებით არის შემკობილი. თვით სახარების

ნის ტყავს ხავერდი აქვს. უბრალოთ გადაფარებული. ზემო აღნიშნულ ვერცხლის ბუდეს უკეთესი ხელთნაწერი შეუყენის.

4. სახარება ჰატარა ტანისა, $9,5 \times 7$ სანტ., ნუსხა ხუცურით ორ სვეტად, შე-XVIII საუკ. ხელით, ედაში. ევკლა სახარების ბოლოს შესხმა მახარობლებისა. გადამწერი და დრო გადაწერისა არა სჩანს.

5. დავითნი, ნუსხა ხუცურით, ჰატარა ტანისა, $11 \times 8,5$ სანტ., გადაწერილი ტფილისში 1768 წ. შეუწირავს ზობის მონასტრისათვის არხიმანდრიტს სიმეონს 1896 წელს 15 ნაუმბერს. ბოლოს ტექსტის ხელით უწერია: „თთუზსა სეკლენბერსა გ: ქვს: უნგ: აღიწერა ქალაქსა ტფილისსა ჰალატსა სამატარაქოსა. კელითა ანჩისხატის დეკანოზის გიორგისითა. მხილუმელთა შენდობის მოქმე“.

6. კრებული, ნუსხა ხუცურით, in 8°, გადაწერილი 1813 წ. ამაში მოთავსებულია:

- 1) საკითხავი ადამ და ევასი სამოთხისაგან გამოსლვისა,
- 2) ცა და ქვეყნის გაჩენა,
- 3) ათორმეტი ჟამისათჳს დღისა,
- 4) ათორმეტნი ჟამნი დამისანი,
- 5) თარგმანება დაბადებისა,
- 6) შენება იერუსალიმისა,
- 7) ზოასლვა ისრაელთა ეგვიპტედ,
- 8) გამოსლვა ისრაელთა ეგვიპტით,
- 9) მეფე,
- 10) შობა მამათ მთავართა,
- 11) ქრისტეს შობა,
- 12) სიბრძნე ფილოსოფოსთა,
- 13) სიბრძნე ჰალატონ ფილოსოფოსისა,
- 14) სწავლა იოანე ოქროპირისა,
- 15) ჰავლე მოციქულისაგან მიმოხილვა სასუფეველისა და ჯოჯობხეთისა,
- 16) კითხვა მიგება,
- 17) ცხოვრება მარკოზ განშორებულისა,
- 18) ცხოვრება ონოფრესი,

19) წამება აღათანგელოზის,

20) ცხოვრება მწაშის კლიმა ანგვირელის.

7. ტიბიკონი მხედრულათ in 4°, გადაწერილია 1756 წელს. ბოლოს უწერია: „ქე აქეთ ათას შვიდას ორმოცდა თექსმეტი: ჩინგ. ქართული ქორთნიკონი ჯდებოდა ოთხას ორმოცდა ოთხი: უმდ:

8. სახარება თათრულათ ნათარგმნი მხედრულის მკვალი ასოებით დაწერილი, in folio, შუა ფორმატისა. გადაწერილია 1739 წელს. ბოლოს უწერია: „ეს თათრულად ნათარგმნი სახარება დაიწერა ენკენისთვის კზ გასულს ქვს უგზ“. სხვა ადგილას: „მეუთის სძაღმან ქეთონ მჩუქა ეს თათრული სახარება ჩეიგ-სა წელს თი გრიგაფ წერეთელი“. სხვა მინაწერიდან სჩანს, რომ ნესტორ წერეთელს უჩუქებია ეს სახარება სიმეონ მოქველ არხიმანდრიტისათვის.

9. ლექსიკონი საბა სულხან ორბელიანისა, მხედრული, მე-XIX საუკუნის ხელით.

10. მარხვანი და ზადიკი ერთათ, ორ სვეტად, ხუცური ხელთნაწერი მე XIX საუკუნის ხელით.

მოკლე ცნობება სამეგრელოს მღვდელ-მთავრებსზედ 1811 წლიდან და კიდევ სხვა ისტორიული ცნობები.

ჩვენ გვაქვს ხელში ორი ფურცელი, რომელზედაც სია არის სამეგრელოს მღვდელ-მთავრებისა 1811 წლიდან ქრონოლოგიურის ცნობებით, და აგრეთვე მოუხანილთა მცირეოდენი სხვა ცნობებიც. ეს ნუსხა შედგენილი უნდა იყოს 1865 წელს. ეს სჩანს იქიდან, რომ ჰირველ გვერდზე ჰირველის ფურცლის სწერია საერთო ტექსტის ხელით: „ქართულის ქორთნიკონის რიცხვით 328-ის წლიდან გან გაუღია ამა 1865 წლამდინ 245 წელს“ (აქ, რასაკვირველია, შეცდომაა: 328 ქორთნიკონიდან, რომელიც უდრის 1640 წელს, 1865 წლამდის გაუღია 225 წელს და არა 245, მაგრამ ამას ჩვენთვის მნიშვნელობა არა აქვს). „წა მარინეს წამებიდან გასრულა 1603 წელი“. „ივლიტას წამებიდან 1577 წელი“. მინაწერები, რომელნიც ეკუთვნის 1865 წ. შემდეგ დროს სხვა ხელით არის ნაწერი. მეორე მინაწერი 1863 წლისა, 30 ივნისით გვამცნებს, რომ ნუსხა უნდა იყოს დაწერილი ხობის იერომონასის კალისტრატე ჩიჩუას

მიერ: „წიგნი ესე ეკუთვნის იერომონახს კალისტრატე ჩიჩუას. 1863 წ. ივნისის 30“. მოგვუყავს აქ ეს ნუსხა.

1811-ის წლიდან მეგრულიაშიდ იუენენ მღვდელ-მთავრად:

1. მიტროპოლიტი ბესარიონ ჭყონდიდელი 1765 წ. დაბადებულია. ეკურთხა მიტროპოლიტად 1788 წელსა. სზანს, რომ 23 წლის უოფილა. გარდაიცვალა 1828 — 15 ივლისის. უცხოურია მიტროპოლიტობაშიდ 4 წელი. 69 წლისა უოფილა.

2. მიტროპოლიტი დავით შამოვიდა 1830 წელსა. გავიდა იმერეთში 1834.

3. ეპისკოპოსი გიორგი დაიდგინა 1835. გარდაიცვალა 1842 — 2 აპრილისა.

4. დაიდგინა ეპისკოპოსი ანტონი 1843. გარდაიცვალა 1852 — 9 დეკემბრისა.

5. მოადგილედ მისს დადგენილ იქმნა ეპისკოპოსად ზაქარია 1853 — 11 ივნისისა. გარდაიცვალა 1854, 5 მარტისა.

6. მოადგილედ მისს ეპისკოპოსი თეოფანე 1854: — 8 სექტემბრის. მიიცივალა 1859 ივლისის 1-ს ქ. ქუთაისს.

7. შემდგომად მისს ეპისკოპოსად იყო გერანტი 1860 წელსა. გახწესდა ვიკარად საქართველოსად 1863 წელსა.

8. მოადგილედ ამისა ადუვანილ იქმნა ეპისკოპოსად ბესარიონ 1863 — 1 იანვარს; გარდაიცვალა მარტვილს 15 დეკემბრისა. 1864 წ.

9. შემდგომად მისს დადგენილ იქმნა მოადგილე მისი ტარასი ეპისკოპოსი 29 აგვისტოს. 1865 წელსა.

მიიგვალა 4-ს იანვარის 1871 წელსა მარტვილს¹⁾.

10. ცაგერელ მიტროპოლიტი²⁾ დაიბადა 1777 წ. ეკურთხა მიტროპოლიტად 1800. გარდაიცვალა 1823-შიდ. დეკემბრის — 8-სა.

11. ცაიშელ მიტროპოლიტი გრიგორ 1823 — 15 ნოემბრის.

12. დიდი ანტონი მიტროპოლიტი დაბადებულია 1703-შიდ. განაკუბდა ცაგერის ეპარხიას 4 წელ. გარდაიცვალა 85 წლისა. ჭყონდიდელად უოფილა 12 წელსა. გარდაიცვალა 1816 წელშიდ.

¹⁾ ეს ფრაზა მერმენდელის ხელით სწერია.

²⁾ სახელი არ სწერია.

თამარ მეფე. იყო კუბო დასვენებულ ცხეთის მონასტერში, მე-რეთ გარდასვენეს გაენათის მონასტერში, მისი წინაპრების სამარ-ხაში. მოკვდა ეს მეფე 1212 წელსა.

დადიანი ვამეყ იყო ქრისტეს. 317 ტეს(?).

ლეონ დადიანი ზირველი იყო 335-სა ქტეს აქეთ(?).

დავით კათალიკოზი აფხაზეთისა 1682 წელსა.

1806-სა ხობის მონასტერში განწესებულა არხიმანდრიტი გრი-გორ მიქელაძე. მიიტყვალა 1836 წელსა.

გუნდი 6000.

უტეგანი 143 ბიჯი.

უდადი ძნელ სავალი.

(ო ა ი შ ი ¹).

ცაიშის ეკლესიის მდებარეობს ზუგდიდის მაზრაში, სოფელ ცა-იშში, რვა ვერსის მანძილზე ქალაქ ზუგდიდიდან. ეკლესია შუა ზო-მის არის, გუმბათიანი, თლილის ქვით აგებული; კედლებს და გუმ-ბათს ეტეობა მრავალჯერ გადაკეთება და ჩუქურთმისანი ქვების ერთ-მანეთში არევა. ეს არც გასაკვირალა, ვინაითგან ვიცი, რომ ცაიშის ეკლესია რამოდენიმეჯერ იყო დანგრეული მიწის ძვრისგან და კვლავ აღ-დგენილი. მარტო შეჩვიდმეტე და მეთვრამეტე საუკუნეში ორჯერ განახლ-და ეკლესია. მაგრამ მიუხედავთ ამისა აღმოსავლეთის მხარის ქვემო ნაწილი, განსაკუთრებით საკურთხეველი, შეურუეკვლად არის დაცული უძველეს დროიდან. ამ ნაწილში გადაკეთება არ ემჩნევა. საკურთხევე-ლი მომრგვალებით გამოდის გარეთ, შემკობილია ჩუქურთმისანი კა-მარებით და ასეთივე მშვენიერის ხელობის ჩუქურთმისის ფანჯრე-ბით და ძლიერ წააგავს ხობის საკურთხეველს. ფანჯარა ხუთთა აღ-მოსავლეთის მხარეს, სამი საკურთხეველის ნაწილში და თითო სამ-

¹) ცნობები ცაიშის შესახებ იხ. Brosset, Voyage arch. Rapp. VII, p. 26—36; VIII, p. 133. Бакрадзе, Кавказъ въ древн. пам. христ. стр. 161—162. Кондаковъ и Бакрадзе, Опись памят. древности... стр. 93—96. თ. ჟორდანი, ქრონიკები, II, გვ. 175—176; 186—187; 356 და სხვა.

კვეთლობებში, სხვა მხარეებს თითო ფანჯარა აქვთ ფონტანებში. გუმბათი მგვალაია, განახლება და გადაკეთება ძლიერ ემჩნევა კედლებს ფანჯარების ზემოთ. ქვემო ნაწილებს ეკლესიისა საიშისო გადაკეთება არ ეტეობა. ამიტომ მრავალ წარწერებში მოხსენებული ცნობები, რომ ეკლესია ძირიანად აღმოიფხვრაო, ჩვენ გადაჭარბებულად მიგვაჩნია. ამასვე მოწმობს საკურთხეველში და ეკლესიის კედლების ქვემო ნაწილზე აქა-იქ დაცულნი ძველი მხატვრობა. კარგათ არის დაცული და კარგი ნახელოვია ღვთისმშობლის ფრესკა საკურთხეველის ცაში. ღვთისმშობელი ჩხვილადი ფეხზე მდგომარეა წარწერით **ԿՅ ԲԻ** და აქეთ-იქით ღვთისმშობლისა მთავარანგელოზებია **ՅԿԻԿԻՍ** და **ԿԼԿԻԿԻՍ** ფეხზედ მდგომარენი და თაფუნის მტეველნი. თაღზედ წინასწარმეტყველებია ეტრატებით. დასავლეთის კარის ზემოთ შერჩენილია ჯვარცმა და ამას ზევით ღვთისმშობელი ჩხვილადი წელს-ზევითი ბერძნულის წარწერებით. როგორც მარტვილში და ხობში, ისე აქაც უძველესი ფრესკები ბერძნულის წარწერებით არიან წარმოდგენილნი. ისტორიულ პირთა სურათები ემჩნევა სამხრეთის კედელზე. აქ დაზიანებულად დაცულია ქალის და კაცის ფრესკები დიდებულის ტანისამოსებით. წარწერები ადარ ემჩნევა. ეკლესიას ვრცელი ლამაზი ეზო აქვს, ჩვეულებრივად დიდრონის ხეებით შემოკბილი, გალავანი უბრალო რიხი ქვის არის. სამხრეთისკენ შესავლის მარჯვნივ ამართულია ორ-სართულიანი ძველი სამრეკლო ქვისა, ქვემო ნაწილი სამლოცველოა, ზემო ნაწილი სამრეკლო. უძველესი ნაშთები ცაშიან ეკლესიის კედლებისა, საკურთხეველი, თაღები და ჩუქურთმები ფანჯარებისა საუკეთესო ხანას მოგვაგონებენ ქართულის ხელოთ-მოძღვრებისა და თავდაპირველი ეკლესია უნდა ყოფილიყო აქ აშენებული არა უგვიანეს მე-XI—XII საუკუნისა.

ხატები და ჯვრები.

1. ხატი დიდი ჯვარცმისა, რომელიც ასვენია საკურთხეველის მარჯვნივ, შესდგება ორი ნაწილისაგან: დიდი ჩასასვენებელისაგან მოჭრვილი ვერცხლით მოჭედლისა, რომელზედაც გამოქანდაკებული არიან მოციქულები და ათორმეტნი საუფლო დღესასწაულები, და

თვით ჯვარცმის ხატისაგან, ოქროსა, 23×17 სანტ., რომელზე-
დაც წარმოდგენილია ჯვარცმული ქრისტე წარწერით: **ՔԻՆԻ-
ՏԻՆ**, ქვემოთ დგანან დედა ღვთისა: **ՄՄԸ ՈՆ** და ითანე მ-
ხარბებელი: **ԲՆ ԻԿ ԿԻՏԻԿԿԿԿԿ**; ზემოთ ორი ანგელოზი
და თითოეულს აწერია: **ԸԿՆ**. ჯვარის ზემოთ წარწერა: **ԻԿ
ԿԻ ԿՕԿԿ ՕՏԻՆԸԸ**. ამია გამშვენებულია ბაღახ-უგვილითა
მსგავსი ჩუქურთმებით. ხატი შემკობილია 17 ძვირფასი ქვით. ქვე-
მოთ ასომთავრული წარწერა არის ოთხ სტრიქონად, მაგრამ სტრი-
ქონების ბოლო უგულა დაფარულია ჩუქურთმისანი ამით, მარჯვნივ
კი ამია სტრიქონების დასაწყისს არ ფარავს:

1) **Կ : ԻԿ : ԿՆ : ՈՒՆԸ : ԿՐ : ԿՕՒՐՄԸ :
ԿԻՆԿԻ : ԿՆԸ : ԻԿՄԿՕԿԿԿԿԿ : ՄԸ : [ԸԿԿ-
ՆԵՆԸ]**

2) **ԿՒՆԿԻ : ԿՆԿԿ : ԿՕԿԿԿԿԿ : ԿՕ-
ԿՆԿ : ԿՐԿ : ԿԿԿ : ԿԿԿԿԿ : ԿԿԿԿ
[ԿԿԿԿ]**

3) **ԿԿԿ : ՄԸ : ԿԿԿԿԿԿԿ : ԿԿ : ԿԿԿ :
ՕԿԿԿԿ : ԿԿ : ԿՕԿԿԿԿ : ԿԿ[ԿԸ ՄՈՒԸ Կ]**

4) **ԿԿԿԿԿԿԿ : ՄԸ : ԿՆ : ԿՕԿՕԿԿԿ :
ԿՕԿՄ : ՄԸ : ԿԿԿԿԿ : ԿՕԿԿԿ [ԿԿԿԿ ԿԿ].**

უჭარავით:

„ქ. ჩვენ ქრისტეს ღმრთისა მიერ კურთხეული კურთხეულმან,
უთულისა ჩრდილოეთისა და [აფხაზეთისა] კათალიკოზმან, ცაშე-
ჯუმათელმან, გურიელის გიორგის ძემან, ხატონმან მალაქია [მ-
ვაჭედ]ინეთ და შევამკევით ხატი ესე უხილავი ამ სოფელს ჩემ[თა
დღეთა ს]იგորძისათვის და მას სუგუნოსას სოხად და სხსრად სუდი-
სა [ჩემისა, ამინ]“.

ზურგზე მხედრულად აწერია:

1) ჩვენთ: ჯვარცმული იესო: სხისა: შენისა: განმასხლებელი:.

2) და სხუათა: ხატობთა: განმასხლებელი: ცაშელ: მიტრო

3) ჰოლიტი: გრიგოლ: ჩიქოანი: ცოდვისა მიერ: და

4) ძველებული: განმასხლე: ჟამისა: მას: განკითხვისას:

5) და აღრაცხე: მარჯვნივ: ცხოვართა თახა: შნთა:

- 6) ძველი: წერილობა: ამ: ხატისა: შიგნით: კარსუდ: სტანით:
 7) როგორც: ეწერა: ისე: დავსწერეთ: ოთხს: ადგილს:
 8) უჭველი: წმინდათ: ხაწილებით: ჩვენ: დავა
 9) მუარეთ: წელს **ԻԿՄԸ**.

ჩასასვენებელის ამოებზე წარმოდგენილნი არიან ზემოთ მუდ-
 ლიონებში იესო ქრისტე მარამით, იოანე ნათლისმცემელით და
 ოთხთავე მახარობელით; მარჯვნივ და მარცხნივ ათორმეტნი მოცი-
 ქულები, მათ ქვემოთ მარცხნივ **Մ** თქრთნი, მარჯვნივ კათალი-
 კოზი მალაქია წარწერთ: „**ԿՐԵՆ ԶԸՆԸԿԻՆ ԸՅՄԻԻԿ-
 ՎԿՆ ԵՆԿՅԻՆԸ ԸՅԻՆ**—კათალიკოზი მალაქია ამშენებე-
 ლი საუდრის ამის“. შუა ტანზე ჩასასვენებელისა: ხარება, შობა, ტა-
 ძრად მიუყვანება, ნათლისღება, საუბარი ქრისტესი მოწაფეთადმი,
 ფერისცვალება, ღაზარეს აღდგინება, ბზობა, ჯოჯოხეთის წარტყევე-
 ნა, ღვთისმშობლის მიძინება. ქვემო ამისზე ხუცურად ვერცხლის
 ზოლზედ ერთ სტრიქონად აწერია:

**Կ: ԿՕՆԻՍԿՄԸ: Մ: ՄԿԻԿՕ: ԿԸԸ: ԿԵԿ:
 ՎԸԸՕԻԸՕՎԸԸ: ԿԸԸՕԻԸԿԻՆ: ԿԻՆԸ: ՎՐՕԻԿԻ-
 ԸԸ: ՄԿԲԸԸԸԸԸԸ: Մ: ՄԻՍԸԿԸԸԸԸՕՎԸԸ:
 ՎՐՕԻԸԸ: ՎԻԿԻՆԸ: ԿԻՆԸ: ՎՐՕԻԸԸ: ՎՐ-
 ԸԸ: ՈՒԸԸ: ԸՅՆՅԸԸԸ: ՕԿԸԸԸԸ: ՄԻԸԸ: ԸԸՕ-
 ԿԿԸԸԸ: უქარავით:**

„მოიჭელა და შეიმოხ ხატი ესე ბატონობასა მანუჩარის ძის
 ბატონისა ლევანისა და ლიპარტიანობასა ბატონისა ბიძისა მისისა
 ბატონისა გივრისა. დიერთმან აღიდნეს ორთავე შინა ცხოვრებათა“.

შემდეგ შვიდ სტრიქონიანი დიდი წარწერა არის, მეშვიდე
 სტრიქონი განცალკევებულს ვერცხლის ზოლზედ არის. უველა ზო-
 ლები შუაში ორად იყოფა. აი ეს წარწერა:

1) **Բ: ԿՆ: ՎՊԸԸ: ՕՅԻՆ: ԵՄԿԸ: ԲՆԿԻՕ-
 ՎՅՆ: ԸՆԸԸ: ԶՕԿՐԸ: ԵԿՅՐԸԸ: ԸԿՅԸ: ԻԸ:
 ԿԿԿԸ: ԿՕԿԻԿԸԸԸ: ՆՐԿԸԸԸ: ՎՆՕՎԸ:
 ՆՐԿՕԸԸԸ: ԿԸԿԸ: ԿԿԸԸԸԸ: ԸՆԸԸ:
 ԸՆԿԸԸ: ՄԿԿՕՎԸ: Մ: ՄԸԸԸԸԸ: ԸՆԸԸ-
 ԿՕԸԸԸ: ԿՕԸԸԸ: ԲՕԸԸԸԸԸԸԸԸ**

კედართა კათალიკოზ-პატრიარქმან, ცაიშელ-ჟუმათელმან, ძემან გური-
ელისა პატრიონისა გიორგისამან, პატრიონმან მალაქია, მეორედ კელ-
ფავ ადმენებად ტაძრისა ამის და მეობად ხატთა. და მოვაჭკედინეთ
ძელი ცხოველი და ხატი უხილავი, თვით ესე ცაიშთა ღმრთის მშობ-
ელი ოქროთა და შვევაშვიტთა ქვათა მიერ სამარგლოთა და მარკალი-
ტითა, ქორთიკონსა ტზ, წუთისად მსწრაფელ ქტევადასა ამის სო-
ფელისა დღეთა ჩვენთა სიგრძობითისა, მას წარისა სახდელსა ცოდ-
ვათა ჩვენთა მოსტეკებულად, სახსრად სულთა პატრიოსნთა კელმწი-
ფეთა შამა-მშობელთა ჩემთთავის, რომელმან იმინოს ხმა იგი კურ-
თხევისა, ვითარმედ „მოვედით კურთხეულსო მამისა ჩემისანო და
დაიშვიდრეთ თქვენთვის განმზადებული სასუფეველი ცათა“, რამეთუ
მისი არს დიდება უკუნისამდე, ამინ“.

ქორთიკონი უდრის 1614 წელს.

2. ღვთისმშობლის ხატი ჩჩვილი, მოქვილი ვერცხლით
ნაჭელი, 110 X 75 სანტ., შემკობილია ძვირფასი ქვებით. ღვთის-
მშობელი ფეხზე მდგომარეა, ძე მარცხენა ხელში უჭირავს, მარჯვე-
ნა მადლობელი აქვს გულზე, წინ უდგია საკათალიკოზო ტანისამო-
სით მალაქია გურიელი, რომელსაც ხუცურად აწერია: **წფდწჟ-
რუნ ჴსი ჴსჴიწ**—აფხაზეთის კათალიკოზი მალაქია“. ზე-
მით სამებაა, მაგრამ ეს სამება არა-ჩვეულებრივია: შუაში წარმოდგე-
ნილია ქრისტე და მარჯვნივ და მარცხნივ ორი მახარობელია, ერთს
სახარება უჭირავს ხელში, მეორეს კალამი. აშეებზე პირველი რიგი-
სა ათორმეტი მოციქულია გამოქანდაკებული, მეორე რიგის აშეები
მოხუჭურთმებულისა ჩვეულებრივით და შემკობილი ჯვრებით და სიმ-
რგვლებით გრებილებთა შორის. ხელობა მდაბალია. ქვემოთა ჯერ ასო-
მთავრული წარწერაა:

1) **წ: ჴოუჴჟწღ: წღ: შჟიჴჴო: ჴღუ: ჴსჟ:
ჴღღო,ო,ჴღწღ: ჴწღრუნ: ჴჟჴრუნწღ: იღრ:
ღწწო,ს: ოჴრჴჟ: შრწღ: გღო,ჴჴღრ:**

2) **ჴ: ჴსწღ: ჴსჟ ᴁ: ჴჟწღ: ჴღჟწღრუნჴრ:
წ: ჴღწჴჴჟჴჟჴრ: ჴო,ჴრწრჴრ: ჴო,ჴრუნ-
რწღ: ᴁჴრწღ: წწშრჟჴრ: რჟწწღ: ჴრწწღ: სო,
რუნწ: ჴჟრწღ:**

3) უბოძებდა: უ: გუდუ: აბოუდუდუ: სუბუდუ:
ტუ: გუდუდუ: ირუ: აბოუდუდუ: სუბუდუ:
ბუდუდუ: უდუდუ: უ: უბუდუ: უდუ:
უბუდუ: უ: სუბუდუ

4) უბოძებდა: სუბუდუ: დუბუდუ: უ:
დუ:
ბუდუ: აბუდუ: ირუ: აბოუდუდუ:
უბუდუ: სუბუდუ: უბუდუ:
სუბუდუ: უ:

5) უბუდუდუ: აბუდუ: გუდუდუ:
ბუდუ: დუდუ: აბუდუდუ:
სუბუდუ: უბუდუ: უდუ:
სუბუდუ: უდუ: უბუდუ:
სუბუდუ: უდუ: უბუდუ:

6) უდუდუ: უდუ: უდუ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: გუდუდუ:
სუბუდუ: უ: უდუ

7) უბუდუ: დუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:

8) უბუდუ: უბუდუ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:

9) უ: უბუდუ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:

10) უ: სუბუდუ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:
სუბუდუ: უ:

11) სუბუდუ:
სუბუდუ:
სუბუდუ:
სუბუდუ:
სუბუდუ:
სუბუდუ:
სუბუდუ:

ამ წარწერაში ერთი საყურადღებო მოვლენა გვხვდება: ხმოვანი
ასოს მკვირ სიტყვის ბოლოს ქარაგმა ხშირად. ეს მოვლენა ჩვეუ-
ლებრივია სიტყვის და-ს შესამოკლებლად, მაგრამ სხვა შემთხვევაში
არ გვხვდება. უქარაგმით წარწერა ასე იკითხება:

წი. მოიჭება და შეიშოვ ხატი ესე ბატონობას დადიანის ღუ-
ვანისსა. ღმერთმან ადიდოს ორთავე შინა ცხორებათა“.

რ. აჰა ესე რა ზედმხედველმან და განმეკებელმან უოველთამან
მოაფლანა ძრვა საშინელი, წელსა ერთსა სრულიად ქვეყანა იძროდა
და ცათა მობაძვიე საუდარი ცაიშისა ღმერთის მშობლისა სრულიად
დაიქცა გალავნითა და შიგან გარ-შენობითა და სამრეკლოთა, სრუ-
ლიად აღმოიფხვრა, და აწ ჩვენ ქრისტეს ღმერთისა-მიერ კურთხევით
კურთხეულმან, უოველისა ჩრდილოეთისა და აფხაზეთისა კათალიკოზ-
მან, ცაიშელ-ჯუმათელ-ხოხელ მთავარეპისკოპოსმან, გურიელის გიორ-
გის ძემან, ბატონმან მალაქია, ახლად კელ ვუჟ ადშენებად საუდრისა
და ადგაშენე ცაიშისა ღმერთის მშობლისა საუდარი და შევაძკევით ხა-
ტითა და ჯვარითა და იარაღითა, ვითა შეენის სახლსა ღმერთისსა
და წმიდათა მისთა. მოვაჭედინეთ ძელი ცხორელი და მეორე ესე ცაი-
შისა ღმერთის მშობელი და შევაძკევით ოქროთა, თვალთა და მარ-
გალიტითა ამ სოფელს ჩვენდა სადღეგრძელოდ და დღესა მას დიდსა
განგითხვისსა საოხად და სახსრად სულისა ჩვენისათვის და შესანდო-
ბელად კელშწითეთა, მამა-მშობელთა და ძმთა ჩვენთა, ამინ. მამო-
ბი ხატისა ამის ელბეგძე თარემუზ დამიცვე ორთავე შინა ცხორე-
ბათა, ამინ“.

მოუფანილ წარწერის ქვემოთ იწყება მხედრული წარწერა და მე-
ათხე სტრიქონიდან გაგრძელებულია ზურგის ვერცხლზე. სასვენი
ნიშნები ტექსტს ნაკლებად აქვს და ჩვენ ჩვენს ვუსვამთ და აგრე-
თვე ქარაგუმებს ვხსნივთ. ფრწხილებში ჩასმული ასოები ჩვენგან არის
მიმატებული.

1) ყოველივე საიდუმლო შენი, ქალწულო, ზესთა გონების
არს და ზესთა სიტუვისა, რომლისათვის უოველთა მს(ა)რსი იტუვის:
„ცანი საუდარნი ჩემნი, და ქვეყანა გვარცხლებეი ფერხთა ჩემთა. ვი-
თარი სახლი ვიშენო? სთქვა ოაფალმან“. ლჰა, ქალწულო,

2) ზესთა სიტუვისა და გონების ესეკითარმან შეუფქმან ადგა-
შენა სახლი წმინდა და უბიწო და განგიკუთხა შენ დედად თვისად,
და გუო შუამდგომელ შორის ღთისა(ნიც) და კაცთა, რომელიცა იღვწი
მარადის ჰატივისმტეულთა შენთა წინა-

3) შე ძისა შენისა. შენ უხორცოთა საქებელო და მორწმუნეთა

სამკაულო, ცოდვილთაღმე უხეგებით წყაროთ, ცაიშის ღმრთისმშობე-
ლო, დედოფალო მარიათ, დედაო ევმანუილისათ, ჩემებრ ცოდვილ-
თა სსსოებო, ჭაე უდი(რ)სმან მნემან საუდრი-

4) სა შენისმან, ცაიშელ მიტრთხოფიტმან გრიგოლ ჩიქთან-
მან, მცირესა დვაწლდებულებასა გიძდ-

5) ვნი წინაშე შენსა, და წარესწერ: არა-თუ რაღმე კეთილი და
დაფარულ იქმნას წინაშე შენსა და წარწემდეს, არამედ

6) აღგილის ჩემისა მიმდებულნი ჩემდამო ლოცვასა წარსთქმი-
დენ და აღმოგიტხეულნი წინაშე ძისა შენისაღმი

7) ვედრებასა ჰყოფ(დ)ენ ჩემ უღირსათვის. შირველიდამ კვა-
ცნებებს ძველნი წერილობანი, რომელ სა-

8) უდარი ესე დაქტეულ ქმნილა საშინელის ძვრისაგან, და კვა-
ლად აღემუნათ მართ-მორწმუნეთა კაცთა. გა-

9) რნა ქვეყნისა მიმორეუელების გავო მისცემია ხელთა ერის
კაცთასა, რომელიცა მრავლისა ჟამიდგა-

10) ნ იუო საერისკაცოთ საუდარი ესე შენი. ჴარნა ოდეს მშერო-
ბულ იქმნა შენიერითა მოფლენათა და-

11) ხსნად ტაძრისა ამისა შენისათვის ღვთის მოყვარე დიდი მთა-
ვარი კაცთა დაღანი, კაცმან ამან,

12) მოყვარემან მსახურებისა შენისამან, დასდვა მრავალი დვა-
წლი და აღმოგიო საუდარი ესე ხელთაგან

13) ერის კაცთასა და კვალად განახლა საეპარხიოდ, რომელსა
ზედა დაადგინა უღირსება ჩემი, წელს ჩლოზ¹⁾.

14) ჴარნა ოდეს დავიდგინე შე, უოფლითურთ დამსთა ეკლე-
სია ესე გაოსრებულ, რომელ კნინდა დარდ-

15) ვეულ იუო ეკლესია ესე, და დამრტეველ(sic) და განრეგნილ
იუო ხატნი წმინდანი სახისა შენისანი და ძისა

16) შენისა იესოსანი. ჭაშინ ძაღმან უსაღმრთოესმან განამ-
ხნო უდი(რ)სება ჩემი, და შემწეობითა შენ

17) მიერ შე(უ)ვარებულისა ზირველ ხსენებულისა კაცთა დადი-
ანისათა, რომლისაცა ვსასოებ ესევითა-

¹⁾ ეს თარიღი ღედანში ფრჩხილებშია ჩასმული.

- 18) რისა კეთილობისთვის, თვალმან უშრომელმან და მარჯვე-
ნემან ძისა შენისამან განუსვენოს სა-
- 19) ვანესა მართადასა. **ჩალო** სუადარი ესე შენი შეძლებისა-
ებრ განვითარისუფელ დარღვევისგან, და
- 20) შეშოვა(ვ)ლელ ირგვლივ გალაგანი, და განვახსელე უოველ(ნ)ი
დაძველებულნი შენებულეებანი. შევა-
- 21) მკვე უოველითა სახმარებელითა ეკლესიურითა, მოკვითლუ-
ლის სირმის ბარძიმ-ფეშხუმითა,
- 22) კამართა და კოვზითა, დაფარებითა, უოველის საეკლე-
სიოს წიგნებითა: **ჩალო** ხატები სიძველი-
- 23) საგან განრეწილი განვახსელე, მოვაუვითლინე თვა(ლ)-მარ-
გალიტითა და ოქროს გვირგვინებით-
- 24) თა, შევამკვე ხატი წმინდისა სახისა შენისა და ძისა შენისა
იესოს ქრისტეს მაცხოვრისა. **ჩალო** მცირე
- 25) დეაწლი ჩემი, ქალწულო წმინდაო მარიაო, რომელიცა შენ
მიერ შეაკედელი მტერობის დაიხსნა,
- 26) შენ მიერ ევას ცრემლი აღიხოცა, და შენ მიერ აღამ და-
ცემული აღეშართა, და კშმაკი დაითგუნა.
- 27) ქალწულო წმინდაო, დმერთ-კაცის დედაო მარიაო, მიიღე
მცირე წლეული ძღვენი ესე, და მი-
- 28) ართ ძესა შენსა, რათა მეოხებითა შენითა მიითვალოს ესე,
ვითარცა მიითვალა მწველილი ქერი-
- 29) ვისა, და მრქვას მე ძემან შენმან დღესა მას განკითხვი-
სასა სანატრელი იგი ხმა: „მოვედ, კურთხეულა“
- 30) მამისა ჩემისაჲო, და დაიმკვიდრე სასუფეველი“, და აღმრა-
ცხოს ცხოვართა მარჯვენეთასა. **ჩალო** ხანა-
- 31) გულე აქმნა ხატნი ესენი მშურთბულობასა მისი მღალ-
გუნათლებულესის დიდისა
- 32) მთავარისა და რუსეთის სამიშურატოროს ტახტისა დენერალ-
მაიორი, და სხვათა და სხვათა კავალერთა
- 33) და ორდენტა მქონისა ლეგონ გრიგოლის ძისა დადიანობასა,
შვილის შვილისა სახელთვანისა დად-

34) იანისა კაცისასა, წელსა **1412**, ოქტომბრის **12**¹). შირ. ველი წერილობა არ ცხადებს, მაგრამ.

35) იუწყეთ: მრავალთ წმიდათ ნაწილები ვნახეთ ზურგით კერძო დამყარებელი, და როგორც იყო ი-

36) სეუ თავ-თავის ადგილზედ დაამყარეთ:-

3. ხატი ღვთის-მშობლისა ჩხვილედი, მოთქერილი ვერცხლით ნაჭედი, 47×35 სანტ. ღვთის-მშობელი ფეხზედ მდგომარეა. ძე უჭირავს მარცხენა ხელში, მარჯვენა გულზე აქვს მიღობილი. ღვთის-მშობელი თაღშია მოქცეული გადასახელის წინ. თალი და შარავანდედები ღვთის-მშობლისა და მისი ძისა შემოვლილია ძვირფასი ქვებით. სურათებს აწერია: **ფაფა იონი. აჟი იონი**. ზემოთ შუაში ქრისტეა მარიამით და იოანე ნათლისმცემლით და მთავარანგელოზებით. ეს სურათები წელს-ზევითია. აშეხე მარცხნივ და მარჯვნივ წარმოდგენილნი არიან მთელის ტანით: ქვემოთ კათალიკოზი მალაქია: **ფაფა იონი ხატი ბატიანი** და წმიდა ბასილი: **წი ჟიხი**. შუაში ზეტრე და ჰედე: **წი სჟიხი, წი სჟიხი**. ზემოთ ელისაბედ და წმიდა იოანე: **ფაფა იონი, წი იონი**. ხელთა ხატისა სრულიად ისეთია, როგორც შირველ ნომერში აწერილის ჯვარცმის ხატისა. ქვემოთ აშეხე შუაში მელაღობში წმიდა დედა არის გამოსატული ჯვართ ხელში, წარწერა არა აქვს, კუთხეებში სიმრგვლეებისა ჩუქურთმიანნი და დანარჩენი ადგილი უჭირავს მხედრულს წარწერას, რამელიც მუხუთ სტრიქონიდან გაგრძელებულია ხატის ვერცხლის ზურგზე. ნიშნებს ჩვენსას ვუსვამთ და ქარაგუმს ვხსნით:

1) იონს არს ქებად შენდა და კალობად, ყოვლად წმინდა ღვთის მშობელი, უპატრიონესო ქერობინთაო

2) და უხესესო სერათიმთაო მარიამ, რამეთუ²) შენ მიერთა მოხედვითა აღმიყვანა ღვთის მსახ-

3) ურმა და მოსყვამნ სახელისა შენისამან მთავარმან და მთელობემან სრულიად ოდიშ-ლეჩხ-

¹) თარიღები დედანში ფრჩხილებშია ჩასმული.

²) დედანში სწერია მარტო: რ.

- 4) უმთა და სვანთა და აფხაზთამი, დადიანს კაცამ, ცათა მობაპავისა ეკლესიისა შენისა
- 5) ცაიშისა მწვესობისა ხარისხისა მპერობელად და წარმიმართა
- 6) მე ხელი მოქმედებდა და მსახურებად წმინდისა ამის ეკლესიისა შენისა,
- 7) ვინადგან თრიად ესჭიროებოდა ეკლესიასა აწის შენსა ღვწა და მუშაკობა, რომელ უ-
- 8) წინარესკე სამხელისა ქრვისა მიერ სრულად დაქცეულ იყო და რაოდენიმე აღეშენე-
- 9) ბინა კვალადვე კათალიკოზ ცაიშელ-ჯუმათელ-ხონელ მთავარეპისკოპოსს, გურიელის გიორგის
- 10) ქეს, მალაქიას, და შემდგომად ჟამთა ცვლილებითა ეს ეკლესია შენი, ცალიერი მწვემისისა, შევარდ-
- 11) ხილ იყო კელთა ერის კაცთათა, და მოღვაწებითა დადიანისა კაცისათა გამოართმეულ იქმნა ხე-
- 12) ღთაგან არა რაის მზრუნველისა ამის ეკლესიისათვის და შერწმუნა მე მპურობელობაი ეკლესიისა
- 13) ამის, ცაიშელ მიტროპოლიტს გრიგოლ ჩიქოანს, წელსათას შვიდას სამოცდა ჩვიდმეტს¹⁾. გარნა ვი-
- 14) ხილე ესე ეკლესია ფად დაცემული და დარღვეული შინაგან გედელი და გარეგანიცა, და ეგრეთვე ხატნიცა შე-
- 15) ნნი უზრუნველობითა და სიძველითა განრუვნილ იყვნენ, რომლისათვის სასოებითავე და შენ მიერისა ძალისა
- 16) მოცემითა მივეც თაფსა ჩემსა სიმხნე და კვალად (კად) მღვთისრება მივეც თაფსა ჩემსა, ეგრეთვე არცა რაიმე მონაგები
- 17) ვიზეურ ჩემდა და აღვაშენე ესე ეკლესია, რაოდენ დარღვეულ იყო, საფასითა ჩემითა შინაგან და გარეგან და
- 18) კვალად შემოვაგულე ეკლესიასა ამას იგვრდივ გაღაფანი, გა(მ)უგეთე მურდახილათ ხატებისა დასასვენებელი
- 19) შინაგან ეკლესიასა შენსა (შა), გა(მ)უგეთე საღვინებელი წმინდას ტრანკეზსა შენსა და დაძველებულნი ხა-

¹⁾ დედანში თარიღის სიტყვები ყველა სათითაოდ ფრჩხილებშია ჩასმული.

20) ტნი შენნი განვასხლენ პირველად მოყვითლფითა და შემდგომად სოფასითა ჩემითა მოვჭედინე, რადღენ გარეუნი-

21) ლ იუო სიძველისაგან, და შევაძვევე თველებითა და მარგალიტითა და ოქროს გვირგვინებითა ორნი დიდნი

22) ხატნი შენი და ჯვარცმისა, მეოთხედ ესე მცირე ხატი შენი და სამწესო დიდი ჯვარი დროსა ამას, ოღეს ფ-

23) ლობელობდა ფარველობითა დიდი კელმწიფე რუსეთისა აღექსანდრე ჰაელეს ძე, რომელიცა სწულაობდა

24) ფრიად მთავარსა ჩვენსა დრანალ-შიორსა(sic) და სხვათა და სხვათა ორღენ კავალერსა ლეონ დადიანსა,

25) მშერობელსა სრულად ოდიშ-ღერხუმთა, აფხაზთა და სვანთასს, ამისვე მთავრობასა ჟამს შინა წელს

26) ათას რვაას თერთმეტსა¹⁾ განახლებულ ვქენი ხატნი უდიდესნი და უმცირესი. შეიწირე, დეღარ ქრისტეს

27) ჩემისაო, ესე ღვაწლნი ჩემნი და ნუ განმაგდებ მეუზოასაგან შენისა, რომელი განუმზადა მოუყარეთა ში-

28) სთა, ხოლო თქვენი შემდგომად (შ'დ) მწვესობისა ხარისხისა მშერობელნო და მხილველნო ეკლესიისა ამისნო, ნუ შუოფთ

29) ცალიერ მოხსენებისაგან და ლოცვისა თქვენისა; და ეგრეთვე თქვენცა მოიკეთ სიმხნე, რათა დაკლებო-

30) ღნი ჩემნი მსახურებანი სრულ ჰყოთ თქვენ, ვინადგან მე ვიუფო მრავა-

31) ლსა ზირად ზირადსა აღშოფოთებისა ჟამს შინა, და აწ სჩანს, რომელ მშვი-

32) ლობა დაუმაროს ქვეუანსა ამას ჩვენსა, ვინადგან მაღალმან ხელ

33) მწიფემან განმარტა სკიპტრა თვისი მთავრულად ქვეუნიას ამის.

34) ესეც იუწუეთ, რომ უეჭველი წმინდათ ნაწილი შიგნით თავ-

35) ზედ დაფსვენეთ.

4. ხატი ღვთის-მშობლისა ჩჩვილელი, ვერცხლისა, ნაჭკედი, 40 X 25 სანტ., შემკობილი ძვირფასი ქვებით და რტოვების მსგავსი ჩუქურთმებით ამიუბნე, მღარე ხელობისა, მე-XVIII საუკუნისა. ღვთის-მშობელი ფეხზედ მდგომარეა. მარცხენა ხელში უჭირავს ძე. მარჯვენა გულზე მიუღვია. წარწერა მხედრულად: „უ'დ წ'და. ი'სო ქე.“

¹⁾ აქაც თარიღის წლები ფრჩხილებშია ჩანსმული დედანში.

აქ მოხსენებული კირილე უნაძე გვხვდება კიდევ ზუგდიდის წმიდა გიორგის ხატის წარწერაში, რომელიც წინეთ ბედიის ტაძარს ჰქუთვება, და იქ მოხსენებულია ცაიშელ-ბედიელ მიტროპოლიტად. ამას გარდა იმ ხატის წარწერა იხსენიებს გიორგი დადიანს და მის თანამეცხედრეს თამარს. ჩვენს წარწერაში კი დადიანად ნახსენებია ლეონ. ცხადია კირილე უნაძეს უცხოვრია ორი დადიანის მმართველობის დროს, ლევანისა და გიორგისა. ამიტომ ხსენებული დადიანები უნდა იყვნენ, როგორც სამართლიანად შენიშნავს დ. ბაქრაძე, ლევან I († 1572) და მისი ძე გიორგი III († 1582). ამ უკანასკნელს სამი ცოლი ჰყავდა, მაგრამ სახელი არც ერთისა არ ვიცით. უნდა ვიფიქროს, რომ ერთი მათგანი ყოფილა თამარი¹⁾. ამრიგად ჯვარის წარწერა ეკუთვნის მე-XVI საუკუნეს. კონდაკოვის აზრით ზემო ნაჩვენები ჯვარი საუკეთესო ჯვარია ქართლის ხელობისა და ჯვარცმულის ტიპს ის მიაწერს მე-XIII საუკუნეს.

ნ. ჯვარი დიდი საწინამძღვრო, მოქვირილი ვერცხლისა, ქვებით შემკობილი. ხეტარი ახალი აქვს, თვით ჯვარი 40×33 სანტ. მდაბალი ხელობის არის, თუმცა სახე კი ძველი ჯვარის აქვს მე-XI საუკუნისა. წინა პირზე გამოქანდაკებულია ჯვარცმული ძლიერ უღასათოდ. ფრთების ბოლოში შედალიონებია, რომლებშიაც წარმოდგენილნი არიან მაცხოვარი ზემოთ, ღუდა ღვთისა ჩწვილელი ქვემოთ და შთავარანგელოზები მარჯვნივ და მარცხნივ. მეორე მხარე ჯვარისა სდაა და ჯვარის სახედ შემკობილია ქვებით. შუაში აუიუების ქვებიდან შემდგარი სიმრგვლეა. პირველ გვერდზე ჯვარს ხეცურადაწერია:

1) **ԲՕ ԵՒՅՕ ԸԷՎՆՕ ԸՄԿ ԿԿԿԸ ԸՓԷՆ-ԸԸ ԿՓԿ**

2) **ՄՆ ԿՕՎԸՍԸՆԸԸԸ**. უქარაგმით:

„წმიდაო ძელთ ცხორებისაო, აღიდე ბაკრატი აფხაზთა მეფე და კურაპალატი“.

მეორე გვერდზე:

ԲՕ ԵՒՅՕ ԸԷԿԿԿՆՕ ՄԿ ԿՓԿ ԸՄՆ—

„წმიდაო ძელთ ცხორებისაო, შეიწყალე ეფრემ ცაიშელი“.

¹⁾ H. G. II, 1, p. 646—647.

წარწერაში მოხსენებული „ბაგრატი აფხაზთა მეფე და კურაპალატი“, რასაკვირველია, უნდა იყოს ან ბაგრატი III (978—1014), ან ბაგრატი IV (1027—1072), მაგრამ ჩვენ უფლად შეუძლებლად მიგვაჩნია თვით ჯვარი და წარწერა იმ სახით, რა სახითაც ჩვენამდის მოუღწევია, მე-XI საუკუნეს მივაწეროთ. ჩვენის აზრით, ძველი ჯვარი ბაგრატი მეფის დროის გაბრუნებული ან გაფუჭებული ეოფილა და ქართული ხელობის დაქვეითების ხანის დროს ეს ძველი ჯვარი ახლად შეუჭდიანთ და ის ორი ძველი წარწერა, რომელიც კიდევ შერჩენილი ეოფილა ნამტვრევებზე, ახლად გადაწერიათ. ამას ცხად უფრო თვით მალეოგრაფიული ხასიათი წარწერის წინწკლებით შემდგარი და ტლანჭი ხელობა ჯვარცმულის და წმიდანების ქანდაკებათა.

7. ბროსეს უნახავს ცაიშის საუღარში სხვა ჯვარის ნამტვრევი, რომელზედაც წერებულა: „ძელო ცხოფრებისათ, შეიწალე მეუნარგია¹⁾ ჰეჰუ“.

ჰეჰუ მეუნარგია ცნობილი ოქრომჭედელია სამეგრელოში მე-XIX საუკუნის პირველ ნახევარში. მის მიერ გაჭედილი მაცხოვრის დიდი ხატი მარტვილის იხილე ზემოთ, გვ. 57—58. ჰეჰუ არის პაპა ჩვენის ცნობილის მოღვაწის იონა მეუნარგისი.

8. სამწერობელნი ვერცხლის, მხედრულის წარწერით მე-XIX საუკუნისა:

„ცაიშის დ'თის მშობელა, შემოგწირე სერაფიმი ესე მონაშან შენაშან აზნაურაშან მეუნარგიაში იესემ და მეცხედრეშან ჩემაშან ლოლუას ასულაშან რუსულანაშან სულის ჩვენისა სახსრად და საოხად“.

ეს მეუნარგია ეოფილა ჰეჰუ მჭედელის ძმა.

მეორე სამწერობელზე ესეთივე წარწერა მოიპოვება, ხოლო სერაფიმის მაგიერ „ქერაბინი“ სწერია.

9. ჯვარი საწინამძღვრო ვერცხლისა, დამტვრეული და გაფუჭებული, ძველი ფორმისა, ბოლო და მარცხენა ფრთა მოტეხილი აქვს. მეორე პირზე ასომთავრულით აწერია:

1) ბროსეს უწერია: „უნარგია“, ალბათ, შეცდომით.

„ცაიშის დეთის-შშობელა, მცირეს აძს ძღვენსა გიძღვნი სუ-
ლისა ჩემისა სახსად და განსაძლიერებულად უფლად მონაწილისა კელ-
მწიფისა იმპერატორისა აღქსანდრესთვის, ვინათგან მისკან ჩემზედ
მონაწილება მოვლინდა. სხვათა მისხურებათა თანა ამასაც გიძღვნი. წელ-
სა ჩივ. ცაიშელ მიტროპოლიტი გრიგოლ“.

ცაიშელ მიტროპოლიტი გრიგოლ ჩიქოანი დამარხულია ცაიში
და საფლავის წარწერა უჩვენებს, რომ ის გადაცვლილა 15 ნოემბერს
1823 წელს. ცაიშელად უოფილა 47 წელი. მამასადაშე დამჯდარა ცაი-
შელად 1776 წელს.

ამავე გრიგოლის დროს, როგორც ღვინახეთ ზემოთ, შკეეთ-
ბული და შეშობილია სავი დიდი ხატი ცაიშის ეკლესიისა. და ის
გაქელი წარწერებიც, რომელნიც იხსენიებენ მალაქია გურიელის მუშა-
ობას და ღვაწლს ცაიშის მონასტრის შესახებ, გადაწერილი უნდა
იყუნენ 1811 წელს გრიგოლ ჩიქოანის თაოსნობით. ხალხა შემსრუ-
ლებელი ამ წარწერებისა უნდა იყოს ჰეზე მუენარკია. შეიძლება ამ
დროს იყოს განახლებული ის ჭვარი და წარწერები, რომელნიც იხ-
სენიებენ ბაგრატი მეფეს და ეფრემ ცაიშელს.

ნაქსოვ-ნაკერნი.

1. სამღვდელმთავრო ოლარი, ოქროს ძაფებით ნაკერი, მაგრამ
მრავალჯერ შეკეთებული და ამიტომ სხვა და სხვა დროის ნაჭრები-
დან შემდგარი, რასაც ცხად უოფენ თვით ხელობა ნაკერისა, ფერი
ძაფებისა, სურათები წმიდანებისა და წარწერები. აქ წარმოდგენილია
არიან სახეები წმიდანებისა ასომთავრული წარწერებით სახელებისა:
ԲԻՆՄԸՆ ԻՕԻԸԻԿ ՕԻԿՏՕՍՆԻԿ—წმიდა იოანე ოქ-
როპიანი; Գ: ԲՆ ԿԸՆԻՆ: ԿԿՆԸԻԿԻՆ—წმიდა ბასილი
კესარიელი; ԲԻՆՄԸՆ: ԿԿԸԸԸՆ—წმიდა ეგნატი; ԲԻՆՄԸՆ
ԸԿԿՏՕՆ—წმიდა ამბროსი; ԲԻՆՄԸՆ ԻՕԻԸԻԿ
ԸՆԿԻԿՆԸԸՑԻԿԻՆ—წმიდა იოანე აღქსანდრიელი; ԲՆ
ԿԸԿՕՆ: ՈՆ: ԿԿԿՕԿԻՆ—წმიდა გრიგოლი დეთის
მეტოქელი; ԲԻՆՄԸՆ ԻԿԿՕՆ ԻՆ—წმიდა ნიკოლავოზ;
ԲԻՆՄԸՆ ՍԿԸԿԻ ԿՕԸԿԻՕՆ—წმიდა ჰეტრე მოცი-

ქული; **ჩხინჭნი**: **სჟჟჟი ზოცნიჟოჟნი**—წმიდაი ზავლე
 მოცოქული; **ჩხინჭნი იოჟჟჟი ზღღღჟიჟჟნი**—წმიდაი
 იოვანე მასარებელი; **ჩნი ზრჟ ზღღჟნი**—წმიდაი მათე მას-
 რებელი და ჩვეულებრივი სამება—იესო ქრისტე; ტახტზედ მჯდო-
 მარე, მარამით და იოანე ნათლის მცემელით. ამათ წარწერა არ ემ-
 ჩნება. ისტორიული წარწერები ამ ოღარზე შემდეგია:

პირველ ნახევარზე:

**ჩჩინ ჭ
 ჭღნა ჟღ ნ
 ჭყჟახნ
 ჭინხნ ჭ
 ოჟჟჟი
 ჩჟ ჟღ მჟ
 სჩინჟი ჩნი
 მჟი ოჟ
 ონი ჟღ[ოჟ]
 ოჟ ჩჩინ
 ჭ მჟინ
 ჭოხინ
 ჭი ოჟ
 ჭი
 ჭი
 ჭი
 ჭი
 ჭი
 ჭი
 ჭი
 ჭი**

**ზხღ
 სზოცჟღ სზ
 სზ ხინხინ ჟღ
 ჭზოჟჟინღ მჟინ
 სზინინ იჟჟი**

მეორე ნახევარზე:

**ჟიღ ზრჟინ ჭოხინ
 მჟინიჟიჟი
 იო, ჭიჟი
 მჟი ოჟინ ჩჩინი
 ს იჟინ ჟღ მჟ
 ჭიღღ ჭინღ
 ჭიჟინღ ჭო
 ჭიღღღ სრჟინი
 მჟინ ჭიჟინ
 ოჟინღ მჟ
 ჭიღღღღღ მჟინღ.**

უქარავით:

„ანჩინ სიტის და სსუდაჩის მისის მთავარებზე და შემსწორე წმი-
 დად ესე ოღარი. დაჟღე აჩჩელს ებისკოპოსისა მე თამარ გეგეგელის-
 ძისა ასულმან სლლლლლ სულის ჩემისათვის და რაღღღღ ებისკო-
 პოსნი იკმარებდეთ, ლლლლლს მამიკსებდეთ“.

„ღმერთო, აკმარე ესე ოღარი აჩჩელს იოვანეს და შემდგომად
 ძმათა მისთა მღღღღღღ-მოდღღღღ: სთნოდ შენდა მწვემისობას შინა,
 ქორინიკონს ოღბ-ს“.

ამ წარწერაში ასო **ჟ** ხშირად **ა**-ს მაგიერ იხმარება.

ქორონიკონი უდრის 1312 წელს. იოვანე ანჩელი ამ დროს სხვა წყაროებიდან ცნობილი არ არის. აგრეთვე არც შემწირველი და გამკეთებელი ოჯახისა თანამ პერკეშელისძის ასული.

ამის შემდეგი დროის წარწერა ამოჭრგულია უფრო დიდრონის ასომთავრულით ეჭვს-ეჭვს სტრიქონათ თითო ნაწილზე:

1) **ჟ: ნწჟნრჟნო: ღწდო, ღწი**

2) **ნწო: . ჟჟნრჟი: ზწი**

3) **იჟი: ჟნჟი: ოჟჟოიჟი: ზჟი**

4) **ჟჟნრ: ჟჟჟოჟნნწ:**

5) **რწიჟნნწ: იჟნწ:**

6) **ჟნჟნწ: ნო.ნ: ზიწი**

მეორეზე:

7) **ო.ნწწ: . ღწიწიწიწიწი**

8) **ნწ: ჟწ ნწიწიწიწი: ნწ**

9) **ნიწიწიწი: ჟო.იჟო.იჟი**

10) **ი: ღწი: ჟწ ნწო.იწი**

11) **ღ: ღწი: ღწიჟნნწ: იჟი**

12) **ოჟრჟნრ: . ჟჟიიო.ნწი.** უჭარავით:

„ჟ. სამხელეო ხატო აწიწიწი, შეიწირე მცირე ესე ომფორი დედოფალი დედოფლისა ნათელისი, ძისა დიდისა სულ-კურთხეული-სა ამირსპასარაღისა და სამცხის სპასარაღისა უუარუარესი, აჟა და საუუუნესა, ამინ, აწიწიწისა თეოფანესთჳს შეკურული“.

აქ მოხსენებული დედოფალი დედოფალი ნათელა უნდა იუოს ქალი ათაბაგის უუარუარე I (1334—1361), რომელიც შათხოვეს ბაგრატი I-ს იმერეთის მეფეს 1358 წელს და რომლის სახელს ქართლის ცხოვრება არ იხსენიებს¹⁾.

უგულაზე ბოლონდელი ასომთავრული წარწერა ეკუთვნის 1652 წელს, როდესაც განახლებულია ომფორი. ეს წარწერა იწეება პირველი ნახევრის ბოლო ნაწილზე და გაგრძელებულია მეორე ნახევარზე წმიდანებს შუა ხუთს ადგილს.

¹⁾ H. G. II, 1, p. 639. თ. ჟორდანია. ქონ. II, გვ. 186.

- 1) ჩ: ჰ: ო, ა, ღ, ი, უ, ნ, ო: გ, ღ, ო: უ, ღ
- 2) ო, ჩ, ა, უ, ნ, ო: ა, მ, ო, უ, ნ, ო: ა, მ
- 3) ო, ღ, ო: უ, ღ, ა, მ, ო, უ, ნ, ო: ო, ო, უ, ნ, ო, ღ
- 4) ნ, ღ, ო: უ, ღ: ნ, ო, ა, ღ, ო, უ, ნ, ო: ა, მ, ო, უ, ნ, ო
- 5) ო: ო, ო, ო, ო, ო: უ, ღ: ა, მ, ო, ო, ო, ო, ო:
- 6) ა, ღ, ო, ო: ა, ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ღ, ო
- 7) ო, ო, ღ: ო, ო, ო: ა, ო, ო, ო: ო, ო: ო, ო
- 8) ღ: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო
- 9) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო:
- 10) ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო
- 11) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო
- 12) ო, ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო, ო:
- 13) ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო: ო, ო, ო, ო
- 14) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო
- 15) ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო
- 16) ა, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო: ო, ო, ო: ო, ო

შეშვებ მარჯვენა ნაწილზე:

- 17) ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო
 - 18) ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო: ო, ო, ო, ო
-
- 19) ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო
 - 20) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო
 - 21) ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო

-
- 22) ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო
 - 23) ო: ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო: ო, ო, ო: ო

-
- 24) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო
 - 25) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო
 - 26) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო
 - 27) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო

-
- 28) ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო
 - 29) ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო, ო, ო: ო, ო, ო, ო:

30) ზღნ: შიზნ: ყდრანიტუფონზნ

31) ზ: ჭოტინინ: რზ: ჳრ: უკრავმოთ:

„წ. ჰ უმადლეს ცათა და უწმიდესი ქერობინთა, მეობა და მისხელო ცოდვილთა, სსო და სიჭადულო ქრისტანეთა, ზღუდო და მფარველო მართმადიდებულთა, ცაიშის ღმრთის-მშობელო, ჩვენ ცვა ფარვათა თქვენთა მონდობილმან დავით ჯოლიამ ბრძანებითა თქვენითა ამ ტაძრსა თქვენსა ცაიშს ებისკოპოსად დავჯუდით. და ომფორი და შესამოსელი ჩვენთ მისლამდის ერთის წლით უმალ დამწვარ იუო, და არას შესამოსლის იარადისკან არა დამკდომია რა. მერე ატარანთაგან კელითა გაძრცული ომფორი მითატანეს გასასუიდალ და ვიუიდეო. ვიგულეთ და ვიგულისმოღვიეთ და შეკაკერვინეთ დასა ჩემსა თამარს კელაკლათ და შევამკევეთ თვლითა და მარგალიტითა ომფორი ეს, და ერთი კელი შესამოსლის იარადი გავაწვეოთ. შეიწირე მტირე ესე და კინი შესაწირავი, რამეთუ მეობა და მფარველ გვექმნეთ დღესა მას დიდსა განკითხვისასა, ქორანიკონსა: ტმ: ამინ“.

2. მეორე სამღვდელმთავრო ომფორი, აბრეშუმის ძაფით ნაკერი, ომფელზედაც წარმადგენილნა წმიდა კიორგი და წმიდა დომიტრი და ათი კელისის მამათ-მთავარნი. წარწერები არა აქვს სრულებითა.

3. გარდამოხსნა, დიდი სირშით ნაკერი, ლევან დადიანის მიერ შეწირული 16 ნაწი წელს. აშიებზე მსედრულად აწერია:

1) ქ. ჰი საიდუმლო საკუირველი, რამეთუ ცისა დრებულთ... იხილვები...

ჰი უდთოთა, რთა შენზედა შეკრება, ომფელმან ზღუასა მეწამულსა განავლინე მოსე და ერსა ისრაელისასა

2) უძდოდი უდაბნოსა მას სიციხისასა, ღრუბლითა ნათლისათა ავრილობადი. ჰი სიცოფე უსჯულოთა და უგულისკმითა მათ ურიათა, ვითარ არა გულის კმა

3) უუეს ღთაება შენი, არამედ იოსებ და ნიკოდიმოს არმენკსა წმიდასა წარგრაგნეს უხრწნელი გუზში შენი, ქრის

4) ტე, სურნელებითა შემურვილი ახალსა საფლავსა დაგლკეს და დაგვაღეს დაფლავითა ცანი და ქუეყანა მგლოვარე იქმნეს. ხოლო

5) მე მონა შენი და ძე მკეველისა შენისა კელმწიფე დადიანი
პატრონი ლეჟან ვადიდებ

6) ჟვარცმასა შენსა, ქრისტე, თაუფანის ვსტემ გარდამოკსნასა
შენს და სურვილით ამბორს უუთფ პატროსნას ხატსა შენსა, რომე-
ლი ესე

7) ვაკურუნიე ხადასად საკსრად სულისა ჩემისა და სადღეგრძე-
ლოდ ძეთა და ასულისა წარსმართებულად,

8) კულად თანა მ(ე)ცხედრისა ჩუენისა დელოფისა პატრონისა
ნესტან-დარეჯანის სულისა საკსრად და საოხად. შენ შეიწირე ცაი-
შისა ღთის მშობელო, მსახურება ესე ჩემი, ამინ. შეიკურა
ქვსა ტმშ.

4. ენქერი, სირმით ნაკერი, რომლის აშუბზე ხუცურად აწერია:

1) ზ: ოჰჰნიხნო: გნტნო: ზნ ო.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.
ნო: ჟჟჟჟ

2) ყინტნო: გნუხნ: იტინ: ჰჰოჰჰ-
ნო: ჰჟ

3) ტნუნ: ჟნჟო.ნო: ჰნტნჟ: ყჟჟოჟჟ-

4) ტჟ: ჟრჟჟჟ: ჟნჟ: ჰჟ: ჰნჟჟჟჟ

5) ხ: ჰნჟჟჟ: ყნტო.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.ჩ.

6) ჰჟ: ტინ: ტჟჟინ: ზნუნჟჟ.

7) გნტნ: ხო.ნინ: ხნჟტნჟ: ზნ

8) ხნოჟჟ: ზნჟჟჟჟჟჟ: ჰნტ(ტნტნ:
(ტნჟ. უჭარავით:

„ქ. უმადლესო ცათაო და უწმინდესო ქერაბინთაო, ცაიშისა
ღმრთის მშობელო, მარადის ქაღწეულო მარამ, შემოგწირე ენქერი
ესე მე მიქელადის ასულმან პატრონმან სეუდიაშ ძისა ჩემისა დადიანი
კაცისა სულის სასსრად და საოკად. დაამკვიდრე მარადალთა თანა!“

აქ მოხსენებული მიქელადის ასული სეუდია უნდა იყოს გიორგი
I-ის დიპარტიანის პირველი მეუღლე, გიორგი მიქელადის და, რომ-
ლის სახელი სხვა წყაროებით ცნობილი არ არის. ამათი შვილი კა-
ცია I-ი გადაიცვალა 1710 წელს¹⁾.

¹⁾ H. G. II, 1, p. 648.

5. უნქერი, სირმით ნაკერი, რომელზედაც ირკველივ მხედრულად აწერია კონდავის ტექსტი შემოსვისა:

1) შეიბ: მახვილი: შენი: წელთა: შენთა: ძლიერად:

2) შვენიერებითა: შენითა: და სიკეთითა: შენითა: და კარდაცე:

3) და წარემართე: და სუფევდი: ჭეშმარიტებისთვის: და ს

4) იმშვიდისა: და სიმართლისა: და გიძღოდეს: შენ:საკურევულად: მარჯვენა: შენი:

6. საბუხრე, წვევილი სირმით ნაკერი, რომელზეზედაც წარმოდგენილია ხარება მარამისა. მასხარობელს გაბრიელ მთავარანგელოზს ყვავილი უჭირავს ხელში და აწერია: **ჲԿԻԿჲ**. ქვემო უწერია: **რ-ო: ჰრ-ჲტრ-ჲჲჲჲრ-ო-ზო: ჰჲოჲ: მჲჲჲ: [რჲ]-ზრჲ: მჲრჲ: მჲჰჲრჲჲ ზრჲ...**

ღვთის-მშობელის სახეს: **მზ რზ**. ქვემოთ: **რ-ო: მზ: ჰმზ, მჲჲჲ: ჰჲჲ: მჲჲ...** ზემო სტრიქონი აღარ იკითხება.

7. საბუხრე წვევილი, რომელზეზედაც წარმოდგენილია ხარება ელისაბედისა. წარწერა გაუყუჭებულია და აღარ იკითხება.

ხელთნწერები ცაიშისა.

1. სახარება ქაღალდზე, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტით, ოქროთი დაფერილი ნაჭედი უდით, 23,5×19,5 სანტ. უნდა ეკუთვნოდეს ხელის, სურათების და უღის მიხედვით მე-XVII საუკ. პირველ გვერდზე უღისა გამოქანდაკებულია ჯოჯოხეთის წარტევენა წარწერით: **რზჲჲ** - აღდგომა, მეორე გვერდზე: **რ-ჲტრ-ჲ**—ჯვარცმა ანკელოლოზებით და წინამდგომებით. შემკობილია ოთხი მასხარობელის სურათით, ბერძნულის წარწერებით. მარჯვნივ სახარების თავში წითელის მელნით სწერია: „ღო აღდგომდე ანიკა ბატონი ქორთოდის ასული“. შემდეგ უბრალო მელნით: „ჰეჰჰ შენ უოვლად სანატრელო და უოვლად სასურველო ქრისტიანეთა ზღუდუო და შესავადრებულო, ცათა უმაღლესო და ქერობინთა უწმინდესო და უზემთაესო, ეღეშისა იადგარო და სამთხისა შემამკობელო, შენ შუდ ცათა უმაღლეს დიდო ჰსატოხსანო ცაიშისა ღის მშობელო, შემთავებწევართ ჩუენ ცვა

ფარვითა შენთა (შ) დიდის ქორთოდის ბატონის როსტომის ასულ-
მან ბატონმან ანიკამ: . მერმეთ აფხაზის ჯაშქარი მოვიდა და თქვენი
ტაძარს მოუხთა და ჩუენ დიდსა დაჭირებდას და შიშის ქვეშე შეგარ-
დით და გავაგზავნე ჩემი მეთოფენი და მოვატაცებოე ორი დიდი
აუერკელი ხატი და ორი კიდევ დიდი ხატი, ერთი მომცროს ხატი ჩემს
ხეთს ციხეს საჯვარეშიდ დაგისვენეთ და თქვენი ტაძარი აფხაზმან გა-
ტეხა და ახრა და ჩუენ, თუ დაგტალებოდა, ჩუენის მამის ალაგზედ
და თქვენის სათარველს ქვეშე, თქვენი მონასტრის სამსახურსა ვცდი-
ლობით, მატრამ ჩუენის ცოდვისათჳს საქმე ასრე მოგვიხდა და, დე-
დოფელთ ვ დ წო და ოთხნო მახარობელნო: მათე, მარკოზ, ლუკა
და იოვანე, რამეთუ (რ) მეოხ შეუაგ, რაჟამს განკითხვად დაჯდეს სუ-
ღართა განშჯად აღამიანთა დ' ეთა დაბადებულთა. ორსავე ცხორება-
სა ღირს მუაგ, ან, ან, ან, ო“.

მერმე სხვა ხელით: „დიდებამ დმერთსა სრულ მოფელსა უფ-
ლისა კეთილისას. ბატონი ანიკასათჳს საუკუნომცა არს კურთხევა და
საკსენებელი მისი! დმერთო და ცაიშის დ'ის მშობლო, აცოცხლე
და აღიდე ორთავე ცხორებათა შინა აქა დუმიტეს საუკუნეთა ან,
ან, ან.“

წიგნის ბოლოს მინაწერია: ...რესე წმიდაა და სულთა განმა-
ნთლებელი ოთხთაფნი ჩაიშისა ცაიშისა დ'ის მშობლისა არის. და
მოვარჩინე მე დიდისა ქორთოდის ასულმან ბატონმან ანიკამან“. ლუ-
კას სურათი არ არის.

ბოლოს სწერია ტექსტის ხელით: „დიდებამ დმერთსა, სრულ
მოფელსა უფლისა კეთილისას. დამწერა წმიდა ესე ოთხთაფი ბრძა-
ნებითა ჩაისულ მთავარეფისკოპოზისა მაქსიმესითა. საუკუნომცა არს
კურთხევა და საკსენებელი მისი. დმერთო და ჩაისისა დმერთის მშო-
ბლო, აცოცხლე და აღიდე ორთავე შინა ცხორებათა აქა და უმიტეს
საუკუნეთა და განუსვენე წიდათა შინა აბრკამისთა მონასა და მადი-
ლებელსა თქვენსა ჩაისულსა მაქსიმეს. ან, ან, ან“.

ამას შემდეგ მერმენდელი მინაწერები ხუცურათ: „ათაქიძესა ქაი-
ხოსროს შუენდოს დმერთმან. მისსა მეუღლესა როდაშის შუენდეს
დმერთმან“. მხედრულათ: „დმერთო აღდგობილე შარვაშიძის ქალი
ასტანდარ, ამინ.“

ამაზე მიწებებულა ნახევები ფურცლის სხვა ხელნაწერის ხუცურათ დაწერილი და ერთზედ იკითხება: „ღმერთმა და ცაშისა ღთის მშობელმან კელთ მიგვაყოფინა დიდისა ცაშისა ღირსმან და უმანკომან მღვდელთ მონაზონმა კანდელაკმა მაქსიმე, ჩვენო მცველო და შივარველო ცაშისა ღთის მშობელო, შეიწყაღე ორთავე შინა ცხოვრებათა კანდელაკი მაქსიმე ამინ... ღმერთო, შენ და შივარველ კემენ მწერადს ზებედეს... და სხე.“

2. გულანი, დაშლილი და გაუუჭებული, ნუსხა ხუცურით, ორ სვეტად. in folio, დიდი ფორმატისა, დაზიანებული, 40 X 26 სანტ. მე. XVI—XVII საუკუნის ხელით. მოგვეყვას ზოგიერთი მინაწერები, რომელთა გადმოწერა მოვასწარით:

„ღო, მონისენე სასუფეველსა შენსა ღიზარტიანის ქალი მანამ, ოდეს მხვინდე სუფევეთა შენითა, ან“.

„ღო, მოიკსენე ახლად მიცვალებული ღიზარტიანის ქალი მანა სასუფეველსა შენსა“ (მრავალ ადგილს არის გამეორებული ასეთი მინაწერი).

„ამისა უცებად მხხრეკელსა გაბრიელ ნინიძესა შეუნდეს ღმერთმან“.

„ღო, შე სუელი მათეოზ (მთეოზ) წინამძღურისა, უცებად ამის მხხრეკელისა, ან“.

„აქა ჭარი შემოიყარა შეგრელებისა და შემაცილეს წუეულთა, ჩემი ბრალი არ არის.“

„ღო შე ფდ ცოდვილი იე მონაზონი ოქრომს მტედელი ან“.

„ღო და ადღგომო ქრისტესო შე ფდ ცოდვილი საწულო-ბელი ამისი მწერალი იე სუმბინიე დიდსა მას დღსა განკითხვისასა ან“.

„ღო მოიკსენე ღიზარტიანის ქალი მანამ“.

„ადიწერა წა ესე გულანი სახლსა (სხლსა) სისკირია ზატიისა ბრძანებითა ღთისთა, გულსმოდგინებითა და კელის წუობითა ღიზარტიანის ქალის მანიასითა და მას წელსა მიიცვალა და ვინც მისთა შენდობა ჭეოთ, თქვენცა შეკინდოს ღნ. საუკუნომცა სახსენებელი და სუფევა მისი, ან“.

„ამისსა უცებად გამეკეთებლსა და მხხრეკელსა... შეათცამეტესი“

კარის მწერალს კაბრიელ ნინიძეს, გურიელის მამიას კარის მწიროვლესა, გამიკეთებია ეს გულანი დიდ გაცუარებაში, ხიზნობასა და შლასა... და ეინელთა ზამთრისათა შეჭირვებულებითა და სიცხეთა და უოვლითა შეიწრებულობითა ბრეელჟერ სიტკობითა და [ჰატრონის] მრავალჟერ გულსმწყალებით¹⁾... (შენდობას ითხოვს).

„დაესრულა ფებერვალი ს'დ მისითა განგებითა. მადლო ამათ უ'თა წმიდამთანო, ადიდე აქა და საუკუნოს ბატონი ცაიშელ მიტროპოლიტი მაქსიმე ციხის. თავი და ეს გულანი დდე სიგრძე და სიამეს მისგან აკმარეთ და ჩეენთვისცა ს'დ წყალობა აბოტებინეთ²⁾.“

შემდეგ სხვა და სხვა ხელით:

„ადიწერა და შეიმგო წ'ე ესე გულანი გ'ი ლიპარტიანის ძისა სარდლის ბატონის კაცისითა და ამას წელსა აკურთხეს დადიანთ და დაულოცეს რკმალი დ'ნ დაუმტკიცო(ს) ლიპარტიანობა სიგრძეს შინა დდეთასა, განამტკიცეს და განადლიეროს, ა'ნ და კ'სნ³⁾. მრავალმცა არიან ჟამნი და წელნი ცხოვრებისა მათისანი“ (ეს აქამდი წაუშლიათ).

მერმე სწერია:

„ადიწერა და გაკეთდა წმიდა ესე შეწევნითა დ'ისთა სულთა განმანთლებელი გულანი ცაიშის დ'ის მშობლისა ჰატრონობას შინა დადიანის კაცისითა და თანამეცხედრისა მათისა, პირმშობასა, პირმეტეველისა, დ'ის მოყვარისა და ქრისტეს მორწმუნისა, ქალწულთა მსგავსებულსა და უ'თა თ'ნ დედათა შეერთებლისა და სულისა დაფითისა, ორდანოსა ტკბილსა, ებანსა სულიერსა და ქნარსა“

¹⁾ აქ მოხსენებული გურიელი მამია უნდა იყოს ან მამია I († 1534) ან მამია II († 1625). ძნელია გადაჭრით თქმა, რომელი მამია იგულისხმება აქ.

²⁾ აქ მოხსენებული მაქსიმე უნდა იყოს ის ცაიშის მიტროპოლიტი მაქსიმე, რომელიც იყო წინამოადგილე ცაიშის კათედრაზედ მალაქია გურიელისა. მალაქია ცაიშელად ეკურთხა 1605 წელს. მაქსიმე მოხსენებულია გურიის ერკეთის გულანის წარწერაში (იხ. დ. ბაქრაძის მოგზაურობა გურია-აჭარაში, გვ. 220—221).

³⁾ აქ მოხსენებული კაცია არის გიორგი ლიპარტიანის ძე ჩიქოანის გვარისა. ის ეკურთხა დადიანად 1704 წელს. გადაიცვალა 1710 წ. (H. G. II, 1, p. 648).

და დ'ის მორჩად აღმოცენებულსა და უოფლისა და სდმთო სკაცობა-
ბამდის სრულიად და უნაკლელოდ აღზრდილსა, დიდთა დიდისა,
ზეშთ აღმატებულისა, ელიასებრ სიმცამდე აღწევნულისა, ოდიშთაჲ,
სუნთაჲ და აფკაზეთთა მფლობეულისა, ბატონის დადიანის ძედ მო-
სათეფელისა და ახლად ოდიშის დადიანის ძედ განმანახლებულისა,
დადიანის ასულის ბატონის დედოფლის მარიამის ბრძანებითა გაკეთ-
და წ'ჲ ესე გუჲანი მათდა სადღეგრძელოდ და წასმართებულად და
განსაძლიერებულად და ძეთა მათთა და ასულთა მათთაჲ აღსაზრდე-
ლად. დ'ნ დაუმტკიცოს ზატრონობაჲ მათი სიგრძესაჲ შ'ა დღეთასა
და მრავალმცა არიან ჟამნი და წელნი ცხორებისა მათისანი, აწ¹⁾).

„ქ'ე, შ'ე ამისი მწერალი უ'დ ცოდვილი ღასარე და მისი
დედა-მამანი, აწ“.

„ადიდეს დ'ნ ორთავე შინა ცხორებათა ლიპარტიანი ბატონი
გ'ი, თანა მეცხედრე მათი ბატონის დადიანის ასული ბატონი ანა,
ძე მათი ვამეუ გაზარდე, დ'ო, აწ: 2)“

მერმენდელის მხედრულის ხელით:

- 1) ქ. იესო ქრისტე შეუფეო დიდებისაო, ადიდე
- 2) დიდისა კელმწიფისა მანუნარის ძე, კელმწიფეთა კელმწიფე,
- 3) დადიანი ლეონ უოფლისა სქართველთაჲ ზატ[რონი]
- 4) და დედოფალთ დედოფალი ზატრონი ხესტან დაკეჯან
- 5) და მამკობნი ხატისა და ჯვარისა თქვენისა.. [ეკლესიისა]
- 6) მამენებელნი, რომელმან მოინდომა გუჲანისა...

1) ჩვენის აზრით, აქ მოხსენებული დადიანი კაცია, არის კაცია ჩი-
ქოანი, რომელიც გახდა წინაპარი ბოლონდელი დადიანებისა მე-XVII
საუკუნის მეორე ნახევრიდან. ამის უკანასკნელი მეუღლე ცნობილი არ
არის, ხოლო ამ მინაწერის მიხედვით უნდა იყოს დადიანის ასული მა-
რიამი. ამით კაციას კიდევ მეტი უფლება მოუპოვებია დადიანად გამხდა-
რიყო. ტყულად არ ამბობს მინაწერი მარიამის შესახებ „ახლად ოდიშის
დადიანის ძედ განმანახლებულისა“.

2) აქ მოხსენებული გიორგი არის გიორგი პირველი ლიპარტიანი,
რომელიც ცოცხალი იყო ჯერ კიდევ 1619 წელს. ამის პირველი მეუღ-
ლე იყო ანა დადიანის ასული, ხოლო მეორე ცოლი ნესტან-დარეჯან ტი-
ლაძის ასული, რომელიც ლევან II დადიანმა მოსტაცა. ამისი შვილი
აქუე დადიანად გახდა 1658 წელს.

- 7) ..დადმან აღმოღება და მოტანა. ძველათ ამისვე უო[ფიდიუო],
 8) სებელე ტრუმან გარდაიხვეწა ეს. გაიპარა. გულანი აქაურით
 9) და ჯვარი უველა მან ქართლით წასვენა და კელახდა... [ძლი]
 10) ერმან კელმწიფუმან ხატიც წამოასვენებინა და ეს [გულა-
 ნიც მათა]
- 11) ნინა და მორეზედ ახლავედ კიდევ შემოგწირეს და...
 12) რს: თქვენსავე: წმიდა: გიორგის სკურდისსა...
 13) და სხსრად სულისა მათისა¹⁾... (აქ განკებ გამოუშვით უმ-
 ნიშენლო სიტყვები).

1) ღმერთო და ამ გულანისა

2) დლო, აცოცხლე და ადღეგრძელე ღიპარტიანი ბატონი ვა

3) მეუ: და ძმა მათი გიორგი სიგრძესა შინა ჟამთასა²⁾ მე...

4) დღეთას ამინ: მე ცოდვილმან და უღირსმან მონასტრის

5) ა ამის წინამძღვარმან სვიმონ ჭილასძემან ჩ...

6) შიდ ჩვენ ვიშოვედ ეს გულანი და ჩვენვე და...

7) ბატონის დადიანის ჯეონის სადღეგრძელოდ და ღია...

8) ნებისთვის სადღეგრძელოდ მათვე საფლავსა [შეგსწირეთ]

9) აწე რამანცა კაცმან... (წუეველა).

მერმენდელის ხელით:

„ადიდოს ღწ ორთავე ცხოვრებათა შინა დადიანი კაცია და მე-
 ულდე მათი დედოფალი ანნა ძით და ასუელით მათითა, აწ“.

„მე ცაიშელ მიტროპოლიტმან გრიგოლ განვასხლებინე და შე-
 ვკრევინე წიგნი ესე გულანი ჩემისა საოხად“³⁾.

¹⁾ ამ მინაწერში მოხსენებული ლევან დადიანი, მანუჩარის ძე, არის ლევან II დიდი († 1657), მეუღლე მისი ჰილამის ასული ნესტან-დარე-
 ჯან († 1639).

²⁾ გიორგი უნდა იყოს დადიანის ვამეყ მე-III ძმა.

³⁾ თ. ჟორდანია უმატებს აქ მინაწერს, რომელიც ჩვენ არ შეგვი-
 ნიშნავს: „... ვიძიე... გულანი დამპალი დიდისა ლევან დადიანისა
 უკნით უკმარ და გაუკითხებელი; ავლევყავ მე ცაიშელ მიტროპოლიტმან
 მაქსიმე ციხის თავმან... მრავალთა წიგნთაგან გავაკეთებინე... დედოფ-
 ლის მარიამის ბრძანებითა... და დადიანის კაციასითა... გაკეთდა წა
 ესე გულანი“ (ქრონ. II, გვ. 356).

ჩქრისტეს აქეთ ჩღაზ¹:. ამა წელსა კეთილ მსახური და მართლ-მადიდებელი და უნა მართლმადიდებელისა ეკლესიისა და უნა სამ-დღელასა დასისა უცხოდ მოწუალე და დიდად სახელოვანი დადიანი კაცია ამიერ სოფლით მიიტყვალა ღებებურს ვ¹).

„გვალად ამა წელსა ივლისის ათს დიდად საკელოვანისა დადი-ნის კაციას ქუმან დადიანმა გრიგოლ იმერეთის მეფეს დაეთოს შეება და დიდად სახელოვანად კაემარჯვა“.

ზ უ ც დ ი დ ი ²).

ზუგდიდის მაზრა შეიცავს ვაკეს, დაბლობის ნაწილს სამეგრე-ლოსს, რომელიც წინეთ იწოდებოდა ოდიშად. ძველი ზუგდიდი მო-მადლო ადგილზე, გორაკზედ იყო გაშენებული, ახალი კი დაბლობ-ზეა. ძველ ნაწილში ვერს ნახევარზე ახალი ზუგდიდიდან ესლა დარ-ჩენილია მარტო ღამაში ძველი ჰატარა მაცხოვრის ეკლესია გუმბა-თიანი, შიგნით სამ ნაწილადი, თლილის ქვით ნაშენი ჯვარის სახედ. საკურთხეველი მომრგვალებით ხუთ-ფრთიანად გამოდის გარეთ და აქვს სამი ფანჯარა. გუმბათი მალაღი არ არის, რვა-ფრთიანია, რვა ფანჯრით. დასავლეთის მხრით ეკვტური აქვს, რომელზედაც ბოლო დროს სამრეკლო გაუკეთებიათ. შესასვლელი აქვს დასავლეთის, ჩრდი-ლოეთის და სამხრეთის კედრით. აშოები ოთხივე ფრანტონს, ფან-ჯრებს და კარებს ჩუქურთმიანი აქვს ქართულის გრეხილებით და ხლართულებით შემკობილი. ძველი ქანდაკებანი კედელში ჩატანებული ესლა ზოგი დაკარგულია და ზოგი კირით შელესილი და შეთეთრე-ბული. ბრასეს აზრით, ეს ეკლესია ძვირფასი ნიმუშია ჰატარა ბი-ზანტიურის გეგმის ეკლესიისა და უნდა ეკუთვნოდეს მე-XV საუკუ-

¹) აქ მოხსენებული კაცია არის დადიანი კაცია მე-II, რომლის მეორე მეუღლე იყო ანნა, პატა წულუკიძის ასული. დადიანი კაცია 6 დეკემბერს 1788 წელს მიიცივალა.

²) ცნობები ზუგდიდის შესახებ იხილეთ: Brosset. Rapp. VII, p. 20—26. Муравьевъ. Грузія и Армения, ч. III, стр. 278—282. Акты Археогр. комисси. т. III, стр. 177. Бакрадзе. Кавказъ въ древн. пам. христ., стр. 72. გეგმა საყდრისა ნახე ბროსეს ატლასში.

ნის დასასრულს. ჩვენის აზრით ეკლესიის სტილი, ჩუქურთმები, მონუმენტული საკურთხეველი უფრო მე-**XIII—XIV** საუკუნეს მკვავებებს.

ხატობა ზუგდიდის ეკლესიისა.

1. ხატი ილთრის წმიდა გიორგისა, 24×18,5 სანტ., ვერცხლისა, ნაჭედი, დასაკეტი, სამ ფრთიანი, ქართული ხელობისა, ღამაზი, ვერცხლის ძეწკვით გულზე სატარებლად ჟვარის მტვირთველისათვის. წინა ზირზე თაღს ქვეშ გამოქანდაკებული არიან წმიდა დიმიტრი მარცხნივ და წმიდა თეოდორე მარჯვნივ, ფეხზედ მდგომარენი, წარწერებით: **ԲՆ Ծ՛ՆԻՐԻՆ, ԲՆ ԹԻ՛ԺԻ**. წმიდა თეოდორეს შუბი აქვს ხელში, ხოლო წმიდა დიმიტრი მახვილით არის წარმოდგენილი. როდესაც ხატს გახსნივთ, თქვენ თვალს წინ წარმოგიდგებათ წმიდა გიორგი თაღის ქვეშ, ფეხზედ მდგომარე რომაულის საომარი ტანისმოსით. წმიდა გიორგის ხმალი თითქმის მთლათ ამოუზიდავს ქარქაშიდან და ესეც არის თავი უნდა მთქვეთოს რქოსან ხარს, რომელიც მარცხნივ მის ქვემოთ არის გამოქანდაკებული. მარჯვნივ დამოქილი ეგვადრება წმ. გიორგის გამკეთებული ანუ მომკებული ხატისა ბედიელ მიტრახლოტი კვირილე ჟვანიძე წარწერით: **Վ՛Ն Խ՛ՐԻՄՕ՛ՆԻՐՆ ԿԻ՛ՄԻՆԻԿ**—ბედიელ მიტრახლოტი კვირილე. ზემოთ ზურგისკენ ფარი აქვს მოგებული წმიდა გიორგის, რომელზედაც გამოქანდაკებულია ფრთა გაშლილი მტრედი. თაღს ზემოთ კუთხეებში წარწერა: **ԲՆ Մ՛Ն**. ირგვლივ ქანდაკება წმიდა გიორგისა შემკობილია ძვირფასი ქვებით. ფრთებზე სრულის ტანით წარმოდგენილნი არიან: მთავარანგელოზი მარცხნივ—**ԺԹ՛Ժ**: **Ը՛ՆՆ**, და უფლად წმინდა მარჯვნივ—**ԿԾ՛Բ**, შემკობილნი ძვირფასი ქვებით. ზურგზე აწერია:

1) **Բ՛Օ**: **Վ՛Ն**: **Ի՛ՆՕՒՆԸՕ**: **ԿԿԻԿԿ**: **ՆՕ**,

2) **ՆՆ**: **ՆԸՆ՛Ն**: **Վ՛Ն**: **Խ՛ՐԻՄՕ՛ՆԻՐՆ**

3) **ԿՕ՛ՒՆԻԿ**

4) **ԿՕ**,

5) **ԿԻՆԽԸ ԺԻ ԻՎԸ ԿԿԿԿ. ԿԸԸ. Ը՛ՆՆ. Ը՛Ի.**

უქარაგმთ:

„წმიდაო გიორგი იღორისაო, შეიწყალე სული ცრაშეღ-ბედი-
ელ მიტრანალიტი კვირილე ჟუანიძისა, რომელმან ინება შეშეობა
ხატისა ამის, ამინ“.

ხატი ჩსსვენებულაი ვერცხლის კუბოში, 29,2 × 21,5 სანტ.,
რომლის ზურგზე სტეკურად აწერია:

- 1) Բ: Ո՛Ն: ՆԿՎՅՆԺԹԸ: ԲՊ: ԿՑԿՕՃԸԺ
- 2) Կ: ԷՆԺ: ԿԸԻՆԹԵՄՎՕԻՄ
- 3) ԿՕԲՆԿԿՕ: Կ՛: ԿԸ: ԿԸԿՕԻՆ: ԿԸ
- 4) ԾԻՄԺԿԿՎԸ: Ծ՛Մ: ԲԻԻՆՄԿ: Ո՛Ն
- 5) Կ՛ՕԷ:
- 6) ԿՎԸԿ: ԿԿ: ԿՆԺԸՄՆ: ԿՑ: ՆԸԸԸ
- 7) ԷԺԿԵՕ: ԺԸ: ԿԻԿԻԸ: Ծ՛: ԿԸ
- 8) ԿԿԿԸ: ԾՈԿԸ: Կ՛: ԿԸԻԿԸ
- 9) ԷԿԻՆՆՆ: ՄԿՃԿԿՕԿԿԿ:
- 10) ԷԸԸԸ: ՄԿԻՆՆ: ԿԿ: ԿԿՄ՛Մ:
- 11) ԿԻԸԺԸՍՕՄՆԸԻ: ԿԿԻԺԿԿ: ԿԿԸԸԸ
- 12) ԿԿԸ: ԸԸ: Բ: ԸՄՑԸԸԸ: Ո՛Ը:
- 13) ԾԸՄՆԸԸ: Կ՛: Ծ: ԹԸԸ: ԿԿԸԸԸ
- 14) ԾԺԿ: ԿԸ: ԾԿՑՕԿԸԸ: ԹԸԿԸԺ: Ծ՛
- 15) ԿԿ: ԿԸԸ: ԸՈՆՆԺԾԸԸԸ: Ո՛Ը: ԸԸ.

უქარაგმთ:

„წ. დმრთისა სუდართა წინაშე მდგომარე ხარ განათლებული
მწამელო გიორგი, ვითარცა გაქუს კაღნიერება დიდი წინაშე დმრთი-
სა, მეოხ მეუყუ შე მარადის, უოვლად სანატრელო, რათა მიყსნა და
მეოხ შექმენ დღესა მას განკითხვისასა შემამგობელი ხატისა შენისა
შე, ბედიელ მიტრანალიტი, კვირილე ჟვანუქსა, ამინ“.

„წ. ადიღნეს დმერთმან დადიანი გიორგი და თანა მეცხედრე
მათი დელოფალი თამარ და ქე მათი აღზარდნეს დმერთმან, ამინ“.

ჩვენ უკვე შევნიშნეთ (იხ. გვ. 178), რომ აქ მოხსენებული
დადიანები უნდა იყვნენ ლევან I († 1572) და მისი ქე გიორ-
გო III († 1582).

2. ხატი წმიდა გიორგის, ნაჭედი, ვერცხლის, 37×33 სანტ., ქართულის გვიანი ხელობისა. ამია მონოქრომთმებელია. წმიდა გიორგი გამოქანდაკებულია ცხენით, ვეშაპს გმირავს შუბით; წარწერა აქვს ზემოთ **წ** **ს** **ს** **ს**, კუთხეში მატხროვარია გამოსატყედი, რომელიდანაც სხივები მისდის წმ. გიორგის. ქვემოთ მხედრულად აწერია:

1) წლო მთავარ მწამელ გ: შემწე შეუავ და დამფარე ორთა-ვე შ: ც

2) ხოთა: დადანი დავით: და ღეფალი ეკატერინა ძით და ასუღით ჩვნთ.

ზურგზედ:

1) ხატის ამის შემკობა ეწყო მამას ჩე

2) მსა ლეონს. კარნა ვინამათგან ხე

3) ედრმან ადამისაგან ნაშობთას სიკვე

4) დილმან წარიტაცა, ხატი ესე დარ

5) ჩენოდა უსრული და ჩვენ ძემან მი

6) სმან დადინმა დავით სრული

7) ვუაფით და დავსვენეთ ზუგ

8) დიდის ჩვენს ეკლესიას შინა სხ

9) სენებელად და სათხად სული

10) სს მამის ჩემის ლეონ დადინის

11) და დედის ჩემის დედოფლისა მი

12) ართასა წელს ჩემთ-სა.

13) დ'თო შეუნდენ ამ ხატისა გამომსატყედსა და ს

14) დომოვეანს აზნურს მეუნარციას ჰეპუს.

3. ხატი დეთის-მშობლის ჩვილედი, წელს-ზევითი, ვერცხლით მოჭედილი, $28 \times 23,5$ სანტ., შემკობილი ხუთი ქვით. ამია მონოქრომთმებელი აქვს. ხელობა მდაბალია მე-XIX საუკუნისა. ზურგის ვერცხლზე ზემოთ მხედრული წარწერა აქვს:

1) ქ. ჩი.: დედაფ.: დ'თისა ე'დ წმიდაფო დმ

2) რთის მშობელო მოფაჭედინე ხატი ესე სხისა შე

3) ნისა შე თოლიკამ კოილია: ბრძანებითა დადინისა ჰატ

4) რონის ლეონისითა ჩუენად და ჩემის ცოლშვილის

5) [სახად].

ამ ხატს კძელი ვერცხლის ძეწკვი აქვს მიბმული მისსო. ძეწკვის თავებში ვერცხლის კლიტეებია მოზდილები და შუაში სამი ვერცხლის ჯვარი აქვს მიბმული. ერთს ჯვარზედ მხედრულად წერია:

ქ: ესე კლიტე: მთავარანგელოზის: წინის: არის: სულა: თვალები: ლერე. მალინიშვილის არის: ღწ.

მეორეზედ:

ქ: ესე: კლიტეს მჭედელს ლეუთერე: მალინიშვილის: შუენდოს: ღმერთმან ამი(ბ).

მესამეზედ:

ესე კლიტე გააკეთე. გაკეთა ასთე. მჭედელმა ვანამ. შუენდოს ღწ აწ.

4. ხატი იოანე ბქრობირისა, ვერცხლით ნაჭედი, მონუქურთმებული აშიით და ქვებით შემკობილი, 18,5 × 13,5 სანტ., მდაბალი ხელობისა, მე-XIX საუკუნისა, წარწერით: **წ ა ი თ ი ა მ ა**. იოანე სამღვდელმთავრო შესამოსლით არის წარმოდგენილი. ერთ ხელში ჯვარი აქვს, მეორეში სხარება.

5. ჯვარი ათონური ხელობისა, ვერცხლით შეჭედილი.

6. ბარძიმი ვერცხლისა მხედრულის წარწერით:

„წმიდათ გიორგი ზუგდიდისათ, წარსკებელითა შენითა გავაჭედინე ბარძიმი ესე ცაიშელ მიტროპოლიტი გრიგოლმა წელს ჩუკა“¹⁾.

ახალ ზუგდიდში სასახლის სობორო არის ქვისა ქართულ გებმაზედ აშენებული ლეონ დადიანის დროს. ამის ასაშენებელი თუილი იმპერატორმა ალექსანდრე ზირველმა გამოუგზავნა მეგრელიის მთავარს და თან დაუბრუნა ვლახერნის დეთის-მშობლის ხატი თავის წმიდა სარტყელით. ეს სარტყელი, როგორც კადმოცემით ვიცით, ბაგრატ მე-IV-ის ცოლმა ელენემ მოიტანა საბერძნეთიდან მე-XI საუკუნეში, და წინეთ ინახებოდა ბედიის ტაძარში, შემდეგ მარტვილში, ბოლოს, როდესაც სამეგრელო შევიდა რუსეთის მფარველობას ქვეშ, სამეგრელოს მმართველმა დედოფალმა ნინომ, მეფის გიორგი მე-

¹⁾ ეს წარწერა ჩვენ არ გვინახავს, ბროსედან მოგვყავს.

XII-ის ასულმა, გაუგზავნა იმპერატორ ალექსანდრე პირველს, მაგრამ მან უკან დაუბრუნა დელოფაღს რესკრიბციით მისის 31-ს 1806 წელს. და ბასნა, რომ ამ ხატის სახელობაზედ ოდიშიში, სადაც დელოფაღი უჩვენებდა, აღეშენებინათ მისი ხარჯით ეკლესია¹). ეკლესიის შენება დაუწყოთ, როგორც შიგნით კედლის წარწერა უჩვენებს, 1825 წელს და დაუმთავრებიათ 1830 წელს: „დაწერა: ჩუკა-სა, შესრულება: ჩელ-სა წელს:“ კანკელზე ამ ეკლესიისა სწერია მხედრულად ტექსტი დაბადებისა: „ქესამე ქეფეთა, თავი: 6: მუხლი: 7“.

ეკლესიაში არის ღვთის-მშობლის დიდი ხატი ჩხვილედი, მხატვრობა გადასულა. და ასეთივე დიდი ხატი მანკოფრისა. ეს ორი ხატი ეკუთვნოდა წინეთ უკანასკნელ იმერეთის დელოფაღს ანას, მეფის სოლომონ მეორის მეუღლეს და დადანი კაცისას ასულს. მისი გადაცვალების შემდეგ პეტერბურგში 1841 წელს, ეს ხატები გამოგზავნეს ზუგდიდში.

7. ხატი და სარტყელი ღვთის-მშობლისა წინეთ ინახებოდა ამ ეკლესიაში, განსაკუთრებულს სახატეში, კანკელის წინ, მაგრამ ესღა თავად მენგრელისკის გაუტანია ეკლესიიდან და ჩვენ ვეღარ ვნახეთ, ვინაითგან თავადი მენგრელისკი იმ დროს ზუგდიდში არ ბიანდებოდა. ჩვენ გვგონია, წარწერა, რომელიც ბროსესთვის მოუციათ და რომელიც თვით ბროსეს არ გადმოიღო, ამ ხატს უნდა ეკუთვნოდეს. წარწერა, როგორც თვით ბროსეც შენიშნავს, ვერ უნდა იუოს რიგანათ გადმოიღებული. მოკვყავს ეს წარწერა იმ რიგად, როგორც ბროსეს მოგზაურობაშია:

„მოგვთა მოართვეს ძღუენი საღმრთო ქალწულსა სამ ნაწილთა ნიუთთაგან გრქენილსა, ოქრო, კბილნი და თმანი ჯორად შემზადნა ღმერთმან, კარდმოსცნა ტუგეთა გამოსხსნა, თუთ სახელ იდგა: მე ვარ ძე ღვთისა. შენ ცათა უგრცელესო და ქერაბინთა უწყესთაესო, მოქვისა ღვთის-მშობელო, ჩვენ ცვა-ფარვათა შენთა მინდობილმან და მსასრებელმან სიტყვისა შენისამან, აფხაზეთისა კათალიკოზმან ევ-

¹) ისტორია ღვთის-მშობლის წმიდა სარტყელისა, იხ. Муравьевъ. Грузія и Арленія, ч. III. стр. 279—284.

თავი საყვარელიძის, მოვაჭრეები ხატი ესე და დავასყენე წმიდას ტაძარს შენსა, მოქვეს, სახსრად სულის ჩემისა, რათა არა დამსჯო დღეს მას დიდს განკითხვისასა. ამინ“.

უფროსი საყვარელიძე აფხაზეთის კათალიკოსად იყო მე-XVII საუკუნის დასაწყისში, მალაქია კათალიკოსის წინ. კარებზე იმავე ხატის წერებულა:

„განმანსლბელი ხატისა ამის, მთავარი და მწერბელი თლი-
აფხაზთა, სვანთ-ლენხუმთა, დიდის რუსეთის ღენერალ-მაიორი, გან-
სხვავებული ორდენ-კავალერია, დადიანი მეორე ლეონ, და თანამეცხე-
დრე ჩემი დედოფალი მართა, ძისა ჩვენისა დავითის აღსაზრდელად
და სულის ჩვენისა სახად, წელს ქრისტესით ჩუი, მასისა ა:“

ღვთის-მშობლის სარტყელზედ, მურავიოვის თქმით, ზემოთ გა-
მოხატულია ძველი სურათი ღვთის-მშობლისა, სარტყელი დიკონის
ოლარს წაგავს. ქვემო ნაწილი ძლიერ დაძველებულია. შემოღობილი
ძვირფასი ქვებით თქროს ამისზე, მარგალიტებით, ზურმუხტებით
ქარვებით.

8. აქვე ვნახეთ ბარძიმი ვერცხლის მხედრელის წარწერით: „და-
დიანი ლეონ“. ეს ლეონ დადიანი უკანასკნელი ლეონია ანუ ლეონ V,
როგორც ძე, რომელიც გადაიტვალა 1846 წელს.

ულის-კარის ჯვარი.

ზუგდიდიდან ცხრა ვერსზედ მდებარეობს სოფელი ულის-
კარი, რომელშიაც ინახება სასწაულთ-მოქმედი ჯვარი, ანუ როგორც
მეგრელები უწოდებენ, ულის-კარის ხატი. ეს ჯვარი განთქმულია
მთელს სამეგრელოში თავის სიძლიერით. ამას მოსდის აუარბელი
თაყვანისმცემელი და შესაწირავი. მეგრულს არც ერთი ხატი და ჯვა-
რი ისე არა სწამს და სასწაულთ-მოქმედათ არ მიიჩნია, როგორც უ-
ლის-კარის ხატი. ამ ხატზე დაფიქრებული სიმართლეს ვერ გადუ-
ღის, რადგანაც დარწმუნებულია, რომ ოჯახიანათ ამოვარდება. ჩვენის
თსოვნით ადგილობრივმა მღვდელმა ეს ჯვარი ჩამოსვენა ზუგდიდში
და ჩვენ შემთხვევა მოკვეცა გატყუებულმა და ფოტოგრაფიული სურ-
ათიც გადაიტვიტო. ზეწირ გადაიტვიტო, რომელიც ადგილობრივმა

მღვდელმა გვიამბო, ეს ჯვარი სვანეთითად მოუტანია ერთს ცლესს, გვარაჲ როგავას, კაცია დადიანის დროს (უნდა ვიგულისხმეთ კაცია II + 1788). როგავა გამოქცეუა დადიშკელისს და დასახლებულა უელის-კარში. აქ იმის ჩამომავალს ეგნატე როგავას ვოშეი და ზატარა გუმბათიანი ეკლესია აუშენებია და ეს ხატი იქ დაუსვენებია.

ჯვარი სულ უბრალო ხელობის არის, ვერცხლით შეჭედილი, 29×19 სანტ. ვერცხლის ფირფიტებზე გამოსახულია ძრიელ ულახათოდ ოთხი სურათი წმიდა გიორგისა. ქვემოთ წმიდა გიორგი ფეხზე მდგომარეა, დანარჩენ სამს ფრთაზე ცხენით არის წარმოდგენილი, ვეშახს გმირავს, ხოლო შუაში წელს-სუგითი სურათია მთავარ-ანგელოზისა მედალიონში. ზემო ფრთას ექვსი ძვირფასი თვალი უნის. მეორე მხარეს სდა ვერცხლზე უშნო მხედრულით მე-XIX საუკუნისა აწერია:

„მღ(ღელე)მ¹) გაბრიელ როგავა გავაჭედიე²) ხატი სულის უელისს“.

ასეთი ხელობის ჯვარი თითქმის უველა სვანეთის ეკლესიაში არის და საზოგადოთ მთებში.

ჯვარი ჩასვენებულია შეკერილს ბუდეში წითელის მადლისა, რომელიც შემკობილია იუფნებით, ჩანჩხურებით, თვლებით და სხვა მიკერებულის ვერცხლის სამკაულებით და ატრეთვე ძეწკვებით. ჯვარი ჩაკერებულია ბუდეში და ჩვეულებრივ მნახველს მხოლოდ ზემო ნაწილი შეუძლია გაშინჯოს. ჩვენ, რასაკვირველია, მთლათ გაგშინჯეთ და ფოტოგრაფიული სურათიც კადმიფილეთ.

კ ო რ ც ხ ე ლ ი .

კორცხელი ასუ კორცხური მღვდარეობის გზაზედ ზუგდიდისა და წაღენ-ჯიხას შუა, ათი ვერისის სიშორეზედ ზუგდიდიდან. აქ არის ზატარა ქვის გუმბათიანი ეკლესია, ძველი ზუგდიდის ეკლესიის ტემპაზედ აშენებული ლევან მე-II დადიანის მიერ მე-XVII საუკუნის პირველ ნახევარში და ეკუთვნის ჯვარის მონასტერს იერუსალიმში, რომელიც წინეთ ქართველების იუო. მგვალი გუმბათი ეკლესიისა დამკარებულია ოთხს

1) დედანში: მღმა.

2) ამ სიტყვის ნაწილი გ ა ვ ა განმეორებულა.

ოთხუთხედ ქვისაგან აშენებულს სვეტზედ. გუმბათში შვიდი ჰატარა თანჯარა არის და ვველას შერჩენია ძველი ხის ჩარჩოები. წინეთ ეკლესია სულ მოხატული უოფილა კარგი ნახელავის ფრესკებით, მაგრამ ესლ სულ შეთეთრებულია და მოჩანს მხოლოდ ცოტა მხატვრობა საკურთხეველში და აგრეთვე დასავლეთის კედელზეა, სადაც ხატია წმიდა გიორგი, წმიდა დიმიტრი და წმიდა თეოდორე. ჰირველ ორს ბერძნული წარწერები აქვს. ჩრდილოეთის კედელზე დახატულია ცოტა დაზიანებული სურათი ლევან მე-II დადიანისა, დასავლეთის მხრით ეკლესიას მიშენებული აქვს შტოი გაშლილის თაღებით. ამავე კედრით ეკლესიის მოშორებით ქვის კაშხია სულ სურათი დაბურვილი და ძრიელ ღამაზ სანახაობას წარმოადგენს.

ეკლესიაში დამარხულია ისტორიკოსი ნიკოლოზ ანუ ნიკოლაი დადიანი. ერთ საფლავის ქვაზედ სწერია:

„სამთავროსაგან სახლისა გიორგი დადიანის ოტიას ძის ასული ნინა შემოვიდა საფლავსა შინა (შა) ჩუჟე წელსა თთვეს ნოემბერსა. იცხოვრა მეუღლესა თანა 17 წელი და ედ სა...“

შემდეგი წარწერიდან სჩანს, რომ საფლავის ქვა დაუღვია ნიკოლაი დადიანს ჰირველს ჩუჟე წელსა. ამავე ნიკოლაი დადიანს განუხლებია ეკლესია 1815 წელს და ამის შესახებ მხედრული წარწერა მოიპოვება სვეტზედ ეკლესიაში:

- 1) ედ შეუმკობელისა და დარღვეულისა ეკლესიისა ამის
- 2) განმანსლებელი აღმშენებელი და შემამკობელი ნიკოლაი
- 3) დადიანი გუშდრებ აღმოკითხველთა შეწყალება ჩემი ღთისა მიერ ით
- 4) ხოვით რათა თქუზნტა შეგიწეაღოსთ ქრისტემან
- 5) 1815: ჩუიე წელს იგნისის 12 იბ:

ერთს დაბეჭდილს მარხვანზედ წარწერა უჩვენებს, რომ ის შეუწირავს ნიკოლაი დადიანს 1817 წელს თავის მეუღლის კრისტოვის ასულის მარამის სულის მოსახსენებლად.

ეკლესია განუხლებით უკანასკნელად კიდევ 1858 წელს. და ამის შესახებ მხედრული წარწერა მოიპოვება კანკელზედ:

1) სასო და შესავედრებულ ჩემო ღვთის-მშობლო მარიამ, განგიახლე ტაძარი შენი სიძულლისა და დარღუჭლებისაგან შემწეო-

ბითა ქრისტეს საფლავის არხიმანდრიტის ჰოკოფიოსისა და მრეგლ-
თა შენათა ჩუნტ. ეკრეთუტ შეგიმევე კანკელი წმიდის ამის საუდრისა

2) შენისა შენაწევრებითა არხიმანდრიტის ნიკიფორუსა და მრე-
ვლთა შენათა ჩუბ-ს წელსა: შეიწიე წვლილი ესე შესწირავი ჩვენ-
გან ვითარცა დედაკაცისა მის და მუზვერისა მხმობელისა: ღო მილ-
ხინე შე ცოდვილსა ამის მსახური წმიდისა ტრაპეზისა შენისა ბლა-
დონინი მღვდელი დიმიტრი (თალორია).

კანკელზე ბრასეს დროს სხვა წარწერა უოფილა, რომელშიაც
მითხრობილი უოფილა, რომ ეკლესია განუხლებია 1-ს ოკტომბერს
1811 წ. ნიკოლაჲ დადიანს, გიორგის შვილს, ლევან დადიანის სა-
თხად და სადეკრძელოდ მუდღლისა მისისა მარამისა, ერისთვის
ასულისა, და სათხად მამისა მისისა გიორგისა და დედისა მისისა მა-
რამისა, ამაშიძის ასულისა. ნიკოლოზის შვილები იყვნენ: გიორგი,
ბესარიონ, ჰეტრე და ჰაუდე

ხატები კორცხელის ეკლესიისა.

1. ხატი მაცხოვრისა -ვედრებისა, ვერცხლისა, ნაჭკედი,
53 X 40 სანტ., გაკეთებულია დადიანის ლევან II-ის ბრძანებით.
მაცხოვარი წელს-ზევითა, მაცხენა ხელში სახარება უწირავს, მარ-
ჯვენით ჯვარს სწერს. წამლით დახატული სახე მაცხოვრისა მქრ-
აღია, წმინდანები ამაზეზე გამაქანდაკებულნი ძრეულ დაბალი ხელო-
ბისა არიან. ზემოთ ორი სურათი. მარჯვნივ და მარცხნივ აშიებ-
ზე ზემორე მთელის ტანით „დედა: ღთისა:“ და „ნათლის: მტე-
მელი:“ მათ ქვემოთ წელს-ზევითნი სურათები: „წმიდა: გიორ-
გი:“, „წმიდა: დიმიტრი:“ ქვემოთ წელს-ზევითნი სურათები წარ-
წერით: „ეკრთხუელი დედოფალი ნესტან დარეჯან:“, „ქ: დადიანი
ბატონი ლევან:“

წინეთ შარავანდელი ქრისტესი შემოთბილი უოფილა ძვირფასი
ქვებით, მაგრამ შემდეგ გაუცარცვაგო და უბრალე ქვები ჩაუსხამთ.
ზემოთ სურათიუმეს შორის შენახულია ერთი წრე ძველი ძვირფასი
ქვებით, მაგრამ ხუთი აქაც აკლია. ქვემოთ მხედრული წარწერა აქვს:

1) ქ: სამებით: ერთობით: ღმერთო: მამაო: ძეო: და:
სულთ: უოფილა: წმიდანო: ძელო: კაც

2) თათვის: ქვეყნად: წყალბით: მოსრულა: რამელი: კორ-
ცით: ვსებულ: იქმენ: ქალწულის

3) აგან: უბიწოდ: დედად: ინებე: მის მიერ: კაცთა:
გამოცხადე: ჩვენ: თინა: შესულ

4) ილმა: ტვირთ: მძიმეზან: ცოდვთა: შებლაღუდმან:
ცვა: ფარვთა: შენთა:

5) მონდობილმან: მოსავი: ღმრთაების: შენისა: დადანი:
ლეკან: რამელმან: მოვაჭედინეთ:

6) ხატი: ესე: მაცხოვრისა: და: შევამკეთ: გვირგვინი:
ოქროთა: მის: კურთხეულის: სჯილის: თ

7) ვალებით: მარგალიტითა: და: სხვა: მისის: სახმარის:
იარადის: თვლითა: და: მარგალიტითა: შევამკეთ:

მეორე გვერდზე ვერცხლის ფიგურზე შემდეგი წარწერა არის:

1) ქ. ჰირველთაგან: მეოფო: სიტუგო: და: სიბრძნეო:
და: ღთისა: თანა: მეოფო: და: თანა: დაუსაბამოვო: და: თანა

2) არსო: და: თანა: სამარადისოვო: და: თანა: სწორო:
ღთისა: და: მამისო: და: უოვლად: სრულისა: ღთისა: წმ

3) ილისა: სულისა: იესო: ქრისტე: ჭეშმარიტო: ღთო:
და: მაცხოვრო: რამელმან: დაჭბადენ: ხილულის: და: უბი-
ლანის:

4) და: არ: არ: არსნი: არს: ჰევენ: მიიღე: მიწა: და:
ჭქმენ: კაცი: ხატად: და: მსგავსად: შენდა: და: ურჩებისა:
და: ცოდვისა: მისისა: თვის: ექსო

5) რთა: იქმნა: სიკუდილი: ეუფლა: და: წარწემა: რა-
მეთუ: არა: სრულიად: უტულებელს: თავ: არცა: დაივიწყე:
ქმნული:

6) გელთა: შენთა: არამედ: მიხედვედ: მრავლით: საქმით:
მოწყალებისათვის: შენისა: წინასწარმეტყველით: მოავლინენ

7) ანგელოზნი: დადგინენ: მცველად: და: ქმნენ: საკური-
ველებანი: და: სასწაულის: ურიცხვნი: უოველთა: შორის: ტომ-
თა: და: ხა

8) თესავთა: ხოლო: რაჟამს: მოიწია: სრულება: ჟამთ:
ნებითა: მამისათა: და: მოსლვითა: უოვლად: წმიდისა: სული

- 9) სთა: კორცნი: შეისხენ: წმიდისაგან: სულისა: და: მარადის: ქაღწულისა: უოვლად: წმიდისა: მარამისაგან: კ
- 10) ორცნი: შეიმოსენ: სულიერნი: და: სული: მიიღუ: სიტყვიერი: და: გონიერი: და: სრული: ღთი: სრულ: კა
- 11) ც: იქმენ: და: გამოსჩნდი: ხატითა: კაცებრითა: განგებულება: უოველი: სრულ ჭეუ: ჩვენ: ცაკვანცოველებ: ა
- 12) დამ: აღადგინე: და: დაცემული: ხატი: აღმართე: და: სარწმუნოება: დავკვიტვიცე: შენ: მიერ: კელწიფობით: ამაღ
- 13) ლებული: და: ქრისტიანობით: აღმატებულმან: კელწიფემან: დადანიშნ: ჰატრანმა: ლევან: და: თანა: შემცხე
- 14) დრემან: ჩვენმან: კურთხეულმან: სანატრულმან: დედოფალთ: დედოფალმან: ნესტანდარეჯან: ჭილადის: ას
- 15) ულმან: და: პირმშომან: ძემან: ჩვენმა: აღექვანდრე: და: მასთან: მდგომარემან: მანუზარ: რაოდენი: ქე
- 16) ბა: დიდება: და: მადლობა: და: შესხმა: კელ: ვეოთ: შენდა: დედა: საუკუნეთა: ღთისა: სიტყვისათ: კაც
- 17) ერისა: ღთის: მშობელი: რომელითა: სასკობითა: და სურვილითა: აღვიშენეთ: ჩვენ: ორთავ
- 18) კ: ტადარი: ესე: უოვლად: პატოისანი: სახელისა: თქვენისა: დავახატვინეთ: და: შევამკვივით: ხოლო: სო
- 19) ფლისა: ჟამთა: ვითარებისაგან: ჭერეთ: სრულად: ვერ: კელევაკით: საუდრისა: ამის: აშენებისა: და: დახ
- 20) ატვისა: მეტი: ამა: ვითარებასა: შინა: მოივლინა: განგება: და: უხანოსა: ამის: საწუთროსა: მცბიერო
- 21) ბა: და: მიიღვალა: ამიერ: სოფლით: სულთა: წამლები: და: ცხოვრებისა: ჩვენისა: სიცოცხლე: განმა
- 22) ქარგებულად: მიანლებული: კურთხეული: და: ჩვენის: სოფლის: მნათი: თანა: მეცხედრე: ჩვენი: დე
- 23) დოფალთ: დედოფალი: ნესტანდარეჯან: ჩვენ: მასუჯან: რადა: წმიდასა: ეკლესიასა: მოუნდების: კ
- 24) ავწვევით: და: გაფარიკეთ: რომელიცა: სწორად: შეკვეწინა: ოცდათი: კვამლი: კაცი: იუო: სხვა

25) ჩვენ: შევსწირეთ: და: შევამკეთ: სხსრად: სულის: მისტევებლად: ცოდვათა: მის: კურთხეულის

26) საუკუნის: განსსვენებლად: შევსწირეთ: ჯვარსა: წმიდასა: გოლგოთას: ამისთვის: ესრეთ: სსრებითა

27) რამეთუ: მხსნელმან: ჩვენმან: ჯვართათა: წარმოსტევევნა: ჯოჯობეთი: და: შეაძრწუნა: უმბაკი: და: სი

28) სსლით: მისი: მატოისანი: დათხიან: გოლგოთას: და: სისხლითა: მით გაწმქიდა: მამა: ჩვენი: ადამ: ცთომილი:

29) გამოგისხენით: ყოველნი: ცთომილნი: და: ცოდვილნი: ნათესავნი: მისნი: ესე: ვითარი: სსრებისთვის: შეგოვე

30) რდით: დედათ: დ'თისათ: ყოვლად: წმიდათ: მისგან: შობილთ: ძეთ: ჩვენთვის: ჯვარცმულთ: იერუსალიმს

31) ჯვარ ცხოვლის: მუოფელთ: წმიდანთ: გოლგოთათ: ჩვენ: ძემან: კელწიფისა: მანუჩარისმან: დადიანმა

32) მატრანმან: ლევან: მოვანჯედინეთ: და: დავანჯედინეთ: შევამკეთთ: ხატი: ესე: მაცხოვრისა: ოქროთა: მატ

33) იოსნის: თვალმარგალიტითა: ვერცხლის: ოქროს: წყლსანითა: და: მის: კურთხეულის: ოქროს

34) სჯილითა: მის: კურთხეულის: დედოფლის: ნესტან დარეჯანის: სულის: სხსრად: და: სთ

35) ხად: და: ძეთა: ჩვენთა: აღექსანდრის: მანუჩარის: და: ასულის: ჩვენის: ზილიხანის: აღსაზრდელა

36) და: დავასვენეთ: ტაძარსა: თქვენსა: კოცხერისა: დ'თის: მშობლისსა: მოიჭედა: ხატი: ესე: ქრონიკონ

37) სა: სამას: ოცდა: რვასა:
ქრონიკონი უდრის 1640 წელს.

2. ღვთის-მშობლის ხატი, წელს-ზევიითი, 44×32 სანტ., ჩხვილედი, წამლით ნახატი, მაგრამ შეკეთებული 1770 წელს, ვერცხლით შეჭედილი. ნაჭედი შესამოსელი ღვთის-მშობლის და მისი ძის (დაცულია მხოლოდ ქვემო ნაწილი) მშენიერის ძველი ქართულის ხელობის არის მე-XI—XII საუკუნის და აგრეთვე სახელების წარწერანი: **ՄՄՆ ՈՆ, ՆՎ ԿԿ**. მარჯვენადეუბი ახალი, შემკობილი 23 ძვირფასი ქვით, ყუიუბით, ამეთვისტონებით და ფი-

რუხებით. სამს ავიუხედ მოხანს არაბული წარწერა. ზურგის ვერცხლი ამ ხატისა ახლია და შემკობილი ჯგერით და გრეხილებით. აქვე მხედრულად აწერა:

1) ქ. კვლად აღიდე განმანლებელი ხატისა ამის დადიანს

2) კაცია ქტეს აქეთ ათას შვიდას სამოცდაათსა.

3. შესანიშნავი მილანქრიანი ოქროს ჩარხა ღვთის-მშობლის ხატისა, 19×16 სანტ., რომელიც ლევან მე-II დადიანს 1652 წ. დაუკრავს ფიცარზედ და ამ ფიცარზედ დაუხატვინებია მაცხოვარი, ასე რომ ეს საუცხოო ბიზანტიური ხელობის შესამოსელი ხატისა ეხლა ამკობს მაცხოვრის ხატს, თუმცა მასზედ ბერძნულად აწერია „ღვლა ღვთისა“—*Μῆρ Θ'ς*. ამის განახლების ამბავს ლევან დადიანს მოგვითხრობს წარწერაში ზურგის ვერცხლზედ ხატისა:

1) ქ: ეჭ: შენ: სმინელი: უფლისა: დაბადებულისა: დამბადებ

2) ელო: ანგელოზთაკან: ზრწოლით: სკალობელი: და კაცთაკან: შიში

3) თ: თაყუანის სცემელი: იესო: ღმერთო: რომელსა: მართალნი: გიუუარს

4) და ცოდვილთა: სწულობ გვედრები: მე: კელმწიფე: დადიანი: 3

5) ატრონი: ლევან: შენ: მაცხოვარო: ხატო: სკურისაო: მოწ

6) უაღე: მექმენ: და: მომიტევენ უაველნი: შეცოდებანი ჩემნი:

7) ნებსითინი: და: უნებლიეთინი: და: შეიწირი: მოშიშრეული: მ

8) სხურება: ჩემი: ხატი: ესე: ჰატიოსანი: სხისა: შენისა და

9) ძველებული: განვახლე: ახ(ა)ლს: ფიცარზედ: კარდმოვალები-

10) ნე: ზურგი: ვერცხლით: მოფაჭედინე: და: სახე: თქუენი:

ახლად: და-

11) ვახატვინე: ჩუენდა: სადღეგრძელოდ: და: გასამარჯუებლად ძ

12) ეთა: და: ასულთა: ჩემთა: წარსამართებლად: ამინ: უთალო

13) განვახლებინეთ: ხატი: მინაქრისა:

14) ქორთიკონისა: სამას: და ორმოცსა: ლევან (ხართულად).

ქორთიკონი უდრის 1652 წელს.

შესანიშნავი ხელობის არის ფერადებიანი მილანქრით შესრულებული შემკულებანი ხატისა, თავის წრე, ხლართულები მარჯვნივ და

მარცხნივ, ზემოთ და ქვემოთ, მაგრამ კიდევ უფრო შესანიშნავია თავის ტუხნივით აშოები, რომლებზედაც წარმოდგენილი არიან მილანქრით გაკეთებული სურათები: მიძინება ღვთის-მშობლისა, რომლის მარჯვნივ და მარცხნივ თითო ანგელოზს თითო მოციქული მიჰყავს იერუსალიმში მიძინებად გამზადებულის მღვთის-მშობლის სარეცელისკენ. მარცხენა აშოაზე ხარება გამოსატყუელი შუაში და ზემოთ და ქვემოთ ქერუმიმ-სერათი. მარჯვენა აშოაზე იოაკიმ და ანას შეხვედრას, აქ დაცულია მხოლოდ იოაკიმის სურათი, ანასი აღარ არის. ამ აშოაზეც ზემოთ და ქვემოთ სერათი-ქერუმიმია გამოსატყუელი. ქვემო აშოაზე ქრისტეს შობა არის წარმოდგენილი, მის მარჯვნივ თეოდორე ტირონია, თუმც ბერძნული წარწერით უნდა უთვლიყო წმ. ეკატერინა და წმიდა ბარბარა, მაგრამ უკანასკნელის ადგილზე სრულიად არაფერი არ არის. მარჯვენა კუთხის მილანქრიათი სურათები დაკარგულია. ხელობა ამ საუცხოვო ნაშთისა ეკუთვნის, კონდაკოვის აზრით, მე-XI საუკუნის მეორე ნახევარს. ჩვენში ხშირია ხატი, რომელზედაც მიკერებულია კანცლაკეპებულად დამუშავებული მილანქრიათი მედალიონები სურათებით. მაგრამ მთელი ამ ჩარჩოს სურათები ერთად არის გამოშვებული და გამოშვებული სამილანქრა ქურში და გვამცნავს, თუ რა გულგანნი და იმედანი უთვლია შემილანქრე მოხელე ამ ხატისა¹⁾.

იმავე ლენ მე-II-ეს დადიანს, რომელსაც განუხლებია ეს ხატი, ამავე ხატის უკეთ დასაცავათ გუგუთებისებია დიდი კუბო, 65 X 47 სანტ., რომელზედაც ქვემოთ კუთხეებში დაუხატვინებია თავის თავი და მისი მეუღლე დარეჯანი, ხოლო ზემოთ ათორმეტნი წინასწარმეტყველები მხედრულის წარწერებით და თავიანთ სიმგოლიური ნიშნებით. აქ წარმოდგენილი არიან წინასწარმეტყველები: გედეონ, იაკობ, მოსე, ესაია, ეზეკიელ, იერემია, იონა, დანიელ, დავით, ბარლამ, ზაქარია და აბაკუმ. ქანდაკებანი წინასწარმეტყველთა ძრიელ მდაბალი ღირსების არის. ბევრათ უკეთესია ქანდაკებანი ლევან და დარეჯანისა წარწერებით:

¹⁾ უფრო დაწვრილებით ამის ხელობის შესახებ იხ. კონდაკოვი. Описание пам. стр. 98—101. Brosset, Rapp. IX, p. 2—9.

„ქ.: კელმწიფე დადიანი.: ზატონი.: ლევან“

„და.: თანა.: მეცხედრე: მისი.: კურთხეული.: დედოფალი.: ზატონი.: ნესტან დარეჯან“.

ამთ შუა დიდი მხედრული წარწერა:

1) ქ.: ეჭა.: უამოდ.: შენგან.: და.: უდედოდ.: მამისკან.: ცათა.:.

2) სიტყუთა.: დამუარებული.: საშოთა.: დატიე.: და.: უნებულად.: ბ

3) ანკანა.: შენგან.: ქაღწულო.: კორცნი.: შეისხნა.: დმერთი.: შე

4) მოქმედი.: და.: მცხობარი.: უოგელთა.: არსი.: კურთხეულ

5) არს.: სახელი.: შენი.: რომელსა.: ქვეუნა.: და.: ჭაერი.: შეიმზა

6) დებთან.: სიტკობებისა.: შენისა.: განშვენებულისათა

7) იკურთხევიან.: შეფენი.: შენ მიერთათა.: მიზეზითა.: შენ

8) მხოლასა.: დედისა.: ქაღწულისა.: შესაგედრებელსა.: კოცნ

9) ერისა.: ღთისა.: მშობელსა.: ჩვენსა.: თინა.: შეხელიდმან

10) ტვირთ მამიშემან.: ცოდვათა.: შებდალულმან.: ცვა ფარვა

11) თა.: შენთა.: მონდობილმან.: მოსაგმან.: სამსახურისა.:.

12) თქვენისამან.: დადიანმან.: ლევან.: და.: თანა.: მეცხედრე

13) ანმან(წი):. ჩუენმან.: დედოფალმან.: ნესტანდარეჯან.: მოგი

14) ჭედეთ.: ხატი.: უდ.: ზატონისანი.: სახისა.: თქვენისა.: ო

15) ქრო მინაქრითა.: ორთაგუ.: სწორობით.: მას უკან

16) ჩვენსა.: დადიანმან.: ლევანსა.: მოვაჭედინეთ.: კუბო.:.

17) ესე.: ამა.: ოქროსა.: მინაქრისა.: ხატისა.: და შევამკვივით.:.

18) წინასწარმეტყულებისა.: გამოყვანითა.: და.: ოქროსა.: წ

19) ულისა.: დაფურვითა.: მის კურთხეულისა.: ჩვენისა.: სო

20) ფლისა.: მნათისა.: და სულთა.: წამდებისა.: დედოფლისა.:.

21) ნესტანდარეჯანისა.: სულისა.: სახსრად.: და სახხად.: და

ცოდვათა.:.

22) მისთა.: მისტყუებლად.: და შესანდობლად

23) მოიჭელა.: კუბო.: ესე.: ქვსა.: სამსა.: ოცდა.: რვასა

ქორანიკონი უდრის 1640 წელს.

წ ა ლ ე ნ ჯ ი ს ა ¹⁾.

წალენჯიხის მღებარეობს ჭანის-წელის ჰირზე, 30 ვერსზე წუგ-დიდიდან. ეკლესია აშენებულია შთაზედ, ხოლო დაბა ქვემოთ, ჭანის-წელის ჰირზედ. აქ არის მომრიგებელი მსაჯულის სასამართლო, სცხოფრობს ბოქაული და გამართულია დუქნები. ეკლესიაზედ მისასვლელად გქელი აღმართი უნდა აიაროთ; თხემზედ შთა ცოტას დაივაკებს და ამ შთის მინდორზედ არის ამართული ძველი ღამაში გუმბათიანი ეკლესია თლილის ქვისგან ნაშენი. ეკლესიას უფლის გაღავანი ქვის კოშკებითურთ, ესლა ბეჭრ აღაგას დაქტეული. დასავლეთის მხრით გაღავანს უერთდება ნანგრევები დაღანების სასახლისა, ჩრდილოეთ დასავლეთის მხრით ამართულია ქვის სამრეკლო. ესო საკმაოდ ვრცელია. ადგილის მღებარეობა მშენიერი. გადასახელი საუცხოვო. წყარო ცივი და ანკარა. ბროსეს მოგზაურობის დროს 1847 წელს აქ ცხოვრობდა გრიგოლ დაღანი, შვილი ტარიელ დაღანისა. ტარიელ დაღანი ძმა იყო უკანასკნელი იმერეთის მეფის სოლომონ მეორის ცოლის მარიაშ დედოფლისა, რომელიც გადაიფა-ლა ჰეტერბურგში 1841 წელს. ტარიელ დაღანი მმართველად იყო სამეგრელოს სამთავროსა 1802 წელს. მე-XIV საუკუნიდან წალენჯიხა ერთი უმთაურესი საცხოვრებელი ადგილი იყო დაღანებისა. აქ შთა ქქინდათ სასახლე და საგანსური და ზოგიერთნი მათგანნი აქ იმარხებოდენ. წალენჯიხაში იჯდა ეფისკოპოზი, ვახუშტი ბატონიშვილის სიტუვით, „მწეემსი ჭანის მდინარისა და დაღის მდინარის შორისის ადგილთა, კავკასილამ ზღვამდე“.

წალენჯიხის ეკლესია აშენებულია ჯვარის გეგმის სახედ, შიგნით სამნაწილედა, გუმბათი აქვს შეხამებული სიმაღლისა ეკლესიის სიდიდესთან. გუმბათში ათი გქელი, მატრამ ვიწრო ფანჯარა არის. შუა კვეტერი ხუთ ფრთიანათ გამოღის გარეთ, როგორც ხობში და

¹⁾ წალენჯიხის ეკლესიის შესახებ ცნობები მარტო ბროსეს მოგზაურობაში მოიპოვება (Rapp. IX, p. 8—21) და ამ მოგზაურობიდან ამოკრებილი ცნობები მოჰყავს დ. ბაქრაძეს თავის *Кавказъ въ древн. пам. христ. вв.* 66.

ცაიშში, ხოლო დანარჩენი ორი მომრგვალებით. ეს გარემოება უჩვენებს, რომ წალენჯიხის ეკლესია უფრო ძველია ხობის და ცაიშის ეკლესიებზედ. ფანჯრები და კარები აქ შემკობილი არ არის ქართულის ჩუქურთმებით. კედლები სადაა. ქვა ტლანქათ ნათალი. ერთი სიტყვით ევლათური მოწიბობს, რომ თავი ეკლესია უფრო ძველია, ვიდრე ცაიშისა და უნდა იყოს აშენებული არა უკვიანეს მე-X—XI საუკუნისა. ეკლესიას უფლის სამივე მხრით, აღმოსავლეთის გარდა, შტოები გაშლილი თაღებით, იმ რიგით, როგორც ეს ხობშია სამხრეთით და დასავლეთით. შესაგალი შტოებიდან უთველ მხრით არის. აქაც, როგორც ხობში, ზოგიერთი ნაწილები შტოებისა გადაკეთებულია სამარხვ ეკვდრებათ დადიანებისა. სამხრეთის მხრით მარტო აღმოსავლეთის ნაწილია შტოისა ეკვდრად გადაქცეული და დანარჩენი ოთხი თაღი გაშლილია, ჩრდილოეთის შტო კი მთლათ ეკვდრებათ არის დაუფილი. დასავლეთის შტოს თაღები გაშლილია. ჩვენის აზრით ამ შტოების შემოგება ეკლესიისთვის ეკუთვნის ვამეე I დადიანს მე-XIV საუკუნეში (1384—1396). ბროსე კი მთელი ეკლესიის აშენებას მიაწერს ვამეე I-ს. ვამეე I-ის დროს აგრეთვე მოხატულია ეკლესია. წარწერა, რომელიც მოხატვაზე მოკვითხრობს, მაშენებელთა და გალატოზთაც იხსენიებს, მაგრამ ეს იმას არ ამტკიცებს, რომ თავი ეკლესია იყოს იმ დროს აშენებული. სამი მხრით ასეთი შტოების აშენება მცირე საქმე არ იყო და ამ შენობაზე უნდა იყოს საუბარი ნაკლებათ დაცულს წარწერაში. შესანიშნავი ჯვარცმის ხატის წარწერა იხსენიებს მეცამეტე საუკუნის დადიანებს, რომელთაც ხატი შეუმკვათ წალენჯიხის ეკლესიისათვის. მამასადამე მე-XIII საუკუნეში აქ ეკლესია უკვე ეოფილა. ასეთ შესანიშნავ ხატებს უბრალო ეკლესიაში არ ათავსებდენ მეფენი და მთავრები. რომ შტოები, როგორც ხობში, ისე აქაც მერმეა მიშენებული, ეს ცხადია: შტოებს ზოგიერთი ფანჯრები დაუხვია.

ფ რ ე ს კ ე ბ ი .

წალენჯიხის მოხატვის ამბავი თვით ეკლესიის ორთავე დიდ სვეტზე უოფილა დაწერილი ქართულად ასომთავრულით და ბერძნულ-

ლად დიდრონის ასოებით. შავრამ ერთიც და მეორეც ნაკლებფანად არის დაცული. ზოგიერთი სიტყვები და ასოები, რომელნიც ესაა აღარ არიან, ბროსეს დროს დაცული უოფილა. ასეთს სიტყვებს და ასოებს ჩვენ დიდ ფრწხილებში ვათავსებთ. მარჯვენა სვეტზედ სწერია:

ჟ	ხატრანისა
ჟ	ერისთავთ ერისთავისა და
ჟ	მანდატურთ უხუ-
ჟ	ცესისა დადაისისა
ჟ	ვამეუის ბრძა-
ჟ	ნებითა მოვ[იუფანე]
ჟ	კოსაანტიმ[ო]-
ჟ	ვლით მხატვარი
ჟ	კირ მანთელი
ჟ	ეგეინიკოს
ჟ	და დავახატეინე
ჟ	[ესე ეპლესია შეწე-
ჟ	ვნიითა დმ[ირთი-
ჟ	[სათა. ვინც]ა შენ-
ჟ	[დობა ბრძ]ანთ,
ჟ	[თქვენ]ცა შეგინდოს
ჟ	[დმერსამან], ამინ, ამინ, ამინ.

ამ წარწერის მარჯვნივ იმავე სვეტზე ბერძნული წარწერაა და-
ზიანებული. იხ. ბროსე. Rapp. IX, p. 61.

მარცხენა სვეტზედ სწერია იმავე ხელით:

ჟ	წარვეგზავნეთ
ჟ	მაცხოვრისა
ჟ	შეწეგნითა კო-
ჟ	სტანტიშოვლეს
ჟ	და მოგეუვა-
ჟ	ნეთ მხატვარი ე-
ჟ	სე კირ მანუელ

1) ბროსეს სწერს: მოვ(ედ).

2) ბროსეს სწერს: დავხატე.

ნახლებული და აქც, როგორც მარტვილში, ერთი ფრესკის ქვეშ ადგილ-ადგილ მოჩანს სხვა ფრესკები. ეს ეწინევა ნამეტნავად ქვემო ნაწილებში ეკლესიის. ბევრ ალაკას ფრესკები გაფუჭებულია და გადარეცხილი, მაგრამ ზოგ ალაკას საკმაოდ კარგად არის დაცული. საკურთხეველის ცაში წარმოდგენილია მშვენიერი სურათი ღვთის-მშობლისა წარწერით **ՄՐ Թ՛Ա**. ღვთის-მშობელი ფეხზედ მდგომარეა, ხელებ-ამეერილი სჯედრებულად, მარჯვნივ უდგას წმიდა ჰერკე—**Բ՛Ն** : **Մ՛Մ** : და მიქელ მთავარანგელოზი—**Բ՛Ն** : **Մ՛Ի՛Ն** : მარცხნივ წმიდა პავლე—**Բ՛Ն** : **Մ՛Ի՛Մ** : და გაბრიელ მთავარანგელოზი—**Բ՛Ն** : **Մ՛Ի՛Ն** :

ამას ზემოთ საკურთხეველის ცაში უოფილა ამდღება ქრისტესი და ამდღება ღვთის-მშობლისა, მაგრამ ეს მხატვრობა სულ გაფუჭებულია.

საკურთხეველის თაღზედ ზემო ნაჩვენებ ფრესკების წინ სწერია ასომთავრულით:

**ՅՐՄԻՎՕՒՆ ԶՕԵՆԻՕՒՆ ՆԼԴԻՄԻ ԺՕԻԶԼ-
ԿՄԾԸ ԶՆԶԼԻԹ ԲԼԿԵԴԻԶԵ ԹԻՍԸ ԿՍՆԻԶՕՒ-
ԻԴԻԸ ԿՕԻՆԻԹԻՄԾԸ... ԸՆՅՕՐՕՄԸ ԻԼԿԻՅՕՒ-
ԻՕԻՄԸ...**

ღვთის-მშობლის ფრესკის ქვეშით საკურთხეველის ბაღელზე წარმოდგენილია ლიტურგია ანუ გამის წირვა ანგელოზთა, სამ-სამი ანგელოზთა მარჯვნივ და მარცხნივ. ამთ ქვეშით ეკლესიის მამნისა წარწერებით: **Բ՛Ն** **Մ՛ԿՆՎՕՒՆ**, **Բ՛Ն** **ԸԹԸԸԸԸԸԸԸ**, **Բ՛Ն** **ՕՒԿԻՕՒՆԻՆ**, **Բ՛Ն** **Կ՛ԿՆԻՄ**, **Բ՛Ն** **Կ՛ՆՍԿԸԸԸԸ**, **Բ՛Ն** **Ն՛ԸԿՆՕԸ**, **Բ՛Ն** **Ը՛ՆԸԿԸԸ(sic)**, **Բ՛Ն** **Ը՛ՆԿՕՒՄՕՒՆ**, **Բ՛Ն** **Ը՛ՆԿՕՒՄ**, **Բ՛Ն** **Կ՛ՆԿՆԻՄ** და სხვა.

été envoyé, avec le secours du Sauveur, à Constantinople, d'où j'ai ramené ce peintre, Kyr Manuel Ewienikos... avec Makharébeli Kwabalia et Andronicé Gabisolawa". ზევ გაბისოლავას მაგიერ გაბისოლავას კუთხოლობთ, რადგანაც ბერძნულ წარწერაში გაბისოლავა სწერია.

ბი, შიგნით და გარეთ მოხატულია. შიგნით ერთს სურათს აწერის წმიდა ღეონ—**ԲՆ ՄԿՈՒՔ**. ჩრდილოეთის სვეტის აღმოსავლეთ ნაწილზე წინეთ ვიღაც წმიდანი თუ მღვდელმთავარი უოფილა დასა-ტული, მაგრამ შემდეგ წაღწეხიელს ევდემონ ჯიანს მე-XVII სა-უკუნეში თავის თავი დაუხატვინებია ამ სურათზედ. ძველი მხატვრო-ბა აქ აქ აშკარათ მოჩანს. ევდემონის ზემოთ მაცხოვარის წელს-ზე-ვითი, რომელიც ორივე ხელით ჯვარსა სწერს ევდემონს. ამ სურათს ხუცურად აწერია მარცხნივ:

ՕՓԷՆՕ: ՆԿՆՕ:

უფალო იესო

ՓԻՆԵԲԿ: ԿԿՕ:

ქრისტე, ძეო

ՄԸ: ՆԿԿԿՕ: Ո

და სიტყვათ

ԹՆՆՕ: ՄԿԻԿԿԿ

ღმრთისათ, შეიწყალებ

ԲԸՄԿԻՔԿԿԿ

წაღწეხიელი.

Ն: ԿԿՄԿԿԿԿ:

ევდემონს

ՀԸՆԿԿԿԸ:

ჯიანსა

ՄԿՕ,ԿՄՕ,Կ: ՈՂԿԻԿ

შეუწოდოს ღმერთ-

ԿԿԿ:

მანი.

მარჯვნივ ამ წარწერის გაგრძელება ჩამოვარდნილა და მოჩანს ძველი ფრესკის ბერძნული წარწერის ასოები, ხოლო ბოლო ქართუ-ლის წარწერისა შერჩენილია:

ԿՆԿԸ: ՄԿԿՅՕ

ვინცა შენდო-

ԿՆԿ: ԿՕ,ԿՆԿԿԿԿԿ:

ბით მომხსენით...

ლეგან დადიანის ეკგდური.

დასავლეთის ნაწილი ჩრდილოეთის შტოისა შეიცავს ლეგან II დიდის დადიანის სამფაქს და უერთდება დასავლეთის შტოსაც. შე-სავალი აქვს დასავლეთით და ჩრდილოეთით, დასავლეთის შტოიდან ეკლესიისა. ამ უკანასკნელი კარის ზემოთ ქვაზედ შემდეგი მხედრუ-ლი წარწერა:

1) ქ. მე: კობისკობისმან: წაღწეხიელმან: ევდემონ: ჯიან-მან: დავახ

2) ტვინე: ეკდრის: კარი: ჩუენის: კელმწიფის: დადა-ნის: ლეგანის: ს

- 3) დღეგრძელობა: და გურთხეულის: ბატონის: დედოფელ
 4) ის: ნესტან: დარეჯანის: სულისათვის: დაისტა: კარ
 5) ი: ესე: დროსა: და: ჟამშია: დიდისა: კელმწიფისა:

დადიანისა:

6) ბატონისა: ლევანისათა: ქრთხესა: სამსა: ოცდა: ათ

7) ქვსმეტსა: ამინ: და კირიელისონ: დაწვერა: მე: ესე: წინამძღვარმან: საუდრისა: ამის: მაქსიმე: მელიაძისამან:

ქართნიკონი უდრის 1648 წელს. ევდემონ წაღუნჯიხელი ჯაიანი ეოფილა თანამედროვე ლევან II დადიანისა. ეკვდრის კარის დასტვის დროს ლევან II ცოცხალი ეოფილა, ხოლო ნესტან-დარეჯანი გადაცვალებული.

დასავლეთის კარის ზემოთ გარედამ მხედრულად აწერია:

1) წუალობათა: ღვთისათა: ჩუენ: თქუენ: მიერ: დატულ: ტრფიალმან: და: შინდო

2) ბილმან: წმიდისა: სახელისა: შენისამან: დადიან-გურიელმან: კელმწიფემან: ბატონმან: ლეონ:

3) ძემან: დიდისა: კელმწიფისა: მანუჩარისამან: ავაშენე: ეკდერი: ესე: და: აკლდამა: მას შინა: ძვალთა:

4) ჩუენათთვის: მიწა: ვართ: და: მიწად: მივალთ: და: ძვალი: აქა: ძეს: ხოლო: სული:

5) ჩუენი: ფრიად: საწუალობელი: იკსენ: მაცხოვარო: ჯოჯობეთის: მწარისა:

6) სასჯელისგან: რამელსა: დამიძ: ეოკლიევე: სასოვება: შენდა: შობა

7) რთ: შეისმინე: ვედრებისა: ჩუენისა: საჯენ: მტერნი: ჩუენნი: მაცხოვარო: წაღუნჯიხი

8) საო: დამიცვენ: ჩუენ: საფარველითა: თქვენითა: თანამეტხედრე: ჩუენი: დედოფალთ: დედოფალი: ნესტან-დარეჯანი: ნი: სიმრავლეს შინა უ

9) ამისა: და: ჰირ მლი: ჩუენ: დაყუენეთ:

შიგნით სამხრეთის კედელზე დახატულნი არიან ლევან დადიანი და მისი მეუღლე ნესტან-დარეჯან, შუაში ეკლესიის ანუ ეკვდრის ტემპის ქვეშ მათი ძე, ალექსანდრე, ან მანუჩარი. ზემოთ ქრისტუა

წელს-ზევითი, რომელიც ამ ოჯახს აკურთხებს ორივე ხელით. წარ-
წერს ამ სურათების ქვემოთ გადასულია. მოჩანს მხოლოდ:

„ქ. ესე ბელი ჰატონისა“...

ამ სურათის ქვემოთ შუა ეკვტერში სსსაფლავა და ზედ დიდი
მარმარილოს ფიქალი აქვს, ამაღლებულის თავით ტახტის მსგავსად,
სიგრძით სამი ადგილი, განით 21 გოჯი, და ზედ მხედრულად აწერია:

1) ქ: ძმანთ: მამანთ: და: ნათესავანთ: ჩვენი: ამ: ჩვენის:.
აკლდამისა: და: ეკუდრის: საქმე: ეს: მოგახსე

2) ნთთ: ჰირველად: ჩვენის: მამის: და: ზაზის: ეკუდ-
რის: ეს: წინა: ეკუდრის: იუთ: და: სრულობით: ჩვენი: ნათესა

3) ვი: ელმწიფე: ვინც: გამოსულა: ამ: წინას: ეკუდრ-
ში: საფლავადეს: 1) და: ეს: ჩვენი: აშენებული: ეკუდრის: წინა:
კარის: ბჭე: და: ცუდი: აღაგი: იუთ: და: აწე: ჩვენ:

4) ელმწიფემან: დადინმან: ჰატონმან: ლევან: ქუმან:
დადინის: ბატონისა: მანუჩარისმან: და: თანა: შემტხედრემან:
ჩვენმან: დედოფალმან: ნესტან-დარე

5) ჯან: ასულმან: ჭილაძისმან: ეს: კარის: ბჭე: ეკუდ-
რად: ავაშენეთ: ქვეშ: ორი: ტანი: აკლდამა: გავაკეთეთ: გამო-
დმა: ჩვენი: დასაწოლი: ტახტი: ვქენით:

6) და: კლდმ: ჩვენი: საბატონის: შვილის: აღექსანდრი-
სა: და: მისთა: მეუღლეთა: ძვალისა: ჩსაყრელი: არ გავაკე-
თეთ: ამისთვის: რომე: ამას: შემოგვეწიფართ:

7) უოველს: ჩვენს: გვარის: კაცსა: და: ცოდვა: და:
ბრადი: შემოგვიყრათ: რომე: ამ: ერთსა: მტკაველს: მიწას:
არ: შემოგვეცილოთ: და: ჩვენი: ძვლები: ამ: ჩვენის: გაკ

8) ეთებულის: აკლდამიდადმა: არ: შესსრათ: და: არ:
აიდეთ: ორი: მარმარილოს: ქვა: გვაკლდა: და: კოსტანტინე-
პოვლიდადმა: მოგვიტანინებია: ერთზე: დაწვოლ

9) ილ: ვართ: და: შორე: გულზე: წაკვიდგამს: აწე: რა-
მანც: ქუმან: კაცისმან: ანუ: ჩემმან: გვარის: კაცმან: ამ: ჩვე-
ნის: ნასყიდის: მარმარილოს: ტახტიდადმა:

1) წინა ეკვდერი შუა ეკვდერია სამხრეთის შტონისა, რომელსაც მა-
ნუჩარის ეკვდერი ეწოდებინ.

10) ჩუნი: ძალი: შესძრა: ჩუნი: ძალი: აილა: და: ამ: ტახტუ: სხვა: მკუდარი: დაწინო: ჩუნიმც: ცოდვა: და: ბრალი: რომელმანც: ჩუნი: ძალი: შ

11) უძრა: და: ამ: ტახტუ: მკუდრის: დაწოლა: მონ-დომნი: იმსამც: აქუს: და: რომელიც: მკუდარი: ჩუნი მუტი: ამ: მარმარელა: დასაფლავთ: იმ

12) სმც: კეითხვის: და: რომელმანც: აღმინა: ძემან: კაცისამან: ჩუნი: ძალი: აქელაძე: შესძრა: და: აილა: ჩუნი-ნადმცა: მუქუდა: ის: გა

13) ნიკითხვის: და: ჩუნიმცა: ცოდვა: აქუს: მას: და: ჩუნი: ცოდვათ: მიერ: ჰასუნი: და: სასჯელი: მიხედოს: მას: საშინელს: დღეს: განკითხვისას: ხოლო: ამ

14) ს: ცხორებას: რისხვა: ღთისა: უხინებელი: სი-გლახაკე: მთუმენელი: სიკუდილი: უფამო: უდროთ: საკიცხელი: და: მტერთა: მისთა: მიერ: სახარე

15) ღ: ქს: სამს: ოცდა: ოთხს.

ქორთიკონი უდრის 1636 წელს. ნესტან-დარეჯანი მიიცვალა 1639 წელს, ხოლო ლევანი 1657 წ.

სამხრეთის კარის მარჯვნივ დახატულია სხვა დადიანები. ერთს წაბლალულის მხედრულით აწერია:

1) ბატონიშვილი: როსტომ: ძე დადიანისა:

2) ხელმწიფის დადიანისა: მამიასი: ძმა: ხელმწი

3) ფისა: ბატონისა: მანუჩარისი.

ეს როსტომ ბატონიშვილი, მამიას ძე და მანუჩარის ძმა, ისტორიაში ცნობილი არ არის.

მუთრეს წარწერა ხუცურია, რომელიც ბრესესაც მოკვავს:

„ლიპარტიანი ბატონი გიორგი, ძმა კელმწიფის მანუჩარისა, ბიძა დიდის კელმწიფისა დადიანისა ლევანისა და ძე დიდის კელმწიფისა ბატონისა მამია დადიანისა“.

ეს ცნობილი გიორგი ლიპარტიანი, ბიძა ლევან მე-II-ს, რომელსაც ლევანმა ცოლი, ნესტან-დარეჯანი, მოსტაცა.

ქალის სურათს ამის ზირდაზირ წარწერა აქვს, რომელიც ძრიულ წაბლალულია და ამიტომ ჩუნი კითხვა საჭკვა:

„დედოფალთ დედოფალი პატონი ელენე(?) . . . ხელმწიფი-
სა . . . თანამეცხედრე . . . [მე]ფისა გიორგისა(?)“.

დასავლეთის კედელზედ ქალის სურათს აწერია:

„პატონიშვილი ელენე ასული ხელმწიფისა მანუჩარისა“.

მანუჩარ დადიანის ორი ქალის სახელი ცნობილი არ არის ის-
ტორიაში. როგორც სჩანს ერთ მათგანს რქმეგვა ელენე.

მარჯვნივ მეორე ქალის სურათს აწერია:

„პატონიშვილი მარიამ ასული ხელმწიფისა მეფისა მანუჩარისა“.

ეს ის კარგათ ცნობილი მარიამია, რომელიც წინეთ 1621 წ.
ცოლად გაუგა სვიმონ გურიელს, ხოლო შემდეგ 1638 წ. როსტომ
მეფეს ქართლისა.

ჩრდილოეთის კარის მარჯვნივ დახატულია ძრიელ წამოსდები
ვაჟაკი მაღლის თეთრ თავიანის ქუდით. წარწერა ადარ დაცულია. ეს
უნდა იუოს ძმა ან ბიძა ლევან მე-II-სა.

ამრიგად ლევანის ეკვდრში დახატულნი არიან გარდა ლევანის
ოჯახისა, მისი ძმები, დები და ბიძა.

მანუჩარ დადიანის ეკვდერი.

შუა ნაწილი სამხრეთის შტოსა შეიცავს მანუჩარ დადიანის ეკვ-
დერს. კანკელი ამ ეკვდრისა ახალია და ზედ აწერია:

„მცირედი ესე მთავარანგელოზისა ეკვდერი და სასაფლავო მთა-
ვრის დადიანის ძის მანუჩარისა დავახატეინე საფასითა ჩემითა მოლო-
ზანთ (მწთ) მოლოზონმან პეტრიძემ ჩუაგ-ს იუნისსა კა დღესა“.

ეს ეკვდერი სულ მოხატულია. დასავლეთის კედელზე დახატუ-
ლია დადიანი და მისი მეუღლე. ზემოთ შუაში ქრისტე წელს-ზევი-
თი, რომელიც ორივე ხელებით ჯვარს სწერს ცოლ-ქმარს. ქრისტეს
ქვემოთ წაბადებული წარწერა არის ხუთ სტრიქონათ, რომელიც აღ-
ბათ ბრასეს დროს უკეთ იკითხებოდა. ის კითხულობს:

- 1)
- 2) ტონისა ალექსანდრეს მეუღლემან
- 3) დედოფალ პატონმან ნესტან-დარეჯან
- 4) ეს შე დავახატეინე დედა
- 5) სანდრე პატონმან ლეგ

ამთ მარცხნივ მეორე ფრესკა არის უფრო ახალგაზდა კაცისა, წარწერიდან იკითხება მხოლოდ: **ԸՓԸՖՆԻԿԻՆԸ . . . ԿԻՆ**
 . . . **Ը՚Ի**==თეჟიქესა.. [შეუნდ]ენეს [დმერთმან], ამინ.

მარჯვნივ მთავარანგელოზია გამოსატუღი, ხოლო შემდეგ მხარულთ უხუცესი, რომელსაც ტათა უჭირავს ხელში და ფრესკას ცემთ აწერია:

ՅՆՇԻԿՈՒՄԵ: Օ, მზარეულთ უ-

ԷՕԸԿԻՆ: ԿՕԿ ხუცესი ქობა-

ԸՄՆԸ: ԿԿԿՆ: ლია ქველი.

ამის მარჯვნივ მეორე ფრესკა უწარწერო მამაკაცისა, მთელის ტანით, როგორც ვეგლას სხვა ფრესკები.

ზრდილოეთის კედელზედ შუაში დახატულია დიდებული ძრიულ ჭრელის ტანისამოსით, მარცხნივ მისი ცოლია და მარჯვნივ მისი მოძღვარი კანდელაკი ჭრელის თიღონით. ცოლ-ქმარის წარწერა წაბლა-ლულია და ჩვენ საეჭვოდ ასე ვკითხულობთ:

Յ՚ԿՕԻՆԻ: ԿԿԸՎՕ՚ՆԸ: მანუჩარ ქვაბულია,

ՅԿՕ.ՈՒՄԿ: ԿՆՆ მეუღლე მისი

Օ.ՈՒՄԸԿ რომაქ

ԿՕՎՕԻ ჯობორი-

ՓԸԿ ფხე¹⁾.

კანდელაკის წარწერა ცოტა უკეთ არის დაცული:

ԿՆԿԾԿԻՆԸԿՆԸ ԿՕ კანდელაკისა მო-

Կ.ՈՒԿ.ԻՆԸ: ԿՓԿ ძღვარსა ეფე-

ԿՆԿԻՆԸ: ԿՕՆ[Ը] მიძესა მოლ(ა)(?)

ԿՕՓՆԸ ԿԿՆԿՆ ყოფილსა. მეუქი-

ՆԿԾ[Կ]Ե ზედე(კ)ს

ԿՕ.Կ.Ծ.Օ შეუნდოს

Ն ՈՒ დმერთ-

ԿԻ მან.

ამავე ეკვდრში კანკელის მარჯვნივ დახატულია დადიანი, რომელსაც უგავია ხელში ბებმა კვლესიისა ანუ ეკვდრისა, წარწერა სკამოდ წაბლალულია და ჩვენ ასე ვკითხულობთ:

¹⁾ ანუ ჯუბურიფხე.

ქათხტუჩტუ ქათხტუჩტუ	ერისთავთ ერისთავსა
ხტუტათხსხტუ ფტუფტუ	პატრონისა დადიანისა ლე-
ხტუ ფტუფტუხს მტუ მტუ.	ვანს შეუხდევქ დმურთმან.

ამის მარჯვნივ მისი ცოლის დახატული წარწერით:	
ტტუტუ ხტუტუტუტუტუტუ	თანა მეცხედრესა
ხტუტუტუ ფტუტუტუტუტუ	მოსა დღოფთაფლსა
ხტუტუტუ მტუ მტუ	მარესს შეუხდევქ დმურთმან.

ამათ ქვემოთ მათი პატარა ქალი დახატული.

აქ მოხსენებული ლევან არის ლევან I († 1572). მის ცოლს მართლა მარეს ერქვა.

შუა კედელზე კიდევ უოფილა დახატული სხვა დადიანი, მაგრამ ეს ფრესკა ეხლა სულ ჩამონგრეულია, ხოლო მისი ცოლის სახე კიდევ სჩანს წარწერით: ... „თანა მეცხედრესა მათსა ანიკას(?) შნ ღტუ“.

ერთი ფრესკის ახლო ამავე ეკვდერში იკითხება:

„პატრონისა დადიანისა ტუ იტუ ტუ მათი ე...ე აღზარდე ღტუ“.

ამრიგად თუმცა ამ ეკვდერს მანუჩარის ეკვდერი ეწოდება და მანუჩარი აქ არის დასაფლავებული, მაგრამ ჩვენს მანუჩარის სურათი ვერ ვიპოვნეთ და მისი სახელი კედელზე ვერ ამოვიკითხეთ.

აღმოსავლეთის ეკვდერი.

აღმოსავლეთის ეკვდერში ჩრდილოეთის შტოისა ბრახსეს დროს დახატული უოფილა ფრესკა კაცისა ეკლესიის გეგმით ხელში და ქალისა. წარწერები არა ვქტინია. ეხლა ამათ ადგილზე დახატულია ჩონით დუტუ დადიანი, მისი შეუდღე მარამი და ტუ მათი გიორგი ურმა. ამათ ზემოდან აკურთხებს ქრისტე ორივე ხელებით. ეს ფრესკები დახატულია 1863 წელს.

ამ ახალ ფრესკებს მხედრული წარწერები აქვთ:

„მთავრის დადიანის კაცის ძის ტუ დუტუ დადიანი, შეუდღე მისი სვანეთის მთავრის დადიშქელიანის ასული მარამი. პირმშო ტუ მათი გიორგი“.

ამათ ზემოთ შვიდ სტრიქონიანი წარწერა:

1) ჩვენ ორთავე შეუდღეთ სიცოცხლესა შინა გარდაიცვალა ამიერ სოფლით პირმშო ტუ ჩვენი გიორგი

2) შობითგან თუთხმეტის წლისა და ჩვენ მშობელნი მისნი დაგ-
შითთ საწუთთას ამას სოფელსა მწუნხარებასა შინა. ხოლო

3) დასაფლველად ძისა ჩვენისა და შემდგომად ჩვენთვის და
შთამომავლობათა ჩვენთათვის განგახლებეთ ძველი ესე ეგვიპტური და
განგაშვენეთ

4) ყოველივე შესაძლებელით ჩვენით, კანკლის დახატვით და ყო-
ვლისავე საეკლესიოს სამკაულით, ბარძიშ-ფეშხუშით, წიგნითა და

5) შესამოსლითა, მარადის მოსახსენებელად ძისა ჩემისა გიორ-
გისი და შემდგომად ჩემთვის და შთამომავლობათა ჩემთათვის:.

6) დადიანის კაცის ძის ძე დუტუ დადიანი.

7) მთავრის დადიშქელიანის ასული მარიამ: ჩუგ-სა წელსა, ო-
ღამბრის წ.

ჩრდილოეთის მხრით ეკვდური მოიხრევა მხოლოდ აღმოსავ-
ლეთის ნაწილში შტოისა. ეს ეკვდურიც წინეთ სულ მოხატული ყო-
ფილა, მაგრამ ესაა მხატვრობა გაფუჭებულია. არ ვიცით, რომელ
დადიანების სამარხი იყო აღნიშნული ეკვდური.

დასავლეთის მხრით ეკლესიის ბოლოსე უჩვენებს საფლავის ქვას,
რომლის ხუცურს ნაკლულებანს წარწერაში იხსენიება **ΥΒΞΑΙΟΝ**
ΡΑΥΝΗΥΝ (Rapp. IX, p. 9). იქვე, ლევან დადიანის ეკვდრის
კარის ჰორდაზორ, ყოფილა ბოლოსე დროს ნაწვეტებათ შენახული წარ-
წერა, რომელიდანაც ვტყობილობთ, რომ წალენჯიხის ეკლესია გაუ-
თხრებიათ ახსახებს და შემდეგ ვიღაც გიორგის და მის მეუღლეს
თეთუას განუახლებიათ ეკლესია და შეუწირავთ მამული და უმები და
მათი საფლავც აქ გაუკეთებიათ (ibid., p. 10).

ხატები, ჭარბები და სხვა ნივთები წალენჯიხის ეკლესიისა.

1. ხატი დიდი მაცხოვრისა ოქროსი, ქართულის ხელობისა, მი-
ლანქრიანი მუდალიონებით შემკობილი, ერთი საუკეთესო განძი ქარ-
თულის სამილანქრო ხელობისა. სახე მაცხოვრისა ფერადებით ყო-
ფილა დახატული ფიტარხედ, მაგრამ ქვემო ნაწილი დამწვარა და
შერე შეუკეთებიათ და განუახლებიათ. ტანი მოჭედილია ოქრო-

თი. მაცხოვარს მარცხენა ხელში სახარება უჭირავს. მარჯვენით ჯვარსა სწევს. სახარებაზე სამი ძვირფასი ქვა მჯდარა, მაგრამ ესლა აღარ არის. თავის წრე მაცხოვრისა სვედით და ძვირფასი ქვებით უოფილა შემკობილი, მაგრამ ძვირფასი ქვები დაკარგულა. ზემოთ გამოხედილ როსეთებში აწერია: **IC XC**. აშია შემკობილი უოფილა ათი ქართულის მილანქრიანი შედლიონით, მაგრამ დაცულია მხოლოდ ცხრა, მეათე ქვემო აშიისა შუა ნაწილზე აკლია. ზემო აშიაზედ შუაში იესო ქრისტეა წარწერით **IC XC**, მარცხნივ დედა ღვთისა წარწერით **M^ρ Θ^ς**, მარჯვნივ იოანე ნათლისმცემელი აგრეთვე ბერძნულის წარწერით. მარჯვნივ და მარცხნივ აშეობზე არის მილანქრიანი შედლიონები წმიდა ჰაგელის და პეტრესი წარწერებით: **Ρ^ς Π^τΡ^{ος} Π^αΤ^ρΟΣ**, **Ρ^ς Π^αΡ^ΤΡ^{ΟΣ}**. ამათ ქვემოთ წმიდა დიმიტრი და წმიდა იოვანე ღვთისმეტყველი: **Ρ^ς Ι^ωΑ^νΝ^η Δ^ιΜ^ιΤ^ρΙ^{ος}**, **Ρ^ς Ι^ωΑ^νΝ^η**. ქვემო აშიის კუთხეებში—წმიდა გიორგი და წმიდა ლუკა მახარობელი: **Ρ^ς Λ^{ου}Κ^α**, **Ρ^ς Γ^εΩ^{ργ}Γ^{ιος}**. ამ შედლიონებს შუა ათი მილანქრის ჰატარა. როსეთებში უოფილა, მაგრამ ოთხი დაკარგულა და ექვსი შერჩენილია და უველას ჯვარის სახე აქვს. მილანქრიანი სახეები შესრულებულია ოქროზედ, ძრეულ წაგავან ხელობით და ფერადების შესამებით ღვთისმშობლის ხატს ხობის კაღესისა, რომელიც აგრეთვე შემკობილია მილანქრიანის შედლიონებით ქართულის ხელობისა და რომელზედაც ჩვენ უკვე გვქონდა საუბარი (იხ. ზემოთ, გვ. 139—140). ეს ხატი და ამ ხატის მილანქრიანი შედლიონები უნდა ეკუთვნოდენ მე-XII—XIII საუკუნეს.

შიგნით მაცხოვრის ხატს ჩატანებული აქვს კძელი ჯვარი ძელი ჭეშმარიტისა, რომლის ორთავე მხარეს გამოხატულნი არიან წმიდა კოსტანტინე და წმიდა ელენე წარწერებით: **Ρ^ς Κ^οΣ^τΑ^νΤ^ιΝ^ιΟΥ**, **Ρ^ς Ε^λΕ^νΕ^ς**. ჯვარის გარდა აქ კიდევ ბევრი ნაწილებია წმიდანებისა მერმენდელის მხედრულის წარწერებით. ეს ჯვარი და ნაწილები დაფარულია ვერცხლის ფიცრით, რომლის შუაში ჯვარია გამოხატული, ხოლო დანარჩენი ნაწილი და აშეობი მოჩუქურთმებულია ბაღახ-უვაილთა მსგავსი ხლართულებით. შუაში ოთხ სტრიქონიანი ასომთავრული წარწერა:

ბოში, 19×13 სანტ. წინა პირზე ამ კუბის წარმოდგენილი
 არიან სურათები მაცნობრის შუაში და ეოვლად წმიდისა და იოანე
 ნათლისმცემლის მარჯვნივ და მარცხნივ. წმიდანები გამოსახულები
 არიან სრულის ტანით, ფეხზედ მდგომარენი, წარწერებით: **ԻՎ
 ԳՂ, ԿՑ ԲՆ ՈՆՆ ԶԿՕՎԿԻՆ, ԲՆ ԻՎ ԲԹՆՆ:**
ԶԵԻՎՆ. ჩასახელებულს ვერცხლის ძეწვეი აქვს მობმული გულ-
 ზედა დასკიდათ ჯვარის მტვირთველისათვის. მეორე გვერდზე, ვერ-
 ცხლის ფიგურაზე, ჯვარია გამოსახული და ირგვლივ ასომთავრულით
 აწერია:

- 1) ՈՒ. ՄԿ ՕՒԽԿԿ. ՄԸ. ԵԿՕ
- 2) ԺՎԿԸՆԸ ԶԲԸՆԿՆԻՆ. ԸՆ
- 3) ՕՒՆ ԾՎԾՓՆՆ ԹՕԿԸԺԸԸ
- 4) ՈՒ: ՄԿ: ՕՒԽԸԿԿ. ՄԸ.
- 5) ԵԿՕՒԿԸՆԸ. ԶԸԶԿՕՎՆ
- 6) :ԿԸԸՆԸ. ՄԿԲՆԸ: ԲՆԸ
- 7) ԶԿՈՒԺԿՆ ԿՆՆԿ. Զ
- 8) ԸՓԸԿՆԿ ԸԶՆԸ: ԸԸ

ქვემოთ სხვა მერმენდელის ასოებით:

1) ՈՒ ՄԿ ԿԸԸՓԿԸԸՆ ԿՎԺԸՆԿԿ¹⁾ ԿՕ-
 ԿԸՆԸ: ԸԸ: ՈՒ: ՄԿ: ԻՎ: ԿԶ[Ի]

2) ԿՆԸ: ԸԸ²⁾. უჭარამით:

„ღმერთო, შეიწუჯე ორსავე შინა ცხოვრებასა მანსკირის ასუ-
 ლი ღვდოფალი თუხარან“.

„ღმერთო, შეიწუჯე ორსავე შინა ცხოვრებასა მამკობი სეტისა
 შენისა წინამძღვარი ელისე ჯაფარიძე, ამინ, ამინ“.

„ღმერთო, შეიწუჯე კანდეჯაი გერასიმე(?) ქობაღია ამინ.
 ღმერთო შეიწუჯე იოანე ეჭობია“.

პირველი ორი წარწერა ერთგვარის ხელით არიან შესრულებუ-
 ლი და ხასიათი ასოებისა და სტილი სურათებისა მოწმობენ, რომ

¹⁾ ამ სიტყვის ასოები სულ გადასულია და ამიტომ ეს კითხვა
 საეჭვოა.

²⁾ ეს სტრიქონი განის აშიაზე სწერია.

ჩასსვენებელი უნდა იყოს გაკეთებული მე-XVI—XVII საუკუნეში. არ ვიცით ვინ არის მანსაკერტელის ასული დედოფალი თუხანან. არ ვუწიით აგრეთვე, როდის ცხოვრობდა წინამძღვარი ელისე ჭაფარიძე, უკანასკნელი წარწერა კი მე-XVIII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს, ან მე-XIX დასაწყისს.

ფვარცმის ხატი, რომელიც აღწერილს ჩასსვენებელში ინახება, დასაკეცია, სამ ფრთიანი, 12,5×16 სანტ. წინა პირზე დაკეცილის ხატისა წარმოდგენილი არიან წმიდა გიორგი და წმიდა დიმიტრი რომაულის სამხედრო ტანისამოსით და იარაღებით. სახელების წარწერა ასომთავრულით აქვს: **ԲՆ ԿՂ, ԲՆ ՄՂ**. ეს მხარე შემკობილია მარგალიტებით და სხვა მოსხო ძვირფასი ქვებით. როდესაც კარებს გახსნიან, თქვენ წინ წარმოგიდგებათ ამობურვით განკუდილი ფვარცმა სურცხოვო ხელობისა. ქრისტეს კვამი მოკძოა და ხელთფურად არის მიღურსმული ფვარზედ, წინამდგომნი ოთხია, ორი ქალი მარჯვნივ, ხოლო მარცხნივ იოანე ღვთისმეტყველი და ანგელოზი სუვირის მტემული. ფრთებზე გამხატულია დედა ღთისა და იოანე ნათლისმცემელი. ცადმოცემა მოკვითხრობს, რომ თვით ფვარცმა ამ ხატისა გაკეთებულია იმ ღურსმებიდან, რომელითაც ქრისტე იყო მიღურსმული ფვარზე. მართლაც ფვარცმა რკინისა ანუ ფლადისგან არის გაკეთებული, ხოლო უველა დანარჩენი ნაწილი ხატისა ოქროსია. ირგვლივ მთელი ხატი შიგნით ფრებიითურთა შემკობილია მრავალის მოსხო ძვირფასი ქვებით და მსხვილის მარგალიტებით. ხატის ზურგზე ასომთავრული წარწერაა:

1) :**Ք: ԺՕԿԿՄՆ: ԿՆԻՆԵԹՎՆ: ԻՎԿԻՆԵ: ԿՆԸ ԿԻ**

2) **ՆԻ: ՄԸ: ԽՂԺԸԿԸ: ՄԸ: ԵՂՄՂՄՆ: ՄԸ-ՂԹԿԻԿԿ: ԺՂ: ՄԻԲԺՕԹ: ՈՂԺԵ: ԲՎՆՕՎԹԸ: ՄԻԹԸ: ԸԺՂՄ:**

3) **ՆՎԺԻՆԹ: ԿԸԿԿՎԹ: ԽՂԵԸ: ՄԻԵԸ: ԿԸԸՂՕ: ԲՂԻՂ**

4) **ԽՂԵՕ: ԿԻՄՎՄԵՂ: ՄԻԵՂ: ԿՂՄԸԺԹ: ՎԸԸԵՂ: ՄԸՄ**

„წ. ორნატო თავწარსხმულთ, რომელმან იგი გამოიღო ტყეანი წმიდა მეთეული, გურიგინთა გიშობა, გურიგინთ, გამოცდილსა მშობელსა, თუნიერ მამაკაცისასა, დავით დაცევა, ქეთევან გვედრები“.

აქ მდებარეებული ქეთევან არის წმიდა ქეთევან დედოფალი, რომელიც იწამა სპარსეთში 1624 წ. ამას, რასაკვირველია, 1604 წლის შუამდგომლობა ეს ხატი თავის მუდღის დავითის († 1604) დასაცვლად. ხატი, როგორც ეტყობა, წამების დროს თანა ჰქონია სპარსეთში. ხალხი ქეთევანის წამების შემდეგ ალავერდელს მიტროფანეს ისპანს დაუხსნია ეს ხატი და იქიდან გამოქცეულა და ოდიშს ლევან დადიანთან შეხიზნულა. ალავერდელის გადაცვალების შემდეგ ხატი დარჩენილა წალენჯიხის ეკლესიაში. ეს ამბავი მოთხრობილია მხედრულს წარწერაში:

ქ: ჳი: დიდებ
 ულო: დედოფალ
 თ: სურაბინთა
 უცემთაესო: დ
 ა: უმადლეს
 თ: ქერაბ
 ინთათ: დ
 ედათ: ნათლი
 სათ: კარის
 ა: ღთის: მ
 შობელო: ა
 ლავერდე
 ღსა: მიტ
 როფანეს:

ისპანს: თეთრით: დაუხსნა: სახე: ესე: თქუენი: ჰატოისანი: ჰირველ:
 დავით: არაგვის: ერისთავსაგან: მთ
 ჭედლი: და: ნამკობი: ალავერდელი: აგარიანთა: ლაშქართაგან: მეოტ:
 ქმნილი: ჩუენთან: მოვიდ
 ა: და: ჩუენ: წალენჯიხის: დავაუენეთ: და: იქ: მიიცვალა: ხალხთ: ხა-
 ტი: ესე შენი: ჰატი

ოსანი:

ჩუენ: ღ
 აგვიტე
 ვა: და ჩ
 უენ: თან
 სასგენად:
 გინებე
 თ: კუბო
 ში: ჩაგა
 სგენეთ
 :რათა:
 წყალობა: შ
 ენი: თანა: მ
 ავალ: გვემ
 ოს: ჩუენ: ა
 წ: უგვე: გმ
 ვედრე

ბი: უენ: მიერ: ძღვევა: შემოსილი: მე: მოსავი: უენი: კელმწითე:
 დადიანი: ჰატრანი:
 ლევან ძე: კელმწითისა: დადიანისა: მანუჩარისი: რათა: ორსავე: ცხლ-
 რებასა: ჩემ
 სა: მცველ: და: მთარველ: მექმნა: და: არა: კვებულ: მუთ: მე: წყა-
 ლობისაგან: უენისა: ამინ:

ქვემოთ ქვანედ მხედრულათ ხელჩართულათ ამოჭრილია: ლევან.

4. ღეთისმშობლის ხატი ვერცხლისა, ჩჩვილედი, წელს-ზევი-
 თი, 37X27 სანტ. სახეები წამლით არის ნახატი წარწერებით:
ჩ. შ. შ. იღნ. ჩ. ქ. იღნ. შემოკობილია ძვირფასი
 ქვებით. აშია მონუმენტული აქვს. ხელობა, როგორც სხვა ხატე-
 ბისა, ლევან II-ის დროისა, მდაბალია. ხატი გაჭედილია 1640 წელს.
 ქვემო აშიაზე და ზურგის ფიცარზედ შემდეგი დიდი მხედრული წარ-
 წერა არის:

1) ქ: გვედრები: მოსავი: ღთაებისა: უენისა: დადიანი:
 ლევან: რთელმან: მოგაჭედინე: ხატი: ეს

2) ე: ყოვლად: წმიდისა: და: შევამკვივით: თვალითა: და: მარტალიტითა: და: ღვასვენეთ: წამხარსა: სსსხლ

3) ეს: კარისა: ეკლესიასა: შესანდობლად: და: მისტევებელად: ცოდვათა: მისთა: მის: კურთხე

4) ულისა: დედოფლისა: ბატონისა: ნესტან-დარეჯანისა: სულისა: სხსრად: და: სოხად: და: გავა

5) ჩინეთ: აღაპი: მოიჭედა: ხატია: ესე: ქვსა: სამსა: ოცდა: რვასა:

მეორე გვერდზე:

1) ქ: სამეხით: ერთ: არსებით: ღმრთაებისა: თვით: გამორჩევით: ნებულ

2) და: დედად: შეუვარებულა: ქალწულა: ყოვლად: წმიდა: ღთის:

3) მშობელა: ასულა: დავითიანა: და: ძირა: იესიანთ: მარიაშ: უვა

4) ვილა: ღთისა: საუნთსელა: და: თაფლა: გამომღებელა: წყალობი

5) საო: უკუდავ: მეოფელა: მოსაფათა: და: შევარებულათ: შენთა: რა

6) მელი: ღირსებით: კანდიერად: დედობრივითა: ბუნებითა: მეოხ: ხარ

7) შენ: ყოვლად: წმიდა: მშობელა: დამხსნელისა: და: მეუფისა: ჩვენ: მ

8) ოსავი: ღმრთაებისა: შენისა: დადიანი: ღვეან: რომელმან: მოვაჭედინე

9) თ: ხატია: ესე: ყოვლად: წმიდისა: და შევამკვივით: თვალითა: და: მარტალიტ

10) ითა: და: ღვასვენეთ: წამხარსა: სსსხლესა: კარისა: ეკლესიასა: შესანდო

11) ბლად: და: მისტევებლად: ცოდვათა: მისთა: მის: კურთხეულისა: თან

12) ა: მეცხედრისა: ჩვენისა: ჭილაძის: ასულისა: დედოფლისა: ბატონი

13) ს: ნესტან დარეჯანის: სულისა: სახსრად: და: საო-
ხად: და: გაფაჩინეთ: ს

14) აღაპო: თუესა: სეკნებოს(სიცი): რვასა: ღთი: მშობლო-
ბას: დღეს: ორის: მისახლის: კაცის: ხადილი: და: ორი: ორი

15) ს: მისახლისა: გოჭკომური: უნდა: მითიანის: ღო-
ხვადი: და: თოლიკაკა: მჭითა

16) ნამ: ერთი: ზრახა: ორი: მახათელი: ღომი: ხუთი:
გუდა: ღვინო: ქთამი: ჰუ

17) რი: უველი: და: კვერცხი: მთიუგანის: გურმიხილი:
მარლიამ: და: მისმა: სახლი

18) ს: კაცმან: გოჭკომურის: მაგიურად: ერთი: ცხვარი:
სამი: გუდა: ღვინო: სამი: ქილა:

19) ღომი: ერთი: ქთამი: შეორეს წელიწადს: ხუტაღვი:
ტონიამ: და მისმა: სახლის:

20) კაცმან: მთიუგანის: ერთი: ზრახა: ხუთი: გუდა:
ღვინო: ხუთი: ქილა: ღომი: ერთი: ქ

21) ათამი: ერთი: თეშმი: ჰური: უველი: და: კვერცხი:
ქრისტეობი: მისინამ: და: მ

22) ისმა: სახლის: კაცმან: მთიუგანის: გოჭკომურის: მა-
გიურად: ერთი: ცხვარ

23) ი: სამი: გუდა: ღვინო: და: სამი: ქილა: ღომი:
და: აღაპსა: იქმოდენ: უთუეს: წელ

24) იწადსა: კურთხეულის: დედოფლის: ნესტან დარეჯანის:
სულის: სახსრად: და: საო

25) ხად: მშიერსა: და: გლახაკსა: აჭმევდენ: ერთმან:
მღვლემა: და: ერთმან: მთაფა

26) რმან: იმ დღეს: ჟამი: სწირის: და: სწირავად: გა-
გვიჩინა: ერთი: ქილა: მარლი: ზ

27) რახისა: და ცხურის: თავ: შეკრდი: და: გულ: ღვი-
ძლი: ზრახისა: და: ცხურის: ტუა

28) ვსა: და: ფერკებსა: მთიუგანელსა: მისცემდენ: აღაპ-
ში: გასცემლად: გაგვიჩე

29) ნია: ეჭვის: ქილა: მარლი: როგორცა: ამში: სწე-
რთა: ბატონის: მონელები: ას

30) რე: კარიკებდეს: აწე: რამანცა: ადამის: ხათესავმან: ესე: ადაპი: რამანცა: შებატო

31) ნემან: და: ანუ: დედოფალმან: მშაფოს: პირველ: შენ: შერისხდი: შენ: ძეო: მხოლ

32) ოდ: შობილო: თანა: შამით: უოვლად: წმიდით: სულით: შენითურთ: შერმე: უოველთა:

33) წმიდათა: შადლითა: ნურათამცა: სინანულითა: ნუ: იქნების: ხსნა:

34) სულის: მისის: სახსენებელი: და: კურთხევა: მისი: წვეულ: შერწენებულ: და: კრულმცა: არის: სული: და: კორცი: მისი:

5. ღვთისმშობლის ხატი ჩივილედი, ვერცხლის, 33 X 24,5 სანტ., შემკობილი 9 ქვით, მდაბალი ხელობისა, ვეჭუ შეუნარგისა გაკეთებული 1843 წელს. ზურგზედ შესდრულად აწერია:

- 1) ქ სამღთოსა ხატსა შენ შამისასულის
- 2) და სულის სძლისა ღრუბლისა მისსულ შვირის
- 3) დედისა მღუთისა საიდუმლოსის თბის
- 4) ხელ უეავ შემკობად უღირსმან ოქრო ვერცხლით
- 5) და იქმენ ჩემდა აღმობრცველ შეტადების.
- 6) ვიღვასწე ესე ასულმან სუანთა მთავრის
- 7) თანა შეერთმან დადიანის ძისა ძის
- 8) მარიამისად უღირსმან მარიამმან
- 9) გარდმოაჭებე შადლი შენი ჩ(ე)მზედა
- 10) და შემიწვალე ძით ასულით შეუდლით
- 11) ჩემგ-სა წელსა მარტის ი-სა.

6. ჟვარი სამწესოს სატარებელი ვერცხლის, მოვეითელი, 30 X 20 სანტ. ხეტარი შეჭედლია მონიქურთმებულის ვერცხლით, აკრეთვე სიონის თავიც. პირველ გვერდზე გამობურვით განჭედლია ჟვარცმა წარწერით: **ՄԿ ԿՒՏԻՄ ԿՓՄ ԽՏԸԸ**. ფრთებზე შედალიონებში წარმოდგენილნი არიან: ზემოთ მთავარანგელოზი, მარცხნივ დედა ღვთისა, მარჯვნივ იოანე ღვთისმეტყველი, ქვემო შედალიონის სურათი არ არის. შემკობილია ქვებით, რომელთა შორის ზოგი დაკარგულია. სიონზე გამოხატულნი არიან: ღვთისმშობელი:

საუკუნეში, სოლო მეორე წარწერა, რომელიც მთქვის საუდრის შემკობას იხსენიებს, ეკუთვნის მე-XVII საუკუნის დასაწყისს.

11. თუთში ვერცხლის მხედრულის წარწერით:

ჟ: ქვა: შენ: წმიდათა: უწმიდესო: შვიდათ: ცათა: უმაღლესო: ქერახინთა: უზემთასო: უოველთა: ქრისტანთათა: სასოგო: და: შესაგედრებულო: დედაო: ნათლისო: უდ: წმიდაო: დედოფალო: ღთის: მშობელო: მარადის: ქალწულო: მარამ: ცათა: და: სრულ: ქვეყნის: შემოქმედო: ღთო: ჰირთ: ღთისსო: მცნოვარო: წაღუნჯინისო: გვედრებოთ: ჩუენ: ღიპარტიანი: გიორგი: და: შეიწირე: მცირე: ესე: შესწირავო: ბარძიშ თუშხუმი: წირვის: იარაღი: კურთხეულის: დედა: ჩემის: ხვარამზე: ღთთქიფანიძის: ქალის: სულის: სახსრად: და: სახსად: და: ჩუენდა: სადღეგრძელოდ: და: გასამარჯვებულად:“

წარწერა მე-XVIII საუკუნეს უნდა ეკუთვნოდეს. თუ აქ მოხსენებული გიორგი ღიპარტიანი კაცია ჩიქოანის ძეა, იმ შემთხვევაში უნდა ვითუქროთ, რომ ერთერთი ცოლი კაცისა იყოფილა ხვარამზე ღთთქიფანიძის ასული.

7. ჯვარი დიდი ხისა, ვერცხლით შეჭედილი ზეთ გამოხატულის წმიდანებით, მდაბალი ხელობისა, 54×44 სანტ. ზედ წარმოდგენილნი არიან: ზემოთ დედა ღვთისა ჩხვილედი—**ՄՄԸ ՈՒՄԻՆԸ**, იესო ქრისტე—**ԻՇ ՄԻ** და მის ქვემოთ წმიდა გიორგი—**ԻՇ ՄԻ**; შუაში: იესო ქრისტე—**ԻՇ ՄԻ**; დედა ღვთისა—**ՄՄԸ ՈՒՄԻՆԸ** ორჯერ მარჯვნივ და მარცხნივ, წმიდა ესტატე—**ԲՇ ԿԵԸԸԸԿ** და იოანე ნათლისმცემელი. სულ ქვემოთ წმიდა გიორგი **ԲՇ ՄԻ** მთელის ტანით, მის ზემოთ კიდევ ერთი წმიდანი. წმიდა გიორგის ქვემოთ სწერია ასომთავრულით:

ԲՄԻՆՆ : ՄԸՄՐԻՆՆ „სულს დადიანის ღიპარი-
ԳՄԻՆՆ : ՄՐԻՆ : ՈՒՄ ტის შეუნდგენეს ღმერთმან“.

აქ მოხსენებული ღიპარიტ უნდა იუოს ან ღიპარიტ II († 1512) შამა დავლეს შვილი, ან ღიპარიტ III, რომელიც დადიანთ კახდა 1658 წელს. უფრო ეკანასკნელ ღიპარიტს უნდა ეკუთვნოდეს ჯვარის შემკობა და წარწერა.

8. ჯვარი ვერცხლისა ჯვარცმულის გამოხატულობით ძრიელ მდაბალი ხელობისა.

განსაკუთრებით იტალიაში, სიღაც მიიღო კათოლიკობა და იწოდებოდა ბახა († 1658).

14. სისარება ხელთნაწერი ქაღალდზე, 24 × 19,5 სმტ., ორ სვეტად, ნუსხა ხუცურით, უბრალო ხის უდით, მკრამ სისარებას ჩადებულა გერცხლის ბუდეში, ოქროთ დაფერილობა, თავის გასაღებით. პირველ პირზე ბუდისა ამოხუცებით განჭვდილია ჭყარცმა, ხილო მკრამზედ ჭოჭოხუთის წარტყენა. სისარება შემკობილია ოთხის დამაზი ნახელაგის მახარობელის სურათით, მათე და მარკოზს წერა ჭყარ დაწვით, კლამს სჭრიან, ლუკა უკვე სწერს და პირველი ორი სიტყვა დაწერია ბერძნულად, ოთხე ფიქრშია. წარწერება სხელუბისა ბერძნულია. ბოლოს ზანდუგი აქვს დართული. სარჩევის ბოლოს ტექსტის ხელით სწერია:

„ღიწერა და სრულ იქმნა წმიდაჲ ესე და სულთა განმანთლებელი წიგნი ოთხთაგო ბრძანებითა ღმრის მიერისა და მცეებრ ბრწენივადისა ოდიშის ბატონისა ღუბნ დადიანისათაჲ. მკაგლმცა არიან წელნი ცხორებისა მისისანი და სუკუნობცა არს სიკსენებელი და კურთხევა მათი“.

„სწავლობელი მწერალი რაფიელ (რფელ) მოაკსენეთ, სწავლობელი სუდითა, უფადრო ჩემო, გაძმე!“

შემდეგ ხუცის ხელთნაწერში მოთაგსებუდით თარგმანი-სკოთხეგები სისარებისა და ბოლოს უწერია:

„დადებამ დმერთსა სრულმყოფელსა უოფლისა კეთილისასა. დმერთო, აცოცხლე და ადღკრძელე ორთაგე შინა ცხორებათა და დანიან პატრონი ღუბნ და თანს შეცხედრე მათი პატრონი უდუნე და დეფოთადი ამინ“.

„დმერთო, შეაწაღე ამის მწერალი მისსე და მისნი მშობელები ამინ: და ვინცა შენდობამ ბრძანით. თქვენცა (თქნცა) შეგინდეს დმერთმან ამინ“.

წიგნი გადაწერილი უნდა იყოს ღუბნ I-ლის დადიანის და მისი მკრამდის უდუნეს დროს ორი მწერლის ხელით რაფიელის და მისსესა.

ღუბნ I გადაცხადია 1572 წელს. მისი ცოლის სახელს ბოლსე მარესთ უწიგნებს სიკსეოდ, მკრამ ცოლის სხელი უდუნე უოფილა, თუ ეს მკრამ ცოლი არ არის.

15. სახარება ხელთნაწერი ჰატარა ტანისა, 10,5 × 6 სანტ., სრულიად გაფუჭებული და დაშლილი, ძრეულ წიგრილის ნუსხა ხუცყრით ნაწერი, გაფუჭებული. ვერცხლის უდით, მდარე ხელთნისა. ბოლოს უწერია:

„აჲ სრულ იქმნა ღწის ნებითა წმიდანთა ესე სახარებანი გარესჲს მრავალ მთის ნათლისმცემელისასა კელითა მათ მიერ საგინებელის გაბრიელისათა და მიეძღვნა უფალსა ჩვენსა ღწით მთავარესა და ღწის საუკარელსა ბატონიშვილს სვიმონ(ნ)ს“...

შემდეგ სწერია:

„განსრულდა ჰეტრე ჰაგლეს დღესასწაულსა ქვნსა: უა:“

ქრონიკონი უდრის 1713 წელს. აქ მოხსენებული სვიმონ ბატონიშვილი არის ვახტანგ მე-VI ძმა.

ობოუჯის სამწერობელები.

როცა ჩვენ მივედით წაღენჯისას, სადაც ბოქაულის და მომრიკებელი მოსამართლის სადგური არის, იმ უამად იქ შეოფმა ადგილობრივმა გამოძიებულმა ევგენი ალექსანდრეს ძემ გამრეკელმა გვაუწყა, რომ იქ მომრიკებელ მოსამართლესთან მოწმეების დასაფიცებლად მოსვენებულთა სოფელ ობოუჯიდან ძველი ხატი, რომელსაც დიდი სახელი და ჰატივი აქვს სამეგრელოში. ეს ძლიერ ხატად არის მიჩნეული და საუურადღებო საქმეების გარჩევის დროს მოწმეებს მასზე აფიცებენო. ხატის გაშინჯვამ დაგვარწმუნა, რომ ეს სამწერობელი ვერცხლისა, საჭელი, ოქროთ დაფერილი, ღამაზი ხელთნისა, 35 × 35 სანტ. ზირველ გვერდზე გამობერვით განჭედილია წმიდაი რაფიულ—**ԲՆ ԺՄԽ**; წმიდაი მიქელ—**ԲՆ ԻԿԽ**; წმიდაი ქირობანი—**ԲՆ ԿԻԿԻ**; წმიდაი გაბრიელ—**ԲՆ ԿԿԻԿ**; წმიდაი მარამ(?)—**ԲՆ ԻԻ**. მეორე ზირზე ექვს ფრთიანი სერაბიმი ღომის თავებით აქეთ-იქით, სოლო ფრთებზედ—ზემთ ტრედი, მარჯვნივ და მარცხნივ ემბლემაები მზისა და მთვარისა კაცის სახედ წარწერებთ: **ԻԿԿ**, **ԻԿԻ.ԿԿԻ**. ზირველ გვერდზე ასომთავრული წარწერა არის, ოთხივე ფრთაზე განწილებული:

ნ-დ-ბ	ჟ-ჟ-ნ-ვ	ი
დ ი-ბ-ი	ბ-ო-ჟ	ჟ-ს-ჟ
ნ-დ-ბ	ზ-ნ-ნ-დ	ჟ-ჟ-ბ ჟ-ჟ
დ ბ-ჟ ო-ი	ბ-ჟ-ბ-ნ	ბ-ო ი-ბ-ბ
ბ-ჟ-ბ-ჟ	დ-ბ-ჟ-ბ	ბ-ჟ-ჟ-ბ-ო
ვ-დ-ჟ	ბ-ი-ბ-ჟ	ბ-ჟ-ბ-დ
ნ-დ-ჟ	ზ-ბ-ო	ბ-ჟ-ჟ-დ
ჟ ო-ბ	ბ-ჟ-ბ	ჟ
ნ-დ-ბ-ჟ	ჟ-ნ-ბ-ბ-ჟ	ბ-ჟ ბ-ი
ბ-ო-ჟ-ჟ-ბ	ვ-ბ-ჟ-ბ-ო	ნ-დ ჟ-ჟ
ბ-ი ბ-ბ-ბ	ბ-ბ-ნ-დ	ი-ნ-დ ბ
დ ჟ-ბ-დ	ვ-დ ბ-ი	დ ი-ბ-ბ-ი
ბ	ნ-დ-ბ-ბ	ნ-დ ბ-ჟ
ჟ-ბ-ჟ-ბ-ბ	დ ჟ-ჟ-ბ-დ	ი-ნ-დ ბ
ი-ნ-ნ-დ ჟ	ზ-ბ-ბ-ბ-ჟ	ჟ ო-ი ბ-ბ
ი-ნ-ბ-ბ ბ	დ-ნ-დ	ჟ-ბ-ბ-ბ
დ-ზ-ბ-ბ-ბ	ბ-ბ-ბ-ბ	ჟ-ნ-დ

უქარაგმით:

„სახელითა ღმრთისაჲთა მე გიორგი მეფემან დავსხენ ეს სამ-წერობელნი წმიდას აშას ეკლესიასა ქიაჩს, სალოცველად სულის ჩე-მისათჳს. მღვდელნო, რაჟამს შესწირვიდეთ გორცსა და სისხლსა ქრის-ტესა, ღოცჳსა მომიკსენეთ, ამინ. წმიდაო ღმრთის მშობელო, მეოხ მეუაგ წინაჲ ქისა შენისა და ღმრთისა ჩვენისა მე გიორგი მეფესა“.

სამწერობელნი ჩასვენებულთა საგანგებოთ გაკეთებულს ვერცხლის კუბოში, 36,5 X 35 სანტ., ზემო ზირი ამ ჩასასვენებელისა ორ ფართიანია, შუაში იხსნება და ზედ ცალკე ვერცხლის ფირფიტებზე ნაჭედია 12 წმიდანის სახე, წვევალ-წვევილათ, ესენი უნდა იყვნენ 12 მოციქულნი. წარწერები არა აქვთ. სოლო ვეტრეს კლიტეები აქვს ხელში. სამწერობელის წარწერის ფრანკული თარგმანი ბრათეს მ-ჭყავს თავის მოგზაურობაში¹⁾, სოლო ქართული ტექსტი ზირველად იბეჭდება აქ. ვინ უნდა იყოს წარწერაში მოხსენებული გიორგი მე-

¹⁾ Rapp. IX, p. 9.

ფე? სტილი ხელობის მე-XIII-XIV საუკუნეს მოგვაგონებს. ამიტომ აქ უნდა იკუთხდეს იმპერატორს ან გიორგი ბრწყინვალე (1318—1346), ან იმერეთის მეფე გიორგი I.

სოფ. ჯგალის ხატი ძელი ჭეშმარიტისა.

წალენჯიხაში მოასვენეს ჩვენის თხოვნით აგრეთვე სოფ. ჯგალის ხატი ძელი ჭეშმარიტისა. ეს ხატი, 23,5 × 12,5 სანტ., დაზიანებულია. ჩასვენებულია ვერცხლის ბუდეში ანუ კუბოში, რომელიც გაუკეთებია ცნობილს ლევან II დადიანს 1652 წელს და რომლის ზურგზედ მხედრულად აწერია:

- 1) ქ: ეჭა: ძელო: დიდებულო: ცხოველს: მუთფელო:
- 2) ჰატოისნის: ჯვარისაო: რომელმან: წვაღ
- 3) ობით: შენზედა: განიპურნა: უხრწნელ
- 4) ნი: მელაენი: თჯსნი: კსნისათჯს: ჩუენ
- 5) ინისა: უფალმან: და: მეუფემან: ჩუენმან: ძემან
- 6) ღთისამან: გაკურთხა: და: აწ: მუფენი: და: კელ
- 7) მწიფენი: შენ მიერ: იკურთხევიან: აწ: უაჰე:
- 8) კევედრები: მე: მოსავი: შენი: კელმწიფე: დ
- 9) ადიანი: ჰატონი: ლევან: სიქადულაო: და: ძა
- 10) ლო: ჩემო: უკუბოთ: ესვენე: სკურს: და: ვე
- 11) რ: მოფითმინე: უჰატოთ: სუენება: შენი: და: მოგჭედ
- 12) ინე: კუბო: ესე: ვეცხლისა: რათა: წვალობა:
- 13) შენი: თანა: მავალ: და: განუშორებულყო: ჩემგან
- 14) და: მორჩილ: ჭეჟე: მტერნი: ჩემნი: ქეშე: ჩემისა: ძე
- 15) ნი: და: ასულნი: ჩემნი: კეთილად: აღმიზარდე: ამინ-
- 16) მოიჭედა: კუბო: ესე: ქვსა: სამას: ორმოცსა:
- 17) ღთო: შე: მისი მწერალი: სჰარსი: გიორგი:

თვით ძელი ჭეშმარიტის ჯვარი ჯვარის მსგავსად გამოჭრილს ხეშია ჩასვენებული. ჯვარი წინეთ შეჭედილი უფთილა ოქროთი, რომელზედაც გამოხედილი განჭედილი უფთილა წმიდანები. მაგრამ უმეტესი მათგანი აღარ შენახულა. ესლა ზემოთ მოჩანს ერთი ანგელოზი, მკორე დაკარგულა, ქვემოთ დედა ღვთისა—**მ-ნ ი-ნ** და

წმიდა იოანე — **ԲՆ ՏԻԿ**. ხელთა ღამაზია, ქართული. ქვემოთ ხუცური წარწერა არის საკლუჯად შენახული:

- 1) Կ՛Կ: Ո՛Օ: Ժ՛Ն: Ծ[ԸԿԻ]ՆՅՆԻԿ Ե
- 2) Կ՛ՆՆԸ ԽՕՆԺԿՆԸՆԸ: ՄԿԻԲԿ
- 3) ԺԿ: ԿԵՆԻԺԿՄ: ԿՆԿ: ԿՆԸԸ
- 5) ՕՆԿԿԸՆ: ԾԸ. Կ՛ԿՆԿԿ ԵՆ
- 5) [ՕՎԿԿԿՆՆԸ ՄԿԻ]ՆԸ Կ՛Կ ԽԸ
- 6) ԿՆԿԸՆ

უქარავთ:

„ქრისტე დმერთო, რომელი დ[ემ]სჭვალე ძელსა ჟუარისსა, შეიწირე მცირელი ესე მსახურებაი და... მოიკსენე ს[ას]უფეგელსა შენ[ს]ა იოანე ჯა ისუანი“.

სოფ. სკურდის ჯვარი.

სოფ. სკურდი მთაშია, ათს ვერსზედ ჯგალიდან. სკურდშივე დაცულია მოდილო ჯვარი ვერცხლით მოჭედილი, გძელის ძეწკვით. 43 X 25 სანტ. წინა ზირზე გამობურვით განჭედილია ჯვარცმა ასომთავრული წარწერით: **Մ. Կ. Ժ. Մ.** — იესო ნაზარეველი მუფუე ჭურათა. ზემოთ გამოხატულია მამა დმერთი, მარჯვნივ და მარცხნივ ჯვარცმულისა მთავარანგელოზები, ქვემოთ წმიდა გიორგი ვეშაპის მგმირავი. ჯვარი შემკობილია 1845 წელს. მეორე გვერდზე მხედრულად აწერია:

„ჩემუ-სა წელსა მარტის ღ. ბრძანებითა მანუჩარ კაცია დადა-ნის ძისთა, ხოლო სურვილითა და საკუთრისა ხარჯითა ჩვენითა შე-ვაპეგეთ ჯვარი ესე ძალევეი ოტეი ბაბა ხუხუ და გიორგი საღიებთ შვილეუმან ერთობით საოხად ჩვენდა და ძეთა ჩვენთა ამ ჯვარის მო-ნახუერე გიორგიას გამონაუფარის“.

შესავალი ეფრემ მცირის შრომისა „თარგმანებაჲ ფსალ-
მუნთა წიგნისაჲ“.

ჩვენ სემთა მოვიყვანეთ ბოლასიტუეობა ეფრემ მცირის ფსალ-
მუნთა თარგმანის (იხ. გვ. 81—83), რომელიც დაცულია მე-XI
საუკუნის ნაკლულოვან და დაზიანებული სელთნაწერში მარტვილის
მონასტერში. კიდევ უფრო დაზიანებული და ნაკლულოვანია წინასი-
ტუეობა ამ შრომისა, რომელიც შეიცავს ჰირველ 14 გვერდს სე-
ნებულის ხელთნაწერისა. ჩვენ დროებით ტფილისში ჩამოვიტანეთ
დედანი ამ შესავლისა, მაგრამ მისი გადაწერა აღარ დაგვიტოვებია,
ვინაიდან ტექსტი წინეთა გადმოეწერა სინამდვილით ახალგაზდა
შველევარს ბ-ნს ჰალე ინგოროეფას და ჩვენ გადმოგვცა აქ დასაბუჭ-
დად, რისთვისაც გულითადად მადლობას ვუძღვნიით. მასვე ამოეწერა
ჯრუჭის მე-XIX საუკუნის ხელთნაწერიდან ნაწილი შესავლისა, რომელიც
შეეხება ლექსიკონს. ჯრუჭის მონასტრის ხელთნაწერის მსგა-
ვისი ხელთნაწერი მოიპოვება კიდევ ტფილისში, საეკლესიო მუზეუმში,
№ 14. ეს ხელთნაწერი გადაწერილია 1816 წელს, ოქტომბრის
14-ს დღეს, სფირილონ აფიაშვილის მიერ, სიღნაღის და ქიშივის
მიტროპოლიტის ბოდბელის იოანესათვის. ტექსტი უკანასკნელის
ორის ხელთნაწერისა სრულიად ერთგვარია, ხოლო განიჩნევა მართლ-
წერით. სადაც ჯრუჭის ხელთნაწერში „უშ“ არის ნახმარი და „ჴ“,
იქ საეკლესიო მუზეუმის ხელთნაწერში, უმეტეს შემთხვევაში, „გე“
იხმარება. აგრეთვე „ჯ“-ს მაგიერ ხშირად იხმარება „ვი“. რაც აკლია
წინასიტუეობის ნაწევრს ჯრუჭის ხელთნაწერისა, ეგვე აკლია სა-
ეკლესიო მუზეუმის ხელთნაწერსაც. მარტვილის ხელთნაწერი აღნი-
შნულია ასო A-ნით, ჯრუჭის B-ნით და საეკლესიო მუზეუმის C-ნით.
ის სიტუეუბი და ასოები, რომელნიც დედანში, მარტვილის ხელთნა-
წერში, გადასულნი არიან და სრულებით არ განიჩნევიან, მოქცეულნი
გვაქვს სწორ ფრხილუბში [], ხოლო ის სიტუეუბი და ასოები, რომელნიც
ოდნავ განიჩნევიან, ჩასმულნი არიან მრგვალ ფრხილუბებში ().
ტექსტის ადღებენ ეკეთენის ბ-ნს ჰალე ინგოროეფას და ჩვენ დე-
დანთან შედარებამ დაგვარწმუნა, რომ ეს ადღებენა ძრიელ ხელოვნუ-
რად არის შესრულბული. სამწუხაროდ შესავალს ბევრი აკლია. ზო-

გიერთი გადასული ადგილის ადღეგნა შეუძლებელია და ამიტომ სა-
ჭიროა მოიძებნოს სრული დედანი ამ ფრიად საურადადებო ეფერემ
მცირის შრომისა. ზოგიერთ სიტყვებს ტექსტისას მახვილები აქვს,
მაგრამ ჩვენ ვერ ვიცავთ შესაფერის შრიფტის უქონლობის გამო
სტამბაში.

1 შეწვევნითა ორისა ჩნისა იჲ A1a
(ქე)სითა: უწეებაჲ მიზეზსა
დ(ა) (ვ)ითარებასა: (და) თხრობაჲ
წესსა და ს(ა)კმარებასა წინა
5 მდებარისა ამის წიგნისასა: რღ
ასს თარგმანებაჲ ფრთხაჲ:..

<p>8 ზღადათუ კადნიერ არს კელ [უ]ოფაჲ ესე. ად შესან(დო)ბელ [ო]უაუნ სწაულის მთეურე 10 [თ]ა მრ. რნი კეთილად მეცნიერ [ა]რიან: ვდ მახლობელნი ბა [ტ]ითა. ხ შორიელნი კითთა: და [უ]ფრომსლა მსხემნი და წარ [უ]ვალნი. ქარტითა და მეღ 15 [ნი]თა აუწეებენ. ნათესავსა [მ]ომავალსა. გწლის ზრახვა [თ]ა გწლისა თწისითა: რღთა [თ]ანა შერაცხილ იუაუნ. ჩნდა [ც]ა შენდობით ბრძანებული 20 [ტ]ე აღმწერელობაჲ: რა მე [ქ]მნეს ჩნ აღწერაჲ სტუთაჲ. [ა]ღსარებ(ად) გწლის სტუთა: [ხ] აღსარებაჲ გწლის სტუთა: [მ]ატევება ცთომილებათა:.. 25 [რ]უს ესრეთ ზოგებით წარმო [ვ]იტოვდით: უწეება(ს)ა (ში)ნა [მი]ზეზისასა. საკმარ(ები)სა</p>	<p>[თწ] წის ამის წიგნისას (და) გწ [ვ]აზავებ(ე)თ სტუთ(ათა ს)ახ [არ]ების(ა)თა. და შე(ვ)ა[მკობ]დეთ 30 [//////] იგო [////]ნომს[აჲ]თა: [რ]ი აწ გწ[აცხად]ოს სტუწ წინა [მ]დებარემწ. რი იწეების ესრთ:.. [ტ]ორ]ტის უგუწ დიდსა მას: [სა]ხ(ე)ლ მ(ო)დგამსა მუშაკო 35 [ბ]ისასა [დ]ა მთე[წ]ინებელად [მ]ოქმედსა ქეს ვენაჲისა [სა დი]დ(ი ღუა)წლი და შრომაჲ [თავს] ედ(გ)ა გწ(ხ)ლებ(ის)ათს [და უცთომ]ელად [თრგ]მანების 40 [თწ] წიგნისა მის [ფრწ]თაჲსა და. არს ხ ერთგზის. ად ორგზის A1b ცა ეთარგმნა იგი ბერძული ს(ა)გწ: და სხუათავე ნამუ შაკვეთა (თწ)თა ურიცხუწ 45 ბას თანა. ამითიცა ნუ[ოფთა] მუწნიერებაჲ დაუენჯა. ქართველთა ნათესავისდა:..</p>
---	---

წმინთსცა მეუღირსმზბრჭაღმზ. 50
 50 ვტოისნისის მის გუმისა მისი
 სმზ: ბრძანებითა და ღოც
 ვითა ბერისა ჩემისა სხა
 სულამს ძისა თუხარსული
 სადათა: და მადლითა და მეო
 55 ხებოთა. თუთ მისვე წისა შმისა
 გი მთაწდელისადათა: და ზო
 გად ჩნ ელთა შმისა და წინა
 მძღურისა. ეუთუშესითა.
 კნან ოდენი რაჟმე გლს მოდგი
 60 ნუბა დაუდეუ: რა შუეს(ძი)
 ნო მის შრ ახლად თარგმა
 ნებულსა. [წ]გნსა ფნთასა
 [წ]გნი ესე თარგმანთა ღთსთადა:
 რისა აღმწერელ არიან. ალე
 65 ქსანდრით აღმობრწყინ
 ვებულნი იგი. ორნი მზენი
 უნის სფლისანი: ათანასე
 და კურილე. სხუთავე
 თნა შემდგომთა მათთა:..
 70 ლ ამას რაჟ ვ[იოფელე]დ. არა
 თუთ მოზოგნებულსა: არ
 ცა ჩემ შრ ღონით გნმზადებუ
 ლსა: ად მისსავე მას მტკიცედ
 დადებულსა საფუძველ[სა]
 75 ზა მაშენებელ ვიჭმენ:
 ესე იგი არს რლ ვიტუ: ვდ
 მუკლი ღთისაჲ. მის შრვე
 თარგმანებული იგი არ[ს]
 ხარისხ(ი) საზოგრობისა(ჲ).
 80 და ჩემ შრ მ(ს)ზა შენებულ
 თა(რ)კმანი მუკლისაჲ

(გ)ა [ზდ]უდე ზილოჲს ძუაღ[ი-
 ს]აჲ. ||
 ვდ მოკსენებულთა მათ წთა A 2a
 შრ აღწერილი ენასა ბერძენ
 თასა. შეწვევითა სლისა წი 55
 სადათ. ს ჩემ შრ თარგმანებუ
 ლი ენასა ქართულთასა.
 ზა მდგომელობითა და სსკეტ
 მზერობელობითა. მენავუთ
 მოძღურისა ამის ჩემისაჲ 91
 თა: რნ: ესე მოუგო აფრად
 აღმართებულად. მცირესა შს
 კუამდღსა უღირსებისა
 ჩემისასა: რა ვა იგი წთა მათ
 მდღელჲ მოძღურთა. წინა 95
 მოძღურად სიტყუსა იკუმიეს.
 ქნარი იგი სტუეუთა ღთსთადა:
 ეგრეთვე მე მომემადლოს ძ
 აღმწედ სტუეუთა მთთა თარ
 გმანებისა ღოცვაჲ და მეო 100
 ხებაჲ. სათნბათა საუნჯი
 ს მის მამისა. გი მთაწდელი
 საჲ. რჟს არა ჩემსა. ად მის
 შრ განმართებულსა მას ზა
 საფუნძველსა(ში) მტკიცესა 105
 ვიწუო შენებად: და უნარ
 ჩუვესობასა მოწყობისა
 მისისასა. კუაღთავე მისთა
 მიღევნებითა ელთა შს გან
 ცხადებად: . ლ ვინაჲთგნ შე 110
 საგაღად ღთთა მისთა და
 ედვა მას. შესაფალი წისა
 ათანასეს ღთისა თარგმნისაჲ:

ამისთვის მე არღარა მკადრე
 115 ვიქმენ. წიგნის ამის შა დარ
 ავად მისდა: რა არა ორგზის
 თარგმანებულად სკანებ
 ელ იქმენს: ად დუტევე
 იგი მთ რლთაცა ენებოს სხუა
 120 თა. უკთუ იზოვნენდა ვინ
 მოკლეობას ამის შა ჟამთა
 სა. გარდამწერელნი ამა(თ)
 დთისა თარგმანთანი: რა მთ
 გლს იდგინონ შესავალიცა
 125 იგი ამისვე ადგილსა და ||
 წიქრად [////////////////////] A2b
 ღარს [////////////////////]
 და მათუწიქ[////////////////////]
 საკმარ[////////////////////]
 130 და ჩემდა ესეც [//////////]
 წინა მათუწიქებულ გექმენ(ს)
 სწავლის მოყურათა: თუ
 რადღენი არიან თარგმანებანი
 დთისანი: ანუ თუ ჩინი ესე თ(რ)
 135 გმანი დთისაჲ. რადღენთა [წკ]
 ნთაგან ერთად შემოკრებ[უ]
 ლ არს: . . . სტანურ იუაგნ
 ვლ ვრ იგი მლთა მათ ჟამ[თა]
 არა რაჲ აქუნდა სხუაჲ
 140 საგალობელად სკაგლესი[ოჲ]
 თხნიერ ფნთა წიგნისა: ვრ
 ესე აწ სტანურ ჰუოფე(ნ)
 კგლესიანი სხატრთაქნ(ი)
 და ულთა დიდთა დედა ქლქ[თანი]
 145 კგრეთვე არცა რას სხუ[ასა]
 მეტეუწლებდეს სკაგლესი[თა]

წინამდღარნი ეკლესია[თანი]
 ად რლსაცა ფნსა ზა დაემ[თხუ]
 ის ეკლესიად შესლვაჲ წ[თა]
 მთ მამათაჲ. იგიცა გამ[ოუ] 150
 თარგმნიან ერსა: ვრ[ცა]
 ვისწავებთ წისა ბასილ[ის]
 მრ. ადგილ ადგილ თრგმნ[ებუ]
 ღთა მთ ფნთა მრ: ვლ სა
 დაცა. რლსაცა ფნსა ზა დაემ[მ] 155
 თხუა ეკლესიად შესლვა[ჲ]
 მისი. იგიცა გამოუ(თა)რგმ[ანიეს]
 ერსა: . ამისთჳსცა (ურნი ფნნი)
 ადგილ ადგილ თარ(გ)მან(ებუ)
 ღნი და ერთად წკნად შეკ 160
 რებულნი. ენასა ბერძენ[ნი]
 თასა: უნაკლულოდ (ი)თ[არკ]
 მნეს. ენას ამ[ას ჩნ]
 სა: წისა და ნტრისა. მმისა
 ჩ[ნისა]
 ეფთჳმისა მრ: . და წ[ისა ბასილის] 165
 მრ თარგმანებულ(ი ს)ხ(უა)ჲ
 არა არს: თხნიერ მისსა რლ
 იგი მოგუანა[ჲ] წმან ეფ ||
 [თჳმ]ე სინხარულ[ისა სენნამან] A3a
 და ულთა
 [თარ]კმანთა თუღმან და წ 170
 [ურთ]მან მეტე(უწლ)ებისამან: . .
 [ხ სრულ]ებით მთარგმნელები
 ფნთა
 [წსნი ესე] არიან. ათანსის
 [ვიტუ]ჲ და კვრილეს: რლთა იგი
 ა(რ)ა ერთითა. ად ორ ორითა 175
 [თარ]გმნითა უთარგმნია. უი მუ

კლ(ი) ღ(თი)სამ: . ერთი იგი შემოკ
 [ლქ]ქულად და ლიტონად. მა
 რტიყთა(თს)და ლიტონთა: და მე
 180 ორე იგი უგრცელესად და უ
 [ლ]რმე[ს]ად. ცამომიკიებულთა
 [თს] და [ტ]ლის[კ]მის შოთფელ-
 თა: . . .
 [არ]იან კ'დ სხ'ნიცა მთარკმნეღნი
 [დ'თ]ისანი ევსუქი ხუცესი
 185 [ი'წ]ლმელი. და ასტური ეპისკო
 [პო]სი ამასიელი: . კ'დ გუსმი
 ე(ს) ვიეთგ'ნმე. ვ'დ იოვანე ცქ
 რაპირსცა მ'რ თარკმნილ'რს
 დ'თ[ნი ს]რულეობთ: გარსა არა
 190 [სრ'ლ]დიპობის ე'ი: ად ჭირის კა
 [////]ტ'ნ [დავ]იქუბული. და ვ'ე
 [////]ად მღე მიუვანებ
 [უ]ლი ს[ა]ზე(პ)უროდ აქეს
 [წ]თა კკ]ლესითა: . . . ჳრთან უ
 195 (კ)უჭ [სს]ნიცა უმრავლესნი
 [პ'ლ] მ[ტ]კ[სე]ნებულთასა: მთარ
 გმე[ლ]ნი დ'თისანი: არა უკუჭ
 ლნი. [ა']დ ფ(დ)ცა სუკუჭ'ლნი: ღ
 [////]ქა. ვ'დ ე'დ უე
 200 [ჭუ]ჭ'ლ[ნი] ი უ[ლ]თოებისათს. და
 [////]ლ[ნი] [წ]ეს[ა]ლებისათს:
 [////]თარკმა(ნ)ებანი ძუჭ
 [////]ფ'დ. დრმა არიან
 [////]ამისთსცა შეწუნა
 205 (რ)ებულ არიან ბერძენთა ნა
 [თეს]ა[ვ]ის[ა]ტ'ნ ვ'ა პ'ლ წყა
 [////]სა. აღწერი
 [////]თავის[ს]უფაღნი

[////]სა ჩემდა
 [////]კა]დრების 210
 [////]უ]ხილავი
 [////]მარ
 [////]მ'თ მ'რ ად ||
 წერილი იგი თარკმანებაჲ წიგნი A3b
 სს მის ფ'ნთაჲსა: ვ'რცმა წიგნებ 215
 სს თ'ნა წ'თასა შევკერთე წ'ტნე
 ბი შ'თი. რ'ნი იგი არიანოზთა და
 ორიოვინიანთა თ'ნა შეიჩუჭ
 ნებთან: და ბერძენთასა მას
 შეწუნარებასა მ'თისა მის წიგნი 220
 სსა მატებელევე ვარ: რ' შ'თ
 ძალეუც წამლიანთატ'ნცა მე
 ეტთა შემზადებთა წამლისა
 საკურნებელისა: . და რ'ნი იგი
 ესოდენ სრულ არიან სიბრძ 225
 ნითა. რ'ლ წარმართთა შეპერ
 ზეთა სიბრძესა წარმოსტ
 უეჭ'ნენ სიმდიდრედ ეკლე
 სიისა: რაჲ საკურნელ არს
 უკ'თუ მწვალებულთაჲცა 230
 რამე. კეთილად აღწერილი
 ძალად ტ'ლის კმის ურფისა
 იკომიონ: . და ჩ'ნსა არავე
 მატებელ ვარ კრძალუ
 ლებასა: რ' უძლეუნი მწვა 235
 ლებელთა თანა ნუ ჭამენო,
 იტუეს წერილი: ს უკ'თუ ვიეთ
 ნიმი ძლიერ ივენენ. სადიდე
 ბელად დ'ნის მივიდოდენო.
 ამასცა შესძინებს: . და კეთილ კე 240
 თ'ლ: რ' მისლვაჲცა და არამის

ღვადაცა. წამებოთა წაშლით არს.
 და არა იყო შუგულთით. არ
 ცა უწამებულად: . . . **ჴ**არნა მე
 245 არათუმცა სხუათა გზებულ
 თასა: ად ვერცადა თევდორი
 ტესსა მას თრგმანსა დთისასა
 კელი შეეყავ: მცირედისა
 მისთს სტუჯს გებისა. რი იქმნა
 250 რეცა წინა აღდგომით შს მისსა
 და წისა კვრილესსა: რი იგი
 უგუანადასენელ დაიკნს და
 უნინო იქმნა: რუს თევდორი
 ტეს მიერვე შეიხუცნეს. ათ
 255 ორმეტნი იგი თავნი. რლ ა(ლე)
 წერეს მას. წინა აღსადგომე
 ლად დთ შემოსილისა კვრილესსა.
 და თევდორიტე უისავე ||
A 4a ბერძენთა ნათესავისა შრ
 260 მამად მართლ მადიდებლობის
 შერაცხილ არს: ვა სახელთ
 ვანი შთარგმნებლობითა. ულთა
 ეკ მუწლისა შუგლისა წიგნ
 თამათა: და უით კერძო თნა შემ
 265 წე მართლ მადიდებულთაჲ:
 გარნა მე კერათცა ვჭრიდე
 ვე. და ადვრ ვასხენ გლის
 სიტუასა თათლეებრ დამატებო
 ბელისა მისგნ გონებთამასა,
 270 ფნითა თარგმნისა მისისა: და კ
 მა ვიუვენ მცირედნი ესე და შე
 მოკლებ(ე)ლნი თარგმანნი. უე
 ჭუჭლობისათს და დირსებისა.
 სახელთგანთა მთ თარგმან

თამას: . და რი ოდენ ვზოვე. 275
 მართლ მადიდებულთა შრ თა
 რგმანებული სტუჲ დთისი: ეი
 ვე ერთად წიგნად შეგვარიბე:
 რ რადენნიცა იუენეს წიგნისსა
 ცავს სუმიონ წისსა თარგმა 280
 ნნი დთისანი. ენივე დუდად მქონ
 ღეს: და ფდითა შრომითა. მათ
 ულთაგნ ერთად შევავრთე:
 რი ოდენ იზოკიოდა მათ შა.
 მართლ მადიდებულთა შრ თარ 285
 გმანებული: . რ სხუად წიგნდ
 მაქუნდა ათანასესი. და სხ
 უად კვრილესი. ორნივე სრ
 ულებითნი და შემოკლებითნი
 თარგმანნი დთისანი: და კდ სხ 290
 უნი წიგნნი ორნი. რნი ულთა
 ვე დთისა თარგმანთაგნ ერ
 თად შემოკრებულ იუენეს.
 სრულებითანი და გწერცელე
 ბითნი თარგმანნი დთისანი: . და 295
 (მ)ათ შა ადგილ ადგილ მუბო
 ბოდა უვრცელესები იგი თა
 რგმანები. ათანასესი და კვ
 რილესი: . და კდ ადგილ ადგილ ||
 ევსუქ(სი) [და ასტურისი და] **A 4b** 300
 ამათ [გარდა სხ] უა[ნი თარგმნნი]
 ვერ [ვჭმევენ და // // // // //]
 ფდ გწვ(ავ)რძო სტუჲ // //
 ბისაჲ: რი ოდენ მუბოვა მარ
 თლ მადიდებულთა შრთაჲ (თვ) 305
 ნიერ თევდორიტესსა. არცა ერ
 თი სხუად დამიგდა: . . . **ჴ** ვინაჲ

თგან მრავალ არიან წიგნნი
 წთა მიწამებულნი. და არა
 310 წთა შრ მოპოვნებულნი:
 რლთა ესრეთ გნარჩევენ მო
 ძღურნი წიგნებისანი: ვა ნა
 თელსა წინააღმდეგობისას:
 ნათლისაგნ ღწის შრისა.
 315 ამისთსცა ლოცვასავე და
 მადლსა თნა უტუეთა აღმა
 ტუეებელისა მის ჩემისას.
 ესე იყო მცნებაჲ მისი. რა არ[ა]
 რაჲსა კელ ვუო თარგმნას[ა]
 320 ზღ გამოწუდილივ[ისა და] გა
 მოკითხვისა შეცნე[რთგნ]
 და შეწუნარებულ[ებისა გა]
 გებისა. წიგნთა დიდ [საგ?]
 მარებულთაჲსა: . რ (ვ) დღე
 325 სამომღე წულობითა [და] შეწ[ე]
 უნითა ღმთა. არა ზოგნილ
 არს ჩნთა ნათესავთა შრ
 აღწურაჲ მრუდისა რაჲსმე
 ანუ ცთომილისაჲ: ად ცთო
 330 მიღებანი იგი რლ(თა)მე მ(რა)
 ფაღთავისა სჯითხაფთა
 ნი. ბერძულისაგნეუ თარგ
 მანებულ არიან: გამთ[უწუ]
 დიდველად. და აღტაცე[ბულად]
 335 თარგმნითა. ძეღლთა თა[რგ]
 მანთაჲთა: (რ)ლთა იგი (შე)ეკ[მთ]
 ხუა. აღმოსხმასა თნა [////////]
 სასა. თნა ად[////////]
 რებისა: . . რ ჯღ(ს)ეცა [საღნა]
 340 ურ იუჲნ (ვ)ღ უ[////////] ||

[//////////] და A 5a
 [//////////] შეატუებდეს:
 [////////] შემოკრებულსა თა
 [რ]გ[მანს]ა ღწისასა: (ვ)ჰკონებ
 ვღ ერთსა წიგნსა შა ვერ მიემ 345
 თხუჭვის უღსავე უნაკლე
 ლოდ: . რ მე კუაღთა წის მის
 შმისა და მოძღურისა ჩემიან.
 გი მთაწღელისათა შეუდეგ:
 რისაჲ იგი სათუჭოჲ სჯალო 350
 ბული: არა ერთისა. ად მრ
 ვაღთა დედათაგნ ერთად შე
 კრებულ არს. და ერთსა წგნსა
 შა ბერძულად. არა რლსა იზო
 ების ეგოდენი სჯაღბული: 355
 ეგრთვე ჩნი ესე თრგმნებაჲ
 ღთო
 საჲ. ერთისა ამისგნ ხ გნკრძა
 ლულ არს: რა გარეშეთა თარ
 გმანთაჲ არა რაჲ შემოიღოს:
 ვა გნეუწთილთაჲ წვაღები 360
 სათს: . ხ თანასესი და კკრილე
 სი (ევს)ქისი და ასტერისი: არა
 ხ ღ(თი)სა თარგმანთაგნ: ად
 [სხნთა თრგმან]თაგნცა შთთა:
 [ადგი]ლ [ა]დგილ სადაცა ჰოგ- 365
 ნილ არს
 ღწის (ს)ტუეთა ძალი: უივე შე
 მოკრებულად ვზოვე. ორთა
 (მ)თ წგნთა შა: რნი იგი უღ-
 თავე
 ღწისა თარგმანთაგნ შემოკრე
 ბულ იუჲნეს მსგავსად სსხა 370

- რებათა შთ შემკობილთა. დიდი
 სს ხუთ შახათისათა: . ამის თს
 ცა ოდესმე იმჯთ დაემთხუჭვის
 დის მეტეუწლისაჲცა და ნოსელი
 375 სადგა. და სხუთაცა ვიეთიმე.
 საკითხავთა შა განმარტებუ
 ლი მუკლი: და აქა კწწუობი
 ლსა თნა ადგილსა თუსსა დაწე
 (ს)ე(ბუ)ლი: [და] ვა უმდიდრესითა
 380 მად(ლითა დთის)ამთა აღსაესე
 (არ)იან სტ[ენი] ესე უდ ბრძინისა
 ა(მი)სდთ (წ)წ[ელი]სანი: .ეგრეთ||
 A 5 b ვე უმდიდრეს სხუათა. სწი
 ნაღსწარმეტეუწლათა არს.
 385 თითო ფერებაჲ იგი სამოსელთა
 თარგმანებისა მისისათაჲ: რ
 ესე ვრი სამკაული მუწნოდ
 გუამსა. დ'ივ ადძრულთა
 ამთ სტკათა მისთასა: რა
 390 შეიმოსოს ძოწეული ბისონ
 სს თნა. და ზორფირი მეწამე
 ლსა თნა: . . . შა ესე არს მიზეზი
 რლთამე მუკლთა შემოკლებუ
 ლად თარგმნისაჲ. და რთამე
 395 უგრცელესადრე: .რ სადა იგი
 მოკლედ და ლიტონად თარგმ
 ნილისა მისგნ ოდენ იზოვა
 თარგმანი: ესე ვრი იგი მუკლი.
 შემოკლებითითა თრგმნითა და
 400 იწერა: . ხ რლთა მუკლთა თს
 მოკლებითთა თრგმანთა ზა
 დასართველად გუწზოვა.
 გწვრცელელებულისა მისგნი.
- ანუ საკითხავთა შა ზოგ
 ნილი. ანუ ევსუქისი გინა 405
 ასტერისი: ესე ვრისა მის მუ
 კლისა თარგანი. მცირედ გწერ
 ცნა: . და აწ არს ჩნსა ამისდთ
 სს თრგმნსა შა. შემოკლებითი
 იგი თარგმნები მუკლთაჲ. 410
 ათნასესი და კვრილესი. ერი
 უნაკლულად: . ხ გწვრცელე
 ბითთა მათ თარგმანთა შთთა
 გნი. და ევსუქისი და ასტე
 რისი ადგილ ადგილ ოდენ: რ 415
 ამათნი დედანი. სრულებით
 ვერ ვიზოგენ: . და ესე აქა
 მომდე იუავნ. რა ჩნ ვიწყოთ
 სიტყუად. თუ ვ(რ) ჭერ არს კ
 მარებაჲ. ძალსა ამთ თარ 420
 გმანთასა: ანუ თუ ვრ გუ
 ლის კმის ეოფჲ. ოდესმე მსგა
 ვსებასა და ოდესმე. რეცა წი
 ნს აღმდგომად საგონებელ[თ]
 ბასა მათსა: . . . ლმთ შდ [////] 425
 ბუჯთა მსგავსებ[აჲ და] ||
 არა მსგავსებაჲ. გწგუტმა A 6 a
 რტების თნა შეტეუწბისაგნ.
 ოთხთა წთა სახარბათაჲსა: .
 ვრ იგი მუნ. მისვე და ერთისა 430
 ქეს სქმეთა წარმოთქმისა
 თს. ოდესმე შეიერთების. და ო
 დესმე მცირედ რეცა გწიყოფე
 ბის სტეჲ წთა მხარებულთაჲ: .
 და არცა გწიყოფაჲ იგი შთი გწწ 435
 ვალებასა იქმს. ვრმცა წინა

ადუღებოდას ურთიერთს:
 არცა შეერსება მთი შერწყუ
 მას ჰყოფს. ვრმცა ურთიურ
 440 თას ივასხებდეს სტუჟათა მათ:.
 ად გნუოფილობად საკჭულ
 რბაჲ იგი მთი. უკჭულ არს
 ერთობისათ: და სოკებით მეტ
 უჭლებბა არავე საკჭულ
 445 არს. ვდ მისვე და ერთისა სუ
 ლისაგნ მეტუჭლებდეს: და
 არათუ სხუაჲ სხვისგნ რას
 მე მოხუჭკით მოიპოებდეს: . .
 ეგრთვე აქა თარგმანნიცა
 450 ესე დთისანი: არა ნჩნნი. ად გა
 რეშენიცა მრავალ გზის. ჩნთა
 ამით შრ თარგმან ბუღსა მიე
 მსგავსებანი: რ უმრავლეს
 თა ადგილთა. რუს წარიკითხო
 455 წინს ბასილის შრ ადწერილი
 თრგმნი მუკელისაჲ: უითრთ
 თნა შეეტუჭბის მისსა მას.
 ევსკეისიცა ჰამფილესი
 საჲ: და ეგრეთვე ოდესმე. რაჲ
 460 იგი ძალი აქუნ თარგმან
 სა ათასსე დთ შემოსილისა
 სა: იგივე ძალი აქუნდის
 ორთგინესსა მას ვდ შეცთო
 მიღისსა: . ამისთსცა მსგავ
 465 სეპისა ამისგნ სტუათაჲსა:
 [ა]დ ნუმცა ვის ჰკონიეს. თუ
 [ბასილი]სა სხვაჲ უვასხები
 [ა ბილ]წითა არა წოთგნ: ||
 A6b ან(უ) [//////////]

სჭერ [//////////]
 ერთი [//////////]
 შენ წნი [//////////]
 შეიერთებთან მსგავსები
 თა ოთხთა მახარებულთა(ჲ)
 თა: და ოდესმე კდ გნუოფი(ი) 475
 ან. მიდევნებითა ვუად
 თა მათათაჲს: . . წრა წინა ა
 დუღებთან ურთი ერთას
 არა: ად რიმე გნმარტებთ
 თარგმნის მუკელსა. და რნი 480
 მე სახის მეტუჭლებით: .
 და არა წ ორნი, ანუ ორგან:
 ად თვთ იგივე ერთი. და ერ
 თსა შა ადგილსა: გნჰმარ
 ტუბსცა. და სახის მეტუჭლე 485
 ბსცა. მასვე და ერთსა მუკ
 ლსა: . და ამით სახითა. არა
 საკვრველ არს: უკთუ რ(ე)
 ცა წინა ადღომად საცონე
 ბელ იქმენ. მისვე და ერ 490
 თისა სწლისგნ მომღე(ბე)ღნი(ი)
 სტუჟსანი: . სუღსა ვიტ[უჯ წასა]
 რისა მოფენამან მეთე(ვ)სუ
 რნი მთრვალ საცონებელ უ
 ვნა: . წ ესეცა ცხად არს ვდ 495
 უზემთაეს არს. გნმარტე
 ბით თარგმნაჲ. სახის მეტუ(უჭ)
 ლებით თარგმნისსა: რ უდ
 სავე მუკელსა სახის მეტუჭ
 ლებაჲ შესაძლებელ არს 500
 არა ერთ სახედ ოდენ. ად
 მრავალ სახედცა: . წ (იგი)

წდგილ ღისა ოდესმე ცაჲ ითქმის.

570 და ოდესმე ეკლესიაჲ. და ო
დესმე ქწლი: და ოდესმე გუა
მი კცდ კცდისაჲ: გინათუ უი
ვე რლსა ცა გნისუჭნოს
ნებაჲს ღისაჲს: წ ამათ

575 უღთა შრ ცხად არს. ვღ არ
ცა ერთისა ადგლისა შრ გა
რე შეტყუელ არს იგი: ად უი
ვე მას მხოლოსა შეუცავს:

ხ ესე უნს სხუჭბრ და სხუჭბრ

580 გლისა გმა იუფიუებიან ადგი
ლად ღისა: ცაჲ. სიმაღლისა
თს ღთუებისა მისისა. წ არა
რამ ეპოების სხუჲ გონება
სა კაცთას. უმაღლესი ად

585 გილი უფროჲს ცათა: ამის
თს ცა ცასა საუდარ მისა უ
წოდინ. და ქუნასა კუარცხ
ბეკ: და ესე უი მოპოვებით
და სხის მტუეუჭლებით: რა

590 გამაჩინოს სიმაღლე ღ[თე]
ებისა მისისაჲ: ხ ქლწლ[სა] ||

A 8a ეწოდების ადგილ დამტუენელ
მუუფებისა მისისა: წ უითრო
დ(უ)მკვდრა მისთნ სტენ ღისა

595 მშისაჲს. და გნორცოელდა მი
სკან: . . . ხ ეკლესიაჲ საიდუმლ
ოთა შითუს. რნი მას შა ადესრ
ულებიან: ხ გუამი კცდ კცდი
საჲს ტუკს მისთს. ვღ მე და მშაჲ

600 მოვიდეთ და მისთნა სავანე
გუოთ: . . . წდდგომა ღისა არს.

რეს აჩუჭნოს ჩნ ცა ძალი.

ქველის მქმდებათა. გინა
მტანჯველობათა თსთაჲ:
ვინამთგნ სტუკსაგურ დიდისა 605
მის ღის მტუელისა: არა თუ მს
გავსებისაგნ ბუნებითისა.

ად სპემეთაგნ რნი არიან გა
რემოჲს მისისა. საცნურ იქ
მნების ჩნდა ღი: . . . და კდ ადდ 610
გომი არს. გნორცოელებაჲ
ძისა ღსაჲ: რისა არა დაუ
ოვნებად მოქენე იუფნეს

წწწწწწ: . . . წდმსთობაჲ ღჲ ორ
სახე არს: რი იგი ითქუმის. 615
გინათუ შეცვალებიანთს მი
შუჭბათა და სულგრძელე
ბათაჲს. და არა დაუოვნე
ბისათს ჰატა[უ]თა. გინა ჰა

ტივთა კცდ კცდისათა: ანუ 620
იუ ორთა შთ თს მოსლვა
თა ქესთა. ჰლისა და უკუა
ნაჲსენულისა: . . . წდ(ს)ავ(ღ)
ამაღლება მისისა ითქუმის:

შდ ქუნად მოსლვისა. ცცად ამ 625
აღლებაჲ: და კდ ამაღლება
ღისა არს: დღითი დღეღითა მო
ქმედებითა სასწაულთაჲ
თა წარმართთა შს ძალი ||

[სლ]ისა მისისა [// // // //] A 8b 630
წლაგ ღისა არიან ბრ[ძანე]
ბანი მისნი. რლთა მო[სთულე]
ბად აწუჭეს უღთა: . . .
წრგან ღისა არს შეწვენაჲ

- 635 ხუგეშინის ცემითი. გინათუ
 სწაულაჲ ტანჯვითი:..
 ჭზრდილ დ'ის არს: გინა თუ
 ძუჭლი იგი შჯული. აწინ
 დელსა ამას თ'ნა: ანუ თუ
- 640 აწინდელი ესე მადლი. მერ
 მესა მას უსრულესსა ცნო
 ბას თ'ნა:.. ჭსულ მისსა
 არიან ს'ლნი წ'თანი:.. ჭდთ(ქ)
 მა დ'ის ს'ხედ ედების ძუჭ
- 645 ღსა და ახალსა:.. ჭდმოსა
 ვალ დ'ის არს: ზეშთა აღმა
 ტებული იგი სიმაღლე დ'(თეები)
 სს მისისაჲ:.. ჭდმოთქემა შ'მი
 სს არს. უგნებულად. და
- 655 უგამოდ შობაჲ. თ'ნა დაუ
 საბამოჲსა ძისაჲ:..:
- ჴრწინვალება შ'მისა არს
 ძე მხოლოდ შ'ბილი: ს ბ[რწეი]
 ნვალება ძისა არიან
 ბრწინვალებანი მეორენი 655
 ს'ლნი ანგ'ღზთა და წ'თანი:..
 ჴსულ დ'ის არს [////]
 ბაჲ იგი არსებ [////////]
 რ'ი იგი ნებსით [////////]
 (ძე)ელად [//////////] 660
 მეღობისა [//////////]
 დის მისსა: ჴაკე შ'მისა [არს]
 ძე და ს'ლი: (რ)ლთა [მ'რ უხი]
 ლაჲად ზრახავს გულთა
 შ'ა წ'თასა: ჴ[//]თ სსშუა[ე///] 665
 დ'ის არს დასასრული
 შჯულისაჲ და დაწეებაჲ ||
 - - - - - 1)

1) აქ ჩვენს დედანს აკლია რამდენიმე ფურცელი. ვაგებთ ჯრუპის ხელთნაწერიდან № 20. ეს ვარიანტი დაზიანებული დედნიდანაა გადმოწერილი; თავში აკლია მთელი ზემორე მოთავსებული ტექსტი შესავლისა და ლექსიკონის დასაწყისი ასო მ-ნამდე. სრულიად ასეთივე ხასიათის არის საეკლესიო მუზეუმის ხელთნაწერიც № 14. მართლწერას უცვლელად ესტოვებთ ჯრუპის ხელთნაწერისა, სასვენი ნიშნები ახლანდელი შემოკვავკეს. მცირეოდენი განსხვავებანი საეკლესიო მუზეუმის ხელთნაწერისა სხოლიოებში გვაკვს აღნიშნული ასო C.

470 **4**ლუა ღის არს მოსწრაფედ მოვლისება ძალს საკურნელსა- B1
თა და შეწევნათა მისთას, რღი იგი მეუსა შინა ქმნითა განმან-
თლებულსა არს და შემადრწუნებულ.

4ტლ ღის არიან საყდარ-წოდებულნი ძაღნი ანტელოსთანი, და
ერთა ძალთა ზედა განისუჭნებს ნება მისი და ერთა ძალთა ზე-
ნებს საკურნელსათა მისთა; რ თვთ ბუნებით უხილავ-არს მოქმედი
675 იგი საკურნელსათა ღი. ად მათ ზედა, რღთა ზედა განისუჭნის
ნება მისი, და რღთა მიერ იქმოდის ძალთა და საკურნელსათა,
ვან მეუფე საყდართა ზედა მჯდომარედ იხილუბის, და ვდ წთა
მხარებულთა და მოციქულთა უწოდან ეტლ მისა, და მათ ზე-
ამდღდა ქდაგება სახარების, ვან ეტლსა ზან მზის-თუალისას.

680 **4**ზოდ შემწინარებულად ღისა მრთ სთნობათა სახელ-ედე-
ბის, რღთა მოქმედებითა შევალს კაცი უზესთაქსა მას საზომსა
ხილვას ღისას, ვიდრე იგი არს საქმითი ჭხედულად.

4იეხლ გამობურგებულ ღისა არს შვდ წილ განწმედილება იგი
სიტყუათა მისთა, რღნი ჩნდა სარწმუნობით შემწინარებად ბრძნე-
685 ბულ არიან, რი ჭშტ დ არღარა არს იჭვ მათ შს, რღნი იგი ოუნ
განიკუთნეს და გამოიგადნეს უფროს ოქროსა ჭრჩეულისა, და ეივე
იგი რიცხვ მცნებათა ჩნდა ბრძნებულთა შვდ წილ უწმიდეს არს
ვერცხლსა მას, რღისათვს იტუვან, ვდ შვდ გზის განდნობითა
ბრძმედისა ხ და უფროს თოვლისა განსპეტაკების.

690 **4**რახუა ოისა არს უცუალეებულთა და სიმტკიცე სასჯელთა
მისთა თუალ-უხუაობისა, რღთა მართლთა ადიდებს, ხ ცოდვლთა
ჭსტანჯავს.

4რახუა ოისა ორ სახე არს: გინათუ თვთ იგი განიზრახვდეს
ცხოვრებასა ჩნსა, გინათუ რღს ეზრახებოდეს კაცთა პირითა წთა
695 მისთათა, რი გუღსა შინა წთა მისთასა იგი თავადი ჭზრახავს უხი-
ლავად, და კდ ჩნ შსცა ორნი ზრახუანი იქმნებიან ღისა მრთ.
გინათუ წურთითა სიტყუათა მისთათა, ანუთუ სხუათა მრთ მითხრო-
ბითა სამართლთა მისთათა, და უფროსდა სამარადისობათა ღოცუთა

671., შემადრწუნებულთა C. | 672., +იგი C. | 673., ყნი C. |
673., ყნი C. | 675., განისვენებდეს C. | 677., კდ C. | 684., რ C.
684., შან C. | 695., რ C.

და ვედრებითა მისსა შრთ, რი უნივე რადენი აღმოითქმოდის ჩნ
 700 შრ სადმრთოდ და წესიერად, გინათუ ჰსწავლა, გინათუ ლოცუბა,
 უნავე დი ჰსწრასავს ჩნ შს. ვინადგან ვერ ვის კელ-ეწიფების თქმად
 ოჯლი იესო, გარნა სულითა წითა. რ რამეტა ვიდრეუთ ვრ იგი
 ჯერ-არს, არარა ვიდრით, არათუ მან თაჟდამან მასწავას ჩნ, რლი
 იგი მეოს არს ჩნთუხ სულაქმითა მით უსიტუქმლითა.

705 **ჩ**ავ ქა არს დი მამა, რლსა იგი სამართლად უწოდან თავ,
 ვა მშობელსა ძისსა და გამომავლინებელსა სულისა წისასა.

ჩავ ეკკლესიისა არს ქე. ვა თავსა თუსსა დამომავიდებელი
 ერისავე ასოებისა, || რლ არს სახელითა მისითა წოდებული სავესება B2
 ეკკლესიისა და სიმრავლე ერასა მორწმუნეთა.

710 **ჩ**უალ დისა არიან რლთად სული, რლთა შს ვა ორასა ნა-
 თელთა იცნობების დი მამა გამომავლინებელი ნათელთა.

შა კდ თუალ დისა ითქმის ძალი იგი უთა მხედუჭლობისა,
 რ იგი ვა მხედუჭლი უთა.

715 **ჩ**ქმა დისა არს უცილებელი იგი განჩინება მქსჯავრთა მის-
 თა უქცეველობისა.

ჩქმულ დისა არიან უნივე სიტუქანი დივე სულიერთა წიგნთანი.

720 **ის**არ დისა არიან მოციქულნი მისნი, რ ისარ ლესულ სიტ-
 უჯანი მისნი. კდ ისარ წოდებულ სამნობითნი მოღუაწებანი, რლი-
 თა შდის განჰტურემს დი სიმართლითა უმართლოებასა, სიწმიდითა
 არა წმიდებასა, გონიერებითა უგუნურებასა და სიბრძნითა უმეცრებასა.

ისარ ჰრჩეულ არიან შიშნი სატანჯუჭლათანი. კდ ისარ მამისა
 არს ძე. და ისარი მისა წნი მისნი.

725 **ჩ**უჭრთხ დისა ეწოდების, ოდესმე გუჭმასა, რლსა მოაწევს
 განჰსასწავლელად უგუნურთა, და ოდესმე ნუკეშინის-ცემასა, რლსა
 მოავლინებს განსაძლიერებულად უძღურთა. და კდ ამათ უთავან კი-
 დე კუჭრთხ ეწოდების ძელსა საუფლოსა ჯისასა, რლი მიიღო სას-
 წაულად მთავრობისა, განრავიდრად წუობად მთავრობათა და კელმწი-
 ფებათა ბნელისათა.

699, რ C. | 701,1 უნავე C. | 704,2 არა C. | 712,7 abs. C |
 713,1 რათა C.; 2, abs. C. | 714,1 თუალ B. თქმა C. | 718,3 abs. C.
 718,5 წოდებით C. | 722,4 ისარ C.

ჴარ შემეფნებულ მამის არს ძე მხოლოდ შობილი და იგივე
730 არს კლდე სიტყვასებრ მოციქულისა.

ჴარავ ღ'ის არს წარმართება მცნებათა მისთა, რ დაფარულ
კარვისა სრულება მათ შორისი.

შ'ა კ'დ კარავ ღ'ის არს წმიდა კვკლესია, რ'ლი ესე სხედ
ფეცისათა მათ აღმენებულ არს.

735 ჴწამლ ღ'ის არს რისხუა მისი, რ'ლსა მიჭფენს უსჯულოთა
ფ'ა; რ მ'დის კუამლი რისხუა გამომსახუწლ არს და ცრემლისა
თქალთაგან მაჩინებულ არს.

ჩ'ადლად მოქცევა ღ'ის არს უ'ი იგი საქმე, რ'ლითა განცხა-
დოს უფსკრულთა შ'ა მიუწითმელობისთა დაფარული დმრთაება
740 მისი. და კ'დ თასკან მადლად მოქცევა იეთ ჟჴარად აღსულაა მხო-
ლოდ შობილისა. და კ'დ უსრულესირე მადლად მოქცევა არს, ოდეს
დაისხნეს უ'ნი მტერნი მისნი ქუწმე ყერეთა მისთა.

ჩ'არჟუწნე და მკლავ მამისა და ცხოვრება მისა ძე სხედ დე-
ბულ არს, მთად || ღ'ისად წმიდა ქალწული მარიამ წოდებულ არს. და B3
745 კ'დ მთად სხედ ედების ოდესმე ძალთა ანკელესებრთა, და ოდესმე
სულეებსა წ'თას; ს მთა წინაღმდეგამ ღ'ისა არიან არა წმიდანი იგი
ძალნი ეშმაკთანი.

ტ'სხუწრულ ღ'ის არს წმიდა შესწირავი. და კ'დ მსხუწრულ
ეწოდების სულსა შემუსერილსა და გონებასა მდაბალსა.

750 ტ'ანლობელობა ღ'ის არს სათნობათა შ'რ საქმით საკუთრება
და ხედუათა შ'რ გონებისათა მიხლეება. მოხედუა ღ'ისა ერთა მის-
თა თჳს იქმნების, ოდესმე ზარისა და შეძრწუნებისათჳს, და ოდეს-
მე წყალობისა და სიტკობებისათჳს.

თ'იქცევა ღ'ის ითქმის, რ'ჟს რ'ნ ცოდეთა რ'ნითა გარე მივაქ-
755 ცვიოთ, და განვიშოროთ იგი, ს მოქცევად მისა რ'ჟს სინანულით.
შეგრდომითა წყალობად მოვაქციოთ იგი.

ტ'ანხელ ღ'ის არს მეწმეთელობა იგი სიტყუას, რ'ლითა გზბრძა-
ნებს მეწმეთად ასოსა მაცთუნებულსა, რ'ა არა მითურთ დავისაჟნეთ
გეგნიასა შ'ა.

729, 1 + მრთ C. | 731, 7 ს C. | 732, 2 შა C. | 738, 1 abs. C.
742, 2 abs. C. | 754, 2 მისა C.

760 **ბოგონება** ღის არს რუს მრავალ ჟამ მიშქებოთა შეურაცხ-
ქმნილი საქმეა განმარათს და ჰსტყალოს, გინათუ ტანჯუამ განსუბ-
ნებად, ანუ განსუბნებად ტანჯუად.

ბოსუნა ძის ეწოდების წლს და უგანასკნელს უოფილს და
უოფადს მისუნლას ქესსა, ხ დღითი დღედი მოსულა ღის არს
765 პირად პირადი განკება და პურობა დაბადებულთა საქმისა.

ბეუფება ღის არს ბუნებითი იგი წლ სუგუნეთა უფლებს და
ზოგადი ერთ-მთავრობად წის სამებისა.

ბეუფება ძის არს შდ წარმართთა მოქცევისა ქმნილი იგი
ერთა თესლთა შრთ განსუბნებად ნებისა მისისა. ხ მეუფე ძლთა
770 ცისათა ოდესმე ზოგად სამთა თვსავე ითქმის და ოდესმე თვსაგან
ძისათვს და სულისა.

ბოფინუტლ ღის არიან სულნი ზეცისასა მზრახუნლნი.

ბინარე ღის არს ქადაგება სხარებისა, რლი იგი ოთხად
თავად განუყოფითა მომწიფუნელ არს ქესანისა, რა ერთურთ მჰსგავს
775 ბუის სამოთხით გამომაგლობასა ოთხთა მდინარეთასა. და კდ თვსა-
გან განკეთაზულ მდინარე ეწოდების მადლთა სულისათა.

ბმულდ ღის ეწოდების შიშს ტანჯუათასა, რლი იგი გარ-
დაეცემის აწინდელს ამას სწუთაროსა, ხ ჰსწულავს მერმისა მას ს-
უგუნესა.

780 **ბცნება** ღის არს ჰსწავლა მცნებათა სხარებისათა, რლი ფდ
აღმატების ჰსჯულისასა მას ათ-რიცხულადს მწუობრსა მცნებათასა.

ხათელ სხელ ედების ზოგად ბრწეინუალებასა მას ერთ-ღმრთ-
ებისასა. და კდ ქეა || ნათელ არს მამისა და ეგრეთვე სული ნათელ- B4
გამომავლინებულისა მის ნათლისა. ნება მამისა არს ქე, ხ ნება ძისა
785 არს ცხოვრება კაცთა.

ხადირ ღის არიან წნი მისნი, რომელნი იგი მათა ზა
სდმრთოთათა წერილთასა მიმოიციულებიან და სიმაღლესა ზა გუ-
ლის ხმის უოფისასა ძლითი ძლად ვლენან, საქმითი ხედუად და
გულის ხმის უოფითი სათნობად.

790 **ო**ჯი ძალთა უფლად მკედრობათა სახელ იდების, რჳს გესმის
ოჯი სავაოთ, ხ სავაოთ მკედრობათად გამოითარგმანების ენისგან
ებრადელთას და კდ უფალ ძალთა. და ოჯ ოფლ ძალთა არს ძე, რ ლისა
იგი ბრძოლანი და ძლევაი მამინ განსცხადნეს, რჳს იგი ჩინთავე
ამით ბუნებთა ეწეო და დაჰსცა მბრძოლი იგი ბუნებისა ჩინისა.

795 **ს**ი რ ღისად ძე სახელ-იდების, ამისთხცა ხატ გუმოფნების
უწოდან. ხ ხილუა ზირისა ღისა არს მერჳისა მის საუკუნოსა უსრუ-
ლესი ცნობა ღისა, რ ლი იგი შიემადლეების თითოეულსა მჰსცავსად
აქათვე განწმედილების გულთა და გონებათასა.

ძისხუა ღისა ითქმის არა კაცობრივ სახე ვნებულებისა, არცა
800 ადღუდებითა სისხლისათა ქმნილი განძრებაჲ მრისხანებისა, ად
მართლ მსაჯულებითი იგი შიკდაჲ ჰატოჳისა. ხ არა ღი ოდენ არს
ხ ღი უავე შა უვნებელი, ად გორციულნიცა ესე და ვნებულნი
კაცნი ადსრულნი ჰატოჳისა შთაფრობისა, გინა მსაჯულებისასა, არა მრის-
ხანებით ჰსწავლიან დირსთა შთა ტანჯუსათა, ად ადსრულებისთჳს
805 წესთა და ჰსჯულთასა მსოფლიოთა ზა მთაწევენ ჰატოჳისა დირსთა
შთა ზა ჰატოჳისათა.

ძქა ცხოვრებისა უწოდან ოჯა ჩინსა იჯ ქა, რ ლისთჳს ზა-
ქარია იტუჳს, ვდ აღმიდგინა ჩუენ რქაჲ ცხოვრებისა, რ ვრ იგი რქა
თავისაგან აღმოცენების, ეგრეთვე

810 **A9a** * [ქე თა]ვთა შთა შამათ შთა მოცენებითა. წინა მბრძოლ
[ვ]ართა თესლისგნ გნეო და შთარველ არს შვისა გუა 820
ციელდა: და კდ რ რქაჲ გა მისა: ეგრეთვე შეწვენაჲ
მომსახველი არს მეფუები დ. ზა კერძო ულთა გნეუ
საჲ: არა ხ ამით. რ ლ რქი ნილ არს. და სცავს ულთა ა

815 **ს**აგნითა საცხებელითა იც სოთა. ეცდ კდლისა გუამებ
ხებოდეს მდღელნი და მეფე ისათა: რ უნივე ერთ გუმ.
ნი: ად კდ ამითცა. რ ვა იგი და ურთი ურთას ასოებ ვა 825
რქაჲ ზა კერძო თავისა ად რთ: დამოკიდებითა. თავი

791,2 საბაოთ C; —, რამეთუ C. | 792,1 მტკიცე C. | 795,2 ღისა C.
801,10 abs. C. | 803,2 abs. B | * აქ თავდება ჩუენი დედნის A ნაკლი.
814,4 + ოდენ B. | 815,2 ნელსაცხებელითა B. | 822,2 ყოვლით B.

- სა მის უღთაჲსა ქესითა:
 830 რისგან ენი გუმი შენაწე
 ვრებულ. და შემტკიცებულ არს:..
 ნაკურთხეველ ღის არს.
 არა ხ ქუნისაჲ ესე. მიმსგა
 ვსებელი ზეცისათა მთ:
 ად გახებაჲცა გნწმედილი
 835 უღთა ვნებათაგან:.. ნა
 ცხებელ სიხარულისა უწ
 თდიან სლსა წა. რისა მრ ეტ
 ხო კორცთა ქესითა: და უფ
 რამსდა ღთებამნ სცხო
 840 კაცებსა:.. ნიტუჲა ღისა მ
 მისა. უწოდან ძეს მხოლდ
 შბილსა: ხ სულ ჰირისა მი
 სისა. სლსა უდ წა: რ ამათ ს
 ხელთა მრ. მრავლთა
 845 ადვილთა გუქადაგებს
 წწული ღთ. სამკუამოვ
 ნებას ერთ არსისა წისა ს
 მებისასა: რი მაშინ სადმე ||
 A9b ფდ და ესოდენ დაფარული ი
 850 უო კაცთა ხათესავისაგან.
 რაოდენ აწ გნცხადებულ არს:
 მრავალთა ჰირთა შრითა
 ქადაგებთა:.. ნწავლა თი
 ს არს. თდესმე სიტუჲ მხილე
 855 ბისაჲ. დამაყენებელი ბო
 როტთაჲ: და თდესმე ტანჯვჲ
 წურთილბისაჲ. მომაქ
 ცეველი უგუნურთა:..
 ნაუდარ ღის არან. ძად
 ხი ანგელოზებრნი. და უნი სლნი. 860
 რლთა ზაგნისუტნებს ნებაჲ მსი:..
 ნიაგ ღის არს. წა იგი ემ
 ბაზი ხათლის ღებისაჲ:.. ნიწ
 მიღე თუთ ბუნებით სახელი
 არს ღა: რი იგი არს. უღთა 865
 მიმცემელი სიწმიდისაჲ:..
 და კრთვე სახოკებაჲ
 უნსვე თნა მწყობრისა
 კეთილთა მისთაჲსა: მის
 მხოლოდსა თდენ. თუს და ს 870
 კუთარ არს ბნით დამბა
 დებულისა და მხურბულისა
 უღთაჲსა:.. ხ ღბდლთა უღ(თა)
 მინიჭებით მიემაღლებს მის
 გან. საზომისებრ და მის 875
 წრაფებისა თითოეული
 სა გულთა და გახებათაჲ
 სა: გინათუ საქმე სათხო
 ებისაჲ. გინათუ სახელის
 დებაჲ რამსაჲცა კეთილთა 880
 გნისაჲ:.. ამისთაგა მნ თა
 ვადმნ თქა. არაჲინ ა
 რსო სხრ. გარნა მხოლოდ
 ღთი:.. ვინამაჲ ამით გნცხა
 და. ვდ ესე ვრნი სახელნი. 885
 მონიჭებთა მის შრითა გუტ
 წოდებთან. და არა თუ ||

845,1 abs. C. | 852,2 შრ C. | 855—856 ტანჯვა BC. |
 857,1 წულუღებისა C. | 860,2 ანგელოზებრნი C. | 863,2 + ხ B. |
 867—873 (და ეგრეთვე—უღთაჲსა) abs. BC.

A10a საკუთრები[თი]თა ბნბითითა:..
 ხლვა ღისა არიან გნგებულე
 890 ბანი გნგატების მისისანი:..
 ხამოთხე ღისა და სსსუფე
 ველ ზცისა არიან. სავა
 ნენი საუგნენი: ხასუმელ
 ოისა არს. სიგდლი კცთაჲ
 895 ღის მისხურებისათს: და
 კდ სსსუმელ გნზაგებულ
 ეწოდების თქუმათა და ად
 აქუმათა: შიშსა გეკეპნი
 ისსა და სურვილსა სსსუ
 900 ფეველისსა:.. ხახელ ღი
 ს მრავალი რაჲ ჰოვნილ
 არს წთა წერილთა შა: ხ სი
 ტუკსებრ დიდისა მის ღის
 მეტუქლდისა: უმხლობე
 905 ლეს მათ ულთასა არს. არსი
 და ღი: რი ესე არა სხვსა
 [ვი]სგნ. ად თვთ მის თავა
 დისგნ ესწავა წწელთა
 და შმათ მთავართა: ხიცი
 910 ღი ღჲ ესრეთ გღის კმა ი
 უოფების. ვდ იგი თავა
 დი. საცინელ ჰუოფს ეშმა
 კსა: რჟს იგი ეცინოდის.
 არა რაჲთ სხვთა. გარნა
 915 მიცემითა სამღერელად.

წთა მისთა: ამისთსცა არა
 თქა წწელნ ვდ ეცინოდა.
 ად ეცინოდის: რ წთა მის
 თა შრ ქმნილი უი თვსად შე
 ურაცხიეს: ხ წნი მამინ ე
 ცინიან ღისა შრ საცინელდ
 მიცემულსა მას მათა: რჟს
 იხილონ იგი მთხრებლსა
 ვე ავსსა შთავრდომილდ:
 მახითა თსითა შეპერობი
 ლად. და მახვლითავე თვ
 სითა განგუმერილად:.. ||
 ხმენა ღისა უწოდან [რჟს] A10b
 მოწუალებით ჟერ იხინოს
 უმჯობესად ცვალებაჲ
 930 თხოვათა ჩნთაჲ: რ არა
 სმენა მისსა ესე ითქუმის:
 რჟს არა სარწმნით ვით
 ხოვდეთ. ანუ არა უმჯო
 ბესსა ჩნსა ვითხოვდეთ: 935
 ლმისთს უძღურებაჲ კა
 ცობრივისა სიტუვსაჲ: სმე
 ნად უწესს ადსრულება
 სს. და არა სმენად სახელს დე
 940 ბს. ადუსრულებელობა
 სს თხოვათა ჩნთასა:..
 ლამარ ოისა არს. შესავრე
 ბელი ეკლესიისა მართლ

890, + ხ B. | 915 სამღერელად მიცემითა BC. | 917,1, ჰსთქვა C.
 919,4, abs C, მისთა B. | 924, + და B. | 925,1, მახითავე B. |
 928,, სმენად B. | 939-940 ჰსდებს C. | 941,2, თხოვათასა BC. |
 943,2 ეკლესია B, ეკლესია C.

945 მადიდებულთადა: ანუ ცაჲ.
 ანუ გონებაჲ წ'ჲ: ანუ
 ქ'ლწლი: ანუ კარცნი სჲ
 უფლანი: ანუ გუში კა
 ცად ქ'ცდისაჲ: შეტუტულის
 მისებ რ'ი გუტუკს. ვ'დ თქ'ნ
 950 ტაძარნი ღ'ის ცხოველი
 სანი ხართ. ს'ლის მისგან
 რ'ი მკვდრ არს თქ'ნ თ'ნა:.
ყერკ ღ'ის არს. ჩ'ნ მდაბლ
 თამდე მოწვენაჲ გ'ნგებუ
 955 ლების მისისაჲ: რ'ი იგი მა
 ლალ არს ბ'ნბითითა მით სი
 მადლითა ღ'თებისა თ'სი
 საჲთა: 'ნ მოწვევის ჩ'ნი
 ს:მდეცა სიმდაბლისა. კაცთ
 960 მოყუარებითა წყალობის
 თ'სისაჲთა: . ამისთ'სცა ცას
 საუღარ მისსა უწოდან.
 ზემთა აღმატებულის
 მისთ'ს ღ'თებისა მისისა.
 965 'ნ ქ'უნსა კურცხბეკ. ჩ'ნ
 მდაბლთამდე მოწვევ ||

-----*)

ნისათჳს განგებულებათა მისთას. და კ'დ ფერკ მისა არს სიმტკიცე
 და შეურევედობა სსჯელთა მისთა უმტკვედობისა, რ'ლთა ზ'ა
 970 მტკიცე არს და არცა ერთსა რას დაუტევეს თხნიერ განგებისა.

944,₁ მართლმადიდებელთაჲ BC. | 946,₂ გინა B. | 957-958 მი-
 სისათა BC. | 958-959 ჩ'ნისამდეც B. | 959-960 კაცთმოყუარებისა BC.
 961,₁ მისისათა BC. | 962,₈ უწოდენ B. | 963,₁ ზესთა C. | 965,₃ კუ-
 არცხლბეკ BC. | * აქ ჩვენს დედანს A-ს აკლია ერთი ფურცელი, ვაჟებთ
 B და C ვარიანტი. | 968,₂ განგებულთა C.

975 **წ**რთუ. ღ'ის არიან ორნი იგი ადთქმანი ძქუჭლისა და ახლისა ჰსჯულისნი, რ'ლთა შ'რ მიფარავს ჩ'ნ ვ'ა მიფრინუჭლი მართუჭთა და რ'ლთა შ'ნ იგი თავადი დასდგა დასრულებას ოდენ ძქუჭლისა ჰსჯულისას და დაწუებას ახლისა ადთქმისას, და კ'დ ფრთე მისა არიან სთნობა და სიბრძნე, გინათუ საქმე და ხედუა.

980 **წ**არ ღ'ის ითქმის ჩუეულებითა კაცობრივისა სიტუკსათა გულს-მოღვივებით ჩუჭნებათა თანა-მბრძოლებისა, ხ' მას უ'დვე ყარი არა კუმარების, რ'ლისა მოგონება ოდენ საქმე არს აღსრულებული და მოქმედება მისი არა ოდეს დაეცადების.

წუხილ ღ'ის სცნაურ არს ქადაგება ძეთა ქუხილისათა.

985 **წ**არ ღ'ის არს მისწრაფებით და მადიად სახილუჭლ უფოვა მოქმედებათა და შეწუენათა მისთა, რ'ლნი იგი არა წმიდებას სოფ-ლიოსას მტუჭრებრ განმაქრეველ, ხ' ზრქელს მას არმურს განუ-ბათასა გუამლებრ განმაბნეველ კქმებიან და ბზეს ვნებათასა განარ-ჩევენ იფქლისკან სთნობათასა.

990 **წ**ადაქ ღ'ის ეწოდების ჰირმშოს მას ეკვლისასა ზეცისა იე-რუსალიმისას. და კ'დ ქადაქ მეუფისა დიდის არს უ'დ წმიდა ღ'ის მშობელი.

წება ღ'ის არს სიზრავლე კეთილთა საქმეთა ჩ'ნთა, რ'ლთა მხედლუჭლნი აქებენ მამას ჩ'ნსა ზეცათას. და კ'დ მამა იგი ჩ'ნი 995 ზეცათა ჰსტივ გუჭემს ჩ'ნ, რ'უს ვიქებოლით მის მიერ ეკვლისათა შ'ა დიდსა მერმისა საუკუნოხსასა და მადლობით აღუარებლეთ მას.

წე ცხებულად გამოითარგმნების, ვ'რ იგი მრავალ გზის გუას-მიეს წ'თა წერილთა შ'ა, ხ' მიზეზი ამის ჰირისა რეცა საძიებულ არს, თუ ვ'რ ბერძელთა საფსალმუნეთა შ'ა მრავალ გზის მოიკე- 1000 ნების სახელი ქ'ესი, ხ' ქართულთა შინს || არცა ერთ გზის სადა. **7B**
გარხა ესე ამიერ ისწავე, რ', ვ'ა იგი ბერძენნი ჰსტივისათუხ ებრა-ელთასა მრავალთა სიტუქათა იმევენ ებრაულთა, კერეთვე ქართულ-თა მრავალი სიტუქათა აქუსთ საკმარად ებრაულისკანცა და ბერძელი-

- საკანცა, ვინაჲცა უმერცართა შერ არა ადულად განირჩევიან უცხონი
 1005 იგი სიტყუანი ბერძული ებრაულისაგან, ხე რე ებრაულისაგანცა მათვე
 სიტყუათა შემოვიხუბთ, რელი ბერძენთა შეუხუბთ. ვე ბერძული-
 საგან სხუათა უმეტესთა სიტყუათა, რელთაგანი ერთი არს სახელი
 ქესი. ხე ებრაელთა თხსს ენას სხუა სახელი აქესთ ცხებულისა,
 ვინაჲცა ცხად არს, ვე ჰატივისათხს ბერძენთასა ვიტუთ ქა, ხე და-
 1010 ვითთა შა ცხებულსა ვიტუთ ნაცრელად ქესა, რა უმეტესად ცხად
 იუთს ძალი სიტყუათა და გუქნება, თუცა არავე უღონ არს თქმად,
 ვე რჯსათხს და ქეს მისისათხს. და ვე წინა-უგემო. შესაძლებელ
 არს იერემიასაცა მას სიტყუას ესრეთ თქმად, ვე სული ჰირისა ჩისა
 ცხებულ რჯი.
- 1015 **წ**ე რე გვწყვიტეს მამათაგან, ვე რა ოდესმე ცხებულსა ვი-
 ტუოდეთ განცხადებისათხს სიტყუათასა, ხე ოდესმე ქა ჰატივისათხს
 ბერძენთასა. გარნა ესე მტიციელ საცნაურ არს, ვე ორითავე ამით
 რჯი რე იჯ ქე იქადაგების ცხებულად რჯსა.
- წ**თ დმურთთა ეწოდების რა, არათუ რთ კერძთა, ად რთ
 1020 ბუნებით, მის მიერ რთ ქმნილთა მადლით და ჯერ ჩინებით, რელი
 ესე არს რთთა მთავრობა მისა, რე რთი დაქსდგების შს რთთასა
 და რე მქსთავრობს რთთა რა ახგელსთა და წრთა.
- წ**ჟარ რისა ეწოდების ემბაზსა ნათლის დებისასა, რელი იგი
 არა წყარო არს, არცა სამარადისოდ მდინარე, ად ქეს მიერ ადმო-
 1025 ცნებულ არს და დასრულებასავე თანა საწუთროსა ამის ჟამისასა
 იგიცა დაესრულების, რე რელთა არა აქავე ნათელ იღონ წელითა,
 მერმეს მას საუკუნესა ცეცხლითა ნათელ იღონ უშრეტითა მით და
 განუნათლებლითა და დაუსრულებელთა, რეს მატლი მათი არა დაე-
 1030 ქნ სახარებასა შინა საწინასწარმეტყუელთა წიგნთაგან შემოღებულისა
 სიტუთა საწამებულისათა.
- ყ**ურდ რისა ითქმის არა რამას დაფარუა მისგან, ხე მოქმედება
 უურთა მისთა არს ძალი იგი მსმენელი ვედრებასა სულისა მისდა
 შეგრდამილისასა თქმულესა მისებრ, ვე უურნი მისნი ლოცუათა

1035 მათა ზედა, და ესე არს შურად ღება მისი, რჳს სათნო იჩინოს
აღსრულებამ თხოვთა ჩნთა, ხ მამინ არა შურად უხუჲს, რჳს ანუ
უღებებთ

* || (ვითხოვდეთ). ანუ თუ უჭე
A11a (როდ რასმე) ვითხოვდეთ: ჰლ
1040 წამის და თვნიერ წესის და
სარგებელისა:

ჟიმშილ დის არს ცხრბამ კაც
თა ნათესავისა. რისათჳს
მდის შიის. და არა ოდეს გნძ

1045 ღებას:
ჴაპარი იგი კორცთამ: რი ჰლ
უშუტრ ქმნილ იუო ცოდვი
სა მრ: ხ შდ სამდღე დასნისა.

გნმუტრებუდი და გნანლე
1050 ბული შეიმოსა იგი: მან რნ
იგი არა სირცხელ იჩინა. ჰლ
უშუტრ ქმნილისა შემოსამ
მისი:
აქვალება დისა მრ
არს. საღთოთა სეღათა

1055 გნმრავლებამ: რი მარჯუტ
ნისკნ მადლისა. ძისა მხო
ლოდ შობილისა მოემადლა.
ნათესავს ძეთა კაცთასა:
რა დაუუენებულ იუენენ.

1060 შვილ უოფად დისა:
ცნობა დისა ითქმის. არ

სებით დამკვდრებამ მისი
კულს შა: . ხ უცნურება
მისსა არს. რჳს თუთ კცმან
უცნურ უოს თაფი თნი მი

1065 სგან. დაფიწუებითა მცნე
ბათა მისთამთა: . ცხორბა
სახელ ედების დ. ვა ულთა
მომცემელსა ცხრბისსა: . . .

1070 ჴ ცეცხლ. ვა გნმლეველსა
ცოდვითა ნიეთისასა: . და
კდ ცეცხლ ეწოდების შეწე
გნას სლის წისას: გნუო

ფისა მისთს ენათა ცცხლისა
თა: . ცხორება მარჯუტ
1075 ნის დისა არს. უიფე გზამ
მარჯუტნე. რი მიიუენებს ||

კაცთა ცხორებად საუკუნდ: A11b
და კდ ცხრებად იგი საუკნომ.
რი მომენიჭა ჩნ ქეს მრ: . . .

1080 ქად დისა არს ქე: დისა ძა
დი და დისა სიბრძნე: . ქილ
ეწოდების მიმუოფრებულსა
სლგრძელებასა დისასა.

1085 რისკნ გნდუტებად ევე

1036, რლოთა C. | * აქ თავდება ნაკლი ჩვენის დედნის A-სა. | 1039,
abs. B. | 1042, შიმშილი BC. | 1044, ჰშობის C. | 1051, სირ-
ცხულ B. | 1060, დისა ყოფად B. | 1077, რომელიცა B. | 1080, მე B.
1083, მიმყოფრებასა.

- 1090 დრებიან წყენი. რა იწუოს შურის ცებად და შუად: და კად ძილ იუო დეუფენებაჲ მთსლეისა რა. რასაგნ გნდჯ ძება იქნა გნკორცლებჲ
- 1095 მისი: და კად ძილ იუო ნავსა შა მძინარებაჲ იგი მისი: რასაგნ ადჯებდეს მთწაფენი. შად აღტყენისა ქართაჲს: და ჩნ გუასწავებდეს. რა
- 1100 რეს ვინილოთ სლი ჩნი ად შფოთებულად. მათერთა მათგნ გლის სიტყუათა. რისხვისა ანუ თუ მთწუენებისათა: სიძვისა ანუ
- 1105 ხაერთებებისათა: ცუდად მზუარობისა ანუ აშა რტაინებისათა: ადჯად გენდეთ წინა მბრძოლად მისსა. სიუარულსა და
- 1110 სიმართლესა. სიწმიდესა და მარხვას: სიმდაბლესა და სიბრძნესა მეცნიერე ბითურთ: .: .: .: .: .: რამართება დისა არს. რეს
- 1115 კაცნი გნსწავლენეს მან უ მჯობესისა მიმართ: რე კეთილნი ჩნი. ენივე თავისა თვისსად შეურაცხიან: მას
- მხოლოს. რი იგი ერთ კერ ძო ეძიებს ცხორებასა ჩნსა: რამება რისა სხელ ედების სიტყუათა და ბრძანებათა მისთა: რითა უზნებს კაცთა. კეთილთა შორნი მიენიჭებინა მოქმედთა კეთილისათა: და წინა უწამებს და გნკრძალებს. ა რა შთავრდომად სატანჯველთა მათ: რნი მიეღიან ელთა. მიდევნებულთა სიბოროტისათა: რთულ ეწოდების დსა: არა წამისთს. რლ მარტვი. და შეუზავებულ არს ბოროტთაგნ ბუნებჲ მსი: ად ამისთჯცა. რ ელსავე მართლიად და სიწრფეებით გნკებს: ესე იგი არს: რ არცა ცოდვილთა მოძაგებს. მოქცენ თუ ცოდვისგნ. ად გნუნქამს შორ ბჭეთა სინანულისათა: და კად მართლთა: შემსგავსებულად საზომთა. თითოეულისა სიმართლისათა: გნუეოფს შეწევნათა მადლისათა: და უფროაჲს მართლ მსაჯულებასა თვისსა გნჭზავებს. წყალობითა და კა

1097,2 განალვიებდეს BC. | 1103,3 abs. B. | 1108,2,3 abs. B. | 1109,1 თვისსა BC. | 1117,4 ყნი C | 1119,4-5 abs. BC. | 1122—1123 წამებათა B. | 1139,1 მიიქცენ C. | 1145,2 abs. B.

- ცთ მოუყარებთა თსითა:..
 1150 **წ** სიწრფეობა სიტყუათა ონი
 სათა არს: სიმართლე გწინე
 ბათა და მშჳაერთა მისთა:..
წ და დის მამის ეწოდების. მხო
 ღოდ შობილს ძეს მისს. რნი
 ს მრ უტოდა დნი კაცთა: და გა
 1155 მოუცხადება სიღუმლო
 თა თსთა დაფარულებას:
 რ მის მრ მოელო მცნებაჲ ენი
 სათხვეე. რას იგი იტოდა.
 და რადენსა ქადაგებდა:..
 1160 **ტ**ურ დის ითქუმის. ჩუწულ
 ებითა სიტყუასთა. კაცობრიუ ||
 A12b **კ**უმეჲა ჟაჭუ [ჭურისაჲ]
 რნი დის. არად საკმარ ა[რს]
 ად ჟაჭუ ჭურ მისს არს. უბ
 1165 რძოლელობაჲ იგი ძლისა
 მისისაჲ:.. **ტ**უმირტებაჲ ბუნე
 ბით სახელი არს დ. რნი იგი
 არს მხოლოჲ. უტყუველი
ჭტბა: რდს თუთ თაყადი
 1170 წამებს თავის თსისთს:
 ვდ მე ვარ გზჲ და ჭტბჲ და
 ცწრბა:..
ქედვაჲ დჲ არს: აქაჲ ესე. სარ
 კის სახე გწმედჲა გონებათჲ:
 რის მრ. ზოგსრე და კერძოდ.
 აქავე მიემადლებს თითო
 ეულსა. გწცდაჲ ძლისა
 გწგებულებათა მისთაჲსა:..
 წ უსრუდესი იგი ხედვაჲ:
 მერმისა მის საუგუნოჲსა
 დამარხულ არს: და მსგავსდ
 1180 აქაჲთვე გწმედლიეობისა
 გონებათაჲსა. თითოეულ
 ისდა მინიჭებად. აღთქუ
 მით ქადებულ არს წთა წე
 რილთა მრ:.. 1185
ქულ დის არიან ორნი იგი. სრე
 ღმყოფელნი სამეგუმოვნე
 ბის მისისანი. ძე და სლი: რდ
 თა მიშრო თქა. ვდ ვქმნე
 თ კაცი ხატად და მსგავსად
 1190 ჩნდა:.. და კდ კელ არს. ზოგად
 სამთაჲვე იგი ძალი უღთა
 დამბადებლობისაჲ:.. **ქ**მა ონის
 არს. არა გწმეუსტელი რაჲ
 მე. გინა მოწმედველი ჰა
 1195 ერისაჲ: ად ძალი იგი მისი.
 უხილავად მეტეუსტლი რნი
 ზრახავს გონებასა შა წთა
 და კდ კმა დისა ეწოდების.
 უღსავე კმასა დწდბლთა [და] 1200

1149-1150 დისთა C | 1158,2 რაჲსა BC. | 1159,3 ჰქადაგებ-
 და C. | 1163,3 არა რაჲ B. | 1164,8—1165,2 უბრალეობაჲ იგი და
 უბრძოლელობაჲ BC. | 1170,1 ჰწმეებს C. —,2,3 abs. BC. |
 1171,3 abs. B. | 1182-1183 თითოეულისა B. | 1200,2-3 დაბა-
 დებულსა BC.

A13a	<p>ანგლოზთას. გინა კაცთ[ა] წითა და წყლთა. გინა მტკლ თასა: . წ ვრ იგი თავადი უხი ლავად ზრახავს გონება</p>	<p>არა რამსაგან შეცვულ არს: ად ჰირად ჰირადად შეცვა ლებისათს გნგებულება</p>	1230
1205	<p>თა მათთა: ეგრეთვე მთითა მით ორღანოდ კუმევიითა. ელთავე შს შეტუშლებს და გნცხადებს. დაფარულება თა საიდუმლოთა თსთასა: .</p>	<p>თა მისთამსა. კაცობრივ მო ჰონებულ იქმნებიან სი ტუენი ესე: ამისთსცა ჯდ ომა სახელ ედების. შეურეე ველობასა მშფაერთა და გნკითხვათა მისთასა: .: .*)</p>	1235
1210	<p>წ არა წ სიტუვიენი და გონიერ ნი. ად უსულონიცა და უძრ ავნი: ესე იგი არიან: ცანი უ თხრობენ დიდებასა მისსა:</p>	<p>: . : . : . : . წკა ესეკა გაქოჯს სწავლ**) ის მოუწარკა: . დაღაცათუ არა სრულბითი. ად ზოგე</p>	1240
1215	<p>და ქუნაჲ ქადაგებს შემოქ შედებსა მისსა: . და ესრეთ. რისაგნცა. სუფიერისა გი ნა უსულოჲსა: დუმილით გ. ინა შეტუშლებითა დი იქადა გებოდის: უივე კამდ. დისა</p>	<p>ბითი რამე გლისკმის უთფაჲ სიტუუათაჲ: რნი დისათს კო რტიელად ითქუმიან. და სე </p>	A13b
1220	<p>სახელ იდების და შეირაცხებ: .: . ოლომაჲ დჲ სახის შეტუშლებ ით ითქუმიან. და გნმარტებთ გლის კმის საუფელად უ დონო არს: წ იგი თავადი გ-</p>	<p>ლიერად გულის კმა იყოფე ბიან: : ამასთნა ამასცა მეც ნიენ იყავ: ვდ ესრეთ აქუს ჩუშულებაჲ წიგნებსა ბერ ძენტასა. რა ანბანსა ზა განწყობდენ ელთავე სიტ უუათა გამოსაძიებულთა</p>	1245
1225	<p>არე შეუწერედ არს: არ ცა ზის. არცა დგას. არცა ვ აღს: ად უივე აღუვსიეს და შეუცავს: და იგი მხოლოჲ</p>	<p>და ღრმათა: რა ადვილ იე ვნენ საჰონებელად: და წი გნსა მას ლექსიკონ უწო დენ: რდ არს ლექსთაჲ: ესე იგი არს ღრმათა სტუუათაჲ: და თითოეულსა წტნსა. გა</p>	1250
		1255	

1201, ანგლოზთა B; —, კაცთასა B. | 1202-1203 მოციქულ-
 თა BC. | 1208—1209 დაფარულებასა BC. | 1220, 1, abs. | 1226, 4
 სდგას B, ჰსდგას C | 1229, 3 შეძრულ B. | * აქ თავდება ტექსტი ხელთ-
 ნაწერთა B და C-სა. **) ეს სტრიქონი ასომთავრულით არის დაწერილი.

რეშეთა გინა სეკელესით
 თაგნსა: ეწივე ღრმაჲ და გა
 მსახობეული სტუჲ: ანბანსა
 1260 ზა გნწეობილი და შეკრებუ
 ლი. თავად და შესავალად
 წიგნისა უწერა: უკთუ
 ოდენ გამოძიებულ და გუ
 ლისკმის მეოფელ უოფილ
 1265 იუოს. მომკვებელი წიგნისაჲ:
 რწთა კუალსა შედგომითა
 კინი ესე სხუე ჩნცა გიჩუჭ
 ნეთ თქნ:.. წმით სახითა
 გწეობილ არიან სტუჲს კება
 1270 ნი მწეალებულთანი. წთა
 მამათა და მნათობთა შტგნ
 უნის სოფლისათა: ბასილი
 კესარიელისა. და გრკელ [ღის]
 მტულ[ის] და ინე დამას
 კელისა . რა რჟს არსებისა
 1275 თს სიტყუა გიგებდენ წინა
 აღმდგომნი: მუის. ანისგნ
 სიტყუა უტო: ხ ბნბისთს
 ბანისგნ: და გუამისათს
 განისგან: და ესრეთ აღვილ
 1280 იუოს საკმარებულად ჟამსა
 ჭირისას: ანბანსა ზა. გნ
 წეობილი იგი წიგნები წთაჲ:..
 წმითვე სახითა აღუწერან.
 თუნნი ლექსი:ლწნი ღრმა ||
 1285 თა სიტყუათათს ბერძულთა A14a
 კოსტანტინე მეფესა ზორთუ
 რაკეპიტსა: და დიდსა გური
 ღეს აღექსანდრიელსა: რა

რჟს ეძიებდეს უმეცარი.
 თუ რაჲ არს. მუისი. ანუ მრ
 1290 ჩობლი: მანსა შა გნუმარტ
 ონ. ვდ მრწობლ ეწოდების.
 ორკეტსა. ხ მუის. ანაზდაით
 სს: და ესე აქამომდე იუაგნ:..
 1295 ჟ რა ესეცა ცხად იუოს სწავ
 ლისკებრ წთა წერილთაჲსა:
 ვდ თუნ არს წწეღისა. არა
 ხ უოთადთა საქმეთათს წწეღ
 ლებაჲ: ად მის ჟამისათა
 და გარდასრულთადა საქ
 2300 მეთა წარმოთქუმაჲ: ვრ
 იგი ღის მხიდველმნ მოსე.
 იწუო სიტყუად დიგ სწავ
 ლულსა მას მისდა. დასაბა
 მის სოფლის შესაქმისასა:
 1305 და მოიუგანს სიტუჲ თსი მის
 ჟამისასა მთ თნა თარათმს
 მძლურებასა. და შეუდგი
 ნა გამოსლგაჲ ძეთა იტწლი
 1310 სათაჲ: მოკლებითურთ კორ
 ცისაჲთ. და მოცემით მანანაჲ
 საჲთ: მიერითგნ იწუო მოს
 წავებად უოთადთა: მოსლ
 ვასა მეუფისა ქესსა: და გნ
 1315 თესვასა ჭურათასა. და
 ცხორებასა წარმართასა:..
 ეგრეთვე ჭეოფს დიგ აღძ
 რულიცა ესე ქნარი სტუჲ
 თა დთისთაჲ:.. უოთადთათს
 წწეღებს. და გარდასრულ
 1320 თა ქველის მოქმელებათა

- დისთა მიიკსენებს: მის ჟ
 მისთა მ[თ] წარმიტყვს.
 და შდ მრავალთა ჟამთა
 1325 აღსრულებადს ვა აღს
 რულებუდს წარმოაჩინ
 ებს: ანა წ წინამსწარმეტყუებ ||
- A14b ლებითთა სიტყუათა [იხუ]
 შევს. ად მოძღურ(ებ)ი(თ)აცა
 1330 და სწავლით(თ)აცა. შჳ(უ)ლ(ის)
 დებითა. და მცნებითთა: თდ(ეს)
 მე ჰურიათასა ეგლოვს გნგ
 დეპულებას. და თდესმე წარ
 მართთასა იხარებს მოწოდე
 1335 ბასა: მრავალ მოქცევობი
 თა წწელებისაჲთა. მსმენელთა
 გლსა გლის კმის უოფად განა
 კრძალებს: და ვნებათა და
 ადღკამისა ქესისა მისწავე
 1340 ბითა. წინა აღმდგომთა ზრა
 ხვასა გნაქარეებს: და
 ამას ულსა თნა სინარულე
 ვან *) და ტკბილ ექმნების ულთა
 მუკლელად იამბიკოდ შემოკ
 1345 ლებითა სიტყვასათა: რ უმრა
 ვდესთა ფსალმუნთა რიცხუებ
- დობად და მარცხულდობად ც
 ხად არს საფსალმუნეთა შა
 კობაქლათას: დადაცათუ
 სხუათა ენათა შა ვერ დაუ
 1350 ცაჲს თარგმანთა რიცხუ
 მარცხულისაჲ: რისათცა
 გუასმიეს. უბადრუკისა
 ანთლინარისთ: ვდ ბერძუ
 ლად. ესე ვრითა სიტყვთა ად
 1355 წერა დთი: რლ ძალი არა
 დაშთებოდა. არცა უდ გნიუო
 ფებოდა სხუათა დთთა ძა
 ლისაგნ: და იამბიკოდ თორ
 მეტ მარცხულდობად უისა
 1360 მუგლისაჲ. არცა აღემა
 ტებოდა. არცა შთაკლდეობ
 და: გარნა მისი იგი სამსკედუ
 რი მსკე გნეწონა. რჳს
 სიტყუათა მისთა თხზულე
 1365 ბასა: კელაფნებაჲ სიტყუა
 თა წისა გრიგოლი დის მე
 ტუებლისათაჲ და მა ||

(დანარჩენი აკლია)

*) ხელთნაწერში — სახარულეუან.

ზონის ეკლესია და მისი სიძველენი¹⁾.

ზონის ეკლესია იმერეთში, 25 ვერსზე ქუთაისიდან, ძველია, ოთხკუთხედი, თლილის ქვით ნაშენი, უგუმბათო, მაკრამ გადაკეთებული და გადიდებული ახლო ხანში. საშხრეთით და ჩრდილოეთით აღმორეყვანიათ ახალი კედლები და მით გაუდიდებიათ ეკლესია. სიძველე შიგნით და გარეთ შერჩენილი აქვს მარტო შუა ნაწილს. შიგნით შუა ტანის ცაში და კედლებზე და საკურთხეველში მოჩანან დაზიანებული ძველი ფრესკები და გარეთ აღმოსავლეთის კედელზე რამდენიმე ძველი წარწერების ნაწვევები, კირით შეთეთრებულნი და დაზიანებულნი. ფრესკებთა შორის საკურთხეველში მოჩანს ზემოთ ცაში მაცხოვარი **ՄԿ ԿՄ**, სახე გაფუჭებულია, მარჯვნივ მაცხოვრისა იოანე ნათლისმცემელია და გაბრიელ მთაწარანგელოზი: **ՄԿԿ**. **ԲՆԹՄՆՆ ԿՕԿԿԿՄՆ**. **ՎՃՎՃԿԿՄՆ**. მარცხნივ მარიამ დედოფალი და მიქელ მთაწარანგელოზი: **ՅԿԾՃ ՈՆՃ**: **ԿՆԿԿՄՆ**: ამის ქვემოთ მთელი რიგი წინასწარმეტყველებისა მუღალონებში. ესენი ეტრატებით არიან წარმოდგენილნი. ეტრატებზე ბერძნული წარწერები მოჩანს. მარცხენა რიგის წარწერები წინასწარმეტყველთა სახელების წაბღალულია, მარჯვენაზე იკითხება: **ԲԲԿՄՆ ՆՃԿՕԿՄ, ԲԲԿՄՆ ԸԿՕԿ, ԿՄՆՆԿ, ԿՄՆՃ, ԿՕՆԿ**. წინასწარმეტყველები კიდევ წარმოდგენილნი არიან საკურთხეველის თაღის რგოლის წინ: **ԲԲԿՄՆ ՄՃԿՆԹ, ՄՃԿՆԿ, ԿԿԿԿՆ, ՆՃԿՃԿՆ, ԲՃՕԿ, ՆՕՄՕԿՕԿ, ԿՕՐՃ, ԿՆԿՆ**. თეით თაღის რგოლზე ჩვეულებრივი ბერძნული წარწერა არის, რაც ქართულად ნიშნავს: „აღმოსავლეთიდან ვიდრე დასავლეთამდე ქებულ არს სახელი უფლისა“. აღმოსავლეთის კედელზე დასატულია ზიარება მოწაფეთა იესო ქრისტეს მიერ. უველა მოწაფეს სახარება აქვს ხელში. წარწერები ასომთავრულია. მარჯვნივ: **ԿՆԿՕԿ: ԿՆԹԿ: ՎՃԿԹՄՕԿԿ: /// ԿՆԿՆՎԿՄՆ**:

¹⁾ ზონის ეკლესიის შესახებ ცნობები იხ: Brosset. Voyage arch. Rapp. VII, p. 5—10. Бакрадзе. Кавказъ въ др. пам. христіанства. Кондаковъ. Опись пам. древности, стр. 63—65. Муравьевъ. Грузія и Армения, ч. III, стр. 236—245, т. ჟორდანი. ქრონიკები, II, გვ. 403.

ხეჩუხი: **ბოჰე:** მარცხნივ: **იოჰნ ინჰტაიორჰიხი:**
ნოჰე: **ნიჰორ:** **ჰეტაჰო(sic):** **ჩრჭიხე:** **ხეჩუხი:**
 კვლევის შუა ნაწილში ჩრდილოეთის მხარეს ზემოდან დაწვებული
 აგებული შემდეგი ფრესკები ასომთავრული წარწერებით: ეოვლად წმი-
 დის მიძინება, სულის წმიდის მოხვლა, ფერისცვალება, ამაღლება,
 ჯვარცმა, ღაზარეს აღდგინება, ტაძრად მიუყვანება მარიამისა. სამხრე-
 თის კედელზე: ხარება მარიამისა, ბზობა, შობა ქრისტესი, ჯვარცმა,
 სერობა, ეოვლად წმიდის მიცვალება. სვეტზე: წდა ონოფრე, წე
 ვიკენტი, მინ, მარდარი, აკსენტი(sic), ორისტე, ესტრატო. თაღის
 რგოლზე წარმოდგენილი ანან მახარობლები.

გარედან აღმოსავლეთის კედელზე შერჩენილი წარწერების წა-
 კითხვა ესლა ძნელია, თუ არ გაირეცხა წარწერები და კიბის საშუა-
 ლებით არ მიუახლოვდა მკითხველი. ჩვენ არ გვქონდა საშუალება
 ასეთი ზომები მიგვეღო და ამიტომ ზოგიერთი წარწერების გარჩე-
 ვას საეტოოდ ვსდებთ. შუა კედელზე ოთხკუთხედ ქვაზედ ასომთავ-
 რული წარწერა მოხანს ძველებური ნუსხური ასოების შერევით:

ბო, ჰე ყრჰი	წმიდაო გიორგი, შეიწუაღე
ჰე ნხე //	გიორგი კურაზა[ლატი და]
იჩეჩი	ივანე.

სულ ზემოთ კუნჭულში უფრო ღამაზის ასომთავრულით, მაგ-
 რამ კირით დაფარული:

ბო	წმიდაო
ჰე ჰე იყ //	გიორგი, მეფე ევ[აღ]
გრე ბტხ	ცოდვილსა თამარს.

ქვემოთ ქვაზედ:

[ბ]ო, ჰე ყრჰი	წმიდაო გიორგი, შეიწუაღე
ხეჰინე(?)ჰი	საჯის(?)ქე
ი	ერისთავთ
ი ჰე	ერისთავი გიორგი.

ამას ქვემოთ:

ბო, ჰე	წმიდაო გიორგი,
//// იჰი	[შეიწუაღე] ერისთავთ ერისთავი
ჰე	გიორგი.

სხვა ქვაზედ:

ԲՕ ԱՆ ՄԲԿ

წმიდაო გიორგი,

ԸՆԿ ԿՆԸ

შეიწաღე კალა-

ԸՆՆ ՆԻԿ

ტოზი იოვანე.

ბროსეს დროს აღმოსავლეთის კედელზე კიდევ უფილა ნაწი-
ვევტები: **ԱՆ ԿՆԸ**—გიორგი კურაშალატი და **..Կ ԲՐՆ**—ქრის-
ტეს შვარი. ხოლო ჩრდილოეთის კედელზე უფილა წარწერა, რო-
მელსაც ბროსეს ასე კითხულობს:

ԲՕ ԱՆ ՄԲՆԻԿ

წმიდაო გიორგი, შეიწაღე

ԿԿ ԿՈՆԻԸ

კონსტანტინე (ანუ კვირიკე)

ԵԲ

კრზანაძე(?)

დიმიტრი ბაქრაძეს კონდაკოვთან ერთად შიგნით ეკლესიაში უნა-
ხავს იატაკათ დაგებული ქვები წარწერებით იმავე ხასიათისა, რო-
გორიც აქვს აღმოსავლეთის კედლის წარწერებს და ბროსეს მთავრა-
ურობის წიგნის ამიებზე გადმოუხატია ეს წარწერები. ესლა ის ძვე-
ლი იატაკის ქვები დაცული არ არის. იატაკი ახალია. ბაქრაძის გად-
მოხატულ წარწერებში იკითხება:

ԲՕ ԱՆ

წმიდაო გიორგი,

ՄԲԿԿ

შეიწაღე

ՆԲԲԿ

სტეფანე.

მეორე ქვაზედ:

ԲՕ ԱՆ ՄԿԿ

წმიდაო გიორგი, შეი-

ԲԿԿԿ ԿԿՕԱ

წაღე იაკობ.

სხვა ნაწივევტებიდან აზრი არ გამოდის. რამოდენიმეჯერ გამო-
თარგმნა: „შეიწაღე“.

ჩვენ გგონია, ზემო მოუყანილი წარწერების ნაწივევტები ხო-
ნის ეკლესიისა სულ სხვა და სხვა დროს ეკუთვნიან. ხონის ეკლესია
ძველთადაც რამოდენიმეჯერ გადაკეთებული და აღდგენილი უფილა,
და გადაკეთების და აღდგენის დროს ძველი წარწერები აჭა-იქ ჩაუ-
ტანებიათ. მთლიანი სახე არც ერთს წარწერას არ აქვს. თუ გიორგი
კურაშალატი გიორგი I არის, მაშინ უნდა ვიფიქროთ, რომ ეკლესია
ამენებელი უფილა მეთერთმე საუკუნეში მეფე გიორგი I დროს
(1014—1027) და განახლებული ჯერ კიდევ მეთორმეტე საუკუნეში

თამარ მეფის დროს და შემდეგ მეთოთხმეტე საუკუნეში, ვინაითგან ერთი კადმოცემა ხონის წმიდა გიორგის ეკლესიის აშენებას მიაწერს ვამეყ დადიანს (წ 1396). თვით ქალაქ ხონის აშენებას მიაწერენ აბხაზეთის მეფეს თეოდოსის (791—818). წინეთ ხონში უოფილა წმიდა სტეფანეს ეკლესია, რომლის საძირკველი დღესაც სჩანს წმიდი გიორგის ეკლესიის გალავნის გარეთ, აღმოსავლით¹⁾. ვინ არის ერისთავთა ერისთავი საჯისძე (თუ ეს კითხვა მართალია), არ ვიცით.

უკანასკნელი გაფართოება და გადაკეთება ეკლესიისა უნდა ეკუთვნოდეს 1862 წელს, მღვდლის ვასილ ქუთათელაძის დროს. ამ წელს უზენაეს მხედრული წარწერა შიგნით სამკვეთლოს აღმოსავლეთის კედელზე:

მღ.ლი. ვასილ. ქუთათელაძე. მონე (მოიხსენე): ულო (უფალო): ჩუაბ.

ეკლესიის უფლის მადალი ქვის გალავანი, რომელიც ეხლა აღაგადაც დაზიანებულია. სამხრეთის კედრით გალავანთან აზრთულია ძველი ლამაზი სამრეკლო, ისეთივე თლილის ქვით ნაშენი, როგორც ეკლესია არის. ქვემოთ სამრეკლო ოთხკუთხედაა. წინეთ ქვემო სართულის თაღები გაშლილი უოფილა და აქედან უოფილა შესავალი გალავანში, მაგრამ ეხლა თაღები ამოშენებულია. მეორე სართული მრავალკუთხედაა, ექვსი გაშლილი თაღით. ამას ზემოთ მესამე სართულია ექვსი სვეტით და აქ არის ზარები ჩამოკიდული. სამრეკლო ქვით არის დახურული. წინეთ ეკლესიაც ასეთი ქვით უოფილა დახურული. ეხლა კი ქვსტით არის გადახურული. ბროსეს მოგზაურობის წინეთ ხურთთმოდვარს ნორთეს უნახავს ხონის ეკლესია და მას შუემჩნევა სამრეკლოს კედელზე შემდეგი წარწერა, რომელიც კადმოელია და ბროსესთვის მიუწოდება:

ჰ I ჟ I

ჟ

იუნ ზქიოტხ

როგორც სჩანს ფრანგული თარგმანიდან ბროსესე ასე კითხულბას წარწერას: „ფვარო ქრისტესო, [შეიწუაღე] გრიგოლ მოძღვარი“.

¹⁾ ეს ცნობა ეკუთვნის განსვენებულს არისტო ვასილის ძეს ქუთათელაძეს.

2) შირო: ღთისო: შერკწირეთ: და: დავასვენეთ: ტაძრსა:
თქუენსა: ხატი: ესე: ჩუენ: კელმწიფე

3) მან: დადიანმან: ხატონმა: ლევან: მას: ჟამსა: ოდეს: შე-
ვებინთ: ბადადს: მეფეს: გიორგის:

4) და: კახს: ხატონსა: თაიმურაზს: და: კაკვიმარჯუა: ძლიე-
რებითა: შენითა: თავად: შეფე: კელთ

5) დავურჩა: და სრულბით: იმერულნი: და: კახნი: დარბაი-
სულნი: ზოგნი: კელთ: დავურჩა: და ზო

6) გნი: გარდახვეწიერს: კახი: მეფე: თაიმურაზ: და: მეფის:
შვილები: ალექსანდრე: და: მამუკა: ამავე:

7) ჟამსა: ავჭარეთ: ქალაქი: ჩხარისა: და ჩავასხით: ზუგდიდს:
აღვაშენეთ: და: გავწიეთ: ქ

8) ალაქი: რუხისა: აწე: შემოგვიწირავს: და: დავვისვენებია:
ხატი: ესე: ტაძრსა: თქუენსა: კიდევ: შ

9) ემოგვიწირავს: ხონს: ერთი: კვამლი: კაცი: მამიკაცია: სს-
ნობე: ჩუენ: და: მეუღლისა: ჩუენისა: დედ

10) ოფლისა: ნესტანდარჯუანისა: სადღეგრძელოდ: და ძისა:
ჩუენსა: შირშოსა: ალექსანდრეს: დ

11) ა: მხურჩარისა: აღსაზრდელად: და: მე: ცოდვათა: ჩემთა:
შესაწოდებლად: ძემა: კელმწიფისა: ხატრო

12) ნისამან: შემოგწირე: მოიჭედა: და: სრულ: იქმნა: ხატი-
სა: ამის: შემოება: ქვს: სამას: ოცდა: ოთხსა:

3. ხატი წმიდა გიორგისა ვერცხლისა, ნაჭედი, 42 X 33 სანტ. წმიდა გიორგი ცხენზე მჯდომარეა, შუბით გვირავს ვეშაპს, ხოლო ვეშაპი და ნახევარზე მეტი ცხენის ტანისა არ შენახულა და მოჩანს მარტო მუხის ხე, რომელზედაც დაწარჩენი ნაწილებია მიკრული. ამიუბზე მარჯვნივ და მარცხნივ ორი წმიდანია ფეხზედ მდგომარე ძრიელ უღაზათო ხელობისა, ასეთივე უღაზათოა ზემო ამიაზე ოთხ-ჯერ გამეორებული მებაღიონების სურათი მაცხოვრისა ღვთის-შობი-ლით და იოანეთი. ღატს შერჩენია წმიდი გიორგის თავის ირგვლივ რვა აუეი. ხატი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVII საუკუნეს. ქვემოთ ვერცხლის ამიაზე უმნა ასომთავრული წარწერა უოფილა, რომელიც სანახევროდ არის დაცული:

1) **ԻԿԻ: ԷՕԻԿՍ ԿԹՆԻՆԿԻՓԻԿՍԿՍԿԻ: ԿԿ-ՄՕԻ**

2) **ԿԿԿՆ: ՆՄ: ՅԿԲԻՆԿՆ: ԿԿՕ: ՄՆ: ԻԿԻ: ԿՕԿ**

3) **ԿԿԻՆ: ԿԿՕԻ: ԿԿԵ: ԿԿԿԿԿԿԿ: ԿՆ.....**

უქარაგმით და ზოგიერთი სიტუაციების მიმეტებით დაახლოვებით: „ჩვენ ხონულ მთავარუნ.სკოპოზმან გელეონ [ხატი ესე წმიდის] გიორგის ჰირველად დამწვარი იყო და ჩვენ მოვ[სტედიენტ, რათა გვ]ექმნეს მეოხ აქაც (და) მერმეს მას [საუკუნესა, ამინ]“.

4. ხატი მაცხოვრისა წელს ზევეთი ვერცხლისა, მოთქერილი, ანისისხატად წოდებული, დაბალი ხელობისა, ექვსი ქვათ შემკობილი. მაცხოვარს ხელი საკურთხედ აქვს გამზადებული და აწერია: **ԻՇ XՇ**. ხატი უნდა ეკუთვნოდეს მე-XVII საუკუნეს, ლევან II დადიანის დროს და მისგან უნდა იყოს შემოწირული. ზემო მოყვანილი წარწერა ლევანისა ამ ხატს იხსენიებს.

5. ჯვარი სწინამძღვრო ვერცხლისა ოქროთ დაფერილი, ნა-სკედი, ღამაზი ქართული ხელობისა, სიონით, ბეშტებით და გრძე-ლი ხე-ტარით, რომელნიც ვერცხლით არიან შეჭედილნი და მონე-ქურთმებულნი ბაღახის მსგავსი ჩუქურთმებით. თვით ჯვარი ზემო ბეშტით $5\frac{1}{2}$ გოჯია, კანი აქვს $3\frac{1}{2}$ გოჯია. შუაში გამოქანდაკებუ-ლია ჯვარცმული ქრისტე წარწერით **ԻՎ ԿՎ Կ ՄՕ՝ԹՆ**, მარცხნივ და მარჯვნივ დედა ღვთისა და იოანე ნათლისმცემელი წელს-ზევეთნი, ხოლო ზემოთ მიქელ მთავარანგელოზი სრულის ტანით და სიმრგვლით დაჭურებს ჯვარცმულს თავდახრილი. ამ ადგილას ჩუქულებრივით ჯვრებზე საბოთია ხოლმე გამოსახული. ქვემოთ ჯვარცმულისა ადამის თავი მონანს. სიონი დაბალი ხელობის არის, უფრო გვიანი ჯვარზე. სიონზე გამოხატულნი არიან **ԿՄ ԲՆ, ԻՎ ԿՎ, ԲՆ ԿՆ, ԿՆԲԿ** და **ԿՆԲԲԿ**. სიონის თავ-ზედ წარმოდგენილნი არიან წელს-ზევეთნი სურათები: **ԻՎ ԿՎ, ԻՎ ԲԿՆՆ, ԿԹՆԿՆ** ორხელ, **ԽՆ ՆԿՐՕԿԿ**. სიონის ქვემოთ ბეშტზედ ასომთავრულია წარწერა არის:

1) **Կ ԿԿՕԿ(sic):. ԵԷՕԿԿԿԿԿԿ: ԿՕԿԿԿԿ ԿԵՆ: ԿԷՕԿԿԿՕԿ: ԿԿԿԿԿ: ԿԿԿԿԿԿԿԿ: ԿԿԿ**

2) ნინდნიძე. ჩხინდუნიძე. ყაყაყაძე...
 ნიონი. ჩაქოძე. ჩაქონიძე. ყაყაყანი. ში...
 ჩხინდუნიძე. ში ჩხინიძე(sic)...

3) ჩაქოძე... ჩაქოძე... ჩინი... ჩინი...
 ნიონი... ში ჩი... ჩი... ჩი...
 ყაყაყანი... ჩინი... ჩინი... ჩინი...
 ჩინი... ჩინი

4) ჩი ჩინი... ჩინი... ჩინი...
 ჩინი... ჩინი... ჩინი... ჩინი...
 ჩინი... ჩინი... ჩინი... ჩინი...

5) ჩინი... ჩინი... ჩინი...
 ჩინი... ჩინი... ჩინი...

6) ჩინი... ჩინი

7) ჩინი... ჩინი... ჩინი... ჩინი... ჩინი...

ჩი. ძველი ცხორებისა, რომელიც სხურებულ იქმნა უბიწოთა
 მით სისხლითა ქრისტესითა, შეიწყალე სული მეფეთ მეფისა ბაკრა-
 ტისი და წარმართე და განაძლიერე მეფეთ მეფობა ძის მათისა გი-
 თორგისი. და მე ცვა-ფარვათა შენთა მინდობილმან უღისმან ხონელ
 მთავარეფისკოპოზმან მსეტოქემან ზაქარია შეუქმნე ჭუარი ესე სას-
 რად სულის ჩემისა. ნუ ვინ მკადრ იქმნების გამოხმად სუდრისა
 ამის ხონისა, ამინ. ოქრომჭედელსა მამნეს შეუნდეს ღმერთმან, ამინ“.

კონდაკოვი ამ ჭუარს მე-XIII საუკუნეს მიაწერს¹⁾, ხოლო დი-
 მიტრი ბაქრაძე ფიქრობს, თითქო ამ წარწერაში მოხსენებული მეფე
 გიორგი იუოს გიორგი I (1014—1027). მაგრამ არც ერთი და
 არც მეორე აზრი მისაღები არ არის. ზღუოვარეფიული ხასიათიწარ-
 წერისა და თვით ხელობა ჭუარისა ბევრად უფრო გვიან დროს ეკუ-
 თვნის. ჭუარი გაკეთებულია ზაქარია ხონელ მთავარ-ეპისკოპოზის
 მიერ, როგორც წარწერა მოკვითხრობს. ხოლო ჩვენის აზრით ეს
 ის ზაქარია არის, რომელიც მონაწილეობას იღებდა მე-XVI საუკუ-
 ნეში კათალიკოსის სამართლის დამტკიცებაში²⁾. წარწერაში მოხსენ-

¹⁾ იხ. Одисъ, გვ. 64.

²⁾ იხ. ქართ. ცხ. II, გვ. 196.

ნებუნნი ბაგრატ მეფე და გიორგი უნდა იყვნენ ბაგრატ III იმერეთისა (1510—1548) და მისი შვილი გიორგი II (1548—1585). ჩვენ ვიცით¹⁾, როდესაც ბაგრატ III 1529 წელს გელათის ეპისკოპოსად დანიშნა მელქისედეკ საუფარელიძე, იმავე დროს მან ხონის ეპისკოპოსად დანიშნა ჩხეტიძე²⁾ მანოელ, რომელიც იყო ნაურთიხი კათალიკოსის მღაქია აბაშიძის მიერ ბიჭვინტის ტაძარში მელქისედეკ საუფარელიძისთან ერთად. ერთობა, შემდეგი ეთნოკოზმობიდან გიორგი მეორის დროს ჩხეტიძის გვარისაგან უოფილა, სახელით ზაქარია. ამგვარად ზემო აღწერილი ჯვარი და მისი წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმერეთის მეფის გიორგი II დროს (1548—1585).

6. ჯვარი ათაბუხური, ვერცხლის არშით, თვლებით შემკობილი. ქვემოთ ვერცხლის ფეხზედ მხედრულად აწერია:

შენდობა უავით შემწირველისა ამის ჯვარისა ცოდვილი ბერი ბახტაძე იოვანე ჩულა.

7. დროშა საეკლესიო სამფარდიანი, ვარდის ფერი ფარჩისა. შუაში ტილოზე წინა პირზე დახატულია წმიდა გიორგი, მეორე პირზე მთავარანგელოზი ხმლით. მხატვრობა დაბალია, ხეტარს ზემოთ ჯვარი არის, რომელზედაც გამოსახტულია ჯვარცმული, ზემოთ საბათი, ქვემოთ მთავარანგელოზი გრაგნილით, აქეთ-იქით ჯვარცმულისა დედა ღვთისა და იოანე ნათლისმცემელი; მეორე მხარეზე ჯვარისა წარმოდგენილია წმიდა გიორგი ფეხზედ მდგომარე. ბუმტზედ მხედრულად აწერია:

„ქ. მეფე სოლომონ“.

წარწერა უნდა ეკუთვნოდეს იმერეთის მეფის სოლომონ პირველს. დროშაზე ლენტია ზემოდ მოხმული, რომელზედაც აწერია მხედრულად:

„შამოწი(რ)ული ივან სიმონის ძე ჭნტურიშვილი“.

ძველად ხონში 23 აპრილს, გიორგობის დღეს, დიდი დღესასწაულის გადახდა იტოვებ. ხონის გიორგობა განთქმული იყო მთელს

1) იხ. Chronique Géorgienne ბროსეს გამოცემა, გვ. 5—6.

2) დედანში შეცდომით მიჩნეტიძე სწერია. ბროსე მჩხეტიძედ აწვრობს, მაგრამ ერთი და იგივე შეცდომაა.

იმერეთში. სუდრის წინ, იქ, სიდაც ესლა ბულგარია, უწინ დიდი მინდარი იყო. აქ იმართებოდა შესანიშნავი ბურთაობა, ჯირითი, ცუკვა, თაშაში და სიმიურა. ბურთაობის წინ ჯერ გამოასვენებდენ ეკლესიიდან დიდ წმიდი გიორგის ხატს, ჭანტურიშვილები ამ დროშით გამოუძღვებოდენ ხატს, წულუკიძეებს ბურთი მოჰქონდათ, ჯერ ზანაკლისს გადახდიდენ უზარმაზარი ცაცხვის ძირში, და მერმე გაიმართებოდა ბურთაობა. ერთ ასეთ დღესასწაულს დასწრება მურავიოვი და აუწყრია თავის წიგნში¹⁾.

8. ფარდა ფერადებიანი ძაფებით საქარგი, რომელზედაც გამოხატულია წმიდა გიორგი ცხენით, ვეშაპის მგმირავი და ქვემოთ ხეცურად ამოქარგულია:

- 1) **ԲՕ ՅՎՆՕ ՅՄԾՕ ԿՒՐՕ ՅՆ ԵԻԿ**
- 2) **ԻՃ ԳՒՆՕ ՅՆ ԵՒԹ ԿՕԿԶԿԾՕ ԿՆՕԿԿԻԿ**
- 3) **ԳԿԿՕՒԿԻՐԿԿ ՓՆ ԿԵԿ ԲՕՆՕՎՆԵՆ ԸՆՕՆԶԸԸ**
- 4) **ՄՆ ԿԵԸՆ ԿԿԻՆԹԻՆ ԵԿԸՆԶԸԸ ԿԸԿԻՆԶ**
- 5) **ԿԸԸ ԵՕՆՆՆ ԻԿՆ ԵԸՕԸԸ ՄՆ ԳԻՆՆԸԸ**
- 6) **ԻՆ ԵՆՇՈՒԿԿԿԿ**
- 7) **ԿՕԸ ԲՆ ԻԿԶԾ.** უქარაგმით:

„წმიდათ დიდებულთ, დიდათ მოწამეთ და ძღვევა-შემოსილთ და სსწავლთ-მოქმედთ გიორგივ, შემოგწირე ფარდა ესე წულუკიძის ასულმან და ქინის ერისთვის სსალმან მარიაშმან სულისა ჩემისა საოხათ და შეილთა ჩემთა სსადგებრსელოთ, წყალს ჩემდ.

ხონის ეკლესია გაუქურდავთ 1884 წელს, მარტის 15 თთსშბათს დღეს და წაუღიათ ბევრი ოქროს და ვერცხლას ნივთები. ზოგიერთი წადებული ნივთები და მათი წარწერები აღნუსხული ჰქონია განსვენებულს არისტო ჭუთათელაძეს ხონის ეკლესიის სულანაწერების აღწერასთან ერთად და მისი რეკულიდან მოგვაყვს:

¹⁾ იბილუ Грузія и Армения, ч. III, стр. 240—245.

9. მეფე სოლომონ პირველის მეუღლის გულქანისაგან¹⁾ შეწირულს ვერცხლის სასმისზედ (თასზედ) მხედრული წარწერა:

„ვარ სირმა ხასი ბრწყინვალე გულქანის პირი მცინარე“.

10. ორი ხელი ძველი ბარძიმი-ფეშხეში ოქროში დაფეთებული.

11. ორი სასწილე (ვერცხლსა და ოქროში დაფერილი). ერთი ახალი.

12. ოთხი ვერცხლის ღამბაქი. ერთზედ ეწერა: „წერეთლის ასული რუსუდანი“²⁾.

13. ორი ვერცხლის სურა.

14. ერთი ზატარა ვერცხლის სურა მხედრულის წარწერით: „მეფე სოლომონისა ვარ“ (იკულისხმება სოლომონ I).

15. სამი ვერცხლის სტაქანი (ერთი ძველი).

16. ერთი ფეხიანი ქიჯა მხედრული წარწერით:

„ვარ სირმა ხასი ბრწყინვალე, გულქანის პირი მცინარე“.

17. ერთი სამღვდელმთავრო სარტყელი წინ ძაფით და შეაში თვალი.

18. 53 თვალი.

19. საცეცხლური დიდის ბერის წულუკიძის შემოწირული. ჩინებული, დირებული ვერცხლად 150 მანათად (იყო რამდენიმე გირ.).

აღწერა სონას ეკლესიის ხელთნაწერთა, შედგენილი არისტოვასილის ძას ქუთათელაძის მიერ 1893 წ., ივნისს³⁾.

1. „სახარების თარგმანი“, 27 X 20 სანტ. ორას ორმოცდათვრამეტი ფურცელია (278), დაწერილია ტყავზედ ნუსხა-სუცურით

1) ეს გულქანი იყო წულუკიძის ასული. † 23 აპრილს 1798 წ.
ა. ქუთათელაძე.

2) ეს რუსუდანი იყო გრიგოლ წერეთლის ასული დედა ლენტორ წულუკიძისა, რომელიც გარდაიცვალა ამ მოკლე ხანში.
ა. ქუთათელაძე.

3) ჩვენ ხონში ყოფნის დროს შევადგინეთ მოკლე აღწერილობა ხონის ეკლესიის ხელნაწერთა, მაგრამ შემდეგ განსვენებულის ა. ვ. ქუთათელაძის რეგულში ვიპოვეთ ამავე ხელთნაწერთა აღწერა, შედგენილი ბევრათ უფრო ადრე ჩვენზედ. მისი აღწერა ბევრათ უფრო სრული და ერკელი აღმოჩნდა, ჩვენ ვნახეთ მხოლოდ 21 ხელთნაწერი (თუ სრულს

252 ფურცელი. აქედან 278 ფურცელამდის ქალაღდზედ არის ნაწერა სხვა ხელით. ამასვე უჩვენებს 251 ფურცლის აშიაზედ მინაწერა მხედრულ ნუსხურით: „აქ აკლია ამას დაბლა დაწერილი“. ტყავს ამ ფურცლის შემდეგ აკლია. ამასვე ამტკიცებს ამავე გვერდის ჰაგინაცია, რომელიც შემდეგ გვერდზედ არ განმეორდება. შემდეგ იწყება ქალაღდზედ: „სახარება მარკოზის თავისა“, თავდება: „ხოლო უნისათა მიტყუებაჲ ცოდვათა იქმნების“. ზის ტყავ გადაკრულ ხის უდაში. ეტრატის ნაწილი ამ ხელთნაწერისა ეკუთვნის მე-XII—XIII საუკუნის, ხოლო ქალაღდისა მე-XVIII საუკუნის.

2. „დავითნის და სახარების თარგმანი“, 31×21 სანტ. 605 ფურცელი, in folio, ქალაღდზედ. წინ არის ვნებათ კვირის სახარებათ ათარგმანი, მიუთითებლად თუ ვის სახარებას ხსნის. 168 ფურცელზედ დედნის ხელით: „დმერთო აცხოხე ამ წიგნის დამწერი მიტროფანე მწერალი. ვინც ამ წიგნს იკითხვიდეთ დღის გულისათვის შენდობას გვიბრძანებდეთ“. ამის შემდეგ იწყება დავითნის თარგმანი.

ვნებათ კვირის სახარების დასაწყისი კინოგართ: „თავი ოგ სიტყვა ესე: სახარების თარგმანი ვნებათ კვირიაკისა საკითხავი: „მამის რელი ჰურასტანს იეოს იელტოდენ მთად და რელი ერდოსა ზე იეოს ნუ გარდამოვალნ ადებად რამსმე სახლისგნ თვისისა“. ბოლო: „და განმარტებისუბრ“. ია—კანონში დავითნს აკლია — ქალაღდი თითქმის ერთი ფურცელი დაუწერელია. კ—კანონში ერთი ფურცელზედ მეტია დაუწერელი—აკლია. შიგა და შიგ აქა-იქ ზოგან სიტყვები გამოშვებულია და მისი ადგილი დაუწერელია: დედანში არ ეოფილა უთუოდ ან ვერ წაუკითხავს და ისე დაუტყუებია. დავითნის შემდეგ არის: „უმცირესი“. ამასაც ბოლო აკლია—დაუწერელია ერთი ფურცელი. დავითნის დასაწყისი: „ნეტარ არს კტი რელი არა მივიდა განზრახვასა (ეხლანდელში: „ზრახვასა“) უღთოთასა და ყლი (ეხ-

თთვნის ოთხს წიგნს ერთად ვიანკარიშებთ). ა. ქუთათელაძის ნუსხით სწანს 25. ამას გარდა ტექსტების თავი და ბოლო ჩვენ არ ამოგვიწერია, ხოლო მას ამოწერილი აქვს. ამიტომ ჩვენ უმჯობესად დავინახეთ განსვენებულის ნუსხა დაგვებუჭდა. რაც აკლდა, ჩვენის ამონაწერიდან დავუმატეთ. უთარილო ხელთნაწერების დროს განმარტება ჩვენ გვეკუთვნის).

ღანდელში: „უოველიფი“ რაღცა იუთს წარუმართოს იგი“. კანონი ბ: „და მიუთხრნე უნი საკრველებანი შინი (და მიუთხრა მე უოველი საკრველება შენი“. (ეს განსხვავება ავიდე ნიმუშად). „უმცირესის“ შემდეგ არის მინაწერი ღენის ხელათ: „დიდება ღთსა სრულ მუოფელსა უღისა კეთილისა სრულ იქმნა წმიდა ესე და სლთა ზეცად აღმათრინებელი და ზეცათა სასუფეველსა გნმსვენებელი და ანტლოზთა თა მარად მუოფისა ღთისა მჭკრეტული დავითის ფსალმუნთა წიგნისა თარგმანი: უფალთ იჲ ქე ძეო ღთისა ცხოველისათ დირს უავ მარჯუტნით დგომას ცხოვართთა თა კურთხეულისა სამწუოსა შინისათ: მთავარ უბისკაპოსი ანტონი ჩიჯავაძე რა არა დააკლდეს კურთხევას მარჯვენითთა შნ შრ კურთხეულთა ცხოვართა შნთასა და ნუ გამოახეუბ სასუფეველსა ცხოვრებასა მას საუკუნესა. ამინ იუავნ. რლისა ბრძახებითა კელ ვუავ წყრად მე უღირსმან მონამან ღთისამან დიაკონმან მიტროფანე გრიგოლაშვილმან: ურ ღლ კეთილად სრულ უავ ცხოვრება მისი მონებასა შნსა სინანულსა შა და აღსარებასა. და უამსა აღსასრულისა ნუ არცხუტნ და ნუ დაუკარგავ ნაღვაწსა ამას მისსა: და მეცა უღირსსა მონასა ღთსასა ნუ გმომაკლებ სუფევას მას საუკუნესა ან ან ან:....

უღის მარჯვენა ხახვერის წინა გვერდზედ აწერია განკვეულ მხედრულ ნუსხურით: „საჯენ უფალთ მავნებელი ჩემნი და ბრძოდე ბრძოლათა მათ ჩემთა აღიდე ქური და ფარი და ადდეგ შწედ ჩემდა. განფინე მახვილი შენი და შეკრიბე წინ კერძო მღუვართა ჩემთასა: ეს ფსალმუნის მუხლები ნიკოლაი დამიწერიეს ბაიარდის შუბზედ აწერია:“ ამის ქვემოთ ასომთავრულად აწერია: „ანტონი“. (ხონის მთავარეპისკოპოსი ჩიჯავაძე).

39 და 40 ფურცელზედ არის მინაწერი ღენის მსგავს ხელით, მაგრამ წმინდად: „მე ფდ ცდვილი კზმან დირს ვიქმენ: წისა ამის სლთა გნმნთლბლისა წიგნისა: ხილვად: რსა არა სადა მეხილვა: ესრეთ გვიხარე: ვრმც თჯთ ამისი მარგმნელი მეხილვა. და კლ ვეგ კითხვად: და იქმნა ჰირსა ჩა ვა თაფლი: ვინცა ვინ კლად მიხუნეთ მომიხსენეთ: ღის მშბლის მდლსა და ნუ დამწევეთ: ვინც ეს მოშალოს ღნ მისცეს მსხი შს დიდსა დღსა განკითხუსსა ან.

46 ფურცელზედ ასომთავრულით და შავი მუქლით: ,,ქე. შე. მხა. შხი. იოსებ.‘‘

51 ფურცელი კლებია და სხვა ახლად ქალაქზედ არის დაწერილი ნუსხა-სურგით.

141 ფურცელზედ აშიაზედ მხედრულის გარკვეულის ხელით: ,,ქ. მე. ფრიად. ცოდვილმა: და: ყოველია: უნარჩევსმა: ელენე: ღირს: ვიქმენ: წმინდის: ამის: და: სულთა: გნამთებელისა: წიგნისა ხილად: და: ვიქმენ: მხარულ: ორკვერძოვე: სულით: და: ხორციით: მსიარულებითა: დიდითა: და: იქმნა: ზირსა: ნემასა: ვითარცა: თაფლი:

196 ფურცლის ქვემო აშიაზედ მხედრულის ხელით: ,,კაცსა ვისმე. ესსეს. ორსე. ესე ორი ძე. ერთი მართალია. და მეორე ცოდვილი. უმრწემესი ძე მე ვარ ცი იოვანე წინამძღვარი: კახი: ახლად. მოქცეული‘‘. ხელთნაწერი ეკუთვნის მე-XVIII საუკუნეს.

3. ,,მამათ ცხოვრება‘‘, 24 X 19 სანტ. ქალაქზედ, ნუსხა-ხეცურის ხელით. შეიცავს ოცს თავს, ფურცელი 313. თავი: ,,წლი სიტყე შესავალი. წათ და ხტრთა მშთა ჩნთა. ცხრჩოთათს. და მოქალკობთა: — გვჩნ მით:‘‘ (კინოვართ). დასაწყისი: ,,რწლი იგი არს წლითგან. დე თა. დე სიტყე: მრგლთა თს სხირებდთა თსთა.‘‘ ბოლო: ,,ორნი მშანი იფენეს კრცქლნი სკიტეს. და შეემთხვა ერთსა მს სნეულბდე. წარვიდა მეორე იგი მშად ეელესიად მდღლისა. რა:‘‘ თავში არის ხელთნაწერის სიგრსეზე ჟვარცმა და გარშემო წმინდანნი. მეორე ადგილს დახატულია ეკლესია, გარშემო — უდაბნოები და შიგ მღალაღებულნი ბერნი. შესამე ადგილს კიდევ უდაბნოა დახატული და თან ერთიც ქოხი, რომლის კარის წინ ზის ღრმად დაფიქრებული მწირი. მეორე გვერდზე იგივე სახეა გამოღებული განსჭვრეტ. შემდეგ გვერდზე არის ამართული სვეტი, რომლის ზემო სდგას მლოცველი მწირი ზეცისკერ ხელ-განშურაბილი. ნიშნად გულ-მხურვალე ლოცვის სასეილად ღრუბელში სჩანს დაუსაბამის მაკურთხეული მარჯვენა და ძირს — მავედრებული წისა. შემდეგ გვერდზე არის გამოხატული წმინდა ანტონ და არსენ, რომელთაც აწერია ხატის წამლით: ,,Антоніи, Асеніи‘‘.

ოცდა მეათე რვეულის წინ დახატულია ბერის სახე, რომელსაც

აწერია ზევით დედნის ხელით: „მამა ანტონი“, და ცოტა ქვემოთაც იგივე მარცხნით ძირს წარწერით დედნის ხელით: „მამა წმინდაო“. შემდეგ ფურცელზე იგივე მხატვრობაა, მხოლოდ თავის სახურავი ნამდვილ ბურღიათ. ქვეშ აქვს წარწერა ნუსხა-ხუცურით და სხვა ხელნით: „ქ. დმურთმან სასუფეველი დაუშვიდროს რომანოზს ერისთავის შვილს. ეს წმინდათ მამათ ცხვარება ის რომ მიიტყვალა მე მათხვეს. ერთი თვე მქონდა“.

ბოლოს მიწერილია დედნის ხელით და კინოვარიით: „რაოდენი წერილ ხრო წიგნსა ამას და რაოდენი უწერელ. მხ შევერით ცოდვილს მთავრ ეფისკოპოსს რომანოზს. გი ერისთავს ძეს: აღიწერს თავთა ამის მამათ ცხვრისათა. მხო და მამათ ვისაც ჩემს უკან დაგრჩეთ ან მიემთხვივისთ ანუ [წ]არითხვიდეთ ჩემ ცდვილისათს შენდობას [ბრძ]ახუბდეთ. რხ ფდი ვიდვარ აღწერასუდ“. ხელთწერილი ეკუთვნის მე XVIII საუკუნეს.

4. გულგახანი ანუ თვენი, მე XIX საუკუნის ნუსხა-ხუცურით. 4 წიგნად. წიგნი 1. სეკტემბერი, ოკტომბერი, ნოემბერი. სეკტემბრის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „წო გრიგორი შემეწიე წერისა ამისა მიწერალს უღირსს დაკონს მიტროფანეს“. ოკტომბრის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „აღიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლასვილისათა“. ნოემბრის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „აღიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლასვილისათა“. აქვს აქვე ბოლოში დედნის ხელით: „ღვთისმშობლიანი აღდგომისა რუკა კის[სა] ზედაკმა ა“, (რომელიც შეიცავს 12 ფურცელს თაბახისას).

წიგნი 2: დეკემბერი, იანვარი, თებერვალი. დეკემბრის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „აღიღეს უნ მჩობლითავე ცხვარებითა მთავარ-ენისკოპოსი ანტონი, რომლისა ბრძახებითა და სთვასითა აღვსწერე თხზნი ესე თთქნი სდ შეშობილნა ტუბიკონითართ მე ყდ უღირსმნ მიტროფანე გრიგოლასვილმან: დასაბამითნ წელითა“ (რიცხვი არ არის). იანვრის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „აღიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლასვილისათა“. თებერვლის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „აღიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლასვილისათა“. აქვე არის: „ღვთისმშობლიანი აღდგომისა კმა ა დის“.

მშობლისა“, რომელიც შეიცავს 13 ფურცელს თაბახისს. აქ ვგონებთ შარტო ერთი ფურცელი აკლია.

წიგნი 3: შარტი, აზრიფი და მისი. აზრიფის ბოლოში დედნის ხელით: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“. მისის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“. აქვე არის: „დეთისმშობლიანი ადდგომისა რუჯა კმათა სუდა კმა ა“. ბოლოში, არ ვიცით რამდენი, აკლია.

წიგნი 4: ივინისი, ივლისი და აგვისტო. ივინისის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“. ივლისის თვის ბოლოში დედნის ხელით: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“. აგვისტოს თვის ბოლოში დედნის ხელით: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“. აქვე არის: „დეთისმშობლიანი ადდგომისა რუჯა კმათა სუდა კმა ა“. აქ კიდევ სწერა: „ადიწერა კელითა მიტროფანე გრიგოლაშვილისათა“¹⁾.

ეს ოთხივე წიგნი დაწერილია ნუსხა-ხუცურით და ერთად გარკვეულად. უკულ ზის ტუყე გადაკრულ ხის უდაში. შიგნით ერთ ხის უდაზე აწერია მხედრულად და შავის მეღნით: „ეს თვენი ადიწერა ქრისტეს აქეთ ათას რუჯას ხუთს ბატონის მთავარ-ეპისკოპოს მათს მონას ბერს დაწერია. მიტროფანეს დამიწერია ეს თვენი და სხვა. ეს ნუსხა მე ივანისას დამიწერია ბატონო ჩემო. ვინც იკითხოს პატრივით და სიწმინდით წარკეთხოს. ბატონ მატაე ბატონის არხიდაიკანი (ბანტაჟე, რომელიც გარდაიცვალა მღვდელობაში ღრმად მოხუცებული 1857 წ.).

¹⁾ ეს მიტროფანე გრიგოლაშვილი იყო თანამედროვე მღვდლის მატეე ბანტაძის († 1857 წ.), როგორც ბერის ღრმა მოხუცებულს უამბონია ჩემთვის და აისთვლათ კიდევ. ა. ქუთათელიძე.

სხვა ხელთნაწერებიდან სჩანს, რომ მიტროფანე გრიგოლაშვილის მოღვაწეობა, როგორც გადაწერისა, იწყება 1776 წლიდან, როდესაც მას დიკონობაში გადწერია კლემეჯსი; 1777 წელს შეუსრულებია მეორე ნაწილი იმავე წიგნისა, ხოლო 1778 წელს საფარას საბას ლაფრაში გადაწერია დოღმატიკა (ამათხე იხილე ქვემოთ).
ე. თ.

5. კრებული, 30 × 20 სანტ. უდა ხის აქვს შავ ტყავ გად-
კრული. სულ 26 რვეული და 6 ფურცელია, ღამაზი ნუსხა-ხეცუ-
რით ქალღმრთე. წიგნში მოთავსებულია:

ა) წინამძღვარი იოანე დამასკელისა. შეიცავს იღ რვეულს და
ორ ფურცელს. რვეულში რვა ფურცელია. თავში სათაური ღამაზის
გრეხილიანი ასომთავრულით: „დაწეობა: წიგნისა: მის: რწლსა: ეწო-
დების: წინამძღვრ: თქმლი: იე: დამასკელისა: თავი: ა“. მე-XVIII
საუკუნის ხელით. წინამძღვარის ბოლოს იამბიკონი ამბერკისნი: სპ
სახეობა: შემდეგ ზანდუკი და შემდეგ ტექსტის ხელით: „და აღესრუ-
ლა წმიდაჲ ესე და სულთა განმანათლებელი წინამძღვარი ძალითა და
შეწევნითა უოფლისა მშერობელისა ღისათა ან.“

კელითა მთავარ დიაკონის მიტროფანუსითა: - თვესა (თა) აპ-
რილსა: კთ: დასაბამითგან წელთა: - (შემდეგ არაფერი სწერია).

ამას მოსდევს იმავე წიგნში:

ბ) სწავლა თუ ვითარ მართებს მოძღვარს სწავლებაჲ მოწაფისა,
კითხვა-მიგებად წარმოდგენილი. თავდება კბ რვეულით. ბოლოს უწერია:

ეს არს სწავლა შვიდისა საიდუმლოთა შემოკლებულად თქმული.
გლოცავ მე გლახაკი მიტროფანე დიაკონი, ურმანო ახლად მოსწავ-
ლენო, რათა იკითხვიდეთ და ზეპირით დაისწავლიდეთ. ამისთვის
დავწერე საერკას და სოფელურის სიტყუთა რომ სიადგილისათჳს
მწრაფელ ზედ მიწიფინეთ და მტკიცედ დაიდვათ გონებასა და ჩემ
ცოდვილისათჳს შენდობას იტუოდეთ:-

გ) შვიდი მამაკვდინებელი ცოდვანი, ფერადებით დახატულია
ხეების მსგავსად და თითოეული ცოდვა განხილულია. თავდება მე-კმ
რვეულით. ბოლოს: „დამწერელი ამისი მთავარ დიაკონი მიტროფანე
უდალლობ უფალსა“:-

დ) წიგნაკი მცირე რაიმე მცირე რაიმედ შემოკლებით თქმული
აღსარებისათჳს. ამას აქვს ცალკე ფურცლის სათვალავი და შეიცავს
იღ რვეულს არა სრულს.

ნ. ღრამატიკა ანტონ კათალიკოსისა, დაწერილი ქალღმრთე ნუ-
სხა-მხედრულის ხელით, ხის უდაში, ტყავ გადკრული. ბოლოს უწე-
რია: სრულ იქმნა 17 — $\frac{9}{12}$ — 82 იუზენ სადიდებლად შენდა სი-

ტყუარ და უბიწოდ შშობელისა შენისა: უღირსი დიაკონი გაიოს: ვმადლობ უფალსა.

თავში სთაურის ქვემოთ თარიღი, აუ როდის დაუწერია ანტონის დრამატია:

წელსა დასაბამითგან სოფლისა 7275

წ განკორცელებითგან სიტყვას ღთისა 1767

თთუწასა მუათურთმეტესა რიცხუსა 20

სულ შეიძავს 152 ფურცელს. ბოლოს ხეთი მუხლი აკროსტიხისა: ჭრთმული აკროსტინხად ქებაჲ მუკლედთა შს. მისის სიმაღლის მოძღურის მის გაბრიელ მღვდლისაგან: რომლისა კიდურ წერილობა არს ესრეთ:

ივრთა კათალიკოზი მაქსიმოი იქებოდენ აწ ჩუწნ მიერ.

7. მეტაფრასი, 28X21 სანტ. ნაწერია სქელ ქალაღდზედ შენიერ ნუსხა-ხეცურით. ხის უდაშია ოქრავ გადაკრული. 34 რვეული და კიდევ 6 ფ. (142 ფურც). თავი: „წთა შს მშისა ჩნისა იწე ოქროზირისაჲ: სიტუჲ იგვისა მისთჲს მეზუწრისა და ფარისეველისა. მხო გუხენ:“ დასწეისი: „საუყარულხო ორნი კაცნი“. ბოლო: „მასვე დღეს სიტყუა ეურემ ასურისა წმთა მოწამეთათჲს“.

დასასრულ არს წიგნის ბოლოში მიწერილი დედნის ხელით: „არა ეგრეთ საწადელ არს თჳაღთა შს სპეკალ მანგოფინნი მოთჳკვანი გინა ვარდისა ფეროფნება არა ეგრთ დატკბების ჰირსა შა თაფლი არა ეგრეთ საამო სასმენთა შა მუსიკა და საუნოსთა შა არამატისა და დაღიის სუნხელეპანი და ეთა მუსკულთა შს დაღამეპანი ვითარ იგი არს კსენება წთა ჰირსა შა წისასა და დღესასწაული მედღესასწაულეთა შს რ (რამეთუ) მართალ არს და ნამდვლ მართალ სიტყუა იგი წყირილისა ვდ რომლისაგანცა ვინ ძღუეულ არნ მისდაცა დამონებულ არნ ამით საწადელითა ძღუეფითა ძღუელმან და სასურველისა თჲსისად დამონებულმან ტროფიალმან წყირილისამნ და [მ]სკავსად ფუტკრისა შემურებულმან უჴავილთა მისთამან სქესით ვემე (ჯიეთმე?) ჩიჴავსემან და ჰატოფით მთაფარ ეპისკოპსმნ ედ სამღუდლომან მეუფემან ანტონიოს შიბრძანა წიგნისა ამის ვერ სრულებისა წყირით განსრულებაჲ კმაღთა სასუიდელითა რლიცა იყო დიდს ხეთშაბათმდე დაწერილ კეთილ ხელოფნისა ვისკანმე და ვიწვე მე ოცდა მეორით

რვეულით რომელი არს სიტყვა დიდისა ხუთშაბათისა და სრულ ვჰყავ ვე ოხჰანადმდე: უკეთუ იხილოთ მხილველთა ამისთა რელიქსა არა სათნო ოქნი (თქმანი, თქმულნი) ნუ შწევთ ად შემინდვეთ მე დისთაჲს: მე უაქმ ვიყავ წერასა შა ამისა შეკრულ ორითარე ჯა- ჭკითა ჰლდ მართალ და წესურ წერისა მეცადინობითა და მეორედ წერილთა კეთულ თხზულ და ნაკუმტებითა გარნა ჰლა იგი უმოსწრა- ფესად ვინმარე ხ მეორისადმი დაბრკოლების მიზეზ მექმნა უცა- ლოებითა ჩემითა უმრავალჯერეს ღამით წერაჲ გარნაცა არცა ესე არს საზიზდ რლისთაჲსცა ქუმ მთწერიელი ვითხოვ კურთხევით კსენე- ბასა, თთუმსა იულისსა: ა: წელსა ოჯსსა ჩდე (1795) ტფილისს. უღირსი იოანნი ოსეს ძე იკონომოს დეკანოზი ტფილისსა შინა სიო- ნისა: „ნაწერია სქელ ქალაღდზედ მშენიერ ნუსხა-ხუცურით. ხის უღამია ტუავ გადაკრული.

8. მეტაფრასი, იწყება 8 სექტემბრით, თავდება აგვისტოს 15. ას მეჩვიდმეტე გვერდზე წერია ასომთავრულით: „დაწერა: წა: ესე: მეტაფრასი: ბრძანებითა: და წარსაკებულთა: ჩიჯავადის: მთავარ- ებისკოპოსის: ანტონისათა: ქალაქს: ხონს: ჰალატს: წის მთავარ- მწამის: გისათა: თა: სკდენბერსა: ით: კლითა: ჩმ: ცოღვლისა: ქართველის: ლაზარესითა: ქს: აქეთ: ათას ღლა (1771 წ.):“

მე-193 ფურცელზედ ასომთავრულით კინფარ შერეულით: „ღო: შე: ჩიჯავადე: მთავარეპისკოპოსი ანტონი:“

წიგნის ბოლოში დედნის ხელით: „ღბა და სრლმუოფელს ეისა კთლისსა: სრლ იქმნა წე ესე და სლთა გნმბარწინვებელი მეტაფრასი ძალითა დმათა: ბრძანებითა არხიურის ანტონის ჩიჯავა- დისათა:“ (ამას შემდეგ გადაწერი შენდობას თხოულობს) „და მე ტფილის ქალაქელსა ლაზარეს დამწერინს თთვესა სკდენბერსა: ით: დასამამითგან: კსოთ: ქს აქთ: ჩლა (1771 წ.):“ ხის უღამია შავ ტუავ გადაკრული. დაწერილია სქელ ქალაღდზე ნუსხა-ხუცურით. წიგნი სრულია.

9. კონდაკი, სამღვდელმთავრო. 30×20 სანტ. 171 ფურც., ნუსხა-ხუცურით მე-XVIII სუკუნისა. თავში მიწერილია მერმენდელის ხელით ასომთავრულად და მხედრულად ერთი და იგივე ბრძანება:

„ჩუმს ედ სამღვდელომ მთავარეპისკოპოსმან ანტონიმ განგო-

ცხადე თქვენ წულუკიძეს კაცის: ჯობს ბაბუის ადგილის უიღვის დასტური და თქვენ ნებს დაგურთევიტ და მათ მოგუეიდეს სამოსხ-
ლო და ვინაი საზღურითა და ამისთვის ადვსწერეთ ამა კონდაკსა
შინა საუგუნოდ მოკსენება თქვენი ცხრველთა და მეუდართა უამს
მსხვერპლის შეწირვისასა: ხოლო აწ ეპისკოპოსნო შდ ჩემსა გზით
და დეკანოზთა გიბრძანებთ რათა არა უგულუებულს ჰყოთ განწესება
ესე ჩემი (ხუცურშია ჩუენი) ად მარადის მოკსენებასა (ხუცურში—
მარადის რარადის მოკსენებას) უოფდეთ ესრეთ ვითარცა ადგვიწერია
კონდაკსა ამის შინა: - მთისსენე უფალო წულუკიძე კაცია მეუდლით
და ძეგბითურთ სასუფევეელსა შენსა ან: - თავი: „საღთო ჟამის
წირვა მამისა ჩნისა იოანე თქრობირისა: - ბოლო: „და ჩამოალო-
ცონ წესთამებრ“. ხელთნაწერი დაწერილია სქელ ქაღალდზე. ზის
შე ტუეუ გადაკრულ ხის უდში.

10. ცხრგრება და მოქალაქეობა ნეტარისა ანდრიაის რი იქმნა
სალოს ქეს თს (კინოვარი), 16×11 სანტიმ. თავი: „მანო ჩე-
მნო და მონანო უანო“. ბოლო: „გამოვიდა შრ და წრვდა იგი
ანდრამისა მახლობედდ ფოლორისა მას ბნელსა და ბურვილსა და ადე-
სრულა მშდლობით“. დაწერილია ნუსხა-ხუცურით სქელ და თეთრს
ქაღალდზედ. 23 რვეულია და კიდევ 6 ფურცელი. ზის ხის უდში,
რომელიც გადაკრულია ტყავით. ეკუთვნის მე-XV^{III} საუკუნეს.

11. კლემქისი ანუ კიბე იოანე სინელისა, 22×16 სანტ. თავი:
„ესე საცნაურ იუავნ უთა“. ბოლო: „მდილ შემწმულ ძუაღთა
მოშურნეთასა“. წიგნი შუადგენს 50 რვეულს ანუ 400 ფურცელს.
37 რვეულის შემდეგ კვერდზედ დედნის ხელით: „ყოფლად უდირ-
სმან ახიერმან. და მთავარ ეპისკოპოსმან ანტონიოს¹⁾: ვიღვავწე სამ
ათუელი ესე კიბე სათნოებათა ცად მეუანი ესე სღთა (სულთა) მო-
მღვითი წიგნი კლიმაქისისა: გვედრებით აღმოშკითხველთა ლოცვისა
შთამოგაინებად ჩემდა რა (რათა) თქნტა კსნილ იუენთ უფლისა
შრ. აღიწერა ნომბერსა გ ქესითგან ჩლოვ (1776 წ.)“. იმავე
ხელით: „ღთო შეიწაღე ამ წიგნის მდივანი სამღვდელი დიაკონი

¹⁾ გარდაიცვალა 1822 წ. 17 ივლისს, კვირა დღეს საღამოს (იხ.
მიხი ანდერძი).

მიტროფანე ან“. აქ თავდება ზირველი ნაწილი, სულ 37 რვეული. მეორე ნაწილი შეიცავს 13 რვეულს. დასაწიისი: „იონესგან სინელი-სა სამ ათნი გვარნი კიბისა აღსავალთაებრ თქმული“. ამ ნაწილის ბოლოს: „,ჯ სამებაჲ ერთო ღმერთ მთავარო დიდებლ ჭუჲჲ ორთაჲ სინტოცხელთა აფსზ-იმერთა ზოგადი მწეუმს მამად მთავარი. დიდი უფალი კათალიკოს ჰატრიარხი მეფის ძე იოსეთ: - რლისა ბრძანებო-თა სრულ ვეჲ წიგნი ესე უღირსმან დიაკონმან მიტროფანე თთვეს იგნისსა კზ: წელთა ქესითგან 1777“. ამჲვე ხელით: „ღმერთო შუე ამ წიგნის მწერალი სამღვდელო დიაკონი მიტროფანე: ვინც მენ-დობა მიბრძანთ: თქვენც შეგინდოს ღმერთმან ან“- წიგნი ნაწე-როს სქელ ქალაღღზედ ნუსსა-ხუცურით. ზის უდაში, რომელიც გ-დაკრულია შავ ტყაუთ.

12. წიგნი ამმონიოს ერმისისაჲ, 26 X 17 სანტ. ზირველი, მეორე, მეოთხე და მეხუთე გვერდი აკლია (დაუწერელია). შეიცავს 32 რვეულს ანუ 256 ფურცელს. თავი აკლია: იწეება: „,უოფი ზოგადი“. ბო-ლო აკლია. იწეება: „,აკრძობებენ ბუნების გარემისა მჲუ...“. ხელნაწე-რი დაწერილია სქელ ქალაღღზედ ნუსსა-ხუცურით მე-XVIII სუჲე-ნისა და ზის მოვარაჲებულ ტჲჲჲ გადაკრულ ხის უდაში.

13. ანტონი დიდის ცხოვრება, 22 X 16 სანტ. მე-XVIII ს-უჲენის ხელით: „,თვეს: იანვარსა: იზ: ცხოვრება და მოქალაქობაჲ წისა მამისა ჩნისა: და წინამძღურისა უდაბნოს მეოფთაჲს: ანტონი-სი: აღწერილი ათანასის მრ აღექსანდრიელ მთავარ ეპისკოპოსისა: გგზნ რ(უფალო)“ (კინოვარი). თავი: „,კეთილი თანა მსრბოლე-ლუბაჲ“. ბოლოს: „,და განმხრწნელთა კაცთა ნათესავისთა“. ხელ-ნაწერი დაწერილია სქელ ქალაღღზედ ნუსსა-ხუცურით. შეიცავს 11 რვეულს და კიდევ 4 ფურცელს (48 ფურცელს). გადაწერილია მი-ტროფანე გრიგორაშვილის ხელით.

14. კურთხევა ეკლესიისა (კინოვარი), 23 X 17 სანტ. სათა-რით: „,ღომენტი სანატრელი და უღ წ: წუალობითა ღთისთა კათოლიკოსი: მცხეთისა ქართლისა: რანისა: კახეთისა: სრულიად ოსე-თისა: სამცხე: საათაბაგოსი: მაკურთხეველი გასწავებ უთა შუელთა ეკ-ლესიისა ჩემისთა: თუ რა არს ეკლესია. ანუ ტრანჲჲი: საკურთხე-ველი: გინა: საღხინებელი და კანკელი. შემდეგ სწერია: „,უამთა ვი-

თარუბისგან მიწრალთაგან გარყვნილ იყო და ეს კახეა და შიმღემ-
ნი ამისნი განწყისებანი ახლად ვიძიეთ და ვპოვეთ ბერძულისაგან და
აწ ქართულად გრდმთავთრკმინეთ უნაკლულად სამთავრულ ეპისკოპოს
ოჯს კაბრიანეს რ კეთილად სწავლულ იყო ბერძულთა ენისაგან და
იმის უბრძანე და გრდმთავრკმინეთ და დავაბეჭდვინეთ საფასითა
ჩინთა ვინტ კელდ შიდილოთ შინდობას ჰუოფდლოთ ჩინთს: . ჟამსა
ამაღლებულის დიდისა მთვისა უისა ვახტანგისა და ძისა მისისა ბა-
ქარისა: ქვისა: ქეს (ქრისტეს) აქეთ ხლით (1719 წ.) ქართულსა:
ქვის უზ“. თავი: „ეკლესია არს ტაძარი დისა“. ბოლო: „თა
შმით და სლით წითრთ აწ შდის და უგნი (უგუნითი) უგნი (უგუ-
ნისამდე) ან (ამინ)“. ბოლოში მიწერილია დედნის ხელით: „გან-
სრლდა სშეპსა ერთრსეპსა და მწლოსა დბა: დაბეჭდა ქექსა
ტფილისისა: კელითა გარსეკან უწულისა მდდდის გბრეკისათა თთვე-
სა ინგრსა: იბ: ქვის: უზ: აღიწერა კელითა უდიკისის მღუდლის სი-
ონის დეკანოზის ნიკოლოზისათა: თჯთ სტამბის ნაბეჭდიდამ გარდმო-
მიწერია სრ (სრულიად) უკლებათ ქეს აქთ: ჩდობ (1772 წ.)“:
წინეთ დაბეჭდა ქალაქსა ტფილისის კელითა გარსეკან უოფილის
მღუდლის კაბრეკისითა. თთვესა იანვარსა: იბ: ქვის: უზ: ხელწვე-
რთა სქელ ქალაღზედ ნუსხა-ხუცურით, ნწ ფურცელი. ზის ხის უდა-
ში ტყავ გადაკრული.

15. იგივე, 23 X 17 სანტ., ნუსხა-მხედრულად, სქელ ქალაღ-
ზედ (96 ფურცელია), ხის უდაში ტყავ გადაკრული, მე-XVIII საუ-
კუნის ხელით.

16. დედმატიკა (ანტონის). ბოლოში მიწერილია დედნის ხე-
ლით: „აღიდოს დთნ ორთავე სუფეკათა შა მღღელე-მთავართ მთა-
ვარ ეპისკოპოსის ანტონი რლისა ბრძანებითა დაიწერა წა ესე უზა-
კველი და ულითურთ უნაკლულო საფელასოფოსო წიგნი დღეგრძე-
ლობით უწინეე ცოდვანი მისნი შეუნდოს დნ ან: .

და მე მონაზნი მიტროფანე დიაკონზნი დაწვერე აწ გვედრეკობ
უთავე რნიცა მიემთხვნეთ წიგნსა ამს რა მელა მომიკუნოთ შინდო-
ბით რა თქნცა მოგაკუნოს ქეზან დთნ სასუფეველსა მისსა:-
დბა დთსა გათავდა საფარას საბა ლავრისსა წელსა ქეს აქეთ ჩდობ
(1778 წ.)“. სულ 18 რვეულია ანუ 144 ფურცელი. ფურცელი

ნახევარი თაბახია. ზის შავ ტუპვ გადაკრულ ხის უდაში. ნაწერია სქელ ქალღღებედ ნუსხა-ხუცურით.

17. ეფრემ ასურის წიგნი ლავსაიკონითურთ, 34×17 სანტ. ქალღღებედ, 53 რეუელია (124 ფურცელი) ნახევარ თაბახობით, ორ სვეტად, ლამაზი ნუსხა-ხუცურით, მე-XVIII საუკუნისა. ბოლოში: „წო იჯ ქე შე ელითურთ განთლებდის და გწმედლის მნკლელ არქიერის იოსების არქიმანდრიტი გერმანე წინამძღურის-შვილი რწ აღაწერინე წიგნი ესე სლთა გწმნათლებელი ეფრემი ლავსაიკონითურთ სრული და შემოკობილი საფასითა კანდაკისა ჩემისათა, საკსრად სულისა ჩემისა მოსაკეხებელად (დანარჩენი განკებ არის ჩვენგან გამოშვებული). აღიწერა კელითა უღირსის მდღლის სიონის დეკნზის ნიკდზისათა.. (განკებ გამოშვებულია ჩვენგან) და სრულ იქმნა წიგნი ესე ძალითა ღმთა: თვეს სკეღენბრსა ა ქეს აქთ ჩდნზ (1757)“. წიგნი სრულია. ზის ტუპვ გადაკრულ ხის უდაში.

18. იგივე, იმავე ზომის, ნუსხა-ხუცურით, მე-XVIII საუკ., დაწერილია სქელ ქალღღებედ, ზის ტუპვ გადაკრულ ხის უდაში. დახეული, დაბნეული და ნაკლები. ბოლოში მიწერილია დედნის ხელით: „ღო შე ცდ ვფი ბერების გლხკი მონზონების სხელის დებად არა ღირსი უბადრუკი ინე (იოანე). გლთ მეცნიერმნ უწუის გლს მოდგინედ ვინებე შრომა რიც ასე უკმარად წამხდარსა დამწვარს წიგნს შეეწოტოდა: და ვისაც ღწ განკითხვის მდლი მოგწნიჟს თქნ სცნობთ რთმედ ახლის დაწერა მერჩინა ნუღარამც მოვადნ ჩმწწა ესე ვწრი სწირთჲ საქმე: ამის მეტი არ მოეკლო: და თუ ცთომილი ჰპოოთ: შემინდეთ: და შრომთათს ღცვა ყვთ ჩმც დვილისათს: რა ღწ თქნცა თა ნადებთა თქნთა მიტყვებთ მიგმდლოს: დაიწერა მონსტერსა ნთლის მცემლისსა უღბნის:“

19. ღირსისა მამისა ჩნის ეფრემ ასურისა ეპისტოლე იწეს მწთ მონაზნისა. მოთმინებისათს და რა არა ვსტუბოდით გღის სიტუჲთგან მიფეზთა სამართალთათა. და თქმითა ვდ მძოვრად წარვად და სიწმიდისათს: წიგნი ესე სკითხავად: მწო გვხნ: თავი: „მრავლად ვასწავუთ ღწის მოშიშსა თუოდარეს“. ბოლო: „და უთა სკნეთა მწთ უკე (უკუნისამდე) აწ (ამინ)“: ხელნაწერია ნუსხა-ხუ-

ცურით. 32×22 სანტ. ზის ტყავ გადაკრულ ხის უდაში. ეკუთვნის მე-XVIII საუკუნეს.

20. ხელთნაწერი, რომლის თავი იწყება ასე: „ოჯწყება ჭშუტნის ჭამლობათა მწუხრად ქეს შობისა (ათორმეტი შობის და ნათლის ღების)“ (კინოვარი). ბოლო: „უნნი თქნ კეთილ სლითა (სულითა)“. დედნის ხელითვე: „დმერთო აცხონენ ამისი დამწერი გრიგოლაშვილი მიტროფანე“. ხის უდაში შავ ტყავ გადაკრული. ნაწერია ნუსხა-ხუცურით სქელ ქაღალდზედ. 30×20 სანტ. მე-XVIII საუკუნისა.

21. სამღვდელმთავრო კონდაკი, ხელნაწერი, ნუსხა-ხუცურით, ხის უდაში, ტყავ გადაკრული. ბოლოშია მიწერილი დედნის ხელით: „მათმან უდ (ყოფლად) სამღვდელთებამან მთავარ ეპისკოპოსმან ანტონი ტომით ჩიჯავასემან აღმწერინა წიგნი ესე სამღვდელმთავრო, რღისა სახელი კურთხეულ იუფნ ურისა ჩნისა იესოს ქეს მრ მე მღაბალსა და უდ (ყოფლად) უღირსსა ხუცეს კაბაონსა ოსეს, ძესა ზაქარია მოძღურისა, რღიცა უთა (ყოველთა) მრ აღმოკითხულთა შენდობას ვედრებით ვმოქმენობ რა ივინიცა შენდობილ იქმენ უდ წის სლისა მრ დღესა მას განკითხვისას: სრულ იქმნა შეწვენითა ქს ღისათა სეკდენბრის კტ ქეს აქეთ ჩეიდ (1814 წ.). ხელნაწერია სქელ ქაღალდზედ ნუსხა-ხუცურით. ზის ხის უდაში, რომელსაც აკრავს ტყავი. 103 ფურცელია.

22. უწყება მასლის წმინდასა ტრაპეზის ზედა დასახმელისა. 33×22 სანტ. ბოლო: „მამისა და ძისა წის სლისა აწდა მარადის და უკი უკე ამინ“. ხელნაწერია სქელ ქაღალდზედ ნუსხა-ხუცურით, ხის უდაში, ტყავ გადაკრული.

23. სჯულის კანონი მეექვსისა კრების იე მმარხველისა. წის მამისა ეფთჳმი მთაწმიდელისა თარგმნილი. 32×22 სანტ. თავი: „წესი და განგება ას სამეოცდა რვათა წთა მამათა:“ ბოლო: „და სხვანი რღნიცა იზონენს მეგობარნი შეაჩუტნენს“. ხელნაწერია ნუსხა-ხუცურით შავ ტყავ გადაკრულ ხის უდაში. მე-XVIII საუკუნის ხელით.

24. სადღესასწაულო შობისა და ნათლისღებისა, მიტროფანე გრიგოლაშვილის გადაწერილი, მე-XIX საუკუნის დასაწყისს უნდა ეკუთვნოდეს. სხვა მხედრული ხელით ბოლოს სწერია:

„ჩენგ-ს წელს აზრილის დ—მიიცვალა იმერეთის უპისკოპოსი უფოფიმი.

იმჟე წელს თვესა და რიცხუსა მიიცვალა დეკანოზი ანტონ ქუთათელაძე.

ჩენგ-ს წელსა თებერვლის ით—მიიცვალა იმერეთის მიტროპოლიტი დავით“.

25. მეტაფრასი მთავარანგელოზისა და მოციქულთა, 116 ფურცელი, უღაში, ნუსხა-ხუცურით. შეიცავს:

1) ნოენბერსა 6 ჰანტელევიმონ დიაკონის დიდის ეკლესიისა თხრობაჲ სასწაულთათჳს და საკურველებათა დიდებულისა მთავარ ანგელოზისა მიქაელისათა და სხუთა მთავარანგელოზთათვის.

ამ სტატიის ბოლოს უწერია: „ქჳსა. ჩ.დ.ი.6:- (1718)“.

„ერისთობსა დავითისსა (დ'თისსა). და ქეთა მ'თთა. შანშესა იასესაჲ. და რევაზისსა. საუკუნთმცა არს. კსენებაჲ მათი:“

„მამამანო და ძმანო წ'ნო. ლოცვა ყავთ ცოდვილის (ც'ნი) არსენისათჳს ხუცეს მონაზონისაჲ, რომელმან ადგსწორე ოხორებაჲ და სასწაული მადალთა შინა ანგელოზთა მთავრისაჲ მიქაელისაჲ ძღუნად შეწირულად იკორთას მონასტრისაჲ. წინამძღრობასა ქრისტეფოროესსაჲ: კ'სნ ან:“

სსკა და სსხა ადგილს არშებუჲ ამის ტექსტის იკითხება: „დ'ო შ'ე ც'ი არსენ და დედა მისი მარინე“.

2) მოსაკსენებელი წ'ისა მოციქულისა და მახარებელისაჲ მატათეოზსა:- თ'ა ნოენბერსა: იგ: ამის ბოლოს: მათე მახარებელი მკობეკემენ ამის მჩხაბავს ფ'დ ცოდვილს არსენს და ჩემს დედას ფ'დ ცოდვილს მონაზონს მარინეს: ძმანო: დ'ის მოყვარენო შიხსენეთ რათა თქვენცა მოგიხსენოს უფალმან.

3) ნოემბერსა იდ: მოსაკსენებელი წ'ისა მოციქულისა ფილიპესი.

4) ცხოვრებაჲ და ქადაგებანი წ'ისა და ყოვლად ქებულისა მოციქულისა იოანე (იე) დ'თის მეტრეპოლიტისა. აღწერილი ჰქობორეს მიერ მოწაფისა მისისა. ამის ბოლოს: ლოცვა ყავთ მამისა უფთჳმესთჳს რომელმან ესე თარგმნ(ა). არაშედ ბილწისა და არა კეთილის ფრიად ცოდვილის ხუცეს მონაზონის ამის მჩხაბავის არსენისათჳს დ'ის სიუვარულის(თჳს) გულისმოდგინეთ ლოცვა ყავთ რათა შელხი-

ნოს დღეს მას საუკუნესა შეიხებოთა თქუწნითა: . ძმნო ნუ მწევეთ, რამეთუ გამოუცდელი ვიუფ წერასა: . ანამედ ვერ ურწ ვეკმენ იორ-თის წინამძღუარს ქრისტეფორეს საუკუნომდა არს კსენება მის(ი)¹).

სიან ხონის ეკლესიის სიგელ-გუჯრებისა, რომელნიც წარუ-დგენიან იმერეთის ეპისკოპოსის სოფრონიოსისათვის მო-თხოვნილებისამებრ ხონის ეკლესიის ილუმენს გასად ქუთა-თელასქს 1829 წელს²).

1. მეფის ალექსანდრესაგან დადებული წერილი ხვანთ-ქრის ხარჯის საქმეზედ, სამას ორმოცდა რვის წლისა (1660).

2. მეფის ალექსანდრესაგან გლეხის რუხადის შეწირულობის ღრა-მოტა, **ჩღმმ**-ის წლისა.

3. მამუკა ჩხეიძისაგან გლეხის ბალანჩივადის შეწირულობა, **ჩღმმ**-ის წლისა.

4. მურძა ჭუბაბრიასაგან გლეხის ტანტურისშვილის საქმეზედ და-დადებული წერილი, **ულმ** წელსა (1745).

5. იოსებ მთავარეპისკოპოსისაგან ბაქის შეწი-რულობა, **ჩღნ**-ის წლისა.

6. მამუკა ბატონისშვილისაგან გლეხის ტანტურისშვილის შეწირუ-ლობა **ჩღნ**-ის წლისა.

¹ უკანასკნელი ორი ხელთნაწერი (**№** 24 და 25) არ არის აღნიშ-ნული ა. ქუთათელადის სიაში. ე. თ.

² ჩვენ ხელში გვაქვს გარდა ამ სიისა: 1) მეორე სია შედგენილი ხონის ეკლესიის ილუმენის ვასილ ქუთათელადის მიერ 1822 წელს. ამ სიაში მარტო წნ სიგელ-გუჯარია აღნიშნული. თარიღები ნაჩვენები არ არის. იქ სადაც სოლომონ პირველზეა საუბარი უწერია: „ალექსანდრეს ძისა“, სადაც სოლომონ მეორეზეა ლაპარაკი უწერია: „არჩილის ძისა“. ვინაით-გან 1829 წლის სია უფრო სრულია და უკეთ შედგენილი, ამიტომ ჩვენ ამ სიას ვმეკუდავთ; 2) პირი რაპორტისა ილუმენის ვასილ ქუთათელადისა, რომლითაც მას სიგელ-გუჯარნი წარუდგენია 30 მაისს 1829 წ., და 3) კვი-ტანცია ტიტულიარნი სოფეტნიკის გაბრიელ ქართველოვისა, რომელსაც სოფრონიოსის ბრძანებით მიუღია 99 სიგელ-გუჯარი 6 ივნისს 1829 წელს. თარიღებიანი გუჯრების რიგი ჩვენ ქრონოლოგიურათ დავაწყვეთ-სიაში რიგზე არ არის. უთარიღონი ბოლოში მოვაქციეთ. წერილში, ანუ ორდერში, რომლითაც სოფრონიოსს მიუმართავს ილუმენ ვასილისთვის,

7. პირველის მეფის სოლომონისაგან ნიშნის და საჯვროს განწესების ღრამოტა **ჩღმდ**-ის წლისა.
8. მისივე მეფის სოლომონისაგან საუდიეროს ამოკვეთილობის ღრამოტა, **ჩღმდ**-ის წლისა.
9. მისვე მეფის ყმის ყვიცარიძის შეწირულობის ღრამოტა, **ჩღმდ**-ის წლისა.
10. პირველის მეფის სოლომონისაგან გლეხების ჭანტურისშვილის და პაპავასი შეწირულობის ღრამოტა, **ჩღმმ**-ის წლისა.
11. მამუკა ჩხეიძისაგან გლეხის ბალანჩივაძის შეწირულობა, **ჩღმთ**-ის წლისა.
12. სათაედებო წერილი ლოლაბერიძეებისაგან მიქელ დეკანოზზედ, **ჩღმო**-ის წლისა.
13. პირველის მეფის სოლომონისაგან გოუხის ბახტაძის შეწირულობა, **ჩღომ**-ის წლისა.
14. ანტონი მთავარეპისკოპოსისაგან შესამოსლის შეწირულობა, **ჩღოზ**-ის წლისა.
15. მამუკა მდივნისაგან მიცემული უღაობის წერილი დათუნა ბახტაძეზედ **ჩღოდ** წლისა.
16. თამაზა ჯოხაძისაგან გლეხის ყვიცარიძისაგან შეწირულობა, **შღმ**-ის წლისა (1778).
17. მთხოველებისაგან პირობის წერილი ანტონი მთავარეპისკოპოზზედ, **ჩღპბ**-ის წლისა.
18. ბერი რატინისაგან კიკალიშვილის ადგილის მიცემულობა, **ჩღპბ**-ისა წლისა.

სწერია შემდეგი: „ორდერი. ხონის ეკლესიის იღუმენს მამა ვასილს. ყოველნი საეკლესიონი გუჯარანი, სიგელნი და წერილნი იქონებიან თვსთა მონასტერთა, უდაბნოთა და ეკლესიათა შა, განურჩეველად და უღაფთროდ. წ ვინადგან იმერეთის მმართველობა ითხოვს ხშირად საქმეთა შა საღაოთა სიგელთა და წარდგენასა შა მათსა წარმოებს დაყოვნებაჲ უქონლობისა გამო მათისა ჩემს კანცელარიასა შა; ამისთვის მე აწ მიუცილებელ საჭიროდ შეერაცხე შეკრება მათ სიგელთა ერთად, და შედგენა კომიტეტისა გასარჩეველად მათსა და შთასაწერად დაეთარსა შა; რომლისა გამო წარმოგიწერ თქვენ, რათა შდ მიღებისა ამისსა დაუყოვნებლივ წარმოადგინოთ კანცელარიასა შა ჩემსა რეპორტთან სიითა ყლნი გუჯარანი, სიგელნი და სხუანი წერილნი, ვითარნიცა იქონებიან რწმუნებულსა თქვენდა ხონის ეკლესიასა შა თვნიერ დატყვებისა ერთისადა მცირისა ვითარისამე ბარათისა. სოფრონიოს არხიეპისკოპოსი იმერეთისა. მისის კდ დღესა, ჩყკთ-ს წელსა, № 346“. ე. თ.

19. დადიანის კაცისაგან ადგილის ნაკორზაუს შეწირულობა, **ჩქპ**-ისა წლისა.
20. ნიკოლოზ ლოლაბერიძისაგან გლეხის ბალანჩივიძის შეწირულობა, **ჩქმ**-ის წლისა.
21. ანტონი მთავარეპისკოპოსისაგან ეკლესიის ნივთების შეწირულობა, **ჩქმ**-ის წლისა.
22. ბეჯან წულუკიძის გამოღებული წერილი ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ **ჩქმ**-ის წლისა.
23. მთავარეპისკოპოსის და მახობა ქუთათელაძის განჩინება, **ჩქმ**-ის წლისა.
24. ზურაბ შაჩაბლისაგან პირობის წერილი გლეხს ყუფარაძეზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
25. მეორე მეფის სოლომონისაგან აღმოკვეთილობა, **ჩქ**-სა წლისა.
26. სათავედმო წერილი ბეჯანა წულუკიძისაგან ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ **ჩქმ**-ის წლისა.
27. მეორე მეფის სოლომონისაგან ადგილის შეწირულობის ღრამატა, **ჩქმ**-ის წლისა.
28. შევარდენა ბახტაძისაგან გამოღებული სათავედმო წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
29. ბაბუშია კორძაიასაგან გამოღებული ეგეთივე წერილი ანტონზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
30. მამუკელა ტაყეანიძისაგან გამოღებული სათავედმო წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსზედ, **ჩქმ** ის წლისა.
31. სათავედმო წერილი ანდრია იაშანიძისაგან მიცემული ანტონზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
32. დედულია რუხაძისაგან ეგეთივე მიცემული წერილი ანტონზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
33. მახობა კოპეშვიძისაგან გამოღებული სათავედმო წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსზედ უმას კაციელა კოპეშვიძეზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
34. ივანიკა ბახტაძისაგან გამოღებული ეგეთივე წერილი ანტონზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
35. ეგეთივე წერილი მარკოზია და სხვათაგან მიცემული ანტონზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
36. დავით მღვდლის კაკაბაძის და სხვათაგან ეგეთივე მიცემული წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსზედ **ჩქმ**-ის წლისა.
37. ხუტუნია კაკაბაძისაგან გამოღებული სათავედმო წერილი ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ, **ჩქმ**-ის წლისა.
38. სენიელა კოპეშვიძისაგან გამოღებული სათავედმო წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსზედ **ჩქმ**-ის წლისა.

39. ესე ვითარევე წერილი დათუელა კოპეშავიძისაგან მთავარ-ეპისკოპოსხედ მიცემული **ჩპმ**-ის წლისა.

40. ესე ვითარევე წერილი მახარობელ სანოძისაგან ანტონხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

41. ესე ვითარევე წერილი დედულა რუხაძისაგან მიცემული წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

42. ივანია წვერავასაგან მიცემული ეგეთივე წერილი ანტონხედ, **ჩპმ** ის წლისა.

43. მახარობელ ჯოხიძისაგან მიცემული ეგეთივე წერილი ანტონ მთავარეპისკოპოსხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

44. ესე ვითარევე წერილი დედულია რუხაძისაგან მიცემული ანტონ მთავარეპისკოპოსხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

45. მახობელა კოპეშავიძისაგან გამოღებული სათავდებო წერილი ყმის ლეკველა სანომეზე ანტონ მთავარეპისკოპოსისადმი, **ჩპმ**-ის წლისა.

46. ლოლაბერიძეებთაგან მორიგების წერილი და ნიშნის ამოკვეთა, **ჩპმ**-ის წლისა.

47. ადგილის ნაკვაზაზაოს გადაწყვედილობა, **ჩპმ**-ის წლისა.

48. გიორგი კოკიასაგან მიცემული პირობის წერილი ყმასა წიმწივაძეხედ ანტონ მთავარეპისკოპოსისადმი, **ჩპმ**-ის წლისა.

49. უკანასკნელის დედოფლის მარიამისაგან მამფორიებხედ წყალობის წერილი, **ჩპმ**-ის წლისა.

50. ფაღვების გამოღებული წერილი წიქვაძეების საქმეხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

51. დათუელა ფანცულიასაგან სათავდებოდ გამოღებული წერილი მეფეხედ, **ჩპმ** წლისა.

52. ხოყონა კოპეშავიძისაგან გამოღებული სათავდებო წერილი უკანასკნელ მეფეხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

53. მახობა კოპეშავიძისაგან გამოღებული ეგე ვითარი წერილი მეფეხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

54. უნკროსია ბანტაძისაგან თავდებობის გამოღებული წერილი უკანასკნელ მეფეხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

55. გიტულია კოპეშავიძისაგან გამოღებული წერილი მეფე სოლომონხედ ეკლესიის მსახურებისათვის, **ჩპმ**-ის წლისა.

56. წიმწივაძეებისაგან გამოღებული წერილი უკანასკნელ მეფე სოლომონხედ, **ჩპმ**-ის წლისა.

57. ბესო არდისშვილისაგან გლეხს წიმწივაძეხედ ადგილის მიცემისა, **ჩპმ**-ის წლისა.

58. მეორე დედოფლის მარიამისაგან გლეხის ახალაძის შეწირულობა, **ჩპმ**-ის წლისა.

59. ოტია ჩხეიძის შეილებთან ნიშნის დადების წერილი, **ჩპთ**-ის წლისა.

60. სუხნია და ოტია წულუკიძეებთან ასის მარჩილის შეწირულობის წერილი, **ჩპთ**-ის წლისა.

61. ვახუშტი ჩიჯავაძისაგან გლეხების და სახლების წერილი, **ჩპიბ**-ის წლისა.

62. გოგია ქუთათელაძისაგან მიცემული წერილი პირობისა ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ, **ჩპიბ**-ის წლისა.

63. ხანდრავებისაგან მოცემული წერილი ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ ადგილის ნაკვაძახოს საქმეზედ, **ჩპიბ**-ის წლისა.

64. ყმათ მამფორებთან პირობის წერილი, **ჩპიბ**-ის წლისა.

65. განჩინება იმერეთის მდივანბეგებისაგან ოტია ლოლაბერიძეზედ და გლეხს ყუფარაძეზედ, **ჩპიბ**-ის წლისა.

66. კუბაბროსაგან ქანტურიას დაფიცების წერილი, **ჩპიბ**-ის წლისა.

67. გოგია ბახტაძის და მისი ძმის გამოღებული წერილი, **ჩპიბ**-ის წლისა.

68. ხუტუნა ჯოხტაბერიძისაგან ანდერძის წერილი, **ჩპიბ**-ის წლისა.

69. გრიგოლ კორძაიასაგან პირობის წერილი გლეხთ ბახტაძეზედ, **ჩპიბ**-ის წლისა.

70. გრიგოლა ქაცარაეასაგან გამოღებული პირობის წერილი ნკ³ არხიმანდრიტზედ გაბოლია რუხაძის საქმეზედ **ჩპიბ**-ის წელსა.

71. მთხოველების გამოღებული წერილი ბაყის საქმეზედ, **ჩპიბ**-ის წლისა.

72. ადგილის ნაკვაზახოს განჩინება გიორგი გელვანის და როსტომ ჩიქვანისაგან, **ჩპბ** წელსა.

უთარიდონი:

73. მეფე სოლომონის პირველისაგან ხონელებზედ მიწერილობა, ურიცხვო.

74. პირველის მეფის სოლომონისაგან მიწერილობა ხონელებზე საურის საქმეზე, ურიცხვო.

75. პირველის დედოფლის მარიამისაგან ხონის ეკლესიის ყმათ ბაჟის ამოკვეთილობა, უწლო და ურიცხვო.

76. მაქსიმე მთავარეპისკოპოსისაგან (იაშვილისაგან) ნიეთების შეწირულობის წერილი, ურიცხვო.

77. მაქსიმე მთავარეპისკოპოსისაგან ანჩიხატის¹⁾ შესაწირის განწესება, ურიცხვო.

¹⁾ დედანში სწერია: ანდისხატის. მეორე ნუსხაში სწერია: ანხლისხატის.

78. კაცია წულუკიძისაგან გლეხის ჰანტურისზეილის შეწირულობა, ურიცხვო.

79. ბერი წულუკიძისაგან სეზისკვრის და ზედაშის შეწირულობა, ურიცხვო

80. ივანე დარახველიძისაგან გოგია ბახტაძეზედ ადგილის ნასყიდობა, ურიცხვო.

81. ადგილის ნაკვაზახოს განჩინების წერილი, ურიცხვო.

82. ზოსრუა ქორიძისაგან ადგილის ნასყიდობა გოგია ბახტაძეზედ, ურიცხვო.

83. გრიგოლ დადიანისაგან სანთლის შეწირულობა, ურიცხვო.

84. მაქსიმე მთავარეპისკოპოსისაგან ლოლაბერიძეებზედ მიცემული წერილი, ურიცხვო.

85. ფალავას და წიქვაძეების განჩინების წერილი, ურიცხვო.

86. ადგილის ნაკვაზახოს მოფიცრის ხაინდრავებთ სახელობის წერილი, ურიცხვო.

87. მეორე მეფის სოლომონისაგან ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ, მიწერილობა მერდიას საქმეზე, ურიცხვო.

88. უკანასკნელი დედოფლისაგან მოწერილობა ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ ახალაძეების საქმეზედ, ურიცხვო.

89. ძველი და დიდი დავთარი, ბეგრის აღწერილობა და სხვა და სხვა შეწირულობა, ურიცხვო.

90. ქუთათელაძის და მის სახლის კაცებთაგან გამოღებული წერილი ანტონი მთავარეპისკოპოსზედ, ურიცხვო.

91. ახალი ბეგრის ნუსხა და აღწერილობა, ურიცხვო.

92. მამუკა ჩხეიძისაგან მოცემული უდაობის წერილი მამისთვალა ბალანჩივაძეზედ, ურიცხვო.

93. დათუკა რატიანის და ზონელების განაჩენის წერილი, ურიცხვო.

94. შუამთილი მამფორიების ჩხეიძებისაგან დაფიცების წერილი, ურიცხვო.

95. გოგიტყიძის იესელასაგან ნაყიდობის წერილი გოგია ბახტაძეზედ, ურიცხვო.

96. ანტონი მთავარეპისკოპოსისაგან ყავჭი მიცემული მიქელ დეკანო(ზ)ზე, ურიცხვო.

97. რუხაძეებისაგან გამოღებული წერილი დიდს მეფე სოლომონზედ ეკლესიის ყმობისათვის, ურიცხვო.

98. უკანასკნელ მეფეზედ გამოღებული სათავდებო წერილი იესიკა კაკაბაძისაგან, ურიცხვო.

99. სიმონიკა წიწვიადისაგან გამოღებული ეგეთივე წერილი უკანასკნელ მეფე სოლომონზედ, ურიცხვო¹).

სოფელ საზანის ეკლესიის ხატის წარწერა.

სოფელი საზანი შორაზნის მაცხარაშია. ამ სოფლის ეკლესია ავაზაკებს გაეცარცვათ; ხატები და ჯვრები წაედოთ. შემდეგ მიეკლათ ნაჭერდალი, თავი ხატი მაცხარისა და ერთი ათონური ხელთბის ჯვარი ოქროს ჩარჩოთი. როგორც ხატი ისე ჯვარი სრულიად დაუმტვრევიათ და გაუფუჭებიათ. ჩვენ ეს ნამტვრევები ვნახეთ ტფილისის სასამართლო პალატაში, სადაც ექსპერტად ვიუჯვით მიწვეული ბ-ნს თ. ჟორდანიასთან ერთად. ჩვენის თხოვნით სასამართლომ ნება დაგვართო და ხატის ნამტვრევები დავაწვეკეთ და ფოტოგრაფიის საშუალებით გადმოვაღებინეთ მუზეუმისათვის.

მაცხარის ხატი შუა ზომის არის დასაკეცი, ვერცხლისა, ოქროთ დაფერილი, შესდგება შუა ნაწილისაგან და ოთხი დასაკეცი ფრთისაგან. შუა ნაწილზე გამოხატულია მაცხარის მთელის ტანით დუთის-შმობლით და იოანე ნათლისმცემელითურთ აქეთ-იქით. ფრთებზე წარმოდგენილნი არიან თორმეტი მოციქული. მაცხარის მარჯვენა

¹) გარდა სიგელ-გუჯრებისა სოფრონიოსს მოუთხოვია 1835 წელს და წაუღია ხონის ეკლესიიდან სამღვდელმთავრო შესამოსელი. ამის შესახებ იღუმენს ვასილს ასეთი წერილი მიუღია: „მის ღირსებას ხონის საეპარხიოსს დეკანოზობის თანამდებობის აღმასრულებელს იღუმენს ვასილს. წარმოწერილობისა გამო იმერეთის არხიეპისკოპოსის და კავალეროსანის სოფრონიოსისა ე-ს იანერიდამ № 1 მოთხოვნისათვის ჩემდამო რწმუნებულის ხონის წმიდის გიორგის სობოროსა შა დაცულის სამღვდელმთავრო შესამოსლისა ყოვლითა მისითა კუთვნილობითა ესე იგი არწივებთა, ჯვარ-სამთლებითა ყოველნი ესე ნივთნი წარმოუდგინეთ სიით იმერეთის არხიეპისკოპოსს და კავალერს სოფრონიოსს დაუყოვნებელსა დროსა შა. სიმონ არხიმანდრიტი ქელიშის მონასტრისა და ხონის საეპარხიოს მონასტრის გამგე. № 4. ჩულე-ს წელსა, იანერის იეს-ს“.

იმევე 1835 წ. 20 იანვარს იმერეთის არხიეპისკოპოსის სოფრონიოსის სეკრეტარს ბესარიონ დოლოპერიძეს მიუღია ვასილ იღუმენისაგან სამი ფარჩის ბისონი, ერთი წყვილი ჯვარ-სანთელი ვერცხლისა და ერთი ონფორი და მიუცია შესაფერი ბარათი (კვიტანცია).

ხელით ჟვარს სწერს, მარცხენაში სახარება უჭირავს, რომლის უდა-
 ბე ჟვარია გამოსტეული. ზემოთ აწერია: **ჰԸԸԸԸ, ԻԸԸԸ**—მა-
 ცხოვარი. დედა ღვთისა და იოანე ნათლისმცემელი სამლოცველოთ
 არიან განმზადებულნი. ამთ აწერიათ: **ԿՅ ԲՆ**—ყოყლად წმიდაჲ;
ԻԸԻ ԻԸԻ—იოანე ნათლის მცემელი. ამთ
 ზემოთ, ორივე მხრით მაცხოვრისა ანგელოზებია წარმოდგენილი ნა-
 ხევარის ტანით და თითოეულს აწერია: **ԸԻԻԻԻ**—ანგელო-
 ზი. მცდექელები თითო ორთაზედ სამ-სამია, თითო ზემოთ, ორ-
 ორი ქვემოთ. რიგი მათი ასეთა: მირველ ორთაზე მარჯვნივ: **ԲՆ**
ԸԻԻ—წმიდაჲ ანდრია; **ԲՆ ԿԸԻ**—წმიდაჲ
 ბართლომე; **ԲՆ ԳԻԻԻ**—წმიდაჲ თეოდოზი. მარჯვენა
 ორთაზე: **ԲՆ ԲԻԻ**—წმიდაჲ ზაქარია; **ԲՆ ԻԻԻ**—წმიდაჲ
 იოანე; **ԲՆ ԻԻԸ**—წმიდაჲ ლუკა. მარცხენა დიდ ორთაზედ:
ԲՆ ԻԻԸ—წმიდაჲ იაკობ; **ԲՆ ԸԸԸ**—წმიდაჲ თომას;
ԲՆ ԲԻԻԸ—წმიდაჲ სვიმონ. მარცხენა მარჯვენა ორთაზედ:
ԲՆ ԲԻ—წმიდაჲ პეტრე; **ԲՆ ԸԸԸ**—წმიდაჲ მარკოს;
ԲՆ ԸԸԸ—წმ. დიმიტრი. ძვირფასი ქვები, რომელნიც ამკობდენ
 მაცხოვარს, აღარ არის, მათი ბუდეებია მხოლოდ შერჩენილი და აკ-
 რეთვე რამდენიმე წვრილი მარგალიტი. ხატი შიშველთაგანაა
 ქართლის ღამაზის ვაზის მსგავსი ხედავლებით.

მაცხოვრის ზემოთ და ქვემოთ ღამაზი ასომთავრული წარწე-
 რა არის:

Գ: ԿԻ: ԸԾԻԾԻ: ԸԸԻ: ԾԸ: ԸԸԸ:
ԸԸԸԸ: Ծ: ԸԾԾԸԸ: ԾԻ: ԸԸԸԸԸԸԸ:
ԸԻ: ԸԾԸ: ԸԾԸԸ: ԸԸԸԸԸ: Ծ: ԸԸԸ:
ԸԸԸԸԸԸ. ԸԸԸ: ԸԾԸԸԸ: ԾԸ ԸԸԸ: ԸԸ-
ԸԸ: ԸԸԸԸԸ. ԸԸ: ԾԸ: ԸԸԸԸԸԸ: ԸԸԸ:
ԾԸ: ԸԸ: ԸԸԸ: ԸԸԸԸ. უჭარავით:

ჩ: ქრისტე, ადიდე ორთავე შინა ცხოვრებასა მამკობი და მა-
 დიდებელი შენი კოსტანტინე, ძე მუჟეთ მუჟისა ბაგრატიისი, და თა-
 ნამეცხედრე მათი ელენე და ძენი მათნი: როსტომ, გიორგი და
 სვიმონ, რომელთა შუამკვეს ხატი ესე ოქონის“.

ამ წარწერაში მოხსენებული კონსტანტინე არის ძე იმერეთის მეფის ბაგრატ III-ისა. კონსტანტინე გადაიცვალა 1587 წელს. მის შვილებთა შორის აქამოდე ცნობილნი იყვნენ მხოლოდ როსტომ († 1605) და გიორგი († 1639), რომელნიც მეფობდნენ იმერეთში. სვიმონი ზირველად იხსენიება ჩვენს წარწერაში. აგრეთვე ბროსეს გენეალოგიურ ტაბულაში ცნობილი არ არის ელენე, თანამედროდრე კონსტანტინესი. ჩვენი წარწერა პირველად გვაშენებს ამ ორ ზირთ და მით ავსებს ბროსეს მიერ შედგენილს გენეალოგიურს ტაბულას (იხ. H. G. II, 1, p. 642—643). ზემოხსენებული ხატი ტიპიური ნიმუშია საქართველოს ადრამინების ხანის ოქრომჭედელობის ხელობისა და ეკუთვნის მეორე ნახევარს მე-XVI საუკუნისა. სამწუხარაა მისი ასე გაფუჭება.

ე. თაყაიშვილი.

და მ ა ტ მ ბ ა ნ ი.

მე-17—19 გვერდებზე მოთავსებულს ცნობებს კილაძეთა გვარეულობის შესახებ უნდა მივხატოს: კილაძე ლომკაცი და მისი მეუღლე ჩხეტიძის ქალი ასტანდარ, მოხსენებულნი ბიჭვინტის გუჯარში 1629 წ.; კილაძე ჰმრი(?) 1519 წ.; გუსტან კილაძე და მისი შვილი ჯავახი. უკანასკნელს შეურთავს მეფის ლუარსაბის და 1549 წ.(?). (ამათ შესახებ იხ. თ. ჟორდანიას ქრონიკები II, გვ. 448, 343, 390). ერისთავი ივანე კილაძე და ბუბა მოხსენებულნი არიან მარტვილის წარწერაში (იხ. ზემოთ, გვ. 51—52). სვიმონ კილაძე წინამძღვარი მე-XVII საუკ. (იხ. ზემოთ, გვ. 192).

შენიშნული ცდომილებაანი.

გვ.:	სტრ.:	სწერია:	უნდა იყოს:
3	7	ზემოდამ	ანგელოზები
—	6	ქვემოდამ	მე-XV
22	11	—	მე-XVI
		მეთურამეტე საუკუნის დასასრულს	მეცხრამეტე საუკუნის ნახევარში
35	3	ზემოდან	ა
44	1-2	—	ანგელოზები
131	2	ქვემოდამ	268—269
191	1	—	ამეყ
272	2	—	ვაძეყ
		მეთურამე	მეთურამეტე

განყოფილება შიდა

ეთნოგრაფია: სახალხო სიტყვიერება

ხალხური ლექსები

(ქართლში შეკრებილი თედო რაზიკაშვილის მიერ)

ისტორიული ლექსები

1

თამარ დედოფალი

თამარ დედოფალი ვიყავ;
თავი ძირს აღარ დავიდე,
სტამბოლს ხმალი ვგარ, დარუ-
შამს საბაღასე ავიდე. [ბანდს,
ზღვაში სამნები ჩაგუარე,
ხმელეთი ჩემსკენ დავიგდე.
უსიერი მთა გავგაფე,
დიდი შარა-გზა გავიდე;
დადა-ღუდა ტყე ვიარე,
ჭვანჭვან საუდარი ავიგე.
ამ საქმეების მომქმედმა
ცხრა ადგილი ტილო წავიდე.

2

რ უ ს უ დ ა ნ ი

ჩვენს იქით ერთი ველაა,
ია და ვარდი ჭეფენია,
შიგა დგას ღვიფი, თათარი,
გარს უმანი დაუყენია.

გასწერა, გაჯავრდა რუსუდან,
სულ დაიფანტა უმანია:
ჩემს შიგრიეს დამიძსკეთ,
სუ მამიჩემის გვარია!
ფსოცოთ და ფსოცოთ თათარი,
როგორც შეუღულა ხალია,
გამეჭტა ერთი თათარი,
შეგონა ცხენის ნალია,
გამოვუღე, შემოვუგარ,
კბილებში მოვსწერ თავია.

3

ქეთევან დედოფალი

ორშაბათ დილა გათენდა,
დრუბელი, ავი დარია,
მდევები ერთათ შეიბნენ,
მიწა დაიძრა წყალია.
თოფის ხმა ქუხილად მოდის,
ნეტავ რა ქარიშხალია?!
იმიხი ცოლი ჩიოდა,
ძრიულ უმაწვილი ქალია,
ამისი სხელი არის
ქეთევან დედოფალია.

1

4

მარიამ დედოფალი და
მეფე სოლომონ

სეტა რა არის მისთანა,
ამომავალი შინისათნა?
ღედის მუცლიდან შობილი —
მარიამ დედოფლისათნა?
მიწაზედ აშენებუდი —
სომხითში თელეთისათნა?
ულუაშ კოკორი ემაწვილი —
ი შეფე სოლომონისათნა?

5

ფარსადან ხელმწიფე

ჩვენსა ფარსადანს ხემწიფეს,
ტკუა რამ შეუშალა?
ღელეში გზები შეტვიკრა,
კაცი არ გაატარა.
საში ათასი თუმანი
თავის ქალს გაატანაო.
გაუსტა როჭიკანთა,
იწია ხმალ-და-ხმალაო.
— ბიჭო, დაგვესვენ, ფარსადან,
ხუმრობათ ეგა ემარაო!
გაუსტა ციციანთა,
წუადს აქეთ გადმოფარაო,
ბუნისი იმას აჩუქა,
ქარელი დაიტანაო.
კარზედ გამართა წისქვილი,
ზედ წუადი გადაივანაო,
ურსურ-ურსური ფაჟატი
სკოლაში გააბარაო.

ერეკლესა და მასა ოძების
შესახებ ძვრებთან

6

ერეკლე და ფაშა

ეს ურჯულო ერის ფაშა
ერეკლეს აქშალაო,
ასეთი ჯარი შეყარა,
თვალი ვერ გადაუწვდინაო.
სამსი რუსი კატაგნა,
იმისთვის ისიც კმარაო,
დალაბანდი დაუკარიო,
გაუწერა ჯარსა, ჩქარაო.
თითო ზარბაზნის სრულითა
სამოცდა სამი ყარაო.
რაც რომ ზარბაზნს გადაურჩა,
ის მტკვარმა უფო ძალაო.
დაცხა და დადგა ლაშქარი,
აგრილდა, აიყარაო.
დროს ისე ეწირვებოდა,
რომ ჯარი შეიყარაო.
პირველ მსახურად იახლა,
ცხენ წინაც გაიმძღვარაო,
კბილეში ხმალი შემოტკვრა,
ულუაში დაიტანაო.

7

ერეკლემ ცხენი გაჭუსლა,
ცხენსაც ხო გაჭდგა ჩქაფანი,
აივსო ხევი, ხეხუფი,
ცხენს უსველდება ფაფარი,
უკრავად კაცსა მოჭკლავდა
ამისი ცხენის ქაქანი.

8

ახატ-ხან წამომდგარიყო,
 თან მოაქვს მთა და ბარია,
 თორმეტ ათასი პატი ჰქეპ,
 ჯარია შეომარია.
 მთაზე დაცა კარავი,
 ქვეშ დადგა ოქროს სკამია.
 დურობინდით გამოიხედა:
 —სად არის ღორი ჭამია?
 წადით, ცოცხლები მომგვარეთ,
 ერთსაც არ მოჭრათ თავია,
 ეს რო ერეკლემ შეიტყო,
 საქრისტიანოს გულისთვის
 წელს შემოიკრა ხმალია:
 მიიქეღე, ქართლო, კახეთო,
 შვილები ხართ თუ ძმანია,
 ერთი ზღვა გადმოვარდნილა,
 ვერ გადაწვდებოთ თავალია,
 ცოლ-შვილს უელებს დაგვიტრინს,
 მაშინ დადგება თვალია,
 გავიტეოთ, ვერსად წაუვალთ,
 ცხენი არა გვეყავს მალთა.

9

ისე ადიდდა ახატ-ხან,
 თავი ძირს აღარ დაილო,
 აქ მე ვარ, სტამბოლს ხონთქარი,
 ექენი ჩემთან რა იყო!
 განჯის ხანს შემოუტია,
 სურსათი ბუერი აილო,
 გოქჩის ტბაზედ რო ჩავიდა,
 იქ ავღინს ჯარი მდგარიყო.
 ავღინებმა შექქმნეს ჩონქოლი,

გუშინ ერეკლეს თქმა იყო.
 ერთი ავღინების უზბაში
 ოქროს უნაგირს მუდგარიყო,
 —ამისთვის გურჯები მამუკლენ,
 ცხენიდამ ჩამომსტარიყო.
 ეს სიტყვა რო დამთავრა,
 ერეკლეც წამომდგარიყო;
 საქრისტიანოს გულისთვის
 ერეკლემ ხმალი აილო.
 ერეკლემ რო ცხენი გასძრა,
 სისხლმა გაილო თქვენანი,
 უნაგად კაცსა მოჰკლავდა
 იმისი ცხენის ქაქანი,
 სისხლისა შედგა შორევი,
 ცხენს შეეღება ფაფარი.
 ასეთი გარბის ახატ-ხან,
 როგორც ხორასნის ჩაფარი.
 ერეკლე უკან მისძახდა:
 —მოსვლა და წასვლა რა არა!
 —რას მამდეუ; გურჯო ერეკლე,
 რა მიმაქვ შენი დავლაო,
 უველა მანდ გამაშეუბინე,
 თოფი და ჯაბარხანაო,
 იმდენი არა მიმაქვს რა,
 სადილი ვტამო ხვალაო.
 —აგრე მოგდეუ თაგრიზამდე,
 ვით წაზარი გარიელსა,
 ცხენ-ჯოხებს დაგურევინებ,
 ძუა ნალებ ლაღინსა,
 სუეველაში გაგაცრევიებ,
 გავისტუმრებ ცარიელსა.
 ხუნძახმა ცხენისა მიჰმართა,
 მუხლი ვერ გაიტანაო,

კედ ქვეშა სდებდა ლაგამის
თავი სდ დაძმულად?

— რა დაგემართა ხუნძისთ,
რა სხილამ შეიძლე,
შენ გვ ცხენი არ დაგადებს,
ცოტა წელში გაიშლე.
ისე შეშინდა ხუნძისი,
ველარ ჩაიფა ჩესტური,
შე აქეთ აღარ წამოვად,
ქართველთ სცოდნით ხუსტური.

10

გურჯო ერეკლე, რად მამდევ,
რა მიმაქვ შენისთანაო,
სულაც მანდ დაგიყარევი
თოფხანს, ბაგარხანსო.

11

ნეფე ერეკლემ დასტეივლა
მა თავის გორდა ხმაღსო:
„შენ რაღას იტყვი, ფრანგულთ,
რატო არა მტკემ ხმისო?
— უშიშრად შამშიტიე,
შელაფში მამეცი ძაღსო,
გაკვეთა ჩემზედ მოაკდე,
სად გაუგორებ თავსო.“

12

ერეკლე ჩვენი ბატონი
ერთი პატარა კახია,
ჩაიფა ჭაჭვის ჰერანგი,
გაჭკრა სელი და განია.

13

ერეკლესთან ბატონსა
გვიან გაზღის დედა შვილსა,

ჯერ დაჭმრთავს წისკვილებსა,
შერე ადვილად დაჭმლისა.

14

ნეფეს ერეკლეს დროშია
შორს მოვიძუე ძრთხანი,
დაწვექი და დავიძინე,
ზედ დავიხურე ჩოხანი.

15

ერეკლესთან ბატონსა
ველარ გაზრდის დედა შვილსა,
ჯერ ხომ დეთის მლოცველია,
შერე დამხსნელია ტვეისა.

16

თქრანით ქალებ მოვიდა,
თვალე უკვანდა ქორსო;
ქალაქზედ შამიარეს,
ჭფიღკენ ერეკლეს მზესო.
ერეკლეს დაუბარებავ,
დუბო, სუ ირთავთ ქმრებსო,
ჩამოვად გაზაფხულზედა,
ძაღლებს (მტრებს) ავადენ მტვერ-
ქალო, სქმარეს მოგიკლავ, [სო,
ზედ გადავაფრენ ცხენსო.

17

ლევან ბატონიშვილი

ბატონიშვილო ლევანო,
აბრეშუმის მღვწარო.
ბატონიშვილს მოუხდება
თეთრი ჩოხა ატლასისა,
ზედ სარტყელია ფურჩუხტისა.

18

გიორგი მეფე

გიორგი ნუფემ რა გვიყო,
რა საქმე მოგვიდინანო,
კადმოგვირეკა რ...ბი,
ბეგარა გავგინინანო.

19

ქარაყლის მეფემ აშენა
გელესია მთაზედაო,
საქართველთ სხვას დაუთმო,
თვითონ დარჩა მშრალზედაო.

20

გიორგი მეტამეტეს ერთი კოჭ-
ლი მხლებელი ჰყოლია გვარად
კაბაშვილი. ერთხელ გიორგის
უბძანებია ამ გაბაშვილისთვის:

გაბაშვილო, გაბაშვილო!
არ განცვია კაბა, შვილო!

წადი, მომიტია შენთვის ოჭ-
რო-ყანა, დელისი, თხინვალა,
წადი, იარე, შენი გამხდარი ცხე-
ნით შეტსაც ვერ შეისძლებო!

ასე ურიგებდენ მეფეები მამუ-
ლებსაო", — დაუმატა ამის მთქმე-
ლმა.

21

თ ა მ ა ზ - ხ ა ნ ი

თამაზ-ხანი გადმოვიდა,
თან გადმოჰყუბა დიდი ჯარი,
ეწინ ბადდადი ზილო,
განჯას შემთარტუა ჯარი.
განჯელეებმა კარი მიხურეს,

არ შეუშვეს ნიაგ-ქარი.
თითო გამოცხვარი ჰური
თითო მინათლული არი.
შეშა რა გედარ იშოვეს,
ფარჩით ხარშეს ბრინჯის ფლავი,
მოტუეუბით წამოვიდა,
სულ ზივლო მთა და ბარი.
დმერთო, შენ მიეც თამაზ-სანს
ღვთის რისხვა და ზეცის აღი!
ემაწვილის კალო გადუწა,
დედამიწის იტურის აღი.

22

ზედაუელაზედ გადმოდგა
ოსმალო და თათრის ჯარი.
ჯერ დაუშინეს თოფები,
შერე ამოიღეს ხმალი.
საპირისწამლე უხრწოლეს;
ზეცას აღიდა აღი.
ქვეთი ბური დახოცეს,
ცხენიანი მაგრა არი.
დედას კატი მოუვიდა,
გადაკიდულს მოგვაქვს მკვდარი;
ლოყას ხელი ჩამოიკრა,
ჩამოღვარა სისხლის ღვარი.
— შეილო, ქორწილს გიბრებდი,
უნდა მამუეუნა რძალი.
ოქრთს ქსოვილზედ დამესვა,
თვალ-ყუყუნა თეთრი ჭალი.

23

ბ ი კ ო

ნიკოზ სთქვა: სარდალი ვარ,
თუ რომ ჩემი ცაიტება,

შეიდი დღე და შეიდი ღამე
 დაჯდა, წვერი შიღება,
 თუ გორის ციხე ავიდეთ,
 ქართლი ჩვენი შიქნება.
 მჭადის ჯვარს რომ მივატანეთ,
 საქმე მამის გაჭირდება.
 იქ რომ ბებერმა*) საქმე ჰქნა,
 ის არ უქნია სხვასა,
 თრი ბეჭადი მოგვიკვლა
 მთელ ზურვილ დაღისტანსაო,
 მესამე რა გამოვიდა,
 დახე იმ ჭკუა მდგანსაო!
 ესროლა თავის მამანი,
 მთარტყა შუა ძვალსაო**).
 იმისი ჭამა ქელები,
 მჭადის ჯვარს ეღო თავსაო.
 ღმერთო, აცხონე ბებერი,
 წავიდა თავის გზასაო.

24

ტყვე ქალი

მანდ რომ ქალი დავიკარგე,
 განჯას თასარის ვუეგარო,
 ქიშიშითა გასუქებული
 გაბადრულ მთვარეს ვგეგარო!
 მაცვია სიასმური,
 მაშიებზე ვდგეგარო.
 ღამაზ-ღამაზნი ვაყვანო—
 სულ ჩემო მოსადეგარო,
 თითა თუმანი მოკრიბეთ,
 დამიხსენთ, თქვენი ტყვე ვარო!

25

ქუთაისს მოედანზედა
 დაშქარი შეიურებოდა:
 სმირი ცალ-თვალე შეფე
 სუფურაზედ დარიცდებოდა.
 ამასთან თვალნიღულები—
 ნახე, თუ რა იქნებოდა?!

26

ხეკორძულას წყალი მისვამ,
 მცხეთა ისე ამიღია,
 დამიჭირეს, ხელი მამჭრეს,
 კარგათ რისთვის ავიგია.

27

(ვარიანტი)

ხეკორძულას წყალი მისვამს,
 ცხეთა ისე ამიგია,
 არც მტკვარი და არც არაკვვი
 ცვარი არსად ჩამიშვია,
 დამიჭირეს, ხელი მამჭრეს,
 კარგი რისთვის ავიგია?!

28

სამნი ოსტატნი დავსხედით,
 თურქი, აფხაზი და მესხი,
 სანეფო კაბას ვკეკრავდით,
 მინდა დიდ-კილო დამესხი.
 ნეტავი, წყალო, შენ მესხი,
 ღვინოვ, ადგილზედ დამესხი.
 ცეცხლო, შენ რაღა გაწვინე?
 მტერივით თაფზე დამესხი?

*) ამ ბებერ ღელაკას თავის ხელით დაუხოცია ის სამი ბელადი.

**) ისევ ბებერმა ღელაკამა ესროლა.

29

იმერეთ, ოდიშ, აფხაზეთს,
გურიას ვიყავ თამაში,
მას ჟამად მეფე შესიზმრა
ქალი მივართვი თამარი.
მას ბევრი რამ გავატანე
რცხო ბურასა ქამარი.

30

ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე

ამოტირდა ალექსანდრე
ქალბურის წყრილი ხმითა.
რა ვქენ, რაზედ ვაჯაგრებდი
ჩემის დედა-მამის შვილს?
ჩაგსუღიყავ ქიზიყშია,
ღვინით დავიბანდი ჰირსა.

31

ბ ა გ რ ა ტ ი

ნეტავი, შვილო, ბაგრატო,
გველი მეშობნა, შენ არა,
მუხასა შემოჭხეოდდი,
ჩერქეზის ქაღასა შენ არა.
მუხისა ქერქი გეცვითნა,
ღიბა ატლასი შენ არა.

32

(ვარიანტი)

ტურფა ბადი და წაღვოტი
კვლითა ვილა შენარა.
ნეტავი, შვილო, ბაგრატო,
გველი მეშობნა, შენ არა!
ასკილასა შემოხვეოდდი,

ქალ ჩერქეზისსა შენ არა.
მუხისა ქერქი გეცვითა,
ღიბა-ატლასი შენ არა!

33

ც ი ც ი ა ნ ო ვ ი

დაიქადა ციციანმა:
მიხდა ერთი განჯა გნახო,
არ მინახავს განჯის ციხე,
მინდა თვალით დავინახო.
განჯის სანმა შეუოვალა,
ჩემთან ხელი არა გაქო;
შენ კარი ღია გგონია,
მე კი დაკეტილი შაქო,
ეეინმა სულ მე მიბოძა
ეს ადგილი, ქვეით ბაქო.
შენისთანა ვმადვილები
განჯას ბევრნი ნახულანო,
უცქერნიათ შორიდანა,
ამდგარან და წასულანო.
— ციციანიმც მოგიკვდება,
კარი არ გაგადებინო,
ტახტიდან არ გადმოგაკდო,
თავი არ გაგაკვებინო!
ეგ შენი მაურასუეი
ჩემს სომხებს წავადებინო,
კნეინა გამოფიყვანო,
ხელეებზე ეღას ინაო,
უზახებს წავაუფანინო,
ეს მიიყვანეთ შინაო!
შეიკაზმა ციციანი,
ჟარს გამაუძღვა წინაო,
ოთფი უჭერავ სიათა,

ხმალი—ფრანგული რკინაო.
 რომელიც უკან დადგება,
 ლომივით შეუბღვირაო.
 წავიდა და იქ ჩამოხტა
 კანჯის გაღაფნის წინაო,
 შეუთვალა კიდეუ ხანსა:
 .გარეთა ხარ, თუ შინაო?
 მოჰმართა ზარბაზნები,
 სულ მტვრები ადინაო,
 გამოიფანეს კნეინა,
 ხელეძგე ეღო ინაო,
 ჩაბარა უაზახებსა:
 ეს წაიფანეთ შინაო.

34

იქით შუშა, აქეთ ბაქო
 ორთავენი. ხელში მაქო,
 შენ კარი ღია გგონია,
 მაგრამ დაკეტილი მაქო,
 შენი ციცამც მოგიკვდება,
 კარი ვერ გაგაღებინო,
 ტახტიდან ვერ ჩამოგაგდო,
 თავიც ვერ დაგაგვრეინო,
 შენი საღდათის შუბები
 სისხლში ვერ შეგაღებინო.
 ნუ მამკლავ, ჩემო მუსაო,
 ცხენს მოგცემ არაბულსაო,
 ოქროს უნაგირს დაგიდგამ,
 ჩემქვესულ (sic) შეკაზმულსაო.
 წამოიფანა, არ მოკლა
 ქალაქში აცხობის ზურსაო.

35

(ვარიანტი)

ზაფხული არი სამთახე,
 ჯოჯოხეთია ზამთარი,
 ხელმწიფეს გადაეკიდა
 აღი-ოსმელი თათარი,
 ზარბაზნები დაუმართა
 ტყუია-წამალი მზათ არი,
 ქვეიდანა გამორობდა
 წვერ შედებილი თათარი,
 ნუ მომკლავ, შენიჭირიძე,
 შენ გენაცვალს მუსაო,
 უნაგირს ცხენს განუქებ
 შეკაზმულს ოსონდულსაო,
 არ მოკლა, წამოიფანა,
 ქალაქში აცხობის ზურსაო.

36

ბ ა რ ა თ ი ნ ტ კ ი

მოგილოცავ, საქართველო,
 ბრათინტკი მობრძანდება,
 ხელმწიფემ წააღობა მოგვცა,
 ნამესტნიკად დაბრძანდება.
 რაც რომ მწუნარება ვნახეთ,
 ახლა სულ დაგვავიწულებო.
 კავკასიას აღზდილია,
 მისთვის უფრო გვევკარება,
 უგელს გვიცნობს და უფარვართ,
 სურს ქვეყნისა გაკეთება,
 სწავლა, ვაჭრობა და გზები
 ჩვენში ახლა განკმელებო.
 ამაზედ ვეკვი ვაუჯანსა

მთებშიც დაუმორჩილებია,
 ხელმწიფის მთებს, საქართველოც
 ჩვენ ვაჩვენათ მორჩილება,
 აბა შესეთ სამესტნიკსა,
 როგორ უცხოთ მობრძანდებთ,
 რა მშვენიერის თვალითა,
 რა საფარლათ იცქარება!
 მობრძანდით ჩვენო ხუკუმო,
 ჩვენ გულთა კარო გვეღება,
 გულში დაგიდგეს შენ ტანტი,
 სიყვარული ფებსა გეშლება.

37

მ ა ლ ა თ ო ი

(მადათოვი)

მადათოვი აიწია,
 ჯარი ქვეით შეაქუნა,
 გატეხს უარსის ქალაქი,

აღზევანი აამტვერა.
 ახალციხეს შეუთავადა:
 სამ დღეს ვერ გამოიღებ შენა!
 ახალციხეს რა ჰქელო,
 ქოსა ფაშა მაიშველა,
 შეთოფეებს შეუტია,—
 წამალს ვერ აჭარბებთ თქვენა.
 მათ წამალი დააჭარბეს,
 მაშინ ნახე მათი ხველა.
 ჰასკევიჩი გამოვიდა,
 უღვაშები გადამშვენა,
 მაიმართა ზარბაზნები,
 ფინთი ბური დააქუნა,
 საქონელი გამოტეკა,
 სულ ცხვრის კილოდ დააქუნა.
 რუსეთისკენ ჰირი უყო,
 უკან რუსი დაადვენა,
 დუშეთზე ამოატარეს,
 ჩემის თვალით ვნახე მენა.

სხგა-და-სხგა გჭარბეულობის თავადების შესახებ

38

გივი ამილახვარი

ეს გივი ამილახვარი
 მტრისაგან შეტევეშალაო,
 სამკვიდროები დააგდო—
 სამთავისი და ქალაო,
 სურამის ციხე აგო,
 ცათამდინ აიუვანაო;
 შიგ წინქვეილი დააბრუნა,
 წყალი შიგ შეიუვანაო;

ხუშურ-ხუშური მეთოფე
 ანაბრად გამოთავალაო.
 —ჩქარა ჩამოდიო, თასრებო,
 გორზედ ავიდოი ბალაო:
 სოლომან ჰკითხავს ამბავსა,
 გივი რა ემაწვილიაო?
 —რა მოგახსენო, ბატონო,
 ცოცხალი უმაწვილიაო.
 ცხენზედ მჯდომი დანახო,
 იტევი, რომ შეკრიკაო,
 შეიდახზედ ნაბურთალი

ქორიით გამოვლანაო,
ისე მოამტვრევს ცინესს
ვითომ ფუტურთ ხეა.

39

ამილახვარსა გივსაო,
ცინე უდგია ქვისაო,
შავა და შიგ მოსვენებს,
არ ეშინიან მტრისაო.

40

ქსნის ერისთავი
შენია, ქსნის ერისთავო,
ორჯოცინე და წინაბე,
ვინც მაკას შემოგეცილს,
თავი მოჭჭურ და მიჭვიდე!

41

დალიანმა შემოუთვალა ერის-
თავს:
თავადო, ბრძენი ბრძანდები,
რას სტირი და ვახ-ვახ-ვიშობ,
ჭირსა შემდეგ ღვინი მოსდევს,
თუ ბრძენი ხარ, რათა ჭვიშობ?

42

მუხრან ბატონიშვილები
მუხრან ბატონის შვილები
მტრისთვის არის სუფარლები,
გლახის გაკითხვა იცოდენ,

საქონელი ჭუჭუდათ ბევრი,
მაგრამ ისე დაიხატენ,
ვერს ნახეს მეზობელი,
იმით უნდა გაჭდილოვდათ
წინ ხუთმეტი წმინდა ღვდელი *)

43

შენ, ჩემო ძმაო დათენი,
რას გინდა წუთი სოფელი?
სახლად მოგცემ სამათხესა,
იქ მოგივა უფლისთეორი,
სახლიკაცად გეუფლებს
მიქელი და გაბრიელი.

44

ქსნის ხეველები
ქსნისხეველები შეითქვენ,
— გარდვიქცემ მტრიცე ძმანია:
ჩაუხსტეთა მუხრან ბატონსა,
თავს დაჯაქციოთ ბანა!
შევიდეთ, გამოვიტანოთ,
თვალ-მარგალიტი, ლალია,
მოფტატოთ, წამოვიუფანოთ
თვალ-ჟუჟუნ თეთრი ქალაი.

45

თუმანიშვილი თბილელი
კინ შეაუენს ბერადა?
მარჯვენა თვალით ბრმა არაის,
ფენი გაჭქონდა ვეკადა **).

*) ვარიანტი: სამოცდა თორმეტი ღვდელი.

***) როგორც გარდმოცემა ამბობს, ამ თბილელს აუშენებია მე-
თვრამეტე საუკუნეში დიდი საყდარი სოფ. ხელთუბანში ათორმეტთა მო-
ციკულთა სახელზედ, რომელიც დღესაც მთლათა სდგას უგუმბათო. სი-
ზმარი უნახია, დაასრულებ თუ არა, მოკვდებო, გაუნებებია თავი უგუმ-

46

სვიმონ მაჩაბელმა შემოუთვალა
მამამზე ერისთავს (ეს მამამზე პო-
ეტობდა და სულ მხესა და მთვა-
რეს აქებდა):

„სად მთავარეა, სადა მსკო?
რას მიჰქარაჲ, მამამსკო!“ *

47

მუხრან ბატონი წიგნსა სწერს,
შენ წაივითხე მდივანო,
ყველა თავადი აქ არის,
სადა ხარათ, ერისთავიანო?!

48

თუმანიშვილებისა და ერის-
თავიანთ მტრობა.

ერისთავმა შემოუთვალა:
ხელაუბანს ჩამოგისტებით,
თუმანიანო ჭკიბო!
სასიქლს და კაღოს დაგიწვავთ,
სასხლეს გაგიფაკებთო,
შინ რომ უფეროსი რძალი გეავთ,
მოზერულად დაგიმაკებთო! **)

ბათოსთვის. რო მომკვდარა, 700 თუმანი ფული დარჩენია და თუმა-
ნიანთ შეუტამიათ, აღარ დაუსრულებიათ საყდარი. ამ საყდრის ამშენებე-
ლი შიგა მარხია, დიდი მარმარილოს წარწერაა საფლავზედ.

*) ეს მაჩაბელი ძალიან თავისებური კაცი იყო: ძალიან ეჯავრე-
ბოდა თურმე რ...ბი. ბიჭებს ეტყოდა ხოლმე: „აბა გაიხედე, ბიჭო,
რ...ბი წავიდნენ, თუ აქვე არიანო?“

თავად-აზნაურების შეთქმულობის გამო დაქერილი ყოფილა ბიძინა
ერისთავთან და სხვებთან ერთად მეტეხის ციხეში სამი წელიწადი. რამ-
დენი სტანჯეს თურმე და ვერაფერი ვერ ათქმევინეს. რო გამოუშვეს და
ცხინვალში ავიდა, ხიდზედ ერთი თავისი ყმა ურია შეხვდა. მიესალმა,
მიულოცა, ძალიან მიამა, ბატონო, თქვენი განთავისუფლებაო, მაგრამ
მიბრძანეთ, თქვენი ჰირიმე, რაზედა ბძანდებოდით დაქერილიო?

— შე მამაძალლო, რ...ბმა სამი წელიწადი მტანჯეს, ვერა მათ-
ქმევინეს რა, და შენ გინდა ცხინვალის ხიდზედ მათქმევინოვო?!

**) ერისთვანი და თუმანიანი—მდივნები გადაკიდებულები ყოფი-
ლან. ერისთავი მეფე ერეკლეს ჰხლებია ომში, რომელ ომში, გარდმო-
ცემა არ ამბობს. ეს თუმანიშვილიც იქა ჰხლებია მდივანად. მეფე ერეკ-
ლეს დასჭირებია ქალაქში კაცის გამოგზავნა; ყველაზედ სანდოდ ერის-
თავი უცენია. ძალიან საიდუმლო საქმე ყოფილა და ერისთავს მოუხსე-
ნებია, იქნება მტრებმა დამიჭირონ, მე არ ვიტყვი, მაგრამ ვაი თუ ქა-
ღალდი იპოვნონ, ამიტომ აუყრია უკანა ფეხზედ ნალი ცხენისათვის, ის
ქაღალდი შეუხვევია, ნალს ქვეშ მოუქცევია და ისევ დაუქედვინებია
ცხენი და წამოსულა. უსარგებლია თუმანიშვილს და თათრებისთვის შე-

49

ქალის სიზმარი
ქალსა სიზმარი ენახა,
კამისდექსა ერისთვისსა:
„მითომჲ ჰქუხდა, ელამდა,
სეკუვას ისრადა ქვისსა,
ერისთვის ბაღში ცვიოდა;

ტოტს ამტვრევს ადვის ხისსა! „
ერისთვის სიკვდილს ამზობენ,
დანელებსა მზისსა!
სნათელსა გაუმსდვარებენ,
კელეპტარს სამთხისსა.
ვედარ მიუვა სხადშია
ვაი დედას მტრისსა!

უტყობინებია: „ერისთავი ქალაქში მიდის, თან მეფის ბარათი მიაქვს, დაიჭრეთ, ბარათი ამა და ამ ფეხშია ნალ ჰვეშაო“.

თათრებს გზა შეუკრავთ ერისთავისათვის, და როცა ის გულდადინ-ჯებით მიდის, გადმოუხტებიან და დაატყვევებენ, ტყვეც ხომ ძვირფასი იყო, მაგრამ რაც იმას ბარათი მიჰქონდა ქალაქში, ის უკეთესი იყო.

— რა უყავ მეფის ბარათი, უნდა მოგვეცეო, დაადგენ თათრები.

— მე უბრალო მგზავრი ვარ, მივდივარ ჩემ გზაზედ, მე არაფერი ბარათი არა მაქვს, რასა ჰკითხოვლობთო, დამდგარა უარზედ ერისთავი, მაშინ აუყრიათ ნალი და უპოვიათ ვრტყლეს ბარათი. ერისთავს ელდა სცემია. მაშინვე მიმხედარა, რაშია იყო საქმე. აბა რას დაიფიქვებდა, დროს ელოდა, თუმანიშვილის ჯავრი ამოეყარა. თუმანიშვილს დიდი სოფელი ჰქონდა ქართლში გორს ზევით, 700 კომლით დასახლებული. ეახლა ფაშას ერისთავი და გამოსთხოვა ჯარი, უნდა ქართლში გაევიარეშოვო. მისცა ათასი კაცი და ჩამოვიდა თათრის ჯარით ქართლში. გამოუგზავნა კაცი თუმანიანთ და შემოუთვალა ეს ლექსი.

გარდმოცემა მოგვიტბრობს, რომ მართლაც აუკლიათ ხელთუბანი და მიწასთან გაუსწორებიან. წაუყვანიათ ხალხი ტყვედ, სხვათა შორის, იმისი ცოლიც, რომელმაც ერისთავი გასცა. ტყვეები სკრახედ გაუტარებიათ. თუმანიანთ რძალს ძეშუთა ბავშვი ჰყოლია, თურმე დავარდა და გელარ მისდევს სხვა ტყვეებს. ერთმა თათრის უზბაშმა უბძანა კაცებს, წაართვით ეს ბავშვი, დახეთქეთ და მოჰკალით, ხომ ხედავთ, მაგ ქალს ამძიმებო. შეჭრწუნებულმა დედამ სთხოვა, უფროსი მაჩვენეთო. მოახსენეს ერისთავს. მაშინვე მივიდა იმის სანახავად.

— ნათლია, შევედრა თუმანიანთ რძალი, ნუ მომიკლავთ ამ ბავშვს, ამას არაფერი დანაშაული არა აქვს, მე რაც გინდა მიყავითო (გარდმოცემა ამბობს, ნათლიები იყვნენო). შეეცოდა ერისთავს და უბძანა, ცხენზედ შეეცავთ და ისე წაეყვანათ.

ე ზ ი ტ ა ფ ი ე ბ ი

50

მეფეს, დადიანს, გურიელს
სამთავ ჰქვავთ ჩვენი ასული,
სამკანვე მიჯდა დედოფლად,
ცას ქებით ჰქუანდა ასული.
ბოლოს ჟამს მიწად მივიქტე,
ქვეუნიდან ვიფავ გასული.

51

ოთხი ნივთისა სრწნილებით
ვარ მტვერი, მტვერად წვეული,

დავტოვე სხელი სწუთოთ,
შენიღგან ვიქმენ ეული,
მეკობართ, მოუვართ გაგძორდი,
არს განწინებით ჩვეული.
მე ზურაბ აუმიანიშვილს
არ მივის ძე შემკვიდრეული.
ამ მარმარილთს მიმოსავს
ქანატო, ჩემი წნდეული.
სადაცა ჯერ არს, მკუობდეთ.
ოდეს ტანტს იფდეს ზეული.

ს ა გ ძ ი რ ო

52

შენ ბიჭო ანამოურელო *),
შენი ხმა ჩამოდიოდა,
შენი ნახოცი ლეკები
არაკვი გამოდიოდა.

53

კაი ბატონის გარდილი (სიც)
ბალზამის შვილი ბერია,
ამოიღო და გაღესა
თავისი მჭრული ხმალა;
ერთი მისვლით ათი მოკლა,
ღმერთს მოემართნა ხელა,
ცაღენით ურჯულო გონაფდა,
ცაღენით პატარა ბერია.
თავს ერისთავი წაადგა:
„ბერო, სახელი ჰქქენია,

შენი ბიჭობის სახელი
სვეტი-ცხოველზედ სწერა!“

54

პატარა ბიჭი ოსისა
შაკარდენია კლდისაო,
აიღო ხელში სიათა,
ბუნქის ძირს ამოჯდისაო,
—აბა, მოდიოთ, ჭრთველებო,
ვისაც გული გერჯისაო!

55

ციციშვილი ზაქარია
ჰბი რა კაი ბიჭია!
აკრე ტაღავა ჟავახეთს,
მით მოვარიათი ღამეა.
ჯარსაც წვერი გამოსტეუა,
რა იცის ნაომარია.

*) ვარიანტი: „ანანურელო“.

ხელთუბანს რო მოატანეს,
 გზაც აერიათ, ვაღლია.
 ეს წვენი დიდი ღვიძლია
 ანქარებულე წყალია,
 მოსტანა ერთი ათასარი,
 გააგდებინა რჯულია.
 შეიღანსუ კაარსიეს
 ქალი თუ პატარაღლია.
 ღეგები დაქორწილეს,
 მეღას დასწერეს ჟვარია *)

56

ბატონის იაღაღზედა,
 მტერო, რას შეგებუები,
 მოგიბრუნდები, სმალსა გერავ,
 ტეშლად არ შეგებუები.

57

მთიულთ, მთაში გარდილო,
 ხმალს როდის მოგიშვიღება?
 ომში შესვალ და გამოხვალ,
 გული არ შეგიშინდება,
 არ იცი უკან დახევა,
 გული რო გაგიხურდება!

58

ბიჭი უნდა ბიჭობდეს,
 ქარავანი ქარავნობდეს,
 შენისთანა ვაჟივანი
 ჭალაქს უნდა ფალავნობდეს.

*) ამაზედ ვარიანტი:

ციციშვილ ზაქარიასა,
 ღმერთო მიეცი ზარალი,
 ჯერ სამჯერ გაუყინდივარ
 კიდევ დამეძებს კვალზედა.

59

თუშისა დედა ტიროღა
 თუშისა ნათმარზედა:
 დაგვარგე წვრილი ობლები,
 ვერ გამოვასხი ტბაზედა.

60

აქვენი რიგია, ახლებო,
 სელის დადება სმალზედა,
 ეორნები ღეშით ძღვიან
 მამების ნათმარზედა.

61

ვაჟეცო, გულო ჟამარდო,
 შენთვინ აღმართი ვაკეა,
 არა გუავ წვრილი შეიღები,
 არცარა ცოლი მაკება.

62

გასტერი, სმალა და მელავო,
 გულო, ნუ შემიშინდები
 სისხლისა ნაკუბარზედა
 ფენო, ნუ გამიცურდება.

63

ფშავში ხარ, ბიჭად ვარგისარ,
 არავინ გიცქერს ტანზედა,
 ფენს დაჭკრაჟ და გადაჭნტები
 ტრანტიტონ გაღავანზედა.

64

კიდევაც დარდების
 აღკეთს ღეგები მგლისანი,
 ისე არ ამოსწედებიან,
 ჟვარი შეჭამონ მტრისანი.

65

მაშინ კარგია კაი უმა,
 ხმალი რო იზამს ეღვასა,

მოციქულობდეს ისარი,
შუბი აგდებდეს ენასა.

66

მტერო, დამსაგრე, არ ვტინი,
ტირილი დიაცთა წესია,
ბევრჯულ ვუყოფილვარ ამ დღეში,
მაგრამ არ დამიგვნესია;
მაცალე, ერთი გაუმართო
ჩანახით ცუცხლის კეისია,
სულ ერთად მოგამკვივნო,
რაც ჩვენზედ დაგიეთესნია.

67

სოლომონ ბუტულაშვილი

სოლომონ ბუტულაშვილი
კარგა ინახვდა ცხენსა,
დილითა და საღამოთი
ჯერზე ატყევეს ლიტრა ქეჩსა,
დღეში ათჯერ დაიურეებს,
გავაზედ გადაესვამს ხელსა.
შიიტანდა უბოს წუასა,
იპით დაუხელდა წელსა,
ცხენო, ასე შიტომ გივლი,
ადგილს გამომადგე შენცა*.)
სოლომონ ბუტულაშვილი
ქვეით ჯარში გამწესდესა,
ფირაზაში რთ ჩავიდა,
იქ რამი აუტეხესა.
სოლომონ ბუტულაშვილი

*) მე-2 ვარ.:

შენი ღირიმე, ლურჯაო,
შენ გადმარჩენ განსაცდელსა.

მაგრა უდგა ზარბაზნებსა,
გაქცევიოთ ქარსა ჰგვანდა,
სიმაზღეში შავარდენსა.

ათოცი მოკლას სოლომონმ,
დაწერეს და გავაზანესა.
ქალაქში გამოაცხადეს
სუმბათის მინათვესა.
ერთი კიდეგ დაგბრუნდები
სელაწიფის გულიათვინა,
მე შინ ცოცხალი ვერ წავაღ,
მე შინც აქ დაგდური სისხლსა.
დაბრუნდა ბიჭი სოლომონ,
მოაფირითებდა ცხენსა.

სამი რჯულ-ძაღვი ბელადი
დაბლობში ჩაუსაფრდება,
სამთავ უტუებეს თოფები,
ორი სოლომონს მთარტუეს,
ერთი ცხენს მოახვედრესა.
სოლომონ გამწარბუელი
ჩვენს ჯარში გადმოვარდება.
მარმარილუანთ ღაზარე
ცხენს დაუჭერს სადაეკს:
—ნუ გეშინიან, სოლომონ,
კიდეგ ნახავ მამაშენსა!

მე მამჩემს რა მჩვენებს,
მადლა ვხედავ ჭრელად მზესა.
ბეჭებსში თოფი მომარტუეს,
ზირში კომილი გაფარდესა.
ჩემს მეუღლეს ეფემიას
ნეტა რა გაახარებსა!
ცოდო არის, ჩემი ღეში
ამ ურჯულთებს დარჩესა,
ეს ჩემი შავი ქობრო

ამ მთა ადგილას დაღბესა.
 სამი დღე და სამი ღამე
 შესს მიწას მიბარესა,
 ჯარი რო ქვეით დაბრუნდა,
 სოლომან ამოიღესა,
 მთიტანეს აღმას-დანა,
 მთა მუცელი გაუჭრესა,
 შუშინარებში გახვიეს,
 ეტეპი არ აერთდღესა,
 კალასკაში ჩაწვინეს,
 ქვეს ხალიჩა დაუკესა;
 საშობე უღელი ქურანა
 კალასკაში შეაბესა,
 ერთი ეპი დიდი ხარი
 შუალა ცხენს დაჰკიდესა;
 სანა სოფელში მივიდა,
 ის სოფელი დაბნულდესა;
 ქალაქში შემოიტანეს,
 სულ დუქნები დაკატესა.
 ტოლმა და ტოლმა ბიჭებმა
 მოიყარეს თავი თავსა;
 ვაი შენ ჩემო სოლომან,
 რა მარცხი მოგაკლო წყლსა,
 საგარეჯოს თავლის ჩინო,
 ვილა ჩამოიფლის ჩვენსა?
 დედელი სოლომანს ეხვევა,
 სოლომანი ხმას არ სცემსა.
 დებმა ვარკათ დაიტირეს,
 დაადაღეთ სიძეებსა.
 ეფეპია მოიყვანეს,
 ერთი ზირი ატარესა,
 ეფეპია გააბრუნეს—
 მუცელი არ წაუხდესა.

ეფეპია შინ მოვიდა,
 თიტხლავ ლოცინზე დაწვესა.
 დაწვა და ვაჟი ეუოლა,
 ნათლილებულად მონათლესა,
 სოლომანი დაარქვესა.
 ათი წლისა რო შეიქმნა,
 ისიც ჯარში გამწესდესა!..
 ვინც ეს შეირი გამოთქო,
 ტანზე ჩოხა ჩაცვესა,
 ორი მანეთი აჩუქეს,
 უბეშიაც ჩაუდესა,
 თან ხარ-ურეში აჩუქეს,
 ზედაც მეხრე შეუსვესა,
 სანამდი დმურთამა ცაცოცხლოსთ,
 სანამ ის აქ მოვიდესა.

68

ჩამოვიარე დირბსო,
 ბიჭი უწავდა სტვირსო,
 იქ რო ქალი თამაშობდა,
 ურჯულთ დაღისტნისო
 მალლიდამ გადმოჰტყეროდა,
 უგრეჭუნებდა კბილსო.

69

ვაი დედაშენს, უორანო,
 შენ ჩემის ღუშით ჰმდებოდე,
 მე შენი არ მეშინოდეს,
 შენ ჩემის შიშით ჰქტებოდე!

70

კაცი არავინ გამოუა
 ბერი დავითის კისრითა,
 ათი მოუკლავ ხმაღ და ხმაღ,
 თორმეტი ფეხით მისრისა.

71

წახველ და არ წამიუვანე,
მარტო გამიშიე შე შინა,
ნეტაჲო შერ წაგვევანე,
ორიეეს მტერი გვეშინა.

72

ახლა თქვენია ბიჭობა,
სოფელს შეენება თავისა,
ხმალს უნდა აჭრეწინებდე,
იმედი გქონდეს შელავისა.

73

მთიელო, მთაში გაზდილო,
ხმალს როდის მოგიმიფდება?
ომში შესვალ და გამოხვალ,
გული არ შეგიშინდება,
არც იგი უკან დახვეა,
გული რა შაკისურდება!

74

კაცნი დიდნი ღიანჭვისა,
თოფები აქეთ ჩხმასისა,
მტერსა მტრულად დახვდებიან,
მოკეთეში ნახვენ ღზინსა!

75

(გარიანტი)

კაცნი დიდნი ღიანჭვისა,
თოფები აქეთ ხორასნისა,
მტერსა მტრულად დახვდებიან,
მოკეთეს მისჭამენ ჭირსა.

76

მთიდან მოსული ვაჟკაცი
გეზულ-ქორივით კიოდა,
თავი ხმლით ჰქონდა დაჭრილი,
გულს სისხლი გადმოსდიოდა.

სამოცი ლეკი მოგვლა,
უვაჟკაცობას ჩიოდა!

77

(გარიანტი)

ორასი თურქის მომკვლელი
უომრობასა ჩიოდა,
თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი,
გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.

78

მეტესს რა ვარი მიუხტა:
ვერ გაისარჯუნს ბლეუბი,
ბოსლებში იმალებოდენ,
როგორც ჩალებში ბუები.

79

მდლა, მალაღას მთაზედა
სისხლისა გუბე მდგარიყო,
ჩენი მტერი და ორგული
სვამდა, ვერ გამაძღარიყო.

80

მოვალ, მოვშუვი თავდაღმა,
როგორც ხეობის დაფრიში,
სამრად მოვმზადებულვარ,
თოკიღამ თავი გამიშიე.

81

რ უ ს ე ფ ი

რუსეფი რომ დაიბადა,
ღედა-მამა გახარდეს,
შვიდი წლისა რომ შეიქნა,
ცხენის მსუდრად გაწესდეს.
სწერა და სწერა წიგნები
ნერონის ხემწიფესო,
რუსთ ხემწიფემ ჩაიხედა,

რას ძიებენ (sic) გაჭკვირდესათ;
 — ეს ამისთანა მხედარი
 შინ რაღას აკეთებსო?!
 ერთი კვიცი მეტ გავზარდე,
 იაფლას მიბია შეცაო.
 კვ თუ იმაზედ შეჯდება,
 ფეშქაშად მიერთვისო!
 ოთხსა თათურს მოუტერენ,
 ერთი არ დაადგესო.
 შაჯდა ეს შენი რუსეთი,
 რარიკად შეშვენდესო!
 მცას (sic) ეცა, დედაშიწას,
 ბუზივით გამოიწდესო.
 ამ აღმათს რომ შეუყენა,
 ეს ცხენი წაქეცესო,
 ეწვეა კუღსა, არ დგება,
 დახე ამ საკურკულსო!

82

ა ნ დ უ ყ ა ფ ა რ

ანდუჟათარ სანადირთდ
 საქართველო შაჰუარო,
 ტეე და ველი მთიარა,
 მთა და ბარი დაღარაო,
 მშველიც მოკლა, ჭერანიცა,
 უიტლამი კი დაცარაო.

მაჩაბელო, ჩამომესხენ,
 ნუ ხარ ცუდი მასხარაო,
 ცხენი ცხენსა არ მიხალაო,
 არ მომიკლა ჯათარაო.
 სამას თუმნათ ცხენი მიდიხს,
 ორას თუმნათ ავშარაო.
 მაჩაბელმა გააჭენა,
 ცხენი ცხენსა უხალაო.
 ანდუჟათარ გადმოგარდა,
 თაფი ქვაზედ ახალაო.
 დედას კაცი მიუვიდა:
 „ანდუჟათარ მოშკვლარაო.“
 — ანდუჟათარს რა მოჭკვლავდა,
 თუ დვინით არ დამთვრალაო?
 ღოჟაზედ ხელი გაღისვა,
 სისხლის ცრემლი დადგარაო,
 თავზედაც ხელი გაღისვა,
 გიშერ-თმანი დაუარაო,
 კაბაზედ ხელი გაღისვა,
 მარგალიტი დაუარაო.
 მამას წიგნი მიუვიდა:
 „ანდუჟათარ მაშკვლარაო!“
 — ანდუჟათარს რა მოჭკვლავდა,
 თუ დვინით არ დამთვრალაო?
 მაინც ავი კაცი იყო,
 ჯანაბას თუ მოშკვლარაო!

დექსები ღეკებისა და ქართველების დამოკიდებულებაზე

83

ემშაკათა კახეთს წავედ,
 დეკს დაეგო ჩემთვინ მახე,
 ჩემი ღურჯა იქ დავკარკე,

ვიტირე და ვიფატლახე;
 ავიკიდე უნაკირი,
 წამოვედ და ვილასლახე.

84

ლეკებმა რა დამიჭირეს,
თავზე მომაბეს წნეღია,
ზირიქითოში გამეიდეს,
დაჯექ, თამაში ქენია!
ურჯულთ შეუბნებოდა:
— „ეგ შენთვის არაფერია,
შენ უნდა კალო გალეწო,
დაართინო გვერია!“
ავდეგ და გამოვიპარე,
დამე გავტეხე ბნეღია,
ერთსა რუს ზირსა მოვადექ,
ჩაღა იდგა და ლეღია,
შე იქ რა გამაძლებინებს,
ირევა ბევრი გვეღია.

85

ე კაჭიური ცუცუნსა,
მონადირია ტუისაო,
დათესა ხოცამს და ირემსა,
ღორს უშინჯავდა კბილსაო,
თაღარად ჟარუარა უდგა,
არ დაიძინებს ძილსაო.
ცუცუნამ მუშა შეუარა,
ამბავი ქვეუნებისაო,
გადმოუხტება ლეკებსა,
ურჯულთ დადესტნისაო.
ფრანკულსა ხელი მოვისვი,
ეღვა რა იქნა ცისაო,
დაჭკრეს და დაჭკრეს ლეკებმა,
ცუცუნსა დაჭკეს ძირსაო.
ვაიმე, ჩემო ცუცუნავ,
შე საქებურო ხსნისაო,

საიქილს რა წავიდა,
თქრის სკამზედა ზისაო.

86

ქალაქიდან გამოვთხოვდი,
ქალი ვიყავ თინიაო,
მცხეთის ხილთან რა მოვედი,
ლეკმა შემაშისტვინაო,
მაურები ისე დამიფუხვსა,
როგორც წვალში ჭიჭვინაო.
უხეირო ჩემმა ქმარმა
მუხრანამდე ირბინაო,
დალოცვილმა ჩემმა ძმამა
გარე შამამირბინაო.

87

ტყველ წაიყვანეს

— წაუედი ცისსა*) მინდორსა,
კურდღელი მოვკალ ბევრია,
ასე გაველი ღიანხესა,
ფეხი არ დავისვეღია.
კარბი შევირთე ცოლადა,
ტყვეიანი ჩემი გერია.
ის მამასდღი მარანა,
ისიც სოფლებში სწერია!
ერთი ძმა იქ დამეკარგა,
შე დანგრძი მარტონეღია.
მეც ლეკებმა დამიჭირეს,
უკან გამეკრეს ხელთა.
გმცადე, გამოვიპარე,
დამე გავტეხე ბევრია;

*) სოფელია ქართლში.

ერთს ჩაღას მოკადეჭი,
ჩაღა იყო აუ ლეღის,
მე იმის ელდამ გატეხს,
გველი ცურამდა ბევრია.

88

თრიალეთს მეტხვარეებსა
ლეკები დახვედრანთ,
თითოს მოუკლავ ათ-ათი,
ბიჭობა მათ უქნათო.

89

(ვარიანტი)

მცხეთაში უარუღებსა
ლეკები დახვედრანთ,
ათათს მოუკლავს შვილ-შვიდი,
ბიჭობა მათ უქნათო*).

90

თი შენ კი კენაცვალე,
ჩემო ანდროა მჭედელა!
შენ რო ხმალი არ მოგეცა,
ლეკები დამიჭერდნო.

91

(მე-2 ვარიანტი)

შენი გამწინის ჭირიმე,
ქაჯაქში თქრთმჭედელთა
თუ ებ თოფი არ მოგეცა,
ლეკები დამიჭერდნო.

92

მხანაკებმა გაშწირეს,
გვიან გამოცხვა ჰურია,

ვეტრე უარუღსა ვკითხე:
„აქ ხომ არ ჩამოუღლია?“
უარუღმა ასე გვითხრა:

— ბიჭები დავარგულდია!

ბევრი ვეხვეწეთ, სო წახვალთ,
თუ გწამდესთ თქვენი რჯულისა;
არ დანიშლეს, წავიდნენ,
დაატეს .თავის რჯულია...
ის ურჯულო თნი ლეკი
დელეში დამალულია,
თრთავემ თოფი ესროლეს,
თრად გაუხვეს კულია.
კატები ურიან ურმებთან,
ხდარ უღვინათ სულია,
ურმებიც თხრდა ურია,
ბარგი-ბურგი და ჰურია.

93

ლეკებმა რო დავიჭირეს,
როგორ იყო ჩემო სთსე?
ხელები უჭან გავაცრეს,
ცხვირი გეღარ მთინსოცე.

94

არაკვით ღთრი დაიხრა,
საითკენ უზმენ ხორსაო?
— მანგლისს აქებენ საჭმელსა,
ქთხები ჩავლათ ხისაო,
დავასუქოთ ბურფავობა,
თეთრით ავიმსოთ ქისაო.
გიორგი ნათელაშვიდი,
სარდალი მწუემსებისაო,
ისე არიკებს მწუემსებსა,
როგორც რო მხმა შვილსაო,
მოჯამაგირემ შეჭფობა,

*) მე-2 ვარიანტი:

თითოს მოუკლავს შვილ-შვიდი,
სოფელში იკვებიანო.

ფიცი ჭქნა მუუფისაო:
 „გუშინ რა ღორებში ვიყავ,
 ნაკალი ვნახე მტრისაო,
 დავუწოქე და ვესროლე,
 მოფარტეო გულის ზირსაო.
 ლექები გაღმეო გულისივრენ,
 ლექები დაღესტნისაო.
 გიორგიმ წამაწია,
 ლექი მოიღო ძირსაო,
 დაჭტა და დაჭტა ხანჯალი,
 შაშვივით აღებს ზირსაო,
 ბიჭებო, განსარჯუნით,
 ვისი ხანჯალიც სჭრისაო!

95

(ვარიანტი)

მეძეულო გიორგი

მეღორემ ღორი გალალა,
 ის მიღის საფის ზირსაო,
 მადლა ეძებენ ხევისა,
 ქოხები ჩადგეს ხისაო.
 მოჯამაგირემ შეჭთიდა,
 ფიცი ქნა მუუფისაო:
 „გუშინ რა ღორებში ვიყავ,
 ნაკალი ვნახე მტრისაო,
 ვესროლე თათვი, ვერ მოხვდა,
 ვაი, იმ გულის ზირსაო!
 —შე გაღლეტილო, ვერ გიჭრავ,
 ვაი შენს გიორგისაო!
 დაჟდა და ლესვა დაუწყო,
 კარკად მოუწყოხს ზირსაო.
 —შე ვიცი ამის ამბავი,
 თუ ზირი მოვიდაო,
 ფეხზედ არვის დაუეხებს,

სულ ვგელას დასცემს ძირსაო.
 შუადაშე რა შეიქნა,
 ელვარე იქნა ცისაო.
 ლექის ჯარი მოესია
 ამ სწულად გიორგისაო.
 ქვეშენით რა ლექი მოგებდა,
 შაშვივით აღებს ზირსაო,
 შახედა ექვსზურასა,
 უგელოვით სთდიდა ლექსაო.
 —შენი ჭირიშე, გიორგი,
 მე შენ მოგზარავ ჭირსაო!
 ხმალი ხმალზედ გადავხვით,
 ჯავრი არ გაგვეყვს მტრისაო.
 ღერძეულთანთ გიგოდა
 ნამტერგეო არის კლდისაო.
 ცრემლი სდის ხუშურ-ხუშური,
 წყალივით ჩამოსდისაო,
 ნამწეწი დანა არა ქვს,
 რომ მოიჭრიდეს ფხინდისაო,
 ურჯულას დასცეს ხანჯალი,
 შაშვივით აღებს ზირსაო.
 იქ რომ ღორი ბეჯადა,
 ღორივე მისას ზისაო,
 ღორივე თათვი უტეუხვს,
 ღორივე დასცეს ძირსაო.
 შინაურებსა ჭკობნია,
 ღამ-ზანის ქვეშა სხდესაო,
 კვირას წავალთ და წავუღებთ
 გამომცხვარ თბილსა ზურსაო!
 შესანდობარი დალოეთ
 იმ ღამას გიორგისაო!
 მტრისაც კი დასანანია,
 არამც თუ შეზობდისაო!

თ ა თ რ ე ბ ზ ე

96

თათარსა თარაქმას
ცხვარი ჭუპე მუტის-მუტია,
იმას გვრავინ წაართმევს
ჩვენი ბატონის მუტია.

97

გამიარ-გამამიარე,
კვერცხი დამიდე; ქათამო,
რა კარგს სამართალს იძლევი,
ღატექმა რჯული, თათარო!

98

მღალსა, მღალს მთაზედა
სისხლისა გუბე მდგარიყო,
ერთი ურჯულთ თათარი
სუამდა, ვერ გამაძღარიყო.

99

უბანო, უური დამიკდე,
გითხრა ჩემი ბუდის წერა:
სულ რომ ხორაგი ჩაუყარე,
გაუწიე ბოლნისისკენა*).

იმ თხერ არგეთ რომ მიველ,
ჭარიელათ***) ისევ ბნელა,
ურმებს თავი დაფანტე;
ცხენით წაველ ნელა-ნელა.
უბედურმა რა ვიცოდო,
თუ თათრისგან მქონდა წერა!
ჭერ ტამბახა დამხალა,
მერე ხმალი შეაშველა,
იმანაც რომ ვერა მიუგა,
უელში თასმა წამიჭირა!
გვარის გვარამდენ დაწვეულე-
ადარ ვილოცო ბოლნისი,
ბოლნისო, ისე აშენდი,
როგორც მე შემეწიე!

100

წული გაყინა, გაყინა,
წისქვილი ჩახრახინაო.
ვინც თათარს ხარი მთქმარა,
ხელ-მხარი შეარჩინაო!

ს ა ს უ ლ ი ე რ ო ლ ე ქ ი ს ე ბ ი

101

ს ა ი ქ ი ო

დასწერე, ორო კალამო,
ვიცი არა ხარ ფელიდა,
ეგ შენი სიტყვა-ხასუხი
სულ წმინდად დაგიფელიდა.

ასე ზედ გაგვატარებდენ,
როგორც რომ დაღო ხილია.
სულ-ხორცის გაურა ვიფიქროთ,
სათქმელად სანარელია;
დააკლო ფხნილმა თათებო,
ბატეს ეცვალა ფერია.

*) სალოცავად.

**) ცოტათი.

მეტადრე ცოდვილისთვის
 სულის ამოსვლა ძნელია,
 ერთის წლის საკლელ გზაზედა,
 ეკალ-უგაღი ჰყენია.
 დგას გუბრიელის ქვევრია,
 გარს უგაღია გენია,
 ამხანაგის მოღალატეს
 შიგ უღვეს ენის წვერია;
 ნათლისა შემცოდეს
 გამოსტრინან სამწვადეს,
 გაუნგრეტენ ენის წვერსა,
 შიგ უგრან წითელ გველსა.
 დედა ობლების დამურელი
 ეფარება კანცის მკვლელსა,
 უბეში უსხედს გველები,
 ეტანება ძუძუებსა.

102

ჯოჯოხეთი და სამოთხე
 ორიუ ხმელეთზე სწერია;
 ჯოჯოხეთში შემოიფანეს,
 ამოდის გუბრის გენია.
 სამოთხეში გადმოიფანეს,
 თეთრად ნათელი ჰყენია.
 სამი ქალი მომეტება,
 ძმაო, სად მოგვაგენია.
 აქ შენ რისთვის მოსულხარ,
 ვინ არის შენი ტულია?

103

იოსებ რო დაიბადა,
 მე მისი მასარობელი,
 ერთი ხელი მარწუხისა,
 ერთი ურო საცემელი;
 გააკეთა რკინის კეტო,

ჯოჯოხეთის სანგრეველი.
 ათი გუთხე დაანგრია,
 შეუერთმეტეს მიჰყო ხელი.
 ადამ, ადამ, ნულარ ანგრევე,
 თორემ დიდი საშინელი.
 ქვა ქვაზედა დუღდებოდა,
 მზე უკუღმა ბრუნდებოდა.
 ხელთ უჭირავს ხის სასწორი,
 ცოდვა-მადლი ეწონება.
 მე და ივანე კანთაელი
 სულის საკრეფლად წავედით,
 გავიარეთ შორნი გზანი,
 არ დამავლო მე სტიმელი;
 სამოთხეში გადავინდე,
 გუბრად იყო დიდი ერა;
 ორნი ქალნი გადმოვიდნენ,
 თურმე იყვნენ ჩემნი დანი,
 ძმაო, აქ რამ მოგიფანა?
 ღვთისგან გადავა დიდი ძალი.
 მადლის მქნელი ამას ამბობს:
 „ჩვენთვის ხალიჩა ჰყენია“.
 ცოდვის მქნელი ამას ამბობს:
 „ჩვენთვის ეკალი ჰყენია,
 გუბრი ჰდუღს, ალი ამოდის,
 გარს უგაღია გენია“.
 დედ-მამის მაგინებელსა
 შიგ უღვეს ენის წვერია,
 ამასაც არ დააჯერეს,
 უელზედ დაჰკიდეს გველია.

103

სულისა და ხორცის ამბავი
 სულის და ხორცის გაურა ვსთქვათ,
 სათქმელად საზარელია!

მეტადრე ცოდვილისათვის
 სულის ამოსვლა ძნელია.
 დააკლან ფეხის ფხნილები,
 ბაკეს ეცნადოს ფერია,
 მამის რას გამოკადგება,
 ბეგრინ რამ გუჟანდეს შვილები?
 მოუხაროდეს ეშმაკსა,
 მოჭკინდეს ხელწერილები,
 ცოდო და მადლის ბართი
 ეჭიროს დაბლუჯულები,
 სულის ამოსვლას ჩქარობდეს,
 მწარეთ ეხრიტოს კბილები.
 ვეხვეწით წმიდა გიორგის,
 ის არის ჩვენი მხსნელები.

104

სულისა და ხორცის ბაისი

ხორცმა უთხრა:

სულო, მე არას გემდური,
 უდროოდ გამეჟარეო,
 რაც რომ აქამდი მახარე,
 სულ ახლა ჩამამწარეო,
 წახველ და შენის ხელითა
 საფლავი განითხარეო,
 ჩამატე ქვეშენეთს უძირთს,
 ზედ მიწა მომეჟარეო.
 სული: შენს გვამში არ შედგო-
 ეს ჩემთან გაიხსენეო, [შება,
 რაც შენს სიმურადეს მოკმორდი,
 ჰატარა მოვიხვესეო,
 შეტრეს და ჰველეს ვევედრეთ,
 სავთავ მომეიდეს ხელიო.

ხორცი: სულო, შე დადონებულეო,
 მეც ბეგრი ავი გიუაგო,
 შენს შტერობაში ვალამე,
 სანამ ცოცხალი ვიუაგო,
 ულამდი ცოდვით ატამსე,
 როდესაც კარგი ვიუაგო.
 მარჯვენას ავანაკობით,
 ღმერთო, წუალობა გიუაგო.
 —წადი და სთხოვე თომასა,
 ინდოეთისა ხურთსა,
 გიბოძოს ჰატა სანთელი,
 მადლი მე წამამხურთსა,
 ვიაროთ სწორე ტყახედა,
 ეშმაკს არ მამსხურთსა.
 მოგერიდები ცოდოსა,
 ვით ეშმაკს ქასქანჯიელსა,
 მაგრამ ვინ მომცემს ცხონებას,
 მე ოხერსა და ტიელსა.
 კიდევ მაქვს ღუთისკან იმედი,
 ვაქებთ იესოს ძლიერსა,
 ეკები მიუეს წუალობა,
 როგორც რომ ეცქიელსა.
 მიჯობდა, დღეს აქამდე
 მე ჭკუა მამეხმარაო,
 დარწილო სულო, რა გიუაგო,
 სიკვდილი მამეჰარაო!
 იმ სოფლის სიამოვნებამ
 ტუეილად ჩამიარაო,
 დავითის სავსახურთის
 სულ ცუდად მოვიძირკეთ.
 ტუეილი ვილაჰარაკე,
 ერთი არა ვსთქვი სწორეთ,
 მიშველენ, უფლად წმიდაო,

ამ სოფელს გამაშორეთ,
და იესო ქრისტესთანა
შენცა გთხოვ დამესმარეთ!

105

საიქიოს ცოდვის მქნელი:
ჟერ მჭედელი, შერე მღვდელი,
დაიბარეს მეწინავედღე,
თავში ჩაჭკრეს სარკველი:
- მინდი წინდაწინვე მოგეცა,
წმინდას რათა ჰკარი ხელი?
დაიბარეს შერე მღვდელი,
მაგრა დაუჭირეს წვერი:
—სადაც ტაძლა დანახე,
იქით გააჭკნე ცხენი,
ზოგს უზიარებსა ჰქვავდი,
ბევრს არ გაუსკელე უელი.
უთხრეს თავსა მართებელს:
—წაიფხანეთ, იქ ჩააკლეთ,
საცა იუვეს კუზრიელი.
დაიბარეს თეიქარი,
გადუკრინეს კილოს წვერი:
—შალი საქსოვით მოგეცა,
ფასი გქონდა მიღებული,
ფასი წინდაწინვე მოგეცა,
კილოს წვერი რად გაჭხენი?
დაიბარეს ეს მჭედელი,
თავში დაჭკრეს დიდი კვერი:
—მე რა რკინა მოგიტანე,
ფოლადს ზირი რათ მატკერი?
უთხრეს თავსა მართებელს:
—წაიფხანეთ, იქ ჩააკლეთ,
სადაც იუვეს კუზრიელი.
დაიბარეს გუთნის დედა,

თავში დაჭკრეს იფნის სახრე:
—თესლი კალთაში ჩაჭყარე,
მოუხშირე შირველზედა,
ზური ცოტა დაგეთესა,
ღმერთსაც ატინებდი შენა,
უნა თხელი მოგივიდა,
შენს დათესილს მამულზედა!

106

ქრისტეს ცხოვრებიდან

ქვეუნა იძრა, კლდე გასქდა,
ტირის მარამ დედაო:
—შენსელა დამოკიდებულს
თვალთ რაგორა მხედავო!

107

ი უ ლ ა

იუდა ვერცხლის მოყვარე
სიორმიდან ზვის მქნელია,
მისთვის შეუდგა ქრისტესა,
რომ იუფ მამის მგულელია.
ზეტრემ იხმარა მახვილი,
მადქოს მოჭკვეთა უურია.
ზილატეს ღმერთი გაუწერა,
შიში დაეცა მხელია.
წუალი მოჭკითხა, მოართვეს,
და კადიბანა ხელია:
—მე ამაში უბრალე ვარ,
მან ნახოს სატანჯულია.

108

ცისკრად მოვიდა მარამ,
საფლავად ცრემლთა მღვრელია,
სუდარი ნახა მღებარე,
საფლავი ცარიელია,

წავიდა, ზეტრეს ახარა,
 „ნა ვნახე საკვირველია,
 იესო ქრისტე ჯვარცმული
 ამდგარა ჩვენი მხსნელია!“

109

საღმრთო წერილის ზო-
 გიერთ პირებზე

აბრამის ამბავი

აბრამ იყო ღვთის მფლობელი,
 მკრამძე კი ენატრება,
 საქონელი ბევრი ჰქონდა,
 ანუინ იცის, ვის დაჰბნება?
 აბრამს შვილი ძრიელ უნდა,
 დღე-ღამე ღმერთის ევედრება:
 — „ღმერთო, ერთი შვილი მო-
 ინისე შენთვის გაიზღება. [მეც,
 შვილის წლისა სამდღოსდ მითქვამს,
 ეს ზასუხი არ გატუდება!“
 უსტუმროდ ზურს არა სჭამდა, —
 ჩვეულებად ეს ექნება,
 ოცნად რომ გამოვიდეს,
 მარტო ზურს არ შეეხება.
 ეშმაკმა გზა ისე შეჰკრა,
 კაცს არსილამ მიესვლება.
 კაცისგან არ შეიძლება, —
 ღმერთი მგზავრობს, ესტუმრება.
 მეორმოსე დღეს სამება
 იმის კარზედ მობანდება.
 აბრამს კაცები ჰტონია,
 ეკელას სთხოვა დაბანება.
 სტუმრებს სუფრა მოუტანა,
 მხიარულად დაუხვდება.

ზურს აიღებს ერთი მგზავრი,
 გასტეხავს და ილოცება:
 „ნა თჯახს დალოცავს ღმერთა, —
 სარას შვილი ეუოლება!“
 აბრამსაც დალოცავს ღმერთი,
 სარა კარავთან დადგება.
 სარა ამას გაიგონებს,
 დიდად უგვირს, ეცინება:
 დროზეთ გადასულია,
 ცაცხვებაც ეზარება.
 წინაღმდეგი სიტყვისთვის
 სამება როდი გაწერება.
 — არ ირწმუნეთ, ძენი აქვენი
 კვინაღმეცი დატყვევდება,
 ანგლოზებსაც უბანება,
 სოლომ-გომორა იწვევა.
 ღოთი ააფის ცოლ-შვილითა
 იმ ცეცხლიდან დაიხსნება...
 აბრამს შვილი გაუჩნდება,
 სამამულედ დაურჩება.
 იმ მეორე წელიწადსა
 თავს იმედი დაელება.
 ამ შესამე წელიწადსა
 უოველთაგან ეხარება;
 იმ მეორე წელიწადსა
 დედანს იმედი ექნება.
 ხუთი წლისა რო შეიქნა,
 ცხენზე ჯდომა შესძლება.
 დიდად უგვირს უოველ კაცსა, —
 ეს ემაწვილი რათ იზრდება?!
 — შვილი წლისა სამდღოსდ მითქვამს;
 ჩემი სიტყვა არ გატუდება.
 ამას დედა გაიგონებს,

პირველ დიღათ ეწეინება,
 მკრამ თეძრში პირველი დღე
 ღვთის სტუმრობა აგონდება.
 — რაკი გითქვამს, წაიფვანე,
 შენი ალექმა აწ თავდება.
 მოწუადესთან სამსახური
 არასოდეს არ წახდება.
 თუმცა იტყვი და უმტყუნებ,
 უთურო ბევრი დაგაკლდება.
 აბრამი გზას ემზადება,
 ისაკს აზრში არ მახვებდება.
 უმანი გვერდსა იახლება,
 გაივლიან დიდსა გზასა,
 მთაზე ავა, იქ დადგება.
 ასეთი ცეცხლი დანთო,
 ალი ზეცას აფარდება,
 ქვაბი ღუღს და წუალი შრება,
 სამსახური არა ჩნდება.
 შეიღმა უთხრა: „მამჩემო,
 სამღთო არსით არ გვიჩნდება?
 ვიცი, სამღთოდ მე გინდივარ,
 გული რაზე გიღონდება?
 — მაცა, შეიღო, ღმერთს ვევედ-
 ჩვენზე საქმე მოვარდება. [რო,
 ადგა, მამას გვერდთ მოუდგა,
 დედამიწას ემთხვეოდა.
 უმაწვილს გული უწუნდება,
 ცხელის ცრემლით ატირდება.
 — მუფფო, რას მიზნობ?
 ნეტა ჩემთვის რა რიგდება?
 — ჩემი სისხლი შეიწირე!
 ისაკი ღმერთს ევედრება,
 ჩემი დედ-მამის ამაგი

ჩემზედ ვალად ნუ დარჩება!
 მიწას ემთხვია და ადგა,
 აბრამს ამას ეუბნება:
 „მკრა შემკარ, ისე დამკალ,
 სისხლი არსით მოგვეცება.
 თუ სადმე სისხლი მოგვეცხა,
 სამსახური წაგინდება.
 აბრამ დანა გაიღეს,
 დასაკლავად ემზადება,
 ვიდრე უმაწვილს ხელს ახლებდა,
 ჭეუა, ცნება ეთანტება.
 ეელში დანა გაუყარა,
 ეანურატოში გაქვავდება.
 ციღამ ღმერთმა გადმოხედა,
 — დახე, აბრამ რას შერება?
 ერთი ვერძი გადმოუგდო,
 წითლად-ყვითლად აეფვება.
 — ეს დაკალ და ებ გაუშვი,
 შვილი თუხზედ ავიდგება.
 უთველ კაცსა თავის სამღთოდ
 ღვთისგან ესეც მიეთვლება.
 ბევრველ სამღთოს ღმერთს შეეწი-
 ღმერთი შემწე შეეთვლება. [რაგ.

111)

იობის ლექსი

იობ იყო ღვთის ნათლული,
 ცოლი ჰქვანდა მართალ გზისა,
 თანაც ჰქონდა მორწმუნება *)
 და სიმიდრე ამ ქვეყნისა.
 შვიდი ათეშვილი ჰქვანდა,
 სამი ქალი სხე მზისა.

*) სახელი და დიდება.

— გადნამცა, მცხროვარო^{*)},
 ის შენსას არ იტყვის ძვირს?
 ათიუ ერთ ღრას დაეხატა,
 ერთიღ ადარ დარჩა ძირს.
 არ მოშალა წყაროთუღობა
 ღოცვისა და საყვარისა.
 გარსუღარი გაუგზანა
 შესამისი სამარისა: [გებთ,
 „ნურც იტრებთ, ნურც იგლო-
 ნურც იწიხებთ შიწის შვილსა, —
 იყო უფლის მოცემული,
 ისეუ უფალმ მითთვისა!“
 იობს კაცი მიუვიდა,
 მოციქული მალაღ ღვთისა,
 სადაროს ცხცხელი მოკლო,
 აღმა ზირი ხახა ცისა!
 ზორ-აქლემი სულ დაგეწვა
 და მინდორში ფარა ცხვრისა,
 ციხე-ქალაქი დაგეწვა,
 მტკერინც აღარ დარჩა მისა!“
 დაღცა და გაისტუმრა,
 გზა უბოძა ასატისა:
 — იქვე რა იცით, უგუნურნო,
 ბასეუბა ასრულდა ღვთისა!
 ერთი წყეული კუმაკი
 იობს უზის მუხლის ზირსა:
 — „იობ, ღმერთსა რაა არა ჭკობობ,
 თუმც რომ კაშკაღებს მითა?“
 — გაბრუნდი, ბილწო კუმაკო,
 ესე სჯემე შენით მჭირსა...
 იობს მატლი დაეხვია,

კია-ღუა ათასფრისა.
 სადაც მატლი გადავარდება,
 აიღებს და ზედ დასვინს:
 — მანამდისინ ცოცხალი ვარ,
 თიქრი ნუ გაქვს საკვდილისა,
 რომელმაც რომ სისხლი წოვოთ,
 სახელი გქონდეთ თუღცანისა,
 რომელმაც რომ ძარღვი ღოკოთ,
 დღე ანათოთ მეუფისა.
 რომელმაც რომ ხორცი ჭამოთ,
 სახელი გქონდეთ სიმდიდრისა.
 ცოლი ჰქვანდა მეტად კარგი,
 ალალი და თავდაბალი,
 თავისინ თავმდაბლობითა
 ტყერი ჰქონდა ოქროს თმისა,
 წავიდოდა, ჰურს ითხავდა,
 ძალი არ აქვს სხვა საქმისა.
 კუმაკმა გზა ესრეთ შეკრა:
 ტყერი მისცა ოქროს თმისა.
 — შე იულავ, რისთვისა სცდი,
 რათ მინდოდა მე ეგ ჰური,
 ნატეხი არს კუმაკისა.
 ანკელაზი მოუვიდა,
 მოციქული მალაღ ღვთისა:
 — თუ გინდა სულ გაგიცოცხლო,
 რაც სიმწარე ჭინხე მკვდრისა!
 თუ გინდა სასუფოველი
 ტანტი მოგცე სიმდიდრისა?
 იობმა სთქვა: „თუ არ იქნება
 დაბრუნება ზარალისა,
 რაც უფალს უნებებია,
 მე იმდაც არა ვდირვარ.“

*) კუმაკი ეუბნება ღმერთს.

111

სოლომონ ბრძენისა და კუნძუ-
ლელისა

სამუნისა მინდორზედა
საში მცხაერი მადიოდა,
სამსგე წყლის ჰირს დაუღამდა,
სამსგე ჩვენსა მოამბეს,
მუბადემ ბაფე გადაგლო,
საში თეფი გამოჭეუვის,
საში თეფი ტაფას ჩადვის,
სახელები დაარქვისა.
დალოცვილი სოლომონი
სიტყვას ბრძანებს მეტად ბრძენსა:
—სანთლის გუთანს ავაშენებ,
შიგ შევაბამ უღელ დევსა,
ზღვაში ვინაფ და ზღვაში ვთესვ,
ხმელზედ ვინადირებ თეფსსა,
ეინულზე კაღის კაფლეწავ,
მორევი გადაფერი ბესსა.
ჭინჭველას გოფორს აფიდებ,
კამენებს დაფურე ბესსა.
მიმინოს ბარკს აფიდებ,
აქლემს მიუტეუბ მწვერსა.
თუ ეს სიტყვა მართალია,
ჩემი თეფი გაცოცხლდესა.
ერთი თეფი წყაღს შეცურდა,
ორი იქვე ტაფას ძევისა,
უფლის სიტყვა არ ცატუდესა.
რიგით მოჭეუნენ სამართალსა,
რიგი ვეზირს ხელებოდასა.
წამოღვა, წამოუწოქა
ბედნიერ სოლომონ ბრძენსა:

—გამზარდე და გამაგატე,
მამყარე ამ შავსა დღესა,
თუ გინდ რომ თავი მომჭეუათ
შესსა მონა ფეხთა მტვერსა,
დღეში სამჭერ ამს ვამბობ:
„მე მოვკლავ სოლომონ ბრძენსა,
პირად-მთვარე მე დამრჩესა...“
შევაფურთხებ ეშმაკებსა,
გავისტუმრებ ცარიელსა.
თუ ეს სიტყვა მართალია,
ჩემი თეფიც გაცოცხლდესა.
ღუთის ბრძანება არ ცატუდესა,
იმის თეფიც გაცოცხლდესა,
წავიდეს და ზღვას ეტესა.
ერთი ისევე ტაფას ძევისა.
რიგით მოჭეუნენ სამართალსა,
რიგი დედოფალს შეხვდესა.
წამოღვა, წამოუწოქა
ბედნიერ სოლომონ ბრძენსა:
„გამზარდე და გამაგატე,
მამყარე ამ შავსა დღესა,
თუ გინდ რომ თავი მომჭეუათ
შენსა მონა ფეხთა მტვერსა,
თორმეტი წელიწადია
ფუჯარობ კუნძულთ ხემწიფესა,
ის ხომ პირად ვერც კი მოვა,
მთვარის შუქს ჩამოჭეუვისა.
შევაფურთხებ ეშმაკებსა,
გავისტუმრებ ცარიელსა.
თუ ეს სიტყვა მართალია,
ჩემი თეფიც გაცოცხლდესა!“
გაცოცხლდა და ზღვას შეცურდა,
ტაფა ცარიელი რჩესა.
შიშითა და სირცხვილითა

დეღუფალი შესწუნდეს.
 გულზე უსმენ ვარდის წყალსა
 აფიცებენ მამის შესეს.
 — არას გერჩით, ზირად-მზეო,
 თუ მტკრს მომივიდებ ხელსა!
 სოლომონმა შეჟღიში ჭნა,
 დაჰმარტოვა თავადებსა,
 კუნძულელსაც დაჰმარტოვა,
 ჭაჭუეთის ხელმწიფესა.
 მოდიოდა კუნძულელი,
 მარბენდა თავის ცხენსა,
 ოქროს ბურთებს მოისროდა,
 დამეს მანათებს ბნელსა.
 მთჰმარტოვეს კუნძულელსა,
 მუნღის ზიკას დასეკესა.
 შუა სმაცედ რომ შევიდნენ,
 სოლომონმა უთხრა ეს: [უვი,
 — უური მიგდეთ, სიტყვას ვიტ-
 სიტყვას თქვენთვის სანატრელსა:
 ერთი სვილენძის გოკა მაქვს,
 მიბარია შემამხნესა,
 ვინც იმას საემოთ ამისებს,
 ზირად-მთვარე მას დარჩეს.
 წამოდგება კუნძულელი:
 „ღღეს მოვესწარ სანატრელსა!“
 ოთხივე კუთხივე კაცებს აფრენს,
 დაუძახებს თავის უმებსა:
 „მოდიოთ უგულა, დიდი, მცირე,
 ერთი არვიზ დააკლესა!“
 მოდიოდნენ დედაბრები,
 მოიქნევდნენ ვაგარჯნებსა,
 უკან ბერები მოსდევდნენ,
 მაცამტუნებენ წვერსა.
 სამი დღე-ღამე იდინეს,

კოკას ველში დააკლესა.
 — კუნძულელი, შენც ჩამძნდი,
 საუარულიც ჩამოგუგესა!
 ჩაიტყუეს კუნძულელი,
 ზედ ზარფუში დაადგესა.
 მოიფანეს მომტკედური,
 ოთხივე კუთხივე დაჭედესა.
 აჭწია მთელმა ქალქმა,
 შუა მტკვარში გადადგესა.
 ათას ხუთას წელიწადსა
 მაგნე სული არ გაჩნდესა,
 აკვანში შწოლიარესა
 გულში ხინჯი არ ჩაჭეკესა!
 მუბადურსა, მეთვეკესა,
 ვეკლას დმერთი ჰრისხავდესა!
 მეთვეკემ ბადე გადადგო,
 კოკას ველზედ გადასდესა,
 გამოიტანეს, გასინჯეს, —
 დიდი საქონელი სძევსა!
 ერთმანერთს ვუბნებთან:
 „ხემწიფეს არ მოხსენდესა,
 თუნდა შვილის-შვილს ეუფოვა,
 რაც ამამი განძი ძევსა!“
 დაუშინეს დიდი ღოდო,
 კოკა ველში გატყენსა,
 ამოცვივდნენ ქაჯნი-ქუჯნი,
 მთასა და ბარს მოედვნესა,
 რიგი კლდესა, რიგი ხევისა,
 რიგი წყალში ჩაგვივდესა,
 კუნძულელი გამოფარდა,
 იალბუზზე შემოჯდესა.
 იესო ქრისტემ დასწევდესა
 მეთვეკემ და მუბადესა.

მეზადეს ბადე უღოცეს,
 შელოცინეს დაუდეს.
 ამის მეტი აღარ არის,
 ეს ამბავი გათავადესა,
 ვეკლას ღმერთი შეგაწოთ,
 დიდებოს და გასაზღელსა!

112

(ვარიანტი)

მეზადემ ბადე გადაგდო,
 სამი თევზი გამოტყუვეს,
 წვრილად დასჭრეს და დარეცხეს,
 ტაფით ცეცხლზედ შემოდგეს.
 მოხარშეს და ძირს კადმიოდგეს,
 თავსახური ახადეს.
 მსახურმა წამოუჩიქა
 ბედნიერ სოლომონ ბრძენსა:
 „დღეში სამჯერ ამას ვიტყვი,
 მე მოკვლავ სოლომონ ბრძენსა!
 თუ ეს სიტყვა მართალია,
 ჩემი თევზი გაცოცხლდეს,
 გაცოცხლდეს ჭ ზღვას შეცურდეს,
 ჩემი სიტყვა გამართლდეს!“
 გაცოცხლდა და ზღვას შეცურდა,
 ორი კიდევ ტაფას ძვესა.
 სოლომონ ბრძენი დაფიქრდა,
 ჭკუას იყო განსაცდელსა.
 —ჯერ ხომ ვარ სოლომონ ბრძენი,
 მერე მეძახინა ბჭესა,
 თუ ეს სიტყვა მართალია,
 ჩემი თევზიც გაცოცხლდეს,
 გაცოცხლდეს ჭ ზღვას შეცურდეს,
 ჩემი სიტყვა გამართლდეს!
 გაცოცხლდა და ზღვას შეცურდა,

ერთი კიდევ ტაფას ძვესა.
 რიგით მოვეყუთ სამართალსა,
 ახლა დედოფალსა ხვდესა.
 შიშითა და სირცხვილითა
 დედოფალი შესწუხდესა.
 გადაბრუნდა დედოფალი,
 გულზედ უსმენ ვარდის წუაღსა.
 —არას გურჩი, ჰირად-მზეო,
 თუ მტერს მომიკიდებ ხელსა!
 — „ვაი, რა ძრვიელ მოვტყუვდი,
 ვულახტე მკლავსა შენსა,
 თორმეტი წელიწადია
 ვუვარობ კუნძულ ხეშიწიფესა,
 თუ ეს სიტყვა მართალია,
 ჩემი თევზიც გაცოცხლდესა,
 გაცოცხლდეს და ზღვას შეცურდეს,
 ჩემი სიტყვა გამართლდეს!“
 —კუნძულელი დავაბრუნოთ,
 ცის კიბეზედ მობძინდესა,
 წინ ჭრული სუფრა გაუგოთ,
 არ ენახოს თავის დღესა!
 —კუნძულელო, სიტყვას გეტყვი,
 დიად შენს საამურსა,—
 ერთი სწილენძის კოკა მაჭვს,
 მიბარია შემაშხლესა,
 ვინც იმას საყმით აავსებს,
 საუვარელი მას დარჩეს!
 წამოვარდა კუნძულელი,
 ფეხთა მშვიდა არ აჭუვეს,
 გადადგა და გადასძახა
 თავის ნაზირ-ვეზირებსა.
 შვიდი დღე და შვიდი ღამე
 აკვინანთ იდინესა,

კოკას უელში დაკლეს.

— კუნძულო, შენც მიგ ჩადი,
საყვარელი თან ჩავიყვან!
ჩაიტყუეს კუნძულო,
თავს წარბეჭდეს დახურეს,
ათხივ კუთხივ შემოტყდა,
შინით ზღვაში შეასხეს.

მებადუმ ბაღე გადაგლო,
კოკას უელში გამოსდეს, —
ამაში ქონება არის,
ნუ ვინ ეტყვიან ბატონ ჩვენს!
დაუშინეს თურინჯები,
კოკას გვერდი გაზვრიტეს:
გამოცვინდენ უშვებები,
ზოგი ტყეში, ზოგი მთაში,
ზოგი წყალში შეცურდეს.

113

წმინდა გიორგის შესახებ
ხატის ძალა

ატოცის წმიდა გიორგი
მადლა გორასზე ქსენიას,
სადირი ბეგრი მთუდის,
არჩვი, ირეში, მშველია,
დათვის რაღა მარბეინებს? —
ვინ შიში რა ძნელი!

114

წმიდა გიორგი ცხოველო,
შენს სალოცად მოველო,
მამირკვია ცოლ-შვილი,
შენს წყალობას მოველი.
დადონებულსა ნემ გულსა
შენი წყალობა მოვო!

115

წმიდა გიორგის კარზედა
აღუის ხე ამოსულიო,
დამწიფებული უურძენი
საჭმელად შემოსულიო.

116

ლეთის-მშობელოზე

ყოვლად წმიდა ღვთისმობემა
ქვეყნის შენობა ინება,
უბოძ ცასა ღრუბელი,
თავს წვიმის ჩამოდინება.

117

გლახა და ქრისტე

ერთს უაღაგო აღაგას
ერთი გლახა ესხლება,
გლახა ისეთი გლახა,
ქვს აქვს, კბილთ ვწყალობა.
სანეხვეზედ კანკებს ეძებს,
ტანთ იმითი იმოსება.
ერთი ძაფი გამოიძროს,
ისი კონკი გამოჭეფება.
ამას ამასობაშია
გლახას შეილი ევალება.
შვიდის წლისა გაუხდება,
მოუნათლავი უკვდება.
— ყოვლად წმიდა ღვთის მშობელო,
ხათლი მტემელ ეხვეწება:
გლახას შეილი რო მიეცა,
მოუნათლავი უკვდება.
წადით და მოუნათლეოთ,
მას მირთნი ეწყამება.
ქრისტე ღმერთი წამობრძანდა,

გლახას კარზედ ნამოხტება.

— გლახავ, შვილსა მოგინათლავ,

თუ მირთნი გეწამება.

ნათლიდედა, ნათლიძამა

კარებს უკან იმალება.

ეს ერთი სვინა ვიშოგეთ,

ესეც მშიერი გვიკვდება.

— გამობრძანდი, ნათლიდედავ,

ჩვენი საქმე კარგად ხდება.

ერთს ისეთას გაგამდიდრებ,

თუ ბოლომდინ შეგერგება.

ნათლიდედავ, წადი ნახე,

ქვევრში დვინო დაჭანკდება;

ნათლიძამავ, წადი, ნახე,

ორმოში ჰური ძველებსა,

ამ მურასა ლაფაშებსა

ანგარიში არ ექნება.

ცხრა ათასი სული ცხვარი

დილას კარზე მოადგება.

— ათის თავი დმურთს მიართვი,

ოცის თავი შენ დაგრჩება.

ამობრძანდი, ნათლიდედავ,

ცხრა მოახლე გამოგუგება.

ზოგი კაბის კალთასა სწევს,

ზოგი ქათბის აფრინდება.

ერთს შატარა ქონში იდგენენ,

დიდი სასახლე განდება,

ქუდ მოხდილი ცხვრის მეცხვარე

ფაჩას სულ წინ მიუძღვება.

თავის ადვს ეუბნება:

ეს ტუეილი ყოლას არის,

თუ კი ბინა არ შექნება.

სახლში რა სტუმარი გიზის,

თვითონ უფალი იქნება,

წადი, იმას შეეხვეწე,

იმისგან გაგიკეთდება.

წამობრძანდა ნათლიაი,

უკან აღარ იხედება.

შვიდს წელიწადს უკან მოვად,

თუ მირთნი გეწამება.

—

შვიდი წელიწადი გავა,

მერე სტუმრად ესტუმრება.

გამოჭხელა მოახლემა,

ნათლიაი მობრძანდება.

ნათლიდედა გაჴვრდება:

„ნეტა რისთვის მოდიოდა,

თვალი მასაც დაუდგება!“

შეიწვევენ ნათლიასა,

კერას უკან დაბრძანდება.

ერთი ცხვარი მოიფანეს,

ათხივ ფეხით კოჭლი არის,

ორივ თვალით ბრმა იქნება.

— გააბრუნე ნათლიდედავ,

ნათლიაი ეუბნება,

მაგდენი სატვირთისგანა,

მაგის ხორცი არ იჭმება...

ნათლიდედა ეუბნება:

— სტუმარი რა ბჭედ დაჴდება,

საქმე მამინ გაფუჭდება,

შენს მოტანილს ქათბებსა

ხსტოკები *) დამიკვდება.“

— ვაჟო ეს ჩვენი გლახაი

რა მღეუ გაგობტავდება.

*) ახლოტები (ახლულები).

ჩემი შთატეული სარჩო,
 ჩემთვის აღარ ემუტება!
 ხელთ უფარჯენი უჭირავ,
 ზედ თქროს ჟვარი აჯდება.
 მიწას ჯვარი გადასწვრავ,
 მიწას პირი დეკდება.
 ნათლიდელა, ნათლიმამა
 ორივე ქვეშით მოიქცევა.
 ნათლული გამოიტაცა,
 დღესაც ცაში დაფრინდება,
 ანგელოზებში ითვლება.
 —მე იმს ვერ გავიმუტებ,
 მე მირონი შეწამება.
 ნათლიმამის წვერ-უღვავში
 მინდვრის ბაღახად იქცევა,
 იმას საქრული მოსძოვს,
 ჭეივანი შეიქმნება.
 ნათლიდელის ფარჩეხი
 ენდროს ფოჩხა გადაქცევა;
 ვინც ამ ენდროს ამოძღებს,
 ხელი მკლავზედ შეახმება.

118

მდიდარი და ქრისტე

ქალაქს მისრეთის ხელმწიფე
 კაი მლოცავი იქნება.
 იმას რო ვეზირი ჭეფანდა,
 კაი მწერწელი იქნება.
 იმის სახელში ჰური ცხვება,
 ცხნა კარი დაიკეტება.
 ხაბაზები ჰურს აცხობენ,
 ლუკმა ჰური არა რჩება.

მზარეული ხორცსა ხარშავს,
 ცორი წვენი არა რჩება.
 მეღვინე ღვინოს არიგებს,
 უზიარებელი კვდება.
 გარმაჭხელა ქრისტე ღმერთმა:
 „დახე, გლეხი რასა შერება?
 თუ ჩემის ფეხით არ ჩაველ,
 ქვეყანა გამიკურძდება.“
 —პატარა ჰური მაჭამეთ,
 თქვენ ბევრი ჰური გვდება;
 პატარა ხორცი მაჭამეთ,
 თქვენ ბევრი ხორცი გვდება;
 პატარა ღვინოც მომეცით,
 თქვენ ბევრი ღვინო გვადგმებათ!
 — წადით და გამოუტანეთ,
 ნამტვრევი ჰური ეურება,
 წადით და გამოუტანეთ,
 ნახრავი ძვლები ეურება!
 წადით და გამოუტანეთ,
 ნაწური ღვინო გვადგმებათ...
 გამობრუნდა ქრისტე ღმერთი,
 ტკბილისა ხმით ილოცება.
 ერთსა კაცსა მიადგება,
 უმწარისი არ იქნება:
 —პატარა ჰური გვაჭამე,
 შენ ბევრი ჰური გექნება.
 . . . შენმა მზემამ, ღვთის სტუმარო,
 ლუკმა არცით გვებადება!
 —პატარა ღვინო დაგლიოთ,
 შენ ბევრი ღვინო გვადგმება!
 —შენმა მზემამ, ღვთის სტუმარო,
 ცორი არცით გვეშოგება.
 თორმეტი წელიწადია

მარნის კარი არ გვეღებს;
 მარნის კარს ხელი მოვაულო,
 ფუტურა ხელში შემჩნება!
 უფროს ქაღს ხელი მოაულო,
 ზურის გირაოდ ისამდა.
 მიდის, მიტირის გლახაი,
 ცრემლით გზა უტალახდება:
 — შენ დაილოცე, მეუფევე,
 შენი ტახტიმც აშენდება!
 ზოგსა იმდენს სარჩოს მისცემ,
 წვერი ცამდე მიუწვდება.
 ზოგსა იმდენსაც არ მისცემ,
 სტუმარს ჰური ეჭმეოდა!
 — მარნის კარები გააღე,
 მთლი ერთი რა იქნება!
 გლახას ერთი ნაბადი აქვს,
 საკერებლით არა ჩნდება,
 ერთი ძაფი გამოაძროს,
 ცხრა ბრასტი*) ჩამოვარდება.
 გლახასა თავის ნაბადი
 ოქროქსოვილად ექცევა,
 მდიდრისა ცხვარი და ძროხა
 გლახის კარებზედ მოდგება.

119

ასლი მონასლეთ ხელმწიფე
 გადასრული ხმელეთზედა,
 სასახლე და სადარბაზე

ედგა ოქროს ბოძებზედა.
 ზეცას დარეგეს ზარები,
 ქრისტე დადგა ლოცვაზედა,
 მლოცავია მლოცავზედა,
 ქრისტე ღმერთის თაყვანზედა.
 მდიდარს კაცი გაუკზავნეს:
 „შენც მობრძანდი ლოცვაზედა!“
 გლახა იმას ეხვეწება
 თავის ჭკუა და გონზედა:
 „მდიდარი კი აღდგებოდე,
 მე დამინსენ ლოცვაზედა!“
 მდიდარმა სული დალია
 კვირა ძაღს სადამოზედა.
 მდიდარს ჯაჭვი გადაუგდეს,
 გადაჭკიდეს ცინეზედა.
 მდიდრის ცოდვით ჯაჭვი გაწედა,
 ჩამოვარდა შარაზედა.
 არც უვაჟი მოვა, ვიჭაღა,
 არც ეორანი მოვა ზედა.
 აუროლდა ხორცი, მდინარე
 მატლი დაჭდიოდა ზედა.
 საწეალი კოჭლი გლახა კი
 პატრიერქს ედგა ჩოქზედა:
 „ღეთის მადღსა მვედარი დავმარ-
 ნუ გღია შარა-გზაზედა!..“ [ხოთ,
 ცხრაკანა სთხრიდენ საფლავსა,
 წერაქვს ამტურეგდენ ქვაზედა...
 მცხეთას გათავდა წირვითა,
 მტერი გაკვიდეთ წირითა.

*) ბრასტი—ძონძი, კონკი.

ადამიანის საჭაოს და საიქიოს ცხოვრების შესახებ

120

ერთი ვარ, ერთხელ მოგვედები,
ერთხელ ვატირებ დელას,
ერთხელ ჭჭობია სიკვდილი,
ნიადაგ დადონებსა.

121

ჩამოსხდებიან უორნები,
არ კაირვეენ ძერას,
კაცი ვერ დაჟმალება
ბედსა და ოხერს წერას!

122

დავიბადე ცოდვისათვის,
განა სათქმელად ღვთისათვის!
ვისთვისაც ვიწვით, ვიდაგვით,
იმ ოხერ შავი დღისათვის,
გადავბრუნდებით, მოგვედებით,
დაგვრჩება უშეპისათვის.

123

რა გაუჭირდა უფალსა,
დაედგა კელის გვირგვინი,
კადმოყვინა თავზედა,
დაუღუეველი საწითრო
დაჭყენა ქვეყანაზედა,
ზოგი ისე გაგვადილა,
ჯილა დაგვადგა თავზედა,
ზოგი ისე საწყალოა,
მიწა ალთკა ქვაზედა.

124

ვინ შენ, წუთის სოფელი,
რა ტუჟილათ გიამბე,

სიბერე და სივაჟაგე,—
უგულა შენზედ გადავადე.

125

წუთის სოფელმა დღე ჩემი
სიმწართ დამალენინა,
არც მამულა, არც დამარჩინა,
არც სული დამალენინა.

126

წუთის სოფელი რა არი?
ატორებული ქვა არი,
რამწამს კი დაფიბადებითი,
იქვე საფლავი მზა არი.
დექნუჭება თვალები,
ზედ გააკრავენ ფიჭარსა,
წაიღებენ, ჩაკვდებენ,
ზედ მიაყრიან მიწასა.

127

დავეხსნათ ჭოროს კრეფასა,
ძანხვასა მეზობლისასა,
ჩვენც ისე დავიხრცებით,
როგორცა ვხედავთ სხვისასა,
ცოც საფლავში ჩაკვადებენ,
ზედ მოგვყრიან ქვიშასა.

128

რათ გინდა თეთრი ქალადი,
შავი კალამი წერადა,
უგელანი დავიხრცებით,
ვინ ჩვენს ბედის წერას!

129

რას კაცსაცა ღმერთი სწყულობს,
ერთიც არ დაუგუნესია,
ნაფუძარივით მოჟუას,
თუმც კლდეზედ დაუთესია,
სმალიც გაუჭრის დალაბრა,
თუმცა არ გაუღესია.

130

არავინ იცის ცის ქვეშა,
ვისი შვილი სჯობს, ვისი ძე,
ვისი მამული მუშარბს,
ლხერ-ტიალად ვისი ძე?

131

წუთისროფელმა რა მიყო!
ჭკუა-გონება გამიყო,
დღე არსად იყო ჩემთვისა,
ღამე მუაზედ გამიყო!

132

დალოცვილმა ქრისტე ღმერთმა
ჩვენთვის ცეცხლი ააბოლა,
ახლო-ახლო დაგვასახლა,
ჩვენთვის კარგი მოინდომა.

133

რეკვენ კაცს ისა ჰგონია,
ჩემი სარჩო თან წამუგება,
წუთისროფელი ასეა,
ჩვენ წავაღო და სხვა დარჩება.

134

აღალსა, აწალ მუშასა
აღალი სული ამოსდის,
ერთი დღის ნამუშაგარსა
ერთი წლის სარჩო გამოსდის.

135

წუთის სოფელი რა არის?
ადიდებული ზღვა არი,
ვინც რო ჭადის ჟვარს მოკვდება,
მისთვის სამთხვე მზა არი.

136

აჩქარებითა სოფელი
არავის მოუჭამია.
ვინცა რომ აჩქარებია,
ბოლოს ვაშს დაუნახია.

137

სიბერე ძნელი ეოფილა,
სიბი ქვა აეწონება,
დაჯდება, ვეღარ ადგება,
ადგომა დაუზარება,
რაც უნდა კარგი სიტყვა სთქვას,
არავის მოეწონება.

138

კაცი არ ვარკა უმტერო,
არც ძრიელ მტერ-მორეული,
კაცი არ ვარკა უცოლო,
არც ძრიელ ცოლ-მორეული.

139

ასე ჰგონია დუშმანსა,
არცა ხუნენ, არცა სთესნო,
არცა უბიათ გუთანი,
არცა კაღსა ჰლეწონო!

340

დახედე ბედის წერასა,
გზას მიმცა, ამარა ჭამა.
ღარიბმა კაცმა მდიდარსა
რას საუვედური აჭამა!

341

ძიენ რად გაკვეთრებია,
სიმიდირე სიზმარია?
სიკვდილს რად დაჭდონებულხარ,
სიკვდილი ღუთის ვაღიაო.

142

კარგია რო კაცს სჭირდეს
გაურეულად სმა და ღხინი.

143

ანქროლდი, სულთ ცოდვილო,
ხანიც არ დაიგვიანო,
მეც შენი შეტკობილი ვარ,
შე გონიერო ჭკვიანო!

144

კაცს რო ცოლი მოუკლება,
დაჯდება და დაღონდება,
მას გაუშვებს, სხვას შეირთავს,
სიყვარული აკონდება.

145

ამ სოფელსა სამი ვითხოვე:
ენა ტბილი ხელთიანი,
ზედ საჯდომათ კარგი ცხენი,
წინ მინდორი ველთიანი,
გვერდ საჯდომად თეთრი ქალი,
თანით ღვინო ფერთიანი.

146

ნეტავი ჭკუა გვეხმარა,
კლდეშია სახლი აგვეგო,
დღისით გვევლო ფეხშიშველად,
ღამე ღამ-ქვიშა წაგვეგო,
ამ სოფელს ზორტი გვეტანჯა,
იმი სოფელს სული მოგვეგო.

147

სულ-ხორცის გაურა ვიფიქროთ,
ვინ რა საზარელია!
დაურა თითის ფრჩხილები,
ბაგის ეცვალა ფერია.
ვინა მუჟს გულის დაშველი,
გულზე მამისყას ხელია!

148

ვინ ავ ცხენსა ჯდომასა,
ვინ სულ ქვეითობასა,
ვინ ავ ცოლის ჰატონასა,
ვინ სულ უცოდლობასა!
ვინ დოვლათის ჰატონასა,
ვინ უდოვლათობასა!
შინ რო არა ექნება რა,
გარეთ დაიწეებს თხოვნასა.

149

ანქარდი, სულთ ცოდვილო.
ხანი ჯერ დაჭეუ გვიანი,
მე შენი შეტკობილი ვარ,
გონიერი და ჭკვიანი.
შენ წახვალ, ზეცას იხარე,
მე კი შემჯამენ ტიანი!

150

ათასი თუმნის ჰატონი,
ორი ათასის ქონება,
მივიღეთ, ვინათ ცხედარი,
თან რაღა მიექონება?
—სამი ადგილი სუდარი—
ეს არის მისი ქონება.

151

ქვანურელს არიან ბიჭები
მოსაქმული ნაგისა,

არა დროს კაცსა არ უნდა
სიკვდილი თაჲის-თაჲისა.

152

ამიერ სოფელს გადაუქუე,
შეგვარ და მიმაქვს ბარგია,
ვინაც ამ ქვეუნად ვინარეთ,
იმ ქვეუნად არას გვარგია.
ვისაც სიმართლე მიუძღვის,
ის უფრო დიდი მადლია.

153

უფალმა გადმოიხელა,
ზღვაზე გადადო უნთარი,
რაც ქვეუნაზე ცოდლა,
იმდენი მადლი სად არი?!

154

კაცი გულს აღარ დაუხმობს,
შასქულდება შირონზედა,
კაცი კაცს შემოაკვდება
ერთ შტაგულა ტილოზედა.

155

ჩვენ გვგონია ჩვენი თაჲი
სულ იცოცხლებს, არ მოკვდება,
სიკვდილი უურს უგან არის,
თუ კაცი გულს დაუხმება.
ახში ერთხელ ჩვენც მოგვგვდებათ,
თუ არ მოგვკვდით, არ იქნება.
იქ არიან მამა, მამა,
ბებია და იმის დედა.

156

ვაი თუ მოგვკვდე, ჩაგვარდე
ორმოსა ბნელეთისას!

დავღონებულვარ სიკვდილსა,
დაბნულუბასა მზისას!

157

ადათია და წესია,
ფეტვი ადგილზედ სთესია,
რამ შეგაშინა ესლავე,
ჯერ ხომ არ დაგიკანკისა?!

158

სოფელს რა მხარეც უნახე,
სუუველა მხარე ჭრელია,
ძმაცა ვცან და ძმობილიცა,
ფეხებ ქვეშ მიწის მთხრელია.
სადაც მოკეთე შეგონა,
სულ უველა ჩემი მტურია,
ეს ამისთანა სიცოცხლე
ვაჰ რაღა სანატრელია?!

159

ქვეუნა საგარჯილია,
ზარმაცი სასაცილია,
იმის სიცოცხლე, სიკვდილი,
სატირალ-სასაცილია.

160

გუთნის დედას რა აცხონებს,
რა შეიუფანს საუღარში?
ღამა კამეჩის ცოდლი
უხვევია კალთაშია.

161

დაესენ არმის ჭამასა,
ძახხვასა მეზობლისასა,
ჩვენც ისე დავიხტებით,
როგორცა ვხუდავთ სხვისასა.

162

ნათლიმამ, რეხის*) წუღზედა
ბუჭულა**) დაკობრუნდება,
რაც შენ გინდოდეს ჩემთვისა,
ისევე შენ დაკობრუნდება.

163

ვებზე და ვერა ვბოვე რა
მჯობნი ამ სწავლა-ცოდნისა:
ბრძენსა აჭეს თავისუფლება,
სოფელში წასვლა ნებისა,
ქმრის უმორჩილო დედაკაცს
ცხონება არ ექნებინა!

164

ვერაფერს ვშველი სხუელსა,
სასთაულს უძევს თავია,

ამ ჩვენმა ცუდმა ქცევამა
ცენტრზედ დაკვირსა წეადია.

165

წუთისოფლით სიამოვნება

ციდგან წამოვა მერცხალი,
დაიწუება გალობასა,
ჩაიცვი და დაიხურე,
ნუ მოიშლი ქალობასა.

166

ბ უ ც ე ს ს

ეგრე არა ჰქნა, ხუცესო,
საქმე არა ჰქნა უწესო!
თორემ ეკ შერი ნაქნარი
შენს შვილი-შვილსაც უწევსო.

ს ი კ ვ დ ი ლ - ს ი ც ვ დ ი ლ ე

167

სიკვდილმა უთხრა სიცოცხლეს:
„ვერ მოხვალ ჩემი წონა;
დაგაწვენ, იმდენს გაგნებსე,
მოგწვინდეს გვერდზე წოლაო.“
სიცოცხლემ უთხრა: „ნეტავი,
ქრთამს ვინ მოგცემს მუღამა?
მანც არ შეგებობი,
თავით რო შეღოს სუღარა!“

*) რეხა—სოფელია.

**) ბუჭულა—პატარა წისკვილი.

168

ს ი კ ვ დ ი ლ ი

სიკვდილსა ქრთამი ვაძლიე:
გორი, ატენი, წედისი,
არ დაიშალა, მე ვამკვლა
გვერდ-უძცევარი წვერისი.

169

სიკვდილი არის მურაზი,
შორს მიუწვდება გონება,
ვაგატებში გამოარჩევს,
რომელიც მოეწონება.

ყინობრივ შესედულობის გამოხატვული ლექსები

170

ნუ უეურებ ღამაზ ქალებს,
ნუ ხარ იმათ გონებასა,
იმათ ხმას რა გაიგონებ,
გული ნუ იქს დონებასა.

171

უწყლოდ, უბუროდ, უღვინოდ
ქაში არა დროს იწირვის,
არცა ვერცხლისა კლანჭითა
არწივი არ დაიჭირვის,
ვისაც კაცს ღმერთი არ სწყულობს,
ცუდია, რასაც იჭირვის.

172

ზურად-ძვირმა კაცმა იცის:
მოუჭერს წინა კბილებსა,
ქვევრში ღვინოს დაამარებს,
ზურსაც შაჭმუვს ტილებსა.

173

ათასი კაცი გამოვა,
ათასი კაცი რისათვის?
ათასი სული ცხვარი ჭყავს,
ერთსაც არ დაჭკლავს ღვთისათვის.

174

კაუკაცო, გულო ჯამარდო,
აბჯარი გინდა ხისათ,
ხარი, კამეჩი თავისი,
ცოლი რად გინდა სხვისათ?!

175

ღარიბი კაცის მკებელი,
ზურად-ძვირისა მძრახველი,

ვინ არის შენი ერთგული,
ის პირველ დასამხობელი?!

176

ეგრეთი საქმე არა ჰქნა,
საქმე არა ჰქნა უწესო.
ეშმაკი თავის საბელსა
ერთი სწნავს, ერთი უწევსო.

177

ზოგი კაცი ამა სოფელს
ღმერთს ტრუელად ემადლებს,
ზარის ხმა რა გაიგონოს,
პირფერის წერა ეზარება,
არც შშიერი, არც ტიტველი,
არც შციფანი ებრალება,
ორი გროში რა იშოფოს,
ფეხის თითებზე შედგება;
შამას კარში გამოაგდებს,
დედას წინლით ზედ შაჭსდგება:
„დაჭბერდი და დაუძღურდი
რადა ხეირი გეურება!
ადეჩი და გაშეცაღე,
აგრემც თვალი დაგიდგება!“
მეუფემ რომ გაიგონა,
ამით ძრიელ შეჭწუნდება:
„გაზარდა, ძუძუ აწოფა,
ცემას რაღას ემართლება!“
ანლა ზოგიერთა ქალი
რა ამბავებს მოჭკვება, —
თავის ქმარს ეზურნულება,
როცა ღოგინში ჩაწვება:

„სახლი და კარი ჩუენია,
ჩემს მზულს თვალღც დაუდგება,
მოდო და ცაღკე კავაგლოთ,
იმას წილი არ ურკება...“
ასეთს ქაღს წიხლი და მუჭტი,
თუ ბიჭი ბიჭად იქნება;
მას გაიური—მტერი გახდა,
ცოლი კიდე იშოკება.

178

რასაც კაცს ღმერთი ჭწუალომს,
ცოლი მიჭყავ ჭვარობასა,
ბედლოვითი ჩემი ქმარი
კარზე იხნავს ჩაუუძარსა.

179

არ ვარკა მეზობელშია,
მირთნი მიღებულაი:
უმწვიელი უმწვიღს გაღანძღამს,
ისიღ ხომ გახდა ურია.

180

(ვარიანტი)

რად უნდა მეზობელშია,
მირთნი მიღებულაი,
ერთმანეთს შეგინებენ,
გახდება ვარა ურია.

181

ხათლიობას ვაზირობ,
არის უფღღის ნებაო,
სასუებით საჭწმუნო
მირთნს მოუხდებაო.

182

კაცო ძაღსა ნუ მოჭკვეხი,
ნუ იკვეხი ვითა გმირი,
არას კარგებს ძლიერება,

თუ არ შეკწევს ღვთისა ძალი,
ღიღს ხეას მოერევის
მცირედიცა ხანურწალი.

183

ცა რომ ქვეყნად გაღმოგვადცა,
სარხო მოკვდა შეტად ბევრი. .
ზოგი კაცი რა გამოვსა,
რა ჭყუა-მიუწღომელი?!
ცუღნი არიან წარმართნი,
კერზნი და რკინის მკვებტეღნი.
ღღეს არ იუღს და ხვალ იუღს,
კაცს არ უუთა მაკიერი.
ამ სამ სიტუვას მოგასხეგება,
ღვთისგან დასაჭერებელი:
ერთი არის მარხუღობა —
მამჭირხო და ხორცი ჩუენი,
და მეორე წირვა-ლოცვა,
ღალი დაუფასებელი.
უცილოდა ეშმაკს მოჭკვლავს
ცისკრის ღოცვის მომსმენელი.
მეზობელში შეიღღის ხათვლა—
მტერობაა ზირვანღელი:
ერთხელღც არის, შეგინებს,
წაკვინდება საძირკველი,
შორით სჭობია ხათვლია
და მირთნის მამღებელი.

184

ზოგიერთა ზატარხალი
წამოწკება ქელიღვითა,
ღეღამთიღსა, მამამთიღსა
ზირს დაუღრენს მტეღიღვითა.
საღამოს ქმარი მოუვა,
წამოხტება მშეღიღვითა,

შესტება, შეიფუნდრეაგებს
ქერ-ნაჭაში ცხენივითა,
იშს კარგი სახე უნდა,
გაგერინოს წნელივითა.

185

ვაი დედიჩემის დმერთსა,
თეგზი ბადეს აღარ ეტა,
რაც აქმდინ მადლი ვქენი,
ახლა ცოდვად გადაშექტა.

186

ახალ-ახალი მეთოფე
კაცს არას გამოადტება,
იუილის ტუფია-წამალსა,
ველამდინ ვაღში ჩაჯდება.

187

ჩვენსა მოხვალ
დგინოს ტყელურჭავ,
თქვენსა მოვალ—
თვალებს ჰბუტავ.

188

აღალო, ალაღ-მართალო,
შე ბრუტიანო ცაღ-თვადლო,
კუშინ რა იგინებოდი,
დღეს რაღა პირით მოხვადლო?

189

ახალი მოდა მოსულა,
ქალები ძღმენ მადტოსა,
ზოგსა ოროლი აცვია,
ზოგი თითოსაც ნატრობსა.

190

ჩამოგარე წილგანსა,
თხა მოვაწოვგ ციკანსა,

ცოლი ლაშქარში წასულა,
ქმარი ერდოზე ტლინკავსა.

191

შენი ბროლი-მარგალიტი
აღმასივით გაითლება,
ტლენი-კაცის ჰურ-მარილი
ზღვაზედ ხიდად გაიდება.

192

ტუეში დაუდე ურეში,
მეჯრუხეგს არ აუვლია,
ეს ეხლანდელი ბიჭები
დუქნების ვარაუდია,
დღე და ღამე გზაში დგანან,
ვის აუვლიე-ჩაუვლია.

193

კაცი იმისთანა უნდა,
რაც არა სჯობ, არა სთქვასო,
თუ რომ სიმთვრალით რამუქსთქვას,
სიფინზლით არ გადასთქვასო.

194

წისქვილი სჯობდა ვენახსა,
რაც უნდა ძრიელ როხავდეს,
წუწის ცოდ-შვილის პატრონი
უნდა იჯდეს და ოხრავდეს.

195

მე ძიღმა ასე მიბრძანა:
„დაწექ და დაიძინეო,
თუ გეჯანდეს ქმარი უძღური,
ისიც გვერდთ მოიწვინეო.
სიღარიბის არჯანსა
ხელთ მოგტემ, დაიბჭინეო.“

196

სიღვდონს დედობას ნუ ეტყვი,
 დედა საიღამ იქნება,
 თუ სიღვდონი დედა არის,
 იმის ქალი და იქნება.
 ბატონობით მოიხსენებ,
 მართებულნი ის იქნება.

197

ვამე, დედის ამავსა
 რო ვერ გადავიხდი, რა ვუყო?
 ზურგს ავიკიდო სხობითა?
 —რო ვერა ვზიდო, რა ვუყო?
 დემკვდო დედამიწას,
 ქვეშენელ ტინსკვლას ხმა ვუყო!

198

კაცი კაცი დავჯანტყოს,
 კაი ქვიფი გასწიოს,
 უნდა დათროს დვინითა,
 დაწვეს და აღარ არწიოს.
 განა სულ უნდა შექვამოს,
 რაც ფუფლები შეწიოს?
 განა უნდა ისე დათვრეს,
 გარეთ ვედარ გააწიოს?
 სხვასაც უნდა უური უგდოს,
 უნდა უური შეაწვიოს.
 მონჯელე იმისთვის გვინდა,
 სამართალი გვარჩიოს,
 არ დაწვას და არ დადაგოს,
 ცოდოში არ გაახვიოს.
 რომელიც კაცი ტუფოდეს,
 მის კისერზედ დააჭდიოს.
 იქვე შეუკრას ფეხები,

ნაობანტში გააქციოს,
 გარს შამარტყას რუსები,
 ბულბულეფით გააწვიოს,
 შტრაფი ბეჭრი დაწეროს,
 იმის სხელი დააქციოს,
 ვეკლას უნდა შიში მოგვეტყოს,
 რო სხვაც აღარ დააწვიოს,
 კიდევ გადახდევინოს,
 რომელსაც რომ შამჩნინოს.

199

დედის ძმა დისწულისათვის,
 ვაი, რა ავი თვისია?!
 შარზედ კვდოს, ტირილდეს,
 ერთსა არ იტყვიან: „ვისია?“
 მოვიდა დედინაცვალი,
 ჩაუკაკუნა თავშია:
 — რათა სძლებოდი, სკდებოდი?
 რათ ეტდებოდი ლაფშია?!

200

უნდადელი ახალგაზდა
 კერძი, კემუტი გამოვა,
 უფროსი რო დაარიგებს,
 იმის ჭკუაში არ მოვა.
 წავა, იუიღის ქოშებსა,
 შინ ბაკა-ბუკით შემოვა,
 კედელს ცერცვი შეეყარე,
 ძირს ტყაპა-ტყუპით ჩამოვა.

201

ძვირდად დიქს მოთმინება,
 ვისაც უნდა გამდიდრება,
 სვინიღისი სჯობს საუნჯეს,
 ვისაც კი აქვს გავრება.

202

მოყვარემს მამიტანს
ჩოხს დაღიანდაგული,
მინამ მეტვა მისაროდა,
როცა გაცვდა დაღვა გული.

203

აკერ ყივის მამალი,
ნელა-ნელა თენდება,
ცას მოსხმული მასკვლავი
სათითად მოსწედება.
აწ მყოფნი მცხოვრებნი
ვეკლას დაიხტება,
სმა, ჭამა, ჩაცმა, დახურვა

ვეკლას მუქთად დარჩება,
მაგრამ ერთი სიმართლე
იმ გქელ სოფლად გაგვეკება.
ვინც ირწმუნებს ამას,
თავით უფალმა დასწერა.
მაშისდამე, სიმართლე
სულ ძვირად დაფასდება.
წუთისოფლის ცხოვრება
ვიციოთ, მუდამ ტანჯვა.
აქა ვცხოვრობთ შრომითა,
გქელს სოფელს სიმართლითა,
მაშისდამე სიმართლე
სულ უკვდავად დარჩება.

გ ა უ კ ა ც ი ს შ ე ს ა ხ ე ბ

204

თეთრისა თხისა ციკანსა
შორს შეეკრება ვაცობა,
იმ ღმერთა ნუ მოგვიშალოს
იგ შენი ვაუიკაცობა.

205

სიმღერას ბანი აშვენებს,
წალკოტს ვაშლი წითელი,
ვაუკაცს ფარი და ხმალი,
გაილამაზოს გისერი.

206

ვაუი ვიუჟ და ვუაუბდი,
ქორულად შევქენ ნაუარდი,
მეფის ერეკლეს ჯარშია
თავს გეტი, ბოლოს გაგვარდი:
დავხედე სიბერეკაცსა,
ბოლოს უაშს როგორ დაგვარდი!

207

ვაუკაცს თავის სივედილი
გული მძინარე ჰგონია,
სამარის კარს მიიტანეს,
თავის სსასხლე ჰგონია,
ჭია-ლუა დაეხვია,
თავის ცოლ-შვილი ჰგონია.

208

ცოლთა მოკვდეს ვაუკაცი,
უდროოდ მოიშალოსა,
იმისი კობტა უღვაში
შავს მიწას მოეთაროს!

209

ვაუკაცს არ გამოადგება
სოფელს შვენება თავისა,
ხმალს უნდა აჭრევინებდეს,
იმედი ჰქონდეს მკლავისა.

ს ფ ლ რ ი ზ მ ე ბ ი

210

უღონო ხარის ჰატრონსა
უნდა ჰქონდეს ენა მოკლე,
კამერების ჰატრონს ეტყვის:
„ე სძირე დაუმოკლე“.

211

ცუდი არის სამძიმარი,
უსარკებლო ცრემლთა დენა,
თუ გეშართოს, გამოგზავნე,
ხელარ' გინდა უკან დევნა.

212

ახალი ცოცხი კარგა ჰგვის,
ძველი მოატანს ქვიშასა,
ახალიც რო დაბერდება,
ძველი მუდებს ნიშნისა.

213

არ ვარგა ქინძი ქონდრათა,
არც ნიახური მხლათაო,
არც ვარგა კოჭლი ცოლადა,
არც ბერიკაცი ქმრათაო.

214

კაცი უნდოსა სოფელსა
ვინ რა ძრიელ მეტია,
რაც უნდა ბეგრი იტოლეს,
მინც იტყვიან: „ტეტიან!“

215

კაი კაცის ჰურ-მარილი
ზღვაზე ხიდად გაიღება,
ავი კაცის ჰურ-მარილი
შირშიაც არ ჩაიშვება.

216

ქაიამს მოგვალაჲ,
ღორსა სჯობდეს,
სიტყვას ვიტყვი,
ორსა სჯობდეს.

217

თუ მოევარე ხარ, მიმოეგრე,
კალთა კადმიბი კალთასა,
თუ მტერი ხარ და მითხარი,
ხმალი დამიდე ვადასა!

218

ღვინის ფერია სოფელი,
უფრო და უფრო დინდება,
რასაც კაკაში ჩასხამ,
იგოვე წარმოსდინდება.

219

შეუგნებულთან ჭამასა,
თმი სჯობს შეგნებულთანა.

220

ქორო, ბევრისა მდევარო,
ბევრჯელ დარჩები მშიერი.

221

ერთხელ ვცდი და შევჯე ვინსა,
გადმომაგლო, დამცა ძირსა.

222

ჯერ გაუშვებ მელასაო,
შერე უწევებ შტვენასაო.

223

ბერსა ნუ ვაჭრობ, არ გინდა,
ბერისა, დავიფარდება,
არც ხორცი ხორცად ივარგებს,
არც ტყაფი გამოგადგება.

224

ძალი და ღონე დევისა,
სიმარდე შავარდენისა.

225

უშვილა კაცი წაიდეს,
წუალში გადაჭერის ფუფესა.

ე ლ თ ა - ც ხ ო გ რ ე ბ ა

226

არცვეში ურიებმა ჩამოიარეს, ამ დროს აქაურ გლეხის სანდრუას პატარა გოგო სადღაც დაიკარგა, თურმე ბელელ ქვეშ ეთამაშნა და დაძინებოდა. ამათ ეგონათ, ურიებმა მოგვპარესო და შეუდგათ თავში ცუმა. გამოეკიდნენ ურიებს და კინაღამ სისხლი შეიმთხვიეს. ბავშვი კი თავისთვის ხერინავდა. ეს ლექსად გამოუთქვამს სოსანა ბერიანიძეს, გარეჯვერულ გლეხს.

არცვეიდან *) გიანჭლი,
ჩამოვიარე ქვეშსაო **),
სანდრუამ ბავშვი დაჭკარგა, —
შემძვრალა ბედლის ქვეშაო.
იმისი მამა სანდრუა
ეხვეწებოდა ძმებსაო:
„გაჭირების დღე შედგია,
მიშველეთ რამე დღესაო!“
ეკ რომ აბრამიმ გაიგო,
ჩქარა შეემარჯვებოდა,
უკან მისდევდა კაკაი, —
„ვაჭ, დედინემის ღმერთსაო!
დამიჭირეთ ე ქურდები;
თავზედ და პირზედ დავამტვრეე
ამ სატიულა ჩეკსაო!“
ამისი შანა ბადღუა
მუჭით იგლეჯდა წვერსაო:

— „ღმერთმა ნურავინ შეგუაროთ
ე მაგისთანა ცუცხლსაო!
აქ ხომ დავუარკეთ ცოცხლებმა,
იქ დავუარკეთ შვედრებსაო!“
ამისი დედა მარამ
ეხვეწებოდა ღმერთსაო:
— „ნეტა ქაბატო ვინოვნო,
რო ვაწირვინო დედელსაო!“
ქოთილას ცოლმა იპოვა,
ფეხში ჩაჭკიდებს სელსაო,
მასარობელი ცაგზავნა:
„თქვენი ქაბატო ვინოვნე,
დედა არ მიმიგდესაო!“
ამ შეირის გამოთქმული
შუა სოფელში ხირია,
სასულად სოსანა ჭჭეიან,
გვარად ებლად შეილია *),

*) გორის ზემოთ არის.

**) ეს სოფელიც იქვეა ახლოს.

*) ეს გვარი მეტად აქვთ დარქმეული.

კარში გამარჯვება მისცეს
და შინ ოჯახში ღვინია.

227

კახური ღვინით დაფითვერ,
საში დღე ვეკვლე ლაფშია,
ამაზარიუს იქიღამ,
დამაგდეს დერეფანშია,
მოვიდა ქალი ღამაზი,
ჩამცხო და ჩამცხო თავშია.

228

წავედი ცისის*) მინდორსა,
კურდღელი მოვკალ ბევრია,
მეცელები მომღევენ, —
სულ ლელავდინაც ჩვენია.
აგრე გამოველ ლიახვსა,
ფეხი არ დამისეულია.
ჩამოვიარე მარანა¹⁾,
ძალდაზნაურა ბევრია,
კარბი²⁾ შავირთე ცოლადა,
ტუფიავი³⁾ — ჩემი გურია.
ერთი ძმა იქ დამეკარგა,
მე დავრჩი მარტო-ხელია.
ერთს ჩაღას მოვადექი,
ჩაღა იყო თუ ლელია,
მე იმის ელდამ გამტეხა,
გველი ცურამდა ბევრია.

229

იორაში და კურდღელი
იორამ გამზიარულდა, [თო,
სოქვა: „დავსხდეთ, ღვინი ვნახო-

*) სოფელია ქართლში.

1, 2, 3) სოფლებია ქართლში.

ცხვარი და ძროხა დაუხოცოთ,
ქათმები დაუმატოთ!“
(სმა-ჭამა, განცხრომაშია
დებს ის ძმა გაენაზათო).
იორამს უთხრეს: — კურდღელი
გვაკვლია სუფრის მახათო!
ფიცხლავ წამოდგა იორამ,
დადმართი ჩაიბინაო,
გამოქტეულმა კურდღელმა
მოძებნა თავის ბინაო.

მაგრამ როგორღა წაუგა,
იორამია წინაო,
მსუქან გაფაში კურდღელსა
სწკდა, ხელი მიუწვდინაო,
კალთაში გამიხვია,
ცოცხალი მოჭყავს შინაო,
ქალებს მთართავ სუფრახელა, —
თავი არ შეიბრუნებიაო.
იორამ ჩერქეზიშვილმა
ბიჭობა მოიხმარაო, —
დებმა შემწვარი მოსთხოვეს,
ცოცხალი შემოჭვარაო.
ცოცხლის მორთმევა კურდღლისა
დიდათ იამათ ქალებსა,
ძმას დაუძლეს იორამს,
აკოცეს ორსავ თვალსსა,
ათამაშებენ, აღხევენ,
არ მისცეს ცოცხლის ალებსა.
კურდღელი მოსთქვამს სიმწართ,
იორამს ადებს ბრალეებსა,
მაგრამ სცოდავ კურდღელსა
ახა ვინ შეიბრალეებსა?!
მოსთქვამს დედალი კურდღელი:

„დედუ დამინუელა მზინანი;
 თქვენსამც შეხვდება ორგულსა,
 რაც შე მამუცა ზინანი!
 იორამ ჩერქეზიშვილმა
 დამცა ზარი და ზრიალი;
 ფეხდაფეხ წამაშეწია,
 ტქმოდეთ ჩემი ზრიალი!
 ჯდომამ მომწეინდა ბუჩქებში,
 ხეგ-ხეგ ჩამოვეგე ნიასა,
 წუნარ-წუნარად შევეტროდი
 დიქასა ნამით ცურვიანსა.
 იორამ ციხით კადმოდგა,
 თვალი შემასწრო ტიადსა;
 ტაშქმც, ვეღარ წაუგველ
 ფიცხელს და შედავით ძლიერსა!
 შე იქ დავეარე ბარტყები,
 ბუჩქის ძირს ობლად მსხდომია,
 რძე წამდის ტყულებშია,
 იმათი მონარჩომია.
 იქ იმათ გასწვევტს სიმშილია,
 აქ ჩემს თავს დიდი ომია!
 კიდევე უარესს მოველი,
 რაც ჯერ არ გადამხდომია,
 ჩემთავინა სთლიან შამფურსა,
 შინდი არი, თუ თხილია?
 გოგია დანასა ლესავს,
 ჩემზედ სწადან ღზინია,
 ჰაწუა ძმარსა მიდუღებს,
 ავად შეჭმევენის ცხვირია,
 შე ვიცდი, ცუცხლად მომხვდება
 ქინძი და ძმარი გრილია.
 ნეტავი იქვე მოვეკალ,
 შუბითა, ანუ ხიშტითა,

აქ რად მოვეყვანდი საბრადო,
 სამსეა გოგო-ბიჭითა.

230

თ ო ფ ი.

[სიათავ,

პატრონი: თოფთ, გემდურთ,
 უხორცოდ დაგდებისთვის,
 უნდა შეკედელთან წავიღო.
 სხნისზე დადებისთვის!

თოფი: ეს ერთი დანაძაფელი
 მეც მანატრი დგათისთვის,
 წამალი გამომცვალე,
 წამილე ნადირისთავის,
 იმტელს დაგიხორც ნადირსა,
 ჭლანობდე წაღებისთავის!

231

თოფმა სთქვა: „ჩემს ზატრონსა
 ჩემს უკეთესი რა ჰქონდა?
 ერთი ისეთი თხა მოვეკალ,
 თორმეტი ადლი რქა ჰქონდა,
 ვინც იმით ღვინო დალია,
 ფეხები ვეღარ დაჭქონდა.

232

ს ა ლ დ ა თ ო ბ ა .

დალოცვილმა სემწიფემ
 ეს რა საქმე მოგვიტონა?!
 ბიჭები ჯარში წასსა,
 გოგოები დაგვიღონა.

გოგო: ჩარდახინი ურეში
 ზედ კარებსედ გამიგონა,
 ჩაუფდები და გავეყები,
 თუნდა იფოს თათრის მოლა.

233

გლებ-კაცს არ გამოადგება.

ამ ზოგიერთა ვაჟიანსა
ქონოზედ ადგეს ინაო,
გლებ-კაცს არ გამოადგება
ქაშნური და მინაო.
თაროზედ უნდა დაუმხოს
თიხის ჟამი და ზინაო...
მრავალიმც კავთენება
შობა-ახალწლის დილაო!
ისიც შენი შემწე იუოს
ის დღეჟანდელი წირვაო!

234

გლები კაცი.

გლები კაცი დაიბადა,
დაიწვა და დაიდაცა,
ხელში ჰქონდა იფნის სხრე,
მტკაველი არ გაიზარდა.

235

ქ ი ღ ა ო ბ ა .

ახალდაბული¹⁾ კაკო¹⁾
თხასავით მიაკვავაო.
ხეშუამ²⁾ წამიკიდა,
ერთი ძალიან დანცაო.

236

ქალმანი ამოვასხი
დგებულა, ფერთხელაო,⁴⁾

1) სოფელია ქართლში.

2) კაკა—კაცის სახელია.

3) კაცის სახელია.

4) ფერდის ტყავი, ძალიან თხელია. კარგია ზურგი ტყავისა.

შენთან ჭიდაობა მინდა,
ვერ ტაგშინჯე ერთხელაო.

237

წ ი ს ქ ვ ი ლ შ ი .

წისქვილს ჰური დაჟაყარე,
ძირის ქვამ ძრიელ დააკრო¹⁾,
თან მინდიც ბეგრი აიღეს,
ტომარამ ბეგრი დაიკლო.
როცა შინ ამოვიტანე,
ხეშმა სახლობამ ამიკლო,
ასეთი ჩხუბი გაშალა,
მთელმა სოფელმა გაიგო.

238

ღ ა ლ ა ქ ი²⁾.

თუ კი ზირსაც არ მოგეპარსავს,
რიდსთავის გვინდა დალაქი?
აუკიდნია ტომარა,
დაუჭერია ჩანახი³⁾.
თუ ნებით არაფინ მისცემს,
ვის გამართაშეგს ძალათი?!
(თუ ღექსებში გეაჯობებენ,
თავზედ დამსხსან ტალახი!)

239

რ უ ს ო ბ ა .

ბატონ-უმობა გადავარდა,
ბატონი ძრიელ დაგვიტება;

[ტომ.

1) ნელლი საფქვევი გამოდგა, იმი-

2) ქართლში ყველა მამაკაცი სულ-ზედ წელიწადში ორ ჩანახ პურს ამ-ლეგს, ამ დალაქმა უნდა მუქთად კრიტოს, პარსოს, კბილი ამოუღოს, სისხლი გამოუშვოს.

3) ჩანახში 20 გირვ. პური ჩადის.

ვაშიცვალა დროება,
წუთისოფელი წაგვიხდა.
რუსთ-ხემწიფე და ხონაქარი
მალაღმა დმერთმა წაჭკიდა,
ზღვაში ჩაუარა სამსენი,
ვითელ ხმელეთს ხელი ჩაჭკიდა.
ოსებს „სეკუტია“ მისცა,
ეკელას მათარანი აჭკიდა,
ეს რთ აქ გორში გაიგეს,
აქ საქართველო გაჭგვირდა,
ხემწიფე საქართველოში
სუფიფელას ფუფებს დაჭვირდა.

გლენებმა სთქვეს:

ჩვენც ხემწიფესთან წაფიდეთ,
თუ იმას ჯარი დასჭირდა.
—ახლა მიშედეთ, გლეხებო,
ხელმწიფის საქმე გაჭირდა.
--თათუები ჩქარა გვიშოფეთ,
ტყვია-წამალი დაძვირდა.
აქედგან ჩქარა წაფედით,
იქედგან მოსვლა დამძიმდა.
ისეთი სერი ვნახე,
იმისი ცქერა რათ დირდა?!

240

გძელი კაბები.

ქალები უგვრენ „ბუზიკას“,
სწავლობენ თამაშობასა,
ჩაიტყენ დიდრთნ კაბასა,
აღატყე სტვეტენ ქობასა,
როცა მალე გაუცვლება,
უფერე იმათ ფოფასა!

241

უხვირო კაცი.

უე. მამაძღლო ღვთისია*),
საქმე რათ იტი ნისია?
უღელში ხარი გიბია,
იმას ვერა სტნობ, ვისია,
მოდი და სწორეთ გაიგე;
შენი არის თუ სხვისია?
დაგიხუტია თვალები,
ტხვირზედ წაგისვამ ფისია,
არ იტი კაცის გატანა,
შენი ტომი და თვისია.

242

არც მე ვიყავ იმაზედ
კარგი.

დღისით ვაჭრობა დაფიწვე,
ღამე სუ გარეთ ვიარე;
შინ მკითხარობა დაფიწვე,
მოკეთე გაფიძრიალე;
ქალაქში ჰური წაფიდე;
რა ძრეინ დაფიგვიანე-
თათარმა ხანჯალი დამცა,
დათვიფით დაფიღრიალე.
სახლს რთ უური აღარ ვუგდე,
სახლი სუ გაფატიალე;
ჩვენებს გვიანდა გატობთ,
ისე რთ დაფიგვიანე.

243

ს ი ზ მ ა რ ი .

წუხელი ვნახე სიზმარი,
სულ ველარ გაფძელ ძილითა:

*) კაცის სახელია, ღვთისაგარა.

ხორცი ხომ ვეღარ შევჭამე
ჩემი ოსურა კბილითა.
მუცელს რა ძიენ მოშვიდა,
მერე დაეღეპე ღრსილითა.

244

მურადანთ მამული იყიდეს,
ეს მეზობლებს არ იამათ.

ამისნენ მურადანი¹⁾
მამულითა და მინდვრითა,
სუვეელა ქალაქს წავიდნენ
ტირლითა და ოვიქრითა.
შაქარამ²⁾ არსა დასწერა,
სოფლები მოსდო წიგნითა.
პეტრას სახრითა სცემეს,
შაქარას შესდგენენ წიხლითა.
მესაერეს³⁾ მიაქეს ხელები, —
თვალეებსა სთხრიდა თითითა.
პეტრამ იძრო ხანჯალი:
„გამეტყუებნით იქითა!
ფული ჩემი დაიხარჯა,
მაგრამ შაქარამ იყიდა“.

245

ლორიგლოჯანთ პეპუამ⁴⁾
ურბებსა სცემა.

ურიკები მოვიდნენ—
ისრაელა და მარდახა,

¹⁾ ეს მურადანი გარეჯვარში ცხოვრობენ.

²⁾ კაცის სახელია.

³⁾ ესეც გარეჯვერელია, მეტ სახელად ჰქვიან.

⁴⁾ ესეც გარეჯვერელია.

ამ ღორიჯანთ ნეპუმ
რა უსაბუთოდ დაღახა!
დაიჭირა, ბევრი სტემა,
სულ ნიორავით დასაყა,
ორივე მგლეებს დააჭამა,
საედართან როდი დამარხა.
ნეპუას გორში უჩივლეს,
ცხარე ცრემლით წაიფანეს;
ისეთი მოწმები ჰქვანდა,
ისევე სახლში მიაყვანეს.
ო მამადაღმა მოწმებმა
ხო თავისი გაიტანეს!

246

ხალათაშვილმა მარინე
მოიტაცა.

რად გაიპარა მარინე,
რა ჰქონდა გასაჭირია?
არ აჯღადა თბილი სტუმელი,
დილა-სადამოს ძილია.

—თურმე ვაუკატე უეგარდა,
ქორბი დავარცხნილია.
ხალათაშვილი სიმონა
ეველაში გამოცდილია;
რო მოიტაცა მარინე,
სამ დღესა ჰქონდა ღზინია...
გოგიაშვილის დუქანი
ხალათაშვილის ბინათა, ---
ეეგარი ხარი წართვეს
მარინეს მ...ს ქირათ.

247

დ ლ ე ო ბ ა შ ი.
ჩემი ღვინია ხარები
ღვინით არიან მთვრალეები,

მბობა ეახურ ურემში,
 დღეობას მივეჩქარები,
 ცაღამიბრუნდა ურემი,
 ქვეშ მოიქცია ქალები.

248

ჯარში წაიყვანეს.

უური დამიგდეთ, მსმენელო,
 რა სერი ვსთქვაო:

გიორგიმ თავის ლექსები
 თვითონ გამოთქვაო.

დღღამ რემ შვილი გაზარდოს,
 ნეტა რისთვისაო?

ოცდა ერთი წლისა განდა,

ქვეს ჩავარდაო,

შემადგომისა ხანსკადა

კენჭი იყარაო.

„ამოვიდე, კენჭი შემხვდა,

გულსა ევაწარაო,

მოკეთეს ძრიენ ეწეინა,

მტერს გაეხარდაო“.

— წადი და კაცად იქცევი,

კარგი იქნებაო.

ფოსტი აუული*) და ბეგარა

არ გეახლავებაო.

ცანჯაში რა ჩამატარეს,

ბაქო იქნებაო,

გემშიაც რა შემიტუეეს,

იქ დგა დიდი ზღვაო;

გემმა ლაწლაწი დაიწყო,

გული შედონდაო,
 შვიდი დღე ღამე ვიარეთა,
 გემი გავიდაო.

ჩავიყვანეს ტაშკენტშია,
 ვაი დედასაო!

დავიჩოქე და შევთხოვე

მადლა ზეტასაო,

ზეცა რაღას მიშველიდა

მე უბედურსაო?!

249

ამაყებანთ საყდარი
 ააშენეს.

ამაყებანთ ქებაო

ქვეყანას გაეგებაო,

იმით რა სუდარი დადგეს,

ხმელეთად დავარდებაო,

თეთრად გაღესეს კირითა,

გუმბათი მოუნდებაო.

იმით შვედრებსა მღებარეს

ნათელი დაადგებაო.

მიქელი და კაბრიელი

კულეპტრით გაუძღვებაო!

250

ოსის ქალებს მიეპარა:

გიორგი დღღელმა ცაცდინა:

„ოსის ქალები კარვია!“

გამოგიფრინეს კარეთა,

ვით კარეული ტახია.

იმ შენმა ნათლიდეამა

ბქტი დაკარტუა თავშია.

მინამ ვერ დავმოკრიძელეს,

სანამ არ ჩავღეს წყაღშია.

*) წინათ კომლურად ახლევინებდნენ, ჰქონდათ რამე თუ არა არ დაგიღვედნენ, 10—20 მან.

კაცი და ძაღლი დაგედო,
ქუხილი დაღვა მცამია!

251

ღარიბი კაცის ქორ-
წილი.

ორი დღისა ქერი შეონდა,
შიგ მოერია წურწაო...

ძალიან გაბრიყვებულა
გვარამაძიანთ¹⁾ ძურწაო²⁾;

დედაკაცი³⁾ მაიყვანა,
მაფრამა⁴⁾ მოეპრუწაო⁵⁾.

— გიორგი, მაგრა დაიჭი,
არ გადმოვარდეს ძირსაო!⁶⁾

ნელა-ნელა შეიტანე,
დააკლე ცუცხლა-პირსაო!

თითო ყახწი ღვინო მისცა,
არ ჩავიდა ველშიაო,

განჯუღანთ მისმა თქვა:
— „ჭაჭა არის ქვევრშიაო!“⁷⁾

1) გვარია.

2) სახელი კაცისა.

3) ცალი.

4) ლოგინის ჩასაწყობი.

5) სახსე რო ყოფილიყო, აბა პი-
რი რას მოვარუწებოდა?

6) შიგ კი არა იყო-რა და რა
გადმოავღებდა?

7) ღვინო აღარ გახლავთო.

252

კონუა ხათაშვილი კარაღელი
გლები იყო. ქართლის დავაკება-
ზედ იმისთანა მოლექსე არავენ
იყოლა. ქაიხოსრო შატბერაშვი-
ლიც, სვენელი აზნაური, კაი მო-
ლექსე ყოფილა. კონუამ უთხრა:

მამაშენს კარგა ვიცნობდი,
დიდი რთველი მოსდიოდა,
ერთი კიხა ქოცო ჰქონდა,
სამი თუნგი ჩადიოდა,
როცა იმის გაყესებდა,
ღვინო ფასად გადიოდა.

253

ღვინის მოტრფიალე.

ერთმა ოსტატმა გამზარდა,
შეორე მცემდა თავშია.

ვინ არი ჩემი უღარი?

სარჩო ამადის ბანშია,

ოქრო და ვერცხლეულობა

აღარ ეტყვა კარშია...

ეს თინთი ხსიათი მაქვს,

ტყუა არა მაქვს თავშია.

როცა კაცი დამშატიეებს,

თავს ვიდრჩობ ღვინის ჯამშია:

აქედან აღარ დავიყერი,

კეტა რო მცემო თავშია.

ვანუას რას უჯობრები

შეირის გამოთქმაშია?

ჯერ კაცს არ უჯობნებია

ამ ახალ გამოვრდაშია.

თუ გინდა, გამუჯობრები,

ერთად ვიაროთ გზაშია.

254

ჩემი ვანუას ცხენი.

ჩემმა ცხენმა ი რა მიუღ!
 ცოტა წინ ხო გამომასწრო,
 მე რო იმას გამოუდექ,
 თითქმის სული ამომპრო.
 მაგრამ მე მადლობელი ვარ,
 ტალახში არ კადმომგდო.
 ქერი როგორ დაგიუარო,
 მე რჯულ ძაღლო, მამაძაღლო?!
 უნდა კარგა მაჯიროთო,
 განა უნდა გამოჯაგრო?
 მე რო კარგათ შეგინახე,
 სხვასთან როგორ დამაღარო?!

255

მოჯამბიგირის ბელი.

ეს მამაძალი კუგია,
 ხარი გამოდის წუწკია,
 მოჯამბიგირის ცოდვითა
 ენები აუტრუსია.
 მოჯამბიგირის უღუფა
 ერთი დამწვარი კუტია,
 იმასაც არ აღირსებენ,
 თუ არ გაშალა ჩხუბია.

256

(ვარიანტი)

ეს მამაძალი კუგია,
 ქალაქის ჰირში კუნტია.
 მოჯამბიგირის საცაღი —
 ერთი დამწვარი კუტია,
 დიღით განიან ხარებში,
 ბუნქისა ძირში კუნტია.

257

ზარმაცი ბიჭი.

არცა ვჭამ რქესაო,
 არც წაფასხამ თხეპსაო;
 ვჭამ თამთარასაო,
 წამთფუწები მსესაო.

258

ჯოროპა.

ერთი ჯოროკა ვიყიდე,
 უურები ჭქონდა გქლია,
 წუხელი რო კარში დამჩხა,
 უურზე მამივლეს ხელია.
 ბატონო, მოგესქენებათ,
 მგელი იმისი მტერია.
 ხურჯინი ლექსით საესე მაქეს,
 გულა ჰირ-მოუხსნელია.

259

ვირო.

ქალაქიდან წამოაკუდით
 მე და ჩემი თეთრი ვირი,
 შეტლინკა და კადმომგდო,
 ლათში მომისვარა ცხვირი.
 სტვირმა ტალახი აკრა
 ჩარქე და ორი სტილი.
 ჭაი, ჭუი, სეფარელია,
 სამი დღეა შენთვის ვტირი!
 საით უნდა წაგიყვანო,
 საით უნდა გიუა ჰირი?

260

მილიციაში წავიდა.

გაგბრიეფდი და დავწერე
 ჰირველ მილიციის ჯარსა;

მე შეგონა, კახეთს წავალ:
 შეგისწავლი მთა და ბარსა.
 „ლილიაზე“¹⁾ რომ გავედიო,
 გვეძახიან „ნაზრავსა“.
 „ნაზრავ“ და „ნაზრიდოტკუ“
 არ სცოდნია ჩვენს მამასა.
 არც გვინახავს თოფის სროლა,
 ვინ გვჩვენებს წარბაზანსა?
 „კამანდირი გვიკამანდრებს“,
 ასკილივით აქნევს თავსა.
 თქვე მამაძღვლო რ—ბო,
 რად იუწყებთ დედ-მამასა?
 მარხვის ქამა არის ცოდო,
 ნუ აბეზღებთ ამხანაგსა.

261

ხაბელაშვილის წისქვილი

მამაძღვს ხაბელაშვილსა²⁾
 წისქვილები აუშვია,
 კვირა-უქმით არ აყენებს,
 ღარი ღარ გაუშრია.
 შესჩვევია მუკა ოსი,
 ხრილი ღარ გაუშვია,
 საფეჭიღეში შეეჭვია,
 სახარეუ წავლია.
 ერთი თუნგი მაიტანა,
 შიგან წვალი ჩაურია.
 მყრებს რომ დააღეინეს,
 იქვე გული აურია.

¹⁾ Лилия—გამაგრებულ სამზღვარს ერკვა დაღისტანსა და კახეთს შუა.

²⁾ ხაბელაშვილები სოფ. სვენეთში ცხოვრობენ.

262

ზარმაცი პაპური.

თვალი გამოვკვრეს, შაპური,
 ხარი აძოვე წაფუქლში,
 საქმე რომ გამოვკელიოს,
 დაჯექ და დაფშვევს საქური¹⁾.

263

მირზეული²⁾.

ჩემანლა მირზეულმა
 ჩემგან ისწავლა თაირული,
 შინ კატა ვერას შეუტანს,
 გარეთ გაუღის ფაფურა.
 წარმადი ცოლი ჰყოლია,
 ფთილა არ აქვს დართული.
 ბოსღის ბოღოს უნდა ეგდოს,
 გამოეპაროს წაფუქლი!..

264

ბერელას უბედურება.

ნეტავი, შვილო ბერელავ,
 დედას არ გაჭნინილიყავ!
 გიუვარდა ხარი, კამური,
 ყველა საქმეში წინ იყავ.
 ოსები შემოგეჭვივნენ—

¹⁾ ნაქური—სიმიონდს რომ დასცეხვენ, რაც ფურჩი დარჩება ხოლმე—ანაცხევი. გურულათ: ნაგულა.

²⁾ ეს მირზეული, მგონია, ის მირზეული უნდა იყოს, რომელზედაც ათასი ანეგლოტია დარჩომილი ხალხში. ნამდვილი ქართველების მოლა მასრადინაა და არ ჩამოუვარდება ვერევე განთქმულს თარხანს. მეტეხელი გლეხი იყო.

ძალღიაი და თინიკა,
 ამათ დაგზარეს ხარები,
 სულ ამოგაკდეს ძირიასა.
 შემეულ გუთანს დანახავ,
 სამ ზიკს იტირებ დილითა.
 ნეტამც იმათ არ წაესხა,
 მინ დაგხარეყო ჭირითა;
 ტყავებს ქალამნად გასცვეთდით,
 ხორცს შინ შექამდი ღხინითა.

265

ბანდალაშვილს ურემმა გა-
 დაუარა *).

გერსივხა, ბანდალაშვილთ,
 არ წასულიყავ ძნაზედა,
 გეგრიხხა ახურები
 შენი წისქვილის კარზედა.
 ხორცი არ მოგაკლდებოდა,
 საყასო გქმნდა კარზედა.
 გვიტინიანთ ბაიყუში
 დაგინხვდა მოედანზედა;
 დაგიფთხა შავი კამეში,
 ურემი შადგა თავზედა.

266

უხეირო ვაჰარი.

მე რო ჩემს ამბავს მოგიყვე,
 იტყვი: „გაი შენი ბრალი!“
 წაღკას დუქანი გავადე,
 დაკაუენე დახლიდარი,
 გავიფლი თუ გამოვიფლი,
 „უჭრაკუნთა“ გადავკარი.

*) ბანდალაშვილები გორში ცხო-
 ვრობენ, სომხებია.

წლის თავზე მიანგარიშა,
 დამდებია დიდი ვალი;
 ისიც იმაში წამართვეს,
 ის უღელი ნიშა ხარი.
 ეველამ მაშინ დამიწუნა,
 აღარაფინ მომცა ქალი.
 დავდივარ დადონებუელი,
 გადამიგლია უელი.
 ხაშურში ვაშლი წავიდე,
 ტუეილი არა ხელია!
 ზენა ქარი ამოვარდა,
 თოფელი მოვიდა ბევრია.
 ოსიაურში აველი,
 ერთ ოსის ქალს ვეხვეწები:
 „ამდამ უნდა მისტუმრო,
 შენი ჭირიმე შენია!“
 არც იმან მითხრა უარი,
 ფული წამართვა ბევრია.
 ურემთან ცეცხლი დავანთე,
 სიცივე იყო ძნელია,
 ქუსლები ცეცხლს მივუშვირე,
 მომაცრა ფეხის ცერია.
 როდეს იეიფლა მამალმა,
 (დმერთო კეთილი ქენია!)
 ხაშურის გზას გავუდექით,
 ერთს აღარა გვადევს ფერია.
 როდესაც ხაშურს ავედით,
 შამოგვეხვია ერია;
 სომხები გვეკითხებთან:
 „ბიჭო, ე ვაშლი შენია?“
 ამოვიდე და ვასვენე,
 აღარც ვაშლსა სძე ფერია.
 ერთმანკრას ეუბნებთან:

„ეს რაღა ხეაფედა?“
 თერთმეტი მანეთი მომცეს,
 ტყუილი არაფერია.
 ისიც კმაში დამეხარა,
 შინ მოველ ცარიელი,
 ჩემი მშ შინ მიმელოდა:
 — ფული მომივა ბევრია.
 სისლოის მემუქრობდა:
 „გვ სიკაისოდ ქვია!..“

267

ზ ე ე უ ც ი ი

ბაის ჩადგა „ხეყუცია“,
 „პრიტრევი“ და „ზომილოციი“.
 ჯერაც კი იჭევე ურია
 იმით ცხენის ჩონჩხობიცი!
 ხალხის ცემა ძველ იყო,
 მთარხების ტონტრობიცი;
 მისისხდების ძველ სცემეს,
 ხეშტრეკის კუდის რიყა.
 შეიღებს ანდერბით დაუტდო:
 „კვლავაც რუსებს გაუფხილდით!“

268

შატაკიშვილი ზურაბი.
 შატაკიშვილი ზურაბი,
 არ დაკვლავა ჯერაბი,
 რაც არ წელიწადს კადაცხდა,
 ხუდ ეშუას დაპარადა.
 ბანზუდ მოცხილუნებ ქურდები,
 შეიბძრა შენი ანა.
 ძლიან შეწრუნუნეს
 შენი ჭართლუდი რძლია,

ხანდახან ეშეველებოდა
 ჩუენი ზეთადას ჭედა.

269

ამ აღამადა შიოსი
 რა სეშე დაუწეაო!
 გასულა თხის ადაგზედა,
 ფარეხი დაუშლიათ.
 — ეს ძველი ადარ ვარგია,
 ახალი ხუციათ.
 წამოაქციეს, კალახეს,
 ამ თაგის ბოსტანშიათ.

270

მელიის ხათანგი დაუტეს,
 ძალლი გიებო.

მკვლელები სიზმარი ნახა:
 — წუხელ რა გეებმოდაო?
 ის კი არ იფის მკვდელები.
 ძალლი კაეის გორდაო.
 მოჯამეგირე კაცზანა,
 ორპირი დანა ჭქონდაო;
 დაჯდა, ტყუეუბ დაუწეო:
 იმისი მამა ცხონდაო!
 ეს რომ დიმიტრამ გაიგია,
 ცერტოფით მაღლა ხტოდაო:
 „კაუწურა ჩემი ღოშიოსა,
 ძალღსაც გეღარა სცნობდით?!“

271

ჩემი გამწენი კაუწურა
 ვუწეუბ კარეჭვრელსო,
 უსანუთობას წახულა,
 ჩამოუტდა ცხენისო!

272

სოლი მოუკვდა სულ
დროსა.

ცოლი ამ დროში მომიკვდა, —
კალიობა და რიყეფა;
ობოლი დამარჩ პეტრა,
სულ ენით გასარდელია.
ზურგით აუკიდე ობოლი,
შემოვტარე თეშია,
სიძითა გაბიედა
სულ ჭრელი ამაზეთა.

273

მოშენს თვალი დაუდგა,
პეტას არ ანდო ხარით,
ზღუდრიდან რომ ჩამოვიდა,
ძიხანც იყო მთვრალიო.
შუღამე რომ შეიჭნა,
ტატეს მოჭმარეს ხარით.
მოშენს შეატუბინეს:
„ტატეს მოჭმარეს ხარით!“
მოშენსა სიჭქართათა
საჭურდელ*) სთხლიშ თავით!

274

დათვში დაბეგვი.

მტყვარში დათვი გამოვიდა,
ვერნაკი გადმოიარა და სვე-
ნეთში ჩამოვარდა. აქ რაკი
სოფელია, გვერდი ვერ აუტკია
და დაედუნა ხალხი ჟა ძალლი.
დათვი ხელთუბანში შემოვარ-
და და ვენახებში გაიქცა. აქ,
როცა ერთ ღობეზე უნდა გა-

*) კარების თავთ.

დასულიყო, ამ დროს ქიტესა
შიოშვილი ვაა უანდიდან, უნ-
და დაეჭირა, მაგრამ მოუბრუნ-
და დათვი და რიგიანად დაბე-
გვა. როგორც იყო შერე ერთ-
მა კულბნულმა კაცმა მოკლა:
აი ეს ლექსი:

სუენთიდან დათვი მოდის.
ხელთუბნურს ბუდი ჭკონია,
ციგოს კენახში გადვიდა,
საწელეში მოესვენია.
შატბერანთ კატე მასდევს,
არა სდევს კაცის თურია.
ე ლევიშვილი გაბუა
გაგატად არაფერია,
ბიძისეული თიფი აქვს,
ზალტუბით არის ჭრეფია:
იბის ტუვილად დათურვს,
როგორც საშეაღში ლედეღია
ღმერთით. უშვილე კუღბუნესა.
ჭრისტე, შენ დაეხმარია!
დათვი ხომ იბის მოკეცელა.
ტუვილი არაფერია.

275

ფარჩის კაბა დიეწვა.

დედაშ კაბა შემოვერა,
ზუდ მამიფლო არშიაო.
— აბა, მიზლო, შემომსედე,
როგორ მადგა ტანშიაო?
— თვალი შენცა დაკადეკვა,
შენი კაბის არშიაო!
კაცყარ ხედი, კაცისხდე,
ჩუდე ზანდუკამაო.

ნაპერწყალი ჩაჭედილია
 სახელ-აზღუტაშია,
 დაუწყებ და ბუკნი ვიტირე,
 იმ ოხერ დარბაზშია.
 ჩემმა მასლამ შემამასწრო:
 —რა გატირებს, ხოშია?
 —ის მატირებს, ჩემო მასლო,
 ფარჩის კაბა დამწვია!

276

ჩენი ბატონი გამიწერა,
 ზურგზედ ამვიდა ნაღარა,
 თუ რომ გაწერომა იქნება,
 განა დატეობთა აღარა!

277

მტკედელი, განა რვინისა
 სხილენდი არ გაერევა?
 თუ ბატონი უმის უწერება,
 მიზეზი არ დაეღევა.

278

ქ უ რ დ ი.

ეთერი ბიჭი, შავი ჩონხა,
 გვერდზე ხურამ ნაბდის ქული.
 „შენ თუ ხარ „მირლი სული“,
 მე ვარ შენი ცხენის ქურდი.
 „კალაშნიკი“ რომ შეგქვდი,
 ცხენს გაჭქონდა ბრაგობრუჯი,
 შიგ მუჭინიბეს ეძინა,
 აჭდის ღვინის აფიმული.
 თავის უღვა უხაგირი,
 ზედ გადავლო სამკედური.
 ავიღე და ცხენს დაუადგი,
 მოუჭირე მოსართავი.

უნანგში რომ ფეხი გაუეგ,
 მაშინ ვაგდე ჩემი რუგული.
 რუსის ჯარი გავატარე:
 გვერდზე დაფიხურე ქული.
 ცხენი ათ თუშნად გავუიღე,
 ზატონს დარჩა ცხენის კული“.

279

ქურდობიდან ვერა მოი-
 გო რა.

მეტრელიანთ ცარაა
 შეირეპზე ცხარია,
 კახეთიდან წამოუსხამს
 ასი სული ცხვარია.
 იმასაც რომ არ დასჯერდა,
 მოჭყავს ნიშა ხარია.
 შუა გზაში რომ მოვიდა,
 გამოაჩინქნა თვალია:
 იქ რომ ლეკები შემოხვდნენ,
 შემოაქერქეს ტყვია.
 აქ შინაც რომ ამოვიდა,
 ჭმართებს თუშანი ვალია.
 „რა ვქნა? როგორ გადავიხადო?
 ჩვენ მტერს დაუღვა თვალია“.

280

მე რომ დღეობაში წავუელ,
 უბედურობა ჩემია!
 ამ ატოცულსა ვანოსა
 მოვზარე თეთრი ცხენია,
 ცხენი გავცვალე ცხენსედა,
 სართი ავიღე ბუგრია.

281

კანი და ბისტი *)

კანი და ბისტი დამსხდარან,
 სიტყვას ამბობენ ერთსაო,
 დავლავობს აპირებენ,
 ეხვეწებიან ღმერთსაო:
 „ღმერთო, ხელი მოგვიმართე,
 ჩვენ არ გიმტყუნოთ ესაო!“
 შეიკაცმნენ და მთასდნენ
 უსანთობა დღესაო.
 დარბაზში რომ შეირობინეს,
 დედელსა წააგლებს ხელსაო.
 — დედელო, ხმას ნუ ამოიღებ,
 ხანჯალი გვიდევს გვერდსაო!
 დედამ წუწინი დაიწყო:
 — რას უშფრებიან დედელსაო?
 ერთი იმასაც შემოჭკრეს,
 დაწვებინეს ვენესაო.
 ქვაბები ბევრი ეურა,
 გზასა ვერ აუქცევსაო.
 დაჭულიტეს და გამოზიდეს,
 დააკრეს ცხენის შეკრდსაო.
 ღოკინსა ზიდა დაუწეეს,
 ხალიჩეებსა ჭრელსაო.
 თოთხმეტი თუმანი ჰქონდა
 ჰატარა ეფრემ დედელსაო.
 ისიც ბისტმა ამოიღო,
 კანსა ჩაუდებს ხელსაო:
 — კანო, მაგრა შეინახე,

*) ენენ განთქმული ყაჩაღები იყვნენ, ოსები, რუსებმა გორში ჩამოაღრჩვეს.

ვაძლიოთ ქიზგეებსაო.
 მანათი რომ ქიზგას მივცეთ,
 ის მოგვეხვევა ეუღსაო,
 ძლიან გასუქებულან,
 მკლავები უკავ დევსაო.

282

ბაგა და პატრონი.

დიდ ვენახში მივდიოდი,
 ბართთა და ნიჩბითა,
 გვერდით ბაგამ დამიძახა:
 „მოდი ჩემთან, მე რა გითხრა!
 შენ სსუქი მომიმზადე
 თითო ჟინი თითო ძირსა,
 მეკე მოდი და შენ მნახე
 გაკეთება ჩემი რქისა!
 თავს სწინხელი დამადგი,
 პირი მოუღესე რძითა,
 თადარი კარგი დამიღვი,
 ივეს ორმოცი კოკისა.
 ისეთს დავისხამ მტვერებსა,
 არ ჩავიდეს კოდრის პირსა,
 უცხო და უცხო სტუმრები
 გორაობდენ ცეცხლსა-პირსა!“

283

მურიამ ვენახი შექაძა.

ბატონმა ვენახი მომცა,
 თავს ჰქონდა ბაგა, ველია,
 იმას მარანი ჩაუდგვი,
 თან ჩაუყარე ქვევრია.
 მურია შემომეჩვია
 უომრალი თაგვის ფერია,
 ვენახი სულ ამოგვიგდო,

აკვალეზინა ხელის;
მიველ და ჩემს ძმს ვუთხარი,
ფიტხლავ მოსწევიტა წელია.

284

ვ ე ნ ა ხ ი.

ვაიმე ჩემო ვენახო,
რა თხრილი შემოგდენია!
გცემენ და გირახუნებენ,
ცვარი არ გადმოგდენია.

285

ხ ა რ ე ბ ი.

ჩემი ღვინია ხარები
ღვინით არიან მთვრალეები,
ურემი გადამიბრუნეს,
ქვეშ მომიქცევეს ჭალები,
მეურმე ქვეით გარბოდა,
ხეს შინც მოყვარები.

286

მ ო ყ ვ ა რ ე.

მოყვარე მინდა ასეთი,
ამ სამთარს შამინახოსა,
სადილად ხარი დაშოკლას,
სამხრად მეუღლე ნახოს!

287

(ვარიანტი)

მოყვარე მინდა ასეთი,
ამ სამთარს შამინახოსა,
თრმოცი კოდი ხორბალი
ერთ ღამეს დაშინაუოსა,
სადილად ბუღა კამეჩი,
ვანშად სხვა შამინახოსა.

288

(კიდევ ვარიანტი)

მოყვარე მინდა ასეთი,
ამ სამთარს შამინახოსა,
სადილად ხარი დაშოკლას,
სამხრად მეუღლე ნახოსა,
ვანშად იმისი თავ-ფეხი,
სედ ორი ცხვარი ნახოსა.

289

მოყვარემა მომიტანა
ჩიხს დაღიანდაგული,
მინამ მეცვა, მიხაროდა,
როცა გაცვდა, დადგა გული.

290

ნათლია და ნათლიდედა

ნათლია:

ნათლიდედაო, დედაო,
ჩემთვის რადსა ჰბედაფო?

ნათლიდედა:

— ჭრელ წინდა-შაიჭს მოგიქსოვ,
და ქისს ოქრომეკლასო;
ერთს ვარის მოკართმევ,
დეღლათა გაგერდებო,
დეღალი კვერცხსა დაგიდებო,
სტუმრისთვის მოგინდებო.

291

ნათლიმამა სვინასა
ბეგრი რამ დაჭდო ვალები,
უღელი ხარი მოჭმარა,
უღლივე შვილის დარები,

თრევე მგლებს დაუჭმია,
გამოუნურა კარები *).

292

ლ ა რ ი ბ ე ბ ი

ბერშეული სიძე ვიყავ,
ნიდავ კარი ჰქროდაო,
არცა რა მე მიუტანე,
არცა რა იმით ჰქონდაო,
გამომისტუმრეს მშიური,
იმათი მამა ცხონდაო.

293

მამკლა და ცეცხლი მამიდო
მკლადმა, ნატარში რეულმა,
იმან უარესი მიეო,
ხაში რა ვკვამე სნეულმა.

294

მ დ ი დ ა რ ი

განა არ იცი, ბატონო,
გვერნავი დიდი მთა არი?
ქმა და ძმისწული ცხვარში მყავს,
მოყვამატირე სხვა არი;
სამოცი ძაღლი ცხვარში მყავს,
ზარკის გოშია სხვა არი,
სამოცსა ცხვარსა გაჩუქებ,
მიითამ მუნია თხა არი!

295

მ ო ნ ა დ ი რ ე

ვაჭმე რა ძნელი უოფილა
მონადირისა ცოლობა!

უშალა თბილი ლოკინი,
ჭირხლიან მთასუდ წვალობდა *).

296

ამხანაგმა მომატეუა,

მარტო გამგზავნა ტეეშია,
თითონ ცეცხლა-პირს წამოწვა,
მე კი ავედი წვერშია.
იქ რომ ერთი ტახი ვნახე,
ლურჯი არის და მრეშია,
დაფურქქე და გესროლე,
მოფარტეი დაბლა ფერდშია.
ერთი იმხნაც შემომკრა
ამ დაბლა ბარძაუბშია,
დაღმართი ჩამოვირბინე,
ერთი არ დამიკუნესია.
როდესაც სახლში მოვედი,
ვაიმე, დედავ, კეკუნესია!
— შვილო, დედამ რაღა გიეოს?
ეკ მონადირის წესია!

297

(ვარიანტი)

ამხანაგმა მიდალატა,
მარტო გამგზავნა ტეეშია,
თითონ ცეცხლა-პირს წამოწვა,
მე კი ავედი წვერშია.
გამჩენელს შეგვხვეწე,
თოფსა ვაგოცე დმერთშია,
წამალი გამოეუცვალე,
მაგრა დაფასხი კვესია.
დაფურქქე და გესროლე,
მოფარტეი ორთავ მხრებშია.

*) ან: წინ დაუყარა ძვალები.

*) ან: თოვლიან მთასა რჩეობდა.

ერთი იმანაც გადმოშვებს
იმ სისქე ბარძაყებშია.
დავუქმე და ბუერი ვიტირე,
შიწა ავხიდე ხელშია!

298

წამოვალ სანადიროდა,
გადმომისტეხა შველია,
გამოგებრუნდები, წამოვალ
გაწუწული და სველია.

299

ო ბ ო ლ ი .

ობოფი დავრჩი დედასა,
გამოვუე ქარავანსაო.
ურმის ბოლოზე უჭექი,
ვასხამდი ქალამანსაო,
წადმა-უგუდმა უურიდი,
უგვირდა ქარავანსაო.

300

სასელი გამამიცვალეს,
დამარქვეს ავთანდილაო,
რაღა ახლა მამიტანე,
სად იუაგ აქამდინაო?
სარუხან, მინდა შევაქო,
ვინც არი შენი ნებაო,
შენი სეხნია ჩვენცა გეყავს,
ბანის გვირგვინზე წეებაო,
ღამე გაჭეყუავს მინდორსა,
ნადირი ეტულებოა,
გამეზარება ვენახში,
უურძენით გამოძლებოა,
იმას ხომ აღარ ამბობდა, —
ეს ხატროსს დააკლდებოა.

301

ტინისიდიდან გაიხელ,
გადმოვიარე რეხაო,
იქ რო გამეჩი ვივიდე,
ეინუღზე დამეჩეხაო.

302

ზატარა იუაგ, გავზარდე,
ძუსუ გავოვე სანსლადა,
რა კაი ზნისა შენა ხარ,
შენი აგვანიც დამწვარა!

303

როდის მომიხვალ, სიმინდო,
როდის ჩატვარო ხარშია?
ქალუბის გათხნილი ხარ,
ავდარშია და დარშია.

304

პირი თქვენგან ვქენ სასლამოდ.
გასწურა ის თქვენი მასხადი,
ვინ არის თქვენი მძრახავი,
ის პირქვე დასამარხავი?!

305

შინდისიდან ჩამოვედი,
ჩამოვიარე გორსაო.
ზამთრისა პირი მოსულა,
სახლში მოვრეკავთ დორსაო.
ადექით, აიძალენით,
მოსულა ზამთრის პირია,
შენ „სამოვარი“ დაადგი,
ჩავიტებანურეთ პირია.

306

მიმა და შვილი.

„დავებრდი და შემინახე!“
მიმა ეუბნება შვილსა.

— აქამდინ რომ გინსავდი,
სხელა იცოდი ვენახისა.

— ესელა კიდევ შემიხსენე,
სიმინდს მოკუთონნი ძირსა.

307

სომხები და ქართვე-
ლები.

სომხებსა და ქართველებში
განსხვავება ხომ არ არის,
ვინაც რომ ზირჯვარს დაიწერს,
თათარიც ჩვენი ძმა არის.

308

(ვარიანტი)

ჩვენსა და სომხებზე შუა
განუთფილება რა არი?
თუ კი დაიწერს ზირჯვარსა,
თათარიც ჩვენი ძმა არი.
საცა სოფელში მიხვიდე,
სუეველგან ორი გზა არი.
შუაში არის ხმელეთი,
გარშემო დიდი ზღვა არი.
თუ ქალი გვეტყვის დობას,
ის უკეთესი და არი,
აგრეთი გქონდეს გუნება,
ვით მოწმენდილი მტა არი.

სწავლასზე შეხედულობის გამომხატველი ლექსი.

309

ნ ა ს წ ა ვ ლ ი .

რო დადგება გაზაფხული,
აკვავდება უველა ხილი.
მთა და ველი ამწვანდება,
უველას გაუთბება ძირი.
ფრინველი გალობს ხეზედა,
რაც კი არის ცის ქვეშ სირი.
რას ისწავლის გლეხის შვილი,
ღორებშია გამოზრდილი?

ის დედ-მამა მოვალა,
ვინც რომ შინ გაზარდოს შვილი.
სკოლაში რო შვილს გაზრდიან,
მიეტყვას ჭკვა და ტვინი:
ზოგსა მისცემენ დედლობასა,
სოფლებში ექნება წილი;
ზოგს აფიცრობას მისცემენ,
მხრებზედ გაუნდება ჩინი.
კიდევ რამოდონი მოსდის
ხეშიწიფისგან ჭაშაგირი?!

ლექსები დედაზე და შვილებზე.

310

სალოდათის დედა.

ობოლი შვილი გაზარდე
ცარიელ უბით ქვრივმაო,

წამართვეს, სადღაც კაცზანეს,
გული მატკინა შვილმაო!
იმედი კი მაქვს, მომივა,
თუ არ მომივლა ჭირმაო.

უთხადი არი ქართველი,
რუსებს წაუვა წინაო!

311

დ ე დ ა.

ვაიმე, დედის ამაგს
გერ გადუხდი, რა უუო?!
ზურგს ავიკილო, წავილო*),
გელარც ვერევი, რა ვუო?
დავემხო დედამიწასე,
დაბლა ჭინჭველას ხმა უუო?!

312

ვინა სთქვა წილი არ უდევს,
დედა რა დარდის შვილებსა?!
ცხრა თვეს მუნდლით ატარებს,
შეათეს მოუხშირებსა.

313

არურე, დარეჟანაო,
კარეთ გამოდგი ჟარაო!
შინ რა იტიროს ემაწვილმა,
კარედამ უთხარ „ნანაო“.

314

დედა და შვილი

ჭირი მოტყამოს დედამა,
შვილო, თავშადუდებარო,
დაჭრილო და დაკუწულო,
შე წამად დაუდებარო!

315

ბრძენთა ენასაც არ ძალუძს,
შვილო, ეტ შენი ქებანი;
მადირსოს შენის ცრემლითა

უთუღმა დატირებანი!
როცა შენ გხედავ, გულიდგან
შმორდება მწუხარებანი!

ეელი გაქვს ბროლისა მსგავსი,
სიტევა კრძალვისა, ნებანი;
ჭკუა გაქვს ჯერეთ უმაწვილი,
სულ იცის ჩვენი ნებანი.
დუთის სატრეთო, მოუვისის სატრეთო,
მომწობენ ბრძენთა კრებანი,
ნურავინ მძრასავთ ამისთვის,
შვილობითა ვთქვი ქებანი!

316

ვაიმე, დედავ, გიკვდები,
ვილა გავისხავს ვენახსა?!
დამიხატე ტოლეუბი,
შენდობას ვეტივი ვველასა!

317

ბოზი დედა.

ჩემს მტერსამც გაბოზებია
თავის ალალი დედაო,
დარია, თუ ავდარია,
შალს არ იშორებს ზედაო.
როცა რა სხლარტას გაადენს,
შალს თვალი დაუდგებო.

318

დედამა მტემა ჯოხითა,
გამომავდო კარშიაო,
არც არავერი მაჭამა,
ნურც შემოხვალ სახლშიაო:
რად უცქერი გოგუებსა
როცა მიხვალ გუაშიაო?

*) ან: თავზედ დავისო, ვატარო...

319

დედა ჩემი მარიგებდა:
„სულარ წახვალ ქირაზედა!
ნიშა ხარი გაილახა,
გადაივლის უირაზედა“.

320

ანდრუა დაბერებულა,
ხველას დაფლებს ხელსაო,
ამ დათას რაღა მოსუღია,
დედას აკლექვავს თმებსაო?!

321

კახელა ბიჭის დედაო
შეჰადება გურდღელზედაო.
გასქენ-გამოაქენებს
მთვარიან ღამეზედაო;
გადმოვარდება, გასკდება,
სეიდ შუა ტიჭკარზედაო.

322

საუდრის კარს იყო ყრილობა,
იქ იდგა ქალი და რძალი;

საუდრის იქით გადაიხვედა,
ცრემლი იდგა, როგორც ღვარი.
დედა ჩემი ბანზე იჯდა,
წამოესხა ძველი შალი.
„დედა ჩემო, რა გატირებს?
ჟერ ხომ შე არა ვარ მკვლარი?“

323

ადე, შეიღო ნადირო,
ჭალას ჩინადირო.
მუნს ფოთლიანია,
ძეძვი ეკლიანია.
დაუჭკრიათ ხონობი,
დაუბიათ ჭაჭვითა;
ჭაჭვი აუწვევითა,
ცხრა მთა გადურბენია.
დაუნახავ თამარი,
თამარ ჩემი რძალია.
იმის ქმარი ღაღია,
ღაღზე უარესია,
რკინის დამკვრეტელია,
ოქროს მომკეიელია!

დედინაცვალებე და გერებზე.

324

დედინაცვალი.

ალაღი დედა მამიკვდა,
ღამიჯდა დედინაცვალი;
იმას რომ გერები მოჭევენენ,
თვალში მყარეს ნაცარი.
ავადე ფეტვის მარცვალი,
მამიკვდა დედინაცვალი.

325

შე შენ არას დაგიშვებ,
შენ ჩემო დედინაცვალო!
მინამღი ვიყავ ზატარა,
თვალში ნაცარი მყარა;
გამზარდა და გამათხუა,
ჟურის წერა აღარ მაცალა!

326

გათენებამდე ვიუბნებ,
 არ დაუყენებ ენასა...
 ღმერთმა დაციხსნათ უველანი
 დედინაცვლის ცქერასა,—
 მცირე რამ თუ გააჯაურე,

მამს უზიდავს ენასა.
 მამ ჩემიც მიიუოლა,
 გვერდ-გვერდ დამიწეებს ცქერასა,
 თუ გინდ საქმე არა მჭონდეს,
 გამომიუენებს ძერასა.

დექსები ძმების ურთიერთ შორის დამოკიდებულებაზე.

327

ძ მ ე ბ ი.

ნეტავი ბევრი ძმისსა!
 ცხარე შზე არ დადგება,
 ვერც ანას მტერი ულაშქრებს,
 ვერც ბატონი მიუსტება.

228

ძმა რომ ძმას გაუერება,
 ვეღარ დასდგამს დიდსა ძნასა,
 ვეღარც ბუერსა იმუშავებს,
 ვეღარც მეწევა სხვასა.

329

ძმა რომ გაუერება ძმას,
 ვეღარ დასდგამს დიდსა ძნასა.
 რსადი ეუბნება რსდსა:
 — ანლა დაგიუენებ თვალსა!

330

ვენახში ერთი მსხალი მაქვს,
 იმას მოესსა ფითრია,
 ორი ძმა რომ ერთად იყოს,
 სულ ცალკე-ცალკე აჭვთ ფიჭრია.
 უმცროსი ძმა ასე ამბობს:
 „მე ჩემ ძმას რომ გავეურები,
 ცალკე გავიღებ კარსაო,

მოკეთეს კარგსა ვიშოკი,
 კარგა დაუმარხავ მკვდარსაო!..“
 რო აიკიდებს ხურჯინსა,
 დაიფლის კარი-კარსაო,
 ზოგიერთი ასე იტუვის:
 — დაჭკართ მამაძაღლსაო!

331

ძმაო, რა სჯობდა ძმობასა,
 ერთმანერთისა ემობასა?
 ძმა მაშინ მოგატონდება,
 სამი რო გტემდეს მარტოსა,
 უგანლა იხედებოდე,
 არაფინ მოემატოსა!

332

ძმასა ენაცვლთს მშობილი,
 რო გამამგზანა შინაო,
 მოეკლა ხარი ირემი,
 გზის ჰირსედ დაეწინაო.

333

ჩემმა ძმამ რო საქმე მიუო,
 თავი ძალად შეემოხაკა;
 აღმართზე თოფი ვკსროლეუ,
 თავდაღმართზე გადიბარკლა.

ლექსები გათხოვებზე, ცოლის შერთვაზე, ქორწილზე
და მათ შედეგებზე.

334

თამარ ქალი ქალი,
სიტუვის ქამანდარია.
ადგა, ქვევით წაბანდა,
იქ შეირთო ქმრია,
ისიც რო მჰკლამია,
დსდგომია თვალთა.

335

ქართლელი ქალის ჩი-
ვილი.

ქართლელი ქალი ტირიდა
ქართლის შუა გზასაო:

„დავუარგე წვრილი ობლები,
ვერ გამოვასხი ზღვასაო!
იმისი სული კრულია,
რაც ქალი ენდოს ქმარსაო,
კოსტასა, ამჰარტაუნსა,
უწვერო ვაჟი-კაცსაო!
წუნელი ცისკრით გაიხლათ,
შემოიძახა კარსაო:

ავდექ, ავანთე სანთელი,
ფიცხლავა ვეცი კარსაო.
ოქრისა სკამი მიფართვი:

„დაბანდი, ხოსროს მზესაო!“
— შე ხოსრო-ხუსრო არ ვიცი,
გაგატეხინებ თავსაო!
ჩექმის სხდელათ გაიხლეთ...
ერთი გამარტვა უბასაო.
ავდექ და გამოუდექი

ქართლის შარა-გზასაო;
შუე ვიხედე, მამდედა,
მოაუღებდა სმალსაო.
დაუიროქე და შევთხოვე:
— ნუ მომკლავ, ხოსროს მზესაო!
— შე ხოსრო-ხუსრო არ ვიცი,
გაგატეხინებ თავსაო!
შეგიკვრენ ოთხსა ფიცხლსა,
შეგატვრებენ ზღვასაო!
ინით ნაღები თითები
დაუძინისა ქვასაო;
ინით ნაღები წარბები
კადუჭმია ღამსაო.

ცხრა ნაწნავი გიშრის თმანი
თევზს მიაქვს საზღვართათ!

336

რას შემართლები, ღათანო!¹⁾
შარაზედ გავლისათვისა?
განა სამტეროდ მოვსუღვარ?
— სამოყვროდ — ქალისათვისა.

337

ბერშუელი²⁾ რძალი.

ბერშუელი რძალი ვიყავ,
დავივარცხნი დაღალ-კავსა;
საუდარმი რო წავიდოდი,
ბიჭებს გადავავლე თვალსა.

¹⁾ გვარია კაცისა.

²⁾ სოფელია ქართლში.

რომელიც მიმეწონება,
 იმას გამჯობებინებ ქმარსა.
 მამამთილი მიჰყავრდებს,
 დედამთილი მიქნევს თავსა.
 —ნუ მემუქრი, მამამთილო,
 და ნუ მიქნევ მაგრე თავსა!
 დღეში მუჭა თეთრს მადლევენ, —
 შენ შოგიტან, განა სხვას?
 წლეულ გუთნულს შაკიური,
 სამერმისოდ კაღოს ხარსა.

338

ცოლის შერთვა.

დედა: ქვრივი ეუბნება შვილსა:
 — შვილო, რად არ ექებ ქალსა?
 რატომ არ დაქორწილდები
 და არ გაახარებ სახლსა?

შვილმა გაიგონა დედის სიტყვა
 და ცოლი შეერთა.

დედამ რო ცოლი მითხოვა,
 შავი იყო, არაბს ჰგავდა.
 მე რომ ტყეში წავიდოდი,
 ქათამს მაშინ დაიკლავდა;
 მე რომ ტყიდან მოვიდოდი,
 პირს მაშინდა დაიბანდა.

339

ცოლი და ქმარი.

ცოლი:

რომელ კაცსაც ღმერთი სწუჯდობს,
 ცოლი მიჰყავ ჯვარობასა,

ე სწუჯალი ჩემი ქმარი
 კარზე იხნავს ნათუქარსა!¹⁾

ქმარი:

ვისაც კაცსა ღმერთი სწუჯდობს:
 კარზედ იხნავს ნათუქარსა;
 რომელ კაცსაც ღმერთი რისხავს,
 ცოლი მიჰყავ ჯვარობასა²⁾;
 იმას ზური არ მოუვა,
 ღმერთს დაწუჯებს ჯვარობასა.

340

ქვიანი ცოლი არ
 შენვდა.

სამოცდა სამი ცოლი ჰყავს
 ივანე ქიშპერდიანსა,
 დადის და კადვე დაქვებს
 ცონიერსა და ჰკვიანსა!

341

ღედამთილიც ასეთი უნდა.

დაწნა სოსიკამ კოდორი,
 შემოყარა მანათ,
 ქეთამ რძალი მათყვანა
 შატარა, ჰქვიან ნანათ.

ღედამთილი არიგებს:

— „შვილო, კნაზს დაუჯერე.

ვითამ უოფილა განათ“³⁾!

შატარაღმა უარი სთქვა:

— „არ შეიძლება, არათ

ვიცი, ვანთკა გამიკებს,

ჯობეში უდევს დანათ“.

¹⁾ უნდა ვიცოდეთ, რომ რაც ერთ დღიურ ნათუქარში მოვა, ისე სამი დღის მიწაში არ მოვა.

²⁾ აბა ნათუქარი რო მოსახნავი ჰქონდეს, რა დროს ჯვარობაში წა-

³⁾ ვანა ამ ნანას ქმარს ერქვა.

[სვლაა?

დედამთილი:

— შვილო, ვნიაზი არ მოგწონს
ქეტან ვანასთანაო?
შვილო, რათ გეთაკილება,
მეც ვიფუე მაგისთანაო!
სახლი ამით ავიშენე,
„კრიშა“ რო გადიტანაო;
თუმნიანი ჩამართვა,
ჯიბისკენ გაქანაო,
სამი ჩანახი ღობიო
ოჯახში შაიტანაო;
კაკოლას სამი ჩანახი
ფოხალი¹⁾ გამომდგარაო.

342

პატარა ქმრის პატრონი.

რა გქნა? რა უფო თავსაო?
ამ ჩემს პატარა ქმარსაო?
არცა აქვს შენახვის თავი,
არცა მანებებს თავსაო.
კვირამდი კიდეც მოუცდი,
მერე გავეუბო სხვასაო.

343

სიძე და სიდედრი შეყრილან,
სიძე შეპტრებახებს სიდედრს:

„ნამგალაობა მოვიდა,
ნამგალაობა, ნამჯობა;
წრეენდელ მამითადმია
მკაში ვერავინ მაჯობა!“
სიდედრი: მეჯრუხევიდან გამო-
ემშაკობა და ქაჯობა, [დის
თუ შენ ქრისტიანი იუაჲ,

რატომ ვერავინ გაჯობა?

სიძე: კარებზედ შეშა გიგდია,
უღელი ხარის სათახი...

თუ შენი ქალი კარგია,
გასათხოვარი რად არი?!

სიდედ. დემთმანი ქალაქს ჰყო-
მოგიტანია სათალი, [ფილხარ,
შენ იმნირად გახველებს,
ფილტვი გექნება წამხლარი!

344

სიკოკლე რას უშლის
ქალსა?

სამგორისა მინდორზედა
თეთრი ცხენი მიგოგავდა,
ზედ იჯდა ბიჭი ღამაზი,
უკან მისდევს კოჭლი გოგო.
— „ბიჭო, უკან მოხედე!
სიკოკლეზე რასა მწუნობ,
განა გურდელს მადუნებო?
შვილებსაც კარგა გაგიზიდი,
ერთს არ დაგიზიანებო,
საფეიქროს ჩაუფლებო,
მაქოს გაგუსლიერებო;
ნოსა-მურდინებს მოგიქსოვ;
ფულებს ჩაგჩხრიალებო;
ჯამ-ჭურჭელს კარგა დაგირეცხ;
თაროს დაგიკრიალებო;
ახალფხს კარგს შაგიკერავ;
დილებს დაგიწკრიალებო.
პურსაც მალე გამოგიცხობ,
ჯერს არ დაგიგვიანებო.

¹⁾ ფოხალი—¹/₂ კოლი=4 ჩანახი.

345

ცოლის დარდი.

ქალსა ქმარი მოჰკლამოდა,
ბუღბუღივითა გალობდა¹⁾,
ისე ქმარს არა გლოვობდა,
როგორც შეიდიშს²⁾ ნახობდა!

346

არ არის დასაწუნი,

თუ ვენახი აქვს.

სიღედრო, შავგრემანობით
არ დაიწუნო სიძია, —
სოფელში შიდი, იკითხე:
გძელი ვენახი ვისია?

347

ტერმელაანთ ქორწილი.

ტერმელაანთ ქორწილი ქნეს,
ცხვარი დაკლეს არაბო,
პატარაძლი მოიყვანეს,
ზერტისაკენ გაყარდაო.
დაჩუნილი უკან მისდევს,
შუა გზაში დაყარდაო,
ქს გიგა კი უჩიოდა:
„ქს რა სმეიბი გაყარდაო?“

ცოლები სხვა-და-სხვა ზნისა.

348

ნადარბაზუევის ტირილი
ამოდის ზარის სმაზუდა,

¹⁾ მოსთქვამდაო.

²⁾ წინათ ქალები ფარჩის ნიღ-
ხეებს იცვამდნენ.

მე ბუღბუღები შეგონა,
ქალი ტირიდა ქმარზედა.

349

თავისუფალი ცოლი.

შენ რა გინდა, ჩემო ქმარო,
მე რომ ჩემი მოვიხმარო?
ჩავიცვა და დავიხურო,
ჩემ ტოლებში გავიხარო?

350

ღორმუცელა ცოლი.

იმერულთ მოსაკიდო,
გოდორ-უფრო, კალათაო,
შენ რა ცოლი მოიყვანე
არ გიქებენ თვალათაო;
ქებაში საღებს არ უშეკებდა,
კიდობანში კარაქსაო,
მინდორშია ბაღასსაო,
ორღობეში ტალახსაო.

351

ჩემი გუნებისა არ გამოდგა.

მამა ჩემმა ცოლი შემერთო,
შავი იყო, არაბს გამდა.
მე რო ტყეში წაყვიდოდი,
თავად ქათამს დაიკლავდა;
იქიდან რომ მოვიდოდი,
პირს მაშინდა დაიბანდა¹⁾.

352

(ვარიანტი)

მამა შენმა ცოლი შეგერთო,
შავი იყო, არაბს გამდა,
შენ ცარიელ პურს გაჭმევდა,
თითონ ქათამს დაიკლავდა.

¹⁾ ნახე ღემოთ ლექსი № 338.

იმას შენ რაღაა უნდოდი?
იმას ოცი სხვადა ჰყავდა.

353

ღამიანი ცოლი.

მე ამის მეტი არა ვარ,
არ გაუთლივარ ხუროსა,
ვისაც ღამიანი ცოლი ჰყავს,
ახარებს თავის კუროსა.

354

ილივე პატარა ქმარს
უჩივის.

პატარა პატარძალი ვარ,
შემომპატარეს კერასა,
პატარა ქმარი შამყრია,
გებრადებოდეთ უველას!
კისერი გაჭსწვრილებია,
ე... უგაჟ წიაკელასა,
როცა ლოგინში ჩაწვება,
მამინ მოჰყვება ხეელასა,
გენაცვალეთ, ნუ დამძრასავთ,
რომ დაუჟერო უველასა!

355

ეს პატარა გაათხოვეს.

გემდური, ჩემო დედაო,
რათ გაათხოვე პატარა?
არცა მატქს ოჯახის თავი,
არცა დაწვეები ქმართანა.

356

პ ა ტ ა რ ძ ლ ე ბ ი :

ბ ი ნ ძ უ რ ი .

ზოგიერთა პატარძლსა
კიდევს სჯობს ნეზვი ღორი,

წავა და ლაფში ჩაწვება,
როგორც შენსმირეს ჯორი!

357

ავი პატარძალი.

ავი პატარძლის ეურებას
სხადი სჯობს სხელშიაო!
ქოთანი გადმოებრუნა,
ციცხვი იცემს თავშიაო,
კოფხებს ფერხული დაუბამო
გარეთ დერეჟანშიაო.

358

ავ ც ხ ვ ი რ ა .

ვაი რა ძრიელ ვემდური
ავცხვირა პატარძლსაო!
დილით რო ადრე ადგება,
სომ არ დაიბანს პირსაო,
საჭამანდს გინებით შესდგამს:
,,საჭმელა ძღვეუბისაო!‘‘

359

ეხლანდელი ქალი.

ღმერთმა წმინდად ამოგდოს
ეხლანდელი ქალის რჯული!
სანამ გასათხოვარია,
სახლში არის გაბუტული,
როცა რომ გაათხოვებენ,
მიეტემა დიდი გული.
მაცლს მუგუზადი მიავლო,
ზედ ეტეობა იმის მური,
მამამთილს წვერი ავლიჯა,
— ცუდაა არის გაბურცული!
დედამთილს წიხლ-ჭკუშ წაიგდებს,
აბა ნახეთ იმის ბური!

ვიდობის კლიტე დაადო,
არაფის ატამა ჰური:
„ჩემი ქმრის ტინახულია,
გამაინიჩქნევით ყური.

360

ეს ჩვენებური ჭალები
ქარივით ჩამოჭქრიანო,
დაგვისნდებიან ბატონად,
სახლსაც არ დაგვიგვიანო,
ათათა უმაწოდეს გაგვიჩენენ,
ბუზღუნით გამორდიანო.

361

ერასტინთ გიგას ცოლი
მატა-ბუტა, შლეგეანი,
შეჭამანდი დაგვიქცია
ნიგუზიანი, ზუთიანი;
დედამთილი დაგვიათუქვა,
როგორც ძაღლი ცოფიანი.

362

ზოგიერთი ზატარძალი
წამოწება ძელივითა,
პირზე, საბანს წაიხურავს,
იტყირება მკელივითა.

363

ქელანდელი გოგოები
მალ-მალ იგდესავენ ფერსა,
თითონ იკეთებენ საქმეს
და თითონვე ირთვენ ქმრებსა.
სამთვეს კი კარგათ არიან,
არ ამოიღებენ ხმას.
ლოცინში ქმარს ჩაუწება,
ზუმ-ჩუმაღ იქნევენ უბას:
— კაცო, შენს ძმას გაეყარე,

სულარ აწვევტინებ წელს!
სახლში რა ძრახა დაიკლას,
ტემთთ არა ვნახავ წვენსა.
მხარში კარგათ მოგიდგები
და არ გავადინებ მტერსა,
დიდასა და საღამოსა
ადრიან მოგიტან ჯერსა!

364

კაბდომ იცის სამართალი,
მალაღ-დაბაღს გაასწორებს,
ზატარძალი ძრახებს დასწველს;
ზბორებს ვილა დააშორებს?
დედამთილს მუშტის გაარტყამს,
გოგონასვით გააგორებს.
მამამთილი ამას ამბობს:
„ამ გიჟს რაღა მამშორებს?“

365

ახალი ზატარძალი ვარ,
საქმე ვერ მომიგონია,
სახლაც რა დასაგველი მაქვს.
ცოცხი ვერ მომიპოვნია,
ადგილზე ცოში მოვზიდე:
ყარცლი ვერ მომიგონია.

366

(ვარიანტი)

ახალი ზატარძალი ვარ,
საქმე ვერ მომიგონია,
სახლი ჩაქილთ დაგვავე;
ცოცხი ვერ მომიგონია.

367

ენაცვადეს დედამთილი,
რძალი რა ადრე ხდესო,

სახლი კოსტად დაეგოს,
თაროს ნათელი ადგოს!

368

უფლისციხურ ჰატარძლას
წველა შეედელებინა,
ისეგ თითონ შეეშაშა,
გულარ მოენელებინა,
კერას უკან წამეკუსა,
ცმცხლი დაენელებინა,
მამამთილის ტუფი კგლო,
ისიც დაესველებინა.

369

რძალი და დედამთილი.

— ჰატარა რძალო! ჰატარძალო!
— ბატონო! ბატონო! [ძხუე]
— ქათმებს დაუძხუე! ქათმებს დაუ-
რძალი უძახის ქათმებს:
ძია! ძია-ძია-ძია!

ჭუჭუ-ჭუჭუ, ჭუჭუ-ჭუჭუ!

დედამთილს:

— დაუძხუე, დედამთილო,
დაუძხუე, დაუძხუე!
დედამთილო, აქ არ არი:
თეთრ-ქოჩოკა, ხაცარა,
აქ არ არის დედამთილო,
ტურამ ცაცანცაღა.

(ჩუმად):

— რაკი დედამთილი ხარ,
ღმერთმა არ დაგაცაღა!
— ჰატარძალო! ჰატარძალო!
— ბატონო! ბატონო! [ძხუე]
— ქათმებს დაუძხუე! ქათმებს დაუ-

— დაუძხუე, დედამთილო, დაუძხუე!
აქ არ არის, დედამთილო,
აქ არ არის! აქ არ არის!

დაკარგულან, დედამთილო, დაკარ-
გადასულან ხნულშია! [გულან,
(ჩუმად):

— შაგო ძაღლო, შენ ჩაკედი
ჩემ დედამთილს სულშია!

— ჰატარძალო! ჰატარძალო!
— ბატონო! ბატონო! [ძხუე]
— ქათმებს დაუძხუე, ქათმებს დაუ-
— დაუძხუე, დედამთილო, დაუძხუე!

სთელის:

ერთი, ორი, სამი, ოთხი,
ხუთი, ექვსი, შვიდი, რვა,
ცხრა და ათი... შეუერთშეტე
დაკარგულა, დედამთილო, დაკარგუ-
აქ არ არის, აქ არ არის! [ღა.
წაუღია ძერასა.

ღმერთო როდის მოვრჩები
დედამთილის ქცურას!

დედამთილი:

ავი ჰატარძლის უოლას
სახლი სჯობს სახლშიაო!
ქოთანნი წამოქცეულა,
ციცხვი იცემს თაგშიაო,
ჯამებს თერხული დაუბამთ
კარეა დერეფანშიაო,
ამისთანა ჰატარძლას
დიდი კეტი თაგშიაო¹⁾!

¹⁾ ნახე ზემოთ № 357.

370

რძალ-დედამთილის ჩხუბი.

უფლისციხიდან წამოკვლ,
გადმოვიანე კარზედა,
რძალ-დედამთილი ჩხუბობდა
ახლად შედევებილ დოზედა.
რძალმა აჯობა დედამთილს,
თავი უხალა ბოძებდა.

371

მამამთილი და რძალი.

მამამთილი: მე რომ ხარკები
მან დამადო ვალებიო, [ვიუიდე,
სამი ერთად არა დიდნენ
თახეყელი ქალებიო!

რძალი: ახალი უბე შეგკარი,
ბაურბიე ქალებიო,
გასამინჯათ რომ მოხვედი,
ზედ არ გეხს თვალბიო?!

372

ბაღკონზე გადმომდგარიყო
თვალ-ყუყუნა თეთრი ქალი:
ხელს მიქნევს — „ჩემთან წამოდი,
შინ არ არი ჩემი ქმარი!
ცინის სასუნებლად გგზანი,
თავზედ დაეცა ქვანიო,
მასხარბელი მოვიდა:
ქალო, მოგიკვდა ქმარიო!
სამასხარობლო გავიდე
სამასი სული ცხვარიო,
იმასც არ დაგჯერე,
ფეხით გავგვარე ხარიო“.

373

კავკავაძიანთ ქალი.

მე ვარ ქალი — ქვეყნის თვალი,
კრიგოლ ჭვავადის ქალი.
საუღარში რომ წამოიფანეს,
ბიჭებს დარჩათ ჩემსკენ თვალი.
ხამოდქით, თავადებო,
დამანახვეთ საუღარის კარი!
ვესევი ქრისტე დემეტოს,
რომ მამიკლას ჩემი ქმარი;
მას შავწირო უღლათ ხარი.
თუ ამას არ დამჯერდება,
ზედ დაუდო თეთრი მცხვარი,
სვიმონ დედელი დავაბატიყო,
მას მოუჭრა ბეჭი-მხარი!

374

ქალი ქმრის დაწუნებული
სამშობლოს მიშავდებოდა,
მიდის და ფეხი უკან აქვს,
თან ჰირი უშავდებოდა.

375

სიძე და სიდედარი.

სიძის შავკრემანობა
სიდედრს უშიშდა, ნანობდა.
ქალი ცხენს უჯდა, მიჭვეანდა,
მიჭვეანდა — რაღას ნანობდა?
— სიძე ბაღში მიბძანდებდა,
მიხედ-მოხედვის ჭირიმი,
წელში ტამბახა უხდებდა,
გმირი ბეჭების ჭირიმი!
თავზედ ქოჩორი გადაჭდულს,
მწყაზარი შუბლის ჭირიმი!

376

სიდედრმა უთხრა სიძეს:
— ჩემის ხელიდან გამოფა
ემშაკობა და ქაჯობა.
— შენმა მზემ, ჩემო სიდედრო,
მკაში ვერავინ მაჯობა!

377

სიძისა შავგერმანობა
სიდედრს უძიძილა, ნანობდა,
ის არ იცოდა, თუ სიძე
უფრო მეტადაც ნანობდა.

378

ყოჩალი პატარძალი.

გარეჯვრიდან *) გამოკვთხოვდი
კონტა ქალი მეო,
წარბი წვრილათ შევიდეგე,
ფერი ვიჭარბუო.
შუა გზაში რამ მოველი,
ვაშლი გაუბიჩუო,
მურციანა მომძახიან:
„ქალ, დაგვიცადუო!“
მე იმათი ღამარაკი
ვერათ მივიდეო.
დედაბოძს შემომატარეს,
ჯამი გატეხუო;
მზარეულს წინელი ჩავუცვი:
ჩამა აიდეო!
დედამთილი ვჯობხე-ვჯობხე,
მუღიც ვიფურინუო.
მაწელი კარებს ეფარება:

*) სოფელია ქართლში, გორს ხე-
მოთ 7 ვერს.

„ღმერთო, გადავრჩეო!“
საყდარში რამ წამიეგანეს,
ჩქარა ვიარეო,
მდედეღეს კურთხეული*) წაყართვი,
თავში ვაწეიტეო.

379

გონჯი სარძლო.

ქალის სათხოვრათ წავუდიო
მე და ივანე კავთელი:
ქალი შორიდან გვიჩვენეს,
კოჭლი იუო და აფუერი.
შექნა სანუფომ კანკალი:
— ცუცხლი ამინთეთ, გავთბები,
თუ ებ ჩემი წერა იუოს,
აქვე თავი მამჭერთ!
მივართვით ღუდეღეს სწორავი,
ხატებს აფუნთეთ სანთელი.
არ აკვცდა მინც ის ქალი,
ქრთაში დავხარჯუთ იმტელი.

380

(გარიანტი)

ქალაქიდგან წამოვედიო
მე და ივანე კავთელი,
ქალი გვიჩვენეს ტანწვრილი,
უფითელი იუო, — ამთერი.
სასიძომ რამ დანახა:
— ცუცხლი დამინთეთ, გავთბები!
თუ ეს ჩემი წერა იუოს,
ფიცხლავე თავი მამჭერთ!

381

რთველიაშვილი ურემს აკეთებს,
დასსა ზეწარ-ჭაღები,

*) „კურთხეული“.

ქალის კასპინჯად იყავ,
ზედ არ გკისხ თვალები?!

382

აი ჩვენო რძალო,
უნანურო მკვდარო!
საით მიგაქანებენ?

—სიონის კარსა.
—სიონი რომ შინ არ არი,
ვინ გაგიღებს კარსა?
—ჩემი მამამთ-დედამთილი
ბოსტანშია ფლავსო,
ზედ კანაფი ამოსულა:
ვარდის ფრათა სჩანსო.

ქ ა ლ ე ბ ზ ე .

383

მცხეთას ერთი ქალი იყო,
სახელად ერქვა ღველაო.
თორმეტი მჭადი შეტყამა,
ათი ქოთანნი წველაო,
კერას უკან წამაფსა,
ნაცარი დასველაო.
ერთი სწული თჯახნი
სუ იმან დახელაო.

384

ქ ა ლ ე ბ ი .

ამ ჩვენებიანთ ქალსაო
თვალები უკავს ცხვარსაო!
ჩამაივლიდა წყაროზედ,
კოკას გაიდებს მხარსაო;
ამოივლის და ჩაივლის,
ბიჭებს მთავლებს თვალსაო:
—ლამის მე ისე დავბერდე,
რო ვერ ვეღირსო ქმარსაო,
თუ დედამ არ მიწატრონა,
ძალათ მოვიკლამ თავსაო!

385

ქალმა თქვა ზირმა ნათელმა:
„ბედსა არ დავიპარკამო,
წავალ, დავუღებო წელის ჰირსა,
საყელს დავიპარკამო.

386

აღალმე, გამათხრებენ!
დალაღმე, წამიყვანენ!
წითელ კახას ჩამაცმევენ,
საყდარში შემოიყვანენ!

387

ქალმა თქვა: ჰატარა ბიჭმა
გამიტყუილა გზაზეო,
ნეტავი არ გაველოდი,
რა ცუდი რამე ვნახეო!

388

გუდამურელ ზადიკას
ერთი კარგი ქალი ჰყავსა,
საჩოხეს და სანერანგეს
სულ ერთ ღამეს დაართავსა!

389

ქალი რო ავად გახდება,
წაიყვანენ არბოსაო,

ერთს მანინც შიკუნტრუშეს,
თუ სრულად არა არგოს-რათ.

390

კასათხფარი ქალი ვარ,
ღობუხედ დავიღაჯები.
თუ კი არ გამათხოვებენ,
რადხედ გავისარჯები!

391

ნამოვიარე ალებსა,
ვეგრხული ებათ ქალებსა.
ღაგჟექ და ეური ღაუბდე,
ქურდობა დამბარალესა,
ანტეშუში მიახარეს,
ჯიბეში დამალესა.

392

არეულთა შეიქმნა,
არსად დადება ხილისა,
ღამაზმა არ დავისლა,
ხელხედ დადება ინისა.

393

ქალი ტირიდა ანათ,
ხუშური ცრემლი ვარათ:
გვირგვინის ქმარი გაუშვი,
მხარხედ გაუდე ჩალათ.

394

ქალო, თავს ნუ გამოიდებ!
დასჯერდი რაც რამ ღონება,
ქერი-პური თქვენ ბეფრი გაქვთ,
წმინდა არც იმათ ჭქონია.

395

ღამაზო ზატარა გოგო,
დაურჩი დედაშენსათ!

საქმე რთ არა გქონდეს-რა,
ამთირბენდე ჩვენსათ.

396

ანანურისა ციხესა
თითით უთხრიან ძირსათ,
ღამაზსა გამოიყვანენ,
ცრემლით დაჭბანენ ზირსათ.

397

ზატარა გოგო ვიყიდე,
ორი შაური მივეცი,
ღაგჟექ და მერე ვიტირე,
თავში მუშტები ვიცი.

398

კალიები რომ მოვიდენ,
წითლად ღებენ მინდვრებსა...
ქალები დამზდებიან,
მოატყუებენ ბიჭებსა.

499

ქართლელი ქალი.
ქართლელი ქალი შვირთე,
წამოვიყვანე ტივითა,
სამი წელიწადი მუგდა,
მერე მომიკვდა ტირითა.
განა ტირილით დავმარხე?—
ქამანჩიას და სტვირითა.

400

კამეჩები დამხობცნენ,
ეხლა ვიყიდე ხარები,
ბიჭებს არ ერიდებიან
ეს ეხლანდელი ქალები.

401

ახლდაბას დგას საუღარი,
უფლისციხეს ზღაზია,

შამაქდელი რუსის გოგო
ტურფა და ლამაზია.

402

ბგერ მოღის თამარიო,
შემოუკრავ ქაშარიო,
ცოტათი შეგვრემანია,
თორემ უცხო რამ არიო.

403

ქალი ვიყავ ქართლისათ,
დედა შეყნდა მართლისათ,
ახა შეტი რაღა გინდა,
გამოთქმისა კარგისათ.

ღვდღეებზე და ტერტრებზე:

405

მღვდელთა, დარეკე ზარები,
დაიკვნად მოკვებარები,
„მამო ჩვენოს“ ვისწავლი,
კეთილად მოკვებარები.

406

შეწუღოვი ჩვენი ღვდღელი
ტანში არის ცოტა სქელი,
სანამ ტახტას აკურთხებდა,
მანამ მოისფარა წვერი.

407

სადაური სად მოგვდება,
სად უთხრანს სამარესა?
ტერტრას ცემით მოუკლავ
ამირანთ ბაბაღესა.

404

მთიულის ქალი.

მთიულის ქალი ვითხოვე
ბრიუვი და გაუზღელია,
საში სარტუელი ვუვიდე,
მეოთხე ჭიაფურია.
წვერი-წვერ გადავაკერე,
კიდეჲ არ შემოსწვდენია.
იმის გადმოუვანაზედა
ცხენსა მოკვიწვდა წელია.
წინ საქრით გადმოგვეკება
ბებერი დედა ჩემია,
იშას ცხვირი მოაკვნიტა,
მოუგვდა გამამცემია!

408

დილა იყო და ციოდა,
ტერტრას წვერი სცვიოდა.

409

უფლისციხური ტერტრას
მადლა გამორბის სერ-სერას,
ნაუიდი ფიჩხი დამიწვა,
არ შემარჩინა კბწვერას.

410

ტერტრას ცოლი ელია,
პერანგი ჰქონდა ძველია,
აიღო და გადააგდო,
— ე რაღა ჩასაცმელია!

411

ხუცესმა უთხრა ხუცესსა,
აღაში არის რუსეთსა;

მე წასვლა არ შეზარება,
თუ გამიძღობენ მუცელსა.

412

რუისში ერთი ღვდელია,
ბებერ თხას უცაჲ წვერია,
ბებერი შილაფულავი ჭამა,
ამიოზუნზლა წვერია.

413

ლევანაშვილი ხუცესი
მე როდი მეხუცებათ,
საუდარში აღარვინ დადის,
„ქალებს ელაქუცებათ“.

414

ზემო-ქართლელი ხუცესი
გადაიპარა უურძენში;
გამაძღარეთო უურძნითა,
ატამს იყრიდა უბეში.

415

ღვდელი ებიბლაშვილი
ესლა სიკეთის დროს არი.
მღვდელი ჰკითხავდა ერის კაცს:
„ესლა აღდგომა როს არი?“

416

უფლის ციხურ ტერტურასა
მოკუპარა ნამკალით:

- თუ რომ გაიგებს ვინმეო,
სიცილი და კარგარით,
თუ არავინ გაიგებსო,
არის კარგი ნამკალით!

317

მღვდელს ღიაკენად მივებარე,
გერ მასწავლა ანა-ბანა,
ამ ზატარა ჩემმა სტვირმა

მთა და ბარი დამატარა.
ოხრად დარჩეს ციებაი,
მკათაფეში შემუყარა;
სასიკვდილოდ გამიშეტა,
ჩვენი ღვდელი გახანრა.
ეს ჩვენი ღვდელი კაცანა
თავჭეჲ ჩამორბის ჩქარ-ჩქარა.

ეკითხებოდა ქალებს,
მესტვირე ხომ არ მომკვლარა?
მე კი ღმერთმა დამიფარა,
საწული კი გადიცვალა.

418

ღიაკენას და ხუცესსა
გველი ჩაუძვრეს მუცელსა!

419

ტერტერა და ვანუა *).

მოლა და კიდეუ ისა ვთქვასა,
რაც რომ ჩვენ გამოგვადგება.
მამაძალი ჩვენი ღვდელი
წირვაზე ადრე დადგება.
როცა რომ შინისკენ წაგა,
ვანუა გზაში დაჭხვდება:
ჯერ ხომ ხელით წვერს დაუჭერს,
ცხენიდან გადმობძანდება;

*) ეს ვანუა სოფ. გარეჯვარში
სცხოვრობს, მეზურიშვილია გვა-
რად, სომეხი, დიდი მოღვწე. ამაჲ
ჩამაწერიანა 70 ლექსი, რა ვიცო,
თითონ იგონებდა, თუ ნასწავლი
ჰქონდა, როგორც სთქვებს, სულ
იმის ლექსებია. თან ახლებსაც
იგონებდა, თან მღეროდა. წიგნი
არ იცის. შუახნის კაცია.

ჯერ კაი მუშტებს დაარტყამს,
 მერე წიხლებით შესდგება.
 ეს ხომ ტყუილი არ არი,
 სულ მართლად გამომადგება.
 თუ რომ ის გორში მიჩივლებს,
 ვანოც ქუდ-მოხდილ ბძანდება.
 დემეტრისი ისე დაწვეული,
 სახლში ცოლ-შვილით გასწვდება.
 ისიც ამ ჩემი ცოლითა
 კარშიამც გამოვარდება.
 ის რომ იქ მინდვრად წავიდეს,
 თორმეტი შტკელი დაჭვდება.
 ზოგმა წვეკი დაუჭირა,
 ზოგი ფეხებში ვარდება,
 ზოგი აქეთ დანარაკობს:
 „ეს ხომ ჩვენ ხელში ბძანდება,
 ჩქარა შევჭამოთ, ხორაკი
 ორი დღის შემდეგ წახდება“.
 ზოგი რა ხელა შიირთმეფს,
 ზოგს სინქარით უელზედ ადგება.
 არშაკოს შვილი გამორბის,
 აქ მამაჩემი თავდება,
 დაინუეს ანაფორასა,
 ისიც უირახედ დადგება.
 ის მამაძალი მეთათუე
 იმ მგლენს ი გზაში დახვდება,
 იმასაც ჩემი ცოლითა
 ჩანმახი ჩაუფანდება.
 ნავეერჩხალი რა დაადოს,
 მისთვისაც არ გაუვარდება!

420

მამაძალი ჩვენი ღვდელი
 ფინთათ ატმაცუნებს წვერსა,

საცა ტაბლას დაინახავს,
 იქით მიასწენებს ცხენსა.
 ხორაკს ხურჯინში ჩააწეობს,
 ქოთანში ჩასახამს წვერსა.
 დასწერავს ფაღმეფ ქადაგდსა,
 აღარ მოაწერავს ხელსა.
 ეს რომ ვანუამ კაიგო,
 ჯავრით ელდა გაუზნდესა.
 — შენ ვანუა, რათა დარდობ?
 იმ ღვდელს კიდეუ ნახავ ჩვენსა.
 ცხენი კარებზე დაბა,
 შიშით გელარ აჭმევის ქერსა.
 დიაკვანი უკან მოსდევს,
 შორიდგანზე ჰქარგავს თერსა.
 — თუ ეტ სჯიმე გაფალშივდეს,
 ჩემს ქალს მოგცემ დანარჩენსა,
 წადი, ამბავი წაუღე
 მამასა და ღვდა შენსა!
 ჩვენი ტურტურა მობძანდეს,
 ცხენსა ქერი დაუფაროთ,
 „ზრდისაზოჩკები“ გახვადოთ,
 ალაგობრივ შეუუნახოთ,
 ჯერ კარგა ღვინით დაფაროთ,
 მერე გარეთ გავატაროთ.
 ჩვენი ტურტურა რომ მოკვდეს,
 ცხარე ცრემლი დაფაროთ.
 შაბათ დილით ადრე მოკვდეს,
 კვირა დილით მივაზაროთ.
 სუ ჩვენმა მრეფლმა ვიტიროთ,
 ქართველი არ მივაკაროთ!
 — ფოფოლიავ, ნუ იტირებ,
 ღვდელი კარგა დავიმარნეთ,
 თუ ის კიდეუ ზეზე ადგეს,

კარეჯვარი დაკვიბარეთ,
 ვარაული დავუკნეთ,
 ეგლესიას მივაბარეთ,
 სუ ჩვენმა მრეველმა ვიტირეთ,
 ქართველი არ მივაკარეთ!

421

ჩვენი ღვდელი სულის მტერი,
 სუსუნაკი, ტაბლის მტერი,
 სხნამ კარკოტს აკურთხებდა,
 ცხრაჯერ მიატანა ხელი.

422

ამოწვევტა ვის მიეცეს?
 — დააკვანსა და ღვდელსაო...
 ჯერ ჭინხული წამართვა,
 მერე აგრავებს ბესესაო.
 — გებრადებოდეს ღარიბი,
 ღვდელთ, რათ ართმევ ბეგრსაო?
 — მდიდარი კაცი მიჩივლებს,
 დამკლევჯავენ წვერსაო,
 მაგ შენი სიღარიბითა
 ვერსად გაიგნებ გზებსაო,
 თუ წმინდა. ჰურს არ ამიწყაფ,
 რად დაგჯერდები ქერსაო?!
 დააკვანს რაზელ უწერება,

აგინუსს მამის ეგლესა?
 — შენ წილი აღარ გერკება,
 რამ არ იკიდებ ბეგრსაო.

423

ვანადელია, დელია!
 ეს ქოლოთელი ღვდელია,
 ბებერ თხს უგავ წვერია!
 დეესეტება ტაბლებზე,
 სდაც მსუქანი წვერია!
 ისე შეჭამა ტაბლები,
 სულ მოითხუნა წვერია!
 დააკვანი წვეწოდა,
 ცემით მოსწვევტა წელია.
 ტარასტა კარში გამობისი,
 ვაი, შიში რა ძხელია!
 ბებრები შიგნით ელიან,
 სხნალები სახნთებია.
 სანცხელური ძირსა გლია,
 სკამელიც სასამელია.
 ფანჯარა გაუტეხათ,
 ბუზები შემომდგერიან.
 კოდოები ჩაფრენიდან,
 ქალაღებში განვეულან!

მ ა მ ა ს ა ხ ლ ი ს ჯ ე .

424

ახალმა მამასხლისმა
 ეხლაჲ აგვავსო ვალითა,
 რამწამს ეს ხარჯი მოვიდა,
 ქალაღი წერა კალმითა.
 „ქანცეფარაიში“ დასხდნენ,

ფული შეჭამეს მალკითა.
 მდიდარს კაცს ვერას რჩებინ,
 ღარიბს ართმევენ ძალითა.
 მთავრობას გამოვეტხადებთ:
 „ეხლაჲ აგვავსეს ვალითა“.
 ეს რომ ხეშიფიფემ გაიგოს,

წვერს ჩამოჰმარსავს დანითა,
იმით ციმბირში გაგზავნის
სამ-სამი წლობის ვადითა.

425

მამასხლისის მუშასა
სიმშილით არა უშავს-რა.

426

ამ ჩვენს მამასხლისსა
ძალი დავარქვით ტურია,
ნახნაფ-ნათესი გაუწედა,
არ მოუვიდა ჰურია.
სხვებმა რომ კალო შეაბეს,
იმას უსქდება გულია,
როდესაც გადაიცვალოს,
ძალი დაუკლავთ შურია!

427

ეს ჩვენი მამასხლი
განებით არის სრულია:

სოფელში არ დაუენა
მეწვერიდმანუ და ურია;
ბეგრები შემოგვაწერა,
სამჯერ გაწერა ფულია.

428

სულია-მამასხლისი
მოკვიხტებიან ბანზელა.
ღმერთმანი, იმათ შიშითა
გერ გამოვდივართ კარზედა-
—თუ შენ არ ცდი კანონი,
მე დაგაუენებ გზაზედა,
აკვილებთ კაი კოკებსა,
ეხლავე გაგზავნით წულზედა.

429

მამასხლისის კატასა
ფეხი დასწვია საწყადას;
სულიეუბი მორბიან,
წულულზე აურთან წამადას.

თავადი, აზნაური, ბატონი.

430

ამილახერიანთ ყმა.

ვაი და ვაი ვასაო,
ამილახერიანთ უმასაო,
წაჰკიდებენ ქვასაო,
დაატხებენ „დაჭსაო!“

431

ამილახერიანთ მამულში.
ამილახერიანთ მომასწრეს,
წელი მომწუვიტეს ცემითა,
შავთუაღა ცხვარი წამართვეს,
თუადი ამეგსო ცრემლითა.

432

ამილახერიანთ ნანა.

ნანა, ამილახვართ,
მტრისა ისარ-ლახვართ!
დედ-მამისთვინ ია ხარ,
მტრისა ისარ-ლახვართ!

433

ამილახვარი მეწვია,
სამზადისეუბი მზა იყო,
კარის ვენახი იქვე მაქვს,
მარანი ქვევრით მზა იყო,
თონლი ერთ ღუკმათ შატამა,
იმისთვინ აბა რა იყო?!

534

ამიღასკარის უმობითა
 ჰური ვერ დავდგი გოდრითა,
 ვერც კავიტანე გუთანია,
 ვერც კალე ვლექე მოზვერთა!

435

აზნაურ ი.

არა ქვეყნას არ არის,
 რაც ტუფიას აზნაურია,
 ქუდი გვერდზე დახურავ,
 რასტომისი აქვს გულია.

436

მიყვარდა აზნაურობა,
 გადაბრუნება ქულისა,
 ბაზარში გავლა-გამოვლა,
 გადავიღება ჩხუბისა.

437

აზნაურის მუცელი.

მუცელი აზნაურისა
 ადლი და ნახევარია,
 საწყალი გლეხი-კაცისა
 არც იმის ნახევარია.

438

აქამდი აზნაურები
 უწრუწუნებდენ ქორებსა,
 ესდა იმათი შვილები
 უკან დასდევენ ღორებსა.

439

არი შური არა მაქვს,
 რომ ვაწირვინო დვდექსაო!
 აზნაური და თავადი
 სულ გადავყარე კლდექსაო,
 იმათი ცოლი და შვილი

სულ დავატანე მკელსაო,
 იმათი სახსენებელი
 ამოიწვიტოს დესაო!

440

შატბერაშვილები *)

ბიჭებო შატბერანთო,
 უმისა ხორცის მჭამლებო,
 კაცისა გაუტანლებო!

441

თოვლო, ითოვლე; ითოვლე,
 ჩამოდი ფარტენ-ფარტენა,
 კორინთლიანო გაფთხილდით,
 თორემ მოვიდა ჰანტელა!

442

ციციაანთ სუფრა შერცხვებს,
 ვაჟახიანთ გაღობაო;
 კარებაშდინ არ მიგვეება
 თარხნიანთ წყალობაო!

443

საწყალი აზნაურები.

აზნაური გადარბობა,
 დავითს დაუწყო დავაო;
 მისეილმა იაშვილმა
 ტულში დაიჭა დანაო;
 არი დღის მამული ქქინდა,
 ვეღარ აიღო დალაო,
 ადგა და ისიც გაუიდა,
 თული ვერ ჩაიბარაო.

444

ბატონ-ყმობის შედეგი.

ჭოდელია, ჭოდელია,
 ეს როგორი სოფელია?!

*) ს. სვენეთში ცხოვრობენ, აზნაურები.

ნახევარი ქერივი არის,
 ნახევარი თბოლია.
 თოვლს დასდებს, აღარ აიღებს,
 ბატონის უმთბა ძნელია!

445

ბ ა ტ ო ნ ი .

დასაქტვევი შებატონე
 ჩამოივლის ვარინსა,
 წიკობას აუუენებს
 ქათამსა და ვარინსა!

446

დასაქტვევი მახბელი
 კამეჩების ჰატრონია,
 ერთსა ისეთს შემოგიტეკს,
 თითქო ჩვენი ბატონია!

447

ცოცხელი ზაქარიას,
 დმერთო, შენ მიე ზარალი!
 ცოლ-მეილი ამოუწევიტე,
 თავს დაწვინე მარანი!

448

ბატონ-უმთბა კადავარდა,
 გლეხო კაცო, კაიხარე,
 აზნაურო და თავადო,
 თავში კოხი-ქვა იხალე!

449

კამეჩების არტალო,
 საკინაზო გამხდარაო,
 ბატონ-უმთბა კადავარდა,
 სამოგარი ჩამქრალაო.

450

ორი ბატონის უმა ვიყავ,
 ხან ისა მცემდა, ხან ისა,

ორივ ერთ დღეს დაიხატენი.
 ხან ის ვიტორე, ხან ისა.

451

მოდი, მოუსვი კუდსაო*),
 ბატონი მოგვემს პურსაო,
 მოგვემს და ისევ წაკვართმეკს.
 ნუ დაგაკლდება გუდსაო.

452

პაპაშვილო პაპუნა,
 მაგრე რამ დაკაბუნა?
 — ამღენმა აღმართ-დადმართმა.

წელი მამწევიტა გუდამა!
 პური ბატონმა წამართვა,
 — შენ მჭადი ჭამე მუდამა!

453

თავადმა და აზნაურმა
 თვითონ დაიწეეს ჰლანები,
 ხემწიფემ ქალაღლი მისცა,
 გზაზედ გაუბა ღარები.
 ქალაქში რკინა უფიდა,
 გამოუგზანა ბარები.
 — შენი ჭირიმი, ხემწიფევი,
 არა გვეყვს ბეგრის ხარები!
 რთცა ქალაღლი მთვიდა,
 მაშინ დაგვიდგა თვალები.
 სახლში ცეცხლს ვეღარ ავანოქით,
 გამოგვეხურა კარები.
 ჩვენ ცოლებს ვერ შევიხანავთ.
 ტუულიად ვევეართ ქმარები.
 უფალო, შენ შეგვეწიე,
 დმერთო, შენ დაგვეხმარები!

*) მეორე ვარ.:

ჩვენ სიღარიბე რას გვიზამს,
 ბატონი მოგვეცემს პურსაო.

454

ქალეობ: ქალბატონებო,
უნდა წახვიდეთ როლესა!

თქვენი ჰატარა ბებელა
უნდა ვადვენთო ღორებსა.

საქართველთს სხვა-და-სხვა კუთხის მცხოვრებთა
დამახასიათებელი ლექსები.

455

გაბუნია და იმერელი¹⁾.

იმერელი: შე ქურდობა არ ვი-
შენ მასწავლე, გაბუნია! [ცოდი,
ღალა-კულუხი შესტამე
ერთიან ხანდაკურია.

შენ ისე სტუეო ჩვენთანა,
როგორც უფალთან ურია!

გაბუნია: რატველი ხარ, იმე-
არ შეჩება არავისა, [რელი
სიცრუე და ორპირობა
არ შეჩება არავისა.

ნეტა თავს როგორ გაუადრებ

მაგ უნიუხო იმურელსა?!

ტან-ჩახვეწილო რატველო,

კაცათა გამოგეუფანე,

იმურეთიდან კადმოხველ,

ხუთ მარხილად დავიკუნე,

ხუთი ღარი მოკაბარე,

იმათ მწეემსად დავაუენე,
დასცხერი სიბოროტისგან,
კარგი არა დამყარე!

456

შენ ბიჭო, ხალციხელო,

რად დავძლევ ნადირობას?

წამოხვალ სანადიროდა,

გადაგისტება შეუდია,

შინ წახვალ გაცრუებული

გაწუწვილი და სვედია.

457

ზემო-ქართლელი ფურჩხა

ცხეთას ჩავარდა წყალშია;

იზოფენეს, გამოათრიეს,

მჭადი ეჩარა ებაშია.

458

(ვარიანტი)

ცხინვალთან კაცი ჩავარდა¹⁾,

იზოფენეს ხილისთავშია.

ესიეს, გამოიძიეს,

— ეს სადაური კაცი?

იმითი იცნეს ქართლელი,

მჭადი ეჩარა ებაშია.

¹⁾ ეს გაბუნია ჩვენი ნიჭიერი მსახიობის მამა იყო. ეს ლექსი და კიდევ რამდენიმე სხვა „ქრუხი და ძერა“, „მელია და ძერა“ 85 წლის ისაკა ვალიშვილმა მასწავლა ამ 1,8 წლის წინათ; იასაულად იყო ნამ-ყოფი, კარგად იცნობდა გაბუნიას და ამ იმერელსაც, გვარიც სთქვა, მაგრამ მაშინ ვერ ჩაეწერე და ეხ-ლა კი, აბა რაღა მენსომება.

¹⁾ ლიხეში.

459

რას ვაქნევ შვეშებ¹⁾, ნაწრეტ-
მინდორსა ბალხიანსა? ს²⁾,
წითელი შეშის დამწველი,
უნდა ვწვევდე წივას ტალხიანსა,
ვერც ვნახვ ხილას მოსმულსა,
ვერცა მინდორსა ტყიანსა³⁾.

460

(ვარიანტი)

რას ვაქნევ შვეშებს, ნაწრეტს⁴⁾,
ტირიფონაზედ⁵⁾ მამულსა?
ვერც ნახვ წყალსა, წისქვილსა,
ვერცარას ხეხედ მობმულსა⁶⁾.

461

ნეტავი თვეში მატამა
ქვემო-ხანდაკის წელისაო⁷⁾,
ზედ დვინო დამალევისა
მუხრან-იატონის ზფრისაო!

462

აბა, ბიჭო, შენ რა გითხრა
მაგ თბილის ქალაქისაო?
ზამთარი მოდის ბროლისა,
ზაფხული ზურმუხტისაო.

463

მეჯრუხევეში ბევრი შეშა,
კაუთიხევეში ბევრი კირი,
ბიჭებო, ბანი მითხარით,
ვევლამ დალევით ჰირი!

464

ახალქალაქო ქვიანო,
სიმინდო ბარჩიანო,
წისქვილის გამდლეტელი ხარ,
საჭმელად თავლაფიანო!

465

გომელებო, თქვე ჰლეტებო,
სახლი გედგათ აღიზისა.
პატარძალი მოიუვანეთ,
ცოტა არის ავი ზნისა.

466

გომელი ქუდი მრუდია,
შუშარი მშენიერია,
სარტყელი მოჭირებული⁸⁾,
მუცელი ცარიელია.

467

ხოვლელებს წყალი არა აქვთ,
ვედარ წავლენ დოლოზება.

¹⁾ შვეშები სოფელია ქართლში, კვერნაკის ჩრდილოეთ მხარეზეა.

²⁾ ნაწრეტი იქვეა სოფელი, ორივე ურწყავებია.

³⁾ ტყე სრულებით არ არის.

⁴⁾ შვეშები და ნაწრეტი—კვერნაკზეა გაშენებული.

⁵⁾ ტირიფონა დიდი ურწყავი მინდორია გორის ჩრდილოეთ-აღმოსავლეთისკენ, შუაზედ ძველის-ძველი რუხსმულია დამრჩალი (დაყრილი რუხ). ამ რუთი რწყულა ეს მხარე და სოფლებითაც სავეე ყოფილა, ვხლა აღარაფერია რუს ნაშთის მეტი.

⁶⁾ ხეხილი და ვაზი სრულებით არ არის ამ სოფლებში.

⁷⁾ ზოგი იტყვის: ყარალაჯული წყლისაო.

⁸⁾ ან: ტანისამოსი მოართული.

ეს ერთი კარგი გიხერსე,
რო მოგიგდე ბოლოსკედა!

468

დოელებო, თქვენი ნინო
ნეტა როგორ მოიქცევა?
—ადგომასხედ კპტი უნდა,
დაჯდომასხედ წაიქცევა.

469

კეხელი კაცი შკელს ჭკავს,
ანბეთელი ტურასა,
ნეთიელეები მოდიან,
აფხაგუნებენ გუდასა.

470

ოსი ქარჯინით გაძლება
და იმერელი ღომითა,
ოსი რომ შრატს არ ხერგტდეს,
გერაინა სჯობ ღონითა.

471

ეს რა ვნე შემოუღიათ
მეჭრუსხეშია დვდლებსაო?
ერთათ უბიათ ცხენები,
ერთად აჭმევენ ქერსაო.

472

მეჭრუსხევს მაყრად იყო.
ეურძენი მეჭრუსხეული,
ღვინო დადგება თხელის.
ისეთი ღვინო დადგება,
წითელი ღაღის ფერია.
მეჭრუსხეე მურათ გიახელ,
რა ცუდი საქმე ვქენია!
ჯერ ერთი არ დამელის,
ფინთათ მეცვალა ფერია.
სამიოდ ჯავი დავაღიე,

რა ფინთათ დავიფერია!

მაგრა დაკეტეს კარები,
ბანიდან ამოძეერია,
ვესეტე ბნელს დამესა,
ბოსელს ვერ მივაგენია;
დავწექ და დამძინებოდა,
სიტყვე იყო ძნელია!
მშვიდობის დილა გათენდა—
მიზოგეს მეღვინეებმა,
ცემით მამწევიტეს წელია.
ერთი ქალი გამოვიდა:
—რას ერჩით თქვე დასაქცევენო,
მოკეთე არის ჩვენია!
—შენ რას ამბობ, დედაკაცო?
წუსელის სუფრასხელა
ღვინო აქცია ბეგრია!

473

მანგლეელი ქალი და მე-
ცხვარე.

როდესაც შენდა მანგლისი,
წყარო ღდინეს მიღითა,
სასხლეები დამართეს,
თეთრათ გადესეს კირითა.
იქ რო ერთი ქალი იყო,
ხელებს იღებდა ინითა.
თრიალეითიდან მეცხვარე
ეველს უზიღამდა ზინითა.
ის ზაფხული გაატარეს
ქეიფითა და ღზინითა.
ადგა, მეცხვარემ შებედა:
—ნეტავ შენთან დამაწვინა,
შენთან გამძღო ძილითა!

ქალბა დაწვეულა მეცხვარე,
სულ ამოიღო ძირითა.
ახლა მეცხვარემ დაწვეულა
თაყის ცოდვილის ჰინითა:
— ლეკებსამც წაუყვანიხარ,
უგან მოგაღებუ სტვირითა,
შენი თაყი მე დამეხსნას,
თყითრი დაგვარო ქილითა!
იქიდან წამომეყვანო
სიმღერითა და ღვინითა!

474

ახლო-ახლო ხარო, სოფლებო,
ქვეშო-ხანდაყო, ხოფლეო!
წისქვილო, ჰერი დაგვიფქვი,
შენ გამოაცხე თონეო!

475

(ვარიანტი)

ახლო-ახლო ხარო, სოფლებო,
მალა წაბო, ხოფლეო!
მისთვის მინდიხარ, წისქვილო,
რომ საფქვავს დაგვიფქვავდეო.

476

სოფლების ქებას მოგიუბე,
ამ სტიალე სკრისაო,
წინ ჭლა, უგან მინდორი, —
იალადი მცხვრისაო;
ნახნაგ-ნათეკი ბეერა,
სარხო ვერ მოჭყამთ წლასაო.
უბრუნაშს ერთი ბუტყულა,
გვარად მამულაშვილსაო,
მიუჩენია ჭლუბი,
თონმეტი ილეებს მინდსაო.

477

(ვარიანტი)

მინდა შეერი გამოვთქვა
ამ სტრელო სკრისაო,
ტუე, სობალხე კარგი აქეს.
და სძოვარი ცხვრისაო,
ერთი წისქვილი უბრუნავს.
თონმეტი ილეებს მინდსაო.
დედაცატები შედიან,
არ უყენებენ ხრილსაო.

478

შენ რა იცი გემოვნება
ლოიან კარაქისაო?
ნეტა ქება როგორ ითქმის
ამ თბილის ქალაქისაო!
ქალაქის აბანოები
ფასია ხმელეთისაო!
ოთახები ააშენეს,
ნათალი არის ქვისაო,
ფანჯარები დატანეს
საურებელი მზისაო,
შიგ წყარო ამაიყვანეს,
ის არის კრამიტისაო;
ქალაქის ხალხი გამოდის
როგორც ფურცელი ხისაო,
ქალი და რძალი ლამაზი,
როგორც ვარსკვლავი ცისაო.

479.

არ მინდა მთაში მოყვარე. —
რკო უდგოა და წითელი,
ჭრთელში სჭობია მოყვარე —
ღვინო უდგოა წითელი.

480

ვარიანი—კალიანი,
 უტეო და ქარიანი,
 ახალდაბა—გადადაბლა,
 არაშენდა—გადაშენდა,
 თელა წმინდა—ლექმა წმინდა¹⁾.

481

ახლო-ახლო ხარი, სოფლებო,
 ცალმა შეტეხო, წიხთო,
 მუ შენთან როგორ ვიუფიდი,
 ცხენი არა მუყეს იაბო.

482

ტილო ზედაქსოვრისა,
 კარგი სოფელი გქმინაო,
 არც წუალო, არსად წისქვილო,
 არც შეზბელო ღვთიანო!

483

შავო მუხრანო დამწვარო,
 შენ ციხის ძირა, ქანდაო...
 გამოგებზანა მოახლე,
 ვერ გიახელი მანდაო.

484

აგრე ახურდა ახრისი²⁾,
 როგორც მიწაში სახნისი.

485

ბაღდადი არის დიდოფი,
 რომ არ იტოლეს ქარია,
 სიმიწდი ბევრი მოსულა,
 ვეკლას ღაუფგამ, ზარია.

ქალები ასე ამბობენ:

„საუბედურო არია!“¹⁾

486

მეჯრუხეო შეშეობილო.
 წინ მინდორო, უკან ტეეო,
 ბიჭებისა სახარელო,
 ქალებისა სამოთხეო²⁾.

487

ჩამთვიარე აეჭალა,
 ჰური არაყინ მაჭამა,
 იმათი თხა და ციკანი
 მშეიერმა მგელმა დაჭამა!

488

ბარაღელმა კაცმა იცის:
 გაძლება და გავორდება,
 რაც უნდ ბევრი ჰური ჰქონდეს,
 მაინც მჭადი აკონდება.

489

მეჯრუხეო მშეენიერო,
 წუელ გაღმითა ვარიანო,
 ვისაც კარგი ქალი უნდა,
 ახალდაბას არიანო.

490

(ვარიანტი)

ახალდაბა, ვარიანი,
 ახლო-ახლო არიანო,
 ვისაც კარგი ქალი უნდა,
 კარაღეთში არიანო.

¹⁾ ეს სოფლები ლიხეხს გაღმაა, დასავლეთ მხარეს.

²⁾ ეს სოფელი მეჯრუხეა, მეჯრუხეის დასავლეთით.

¹⁾ ვითომ, ჩვენ მოგვიწოდება გარეველ.

²⁾ ან: ქალებისა სათამაშო, ვაჟებისა სამოთხეო.

491

ყოფილად წმიდა ღვთისმშობელს,
კორელები შიშობენ,
კარებსა მკრას ჰკეტავენ,
შინ არაფის უშეებენ!

492

(ზერტელი¹) კაცი მკელსა ჰკავ,
მეფრუნეველი—ტურასა,
ხელთუბნელები ბიჭები
არაკრავებენ კულასა.

493

იმერეთიდან ნავალი,
ქალი მინახავს მრავალი,
ძორთული და მოკაზმული,
მოვის ჰერანგით ნავალი.

494

იმერეთ ქალი ვითხოვე,
წამოფიფუნე ტიფითა,
სამი წელიწადი შეაფდა,
მერე მომიყვდა ჭირითა.

495

ზერტელმა კუდიანებმა²)
ერთად იცინ გრიალი,
ჭაღას მოსტარეს გუთანი,
ჩამართას მისცეს ზიანი.

496

გორის სანახავად წაველ,
ხიდისთავს გაველ ფონშია.

¹) ზერტი—მეჯრუხევის აღმოსა-
ვლეთით არის და დასახლებულია
ნომეტებულად სომხებით.

²) საზოგადოდ ზერტელებს ქარ-
თლში კუდიანებს ეძახიან.

ხიდისთაური ქალები
არ მაშივიდენ ჭკვასშია...

(დაბრუნდი, ჩემო წისქვილო,
წუალს ხომ არ მოაქვს თოშის!)

497

იმერელი ვარ დიდღველი,
ზურგზე მკიდა გიდელი,
შიგ სვარცხლები მიწვეია,
ქალაქში გასაუიდელი.

498

დმერთმა დასწეველს ტუფიავი,
თოფლს დასდებს, აღარ აიღებს,
რაც მოსავალი მოგვივა,
მოვა ბატონი, წაიღებს.

499

ეშმაკათა და ქაჯათა
მურად წაველი ზერტსაო,
იქ რომ დღინით ვერ დამთავრეს¹),
მსმევდნენ მოზურის წვესაო.

500

მამა ჩემი მეუბნება:
„მურად ნუ წახვალ, ხვითსაო,
იქ ჭირვეული ხალხია,
არ გაჩვენებენ ღხინსაო“.

501

დმერთმანი, ამირანელს,
ღვინო დადგება ძველია!
კვარხელებსა და ზერტელებს²)
დმერთს, გაუნმე ხელია.

¹) ზერტში ძალიან თხელი და
მევე ღვინო იცის.

²) ეს ორი სოფელი ახლო-ახლო
არაიან.

502

რს ოხერი სოფლებია
ქვეში, ფლაფი და არცევი¹⁾!
ლუკმა ჰური არ მოუვათ,
იმათ რათ უნდათ საცერი?

503

წავალ, წავალ ქარელშია,
გვეს მოვითხოვ ქალებშია,
შევევარდები თათრის ქალსა,
ჩავარდები უოფაშია.

504

ერთი სავარელი მეყვანდა
ქვემო-ხანდაკსაო,
ჟერა ქსოვდა ხალიჩასა,
მერე ფარდაკსაო!

505

ჩამოვიარე ქოლოთი²⁾,
გულა კავტეხე დოლოთი.

506

ქალაქისთანა ქალები
არ არის ქვეყანაზედა!
დამწერივდებიან სუფრაზე,
როგორც ვარსკვლავი მცაზედა.

507

თრიალეთს მება გუიანი,
ჯავახეთს მანჭი³⁾ მეჭირა,
ქართლით მოველი მე ჟერსა,
მეხრეებს თვალი ეჭირა.

¹⁾ ეს სოფლები პატარა ლიხევის მარცხენა ნაპირზეა.

²⁾ ეს სოფ. მეჯუღაზეა, მთაში.

³⁾ მანჭი—ხელის მოსაჭიდი გუთ-
ნისა, ხელკუდი.

508

ერევნის ხილმა მაწინა:
ბადრიჯანმა და სურმამა,
დღისით ავღარმა-წვიმამა,
დამე ნახადის ხურვამა;
წისქვილში სიარულითა
წელი მომწვევიტა გუდამა.

509

რს ვქნა და რს მოვიტონო,
რს ვთქმეინო ენასა?!
საწყალი ბერბუკელები
დახუბონია ხველასა.

510

უფლისციხე, ხეცხანა,
ის ევოფა, რაც იხანა.

511

გულსუნდული¹⁾ მოსავალი
ვარიაში²⁾ ჩაუვარო,
სათესლეც ზედ დავაუარე;
ხახვრად ვერ მოგუარო.

512

მე ხომ გორელი არა ვარ,
ჩიი დავლიო სკამზედა;
სვენელი კაცი არა ვარ³⁾,
წვენი გიანლო ჯამზედა;
მე ხელთუბნელი არა ვარ,
ჩამოვხმე დუქნის კარზედა⁴⁾;
ახალსოფელი არა ვარ⁵⁾,

¹⁾ სოფ. ჯავახეთში.

²⁾ ვარია—სადღეებელი.

³⁾ სვენელებს დათქმული აქვთ
წენიანის სიყვარული. [რიან.

⁴⁾ ესენი სულ დუქნის კარზე ხი-

⁵⁾ ამათ სოფელში ბევრ ბატსა
ზრდიან.

ბატი ჩაგრეგო წყალსუდა;
 სურტკელი კაცი არა ვარ ¹⁾),
 ნიორსა ვფუნდუ ბანსუდა;
 მკურსუხვეელი არა ვარ,
 შიყვალე მადგეს კარსუდა.

513

საწყალ-პუროდ კვარხითი სჯობს,
 საპურ-ღვინოდ კირბალ-სურტი,
 ბერშუეთი ვუვლასა სჯობს,
 მაგვამ ბატონი ჭყავთ ტუტი.

514

ხოფლელების ქება გითხრა,
 ძიენ კაი ხალხი არი:
 სოგ-სოგი ძიენ მიშლიდა:
 „ღვინია ხომ არა ხარ მთვრალი?!”
 კვლას ქებას როგორ ამბობ? —
 ნასეგარი ქურდი არი“.

გოლას შარვაშიძის შვილი
 ქურდის უსტაბაში არი.
 ისე დაუდის ქურდები,
 როგორც რომ მეტხვარეს ცხვარი.
 მთუხვარავს არ უშეგებენ,
 სიდაც ბერწი ძროხა არი.
 წვერტა ²⁾ გორში გაათრიეს;
 ქვეწინს დამღუპავი არი.
 ის შეკვდიტიანთ დათა
 თურმე „რახბონიკი“ არი!
 მელეში ³⁾ წამოაქციეს
 ამ ოსეფას ნიშა ხარი;

¹⁾ ამათ სოფელში ნიერის თესვა ძალიან არის გავრცელებული.

²⁾ კაცის სახელია.

³⁾ უბნის სახელია.

ოსეფა ზედ მიადგება:

— „ღვინით ხომ არა ხარ მთვრალ-
 რა თუმანი შიმიცია, [ლი!
 ე მოსვერი ჩემი არი!“
 — განს თუ უნდა დამეკლა,
 მე უნდა შემეჭრა ზარი!

515

ოსო, გუდუნით მადღარო,
 და იმერელო, ღომითა,
 ბეჩავი არაგვის კაცი,
 გაუმადლარი ღმითა.

516

ხეობელი კაცი
 კარებს უკან დავსვი,
 სიმიხდის თაფა ვაჭამე,
 წყალი აღარ ვასვი.

517

არადეთს რომ გამოგვიდა,
 მძლივ გავიგონე ქართული!
 რუისელი კაცი მორბის,
 მუჭა არა აქვს დაფქული.

518

რას ვაქნეე შავშეებს, ნაწრეტსა,
 ნადარბაზეგსა ქვიანსა?
 მუჯუდის ძირის ჭირიმე,
 ირემს ჭკავს ქორბუდიანსა!

519

ოცდა ხუთსა იმერელსა
 ერთი ტურა შეეყარა:
 მანამ ტურას გაიხრბოდენ,
 სული სორცსა გაეყარა;
 ხუთი მოგვდა, ხუთი დარჩა,
 ხუთმეტს გუფს შემოეყარა.

ურიაჲ სთქვა: „დავსწრებოდი,
სანთელივით დავდებოდი“,
სომეხმა სთქვა: „დავსწრებოდი—
კუთნის კვალში ჩავწევბოდი,
თავზე მიწას დაეიერიდი,
ერბოსიკე დავდებოდი“.

ქართულელმა სთქვა: „დავსწრებოდი,
ვაჭკაცურად დავხვდებოდი,
წავიდოდა, წავუვებოდი,
ცხრა მთას იქით გაფევებოდი,
ან მომკლავდა, ან მოგვლავდი,
ან სოროში ჩავუვებოდი.“

ლ ო ც კ 5.

520

ღმერთს დიდება,
ჩვენ მშვიდობა,
ღმერთი მადალი,
ჯაფი ღამალი.

521

დავწვები, დამუძინება,
პირჯვარი დამეწერება,
ცხრა ხატი, ცხრა ანგელოზი,
სულ მარცხნივ დამესვენება.

და ლ ო ც კ 5.

522

ნეტა რა დეღამ გაგზარდა
მკრე ტყვიანი და ბრძენი?
ქალაქს სიონი გწუალობდეს
და კახეთში დედა-ძენი!

523

ჯერ ადღებოქლოს კერაო,
იმას უცქერის უველაო!
მერე სახლის საძირვეელი,
სტუმარი და მასპინძელი!

524

ღმერთმა აგრე აგაშენოს,
როგორც შიოს მარანიას!
ავიუვანო ცათამდინა,
თავს დაკადგეს დალალია;
შვიდი წელიწადი გაქო,
თქვან კიდევაც ალალია.

525

ღმერთმა დიდხანს გადღე-
[გროქლოს,
შე კაი დედ-მამიშვილო!
ბიჭები შემოგუნევენ,
უნდა კარგათ მოიღწინო.

526

ლახვი მოდიებულა,
მეფულა კტყვის ნახას,
ცოლი და შვილი გოცოცხლოს,
ნათელ დაგიდგეს მამას!

527

აგრე დაურჩი დედასა,
როგორც არავი ცხეთასა!

528

აი შენ კი გუნაცვალე,
რო გიხდება ანგება!

ცოცხალი დმურთმა გიცოცხლოს,
შეგდარს ნათელი დაგიდგება!

529

უფალმა დმურთმა დალოცოს
შენი მარჯვენა მხარენი!

მე მაშინ გავიხარევი,
ერათ რამ შევიყარენია.

530

დაგლოცა ზირმა ღვთისამა,
ნაზარმა ბარძიმისამა,

ცხოველმა ხატმა და ძალმა
ქალაქში სიონისამა!

ის გორიჯვარი გწუალობდეს,
ისიც კარგია ღვთის მადლმა!

531

აი ეშია-მეშია,
ღვინო მიჭირავ ხელშია!
ო თქვენი დედ-მამი-სული
შიგ შუა სამოთხეშია,
გამაძღარიყო ცხონებით,
ამოჭდიოდა უელშია.

კაი დედ-მამი-შვილი ხარ,
გენაცვალეობი დმურთშია!

532

შენამცა გენაცვალეობა,
რაც ქართლში თავადი არი,
სულ შენი მაქებაა,
რაც განჯას თაყარი არი!
მოგუვანდეს ქალი ღამაზი,
ქალი თავ-ჩიქილიანი,
უმბრავუნებდე ფენებსა,
თითქმის გაჭქონდეს ყდრიალი,

მეც უკან მოფინალებდე
ჩემი სტვირ-ქამნჩინი!

533

შენი ჭირი არა ვნახო,
სადაც ვნახო, იქ დაუმარნა!

534

ეკლესიაში მისდინარ,
შემესმა კაბის ბიბინი,
იესო ქრისტემ მახვენოს
შენი ღამაზი გვირგვინი!

535

მანამდი დმურთმა გაცოცხლანს,
სანამ გასძლებს მცხეთის ხიდა!
ორას წელიწადს ხომ გასძლებს.
გინდ მაგაზედ ამიხირდი!

536

ბატონო, შენის ქებთა
ტანში დამიწყო ყრფოლებს,
უფალმა ნუ მოგიმადოს
ეგ შენი ჭკუა-გონება!
გაცოცხლანს და გადღეგრძელებს.
მოგცეს ადამის დღენია,
უწინ შენ მოგავედინოს
შენზედ მოსული მტერია.
გწუალობდეს წმინდა სიონი,
გელათის ღვთის-მშობელია,
გწუალობდეს წმინდა გიორგი.
მცხეთას სვეტის ცხოველია.
იმპერატორმა ხელმწიფემ
გაგვხადა თანასწორია,
მარშან ვიუაყით ბატონი,
წრეულ ნაბატონარია.
მოსალეები დათხოვდენ,

მჭადს ანხობ ქალბატონია;
იკადრე წინქვილში წასვლა,
ზურგს აიკიდეს ტომრები.

ეს ტუე ხომ თქვენს ხელათ არი,
დახერხეთ კაი მორები
და ჩადგით კაი ზორები *).

ორი ძროხა იყოლიეთ;
დააჩდენეთ ხორები,
ერთი ჯორიც იყოლიეთ,
არ დაგჭირდებთ ცხენები.
ზოგმა სახლსა მოუარეთ,
ზოგმა გარეკეთ ღორები,
დასრუქვეთ კარკათა,
მადლა შაჭვიდეთ ლორები!

537

დაგლოცოს ზირმა ღვთისმა,
ხაწილმა ბარსიშისმა,
ათასმა ხატმა და ჯვარმა,
ქალაქში სიონასმა!

538

დაგლოცოს ზირმა მზისმა,
ხაწილმა ბარსიშისმა,
ურბნისში წმინდა სტეფანე,
რუისში ღვთაებისმა,
გორიჯვარმა შეგინახოს,
გადმომტკერალმა მტკვრისმა!

539

ხატი და ჯვარი გწუალობდეთ,
მიქელ და გაბრიელია,
გორ — გორიჯვარი გწუალობდეთ,
მტკვარზედ რომ გადმოსტკერა.

*) შეეხო.

იმის მადლიც შეგეწოთ,
იქ რომ მწირველი მღვდელია!

540

ვეელიერში ყველი ვჭამე,
აღდგამაში ჩიტებიც;
დედა შენსმც დაუჩნდეს
ქაჩრიახი ბიჭებიც.

541

მოდით, ბიჭებო, ვიმღერეთ,
არალაღო ვთქვათ მხრიახი,
იესო ქრისტე გვაჩვენოს
გვირგვინი ღაღის-ფრიახი.

542

თქვენი ჭირიმეთ, ბიჭებო,
რო გილიდინებთ ევლია,
მრავალი მოგიჭამათ
ჯერ კალო, შერე რთველია.

543

დალოცვილი ქრისტე ღმერთი
დადიოდა მთა და ბარა,
ზღვა გალახნათ შემოგვარტყა,
ცა ქუდად გადმოგვაფარა.
ღმერთმა ისე ავაშენოს,
როგორც აბრამი და სარა,
სადაც მონხა და მოთესო,
მოგივიდეს კარგი უნა.
ეგ შენი წუთისოფელი
სულ ღვინით გამოგატარა,
ასი კოდი თქრო მოგცეს
და ორასი კოდი ფარა,
დაბრძანდი, იანკარიშე,
დასათფელედად ისიც კმარა!

544

ზემო-მხარე დაფიარე,
ქვემო-მხარე ქვიშიანი,
გვენახოს შენი გვირგვინი
წითელი ლალი-ფრინი.
მეტ უნა მთვრულულებდე
ჩემი სტირ-ქამჩინანი,

საჩუქარი გამოგელს,
ჯიბეს გაჭქობდეს ჩხრიალი.

* 545

ადგილია ნათვრის ხენა,
თუ გუთანი მართულა,
იესო ქრისტემ გვაცოცხლოს,
მოგვიფანოს საფხულა.

ქ ე ბ ა.

546

ნეტა რა დედამ გაგზარდა,
გერეთი კაი გულისა?
ჯერ კი მეტონე თათარი,
ჭყოფილხარ ჩვენი რჯულისა!
უნდა დასარჯო ფულები,
მოიგო კაცის გულიცა...
არაუი კარგი გამოდის
სიშინდისა და ზურისა.
დამიბლეთა თვალები,
ცნობა არა მქვს ფულისა.
ვინ ეჯიბრება ვანუს,
ენა აქვს მოქარგულისა!
სასელად მქვან ვანუა,
არა ვარ დაქარგულისა.
ეოველთვინ ქალი კარგია
თავადი-ზნაურისა.
რათ ვარგა კლემის კარდილი,
ფინთია მეტად გულითა!
შემოჟლია სიწუწუკი,
არ გატონესა ყურისა.
მეტად გამოდის ფეთხუმი,
გამოუტეხელი ზურისა...

მე რომ ღექსები დამაკლდა,
აქ დადგა ცოდვა-ლულისა.

547

ნეტავი შენსა დედას,
რომ გაუზდინარ შეილათა,
არ გინდა შირის დაბანა,
არც უმარილი ხშირათა.

548

ანთებულ სანთელს გამსგავსე,
ცისკრის ღოცვასე გნახია,
სულ დაფიარე ხმელეთი,
ვერ ვნახე შენი სახია.

549

შმაო, შენსა უკეთესსა,
ვისა ვნახე მამაფაღსა?
მხარ-ბიჭები, მხარ-კისერი
როსტომს გიგავ, ფაღაფანსა,
ახლო მტერსა არ მიუშვებ,
შემორტყამ გალაფანსა!

550

შაქრისაგან უფრო ტკბილო,
სანთელივით ჩამოსხმული,

ცხენზედ ზინარ ღურჯახელა,
უნაგირზედ ამოსულა.

551

ვაი, შენ კი გენაცვალე,
სიტუვას ამბობ გამტკიცულს!

552

შორით შესმა ქება შენი,
უცხო თემსა მიაშეესა.
შენი ბედი, შვილო ჩემო,
დამართმან იცის, მიაშეება.
გულს უნდოდა გადმოფრენა,
მაგრამ ჯაჭვით დამაბესა,
ხელთ ბორკილი, ფეხებს ხუნდი,
ვაჭ თუ დამიკვიანდესა!
თუ ვერ გნახავ: შვილო, მანაც
შეკავებდრებ ზენარესა! *)

553

(ვარიანტი)

შორით შესმა ქება შენი,
უცხო თემსა მიაშეესა,
გულს უნდოდა გადმოფრენა,
მაგრამ ჯაჭვით დამაბესა:
ხელთ ბორკილი, ფეხთა ხუნდი,
ვაჭ თუ დამიკვიანდესა!

554

მოდინ მონადირენი
ქარელისა და სკრისაო,
უველასი საუფარული ხარ,
ბატონისა და უმისაო!

555

პატარა ხარ, მაგრეთი ხარ,
გაიზღები, რა იქნები?
წახვალ, ცაში გაფრინდები,
შვარდენი შეიქნები,
შენ ბატონი შწეალობელი,
მე ერთგული უმა ვიქნები!

556

მადლა მთაში ხარ გარდლიო,
წვერი გიხდება ხმლისაო,
სუველას საუფარული ხარ,
ბატონისა და უმისაო!

557

გაქო, გაქო, როგორ გაქო?
თეთრი დუგის ღონე გაქო!
შუბლზედ ნაკვერცნი ქოჩორო,
თვალი შვარდენი გაქო.
ომში შეხვალ და გამოხვალ;
გულში იფიქრი არა გაქო!

*) ეს ლექსი სოლომონ გულიშვილმა მიძღვნა. ამან ბევრი ზღაპარი და ლექსი ჩამაწერინა. ქართლში ჩაწერილი ზღაპრები ნახევარი თითქმის იმისი ნათქვამია. მე რომ სემინარიაში ვსწავლობდი, იქ იყო შებაღღ. ვუყიდი ხოლმე 3 კაპ. თამბაქოს, დავსვამდი და ვაამბობინებდი. სამწუხაროდ, „კრებულში“ ყველა იმის ნათქვამ ზღაპარს არ უწერია იმისი სახელი. დიდი მეტყველი კაცი იყო და რაც შეაშლებოდა, ეტყობოდა, თვითონვე სთხზავდა. ძალიან ნავალი კაცი იყო.

ოჰში შესვლა მოგიხდება,
 ლამაზ ქალზე თვალი გაქო.
 იარაღი მოგიხდება,
 თაფი შეკაზმული გაქო! *)

558

თაფლის ფერი უღაპაშები,
 წითლად გიღებავ წვერია,
 ღმერთმა იცოდეს, უცხენოდ
 შენი მოღვენა ძნელია.
 დღისითა გდიო და თანაც
 ღამე გავეტებო ბნელია!

559

შეც ვიცნობდი მამაშენსა,—
 თაფთხელს ესვრიდა ბადესა,
 შენც იმის შვილი იქნები,
 ის გასწავლიდა ფანდებსა!

560

ატენის ხეობაზედა
 წყალი ჩამორბის ტანსა,
 დეღამ რომ შვილი გაზარდოს,
 რა არის იმისთანა?!

ს ი მ დ ე რ ე ბ ი.

561

ი ა ვ ე ა ნ ა.

იაკუნდის მარანშია
 ღვინო დგა და ლალი სკვივისო,
 შიგ აღვის სე ამოსულა,
 შვარდენი ფრთასა ჰშლისო.
 ნეტავი თქვენ, ბუღბუღებო,
 მაღლა სხედხართ, დუღუნებთო!

*) მეორე ვარიანტი მერე ჩაეწე-
 რე, ასეა ბოლო:

მხართ სიმაღლე მოგიხდება,
 ლამაზი, ჯაგარიანი,
 ჯაქვი გაცვია, ჯაგმანი,
 ცხენი გყავს ღაბაბიანი.
 ხარ შევარდენი მქროლავეი,
 არწივი კანტუბიანი,
 შენ მტერი ვერ შემოგივა,
 სულ ტირის თვალ-ცრემლიანი.

562

აქ ბატონები გვეწვივნენ,
 გვეწვივნენ და გაგვახარეს.
 შეიღნი და-ძმანი მოფიქვართ,
 შეიდ სოფელს მოგეფინებით,
 შეიდგან დავეცით კარავი.

563

შეიდი ბატონი და-ძმანი
 შეიდ სოფელს მოეფინესო,
 შეიდგანვე დასცეს კარავი,
 შეიდგანვე შაიღხინესო.

564

ბატონების მამადასა
 ქვეშ გაუშლით ხალიჩასა,
 იმასაც არ დავაჯერებთ,
 ზედ გაუშლით ორხოცასა,
 წინ დაუდებთ შაქრის თავსა.
 უდგიათ ჩარხის აგვახი,

შიგ უწევთ ბატონის შვილი,
უსხიათ თქრის ქონარი.

565

ზეცას ვიყავ, ზეცა ვნახე,
მარსველავეს გამუქრახე,
მთვარეს კაცი მოეგზავნა:
— აქ იყავ და არა მნახე?! *)

566

ადანდადი-დანდალით,
შენ ხარ თქრის შანდალით,
აგოგებულდი მწუერიო,
შემოხვეული მტრადიო.

567

კ ო 5 ა.

სახლო, ღმერთმა ავაშენოს,
ჟერ ჭურჭელი, მერე თარო,
თჯანში გაგაძრიელოს,
ჟერ ვაჟატო, მერე ქალო!

568

დათვმა უნა მოგვიძოვა
თავის ორი ბულითაო,
ადე, გოგო, კვერცხი ჩადე,
შენი ორი ხელითაო.

569

ალათასა, მალათასა,
ჩამოვიკიდებ კალათასა,
გოგო, ერთი კვერცხი ჩადე,
ღმერთი მოგცემს ბარაქასა!

*) იაენანაში იმღერიან.

570

სიმღერები მკის დროს.

სოფლის ბოლოს უნას ვევიდი,
ჩამგალს გაჭქონდა ვრიალი,
სამხარი გაღმოგვიტანეთ
კე ოხერი და ტიალი.

571

გლეხავ, გაგლეხავ, ჩამგალო,
ჩამგალო ჩემო რკინაო,
გაგლეხავ საღესვითა,
გაჭჭურ, გამიძენ წინაო!
გადგოეფან სათემოშია,
გამოგიჩნდება იქაო.

572

ამ უნას ბადელოვანსა
არ უნდა დახედულობა,
გაულა უნდა და გამოვლავ,
ჩამგლისა მოღესულობა.

573

ვარიანელო მჭედელო,
ვაცხონე შენი გამდელო!
შენი შეკრული ჩამგალი,
უნას მიურობის მას წვერი.

574

ბიჭო, გამოჭკარ მარაგი,
აადებინე ალაგი!

575

მამინ დამძახე, გუგულო,
„ჩობუნა“ დაგუგუენო.

576

აგრე უნდა ვაჟი კანმა
სადამომდინ უნა მკოსა,

სადამოზედ შინ მოვიდეს,
ლოკინს ხელი გადასდოსა.

577

სიმღერები ხენის დროს.

გ უ თ ა ნ ი.

პირველად ამას დაიძახებს მებრე,
დილით რომ გუთანს შააბმენ.

პირველად ღმერთი ვახსენით,
ის უფრო დიდებულია,
დიდება იმის სახელსა,
ის უფრო მართებულია!

578

ხარმა იცვალა მხარია *),
ღმერთო, შენ დაგვიხმარია!
გუთნუელს მიეც ძალა,
მტერს დაუეხე თვალა!
საქარწილო ჰური ვაცხოთ,
გადავიცილოთ ვალა.

579

დიდება, მადლი უფალსა,
მიწა მოუხნავს გუთანსა!

580

ერგე ხარსა კუდასა,
ღონიერსა და მუდამსა,
ერგე ხარსა, კამეჩსა,
მოზვერსა სამუშაისა!

581

გადი თავსა, გაჭმეფ ფლავსა!
გადი ბოლოს, გაჭმეფ ღოღოს!

*) სამხრობის შემდეგ საქონელს
გამოჰყლიან რომელიც კვალიდან
ება ველიდან შეაბამენ ო რომელიც
ველიდან ება—კვალიდან.

გადი-გამოდი, ერთია,
ჩვენი მშვეველი ღმერთია!

582

ღმერთო, შენია ქვეყანა,
შენ მოიფიქრე ქერ-ყანა!

583

მესრეო, ხართა მღალაო *),
ნიადაგ მოუდალაო!

584

გუთანო, შენი ჭირიმი,
კათლილო წმინდა ხისაო,
ცოცხლის მჭმეველი შენა ხარ,
დამარხველი ხარ მევედრისაო.

585

გუთნისა მიუფარს გუგუნია,
მესრისა შემოძახილია.

586

მალღმა ღმერთმა შენ მოგცეცე
გუთანში ბეგრი ხარები,
ბეგრი ხნა და ბეგრი თესო,
მტერს დაუეხე თვალები!

587

გამარჯვებულმა გუთანმა
სამოცდასამი იარა **),
ნეტა ან რა ხარმა გასძლო,
და ან რა მესრემ იარა?!

588

შენი ჭირიმი, გუთანო,
მაგ შენი მრუდე უელისა,
წამოუწვები ცვერდზედა,
აღება იტი გულისა.

*) ვარიანტი: ნანაო.

**) შემოუარა.

შენა ხარ ჰურის მამუანი,
ღამძეველებელი ქერისა!

589

ჩემი ამბავი.

მე რომ ჩემს ამბავს მოგიუწვე,

იტყვი: „ვამი შენი ბრალი“

მეზობელს გუთანი ება,

შიგ შევუბი ერთი ხარი!

შვიდი დღისა თითონა ხნა,

არ გამივლდო ერთი კვალი,

პარასკევს შემატყობინე:

— შაბათს შენი ალო არი!

მეხრეები დაარჯა:

— „გვიან მოლაღვევით ხარი!“

ერთი დღისა შხრალი მქონდა,

ერთი დღისაც ფუტევი ვხანი.

ჩემ ბედად დმერთი გამიწერა,

არ ეღირსა ცილამ ნამი.

590

უმაღური გუთნის დედა

მე რომ ჩემს ამბავს მოგიუწვე,

იტყვი: „ვამი შენი ბრალი“

მეზობელსა შეურიგდი,

ალოზე შევუბი ხარი.

ათი ალო თითონ იხნა,

ჩემთვის ერთიც არსად არი.

მეხრეებს უჭაგრდებოდა:

— „ნელა გარეკევით ხარი!“

სამხარი რომ მივუტანე,

ერთი კვალიც არსად არი!

591

ზედაობითა *) გუთანო,

დიდი მაისის დეკო,

მეხრესა დაქინება,

ხარს უური წაუტდიაო.

592

გუთანო, შენიჭირიშე!

შენი მიუოლა ძნელია,

ვინც შენ მოგვეება, გუთანო,

ჰური აქვს ძველის-ძველია.

593

მეტეიური სიმღერები.

ჩემო ტივო, მაშინ გაქებ,

სატიოზე გასულიყო,

თავს მუშტარი დაგხეოდეს,

სხვაზედ მეტად გასულიყო.

594

სატიოზე ტივი შევგარ,

ტივი არი ნამვი ხისა,

ორთაყვირები მოყასნი,

მოსასმელი არი წყლისა.

595

(ვარიანტი)

ქარელში ტივი ავუშვი,

ტივია ნამვი ხისაო,

დაყასნი ორთაყვირები,

მოსასმელია წყლისაო.

*) ვიწრო კვალი როცა მიაქვს.

საქორწილო და საერთოდ საღვინო სიმღერები.

596

ქორწილი.

ქორწილია და ქორწილი,
ტუქილი ნურვის გონით!

597

ქორწილია და გმწვიე,
ცოტა რამ შემოგვწვიე.
წინ რომ ხატი დაგვისვუნე,
იმის მადლი შეგვწვიე.

598

ჰოი მდადო, მდადო,
თეჭის გადაუტეე ბადო,
ეს ჩემი საწული თავი
შენს ძუძუებში ჩავდო.

599

ღმერთო, ნუ მოჰმლი ამ სახლში
ღვინსა და ღვინის სუფრას!

600

რად არა ღვინობ, დარბაზო,
დარბაისლეობთ სავსეო?

601

მძანალო, ნურას მემღერი,
ღვინო ვერ გასვი თანითა,
ვერცაწას ისე გამოგრჩი,
ვერცაწას ჩემი ფასითა.

602

მეფეო, შენსა გვირგვინსა
ღვთისაგან ჯვარი სწერია!
ვერც არა მტერმა იხარა,
ნურცა რამც გაუხარია!

603

ღმერთო, გვიტოცხლე ესენი,
ვისაც ვახლავართ თავსაო!
პურსა და ღვინოს არ გვაკლებს,
პარტად გვასწავლის თანსაო.

604

ემშაკათა და ქავათა
კახეთს წავედი მურათა,
რაც მასმიეს და მაჰმიეს,
ამომადინეს შხამათა.

605

ბაღვამიშვილის ქორწილი
მიგვირს და გაშვირებია,
სამი დღე ვიუფო ომშია,
ისე არ გამტვირებია!

606

ბიჭო, აიღეთ თოფები,
ავდგეთ, წავიდეთ წულბედა,
მოგვკლათ დედალი ზოხობი,
გადავიოდოთ მხარზედა.

607

მოდით, ბიჭებო, ვიღვინოთ,
არხალაღე ვთქვით მხრანი,
უფალმა ნუ გაგაკონოს
თქვენი მარცხი და ზიანი!

608

ჩეტაი ნეფის დედასა,
ვარღნი უსხლან კერასა!
ვაი დედუფლის დედასა,
თაგნი ურბენენ კერასა!

ჩვენი დედუფლის მურებსა
 ნეტა რა მოუტანიათ?
 — კატის ტიგჭორით არაჟი,
 თვითონვე დაულევიათ,
 ეუა დამწვარი ლავაში,
 გზახედვე დაუსეგიათ!
 ფესმოტეხილი ქათამი,
 იქვე შეუჭამიათ!

609

მსხინისელ კარკა გუმსხინძლობს,
 გულითა მხიარულითა,
 მწვანე ქოშეში გაცვითა
 სუფრაზე სიარულითა,
 წითელი ქვევრი მოხდა,
 დაგვიხვდა სიუკარულითა.

610

ბევრი ადგილი მიხსნავ
 ქვაშიანა და კლდიანი,
 შენი გვირგვინი შენახოს
 წითელი ლაღას-ფრიანი!

611

ეკლესიაში მისდიხარ,
 შექმნა კაბის ბიბინი,
 აესო ქრისტემ მახვენოს
 შენი ლამაზი გვირგვინი!

612

ესლა იქიდან გახელ,
 გადმოვიარე რაჭაო,
 აქვენსა რო ღვინო დაფლიე,
 ეელს ჩავატანე ჭაჭაო.

213

ავრე მითხრა მამა ჩემმა:
 „მაგრად ნუ წახვალ სტისსაო,

ამაჟი ხალხი ასხია,
 დაგამწარებენ ლხინსაო!

614

თქვენ გენაცვალეთ, ბიჭებო,
 არიგება-ჩარიგება,
 დმერთმა მანამღი გაცტცნლოთ,
 სხნამ იუოს თქვენი ნება!

615

ნათლიაჟ, სუფერის ლხინი ხარ,
 ცამა დაიწყო ბობინი,
 იესო ქრისტემ გვიჩვენოს
 შენი წითელი გვირგვინი!
 ლამაზი ქალი გვერდს გეჭდეს,
 შირს მოგდიოდეს სიცილი!

616

ჩამოვიარე კილდაო,
 შე ჰური აღარ მინდაო.

617

ახალი ქვრივი არა გევაგს,
 ტუეულად ივრეკ კბილებსა,
 ახალქალაქში გაგზანიათ,
 გამოგიუენებთ ვირებსა.

618

ცეცხლო, ეენტო, ეენტო,
 ბოლო, შენ ადი აუარსა*),
 დალიე, დამაღინე,
 ჯიხვი დაარტუი მაუარსა!

619

ეენთი, ცეცხლო, ეენტო,
 ბოლო, შენ ადი აუარსა,

*) კერის თავზედ რომ ბოძებში
 ორი გძელი ლატნებია გაყრილი,
 ზედ საკიდელია ჩამოკიდებული.

დაუსნით, დააღვინეთ
ჩვენი დედუფლის მკურსა!

620

ჩემო მძახლო კიეხაო,
კურტუმი ჩემსკენ გიქნაო.

621

ასე გადავწიეთ მკურები,
არაფინ ჩავგვრა თავშია,
ე ჩვენი მუღვინებები
ცოტა იწვევენ ქრთამშია,
უოკულთვინ ცოტა დასსეს
უზარას ბიჭის ჯამშია,
მე ვიჯექ ადგილთბორივა,
სხვა კადიდა კარშია*).

622

ეს სახლი დაჩვეულია
ქორწილთა და ღვინითა,
რომელიც ჩვენი შტურია,
ის გაძღეს ჩვენი ჭირითა!

623

ღვინო, ქვიფი, სტუმარ-
მასპინძლობა

გულისა საგრილობადა
ღვინის სმას არვინ დაგიშლის,
ცოტა რამ მოჭარბებული
ჭკუას თავიდან შავიშლის,
მოჟვარეს შტრად გადაგვიქცევს,
დავიღარაბას აგვიშლის.

.....
*) ღვინის სმაში ვინც ადგება და
შარღისთვის კარში გავა, დამარცხე-
ბულად ითვლება.

624

სანახავად დამაზია
მინდორს ერთი მრგვალი ღოღი,
ზედ ასხია მარგალიტი,
სულ არ მოვა ერთი კოდი,
დალიე და ნუ მოიწვევს,
აღავერდი ჩემთან მოდი!

625

კაცსა სტუმარი ეწვიოს,
სტუმარი არ ნახულისა,
დასწვას ფიწალი, არნადი,
ზამთრისა შენახულისა,
ურმისა მორგვი დაპოს,
ცეცხლი დაანთოს გულისა,
სუეველა მუქთად ჩაუფლის,
თუ არ ასმევდეს ღვინოსა.

626

(ვარიანტი)

სტუმრისა მიუვარს სტუმრობა.
სტუმრისა არ ნახულისა,
დაპო ურმისა მორგვი
ზაფხულის შენახულისა,
დაწვა ფიწალი, ორთითი,
ცეცხლი დაანთო გულისა,
ოთხკუთხიე ბოლი ამოდის,
დახე დახვედრა სტუმრისა!

627

კაცმა კაცი დაჭმარტიჟოს,
დასვას, დაანადიმოსა,
ატლასის კაბა ჩაცვას,
ცხენსა რომ შესვას ზიღოსა,—
შველა ტუევილად ჩაუფლის,
თუ კი არ ასმევს ღვინოსა!

628

გორიფუარი შეგმწიოს
და კარაღული საუდარი,
ვინც ღვინოს კარგა არ დაღვეს,
ფირტივი ექნება წამხდარი.

629

ახალი გათათრებულე
თავზედ წაიკრავს ტილოსს,
ნამუსიანი კაცი ხარ,
დაგვაღეინებ ღვინოსს.

630

ხური გჭამე და წყალი ვსვი,
ახლა მომეცა ხალისი.

631

ვენაცვალე მსხინძელსა,
მე დარდი არ მაქვს სხვისსა,
ხური უცხვება შაქრისა,
ღვინო აქვს შარბათისა.

632

დამაღეინე ბადაგი,
ე შენი ნაწვავ-ნადაგი!

633

ახალდაბას იქიდამა
უგულმა ბრუნავს წისქვილი,
თქვენ რომ არ მოსულიყავით,
მე ხომ მომკლავდა სიმშილი!

ს ა ა რ შ ი ე ა.

640

ეგელა ფრინველი ხეზე ზის,
მწვერი ადგილზე გოგდება,
ქალო, რათ გინდა ეგ ქმარი,
სნეულა და მოკვდება!

634

ერთოდ ბატი გაგზარდე,
ერთი ზატარა ნაღარა,
ორჯულ რომ მე დაგზატიყო,
ერთხელ შენ რადარ აღარა?

635

ვაჭმე, დედავ, გული შტვივა,
სადა ხარ, ხე-ბაღასაო?
როცა სტუმარი მოგივა,
ქვევრს მამინ დაჭტალასავო.

636

მოდო, თუ კაი კაცი ხარ,
მოდო, ვენახი შესარე,
აკრე დაუხვდი სტუმარსა,
თავის ტკეიღამ შეშალე.

637

ხუ მოუწევთ მსხინძელსა,
ღვინოს გვასმევს ღაღის ფერსა!

638

ჩემთან მოხვალ, ღვინოს ტულურტავ,
შენთან მოვალ—თვალეებს ხუჭავ!

639

დავლევე და დაგაღეინებ,
ფეხებსაც აგარეინებ.

641

მინდორშია დამეძინა,
დამეხვია ტინჭველაო,
ჩაუგორდი ღამაზ გოგას,
ღოგინშია ტიტველაო.

642

ღიასხვივით ავდიდდები,
მეჯუდასავით*) დაუშრები,
ნეტავი შემეტუობინა,
შენს გუნებაში რას შერები!

643

ჭა, ქალო, ვაშლი, რა ვაშლი,
უბეს ნადები, ნასეტუვი,
სიტუვა რო შემოგითვალე,
გიუვარგარ და რად არას შეტუვი?

644

ხემო-ქართლელი ჭაბუკი
გასპარას ქალსა ჭეუვარობდა,
შუაზე დიდი ზღვა ედო,
გასვლას არა ზარობდა.
ჭაბუკი წყალმა წაიღო,
მთელი სოთელი ნანობდა.
ქაღმა ანთო სანთელი,
სანთელი კელეტარობდა.

645

ქაღებო, თქვენი ქმარები
როგორ არიან თქვენზედა?
— ისე არიან ჩვენზედა,
როგორც მიმინო მწუერზედა.

646

ჩამოვიარე სურამს,
მარხილი გვერდზე ტურამს,

*) მეჯუდა მეჯრუხევის ხეობა-
ზედ მოდის, ქართლში, ამ წყლით
მრავალი სოფლის მიწები ირწყვის,
ამიტომ ზაფხულში მეჯრუხეუს ქვე-
ვით სულ შრება, თუმცა გაზაფ-
ხულზედ ძანა ღრიალებს ხოლმე.

ურის ქალი ააშაშობს,
უელი მიუტავ სურასა.

647

დილით ვარდი გაიშლეს,
სადამოხედ—სოსანიო,
საუვარელის ნახვა მინდა, —
ტალახია, შორს არიო.

648

აქედამ გორი შორია,
თვალ-მარგალიტი, ბროლია,
უშენობა და შორს ეოფნა,
სიტოცხლე არა მგონია!

649

შენი ვარ, შენმა ღსენამა,
შენმა ზირმა და ენამა.

650

ქალო, ქალო, შევაუვალაო,
ბიჭმა შემოგითვალაო:
„ან მოგვეტ ჩვენი დანაო,
ან წამიუვანე თანაო.

651

მინდორში ბაღი ვაშენე,
ღობე ჩავაუღე ჭაღჯისა,
დავთესე თქროსა კიტრი,
ღობიო მარგალიტისა.
მოვიდა ქალი ღამაზი,
ხელი შემოყო მინისა,
მოგლიჯა თქროსა კიტრი,
ღობიო მარგალიტისა.

652

(ვარიანტი)

მინდორსა ბაღი ვაშენე,
ღობე ავაუღე ჭარჯისა,

კარები ვაბი კაკლისა,
 აშუადი აფუბადისა,
 კიტრი დაფთესე ოქროსი,
 ლობიო მარგალიტისა.
 მოვიდა ქალი ღამაზი,
 ხელი გადმოყო ბროლისა,
 კიტრი მოგლიჯა ოქროსი,
 ლობიო მარგალიტისა.

653

ათითას თითი ჰტკიოდა,
 ნუნა*) გაშვებიათ,
 ჩემის დაწუნებისაყვინ
 სიუმეტ გაშვებიათ.

654

კატარინა ქალო,
 რა ღამაზი ხარო,
 ცოტა შებღი მადლი გაქვ,
 სათავადო ხარო.

655

აინაო თითის ტარაო,
 ეაბა ვინ მოგიტანაო?
 — ჩემის გიორგის გაზღამა,
 მიხაკამ მომიტანაო,
 სარტყელში ხელი წამავლო,
 კიბეზე ამიტანაო,
 სამი ისეთი მავოცა,
 ქვეყანა შემიყარაო.

656

ხვესურეთს ოქროს ღოგინო,
 შიგ სამნი დანი წვანანო;

*) ფჩხილი რო წაჰძვრება, ნუ-
 ნახე ღადგება.

არ ვიცი, რომელს შევევარდე,
 სამივე ერთმანეთს ჰგვანანო.

657

რას მიეღებ-მოუღებო
 ნადენინარი მოფრადივითა,
 ჩემს თავს არ დაგანარჩუნებ,
 რა ჩამოჭხმე სარივითა.

658

ადექ, ქალო, ითამაშე
 ოქროს სინის ღანგარზედა,
 უელი ბროლის მინას გიკავო,
 ჩამოსჩხულსა ფარგალზედა.

659

წასულა სჯობ წამავადისა,
 არ დასსნება ხანისა,
 კოცნა ჰჯობ თეთრი ქალისა,
 ჩახვეენა შევგვრემადისა.

660

— შენ ბიჭო, დეკსნებოდე
 შენ ჩემსა უკან დვენსა,
 გაგიგდებს ჩემი ხატრონი,
 თოფით დაგიწეებს დვენსა.

661

უნა ვარ, უნა უამირი,
 კორდი ვარ გაუტესელი,
 გოგო ვარ ძუტუ-გოგობი,
 ჯერ ბიჭის მოუდრეკელი.

662

ქალო, ამ ქალაქ დამეს
 შენთვისა ვდგევარ ბანზედა,
 როდის იქნება გათენდეს,
 გამოხვიდოდე კარზედა,

გადაბეწვიო, გაოცო,
მარჯვენა ლოეის თავზედა.

663

შენ რად გინდა კობცა გოგო,
ოქროს ინის ხალებით,
რო დაცხება, გაიქცევი,
დასხეში ეხანებო.

664

მინდორ-მინდორ კოშკი დავდგი,
ზედ მოვადგი ნარიყაა,
შენმა შექმა მზე დაბნიდა,
დღის შუადღე კადიყარა,
სადენეთი ღვინო გედგა,
შეგ თურინჯი ჩაგეყარა,
ათნი თითნი ბროლისანი
ზედ კაღთაზედ დაგეყარა.
ერთი აქეთ შემომხედე,
შენი ჭირი შემეყარა.

665

აქედანა შე განლაყარ,
მანდეთ შეგულები შენა,
რბე ვარდებით სასვე გაქვს,
და ბუღბუღის ჰირში ენა.

667

გოგო, გოგო გულქარაო,
პირ-ბადდადა, მსუქანაო,
შენი ქმარი მინ არ არის,
მე წამოვალ შენთანაო.

668

ძირში მოუსვი ნამგალი,
თორე თავთავი ცვივაო,
პატარა გოგოს დაეხსენ,
ცრემლები წამოჭვივაო.

669

ხელეური გამოვიდე,
თავი დაუკაუნეო,
სტა კარგი გოგო ვნახე
არშეოთა დაუწეო.

670

სად მიხვალ, სად იარები,
შენ ჩემო გულის ღახვარო?
მობრუნდი, გოგო, გაოცო,
წავიდე, დედას ვახარო.

671

ანთებულს სანთელს გამსგავსე,
ცისკრის ლოცვაზედ გნახია,
სულ დავიარე ხმელეთი,
ვერ ვნახე შენი სახეა.

672

ბაღა, ბაღა ბადშაა,
თეთრი თუთა ასხია,
ზედ პატარა კეკელაა,
თეთრი კაბა აცვია.

673

ქალო, ქალო, ქაღთაია,
თეთრი კაბა გაცვია,
გახადე, მე მომეცი,
მითომ გაგიცვეთაი.

674

ახლა შენ წადი ცხვარშია,
წითელ-პერანგა ქალო,
მე შენგენ ჩამოუძღვები,
სურვილმატ მამიარაო.

675

ურემსა შეშა დაუდე,
დაუდე და დამეშაღა,

გოგო, იქით გამეცალე
სადერღელი ამეშალა.

676

ადგა ქალი, დაძრა ტანი,
დადგა ვარცლი, ზედ საცერი,
მუშეი ცრა და ადგა ზილა,
აცხობ მისი ქადა-პური,
ერთი ვახსოვე, ორი მომცა,
ღმერთო მიეც ვაჟიშვილი,
ჯიბეში ხელი ჩაიუო,
ამოდლო ღელეის ჩირი,
—სანამ მუშა მოვიდოდეს,
ამით გაისველე ჰირი!
—ვაი, თუ მამატუელო,
გვერდთ მოიღო დიდი ცუელი,
აიღო და თავში დამცხო,
უღვთოდ ამამართვა სული!

677

ადი, ქალო, მადლა ხესა,
გადმოყარე ბროწეული,
ერთი აქეთ გადმომიგდე
შენის ხელით მოწეული.

678

მინდა ქალო, გეშეირო,
მაგრამ გულში ხინჯი მაქვსო,
გამეჭტევი, კერსად წახვალ,
გასაულებელი ხიდი გაქვსო.

679

ღამაზო, შენის ცქერითა
თვალი ამევისო ცრემლითა.

680

გზა სიარულმა დალია,
სიბი ქვა წყალთა ღენამა,

დალია გოგო და ბიჭი
ერთმანეთისა ცქერამა.

681

ჩავექე სომადღში, ზღვას გაველ,
ფრანგის ქვეყნები ვნახეო,
ხმელეთი სულ დავიარე,
ვერ ვნახე შენი სახეო.
ანთებულ სანთელს გამსგავსე,
დილის ცისკარზედ გზახეო,
ხელი ემაწვილი გეჭირა,
ფარსაც ვერ დავინახეო.

682

შენ, ქალო ამზარტავანო,
რომელი ხელთა ჰირი ხარ,
უვედავების წამალი
გაქვს და არ მადლევე, ძვირი ხარ.
ნეტავი შენთან მამუოფა,
შენთან გამაძლო ძილითა.

683

გადმიდან ქალმა ღამაზმა
ჩიქილა დამიქნიაო,
აქ მომკლა შენმა სურვილმა,
იქით ის წააქციაო.

684

ქალ, ვარდი მოგიკრეფია,
უმზეოდ დაგიფენია,
აკრიფე; თორემ დავწამავს,
ცასა ღრუბელი ჰფენია!

685

ქალ, შენეული ბარათი
ვერ ვნახე ამის მეტათა,
დავინახე და დამადგა
გულზედ ნათელი სვეტათა.

686

გოგო, უნდა გეშეირს,
მგრამ გულში ხინჯი მაქვსო,
ამარი დედიშენისა,
მამიშენის ხათრი მაქვსო.
ბაბქნე, ვერსად წაგოვალ,
კასარბუნად ხილი მაქვსო.

687

ქალო კრულო, შენს სალამს
ველარ დაუთმობ მე ძალათა!

688

გულქარაო, გულქარაო,
ზირ-ბაღდადა, მსუქანაო,
შენი ქმარი შინ არ არის
ჩამეხუტე გულთანაო.

689

წუთის სოფლის სინათლეო,
შენ გიუერებ ჩემო მზეო,
არ მასხია ვაჭმე მხრები,
გადმოფურინდე შენსკენ მეო.

690

ჩემო შაქარივით ტკბილო,
სანთელივით ჩამოსხმულო,
ერთი კიდევ შემომხედე,
შე თვალ-წარბით დასატულო.

691

ქალო, მაგ შენსა ქებასა
შორით შევეთული სალამსა,
შორით შედება სურვილი,
როგორაღ ცეცხლი წალამსა,
საწყალი ჩემი თვალეხი
რას ნახავს შენისთანას!

692

დალაღე, დიდის ნიაფო,
მე შენთვის მიტირნიაო!
— შენ ჩემთვის რა გატირებდა;
მე შენთვის რა მიტრიაო?

693

მინდორ-მინდორ კოშკი დავდგი,
ზედ მოვადგი ნარიყადა,
გოგოგ, შენმა სიუყარულმა
ნაფურქიდან მამიყვანა.

694

ანულობა, ქერობა,
ღამაზ ქალს უნდა ფერობა.

695

მაგდანაო, მაგდანაო,
არ დაჭწეები ქმართანაო,
ჩინცვამ წითელ-უვითელსა,
გაჭქანდები სხვასთანაო.

696

ნეტავი, გოგო, შენი ხმა
ავადმეოფს გამაცნაო,
დამადებინა ზირი ზირს,
ტუტუებს ჩამაკნაო.

697

ნეტავ, გოგო, შენმა ქმარმა
გულში დანა ჩვენ დაგმცესა,
წაიფუნონ, გადაკარკონ,
შენი თავი ჩვენ დაგვრჩესა.

698

იამა გშობა შობითა,
ვარდმა გაგზარდა ქებითა,
ნარგიზმა ტუტე გაწოვა,
დეემსკავსები სულითა.

699

ნეტავი, გოგო, ნეტამცა
მე შენთვის ხელი შეტაცა!

700

ახლა შენ წადი ცხვარშია,
წითელ ჰერანკა ქაღალ,
ჩამოვირეკო შეც შენგენ,
ვიაროთ მხარდამხარაო*).

701

მადლიანი ხარ, თამარო,
ადრე დაატეო ლოგინსა,
კარებს დაატეო ღიასა,
ბიჭებს დატევიწებო ლოდინსა.

702

ხვედურეთსა, ხვედურეთსა
ბაკი დაგვასვეტინესა;
გამორეკეს გოგუები.
ძალად დაგვასვეტინესა.

703

გენაცვალე, აქ ნუ მომკლავ,
სხვაგან წამიფიფანე სადმე,
იქ მომკლად და იქ დამმარხე;
ცხარე ცრემლი დამაღვარე.

704

დილის ვარდო, ტან სურათო,
თავ-ბოლომდე მურასაო,
ეელი გათლილ ბროლ მიგიტავ,
ტანი ოქროს სურასაო.

705

ღამაზო, ღამაზობასა,
ნუ მოშლი თამაშობასა.

*) ეს ლექსი ვარიანტია მე-674
ლექსისა.

706

ნეტავ მავრე რამ დავხატა,
თუ არ ცილამ გადმოხუღმა,
სამოთხეში გაიხაროს
შენი დედა-მამის სუღმა!

707

სუღისათვის სულს მოკართმევ;
თუ რომ მოიტანდეს ქარი,
მავრამ ქარი არ მოიტანს,
მისთვისა ვარ ასე მკვდარი*).

708

შთან ვიფავ, ცივი წყარო ვსვია;
ბარად ჩამოველ - მაქარი,
ნეტავი, გოგო, გაკუიღონ,
მე ვიფევ შენი ვაჭარი!

709

საყვარელო ვარდის კონა,
მე გაუხდები შენი მონა,
შენი უკან დევნისათვის
ღამიხარჯავს შენი წონა!

710

მიუვარდა და შემეფარე,
ვიფავ შენი მუდარაო,
შენ კი ადარ შემინახე,
მღალატობდი მუდამაო.

711

ქერივი მიუფარს, ქერივი მე,
ქერივის სუღის ჭირიმე.
ქერივსა უეფარს ფუღები,
თეთრი უხვალთუხები.

*) ან: ამას ეწუხვარ მე საწყალი.

ქვრივი აგებს ღოგინსა,
ბიჭს დაწვეებს ღოდინსა.

712

მე გვარი გვარ*) დაგებები.
შენ დერეფანს გეძინა,
ღიღის საკინძე გაგესხსა,
ბროლისა მკერდი გეზინა,
გიშრისა თმანი გაგშლოდა,
სასთაულზედა**) გეფინა!

713

მდღიდან გადმოვიხედე,
მოედანს დიდი ერია,
ის ჩემი მკვლეელი მიჯნური
სამოცს ვაჟაკში ერია,
თავს ედგა ოქროს გვირგვინი,
შიგ იაგუნდი ერია,
შავსედე, არ შემომხედა,
თვალს ცრემლი გადმაერია.

714

ადგა ქალი, დასძრა ტანი,
დადგა გობი, ზედ საცური.
ფქუაღი სცრა და ერბო ზილა,
აცხო მისი ქადა-ზური,
თითონ სჭამა, მეც მჭამა,
მით აცხოხა მამის სული.

715

იმ ოხერა ქარელშია
გვიან დადგა შენასირე,
გოგუების გადამვიდე.
თვალი ველარ გაუახიდე!

*) ვარიანტი: კარი კარ.

**) ვარიანტი: სასთაულზედა.

716

დილა ადრიან გამოვედა,
ჯერ მზე არ ამოსულიყო,
შეხედე ცისისა კარსა,
ღამაზი გამოსულიყო.

717

ცაღვნით ცანი და ქვეყანა,
ცაღვნით დაგინახე შენა,
ტანში ხარ გამოკანკლული,
პირში გაქვს ბუღბუღის ენა,
შენისთანა ანკელოზი
სიზმარშიაც მამეჩვენა.

718

ზეცას ვიუჯ: ზეცა ვნახე,
ვარსკვლავებს გამოვეძრახე;
მთვარეს კაცი მოგესაყვანა:
„აქ იუჯ და არა მნახე?“ *)

არ შეცალა, განცდადე;
ქალის ქედს ვგებრამდიო,
კარს ვუვლებდი მწვანე შიფსა,
შიგნით ვმარგალიტავდიო.

719

ნიადაგ საგონებულო,
ვაშლივით გავორებენო,
გავორებენ და არ მიხვალ,
ნახე, რას გიპირთბენო!
შენ, ჩემო დამტირებულო,
ტტემენ და გატირებენო.

720

მშენიერი ხარ, ხოხობო,
თუ ბოლო ქამანდალია,

*) ეს ნაწილი გამოვრებაა მე-56 წელს.

შენი ჭკუა და გონება
ლაშაზმა გოგომ დაღია!

721

ქალმა აიღო, ქვა დამცხო,
რამ გულმა გააბედინა,
მიგნითა გული მაშიკლა,
გარს ცეცხლი მაადებინა

722

წელიწადი თორმეტი თვე,
მარხვას წმინდათ შევინასე,
გამითხრავდა სუვარელი,
ჩემის თვალით დავინასე.

723

ხელთუბნელი ქალი ვიყავ,
ანრისული ჰატარალი,
ქალო, ერთი შემომხედე,
რამ ჩამომდის ნაკადული.

724

ეშხით გავხდი ავალო,
მოდო სანახავალო,
მოგვედები და ვერა მნახე,
დაჯრჩები ზირ-შავალო.

725

ნეტავი ნატვრა მნატრა,
ცხე ამაშენებინა,
შენისთანა ღამაჲ ქალთან
ღამე გამათენებინა!

726

ვერა ხილი ვერ სჯობია
აუვაკებულსა ატამსა,
შენ რო თვალით დაგინახე,
გული დაწეებს კანკალს!

727

პერშუეთის ფერდობულა
რამ ფერმა მისვენოს?
ბიჭი რო გოგოსთან იწვეს;
რამ გულმა მისვენოს?!

728

დალაღმე კოჭი შეყარა,
წინ გოგო შემომყუარა.

729

ხელთუბნელი ქალი მიყვარს,
თეთრად კოჭი ებანოსა,
იმის შედგმულ შეჭამანდს
კოჭ-მარილი ეუაროსა.

730

ვერაფინ დაგიკილოფა
უსანეთობის ერშია,
აქამდი გულით მინდოდი,
ესხა ნაკიგდე ხელშია.

731

წავალ, წავალ, არ დაგდებო,
განა ხილი გამტეხია,
სხვას ვიშოვნო საუვარელსა,
განა გული გამტეხია.

732

არ ვიცოდი თუ მომკლავდი,
თორემ საფლავ გავითხრიდი,
მოვიყვანდი გულ-ღამწვართა:
გულზედ მიწას დავიურიდი.

733

შენ რო წიგნი მოგკწვრა,
ჩემი რათ არ წაიკითხე,
ობოლი ვარ და გლახა ვარ,
ღვთის გულისთავის ცამიკითხე,

აგრე როგორ მამიძულე,
ერთხელ აღარ მამიკითხე?!

734

ქალე ეგ შენი ელფერი!
ამომავალს მზეს შევტერი.

735

უშენთი ღმერთმა ნუ მომტეს
სიცოცხლე ქვეყნაზედა,
თუ მომტეს ისევე წამართვას
ამ ერთი წამის ხანზედა.

736

ხეობაში ხე გამხმარა,
ვიდა გაუნედლებს ძირსა?
ამ ჩემს დამწვარ-დადაგულსა
ვიდა გაუთელებს გულსა?

737

რას მიედებ-მოედები
ნადვილევი მთვრალევიდა?
მინც აღარ შეკიუვარებ,
რო ჩამოხვე საჩივრითა *).

738

შენ, ჩემო სულის ბატკანო,
მოდო და დანა დამკარო,
ერთი კი უნდა ბატკოცო,
მერე თუ გინდა მამკალო.

739

მადლა მთაშია ეინული
აზირობს ჩამოდნობასა,
კასათხოვარი ქალები
ელაინ შემოდგომისა.

740

მსურდა შენსკენ გადმოფრენა.
მაგრამ ჯაჭვით დამაბესო,
იქით და აქით დამიდგნენ,
წინაც მახე დამიგესო,
რამდენიც წამოვიწიე,
კალთა ლურსმით დამიკრესო,
მინდოდა, შენკენ ვაწვედი,
წინ დარაჯად დამიდგესო.

741

სულსა სულისთვის მოგარამევე,
შევერაჲ ნარგიზის წნელითა,
შევერაჲ და გამოკიგზავნი
შენის საყვარლის სელითა.

742

შენ, შორეულო სტუმარო,
ადგილზე ზივზარ ხმელასა,
ადეგ და ჩემთან გადმოდი,
ფეხი არიდე კერასა!

743

მინდოდაშია თეთრი ქვაო,
ავწიე და არ ამუვაო,
გოგო, შენი სიეყარული,
საცა წაგულ თან წამუვაო.

744

ობოლო ზირ მარგალიტო.
შროშანო, ენა მრავალო,
შენსა ქებათა წავიდუბ,
ქვეყნათაზე გავალო.

745

საყვარელო კისკისაო,
აქ ჩამოდი წულის ზირსაო,

*) ეს ლექსი ვარიანტია მე-657
ლექსისა.

ღვინოს გასმეგ კულიაათ,
გაგანარებ კულიათა!

746

ირინეო, ირინეო!
გვერდზე ჩამოგირბინეო,
ძუძუზედ ხელი გადგისვი,
ვერ შეგატყე სირბილეო.

747

ქალო ანათ, ბანათ,
ხელ-შირი დაგებანათ,
შენი ხელ-შირის ნაბანი
ცოვ წყაროს ამოჭქონდათ.
შოგ ღიაკვანი დაიხრჩო,
საწყალო ღვდის ერთათ.
იმისი ღვდა მარიაშ
შემოსილიყო შავითა.
წინ კაცი შემოეყარა,
— ღვდი; რათ მიხვალ შავითა?
— კაცო; რა შენი დარდი მაქვს,
შვილი მაშიკლეს დანითა,
წუელიდან რომ ამოვართიე,
შირი ამსიეო ლამითა,
საქონრე ჩაღაბულითა,
ციხეზე გადაკვიდნა
ცალ-წვერი აბრეშუმითა,
ჩამოვარდა და დამტვრა
კამხმარი ჩინხნვარითა.

748

აქედამ გორი შორია,
შორს არი, ახლო მკონია,
შენს სანახავად მოგული,
სხვა საქმეც არა მქონია.

749

ქალო, ბაღში ჩამობრძანდი,
ჩაურე კვალბისათ,
ჩვენსა რა გადმობრძანდები,
დაგიკოცნი თვალებსათ.

750

ქალო, ვარდი მოგაგრეფამ,
ხელთ გიჭირავ კალათითა,
ერთი გთხრე და არ მომეც,
დაჯექ მავის ბარქითა!

751

ქალი წავიდა წყალზედა,
თან გავადუნე თვალია,
ამისო კოკა; კუტალი,
შოგ გაუყარა შკლავია.

752

მღვდიდამ გადმომდგარიყო
ქალი ლამაზი, ტან-წვრილი,
შენს უნახავს ნუ მამკლავ,
ახალგაზდა ვარ ემაწვილი.

753

სურვილით გავხდი ავადა,
მოდან სანახავადა,
ზოგსა მოჭქონდა ატამი,
ზოგსა კალათით ბაღები,
შესედნებითვე შეატყობ,
რომიელსაც შაკებრალეობი.

754

გოგომ სთქვა: ჰატარა ბიჭმა
გამიტყუილა გზაზეო,
ნეტავი არ წავსულიყავ,
რა თენთა რამა ვნახეო.

755

შენ ია ხარ და მე ვარდი,
სხვა ვარდი რამ შევარდება?
შენს უკეთესი მიჯნური
კლდეს იქით გადავივარდება.

756

არ მოგეშვები გენაცვა
სახამ არ მამკლავ სანამდი,
ეგ შენი ფირუზის დანა
გულში რო დამკრ ტარამდი.

757

შენ მტრედს ჰტევეხარ საროს ტა-
მეტ შევექს უსურ ვაზობა, [ნის,
აქამდინ ძიენ გიუვარდი,
ახლა დამიწეე ნაზობა.

758

იქით გეცო, აქეთ გეცო,
ცეტხლზედ მივაუდეგ კეცო,
გოგომ ვაშლი გადმომიგდო,
მოვტატე და გავეშეცო.

759

მარგალიტი ავადუდე,
გადმოვიდა გუბე წუალი,
კალთაშა მოკვივდები,
შენის ხელით მასხა წუალი.

760

ღათ ეშითა მორთულთ,
დღისით მზევე, ღამით მთვარეთ,
ბრწვინვალე შუქურ ვარსკვლავთ,
შენ ხმელეთისა მღარეთ,
ვარსკვლავთ, სურვილითათ
სუფი შენ მიიბარეთ.
ათი თითი ბრძოლისანი,

მუღამ ქაღალდის მწერათ,
ნეტავი შემატეობინა,
რას აზობს შენი ენათ!

761

ზინხარ აზინხად ნაზარდო.
მისუბუქად არ იხსენები,
გასხია წამწამი ხშირი
და ღაწვი ღაღის ფერია,
ღვთის მადლმა გულით მიუვარხარ,
ტუუილი არაფერია.

762

თავალი მიჭირავს შენზედა,
ვით რომ მიმინთს მწეურზედა,
კამოკიქროლებ, აგოევან,
წავიუვან ცის იურზედა.
ჩატატმეე ფარჩის კაბასა,
არ დაგსვამ ტარიელზედა.
ნუშით, ქიშმიშით გამოფოფებ,
აზნაურისა ხელზედა.
ზარბაბის სარტყელს გიუიდი,
შენ შემოგარტყამ წელზედა.
გავლა-გამოვლა გიხდება,
ღერწამი წელის კირიმე,
სიმღერას რო დაიბახებ,
ვარუაზა ეელის კირიმე,
მიჯნურს რო გვერდზე შეხედავ,
ჟუჟუნს თვალის კირიმე!

763

იკუნდო და ზურმუხტო,
და დამზარო შაქრისათ,
საქრისტიანოს მნათებო,
მზეო დასაფლეთისათ,
სურვილობის ხმა გაგსვლიათ,

ქება ეოვლის ქვეუნიასო,
 სილაშაზე და სიტურფე
 გაქვს მშვენიერი შხისაო.
 მთვარე ხარ მანათობელი
 იალბუზისა მთისაო.
 შუქი ანათებს ქვეყანას
 მაგ შენი თვალ-წარბისაო,
 ვისაც შენ ჭეუვხარ, მას აქვს
 წყალობა მალაღ ღვთისაო.

764

შენი წიგნი მამივიდა,
 რო წავიკითხე — მამა.
 გული ამეგსო ღხინითა,
 უშენობისა ღახვარი,
 გულს მსვია ხევითა,
 სანამ შენ შეტკურებოდე,
 სული ამოვა ფრენითა.

765

ჩემო ამ სოფლის სიცოცხლეგ,
 მაცოცხლებელი გულისა!
 შენი თვალ-წარბის ქირიმი,
 მაგ შენი წმინდა სულისა.
 მიაშობენ შესა ქებას,
 სილაშაზეს თავისას,
 გაფაასა და გამოელას,
 სიღჟრწამე ტანისას.
 ისე მოვკვდე, რო ვერ გნახო,
 რას მიბრძანებ ამისას?
 ამართე სამანი ბრთლი,
 როცა რო ნახოს იამა,
 იდინოს გვარმა ოქროსმა,
 სარდაფის კარმა ღამა,

სამთავემ ერთად ვიართო
 ღალმა, ბრალმა და იამა.

766

ნეტამც ის გოშვი დამიდგან,
 ნეტამც ის ქალი შიგ დასვან,
 შიგ ღვინის წუარო დიდეს,
 მე იმის ვუღუხსად დამსვან!

767

გამგზავნე ბროლის მინდორში,
 ჩემი მჟვარი თან მატქსო,
 იქ მოვკად ოქროს ირემი
 თორმეტი ადლი რქა აქვსო,
 შენ მე როგორ მეჭობრები
 ფეხები ვეღარ დაატქსო.

768

თხუთმეტი დღის მთვარეს გეგხარ,
 ქალო, აგრე რამ გაჯავსო?
 თვალი გიგავს მეღნის ტბასა,
 და წაშვამი ხშირამ გაქვსო.
 ერთი შენი შემოხედვა
 ათას სეგდას დაჭკარგავსო!
 სიცილი გიგავს ელვასა,
 როდესაც გატეცანება,
 სითუთრე გიგავს ქადაღდას,
 თოვლი ვერ შეკეტებება.
 ნეტაგი იმის დედას,
 ვისთანაც დაკეცანება!

769

ჩარღახიღამ კადმოგხედე,
 დაგხედე შწოლიარესა.
 გაშლილს ვარდს გამოგზავნი,
 წალკოტსა მსხმიარესა.

ნეტავი შენს მიჯნურსა,
შენს გვერდით შწოლიანებს!

770

რა შენ გაგშორდი, მე აღარ
შემიხედნია მზისთვინა,
ხოშორი ცრემელი მდენია,
შემირეგია ზღვისთვინა.

771

ზირ-მზეო, ზირი მას გიგავს
დილით ვარდს ნამი ეუაროს,
მთვარეს გამსილსა ზირიდან
ღრუბელი გადაეუაროს,
ნეტავი შენთან მამეოფა
გულს სეფდა გადაშეუაროს!

772

აგრე უნდა, ზირმზე იფდე,
გარს გეხვიოს დიდი ჭარი,
წამწამისკან შებურვილსარ,
გიშრისკან გიქრის ქარი.
ვეელა-წმინდამ ვაჟი მოგცეს,
გიდღეგობქლოს კარგი ქმარი!

773

წუხელისა სიზმარშია
მზე წითლად ამოსულიყო.
შვიდი წლისა უნახავი
ვნახე, ჩემთან მოსულიყო.
ხვეწნასა და კოცნაშია
თვალზე ძილი მოსულიყო,
ავინედე, არსად იყო,
საუვარელი წასულიყო,
დღენი ჩემნი დათვლილიყო.

774

ტურფა ტანი ლერწამს გიგავს,
შეკრული ქირმანს შალშია,
კბილი მარგალიტს მიგიგავს
იაგუნდისა ლალშია.

შენ ვერაფერ ვერ გაჯობებს
ხელით ხაკერ ქარგაშია,
თითები გაქვ მოუფანილი
ჩამოსხმული ფარგალშია

775

წუხელ სიზმარშია გნახე,
ჩემო თვალის სინათლეო,
ჭკვა და მცნება შენ წამართვი,
მოდო, შენვე დამმარხეო!
დამარხვასა ვილა ჩივის,
ნეტავ თვალით გვენახეო!

776

შენ, ქალო, ეგრე თეთრი ხარ,
როგორც საუდანში კირია,
თვალ-წარბი გადაგხატვია,
მთვარეს მიგიგავ ზირია.
სიზმარში მომაგონდები,
წამოდგები და ვტირია,
ნეტა როდის შედირსება,
შემეგოდეს შენი ჭირია!

777

თქვენ წიგნი გამოგებზავნათ
სურნელობისა იათ,
ერთხელა გნახე, ასე ვთქვი,
ძვირფასი ფირუზიათ,
ვარდსა გამსგავსე გამლილსა,
ვითა რო ედემის სეათ,

მე თქვენთან ერთნით გამაძლო,
ნინადა მინატრიაო.

778

ვა თქვენი სიყვარული
ბუერსა რასმე მომაგონებს,
წამს სურვილი წამომივლის,
ხალიჩაზედ გამაგონებს,
თვალთა ასე დამიბნელებს,
ერთი ანას გამაგონებს.

779

ან ვარ უცხო ფრინველი
არცა ვარ უცხო ჩიტია,
იადონი და მურცხალი,
ვერა სმობს ჩემთან გვრიტია;
მე ვიტყვი უცხო ენებსა,
ვითა სასმენელმა მიტია,
ან მომგლა შენმა სურვილმა,
საკლავად შემომიტია!

780

უოკლად წმინდა გარს გადგია,
შენ გეტუობა ქალობაო,
ანგელოზნი გარს გისხედან,
წვრილად გესმის გალობაო,
ერთა წიგნი შენც მომწერე,
მიყავ ერთი წყალობაო.

781

მე ერთი ჩიტი გავზარდე,
ელვარე იყო სოსანა,
ფეხები ჰქონდა ნარგინი,
ეღ-ურთი ნისკარტ უვითელი,
დღისით იყო მკალბეული,
ღამე იყო მეტად ფრთხილი,

ნინადა ქეიფში ვუყვანი,
მე არ მაკლდა მისგან ღხინი.

782

შენ ქალო ასე გაშლილხარ,
ვით რო შინის ვარდია,
ტანად, თვალად, ზირად მზე ხარ,
სიტყვა-ხასუსი მარდია,
გოგოკ, მე შენი სურვილით
მე შენთან გადმოვარდია.

783

ქალი არავევდა ნარკვევს*),
ტურფად უძტეკვდა ცხრილსაო,
სიცილით გამოგიჩნდა
მარგალიტივით კბილსაო,
აქ მოდი, მანდა რას იქ?
მარტო რას აქნევ ძილსაო?
გიჩვენებ ბოლოსა შეკრდსა,
გაგახსენებ ღილსაო.

784

შემოგხედავ, ლერწამ გეგხარ,
ტანი წვრილად აგუარა,
ცხრა ნაწნავი გიწრის თამანი
მხარ-ბუჭებზე გარდგეუარა,
ადეგ და ჩემკენ წამოდი,
შენი ჭირი შემეუარა!

785

იარე და მოდი მნახე,
თან წამალი მამიტანე,
მოვევდე ტბილად დამიტირე,
ცხარე ცრემლი დამეარე.

*) ნარკვევი—ტაბაკზედ დარჩენი-
ლი ხორბალი კენჭ და მიწა ნარევი.

შენი ქაზრის მონაგლეჯი
დამწვარ გულზედ დამაყარე!

786

აქცა რო კაცს დაჰპეტოებს,
ასმეუს და ანადიმებს,
ცხენს შესოს კარგზე ლურჯაზედ,
მინდორი ანადიროსა.

საღვინით ღვინო მიუღვას,
ქაღს უჯღეს კარგსა ნინოსა,
როდეს ქეიფში შევიდეს,
უხსნიდეს კილო-დილოსა.

787

უქა განთიად აღდგები,
ცისკართ ნარგიზ ნარეუო,
წარბო აყრიდო მშვილდურად,
ზირ სუეთაჲ მოცინარეო,
დაო, რო წიკნი მოგწერე,
ღვთის მადლსა შემეწინარეო.
დაო, ამ თვალთა ნათელე,
დაო, სხე კაქვს შხისაო,
დაო, მშეენება ვინ მოგცა
სამოცი ვარსკვლავისაო!
ცაში ნაბანო ვარსკვლავო,
ხელთ დასაჭერო მხისაო,
კახსონდე, მამიკონებდე,
მე შენთვის ცრუმელი მდისაო.
წიგნო, იახელ იმ ქაღსა,
იმ ჩემი გულის წამაღსა,
უნა ბუღბუღსა, შაქარსა,
ხმა ტკბილსა, მოუღაღაგსა,
თვალი გიმსტავე სამოთხეს,
ზირა მზეც, ტანი საროსა.

788

მე მონატრე ვარ ნახვასა,
შავი წამწმის სშირისასა,
მიუვარხარ, ნუ დამივიწეებ,
ნუ გამხდი მტრის გულისასა.

789

წადი, უსტარო, იხილე
ქაღი შვენებით ქებული,
ის არის სასძლოთ მონათული,
საღვინოთ მომზადებული,
მიუგვანიათ კეკლეუცი,
მნათობად სახელდებული,
მე დამა რეგორ შევამგო
თაჲ-თმით და დახატულობით,
ზირის სიბტეუ და სითეთრე,
ბაგისა გაწყობილლობით,
სანდომიანათ სიცილით,
წარბისა უცნოთ ურილობით.

790

სიცილი ეღვას მიტიკავს,
როდესაც გაგვიტყობა,
სიღამაზითა მსეს ჰეგესარ,
დილით რო მოუფინება.

791

როდის იეთს სათამაშოდ
ცაღკე ვისხდეო ნარდისათვინ,
სამიმარო თვაღსა ცრუმელი
მოგდიოდეს გაყრისათვის,
სიხარული, ზირს სიცილი
მოგდიოდეს ნახვისათვის.

792

თქვენ ჩემთვინ წიგნი გუბობათ-
სუნეულობის იაო,

მამძულეობა შორს უოფნა,
ნახვა მომინდომიაო.

793

დიღას სიზმარშია გნანე,
ცას ღრუბელი აუყარა,
ხელთ გეჭირა ოქროს თასი,
შოგ ნარგიზი ჩაგუყარა.
აქით გიგონებ, შგონიხარ,
თვალ-მარგალიტი ბრალდი ხარ.

794

კინ დირსა შენსა არესა,
რო ვინმე მამიუვანდესა,
ჭირსა მამიკლავს მწარესა
და სევდას გამიქარვესა.

795

თვალ-ყუყუნავ, წარბით ხშირო,
წამწმის ჯარო, კაღმხურო,
ხირო ბრალდი, მინაქრულდი,
მუშკის სულდი, ამბრის გულდი,
ხუდის თითხდი დახატულხდი,
სამთედიფით ჩამოსხმულხდი.

796

ქალო, გაქებენ ყოველნი,
აღამიანთა უნები,
ბრძანდები კარგი გაზრდილი,
სუბუქად არ იხსენებდი.

797

ანა ხარ ბრალდი, ან ლაღი,
ეიწმიზი ჩამონათაღი,
ობოღი მარგალიტი ხარ,
ფერსა ვერ გიცვლის ზამთარი,
თუ გძულვარ თავსა მოფიკლავ,
შემომითავალე მართაღი.

798

შემოგხედავ, მზეს გამსგავსებ,
ინდოეთიღამ მოსულსა,
ბრალ-მარგალიტსა უფასოს,
მთვარეს ბადრსა ამოსულსა,
სიტოცხლეს შენ მიჩიფიხიხარ,
ნუ შეიცვლი ჩემზედ გულსა!

799

არ ნახულა სხვა შენებრი
დუღის მუცლით დასახული,
პირ-გავსილი, მშეფიფი,
მობღენილი ჯავარ-სრული,
ხელი, მუღავი ჩამოსხმული,
ტანი ალვად ამოსული,
თქვენმა მზემთა თქვენი ნახვა
ჩემთვის მზეკა ამოსული.

800

აღმასის ფანჯარაშია,
მზეკე; დაგიხსნე პირი მე,
დღისით მკლავსი შენი სურფილი,
ღამით ვზიფარ და ვტირი მე;
ხეტავი როღის მეღირსოს
შენთან ჯღამა და ლხინი მე.
გაღმოგხეოდდე, გკოტნიდე;
შავი თვალ-წარბის ჭირიმე!

801

ეს სოფელი მისთვის მინდა,
შენ გიცქირო, ჩემო მზეკო,
ახლო ნახვა არ მეღირსა,
შორს გიგონო, რა ვქნა მეო?!

802

შავი თვალი, შავი წარბი,
ხირო ბრალდის მსგავსი ცაქო;

თეთრი გული, თეთრი პირი,
 ზედ ზატარა ძუსუ გაქო;
 ალვის ტანი, ლერწმის მკლავი
 ზედ სურათი თითი გაქო;
 ნახვა თქვენი, ჩემთვის ღვინი,
 ენა შექრინი გაქო;
 თირუზის კაბას იკურავ,
 ღაღას სარჩულად უდებო,
 იაკუნდის ზორტებს ასხამ,
 მრგვალიტს ქობად უდებო,
 ღამაზად, სანდომიანად
 სახელში ხელს გაუტდებო.

803

ტურთა ბაღი და წაღვოტი
 ეკლითა ვინმე შესრა,
 რკინის კარი შეაბა,
 კლიტი მე მომცა, შენ არა.
 სიკვდილსა შენსა სანაცვლოდ,
 თავსა მე მივცემ, შენ არა,
 ვაჟ თუ ზედ ისაც დაშერთოს,
 მე მიყვარდე და შენ არა!

804

კოშკი ხარ მარმარილოსი,
 მძიმეთ ნაკები კირითა,
 უკვდავებისა წუარო ხარ,
 მოღისარ ოქროს მიღითა.
 უცნო რამ კაბა კაცვია,
 ჩაუოღილია დიღითა,
 ნეტავი თქვენთან მამუოფა,
 უოველ დღე მუდამ ძიღითა;
 დაგვარგო უოველი დარდი,
 გუჯი ამეგოსს ღვინითა.

805

საუდრადამ რო გამობრძანდე,
 ტურთად წარბი აგუყაროს,
 დასტარაკი წინ დაგეგოს,
 ზედ ვარდები გადგუყაროს,
 ათი თითი ბროღისანი
 ზედ კალთუბზედ დაგეყაროს,
 თმა ნაწნავი გიშრისანი
 ზედ მხარ-ბუქზედ გადგეყაროს.
 ოქროს თასით ღვინოს სვამდე,
 შიგ შაქარი ჩაგუყაროს,
 ერთი აქეთ შემომხედე,
 შენი ჭირი შემეყაროს.

806

ნეტავი ამა სოფელსა
 სახელად გოჩი ჰქვინო?
 აქა მეავს საგონებელი,
 სახელად ღოთი ჰქვინო,
 შავ-თვალ-წარბ გადახატული,
 ტანით ღამაზი ჰქვინო,
 თუ რომ ჩემ სახელს იკითხავთ,
 მეც მოგახსენებ, ღვთიანო.

807

მე ბანი ბანად გაღმოვდეკ,
 გაღმოგიხედე სვეტადა,
 მე, ტურთავ, შემეშვენეურე,
 თქვენს ამხანაგად მეწადა.
 ეს წიგნი თქვენი ნაწერი
 ვერ ვნახე ამის შეტადა,
 წაუკითხე და დამაღვა
 გუჯზე ნათელი სვეტადა.
 მე ამა წიგნსა თქვენეულს
 ვაკოცებ და მოგწამ ჭირსა,

უბეში დებისაკანა
ასრე გაუნდი, ვით რომ რთვილსა.

ღამე შე აღარ ვიღირსებ,
უკუ ვიური დილის ძილსა,
მოვკვდები და თან ჩავიტან,
არ დავაგდებ ამა წიგნსა,
სუფრაზედა წინ გავიშლი,
ამაზედა ვნახავ ღვინსა.

სიცილი გიგავს ეღვასა,
როდესაც კაკეცინება,
ეგრე სითეთრე ქაღალდსა,
თოვლი რღს დეფენება;
სიმშვენიერე მას გიგავ,
დილის მზე მოეუინება,
ნეტავი ბატონს ჩემს სიძეს,
რომ შენთან დეეძინება!

808

შენი უანა, ჩემი უანა,
გუშინ გოგომ შემეუფანა,
სარტყელში ხელი ჩამავლო,
მიგნით შეგან შემეუფანა,
ჩემი მონაგარი ფული
სულ ჯიბეში ჩაიყარა.

809

ორდობილამ კადმოფრინდა
ბოლო კაშლილი ბუღბუღი,
შენ მანდა ხარ და შე აქა,
რითი მოვიკლა სურვილი?

810

ერთსა ქალსა წუალი ვთხოვე,
წუალი იყო მეტად ძვირი,
გაუცინე, გამიცინა,
გამოუჩნდა ბროლის კბილი.

მოდ, ჯვარი დავიწეროთ,
შვევართოდ ერთად გული,
ისეთსა ადგილს წაგოქვან,
რომ ევაოდეს ხილი-ხული,
ქვეშ წყარო გამოდიოდეს,
ჩვენ გვეძინოს ტბილი ძილი.

811

ატენის ხეობაზედა
წუალი ჩამოდის შერთული,
ნეტავი, გოგო, ჩამაცვა
ზერანგი შენი მართული.

812

გაცინება მოგიხდება
დილის კაშლილ ვარდივითა,
როცა თვალთ ვერა განხავ
შევიქნები მკვლარივითა.

813

ეველანი შენ დანატრობენ,
შენ მასო კანაფულა!
კაშლილხარ იასმანო,
ვარდის კონა, თაიგულა!

814

ღვესწარ ცისა განსნასა
მასკვლავის გამრავლებასა,
შენ რომე თვალთ გიურრებ,
ნეტა ჩემ განარებასა!

815

შეგარდენი კადმოფრინდა
თავის ოქროს ბუდიდამა,
კადმომიგლო ქალმა ვაშლი,
ამოილო უბიდამა:
— ჩემეულათ შეინახე,
არ კადმიგლო გულიდანა.

816

ხურჯინი რო აიკიდე:
ნეტა საით აიბარგე?
გოგო, მაგ შენი ტქერითა
დავიწვი და დავიდაგე.

817

გოგო სთქვა: „ჩემი ლოგინი
ნეტამც შარაზე დამეგო,
გამლეული-გამომლეულის
ვაჟყაცის გული მამეგო.

818

გოგო, ზიზია პერანგი
ჩაუტყუვია დედას,
სიცილი დაკვიწუებია,
გული შეეკლა სუკდას.

819

პიტხა, პიტხა, პიტნიცაო:
კახტა ქალი წაიქცაო,
მინდოდა ერთი შეკოცნა,
წამოსტა და გაიქცაო.

820

ქაღმა დამწვევლა ღამასმა,
ხელ-შეღებულმა ინითა,
ნეტაეი ერთათ შეგუვარა,
ზარხოშთ ვიუთთ ღვინითა.

821

ქაღო, შენმა სიუვარულმა
ბაქნიდამ გადმომაგდო,
არც მასვა და არც მაჭაშა,
შენთან სული ამოხართო!

822

გოგო, ძრიულ მოკიხდებო
ბალკონიდან გადმოდგომო,

წაუეგანელს არ გაგიშვებ,
თუ მობრუნდა შემოდგომა.

823

წულის ჰირსა დგანან ბაღები,
გარს ეხვევიან ქაღები,
ერთი შეხედვით შევატეობ,
რომელსაც შევებრაღები.

824

ტურფამა ბალი ააცო,
შიგ ჩაურიგა ხილნარი,
თურმე იქ კაცი ვერ შევა
დადრეჯილ, გაუცინარი.

825

ატენის ხეობასედა
გავკარ ძირობასედა,
გოგო, შენ რო სიტყვა მითხარ,
როგორ ხარ ჰირობასედა?

* 826

გოგო, შენმა დანიშნულმა
მოკითხვა დამაბარაო,
სული თან გამომატანა,
წამაიუვანე თანაო.
თუ არ გამოგეგეს თანაო,
აკოცე ქუძუსთანაო.

827

მაღლა ცაშია წყარო დის,
ნარინჯის ფერად გამოდის,
ღამასი ქალი გვერდთ უზის,
მუშკამბის სუნი ამოჭდის.

828

ჩიტა-გერიტი მოფრინავდა*),
მე შრომანი მეგონაო,

*) ვარიანტი: მოგოგავდა.

სადაც ლამაზ ქალსა ვნახავ,
ეველა ჩემი შეგონაო.

829

ჭარადალე, თეთრო ქალო,
გვერდზე მოგითათხნე ქალო,
სსინმინდო ახლო გიხან,
ღაიყარა ადლი ტარო.

830

მადლა იხვი მოფრინავდა,
ბოლო გაშლილი ბუღბუღი,
შენ მანდა ხარ, მე აქა ვარ,
რთოი მოვიკლათ სულ-გული!

831

მინდორ-მინდორ დაჟდოდი,
აღვგ-აღვგ ჭოჭი იყო,
მე საწყაღმა რა ვიცოდი,
თუ ეს ქალი კოჭლა იყო!

832

იმერეთი დამოულია,
ქართლი შემოჭურებია,
არ მინახავ შენისაანა,
ეელი მოგიღერებია:

833

მე შენ ხელსახოცს მოგარბიეფ,
თქრომკერდით მოქარგულსა,
მიგ გაგიხეფე ჩემსა გულსა,
შენთვის დმწვარ-დადაგულსა.

834

ღამაზმა სთქვა: „ბნელსა ღამეს
მე რად მინდა ფარანიო,
მე ისეთი ბიჭი მინდა,
შირს არ ესხას პაღანიო.

835

აკერ მოდიან ქალებო,
სიმიინდის სათახნელადა,
დასწითლებით ღოუებო
ბიჭების საკონელადა.

836

იქით ნუში, აქეთ ნუში,
შეგ კარავი ამოუშვი,
მამოს დედის ვეხვეწები:
„მამო კარში გამოუშვი!“

837

ბიჭები მუიან ვახსა,
სამნი არიან უცოლო,
ქალო, ერთი შემომხედე,
მე დედა-მამა შირცოლო!

838

გოგონაო, გოგონაო:
შენი საქმე როგორა?
ისე იყო; ისე იყო,
როგორც ურმის გარგორაო.

839

მცხეთას იძისა მამაღმა,
ავჭაღას ვარიამაო,
მობრუნდი, ქალო, კაცოცო,
შავიავლა მარიამაო.

840

სანთელი ვარ, დავიწვი,
მარილი ვარ, დაუდნები,
სადაც ლამაზ ქალსა ვნახავ,
მკვდარი ვიყო, ავღვებო!

841

გონებაში შენა კატონი,
ჩემო ტურფავ, ჩემო მზეო,

მე ხო ფთები არ მასხია,
გადმოუფრინდე შენთან მეო.

842

მალღა იდგებ, დაგინახე,
შემოტახედე ქორივითა,
დაგინახე გული, მკურდი
თეთრი კქონდა ბროლიყითა.

843

ქალო, ძრიენ მოგიხდება
ბაღკონიღამ გადმოდგომა,
თვალ-ტანათ არა გიჭირს-რა,
ღმერთმა იცის გამოდგომა.

844

მინდორში ბაღხ-ბუღახო,
ხატარავ ხარის ეკალო,
გოგოვ; ვისი ხარ ლამაზი,
ტუტუებს ამოგეკარო!

845

ვაჟაბო უღვაშ-ყოვობო,
ქობროი შენი მიუვარსო,
თუ შენ არ მოხვალ ჩემთანა
მე შენთან რა მომიყვანსო?!

846

მალღიდგან გადმომდგარიყო
თვალ-ჟუჟუნ თეთრი ქაღია,
ჟუჭიალებდა საურრე,
ჟურში გაუდგა ქარია.
ხელს მიქნეეს, აქეთ წამოდი,
შინ არა ჩემი ქმარია,
ცხის სანგრეუვად წავიდა,
თავს დაჭრემია ქვანია*).

847

წადი წიგნო, ზირად მზესთან,
ზირად მთვარემ წავიკითხოს,
ჩემი გკითხოს, მოახსენე,
ნახვა მინდა, კამიკითხოს,
ამ სოფელში შენით მკვდარსა,
რომ გულ-ხელი დამეკრიფოს.

848

(ვარიანტი)

წადი, წიგნო, ზირად მზესთან.
ზირად მთვარემ წავიკითხოს,
გკითხოს ჩემი, მახსენე,
ცოცხალი ვარ, კამიკითხოს...
თუ რომ გულით არ მიუვარდე,
საიქითს ღმერთმა მკითხოს.

849

ქალო, ქალო, ზეიტარო,
ღობე-ღობე გაეკარო,
ვინაც ვაჟი მოგეწონოს,
ჩაჭკოცნე და ჩაეკარო.

850

აკი კითხარ დეღამთილო,
ნუ გამგზავნი წისქვილშია,
იქ ბიჭები დამხვდებიან,
ჩამკვდებიან სირცხვილშია.

851

გოგოვ, შენი სიუვარული
გუნებაში ჩამიგდია,
ჭორი ბეკრი გავიგონე,
მაგრამ ჟური არ მიგდია,
თუ რომ გულით არ მიუვარდე
ჩემი რჯული გადმიგდია.

*) ეს ვარიანტი მე-372 ლექსისა.

852

შენ ია გამოგეტყავნა,
მე ბრწყინელი, შენ შინდი,
ამ ჩემსა სწოლს დეესენ,
ნუ იარები, შეშინდი!

853

შემთგებულა ბრძლის პირსა,
წარბი ხშირათ გადგიურია,
ცხრა ნაწნავი, გიშრის თმანი
ზედ ბეჭებზე გადგიურია*).

854

თეთრი ხარ, თოვლის ნამქერო,
კადმოტანილო ქარისა.

855

ქალო, თუთის სადალახს(?)
ბუღბუღის ბანი მინდოდა.
სიზმარში წამლად მისწავლეს,
ვარდის ნაბანი მინდოდა.
შენმა ძებნამ გამოთავა,
სისხლი თოვლად დამადანა,
ჩეტავი ერთი ჩემი გქნა,
შენ კალთაზე დამაძინა.

856

ქალი და ვაჟი.

ვ ა ე ი:

წუხელისა სიზმარშია,
ხეივანს ქვეშ წამეძინა,
ქვეშ მეგო ღალი ორხუა,
ზედ გილანური მეხურა,
გვერდთ მიწვა ქალი ღამაზი,
მკლავი მკლავს გადაგვეხვივნა.

ქ ა ლ ი:

ბიჭო, რას სტყუი, რას სტყუი?
საღორის კარსა გეძინა,
ქვეშ გეგო ჩაღაჩულანი,
ზედ ნაბდის ჩულა გეხურა,
გვერდთ გიწვა შავი ღამაზი,
ტოტი ტოტი გადაგვეხვივნა!

857

ვითა ბუღბუღი ღარისა
ვარდისა ჭვრეტა ჭსუროსა,
ეგრე შე ვეტრფი ტურფასა,
აშოთა შესაშუროსა!
სულს ვანაცვალე, გულს მივცემ
მას ჩემსა სამიწუროსა;
მის ტუფექმნილს მისი სიასლე
ნუ მამეშლების ნეროსა!

858

ცაში ნაბანო ვარსკვლავო,
სახე გაქვს პირი-შისოსო,
შენს ნახვას ნუ დამიძვირებ,
დამტირებელო დისო!

859

მთად ერთგან ბროლი გამოჩნდა,
დავეზიდე, არ აშეგო,
გოგო, შენი სიუვარული
სადაც წავუელ, თან წამუვაო.

860

შენ გოგო, ეგრე თეთრი ხარ,
როგორც საულარში კირია,
გამოხვალ, გამოანათებ,
მთვარეს მიგიგავს პირია.

*) ეს ლექსი ვარიანტია მე-784 ლექსისა.

861

წიგნი არ მიმიწერია
 ჯერ ამის მეტად მზისთავის,
 მოკითხვა არ შემთავლია
 შირ-მთვარე, ღამაზისთავის.
 მოძულეებულსა ამბობენ,
 ნეტავ ვიცოდე, რისთავის?!
 ნუ მამიძულეებ, ჭირიშე,
 მადლია შენი ღვთისთავის!
 სახე შენი ვის ვამსგავსე?
 მე დასატულსა მწყესთ,
 თითქმის ბროლი ხარ გაზრდილი,
 არაფერ მოგიდგესთ!
 — შენ რომ წიგნი მოგეწერა,
 რა ღირს ვიუფე მე, საწყალსა?
 დაეწერა ბროლის თითსა,
 მარგალიტის ბაგე-კბილსა.
 ვის ხელში გაიზარდევი,
 ბრძენთ უცხო და ჭკვიანთ,
 საიხად რომ მიბძანდები,
 ფიანდას გაგიშლიანო!
 ტკბილის ენით ჭიკჭიკებდი,
 სიტყვა და ზასუხიანო,
 ეშხით კაცს გააკეთებდი,
 შე ბროლის დაბაბიანო!

862

ანთებულ სახთელს გამსგავსე,
 ცისკრის ღოცვასზე განხეო,
 გეშმი ჩაგქექ და ზღვას გაგელ,
 ფრანგის ქვეუბნები ვნახეო,
 ხელში გეჭირა უმწიფილი,
 კიდევ კარგათ ვერ განხეო.

863

შემოგზავნე თეთრსა შირსა,
 წარბი ხშირათა გეუბნება,
 ცხრა ნაწნავნი გიშრის თამანი
 მხარ-ბეჭებზე გადგეუბნება,
 ერთი ასრე შემომსედე,
 შენი ჭირი შემეუბნება.

864

შენ ქალო აგრე თეთრი ხარ,
 როგორც საუღარში კირია,
 ვინ მოგინატა, ღამაზო,
 ე კობტა გულის შირია?
 ნეტავი შენთან მწოდელსა
 ტკბილად მოუა ძილია,
 ჯერ ჩაკოცნო თვალები,
 შერე ეგ ბაკე-კბილია.

865

ატენის ხეობაზედა
 წყალი ჩამოდის შერთული,
 ნეტავი, გოგოვ, ჩამცვა
 შენი ხელებით დართული!

866

ასე ვსთქვი: ჭაღას ჩავიდეთ,
 ჩავკრიფთოთ მარგალიტები,
 ღამაზმა ქალმა ჩავგასწრო,
 კარს წაუუარა კლიტები.
 ბროლისა ხელი გამოყო,
 მარგალიტისა თითები.

შეიხიდაცან გამომძახოდა:
 „შენგნით არ გავიდლიტები!“

867

გოგოვ, გიხდება ძირს ჯდომა,
 ჯარის რთვა, ტარის გუგუნნი,

გაი იუ სოფლეს გათხოვდე,
ძრიელ შეტყუარავს შვირის შური!

868

დაო, ვინ მოგტა შეენება
მაგ შექურ ვარსკვლავისაო?
ნახვას ნუ დამიგვიანებ,
დაძტირებულ ძმისაო!

869

დილა ადრე ადგებოდი,
დილის ნამი მოგკუაროს,
ხელთ გეჭიროს ლქროს თასი,
შიგ შაქარი ჩაკუაროს,
ჭიერი გამოცვალე,
გულს ჭავრი გადაგკუაროს!

870

ეოკლად წმიდის კარზედ დგეხარ,
მუდამ გესმის გალობაო,
ერთი წიგნი შენც მამწერე,
შენი მქონდეს წყალობაო!

871

• მშვენიერია ზაფხული,
ოდეს მასი დადგება,
მოიართობიან ქალები,
გამოვლენ, ბანზედ დადგება,
იმათ ვაჟკაცი შეხედავს,
ძვალსა და რბილში დადნება.

872

შენ ია ხარ და მე ვარდი,
სხვა ვარდი რად შევარდება?

873

ქალმა აიღო, ქვა დამცხო,
რა გულმა გაბედინა?!

შეგნით მე გული მამიკლა,
გარს ცეტხლი მომადებინა.

874

ვისია შწვანე კარავი,
კარვებში არ ერეოდა?
ვისია ქალი ლამაზი,
ქალებში არ ერეოდა?
გვერდს უჭდა კარგი ვაჟკაცი,
ჭკოტნის და ზედ ელეოდა;
გვერდს ედა სადვინით დვინო,
სვამდა და არ ელეოდა.
გარედან ხალხი შეჭნატრის:
„ნეტავი მაგის დედისა,
სხვა რაღა დეელეოდა!“

875

ქალი და ვაჟი.

ქ ა ლ ი :

სტუმარო შორიუფაო,
ლოკინსა სწევხარ ხმელასა,
ადე და ჩემთან გადმოდი,
ფეხი არიდე გერასა.

ბ ი ჳ ი :

მე აქაური არა ვარ,
ქვესური ვარ ბარისა,
ნათესობას ამობობენ,
ვართ ერთმანეთის გვარისა.

ქ ა ლ ი :

რა ვქნა, გამღლიტე, სტუმარო,
მაგ შენი ფელიდი ენითა,
ე ჩემი ღურჯა თან მიტევა,
მამლარი თიფა-ქერიითა.

876

გაცინება მოგიხდება
დილით გაშლილ ვარდსავითა,
თუ რომ თვალით არ გიუყურებ,
მე გავსდები შეკვდარსავითა.

877

ქალო, ამო-ბაშაო,
წამწამ გიშერო, თაბა-შაფო!
საწოლი შენი მასწავლე,
ია და ვარდი გაუშალო!

878

გოგოს ქადა გამოეცხო,
ქერქი მოეზილა რძითა,
ერთი ვთხოვე, ორი მომცა,
ღმერთო, გახარე ძითა!

879

მოევარდი, ჩემი მეგობნე,
მზესაც შენზედა ვფიცავდი.
თუ კი არ შემეყვარებდი,
თვალთ არ დაგიხსავდი.

880

ქალი წავიდა წყალზედა,
წულის ბირზედ დასდგამს კოკასა,
წაიდებს ხელის სპონსა,
იქვე დაიბანს ლოყასა.

881

გინდა დამარტუი უროო,
ქვეყანაც მომამლოროო,
გამარტუა, მზინც ავიტან,
ოღონდ შენ კი გიუერთო!

882

ქალმა თქვა ჩემონალამა:
„ვაუმა ვერ მომადლოო,

ვერცა გამისსნა ხონჯარი,
ვერცა რა მომიგონაო“.

883

ჭერიო, ბიჭო, ჭერიო,
ქალებში გადავერიო!

884

შე მარგალიტო ობოლო,
შროშნო, ენათ მრავალო,
წავიდეშ შენსა ქებასა
და „გრანიტაცხედ“ გავალო!

885

ცაში ნახანო ვარსკვლავო,
სახე გაქვს ჰირიმზისაო,
შენს ნახვას ნუ დამიძვირებ,
დამტირებულო დისაო!

886

ბორბადასტუთა კოშკზედა-
ზის უორანი მბუდებელი,
მაგ ალაგის მნათობი ხარ,
სხვისა გამაცუდებელი.

887

აგერ მოდის მაშინა,
უკან მოსდევს ვაგანი,
დაიწვას და დაიდაგოს
სიფვარულის მაშგანი!

888

ქმრიანი ქალი და ვაჟი.
გ ა ზ ი:
ადი, ქალო, მადლა ხესა,
ჩამოყარე ბრთწუელი,
ჩამოდი და გვერდთ მომიჯექ,
ქამხა*) მოგცე დაწერილი.

*) აბრეშუმის ქსოვილი ფერადი.

ქ ა ლ ი:

არცა მინდა შენი ქამის,
 არცა შენი დაწერილი,
 ისევ ქმარი მირჩვენია,
 გვირგვინშია ჩაწერილი.

889

შენ რად გინდა, ლამაზო,
 ოქრას წილის ღაღები,
 რა დაცხეობა ლამაზო,
 ღაისვში ებანები.

890

ყოფლად წმიდის კარზედ დგე-
 გეგურება გალობაო, [ხარ,
 ჩაიცივი და დაიხურე,
 მოციხდება ქალობაო.

891

იმერეთი დამივილია,
 ქართლი შამიჯერებია,
 არ მინახავს შენისთანა,
 უელი მოგიდურებია,
 წამწამსა და წამწამ შუა
 ბადი გაგიშენებია,
 შიგ სურვილი დაგინერგავს,
 კაცი მოგიუენებია!

892

მიუვარდი, ჩემთვის მინდოდი,
 და მზესავითა გისხავდი,
 იშას რა მომაგონებდა,
 შენ არც კი შემომხედავდი.

893

მივიარე, მოვიარე,
 ტურფა ვნახე მწოლიარე,
 თავით ერთი ხილი ედგა,

იქსითთ უფრო მისმოიარე,
 ერთი ვთხოვე და არ მომიცა,
 ძმაზედ იყო მკლავიარე.
 იმ გულთამც ის დამჯდარბა.
 რაც გულით შე გაუიარე.

894

შენსა მოსვლასა მზე მოჭევა,
 შენს წასვლას—შავი ღრუბელი.

895

ქალო, შე კებეღუაო:
 ნეტა ვინ შეგუდარება?!
 თუ ჩემი თავი შენ გინდა,
 ქმარი შორს გაგეცხანება.

896

ქალო, მინდვრიდან მოდიხარ,
 მათვრიალებ კახასა,
 ნეტავი გამატებინა,
 როგორ აფასებ მაკას?

897

ქალო, კრულო, გეხვეწები.
 წელიწადი გამოგვფლია,
 ხეს ფურცელი გასცვივინა,
 სხვა ახალი გამოსვლია.

898

ეველა ხესილი აუვადა,
 შენ რაღასა იქ, კიტრიკო?
 ცოცოვ; ერთს მინტ გაკოცებ,
 თუ გინდა ბუერიც იტლინკა.

899

რუსები რომ გადმოვიდნენ,
 ურემს დაარქვეს „არაბა“,
 ქალო, იქით გამეცალე,
 სუ გინდა დავიდარაბა.

900

მე შენის მოლოდინითა
სული ამომხდეს ღამისა.

901

აი მთვარეო, მთვარეო,
ღამაჲ ქალს მიმავარეო,
გათენებამდე მამუოფე,
გათენდეს — გამავარეო!

902

ჩამოვიარე ჭკლასა,
ბიჭი ურემსა ჰჭკლავსა,
ჟაი რა ცოდვის იტყვიან,
გოგო რო ბიჭსა ჰჭკლავსა.

903

იამა გშობა შობითა,
ვარდმა გაგზარდა ქებითა,
ბუღბუღმა ძუძუ გაწოვა,
გვრიტმა გაგზარდა ენითა.

904

ქალო, რას სტირი, რას სტირი?
რას დაგიტხრია თვალები?
მინდოარში შენის ცრემლითა
სავსეა ნაკუბარები.

905

ქალი წაიდა წუალზედა,
თან გაუყოფე თვალით,
აშსო ეოკა, ეკტალი,
შეგ გაუყარა თმინია.

906

ქვეყნა ჩაღად არა ღირს,
ცხოვრება ფარად არა ღირს,
რაც უნდა გქონდეს ქონება,
ერთ ღამაჲ ქაღად არა ღირს.

907

სამსაღასა ვსვამ თასითა,
გული ლახვარზედ მიგია,
რაც შენ გაგშორდი, მიჯნურა,
საკუთრად ეს მამიგია:
მაცვია ნავთის ჰერანგი,
ზედ ცეცხლის კილო მიგია...

908

არ მოკეშები, გენაცვა,
სანამ არ მამკლავ, სანამდი,
ეგ შენი ფირუზის დანა
გულში რომ დამკრა ტარამდი.

909

ქალი და ვაჟი.

ვ ა ჟ ი :

ქალო შენი ეგ მიუყარდა,
ეზო-ეზო სიარული,
ტანთ ჩაცმა და თავ-დახურვა,
თეთრი ზირი მსიარული.
წარბიც გიგუვ ვაზის წაღამს,
წამწამი შეღან-თაღგამს,
სათაც შენ გათხრელები
ნეტა იმ სოფელ-აღაგას!

ქ ა ლ ი :

ისეთ ალაგს გაუთხრელები,
რომ უვაოდეს უეულა ხილი,
ქვეშ წვარო გამოდოდეს,
სასმელათ კი იუოს გრილი.
აღრიან ჩავირბეინო,
კახტად დაგიბანო ზირი!

შ ა ი რ ე ბ ი .

910

შაირები და ლექსები
სულ ესლა მომაგონდაო,
თქვენებურ ქალთან მივედი,
ლოგინზე გამიგორდაო.

911

კახეთის მოურავია
ჩვენი ზატარა გორდაო,
სიმღერას ვერაფერ იტყვის,
თუ არ შესურდა გოგრაო.

912

ხშირათ ლექსებს მოგახსენებ,
ტირიფთანზე გქელია,
თუ გინდა, შინაც გაგატან,
მოგაწვევტინო წელია.

913

ბერშუეთიდან წამოველ,
გადმოვიარე ქოჩორა,
რაც არა გაშეგონა რა,
სულ იმ ბიჭებმა მოჭორა.

914

ეს ბიჭი კარგა თამაშობს,
ამშვენებს არე-მარეს,
ამან რა ფეხი იტკინოს,
მესტვირეს დაბნალებსა.

915

ვიღექსოთ, ბიჭო, ვიღექსოთ,
მინამ მამალი უიოდეს,
ისე გაგიხდი საქმესა,
კბილებში თფლი გდიოდეს.

916

ბიჭმა დამიგო კოჭები,
ზედ გამოვიდა ქლიპურსა,
თუ ჩემი ამხანაგი ხარ,
სიტყვას ნუ იტყვი დღითურსა.

917

ქალაქს ვივიდე ხარები,
მცხეთას დავვიდე წარები,
თუ შაირები არ იცი,
მე რად არ მამებარები?

918

მადლიდანა წამოველი,
გადმოვიარე გოხლო,
სულ იმას ჩამოგჩინებ:
„ნუ იცი ცუდი რთხვაო!“

919

ადიდებულა მეჯუდა,
დაუგლეჯია შინდები,
ბიჭო, რას გატკვირებია
კვ ნათხვარი წინდები?!

920

(ვარიანტი)

აგრე ადიდა მეჯუდა,
სულ გადაგლეჯა შინდები,
რას ძრიენ გატკვირებია
კვ შენი ჭრული წინდები?!

921

ანანინ, გორის თათრებო,
ქალაქში უიზილბაშებო,
ბევრი ლექსები მოთვალე,
შენ ჩემო ზირის ლაშებო!

922

დილის სანახვად წავიქცე,
გადმოვიარე გონათ,
ბიჭო, ვერ დაგაშლენი
ეგ ნათსოფარი ჩონათ.

923

ამდენი ღვაწლავითა
ენას არა აქვს სისველე,
ღვთის-მშობელთა, შეგვეწიე,
ნათლიმცემელთა, გვიშველე!

924

თქმა იუთს და გაგონება,
შემოკვრა და გაგონება!

925

მოდით, ბიჭებო, ვიღუქვითთ,
ნუ გავაცინებთ შტერსათ,
კაი ნათელი დაადგეს
ღელა და მამა შენსათ.

926

ქალაქიდან წამოვიქცე,
წამოვიღე გიდელოთ,
სულ იმას გეჩინებო:
„თავში არა გიდე რათ!“

927

ორდობე ამოვიარე,
დავტერ და დავტერ წნელები,
შენ ჯამში ამოვართრე
ღამნალი კატის წელები!

928

შენი ჭირიშე, მამაჯან,
ნუ გამომიღებ ხელსათ,
თუ გამომიღებ ხელსათ,
დაგაკარგვინებ ფერსათ.

929

თავი ნუ გამოგიღვია
ნიახურის ფოჩივითა,
მუცელი გაკსივითა
გაზაფხულის გოჭივითა.

930

შენ ნათლიდელა კატოსა
მუცელი უგავ ფლატოსა,
ისე მიიქნვეს-მოიქნვეს,
როგორც სცერი ქატოსა,
შე კარგა გავაქნივებ,
თუ მოვასწარი მარტოსა.

931

ხელთუბანს ერთი ბებერი
წადმა-უგუღმა ფსამდათ,
თორტიზას ელა დარები,
რეხას მიწებსა რწუვდათ,
ისეთი კიტრი მოჭყანდა,
შაქრუა ვერა სძრავდათ.

932

ნანინა, ნანა, იათ,
რა პირი დაგიღიათ?
ან ჩაგიძვრება ბაუეი,
ან მოწამლული ჭიათ.

933

შე მამასდლის თხერო,
შე ჩემთან როგორ ედრები?
ერთი ბოსელი გიდეგია,
თომას თავგვივით¹⁾ ჩაძვრები,

¹⁾ თომას თავი თითქმის ვირ-
თაგვას ტოლად, ყამირებში მუ-
დობს ამოხვრეტავს სოროს პირ-
დაპირ მაღლა.

ასის გოგო მოიყვანე,
ჯორჯასაგით მჯავდები.

934

დედამთილი მჭადს არა სკამს,
მამამთილი ღასანას¹⁾,
შენ შეირში ვერ მჯობებ,
თავი გიგავ ჩაღასანას²⁾,
წვერი გიგავ მერცხლის ბოლას,
უღვაშები ფამფასას³⁾.

935

უღელი ხარი დაუკარგე,
უნდა მოგქებნო მთაზედა,
იღბალი შენი ეგ არი,
ხაკლებდა ვარ ხმაზედა,
სიკუას როგორ ჯობებ
ლექსების გამოთქმაზედა.

936

ახალი გუთნის დედა ვარ,
მეორედ მოგხან ხნულია,
ვინც რა ლექსები ამოთქვას,
სუ სიკოს გამოთქმულია.
სამოცდა სამი ძირძიტა
სიკუას გამოუვიდა!

1) ლახანა—თავდაუზვეველი კომ-
ბოსტო. გურულათ ლახანა კომ-
ბოსტოს ჰქვია და თავდაუზვეველ
კომბოსტოს კვერა ფხალს ეძახიან.

2) ძველი ქვაბი. გურულათ ჩალ-
ხანა თუჯის ქვაბს ჰქვია.

3) ფამფარამ ძველი გადაშლილი
ფოჩები იცის, მცენარეა.

937

გაზაფხულისა ჰირზედა
უნაში წაილე ცელი,
რაც შენ ლექსებში მჯობობ,
იმითი იუდე ცხენი;
როცა მოუფრებში წახვიდე,
იმითი წაილე ძღვენი,
მღამელე კვერდზედ მოხვიდე,
გაგაზედ გადასვი ხელი.

938

მე ხომ მთიული არა ვარ,
ტეეში გაუთალო ფიცარი,
ჩემი მოკეთე ჰყოფილხარ,
ღმერთმანი ესლა გიცანი!

939

მე ხომ სრეველი არა ვარ,
ტეეში გაუთალო ფიცარი,
შენ ჩემი მტერი ჰყოფილხარ,
ღმერთმანი ესლა გიცანი.

940

ზევიდანა წამოველი,
გზაში მოგვარიფე აჟმანი*),
არ ვიცი, ვისთან იქნება
ამაღამ ჩვენი ვახშამი?!

941

მთიდან ოსები წამოვლენ,
წამოიღებენ დოღოსა,
მოდო, თუ კაი ბიჭი ხარ,
სიმღერა მითხარ ბოღოსა!

942

ხსევერ კოდი ზური მაქვს,
ის თქვენს წისქვილზედ ჩამოვუქვი,

*) საცოცხე ბალახი.

ახა, თუ კაი ბიჭი ხარ,
მოდე, შირი გამოთქვი.

943

აყვავებულა ყაყაჩო,
ფურცელი შალა იამა,
შენ რა თვალით დაგინახე,
მე გუნებაში მიამა!

944

წრეულს გაკრეჭილი კვიცი,
მერმის გაქცევა ვიცი.
რაც ვიცნობდი, მოგახსენე,
მაგის მეტი აღარ ვიცი.

945

ბერბუკსა და სვენეთ შუა
ბეგრი კაი რეუბია,
შენისთანა მოშიარე
ბეგრი გამოცრუებია.

946

იმერეთიდან გაიხელ,
გადმოვიარე გოხაო,
რათ ამბობ მაგდენ ტუეილებს?
ნათხვარი გაქვს ჩოხაო.

947

ღიახვი ადიდებულა,
მტფარსა გაქვს რახა-რუნი,
აღე, დროზე გაინადე
ნათხვარი ახალუხი.

948

მოდე, ახლა გავათათო,
სიმღერად გამარა ესაო,
ჩემი უფროთ გავიგებნე,
მასხარად ავიგვესაო.

949

გამოერია უანას
მასობელი და ჭიორა,
ჩვენ მტერი და ღუმანნი
სიკვდილმა დაგვიწიოკა.

950

მე ამის მეტი არა ვარ,
არც გაუთლივარ ჩურცას.
ღამაზი ცოლის შატრონი
ახარებს თაგის ვურცას.

951

აქამდე მთაში ვიუაგი,
ქნლა ჩამოველ ბარადა,
ეს ლექსი სიკომ გამოთქვა,
ჭალიძე ჭქვიან გვარადა.

952

დილას კარში დაგინახე
და დაგამსკავსე ქალადა,
ხელში გეჭირს საღვინე,
ზურგზედ გევიდა კალათა.
სიკოს სიმღერა არ უნდა,
სულ თქვენ აუბედობთ ძალადა.

953

თვალი დაგიდგა, ზაღიკო,
რაც ჩემისთანა არ იყო.

954

მე ხომ სნეკველი არა ვარ,
ტემში გაუთალო ფილია,
სულ იმას გუხვეწებოდი,
ხე ხარ მაგეთი ვირთა!

955

ახალსოფელი ბიჭები
დაუჭამიათ რწვილებსა,

სიმღერა არა სტოდინათ
იმ მამაძაღლის შვილებსა.

956

სამი სიტყვა გუშინ გითხარ,
სამი დღესა— გახდა ქვესი,
შენთან ვერა გაუვიდე-რა,
ვერც შეირი, ვერცა ლექსი.

957

ისემც მოგივა ზამთარი,
როგორც შენა სთქვი მართალი

958

უნდა გამოვთქვა ლექსები,
რა დამემართა, რა იყო,
კამეჩი შევანდა ურწინა,
ნიკორა ზაქი მოიგო,
უფრო ფასად გაიყიდა,
რაკი ქვეყანამ გაიგო.

959

თედუსა და ვანუს
არაფინ სჯობდა ქართლშია,
კაი ქეიფი გასწიეს
ამ ჩვენ შაქრუს სახლშია,
მზარეულებს შეუკვეთით,
ხორცი ჩაუარონ ქვამშია.
დიდათა ვართ მადლობელი
ქხლა ამ ქვეყანაშია!

960

შენ მე როგორ შეჯიბრები
შეირის გამოთქმაშია,
იკითხეთ ჩემი ამბავი,
შეიტყუეთ ქვეყანაშია.
სუფრაზედ არ დაგაუენებ,
გარედ გაგაკლავ კარშია,

კაპიკი რომ არ გემართოს,
ველამდე გატხდი ვალშია,
ღამე გაგტანნი ტყეშია,
დღე კი გაგაკლავ კარშია,
იკითხე ჩემი ამბავი
ზატარა კარუფვარშია.
მე შენი არ შეშინან,
გინდ რომ დამიხედე ტანშია.

961

წრეულ დიდი გვაღვა იყო,
სულ წაგვინდა ვენახები,
გამაჯვარებ და ჩხუბს მიზამ,—
თვალით აღარ გენახვები.

962

ე შაქრუა და ვანუა
არინ ენთარიფიათა,
ვანო რა მაგის ღირსია,
შავია თათარიფითა,
სუ მოიდრუბლა თაუ-პირი,
აქა წის არაბიფითა.
იქნება ლექსი დამავლდა,
მსწევება ვარამიფითა,
ეს მეზვრთანთ ვანუა
გაუჩნდა ალაღიფითა.

963

მედიატორე იუაფი,
წადი, მამული გაუფავ,
ვანუს რა გაეჯიბრე,
ჭკუა-ტონება რა უაფ?!
წუწკი ლექსები რთამ სთქვი,
კაი ლექსები რა უაფ?
ხამი ბოჩოლა შანბი,
უღელში თაფი გაუფავ;

ზედ შარა-გზასედ მოგიკვდა,
 იმისი ტუავი რა უუფ?
 ხორცი სულ მარტომ შესჯამე,
 შენს ძმებსაც აღარ გაუუფ,
 იმთ სულაც ხმა არ გატყეს,
 შენ სეინიდისი რა უუფ?
 მორეკე შუაჯანები,
 სამ დღეს მამული გაუუფ.

964

შაქრუას*) ლექსი დააკვდა,
 ძლიან შეიქი კოტვასა,
 ვანუა ძრეულ დაითრო,
 ახლა დაიწეებს როტვასა.
 წელმწვეტელი ცოლი შეავს,
 ის არ მიწვედავს ძროხასა;
 სგარეთთ შევინახოთ,
 ნუ გაუაფუტებთ ჩხხასა,
 დმურთმა უოკუელთვინ დაგასწროთ
 ადღგომასა და შობასა!

965

ღიანვი ადიდებულა,
 მტკვარი დასძახის ნანასა,
 ვინც კაი ლექსი არა თქვას,
 შვილი მოუკვდეს მამასა!

966

ხნულეებში ქერებს დასთესავ,
 ვინ მოტყემს წმინდა უანასა?
 დაგიჭერია ჩანახი,
 ვერსად ვერ იღებ ღალასა.

*) ამ შაქრუასთან ვიყავი სადი-
 ლად და იქა მღეროდა, თან მღე-
 როდა, თან შიორებს იგონებდა.

შენ მე როგორ შეჯიბრები,
 ბიჯს მე აქ ჩემისთანასა?
 სუფრაზედ არ დაგაუენებ,
 მოგიშლი არიფანასა,
 თუ ბევრი ლექსები იცი,
 ვის ნახავ ჩემისთანასა?

967

ჩქარა გამოთქვი ლექსები,
 მეც მფაფრება ნისია.

968

ნეტა სიტყვა ამოვიგნო,
 სიტყვა გითხრა კილოზედა,
 ამ მუცელს კარგა გავიძღობ
 აქ უფასო ღვინოზედა,
 თუ აქ ცხოვრება მოგწინდა,
 გინდ გაგზახნო ღილოზედა!

969

იმ მდგლესაც ჩხუბი მის-
 იმ ოხერა თილოზზედა, [ვლით
 ვენაცვალე შაქრუასა
 მაგრა არის ღვინოზედა,
 ვანუც კაი ბიჭია,
 ლექსებს იტყვის კილოზედა!

970

ხეზედ ფრინველი შეჯდება,
 გამოფუდგები თოფითა,
 თუ თქვენ ვანუას აჯობებთ,
 აქვე დაახრჩეთ თოკითა.
 შენ იუავ ხემწიფის ჯარში,
 ძიენ იომე ომითა,
 მთელი სოფელი მობანდით,
 რა გამიხდებით ორითა!

სოფელს თავი დავანებოთ,
გინდა მობრძანდით გორითა!

971

ეგელა ფრინველი ხეზედ ზის,
მწვერი აღვილზედ გოგდება,
მაგას რო ლექსი დააკლდა,
ამალამ ჭავრით მოკვდება.
მაგის მტერი იმას ამბობს,
„აი დარდი, თუ მოკვდება?!“
თუ რო ეს ბიჭი მოკვდება,
სარჩო სუ გაუფხრდათა.

972

ერთაწმინდას ვანუამა
შვიდი არაუი დალია,
მამინვე ძრიელ დათრო,
დაწვა, გ'ზა ვეღარ გალია.
სუფუელას ლექსი გამოთქვა,
რაც ქვეუნაზედ ქალია.
ხან მოდის ქვეუნად ადარი,
ხან ისე კაი დარია.
გაძრიალას მოკეთუ,
მტერს დაუუნა თვალთა.
ჩემი ლექსების გამოთქმა
არ არი დიდი ხანია.

973

დილით მზე ამოკაანდა,
მასკვლეებს გააქ ჭერიალი,
ქვეუნაზედ რამდენია
გიუი და თხერ-ტიალი!
ჩემთვის აქ შუადამეი
გათენებულნი დდე არი!
მე რო აქ ღვინოსა ვსვამდი,
ტკბილია, თითქმ რქე არი!

ხან თუ ავი დარი მოკა,
ხან ისევე კაი მზე არი!
კამეჩის როგორ მოვამძევე,
თუ კი საბესელში ბზე არი?
თუ საბესელში ბზე არ არი,
ისიც ხომ ავი დდე არი!

974

საქონლის ტირი ამიტედა,
ვეღარ გავზარდე ბოჩოლა,
მე ბეერა ბიჭი მინასვ
მაგ შენისთანა ქოჩორა.
თვითონ მე მუავს სახლი კაცი,
სახელად ჭჭვიან „ჩოჩორა“.
შიგ გარეუვარშიც ქვესლი ჭეუავ,
იმასაც ჭჭვიან „ქოთოლა“.
რაც საჭმელები მოვიდა,
შენმა მეტეღმა მოტორა.
დაგსხვილებია კისერი,
თავი გაქვს როგორც კოტორა;
წაგიუვან და წამოგიუვან,
როგორც ღიანხმა ლოგორა*);
თუ გინდა ისე გატარებ,
როგორც ურემზა გორგორა.
ქართულს ვერა ღაზარაკობ,
შენ ლექსებს მეტევი როგორა?!
გინდ ლექსს თავი დავანებოთ,
ახლა ვიმღეროთ „გოგონა!“

975

ანუელები შევანი,
კაი გუთანნი გავტეხე,
ახლა მე მოგიბრძვები,

*) ჯირაკვი წყლის წამოღებულნი.

რაკი ლექსებში ამტკნე.
 რაც რომ ვანუას დააკლო,
 წადი, სანდში დაიკვესე!
 თუ შენ კაი ბიჭი იყავ,
 თავი რაზედ გაიტკნე?!
 სამი თვე სულ ავთ იყავ;
 საქმე ვეღარ გააკეთე,
 ებ შენი წუთისთველი
 ძალად რისთვის დაიბნელებ?
 ცეცხლის ჰირას წამოწევი,
 შინ საბანი დაიკალებ;
 ჭინახული სულ შეტყე,
 ღვინო ვეღარ დაიძველებ.
 ეს ხო ტუული არ არი,
 გამიზნია, დაიჭერე!

976

ავი ამინდი დაკვიდგა,
 რადა დაფარცხავს ხნულებსა?
 ქალსაც არაფინ მძღვედა,
 მე ვთხოვლობდი ფულებსა.
 თუ რომ ლექსები დაგაკლდა,
 მოდი, გაგბზანი უფლებსა,
 ხარი-კამეზი კარგი გევა,
 ბლომად მოიტან ფულებსა.
 შენ მაგის ჯგური რათა გაქ,
 შენი ძმა მორწყავს ხნულებსა.
 თუ გინდა ტყეში გაგბზანი,
 გაგაღვინებ ცულებსა.
 დაგიხვდებიან ოსები,
 არ შეგარჩენენ რჯულებსა;
 ჯიბეებს დაგიწრეკავენ,
 არ შეგარჩენენ ფულებსა.
 გაიგებს შენი ჰატრონი,

შინ დაიხეთქენ გულებსა.
 თუ გინდ ღვინო არ დავლიოთ,
 მით გვეძახიან სულელსა.
 მარტო წახვალ ჯგარობასა,
 ცოდს არ შეუბამ ურემსა;
 არც ტიკში ღვინოს ჩახსხამ,
 არც ჩაღაგებ ჰურებსა.
 მე რომ თქვენ ტყეში წინ დაგხვდეთ,
 გადაგიბრუნებთ ურემსა;
 ხელეზოდ ძრიელ შესცივა,
 ვერ შეხსნიან ახურებსა;
 ჭინახულს ბლომად მოიფანს,
 სადაც დაფარცხავს ხნულებსა.
 გაგვიჩნდა რუსის ბეკარა,
 ჩქარა შევანამთ ურემსა;
 აქ რო შაქრუა გაიგებს,
 ძლიან ცქვეტავს ურებსა,
 წინ კაი სუფრას გაგვიშლის,
 ზედ დაგვიღაგებს ჰურებსა.
 თუ თქვენი ნებაც იქნება,
 შევაქებ მზარეულებსა.
 ამ მეზურიათ ვანუას
 ლექსში ვინ გაახუნებსა?
 ვინც იმას გეუფობრება,
 ფინთათ ჩამოჭერის ურებსა.

977

ერთი მანეთი მომეცი,
 თუ ქალადლი დაგიწერო;
 გუთნეული კარგი მოტეცი,
 საუედარი დაგიძელო,
 ჰური-ღვინო დაგიძელო;
 აღდგომა და ამაღლება
 სულ მშვიდობით გაგიტენო;

ისიც ღმერთმა კიდევგრძელოს,
ვინც რო დამე დაგიჯეროს,
ესეოდე, ჭირსა სწამდე,
ცოტა გვიან გაგიტენოს!

978

ითოფლე, თოფლო, ითოფლე,
ისროლე ფარტენ-ფარტენა!
შენ ძალიან დამყარე,
მე როდი ვიცი მაგტელა;
მშობელი შენი ვაცხონე,
და მერე შენი გამზღელი,
მამაშენს კარგა ვიცნობდი,
იმას დაადგეს ნათელი!
გვირა ძალი რომ შოვიდეს
იმას აუნთე სანთელი,
ხელში გეჭიროს ბურვადი,
ზედ დაუყარე სკამელი!
ნეტავი ზოგი გაუვიდო,
ლექსი რათ შინდა ამდენი!

979

კისერი დამსხვილებია,
თავი მიმიგაგ ხედასა,
მე რომ ჭფარი არ დამწერა,
ჩვენ ღვდელს ვაგინებ დედასა.
მე ვიცი კარგა დაბეგვაჟ,
სულ დაფუარკავ ცნებასა.
ახლა აღარ მიფედგებით
აგწალასა და მტხეთასა,
წამოდგა და ძრეულ შეოთობს,
ბაცს თვალთ ვერა ხედავსა.

980

ჭერ ჩემი მაჯობნებელი
ქართლში არ დაბადება,

არც ჩემი მჯახნი გამოვა,
არც ფეხზედ გაიარება,
წადი და სხვაცან იკითხე,
კაცი არ დაიძახება*).

ვინც რომ ვანუას აჯობებს,
თვალთ არ დაინახება.
დედას ატირებს ცრემლად,
დაიწვის, დაიდაცება.
თუ გაუთხრან სთვლავსა,
სულდარში დამარტება,
ზედ მიაურთან მიწასა,
ფეკელივით დაინაყება.
იმას თვალთ ვინდა ნახავს,
წავა და დიკარტება,
ვინც ვანუას იჯობრება,
ლექსებში დაცხვება.
ეს მიწურთანთ ვანუა
ესეც კი გაისარჯება.

981

რა დიდი გულით მადგენარ,
რას იფურები მელაფზედა?
შენ რომ ეგ ჭობი გიჭირავს,
სუ დაგატვრიო თავზედა.
ვანუას ვინ ეჯობრება
შიირის გამოთქმანზედა?
სუეველას ლექსს გამოთუქვამს,
რაც მოხდეს ქვეყანაზედა.
ძალიან კაი ბიჭი ვარ,
ჩოხა მცვია ტანზედა.

982

უამინდობა შეიქნა,
ვერ გავატანე ტალახსა,

*) იფურისხმება: კითხვისთვის.

სიბერე გერე ძნელია,
ძლივას ამოგულ ალაგსა.
თავში რომ გეტა დამარტვა,
ვეღარ წამოგულ ქალაქსა.
ჩვენი ადამი ის არის,
ქნლაფე დავლევთ არავსა.
მით კაცი არ გაკეთდება,
რომელიც შესტამის არამსა,
მადლა არის დიდი ღმერთი,
'ხვეიდან მისცემს ზარადსა;
როცა ამინდი მუშაობს,
კაცი კვეხულობს ძალასა.
ნეტა თავი დამანებო,
მოგონე ამ ხაზბადას!

983

თქვენში წინქვილი გამართეს,
დაატრიალეს ქართა,
ღმერთმა მოგცეს მკლავში ღონე,
ღმერთმა გაცოცხლეს ჭანითა.
თავადსა და აზნაურსა
სულ შესა სჯობდე ძალითა,
ხელში გეჭიროს საღვინე,
ღვინოსს სვამდე ჭამითა.
შენი მტერი და დუშმანი
სუ გამოლიოს ჟამითა,
სახლობა სულ გაუწვიტოს.
შენ უცქეროდე თვალთა.
ვინც რომ შენ გადაგვიდოს,
სულ გასწვდეს თავის გვართა.
სათუღავებუდ მიდიოდნენ
სინათლათა და ბართა.
უკან მისდევდნენ კუბოსსა
ტირვლითა და ღვართა.

განა მარტო თვითონ გასწვდენ,
კამენითა და ხართა.
მამული ბევრი გქონია,
თრმო აკეესოს დალითა.
ხურც აგრე გამეტულარტები,
ხაილი გქონდა ვალითა!

984

ეს მეზვრიანთა ვანუა
ძრიენ დაითრო ღვინითა,
სიმღერაც კარგი სცოდნია,
ვეღარ მოღალებს ღვინითა.
ნეტავი ავად არ გახდეს
უოგულ ორშაბათს დილითა*).

სასახლეები დაედგას,
თეთრად ელესოს კირითა,
თასული თავს ადგეს,
ადრე დგებოდეს დილითა.
თუ საქმით არა ცტალიან,
ვიღაზარაკოთ კვირითა,
დავისწროთ შუაგეტები,
ვინც გამტუუნდება ჰირითა.
ქვევით ბადში მიდიოდეს
სახედრითა და ვირითა,
გადაეკიდოს ხურჭინი
სულ გატენილი ფქვილითა!

985

რახან სიმღერას აქ ვიტყვი,—
ზედ გამოვბამ კილოსსა:
ცოტა ხორაგი არა გვაქვს,
არა უჭირს რა ღვინოსსა.

*) ზარმაცი ვარ და ორშაბათს
რომ მუშაობა არ მაშინდეს, ავად
გავხდები ხოლმეო.

ე რომ შექრუამ გაიგო,
 ძლიან შამამიბღვიროსა,
 სახრეები მომაყოლოს,
 კარები გამარბინოსა.
 მაცის მტერმა და ღუშმანის
 ძილი არ დაიძინოსა,
 ორივე თვალით დაბრმავდეს,
 ძილი არ დაიძინოსა,
 დამე დასწვეს ძილაქში,
 დილით ვერ გაიღვიძოსა!

986

ვანუას რად ეჯიბრები,
 შე უბედურო საწყალო!
 იუ შეირები არ იცი,
 მოდი ჩემთან და გასწყალო!
 თითქო ვეკლას შენ სჯობდე,
 ამ ხალხში ისე დახვალა! ¹⁾

987

ისე გაგინდი საქმესა,
 ლექსები დაკათვლეინო;
 ცოცხლები აქ აღდეგრძელთ,
 მეგდრები სულ დაგათსრეინო;
 აქვე გივიდო თამბაქო,
 ჩიბუხი მოგაწყინო;
 რაც სჭამე ამოგაშხამო,
 ცვარი არ დაგაღეინო;
 ჰანღური კარგი გაახლო,
 კარები გაგარბეინო;
 რაც აქ ფსონი მოვიტანე,
 ისიც თან წაგაღეინო;
 ე ჩემი წუწვი ლექსები

შენ სწორეთა კაცებეინო;
 სულ აქვე დაგახრევიინო,
 განა შინ წაგაღეინო!
 გაგზანო სავაჭროზედა,
 ფული არ მოგატეებინო;
 შესხვიდე სავსე ვენახში,
 ხილი არ მოგაკრეფეინო!

988

ჯაი დედ-მამის შვილი ხარ.
 სულუეელგან კარგი გამოხვალ,
 აქა ხარ, არა მნატეობ,
 ჩვენსა როგორდა წამოხვალ?!
 უნდა დაიარო ღვინითა,
 ფხიზელი აღარ გამოხვალ,
 დაითრობი და დასწყები,
 სახლში ხომ ვეღარ ჩამოხვალ.
 რო ეჯიბრები ვანუას,
 ნეტა აგწონო, რა მოხვალ?
 შე კიდე კაცს შეძახინა,
 შენ უსვინდისო გამოხვალ!

989

ამდენს დაგითვლი შეირებს,
 როგორც ფოთოლი ხესო,
 გავაბამ და გამოფაბამ,
 რო ფეიქარი ქსელსო ²⁾.

990

შეირში ვერავინა სჯობს
 კონია კარაღელსო.

²⁾ ეს და ამას ქვემოთ მოყვანილი ლექსი იოსება ზაქარიაშვილის ნათქვამია, ახალქალაქელია, თვითონ იგონებს ლექსებს, ამისი ნათქვამი ლექსები სხვა ალაგასაც მიწერილია.

¹⁾ ვანო მეზვრიშვილის ნათქვამია.

— მობხანდი, ღვინო დადიე,
 შენი შეილები მზესათ!
 — ჩვენ ვიყავით ღარიბები,
 თქვენც შეგზნდით ქესატებსა.
 — მგონია თქვენს ჯიბეშიაც
 კაპიკა არა დევსო,
 ახალ-ახალს მოგასხენებ,
 ერთს არ გავურეგ ძველსო!..

991

ქარელში ტივი ავუშვი,
 ქლასს დავუყარი თავი,
 არც ისეთი სულელი ვარ,
 ნეტა ჭკუა რა უყავი?

992

შენიჭირიმე უელშია,
 როცა წახვიდე ტყეშია,
 ხელში გეჭიროს მათარა,
 არაკრაკებდე უელშია,

993

ქლასს ვიყიდე ბარები,
 მტხეთას დავაგე ტარები,
 აქ შენამც ამოვარდნილხარ,
 იქ მამა შენის გვარები.

994

მამა შენი ცხოხებული
 ორი კეტით დადიოდა,
 ერთი ქოცო ღვინო ჰქონდა,

ასი კოკა ჩადიოდა,
 როდესაც იმას მოხდიდა,
 სულ ქეიფით დადიოდა,
 შირში ეჭირა ჩიბუხი,
 ნახში ბოლი გაჭდიოდა.

995

ციება და მანანა.

მანანავ, დაგშორებივარ:
 აქედან გაღმა დიციო,
 მე შენ არ მიმიპატოყებ,
 შენი ამბავი ვიციო.
 — შენ გატიალდი, ციებავ,
 რა შენ მე შემიყარეო,
 შეიდი თვე მაცივ-მაცსელე,
 კარგი არ დამყარეო.
 ვინც რო შენ მიგპატოყოს,
 ვაკლანი მივაყარეო.
 — მანანავ, დაგშლეიანებ,
 მაგ შაირების თქმასო,
 სულ ოხრად დაგინარჩუნებ,
 ჯერ ჭარას, მერე ტარასო.

996

გადი, გამოდი, მანანო,
 თურქნი ამ ჭლას დგანანო,
 ექვს უღელი ხარ-კამეჩი
 დაწკეპილები დგანანო.

მ ე ს ტ ვ ი რ უ ლ ი .

997

ეს ჩვენი ბიჭი ზაქარა
 თქვენი მიწა და მტკერია,

გუშინა გორსა გაიხლა,
 შეატყუა ტინა სტვინია,
 ქალი ბევრი ათამამა:

მარიკელა და თინია.
თინიამა სთქვა ვერ აუეე,
მა — მამის წვერია!

998

მინდა შეგაქო, შეგაქო,
ყელზე შეგაბა ბაღდადი,
თაფლის ფერი უღვაშები,
კახტად მოგიხდება წვერი.
შენ გეტუობა თვალებშია,
შენს ხარ ქალების მტერი,
ცოტა წვრილი გოგო შეგხვდა,
მაგრა დაუჭირე წელი,
ხანდისან პრაშტი უუავი,
როგორც გინდა, ისე ქენი.

999

შენი გამჩენის ჭირიშე,
რომ გილიდინებს უელია,
ბეჭები არსენას გავაგვ,
შენ რას დაგაკლებს მტერია!

1000

სუ რა ჩვენ ვილაზარაკოთ,
დაგვიდახებენ უბედსაო,
ზოგი გუქახის სულელსა,
ზოგი ჭკუაზედ თხელსაო.

1001

შენი ჭირიშე, შენაო,
სახლი ვინ ავიშენაო?
დერეფანი ვინ დაგიდგა,
თარო ვინ დაგიშვენაო?

1002

გედრებისა დუთის-შობილი
ქრისტე ღმერთის ოლარია,
ღმერთთან იცის, არ გასხია

ავი კაცის ბაღანია,
მოწულებით შემოხმხედე,
მოიშორე უღანია.

1003

თქვენი ჭირიშე, ბიჭებო,
რომ გილიდინებთ უელია,
მრავალი მოგიტამიათ,
ჯერ კალო, შერე რთველია!

1004

თი შენი ჭირიშეო,
უელი გადმომიჭირეო,
შენი ვერცხლისა ქამარი
წელზე შემომიჭირეო.

1005

ასე ჰგონიათ ბიჭებსა,
ლექსები გამომელია,
ერთი გუდა გავათავე,
თრიც შირ-მოსახსნელია.

1006

მოდან მოხადირენი,
ქარელისა და სკრისაო,
უველას სუფარელი ხარ,
ბატონისა და უმისაო.

1007

თი შენ კი გენაცვალე,
შენი დავარცხნილი თმისა,
წვერ-უღვაში გამოგსვლია,
ჯერ არა ხარ ოცი წლისა.

1008

ბიჭი მოსულა გავუნა,
ლექსების გამამარხველი,
ქართლ და კახეთში ნაყოფი,
ბუერი ქვეულების მნახველი.

1009

წმიდის გიორგის კარეზზედ
დავადუღუნე სტერიისა,
ბეურე ქალი ვათამაშე,
მარიამი და თინია.

1010

შენი ჭირიშე შენია,
ჯიბეს გაიკარ ხელია,
ან ამოიღე აბაზი,
ან უხალთუნი ჭრულია.

1011

ეს არის ეხლა გიანსელ,
სიტყვამაც შენსკენ იარა,
კარგმა სიტყვა და ჰასუსმა
შე გული მომიკალათა.
ეს იყო დგომისა ბახნება,
შე არ მოგსულვარ ძალათა.

1012

სად მოიხალა იმ დმერთმა
შენის თვალ-წარბის წერადა?
ან სად იშოვა კალამი,
ან საწერელი ხელადა?!

1013

შენიჭირშე შენია,
ხატარა ბატის წვენიას,
ხატარა კიდეგ დამისხი,
გაყვანაღუნო წვერია!

1014

ახალი გაათარებული
თავზე წაიკრავს ტილოსა,
ნამუსიანი კაცი ხარ,
დაგვალეინებ ღვინოსა.

1015

სულ ერთიან დავიარე
კახეთი და კარდანახი,
ვენაცვალე შეუფესა,
შენ რომ თვალით დავინახი!

1016

ნემი ხელობა ეს არის,
ვილახარაკებ ბევრსათ,
სოფელში დავიარები,
ხალხი მეთხის ებედსათ,
ზოგი მეთხის სულელსა,
ზოგი ჭკუაზედ თხელსათ.

1017

დაუკარ, ბიჭო, დაუკარ,
დასძახე ხელა-ხელათ,
ავი ჰატარძალივითა
არ დააუენო ენათ.

1018

ახლა დავჯექი ცუცხლა პირას,
ახლა დამიამდა გული,
ამოიღე და დახარჯე
ეგ თხერა თეთრი ფული.

1019

დაბნელდა ცა და ქვეყანა,
დღე დავგიდგა ბური,
დმერთო, სარწმუნეობაზედ
მოგვიბრუნე რჯული!
ადარ წახვალ ტახანმელას,
გახმეს იმათ პირი!
ორ აბაზში სტვიინს მართმევენ,
სამ აბაზში—ვირი!
თითო კეტო დავჭირათ,

მამაძაღლის შვილი!
თითო-თითო რომ ამოეკრეს,
დამიზნის ტვინი.
მამასახლისი მოვიდა,
გავაჩაღე სტერი.
ტახანშულმა ხატარძლებმა
არ გაიხარესო,
სტერიის გუდა დამიხიეს,
ჩიფხვად ჩაიტყვესო.
ფიფინურები დამიხსნეს,
დილაღ დაიხიესო.
გაიარ-გამიარეს,
დააქლარუნეს!...

1020

დაუკრათ, დავიწყოთ ქება,
ქაკასხამ დააკაკანა,
ეკ თქვენი წოთი სოფელი
სიტკბოთი გამოგატარა.
კეთილო დედ-მამიშვილო,
დმერთმა გატოცხლეს დიდხანა,
შენი მშვიდობიანობა
შენმა სალოცავმა ბრძანა.
ბევრი ეს დღე გავითენა,
გასახარელი დვთისგანა.
გახარებულნი გამოეთყა,
ბევრი ზამთარი მოგვკარა.
შენმა და ჩემმა გამჩენმა
შენ გუნების ცოლს შეგვკარა!
ერთ ბაღიშეუდ დაგაბერათ,
ადამის ხანში მოგყარა;
საით მხარეზედ წახვიდეთ,
სულ გამარჯვებით გატარა!
ათხივ კუთხივ ანგელოზნი

იმეოებოდნენ შენთანა.
შენ მშვიდობით მოგვივანა,
შენი გული გახარა.
დედამ რომ შვილი გაზარდოს,
მაგრე უნდა შენისთანა!
ის შენი კარგი გამზადელი
სამოთხეში მიუბარა.
გაღარობდა შენი შტერი,
სოფელითა და ჭირითა,
ვირზედ უკუღმა შეესვათ,
კული ეჭირეს კბილითა.
როგორ გაქო და გადილო,
შნო გქონია და ბაზარი,
დმერთმა მრავალჯერ მოგვკარათ
შემოდგომა და ზამთარი;
აღებასა, უველიერსა
შენ მრავალჯერ დაესწარი.
მარგალიტის ტანტი შეჭკარ,
ზედ ვარდები გაღებულა,
ოქროს ბურთს ათამაშებდე,
უველამ გითხრას „ბარაქალა!“

1021

ნეტა რა დმერთმა დაგებადა,
თუ არ ცილამ გადმოსული?! *)
შენი ჭირი შემეყარა,
მაგ თავიდან გამოსული.

1022

შენ შენი შეჭი გეუოფა,
რად გინდა კვლახტარები?
შენ რატომ თვალს არ გაახუდ?
შევედრებს ხომ არ დაუღარები?!

*) ან: ლალი, წყნარი, პირმცინარი,
თუ არ მცილან ჩამოსული.

1023

პეტრია საზანდარი ვარ,
 ლექსების გამამჩარხავი,
 აზნაურებში შავალი,
 ბევრი თავადის მნახავი.
 ზურად-იაფის მატები
 და ზურად-ძვირის მძრახავი.
 თქვები მტერი და ორგუელი
 სულ ზირქვე დასამარხავი!

1024

მე რომ ღმერთმა გამაჩინა,
 თან დამაუოლა სტეფირია,
 კუკიას გამოვიარე,
 ბასარში დიდი ღვინია.
 იმ მამაძაღლმა სამსებმა
 დამიფთხეს ჩემი ვირია,
 წიხლი მკრა, ლაფში გადამაგდო,
 ზედ დამაჭკება ცხვირია.

წელიწადის დრონი.

1025

ზამთარი ვარდსა გაახმობს,
 ზაფხულს გვაფლავს ჩივიან,
 შეხვებდავ შემოდგომასა,
 სესაც ფურცელნი სცვივიან.

1026

თ ვ ე ე ბ ი.

იხვარი მოწიწუნებს,
 როგორც რომ მშვიერი მგელი;
 თებერვალმა დაუბერა,
 როგორც კარგი საბურველი;
 მარტმა სთქვა: „ქორწილს ვაპირებ,
 უველამ მომიმართეთ ხელი!
 ცხვარი და ძროხა გაწიფებტე,
 არ გავუშვი ჭკაი ცხენი,
 ორ შაურათ გაგინადეთ
 კამეჩების გავა სქელი“.

1027

იხვარი მოწიწუნებს,
 როგორც რომ მშვიერი მგელი;
 თებერვალმა დაუბერა,

როგორც მჭედლის საბურველი;
 მარტმა სთქვა: „ქორწილს ვაპირებ.
 უველამ. მომიმართეთ ხელი!
 ცხვარი და ძროხა დაფხვტე,
 არ გავუშვი ჭკაი ცხენი.
 აპრილი წინ წამოუდგა,
 სიტყვა ბრძანა საბურველი:
 „ძველი ღორი ბევრი დამრჩა,
 ანლა ახალს მიუყავ ხელი,
 ორ შაურათ გაგინადეთ
 კამეჩების გავა სქელი“.
 მერე შინსი დადგება,
 უველა კაცის საძირკველი;
 მერე თიხათვე დადგება,
 ნამგაღს გაუფლავთ წვერი,
 კალში კვერი შევაბათ,
 თივა დაუდგათ ბევრის-ბევრი.
 მარამობისთვე დადგა,
 ქალებმაც იცვალეს ფერი.
 ენკენისთვე რა დადგება,
 მაშინ არის კალთ-რთველი,

ყოველი სული გაძლება,
 უველას გაეშლება წელი.
 ღვინობისთვე რო დადგება,
 მაშინ ღვინო მოვა ბევრი.
 ციორკობისთვე დადგება,
 ქორწილები არის ბევრი,
 ბიჭებს ძიელ უხარიანთ,
 ქალებმაც წაისუეს ფერი.
 ბებრებიც მიხანხალებენ:
 — ჩვენ ღვინო დავუღიოთ ბევრი!
 ქრისტიშობისთვე დადგება,
 დღე მოკლე და დამე გრძელი ¹⁾.

1 () 28

იანყარი მოსისინებს,
 ვით რომ ენკენისთვის გველი,
 დობე, საბძელი სულ დაწვეს,
 აღარ შეარჩინეს წნელი.
 თებურფალი რო დადგება,
 ეინვა ჩამოვარდა ძნელი ²⁾,
 გაიარა სულ დარობით,
 ედო გაზაფხულის ფერი,
 გოდრები წამოიკიდეს,
 სიჭმელს აუსარეს ხელი ³⁾.
 მარტმა ერთ კვირას უკანა
 გადმოაგდო საგდებელი,
 საგდებელი ასეთია,
 მდიარა ტყე და ველი;
 როგორც ჩვენმა პატარძლებმა,

¹⁾ ეს ლექსი სოლომონ გული-
 შვილმა გვიამბო.

²⁾ ყინვამ იკლოო.

³⁾ საქონლის საჭმელი აღარ
 დაზოგესო.

დღით ხუთჯერ წაისვა ფერი.
 ხან თოვლის ბური ტრიალებს,
 ხან მზე გამოჩნდება ცხელი;
 გაწვევით ხარი და ძროხა,
 არ გაუშვა ჭკაი ცხენი.
 ახრილმა შემოუთვალა:
 „მარტო ნუ ხარ ჭკუა თხელი!
 შენ შენი გატვირვებია,
 ახლა მოინახე ჩემი:
 შენს ოჩხარში ფულად იყო
 გამეჩების თაფრიელი,
 ჩემს ოჩხარში ბისტად არი
 გამეჩების თაფრიელი!“
 მაისმა სთქვა: „სახლს ვაშენებ,
 ჩამიურია საძირკველი,
 კაცი რომ მზეს გაუწვევა,
 მაშინ გაუთბება წელი“.
 ეს თიბათვე მობძანდება,
 ცოტად არი ჰურად-ღირი:
 — დამიძახეთ ვაჟატებსა,
 ცელეს წამოაფლონ ხელი,
 თივა ბევრი გამითიბონ,
 სამეური და ლაღის ფერი!
 ეს მკათათვე მობძანდება,
 ეანამ მოიდურა ეელი;
 — დამიძახეთ ვაჟატებსა,
 ნამგლებს წამოაფლონ ხელი,
 ურემს უღელი დააკან,
 შიგ შეებან გამეჩები,
 ძნა კალოზედ მოატანონ,
 ეანა იეთს, გინდა ქერი.
 მარიაშობისთვეშა
 სიცხე ჩამოვარდა ძნელი,

ციუბაც მამინ განდება,
 ცხელემა მოჭყეუება ძნელი.
 ენკენისთვე მობძანდება,
 ხილი მოაქვს მეტად ბევრი.
 სიმინდები მოიჭრება,
 მადლა შედგია თივა, მტკველი.
 ღვინობისთვე რამ დადგება,
 ვენახში განდება რთველი.
 იწურება უურძნის წვენი,
 ღვინო არის მეტად ბევრი.
 დამიძახეთ ვაჟაცუბსა,
 გამორეცხონ საწინახელი,
 მოამზადონ ღვინისთვის,
 ქვევრებს მოუდერონ უელი.
 პატარა რამ შეჰყავდება,

სკლავს დაედება ფერი,
 ქორწილთაც მამინ არის,
 ბიჭი იუოს, გოგო ბევრი.
 გიორგობისთვის დამენი
 გქელა და მეტად ბნელი,
 მანინ არა კუთდება-რა,
 ქეიოს და ღვინის მიფუთ ხელი!
 ქრისტიშობისა თვეშია
 თოვლი მოგვივიდა ბევრი,
 ტეე სულ თოვლით დაიბარდა,
 დაევიდა თეთრი წვერი.
 ძალიან წმინდა თვე არის,
 ქრისტი ეხლა იშვა ჩვენი.
 გამარჯვება იანყარსა,
 ხალ წელსაც დაესწრენი!

ღექსება ბუნების მოვლენებისა და მათ შედეგების შესახებ.

1029

მ ი წ ი ს ძ ვ რ ა

ჯავახეთელი კაცი დადიოდა, მღუ-
 როდა და ფულუბს აგროვებდა. თუ-
 მცა ვერ არის მოწყობილი, მაგ-
 რამ როგორც იმანა სთქვა, მე ისე
 ჩავწერე.

ჩვენის ცოდვით მიწა იძრა
 ქრისტიშობის ცხრამეტშია,
 ბევრი მოკვდა ქალი, რძალი,
 ხანდაზნა ვაჟიკაცი.
 შეკამაზული აგვინანი,
 დახატული ემაწილები.
 ორშანთს მოვიდა ჯარი,

ამოყარეს ბევრი მკვლარი.
 დედა-მამა დასტიროდა,
 უარესად—და და ძმანი.
 რო დავიდნენ სძირკველში,
 იქ მოვიდა წვრილი ხმანი.
 სწულად შეუეშ დაიძახა:
 —მამაშველეთ ჩემი ძმანი,
 წაიყვანონ პატარძალი,
 გვირგვინითა შეკამაზული,
 ან ცოცხალი, ან თუ კვლარი.
 ოხრად დარჩა გიშრის თმანი!
 წაიყვანეს პატარძალი,
 ხანდაზნა გადავლო თვალი,
 მამინვე სული დალია.

მაშინ დასწერეს გაზეთი,
 წაჰვიდა შავი ამბავი.
 მესტვინე ვიჟუ ნაქები,
 მე ამ ლექსების მამთქმელი.
 რომ გავიარე კარები,
 მაშინ დამიდგა თვალები.
 დამეცა ღოდის ნახობი,
 დამემტვრა მხარი, შელაგები,
 ტირილდენ ჩემი ძმანები,
 იგლიჯეს ქობორ-თმანები.
 მოვიდენ ცოლი და შვილი,
 იმით ჩაიციან შავები.
 სახელად ჭიჭიან იოსებ,
 გვარადაც გახლავთ ბლიაძე.
 —მამეცით ლექსის ქადაგდი,
 ზედ მოვაწერო ხელია,
 სული და ხორცი შეწუხდა,
 იმათი გაურა ძნელია.
 უფალმა ღმერთმა აცხონოს
 ამ ლექსის გამომთქმელი!

1030

ს ე ტ ყ ვ ა

ხიდისთავს სეტყვა გროვდება,
 ნამქერი მოდის სვეტათა,
 უფლისციხური მინდვრები
 დასეტყვა მეტის-მეტათა.
 ხიდისთავს ქვევრი მოკლიჯა,
 დაუდო კარებს კეტადა.

1031

რ თ ვ ი ლ ი

იმ წვეულება იადბოზმა
 გადაივარცხნა წვერია,

კალორბა მოიყვანა,
 აღარ გვაჩვენა რთველია! *)

1032

კიდევ რთვილი
 უფალმა იესო ქრისტემ
 ქვეყნას ხელი დარია,
 მაისში რთვილი მოვიდა,
 ვაი ქვეყნების ბრალა!
 სულ დაგვირთვილა ვენახი,
 ატვალბინა ხელია.

1033

ს ე ტ ყ ვ ა

გორაზე ჩადგა დრუბელი,
 ეთამაშება მზესათ,
 ახლო ჩაჰვიდა ატენში,
 სარკებს დაუწერო გლეჯათ.
 უფურეთ, ჩვენო ბიჭებო,
 დედატყების წაწვით!
 ზოგსა წაუსდა მუცელი,
 ზოგი კი გააბერწათ!

1034

ზენა ქარი

შენ ამოდი, ზენა ქარო,
 უნდა ხვალი ვახორხარო,
 გამოვაცნო თბილი ზური,
 ემაწვილები დავასარო.

*) ქართლში გაზაფხულზედ ვენახებს, ბაღებს, ფენის მოსავალს ხშირად ახდენს ხოლმე რთვილი. ამის ბრალს იალბუხს (ბურთსაბძელსა) და რაზმითის მთას სდებენ ხოლმე.

ქართლის მდინარეების დამახასიათებელი ლექსები.

1035

ადიდებულა ლიახვი,
მოუპტინა მტკვარსაო,
სამეოღანი ტომარა
თავქვე მოჭქონდა წყალსაო.

1036

ლ ე ხ უ რ ა

ამილახვრთან ლეხურას
ქვა მოაქვს და ქვიშა ბუერი,
ორი სომეხი დადრჩო,
ერთიც ჰაწაწინა დვდელი.
მცხეთას საუდარი მოკლიჯა,
შიგ ბუტბუტებს ორი დვდელი.
ზემო-ავჭალას გაიხელ,
იქ სწორავდა ორი დვდელი,
ქვემო-ავჭალას გაიხელ,
იქა ვნახე ქალი ბუერი.

1037

ლ ი ა ხ ვ ი

ლიახვმა სოქვა: „ავდიდდები,
არავს არ დავედარები,
მოვალ, მოხუცი თავდადმა,
ფეხებს არ მინდა ხალეობი.
ქურთაში ჩამოვართე,
მომაქვს ოსური ტყავები,
ექებდენ ლიახვის ხიდსა,
ზედ გადავხვიე მკლავები.
ისე მოვხადე ქვეწერები,
არ მოვანდომე ჩარები,
ნატრონი გორაზე მირბის,

იქ მინც დავიმაღლები!

ქალაქს მივუიდე შებადეს
ფეხნგიშვილის დარები.
მცხეთის ხიდთან რა მივედი,
შორს მივაბჯინე თვალები.

1038

ლიახვი და მტკვარი

რას მოტუტუნებ, ლიახვო,
რა ფრთები გაკიშლიაო?
მე შენზე ბუერით დიდი ვარ,
კაცი არ დამიდრჩვიაო.
ხუღურეთი და კუკია
ნაროით ამივსიაო.

1039

მ ე ჯ უ დ ა

მეჯუდამ თქვა: „ავდიდდები,
მტკვარსაც არ დავედარები,
მოვალ, მოვხუცი თავდადმა,
მამაქვს ოსური სკამები.
ბეგიაშვილ ნინისა
მე დავუქენე თვალები.—
მოვტატე კარის ვენახი,
შუაზედ დავსხი სამხები,
ხომარურთან კლდეს ვეცი,
ვერსად ჩავაგლე ბნხალეობი,
დათუნას გოგო ბიჭებსა
გორაზედ მივგულალები.
ჰაი დათუნავ, დათუნავ!
დაგიტყეტი თვალები!

1040

ა რ ა გ ვ ი

ვეელა წელისა უფროსია
მტკვარი, არის სემწიფენი,

არაგმა შემოუთვალა:
შენ ვეზირი იყავ ჩემი.
შენ სსმწვადე წამაიდე,
შამფურები მამაქუს ბეგრი.

ლექსები მესრესი კამერების შესახებ.

1041

კამერი, შენი ჰატრონი
ჰატარა ოძახანი,
წელზე არტუის ხანჯალი
ოცდა ხუთ მანეთიანი.

1042

კამერი დონიერია,
უდელსა ზიდაუს ხისას,
კაუჭირდება, წაიღებს,
თაფისასა და სხვისასა.

1043

კამერი, იცი გაზარვა,
მეც მოგიგონებ ხერხებსა:
ღვგრესამ რცხილის წნელებსა,
მაკრა შეგიკრავ ფეხებსა.

1044

იტოხნის კამერი, იწვეს,
თავის ამინდი ჰტონია,
ლაფში ჩაფლული ურემი
შინ მიტანილი ჰტონია.

1045

შავი კამერი გავეიდე
ქებითა და დიდებითა,
შეგსედე ისევ მოჭეუდათ
ღანძღვითა და გინებითა.

1046

გერჩივნა, შავო კამერი,
გემთ გემონა ბალახი,
ხილად და ხილად გენახს
ღართიკარი და ქალაქი.

1047

კამერმა ზაქი მოიგო
ურქო, უკუდო, უურო,
ი რა გუთანში შევაბა,
უნდა ღაჯდე და უურო.

1048

კამერი, შენი მესრე ვარ,
სახრე მიჭირავ ბალახი,
ისე გაცინდი გვერდებსა,
როგორც წითელი ჭარხალი.

1049

ჰოტუ კამერი, კუდაო,
ვენახს მოდობავ უნდაო.

1050

კამერი, შენი ბვერდები,
რა უგემურად ჰბერდები.

1051

კამერი მუავა ლულია,
დასცხა და ველარ უვლია.

1052

მიდიან ატყელები,
მოუდის ირმა ზაქები,
ერთმანეთს ეუბნებიან:
„სად დაუგვეთოთ ბაკები?“

1053

ჭოტუ, კამეჩო ლუღია;
სად დამიკარგე ჩუღია?
ბადების ბოლოს დაგბეღო
ქარშიკი მოქარგულია.

1054

ჭოტუ, შე შო კამეჩო,
შეი ზაქების დედაო,
შენი დაზდილი ზაქები
მიდიან მარილზედაო.

1055

კუდა და მარტი შიბნენ,
კუდამ აჯობა სერხითა,
შევიდა კუდა ბოსელში,
მაგრა დაეხა ფეხითა.
საკმიდან მარტი ჩსძახის:
„კუდაჲ, გატყეთჲგ ხუნეშითა!“

1056

(ვარიანტი)

კუდა და მარტი შეიბნენ,
კუდამ აჯობა სერხითა,
თბილად შევიდა ბოსელში,
მაგრა დაეხა ფეხითა.
ბანიდგან მარტი ჩსძახის:
— კუდაჲ, გამოდი კარშია!
— შეიდ მახლობან გამოვად,
გადაგბორდები ლაფშია!

1057

თომასეულმა კამეჩმა
ძიენ დაიწყო ვეღობა,
ორიოდ წელი ვათარხნე
ანეულობა, ქერობა,
შევაბით მერე გუთანში,
ძრეულ დაიწყო წვერობა *).
— რა გინდა ძრეულ მიშალოთ,
ეს არის ჩემი ხელობა.

1058

კამეჩო, მუხრანელი ხარ,
გაწევა გეტოდინება?
— შე მუხრანელი არა ვარ,
უღელი შეჩოთირება.

1059

კამეჩო, შენი შახლეა
აქ გამოჩნდება ლაფშია,
ურეში ვერ აიტანე,
ხომ ისევ დაგკარგე თავშია.

1060

სამ უღელს ხარ და კამეჩში
გამოტარჩიე, ლომო,
მეუღლემ ვერ გაგიწია,
შე რა ვქნა საბრალდებო?

1061

დაცხა და დაღვა ლუღია,
კამეჩებს ვეღარ უღლია.

1062

კამეჩო, შენი შატრონი
უღელში გიურიდა დახასა.

*) ცალ უღლივ რომ გაათრეეს
გუთანს.

— ვაი თუ ვეღარსად შევხვდე
შე კიდე შენისთანას!

1063

კამეჩმა თქვა: სიშავისგან
ტყავი მიმიგავს ბერსაო,
ზამთრის სიცვიეს ვერ ვიტან,
ზაფხულში სიცხეს ბერსაო;
ეს ცუდი ხასიათი მაქვს,
ვერ გავუწეობი კვერსაო!
კვერიდან კი გამომიშვი,
გინდა მბრძოლვე ძელსაო,
მალ-მალე ტუეში გამაგდე,
ნულარ მაშვიდეო ხელსაო.
მკელისა არ მეშინიან,
ხროვას არ შევხვდე ბერსაო,
ძლიან სქელი ტყავი მაქვს,
თხელი ტყავი აქვს ცხენსაო.

1064

კამეჩი კვდება ბენია,
შუუშევრია ფენია,
— წადი, უთხარი ჩემს ჰატრანს:

წადოს ჩემი ლეშია!
მეც მაშინ მოვაგონდები,
როცა რო წავა ტუეშია;
შეებას წვერილი მოზურები,
იკლავებოდენ წელშია,
საწყალი იმის ცოლ-შვილი
იქაქებოდენ ცეცხლშია.

1065

ეტვიო, შავო კამეჩო,
რა დავაშავე შენზედა?
ზაფხულდით ველზედ გაძიყე,
ზამთრით დავაბი ბზესზედა.

1066

ცხენი ჰატრანს ემღურდა,
სამღურავს ეტუვის ბევრსაო:
„შამკამზამადი, შამჯდებოდი,
სახრეს მირტყამდი ბევრსაო;
ჯინის ბოძზე მიმაბამდი,
არ დამიურდი ქერსაო,
მარტო შენა ჰქეიფობდი,
ამ ცხენს კი არაფერსაო!“

ლექსები მეღორეზე და ღორეზე.

1067

მინდორში არ იარება
მეღორისთანა ცუდია,
დადის და დეეხეტება,
ჩამოუფხვსატავ ქუდია.

6068

იმურეთს ბერი საჭმელი,
კახეთში ბერი ლელი...
დედაღორობა დავკარგე,

თან ბურაკობა ჭრელია.
დაუდივარ დაღონებული,
ტადამიგდია ეელია!

1069

შენ ჩემო ღორო ქედაო,
თორმეტი გოჭის დედაო,
საბაღასოზედ კაციშვი,
კვინინხების ბოლოზედაო,
ნეტავი, ღორო, გიპოვო,

მოგაჟდე ქეჩოზედო,
მოგდო და მოგდო კომბალი
მაკ ცხვირის ნეშტოზედო.

1070

საწყალი ბიჭი მეღორე
დაკეძბ ღლიკეზშიაო,
ნეტავი, ღორო, გიპოვო,
მოგაჟდე ქეჩოშიაო.

1071

მეღორეები ჭლასა
ჩადიან ბუელითაო,
თავისი ღორის ფარები
დაუდიო შხუილითაო.

1072

ჩემ ფეხებს, ჩემმა ღორებმა
ჩემი ვენახი თხარონო,
ზამთარში გარეთ მატარონ,
ჩემი დდე დამამწარონო,
აიღონ ერთი ვენახი,

სულ ადრე დაგვიბარნო,
უოველ წელს ას-ასი კოკა
სულ ქვევრში ჩავგაბარნო.
ისე გახადონ ქვევრები,
მიწა არ ჩავგეიუარნო,
რაც იმას მიწა ეუაროს,
ძრეინ შორს გადაყარნო,
მეც კარგა ღვინით დამათრნ,
მინდარში წამიუგანონო,
შიშველა ფეხით მატარონ,
წინდა არ მომაკარნო.
ეს ჩემი ტანისმოსი
ღორებს შინ მეეტანოთო,
იქ გაეთხაროთ საფლაგი,
ზედ მიწა მიუყაროთო.
გეგეკას ჩემსა მატარონსა,
იქ დგდელი აეუგანოსო,
იქ საფლაგი ვერ აკურთხა,
ჩვენ როგორ მივებაროთო?

ლექსები მეცხვარეზე და ცხვარეზე.

1073

ცხვარო, შენს ბატანობას
ბევრჯელ შეჭქენ ნავარდები,
შინ დაკაკლებ, შიმშილი გკლავს,
თან წაკიუვან, დავარდები.

1074

ადექი, ცხვარო წავიდეა;
თორემ ნადირი მოდისო,
აკერა ჩვენი მატარონი,
შეღონებუღი მოდისო.

1075

დიცის მინდორზედ ცხვარი მუავს,
მგელი მამინდა, ვჭეოდი,
სადა ხარ, ჩემო ქამანჩავ,
მამასხლისთან უჩიოდი.

1076

მეცხვარეები ჩიოდენ:
„ცხვარი დარჩა ნართაული,
დამე ძილი არა გვიძინავ,
ქვა ჩვენი სართაული!“

1077

დმერთო, სთქმელი ბეგრი შაქვს,
შაგრამ არ მაძლევს სეღსო,
შეცხვარე ვარ, ცხვარს ვაძოვებ,
ბატანს არ მივცემ მკელსო.

ცხოველია შესახებ.

1078

შეკლმა სთქვა: გუშინ გორს ვი-
ატენს ავიდე ვალია, [უგ,
გადავიხედე ვენახში,
დამწიფებულა ბალია,
ატამი გაუფითლებულა,
ურძენს შესვლია თვალის;
გაუხედე ჩემსა შობილსა,
გადმოეშალა ცხვარია,
დაუთვალე: შეტო მოვიდა
და ის ურჯულო თხანია,
შე და თხა დავითაკენით,
თხამ დაიბახა „ვანა!“

1079

მ გ ე ლ ი

შეკლმა სთქვა: „ქორწილს ვაბი-
დვინო ჩავსხნი ხსეტუვი, [რებ,
წვალ. შეცხვარეს ცხვარსა ვთხოვ,
ცოიანს ზმცემს, თუ კრავს მტუვის.
არ მამცემს, ძალად წავართმევ,
თუ იტირებს და ბანს ვეტუვი.

1080

ვაჰ დედას ჩვენის მტრისასა!
თავნი ვანსა შეიანო,
მოგროფდებიან შელები,
კუდებით კალის გვიანო,

1081

ატირდა დათვი, ატირდა,
რისთვის დავაგდე შთა-წვალი?!
შემომელია სეგზალი,
მუცელმა იწყო ჭანჭუალი;
გავედი ოხერ მინდორსა,
მე არა მუამლა სარდალი.
დამიხვდა წინ კიკოლიკი,
ტანად მორჩილი დაბალი,
ვეტი და ქვეშ ამოვიდე,
შეუხეთე თქო-ბარკალი.
—არქათ, მოეშველენით,
ობოლია და სწვალი!
კარს შემოუნთეთ ცეცხლები,
თავს წამოხურეთ საბანი.
ჩქარა მოგვარეთ ექიმი,
თორემ მოუწერებს ზამთარი!

1082

დათვმა სთქვა: „სიზმარი ვნახე,
რაც რომ თავს გადამხდებოდა,
წითელ-პურანგა ბიჭები
თოფ-იარაღში სხდებოდა,
ასეთ კლდეზედ გადამაგვებს,
ევაგი ვერ ჩაფრინდებოდა,
შიგ დადგა სისხლის მორევი,
ნავი ზედ მოცურდებოდა.

1083

ხოვლეში სამი რწეილია,
 გასუქებულან ხრილითა,
 ისეთი გასუქებულან,
 ღობეს ამტვრევენ კბილითა.

1084

მთაში არიან ირშები,
 იქ იკეთებენ ბინასა,
 ჩამოდან, თამაშობენ
 სვლამოსა და დილასა.

1085

თაგვებისა და კატის ომი.
 ქრისტე ღმერთი რომ მობძან-
 ხუდა მთა და ბარია, [და,
 თან მოჭევა ანგელოზები,
 უკრეს ბუკი და ზარია.
 თაკვთ დაებადათ ხეშწიფე,
 დაარქვეს კანათარია*].
 სამარხუები მოზიდეს:
 თხილი, ჩირი, კაკალია,
 ზედ შემწვრები მიაუოლეს,
 ზეთის ფლავი და უალია.
 ქვეიდან კაცი მოვიდა,
 უცხო და უმეცარია,
 თან მოიტანა ამაგი:
 —ითხოვე ჩემი ქალია!
 ძიენ გაჯაგრდა აბეზართ,
 გაყარა ცუცხლის ალია:
 —რად გვინდა ჩვენ კატის ქალი,
 ის ჩვენი მოსისხარია!
 ახლა თავგმა სთქვა: „რად გვინდა

ეს ამოდენა ქონება,
 უნდა აბეზართ დავესხათ,
 რაც ხმელეთს ჩვენი ჯარია,
 ქვეუნები ისე დავთხარათ,
 როგორც რომ ნაფუძრია“.
 ახლა კაცი ჩაუვიდა:
 „დაგვესხა თაკვის ჯარია,
 უნდა ქვეუნები აიკლონ,
 როგორც რომ ნაფუძრია!“
 გაწურა, გაჯაგრდა აბეზართ,
 გაყარა ცუცხლის ალია:
 „კარშემო შემოუარეთ,
 კარს შემოუკდეთ წყალია,
 დილას შაიტეობს თრშაბათს
 ვის ცხენი უფრო მალია?
 დილა გათენდა ორშაბათ,
 რა სომარი დარია!
 ამტვრიეს ფარი და ხმალი,
 რა მშვილდის ქარიშხალია!
 სჭრეს და სჭრეს თაკვის ღაშქარი,
 სისხლისა ნიადვარია!
 აგრე გაკათეს აბეზართ,
 როგორც ქუდუნა მხალია,
 და კანათართან მივიდენ,
 გელხინოს სატკივარია!
 ამოიღო და შემოჭკრა
 ის თავის გორდა ხმალია.
 სულ ერთმანერთში გაართხო
 ძვლი, რბილი და ტყავია.
 კაცი მიუვა ჰეწენიკს*):
 „მოგიკლეს კანათარია!“

*) ნართაულად—თხუნელა.

*) ნართაულად—თრითინა.

—ჩემს კანაფარს რა მოჰკლავდა,
 თუ არ მიუტაცეს წყალა?!
 მის ლაფორთხინს დამიბარეთ,
 ლადი, მუხლმადი, ჩქარია.
 უნდა გავგზავნო ინდისტან,
 იქ უკვდავების წყალა!“
 ლაფორთხინ ჩაძვრა მარანში,
 მატრა დაგეტა კარია.
 —როდი შეფლებო ინდისტან,
 თუ არა სწვიმს ზღარია!
 მანამ წავა და მოვა ის,
 მოგვიტაცეს კანაფარია!
 და კანაფარის სიკვდილით
 დაბნულდა მზე და მთვარეა! *)

1086

(ვარიანტი)

შეიკრა სუნელბობითა,
 შაიკრა მთა და ბარია,
 თაგუსა ვაჟი დაებადა,
 დაარქვეს კანაფარია.
 დალოტეს და ტანტოზედ დასვეს,
 გარშემოარტყეს ხმალია,
 წინ სუფერა გამოუშალეს,
 ია და ვარდი ჰეფენია.
 ზედ ჰურები ჩამოყარეს,
 უბაზის გამოშტეფარია.
 შეიბნენ ციტა და თაგვი,
 გადაჰდის ნიაფარია.

*) ეს ლექსი ისაკა დალაქიშვილის ნაამბობია.

1087

მელიას ბედი.

ესო, მესო,
 შელა ჩიოდესო:
 —გამიგდეს და გამომიგდეს,
 სორას შამაგდესო,
 შამამიბოდესო,
 შიგ გამომდარჩესო,
 კაჟი შემოუყესო,
 გამომართკესო,
 შინ ამიტანესო,
 მადლა დაშვიდესო,
 ჩამომატყუავესო,
 ურემს დამიდესო,
 ქალაქს წამიდესო.
 ამატარეს, ჩამატარეს,
 ფასი ძლივს დამიდესო.
 წვრილად დამწუწყესო,
 ქათამის დამიდესო!

1088

მელიას ნადირობა.

ორშაბათ დილა გათენდა,
 —რა ჯი დარი დგებოა!
 ეს ჩვენი წუწვი შელია
 საომრად ემზადებოა.
 სორუები დაუთხრია,
 საცა მამალი ჯდებოა.
 მამალმა უთხრა: „ვერ შემტამ,
 ეელს ძვალი დაგადგებოა.
 ერთს ისეთს დაეიტყურიალუბ,
 ჩემი ზატრონი ადგებო,
 თათვი უჭირავს სიათა,
 შეხივით გამოვარდებო!

— „მეტ ვიცი მისი ამბავი,
რა ეაყიკატიც ბძანდება,—
თოფი უჭირავს სიათა,

ჩახმახიც ჩაუყანგდება,
მუკუზალიც რომ დააღოს,
შინც არ გაუვარდება!“

ფრინველების შესახებ.

1089

ძერა და კრუხი.

დაილოცე, გაზაფხულო,
უველამ ამოიღვა ენა,
შაშვი ღობეზედ შემოჯდა,
თან დასძახა ნელა-ნელა.
ხვევიდამ წამოვა ძერა,
კრუხს სულამი მოახსენა:
„კამარჯობა, კრუხო შენა!
— შენი სულამი არ მინდა,
ნეტა გამეცალო შენა!
— ნაზირას რო წიწილა ზის,
უნდა მომცე ხელდახელა!
— ჩემი ჰატრონი გაიგებს,
თოფი ფეხზედ დაუენა.
— შე იმის თოფი ვერ მომკლავს,
თუ არა მაქვს ბუდის წერა.
ძერამ წიწილა წაიღო,
ქვევიდამ გამოარბის მელა,
შე და ძერას შემოგვხედეთ,
წიწილა წავიდეთ ჩვენა!
ძერა კვლავზედ შემოჯდება,
ქვევიდამ შესტქერის მელა,
ეს მონადირემ გაიგო
მწვერები ზედ წაუენა;
გასწიეს და გამოსწიეს,
ზურგზე ბური დაუენა!

1090

ძერამ წაიღო წიწილა,
კრუხმა ვერ უეო ჩხუბია;
თუ შე ეს შენ შეგარჩინე,
ჩემი სიღანრე ცუდია.
თავს დაინურა ჩაჩქანი,
ვით რო ბოხობი ქუდია,
წელს შემოირტუა ხანჯალი,
ხელში აიღო შუბია.
ხვევიდამ ძერა მოვიდა,
ძირს გაიმართა ჩხუბია.
კრუხმა სცა ხმალი ფრანგული
წავიდა სისხლის გუბია.
ინმარეს შუბი და ფარი,
ღანტების ტკაც-ტკუცია.
ძერამ თქვა: „წავხვდი სიღადით,
თვალე შემექნა ბრუდია;
მთას დამრჩნენ წვრილი თბლები,
ინთ ნალები ბუდია.
ისინი დაიხდებიან,
იმათი კანტიც ბრუნდა!“

1091

მინდორში დაიარება
ერთი ჰატარა ალალი,
ჟურე, როგორ თამაშობს,
ერთი მტკაველი არ არი!

1092

ჭარია, მალღა ღარია,
ქორმა წაიღო ვარია.
წამოდი, გვაგებინოთ,
ცოცხალია, თუ შვედარია.

1093

საწული მტრედი ქედანი
შორს წავა საბუდარადა,
ჩამოვარდება, მოკვდება,
გახდება სჩხუბარადა.

1094

ალღის შიშით ვერ წავა
ტორუა ჯვარობასაო,
წავა და ვედარ ჩამოვა,
იქ იტყვის გალობასაო.

1095

(ვარიანტი)

ალღის შიშით ვერ წავა
ნიბღია ჯვარობასაო,
თუ წავა, გაიხარება,
მალღა გაეკვრის ცასაო.

1096

(ვარიანტი)

ალღის შიშით ვერ წავა
ნიბღია ჯვარობასაო,
თუ წავა, დაიგვიანებს,
დაიწუებს ჯვარობასაო.

1097

ყ ა რ ა ნ ა *).

ყანაშია ყარანაო
ტურთად გასუქებულაო.

წავალ, ყარანას დაგიჭერ,
თოკ მოვაბამ ეგღებდაო.
შეუჭდები და შევაგოგებ
ამ ზიტალო კლდეზედაო.
წინ კაცი შემეგურება:
„გამიცვალე ცხენზედაო“.
—ყარანას მანც არ მოგცემ,
ორი მომცე ერთზედაო!
ამოვიდე და დაგვალი
თათრის მოედანზედაო,
ფრანგული ცული გავტეხე
იმის ეგლის კრახზედაო,
ფრანგული დანა გავტეხე
იმის ტყუებაზედაო.

1098

თეთრი ქათამი.

თეთრო ქათამო,
საით მიჰფერინავ?
—რაჭას მიფერინავ, ბატონო!
—რაჭას რა გინდა,
თეთრო ქათამო?
—ყაჭის საყიდლადა. ბატონო!
—ყაჭი რად გინდა?
—სიძეს მოფიფან.
—სიძე რად გინდა?
—შეშას მომიტანს.
—შეშა რად გინდა?
—ცეცხლს ავიბოლავ.
—ცეცხლი რად გინდა?
—წუღს ავიღელებ.
—წული რად გინდა?
—თავს მოფიფეფეჭე!

*) პატარა მინდვრის ჩიტია.

1099

ბატო, ბატო, თეთრო ბატო, ე ბუშბული შინც მომეც,
ქსლა რაღა მოგიმატო? ე თხერი თავი დავლო!

ლექსები მგლებზე და მგლებისაგან მოცანილ შინანზე.

1100

გლახას ცხენი მგლებმა
გამოხრეს.

გლახამ რომ ცხენი იეილა,
დაჭედილი ნალიანი,
ეს სოფლები მატარა:
კავკაგი და ვარანი.
ატამი ბუერი აჭვიდა,
ახალდაბას გადიუგანა.
ცხენმა ჩიჩვირი დაჭვიდა,
წულის ზინას რომ მიიუგანა.

აიღო თოკი, აფშარა,
გორისკენ გამოაჩქარა.
აგერ მდლა გორაზედა
საში აუმენდილი მგელი
ერთმანერთს ეუბნებთან:
„აგრა ჩვენი გლახას ცხენი!
ზოგმა წინით მოუაროთ,
ზოგმა ძუას გაგვრათ ხელი.
ასე გავუხადოთ ზურგი,
როგორც შავი სამოსელი!
მატრონს კაცე გავუტყუნათ:
აღარ გინდა თივა, ქერი!“

1101

მ გ ო ე ბ ი.

ხო იცო ვერხნული ჭალა,
როგორი წვრილმანი არი.

იქ დამიხვდა საში მგელი,
სამ-სამი კვირის მშიერი.
შეთხე უკან მოსდეკლა,
კბილებს გაჭქინდა ჟღერადი.
აცა, მგლებო, მე ვერ შემეჭამო;
ანა ვარ თხერ-ტიალი! -
შამა შეავს—ბატონთან არის,
ბიას შეავს—ისიც იქ არი.
იმდენს თოფებს გკისვრან,
რამდენიც კვირა დღე არი.

1102

ბატონი ბირახი (მგელი).

ბირახმა ჩამოიარა
თავისი დიდი ჯარითა,
მურია გამოუყარდა,
როგორც ხეშური ფარითა.
მურია წამოიყვანეს
ეშიდითა და ზარითა.

1103

ამასაც მგლებმა შეუჭამეს
ცხენი, თუმცა ღმერთს ჩა-
აბარა.

ქალაქიდან წამოფელი,
ჭალაში გაფაგდე ცხენი,
მოსამუხნად რომ წაგვედი,
ვერ ვიპოვნე მიდრი ცხენი.

მერე დმერთსა სავაბარე:
 „აზნათი იუოს შენი“
 დმერთი შწუემსად არ დამიდგა,
 გაუჩინა ათი მკელი.
 სამმა ცხვირი დაუჭირა,
 ექსმა გავს გაჭკრა ხელი,
 ერთი წელზე მოჭჭტევია,
 ის შეათე დიდი მკელი.
 ისე გაუხდათ წელი,
 როგორც ღურჯი სამოსელი.
 შატრონს კაცი გაუგზავნეს:
 — „აღარ გინდა თივა, ქერი“
 — ვაიმე, ცოლო და შვილო,
 ახლა გამოგტერით უელი!

1104

ამასაც ნაქირავებელი ცხენი
 შეუტამეს მგლებმა.

შინდისში მარად წაველი,
 შეხობელს ვიხროვე ცხენია,
 შეეფექი და შევატენე,
 ის ოხრად დასარჩენია!
 ერთთაზე რა გადაველ,
 დამე შეიქნა ბნელია.

ქაჯობა შექნეს წრუწნი,
 იმასე შეფთხა ცხენია,
 შეტლინკლა და გლმომაკლო,
 როგორც ტომარ ძველია.
 — წადი, მოგიკვედს შატრონი,
 ებები შეგხვდეს მკელია!
 შინდისში რომ გადაველი,
 იქ იყო ორი ღველია.
 ქალები იმას იძახდენ:
 „ე ბიჭი ბურჯულ გვინახავ,
 რათა სძე ცუდი ფერია?“
 ავდექ და წამოველია,
 გზაზედ კტომ ტყავია.
 ავიკიდე, წამოვიდე,
 გასურსული და სველია.
 შატრონიც უკან მომიდევდა,
 ხელში კტირა ჟვერია*).

შე წუწკო და საძაკელი,
 რა უფა ჩემი ცხენია?
 — განა აღარ იშოვება
 იმ შენი ცხენის ფერია?
 იმ წამსვე ვალში ჩავდექი,
 გამოვიტერი უელია.

ლექსები კალისაგან მოტანილ ზიანზე.

1105

კ ა ლ ი ა.

ორიოდ დღის ეანა მოვხან,
 სულ ამოვწვეტი ხარია,
 რადაც რამ გვაღვა დაუღვა,
 ქერმა არა ქნა ტანია,

ავდექ და ღიანზე წაველ,
 მოვტერ ცხრა აღლი ღარია.
 ჩავდექ და მაგრა შევკარი,
 გამოვიფვანე წყალია.
 ორშაბათ დილა გათენდა,
 ნამკალს დავასხი ტარია.

*) კეტი. გურულათ ფოთლიანი შტო ხისა.

ჩაეჩანჩხნაზე გვერდაზე,
 ჩამოსუელა კალია.
 სულ ერთიან იქ წავასხი,
 სოფლის ქალი და რძალია.
 ერთი პატარა თეფში მაქვს,
 ისიც იქ ჩავიტანია.
 მად-მადე დავაწკარუნებ,
 ებებ წავიდეს კალია.
 გაბრუნდა და გამობრუნდა,
 როგორც დიღობზე ცხვარია!
 ვენახში გადავიარე,
 მოვწვევით დიდი სარია,
 დაუქნიე და დავკარი,
 მოვწვევით ცალი მხარია.
 აღმასივით კბილი ჰქონდა,
 დმერთო, შენ დაგვიფარია!

1106

დიდება და მადლი შელავსა,
 რო ბძანება იქნა ღვთისა!

კალია რო გაგვიჩინა,
 კბილი მისცა აღმასისა.
 უანები სულ შეგვიჭამა,
 ერთი აღარ დარჩა ძირსა.
 საქონელი სულ გაგვიწვდა,
 ეჭიდება ნარის ძირსა,
 მთას ნადირი აღარ დადგა,
 ბარად ჩამოვიდა ძირსა!

1107

ერთხელ კალია გაგვიჩინდა,
 სემწითემ შეკრა ქალაქი,
 ქვაბები სულ დაგვიბეჭდა,
 აღარსად არი არაუი.
 ჯერ წავკვინდინეს უანები,
 მერე მოძოვეს ბაღახი.
 ძროხამ ვეღარ მოიწვეკა,
 ვერ ამოიღეს კარაქი.

ნ ა რ ე გ ი.

1108

ჩემი ამბავი

მე რო ჩემს ამბავს მოგთუვე,
 სულ ერთი დასათუელელია,
 ტუე და მინდორი მე დამჩნა,
 ჭალა და დიდი ველია.
 ბეერი ვალების წვევტაში
 გუნება გადაშეღია,
 ბოლოს დაგნიშე საბუა,
 არ გავასარე შტურია,
 ლაღუა გადაშევიდა—

აღლებინე ხელია.
 ჭვევრები სულ ამოცალეს,
 რაზედ გამიშრეს ველია.
 წადი და ლაღო, მიჩიოვლე;
 გორს დიდი სამართალია,
 არ მოიფანო პრისტავი,
 არ ამიწერო ცხვარია.
 შუაკაცები დავისხათ,
 ვიანგარიშოთ ვალია.
 სახლი რო ავიშენევი,
 ჩემთვის შევამი კარია,

ფანჯრები დავატანევი;
 ან გაუწირე ანია!

1109

ზ ე მ ე რ ე ლ ო

ზემურელო იმას იძახდა,
 ვერ მოაისვენე სულითა,
 ერთხელ მისას ვცემევი,
 ვინ ვიფრინე ცულითა.
 ნინუას ალაგი მივე,
 სახლი დაიდგა ფულითა.
 ჩვენს მადალს ნიკოასა
 ვინა სვობია ქვეითა!
 ხარ და კამეჩი კარგი ჰევეს,
 ადელვებულა ფულითა.

1110

თამარაშენელი ქაბუკი.

თამარაშენელი ჭაბუკი
 ასწინძას ქალსა ჰეგარობდა,
 ტბა ჰქონდა წინად საფალი,
 გასულას შიგ არა ზარობდა.
 ცალ ხელში ჰქონდა გელაზი*),
 შედის და ნიავქარობდა.
 ქალი ანთებდა სანაულსა,
 სანთელი კელაპტარობდა.
 ერთი სულადლი ბებური
 აქრობდა, აბეზარობდა.
 თან ამას ეუბნებოდა:
 „წინათაც ება გეგარობდა!“
 ჭაბუკი მორეუმა დაოქა,
 მორევი ბორბოქარობდა!
 წითელი მოვიის ჰერანტი

*1 დიდი დოლაბი.

ზევიდამ დაჭფარფარობდა;
 წაიღო, მშრალზე გარევი,
 ზედა ზის ორბი, ხარობდა!

1111

გაღმიდან კაცი იძახის:
 — შე ვარ კვიხაძე ბერიო!
 სამას უღელი ხარი შეავს,
 სულ ნიშა, მურა, ჭრელიო,
 სამასი ზირი ცხვარი შეავს,
 თან მოაქვს მთა და ველიო,
 სამოცი სული ძროხა შეავს,
 სულ დლით დასწველიო,
 სამოცი პატარადლი შეავს,
 სულ საედარს გასაყვანიო.

1112

ს ი ზ მ ა რ ი.

— ალვი ხე რთ წამოიქცა,
 ნეტავ, დედავ, რაო?
 — შვილო, შენი ტანი არის,
 ვაჰ შენ დედასო!
 — იმას ტოტები ემტვრევა,
 ნეტავ, დედავ, რაო?
 — შვილო შენი მკლავებია,
 ვაჰ შენ დედასო!
 — ვაზს რთ ფურცელი სცვიოდა,
 ნეტავ, დედავ, რაო?
 — შვილო, შენი ქოჩორია,
 ვაჰ შენს დედასო!
 — ლურჯი წყალი მოდიოდა,
 ნეტავ, დედავ, რაო?
 — ის ხო შენი ცრემლი არის,
 ვაჰ შენს დედასო!
 თან კიდობანი მოჰქანდა;

ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი კუბო არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — შიგ რა ვერცხლის თასი იყო,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი სახე არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ზედ რა მარგალიტი ჰქერია,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი კბილეობა,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ეზოში რა ძროხა ბღავის,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, დედა შენი არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ტეეში ირეში ჰვეიროდა,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, მამა შენი არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — თონე ხურს და ალი ბრუნავს,
 ნეტავ დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი კვამი არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ზღვასა სარტყელი მოჰქოდა,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი სული არის,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ერთი ფლანტე ჩანგრეულა,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი სამარეა,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — კატები რა შეხვევიან,
 ნეტავ, დედავ, რათ?

— შვილო, მარეები შგონია,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — წინ რა დვადელი მიმიძვეკია,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, მეფეარე შგონია,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — უელზედ გველი შთმეხვია,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, ის შენი ცოლია,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ჭინჭველა რა დამეხვია,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, შენი შვილეობა,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — თავით რა ქვეები დამიწეეს,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, კალმუნის ქუდა,
 ვაჟ შენს დედასათ!
 — ფენით რა ქვეები დამიწეეს,
 ნეტავ, დედავ, რათ?
 — შვილო, ჩექმები შგონია,
 ვაჟ შენს დედასათ!

1113

— გოსტიბეს კვირიაშვილი
 აშენებს სარაიას,
 ბერიკატო, ცოლი მამე,
 ჩაგინცვე დარაიას!
 — თუ გამიცვლი და გაცივლი,
 სართის მოგცემ უარაიას,
 თუ არა ჩაცმა-დახურვას
 არ ვაკლებ ქალაიას.

1114

ახალგაზნდა და ბერიკაცი.
შენ ბერი ხარ, ვერ აჭდგები,
მე შინ შემოგივარდები,
გამოგიული და წიხლს ჩაკერაფ,
კარში გამოგივარდები.

1115

ვედელს ვაშენებ,
ურიგებ ქვასა,
წელზედ შემოვიკრავ
ჩემ ფრანგულ ხმალსა,
გზაში დაგიდგები,
მოგიკლავ ქმარსა!
სულ შენზედ ვატირებ
მთასა და ბარსა,
ტყეას, მინდორსა,
მწვანე ბაღასა,
ხელში მოგცემდი,
შავსა სამგალსა!

1116

ისაია ლეკრი იყო,
ქართველების ბათალია,
გორში ქირა დაიჭირა,
იყო შუა ზამთარია.
ხუდურეთში რომ ჩავიდა,
დაიჭირა ქათამია,
ფეხები მაგრა გაუკრა,
შალხაზა კი მზათ არია.
შეიდანზე გაიყვანა,
შეხვდა ერთი თათარია.
— ე ქათამი როგორ არი,
ფასი დაჭდე მართალია!
— ერთი წვეილი დოში იყო,

ერთი წვეილი სათალია,
თუ ასი ტყუილი იყო,
ერთი სიტყვა მართალია.

1117

აკრატელი-მაკრატელი,
მე ვარ კაკროტინატელი.
ცხენი მუვანდა ცხენ-ტელიდა,
უნაგირი შეტელიდა.
თუ ის ცხენი მამიყვდება,
სამ წელიწადს ჰურს არა ვჭამ,
ხობის მეტსა, კაპის მეტსა,
გამტიცხული შოთის მეტსა.

—

საკიარე ბახარშია,
ქალი იჯდა ჩარდასშია.
ქალსა ვაშლი გადაუგდებ,
ქალმა ვაშლი არ ინდამა,
შაქრის შუშა მამინდობა.
შაქრის შუშისა ჰატრონმა
ასლი დამისისინა:

— გადი, გადი, შე ოხერო!
ბახუნთან მივდივარო.
ბახუშა ცხენი მომცა,
ავატენე, ჩავატენე,
ქუსრეული მოვატენე.
ქუსრეულის ბოლოზედა
ჯორი სძოვდა უნასა.
— ჯორო, უნა ვისია?
— ასისა, ბასისა,
გალმური კაცისა.

—

აკრე მოდის თათარი,
მოაქვს დოში, სათალი,

აბუღბული ქათამი
 თრღობეში ნაყვალნი,
 დავით ნეფეს გავუგზანე
 იმის კურტუმ-ბარკალი.
 წყალში იფესი ჩამივარდა
 წინდა-ქალამინანი,
 ჩაგვავ სელი, ამოვიდე,
 თრავული ფთიანი.
 ისიც ნეფეს გავუგზანე,
 მუშამ შექნა ღრიალი *).

1118

პური, ღვინო და მკაღი

ზურმა სთქვა: „შე ვარ ქებუ-
 სუფრასზე ჩარიტებული, [ლი,
 უჩემთა არვინ არ ვარცა,
 არც მეფე, არც დიდებული,
 უოკელგან მოხსენებული,
 სადაც არიან კრებულნი;
 მკვდრისადა ცოცხლის ნუგეში,
 მღვდლისგან მოხსენებული,
 ვარ უფლისაგან ნაკურთხი,
 ნაწილში ამოღებული;
 მეტადრე მშიერისათვის
 ვარ სულთ განათლებული“.
 ღვინომ სთქვა: „მეც ვარ ქებული,
 სუფრასზე ჩარიტებული,
 უჩემთა კაცი არ ვარცა,
 თუ არის შირთ-ცხებული;
 შირტუმფნება კარგი მაქვს,

სახით ვარ გამშვენებული;
 უჩემთა ღვინი არ ვარცა,
 ქარწილი შემკარებული;
 მკვდრისა და ცოცხლის ნუგეში,
 მღვდლისგან მოხსენებული;
 ვარ უფლისაგან ნაკურთხი,
 წირვასე შესაგებული;
 კაცს მოვამორებ ცოდასა,
 თუ კი ვარ შემზადებული;
 სიკვდილის დღეს საგზაო ვარ:
 თუ მიდის გამზადებული“.

ქაღმა სთქვა: „ერთსა მეც ვიტყვი:

მეც მოსავალში ვწერივარ,
 ზურთან კი არ დავდებები,
 არც ზურთან დასადრელი ვარ,
 მე არც არავინ მაკურთხებს;
 არცა ნაწილში ვწერივარ,
 მთხნინან, ძირს შინიჩქინან,
 წყალებით მოსასვლელი ვარ.
 ქართლელი კაცი არ მუყაროსს;
 არცა მაცხოვრებ ფეჩშია,
 იმერლისთვინ ვარ ცხონება.
 რო გამომაცხოსს გეცშია,
 გურამშიაც მაქებენ,
 კავდივარ აფხაზეთშია,
 უველგან ვარ წარჩინებული,
 სრულიად იმერეთშია.
 იქ თვალით არ გამიცდიან,
 იმ თხურ სათათრეთშია,
 ამ ქართლს რადა დაუშავე,
 მაგდებენ თონის ცეცხლშია,
 ღვინი-ქარწილს არ მარგენებენ,
 არც წამიდებენ რთველშია,

*) ეს ლექსი ჩამაწერიან პეტრე
 საათაშვილმა, სოფ. სკოლის მო-
 წაფემ.

ვინაც ღარიბი კაცია,
კუდით დაფუჟვარ ტუქშია,
მშვიერი კაცი კი მხატრობს:
„ნეტავი მომცა ხელშია“.
თუ ასლათ გამომცხვარი ვარ
ტკბილათ ჩავიფლი უელშია*).

1119

საწყალი დედაბერი.

საწყალი დედაბრისსა
თავნი ეანას მვიანო,
დევნი იქმოდენ ულოსა
და გიბრნი შეუკვრიანო.
კურდღელი მოურავია,
სამუკლებსა სთვლიანო.
ირემი ურემს აბია,
კალოზე ძნას ჰქვრიანო.
შველნი კალოში შევბათ,
რა ტურთად დაუვლიანო!
შკელი წისქვილში გაგზანოთ,
უფროთ დაგვიფქვიანო.
სადამოთ მოვლენ შელები,
კუდებით კალოს ჰგვიანო.
წერონი ანიავეიენ,
ბატეში აცხავიანო.
ტრედი ჩააკრავს თონეში,
გკრიტები ამოჭვრიანო.
ტაროლა ცაში გაგზანოთ,
ფრინველნი ჰმატიყიანო.
შეგარდენი და გაგაზი
ზემოთავს დასსდებინო.

*) პრობელი გლეხი ხატიაციხის-
გან გაგონილი.

ჩვენ ჩხიკვსა, მადლსა, ხუ გვიწვევ,
სუფრასა ავიშლიანო* 1).

1120

იმ სატილო კულევსა
იქ რაღა მიმავურებსა?
სახლში ამბავი დაფუკდე:
— ბლომად მოვიტან ფულებსა!
ქუთაისს გავსდი აუდა,
ნახდი წამხურესა.
ციუბა შემოშვავა,
გამომიბრტყამს ურებსა,
ცხრა დღე და დამე იქ ვიწექ,
გაფეე გაღამხრულ ურებსა,
შევხედე ჩემს ხარებსა,
წელეში დაკაკულებსა!
შავი კამეჩი დამდგარა,
ნიკორა იქნეეს ურებსა.
ეს რომ ჩემმა მამა გამიგოს,
ძალიან მომინდურებსა,
მკრამ ვენაცვალე ღმერთსა,
გუნებას მოიბრუნებსა,
გამართამს კარგათ ურემსა,
ქალაქში გაგვისტუმრებსა.

1121

ქალი მიღის ხელთუბანსა,
ხელში მძღვეს ერთ იუმანსა.

1122

სიდღერი მუჟანდა იელი,
სიმამრი ქასქანვიელი,
ცოლი მუჟანდა კულიანი
არც მე ვიფავ ქრისტეიანი.

*) ვანი მუხტორიშვილის ნაამბო-
ბია სოფ. პატარა-ვარეჯვარში.

1123

მადლა იხვი მოფრინავდა,
 მოატანდა დაბლა ქოჩსა,
 ერთი კაცი ჰურსა სჭამდა,
 ზედ იურიდა თამბაქოსა!

1124

კაბდომ იცის სამართალი,
 მაღალ-დაბალს გასწორებს.
 დედა ჩემი ძროხებს დასწველს,
 ხბორებს როდი მოაშორებს.

1125

ხილსა რაღა ხვით საუბრად,
 არცარა საუბარია,
 რომელი ხილიც არ ისხამს,
 შებადეს მიაბარია,
 ის ძალით არს მოისხამს,
 რასაც მოისხამს, შწარია.

1126

აღმასად ღირხარ იმდენად,
 რაც ხმელეთს შეეწონება,
 შენი სიტყვა და ჰასუხი
 სულეველას მოეწონება.

1127

ერუსლიმს მიმავალი
 ეუბნება გზაზედ ბერსა:
 „შენი სულის ცხონებასა,
 არას ეუვის გუმი გერსა?“

1128

ქ დვინო დაგუაღვინე,
 ქათალიკოზო ანტონო!
 — როცა ეს გაგვითავდება,
 მაშინ რაღა ვქნათ, ბატონო?

1129

სკიადელი რომ გაწუდება,
 ქვაბი დაბლა დავარდება,
 ქოთანნი რომ წაიქცევა,
 შეჭამანდი დაიქცევა.

1130

ბუგრი ვეცადე, ვერ დავწან
 გოდორი ექმანიკისა,
 ვერც გამოვაბი მას ყური
 გამხმარი კაწახურისა*).

1131

ამოსავლეთი დაინგრა.
 ჩასავლეთთა მზისათ,

*) ერთ ქვეყანაში ჩვეულებათ ჰქონიათ: მამა რომ დაბერდებოდა, გოდორში ჩასვამდნენ და კლდეზედ დააგორებდნენ. ერთი კაცი ჰხედავს, რომ იმისი შვილი გოდორსა წნავს.

— რათ გინდა, შვილო, გოდორიო, — ჰკითხავს მამა.

— შენთვისა, მამა, უნდა ჩავსვა და დაგაგოროვო.

— შვილო, ექმანიკის გოდორი დაწან, მალე არ გაცუდება, არ დაიმტვრევა და შენს შვილსაც აღარ დასჭირდება შენთვის ახლის დაწვნა, ძველი გამოადგება შენს დასაგორებლადო. შვილი დაფიქრდა და დანება გოდორის წენას თავი. მამამ ნახა, შვილი გოდორს აღარა სწნავს.

— რა ჰქენ, შვილო, დასწან თუ ვერაო?

მაშინ ამ ლექსით უპასუხა შვილმა.

სიტყვა კეთილად ნათქვამი
არ დაფარდება ძიხრსა.

1132

დღეს არ იუოს, ხვალ არ იუოს,
ტივი ნაწირზედ გარიუოს,
ე უფულო სოფდატარი
გინდ იუოს და გინდ არ იუოს!

1133

ცუდია ბერვა გოდრისა,
მეტადრე უღესელისა!

1134

უღელი ხარის ნატრინი
გერ წავა ჭვარობაშია,
თუ წავა ჭვარობაშია,
დარჩება შუა გზაშია.

1135

საკვირველი მოვიხილე:
დაბლა იხვი მიაქვს ქორსა,
ერთი კაცი თავს იპარსავს,
იყო სიმოცი წლის ქოსა,
ერთი კაცი თაფლსა სჭამდა,
ზედ იერიდა თამბაქოსა!

1136

იმერეთს რად გამათხოვე;
შენ ჩემო კარგო მამაო,
იქ მამკლა ღომის ჭამამა,
სადა ხარ, თეთრო ბაბაო!

1137

ჩვენ ნოფეს გაუმარჯვნია
ბაზალეთისა ტბაზედა,
მოუკლავ ხარი ირემი,
გადუგინია მხარზედა.

1138

ლობიო და ლოლო.

თაროდან კადმოსტა დოლო,
ლობიოს წამოჭრა ბოლო:
— შენ უნდა კაცი გაბერო,
გოგრასავით გააგორო!
— მაგას როგორ შეუძნები,
შე შავო და ოფსქორო!
უნდა ნიორი დაკასხან,
შერე კაცი აერთლო!

1139

ჩემი საგომ და მამუელი
სულ შენთვის მომირთმევი,
გებრალეობდეს დუშეთი,
შეუძლეული თემია.
ეს ლეგებმა გაიგონეს,
ოთხით დატედეს ცხენია,
ზედ დააკურეს ხალხელა,
ღურსმანს უგრიხეს წვერია.

1140

ახალი ლექსი გამოგთქვამთ
ახალ ხელმწიფის ხელშია,
სუდიეებს იპარებენ
ამ სატიალე გორშია,
ერთმანეთს ეხვეწებიან,
მოდო ვიუილოთ დოშია,
ამოგიდოთ და დაუნარჯოთ
ეგ სატიალე გროშია.

1141

სიდედრის დაწუნებულა,
შე საწალო შიო ბერო,
შენის ხალხის უჭმელობით
გინდა ერბო დაიძველო?

1142

დასაქტვევი კატაური
კამეჩების ჰატრონია,
ერთსა ისეთს შემოგვიტყვს,
თითქო ჩვენს ბატონია.

1143

მინდორში წაყვლ სწორებო,
მზე წითლად ამოსულიყო,
იმას რა მომაჯობებდა,
იქ მტერი გამოსულიყო.

1144

მაღლა მთები მამატარე,
ჩემო ელჩო და ჯერანო,
ვაიძე დღე დამეთვალა,
წუთი სოფელი ვერანო!

1145

ყოფლად წმინდა ღვთაის მშობელმა
ცოლი ავად გამიხდა,
არც მოკლა, არც მარჩინა,
სადონტუროდ გამიხდა.

1146

წმინდა გიორგი მიშეეღე,
ეშმაგმა არ მიხუმრასო,
ჯოჯოხეთში არ ჩამაგდოს,
კარი გამამიხურასო.

1147

შენი მარილზე წასვლავი
ბურჩი არაფრის ხანია,
ვარსკვლავები კამუკამობდა,
ღა განათა მთანია.

1148

სიღბებობა ჩამოფარდა,
ღადგა სიღბე და ღუღია,

კამეჩები დამისიციხა,
ხარებს ვაფარე ჩუღია,
ვისაც რა შე არ ვუფარდე,
წაუწყდეს მამის სულა.

1149

დმერთმა დასწეგვლტოს ეშმაგი,
ცაში კატკატო, ძერაო,
შენ რომ იმ ქალს ჰეგარობდი,
ვინამ დაგიწყო დრენაო?
დედა შეილს ეუბნებოდა:
„ქალო, გზახედე შენაო“,
ქათამო, შენსა ეკანსა
ეკ ჩემი გული სჯერაო,
შორს ნუ წასხამ კრუს წიწილს,
თორემ დაგიტყმს ძერაო.

1150

წისქვილო, კარი გამიდე:
შენი ჰატრონი მოვლო,
ზურგზედ მკიდა გუღურა,
სირცხვილით ვერ შემოვლო.

1151

(ვარანტი)

წისქვილო, კარი გამიდე,
შენი ჰატრონი მოვსულოვარ,
ზურგზე მკიდა ქუმეღა*),
სირცხვილით ვერ შემოვსულოვარ.

1152

გერისთობას მივდიოდი,
უნდა შენსა ღხინია,
იმისი ძირიმც გამხმარა,
გზახედე რომ შენა ჰხინია.

*) დახალული პური.

1153

იესო ქრისტემ დასწეველოს
ე სომეხების მარხვაო,
ამ სატიალე ხეულამა
უელი ამამისხაო.

1154

აღმოსავლეთი დაბნეულა,
ჩასავლეთა ჰირი მზისა,
ჩარხი უკედმა დაბრუნდა,
ხალხა მესწყდა უველა მხრისა!

1155

ამოთქვი, ბანდალაშვილო,
ხირში არა გღვეს აფშარა,
მოსულა ქუთაისს ჭარი,
ფოჭტის ქალაქი აშალა.

1156

ნადარბაზუვის ტირილი
რეკა(დ) ჩამოდის წარისა,
ბეგრი ჩიქილა გამაგდა
ძუსუ კაკობი ქალისა.

1157

ივანე, თაფით ნუ მამკლავ,
თოფი მშიეკა მეკლავ,
თუ მამკლავ, ისევ ხმლით მამკლავ,
ჭკვიანია და ბრძენია.

1158

დასხდენ, დალაგდენ ხეესურნი,
არიგებ-ჩარაგებუელი,
წინ სუფრა ვარდით სავსეა,
ზედ მინა გარიგებუელი.

1159

გადადიან გალავანსა,
ვით ღობესა ფიჩხისასა,

გადადიან, თავსა ჰქვრიან
შენისთანა ბიჭისასა.

1160

შაიქა არეულობა,
მიდენ-მოღენა, ძახილი,
არიქა მეტეხელებო,
წაასხეს თქვენი ნახირი!

1161

მკედელთან ჩამოვიარე,
გამიკეთა მანგანაო,
მე გი თავი დავანებე,
შენ იცო და მაგანაო.

1162

კოჭლი ქოთანსა ლოკდა,
თავში დავგარ და მოკედა.

1163

იქით ნუში, აქეთ ნუში,
შუა ვარდი ამოფეშვი,
ყმაწვილებო, გენაცვალეთ,
ნუმი ბიჭი გამოუშვიო!

1164

თეთრო ირემო, ქოსაო,
გუშინ რად იყავ გორსაო?
გეჭირა ხელში ქოთანი,
და თხოულობდი დოსაო!

1165

იორდანე, იორდანე,
მუცელს დაგვრემს, ნიორს დაღვე!

1166

მთას ირემი გაიზრდება,
ძირს ჩამოვა ღიჭობასა,
ბეგრი სახლი ავამენე
ჩემ ჰატარა ბიჭობასა

1167

ქალაქში დაიარება
ფეხ-მოტყეილი სარქისა,
იმას ვერაფერს სჯობია,
სახლი უდგია სარკისა.

1168

დაღამდა, ჩიტო დაღონდა,
გათენდა — გაიხარაო,
ერთი სულელი ბებერი
გაძღა და გაიხარაო.

1169

ეურბელა შიდას ეურქმია,
შიდას და მიუხარიათ,
ვინაც ნახოს და არ მოკლას,
ნურცარამც გაუხარია.

1170

დაუგარ, ჩემო ჩინგურო,
მადლა მოჭრილო მსხლისო,
შე მამჩემის ნაქნო,
შე ხანჩემის ხნისო!

1171

ხ მ ა ლ ი

ხმალო, ფრანგისა ნაჭკედო,
ვაჟმა გაცლესა, დაგფერა,
ერეკლევი ჩვენმა ბატონმა
საომრად ჯგარი დატყერა!

1172

ჩვენ კაღოზე ამოსულა
მატიტელა, ღრინჭოლად,
წამოდგება, დაიფერებს
გაბერილი ტიკჭორად.

1173

შენ კენაცვალს გამდელი,
მერე შენი მამიდაო,
შენი წილი შექმანდი
სარაფზე დგა ჭამითაო.

1174

დალაღმაქო, დალაღმაქო,
დიდუბეში უხა მქო,
შიგ მუშები მიუენია,
ცვარი ღვინო არა მქო.

1175

ბაღში არის ვარდებიო,
შენამც გამუხარდებიო,
მე ხომ მუღამ არ შექნება
ესე გულის დარდებიო.

1176

ბერბუკში ერთი კაცია,
ქასიან აბაღაკსა,
ახალ გუთანს გააკეთებს,
გაუკეთებს ფამფაღაკსა,
თავის დღეში არ დაიშლის
უხეირად ღაზარაკსა.

1177

ქ ა ჩ ლ ე ბ ი

ქანაღმა უთხრა ქანაღსა:
„ძმაო, რათ გვინდა დალაქი,
ორი ძრთხა გავინინოთ,
ზურგით უზიდოთ ბაღახი,
ჩვენ იმით წველა გვეყოფა,
თავზე წავისვით ვარაქი.

1178

წავედი მთაში,
წავიდე ცელი,

შემომხვდა მგელი,
 მოვწვივებ წელი.
 ვინც თამბაქოს არ მიეადის,
 გაჭრივდება წვერი!

1179

ბებერო, შენი ჯარაო
 დაბერდა, არა გჯერაო?
 აიღო, კედელს აწვივებო,
 ნეტა ვინ გააჯავროა?!

1180

ეს მიქელანთ ბიჭები
 ტივის სეებსა სთლიანო,
 შეზობლის ქათმებსა ხოცვენ,
 უთავუებსა ჭერანო.

1181

მელა-მელა, ჩიკოტელა,
 შუა ეანას შევარდნილა,
 მენახირეს მივაბარე,
 არ მომიგლა სიციფითა,
 უშობელსა წინელი ეკრა,
 გახეთქა ტკიპივითა.
 ტიკი ტიკათ გამომადგა,
 ჰოჭი-ჭიკი საკრავთა.

1182

სულ ერთიან დავიარე
 ქართლი, კახეთი, ხეთი,
 მინდა შეგჯდები ცხენზედა,
 მინდა გავივლი ქვეითი.

1183

არ გაგივდა, თარხანო,
 სულ მუდამ შენი ტყუილი,
 უნდა იდისთან გაგზანო,
 ტყუილად გაგაქვს ბღუილი.

1184

მე რომ შენ სტუმრად გეწვიო,
 რა ბევრი დაგესარჯება?
 დავუკრავ ტურფად წონგურსა,
 ემაწვილებს გაესარდება.

1185

ახალი წელი მოვიდა,
 მოგვიკაკუნა კარები,
 ეველამ ვინსროთ ერთობლივ,
 მტერს დავუუერთო თვალები!

1186

თამრიკო, კარი გამიდე,
 ხელში მიჭირავ ქადაო,
 გემრიელია, მსუქანი,
 ბებიამ მამიმზადაო.

1187

ც ი ე ბ ა

შე სატიელო ციებაჲ,
 რათ მამიკე ცუდი მახე?!
 ვაჟგატურად გამომცადე,
 ერთი თვალით დამენახე!

1188

მთას ურემი ავიტანე,
 წამოვიდა გორებითა,
 აქ სიცოცხლითა გამოძელით,
 საიქითს ცხონებითა!*)

1189

ბაღჩაშა კადვიხედე,
 ვერხვი ვერხვსა ესეოდა,

*) ზღაპრის გათავების შემდეგ
 იტყვიან ხოლმე.

სიკეთე და სიხარული
მისწავლებელს უხეოდ.

1190

ერთი სუყარული შეგანდა
ქვემო ხანდაცსო,
ჯერა ჰქსოვდა ხადიხისა,
მერე თარდაცსო.

1191

ვაი შენ: დანსარული *),
ვეღარ დავლიე მინითა.

1192

იობა მიდის დსთანსა,
მიდის და მიეჩქარისან,
ვინცა ნახოს და არ ნახოს,
ნურცარამც გაუხარნია.

1193

შე ბერო, დაბერებულხარ,
დაუკებინხარ ჭიასა,
საცა შენ დაიმარხები,
ნეტა იმ ეკლესიასა.

1194

არია მამსახლისო,
ზირველ ღორების შდეგარო,
შენ რომ ღორები დაჭკარგე,
იმათი ქერდი შე ვარო.

1195

არ ვიცი ჯოჯოხეთისა
სიტხე რა ბრუნავს აღისა!

1196

სადილობიდან სამხრამდი
ღამის აიკლონ ქალაქი.

1197

გადამიბრუნდა ურემი,
ვეღარ შევაბი ხარია,
იმ სატიალე წისქვილსა
არსად აბია კარია.

1198

ქალაქიდან რომ წამოველ,
დავიწეებ ზირჯვრის წერასა,
ღმერთმა შენცა კადდეგრძელს,
ის ჩემი ბედისწერცა.

1199

ქალაქში რომ ჰური ვჭამე,
თან მწვანელი შევატანე,
დავწეე და დავიძინე,
ავდექე, ვეღარ ავატანე;
ქამარ-ხანჯალი შემომხსნეს,
ხურჯინი თან გაატანე.

1200

ადდგომა სჯობს ნამიანი,
ამადლება დარიანი,
სხვა კი არათური ვიცი:
ჰური მოდის გვარიანი.

1201

მუბადეს გადავეპარე,
ხსხეს ამოფუცდე ძირია,
გადმოსავალსა ღობესა
ფეხში შემერტო ჩხირია.

1202

შე ვერანო შავო ხბოვ,
აჭეუ-დაჭეუ მიჯნასა,
ნუ გადახვალ სხვისასა.
თუ გადახვალ სხვისასა,
თოფს დაგარტყამ სისასა.

*) ვაზია, შვე ყურძენს იხნამს.

1203

ოსი კვდება, ჩოხა რჩება,
იმის ქიზგა მუ დამრჩება.

1204

ვაზი გახმა, მოიბა მტევანით,
დავპატრონე, არ შეწვია ლევანით.

1205

სიცხეობა ჩამოვარდა,
სომხეთს გაიჭრა უნაო,
მოდინ მათუშკეები,
საღდათი მოსდევს თანაო,

სამგალს დავატრიალებ,
როგორც რომ კაკლის ხალაო,
სამი ახალი მომეცნი,
მუშად წამოგვეყვ სვალაო.

1206

იმ თხერა ქარელშია
ფეხი მომტედა ქალებშია.

1207

ოლეხამ მოიწადინა
შუვ ჩოხის ლეკის სიკვდილი,
ოჯახში აღარა დგება,
ქალებში უყვარს სიბიდი.

ზ ა რ მ ა ც ი კ ა ც ი ა .

1208

გადმით არის ტანიხიდი,
გამოდმით არის გორიო,
ხელში მიჭირავს ჩიბუხი,
პირში ამომდის ბოლიო.

1209

ეს რა მიუო ხატაძა,
რატორ მომიგონა ხერხი!
იმერელი მღვდელივითა
იმან აიტკია ფეხი.

1210

მე დრთებას გავატარებ,
ვინ დამიწეებს დავასა,
დიღით ჩინს გაახლები,
სადამოთი უავასაო.

1211

კოვსები ჩაუუნდრუშებდენ
წუნწუნში და ჯაფშიაო,
ციცხვი უკან გამოუდგა,

ჩამა იტემს თაჟშიაო,
მე რაღათ გამოამჩნიე
ამდენს ჯამათშიაო?!

1212

მეჯრუხეუგში ერთი კაცი
აპირობს კაი სახლებსა,
წამოწოლილა ჩრდილშია,
აღარ აკეთებს საქმესა.

1213

მეხრეობა მომეწეინა,
ჯაღვა შავი ხარებისა,
სტყვირის დაკვრა კარგი ვიცი,
თამაშობა ქალებსა.

1214

გადმით არის ხილისთავი,
გამოდმით არის გორაო,
ხელში გეჭირა ჩიბუხი,
გამოჭდიოდა ბოლიაო.

ნ ა ტ ვ რ ა.

1215

ნეტავი ნატვრა მანატრა,
 ეს ნატვრა ამიხდინაო:
 გორის ციხე მჭადათ მამცა,
 დიდი ღიანჭვი დოთაო,
 აჩაბეთის გაღაფანი
 წინ დამიდგა ჯამათაო,
 მცხეთის ხიდი ამიუდა,
 ხელში მომცა კოვზათაო!

1216

(ვარიანტი)

ნეტავი ნატვრა მანატრა,
 ეს ნატვრა ამიხდინაო:
 მებადეს ცოლსა აქებენ,
 იმასთან დამაწვინაო.
 ეს ღიანჭვი დოთ მიქცია,
 გორის ციხე მჭადათაო,
 აჩაბეთის გაღაფანი
 წინ დამიდგა ჯამათაო,
 იწვის ხიდი ამიუდა,
 ხელში მომცა კოვზათაო!

დ ა ტ ი ნ ვ ა.

1217

თუმანიანთ სამი ქალი
 კაცმა ხახოს — იამება,
 ერთი ბრმა, ერთი კოჭლი,
 ერთი ძლივას იარება.
 ერთი გუშინაც მოუგლავთ,
 ვერ მოასწრეს ზიარება.

1218

შე დალოცვილო კახეთო,
 ნიადგ ღვინის ალაგო!
 თუ გქონდეს, მომწვეფინე
 ერთი ჩიბუხი თამბაქო.
 ამთუნი უთამბაქობით
 ფეხები ვეღარ დამაქო.

1219

აკოლანთ ქორწილი ჭქნეს,
 დაჭკლეს კულა თხაო,
 ჟანგიან ჭვამში ჩაჭუარეს,

წვენი არა ჭქნათ,
 შატრადლი ათამაშეს,
 განტა-გამოხტათ.

1220

შენი ჭირიმე რა ხარო,
 ხარ-კამეჩივით დახვალო,
 საცა დუქანს დანინახე,
 თავს დაჭდუნავ და შახვალო,
 ჩარექას არ დაჭჭურდები,
 ნახევარ თუნგზედ დახვალო,
 თუ გინდა ლაფში ჩაწვები,
 თუ გინდა მშრალად განხვალო.

1221

ნათლამი თავის სვინასა
 ბევრი დაადო ვალები,
 უღელი ხარი დაჭმარა,
 უღელი შვილის დარები,

სულ დაუჭამა ქათმები,
წინ დაუეკრა ძვლები.

1222

მოლოზანმა წიგნი გახსნა,
მზე რთ ჩავა—დაღამდება,
მამალი რთ იერთას შემოჭკრავს,
იეივლებს და გათენდება.

1223

ასკინკილა მივლიათ,
ბადჩა შემომივლიათ,
ბასოს შეგო ლოგინიო,
შიგ ჩამიწვა დობილიო,
დობილს ვაჟი ეუფლო,
აღად მუშეის ოდენაო.

1224

დაიკარგე შე ჰამშულა,
რადათა ხარ ჩვენთან სულა?
დეეთრევი ვეკლას სხლში,
მასხარა ხარ შეურილს ხალხში,
ცოკანი ხარ მეტის მეტი,
მინდა თაუმი დაგცხო კეტი,
გაწეწილხარ, ბეკხარ თხასა,
შველას აცლი თვალის ფხასა.

1225

უღელი ხარის სათარი
ჩემთვის უოველთვინ მზათ არი,

ე გლახუნანთ კატუა
გასათხოვარი რად არი?
არიქა, ჩქარა დანიშნეთ,
თორემ მოგვისწრობს ზამთარი!

1226

გარიანელთ მტკედელთ
მამა ვაცხონე შენია,
შენ რთ ნამკალი შემეკარ
თხუნელას უტავ წვერია.

1227

ტერბელანთ ქორწილი ჰქნეს,
ცხვარი დაჰკლეს არაბაო,
პატარადი მოიფუნეს,
ზურტისაკე გავარდაო,
დანეხილი უკან მისდევს,
შუა გზაზე დავარდაო.
ეს გიგა კი უჩიოდა,
ეს რა ხმები გავარდაო?!

1228

სოსიკა მთაში წავიდა,
დმერთო მოუმართე ხელი!
ქსნის ბოლოს რომ მიატანა,
მამინ წამოეჭტა ცხენი.
დედაკაცმა კუდში სტაცა,
მაკრა დაუჭირა წელი.
—შე ოხერო, შე ტაელო,
რახედ გამოგვტერი ეელი?!

მ ც ე ნ ა რ ე ე ბ ზ ე .

1229

ვარდისა ბუნჭი ჩიოდა,
ზამთარმა მამცა ზიანი,
უცებ, დამტყნო, დამადნო,
დღეც კი არ მამცა მზიანი.

1230

შენი ჭირიძე, სიმიწლო,
ლობიოს შეჭამანდოფო,
სანამ შენ არ მოგიუფანე,
ქალი არავინ მანდოფო.

1231

ხილთა ქება

ბ ა ლ ი :

მბაღმა უთხრა: „ამხანაგრო,
თქვენ გერ იტყუით ჩემსა ძვირსა,
სესა თუთრად ავაუვაგებ,
დავიმშვენებ ჩემსა ძირსა,
შაქრის მსგავსად გადავიტყუვი,
რაკი ჩამიდებენ ზირსა“.

მ ს ხ ა ლ ი :

მსხაღმა სთქვა: „მე რა ხილი
გვარი მაქვს თავადისათ, [ვარ,
სნუელის შარგებელი ვარ,
ტული მიგღია ქვისათ“.

კ ო მ შ ი :

კომშმა თქვა: „მე რა ხილი
დახადებით ვარ მაგარი, [ვარ,
მოწყდელები, ჩამოვვარდები,
ძირსაც კამძვრება ბრაგვანი *),
ვისთანაც სული მიდგია,
ღვთიუ ანგელოზი საუდარი“.

ლ ე ღ ე ი :

ღეღემა სთქვა: „მე რა ხილი
წადმა-უკუღმა მოსხმული, [ვარ,
გერ შემგვამს ტუეში ნადირი,
მისთვინ არა ვარ ადვილი“.

უნკენისთვეში მომნსე,
თუ არ გაჭამო სადილი!
სულ ჩემ აზარ ნუ დასდგები,
ცუდია ჩემი ცადილი“.

თ უ რ ა შ ა უ ლ ი :

„თურამაული ვაშლი ვარ,
ძეძვი მავლია ერთ ზირათ,
არამც თქვა ნათესაობა,
არც მომინდომე მე ზირათ.
სულ შენთვის მომირთმეფია
ტუე და მინდორა ერთ ზირათ,
წადი და ღორი ასუქე,
რკა დაუენე ვეზირათ“.

ტ ყ ე მ ა ლ ი :

ტეემალმა უთხრა: „შეგარცხვენია
ეგ თქვენნი საუბარია.
დარბაზის კარს იძახიან,
აქ მოიტანეთ უალია!
შენგნით ჩივიან, ტირიან,
გჭამეთ და მოგვჭრა კბილია“ *).

1232

ვ ა ზ ი :

მიგრეხილო, მოგრეხილო,
ზედ მიგრულო, მაგრა ხეო,
ცოცხალი ვარ, შენ მაცხოვრე
მოვკვდები, შენ დამმარხეო!

ან-ბანის ლექსი.

1233

ან, გაიმბობ, შენ უმწვილო,
კეშინოდეს ოსტატისა.
ბანი ბაგეს ვუბნებს:

მიმოკლე ცრუ ფიცისაგან.
განა გირჩევს და გიბძახებს, [გან.
სულს ნუ წაწუმედ ბოროტის-

*) ან: სულით მეძებენ, სად არი?

*) ჩაწერილი მღ. დავით კაკა-
ლიძის მიერ.

დონ, დედ-მამის სამსახურსა
 ნუ დაგდებ სეღისკან
 ენო, ენის დაწესებებს
 გვედრებ ცრუის ფიცისკან.
 გინო, ვინაც რო დაგძრახოს,
 მითმინე გუღითაო.
 ყენო, ზოგმაც რო დაგსაქმოს,
 გაიგონე ურითაო.
 ცაე, წაე ამ სოფელთა
 ცრუ ნაშაქთა სძირკველთა!
 თანო, თჳალსა ნუ დახუჭვუ,
 სჯობს ბორატის შესვედრა-
 ინო, იმ სოფლის ამბები [სა.
 სრულად იცი წიგნიდანა.
 კანო, კაცსა ნუ დაძრახე,
 მითმინე გუღიდანა.
 ღასო, ღოცვის მოყვარულთ,
 იუაჲ მუდამ ფიცხიაო.
 მანო, მუხლსა აუ მთიური,
 ცხონებისთვის კარგიაო.
 ნარო, ნურვის ნუ ეჩხები,
 ნურც ავინებ ბავითაო.
 ღიე, იმედს ნუ გადიწუვეტ,
 თუ რომ ცოდო გიქნიაო.
 ონო, ოსტატ ვალსატსა(?)
 უურ მოუგრეს ხელითაცა*.)
 უანო, უამი და სოფელი
 შეუურება იმითაცა.
 რაე, როცა რომ დააკლდე,
 არ მოხვიდე დიღითაცა.
 სანო, სიცილს დაგავიწყებ,

*) პარის შექმნებ ლექსი არ იყო რედ.

სულ ტირილდე მიემითაცა.
 ტარო, ტუჳს გუდად გაგხდი,
 თუ თამაშობ წულის პირსაცა.
 უნო, უცხო კაცის სხლში
 ნუ შეირბენ უმეცრათა.
 ფარო, ფიქრი დადევენე,
 ნურასა იქ უმეცარსა.
 ქანო, ქვეენის საქმეცა ქენ,
 გაიკეთე საუნჯეთა.
 ღანო, ღმერთსა დაქმცავსე,
 მოწყალეს ხელითაცა.
 ეარო, ეველს დამორჩილდი,
 ნუ იქნები ამაუთა.
 შინო, შინ როცა წახვიდე,
 დაჯექ, როგორც მუნჯიაო.
 ჩინო, ჩუმთ აუ იქნები,
 გაქებს ეველა კაციაო.
 ცანო, ცემა ოსტატის
 შეგირდისთვის კარგიაო.
 ძილო, ძიელსა რას გასწავლი,
 მიგდე კარგად ურთაო.
 წილო, წიგნი გუებნება,
 დამიკიდე ეელზედაო!
 ჭარო, ჭკუას თუ სწავლელობ,
 ეს გასწავლის ძალზედაო.
 ხანო, ხარბობას დაგიძლია
 ამხსნავის ჯამზედაო.
 ჯანო, ჯავრსაც ნუ ხაიტან,
 ინადობით სხვაზედაო.
 ჰაე, ჰოე, შენ უმაწვილო,
 წელ ჩახვატამ ტანზედაო*.)

*) ძველი რეგულიდან გადმოწერილია. ეს რეგული ეკუთვნის რაილია.

ზღაპრები ლექსად.

1234

შევაკრე ერთი ტიკტორა,
 შვიდი კაშუის ტყუია,
 შვიდასი კოკა ჩავსხნი,
 ტიკტორა ისეე ხმელია,
 შვიდასი კიდევ ჩავსხნი,
 ძლივას მოვკარი უელია,
 წინ კაცი შემომეყარა,
 აღმართი ასსულელია.
 —მაგ ტიკტორას მე ავიტან,
 თუ გამისვლა უელია.
 დაეჭოჯა და დაცლა,
 ტიკტორა დარჩა ხმელია.
 კაცი ჩექმაში ჩაისვა,
 მაგრა მოაკრა უელია.
 ახა ეს სიტყვა ახსენით,
 რა უფრო საგვირველია?!

1235

(ვარიანტი)

ტიკტორა შევაკრინე
 სამოცი ხარის ტყუილს;
 სამასი კოკა ჩავსხნი,
 ტიკს ვერ გაუსვლა უელი,
 სამასი კიდევ ჩავსხნი,
 ტიკტორას მოვკარი უელი.
 მინდორი გავარბინე,
 აღმართი გვაქვს შესარბენი.
 წინ ერთი კაცი შემომხვდა,

გლჳხის დედაბერს მართა მელქუა-
 შვილს.

(დმერთმა მოუმართოს ხელი!)

—აღმართს მე შეგიარბენინებ,
 თდონდ ჩამისვლე უელი!
 ერთი უელი ჩაუსვლე,
 ტიკტორა ძირს დარჩა ხმელი.
 —შე რჯულისდლო, მამასდლო,
 რაზედ გამომჭერი უელი?
 —ეგ რა ჰხახე, ეგ რას გიკვირს?
 ახლა ნახე დედა ჩემი!
 გავიხედე, დავინახე,
 მისი მართა დედაბერი,
 გუთანზედ მიჰქონდა ჯერი:
 ორი შემწვარი კაშუი,
 ერთი შებრაწული შკელია.
 გავექანე და მოვტარე
 ერთი შებრაწული შკელი.
 გაექანა და მოგლიჯა
 ერთი დიდი მუხის ძელი.
 —ნეტავი დატეწოდე,
 ერთი ჩაკვარბიხა წნელი!

1236

(ვარიანტი)

დევი-გმირი.

ერთი დიდი კაცი იყო,
 დიდისაგან სვაცელი,
 ღვინის საუილდად წავიდა,
 დმერთთ მოუმართე ხელი!
 ტიკები შეაკვრინა,—
 სამოცი კაშუნი მთელი.
 სამასი კოკა ჩავსხნი,
 არც კი გაუსვლა უელი,

სამასი კიდევ ჩაასხა,
 მაშინ კი მძლივ მოჰკარ უელი.
 მინდორი ტარბენა,
 მინდორი აქვს შესარბენი.
 წინ კაცი შემოუყარა:
 — კაცო, გამისველე უელი
 კაცმა რთ ზირი დაადო,
 ტიკტორა კი დარჩა ხმელი.
 კაცი ჩექმაში ჩაისვა,
 მაგრა მოუჭირა უელი,
 ცოლ-შვილში დაიტრახა:
 „აბა მე ვარ ამის მქნელი!“
 გუთნისა ჭერი მოჰქონდათ,
 სამოცი კამეჩი მთელი,

პური ვთხოვე, არ მაჭამა,
 სხვან განამიშვირა ხელი.
 წაუყარე და წაყართვი
 ერთი შემწვარი და მთელი,
 წაუყარე და წაგვლიჯე
 ერთი წითელი და ქელი.
 — ნეტავი წამოგეწიო,
 ზურგზედ წამოგარტყა წნელი!

1237

ჭინჭკელას ნალი აყვარე,
 სხნის-საგუთი დავზირე,
 რაც იმას რკინა გადმირჩა,
 თუმან ნახეურად გავეიდე.

ხალხური გეფხის-ტყაოსანი.

1238

შაღვა მტრის გადმოხვეწილი
 გეზელ-ქორივით კიოდა,
 თავს ჰქონდა ხმალი ნაცემი,
 გულს სისხლი ჩამოსდიოდა.
 ზედა და ზედა აურიდა
 გულ-დალეული ვადასა.
 — სისხლში გასვრილი ჰერანგი
 ვერ გავირეცხე, ვაჰ დასა!

1239

მინდვრად ვნახე ერთი მოემე,
 ჰტკანდა გმირს ნამტირალსა,
 მთელი ველი დაეთრვინა
 ცრემლს მისგან ნამდინარსა;
 ვეკუბენ და არ მეუბნა,
 ხელი მიიფარა ჰირსა.

1240

ეგრე შეჭუვეი დელესა,
 მანდ კვამლი ამოდინასა;
 მანდა სდეუს მთელი ირემი,
 მწვანნი იწვიან ნებასა.
 დანა დამჩა და სალესვი,
 იზოფხე, გამომიტყაფხე
 მაგ შენის ძმობის ღხენასა.

1241

მეწიერსა და მეწიერს შუა
 თეთრი ორბი ამოფრინდა,
 ტარიელმა ბორძლი ჰქრა,
 გულზე სისხლი გადმოჰდინდა.
 ტარიელმა ფრთები ასჭრა: —
 „ისრის ასაგურულად მინდა“.

1242

ტარიელ დაგსვი ვეზირად,
სიტყვა შენ გაგაბჭობინე:
გინდოდა ლერწამ-დარეჯან,
რატომ არ შემატებინე?
სისხლი ხორასნელთა ნეფისა
თავზედ რად დამადებინე?
არც შენ მოგცემ, არცა სხვასა,
ორივეს დაგათმობინებ.
დავიბარებ ხურთებსა,
კიდობანს შევავერეინებ,
შიგ ჩავსვამ ლერწამ-დარეჯანს,
წყალს მივცემ, წაგადებინებ.

1243

შავი მთილამ გადმოვხედუ,
დიდი ჯარი დავინახე:
ვინცა მკითხს: „რას მიზნობინარ?“
— ცხენი დამიკარგავ მაკე.
ავდექ და ჩქარა წამოვუელ,
თავი მოვიუიზილბაშე,
დავურიე დიდს ჯარშია,
ჩავარ, ჩავუუთურლაგე.
სასიძოსა ხელი ვტაცე,
თავი ქვზედ მოუნაუე,
თუ ჩემსას არ დაიფურებ,
გაბრძანდი და თავად ნახე.

1244

ქალმა სთქვა:
მოვესწარ ცისა გახმასა,
და ქვეყნის დამურებასა,
თუ მართალია, რაცა სთქვი,
ნეტავ ჩემს გახარებას!

1245

აი შენ, წყალო, შენ წყალო,
შენ წყალო არეზიანო!
არც თოფი გერჩის, არც ხმალი,
არც შუბნი გეცემიანო.
სხვას თუ არაფერს დაგაკლებ,
წყალო, არ დაგლევე, ტიალო!

1246

მე რო ტარიელ მინახავ,
ნეტავ რამ გაასრიალას?
თითით აიღო ირემი,
შუბივით დაატრიალას,
ის არაბეთის ქვეყნები
მარტოვამ გაატიალას.

1247

ერთი ვინმე მოემე ვნახე,
ნამტირალი წყლისა ჰირსა,
ვეუბინ და არ შეუბნას,
ხელი აიფარა ჰირსას;
დიდი ველი დანამა
იმის ცრემლსა დანადინსა.
საყვარელი დაჰქარგვია,
ის საწყალი იმას სტირსა.

1348

შავი ხარ და შავს ცხენს ზიხარ,
შავი თექვლათო გიგია,
სალამს აღარა ჰკადრეულობ,
ცუდი სნე შამოგაღია.

1249

თეთრი ხარ და თეთრს ცხენს ზიხარ,
თეთრად რასმე შავბურვილხარ,
მის ამრას უკან წადი,
შენი დღიდგან დაჰწურვილხარ.

1250

მაშა თქვენი მიცხონდება,
 მბარებდა ტარიელი,
 რაში ქაჯუბთან გაუშვი,
 შენ შინ მოდი ცარიელი.

1251

ტარიელისა ამაჲსა
 ენა იტუვის, ადვილია,
 მოვიდა, შემოკვიტია,
 — გამიკეთეთ სადილია!
 ისე გუჟღერად მაიქცა,
 თითქოს თავის ადგილია.
 მემცხვარებმა დაუხსეს:
 „შენ ვინა ხარ? სად გივლია?!“
 მობრუნდა და თაგი მოსჭრა,
 სუ ჭკუიდან გადირია.

1252

ჩვენი ხატონი, გამდელი,
 საშუშაბოთა გვზრდადიან,
 გვასწავლეს კარგნი საქმენი,
 იმასა გვანჯუნებდიან.
 ისე გავიბით საბუელი,
 თვალნი ვერ გადაუწვდიდიან,
 ვინც რო გვიჭერეტდენ შჭერეტელ-
 ევეკა ჩვენ მოგვანატრიდიან. [ნი,

1253

მომქონდა ტუილამ ურემი,
 ზუდ მეღო სილით კალათა,
 ზუდ მეჯდა ერთი ბებერი,
 მომიხაროდა ქალადა;
 ავდექ და კბილი უნახე,
 ერთიც არ ედგა წამლადა.

1254

საქარე სერზედ შემოვდექ,
 სველა გაგქარე გულისა,
 დავაგდე ქაჯუთს ქვეუნა,
 სისხლისგან გაბსრულისა,
 ვინ არის მათი მოუვარე,
 იუოს მაჰმადის რჯულისა.

1255

მადლა მათზედ რო წაველი,
 დაშე დამიდგა ძნელია,
 ქალის წიგნი. მიმივიდა,
 წაუსვლელობა ძნელია.
 შევჯექი ჩემსა ლურჯას,
 სულ დავარბინე ველია;
 შევხედე, ტახტზედ დაუსვამთ,
 ის ჩემი გულის შევლელია,
 მიველი და ხელ დავტაცე;
 ფირცხლავ მოვწვიტე წელია.

1256

ზირდაზირ მიჯდა იგი ვზე,
 გული მისთვისა კვდებოდა,
 მალვით მიჭერეტდა, ვუჭერეტდი,
 სხვად არას მიამებოდა,
 თვალი მოვწვიტე. ამითა
 გულს დამამებოდა.

1257

(ისაკა დალაქიშვილის ნახაველები).

ტარიელ დაცხვი ვეზირად,
 სიტყვა შენ დავჯობინე,
 ცული გატეღო მხარზედა,
 შეშა ვერ გატანობინე.
 კინდოდა ლერწამ-დარკვან,
 რატამ არ შემატყობინე?

სისხლი ქიქაოზ ნეფისა
 თავს რათ დამადებინე?
 აღარც შენ მოგცემ, არც იმას,
 ორთავ ხელს აკადებინებ,
 დავიბარებ ხუროებსა,
 კიდობანს შევაკვრევენებ,
 შიგ ჩაგსვამ ლერწამ-დარეჯანს,
 წყალს მივცემ, წაგადებინებ.
 შიგ სამი გველი ჩაუსვეს,
 ერთი თავს, ორი ბოლქოსა,
 ერთი ამბობდა: „შეგჭამოთ!“
 მეორე: „მთამინებოთ!“
 მალ-მალე ამბობს შესამე:
 „ტარიელ მღვდის თოფითა!“

1258

მინდორო, არა მინდორო,
 მტკვარო შე არეზიანო,
 ჩემი მზე რა უფავ, წყალო,
 შენ წყალო მიზეზიანო?
 არც ხმალი ბებერის, არც თოფი,
 არც შუბნი გუცემიანო,
 იმასაც გამოგაჯაგრებ,
 როდიდა დაგლევი, ტიალო!

1259

წყლისა ზირსა ვნახე მოყმე,
 ნამტირალი ჰგვანდა გმირსა,
 ხშირად ესხა მარგალიტი
 ლაგამ-ავშარ-უნაგირსა.
 უთხარი და როდი მითხრა,
 ხელი მიიფარა ზირსა.
 საუფარული ლაჭკარგვია,
 დანა არ უხსნიდა ზირსა!

1260

თქვენსა ბასნებას ველოდი,
 სიტყვასა თქვენსა გვაშთავან,
 ადვილი სამსახურია,
 ერთის მოუვანს სამთავან.

1261

შე რომ ის კაცი მინახავ,
 დემერტმა რად გაასრიდა?!
 არაბეთს ქვეით ქვეურებო
 შეჭევა და გაატიადა,
 ეგვო ნეკით ირემი,
 მწვადივით დაატრიადა.

1262

ბრძენი თუ ბრძენი, რა ბრძენი,
 ხელი ვითა იქს ბრძნობასა?!
 ეგ საუბარი მამინ მწამს,
 როცა შე ვიუო ცნობასა.

1263

თუ ბრძენია, ამა ბრძენი
 აზირობენ ამა ზირსა:
 ვით მამაცი მამცურად
 კაცი რამდენს ნახავს ჭირსა.
 კაცი თავის გრძნობისკან
 ბოლოს ჩავარდება ჭირსა.
 ჭირსა უნდა გამაგრება,
 როგორც წყალში იმ ქვითკირსა.

1264

ვინ დადის ფრიდონის ფოტეში?
 ვინ არჩევს უკეთესებსა?
 ფრიდონ ისეთი კაცია,
 ზირით ქვას დააგვესებსა,
 იმისი ნაკრავი კაცი
 ურთს აღარ დაიგვნესებსა.

1265

ცხენი ცხენსა, კაცი კაცსა
ცხენ-კაცისა შედგა გორა,
ჩემი კასროლილი კაცი
მიფრინავდა, როგორც ბორა.

1266

ნესტან-დარეჯანისგან მიწერილი
წერილი:

კოშკი დგას მარმარილოსი,
წვერა ცას მიუბჟენია,
აღმასის კიბე წინ უდგა,
ასულა-ჩამოსულა ძნელია.
წინ მიდგა ოქროსი სინი,
ზედ კვიციის ხორცი ჰყენია,
აღმასის დანა ზედა ძვეს,
გალესილი და მჭრელია.
მშინ და ვერ მიტამია,

მე დეთისგან შეელას ველია.

ეს გაიგონა ტარიელ,
თვალს ცრემლი გადმუკრია:
ცხესე ისე აფრინდა;
ხელი არ დაუჭერია.
სულ ერთიანად გაჭწყვიტა,
რაც გალაყანში ჰრია,
ისე ავიდა ჩარდახში,
არ დაეკარგა ფერია.
მივიდა, ღერწამ-დარეჯანს
ზედ გადაჰწვია ხელია:
„გიპოყე, ჩემო სიტოცხლეკე,
ველარასა იქს შტერია!“

1267

ნელა ამოდი, ტარიელ,
რა თაფი გაიშრება,
სხვებსაც ჰყოლია მიჯნური,
თაფი არ უნაცვლებია*).

რუსთველის ნათქვამები.

1268 [სიტყვას

რუსთველმა სთქვა: ამ ჩემს
ასე ვიტყვი, ძირს არ დავცემ—
კაცმა კაცი ჩემთან მოჰკლას,
ღმერთს ვიმოწმებ, არსად გავცემ.

1269

რუსთველმა სთქვა: განა თხა ვარ,
გაზაფხულზე გაფიკრიტო,
ეს სოფელი იმით მინდა,
გაფიციხო, გაფიკრიტო.

*) ეს ისაკა დალაქიშვილი ძალიან მეტყველი კაცია და ბევრი სხვა
ლექსი და ანდაზა ჩამაწერინა. ბარემ ზღაპრად მიამბო „ტარიელის ამ-
ბავი“, მაგრამ მაშინ მე მხოლოდ ლექსები ჩაწერე და ამ რიგად ეს ვა-
რიანტი დამრჩა ჩასაწერი. თუმცა ის კაცი დღესაც ცოცხალია და ვიც-
ნობ მაგრამ ისე აღარსად შემხვედრია, დაბერდა კიდევ, გაღარიბდა და
არ ვიცი, ახსოვს რამე კიდევ, თუ არა.

1270

რუსთველმა სთქვა: ჩემს ძალსა ვკვები,
 ცას აღცილას თავს უგრავ;
 ზღვას დავეწაფო ეჭვითა,
 სულ ამოვიღებ, უღაპს ვუზამ.

ლექსები როსტომის შესახებ.

1271

როსტომ სთქვა: სიბერეა ციხითა
 სიტყვა სათქმელად გაჭირდა,
 ნაკრავი ბერი კაცისა
 წადით, გაშინჯეთ, რა ჰჭირდა.
 ჯაჭვი ჰერანკათ გავცვითუ,
 ახლა აღუბაც გაჭირდა,
 ამას ვინ მათფიქრებდა,
 თუ რუსის ხმალიც გაჭჭირდა!

1272

როსტომ სთქვა: სიბერეა ციხითა
 სიტყვას არ უნდა რბილობა;
 სიკვდილთან ქრთამი არ გავა,
 არც დიდი გვარის შვილობა,
 მადლი-მად შეტყვის: „წამოდი!“
 სულ დამიკარკა ზრდილობა!

1273

როსტომ სთქვა: სამი ქართული
 ჩინეთს ქვეშედა სწერია:
 ვისთვისაც მოგვკვდი, ვეწამე,
 ის უფრო ჩემი მტერია.

1274

როსტომ სთქვა: სიბერეა ციხითა
 სიტყვას არ უნდა რბილობა,
 თუ კაცი თვითონ არ არის,
 ცუდია გვარიშვილობა.

1275

როსტომ სთქვა: სიბერეა ციხითა
 სიტყვა სათქმელად გაჭირდა,
 სდაც რა რამი გაჭირდა,
 შეშა ხმალივით გასჭირდა.
 წადი და ჰკითხე დიაკვნს,
 თუ ჩემი ხმალი არ სჭირდა.

1276

როსტომ სთქვა: დაფაღებულვარ
 მთვარის ბნელსა და ღვეკსა,
 ჩემს დღეში ვერ მოვრჩომილვარ
 თავის ბედსა და წერასა.

1277

როსტომი ქაქაოზ ნუფეს ფალაფანი
 ყოფილა, ბექ-წაბრილი, კბილ-კა-
 რიანი, ცხენხედ რომ ზის მარცხ-
 ნა ფეხს ათამაშებს.

ბეროკაცო, ჩამამეხსენ,
 გული რასდაც შეეყოყმება.
 მე დედურთა ჩიშანი
 მე ნიშანი მენიშნება,
 კბილს კარი და ბეჭთა წახნა
 მამეულთა შემსცავსება.

როსტომი ეტყვის:
 არცა ვარ როსტომიანი,
 არცა იმთის გვარისა,

ვარ ერთი საურქი მოღაშქრე,
 მომკვლედი უსანფარისა.
 ბატონის გამოგზავნილი.
 კარჯილო ცხენოსანისა,
 აქ ფალაგნის მომკვლედი.
 დამლევი მუჭა სისხლისა.

შეილი ეუბნება:

ეგ რა შითხარ, ბერეკაცო,
 დამიკოდე წყლული გული;
 ნეტავი კი არ შენახე,
 შინვე დაგელა სული.

* *

როსტომი ქაქაოზს ეტყვის:

ერთი ჭაბუკი მოსულა,
 უველა მტრისაჲს მასია,
 ომშიაც ვნახე, ღახტშიაც,
 უველა იმისთვის ჩატა,
 იმისი ფეხის ნადგამი
 სმარის კარსა გვანდია.

ქაქაოზმა ბარგი აბარგა, უნდა
 იმ ქალაქილამ წასულიყო. როს-
 ტომს იმ ღამეს არ სძინებია.

ქაქაოზ ბარგი აქ დადგე,
 საცა რა უწინ კდებია,
 იმ ფალაგნისა სიკვდილი
 ახლა მე მისაზმრებია;
 შესამში გაუღესე ხანჯალი,
 ჩექმში ჩასადებია...

კიდევ მივა როსტომი და გამო-
 ითხოვეს. შეილი ისევ იმ პასუხს
 მისცემს, როსტომმა უთხრა იმ დი-
 ლას:

ჩვენში ასეთი წესია,
 ფეტვი ადგილზედ სთესია;

ფალაგანი ფალაგნისა
 ერთსელ დასცემს, აუშვებსა,
 თუ შეორედ წაქცია,
 ცოცხლს აღარ გაუშვებსა.

დაიკიდნენ ზურაბმა უფრო ძრი-
 ან წაქცია წინანდელზედ. როს-
 ტომი მუტელში დანას დასცემს.

ზურაბი ეტყვის:

შე ბერეკაცო, რად მამკალ,
 ხმალი რად დამე ვადამდე?
 შენ მამჩემსა როსტომსა
 საით წაუხვალ, სადამდე!
 ან უნდა ცაში წახვიდე,
 ვარსკვლავთა ერთი აილო,
 ან უნდა მთაში წახვიდე,
 ნადირთა კვალი გაილო.
 შენ მამჩემის უმობითა
 ხმედეათსედ პირი გაილო.

როსტომი ეტყვის:

შენ ბოზო, ბოზისა შეილო,
 სადა გაქვს როსტომთ ნიშანი?!
 — აჰწიე მარჯვენა მხარეს,
 მუჭი გამოგა მზისანი.
 აჰწია მარჯვენა მხარეს,
 ელვა გამოტყურა მზისანი.
 აფრთოდლა ფურცელივითა *)
 მიწას დაეცა რევითა:
 — ახ, შეილო, ჩემგან მოკვლელო,
 ტირილით ვიტყვი ვაისა!
 ჩემო ქაქაოზ შეფეო,
 შენთვის შევემბი დევეს მეო,

*) როსტომი.

წამალი გამამიგზავნე,
 მეცდლება ზურაბ ხელთა მეო.
 მარჩინო—ბედმა შენმა
 ვამსახურო შენს ტახტს მეო.
 წამალი გამამიგზავნე
 გივის დიაკვნის ხელითა.

ქიქაოზი ეუბნება:

როსტომ გუფჩარი კაცია,
 ტანი წაიღე რევეითა,
 ფეხი ფეხზედ გამიკარ,
 წამალი დაიქცევისა!

ცოლმა შემოუთვალა:
 უბედურო სსხედარო,
 წადი, ძოვე მადლა მთასა;
 ნურც მიუშვებ შორით ნადირს,
 ნურც ვაეიკაცს მუნდად მალსა.
 როგორ მოჰქვას მამამ შვილი,
 დაიკარგოს უცხო მთასა*).

1278

დიდება და მადლი ღმერთსა,
 როსტომ გამოვიდა ზღვასა,
 ცალი ხელით მოცურავდა,
 ცალით მოიქნევადა ხმალსა.

ბ ე ჟ ა ნ ი ა ნ ი .

1279

არ გაიკითხვენ კლახკათა,
 თურმე ჰქრანელთა წესია,
 თუ გაიკითხვენ, ჭირი სჭირს,
 სიკვდილზე უარესია.

1280

ბეჟან, გივი და გოდერძი
 ჰქრანელთ თავადებია,
 მოვლენ, შეგსვამენ, შეგჭამენ,
 ხანძრულად მოგგებებიან.

1281

გათენდა და განათა
 ცა, საწუთრო, მთა და ბარი,

ადგა ბეჟან, შეიკამზა,
 ტანთ ჩაიცვა სამართი,
 ბეჟან ცხენსა შეუტია,
 ტვინი ადგილს დაუნთხია,
 ტახმა ბეჟანს შეუტია,
 ჯაჭვის კალთა დაუნთხია.

1282

აფრასიონთა მანიკა
 მზე არის ამომავალი!
 მზეა და მზე დაახნელა,
 ცისკარი ამომავალი.
 მდინარე წუალი დაშრო,
 ქვიშაზედ გადამავალი,
 ვინაც რომ იმას არ იცნობს,
 იმის სიცოცხლე რა არი?!
 ვინაც ჭადი-ფვარს მოგვდება,
 მისთვიან სამოთხე მზა არი.

*) ისაკა დალაქიშვილის ნაამბობი სოფ. ჯფლისციხეში, წიგნი არ იცის, სომეხთა.

ე თ ე რ ი ა ნ ი .

1283

ეთერო, შენის ნდომითა	სხელი დაიდგა ბნელოური,
ჩონხა გავტვითაჲ ძველოური.	თუ კარითა ვერ შემოგივალ,
მაინც ვერ დამეძღურები	ჩაძრამა ვინტი გველოური.

ა მ ი რ ა ნ ' ს ე დ .

1284

ამირან, იქით ნუ წახვალ,
გუშინ რა ქარი სვიოდა,
ან იყო დევის ნაბრძოლი,
ან ქვა და ლოლი ცვიოდა.

1285

ამოდ იარე, საშარო,
მინდორს ვერ გახვალ რბენითა,
არ წაინდინო მუცელი
მაგდენი ტანის რეჟიოა!

1286

ამირან, მდევო შეიბნენ,
ამ მთას გაჭქონდა გრიადი,

დასცა და ბეჭი მოსტეხა,
ადგილი დახვდა ქვიანი.
— აცა, ამირან, ნუ მომკლამ,
ნუ გინდა ჩემი ზიანი!
წულის გადმა ქალსა ცასწავლი,
ამომავალი მზე არი,
წადა და წამოიყვანე,
სახელად უამარ ჭქვიანი.
უსინი, რაში მათხვეუ,
წუალში გავიდე რეჟიოთა,
გამოიყვანო უამარი,
მანათობელი მზე ვიოა.

ს ს ვ ა - დ ა - ს ს გ ა ლ ე ქ ს ე ბ ი .

1287

ზოგს კაცსა კაცი ჭქვიან,
ზოგს კაცსა — კაცუნაო,
ზოგს დედაკაცს დედაკაცი,
ზოგს — დედაკაცუნაო.

1288

მარტო სმა-ჭამა რა არი?
საქმე თანდურის კვრა არი!

1289

ერთსა ვიტყვი,
ორსა სჯობდეს,
ქათამს დავკლავ,
დორსა სჯობდეს.
წავალ, ქვეყნებს სულ დავივლი,
ქალაქს ვნახვ,
გორსა სჯობდეს.

ზოგიერთა ვეი კაცი,
ჩხუბს განჩენს, ომსა სჯობდეს.
ზოგი გამოვა ვაჟკაცი,
ყოთოთა რა თოფსა სჯობდეს.

1290

ბოზი სახლში შეუშვიო,
კარი ღია გაუშვიო.

1291

რაც რამ სიმთვრალით წამოთქვა,
სიფხინადით აღარ გადათქვა.

1292

აზვადება კაცის გული,
არ მთავრებს ღმერთსაო,
არ იტყვის: „ნაკლები ვნახე“,
არ აუქავრებს ხელსაო,
ხათრანი კაცი შერცხვეს,
ენას იმოკლებს გქელსაო,
უხათრო ამითი სჯობნის,
რომ როშავს ყველაფერსაო.
ნეტარება იმისია,
ვინც ევადრება ღმერთსაო,
შაიბრადებს ნაკლებ კაცსა
და აუქავრებს ხელსაო!

ქკვა უნდა და გონება
შეირის გამოთქმელსაო,
თქვენს მოლოდინში ვიყავით,
მძღვიანს მოგიგდეთ ხელსაო.

1293

ღ ა უ ნ დ ო ბ ლ ო ბ ა .

ზღვაში ვეფილი ჩაყვარე,
შიგ ამოვიდა კამარა,
იქა შეამს გულის მოკეთე,

სახელად ჰქვიან თამარა.
დახედე ჩემსა იღბალსა,
ძამე კი დამინდო; დამ არა.
სხვა პირი რას დამინდობდა?
რაც მივაბარე დაძალა!

1294

ზოგიერთა ეკლესია
შეძვრებოდა ეკლემშია,
მდიდარ კაცს ვერაფერს უზამს,
ღარიბს წაუტყერს ეკლემია.

1295

ბრძანა სოლომონ შეფუქანს,
შეფუქემ გამოჩინეთო.
ვარჩინოთ ქვრივი, ობოლი,
ბრძანს თვალი აფუხილეთო,
შვიდი წლის სმელი მამადი
ხეს შეესვათ, დაჟაჟივლოთო.

1296

რ... ხეშიფე და ხონთქარი
ორივე თავადებაა,
მოვლენ, დაგვწვევენ, დაგვდაგენ,
იულად მოგვედებიან.

1297

ქარში ლეკმა დაიკვება:
წავალ, კახეთს შევისწავლი,
იქ რა ღამაზი ქალია,
იმის სახელს დავისწავლი.
კახის ბიჭმა თავში ჩაჭკრა:
— შენ კახეთს ვერ შეისწავლი,
ან დაგარჩობს ალაზანი,
ან იორი შავი წვალი,
თუ იმასაც გადაურჩი,
კახეთს მოგეტკრება თავი.

1298

საქართველოს ბედი.

მადლა მადალსა მთაზუდა
სისხლისა გუბე მდგარიყო,
ჩვენი მტერი და ორგული
სვამდა, ვერ გამაძლარიყო *).

1299

კამეჩს რქა მოსტება.

მე რომ საქმე მომივიდა,
ის არ მოსვლია სხვასაო,
სამხრის ხარი წამოვასხი,
კამეჩს ვასხამდი წყალსაო.
ჯამი ხელიდან გამვარდა,
დაეცა კამეჩს რქასაო,
ავიდე და ხურჯანს ჩავდე,
დავაბრალებდი სხვასაო.

1300

- უ რ ე მ ი .

ურემო ივერსო მადლო,
ხუნდი გიურის გიშლისა,
კაი ხარები გიბია,
მაგრამ ტალახი გიშლისა.

1301

ართველაში გაქებუნ,
გარგა დაუტარებ კევასა,
საწერიღმანოს წაიღებდი,
ქალებში გაჭვიდი კევას.

1302

ჩიტის ბოლოს რქასა
ჩიტი მოესარმა,

*) ეს ლექსი ჩამაწერიან შაქრო
გაგნიძემ ს. ხელთუბანში. ამის ვა-
რიანტი - "ფშაურებში" მაქვს.

ენა, ბეცა,

მეც მაჭამე, მეცა.

საბძელშია შვეინკდე,
თივაც იყო, ბზუნა,
ერთი ქალი თამაშობდა,
მთვარეც იყო, მზუნა.

1303

კოჭლო, კოჭლო ჩადუნო,
შენი ცხენი რა უყავო?
— ერთი მკვლემა შემეჭამა,
ერთი ბატონს დაუყავალო.

1304

დიდება მამასა და ძესა,
რა სჯობია მაწონსა და რძესა?!

1305

კაცი მოვიდა ზეციდან,
მჭადი მოვიდა კეციდან.

1306

მე მამაძაღლოყო,
უნდა მეც გამაძაღლოყო?!

1307

იბა მადის დასთანა,
მიღის და მიეჩქარან,
ვინცა ნახოს და არ ნახოს,
ნურცარამც გაუხარნია.

1308

ერთხელ მეც ვიყავ მეცხვარე,
ცხვარი გაგრებე ლილოსა,
სულ თავზე შემოვიკარავდი
მთელი ღენსუმის ტილოსა.

1309

ვაყო, ეგ შენი ქებაო,
არა ვსთქვა, არ იქნებაო

ზურის ჭამაზე მარდი ხარ,
საქმეზე წელი გწელებო.

1310

გორიჯორის წმიდა გიორგი
გადმომტკერალი მტკვრისაო;
ტოვი ბევრი ჩამოივლის
ქარელისა და სკრისაო.

1311

ორი შაური თუელი მაქეს,
იმას არ ვეტყვი ქონებას,
ერთი შაურიც მაჩუქე
იმ ზღაშენის ცხობებას!

1312

კახტა ქალმა დამზატოცა,
ღო დამისხა ჰინაზულა,
ზინა იქით გადავაგდე,
შავაუენე ყირაზულა.

1313

რუსთ ხემწიეთმ და ხონთქარმა
შეუარეს დიდი ჯარები.
— ხონთქარო, ჩემო მოუყარე,
ჩემთან რას დაედარები?

1314

ესო, მესო, ჩახმხო და გვესო,
აკატარეს, ჩაკატარეს

სილა გაგაკრესო,
გლეხის კარზედ მიგიუვანეს,
თაფლით გაგაძღესო.

1315

ს ა ხ უ მ რ ო .

ალექსანდრე ზომზოლიყო,
შენი საქმე რთგორ იყო?
— ჭლას ჩიტი მომკვდარიყო,
მალა შეუდე — გამსმარიყო,
დაბლა დაუდე — დამზალიყო.
დიდ ქვაბში არ ჩამოვიდა,
ზატარაში ლაღად იყო.
ასმა კატმა ვერ შეჭამა,
ზატარძალმა ლუგმად იყო.

1316

(ვარიანტი მე-1270 ლექსისა)

რუსთაეღმა სთქვა: ჩემს ძალს ვეკე-
ცასა ადგილსა აავეს უკრავ; [ხი,
ზღვას დავეწათო ეჭვითა,
სულ ამოვიღებ, უღაპს ვუზამ,
რკინასა ასსა ლიტრასა
კბილს ქვეშ წავაგდო; კნატს ვუზამ.
ამ დედაკაცსა ბოროტსა
არ გაუცვალო, რას ვუზამ?!

ხალხური ლექსები

(კახეთში შეკრებილი თედო რაზიკაშვილის მიერ).

ისტორიული ლექსები.

1

ედი ელამდა, ზღვა ბიბინებდა,
ზღვისა კიდეს კარავი იდგა,
შოკ ქალი იჯდა, ზარი ეხურა.

აზნადე ზარსა, სამი ვაგოცე,
სამმა კოცნამა თერი უცვალა,
თერმა ნაცვალმა წიგნი დასწერა.
ვის გაუგზავნა? — დავით ნეთესა.

- რა მოუვიდა?
- ქაშხა, ატლასი.
- რით მოუვიდა?
- ჯორ-აქლეშითა.
- როგორ გამოსჭრა?
- ბრძლის თიხითა!
- რითი შეგერა?
- ნემსის წვერითა.
- როგორ იტყუედა?
- სიხარულითა.
- როგორ იხდიდა?
- ხორცის გლეჯითა.
- რაში კარტყსა?
- სისხლის ზღვებითა.
- რაზე გააშრო?
- ალვის ხეხედა.
- რაღამ გააშრო?
- ნიაგმა-ქარმა.

2

მანდ რო ქალი დავიკარგე,
 განჯას თათარსა ვევეარო,
 ჯეილ-ჯეილო ბიჭებო,
 სუ ჩემო მისაღევართ!
 მკერიფეთ თიხო შაური,
 მიხსენით, თქვენ ტყვე ვართ.
 თუ არ დამიხსნით, თქვენ იცით,
 ისევ თათრების ტყვე ვართ.
 მაცვია ნაუთის ჰერანგი,
 ზედ ტუცხლის დიდი შიბია;
 წინ მიღვა ოქროს ტაბაქი,
 ზედ კვიცის ხორცი მიგია;
 მშინ და ვერ მიჭამია,
 რჯული ვერ გადაშავდია!

შენი აღმასის დანა მქვს,
 თერგის ტარი მიგია!

3

ეგენი რომ წამოვიდა,
 ქვეით ჯარსა დაუძახა,
 აჭწივა ავლაბრის ხიდსა,
 თუცხლავ წუალში ჩაუძახა:
 ჩაურა რეინის უღელი,
 კაჭკრა, რუსეთს გაუძახა!
 წული და ღვარი ადიდდა,
 დეღეები დვარმა დასრა;
 ასი-ორასი თათარი
 ერთ დეღეში ჩამარხა.
 ოთხშაბათს და ჰარასკევს
 იყო მაშინ მჭადით მარხვა,
 ორ აბაზად ცხვარი იყო,
 სამ აბაზად დიდი ძროხა,
 ღეწა უმაწვილების კალო,
 ოროველა შემოსძახა.
 ცოდვის კითხვა მაშინ იყო,
 დედამ შვილი ვერა ხახა!

4

დემურ ყაენი.
 დაიძრა დემურ ყაენი,
 დააკლო ხორასანია,
 წული არ ეყო სასმელად —
 მტკვარი და ალაზანია,
 ბლახი სძოფუნელადა —
 თრიალეთისა შიანია.
 ავლაბრის ბაზარს ჩამოხდა,
 ადგილი უუბარია,
 დასცა და დასცა კარავი,
 სკუტი ოქროსი მუაფრია:

შიგ ღაჟდა ღემურ უენი,
 რა ტურფა სანახუია!
 სამი ბიჭი შეიკაზმა,
 შაღვა, ივანე ძმანია,
 წავიდეს, გადაარეს
 ის ურჯულათი მთანია.
 შადვას ცხენი წამოუქცა,
 ვიწრო საფლელი გზანია.
 სამი ქერთი ზედ მადგა,
 სამნიც ძალიან მთვრალანია.
 — დაჭკა, ქერთ, ნუ გებრალეები,
 იუ გული გქონდეს ავია!

5

კოზმანიშვილი.

კახეთში კოზმანიშვილო,
 შენი ხმა თუშეთს ამოდის!
 ცაკიმაკრებაჲ კონდოლი,
 ჯარი ვეღარსით შემოდის.
 ეგ ჩვენი ცხენი ღურჯაო
 თელავში მალმალ შემოდის,
 ეგ ჩვენი ხმალი ირანგული
 ქარქაშში ღაღად ამოდის.
 ეგ ჩვენი აზნაურები
 გაღმით ხმა გამოდმ გამოდის.

6

არა ქნა ჩვენმა ბატონმა,
 შეჭყარა დიდი ჯარია,
 თრძირ ქიზიუი ავსო,
 ხელთ მისცა წინა მხარია.
 აღაზანს დაღვა ჯიბირი,

ზედ გაღის ჩვენი ჯარია.
 მატარა ნაბაღარია,
 შიგ ღამაღელა ჯარია.
 მიველით, გავიქციენით,
 როგორც ნადირმა ცხვარია.
 ბატონსა ცხენი მოუგაღეს,
 თავში ჰკრეს ზარბაზანია.
 ბატონი ქვევითი მოღის,
 ხელში უჭირავს ხმალია.
 მომეშველენით, ბიჭებო,
 ვის გინდათ ჩემი თავია!
 ეს ბოსტინილი დათუნა
 ცით ჩამოსული ჯვარია,
 ცხენზე ზის ბეღურზედა,
 ქვეშ უქრის ნიაგქარია.
 გადმოხტა, ბატონს მიაერთავ:
 „შენი სანაცვლო არია!“
 გუმბათის თავში მოვიდა,
 კითხულაობა შეიქნა:
 „ეს ცხენი ვისი არია?“
 — შენი ჭირიშე, ბატონო,
 ბოსტაშვილისა არია!
 — დათუნავ, ქალაქს ჩამოდი,
 იუ გინდა სჩუქარია!
 დათუნა ქალაქს ჩავიდა,
 ესვევა დედოფალია:
 — „შენი ჭირიშე, დათუნავ,
 შენ მამირჩინე ქმარია!“
 ამურმეები აუსხა,
 ზედ შემთარტყა ხმალია,
 მამულიც დიდი აჩუქა,
 წისქვილიც საკუთარია.

7

ტყვე ქალმა ბელიანს ყელი
გამოსჭრა.

აქებენ მელიქიშვილსა:

ტანი მიუგავ ბუღასა,
თავლები მინდურის მწვერსაო;
დაიარება ევარელში,
ბევრსა შოუღობს ტყვესაო.
გაჯაგრებული წავიდა,
მუხლზედ იცემდა ხელსაო.
ჯარები შემოუსია
ფერისცვალობა დღესაო;
დაწვა, დადაცა სახლები,
მკვდრებს ვერ აუძიებდნენ ფეხსაო.
ქალი და რძალი წაასხა,
გადაუგენა მთებსაო;
სულ ფეხშიშველნი ატარა,
ქალში არ ეტყვა ერთსაო,
ერთ სასახლეში შეუძღვა
შვიდი დღე-ღამე დღესაო.
ღეკებისა ეუბნებოდა:
„შიგ გამოვარჩე ერთსაო.“
შევიდა, გამოარჩია,
სახლს ანათეიდა ბნელსაო.
ქვეშ ორხუა გაუშალა
თავისა ორხუაზედა.

— მოდი, დაიძინდი, უამაზო,
გადაუსვამდა ეელზედა.
— შე წუწკო მელიქიშვილო,
შენ როგორ გადაგეხვითო,
უკუღმა იწერ ბირჯვარსა,
ქმარი და მზელი დახოცე.
მამა აჩუკე ხმალითა;
კიდევაც მამაკონდება
ვაყვანი ჩემი ქმარია.
ღმერთო და წმინდა გიორგი,
მანგენე შენი ჯვარია,
ბელადსა ყელი გამოსჭრა,
წავიდა სისხლის ღვარია.
ადგა ქალი, წამოვიდა,
სამშვიდობოში არია!

8

(ვირიანტი)

სულსადლი მელიქიშვილი
დაიარება მთებსაო,
ევარელში ჩამოხვეულა
ფერისცვალობა დღესაო,
დაწვა, დადაცა სოფლები,
ბევრსა უტირა დღესაო.
ქალიჲ ჯარი დაარჩია,
გადაუგენა მთებსაო,
საბელადოში გამოვიდა;
შიგ გამოვარჩე ერთსაო

ს ა გ მ ი რ ო ნ ა .

9

იარე; ბიჭო, წავიდეთ,
ტყა შეგვარაო ჩვენი მტრისაო,
ტყვეები გავაყრინოთ,
მადლი გვეყოფა სხვისაო.

10

ბელაქანი წავახდინე,
მინდა წავიდე ჭარშია,
ცხენი მკელმა შამიჭამა,
კვიტი ჩამეფლა ფშაშია

ტანად დაბადო, ღამაზო,
მანათებლო ცაშია,
შახედულობა კარგი გაქვს,
თუ უნარი გაქვს მკლავშია.

11

გელანაშვილი გიორგი.

გელანაშვილი გიორგი—
სარქალი მწვემსებისაო,
მოჯამაგირებს არიგებს,
როგორც დედ-მამა შეიფსაო.
შაჭთიცა მოჯამაგირემ,
ფიცო ქნა შეუფისაო:
„გუშინ რო ღორებში ვიყავ,
ნავალი ვნახე მტრისაო,
ურჯულთჱ ათფი ვესროდე,
მოფარტვი ძუძუს ვირსაო.“
—ვერ გისროლია კარგათა,
ფაი შენს გიორგისაო!
მაგ ათფის ამბავი ვიცო,
სდაც მოაბამს ვირსაო,
არ დაეწუნეს ფეხზედა,
ფიცხლავ დაარტყამს ძირსაო!
ბიჭებო! ღორი ავეარათ,
სნფა გორს მიუდგეთ ძირსაო.
ეს შექეული გიორგი,
ნატუნი სადის კლდისაო,
დაჯდა და ლესავს ხანჯალსა,
ტურთუად მოუწეობს ვირსაო.
—გაისარჯენით, ბიჭებო,
ვისიც ხანჯალი სჭრისაო.
სამი ურჯულთჱ ბეჯადი
გიორგის დაწვესაო.
წამაიწია გიორგიმ;

ლეკი მაიღო ძირსაო,
დასცა და დასცა ხანჯალი, —
შაშვივით აღებს ვირსაო.
—გაისარჯენით, ბიჭებო,
ვისიც ხანჯალი სჭრისაო!
ფოლად-ნარევი რკინაა,
ტარი კამეჩის რქისაო.
კაფა და კაფა ლეკები,
როგორც ტოტები სისაო,
აკეთი დატრიალდება,
როგორც ბორბალი წყდისაო!

12

გამოპარული ტყვე.

ლეკებმა რომ დამიჭირეს,
მკრად შამკრეს, ვაჰ მეთ!
აკეთ ცინებში ჩამაგდეს,
მზე არსით მადგა მეთ.
იქ რო ქალი შემოვიდა,
დმერთო, მიე დიდი დდეო! —
გამატარ-გამომატარა,
ზოგან დუში, ზოგან ტყეო.
ეფავმა დაიწეთ ჩხეილი:
—„ლეკო, გეგმზარა ტყვიო!“
სანამ ლეკები გაიგებს,
სამშვიდობოს გაველ მეთ.
სამშვიდობოს ქორწილია,
ვიკითხე და შეველ მეთ.
ბოლოში რო აღავი ქნეს,
თავში წამოფუჭეი მეთ.
ყანწით ღვინო მომაწოდეს,
თასით ჩამოფართვი მეთ.
ნეფე კარში გამოვიდა,
დედოფალა დამჩჩა მეთ.

ერთი იმასაც ვაგონებ,
სიაგვაც შეშინა შიკო.

13

სოლოლას ლექსის ვარიანტი.

არაბი მოდის, მოხუცის
შვარდენის მთავრად,
ჯირითსა დატრიალებს
კაშვიტულს მკლავზედა.
სოლოლას კარგად აქებენ,
ჯირითის გასროლასზედა.
— მოდი, სოლოლა, გამექე,
ერთი ჯირითის კვრასზედა!
ერთისა შეტსა არ გესვრი,
მასაც ღვთის ბედობასზედა.
ადგა სოლოლა, გექეცა,
მისდევს არაბი კვალზედა,
რამწამს ერთი წამოუსვს,
სეულ არა კვრა ტანსზედა;
შეორე თან მიაყოლა,
მოსვდა ცაღ უზანგასზედა,
მასწევიტა ცაღა უზანგა,
დადგა ცაღ უზანგასზედა.
მოდი, არაბო, გემექე,

ერთი ჯირითის კვრასზედა,
ერთისა შეტსა არ გესვრი,
იმას ღვთის ანბარზედა.
რამწამს ერთი წამოუსვს,
დაჭხინა ბეჭის ფთავზედა;
არაბი ძირს გადმოფარდა,
ცხენი გაიქცა წყალზედა.
აღაღ-აღაღი თათრები
ქისს აბურტევენ თავზედა.
ბატონს კაცი მიუვიდა:
„შენი არაბი მოჰკლეს!“
— ჩემსა არაბს ვინ მოჰკლავს,
გათქმულს თურქისტანზედა?!
არაბის შვილელო მიჩვენეთ,
გავიცნო კაცობაზედა.
სოლოლას ხელი წაწვდეს,
ფეხები მიაქვს განსზედა:
აგრე ჰტონია სოლოლას,
თავსა მომჭრობს ტანსზედა.
ხალაი გამოუტყვადეს.
დედის ხაშობს ტანსზედა,
კალმუხის ქედი დაჭხურეს,
ანლაღ მოპარულს თავზედა.

ს ა ს უ ლ ი კ რ ო ნ ა .

14

[თი,
დენთა, დენთა, როგორც დენ-
დუინო დეკა, როგორც ზეთი!
დალოცვილი ქრისტე დმერთი
აქროს სკამზედ დაბანდებ,
ხელთ უწირავს სასწორები,
ცოდვა-მადლი ეწონება.

მე და ივანე კანაელა
სულის საკრეფლად წაველით;
არ მინდოდა წამუეფნა,
შორი გზები გამატარა;
სამთხეში გადავხედეთ,
ტურფა იდგა ქალის ჯარი.
სამი ქალი მამეკება.

სამნივ აუუნეს ჩემნი დანა.
 — წაშო, ძმაო, ზური ჭაშვი,
 თბილი ზური, ცხარე ძმარი.
 — არცა შენი ზური მინდა,
 არცა შენი ცხარე ძმარი!

სამი დღის ნაყანობისა
 ეკალ-უკალი ჰქვენია.
 მადლიანი ამის ამბობს:
 „ჩვენთაგან ბუმბული ჰქვენია!“
 ცოდვიანი ამის ამბობს:
 — ამაზედ გავლა მხელია!

15

მეორე ვარიანტი.
 დენთი, დენთი, როგორ დენთი...
 დალოცვილი ქრისტე ღმერთი

ძირს მიწაზედ ჩამობანდა...
 შამკობილი იმერეთი...
 ჯაგის ძირას დაიბადა
 დალოცვილი ქრისტე ღმერთი.
 მიბრუნდა და მღვდელსა ჰქითხა:
 — შენ ხუცესო, დღეს რა არი?
 — რას მიჰქარავ; ბერო-კაცო,
 ზური არი, განა ფუტვი!
 დასწევულა და ჩაძვინჩა,
 დღესაც მოდის დანაშრეტი;
 ხან ბარი ამოვარდება,
 ხან ნიჩაფი, მუხის კეტი.
 ადუ, ქალო, ჩქარა წადი,
 უკან აღარ მიახედო,
 ნუ გჭირს თავში გიჟი, ტეტი! *)

ს ა ზ ნ ე ო ბ ო ნ ი.

16

მ ი რ ო ნ ი.

არ ვარცა მეზობელშია
 მირთნი მიღებულა:
 ემაწვიდი ემაწვიდს კადანსძლავს,
 ისიც ხომ განდა ურია.

17

უფერი ცოლ-ქმარი.

იადონი ვარდსა ჰქუვარობს
 და ბუღბული ავ-საგანსა**)

ნეტავ როგორ შეეუება
 კაი ქალი ავსა ქმარსა?

18

დიდება ეოვლად წმინდასა,
 სოფლის შენება ინება,
 ცასა უბოძა დრუბული,
 მას წვიმა მოედინება.

ღმერთი დიდად გაისარჯა,
 ჩვენნი დაბადებისთინა;
 ახლო-ახლო დაგუასხლავ

*) ეს ლექსი წარმოადგენს ნაწივეტს თქმულებისა ახტალის ტალა-
 ხების შესახებ კახეთში. უფრო ვრცელი ვარიანტი ერთი ხელთნაწერიდან
 მე უკვე დავსტამებ (იხ. *Описание рукописей Общества грамотности.*
т. II, стр. 514). რედ.

***) დედანში სწორია: ავსა განსა(?). რედ.

ერთმანერთის ნახვისთვის;
 ზირში სველი ენა მოგვცა
 ერთმანერთის ძახვისთვის.

19

საკვირველი საქმე.

შენ რა იცი, მამა ქოსა,
 რა კემო აქვს თამბაქოსა?
 ერთი კაცი ზირს იზარსავს,
 არი სამოცი წლის ქოსა;
 ერთი კაცი ხარს წყალს ასმევს
 ურქოს და უურთოს;
 ერთი კაცი ჰერანგს იცვამს
 უსახლო, უსაინძოსა;
 კაცი რომ ჯარში წავიდეს,
 თავი არ უნდა იქოსა.

20

ბებერი რომ დაბერდება,
 მაუფდება კერასაო,
 კრუს-ტუჭულას მიაბარებ—
 დააჭმევდა ქერასაო.

21

უხერხული გუთნიჰ ღელა
 შესრეებს უმუქრებოლა,
 ცოტას მხვნელი და მოესველი
 მალაღ ღმერთს უმღურებოლა.

22

სუფრავ, გაშლილი ღხინი ხარ,
 ნაფარდები გონებასა,
 ერთი ნამუსი სჯობია
 ასი თუმნის ქონებასა.

23

როსტომ სთქვა: სიბერეკაციისა
 სიტყვა სთქმულად გაჭირდა,
 კურტნიან აქლემს ჩამოგერი,
 ცხრა ადღს მიწას სხვას სჭრიდა.
 ამას ვინ გაიფიქრებდა,
 თუ რუსის ხმალად გასჭრიდა!

24

ბერი ღვინო მოგვივიდა
 ჩვენ კახეთში წელსაო.
 კაი გამკონე კი უნდა
 კაი სიტყვის მთქმულსაო.

ე ლ ფ ა ც ხ ო გ რ ე ბ ა .

25

მ ლ ვ დ ე ლ ი .

ჭერეში ერთი ღვდელია,
 ციკანს მიუკავ წვერია,
 ის ხომ იმას არ კითხულობს,
 რაც რომ ქალაღში სწერია.
 ღარი და გოჯავა დაუდგეს,
 გათხელებოდეს წვერია.

ღმერთაო, შენ ამოუწვეოტე
 მინდოროში ლურჯი ცხენია!

26

(ვარიანტი)

კახეთში ერთი ღვდელია,
 ნებინს*) მიუკავ წვერია,

*) მამალი თხა.

წირვა და ღირცვა არ იცის;
რომელ კუთხეში სწერია!

27

მ ო ჯ ა მ ა გ ი რ ე .

სხვისა მოჯამაგირობას
ადვილად იტუვის ესაო.
დილიდან საღამომდისინ
არ შექნდა მოსვენებაო:
დილით ძროხაში გამგზავნეს,
საღამოს ღორისკენაო,
თან მწვერები გამატანეს,
— „იქ ინადირე შენაო!
თუ კურდღელი დაიჭირო,
ხორცი ჩვენ, ტყავი შენაო,
და თუ შელა დაიჭირო,
ტყავი ჩვენ, ხორცი შენაო!“

28

კიქნაძე ბერის ქონება.

გაღმიდანა გამოვსახლდი,
მე ვარ კივანძე ბერია;
თორმეტი ფარა ცხვარი მუაჟ,
თან მიაქვთ მთა და გეღია;
თორმეტი ხედა აღლი მუაჟ,
არსად გაუშვა მკელაო.
თორმეტი უღელა ხარი მუაჟ;
სუ წინ და უკან ჭრეღია;
თორმეტი ნიშა ფური მუაჟ,
ერთ დილას დასაწვეღია;
თორმეტი ნიშა კვიტი მუაჟს,
სუ ერთად დასახეღია;
თორმეტი შატარძლი მუაჟ,
სულ აკვან დასარწვეღია;

ზღვაში გოდორი ჩავაგდე.
თევზები დასატყერია;
ორი გოდორი თეთრი მაქვს,
სუ უზალთუნი ჭრეღია;
თამარ დედოფალ მეწვია,—
მჭადით ვარ მასწინძეღია.

29

მეცხვარის ჩივილი.

თოვლი სთოვს, ცხვარი ვერ გადის,
ვაჭ გუელა შატრონისაო!
შატრონსაც არა უჭირს-რა,
ვაჭ ბრალი მწვემსუბისაო!
ელდრაზუდ დამჩნა ბინები,
ტუუილად ქარი ჰქრისაო,
შავწირე ათასი ცხვარი,
ბრალი მაქვს ოჯახისაო!
სადღა წავიდე? რაღა ვქნა?
არც იმედი მაქვს ძმისაო.
საკუთარ ბინის შატრონსა
ახლა მწვემსობაც მინდაო!

30

შამყულაანთ გიორგი.

შამყულაანთ გიორგი ვარ,
საქართველოჲ *) თვალი ჩინი,
ზამთრი გაგწვეტი ღორები,
გაზაფხულიჲ გავიინი **).
სადაც გრილო მომეწონის,
იქ დაგწვი და დაგიძინი;
საით თათუი გაფარდება,

*) ს მაგიერად გამოღმა მხარე-
ში ჭიზიყისაკენ ჰ ხმარობენ.

**) იბარავდა, ქურდი იყო.

ხელი იქით გავიშვირი;
თუ მთელი ჯრ მოვიტანი,
ფეშხვა არც კი ავიცდინი,
შინ რომ სტუმარი მჭდომოდა,
ზირი არც კი შავირცხვინი.

31

ქიზიუს ფეტვები მოსულა,
წაველ, შეველედ დავდექო,
ერთი ზირლია თათვი მაქ,
არც იმას გადავაგდეფო.
ბიჭები დავაწითკე,
იმათ ცრდვაში ჩავდექო,
საცა ღორებს დავინახავ,
მივანხვედრებ და დავდეფო.
თუ მთელი ვერ წამოვიდე,
ფეშხოს სო წამოვიდეფო!

32

თ ა გ ვ ი .

ორმომში ზური ჩაყარე,
ზედ დავაყარე ქერია,
ერთი თაგვი შემეწყია,
ამადებინა ხელია,
დავიწირე, ბეგრი ვცემე,
კულზე მოვაბი წნელია.

33

კ ა ლ ი ა .

იმერეთ ბეგრი ფურტარი,
კახეთში ბეგრი ღორია,
სამი ღლის ფეტვი მოვხანი,
შიგ ამოვწვიტე ხარია.
დარი და გოლვა დუღვა,
იმან ჯრა ქნა ტანია,
დავთაღე დიდი ღარები,

მიუგდე დიდი წყალია,
იმას რა წელი მიუგდე,
მაშინ შაყრა ტანია.
იმას რა ტანი შაყრა,
შეც წელში გაჭიშლია.
მარიანობა გათქნდა,
დაუკალი წვევილი ვარია,
მჭედელ სამკალი მიუტანე:
— შგრა დაგე ტარია!
შაველ და შაყანხარუნე,
წამოთმალა კალია.

.. ჯრ დამხლე, კალია,
კენახში გაიშლია?!
მოკვლიჯე დიდი სარია,
ერთსა მოეტყე მხარია,
მეორეს თქმის თავია.
რატო შემსამდა ტილი?!
ღმერთო. შენ შემობრალია!

34

მელიამ ვენახი შეუქამა.

ბატონმა კენახი მომცა,
ახალი გასამენია,
შიგ გაყავთე მარანი,
მოვმართე საწახელია.
ჩემი ძმა შეუბნებოდა:
„ღვინო მოგვივა ბეგრია!“
მე ჩემ ძმას ვეუბნებოდა:
„გაკუვება ძველის-ძველია!“
შემოკვეჩვია შელია,
ერთრელი თაგვის ფერია,
კაჭა და კაჭა გენახი,
ავგადებინა ხელია!..
წაველ და ჩემს ძმას უთხარი,—

ჯობს წამამივლო სულაი:
 —რატო თოფი იქ არა გაქ,
 ის თხრათ დასარჩენია?!
 ჩემმა ძმამ ხერხი მასწავლა:
 ცოდორს შემიბა უურია...
 დავდგი შესავალ კარებში,
 შიგ ჩაუკიდე ზურია.
 აქა მაქ ჩემი მაჯარი,
 ქალაქში გამართულია.
 გავარდა ჩემი მაჯარი,
 გააგდებინა უურია.
 —აგაგა, ძაღლო მურია,
 სად მიგაქ ჩემი ზურია?! *)

35

ადუ, კარში ცაიხედუ,
 კარზე მოსულა მელალო,
 ტუტულეები დაგვიტამა.
 კრუხები შაგვითხელალო.

36

მონადირე სესია ღ ღორო.
 ვაი სესიაჲ, სესიაჲ!
 შენ წამიუფანე ტუეშია,
 ნადირის ქეზან მომიუვა,
 თეირობიანა ველშია.
 შენ მადლა-მადლა წამოხველ,
 მე—ამ სქელ დანჯახებშია.
 წამოწოდილა გრუხუნა,
 ეშუგები დაუღესია!
 შეუსედო, —წამომიფრინდა,
 კულა არის და მრეშია.
 თოფი ფეხსკედ შევაკუნუ,

*) მელია ეგონა და ძაღლს მო-
 არტყა თოფი.

ვერ მომიგდია კვესია;
 გაუნედუ, თოფმს იელა,
 გაუმტვრევი გვერდაი;
 გავიქე და ზედ დავაწექ,
 ებაში ამოვდე ხელია.
 ერთი იმანაც ამომკრა
 ამ სისქე ბარძაყებშია,
 სისხლი ღვარათა მივარდა,
 ჩავიდა დაწრილებშია.
 აღმართი ამოვიარე,
 ერთი არ დამიხუნეშია;
 წაფედი და შინ მივედი,
 ერთი იქ დავიკვინესია:
 —ვაიმე, დედაჲ, წელაი!
 —ნუ გეშინიან, სესიაჲ,
 მონადირისა წესია,
 შენისთანა მონადირე
 ტახს ბევრი გაურსესია!

37

(ვარიანტი)

ეს რა საქმე მიყო ტახმა,
 შამიჭამა ენდროს კაკრა,
 შე რა თოფი გაუწოდუ,
 იმან ფეხი აიკაკლა.

38

ყვავმა დასჩხაულა.

—გენახს უნდა მოუარო,
 ხელში ავიდე ავმარა.
 გენახებს შემოურბინე,
 ყვავმა კაკალზე შაქჩხაულა.
 —ყვავო ტიალო, ვერანავ,
 ვინ არი შენი მასხარა?!
 ზევიდგან მტელი მორბოდა,

ზირში ქარა კანწალა:

— შენი ცხენი მე შეგვჯამე
ცემო ვენახის თავახან!

39

აგი რძალი.

მე რო რძალი შემეყარა,

ისიც იყო თარაქამა,

მე რო იმას აველოდი,

გახდებოდა ხაიაბაღა.

მე რო ქვევით დამიცილა,

შუაკაცი შეეუვნა,

დანჯღრეული ქობი მომცა,

იმას არა ჰქონდა კალა.

ერთი კუდა ხარი მამცა,

იმას არა ჰქონდა ძაღა,

იმ ოხურმა შუაკაცი

რა ნაპირას გამოეყანა!

40

უხვირო ქმარი.

ქალმა თქვა: ის ჩემი ქმარი

ვერაფერი კაცი არი,—

დღისთ კარში ვერ გაიღდის,

დამე დერეფანში არი.

ერთხელ გამოვიდა კარში,

უწინ ჩხირი ეცა თვალში.

41

დამწვარი არშია.

ჩიტო, ჩიტო, ჩიორაო,

რას დამახნი ძრინაო?

დელამ კაბა შამიკურა

დარია შრიალაო.

აგებე და ჩამოგებე,

ჩავდეუ წანდეუკაშიაო,

ხელ ალებით ტაშიაო(?).

ნაპერწკლები ჩაველოდა,

გამოჰწოდა არშიაო.

შოდი, მახლო. მომიტანე

ჩემი კაბის არშიაო!

წავიდა, აღარ მოვიდა,

ეურძენი მოიტანაო,

ეურძენი მე არ მაქვამა,

ბატონსა გაუგზანაო,

ბატონმა კაცი მოგზანა,

სამარე გამოთხარაო,

სამარე ვიწრო მოვიდა,

გვერდები ჩამათაღაო,

ჩემი გვერდების ხათლი

სიმძილობასს ჭამაო,

ათინას და ოთხი ნაწნავი

სუ გულზე დამთავალაო.

42

ლაძაზი ცოლი.

ლაძაზი ცოლის ჰატონსა

უნდა ჰეუანდეს ძაღლი ფთხილი,

ან უნდა ძაღლი ფთხილობდეს,

ან იმისი დედამთილი.

43

ს ა მ დ უ რ ა ე ი.

გემდური, დელავ და მამავ,

რად გამოთხოვეთ ჰატონა?

რაც უნდა დიდად მინდოდეს,

ვერ დავწოლილვარ ქმართანა.

44

უნამუსო ქალი.

მინდოდა ტეტხლი კვება,
მინდოდა უნიღბილთს,
მართსა ქალი გაუჩნდა,
მართსა უგვირგვინთსა.

45

უს ა ქ მ ბ ა.

აღასანა ადიდლო,
აქეთ-იქით დახედაო,
ჩვენ ამდენი უსაქმობით
ბუერი საქმე გვაკლდებაო.

46

ეხლანდელი ქალები.

ეხლანდელი ქალებიო
დალესილი სმალებიო,
დედ-მამას ეუბნებიან:
„მაღე შეგვრთეთ ქმარებიო!“

47

ნეტავი შენსა დედასა,
შენ გვეზღები შეილადა,
არც გინდა ზირის დაბანა,
არც უმართლი ხშირადა.

48

ქათამი ზის ქანდარასკე,
ბიბილო გაშავებია,
შენი შეილეების დამწყევვსა
ჩიქილა გაშავებია.

49

მადლისა მადალ მთაზედა
ქორ-შავარდენი ბუდობდა,
ქალ, ჩემი ქმარი მართალი,
შენი ქმარი კი მრუდობდა.

50

ობლისა დედა ტირილდა:
— შეილი შამიკლა ძეძუმბა!
— არცაა ჩემი ბრალა,
მინდორმა მოკლა გქელმაო.

51

სტუმარ-მასპინძელი.

მასპინძელი მხიარულო,
მარნის კარი გვიჭრიადე,
გამოგვიტა ვაზის წვენი,
ზირი ჩაგვიმაჭრანე!

52

გურდელი წამოავსტუნე
შამბსა და უინტორაშია,
დამისხი, დამალევინე,
თუ გედგეს ტიეტორაშია!

53

მთაზედ ურმები ბუდობენ,
იქ იკეთებენ ბუნაგსა,
თუ ჩემი ღვინო არა სჭრის,
სტუმარი რათა ბღუნაგსა?

54

წამო, ბიჭებო, წავიდეთ,
მინდორს ეახები ვნახოთო,
ზური და ღვინო წავიდეთ,
დავსხდეთ და ღვინი ვნახოთო!

55

გლეხ-კაცის ავლადიდება.

თარიშან, შენსა ვენახსა
ჭიკო უდგია მსხლისაო,
რაც იმას ღვინო მოგვივა,
ნახეარია სხვისაო.

56

მასუკანთ ქორწილი ქნეს,
ათამაშეს კატებოთ,
ხელი მკრეს და გამომაგდეს,
— აქ რას დიკავებოთ!

57

ჩინაფანთი ქორწილი ქნეს,
დაკლეს ხატი გულიათ,
პატარადაი ათამაშეს,
მეტად დანაკლულიათ.

58

მაშღმა დამწვა, დამდაგა,
ომანმა მიუთ ძალათ,
კოჭბით შექმანდი შეფდგი,
ლობიო ჩამითყვალათ.
მე იმას რა დღეს დავაყრი,
თუ დმერთმა დამცაღალათ!

59

აგერ მთავად გავიხედე,
გამომუერეს ეშმაკებმა,
იმათ გავაძირეს ჩვენ ტუფი,
იმ ჩვენგან გასაწუგებმა.

60

შეინდა და ლალიკო
კამერები.

შეინდა ლადიკო იტკერენ,
შეინდა ატანდა ძალასა.
მაიქედურა ლადიკომ,
გვერდები დაჭკრა ალაგსა.
ჩოკინამ ლოყინი შექნა,—
მე ვერა ვზიღამ ამასა.

61

მდინარე ჰერემი.
ჰერემმა თქვა: „აგდიდებო,
არა წყალს დავედარებო,
მუეგუნაში რომ ჩამოველ,
იქ დავინადე ხალეო.
ველის ცისეს რომ ჩამოველ,
დავადე ბოსტნის კარებო;
ისე გავმარგლე ბოსტნებო,
არ მოვანდომე ქალეო.“

62

თ ო ფ ი.

თათუმა სთქვა: „ჩემსა პატრონსა
ჩემს უკეთესი რა ჰქონდა:
ზედ მესხა ვერცხლის ჩხმანო,
ოქრო უბებოთ*) დამქონდა.
ჩემი ხანოტი ნადირო
უვაგსა და ყორანს გაჰქონდა.
ერთი ისეთი ოხა მოგვალ,
შეიდი მტკაველი რქა ჰქონდა!“

63

ვ ი რ ი.

ორშაბათ დილა გათენდა,
ვირებს გაუფლე კარია:
— „წადი, ვირო, ქალაქს ჩადი,
სვი წყალი, სვრიმე ნარია!“
— ჯერ ნარი არ შეეხვრამა,
მკელ გემოკუო ტუჩია.
— შე მკელო ძუნძულიანო,
სად შემასწარი თვალია?
ამტელი ამიკიდნია

*) კონტანი.

სამი მარდის ქვანია;
 ერთსა შენ გამოგვიგზავნი,
 რომ შინელო მხალია!
 — მე მხალი-მხული არ ვიცი;
 არა სჭამს ჩემი გვარია.
 ევაფი: ყოჩანი იქ არი,
 სადაც რომ ვირი მგვდარია!
 კასლა მტკრიხტრისებდა:
 „მეც ჩამიდევით წილია!“

64

დათვმა სთქვა ბადარდინმა:
 „ჭალა მოვსმე მსხლიანი,
 ადექ და ქვევით წამოველ;
 თავი მეგონა ტკვიანი;
 მივიხედე და მომდევდა
 ხოზანა ნაკდლიანი.
 მივინაშვილი ფირანა
 ამოსჯდომია ძირვესო,
 იტქვა თავის სიათა,
 ელდა მეგონა ცისათ,
 სამი დღის სავალს გაჰქონდა
 ჩემი ნამტვრეფი ძვლისათ.“

65

თავგების ხემწითე.
 თავთ დაებადათ ხელმწითე,
 დარქვეს კანათარია,
 დალოცეს და ტანტზე დასვეს,
 წელთ შემთარტეს ხმალია.
 იშას რომ ცოლი მოჭკვარეს,—
 ჰეწენიკ დედოფალია.
 ციცას კაცი მიუგზავნეს:
 — „ომი გეწადინ ხეაქა!“
 შემოუთვალა ციცაშა:

— „არა მაქვს თქვენი ჯავრია,
 არც შამიურია ლაშქარი,
 არცა მაქვს თქვენი თავია!
 ფეშქაშათ მამირთმეფია
 გარდელი ჩემი ქალია!“
 გაწერა; გაჯავრდა ჰეწენიკ,
 ზეცას აუშვა ალია:
 — ჩვენ იმიჰ ქალი რად გვინდა,
 ის ჩვენი მასისხარია!
 წავიდეთ და იქ დავეტყო,
 სადაც რომ შექანია!

დაუთვალავი გავიდა
 უთმრელი თავიჰ ჯარია...
 იქ დახვდა მარტოკა ციცა,
 მოუხდათ დიდი ომია;
 სულ გაუწევიტა მხლებლები,
 გადარჩა კანათარია.
 — ენლა გემექე, კანათო,
 ვისი ცხენია ჩქარია?
 ადგა, გაქცა კანათარ,
 თავში მთარტეეს ხმალია,
 უკან კოჭლი თავი მოჭდევს,
 ი გულ-ნატკენათ არია...
 გაწერა, გაჯავრდა ჰეწენიკ,
 ცაში აუშვა ალია:
 — შენ აქ რისათვის მორბოდი,
 იქ დავჩენია ჯარია?
 — სულ გაგვიწევიტეს მხლებლები,
 დაგვიტრეს კანათარია.
 გაწერა, გაჯავრდა ჰეწენიკ,
 ცამდის აუშვა ალია:
 — კანათარს როგორ დაჭკრიდენ,
 მძლავრი ხელმწითე არია!

ლოკოინას დამიძახეთ,
 ის უფრო მუხლში ჩქარია!
 უნდა გავგზავნოთ ინდისტან,
 იქ უკვდავების წყალია*).

ლოკოინამ გაიგონა,
 ციხეს დამაღა რქანია,
 გარს კალაფანი მოიფლო,
 მაგრად ჩაკეტა კარია:
 — «არ იქნება და გერ წაგალ,
 არ წავა ჩემი გვარია;
 იქნება კიდე გავიდე,
 თუ არი დიდი წყალი!»
 ამას ამისობაშია,
 მოდის კანაფარ მკვდარია.
 ოცი მღვდელი გაუმძღვარეს,
 სამოცი დიაკონია,
 ძრთხა ბევრი დანუხოცეს,
 უანგარიშო ცხვარია.
 ადგა და ციცა წაგადა,
 ვნახო, როგორი ღვინია!
 მივადა და გადიხედა,
 გადადო თეთრი შირია.
 გამოუხუდეს მავარი,
 შემთალეწეს ცხვირია.
 ციცა წაიქცა დაჭრნილი,
 ცრემლი დაჭრვიდა წველია:
 — თაგებო, თქვენი სორცითა
 ვეღარ ჩაფიტკებე შირია!

*) ეს ორი სტრიქონი ჩვენ დავუმატეთ ამავე ლექსის ქართლის ვარიანტის მიხედვით. იხ. ზემოთ ლექსი 1085.

66

თაგემა შეუთვალა ციცას:
 ციცავ, რას შემუქარები
 მაგ შენი ორის კნატითა?
 სახლი შეიღებით საფეე მატეს,
 საბძელი შეიღი-შეიღითა,
 სანამ შენ იმათ დამხოც,
 სულ ამოკატლებე შირითა!

67

ს ო მ ხ ე ბ ი .

სომხებსა რწუელი ვინ მისცა,
 წიგნი ვინ დაუწერა?
 შახათი საჭმელად მისცა,
 კვირა არ გაუთენა.

68

და დის მტერი.

დაო, დაო, დისა მტერო!
 ძუძუ ჩაღლო შეკებაო!
 წამოგისვი ქანდარასა,
 მოგიწოვე პატარასა.

69

კ უ რ დ ლ ე ლ ი .

კურდღელმა თქვა: პატარა ვარ,
 მინდორი ამოვიარე,
 სოფელი თქონთქარდებოდა,
 ღამაზ-ღამაზი ვაჟუაცნი
 თოფ-იარაღში სხდებოდა,
 ღამაზ-ღამაზი მწვერუბი
 ფეხის ბწკლებზედა ღკებოდა,
 აკეთ მინდორზედ გამიგდეს,
 თვალი არ გადასწვდებოდა,
 აკეთ ბარდებში ჩამაგდეს,

ქორი ვერ ჩაფრინდებოდა,
მოკარდა სისხლის მორევი,
შეგ ნაფი გაცურდებოდა.

70

ქმრის მკვლეელი.

ოდროვანთ ქალი ვიუფე;
მარანდინთ პატარადი,
შე რომ ქმარი არ მინდოდა,
საყვარელი შევანდა კარგი.
საყვარელმა ასე მითხრა:
„ქალო, მოკალ შენი ქმარი!“
— როგორ მოგკლა ჩემი ქმარი,
ქრისტიანი— ცოდვა არი!
ზუდექ, მოგკალ ჩემი ქმარი,
შე დაუღუპე ჩემი თავი!

71

თამამი პატარძალი.

(ირონია)

მანავილამ *) გამოთხოვდი
მანავ ქალი მეო,
უმარილი ბეგრი ვისევი,
ფერი ვიჭარბეო,
წარბი წვრილად შავიღებე,
თვალი ვისურმეო.
ქურანი ცხენი მომგვარეს,
ზედ გადავჯექ მეო,
უზანგშია ფეხი ჩავდგი,
გადავლაჯეო,
სყდრის კარზედ რომ მიკედი,
ლიტრა გავტეხეო,
მღვდელსა შავძახეო:

*) სოფელია.

— კარი გაღეო!
მღვდელმა კარი არ გამიღო,
ის მიამა მეო.
მღვდელმა წიგნი ვერ იკითხა,
სელში წავგლიჯეო,
თავში ვაწვევიტეო.
ხრიგი უგდე, ქვეშ მოფიგდე,
სედ დავაწექ მეო,
საოხრო წამოჭდგომოდა,
ზედ ჩამოვავეო.
მანამ მყურანი მოვა,
ცხენზედ შავჯექ მეო.
სახლი კარებთან რომ მიკედე,
ნიტრა გავტეხეო.
მყურიონი მომძახოდა:
— „ქალ, შადადეო!“
შე იშათი ტრაკა-ტრუკი
არად ჩავატეო.
დედამთილს პირი ვარიდე,
ნიტრა გავტეხეო.
პირში შაქარი ჩამიდვა *),
თითი მოკეკინიტეო.
დედამთილსა წავჩურჩულე:
— შური მძიან მეო.
ერთი მწვალი რომ შემეწვა,
ის მეწეინა მეო.
ასი კვარცხის ერბო-კვარცხის
მარტომ შევჭამეო.
მასწაპით დვინო მომართვა,
ის მიამა მეო.
მამამთილს წვერი ვატეოჯეო

*) დედამთილმა.

ღობეს მიფიუნეო,
 დედაშთიღს თმეობი ფაგლიფე,
 ბანსედ დაფიუნეო.
 ნეფეს წიხლი მოფახვდრე;
 კარებს ფაწვეიტეო.
 ერთი კატელი მახლი მუფანდა,
 ქვევით გავტადეო.
 ორი კვირის ზატარძალმა
 შვილი მოფშობეო,
 მემრე ქალებში წავედი,
 ქალებს უამბეო.

72

საყდრის გამტეხი.

ეო, მეო,
 ძმაო დემეტრეო,
 წმიდა გიორგის კარები
 როგორ გააღეო?
 —საყდრის კარზედ რომ მივედი,
 ხელი შავუე მეო.
 ფატატუნე; ფატატუნე,
 კლიტე გავტეხეო.
 მღვდელმა კარებზე მომასწრო,
 თოფი დამცა მეო.
 სისხლიანი ახალუხი
 კარებს უკან ძეო.
 დედაე, სიტა წახვიდოდე,
 თან წაიღებდეო.

ტირილზე რომ დავუღებოდე,
 მომიკონებდეო.

73

ქალი ანა.

ქალო ანაო, ბანაო,
 ხელ-პირი დაგებანაო,
 შენი ხელ-პირის ნაბანი
 ავტალას ჩამოდიოდა,
 ორი ავტალა აფსილა,
 მესამეშია დიოდა.
 შიგ დიაკვანი დამრჩვალა
 საბრალო, დედის ერთაო.
 გაღმით ექებენ ნავითა,
 გამოღმა რკინის კუითა.
 იზოფნეს, გამოიტანეს,
 პირი ამსოდა შლამითა,
 ქორი ორნი აღბუღითა,
 ურეები ჩალა-ჩუღითა.
 იმისი დედა მარია
 შაკამაზუღიყო შავითა.
 წინ შვილი შემეუკარა:
 —დედაე, რად დახვალ შავითა?
 —შვილო, შენ რასა კითხულობ?
 შვილი დამიკლეს დანითა,
 აღმასის წვერზე ამიგეს;
 მაუურებინეს თვალითა.

კახური „იაგნანის“ ლექსეობა.

74

ნანი-ნანი უმაწვილო!
 .ოეთრის ზურის ნაწილო!

მამის ოქროს გუთანო,
 დედის ჩიქილ-მანდილო!
 ბიძის ქმარ-ხანჯალო,

ძალას წითელა ვაძლო!
სუფრას საგორებულა,
ქვეუნი მოშგონებულა!

75

დილით შუე ამოსუღიყო,
ბარბარე გამოსუღიყო;
ესურა დიბის საბანი,
შიგ ეწვა ბატონიშვილი,
ბატონიშვილი ლეკანი,
მარგალიტისა მტეკანი.
ზედ ეცვა მოის ჰერანგი,
გახნაპოლის ახლონი,

მთვარე გრეხილად მოეგლო,
მასკედავი დილად ეპერა.

76

ია ვარიფე, ვარდი ვშაღე;
წინ ბატონებს გაუშაღე.
იაგუნდის მარანშია
ღვინო ღებო ღაღის ფრისა,
შიგ აღვის ხე ამოსულა,
ტოტები აქვს ნარგიზისა.
ზედ ბუღბუღი შემომჟღარა,
იადონი მსრებს უშლისა.
იაჲ, ნანა, ვარდო ნანა,
იაჲ, ნანინაო!

დ ა ლ ო ც ზ ა.

77

ქალაქიდან წამოველი,
გადმოვიარე ზიარი,
ღმერთმა ნურცა გამაგონოს
შენი მარცხი და ზიანი!
სინამდი ღმერთმა გაცოცხლოს,
სანამ მთვარე და შუე არი!

78

ელმუსარეთ *) კოშკი შედგა,
ზედ მირონის გუბე იდგა.
დაგლოცოს ზირმა ღვთისამა,
საუღარმა გელათისამა!
ას ორმოცმა ანგლოზმა,
თორმეტმა ბარძიმისამა,
სიონის ხატმა და ჯვარმა,
გადამცქერადმა მტკვრისამა!

*) ერუსალიმს.

79

დამათროს შენმა ღვინომა,
გამაძლოს შენმა ჰერმაო,
სამოთხეში მთისვენოს
შენი ღედ-მამის სულმაო!

80

ღმერთი შენ როგორ წაგანდენს
შენი ღედ-მამის შვილსაო,
კაცი რო გენხუბებოდეს,
სიცილი მოკდის ზირსაო.

81

სასსლე იორამისა
ნათალი წმინდა ხეაო,
შიგ ამოსულა ვარდები,
გარს ახვევია იაო.
შენს ღედ-მამასამც დახვდება
სამოთხის კარი დიააო!

82

ქალაქიდან წამოგედი,
ცამ მოიხვია ბურია.
ჯიბეში ხელი ჩაიუფე,
ქისას ინახე ფუღია.
ან ამოიდე აბაზი,
ან უზადოთუნი ჭრეღია.
ფარა არ ამოაელოთ,
უსუსური და თხელია,
მისი მამჭრელი დასწევეღოს,
მისი აქ გადმატანია!

83

ახა ვეღია, ვეღია,
რა ჯოჯოხეთი ბნელია!

მშვიდობით მოგიტანია
ჯერ კალა, მერე რთვეღია;
წითელი ღვინით ებემსოს,
სამი სანაღნე ქვეფრია,
სომდე და სომდე ძალზეღა,
ისევე ხელ-უხლებეღია!

84

ის კეღელი, ეს კეღელი,
მუაზე არის ამბარი
ამბარი და ამბრის გუთხე,
ქრისტე ღმერთო, შენ აკურთხე:
ვინც იუთს ხუთმეტი წლისა,
ჭამა იტოდეს გუღაბი მსხლისა,
შანახვა სიფეარუღისა.

შ ა ი რ ე ბ ა .

85

ტეეში მარხილი წაუღიე,
ტუგუეუ ქალი, კოფა *),
თუ შაირები არ იცი,
ახლა ნახე შენი ეოფა.

86

ორი კაცი წაიხუება:
ალექსა და მინესაო,
თუ შაირები არ იცი,
ჩაგამტვრეე შა კბილებსაო.

87

ერთი პატარა შაშვია,
აფაჩუნებდა ჯაჯია,

თუ შაირები არ იცი,
ადე, გამოდი კარშია.

88

ალაზნის პირას მოსულა
ორი პატარა ბაუილო **),
ერთი შაირი შენჯ თქვი,
სუ მუღამ შე არ მუეღირო!

89

ორი კაცი წაიხუება:
ალექსა და კვირააო,
თუ შაირები არ იცი,
დაუეენ ზირაო.

*) ქართლში—კოფო, ჩუბ. კო-
ფო უწერია.

**) ახალგაზღა ხე, ორი ან სა-
მი წლის ნახარდი, გინდა ცოტა
მეტისა.

90

სომეხები წაივინდნენ,
 აბაშიძე წინაიო!
 ერთი კიდე ჩამასხი,
 კარგი ღვინო გქონიაო!

91

პატარძალმა კერა შორწყო,
 მე კედელთან დაფუცქდიო,
 ის რა ჩემსკენ გამობრუნდა,
 მე სიცილით დავსუსტდიო.

92

ღელა შენი, მამა შენი,
 შენი ცოლი, ჩემი და,
 აგე, იქ რო გოგო დაჯდა,
 გუნებაზე მაშინდა.

93

უნაგირი მცხეთას დამჩხა,
 მოსართავი არაკვებდა,
 დმურთმა ყუელას გაკვიმარჯოთ,
 ვინაღ სხედხართ ალაგზედა!

94

ბიჭო, რაჰ ჩამაშევიდე
 ჭირსა და ბოროტეითა?
 დელაშენს ამოუვარდი
 ბოსტანში ბოლოკეითა!

95

ამ მახანურ ჭაჭანას,
 ეძახიან არბასა,
 მოდი, თავი დავანებოთ,
 ამთვეგნ დავიდაარბასა.

96

სიდედრმა წველა დამისხა,
 თითმა არ შეყო კოვზობა,
 ჩემთან არ გამოგადგება
 ეგ შენი ფილაფოზობა.

97

დილაზე გამოვიხედე,
 შემოგხვევიან აფთრები,
 სწყალო, ჩემის შიშითა
 სულ დაგფანტვია დავთრები!

98

ეს ბიჭი კარგა თამაშობს,
 ამშვენებს კარეშამოსო,
 ამან რო ფეხი იტკინოს,
 ამ ქალებს დაბრადოსო.

99

წნულის სახლი ტავაკეთე,
 ზედ დამიწვევია იხნები*),
 შენ რო შაირში მაჯობო,
 მე რაღა ბიჭი ვიქნები.

მ ე ს ტ გ ი რ უ ლ ა .

100

მესტვირეს დარდი.
 გაცოცხლოს ჭ კადდეგრძელოს,
 მოგტეს ადამის დღენია!..

*1 სავერდულის ხეები.

აქ რო პატარძალი ვნახე.
 წაუწყდა მამის ეელია!
 კალოზე გადავლისათვის
 ჯოხს წამამივლო ხელია,
 ჯერ ამხანაგსა მიცემა,

მერე მე მომეო ხელია,
თურმე იმას რა ექმნა,—
ცეცხლში ჩაეკრა კვერია.
მე იმას არ ვეცდილები,
ცეცხლი ჭამოს და გენია!

101

გადმოვიარე ადესა,
ფერხისა ება ქალებსა,
ქალებმა ცილი დამწამეს,
ქურდობა დამპარადესა.

102

ჭაფჭაფადემ დამზატოჯა,
ღვინო მასვა ტუბილიო.
იქიღამა წამოგუდი,
მეშერიფა ძილიო,
ერთი ბარდი მეშეწინა,

იქ წაფევა ცხვირიო.
ერთ მედორეს ჩემეგელო,
მეუბნარა შტვირიო.
ჩემი შტვირის მომზანავსა
დაუსივდეს ცხვირიო.
იმის ცოლი დემენახოს
დღეისწორზე ქვრივიო!
ჩემი ძმისთვინ მეშეუყვანოს,
გემეწივოს ღხინიო.
მზითეწიშინა მოჭულოლოდეს,
ჩემი ჭრელი შტვირიო!

103

აღაზანი დიდი,
შიგ ბებური ჭკიდი,
პური ვთსოფე, არ მაჭამა,
ჩემი ცოლო ჭკიდი.

ს ა ა რ შ ა ე ო ნ ა .

104

თრიალეთს ოქროს ღოგინო,
შიგ სამნი დანი წვანანო,
არ ვიცი, რომელს შეგვევარდე,
სამნივ ერთმანერთს ჭგვანანო!

105

ქალ, გუშინ, გუშინწინადა
დედა რას გეჩხუბებოდა?
—დავკარგე ოქროს საეურე,
მრეზა და მემართლებოდა.

106

გუშინ ვაჟმა შენმა ფერმა,
ჩენი ეზო გადმოლახა,
ტანთა ეცვა თეთრი ჩოხა,

ქუდი მოევარდიანა.
ნეტამც აქეთ არ გეკვლო,
გული დამიღარდიანა.

107

ნეტაჟი, ქალო ღამაზო,
წელში სარ ღაკარტანაო,—
წუხელის შენმა სურვილმა
მაცია, მაგანკალაო!

108

წუხელისა სიზმარშია
მთვარე გორთან მისუღიეო.
ერთი ვინმე საუვარელი
დამე ჩემთან მოსუღიეო;

ვეხვიე და ვესურვილე, —
აღბა, ისევე წასულიყო!

109

მინდვრისა მამშვენებულ
მშველელ, ირემო, ჯერანო!
ქალო, შესს თავსა მწამებენ,
ვთეცავ და არა მჯერანო!

110

ჩიტო-გვრიტი მთფრინავდა,
მე შროშანი მეკანაო,
თვალი სხვასაც დაუდგება,
თრივ ჩემი მეკანაო.

111

იარე, ბაღჩას ჩავიდეთ,
ჩავერიფოთ მარგალიტები,
— ლამაზმა ქალმა ჩავვისწრო,
ქარს გაუყარა კლიტები;
ბროლის ხელი გამოყო,
მარგალიტის თითები.
ვეცდები, ქალო, გავადო,
შენგან არ გავიცვითები!

112

ეუახოსა სიწითლითა
ყანა დაუმშენიაო,
ღამაზ ქალსა ძეძუები
გულზე დაუთენიაო.

113

ქალო ისეთი თეთრი ხარ,
როგორც სუღარში კირიო,
მომაკონდები სიზმარში,
წამიყვადები და ვტირიო.

114

ეველა ხილი აუგადება,
შენ რას შერები წიფელაო?
ერთი კიდევ შემამხედე,
ჩემო ღოყა-წითელაო!

115

წყალში ფეხი ჩამივარდა
წინდიანი. ქალმინი,
მე ისეთი ქალი მივვარს,
წითელ-კაბა ქამრინი.

116

მათაფრის ხევის ვაკეს
ხობობს უკებდი მახესა.
ღამაზი შემომჩვეოდა,
თურმე ის მიშლის მახესა.
— ღამაზო, ნუ ჰქმდი მახესა,
ითრო შავიშლი სახესა!

117

ვაყო, მე დედის ერთაო,
დადინარ მინდორ-გველთაო,
დაქსენ მონადირობას,
არ გადავარდე კლდეთაო,
მარავანდულო ბეჭედო,
საკეთებულო ხელთაო,
წითელთ თურამაულო,
მადლა ნაბამო ხესაო?

118

იასო, ჩემო იასო,
შენი რა წამიღიაო?
შენი კოკა და გუტალი
ცოვ წყაროს დამიდგიაო,
სახლი ცივი წყლით მომირწყავ;
ზედ ვარდი გამიშლიაო!

119

დილით ავღგები მზინას,
ხეუ-ხეუ ჩავევები ნიაფსა,
შიგ გულში ჩავეკანები
ჰერ გაუშლელსა იასა.

120

წითელ ვაშლად, შენ გესვრი,
შავო, შენ ჩამოვარდები,
ღამაზო ქალო, შენ გეტრფი,
შავო, შენ გამოვყვარდები!

121

არ შეგონა, მოვეკვდებოდი
შეგობრისა დალატიითა,
დილით უურძენს დაგვრეფავდი,
მოგართმევი კალათითა!

122

არცა მტხნელა, არცა მცივა,
არც მწყურია, არცა მშივა,
მხოლოდ შენმა სიყვარულმა
უდრო-უდროდ გამასივა.

123

სომხადში ჩავეკე, ზღვას გავუღ,
ფრანგის ქვეყნები ვნახეო,
სე დავიარე ხმელეთი,
ვერ ვნახე შენი სახეო!

124

ბედში ვარდი გაშლილათ,
იის ფერი სოსანიო,
საყვარელთან წასვლა მინდა,
მეზარება, შორს არიო.

125

ის ევაგილი ვეღისა,
მრგავსი ჩემის მწვეღისა,

როდის აღმოცენდება,
გული იმას ეღის!

126

იამარო ჩიქილიანო,
ვაჟები გირივიანო.

არ ვიცი, არვინ მინახავს,
წუალშია მც ჩაცვივიანო!

127

ქალმა ვაშლი გადმომიგდო,
ამოიღო უბიღამა:

— ჩემუღად შემინახე,
არ გადმიგდო გულიდამა!

128

საფრანგეთისა ატლასო,
აღისგან გადამეტი ხარ,
უძირო ზღვაში ნაშობო,
ღალისგან გადამეტი ხარ!
სამოთხის ვეღის ევაგილო,
კვალისგან გადამეტი ხარ!
კვესით აბეღის დამწველო,
ტალისგან გადამეტი ხარ!
სირმა-ვერცხლისა ტაბაკო,
ჩინეთით მოტანილი ხარ!
მკლავები შიმშას მიგიგავ,
გულ-შეკრდით დასატეღი ხარ!
ტანი აღვის ხეს მიგიგავ,
თითები ვერცხლის ღუღასა,
ზირის სახე მზეს მიგიგავ,
ლოკები ბემის ქუღასა!

129

შადღა აფრინდა ხოხობი,
დაბლა დახედა ვაკესა,

չոր յանձն յան.
Եւ շնորհ

121

Եւ Օրհն Բնացն
Եղան զՅարանայն.
Եղաց անկող յո.
Եւ զՅարանայն՝

122

Եւ զՅար. յո. յո. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

123

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

124

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

125

Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

126

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

127

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

128

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

129

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

130

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

Եւ զՅար. յո. զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.
Եւ զՅար. յո.

ქალო, ეგ შენი ხუმრობა,
მე ვინცი, დაგამაკებსა!

130

ფანჯარას კენჭი ვესროდე,
გაიგონე, ფიცარაო,
საყვარელო კარში გამო,
ღამინახე, მიტანაო!

131

ბიჭმა ტყეში წამიყვანა
შაშვის ბუდის გულისათვის,
შაშვის ბუდე არსად იყო,
ეშმაკობის გულისათვის!

132

ნეტავი, გოგო, კოკა მქნა,
სურგზედ აგვიიდებოდი,
კოკას ხირი მავტუდებოდა,
მე შენ დაგვეიდებოდი!

133

წაუღა, წაუღა, არ დადგები,
ჩაფუდები ქალებშია,
რომელიც მამეწონება,
ვაკოცებ თვალებშია!

134

მე აქედამ ვერა გხედავ
სიცხისა და ბურისაგან,
შენ უხეოდ როგორა სძლეუბ,
მივივინო შენი გულისაგან!

135

ანაგის ხეობაზედა
გაგვიარ ძირობაზედა,
ქალო, შენ რომ სიტყვა მითხარ,
როგორ სარ ზირობაზედა?

136

ქალაქის აქეთ სოფლები,
მარტყოფია და ღიღოლო.
ველ-ურზე შემოგახვიე
ღამაზი ქალი ნინოლო,
სადაც გრილო*) მეგეწონოს,
დაქვე და დაიძინოლო.

137

კამენმა წიხლი ისწავლა,
კამენმა გაგოკებოა;
მოდო, ქალო, ჩემთან დაქვე,
ნუ იცი დაღონებოა.

138

ქალო, ეგ რა შამოგვიკრაგ,
რა ძალიან გიხდებაო,
ერთი მეც რომ მაკოცნინო,
იმით რა წაგიხდებაო?

139

ბინდი-ბუნდი რომ შაქნა.
კენჭი უგდე კარზედაო,
გამოდო და მოგეხვევი
მა ბროლიყვია ველზედაო.

140

ნეტავი, ქალო, მე და შენ
ერთმანერთს დაგვატოლდაო,
რომელიც მეტი მოვიდეთ,
მკრატლით გაგვასწარაო.

141

დასტაბალი**) ჩამიყარდა
ზირმოტეხილ კოკაშია,

*) გრილო — ჩილილი, ჩერო.

**) ხელსახოცი, კოკებს პირში
უცობენ ხოლმე, რომ წყალი არ
დაიქცეს.

მაშო, ერთი მაკონინე
მატ შენ წითელ ღოყაშია!

142

ა ის მთა იმ მთას უყურებს,
შუაში წყალი უყურებს,
საცა რომ კარგი ქალია,
ეგელა ხომ იმას უყურებს.

143

ბიჭი და გოგო.

ბ ი ჭ ი:

ეგელა ფრინველი ხეზე ფის,
მწვერი ადგილზე გოგდება,
ქალი, ეტ ქმარი რად გინდა,
ხანშალია და მოკვდება!

ქ ა ლ ი:

ბიჭო, რას ჩამოშვიდე,
აფად არის და შორჩება.

144

ენგენისთვე რომ დადგება,
ვენახში გორავს კალათა,
იასუელი არა ვარ,
შემოგიფარდე ძალათა.

145

ბულბულმა სთქვა: გამიკვირდა,
შე რომ ვარდი წამეკიდა,
გამწანძდა და გამათრია,
ძლიერ აფად შეშვიდა!

146

შენ ბიჭო, დეესნებოდე
მუდამ ჩემს ცქერასა,
ჩემი ჰატრონი შეტიტობს,
თაფით დაგიწვეის დუნასა.

147

ხელთა მიმინო მეჭინა,
დაუსიე მწვერსაო,
მწვერი შეჯდა სესა,
ქალი მიქნევს ხელსა
— აქ წამოდი ჩვენსა!
ზურსა გატყვევ ბევრსა,
დვინოს ძველის-ძველსა.

148

ერთი მანა საუფარელი
საცა წაქეღ, თან დაშვეკნდა,
ის რომ წყალში ჩამივარდა,
ამოვიდე— ეშმაკს ჰტავდა.

149

მინდორ-მინდორ დავლიოდი,
დავუძებდი ვარსას,
განა მართლა ვარსას,
ჩემ საუფარელ ვარსას.

150

ნუთუ; ღმერთმა გადღეკრძელის,
დედოფალო, შენცაო,
შენ ქვევიდამ რომ ქალი ფის,
იმას ჰქვიან მელაო.

კასს უკან მამიფანევი,
იქ არის ძრინ ბნელაო.

151

ქალი, გვეხარ აფვის ხესა,
სამოთხიდამ გამოსულსა,
ეელი— ცხენს ბედაურსა
არაბულად შეკმაზულსა,
სიარული წყაროს წყალსა,
მდინარეს და არა მდგომსა,

ენს ჭიკჭიკ შერცხალს გიგავ,
ინდოეთიდან მოსულსა.

ვიდეუ გნსავ, ჩემო ტურფავ,
ჩემს ლოგინსა შამოსულსა?!
ნეტავი შენსა არესა,

ვინც შენთან გამატარებსა,
ღაწვებს შითი ღაციკოცნი,
შავს მუღნისა თვალებსა,
შენი ნახვით ცავიხარებ,
ჭირსა მოვიკლავ შწარესა.

ნ ა რ ე გ ა.

152

გული-გული გამონრული,
გამოსარსაკებული.
ჩიტმა შექნა აქლემი,
კამასსა ბასლები,
სანსაკამა დაუჭამა,
უი, ბაბლო, გაქრები!
ბაბლო ქალი მორთულიყო
შამდგარიყო ბანზედა,
ქვეშ მისელა შეჭდგომიყო,
—ჩქარა მამე ტრაფზედა.

153

რას უნდა მეცხვარეს
სტვირი-ქამანჩა?
მას უნდა ჰქონდეს
სავსე ღამბაჩა.

154

ერთი ელენი-ბეღენე,
ფეხ-მორტეხილი ბერძენი,
ადგა, კეკოსთან წავიდა,
კეკომ ცხენი ათხუა.
აკუნა, ჩაჭენა,
გორგომიჭი მაცუნა.
გორგომიჭის ბოლოსა

ვირი სქამდა ღოღოსა *).

—ასლისა და მასლისა,
კაღმაური კაცისა.
კაღმაურმა კაცმა
ძალდი დამისისინა;
ხატარძლი გამოფარდა,
ის ღვეცა კუნძივითა,
შვიდი შევქენ კვრიტივითა.

155

(ვარიანტი)

მაგისთანა ჭაიამიო
ორღობეში ჩაფილიო,
მაგის კურტუმ ბარკალიო
დაფითელას შივიციო.
დაფითელამ ცსენი მამცა,
ავაჭენე, ჩავაჭენე.
გასაღები დავამტერიე,
გასაღების ბოლოსო
ვირი სძოვდა ღოღოსო.
—ვირო, უნა ვისიაო?
—ასისო, ბასისო,
კოტაშური კაცისო.
კოტაშურმა კაცმაო

*) აქ უნდა აკლდეს: „ვირს ჰკითხავენ, ვისი ხარო?“

ქაღლი დამისისინა,
 მკლიჯა, მკლიჯა,
 ვერ დამკლიჯა,
 ცოტა სისხლი მადინა.
 ვატარსდი გამაიქტა,
 ზედ შემეკრა ტვიპივითა,
 ბიჭი შევქენ გვრიტივითა.
 მენახირეს მივაზარე,
 მენახირემ წიხლი მიკრა,
 გამინეთქა ტვიპივითა,
 ტვიპი ტვიპად გამამადგა,
 ჰოლორჭიკი *) სკრავადა.

156

ჩიკრიკის მათსკედა
 გგელი იწვა ქვაზუდა.
 მიველ, ტუაფი აზხადე,
 შიგ აბაზი ვიპოვე.
 მიველ, დედაჰ ვახარე,
 დედაში კვერა დამიკრა,
 მამამ ტუეში წაიღო,
 მამამ გვრიტი მამგვარა,
 გვრიტმა კვერცხი დამიღო.
 ამიგორდა, ჩამიგორდა,
 ხუტის ცოლთან მიმიგორდა.
 ხუტის ცოლი შინ არ იყო,
 კარს უკან ფურსა წველადა.
 ფურსმა წიხლი გაიქნია,
 ჟამ-ჭურჭელი დამტერია.
 მამათილმა ვაძლი დანჭკრა,
 ვმწვლელები დაჩუმა.

*) ხარატული.

157

დანდი, დანდი, დანდი კუჭუ,
 ვარდს მიხვეუ, ვარდი კუჭუ.
 ატმის სახე-ჩაყელო,
 სოფოთ მოსულო,
 რა მიე მა ჩოხაშია?
 გარს ავლია არშია,
 ჩადი ჰოხსკაშია,
 გასწი კაზარმაშია!
 ხელ საფუნრებს დავიქსოვ,
 გაიშლები წელშია *).

158

ქონა.

ადე, ადე, ადულაო,
 თეთრად გათენებულაო,
 ერთი კვერცხი გამოგვიტა,
 ვითომ გალაყებულაო.

159

კიდევი ჰონა.

ტუედაში მგელი გამოვარდა,
 თხა შამიჭამა ნისლა,
 ერთი კვერცხი გამომიტა,
 სხვაგანაც მინდა მისულა.

160

კიდევი ჰონა.

თეთრი ფური ნახირშია
 ადრე გამაგებულა,
 ერთი კვერცხი გამამოტა,
 მითომ გალაყებულა.

*) ეს ლექსი ჩავწერე კი და მე
 ამისი აზრი ვერ გავიგე, ვიხედ არის,
 ან რაზედ.

161

რ წ ყ ი ლ ი.

წუსელი რწეიღმა მიგბინა
 გათენებისა ხანსაო;
 ავდექ, ავანთე სანთელი,
 გაუდეგ იმის კვალსაო.
 გავიხედე და გასულა
 აზამბურისა თავსაო,
 დაუჩოქე და ვესროდე,
 მოვარტყე ბეჭის ფასსაო.
 ასსა ურემზე დაუდებ,
 სიმას უდეღსა ხანსაო.
 მიჰქონდეს გაჭირვებითა,
 ამტკრევედეს ფერსო-ჭალსაო.
 ამას ქალაქში ჩავიტან
 დიდი ვეზირის კარსაო,
 ლიტრას აბაზად გავეიდი,
 უეურე მოგებასაო!!

162

ბოსტანშია კადვიხედე,
 კამამ ჰირი წამ.მწეაო,
 ვის გინახვთ, ბატონებო,
 დაჰა ქმარი წამართვაო!

163

გათენდა და გაანათა
 ცაში ადის აღიმუღი,
 თიფლიანთ მელორესა
 გულა დააქვს წარიელი.

164

საუვარელო ჩემო ძმაო,
 იმეოფები სადაო?
 — ბნელაში ვარ, გვედრები,
 წამიუვანე მანდაო.

165

ვიუღიეო, მამალო!
 ტორიანთ დედალო!
 მუხლი მიუარ-მოყარე,
 სამთა ჩამომიყარე.
 სამი წელიწადია
 ფური არა მუღლია.
 ქალაქის ფურის ერბო
 ქალაქს ჩამიტანია.
 ქალაქურა ბებრები
 ანტიან, დანტიან,
 თქრის ჯამებს დაჭერინა.
 შიგა ქალი მოწიოდა,
 ქალსა ვაჟი ჰყოლია,
 ანრამ დაურქმეგია.
 აბრამ, ადრე ავღგებოდე
 ქალს ჩინადირებდე,
 ჭალა ეკლიანია,
 მუსა ჯაჭვიანია.
 დაიჭერდე ხობობსა,
 დაბამდე იჟიითა.
 იჟი(?) აუწევეტია,
 მთანი გადურბენია.
 მთასა ვიეჟე მადლსა,
 გადავძახე თამარსა.
 თამარ ჩვენი რძალია,
 ნეკს ბეჭედი აცვია,
 გაიძრე და მომეცნი,
 ვითომ გაგიტყვეთია.
 იმის ქმარი ლაღია,
 ლაღზე უარესია.
 კირის დამკვერტელია,
 თქრის მამტეპელია.

166

სანთლის გუთანს გაგაკუთებ,
შიგ შავბამ უღელ თევზსა,
ზღვაში ზნაჲ და ზღვაში ვათესაჲ,
იჲ შოფიუფან ჩემ წილ ქერსა.
უინულზე კალის გავლენაჲ,
მორეჲში გადაუერი ბზესა.
ჭინჭველას გოდორს ავკიდებ,
კამეჩებს დაგუერი ბზესა.

167

ფანჯრებს გაგაკუთებინებ,
ვასხმეინებ მინასაო,
წაგალ და წაგუკონები
დიაგენის ქალს ნინასაო.

168

კუთხეში სანთელს მივაკრავ,
მე დაუკრავ „ბუზიკასა“,
შორიდაჲმ გაუურებინებ
ქალების თამაშობასა.

169

უთხარ, უთხარ ზავლესა,
რათ არა სჭამს ჰურსა?
— მით არა ვჭამ ჰურსა,
ცოში მადგა გულსა.
სამჯერა ხელი ჩაუსვი,
ჩავარდება ძირსა.

170

ქადაგიანთ ნახირი,
ტურფანდ გადაგრებილი,
შადითდა ნადირი,

გამოჰქონდა სადილი.
ქადაგიანთ ახალბედს
გვერდზე ჰქონდა მანდილი.

171

იორდანე-დანეთა,
ცოლი მათეიანეთა,
სამი გუგუ ამოჰკარ,
იქვე წაიუფანეთა.

172

ხეუე ტყეში შეგვიფარდა,
როგორც ზამთრის თრიითინაო,
იზოფეთა, გამოთიუფანეთა,
თავს დახურეთ ჩიქილათა.

173

არჯიკელი ჯაკვდებოდა,
ქალსა გული უგვდებოდა,
ქალო, გული ნუ გიკვდება,
შინათს ქმარი მოგიკვდება.
შენი მზღლი დიაგვანი
საქიმოდ გაციხდება.

174

ქალ თებროლა დაინიშნა,
იმას აქვს ზითეუეთა:
კასკი, კუსკი, კარაღეთა,
ცხრა სოფელი ბაზარეთა,
ატენ-გორი, გორს წისქვილი,
დიდომს სამი ზირი ცხვარი,
სამ უღელსა სამი ხარი,
უგვარი და იმის ცალი.

ნ ა ტ კ რ ა .

175

ნეტაჲი ნატვრა მხატრა,
 ხატრჲული ამიცხადათ:
 ოქროს ჩარდახი დამიდგა,
 გარს მინა შემთარტყათ.
 აფხაზიანთ საწინახელი

წინ დამიდგა ჯამათათ,
 აღაზანი ღოთა მიქცია,
 ყოზანის კლდე*) ჭადათათ,
 ხიმშიაანი დიდი ვერხვი
 გამითალა კოფხათათ!

. ნ ა წ მ მ ე ტ ა ბ ი .

176

ამბრი-ხამბარ ხეშწითესა
 სარჩო აქეს და შადლი ბუერი,
 ამას ერთი ბაყაუი ჭყავს,
 წყალში გასაცურებელი,
 იმას ერთი ზენარი ჭყავს,
 ხელზე სათამაშებელი.

177

შადლა მთაში ღორი ჭყივის,
 დაბლა მთაში ირემიო,
 გუფხადრები მოდიოდნენ,
 ხელთ ეჭირათ სტვირებიო,
 მეტი-მეტი სტვირის კვრითა
 ჩაჭტვივნიათ კბილებიო.

ხალხური ვეფხის-ტყაოსანი.

178

ტარიელ, მისთავის გიევარდი,
 გაუზდიღვარ შენსა მკლავზედა,
 თუ შენს თავს მომამორებენ,
 თოკსა მოფიბამ უელზედა,
 წყალ და გადავუარდები,
 დიდსა შადლსა კლდეზედა.

179

ღარეჯან, შენი ქლიბები
 შიქნა დაკარგულები,
 აკი არაბეთს გაგზანე
 ხმალ და ხმალ აკინძულები.

ძრიელი ომიც ავტეხე,
 ვადინე სისხლის ღვარები,
 დაფლაც ბუერი მოვიტანე,
 ჯორ-აქლემს აკიდულები.

180

გორს იქით კაცი ნაბძოლი
 გორს აქეთ გადმოდიოდა,
 თავს ჭქონდა ხმალი ნაცემი,
 გუფს სისხლი გადმოსდიოდა.

*) კლდეა გომბორის ქედზე.

181

ბერი მომეყვანდა ბებური,
მომინაროდა ქალადა,
დაუჯექ და კბილი ვუნახე,
ერთიც არ ჰქონდა წამლადა.

182

ტარიელ, ნაზირ-ვეზირო,
სიტუვა ვერ დაგამჯობინე,
კინდოდა ლერწიმ-დარეჯან,
რატომ არ შამატეობინე?
უცოდო ხელმწიფის სისხლი
კარზედ რათ დამანთხობინე?
არცა შენ მოგცე, არც იმას,
ორთავე დატომობინებ;
დავიბარე ხუროები,
კიდობანს შევაკურვინებ,
შიგ ჩავსვი ლერწიმ-დარეჯან,
წყალს მივე, წავადებინე.
შიგ ჩაუსვამ სამსა გველს:
თეთრსა, წითელსა და შავსა.
შავსა გველსა სთქვა: „შავსამოთ!“
წითელი—მითმინებსა.
თეთრი გველი ამას ამბობს:
„მზე არის ტარიელის!“

183

ტარიელ ეტყვის.

ოცნური ჩოხა ვიყიდე,
მხარზე შევიუთურმაჯე,
ომში ჩავკელ, ჯარში გაველ,
თავი მოვიუიზილბაშე.

184

ტარიელი ეძებს თავის მზეს, მი-
ყვება მდინარის კიდეს და ტირის:

—მინდორო, არა მინდორო,
შენ წყალო არაგვიანო,
არც თოფი გკვერის, არც ხმალი,
მამ რითლა დაგაზიანო?!
იმ ქალის დაკარგვისათვის
მწუერვაღე დაგლეგ, ტიალო! *)
მოეწაფება ტარიელი და ზღვას
მოსწყვეტავს.

185

კოჭლი მონა ზღვისა ზირსა
მოტირის და იცემს თავსა.
ტარიელი ჰკითხავს:
—კოჭლო მონავ, რა გატირებს?
ძალს ითხოვ, თუ სამართალს?
—მე ძალისა რა შემიძლავ,
გამიყვანე ამ შავ წყალსა.
ტარიელი წყალს მოსწყვეტავს,
კოჭლი მონა გავა და წავა, ხელ-
მწიფეს ეტყვის:
ერთი ვანმე მოეზე ვნახე
მომტირადი, ჰკვანდა გმირსა.
ვეუბენ და არ მეუბნა,
ხელი მიიფარა ზირსა,
სხვა ვერა შევამჩნიე-რა,
საყვარელსა სტირდა ისა.

ხელმწიფე ეტყვის თავის მონებს:

ადექით, აიყარებით,
ჩემო ღომო და ღომგმირო!

*) მეორე ეარ.: ყაბარა დაგარ-
ქვიანო.

აიყარნენ ლომი და ლომგმირი,
ხელმწიფის კაცები, მივიდნენ მტი-
რალ მოყმესთან და ჰკითხვეს:

— შენ კაცო, კაცო, ვინ ხარ?
შენი სახელი გვითხარო,
ბატონ გიბძანებს, აქ მოდი,
კარის წინ-მძღომი შენ ხარო?

მოყმე უპასუხებს:

— ეშვ ალაგთა კოშკები,
კარს ახვევია თასები,
ახლო მობძანდით, ემაწვილო,
ვერც შორით დაგეყუასებით!..

186

ცხენი ცხენს ჰკრა, კაცი კაცს,
გორა დაღვა ცხენ-კაცისა;
ერთი ცისკენა გაგზანა,
ჰერც არ მოსულა ისა *).

187

თითქო ქამანდი ვიცოდდი,
ჩაგდება საგდებულისა,
ჩარბუნა, ჩაკისკისება,
ამოსხმა ღამაზებისა **).

ა მ ი რ ა ნ - დ ა რ ჯ ა ნ ი ა ნ ა დ ა ნ .

188

ამირის უადრო ამირან,
კილო არ იცი რმისა.
ზვეით რას ერჩი სზილოსა,
ქვევით დაუშვი რბილოსა,
ჩარდახს ფეხები შეაჭერ,
მაშინვე მიაწვინოსა.

— უეურე ქალს კამარსა,
კურთ ირჩივა მამსა!
რისთვის გაგზარდა დეღამა,
რისთვის გეუბნა ნანაო?
— ამირანმა ხელი მაშკრა,
ცხრა მთა გაღამატარაო.

*) ეს ვარიანტი სახალხო „ვეფ ტყ.“, როგორც ეტყობა, მეტის-
მეტად დამახინჯებით არის წიგნიდან დახსომებული. რამდენადაც ბევრი
ვარიანტი თვალსაჩინოდ განსხვავდება რუსთველის „ვეფ. ტყაონის“ ლე-
ქსისკან, იმდენად ეს ლექსები ამტკიცებენ, რომ პირდაპირ წიგნიდან არის
გავრცელებული გაღამაზინჯებით. ჩაწერილია 1889 წ. ს. ვეჯინში.

**) ეს ლექსი ცალკეა ჩაწერილი, მაგრამ ფრიდონის „თათბირს“
მოგვაგონებს

ხალხური ლექსები.

(ჩაწერილი ია კარგარეთლის მიერ. ყველა აქ მოთავსებული ლექსები ნაამბობია ვიგლო კაკალაშვილის მიერ, რომელიც ცნობრობს სოფ. ქვემო-ხანდაკში, გორის მაზრაში და დროებით ჩამოვიდა ტფილისში).

მეფე-დედოფლის ჩვეულებრივი დალოცვა უწინ-
დელს დროს.

1

კაცოცხლოს და გადღეგრძელოს,
როგორც აბრამი და სარა!
გამრავლოს, როგორც ზღვას თევზი,
ცას ვარსკვლავი, არ თუ კმარა!
დიდმის მინდორი მოგეტყოს, —
სახსნე-სათესავად კმარა;
შეიდი გუთანი შეგებოს,
იუკე არც ამის აშარა;
ას-ოცო საძნე ურმითა
ზედ კარზედ აგელოს დალა,
შეიდი ფარა ცხვარი მოგეტყოს, —
ესეც სათვალავათ კმარა!

ოდეს იესო ქრისტე გააკრეს ჯვარს, მარიამ—მისი მშობელი ილოცდა ესე:

2

(ლოცვა ან-ბანზედ).

ან, ასრე გაქებ,
ბან, ბევრა ქებოთ,
გან, გეხუეწებო,
დონ, დიდო ღმერთო,

ენ, ესროსლივა,
გინ, ვერა მიხედეს.
ზენ, ზედ ცას ტახტო;
წაი, აშენდა ცათა ქვეყანა.

თან, თითონ ბრძანებს
 ინ, ისრავლი,
 ჯან, კარგი საქმე:
 ლას, ლოცვას ვიუვნეთ
 მან, მის ღღეშთა,
 ნარ, ნიადაგ ჟამს.
 ღიე, იმედო
 ონ, ორსავ სოფლის,
 ჰარ, ჰატრან იუავ.
 ჟან, ჟამთა ვიუვნეთ,
 რაე, როგორ ვქნათ?
 სახ, საუღარს წასვლას,
 ტარ, ტირილობა
 უნ, უფალს უუვარს,
 ფარ, ფიქრით ვიუვნეთ
 ქან, ქვეყნასა.
 დან, დამე გვიძინავს,
 ვარ, ვუვლა წმინდა,
 შენ, შეგვეწიე!
 ჩინ, ჩინოანო,

ტან, ტაძი რომ ხარ,
 ძილ, ძაღოვანო,
 წილ, წაწემენდილსა
 ჭარ, ჭინს ნუ მომტემ,
 ხან, ხანდისხანო.
 კარო, მოდი ვენათ,
 ჯან, ჯანოვანო,
 ჭბე, ზვათ ვარ,
 ჯეო, მიშეკლე!
 მ—მომეცი შეუბა
 ა—ასეთის ტანჯვით,
 რ—რათენ გვედრებ,
 ი—იუავ წუადლობით,
 ა—აღახვენ მონას,
 მ—მადლი მუნ ზეტით,
 ა—ამინ, შენ გეტყვი
 მ—მონა მლოცველი,
 ი—ისრავლო დედა
 ნ—ნაზარეველის.

სოლომონ ბრძენი და კუნძულელი.

3

დიდება მადლსა ღმერთსა!
 შეფე წუალს ჩამობდესა.
 მუბადემ ბაღე ესროლას,
 სამი თევი გამოჭევესა;
 დასხდნენ და წვრილად დაკაფეს,
 ტათა ტეტხლზედ შემოდგესა.
 მოხარშვა რომ დააზირეს,
 კადმიოდეც ძირს დადგესა.
 იტყოდნენ: „ზეცად ნაკურთხ არს,

ეს თუ გაგვასამართლებსა“.
 მოკლენ და თავსა დაუკურენ,
 საღამს ორთ მიიღებსა.
 ნაზირ-ვეზირნიც თან ახლდნენ,
 ამაღას დაუმშვენებსა.
 თეხზედ წამოდგა, ზრდილია,
 მათ სიტყვას მოახსენებსა:
 —ჯერა ვარ სოლომონ შეფე,
 მერე შეძახიან ბრძენსა,

საიქმელად რამე შებადვის,
 მეც მოვასმენ ვერსა თქვენსა:
 გუშინ ვნახე ერთი კაცი,
 შესრულიყო სწოლად ჩემსა;
 ხელთ ეჭირა ოქროს ვაშლი,
 ტურფად იწვა სარეცელსა.
 რიგით მოფუყეთ სამართაღსა,—
 ეველას თავის ხეღერი ჭხვდესა.
 თუ ეს სიტყვა მართალია,
 ა ის თევზი გაცოცხლდესა.
 გაცოცხლდა და ზღვას შეერთო,
 ორი ისევ ტაფას დევსა.
 რიგში ჩადგა სამართალი,
 ახლა ნახირ-ვეზირს ხვდესა:
 — დაგვზარდე, დაგვაუკაცე,
 დღეს შეგვასწარ სანატრელსა,
 დღეში სამჯერ კი ვიტყოდეთა:
 „ჩვენ მოკვლამით სოლომონ ბრძენ-
 მაგრამ ეშმაკს უყუვატებთ, [სა“.
 გავისტუმრებთ ცარიელსა.
 ვერ გიმეტებთ ნამატევს,
 ამას ვერც ესა ამხელსა.
 თუ ეს სიტყვა მართალია,
 ა ის თევზი გაცოცხლდესა.
 გაცოცხლდა და ზღვას შეერთო,
 ერთი ისევ ტაფას დევსა.
 რიგით მოსდევს სამართალი,
 ახლა დედოფელსა ჭხვდესა.
 შიშითა და სირცხვილითა
 დედოფალი შეწუხდესა,
 შირზედ ასხმენ ვარდის წყალსა,
 აფიცებენ მამის მხესა:
 სიმართლისთვის მართალი სთქვი,

არავინ არ განლებს ხელსა.
 თორმეტი წელიწადია
 ყვეანთბ კუნძულთ ხელშეიფესა,
 ნუ შემჩინსავთ, ეს მაკმარეთ,
 დღეს ნულარ გამიხდით მნელსა!
 კუნძულელსა დაიბარებენ,—
 ეშმაკების თავის მურელსა;
 არ დასხნა, იახლა,—
 წარუდგა სოლომონ ბრძენსა.
 — კუნძულელა, სიტუკას გიტვივი
 შენთვის სამურ სსმენსა:
 „ერთი სწილენძის კაკა მძქეს,
 მიბარია შემამხდესა;
 თუ იმას თავს გადმოადენ,
 სუფარული შენ დაგრჩესა“.
 აგრე უხარის კუნძულელს,
 ფითა ბავშვსა სტევა მნელსა.
 კუნძულელი თავქვე გარბის;
 არ კითხულობს მარშობესა.
 შეიდი დღე-ღამე აღინა,
 კოკას ეურში დააკლდესა.
 — კუნძულელა, ვერ ამხეუბ,
 რომ ჩაჭერიდე ხაზის ძვლებსა,
 ითუ გინდ შენც შიგ ჩაჭდებოდე,
 თან ღამაზიდ ჩამოგვექსა.
 კუნძულელს ჩაიტუეუბენ,
 ზარფუში გადაცვესა,
 შემოტედე ოთხიგ-კუთხიგ,
 შუა ზღვას გადაკლესა.
 შებადეს ეტევის, გატრისხამ,
 თუ კიდევ ესერი ბადესა.
 მაღალი დმერთი გაუწერეს,
 ვინც ეურის ბატონს ჩვენსა!

თვეების დახასიათება.

4

იანვარი მობრძანდება,
მას სიციფე მოსდევს ძნელი,
ხან დარი ქნა, ხან ავღარი,
ვერა ქნა-რა ვერაფერი.

—

თებერვალი მოწანწალაებს,
როგორც ენკენისთვის გველი,
სულ გაწვიტა ძროხა, ცხვარი,
არ გაუშვა ჭაკი ცხენი.

—

ახლა მარტი მობრძანდება,
ვევლას დამადგინებელი,
აჭვარე ხარი, კამეჩი,
კიდევ ნახონ მინდორ ველი.

—

მარტს აბრილიც თან მოჭეუება,
მზესა დეელება ფერი,
დაფუროთ სახნის-საკვეთი,
მუშაობას მიეუთო ხელი.

—

მაისიც დიდებულია,
შრომობს, მდერის ვეულაფერი,
კაციც მაშინ გამთელდება,
მაშინ გაუთება წელი.

—

თიბათვე რომ მობრძანდება,
თივა ვთიბოთ ლაღის ფერი,

სიმინდსაც თოხნა დაუწოთ
და დავახათ: «ჭერი, ჭერი».

—

მკათათვე კარზედ მოგვადგა,
ენებს მოუღერა ეული,
დაუახევეთ ბიჭებსა,
ახლა კი მკას მიეუთო ხელი.

—

მარიამობის ავეშია
სიცხე დაგვიდგება ძნელი,
კაცი მაშინ დახაშდება.
მაშინ წიკრთმევა იერი.

—

ენკენისთვე ჩამოუფლის,
დამწითა ბადი, ველი,
ტეეს მოედენენ გოგობი,
ხელთა ჭქინდათ კალათები.

—

ღვინობისთვეც მისთვის მომწონს,
ვაზი სდგება მსხინძელი,
დაიმსება საწნახლები,
ქვევრებს შეღერდება ეელი.

—

გიორგობისა თვეშია
სახლში შეგვაქვს ვეულაფერი,
კახშირდება ქორწილები,
ხატარძლები მოვლენ ბეგრი.

—

ქრისტიშობისა თვეშია
 დამე გარდაგვექცა გრძელი,
 სხვა საქმე კი არა გვაქვს-რა,
 დელაკატებს მივყოთ ხელი.

დმერთმა ნუღარ მოიყვანოს
 შარშან უფილი ზამთარი!
 სალექ-მალექ, იანვარო,
 ანგარიში მოგეტ ბევრი.

სოლომონ.

5

სოლომან სწერა წიგნები,
 სწერა, ჩაიდო ჯიბესა,
 ადგა და ქვევით წაყიდა:
 დადგა სტამბოლის კიდეა.
 შვიდი დღე-ღამე იარა,
 ხონთქარს მიადგა კარზედა,
 ხონთქარი შინ არ დაუხვდა,
 ვეზირი დახვდა კარზედა;
 ვეზირმა შეიხატოქა,
 დასვა ტახტ-ხალჩაზედა,
 მსხინილობა გაუწია,
 მსახურნი ადგნენ თავზედა.
 —სოლომან, ძრიელ გაქებენ
 ჯირითის ხმარობაზედა,
 შენსავით ნახმარ შეილდ-ისარს
 ვერ ნახვ დუნიაზედა.
 —მე ჯირითისა რა ვიცი,
 მოყვრათ მოკსელვარ კარზედა,
 დღეს თუ ხონთქარს ვერა ვნახვ,
 ტხას წავალ ანაზღაზედა.
 —მაგას არ გათქმევიებენ,
 გაგოყვანებენ სვალ-ზედა.
 —რახან აღარ შეშვებან,
 ცხენიც არა შეავს ჯანზედა,
 წადით, რაში მომიყვანეთ,

რძეს რომ ასმევენ მთაზედა.
 შვიდ მეჯინიფეს ეჭიროს,
 კიდეც დგებოდეს უაღსზედა,
 შვიდნივ ერთად კადმოთელოს,
 კადმონტეს მოედანზედა.
 ერთი ისარიც მიმოქეა,
 აღმასი ჰქონდეს თავზედა,
 ორშაბათ დილა გათენდეს.
 კავილეთ მოედანზედა.
 ორშაბათ დილა გათენდა,
 კამოვლენ მოედანზედა,
 დაფი, სეფირი გუგუნებს,
 ქალაქი დადგა კარზედა.
 მოლის, მოქშუის არაბი
 ამ შავარდენის მგლავზედა.
 უკვივის: „გამაგრდი, ბიჭო!“ —
 ქორულად, არა ხმზედა.
 —გამექცე, ვაჟო სოლომან.
 კავშინჯო ბიჭობაზედა!
 დეზი შემოჭკრა, გაფრინდა,
 არაბი მისდევს გვალზედა,
 სამი ზედი-ზედ ესროლა,
 გადაცდინა თავზედა.
 —გმირო არაბო, გაქებენ,
 განა რა ცოთხრა რაზედა?

ესლა გამეჭეც! შირს გადაცა,
 სოლამან ჩადგა კვალზედა.
 —მე ერთის მეტსა არ გესვრი,
 მაღალ ღვთის სამართალზედა.
 თუ ეს ერთი არ გაუმართ,
 ხელი ავიღო თავზედა.
 გადის არაბი, თან მისდევს
 სოლამან თავის რაშზედა,
 ერთი ესროლა სოლამან,
 დაასო ბეჭის ფრთაზედა,

არაბი ძირს გადამოკარდა,
 ცხენი კარბოდა წყალზედა.
 ხანოქარს კაცი მიუვიდა,
 არაბი დასჭრეს ძალზედა.
 —ეინ მოჰქვლა ჩემი არაბი,
 ვინ იყო ქვეყანაზედა;
 ის კაცი მაღე მანახეუთ,
 კაბა გაეკრა ტანზედა.
 აქა ვსოქვი ესე ამბავი,
 ჭირი დაუგდე კარზედა!

ს ვ ი მ ო ნ ი .

6

გაჰაგრდა ბიჭი სვიმონი,
 პირიდგან ცეცხლსა ჰურისაო,
 სჩქაროთ ჯარი შეურა
 ცხინვალის ხეობასაო.
 ჩამოიარა დრულშია,
 მეხივით გაჰკვივისაო:
 —სულ ქედზედ კაცი გამოდით,
 ძალიან საქმე ჭირსაო.
 უნდა ჩაურტეთ ხიიცას,
 იმათი ჯაფრი გეჭირსაო,
 აწუარეთ გზაში ხიდები,
 ლეკს გამოადგობისაო.
 მოგროფდნენ თამარაზედა,
 ზედ გამოდიან ხიდსაო,
 ქართლი მუა გადმოთელეს,
 დადგნენ იმ ჭალის პირსაო,
 დაფი, ნაღარა გამართეს,
 ნავალი იყო გზისაო,
 კვირაცხოველშიც ავიდეთ,

მადლი ვახსენოთ ღვთისაო;
 გეგელაშვილსა კაეოლას
 ღვინოს უქებენ ტკბილსაო,
 ვეწვიოთ სახლში იმასაც,
 გვიწვიებს კაი ღვინისაო.
 ქალუმსა შეჰქმნეს გივილი,
 აბა ვინ გვიშველისაო.
 —არაქა *), ჯარი მოვიდა
 ურჯულაო დაღისტნისაო!
 აბა, თქვენ, ცხინვალელებო,
 გული გაქვთ მამაცისაო,
 დახვედრა კარგი იცოდით
 მოფერისა, მერე მტრისაო.
 სმად-და-ხმელ მოფლენ, არ მადგეთ,
 თავს სისხლი ჩამოხდისაო.
 შეურტიეს გააქციეს,
 როგორც რომ ფარა ცხვრისაო.

*) ვარიანტი: დახედეთ.

დეგნი გავიდნენ წყალ-გაღმა
და იქ ფიქრს ჩაგვიტყობს;
სხვა ვერა მოიგონეს რა,
სროლა ასტუხეს ქვისაო;
ჩვენებს კი ასე ჭკონიათ,
ხურებს ესყრიან თბილსაო;
ზოგი იჭერდა ხელშია,
ზოგი უღებდა შირსაო.

ამ უმათ ბეჭერი დაბოლდა,
დედა იტირებს შვილსაო,
ბეჭერი გდია უპატრონოთ,
თავს სისხლი გაღმოსდისაო.
შეუღა უნდა ქერიფს და ობოლს,
საწყაღს ცოლსა და შვილსაო,
ნეტა ვინ უხნაფთ გუთანსა,
ან ვინ მოუტანოთ ფეჭვილსაო?!

ა ნ ა გ ი ს ც ი ხ ე .

7

ანაგის ციხეჲ, მალალო,
შეუზოფარო მტრისაო,
შიგა ზის ბატონის შვილი,
ამომავალი შინისაო.
ხელში უჭირამს სიათა,
ვერცხლი უფლია ზირსაო,
რამდენსაც გამოუშინა,
იმდენი დასცა ძირსაო.
შვიდზუგად ნაშტირად დედისა
სავალი არ გაშრებისაო,
ქვა ქვიშას ეუბნებოდა,
სიძი-ქვას ცრემლი სდისაო.
მაჟარი ზეფით მოიბღერს,
დეუნანს არ დასცდებისაო;
ჩაქალა მტერი მინდორში,
გმინჯა ვაჟებისაო.
ქარი გუგუნებს ქარადი,
კლდე ბანს ეუბნებისაო,
შავი უორანი ყარვატებს,
ხროვა ჩანს ყვავებისაო.
დაჭკრა, დაკკეს ჩახმახმა,
მტერი იფარებისაო,

სიიას რომ ვერ გაუძლო,
ბოლომდის იერებისაო.
ვაჟვაცობს ბატონიშვილი,
ხმალს არ ემტყუნებისაო,
ამხნეებს დიდს და მატარას,
ღახინია ობლებისაო.
გაღმა-გამოდმით მოსულნი
უმანი ეუბნებისაო:
„გაასლეთ თავი საომრად,
თუ ჩუენც დაგჭირდებისაო,
დედაშც ეტიროს უცრემლოდ,
ვინც ომს ემტყუნებისაო,
ცის ნამი მატლად გარდექცეს,
ნურც ღახინს ეღირსებისაო!“
აღხენდეს ბატონის შვილსა
კარგი თქმა გმირებისაო,
ქორუღად სიკვდილს დასდეუდეს,
უღერა ჩაქეებისაო.
ხმალსა ეტყოდეს: წაიწი;
გზა ნახე მშობლებისაო,
ქარქაშით ამონამღერი
გულსა კვვეთებისაო.

ახლანდელი დროება.

8

იავისუფლად მივდიოდი,
ვიღაც მეცა, წამაქცია;
შევეკითხე: „ვინა ხარა?“
მიპასუხა: „რეაქცია“!
ყანგიანი ხმალი ჰქონდა,
მიცხუნა და გამაქცია:
აგერ, ქალსაც ხელი სტაცა,
აკოცა და წააქცია.
გავიხედე ჩემს კოზაში,

სულ დამწვა და დამაქცია;
„პროპაგანდები“ მომთხოვა,
უბაში მკრა, არც კი აცია!
ბორკილები შემიფარა,
არხანგელსკში გამაქცია;
დმერთმა დასწვევლოს რ — ბის
მოგონილი რეაქცია!
სანამდისინ მოვიდოდა
ოთხჯერ-ხუთჯერ გამაცია!

ხალხური ლექსები

(სამესხეთოში შეკრებილი ვინმე მესხის მიერ)

ისტორიული ლექსები.

სოლოღას ლექსი.

1

სოლოღას სტამბოლს წავიდა თავის სიმაშრის ბარზედა,
ოცი დღე-ღამე იარა, ჩავიდა ხვანთქრის კარზედა.
სოლოღას ჰკოცნის კალთაზედა, ხვანთქარი ჰკოცნის თავზედა.
— სოლოღავ, რისთვის გარჯილხარ, განთქმული გურჯის ტანზედა?
მეცა შეავს ერთი არაბი გათქმული ქვეყანაზედა,
შენ თუ იმას ეჯიროთე, თულებს დაგადგამ თავზედა;
ფაშობას ხელში მოგცემ იმ ახალციხის კარზედა!
მან თავისი მოახსენა, მისულიყო რაც ჰვანზედა: —
სიმაშრის ფაშობას სთხოვდა, ეხვეწებოდა მასზედა.
ხვანთქარი სწორედ დაჰპირდა, არ უგდო სიტყვა ბანზედა,
მაგრამ — არაბის შებმასო ხუ გაუღებო განზედა.
სოლოღამ თამაზა უყო, შეიღვა თავის თავზედა,

თქვა: „ცხენი მინდა ასეთი, რომ ორი იფოს სხვაზედა“.
 შევიდნენ, გამოიფიანეს ნაბაში ოთხკეც ჯაჭვზედა,
 ოთხსა სეისსა უჭირამს, ვერ იმაგრებდენ გზაზედა.
 სოლადა შეჯდა, აფრინდა იმ დიდს ათთ შეიდანზედა,
 გაატარ-გამათარა, ხალხი გაოცდა ძალზედა,
 ბეურ დიგიდთ თვალი რჩებოდათ, მის მოსულ გმირულ ტანზედა.
 არაბი მოდის, მოჭკვივის, ვით ნიაგ-ქარი შთაზედა,
 სამი ჯირითი უწევია იმ გაშვებულ მკლავზედა;
 სამსაგ სოლოლას უქადის, რა გადახლება თავზედა.
 ერთი ჯირითი ესროლა, არ წაიკარა ტანზედა,
 მეორე რომ დაუთლა, კადირთინა თავზედა,
 მესამე რომ შემოსტეორცა, მოსვდა ცალ აფიანდაზედა,
 ცალი აფიანდა შესწევიტა, გადგა ცალს აფიანდაზედა.
 —ახლა გამექეც არაბო, მოგუგე ღვთის სამართალზედა.
 შავარდნულეუბ შემოჭკვიფა, ფერი უცვალა ტანზედა,
 ცხენი ცხენზედ შეაჯდინა, ჯირითი დაჭკრა ბეჭზედა,
 არაბი ძირს კარდმოიღო, სული არ დაჭკვა ტანზედა,
 მოლლაებო, თაღიბები უურანს აბერტყედენ თავზედა.
 —მაგას უურანი არ უნდა, ქურჭი დახურეთ ტანზედა.
 ხვანთქარს იამა სოლოლას გამარჯვება არაბზედა,
 გააცნო ოჯახლთ, დიდ-კაცთა, ვინცა რომ იუენენ კარზედა,
 დასაჩუქრა საკადრად, შატოვ-სტეს უგელამ ძალზედა,
 გამოისტუმრეს, სულ ღზინით მოვიდა თავის კარზედა *)).

შ ა რ ი ფ ფ ა შ ა .

2

შარიფ ფაშამ რომ საქმე ჰქმნა, სტამბოლს ხვანთქარი გაჭკვირდა,
 ძმამ ძმას ჰვალატა, აცდინა, საშინლად ატელა, აუვირდა,

*) სოლოლა იყო კოპაძე. მისი ნასროლი ჯირითი ერთ ვერსამდის მილიოდა. ამის სიმამრი ჰაჯი ფაშა იყო, ამშენებელი ციხის ჯამისა აია-სოფის ჯამის გეგმაზედ, ახლა რომ ჯარის ეკლესიად არის ახალციხეს.

გაჯავრდა, მოჭკლა ხანუმი, იოლას თვითონვე ატირდა,
 ფაჭლეკან ალა მიაკლა, გვლავ მოხანლებიც დაჭკიდა!
 შევიდნენ ურალი ლახები, ჟალათად დადგნენ თავსა,
 ხელმანდილი გარდაგდეს, სახე-ლამაზს გიშრის თამსა.
 მაშინ ატირდა ხანუმი, ცრემლნი გარდმოსდინდა თვალსა:
 „ჯაი შენ ჩემო ქალბავ, გაფუჭდი ამ ქვეყანას!
 იჯედ და სვამდი უავსა, სულ არ განვიდოდი კარსა,
 არვის თავსა უეადრემი და არც შეხედემი სხვასა,
 დღემ-ღამ გულს სისხლი გდიოდა, ვერც დებს ხედემი, ვერც ძმასა“.
 ეს სიტყვები მაშინ მოსთქვა ტკბილის სულის ამოსევასა:
 „წამილეთ აი იქ დამმარხეთ, სხვილისის კლდის კანის გზასა,
 გამფელენი და გამოფელენი მუფრიდნენ ვაგლასს და ვასა,
 ფაშა რომ მნახოს ატირდეს, თუნდ თავი ახალს ქვასა,
 რომ უმანკო ასე მამკლა, ერწმუნა თავის ბილწ ძმასა“.
 დაჯდა და წიგნად დასწერა, მტერთაც დასწკემდა გულია,
 მოკითხვა და ნახვის ნატურა, სასიუყარულო ვრცელია,
 უფლანანთ გაუგზავნა, წასაკითხავად ძნელია:
 „შე ხელმანდილით დამახჩეს, ხომ არ გამომჭრეს უელია“ *)!

რავაბ ბელადი.

3

რავაბ ბელადი ჰქიოდა, ნახეთ რა ვუფავ თავსაო,
 არ მომკლა სოლომონ მეფემ, მიმცა ერეკლე ხანსაო,
 ერეკლეს ხელზედ ვაკოცე, — „ნუ მომკლავ შენსა მზესაო!“
 — რავაბავ, როგორ არ მოგკლა, შენ რომ მითხრიდი თემსაო?
 მიკლამდი და მიოხრებდი ქალაქ-სოფლებს, მთა-ბარსაო,
 არ მსგენებდი დღე-ღამე, მივდიდი უველგან გარსაო,

*) 1800 წ. შარიფ ფაშამ რომ ზაბით ფაშაზედ გაილაშქრა, მისმა ძმამ მუსალიმმან ვაბედა დაახლოება ფაშის ხანუმთან, მან უარი უთხრა და არ მიიღო, ამის ვამო ცილი შესწამა რძალს და აცნობა ფაშას, ფა-
 ჰლეფან აღას ესიყვარულუბაო. ფაჰლეფან ალა ბაკაკოშვილი იყო ხოსპიო
 ბეგების პაპის პაპა. ბაკაკოშვილი კათოლიკე არის.

ტყვეებს იჭერდი, მიუდდი ხან არტანს და ხან ვარსსაო,
წააქეზე მთლად ლეკობა, გვიტყებენ ერდო-კარსაო.

—ბატონო, ოდამც ნუ მომკლავ, თათრებს გავუკუტ შეკლავითა,
ძიღს გავუფთხობ, შევაჭრები, კუდს მოუქნე შელივითა.

—შენ თათრებს ვილა განუენებს, ოვალებს დატხრი ხელივითა,
გატხრი ქვეენის სამაჩიოს, გათრეგდნენ მკვდარს ძელივითა.

—ბატონო, ოდამც ნუ მომკლავ, შემოგხიზნივარ შენს მკლავსა,
გებვეწები, გემუდარვი, ბური რამე გულს მიკლავსა,
ათხი ბათმანი ოქრო მაქვს, აწვეერს მიბარია ქალსა,
იმას აქ მოგატავინებ, თუ დამხსნევიებ თავსა*).

აბდაულა და ერეკლე.

4

აბდაულა შეიკმაზა ჯაჭვითა და ჯინჯილითა,
თქვა რაც არ ეძლო, ლად იყო ტომ-მოდგმობით სინსილითა:
„ჩავალ თბილისს, შემოვსდგები, შევაჭირებ სიმშილითა,
ისე გავუხდი საქმესა, სულ იწოდნენ სირცხვილითა,
მეომრებს ხელ-ფეხს შეეუშლი. გულს გავუტეს სიწილითა!“
ეს რომ ერეკლემ შეიტყო გადაბრუნდა სიცილითა:
„შეფე ერეკლე მოგიგვდეს, ვერ გაგხეაქო სირბილითა,
კოჟორი გაგანბუვინო, მონასტერი ტირილითა!“

ერეკლემ შემოუთვალა ფაშას.

5

ერეკლეს შემოუთვალა, დიდის ბატონის შვილსაო,
ლეკები გამოემეზარნენ ქრცხინვალის ციხის ძირსაო,
აიკლეს და ააბრეს, ბური ცოლ-შვილსაც სტრისაო,
თან თოფი გამოიტანეს, სხსარი არის ტყვისაო,
თორმეტი ოქროს სალტა აქვს, ვეცხლი აკრია შირსაო,
განსარჯეთ, მომიკითხეთ, ჩემთვის ძვირფასად ღირსაო,

*) ისე ჰგავს, შეუბრალებია ერეკლე მეფეს და გაუთავისუფლებია,
რომ მერმე ახალციხეს და იმერეთში უვლია ზმირად.

თუ ნახეთ, გამოამიგზავნეთ, ფაშაჲ, ნუ მიზამი მტრისათ, ნუ მომიმდურებ ამაზედ, თვარემ კაკიფთხობ ძილსათ. არ მოგასვენებ არას დროს, გიოხრებ ნათესს, ხილსათ, ცხვარ-ზროხას წაგგვრა, ცხენის ილხს, ჭირზედ დაგიერთობ ჭირსათ, დღისით წაგიღებ ქვეუანს და ღამით ცოლსა, შეიღლსათ, სიავეს სიტკბო სჯობია, სიტუვას ნუ მიგდებ ძირსათ!“

უ ს უ ფ ფ ა შ ა .

6

უსუფ ფაშამ უოხრა მამას, წაგალ, ვნახამ ფაღაშასა, წავიდა და გვერდთ მიუჯდა, მოჭყევა ტკბილად საჩივარსა: „შენი ჭირიშე, ხელმწიფეჲ, რისთვის მართმევ ფაშობასა? შენც იცი კასთა ბატონი, ორთავ გარდაგვიწვდენს მკლავსა, მას ტბილობით ვერ გაუვალთ, შელობით ვუზამთ ბევრს ავსა, თუ მიბრძანებ, ცოცხალს მოგგვრი, თუ არა და მოგჭჭრი თავსა“ . —მაგას თუ მიზამ, უსუფო, კაკიხლებ ფაშობასა, ტანზედ ქერქსა წამოგასხამ, მოგცემ გურჯის ქვეუანსა.

აზატ-ხანი და ერეკლე.

7

აღაშენა ერევანი, შიდ განჯის კარი გაიღო, აზატ-ხანმა მოაშურა ჩუმად, სულ ხმა არ გაიღო, ეს რომ შეიტყო ერეკლემ, ცხენს შეჯდა, ხმალი აიღო, მსუბუქის ჯარით წავიდა, ჯაბახანს არ წაიღო. ავიდა მალალ მთაზედა, ზედი-ზედ ხანი მდგარიყო, ერთი ლეკანდის უფროსი ოქროს უნაგირს მჯდარიყო. ჩვენმან ჯარმან შეუტია, ღაშქარი შუა გაიყო, ას-ორასი ზარბაზანი, სულ მოკაზმული, მზა იყო. ერეკლემ ცხენს შეუტია, ხევეს გაადინა ჩქაფანი, ხეგ-ღელე მძორით აავსო, ცხენს შეუღება ფაფარი, წინ ვერაკინ ვერ დაუდგა, მტერს სრესდა მისი ნაფარი და რაღას თავს ქვას ახლიდა იასუელი, ჩაფარი?

ახატ-ხანს შემოთავადა: „ერეკლე რა კაცაო?“
 — რა მოგახსენო, ბატონო, ემაწვილია ჰაწიაო,
 გული უდგია აღმასის, კარედგან სალი კლდეაო,
 ასრე დახგრევს ციხესა, როგორც იუტურო სეაო.

ახპინძის ომი.

8

დიდებ და მადლი დმერთსა, რომ გამოხნდა ქრისტეს ჯგანო,
 ოთხი კუთხე სულ შეიძრა, თავი რუსთ ხელმწიფე არა,
 ერეკლეს შემოთავადა სალამი და სანუქარი,
 ასრე მიუვარხარ, ერეკლე, როგორც ჩემი და და ძმანი.
 მანც მადლობა მოახსენა, მეგობრობა შენი ვსცანა,
 ეს ყაშეი მაწუხებენ, ლეკია თუ ენგიჩარი.
 ცოტა რამ ხანს მოიქცადა, შეიყარა გურჯის ჯარი,
 ადგა და ქართლი შემოვლო, გამაგრა ტაშის კარი,
 ხეობაზედ შემოწვიანა, აწვეურს მთვა წინა ჯარი,
 აწვეურის ციხეს შემოადგა, შეუშალა ცალი მხარი,
 ესროლა და ჩამოყარა ბედნიებიდგან ბაიანტარი,
 ზეთიდან ტყვია ზუზუნობს. ოხერძა წყალი არ არი.
 ბეგალი გამოკარდა, უელ-ურე ჰქონდა დამწვარი,
 სულ გაგვიწვიტა ლაშკარი, ეს რაღა ღეყის რისხვა არი!
 რუსის ჯარი შემწედ ჰუაგდა, სულ არ დაუჭირეს მხარი,
 ისევ უკან მიდიოდნენ, რაღაზედაც განაცხარი.
 შუამავალთ ვერა ჰქმნეს რა, სულ ვერ გარდისხადეს ვალი,
 ტოტლეიანის უდალტა, სხვას დაადგა თავის ბრალი,
 ზარბაზნები არ ახმარა, გაბრუნდა შურისგან მთვრალი,
 მეუკემ არაფრად ჩაგდო იმისთანა წყწვი, მურადი,
 აწვეურითგან გარდავიდა, ახპინძის მიადგა მწურადი,
 რაც იქ დაუგლო ლეკ-ოსმალთ, აქ შეუთავა ზარადი,
 ბეგრი მოწიფული ჰუაგდა, ხელ-ფეხით ყაფლა მარადი,
 იმ დამეს ხიდი აჭვარეს, განდა იქ ჰვარად-თარადი.
 თათრებმან შემოუტიეს, სულ არ იცოდნენ ვარადი,

ვერც წინ დაუდგინე, ვერც უკან, გაუცუდდათ ჰალა ჰალი:
 ვერ შეუტრეეს ხიდის აურა, არაფერ იყო ჰალალი,
 იშვირეს შირი, ხიდს ეცნენ, აურილ იყო გასაფადი,
 ზანტ-ზუნტით წყალში სცვიოდნენ ქალ მამულა და სარალი,
 სლავათიც ვერ მოჰქონდათ; ისე გასტეხდათ თვალი,
 ხრამი შეეკრათ თვითანვე, ვერა ჰქმნეს რა, იუვნენ მხრდალა,
 იქ დახვდა კობტა ბელადი, მის გავარდა ორივე თვალი.
 ეს ერეკლე გაითხრეა: „აკერ არის საბურთალი“.
 ნეტათქო როგორ შებედა, როგორ გაუმართა თვალი!
 ორნივე ხმალ და ხმალ შეიბნენ, მწვე გათამამდა მურტალი.
 ზედ შევარდა მოურიდლად, ვაი მისი ბუდის ბრალი,
 ისრე გადასჭრა ცხენზედა, წყალაფით გააფლო ხმალი.
 რომ თვითონაც ვერ შეიტყო, გადავარდა ლეკი მურალი,
 მტდით, ბიჭებო, გაუიყოთ ოქრო, მარგალიტი, თვალი,
 ფარის ანგარიშს ვინ აზამს, სულ ზოლათა ახალი.
 შენ ერეკლე ჰოქმიანო, ცხენ მალა უნგრანო,
 შენი ნახოცი ლეკები ასპინძის ბოლოს ჰურანო,
 ევაფი, უორანი ლეშას სჭამს, კაჭკაჭნი თვალებს სთხრანო,
 ვაი იმათ გაჩენსა, რა გონჯ ალგას ჰურანო! *)

მეფე ერეკლე ხერთვისის ციხეში.

9

ერეკლე, ჩუენი ბატონი, ასრე პატარა კახია,
 ტანს რკინის პერანგი ეცვა, გაჭკრა ხელი და კახია,
 რაც უყო ლეკ-ოსმალებსა, ჰალალია და ჰახია,
 ხრამი შეუკრეს თვითანვე, თავსა მოუდგეს მახია.
 ერეკლემ არ მოიშალა ის თავის მუცლის ჩხვერაო,
 ადგა და წინ წამოუძღვა, მთვარე არ იყო ბნელაო,
 ხერთვისის ხიდსა შემოდგა, თოფებს არ გააქვს ძვერაო.

*) სენია და იასე გვარამაძენი აქ დაიხოცნენ და საფარას დასა-
 ფლავდნენ პატივის ცემით სხვებთან ერთად. ე. მ.

თასარებმან თავი დაუკრეს, წინ ვერ დაუდგნენ ვერაო*),
 მიიღეს პატრივისცემით, დალაგდენ იმ დღეს ჭერაო,
 ხანუშებმან გარდმოსხედეს, პირზედ გადაჭკრათ თერაო,
 თქვეს, ვაი თუ ჩვენ დაგვიმძვირდეს ამ სსათკან ცქერაო,
 მერმე რომ ისევ წავიდნენ, უწევს შორითგან შხერაო.

ბაშ-აღა და აბდულ-აღა.

10

დადონებელი მამულა დაკურჩხულია ქარისა,
 დაწვა და ნახა სიზმარი, ზალუმის თავის აღისა,
 ბაშ-აღა ჩენი ბატონი, მოყვარულია თარისა,
 თულის ესაბი არ იცის, მარგალიტის და თვალისა.
 სამსი ბილორის შუშა წამოწიებული კარისა,
 ცხვარი, ზროხა ჰუავს სულ ბეგრი, ცხენის იღბი მთა-ბარისა,
 ოთხსი ქვიჯნის ქერქი აქვს ხარბეს გარდაკიდული,
 ოქრო-ვეცხლის ნივთიული თარობს გარდახიდული.
 ქამლ-ოღლი აბდულ-აღა ჰუავს ძველად გარდაკიდული,
 ახალციხით დაიბარა აჭარლები, მოყიდული,
 მიშველეთ, აკერ თაშც შტრობს, სანჯადი ჰუავ მოზიდული,
 თეთრი ამ შვიდლისთვის მიხდა, არ ვარ მართლა მოქადული.
 წამოვიდნენ აჭარლები, მით თავი არ გაესადა,
 სანამ ასწინძს მოვიდნენ, თავს დაესხა აბდულ-აღა,
 შწოლიერეს შინ შეუხტა, შინაურებს ემტროთ, რადა,
 ჩასძახა: - ადგე, რას წევხარ, შენ თავს უშველე, ბაშ-აღავ,
 აკერ მოდის თაშის ჭარი, — თვითან ხელით დასახა.
 ბაშ-აღა სჯახხნესა ჰერანგითა გაფარდება,
 გულლებს აუარა ბარუთი, უწეო ლაღუმსა მზადება.
 ნაჯვრეტიტგან აბდულ-აღამ თიშტო დაცალა, ვარდება,
 შახვდა ბარუთს, აითუქა, ბაშ-აღა გადაფარდება,
 გათრიეს, ცეცხლთან დასვეს, კანკალობს და ცეცხლს ვარდება,

*) ერთ კვირას ჰქვრიათ ციხე ხერთვისისა და მერმე დაუცლიან
 და წასულან. ვ. მ.

უნი მისდის, ბრახიანობს, ავ-გულობითა ცხარდება,
ტყეა ჰერეს და თავი მოსჭრეს, ასე მიწას ჰბარდება *).

თამაზ ხანი და იგდიჯ ხანი.

11

თამაზ ხანმა დასძრა თუმი, ვითა კამეჩმა ქელის,
იგდიჯ ხანს შემოუთვალა: „ციხე დამიგდე ჩემია!“
იგდიჯ ხან დადგა, დაფიქრდა, პირში ჩაიდვა წვერია,
კარის კაცსა დაუძახა, რომელიც ჰყვავდა ბრძენია.
ამას შეჰკითხა ეს საქმე, უფურებს ზირში, შტერია,
—რაზედ შეშინდი ბატონო, რაზედ გეცვალა ფერია,
ამ ციხესა გერ აიღებს, თუნდ რომ მოატუდეს აქემია;
შვიდი წლის სარჩო შიდა გვაქვს, შეშა და კვარი ბევრია;
მეცინოვნები კარგი გუავს, მარჯვე ვაჟაყანი, მშვეენია,
მსწრაფად ხელ-ფეხიანი, გამრჯე, დიდათ თავ-გამომჩენია,
ჯაფხანა ხომ სულ ბევრი გვაქვს, თათ-ზარბაზნი ჩვენია,
დღე-ღამე ვისროლოთ ზედი-ზედ, ცაში ავიდეს გენია!

და ვ ი თ ბ ა ტ ო ნ ი.

12

დავითისთანა ბატონი არ გამოსულა გვარშია,
ადგა და ქვეით წაჟიდა დიდის ყაენის კარშია,
ყაენმა წყალობა უყო, ლაშქარი მისცა ხელშია,
იქითგან წინ წამოუძღვა, ვით ორაგული ზღვაშია,
მაგრამ ხელი არ მოეწყო, არ დაინდო არავინა,
არც ქართლში, არც იმერეთში, უორგულეს კარ თუ შინა,
ხსალციხის ფაშამ იძმო, გაუჩინა მტკიცე ბინა.

*) ხიზაბაგერელი მამულას ნათქვამნი, ეს ოსმალობისავე გაქრისტი-
ანდა თავისი მიმხდურობითა მღ. ანტონ გოდებაძისაგან უშიშრად. ვ. მ.

ჩ ა ხ ა ლ - ო ლ ლ ი .

13

ადგიდი, შენ ჩახალ ოღლი, ერთ ხანად გიქროდა ქარი,
 ოღქაობა შემოადე, რომ ვერ ჰქმენი კაი ქარი,
 ფაშას უფლა დაუზგრაე, მოუკიდე ცუცხლის აღი.
 ეს სელიმ ფაშამ შეიტყო, ჰერსისგან შეიქმნა მთვრალი,
 ჩახალ ოღლი დაიბარა და იმისი ბაირაღტარი,
 მოითხზა, რაღა ჰქონდა, თან კარისა ანახტარი,
 ბეგრი არაფერი ჰქონდა, არც რა თეთრის განაღდარი,
 წამოფიანენ, მთა გარდმოფლეს, ახლდათ სხვანიც ამაგათი.
 ადიგვენს საუხმე ჭამეს და შეიდანსა სამხარი,
 შევიდნენ ახალციხეში, ნახეს ქალაქის ამქარი,
 აჭარლები მოეკებნენ, ვერ დაუჭირეს ზურგ მხარი,
 შუბამ ხანაში ჩამოხტნენ, იწვეს სიცილი, ხარხარი,
 დილაზედა ფაშა ნახა, ჩახალ ოღლიმ დაინახა,
 უკან დადგა ოღქისაგან, სწორედ ხელი დაიბანა,
 — გაწეინეო, მომიტევე, — ფეხთ სკოცნად გაეჭანა,
 გაშავდა და გარკინავდა, სასიკვდილთს დაეგვანა.
 ფაშა დამშვიდდა, რომ ნახა ამისთანა სანიშანი,
 მოიღანაჩაკეს ერთად, აღარ დასჭირდათ მაშვალი,
 თავიანთ მოფიქრებითა გააკეთეს ბარიშალი,
 რომ აღარათრის შინებოდათ, ეს იყო მისი საშვალი.
 გამოემშვიდნენ ფაშასა, ფაშა გამოჰყუა განკება,
 ამოვიდნენ სოფელ ვაღეს, არ ჰქონდათ არფრის გაგება:
 დიდის ამბითა დაუხვდნენ, სოფელი წინ დაეგება,
 ამის მეტი რა უნდოდათ, მოსწონდათ თავიანთ ქება.
 ჩახალ ოღლთა ფაშა ნახეს, მათ გავარდათ ორივე თვალი,
 ფიშტოები დაუწველეს, ადინეს ცუცხლის აღი,
 სამივე ერთათ ამოწვეიტეს, ორი მამა და ბაიჩახტარი:
 ორდობეს შუა ეყარნენ მთელ დღეს ის საბრალთ მგვადარნი.

ლეკებთან ბრძოლა.

14

წერეთელმან დაიბარა ოსმალთა და ლეკის ჯარი,
 სხვაც მოკრიბა, წაიყვანა, ჯაყუელია სარასკარი,
 აღის საუღარში ილოცა, წინ იახლა წინამძღვარი,
 კახტა ბელადი მიუძღვის, მას გაფარდეს ორივე თვალი!
 ეორტოხტის გზა გაღიარა, ხევე-ღელე და ავი გზანი,
 რაჭას სოფლები დაგლიჯეს, სულ ქალი და ჰატარძალი,
 ხედ ზამთარმან მოუსწრაფა, თთელი მოვიდა დიდძალი,
 რაც უნდოდათ, ვედარა ჰქმნეს, ერეკლეც დასცა თავზარი.

15

ბარაღელ აღუა შვილსა სუფრა გაეგლო გქელია,
 ლეკები წამოტყვიანდნენ, კარხედ დაუბეს ცხენია,
 ცხვარი, ძროხა სულ წაუსხეს, ცოლ-შვილის წაკვრა ჰრცხვენია,
 —ადე ვაჟო, გაიხედეთ, ჩვენი აქ დგომა ძნელია,
 თუ აკვარსკებს ერთიან, მოკვწყდება ზურგი, წელია,
 თუ არა და თავს უშველოთ, გვიფარამს სახლს კარძელია,
 შუგამარდეთ და დაუშინოთ, ტყვია-წამალი ბევრია,
 გათუხებამდის ვისროლოთ, ცას მიადგება გენია.
 მართლა ლეკებს გაუჭირვებს, გატყვიანდნენ, წავიდნენ მწერალად,
 დიდი ჯაფრი მოსდიოდათ, რომ დარჩნენ ასე ჰინ-მშრალად,
 ტყვედ ვერვინ ხელში ჩაიგდეს, როგორმე და ვერცა ძალად,
 ერთმანერთს ეკამუკებდენ, ამა-იმას სდებდნენ ბრალად.

16

ორშაბათს დილა გათენდა, ცამ იგრძნო მზისა ძალით,
 ლეკები შემოკვიცვივნენ ქორწილში, მეტად მწერალით,
 ქალი, სძალი ტყვედ წასხეს, მათთან ბაბუნათ სძალით,
 ვერ გაძლა ჰმირის სიუვარულით სამი დღის ჰატარძალით.
 გოკიას ცუცხლი ეკიდვის, შიდ მოიხალა ქერით,
 ააონკეს ერთიანად, ძლივ მოჩჩნენ თითო ღერით,

გაუიკაცებო დასოცეს, სულ ცხრულემ დასჭრეს ეელიო,
 არ შეიბრაღეს წვრიღშვილი, მონუცთა ისწყდათ წელიო!
 გავქონდათ ტირიღ-ხრიაღი, ფაშისგან დაღიღულია,
 მუხღ კერებოდათ, კვღებოღენ, ფერ მკრთაღ თაგ დაღიღულია,
 გუღს უკღემდათ შემოსევა, ასე ლეკთა ქურღულია,
 მიღიღღენ სავსენი ტყვით, აღხენდათ მათ ტეტულია*).

ერეკლე შეფის გამარჯვება ლეკებზე.

17

დაღისტანი შეიყარა, ჭარი და ბელიქანიო,
 აცხო და აცხო ხინკალი, გუღასა ჩაიყარაო,
 აგზაფხა მარჯუე ლეკები, მორიგად გაითფაღაო,
 შემოღვინღენ საქართვეღოს, ზოგთ კიღეგ ერჭოთ ფაღაო.
 ერეკლემ ჭეუა იხმარა, ურმები აიფარაო,
 ხაუსხა გულ-მხნე ბიჭები, ესროღა ჩქარა-ჩქარაო,
 რაც ზედ მოვიღენ მოშაღეს, ვაჟყაცნი განხარაო,
 სულ კი იმას იძახოღენ ცოტა ვართ, არა გამარაო!
 ერეკლემ გაღმოიძხა: „შეშიგმაღეთ ბერი კვიცი,
 ამ უბანში დაღიძახეთ, საღაც იუღს კარგი ბიჭი“.
 შეჯღა, მათრახი გადაჭკრა და იქ მოხეღა ჭანღრის ძირში.
 თქვა: „ღამცაღდეთ, ლეკებო, მე რომ თქვენი სჯული ვიცი“.
 ლეკებმა შეჭქმხეს ჩოჩქოღი, მოგვეწია არჩიღ გიუი,
 ზოგს მოგვეღამს, ზოგსა დაგვარჩენს, ღორის ქონსა გვასხამს ზირში,
 თავს ვერ მოუფაღთ, შეგვარცხვენს, უგეღას ჩაგვერცხს ჩვენ დიღს ჭირში,
 სჯობია ახლავ გავექცეთ, მოკერიღოთ ერთ კღღის ძირში.
 ზურ მაჭმადი იქით განტა, აქეთ დაუხეღა ჟარია,
 შეუეენა ხოღვა და ჭრა, მიჭფანტ-მოჭფანტა, ღარია,
 ბევრთ თავი ქვას უხეღა, ტვინი სისხლს შინა კარია,
 მაშინაღ ბევრი დახოცა, ოღონღ იყარა ჟარია.

*) ახალციხის კათოლიკებმა რომ ლეკი ფაშად გახადეს, იმის ჯაფ-
 რით გოკია მოაოზრებინა ახალციხის უსუფ ფაშამ. ვ. მ.

სასულიერო ლექსები.

18

ღმერთო, შენი დაილოცოს სასწორი და სამართალი,
 გააჩინე ცა, ქვეყანა, ზედ გამართე მთა და ბარი,
 ცა უბოძოდ დააყენე; სულ არ მიეც გასაყარი,
 ზედ ვარსკვლავები გამართე, ბნელი ღამის მნათობარი,
 მზე და მთვარე ზედ დადიან, ღრუბლები აქვთ გასავლელი,
 სასუფეველიც იქ არის, მეტად ძნელად საშოგნელი,
 ანგელოზებს ზეცა მიეც, სახსენებელ, სავგონელი,
 აღამიანთ—დედამიწა, ცხვარი, ზროხა, საქონელი.
 გააჩინე ჯოჯოხეთი მიწის შუა, კაცთ მტანჯველი,
 უესსერულს კიბე არ უყავ, არ ძირი, არცა ნაშირი,
 რა გინდ ვეიროდეს საფერი, ვერ გაიგონებს ცოდვილი,
 თუ გინდ იუთს ძლიერ ბერი, თუნდა ახალი უმაწვილია.
 დასაბამისა მოგიუგე, თუ ქვეყანაზედ რაც არის,
 ქვეშ რომ დედამიწა არის, ზეით უუურამთ, ცა არის,
 აღამის ჩამომავალი ათას ნაირი სხვა არის,
 ჯოჯოხეთი და სამთხე ორივე ჩვენს ხელში არის.
 ცოდვა-მადლის გამზნულს ხელში სასწორი უჭირამს,
 აცა, მოკვდები ცოდვილო, შენ გნახამ, თუ ვინ გიტირამს!
 მღვდელს მისცემენ საწირავსა, არ გავა, ტყვილად გიწირამს,
 მადლის საქმეს შენ არ შერები, ცოდვაზედ თვალი გიჭირამს!

19

პირველ გამზნულმა ღმერთმან ადამ, ჰევა გააჩინა,
 მისცა ედემის სამოთხე, ღვინ-სიხარულით არჩინა.
 უუურეთ ზელწსა ეშმაკსა, თუ როგორ მალე აცდინა,
 აშუშავა გველის ენა, ევამ აღამსა აწყინა!
 რა წაუყენა წიგნები, ცოლი ქმარსა დაამტერა,
 შეაძულა გამზენ ღმერთსა, გაათუჭა, გაამტვერა,
 ანლა ის შენ მითხარ ძმაო, წიგნს ბოლღს რა მოაწერა,
 ეს რომ ცტოდნია, არ ამბობ, შე შენი აღარა მჭერა.

ხეთი ათას წელიწადსა სასუფეველი დაკეტა,
 გამრავლდა ურჯულაობა, ჯოჯოხეთი დასვედრა,
 არ გატუდენ წუალ-რდენით, არც ტეტხლით, უკელა კაცსა დასვედრა,
 ადამის ჩამომავალი ეშმაკებს უმაღ დაუკურა.
 წუეუღიშტ იუოს ეშმაკი, ღუთის ჰირისგან დაიწუეღა,
 ჩამომდგარია კაცთაზუდა, სულ არ უღლის მუცლის ჩხვერა;
 შურისგან თვადლები სცვივა, ზოგიერთს კი უს არ ჰსჯერა,
 რდისაც რომ თვალს დასუტყენ, მაშინ ხახვენ სწორედ უკელა!

20

ღმერთი ჩვენი გამხენია და ადამი მამა არის,
 იმისი მამალაობითა, ევაც ჩვენი ღუდა არის,
 უსმართლო სამართალი, ვაი რა დიდ ძნელი არის!
 ავი კაციც იმას მისდევს, საწუალ კაცთა შველელი არის.
 გამჩნელი მოწუალეა, მონანუღაა მხსნელი არის,
 დაუძახებს ცოდვილ კაცთა, ვინც დიდ ბრალთა მტენელი არის,
 ცოდვა-მადლსა აუწონვენ, დასძლევეს ცოდვა, ჩვენი არის,
 ხორცსა შეუკურენ კუბოსა, ძვეს საკაცეს, ცხენი არის.
 სულს აკლებენ ჯოჯოხეთში, სატანჯველი ძნელი არის,
 ხორცი დაღებუბა მიწაში, ჯერ არ იცის, თუ რა არის,
 ნელნელა ჯეჯლივით იხეთქს, თესლის ჰნეფასავით არის,
 მეორე მოსვლისა უკელა გაცოცხლდება, სწორედ არის.
 ტეტხლით მწვარი, წუალში მშთვარი, შუკრბუბა უკელა ნაწილი,
 მართალთ სასუფეველი აქვთ, სინარულ, ღხინი, სიცილი
 და ცოდვილთა ჯოჯოხეთი, სულ არ მოუვით თვალთ ძილი,
 სულით, ხორციით ჩააკლებენ, ვუძახებით საფუ არის.
 ჰბლეჯენ, ფრეწვენ ეშმაკები, მხეტ-ნადირი, გველი არის,
 ტეტხლი ჰწვათ, გუზის კეილება, ნავთი და გოგირდიც არის,
 ღმურმან დაგისხნათ უკელანი, გაკანებაც ძნელი არის,
 არც აქვთ იმედი, საშველი, სინათლე მწვე, ბნელი არის!
 ცოჯილი ჰწუხს და სტირისა, ცრემლი ჩამოსდის თვალზუდა,
 ნეტამც არ გაფრენვილივაც, არ მკვლო ქვეუანაზუდა,

სულ შელოცა ენით მიწა, ძაძა ჩამეტვა ტანზედა,
რომ ამ დღეს ავტილებოდი, არ დამწყარვიუვ ძალზედა!

უცნაური პატარძალი.

21

მურჯახეთიდან წამოველ მე ჰამტა ქალით,
უკან მარები მომასხდენ, დაიცა ქალით,
სოფლის ბოლოს რომ მოკული, ახარდი მალით,
სახლში თავს გარდამიუყანეს, გავადე თვალით,
ათხად მოგვეტე ნახადი, ძირ დავჯეგ სძლით,
ერბო-ვეერცხე გამიკეთეს, მოასხეს თაფლით,
დადეს ამოვეთურე, ლუკმას ვსდე ხელით,
მეორე დღეს ვინცა მნახეს, კარზედა გავჭეკო,
კერას ჩამოუვარე, ჯამი გავსტეხეო,
თაროზედ გოჭობი დამხვდა, თაფლი გავლოკეო,
დედამთილი წაჯატეი, მული გავჯობეო,
მამამთილს წვერი ვაგლიჯე, თაფზედ ვაყარეო,
მამასხლისს ვაგინე, ჰირი გავადეო,
გზირს გავუწვერ, შევეუტიე, კარზედ გავაგდეო,
მღვდელ-დიაკონს არ ვაწვინე და კარზედ გავუეო,
სამის დღის პატარძალმან ვაჟი ვშობე მეო*).

ქმრის მაწუევარი ქალი.

22

ქალი წავიდა წულზედა, თან გავაყოლე თვალით,
ავესო გოკა, გუტალი, შიდ გაუყარა თმანიო,
თრად მოკეტა ნაწნავი, ერთიან ერთი მხარიო,
წამოვიდა წარბ შერჭმითა, აემღვრა ორივე თვალიო.
მოადს და მოტუტუნებდა: „დმერთო მიმიკალ ქმარიო,
დაუდევარი, ცუდლუტი, ყოფლითურში უხმარიო,
არ გამიკეთა საკადი, დამაწუვეტინა თმანიო,
მტერ-მოუყრებში გამომაკლო, ცხვირსა მდირს ცხარი ძმარიო“.

*) შეადარე ზემოთ დასტამბულს ქართლის ვარიანტის № 378

ქმრის მოძულე ქალი.

23

ზეითკან გადმომდგარიო აყალ ვუყუნ თეთრი ქალიო,
 ხელს მიქნეულა, აქ ამოდი, შინ არა შეყვსო ქმარიო,
 ციხის სანგრეულად წაყიდა, თავსამც სწოლია კარიო *),
 მისკან გულ კლულს მიშეულე რამ, მიჩხიე გზა და მსარიო.
 მახარობელი მოყიდა, ქალო, მოგიკვდა ქმარიო,
 სამახარობლად აჩუქა სამოცდა სამი ცხვარიო,
 იმასაც არ დაჯჳკრა, გაუგდო ნიშა ხარიო,
 შეკრმე მე მითხრა, ვინატრი, შენ დაგრჩეს ჩემი თავიო.

უვარგისი ქმარი.

24

რა ვქმნა, რომ არა უტიროდუ ხიზბაურელი ქალიო,
 ზირდაზირ ჩამომჯდომის სიკვდილის თერი ქმარიო,
 თავი აქვს მეტად მუტეკა, ზირხედ არა აქვს წყალიო,
 მოძულა უყვლას თავი, არ იცის შთა და ბარიო.

შ ე ყ ვ ა რ ე ბ უ ლ ნ ი .

25

ერთი გოგო ვნახე წახნის წყაროსა,
 ზირი მზეს მიუგავს, ტანი საროსა,
 გამჩენს ვებსეწები შემეყვაროსა,
 კარგ ტოლ-ამხანაგად შემეყვაროსა.
 გამიგონეთ, რომ რამ დამეგვაროსა,
 ღუდა ჩემს უთხარით, ის ამგვაროსა,

*) აწყვერელმან ქალიმანჯ აფენდჳან ჯერ იწყო ციხეთა და ეკლე-
 სიების მტერევა და ნგრევა, მერმე მგზავრთა და ბეზირგენების ცარცვა და
 კვლა, ქრისტიანების თავ-დასხმა აქა-იქ. აუმჩიოდნენ ახალციხის მაჰმადი-
 ანები, 1675 წ. გააშავეს ხვანთქართან იქამდის, რომ მის საფლავის ქვებს
 ზედ წარწერაჲ არ აღირსეს, ჰღლია აწყვერს. ვ. მ.

მამაჩემს უთხარი, შინ მამგვაროსა,
რთველზედ ჯვარ დავიწერ, გამახაროსა.

26

მთაფარაგნელი ქაბუკი ახანას*) ქალს ჰყვარობდა,
შუაში ერთი ზღვა ჰქონდა, იმაში გასვლას ზარობდა,
ზღვის გაღმა ერთი სანთელი გამოღმა კელაპტარობდა,
ერთი კუდური ბებური სანთლის გაქრობას ჩქარობდა.
მანამ ქაბუკი შეტურდა, თევზივით ქამანდარობდა,
დაჰკარგა ფონი, შესჭირდა, ახვას იცემდა, მწარაობდა,
ქაბუკი ზღვამან დაარჩო, ზედ ორბი იჯდა, ხარობდა,
ქალმან ის ბებური იგლოვა, ბებერს სწეველიდა, ცხარობდა! **)

მ ო ნ ა დ ი რ ე .

27

ბიჭი ვარ გოგიტაული, თოფი მაგდია მხრანნი,
აწვეერში დავიარები, რეგორც ირემი რქიანი,
ხადირს ვწვიტამ, მუსრს ვადენ, არ კარდმირჩება ფხიანი,
ვეფხვი, ფოცხვერი, მკელ-კაცა, ზირ გაბლეშეილი, დიანი.
ერთ დღეს დათვს თოფი ვესროლე, დაიწყო დიდი ღრიალი,
მომვარდა, ტოტი შემომკრა, ქოჩორზედ შევქვენ ტრიალი,
ზედ შემჯდა, ბეჭი მომტეხა, დამიწყო ტანმან ყრიალი,
სატევარს ხელი გავიკარ, ღლიას გჰკარ, შექმნა წიალი.
იმან მე ჩემი დამმართა, არ ვებრალევი ბევრსო,
დათვსაც ვაი დაუარა, გარდაკვდა იმავე დღესო,
ქალებსა განხრებოდათ, დათვი მოგვიკლა ტუისო,
ადარც მოგვიჭამს ყოლოსა, არც მოცხარს, არცა თხილსო.

*) ფოკის ტბის ნაპირს უნდა იყოს ნასოფლარი ასპანა. ვ. მ.

**) შეადარე ქართლის ვარიანტები № 644 და 1110.

მეცხვარეს ვირი.

28

ინდუსელი ფეხოშვილი მეცხვარე არის ძველას,
თავის თიბა კარგად იცის, გარედ გაუღუა ცელა,
ნამეცხვარი რომ გამთაცსო, პური ჩააწყო ცხელა,
ხარაზატასში წაფიდა, სიზმარი ნახა ძნელა.
გოლუგი წინ გაიმძღვანა, დუმანა ნისლის ფერიო,
ქაღიანზედ რომ ავიდა, ჭელი ჩაყარა სქელიო,
ვირი ნათიბში დაბა, არ მოუწაროს მეკელიო,
ვირს ბუშები დაეხვივნენ ბრათო, სისხლის ფერიო,
იქვე გადაბრუნეს, მშრადად მოსტუეს წელიო,
დანა რომ ვუღარ მოასწრო, ხანჯლით გამოსჭრა უელიო,
უასობა იმით უხდება, უამა მოუკრამ ტელიო,
ტყავი გაასრო, მეღებს უურბნად მიაერთვა ისე მთელიო

გამიჯნურებულნი ვაჟ-ქალი *).

29

ასპინძის მეზობლის ქაღას სპიჯნურედ მოგვიადე,
დამიბრუნდა, ასე მითხრა:—ვაჟო, რას გადაგიადე?
წადი მთაზედ, თივა ჰთიბე, საქმე-ყოფას მოგიადე,
ჩემი თავი თუ არ დატრეხეს, უკეთეს სხვას მოგიადე **).

—მთას ვიუჟ, ცივი წყალი ვსვი, ბარად ჩამოგულ მაჭარი,
გავსრულდი და გაგაუგატდი, არაფისზედ ვარ ნაჩარი,
აწ რაზედ ვარ დასაწუნი, სპირთალი შენ გასჭარი,
ქაღო, რატომ არა იცი, რომ მე ვარ შენი ვაჭარი?!

*) ძლიერ კარგი იქმნებოდა, რომ ასპინძის ქალ-ვაჟის პოეზია მართლად დარჩენილიყო და არ დაეწყებოდა ჩვენს ერობას. როგორც სჩანს, თავითგანვე კარგად მიღებული ყოფილა ჩვენ წინაპართაგან. რომ ნაწყვეტ-ნაწყვეტნი მუხლნი ზოგი სრული და უსრულიონი, აკვრა-ჩაკვრით, აქა-იქ დარჩენილან მთელ საქართველოში სახალხო სამღერელად. ვ. მ.

***) ვაჟი ლამიხვეული ყოფილა, სჩანს მჭედლობა მსცოდნია. ვ. მ.

— ცული ცაგეღა მხარზედა, შემა ვერ დავაბობინე,
 ზირი მარადე, საქმეზედ ხელი ვერ მიტყუოფინე,
 გულში იბღერი, ზირად ჰქდუმ, სამდურაჳი მათხრობინე,
 თუ ჩემი თავი გინდოდა, რატომ არ შემატყუობინე?

— ჩიტ-გერიტიფით დაფრინემდი, მე შროშანი მეკონევი,
 სრულის გულის, სრულის ჳკუის, სიკეთების მექონევი,
 სადაც რომ დაგინახემდი, სულ საჩემოდ მეკონევი,
 სიზმრებშიცა თვალში შეეგხარ, გულ-მკერდზედა მეკონები.

— მიფსურობას არ ეუთფა სმა-ჳმა, ნებეურება,
 ქესას თეთრი, გულს ძალ-ღონე, ზირად ტან-შეენიერება,
 ცარჳვა, გამოცდა, სიმარჳვე არს კაცის ბედნიერება,
 უიმისოდ ვერფინ ირგებს, უველცან ჳქრება ძლიერება!

— მთას თიფა მომითიბია, წამინდა უდარობითა,
 ჩემს საქმეს მე არაოდეს არ ვახდენ უთაფრობითა,
 სხვა საქმე რომ არ მაქვს, შენ გმზერ სიწუნართით, მუედრობითა,
 წელი და ზურგი გარდამწედა მე შენის მუდარობითა!

— ვაჳო დიდგული უოფილხარ, მოთმინება არ გქონია,
 ტან-სახით არა გიჭირს რა, ჳსჯობს მოიერიფო გონია,
 რიგინს საქმეზედ დადგე, განიმტკიცო ძალ-ღონია,
 რომ გქძლოს რიგზედ ცხოფრება, გქძინდეს დიდ წყელებზედ ფონია.

— ქალო მინდა გეშაირო, მკრამ გულში დარდი მაქსო,
 ვოქვა ბეერი და გათქმეფინო, გლახ თუ თქვა: „მომშორდი ნახსო!“
 თავს ვერ გახედიე; წააკო, ვედარ გაუძლო ჩემს ბაქსო,
 გაიტქე, სადღაც წახვიდე, გასაფლელი ხიდი გაქვსო!

— ჳრე ძილო, მერმე სიზმარო, მიძაბუნე თურმე აგრე,
 შენ თუ ფაჳი ხარ, მეც ქალი, გული რითა გაიმაგრე?
 რომ ეგრეთი სიტყვა მკადრე, წუალს მიმეცი და გამაქრე,
 კაცთ სამიფსურო ქალი არს, უნდა იცოდე შენ მაგრე!

— ბადჩაშიგან გარდვიზედე, გარდამიწია იამან,
 უაქრო აუფაგებულა, ვარდი გაშლილა, მიამა,

გული დამიტკობ წაღკოტმან, ყვაგილთ ფოფინმან ღიამა,
შენედვით რომ შენ გამგზავსე, სული, გული დამიამა!

— კარგი ვაჟკაცი ეოფილხარ, შებლზედ გწერია ჭვარია,
მაგრამ სცდები ჩემს თსოფნაზედ, არა გაქვს სახლი, კარია,
არც მამულ-დედულ, მინდორი, არც ტყე-ღრე, მთა და ბარია,
რომ როგორმე დამარჩინო, არ გაგხდე საციტხარია.

— ყაყჩოსა სიწითლითა ესა დაუმშენებია,
წამწამსა და წამწამს შუა ბაღი აკიშენებია,
შიდ ჩავითესავს სურვილი, კანი მოგიუენებია,
შენ მოგიკლავს ჩემი გული, სხვისა ადგიშენებია!

— ძალად ბედს ვერვინ იშოვნის, არცა რა ვარცა ხელობა,
დასკურდეს თაგის ბედს, იღბალს, უნდა რომ ჰქონდეს მსჯელობა,
ჰჯობს, ვაჟო, საქმე გააწო, ისწავლო წიგნი, ხელობა,
მეტნიერება, შეკნება, ყოვლისთვის სიმხნე, ჰქელობა.

— დაეივლი მთელსა ქვეუებსა, საბურძნეთს, მისირს, აღამსა,
ვისწავლი წერგა-კითხვასა, ხელობას და კარგ კალამსა,
უსტართ მოგწერ მოკითხვას, ნახვის ნატურას და სალამსა,
გერ ვიშოფნი შენისთანას. მე ჩემის გულის წამალსა.

— ვაჟიკაცო, მე რა გაქო, თეთრი დევის ძალა გაქვსო,
იარაღი მოგინდობა, თოფი მოტედილი გაქვსო,
შებლზედ კუჩუვი ქოჩორი, თვალი შავარდნისა გაქვსო,
წადგები და წამოდგები. ტანადობა კარგი გაქვსო.

— ქალო შენი მე ეტ მიუვარს, ადგი-გოგდი, სიარული,
ტანის ჩაცმა, თავდაბურვა, თეთრი ზირი მხიარული,
ესა-ზირი სუფთა, ბრძნული, თაფლივითა დაშქრული,
მსმენელთა სულს-გულს წაუღებ, გულს გაიშლის დაჩკრული!

— ვაჟკაცო, გულად ნავარდო, ქოჩორი შენი მიუვარსო,
რომ დაგინახა მეტკებობი, გული მეშელება, მიხარსო,
თვალის სინათლედ მინდები, სურვილს მიმატებს მიხარსო,
გულითგან არ გამომდინხარ, მოთხოფნილებას მიკმარსო.

—გურ რა ხილი შევადარე აღუკავებულს ატაშსა,
ვერვინ გედრება სიტურფით, შევნივრად არხვევ მაგ ტანსა,
სინანხართ, სინაზითა თვალ-მარგალიტი გხატაშსა,
შესანიშნი ხარ იმითიც; გაქებენ ჭირ-ლხინთ ამტანსა!

—ვაჯიკაცი ხარ მხნე, მარდი, ლაშქარს ქორუვად გავარდი,
აღრეტ იუავი, რომ კიდევეც თავს შეხვეულ, ბოლოს გავარდი,
ახლაც კერეთ გიჯობს, თავი ისხელთ გუელ-ნაყარდი.
კურავინ გიადგება შენ წინ, ვერც დიდი, მხნე, ვერც ჯომარდი.

—ღლე-ღამ შენი სურვილი მკლავს, სანახელად გამხდენია,
მოულოდნელი სიზმრები საკვირველად ამხდენია,
მუღამ უარზედ მიღგიხარ, ვტირი, ცრემლი დამდენია,
თუ არ მწყალობ, მიჯობს მოგვედე, ცთხოვეთ რამდენ რამდენია!

—სიზმარი არ გამოდგება, სინათლე ჰქვობია ბნელსა,
შენთვის კარგებს ფიქრობ და მე თავზედ მასვეუც საქმეს ძნელსა,
აგრე კაციც სიადგილით სულ ვერ მოქნის ტუეში წნელსა,
შენ კი გინდა რაც სოქვა სწრაფად ჰქმნა; არც ჰკვირდები უანის მსაწიელსა.

—ეგელა ხილხარი აუჟავდა, შენ რაღას იზამ უზანო?
ჩემს თავსა შენ განაცვალე; შენ იცი რასაც მიზამო,
ჭკუა-ცნობით მდიდარი ხარ, წეს-რიგების მომიზანო,
როგორმე მბეუდნიერე, სულის მდგმულთ, გულამისანო!

—ჭკუა არ მიჭრის ძნელია, დედ-მამა მუავს უკარია,
რძლები ჩამოვიდებულნი და ძმებს სულ არ უხარია,
არვინ მიბრალს, ხელს არ მიწუობს, ვარ მე ასე უხმარია
და რა სული მიგდის ჩემზედ, არვინ მუავს ზურგი, მხარია!

II

—მინდორს შინა თეთრი ქვაო, ავსწიე და არ ამუვაო,
ნაღვლისაგან აღარა ვარ, რაც მინდოდა არა ვჭკუაო,
ვაჟო, შენი სიუფარული სადაც წაგედ; თან წამუვაო,
გული არვისზედ გამითბა, ველარსად ვედარ დავჭკუაო!

— შავარდენი კადმოფრინდა აბრეშიმის ბუდიოჯანს,
 გოგომ ვაღა შემომტყორცნა, ამოდო უბითაჯანს,
 ეს ჩემ მაგიერ შენ გქონდეს, არ გადმიგლო გულითგანს,
 მიუვარხარ, მაგრამ ვერ ვბუღამ, ხელს ვერ ვიღებ სულითგანს.

— შავარდნის თვალო ღამაზო, შენ ჩემთვის გიტირნია,
 შენ ჩემთვის რა გატირებდა, გადნებდნეს რა ჭირნია?
 უთვლითურსა საშვადი აქვს, ამ წუთს ვართ უველა შწარნია,
 როგორც მოფიფართ, მიუფიფართ დიდი, ჰატარა, მტირნია!

— შემოგხედე ბუთარსა ჰირსა, წარბნი წვრილად შეგვეარსა,
 ათიფ თითნი ბრალისანი წინ კალთაზუდ დაგვეარსა,
 ცხრა ნაწანუნი გიშის თმანი მხარ-ბუქსუდა გარვეყარსა,
 აქრის თასით ღვანოს სვემიდი, შიდ შაქარნი ჩაგვეარსა!

— ვაჟო, ეტ რა ღამაზი ხარ, დაურჩი დედა შესსო,
 სქემე რომ არა გქონდეს რა, ჩამოსვილოდე ჩვენსო,
 სადილს განვედრებ ზურ-ღვინით, მეც მოგიფუდევი გვერდსო,
 დავუქვ და დავაღვივებ, დმერთს შეჭყერი ორსავ ხელსო!

— აქეთგანა მე შენამდის, ვარდი მახია ენამდის,
 გუელს მიშლის, სურნელით მატკობის, აფიფარ მადლა ზუნამდის,
 თუ გი რომ შემომითვალე, ფრენით მოგიკად შენამდის,
 შენს შეტი მე ამ ქვეყანას თვალთ არათური შემომდის.

— შენი დაბრა დავაზირე, მაგრამ სახლში არ მიუვქეს,
 არ მადირსეს შენი ნახვა, მომდგენენ, შუა განიუვქეს,
 ადარა მათქმევიენეს რა, უველამ ჰირი დამიუვქეს,
 რადა მექნა, დავუქვ ჩუმად, სამღურავი დამიწიქეს.

— ბაღასი გარდმოფინედე, ტურთად გნახე შწოლიარე,
 ჰირი ვარდებო გარდაგმლოდა, გეწოთ კახნი მწოთბიარე,
 თავსა გედგა თეთრი ვაშლი, ფერხსა მსხალი მსხმოვარე,
 ერთი კიდევ დამენახე, ნუ გამიშვი მგლოფიარე!

— ამ ბაღას წითელი ვაშლნი, გარშემო შავი ქლიავი,
 წაღვოტს სურნელნი საამო, ქონდარი, შაშხრა, კვლიავი,

შენგნით მოკლულსა ამ ჩემ გულს, წარმოდგე, მეცეს ნიაჯა,
გამიგრილდეს სულა, გული, ტუბილია დილის ნიაჯა.

—წითელ ვაშლს შენ გესვრი, თუარო შენ ჩამოვარდება,
მწითის წილ კუნე ხელთ მრწყა, ორ წყალსა შუა ვარდები,
თავი ვერ გამიტანია, წყლის ღელავა-სუირობეს ვბარდება,
ძვირად ჰყოფი სიტურავეს, გულში ჩამიგლე დარდები!

—ხელმანდილსა გარმოგიგდებ, ბოლო ჭრულსა, მოქარგულსა,
ათას ფერად აქვავებულს, დახატულს და დასახულს,
შიდ ჩავახვევ ჩემს სულ-გულსა, შენგნით დამწვარ-დადაგულსა,
ნუ დამივიწყებ მე ასრე ერთიანად დაქარგულსა!

—სიცოცხლის სახსრად მივიჩნევ მე ხელმანდილს შენეულსა,
არ გავცვლი მთელს ქვეყანაზედ მე სიხარულს ჩემეულსა,
დღეს რაც რომ ვისიამოვნე, ვრაცხ ჩემ თავს აშენებულსა,
არ ვსტოვ არსად მე ჩემს გზა-კვალს, ერთხელევე აჩემებულსა!

—ორკეც დამაუღიანა მე შენმან დიდ სიყვარულმან,
გულში ვედარ დავიტე, ამიტანა სიხარულმან,
ჭირ-ჭმუნვას აღარაფრად ვთვლი, წამიტყვილია ძილ-რულმან,
ვტკებები საამურ სიზმრებით, მომისგენა სულმან, გულმან.

—ბუღბუღი ვარდსა შემოჰჰჰდა, ენით ამბობს გალობასა,
მფრინველნი სულ მას შესტრფიან, არ იჩენენ მკრთალობასა,
მოირთე და მოიკმაზე, ნუ მოიშლი ქალობასა,
მანუგეშე, შენგან ველი მე მუდამ ღვთის წყალობასა.

—სევდიან გულის გამშლელო, წამლის დამდებო წელულზედა,
შენი ქება გავიგონე, ვარდი მეძალა გულზედა,
ვერ გამოგიღებ გულითგან, შეგჭჭირდე: ვიყო სულზედა,
ცოცხალიც შენი ვარ, მკვლარიც, მტკიცე ვარ მე ჩემს რჯულზედა.

—წითელ ვაშლს ჰჭობსარ, თეთრსაცა, მათის ფერ-სურნელებითა,
ვერ გიდრის ვერც ერთი ხილი გემოთი, მხურვალეებითა,
ვერც გიდრის ვერცინ ექიმი უოველის მკურნალებითა,
ჰჭობსარ მთელ საწითო საგნებს მათ მათის ჭუნალებითა.

— წითელ ვაშლსა და თეთრ ვაშლსაც ორსავე შენ მოგაკრებინებ,
სიგვიდლის დღესაც დაგიბრძი, გულ ხელს შენ დაგაკრებინებ,
საფლავ მითხრი, ჩამდვამ საფლავს, ზედ მიწას დაგაკრეგინებ,
ქვას დამადებ დაწერილსა, ზედ ბეგრთ ცრემლით დააფრეგინებ.

— გუშინ და გუშინის წინად დედა რას გეჭადებოდა?
გატყუებდებოდი თუ იმდროინდელი ძალზედ, სულ არას გეხატებოდა,
გიწერებოდა და გლანძღავდა, განა შენ გეკადრებოდა?!
რა იყო რა იმისთანა, რომ ავრე გეკუთრებოდა?!

— ოქროსა დიდი დავუკარგე, მიღირდა, შესატრებოდა,
თვალ-მარგალიტ მოჭედილი მიბრწყინდა, შენათუბოდა,
ფაფრისგან ვეღარ მითმენდა, მცემდა და შემართებოდა,
ბრალი მაქვს, ადგილი ჰქონდა, მისთვის არ შემადლებოდა.

— ეგელა სოფელს ხალია დგას, ასწინძის ბოლოს ამბარი,
არვის გაუსწორებია ეს ამოღებს მთა-ბარი,
ტუე, ღრე, ხევი, დეღე, ღუღე, კლდე, ქვანძი თავ-შესაფარი,
ნეტარ ვინ შემატუობინა, ქალ, შენი გულის ხაბარი?

— წახვიდოდე, მოხვიდოდე, განა წლისა სავალია!
ეგელა კაცსა თავის საქმე ბუნებიადა ავლია,
ადმართ-დადმართი ბეგრი გვაქვს, ასაკალ-დასავალია,
შენ მიხლელი სიერმე ფუტო, თვარემ ვაჟი მრავალია!

— დღემდის კარგ თვალთ მხედემდი, აწ კი დამიწეე წუნება,
გერ გაგიგე მე სრულიად ბეჭითად შენი ბუნება,
ნეტარ ვიცოდე, რამ გიყო, ვინ შეგიშალა გულ-ნება?
რომ დავრწმუნდე ჩემს სვე-ბედზედ, ბეჭითად ვცნა ურგუნება.

— იმ დღეს ვაჟმან, დედა ბოზმან, ჩემი ერდო კარდიანსა,
ტანზედ ეტვა თეთრი ჩონა, ქუდი მოკვარდიანსა,
უცხოდ გამოწეობილიყო, გული დამიღარდიანსა,
ნეტამც თვალთ არ მენახა, ცხარის ცრემლით მატარიანსა.

— გავალ ხეს, გავჭკრამ ხელსა ქერქეჭინას ჰატარასა,
არ დავზოგამ ზაფხულის სოფლის, არც ზამთრის, არც მარტისსა,

არ მივხედამ ტუის ხე-ტუესა, არც არა ხეს ბარტისასა,
არც ვიკადრებ შეხვევნას მე შენისთანა ზრატისას!

— ავად ხეს, გავკრამ ხელსა ქერქეჭინა ფიჭვისასა,
არ მივხედამ ნარ-გელეების კბენა-სობას ხვიწისასა,
მე ჩემსას ვიქ, თავს გავიტან, შედეგს ჩემის ნიჭისასა,
არ ვიკადრებ მე შერთავას შენისთანა ბიჭისასა!

III

— თხის ტყავი მოიხმარება ჭვაცხრილად და ცხაუდა,
გაწმედა ზური, სივინდი, დადგება სუფთა ხვავადა,
ვწუხვარ, რომ შეუფერებლად მოგეპურ მეტად ავად,
ჩემგან შენ სიტყვა გეწინა, მე დაგრძი უკაცრავად.

— ხელ-ტარმან ხელი დამგალა, იმ შუა გასატყელმან,
სიტყვა გადრე და გაწინე მე ენა მოსატყელმან,
დაუფიქრებლად, გულმოსულით გაანსლეუბულ, განასლემან,
შემაწუხა ამ შეცდომამ და არა თუ მართლა ხელმან.

— ნეტარ თუ მე მამკლა ვინმემ, ასო-ასოდ ამკლა ვინმემ,
არ შემობრალა არაფრით და ტანჯვითა ჩამკლა ვინმემ,
ჩემი მძორი ფავ-ეორანსა, სისხლი ირემს ასვა ვინმემ,
ამას კვლავ მოფინელებდი, ნეტარ შენთან დამსვა ვინმემ!

— ვაჟო, არათვის, ბართათვის, თოვლი მასულა, ბარსა წვიმს,
რაც რომ მოგშორდი მე შენგან არ შემინედავს სხვისთვის სხვიმს,
სისხლისა ცრემლი მდენია და შემირთვია ზღვისთვის, მრცხენის,
სულ პირზედ ვერ შემინედავს მე შენთვის, ისე მეტად შწინს!

— ნეტარ თუ, წყალო, შენ მესვი, ღვინოვ ადგილზედ დამესხი
მკვდრების შესანდობელად, ქართველ; იმერი თუ მესხი,
რა ვჭქმნა ბაღ-ვენახ-ხილხარო, რაც რომ გინდ ბევრი მომესხი,
ცუცხლო, შენ რაღას კერხოდი, მძინარეს თავზედ დამესხი!

— შენ ვაჟო, გადმა უბნელო, თეთრად გათლილო ქასრითა,
გაუფრთხილდი, არა თქვა რა, პირითგან სიტყვის დაძვრითა,

ჩემს მოცემას ამბობენ, არვინ გაგტყვის ახრითა,
შენი შენ იცოდლე, სხვათ არ, სახლი არ იწვა ხანძრითა.

— ფიცი მწამს, ბოლო მაგვირეებს, არ ვიცი თუ ეტ რას ჭკავსო,
მე მამინებ ტებიღის სიტყვით და არ ჭყურობ დათქმულ ზავსო,
ჩემთან ჭვიდი სიტურფეს და სასურველი კი სხვა გეაფსო,
გულში რაც გაქვთ ზირათა ჭთქვით, აფიდედე ქვეყნის დაუღავსო!

მიჯნური სიტყვით კი არა, საქმისაგან გამომხდება,
მათი უგელა სულა, ნაბიჯი, თვითოულად დამოწმდება,
უბრადო ტრეთალობისგან არაფერი გამოდნება,
ასრე მოსდიან შრავალთა, ტუვიდელებიან რამოდნება.

— ქალმან თქვა, ახალ ვაჟკაცთა სიცილით შეუუყვარდები,
შორითგან დავსწვამ, დავსრავამ, სელში არ ჩაუყვარდები,
ვალხენ და ვამხიარულებ, მოწყენილთ გავუსარდები,
მოგსწმენდ გულითგან კაეშანს, კანეჭარეებათ დარდები!

მე შენთვის ზუბუნსა ვკერამ, ახლო-ახლო ღინდაგად,
ეჭვი ნუ გაქვს, გამოილე გულითგანა ზიან-დადად,
გაისწორე გული ჩემზედ, ნუ მახვეწებ ნიადაგად,
თუ არ ვართ ჩენი სიტყვისა, სასულეები გვეჭვიან რადად?

— შენ, ქალო, ასრე თეთრი ხარ, როგორც საუდანში კირია,
თვალ-წარბნი გარდაგხატნია, სარკეს მიგიგავს ზირია,
უფლიფერი თუმეობილი ხარ, ქება-დიდება გჭირია,
ნეტარი შენსა ჰატონსა, შენთან მოუვა ძილია!

— ვაჟო, მაგას მართალს ამბობ, ჩამიგდე გულს სიყვარული:
როდის იქნება გვედირსოს ერთად უოფნა, სიხარული?
მისთვის თავი გაგიწირამს, არ გწყინს რა, არც სიარული,
რომ განხამ ხოლმე, გულს მიტკობს შენი სასე მხიარული.

— შენსა ერდოსა თეთრი ქვა შიდ ღომის ჩამოდნობასა,
არ დავსდეგ მე არაფერსა, ამ ქვეყნის ჩამოდნობასა,
შენზედ მაქვს გული, გლან თუ შენ ცდილობდე სხვის მოდნობასა,
ათასიც გაუდექს მიჯნური, ვერ გიწამს ჩემოდნობასა!

—ბროლის მინდორს გავიხედე, თუ ლამაზი მოჩანს სადმე,
დავინახე, მოდიოდა სანაჯარდოდ მინდორს სადმე,
დავმწიე, შემოუჭებ ცხენის გავას, ბორღას სადმე,
დამეინდურა, აქამდისინ რატომ არ ჩამატე რადმე?

—წყალ კაღმა იხვის დედალი გამოდმა გამოსტანტრობდა,
თქროსა კვერცხი დაედა, შუა ბაზარში ვაჭრობდა,
ერთი დუქანი აქლო, მეორეს ახლა ვაჭრობდა,
სულ ვერ მორიგებუღიუფენ, რაღაცაზედაც ჯანჯლობდა.

—ჯავახეთი გამოჩნდება ამირანის გორითგანა,
არ ისწორებ გულს ჩემზედა, გამდგომინარ შორითგანა,
არ უგვირდები ბუღს, იღბალს, რა გამოვა ქვითგანა,
სიამოვნე ჭისჯობს ცილობას, ვერას ვირგებთ ბრძოლითგანა.

—ქალო, მე შენსა სურვილსა შემომითვალე, რა ვუყო?
მაცრა მოგვოჭო საბლითა, ზურგს ავიკიდო, რა ვუყო?
დავემხო დედამიწასა, ქვეშ ჯინტველს, ზეცას ხმა ვუყო,
მიანც ადარ შემობრალე, თავს უარესი სხვა ვუყო!

—ღვინო, ღვინის გამოგიგზავნი, ვარდო, გამწილო იაო,
მიუფარს შენი ჰირადობა, გამწილი გული, დიაო,
ვერეონ გდრის ზრდილობაზედა, მისთვის გაფასებ დიაო,
ნეტარ ვინ შემატეობინა, გულში რა ჩავიდვიაო?

—ავფერინდები, შენთან მოვალ, შავარდენი შევიქნები,
შენ ბატონი მწყალბედი, მე შენი ემა შევიქნები,
გულს მოგიტებ; ხელს მოგიწუბ, ბამბის ფთილად დავიქნები,
შენს ურიგოს გავიგონებ, ლუკმა-ლუკმა ავიქნები.

—ქალო, ვარდნი დავიკრებია, უმზეოდ გავიფენია,
მარწვი, ყოლო, მოცხარისათვის წასულხარ, გავიბრებია,
აკრიფე, თვარემ დანამავს, ცასა ღრუბლები ხვევია,
არსად წავივა კვლავ ტეე-ღრე, სასე არს დედე-ხვევია.

— მარგალიტისა კოკასა წყალს ჩავაუენებ ცოტასა,
დავლეგ და დავალეუენებ, ზედ შემოგაყრი ცოდვასა,

რაც იყო გააშკარავდა ჩვენს ქება, შესხმა, ხოტბას,
ჭირი ჩვენ, ღვინი სხვას ერგოთ, ვუჩივი გულის კოდვას!

— წყალ გაღმა მიღმა შენ მიხვალ, გამოღმა ბინდი დამეცა,
არცა შენ გაქვს და არცა მე, რომ გულზედ დანა დამეცა,
ჩემი ჭირ-ჭმუნვა, სურვილი, რომ მუდამ შენთვის მომეცა,
არ მაუენეს ჩემს ნებაზედ, რაც შენთვის სიტყვა მომეცა.

— წყალ გაღმა ერუსაღეში, გამოღმა, მისმან სმენამან,
არ აგვისრულდა სწადი, სულ არ გვადირსა ზენამან,
არ ვიხნევ წულულად, არც გამხნევ, ჰწევითოს სეპიღდმან ჩვენამან,
ისე დატფარამ კალთის ქვეშ, არ გატქვას ჩემს ენამან.

— ვაჟო, როგორც ადრე გითხარ, რათ არ აიღე ხელის,
წადი, ახლა სხვა მოსძებნე, ტყვილად გდის ცრემლნი ცხელია,
დმერთმან ჰქმნას და აღმოგიჩინდეს უკეთესი მხნე, ქველია,
რომ ჭირნი ღვინად გიქცითოს, იუოს კარგი მოსკელა.

— არ უნდა გექმნა ეგ საქმე, არ შეგეძალა ზირია,
როგორ გაუძლო მე ნადეულს, ჭირზედა დამრთე ჭირია,
გაუბედურდი, დამხრაგე, მდის ცხარი ცრემლნი, ვტირია,
ვერფრით მომიხელებია, ვზივარ მწუნხრე, მწირია.

— შენ ვაჟო, ჩემში რა ჩახე სიტურფის მეტი ნავალი,
არას დროს არ მიზრახია მე შენთვის რამე ზავალი,
დღესაც რომ რამე შემეძლოს, არ გიზოგ, მქონდეს წამალი,
თუ არ რა ვქმნა, რით გიშველო, არსით მაქვს გზა გასავალი.

— მაგითი თავს მართლულობ, გულს მიკეთებ, მოძამო,
ჩემს წულულ სულს რაღა ეგ უნდა, ის კი არა თუ შეიცხამო,
მიხვლე შენს გულის ტანჯვას, სწორეს გეტყვის, თუ ჰკითხამო,
მართალი მოსმართლე არს, კმარა, ხუღარ მაფიცხამო!

— ეგ მე ჩემით არ მიქნია, ხომ იცით მუვანან მშობნია,
სასახელო გვარის შვილნი, მრავალზედა უმჯობნია,
არ მქონდა მე მოსგებება, იყენენ სულ ჩემი მჯობნია,
რომ ვერ გაუგელ, დავთანხმდი, ძალად მათი ნაყოფია!

—შენც ღამაზი, მეც ღამაზი, ორთაგუნს გვექონდა წონება,
ვინც მე და შენ განგვაშორა, ნუ ედირსოთ მათ ცხონება,
ნურც ბედნიერი სიცოცხლე, ნურცა სიმდიდრე, ქონება,
დაიწვიან და დაიხრკონ, სულ ჰსჯიდესა გულის ღონება.

—არ ველოდი მე შენს გაუტანს, არცა შენს მოშორებას,
არ ვიკადრებდა არას დროს სხვა და სხვის მოჰკრებასა,
მაგრამ დემერთმან არ ინება, მიმცა ტანჯულ ცხოვრებასა,
კადმაკვანა მტრად მშობიუნა, ვჰპარგამ მე სსათიასა.

IV

—ცას მოწმენდაჟსა წვიმა წვიმს, გესმოდეს თარო, ბედელო,
ქმარ-მაზღნი გვერდით მისხედან, შორ გამიარე მხედველო,
დრო-ჟამი უნდა იცოდე მონიარულე მსეტელო,
არ გაუვა უოგელთვის კაცს, ჩემო სულ-გულის მჭრეაულო!

—რაღა ვთქვა, აღარა მეთქმის, კადი ვარ, მსურავს ქედია,
გაჰჰვეგ მე შენს ზირ-ტკბილობას, გული გქმნაა მრუდია,
არც შენ იუაჟ, არც მშობლები, წინ გედვა გზანი ცრუდია,
დემერთმან ხელი მოგიმართოს, მოგცეს მისდაგვარ წუთია.

—რაც ჰთქვა აღარ გეშველება, გაგითავდა ქრიალია,
არ იქმნას, ჰტდე, გადიხეზი, გიხლება წინ ფრიალია,
შენს სარგოს ხელი მოჰკიდე, ვრცელ არს ქვეყნის ტრიალია,
სავსე ბევრ რიგი სიკეთით დუღს, გადმოდის ტრიალია!

—ვთქვით, აღარაფერი გეთქმის, წუალო აღთქვამ, აღარ გსვამო,
მაგრამ სწინდისს რაღას ეტუფი, რომ გულ-ხელ დაკრებილს მსვამო,
გულითგან არ გამომდისარ, დღე-ღამე უღუმიდად მწვამო,
და ვით მიგუნდო ქვეყნას, ან მე მისი რა ვიწამო?!

—შენ ვაჟო, ხომ კარგად იცი, მე ქალი ვიყავ თმოსანი,
ახლა მე ქმარი შევიერთე ლადა, მოლაშკრე, უმოსანი,
შვიდს შეჰკრავს შენისთანასა ტიტველა ჰერანჯოსანი,
ბაზარშიგან ჩატარებს, ვით თიკანს, ის მშვილდდოსანი.

—აქეთ გორას წიხლს ვგრამ და იქით გორას ძვრას უხამ,
 ადიდებულს დიდ მტკვარს და ვწაფები ელას ვუხამ,
 თვრამეტ ბათმანს რეინს და ვლექ და კევივითა ელას ვუხამ,
 მე ამ ძალის ჰატრონი, ქალო, მე შენ ქმარს რას ვუხამ?!

—ეველა კაცს თავისი მოსწონს, ესახლება თავია,
 ევლტის ჩავგრა-დამცირებას, კილვას, დაცინვას, ავია,
 სულ ეველასთან კარგი იუოს, ჰქონდეს მრავალჯან ზავია,
 ასე ცნოვრობს ქვეყანასუდ, ირჩევა თეთრი, შავია.

—ეველა საქმეს თავის გ'ხა აქვს, დასწეისთან დასსრული,
 გეთილი კარგად თავდება, გლასა კი არს დაბწრული,
 მრავალ ხვანჯით მარცხებასა და დადრული, დანატრული,
 ამის ვინც ვერ გამოცინობს, წაუნდება დასსრული.

—ეს ქვეყანა ტანჯვის არს, ავ-კარგი ჩვენი ვაღია,
 როგორც ღმერთსა გაუგია, მთუცა ჰქსჯა, თვალთა,
 სახელ სამეთფი, საბადელი, ჭინახული, გვაქვს ხალა,
 კაცი რასაც ჰეთეს, მას შომის, გადისდის, თუ აქვს ბრადია.

—მე აქეთვან ვერა გხედამ, მოშორებულ გუთხისაგან,
 კაცი შემოჯერებია შენის ამბის კითხვისაგან,
 მოსულებას არ მოველი შენის კარგის გულისაგან,
 მომიძულამ, კარგად შევადე, მე მჭირს ჩემის ბედისაგან.

—ვერ მოგიძულამ, სულ ვერ ვიქ, ვერ მოვიძლი ჩემ პირს, გულსა,
 გიგონამ, გაქებ, გადადებ ძვარფასს ჩემთავის დაკარგულსა,
 ჩემს მატებობ წარსულ სახარულს, მუთაფინარე სასოს რგულსა,
 თკალას სინათლეს, სიტაცსლეს, ათასფრად მკულს, გაქარგულსა.

—დაად, მეც მაგ'ხედ ვწუხვარ, მქედი მიფარამს წინარე,
 მე შენის სიტურფისაგან მიბნედილი ვარ მიძინარე,
 სურვილმან გერედ მიმწევიტა, წამოველ, ვეღარ ვიარე:
 ეს ჩემი თავი მოგიკვდეს, წერილი ვერ გიზიარე.

---ღრუბლიან დღეს დარბაზს შინაც კვამლი არ ადის, კერას ხჩის,
 ამ წუთისთფლას ავ-კარგი ბერისა ხხარის, ბეჭრსაც ჰქსჯის,

ნეტარ იტოდე, თუ რა და რა დიდი უბედურება გვჭირს,
უძლეურ არს კაცის ბუნება, ვერ ვმარალებს, ღვთის წინა ბრკის.

— დაწვერე წიგნად, მოგართვი, ვარდა, გაშლილთ იაღო,
სოსანმან, ნეგო-ნარგიზმან შეგამეო ფერად-ფერადო,
სად მოიცალა იმ დმერთმან შენის თვალ-წარბის წერადო,
ან სად იშოვნა მხატვარი, დაცხატა ათას ფერადო?!

ქალმან თქვა: „ბედი მომეცი, თუნდ გადამაგდე ზღვაშიო,
არც ზღვა დამლეხს, არც ჩამულანს ცა, არ გავირჩევი სხვაშიო,
მით ბედნიერი ვიქნები, არ ვვარდები კიდხვაშიო,
თუ არა და დავიდუპვი წუთის ბევრ გვარს რისხვაშიო“.

— უსიამოვნო ამბავი გავიგონე მე შენია,
შენს მოწონებულს საქმროსა ფათეჩაკები სჩენია,
არ გწულობს, არც თვალთა გიციდის, მეტად გამხდარხართ, გწუენიათ,
გულს ვარმად შემოგწოლიათ, გკლამსთ თურმე ნაღველ-სენია.

— შენი ცოდვა: სად გამიშვებს დაბორკილს ათას კეცადა,
რა კარგი იყო, მაშინვე თავისა დახსნა მეცადა,
არ გავჰელოდი მშობლებსა, არ მეწყო გრეხა-ბრეცადა,
აქცა გავმართლებოდი, არც შევრცხვებოდი ზეცადა!

— ზოგჯერმე ამოქრთლამს სსმოველისა ქარია,
დასწვამს, დახრკამს ჭინახულს, ესმობათ ბევრ კაცთ კარია,
ის რაც დიდ ზიანს მისცემს ქვეყანას, ვერ მისცემს აზარქარია,
ასე არის ჩვენი საქმეც, არას დროს გასახარია!

— ზირ-შავად დავრჩი მე შენთან, გავტეხე აღთქმა, ფიცია,
გიდალატე და გიმტეუნე, გაკოდე გული შტეცია,
აღარ მაქვს ზირი, გიტულები, ვირისხე ღვთისგან, ვიცია,
როგორ გეჩვენო, როგორ ვჩნდე, ეს მხრკამს, მდაკამს, ვიწვია!

— რა გითხრა, აღარ მაქვს სიტუვა, განუკეშებ მე ვეღარა,
ნაღველით გული შემომსივდა, თვალნი ცრემლით დამეღარა,
წელ-ზურგი მოწუვეტილი მაქვს, თავი საწულად დამეხარა,
რა კარგი იყო, რომ ჩვენ ორთავეს ერთად გვიხარა!

— ავად ვარ და მთლი მნახე, თან წამლები მომაყარე,
შენის ხელით წყალი მასვი, შიდ შაქარი ჩამიყარე,
სამარემდის თან წამომეყე, მუჭით მიწა მომაყარე,
შენი ქაჩრის მონაგლეჯნი დაწვარ გულზე დამაყარე!

— ამ სოფელმან ჩემი დღეები სიმწარით დამალეგინა,
არც მომკლა, არც მომარჩინა, არც წყალი დამალეგინა,
შეშურდა ჩემი სიკეთე, რაც წინად მავალეგინა,
სულ მთლად გარდამახდევინა და არ რა მტაცლებინა.

— ცისკრის დროს ამომავალსა მზეს ვეუბნები ამოდი,
ჩემო სიცოცხლის მნათობო, მასიამოხუნე, ამოდი,
გულ-ხელი შენვე მიკრიბე, აღთქმა მისრულე ამოდი,
ვერ გავძლედ შენის ტყვერითა, დასჯილა სულა, ამოდი!*)

ცხენის შემნახველი.

30

მენახირები ეკიროდნენ, მარტი შესვლდ გაიყო,
მამულა ეუბნებოდა: „რა დაგემართა, რა იყო“?
ძამიას ქვასთან ავიდნენ, იმის იქითგან ტბა იყო,
ნაბარის ცხენის სიკვდილი, იქ მისუელიყო, მზა იყო.
ცხენი ჩაეფლა ნამშია, მკვებელი იცემს თავშია,
მენახირებს ეუბნება, მეხი დაგეტესთ თავშია!
მე უნდა ჭახი მომეტა, თქვენ ჩაკეურათ ჯვალშია,
თხუთმეტ ეურუშის დამპირდა მე იმის შესახახშია.
ცხენი კარგა შემინახე, მერმე მიურე ივალშია,
თუ როგორს სიკეთეს გინამ, სულ გასახელებ ხალხშია,
დიდი, ხატარა მიგინეგეს, ჩადგები სწორე კვალშია,
შეგაწვიან, გიშველგენ, არ ჩაკადებენ ვალშია.
შეიტყო ხატრონმან, ნახს ეს ჩვენებური კაცია,
წათრია სამართალში, ტანსუდ ჩოხს არ აცვია,

*) გამიჯნურებულნი ვაჟ-ქალის ლექსებში ჩვენ ყველა ლექსი არ მიგვანინია ხალხურად.

ის თაგის ცხენს სთხოვს, ეს სავაგებს, საწყალი კიდეც ცაცვია,
 სარტყელიც სულ ვერ მოუკრამს, შარვალაც ხომ ჩასწანია.
 მოსმართლევ, ნისთუი ჭქმენ, ხაკითხი ხარ და ჭაჯია,
 შეიბრადე სულ საწყალი, დღე-ღამე სხვის დარაჯია,
 შემძლეს გი არა უჭირს რა, გარდინადოს ხარაჯია,
 ხაკარგს ნუ გამოუდგება, დაითსოვე დაჯაჯია.

ს უ ლ ე ლ ი ღ ი ტ ო .

31

ღიტოს კამეჩი მოუკვდა, რქაში ხელი წაუკიდა,
 მარხილზედ ბრუდეთ დაუდვა, თაფი გვერდზედ დაუკიდა,
 ცოცხალს თივას არ ატყევედა, მკვდრისთვის ზურგზედ აუკიდა,
 სოფელში ჩამოიტანა, შინ მარინეს წაუკიდა.
 საცემელად მოინდომა, კიდეც კოხით გაუკიდა,
 — რას მერჩი, შე უბედურო, ხომ არ ხარ თათი, ლეკი-და?
 ამ ზამთარსა მე ვუარე, თან ბაჟში ზურგზედ შეკიდა,
 უნდა შეჭამა მწონი, ხანულები მომეკიდა,
 ახა ვაგლახი შენს თავსა, მოგტეხიდა ეგ ფეხი-და,
 ღიტოს კამეჩის ახსტი გორანს კარზედ კვიდა,
 ღიტო კი ხერთვის გარბოდა, ხორცი უნდა გაუედა,
 არ ჭქონდა ერთსაზე ჭკუა, რომ წინ ხიდად გახიდა.
 ღიტომ სახლი ააშენა ვენახშიგან სამურები,
 ნიადაგზედ დაიყვანა, გამოაჩინა ჭურები,
 ღიტოს სახლი ჩამოუწვა, ქვეშ დაიტანა ფურები.
 ფურები შაკე არიან, დაუტეხიან ცურები,
 ლობიოს შეჭამადი დუღს, იმით აუსნა სულია,
 მარინემ ბევრი აგინა, სულ დედ-მამა და რჯუღია,
 შე ქალაქის ზრთხი ჭირთ, რათ ამოგვხადე სულია,
 შე ზირქვე დასმარხავო, ვით დაიმარხვის ურია.
 შარშან მომიკალ კამეჩი, წრეულ ორ-ორი ფურია,
 ვაჟ იმ ქალსა შენს ხელში, ვით უნდა ჭამინ ჰურია,
 სულ შენ თავს უნდა სტიროდეს, გულ-მოკლედი, მომდურია,
 აქ ცოცხლებს აკლიხარ, იქ მკვდრებს, მკლავს დღე-ღამე შენი შურია.

ლი ა ხ ვ ი .

32

ლიახვმა თქვა ავდიდები, არაკვსა დაუდარება,
 ასრე მოვალ და მოვხუვი, თითქოს იუხთ მეკრას ხალხები,
 რცხინვალის ხადს შეუთვალა, ამას დას მომეტ ვალები,
 შუა-დამე რომ შეიქმნა, აუბნია მას თვალები,
 მოასკდა დიდად, საშინლად, გამოიხინა ძალები,
 დაგლიჯა სევი, წაღეკა აქ-იქ გზა-კვადი, ქალები;
 ორი მტურაფი დაწო, უღვამს ხადები ლალები,
 მათი ცოლები ტიროდნენ:—დაგვირწო ქმრები ლალები.
 ურმით მოგვაქეს წმიდა ზური, ავლიანთ მოცემული,
 ისიც ლიახვმან წაკვტაცა, ამოკვხადა ხვენც მან სულა,
 მაცადე, გნახამ ლიახვო, დაგხეოდნენ კოლოები,
 ბიჭ-ბუჭნი გასქაზებდენ და გწკუმზღებდენ გოგოები *).

ახალციხის ალება პასკევიჩისაგან.

33

მამულა მოჭევა ლექსებსა, კარგ შაირების მთქმელია,
 დამერთო უშველე ხელმწიფეს, შენ მოუმართე ხელია,
 ეიხილბაში გაფუჭა, ის თეირანი მთელია,
 ახლა აზრუმისკენ მიდის, იქით უხვუნა წვერია.
 არ ვარკა უარსისა ციხე, არტანის არაფერია,
 აქებენ ახალციხისსა, იმის ალება ძნელია,
 იმდენი ჯარი მიუდის, ცის ვარსკვლავივით ბუერია,
 ახალქალაქი აიღო, სერთვის სწულა ჯარის წვერია.
 უფლად წმიდა მოეხმაროს და ის იუოს წინამძღვარი,
 პასკევიჩს წელხედ აკრია ღვთისგან დალოცვილი ხმალი,
 ახალციხეს შემორტყა, გაადევნა ციხეს თვადი,
 შემოუწყო ზარბაზნები, დააყარა ცეცხლის ალი.

*) ეს ლექსი ვარიანტს წარმოადგენს ქართლის ლექსისა № 1037.

თორმეტი დღე გაუმავრდა, მესამეტეს უფო ძალი,
 შენგრია და შედეწა სანგრები თუ მიწის ზვარი,
 შიდა დაერია სულდათი სუნგებს გააქვს ჩხური-ჩხარი,
 ხოცეს და ჟღიტეს თათრები, ადინეს სისხლის დვარი.
 იენიჩარი სულ გაწვევით, ამოიფარეს მით ჯვარი,
 მუჩიათი სულ წართვეს, შიგან ჩამოჰკიდეს ზარი,
 ქალაქს ცეცხლი წაუკიდეს, ცაში ადიოდა ალი,
 ხანდრის წვერზედ აიყვანეს, ქრისტიანნი კაცი, ქალი.
 აქებდნენ ქოსა ფაშასა, მას დაუბრმეს ორივე თვალი,
 ვალის ჭალაში დაეარა იმოდენა დუნგო ჯარი,
 სულ არ უშველა ქალაქსა, არ ეომა რუსს დამფთხალი,
 შასკევიჩმა გაისტუმრა, ვით გასათხოვარი ქალი,
 თავზედ ჩიქილა დახურა და ზედ წამოასხა ჩარი,
 უთხრა:—წადი, გამეცალე გინდ მადრაული, გინდ შწურალი,
 რაც გეწადოს ისა ჰქმენი, შეიყარე დიდი ჯარი,
 ამ საქმესკდა გავზავნე სტამბოლს ხვანთქართან ჩაფარი.
 მუ ბევრს არ დავიგვიანებ, არ მჭირია ხმალი, ფარი,
 ხეგ-ლელებს, მთებს გადმოვლანავ, წინ მიძღვის ჩემი ნაფარი,
 სულ თამაშობით წამოვალ, მოგვივით თქვენცა ხაბარი,
 აზრუმს მოვალ, იქა ვინამა თქვენ სარასკარს, რაღაც არი!

საწყალი დედაბრის ყანა.

‡ 4

საწყალი დედაბრისასა თავები ენასა ჰმეიანო,
 ღომნი უქნიან ულოს და გეფხვნი შეუგრიანო,
 დევთ მოაქვანან ურმები, კალთში მჯასა ჰქურნიანო,
 კევრებს შემთული ირმები კალთსა დარბენიანო,
 ზედ ანგელოზნი უსხედან, ხმა-წვრილად დამდერიანო,
 ჭინკები კალთს უძვევენ, ბუზ-ფუტკრებს დახვევიანო,
 ტახნი მისწევენ კალთსა და მელნი შეაკვიანო,
 წერონი ანიაგებენ, ძერძერუთ მიუფრიანო,
 ცაცხვებენ, გასწმედენ და ბატნი დაჰკვიზიანო,

დათვსა ავჭკიდით ტომრები, ორმოში ზურსა ჰქერინანო.
 მგელი გავგზავნით წისქვილში, ბუჭყულზედ დაუერიანო,
 ტაროლა ცაში ვაფრინოთ, მფრინველები შემოკრებიანო,
 როჭო ქბილს მტკიცავს, გნოლი ზეღს, კაჭკაჭნი ამოჭქნიანო,
 ტრედნი ჩავეგრენ შოთებსა და გერიტნი ამოჭქერიანო,
 ვარიანნი ამზადებენ და ჩხიკვნი ხონჩას ჰბლანო,
 ბუღბუღი გალობს, შაშვი მღერს, მეტის ეშხით სხვდებიანო,
 ამინარი და გაუსი მხარ და მხარ დასხდებიანო,
 ხობობას სილამაზითა შუაში ჩაისმინანო,
 თვითან ჰსმენ, ჰჭკამენ, ძაღლ-კატას ბოლოში მთიგდიანო,
 გვერდით მოისმენ შროშანსა, ჭიანურს დამღერიანო*).

ოჯორჯლელი ხუცესი.

35

მე ოჯორჯლელი ხუცესი ჭლას ვაეუვ მიმაგადი,
 ჭორატს ჭან-მგლებს გარდევურე, დაწიბნულდა ორივ თვადი,
 ზადენს უელი გარდავუტდე, იცით რომ სულ არ მჭებს ბრადი,
 ხელი ვჭკარ ქვას, აქ კავქავადე, მოგვედი, გარდვიხადე ვადი,
 ვინც ჩემი სისხლი იკითხოს, ჭორატს ქვას აჩნია მშრადი**).

36

ყვავო, ყვავო, ყვანჩალო, დედა შენი ჩანჩალო.
 წყლითგანა დამჩნვალათ უბედური ცარცალო.

ხ ა რ ი.

37

ორშაბათობით აშენდა ციხე-ქალაქი შთაზედა,
 გარს გალავანი უფლია, ცა ახურია თავზედა.
 ადამიანის შენახვა სულ ვერვინ იღვა თავზედა,

*) ამ ლექსის ქართლის ვარიანტი იხ. ზემოთ № 1119.

**) მართლა ზუთივ თითი ზედ ეტყობოდა წითლად სისხლში ამოვ-
 ლებული იმ ქვაზედა ცხადათ, კორატში.

ხვან-თესვა, ფარცხვა და ზიდვა გასჭირდა მკრად ძალსკედა.
 ხარმან თქვა ზირმა ნათელმან: „მე დავიწერამ თავსკედა“.
 მოცვინდნენ ანგელოზები, დაჭკოცნეს ორთავ ავალსკედა,
 ჩამოჭქენს წვეგილი სსნოელი, მიაკრეს ორთავ რქაზედა,
 —წადი, ხარო, იმუშავე ერთგულად მთა და ბარსკედა,
 ეანა, ჭალა შენი არის, ტუე-ღრეც არის შენს ბედსკედა,
 ექესი დღე უღელში ები, მეშვიდეს დაწე მხარსკედა,
 მთისვერე შენს ნებისად, შენს მიდამოს, შენს კარსკედა,
 ვინც კვირა-უქმიით შეკაბას, ხელი შეასმეს მკლავსკედა.

38

წვალსა მოჭქონდა ნაფოტა, აღვის ხის შემონათალი,
 დადგე წვალა და მიაშე მოყურისა შემონათალი!
 —შენი მოყვარე ტან-წვრილი, შუა გზას ენასე დაჭრილი,
 დაფუქე და ბევრი ვიტრე, ზედ მივაყარე ქვა წვრილი.

მგლის სიზმარი.

39

მკელმან თქვა: „მთაზედ მეცხვარეს შემოეძალა ცხვარით,
 თიკანს რომ ზირი დაფაფე; თხამ დაიძახა ვაიო,
 იმ ჩამოსახნობ მურასა ჩემკენ ეჭირა თუაღიო,
 მეცხვარე გარდმთეშეულა; ეჭირა შინდის კაფიო,
 გადმომკრა, გადმომიჭირა, მომტეხა თეძოს თავიო,
 ძლივ გაფასწარი რა ეოფით, დღე დამაყენა შავიო.
 მაცადე, შეილო მეცხვარე, მოკლდოდეს ტკბილი ძილიო,
 ტკბილ სიზმრებში ქეიფობდე, მოგწონდეს შენი წილიო,
 ძალღები შინ გაგზარდონენ, მეტი რად გინდა ჭირიო,
 დია დამიხედეს საცხვარე, არ დაგეკეტოს კარიო,
 შეესულავიუვ და მეწვეიტოს ურიდლად თხა და ცხვარით,
 დილაზედ გამოსულიუვ, გეგლიჯოს თმა და წვერით,
 კატკატები დაგჩხადონენ, გედვას სიკედილის ფერით“.

თ ა გ ვ ე ბ ი.

40

წისქვილს საფევაფი წავიდე, ავჭვიდე სამსა კატასა,
წინ თაგვნი შემომეკარნენ, ჩამისხდნენ ალაგ-ალაგსა,
ერთსა ვჭკარ; ფეხი მოვტყეუ, შეორე ადგა აღასა,
მესამე შემუქრებოდა, კიდევ დათესამ უანასა,
ისე მოგიჭამთ ერთიან, ცელს ვერ ავლუბდე ჩაღასა.

თაგვი და კატა.

41

თაგვი ავად გამხდარიყო, ტანში იყო ლექვიითაო,
დაეგო თაგვის ლოკინი, ბუმბუღას იწვა ბეწვითაო,
კატამან ეს რომ გაიგო, დმერთს შეჭპნაგლა ხვეწითაო,
მუხლესზედ ბევრი იცემს, თმა იგლიჯა წეწითაო.
ადგა კატა, წამობრძანდა თაგვის დიდის ჟარითაო,
თაგვის კარზედა ჩამოხდა ფორუზის კარავითაო,
თაგვი იწვა მსარ-თეძოზედ, ფეცხლაფ ფეხზედ წამოხტაო,
მაშინვე კარი შიგნითგან სჩქაროთ დაიგეტაო,
—რა გინდაო, ეურდიდაო?—შენთან მოველ, ეურცქვიტაო.
—რა გინდა რომ ავად ვიყუე, შენი ხახვა არ შინდაო!
კატა უგან გამობრუნდა თაგვის დიდის ჟარითაო,
თავ-ღირი გამოიტეება, სულ თაგვები დაგვიფთხაო.

ოს-ჩერქეზთა დამარცხება.

42

ერისთავს ცხენსა გიჭებენ, კვიცია სში წლისაო,
ზედ შეჯდება ერისთავი, ჯერწამი ზღვის ჰირისაო,
წელში ურჭვია ქარქში წითელი კემურტისაო,
შიდ რომ ისრები უწევია, ნარჩევი გველი ფხისაო.
ხეეს ჩამოვიდა ლაშქარი ოსისა, ჩერქეზისაო,
გადგა-გამოდგა მეთოფე, ორ-ორი ჩიგვის ძირსაო,
ბიჭმა დატეცცხლა სიათა, როსტომი დასცა ძირსაო,
როსტომის ქალო, ბარბარევი, კვლარ ასცილდი ჭირსაო,

მთავრეს გმირი რთრთმი. ქვეყანა ჰგლოვობს, სტირსაო,
 ქვეყანა კი მის არა სტირს, მხოლოდ ჰსტირს თავის თავსაო.
 რამი ასტილდეს მტრის მძლავრობას, შავბნელს დღესა და აჯსაო,
 შეტხელდნენ, სრთაა განშირდა, ვეკლას მეშეკლი ჰყავსაო.
 ძალა დაადგათ რს-ჩეკეუთ, ვინ გაუვა მათ დავდავსო!
 იძრა ჯარი, წინ წავიდა, მოესია ხმაღ და ხმაღა,
 მოკლჯდა მტერი წინ-შეგანა, რმით ძლიერ დაიღაღა,
 თავ-პირ მტერეუთ ვერ გასწრეს, ვერც ვინ თავი დაამაღა.
 ბეგონი აწედნენ, სხვატ ტევედ დარჩნენ, ვაღბუდ ვაღა დაიკაღა.

კო ს ტ ა ნ ტ ი ნ ე .

43

კოსტანტინე დაიჭირეს, წელთ შემოხსნეს რქრთს ხმაღი,
 ცხრა-კლიტულ სხლში შეაგდეს, გარედ გარდუზირხეს კარა.
 კარს შეხდა, რკინად იჭდა, ქვეშ გააპო მიწა მხარი,
 ზღვაშიგან ცურვით გავიდა, ხმელეთ გარდავლო თვაღი,
 სდაც თათრებს შეუარა, მუშტით აურევიან თავი.

კიკნაძე ბერის ქონება*).

44

გადმიღან გადმოვესახლე, მე ვარ კიკნაძე ბერია,
 ცოლ-შვილით გამრავლებულვარ, შვილის-შვილნი შეავს ბერია,
 სამცხე უღელა ხარი შეავს, სამცხესაც მოზურებს ვეღია,
 თხა-ცხვარს-ზრთხა-კამეჩებსა ჰყავთ მთა-ბართა მამწვეღია.
 ასი თავი თუტკარი შეავს, წისქვილი ათი თვაღია,
 სანთელს გეგლესიას ვსწირამ, საგმული ჩემი ვაღია,
 დმერთს ვევედრები დღე კოველ, მანუქოს ჩემი ბრადია,
 ქერივ-ოხერ-გლახაკთ ვმსახურობ, ვსტირ, არ მაქვს მშრადი თვაღია!
 წელს სეტყვამან გამოიხრა, ბად-ვენახნი, ყანა, ჭალა,
 აღარ მარგო არათერმან, აღარც გამომაღგა ჩალა,

* ამ ლექსის ვარიანტი იხ. ზემოთ კახეთში შეკრებულ ლექსებში
 № 28.

მოკსწედი ერთიან, არ მომიღვეს უწინდელი ღანე, ძალა,
 რომ როგორმე სახლს ვუშველო, ვგელა ნაკლი ამეცაღა.
 მაგონდება ჩემი დღენი, მიწვდებოდა ყველგან ხელი,
 არ ვის ვმტრე, არც ვის ვაწეინე, კიდევ ვიყავ მარტო ხელი,
 ერთი სტუმარი მესტუმრა, დღეს ჭადით ვარ მისპინძელი,
 კარჯილო სულთ, ამოდი, რაღა სიცოცხლეს მოელი!

ი რ ე მ ი .

45

— ირემო, მთასა შევირალო, რათ ჩამოსულხარ პარათა?
 — შეუღლე ჩემი დავკარგე, დავხუტები ცალათა,
 თუ სადმე ნახოთ მითხარით, სადაცა იუთს გარათა,
 მივალ, მივესურვილები, შეგურთდები ჩქარათა.

ო რ ბ ი .

46

მფრინველების ქებას მოგიყვე, თრბია დიდის ხნისაო,
 ხანდისხან გაჭაბუკდება, განდება სამის დღისაო,
 გაზაფხულს მოვა მერცხალი, შრომანი იმავე ჰინისაო,
 მერმე მოჭყვება ოფოფი, გუგული ჰკვივის, ყვარსაო.

ხალხური როსტომიანი.

47

კონსტანტინე გორსა იჯდა, გაჩსა ევლო გალაფანი,
 მარჯვნივ უსნდნენ მას თაყადნი, მარჯვნივ ომარ ფაღაფანი.
 მამა და შვილი შეიბნენ, ვერაფინ გააშველათ,
 ხმაღნი ანტკრიეს, ანჩვრიეს, ასე რამ გაახელათ!
 წამოიტაცა ერთიან, შეიმაღა, აურია,
 გველის ფინანი აღმასი მუცელში გამოურია.
 — შენ ბერიკაცო, რად მომკალ, ხმაღი შემომეც ვადამღი,
 შენ მამა ჩემსა როსტომსა სად დამადღი, სადამღი?
 ზღვას შეხვალ, შემოგუგება ზღვას,

ხმელს ვერ მოძრები მის რისხვას.
 — შე წუწკო, წუწკისა შვილო, სადა გაქვს როსტომ ნიშანი?
 — ასწიე ღლია, მინახე, იქ არის როსტომ ნიშანი,
 ბრძოლეს შემომავალმან ბებერმან შემსნა ნიშანი.
 არვის თვალი არ გეცესო, გრძნეულ იუოს თუ მისანა.
 რომ დაგინახე, გავოცდი, არავინ გუაგდა ტოლია,
 შუქი შენი შემომადგა, ბროლივით თეთრი, თაუღია!
 რა გაიკონა როსტომმან, თავზარ ეცა, გადირია,
 წელი მოსწედა, ველარ ადგა, ვით ნაკლდი ნადირია.
 შველა სთხოვა ქვეყანასა, მოესმარა ვერავინა,
 სულ უველას გული ეწოდა, ბევრმან ცრემლი დაადინა.
 სანაკო ფაშა ქვეყანა, შენთვის შეგები დეუსაო,
 წამალი გამომიტზავნე, ზურაბ მტყლეუბა ხელსაო.
 დედას წიგნი მოუვიდა ზურაბის დავთრადარი,
 იკითხა და ვერ დაღია, მზეესა წაუვიდა ძალი,
 შენ; ბრძენო, რად ვერ იცანი შენი შვილი ზურაბია?
 მშვენიერი, საუცხოვო, სიტოცხლე და მურაბია!

ანდაზები და ამოკრიზიზები

(სამეხსეთოში შეკრებილი ვინმე მესხის მიერ).

ა

1. ავი კაცს კაცი ვერ ენდობა, მუდამ უნდა გეშინოდეს.
2. ავის კაცს ავი სიტყვა ურჩევნია სულსა, გულსა.
3. ავი კაცი თავის-თავის მგელელია.
4. ავი ჰაზა იუაიო, ავი ჭამაც გიუაიო.
5. არ გაიხარა გაუხარუმანო.
6. არ გინდა, ბერო, ცხონება და დმურთმანცა ნუ მოგცესო.
7. არ გინდოდესთ ჭირიო, შეიჯგვირე ჩხირიო.
8. არსიანისა მთაზედა ჰატარძალი თამაშობდა,
 არც ცა იყო მადელირი და არცა რა ქვეყანაო.
9. არცა ვიუავ ქალი ვარგი, არცა შემხვდა ქმარი კარგი.

10. არც ვჭკამ რძესა, არც გაფუწვები მზესა.
11. აქეთ მოსწუდი უოფასა და იქით ქორწილობასა.
12. არა შეჟდა მწვეერი ხესა, არ შემჟდარა გვარი მისა.
13. აქ მე ვარ და გორს ამინარიო.
14. აღდგამა და ხუალაო.
15. ახლანდელი პატარძლები რწიელს დაწვევენ და აქლემს ამობანებენო.
16. აქლემის კუნტრუში აღმართში გამოჩნდებაო.

ბ

1. ბატონს ბატონურად მოეპყარ და უმას ემუკათაო.
2. ბებერი ბებლი კი არა მინახულაო.
3. ბეგრი უოუმანი კაცს წაახდენსო.
4. ბელოტს ჰტყავა და ხახამს წვერი ჰტყვიავა.
5. —ბერო, სული გიყვანს, თუ ღამაზი ქალიო?
—საჭაოს ქალი მიუყარს და სიძიოს სულიო.
6. ბრმა რას სტირის და თავის უსინათლო თვალითაო.
7. ბუერი ვოიში ხარს უკუდმა წაიყვანსო.
8. ბეგრი ვსდიე, ვერ მოგეწიე, დავდეგ და დავუყურეო.
9. ბეგრი მტეფდი ნუნებს ვერ იზამსო.
10. ბუზი მურალი კი არ არის, საძულველიაო.
11. ბოლოკის ძირი თხელი ჰქობიაო.

ბ

1. გავიქეტი ქაჯიანი, მითხრეს და დაგდეგი ღაჯიანიო.
2. განცხადების თვეში ბებერმან მარწვეგი მოინდომაო.
3. გაცვივება, გაცხელება ორივე ერთიაო.
4. გაწოდელია ქალი, მოთრეული კუტალი,
არც გსვამ წყალი, არც შეკირთობ ქალი!
5. გმჭირებოდეს—გედირებოდესო.
6. გვარი რას არგია კაცსა, თუ თვითან არ არის!
7. გვარიშვილობა სახელით კი არა, საქმით გამოჩნდებაო.
8. გიფი და ტრფიადი ორივე ერთიაო.

9. გიჟი ზოგჯერ მართალსაც იტყვისო.
10. გიჟი ქორწილში შევიდა, თქვა: „ჩემს სხლს ეს სხლი ჭკობენებიაო!“
11. გოგო-ბიჭური მონურთბა არის დროების ოხრობა.
12. გონიერი კაცი ქვეყნის შეკნებას და უგუნური კაცი დედამიწასაც უძიძებო.
13. გულ-მოსული კაცი და მთვრალი ორივე ერთიაო.
14. გული როსტომისა და ბარგი ლოკოკინისაო.
15. გული რომ გულობდეს, ჯადა ორივე ხელით იჭმევიაო.
16. გცემ და არ გატირებ, არც გაჭმევ და ყბასაც მოგტყხამო.
17. გველის კულს რა გასწორებს, ხვრელშიც კლავენით გააღურვებსო.

დ

1. დაიადებით დაჭკოლია თამაზისა ტიკტორაო,
სწორე მითხარ, გამაგონე, სხვა ნურასა მიჭორამო.
2. დაბადს რომ ტყავი მიეწონება, მიწაზედ დაახეთქამსო.
3. დაადარე მსხალი ჰანტას, ბროწეული ბიასაო.
4. დარნი მუშობდნენ და მუშები იკვებდნენო.
5. დედაც მიუფარს, მამაც მიუფარს, ძმანი ყველას მირჩევენა,
მაგრამ ერთი უცხოს შეილი თემ-ქვეყანას მირჩევენა.
6. დიდ სიუვარულს დიდი სიმძულვარე მოსდევსო.
7. დიაკვანს რომ დგინო მოსწეურდება, მღვდელს მიჭკერამს, რომ
მერმე რიგი იმაზედ მოვიდესო.
8. დიდკაცს მუდამ კრძალვა უნდა.

ე

1. ენად მრავალმან მუხლად მრავალს აჯობაო.
2. ენამ რა გიჟო და თავში კაკუნით.
3. ერთი არაობა ათას გამარჯვებას ჭკობიაო.
4. ერთის შემხედავი—წყალში ჩამხედავიო.
5. ერთის უვაგილით გაზაფხული არ მოვაო.
6. ერთი მურცხლის ტიკტიკი გაზაფხულს არ მოიუვანსო.
7. ერთის ზირითგან თბილიც ამოვა და ცივიცაო.

8. ერთი ხელი ხმას არ გაიდებს, ორი ხელა კი გაატკაცებსო.
9. უშმაკური უთფა-ქცევა კაცს წაახდენსო.
10. უშმაკი თუ არა ხარ, მანდ რას უუყინხარო.
11. უშმაკები ურთიერთს ჰმტრობენ, კაცის წასახდენლად კი ერთღე-ბიანო.

3

1. ვაიშე, ღეღაჟ, დავობადე; დავიწვი და დავიღაკო.
2. ვარდი მტკრიფე და ეპალს ცეტხლი მიეტო.
3. ვარდი უეკლოდ არ იქმნებაო.
4. ვინცა ვისი მახარია, ესა მისი მუარია.
5. ვასი სახლიც მადლია, ეს იმისი მუარია.
6. ვინც არის ნებათ ჩემი, ის არის მამა ჩემიო.
7. ვინც აიკიდა გოდარი, იმან შეჭამა კოტარი.
8. ვინც სხვასა ორმის მოუთხრის, თვითან ის ჩაყარდებაო.
9. ვისაც სახლი არ აკეთ, სვეტები შიგ ამოსული ეკონათ.
10. ვისაც ჭირი უნახია, წამლიც იმას ჰკითხეთო.
11. ვდიე, ვდიე, ვერ მოვეწიე, დაგდებ და დაუურეთ.
12. ვირის მადეგარი მის ტლინკსაც უნდა უძლებდესო.
13. ვირს რომ ზურგი აქვადება, დარბაზის კარს მიადგება.
14. ვირზედ შეჯდომა ერთი სირცხვილია და ჩამოჯდომა მუორეთ.

ზ

1. ზოგჯერ აქმა ჰქრობს უთქმელობას, ზოგჯერ იქმიდაც დაშავდებაო.
2. ზარმაც კაცს თავის ხელ-ფეხი ნათხოვნი ჰტონიაო.
3. ზოგს ხუცესი უეყარს, ზოგსაც ხუცის ცალიო.
4. ზუზუნ-წუწუნი ქვრივისა და ბუზისა ორივე ერთია.
5. ზღვაც ზღვიობით დაილევაო.

თ

1. თაჟ დაღებული, კუდ გაბზეკილიო.
2. თაჟი ქვას ჰკრას ბიამან და მუცელი სამართებულსო.
3. თვალი დაუდგეს ხეროსა, დაჟდეს და არახუნოსა.
4. თვალი ვინ მოკთხარა და სვინამა, იმისთჳის ღრმად მოუთხრიაო.

5. თვალი სარკვე კაცისა, შიღ ბევრი რამ ხატიაო, ბევრს რამეს ამოკითხამთო.
6. თებერვალი დადგაო, ხეში წყალი ჩადგაო, ჩიტმა ჩიორამან სამი კვერცხი დადგაო, ორი უინვამ გაუხეთქა, ერთი თუითან დაჩხაო.
7. თოვლი მისთვის მოვა, რომ კაცს ფეხს მოსძრამსო.
8. თახი კიკოსა, წაღდი ნიკოსა, თოკი ჩემს ცოლსა: ძაღლი ჩემს სუფლსა (აჭარღის ანდერძი).
9. თაკას რომ ცეცხლი კვიღებოდეს, მუც ხელს მოვიტობობო.
10. თუმც ერთის ხისაგან ბარიც გამოვა და ნიჩაბიც, მაგრამ ორსკვეს ტარი კი ერთიაო.
11. თეთრი ჩოხა, შავი ქუდი, მეგრელები ევკლა ქურდა.
12. თხა თავს სტიროდა და უსაბო ქონსაო.
13. თხას თხის ფეხებით დაჭკიდვეს და ცხვარს ცხვრითაო.

O

1. იმერელი ვარო, არას გარკვივარო, შეეჭმე, შეესვამ, ისევ წაგაფალო.
2. იმერელს სასლში ნუ შეუშვებ, სიძობას მოინდომებსო.
3. იმერელთან ქორწინებულ ნუშვი დაიკიდა, სიცივეს დაიკვებსო.
4. იმედით ცოცხლობს უოველი კაციო.
5. იუფის ფასისა, ძაღლის წვეინისაო.

K

1. კარგის მაძებარი ავს შეეურებაო.
2. კარგ კაცობა კაცს არაოდეს წახადენსო.
3. კარგის მთქმელს კარგი გამგონიცი უნდაო.
4. კაცი რასაც დასთესს, ღმერთიცი იმას მისცემსო.
5. კაცი სიკეთისაგან სიავეს უფრო აიტანსო.
6. კაცის აშენებული სახლი ქალმან დააქცია და ქალისა კი ვერც კომამანსო.
7. კაცმან ძაღლს დასაქმა და ძაღლმაც კუღსაო.
8. კაცს თავის ბრალი ზურგზედ ჰკიდა და სხვისა კი ცხვირზედაო.

9. გაცს ზურგზედ ჰტემდნენ და იახდა: „ვაიმე, მუცელიო“.
10. კედელს ტერცვი შუაურე და მკელს კრავი შუაურეო.
11. კრავის თავს მოველოდი და ძაღლის თავი გამომიგორდაო.

3

1. მამის სული გაეშათ და მამის სულს ჰფიცებდნენო.
2. მარხვის ჭამა დამეწამა, ნეტარ რამე შემიქმამა!
3. მარხვა ვჭამო, დოსთინაო? ქურდობა ვქმნა ხბოსთინაო?
4. მას წაგლიჯე, მას წაგრიხეო (იმერელს უთხრეს, ცხვარი რამე გაუქცა).
5. მადლა-მადლა უვირის შვილების პატრონი.
წელ-ღია დაღის წისქვილის პატრონი.
სულ თავში ჯდება ზურის პატრონი.
6. მეტის-მეტმან სიწმიდემან საბურძხეთი დაქციაო.
7. მირბის, მორბის გაბრეული,
სელთ უჭირამს კუპრიელი,
არვინ არ ჰყავს მადრიელი.
8. მე ვსვამ ღვინოსა და შენ კი თვრებიო.
9. მელას უკან ურშით არ ჰდებენო.
10. მესხი მოვიდა და მკვიდრი აჭურაო.
11. მიხვდა ბერი ცხონებასა და მისი მღვდელი ქონებასა.
12. მიწა იუარე დიდის გორისა და ქალი ითხოვე დიდის გვარისა.
13. მკაკანს კაკაბი მახეში ჩავარდებაო.
14. მკბენარ ძაღლს ზურს მიუცდებენ.
15. მკვდარმან გაა...აო.
16. მჩხავანა კატა თაგვს ვერ დაიჭერსო.
17. მკვდარ ღამის ცოცხალი ძაღლი ჰჭობიაო.
18. მოვიდა სომეხი, მოიტანა სხვა მეხი.
19. მომდერადი თავს არ იცხვლებს და მობანეს რა ჰსჯისო?
20. მამა ნახე, დედა ნახე, შვილი ისე გამოიხანეო.

6

1. ნათლის დედა ენაცვალის თავის პატონს სვინასო,
რამ მოუტანს ახალ-ახალს ფერ-უმარილს, ინასო.

2. —ნათლის დედაჲ, მშვიდობით!—ღმერთმან მშვიდობა მოგცეს!
—ჩემი ნათლული სად არის?—აკი მოკვდა, გენაცვალე!
—ნათლი შიშა სადღა არის?—ისიც მოკვდა, გენაცვალე!
—ქორწილში რაღად მოსულხარ?—დამზატიყეს, გენაცვალე!
—ჭრელი კახა რად გაცვია?—მომიხდუბა, გენაცვალე!
—ხელები რად შეგიღუბამს?—ნონნა მტკივა, გენაცვალე!
—ფერსულში რაღად ჩამბულხარ?—არ მამეშენენ, გენაცვალე!
—ქოშებზედ რაღად შემდგარხარ?—ქმარი მიხდა, გენაცვალე!
3. —ნეტარ შენ, ვუაჲო, დარდი არა გაქვს!—როგორ არა მაქვს, თაკი მელამაზუბა, ცოლი შეჩირქინუბა, გვერდით რომ მომიჯდუბა, გული ამომიჯდუბა, სიცოცხლე მიმწარდუბა!
4. ნორის ქალი გაიზუტა, ღორის ხორცსა არა ვჭამო, რომ შეგამეს, ჰუტუტუბდა, წვენი მაინც გეჭმიათო.
5. ნორმან თავის სიმურალე შვიდ წელსა შეინახო.
6. ნორი თუ არ გიჭამია, პირი რად გიყარსო?
7. ნორის ნაყუა ხაშს მოუხდუბათო.
8. ნუ რა გინდა ეშმაკისა, ნუც ეშმაკი და ნურცა რა ნაეშმაკარიო.
9. ნორმან რომ პირი დაცწვასთ, მაშინვე აეროლდუბათო.

მ

1. თბლი დიდგული რომ არ იყოს არ შეიძლებაო.
2. თბლის კვერი ნელ-ნელა ცხვა და გამოცხვაო.
3. თმინათბა რომ არ იყოს, გამარჯვებას ზატოვი არ ექმნებაო.
4. თმინათბა ზოგს ააშენებს, ზოგს გარდააშენებს.
5. თრი საზამთრო ერთ ხელში არ დაიჭირება.
6. თრი ჭამბაზი ერთს თოკზედ ვერ ითამაშებს.
7. თრმომი დამზალი თოკით არ ჩაისვლება.
8. თრზირთბა ღვთისაჲ საძულველია და კაცისაჲცა.
9. თრი ბატონის უმა ვიყავი, ხან ერთი მცემდა, ხან მეორე. ორივე ერთ დღეს დამეხტენენ, ხან ერთი ვიტირე, ხან მეორე.
10. თჯახი და თრი კაცი, თუ გასჭირდეს სამი კაცი, თუ მეოთხე მოემატა, ადეგი და კარში გადი.

3

1. ჰატივის ნუც მოითხოვ და ნუც დაითხოვო.
2. ჰატივისცემა კარგ კაცისთვის ჰატივისა და ავ კაცისთვის ჰატივი.
3. ჰატარა კაცმან დიდი სიზმარი ნახაო.
4. ჰატარძალო ჰატარაო, წუაღს მოიტან, სხვას არაო,
მიჯღები კერის ძირსა და სუღ გამხდარხარ მასხარაო.
5. ჰურად-ძვირი გუღკუთილი არ იქნება.

5

1. ჟაში ჟამსა ნიადაგ იწირებაო.
2. ჟიჟჟი ჩიტების კაცს გუღს გაუწვილებს, მერცხლების ჭიკ-ჭიკი კაცს გუღს უღხენსო.
3. ჟამის ჭირი უგუღას საძუღველია.
4. ჟამის ჭირის შურა ჭჭობია ავის ცოლ-ქმარის შურასო.
5. ჟიჟჟის ჟღუტა კაცსაც კმძიშება, არა თუ მარტო მტრისაო.
6. ჟინიანობა და სიმხეტე ორივე ერთია.
7. ჟინიანი კაცი წინ ვერ წავა ვერც ერთს საქმეში.

6

1. რათ მინდა ოქროს ლაგანი, რომ შიდ სისხლი ჩამოდიოდესო,
რათ მინდა მე ის თავი, რომ ქვეყნის სსსცილო ვიყოფო?!
2. რაც არ მერგება, არც შემერგება.
3. რაც არ მომინდება, არა წამინდება რაო.
4. რაც მომინდება, არა გამინდება რაო.
5. რაც ჭქმნას თვალმან, წარბ ზევით ვერ წავაო.
6. რასაც იტყვის მეგრელიო, ხელთ არა აქვს იმტელიო.
7. რასაცა დასთეს, იმას მომკობ.
8. რწუამს მრწეველი და ჭხეღამს ღმერთით
9. რგვა და მუენა ხიღნარს აშენებს,
შვილთა ზრდაც კაცსა ამშენებს.
10. როგორც მოხვალ სვინაო, ისეც წახვალ შინაო.
11. რაც არ ექმნას მამა შენსა, ნუც შენ დახვე მარმასუნსა.

12. რეკეპნან შვილი მოჰკლა, დაჯდა ავითან დაიტორაო.
13. რწყელს ნაშტარი ჰკრეს და შეტიც არ შექდლოვო.
14. რაღა არის ის ნათელი, რასაც ბნელი ახლავსო?

ს

1. სანამ ჰკვიანი დაფიქრდა, ცუტმან გარდავლო შთები.
2. სახელი ჰჭობს ქონებასა და უფლება მონებასა.
3. სეინაო, შენსა ჩემი მირჩეუნია და სხვისსა კა შენიაო.
4. სისხლი სისხლით კი არა, წულით გაიბანებაო.
5. სიმონაო, სიმონაო, გარ კარგო და შინ მონაო.
6. სულმოკლე კაცი უტკუოს მონახეკრეაო.
7. სულგრძელი კაცი სწორე კაცური კაციაო.
8. სანამ ჰეტრე მოვიდოდა, ჰავლეს ტყავი გააძურესო.
9. სული და ხორცი ამხანაგნი არიანო.
10. სული სიტოცხლეა და ხორცი მისი სამოსია.
11. სიტოცხლეს დაცვა უნდა და სამოსთ მალ-მალ გაახლება.
12. სამოსი უსიტოცხლოდ შეკდარია.
13. სიტოცხლე დვთის მსახურებით დაიცვის და სამოსი გაახლებით.
14. სიმშივლე და შიმშილი არ გაიტანება.

ტ

1. ტლეკვია კაცი ცხრაჯერ გატარცვის და ვერა დააკლეს რაო.
2. ტრახხი უტვანი კაცის საქმეაო.
3. ტრეკობა ბევრით ჰჭობია ეხლანდეღ ფართო თავისუფლებასაო.
4. ტრემ თქვა: „ცულმან გვდვა მუსრია, ტარი კი ჩვენგან უურაა“.
5. ტრევილად კი არ თქმულა: „ჰჭობს სიტოცხლესა ნაძრანსა სიკვდილი სახელთვანიაო“.
6. ტრევილის თქმასაც მოხერხება უნდაო.
7. ტრევილს ბოლომდის უნდა მიჰქევე, რომ გაჰკიცხოვო.
8. ტრევილი თავითგანვე ეშმაკის მოგონებულა და მისთვის უკელგან გასაუადი აქვსო.

უ

1. უარშიო შვილი მშობელთაც ნუ გაზრდიაო.
2. უნახვამნ რაც ნახა, სულ ვეკლა გაიკვირვაო.

3. უთავგურობი ტირილი მკვდარს იყეს გააქნევენებსო.
4. ურემს რომ ძალა დაადგება, ჭრიალს დაიწეებსო.
5. ურია წუგას მიჰქონდა და გზაც მისი ის იყოვო.
6. ურიის ზური ჭამე და ურიის ხმალი მოიქნიო.
7. ურიის ხმალი ჩემ კისერზედაო.
8. ურია ახლად შეიღეს სავაჭროდ რომ გაგზავნის იტყვის: „ღმერთო დაზარადე, რომ კვლავ ავალი გახილოს და კარგი ადგომიცმა ისწავლოსო.
9. ურია ტყეში მრუდ შეშას არ მოსჭრის: აქ შე გამაწვადებს და სახლში ჩემს ცოლ-შვილსაო.
10. უშიგლო კაცი ძუნწი და ზურად-ძვირი რომ არ იყოს, არ შეიძლება.
11. უცნობი კაცის გულის გაერთება უჭკობისგან არის, ან უხომო მამულის სიუგარულისგან.
12. ურჯულთმ დაიფიცა, რჯულიანმან დაიჯერაო.
13. ურჯულთ ღირსტუგის მიმდეკარია, რომ განებოებულ ჭამს-სმისთვის სცხობრობს სულ.
14. ურეში რომ გადაბრუნდება, გზა დიდი გამოჩნდებაო.

ფ

1. ფერი ფერსა და მადლი ღმერთსაო.
2. ფურტკრის შრომა და ჭინჭვლისა კაცს ჭკუას ასწავლიანო.
3. ფუჭი კაკალი არც ეფავს არგია, არც კაცსაო.
4. ფური ვერ მომიწველია, ბაკი მრუდიანო.
5. ფუფუნებაში აღზრდილი უძლეური იქმნება, არც თავს არგია და არც სხვასაო.

ჭ

1. ქალი მორცხვი ქვეყნის ფასი, კაცი მორცხვი კვერცხის ფასი, ერთი იყოს თუნდა ასი.
2. ქალსა დედა გაუსინჯე, სამოსელსა ნაწიბური.
3. ქალმან თქვა: „ბედი მომეც და სანაკვეყნად გადამაგდეო“.
4. ქალმან ფურის წველისა ხბო კასრზედ გამოაბა, ემამკან თქვა: „რომ დააქციოს, ხომ შე დამბრალებენო“.

5. ქართველ კაცს თავს ჭკრიდენ და ტანი მშვიდობას აძლეუდა.
6. ქაჩალმან უთხრა ქოჩრიანსა: „აი შე ქაჩალოვო!“
7. ქვეყანა ბორბაღია, ზოგს აქეთ აბრუნებს, ზოგს იქითათ.
8. ქარწილი ჩემის ძმისა და ალაში ზაჰა ჩემისაო.
9. ქურდი და ავი შემახი ორივე ამხანაჟნი არიანო.
10. ქურდი და მისი ამხანაჟი ერთ რიგად დაისჯებიანო.

ღ

1. დმურთი არ მოატუეებს კაცსა და არცა მოტუეილდებო.
2. დონე უველა კაცსა აქვს, მაგრამ დონესაც მოხმარება უნდაო.
3. დორზედ და დათვზედ დონიერი არაფერია, მაგრამ დორბოა და დათვობა მოსდევსთო.
4. დორის ტყავს ძაღლი რას დააკლებს, რიერთიც უნდა ჰქმდისო.

უ

1. უვაგსაც თავისი ბახლას მოსწონსო.
2. უველა მიფრინველი ფრთით ფრინაშს და ქალი თაგვის ქმრითაო.
3. უველა მიფრინველი გარედგან ჭრელია და კაცი კი შიგნითგანაო.
4. უველა კაცი კაციანო, კახაბერი კი სხვა კაციანო.
5. უველა კაცი ფეხს იხდიდა და კახაბერი იცვემდაო.
6. უმათ თქვეს: „ეს მთა თუ იმ მთას ეცემა, ჩვენც ბატონისგან წაღობა რამ მოგვეცემა.“
7. უველი-ზარის უველი აკონდებოდაო.
8. ურმანი რომ შინ მშიერნი იფუნენ, გარეთ რა უნდა ტაბლასაო?
9. უმაწვილო, რად ჰსტირი?—გამდის და ვტირიო.
10. უმაწვილს ხელმწიფეზედ დიდი უფლება აქვსო.
11. უმაწვილსა და გიჟსა არა ეზრახება რაო.
12. უურმოჭრი უმა და ბრმა ერთ რიგად უნდა იფუნენო.
13. უმაწვილის წელი ეჭალზედ ეკიდა და კიდეგ ფანტქალებდაო.
14. უური და ავალი მისთავის არ იზრდებიან, რომ ბევრ რამეს ჰხედვენ და ესმიანო.

შ

1. შავი გული, თეთრი კბილი შენთვის არა მშურებიაო.
2. შენი ბატონი ხიდად რომ გაგედვას, ზედ ნუ გაიფლავაო.
3. შენი ბატონი შვიდ წელს ვირად რომ იყოს, ჰაჩის ნუ ეტყვიო.
4. შენ და შენი სიჩაო, მოკვდე, ფეხი გაიქნო.
5. შურთან კაცს მეზობლის ვარდი თვალში ეკლად ესობლადო.
6. შიში სივდილისგან არ იხსნისო.

ჩ

1. ჩატი სჭამდა გოგონასა, ვაი ჩემს ამ დროს მიყრასაო.
2. ჩიტი ეკლას შეეხიზნება და ტორღლა კურცხლასო.
3. ჩიტი-გვრიტი მოფრინებდა მე აღადი მეგონაო.
4. ჩათრევას ჩაყოლა ჰყობიაო.
5. ჩანჩლა კაცი წინ ვერ წავაო.
6. ჩქარი კაცი სიტყვასა და საქმეში ბევრგან წაგებსო.
7. ჩიხვინა კაცი ბევრ კურდღლებს გააქცევსო.
8. ჩემს შვილს მეზობლის ჯავრზედ ისე ძირს ვერ დავახეთქებ, რომ მეზობლას ქაყამს საკვირცხე გაუსვდესო.

ც

1. ცა მწვანობდეს, სვარემ დრუბელი ვერ რას მიზამსო.
2. ცოტავ სად ხარ და ბევრთან ვარო.
3. ცოლი შეყვს და ცაღმა კაცს ჰყავსო.
4. ცოლს დიდი ცოში უნდაო.
5. ცოლი მოჭმარეს ბრმასა, ვერ შეიტყო, ხელი რომ მოყვას და აღარა ჰყავდა, მაშინ ხომ შეიტყო? .
6. ცუფს ტარი შიგნითგან დაგებო.
7. ცუნცრუგი ამ წამს ხათქვამს იმ წამს გარდააქვამსო.
8. ცხენი გვართ გაიქცევაო.
9. ცხენიანი ქვეითს დასცინობდაო.
10. ცხენის წინ რომ კვიცი გაიქცევა, მკელი შესჭამსო.
11. ცხენს კუდს მოედანზედ ნუ მოსჭრი, ზოგი გძელს იტუფის, ზოგი მოკლეს და დაგიმანინჯებენო.

12. ცხვარო, ვისი ხარ? და ვის კარზედაც რამ ვბღავიო.
13. ცხვარიც ცხვარიაო და თუ კანჩხდდა ცხარიაო.
14. ციხე შიგნითგან გატულებო.
15. ცხარი ძმარი თაგის ჭურჭელს გახეთქამსო.
16. ცხარი მუშა თაგის თაგს შუაფშენტსო.
17. ცუდაობა და უსაქმურობა კაცისთვის დიდი ჭირიაო.
18. ცულა, უსაქმური კაცი სულ მშოერი იქნებაო.
19. ცუდაობა კაცისთვის დიდი ცოდვიაო.

d

1. ძალა ხნამს სულ აღმართსაო, — დაექადნენ ქართველები მესხებს. — ძალა თუ ხნამს აღმართსაო, ნებაც დაჭოვარცხს დაღმართსაო, — უთხრეს მესხებმან და შეიბნენ. იქმნა დიდი ომი. მესხებმან კაციმარჯვეს ტრახახებზედ. ეწოდა ადგილს ცეცხლის ჯვარი.
2. ძალად გატახებული ძაღლი ცხვარს არ არგია.
3. ძალად მიტევებული მწევარი ურდგელს ვერ დაიჭერსო.
4. ძალად ნუც რას იტყვი და ნუც სხვას ძვირს ათქმევიებო.
5. ძალას რიგზედ მოხმარება უნდაო.
6. ძაღლი სახლ-კართ მცველიაო, ჰოლიცია კი ქალაქისაო.
7. ძაღლის ერთგულობას არათუერი ედრებაო კაცისთვის.
8. ძაღლმან სიჩქარით ბრმა-ბრმა ლეკვები ყარაო.
9. ძაღლი კოჭლობით არ მოკვდება.
10. ძაღლის სამარე მგლის მუცელიაო.
11. ძაღლი გაკრიჭეს და ჰატონი გამოუჩნდაო.
12. ძაღლი ქლიბს ლოკდა და სისხლი მოსდიოდა, იძახდა, მე ხომ არა, სისხლი ქლიბს მოსდისო.

v

1. წადი-მოდი ჭკუვისაო უშმაკივით ჭტუუვისაო.
2. წინ კლდე და უკან დიდი მეწვერო.
3. წიწმაცით რას წიწმაცობო.
4. წისქვილს ჩემი ევართს და ვინც რა უნდა თქვასო, ხაჭაპურები და ღვინო ხომ თაგისას ჭქბავსო.
5. წვეინტლიან კაცს აუღარი მიზეზად მოჭქონდაო.

ფ

1. ჭირი სიდედრსაო, ლხინი ზირ-თეთრსაო.
2. ჭკუვა ვეკლა კაცსა აქვს. მტრამ მკვლავ კარგად ვერ ხმარობსო.
3. ჭკუვასაც მოგონება უნდაო.
4. ჭკუვა საქმით გამოჩნდება.
5. ჭრული-ჭრული გიჟის ლხინიაო.
6. ჭკვიანი ბუზი დოს დაჯდება, ქადაქში ჩავს: უჭკუო ბუზი ჭი-
გარსს სოფლად გაწვევიაო.

ხ

1. ხარს მამობით მოიხმარებენ და ფურს დედობითაო.
2. ხუთი თითი აქვს კაცს, ხუთივე უთანასწორო.
3. ხუთს შვილებში რაღა სიკეთეს ნახვენ მშობლები.
4. ხუცესო, ხუთ-მუცელიო, ქვრივ-ისხურთა შეუცველიო.
5. ხე ნაყოფისაგან იცნობვის.

ჯ

1. ჯავრის დედა ბოზია, აქეთაც წავა და იქითაცაო.
2. ჯავახია და ბრეუობსო, დიე აავისთვის იყოსო!
3. ჯარაკ, ჯარავ, ბზრიო,
ლაშბო, ლაშბო, წუდიო,
დედაშთილის საბერანკეო, თხრად დამიჩიო.
4. ჯან-ღონით ცოცხლობს კაციო.
5. ჯანი გაფარდეს ჯანიაშვილსაო.

ჰ

1. ჰკარ კატეუღს, შინაური სად წავივიაო.
2. ჰვასი კაცს ბევრ რასმეს ახალისებსო.
3. ჰასან-ჰუსენ ველაისო ზრთხა ერთად გვერიაო,
შეც ვაკინე და იმათაც ჩხუბი გამოკვერიაო.

ანდაზები და სიტყვის მასალები¹⁾

(სამესხეთოსა და გურიაში²⁾ შეკრებილი მესხი კონსტანტინე გვარამაძის მიერ).

ა

1. ავი შეილი დედ-მამის შაგინებელიაო.
2. ავიფურთხამ უღვაჟს შეტემა, დავიფურთხამ - წვერსაო.
3. *ალაკო, ვისი ხარ?—და ვინც ზედ მადგანაო.
4. ამოლს აჭევე, დამოლს დაჭევე.
5. *ამ ეურს, იმ ეურს.
6. არამარა, დარდუბალა.
7. არ გათეთრდება უოჩანი, რაც ცინდ რომ რეცხო ქვიშითა, ცინე ხარ, კოშკი მადალი, შედესილი ხარ კირითა.
8. არა შკითხე მიაშბუო, მიტყუე და მიაგდუო.
9. *არა შკითხე მიაშბუო, არტუი ჰანდურ მიაგდუო.
10. ავანებო სანთლის ერქვანს, შიგ შევანამ უღელ მდევსა, ზღვას მოვხვანავ; ქვიშას დავეთესავ, ხმელეთს ვინადირებ თევზსა, ყინულზედ ვანას გავლეწავ, მტკვარში ჩაფერი ბზესა, და თუ ეს იქმნეს, ჩემო მიჯნურო, მაშინ ვეხვევი სვინა ბატონსა³⁾.
11. არა მშურს ჭირი ჭიმბურისათვის.
12. *არაფერი ბედაური შეილია (დაწუნებულზე იტყვიან).
13. არცა შენი შარი მინდა და არცა რა ხეირია.
14. ასეთმა ფურმა დამწინლას, ჩემზე ჩივივიით იწველიდესო.
15. ასრე უნდა პატარადი, ერხეოდეს ვერხვივითა, დეღამთილსა კმსახურას, მამამთილსა —ღმერთივითა,

¹⁾ კონსტანტინე გვარამაძის შეკრებილ ანდაზებიდან გამოვუშვით ყველა ის, რაც მის მამის ვინმე მესხის შეკრებილ ანდაზებშია და ზემოთ დაბეჭდილია.

²⁾ გურიაში შეკრებილ ანდაზებს წინ ვარსკვლავები უზის.

³⁾ ერთს ვაებატონს თავი უთხოვია ნათლი-დედისათვის და ნათლი-დედასაც ეს მაგალითი უთქვამს თუ მოხდებაო, მაშინ...

მაზლ-მულებს მოეკარგაროს, შილებს¹⁾ მიჭეუეს ღვედივითა, იმას ისე შეინახვენ, უგუნურის მტრედივითა.

16. *ასს კაცს ერთი ცხვარი უხაროდაო.
17. *აქეთ კურთ მიდგანა, იქით სივეტილიო.
18. აღარა შესძლება რა ჭადარა შერთულ ბერსაო, ხელდახელ დათვი მოუკლავს და კმუჭრება მდევსაო.
19. აჩქარებითა სოფელი არავის მოუჭამია, ვანაც კი აჩქარებულა, მას მალე დაუნანია.
20. აწეინოს ქერმა ღურჯასა.
21. ახალ-ახალი შუთოფე კაცს არად გამოადგება, იუიდის ტუფია-წამალსა, უელთამდის ვალში ჩაჯდება.
22. ახახულა ცაშიო, ქარი უქრის ნ..შიო.
23. აჭევა ფეხის ხმასაო.

ბ

1. *ბაბილას ეუბნებოდენ და რძალს ასშენდნო.
2. ბარში ჭკუა დაუკარგია და მთაში ეძებსო.
3. ბატონო მამასახლისო, საკინძო შენი მანრისო, რად გინდა ელახების ცოდვა, ჭხედამ, სულ სისხლის ოფელს ღვრისო, სადაც წადგებ-წამოდგები, შენი გუთანი აურისო, ამდენი უსამართლობა ქვეყანას წყალში ჩაჭერისო!
4. ბებერი რომ დაბერდება ამოუფდება კერასა, ნატენს ვურსა რომ ვერ შესჭამს, მთელს დაუწეებს ცქერასა.
5. ბეჟვა²⁾ წაგა სანადიროთ, უმებს წასახამს უველასა, ჯერ გააქცევს ირემსა, მერე დაუწეებს სტვენასა, კვლავაც წაგა დილა ადრე, გულში ჩაირჩენს წვენასა, მოჭკლავს ირემსა და სარსა, იმას მოუტანს ღელასა.
6. ბედი ხნავს, ბედი სთესს, ბედი მოიფანს უნანა.
7. ბეგრს ნუ იჯაგრებ, მალე დაბერდებიო.
8. ბერი-კაცი ბერდებოდა, ცხენს უკედმა შეჯდებოდა.

¹⁾ შილი მახლის ცოლია.

²⁾ ბეჟვა—თავმოწონებელი თავადიშვილი ყოფილა; ღელა მისი ცოლია.

9. ბზე იუ სხვისა, საბძელი ხომ შენიაო! (ხუროფანს ეტყვიან).
10. ბიამ სთქვა: „შეც ხომ ხილი ვარ, თითო და თითო უადრი, სიმწიფით თავს ვერ ვიქებ; დაბადებით ვარ მაკარბი.“
11. ბრძანება ქონებაზე ჰქვიდა.

8

1. გაიქცე, სიღა წახვიდე, გასაფლელი ხიდე გაქვსო.
2. *გამიფანა სამართალშიო.
3. *გაყუილს გატეხილი სჯობიანო.
4. *გემი ისე არ დაიღუპება, რომ ერთი ფილეუკაც არ დაჩხესო.
5. გვარიანი ცხენი წკიპურტასც (ან მათანსს) არ ირტუამსო.
6. გველო, მოვიდა ანკარა, თავით ფესამდე გაგურა.
7. გზა შორს მოიარე და სახლში მშვიდობით მიდიო.
8. გინდ ზღვას დაუხვნივარ და გინდ ცვარსაო.
9. გინება ჰატრონიასაო.
10. *გურიელის*) სული ნუ წაგიწემდებაო (სიმართლეზე).

დ

1. დადგები სიმართლეს, გამოგილევენ სინათლეს.
2. დადგები სიმართლეს, თვალთ მოგაკვლენ სინათლესა.
3. დადიანმა ცხენი მომცა, გურიელმა უნაგირი;
ისე ცხენი არ მიფარდა, რომ წითელი უნაგირი.
4. დაბურდი, მშვილდი ძირს დავდე, მადლა მთაში ძვეს სადამე.
დაღება, ქერჩი გასძვრება, არ მიადგება შზე სადამე.
5. დაბურდი და დავსუსურდი, წვერი შემექნა ჭადარა,
ბატონსა მოვძულებივარ, ცოლ-შვილს უნდივარ აღარა,
ისეც არა ვარ მოხუცი, ვერ დავაყვირო ნადარა!
6. დაგრდომილს წინლი კი არა და შველა უნდაო.
7. *დათემა არცა რა გაუშვა და არცა რა ჩაუშვაო.
8. დამღება სიმართლემო!

*) გურიელები გურიის მთავრის ჩამომავლები არიან გურიაში; ყველას დიდი პატივი ჰქონიათ მათი, რომ იმოღერ პატივით იხსენიებდენ, რომ მათ თავს დიცავდენ.

9. დაუხატეებელს სტუმარს აბუხს ეტყვიანო.
10. დელა მოკვდა შვილისთვისა, შვილი თავის-თავისთვისა.
11. დაჰკარ წაქცეულსა!
12. დელას და მამას ჰატევი ეცი, რამ დღეგრძელი იყო.
13. *დელა შენი ქორს რო მიჰქონდეს, შენ ჰხარის ნუ შეუძახებო!
14. დიდ კაცთან შესვლა შენგნით არის და გამოსვლა იმისგნითა.

მ

1. *ელეთ-მელეთი მოსდისო.
2. ენას ძვალი არ აქვსო.
3. ენაც რომ არა გქონდეს, ყვავებიც თვალებს ამოგტამებო (ეპიდ-ზე იტყვიან).
4. ერთ ადგილას ჩხუბს შეგესწარ რძელ-დედამთილის, ქალაო, რძალმა აჯობა დედამთილს, თავი კერას უხალაო.
5. ერთი აკვლა რვასო, მიემატა ცხრასო.
6. ერთი ფული გაცემული საიქიოს დაგიხვდება.
7. ერთი ფული კაცს არც ააშენებს და არც დააქცევსო.
8. ერთმა ჭიქა ღვინომ ამოდებული ხმალი ჩააგოო.
9. ეს ზოგი კაცი რასა ჰტავს, ანუ სათქმულად რისათვინ! რასაც იშოვნის, იშოვნის იმ ერთი შავი დღისათვინ, არც თავის-თავზედ დახარჯავს, არც სხვისთვის, არცა ღვთისთვის, გადაბრუნდება, მოკვდება, დარჩება უშშაკისთვის.
10. ეს რა ვნახე საკვირველი, ვინულის კაბას კერამდენ, ფიფქს უდებდენ სარჩულად, ზღვას ნემსითა წვერამდენ!
11. ეს ფონი კარგია, ზგრამ ერთ ადგილას კაცს ახრობსო.
12. უშშაკები ტიკებს აღბობდნენ, ღვინო არსად არ იშოვებოდაო.
13. ეძიეთ და ჰპოებთო.
14. ეძიებდით და იშოვნითო.

ზ

1. ვაი, დედაო, დედაო, რა დიდი ღორი კვდებაო,
— შვილო, შენ რა გენადვლება, დიდი ჩინია გხვდებაო.
2. ვაი ცოცხლების ბრალი, თორემ შვედრებს რა უჭირთაო.

3. ვაჟკაცის ნაქებია: გულმდაბლობა, სიმარდეო, ჭკობდეს მუდამ კარგი ბაგი, სწავლა დადუხს, სიმართლეო.
4. ვაჟიკაცობა კარგია, მაგრამ შალურებ გაცვდება, ზურადობა სჯობს ყველასა, განძი გაქვს, შეიღვას დარჩება.
5. ვერიდებოდი ბოლოკსა, შემხვდა სოფლის ბოლოსა.
6. ვინ გითხრა ბაირამი აჩანდურე და ნინაბი აკაყუნეო!
7. ვინც თავს მადლა წაიდებს, ფეხსა წაიკრამს.
8. ვინც დაიმდაბლა თავი, იგი ამაღლდა.
9. ვირი კაცი აღდგომასაც ვირიაო.
10. ვირმა ტლინიკი გაიქნა, მეც ნახირ-ნახირაო.
11. ვირსა რქანი არ ამოსვლოდა და თავი ემუტრუკებოდაო.
12. ვირმა ზალო წამოგლიჯა, ერთი ჰატრონს და ორი თვითონ იკრაო.
13. ვისც ბარგი ჭკიდა, ჩამთხადეთ, მადლია.
14. ვისიც ენა ჭარტალია, მისი ყველა მართალია.
15. ვირსა მგელს შეაჭმევს მუტრუკის კვინტირში (კუნტრუშიო).
16. ვის უნახავს; ვის მოსწრია, ვირთხას დაეჭიროს მგელი, მწყერს მიმინო, ხოხობს ქორი, თეფხს გაუგდოს მინდვრად შეველი, ტურას ვეფხი, კატას ლომი, ჭიანჭველას დათვის ბელი?! როგორც ეს არ მოხერხდება, არცა შენა გაქვს ჩემზედ ხელი!

ზ

1. *ზარმაცი კაცი უქმი-ძალს განაღისდებაო.
2. ზედას დაიკრა ნაღარა, სამხრეთი აიუაროსა, სამას სამოცდა ხუთი დღე სულ ერთ დღეს მოიყაროსა.
3. ზოგი მფრინველია, იმის ხორცსა სჭამენ, ზოგსა კი ხორცს აჭმევენ.
4. ზოგიერთი ჰატარსადი დაეგდება ძელივითა, თუ გინდ რომ ხმატა ესმოდეს, ეურს წაუგდებს მგელივითა, სჯამოს ქმარი მოუვა, კუდს მოუჭნევს მელივითა, ქმარსაც ასრე ეგონება, მქნელიაო თემივითა, იმას სახრე მოუხდება, წაკერისხოს წნელივითა.

ვ

1. წყ-წკ და არა-არა!

თ

1. თავაშეებული ცხოვრება არავის არგიაო.
2. თავად არ შევალ სხვისსა, თუ შევალ ჩემი ძმისსა,
ისე შევალ და გამოვალ, როგორც ძმა იუოს დისსა.
3. *თავი ვინ მოგჭრა და კვიდრმა ძმამო.
4. თავი მოძულეებული აქვსო.
5. თავიდაცან ხელი აუღიაო.
6. *თვალშიაღ ვერ ჩამხედავო.
7. თვალი გულის სარკეაო.
8. თვალი უნებურიაო.
9. თვალმა რაც ჰქმნას, წარბს ზევით ვერ წავაო.
10. თათრად ვიყო, ლოცვა ბევრი აქვთ, ქრისტისანათ—მარხვა ბევრი
აქვთ, უიზილბაშათ—ბოლო ცუდი აქვთ.
11. თვალში ეკლად მიაჩნიაო.
12. თვალში ეკლად შეხიბრებაო.
13. თვალში ეკლად შესობაო.
14. თებერვალი ბერამსო, მარტი კაბას კერამსო,
აზრილი გატყუებულა, წითელ კვერცხებს ღებავსო!
15. თავად არ იყო მშარიო, შიგ აურიეს წუალიო.
16. *თითო გობი ლაფი უვლევან სდგასო.
17. *თითო გობი ლაფი უვლევან სდგას, მარა ჩუასს ათვანაო.
18. თმა ტყელი და ჭკუა მოკლე.
19. თუ არ გინდოდეს ჭირიო, შეიჯკვირევი ჩხირიო.
20. *თუ არ იცოდე ხერხიო, დედაშენს ტურის ფეხიო!
21. თუ შენი არა იხარჯებოდეს, ღხინს ნუ დაეკრძებიო.
22. თუ ჭირისუფალი არ ტირის, მოტირალი ვისი მოვალახუა?

ი

1. იანვარში ბებრმა მარწვევი მოინდომაო.
2. იაფი ფასისაო, წვენი ძაღლისაო.

3. იმედიც კარგიათ.
4. იმერეთიდან გადმოდის საქციელი და ზრდილობა, ათასად გვარი დაფსდა, ორი ათასად ზრდილობა, თუ კაცი თვითონ არ არის, ცუდია გვარიშვილობა.
5. იმერელი, ფხიკიანი, ძაღლმა ჭლივში გაკბინათ.
6. იმერელმა ნალი აბოგნა და სთქვა: „ღმერთო სარკინეთი ამოგდე, ერთი ცხენი და სამი ნალი მაკლია, რომ ცხენი გაუჩინოვო“.
7. იმდენს გირტუამ, მომიხედო, ვერ მიცნათ. (ან: ერთიც ვერ დაითვალა).
8. ირემმა ირემს ბაღანი აუშვირა -- არც შენ გაკლია და არც მე, მაგრამ ჰატოვის ურათა.
9. *იქითკენ უნდა ეცადო, საითაც წყალი დგებათ.

კ

1. კაკაბმა სთქვა: „ერთმა ისეთმა ალაღმა წამომიქროლა, რომ რაც კი სიმღერა ვიცოდი, სულ უგელა დამაუიწვალა.“
2. კალთაშიც გიზივარ და წვერსაც გაკლიჯავო.
3. კარგი ღვინის ნაძირალი, კარგი კაცის ნაცოჯარიო.
4. კარგი ბატონი, კარგი უმა გამოვა სანადიროდა, ქორ-მუქებრები წინ უძღვის, თვალი აქვთ სადარილოთა, ინადირებენ მწუერ-გნოლოთა, ირემს, შველს სანადიმოთა.
5. კატა ვერ შესწვდა ძეხვსაო, ზრასკევია დღესაო.
6. *კარგი ცხენი ქერს მიიმატებს, ავი ცხენი მათრახსაო.
7. კატა მეფეს შეხედავსო.
8. კაცი ვერ შესწვდა ცხენსაო, უნაგირს უწვო ტუხათ.
9. კაცი უნდა ხერხი იუოს, გაჭქონდეს და გამჭქონდეს, და თუ არა უნო იუოს, სულ თავისკენ შემოჭქონდეს.
10. კაცი გამოვა კაცობრივ, წვერი არ გახარებოსო, თხასაც ასნია ბაღანი, მზმანი დაფსავსოსო.
11. კაცია და გუნებაო, როგორც ებრაგუნებაო.
12. კაცს ქეიფზე მოიყვანს უავის დუღილი.
13. კარგი ჰამა იუავიო, კარგი ჭამა გიუავიო.
14. კაი ბიჭის ნაყოლი ცხენი და კაი ბიჭის ნაყოლი ცოლიო.

15. კაცი თვალით არ გაისინჯება.
16. კაცი ნუ მოკვდება, თვარა, თუნდა სხნსველაზე გადაგდონ.
17. კაცი რასაც აქ სიკეთეს იქს, სიქიოს დახვდება.
18. კაცი თავს რომ სიავეს უზამს, იმოდენს შვიდი ეშმაკიც კერ უზამს.
19. კაცი კაცს შეხვდებაო.
20. კბილის ნაკრეტნით მუცელი არ გაძდებაო.
21. კედელს ცერცვი შეუარე, დაიჭერს?
22. *კიდევ შეტეპშელებოდა, კიდევ ვჭამე ტეეშალიო (სთქვა გურულმა ქალმა ორსულობაში).
23. კუდით ქვას გასროლიებო.
24. კაი ცხენი გეზს არ ირტყამს და კაი ხარა შოლტისაო.

ლ

1. ლამაზი ქალის ცოლად შერთვა წყალში ჩავარდნააო.
2. ლამაზი ცოლი მყავს, მარა გაღმა სხვას ვუყავსო.

მ

1. მაღლს თუ შერები, მარილიც თან მოაუარეო.
2. მამა ნახე, დედა ნახე, შვილი ისე გამოჩნახე.
თუ ზრდით არ შეიცვალა, წინ უძთ მშობელთ გზა და მახე.
3. *მამიდას უებებოდნენ და რძალს ასმენდნენო.
4. მამამთილო იისაო, დედამთილო ბიისაო,
მამლო იაკუნდისაო, შვილო ნუშის გულისაო,
მულო, შენ ამომივარდი, რომ ხარ ავი გულისაო!
5. მართლის მოქმელს ადგილი არ აქვს, თქვას და გზას გაუდგოს.
6. *მარჯვე (ცქიუი) კურდღელი თავისთვისაც იძოვის და სხვისთვისაცო.
7. მძღარს ხეცის დაიკანინდ მძღარი ეკონაო.
8. მტელს მგლობა გაუვიდა, ტურამ ქვეყანა ამოკდოო.
9. მკერელს სხელში ნუ შეუშვებ, თორემ კარში გამოსვლას აღარ იფიქრებსო.
10. *მეკვერცხე დედალსაყით რას ბრუნამო?
11. *მე ვწუხვარ და ის კი ოდელეიას იძახისო.

12. მეფას რაც ესიზმრებოდა, ის აკონდებოდაო.
13. მეტის-მეტი ჭოიში ხარს უკედმა წაიფანსო.
14. მეტის-მეტი—რეტის-რეტი.
15. *მეტის ტანის სანითა მკვდარს ე.ლი წაუვიდაო.
16. მზახალო, წვერი მიირთვი,—და წვენიც კაგიაო!
17. შთა და ბარი არავის გაუსწორებიაო.
18. მთქმელი არ იქს და მქნელი არ იტუფისო.
19. მიკიტანი ბახაზობას ვერ იქს.
20. *მომხდურს დამხდური უნდაო.
21. მოკაკანე ქათამი კვერცხს არ დასდებს.
22. მოკაკანე კაკაბი მახეში ჩავარდებაო.
23. მოთმინება კარგი საქონელია.
24. მოლა ვირზედ იჯდა და ვირს ეძებდაო.
25. მტერი რომ არა გუყვდეს, შირობის კატუხით მტერს ნუ გაიჩენო.
26. მქნელი იყო, კარს უკან დაიმალებაო.
27. მჭამელი და არა მქნელი.
28. მჭედელს დანა არა ჰქონდა და ქსლის მბეჭველს ხელსახოციო.
29. მჯობნის მჯობნი არ დაილევაო.

6

1. ნათლიდედამ ჩაუსალა ერბო-კვერცხი სვინასო,
უმწვინს უთხრა: „ჭიხიაო, მწადს მივართვა ფინასო“.
2. ნათლიდედის სიღამაზე არ არგია სვინასო,
კაცი უნდა უეურებდეს გადაბულ ხიდს წინასო.
3. ნათხოვარი მოგისდება, ისევე მალე გაკესდება.
4. ნეტავი ათი დამკრან და ერთი მართალი მათქმევიონო.
5. ნეტა რა ვჭქნა, როგორ რა ვჭქნა, ავი დედამთილი ხარო!
არას ვჭამ—უჭმელი ხარ, ვსჭამ და—ასრე სვავი ხარო!
ნელა დაგად—ზანტს მეძახი, გაფიტევი—ჭაჭი ხარო!
ძირს დაგადებო—კუტს მეძახი, გაფიტევი—ჭაჭი ხარო!
ვაი შენს გამომტეშს, მამაძალი ქალი ხარო!
6. ნურც ეშვას ნახამ და ნურც ზირჯვარს დაიწერო.

მ

1. ობლის ჰატრთნი დშერთია.
2. ორივე აღონამ დაგმამათესე (გაზაფებაში ურიაშ ურიას უთხრა).
3. ორი კაცის გასვლა ერთ კაცზე დასქარია.
4. ორი კაპეიკი ჩემთვინ კარგი მწეანილიათ.
5. ორი კურდღლის მღევიარი ერთსაც ვერ დაიჭერსო.
6. *ორმა თუ იცის, დორმაც იცისო.

პ

1. პეპელა სინათლეს დასდევს.
2. *პირი დრინს არ მიშერებაო.
3. პილპილი თუ არ გიჭამია, პირი რად გიყარს?! (ზოგან ასე ამბობენ: პირი რად ტეწვის?).
4. პირუტყვიც სულიერია! (უწელო ცუმაზე იტყვიან).
5. პირველი ცოლი ბუღია, მეორე დამონება, მესამე—ვირზე შეჯდომა, მეოთხე—გაჭენება.
6. *პანდური კი არ მეტკინება, მეწეინებაო.
7. პირში დუმა, უკან დანა.
8. პურა-ძვირი უშეილო რამ არ იყოს, არ შეიძლება.
9. პური კლდეს*), დვინო ბოკას*), თეფი მე მთხთვე ტობასა*), თუ გინდა ვაშლი წითელი—გადმა-გამოდმა წეორასსა*), თუ გინდა ქალი ღამანი—ან ფუღა*), ან ასტიღასა*).

ჟ

1. ჟიჟავის ჟლეტა კაცს მოსწეინდება და არა მტრის.

რ

1. *რა ურემიც შემას ვერ მოიტანს, იგი ურეში შემათ იქცესო.
2. რა ვჭქნა, აღარა მესმის რა, კაცი ვარ, მხურამს ქუღია, გაჭჭევე მე შენ პირ-ტკბილობას, გზანი კტონია მრუღია.

*) სოფლების სახელებია.

3. რა გამოვალთ გაზაფხულსა, ხეს ფოთოლი გამოუვა,
კაცი რომ ცლარობდეს, თავში ჭკუა გამოუვა,
ზოგს ჭირად გადაქცევა, ზოგს ძილიც არ მოუვა,
რა ჭქნას კარგმა მონადირემ, თუ ნიშანში არ მოუვა?
4. რა ჭირს მივცე თავი!
5. რა ციხის იმედი არ გქონდეს, დაიქცეს იგი ციხეო.
6. როსტომ სთქვა: როსტომ არა ვარ, არცა როსტომის გვარისა.
7. როსტომ სთქვა: დედაკაცისა ჭკუვა არ შექებისა (არ შევეთებისა),
ცხრა ნაწნავ ჯატვით დავაბა, ასწუვეტს და გაიქცევისა *).
8. რა გინახავს, ველარ ნახავ!
9. რაც ზეიზურ ჭისჩანს, ორი იმდენა მიწაში დამფრებაო (გაიძვე-
რაზე იტყვიან).
10. რაც მამა-პაპას უჭნია, მეც იმას ვიჭო.
11. რეგვენ კაცს თავში კი არა და თვალებში აქვს ჭკუა.
12. როგორიც აღხანაო, იმნაირი ჩაღხანაო.
13. როგორც გიჭირდეს, ისე გიღირდეს.
14. როცა არის, ეს თხა მგლის ზურიაო.

ს

1. სადაც გიღხინდეს, იქავ გიჯობდესო.
2. სადაც ჩიტი გაიზღება, მისი ბაღდადიც იქ არის.
3. სად ერეკლე, სად თორღზანთ თეკლე!
4. სად დაჭკრა, სად გახეთქაო!
5. სამშობლო შორსა რომ გქონდეს, თავის ქებას დიდი არაფერი
უნდაო.
6. სანამ წნელი ნედლია, მოჭრა უნდაო.
7. სანამ გეცო ხურს, ცოში დააკარათ.
8. სანამ უმაწვილი არ იტირებს, დედა ძუძუს არ მისცემს.
9. სანთელი თავის ძირს არ გაანათებს.

*) როსტომ დიდი გმირი ვინმე ყოფილა, რომელსაც სიძლიერით მიწაც კი უზანზარებია და ცოლის ენას კი მოუტეხია. როსტომზე ზღაპარიც არის.

10. სარწმუნოება მან შენმან გატხონოს.
11. სარწმუნოება უსაქმურად მკვდარია.
12. სვაგი ძაღლს გაზომავს და ისე გადაულაშავს.
13. სვინაო, მოიჭარი და მიირთვიო.
14. სვინაო, ფთხვი მიირთვი და წვენიც კარგიაო.
15. სიდედრს ჰყვარებისრო!
16. სიზმარი არ გამოდგება, სინათლე სჯობს ბიქვსა.
17. სიკვდილია სთქვა: „გატს ისე ვერ მოგვლავ. რომ მე არ დამბრალდესო“.
18. სიკეთისთვის სიავეო.
19. სიკვდილს უკან სინანული არ იქნება.
20. სიმდიდრე თუ გინდა, აჭარისკენ წადიო.
21. *სიმცირეის მერეშიო.
22. *სირცხვილ-ნამუსი წაუხდაო.
23. სირცხვილიც კარგი შეია.
24. სიტყვა ქარია!
25. სიტყვას ბანზე ნუ ისვრი!
26. სიტყვა-ბასუხი წაუხდაო.
27. სიკატლითა რას მიწუნებთ, კურდღლებზედ არ მარბენიებთ! ჯამ-ჭურჭელს კარგად დაგირეცს და ჯარას დაგიზრიალებ, შვილებსაც კარგად დაგიზრდით, სულ არას დაგიზიანებთ!
28. სიმცერას ბანი ამშვენებს, წალკატას ვაშლი წითელი, ფერსულსა ქალი ლამაზი, კაბა ჩაუცვას წითელი, ვაჟკაცსა—თოფი და ხმალი, მოემწითურთს კისერი, მესტვირეს—კარგი ლუქსები, მოწვენილთ გულის გამშლელო.
29. სიტყვის თქმასაც მისი ადგილი აქვს.
30. სიტყვის თქმაც რიგით არის.
31. სიტყვის თქმასაც თავის ზომა აქვს.
32. სიყვარული ბრძაო.
33. სული გვამში არ უდგებაო (ანქარებულ კაცზე იტყვიან).
34. სულის სიმართლეზე თქვიო.
35. სული კბილით მეჭირაო.
36. *სული ნუ წაგიწელება.

37. სილატაკემ დიბა მცვეთიაო.
38. სიუვარულმა სირცხვილი არ იცის.
39. *სიძვე, მოიჭარი და სჭამეო! (შიირთვიო).
40. სომეხი და სხვა მენიო.
41. სოფელი ვნახე უძაღლო, შიგ კავიარე უფობო.
42. სტამბოლში ვირი კიტრდა ღირს, მაგრამ იქ წასულას დიდი ფული სჭირაო.
43. სულ არაობას ქალიც შვილიაო.
44. სული მწარეა.
45. სული სულს იცნობს, გული გულსა.
46. *სული ქრთის, ხორცი ქანქალებს.
47. სწავლა გონების საზრდოა და ჭკუის წარმმატებია.
48. სხვას უღლად ხარი უქაღე, შენ ღმერთი მოგცემსო.
49. სხვისი ლუკმა გემრიელია.

ტ

1. *ტაი-ტაი ტაბელასა; ვაი და ვუი გაბელასა!
2. ტირილი ცხვირზედ ჭკილიაო! (მტირალს).
3. *ტოლიბაშო, ჩანჩალო, ღვინო მასვი ჩქარ-ჩქარაო.
4. ტყვილი მთქმელის ნაყოფი ის არის, რომ მართალსაც აღარ დაუჭერებენო.
5. ტყუილს მოკლე ფეხები ასხია.

უ

1. უბედოდ არა იქნება რაო.
2. უბედურს კაცს ქვა აღმართში მოეწევიაო.
3. *უნახავმან რა ნახაო, ოჰ, რა დილიაო!
4. ურია რომ გაღარიბდება, ძველ ვალებს მიადგება.
5. ურიის ვალი ბევრად მირჩეუნის შენს ვაღსო.
6. ურია ფიცავდა, ქრისტინი არა სჯეროდაო.
7. უურეთ დარეჯანასა, გარედ გამოდგამს ჭარასა, შინ აკვანს შვილი უტირის, გარედგან ეტყვის ნანასა.

8. უწელო, უპუროდ, უღვინოდ ჟამი არას დროს იწირვის,
არცა რა შერცხლის ჭანკითა არწივი არ დაიჭირვის,
თუ ღმერთი კაცსა არ მისცემს, ცუდია, რასაც იჭირვის.

ფ

1. ფაშა ჩამოხტა ხანდოსა *),
კარგისა მასწინდლისასა;
ხან მაწონს სჭამდა, ხან დოსა.
2. ფეხს საბნის დაგვარ გაშლა უნდა.
3. ფიცი მწამს, ბოლო მაკვირვებს, არ ვიცი ეს რას ჰკავსო!
4. ფურმა იწველა, იწველა; ჰკრა წიხლი და დაქცაო.

ქ

1. ქალის ზეტვი ძალღმაც იცისო.
2. ქმარი მცემს, მაზლი მაგინებს, შვილი მილესამს დანსა,
თუ დედაშთიღმა შეიტყო, ის დამაქრებს უკვლასა.
3. ქართველის ჯიბე განგრეტილია, ფული არ დადგება, წამოიძხა
სომეხმა.
4. ქაშის შეშინებული დოს უბერავდა.
5. ქვა ქვას შეხვდება, თორემ კაცი კაცს, რასაკვირვებია!
6. ქვა აკდო და თაფი შეუშვირაო!
7. ქუდი სიცივისთვის კი არა და სირცხვილისათვის გხურამსო.

ღ

1. ღარიბ კაცს ხერიანი შვილი რომ ჰყავდეს, ღარიბი ადარ აქნებოაო!
2. ღობე-უორეს ედებოა.
3. ღორს მარგალიტი დაუყარე!
4. ღმერთო, ნუ შეჭერი ვაჟკაცსა ქალსა ვბედსა და მძინარსა,
ის მოჰკლავს, ის დაბერებს, ის შერთავს წყალსა მძინარსა.

ყ

1. ყასახს თეთრი თხა მსუქანი ეგონაო.
2. *ყბას ნუ მიქტეუო!..

*) ხანდო—სოფელია.

3. უბედის ზარი ვინ დაღალა? და მუნჯმაო.
4. უბედის ზარი ძაღლის კანით არის მოქონილი, რამდენიც იუბედოს, არ მოსწყინდება.
5. უვავს კაკალი გაგდებინე!
6. უვავს კაკალი გაგდებინე, ისიც კარგიაო.
7. უველა ბედით არისო!
8. უველიერში უველი ვჭამოთ, ადღგომას ჩიტებიო, დედაშენსაც გაეხდება ქოჩრისანი ბიჭებიო.

უ

1. შავი მიწის მეტი კაცის თვალს არა გააძღობს რა.
2. *შარშან ჩემი შვილი ცხენს გაიჭენებდა და წროულს კარიაზედ ვერ გადაიარსო.
3. შავი ქვა და ნაცარი ცხელიო.
4. შავო უოჩანსო, შავ კლდეს შავი ბუმბუდი ბოლომდის, გეჭმოს წუთი სოფელი, გავთავებოდე ბოლომდის.
5. შენ, მირაბ ხანო, ბაღდადო, ბოსტნიან-მწვანელიანო.
6. *შენი ეხა მოღს მოსწყვამსო.
7. შვიდი ჭურის ამღულებელიაო.
8. შენი გულის ხასუხს მიხედუ, ის გეტყვის, თუ კი ჭკითხამო.
9. შენიჭირიმეთი შვილი არ გაიზრდებაო.
10. შენ სჭამო და შენმა სულმა ზღვასო.
11. შენ შენს ფუშრუკს მოურეო.

ჩ

1. ჩავაკრამ ცეცხლს აგერსო და დაგამხამამ უველასო.
2. ჩაწინდე წაქცეულიო!
3. ჩემი აულა-დიდებაო ჭინჭველს აკვიდებაო.
4. ჩემს ბაღში ხიფს არავის მოვამწეებო.
5. ჩემი შენ გითხარ, შენა და მით გულ მოგიკალო.
6. ჩიტა წიწვნათ არა ღირდა და უკან დევნა მეტი იუო.
7. ჩიტა შემოჭდა ღობესა, იძხის ქიშმიშობასა, ღმერთმა დაგასწრასო მრავალ წელს ადღგომას, ქრისტეშობასა.

ც

1. *ცაი ფეხათ მოფათ! (დიდ წვიმაზე იტყვიან).
2. ცალ-უდელა ხარი სჯობიან სულ არაობასაო.
3. ცას არავინ შეჰბერებიაო!
4. ცოლ-ქმრის აშლა მეზობელს გაურა ეგონათ.
5. ცოცხალს არ მეცნა კახანი, მკვდარსა მეგრამდუნ კუბოსა.
6. ცოლი შევირთო ლამაზი, ვაჰ, თუ არ შემეიფუაროს!
სამეზობლოდ რომ წავიდეს, უღვაშ კოკობი ნახოსა,
მას გაუშალოს ბუმბული, მე ჩაღა გამოიქექოსა,
მას შეუწვევას ერბო-კვერცხი, მე მხალი მომინახოსა.
7. ცა და მიწა იქცეოდა, ტურა ქორწილს ეწეოდა.
8. ცხენიდან ჩამოსჯდ და ვირზედ შეჯდოდა.
9. ცხვარში მკელი ჩაყარდა და ვაი ერთის ჰატრონისა.
10. ცხენს რომ იფიდიან, კბილს გაუსინჯვენ.

ძ

1. ძალათ ბედს ვერვინ იშოვნის.
2. ძალათ ლამაზობა არ იქნება.
3. ძალდი დასაქმეს და ძალღმაც მისი კუდიო.
4. ძალდი ახსენე და ჯოხი გვერდთ მოიდე.
5. *ძალდი ხსენებაზეო! (ესე იგი მოვით).
6. ძალდი ჰატრონს ვერ იცნობს.
7. ძალდი ჰეეთს, ქარავანი მიდის.
8. ძალდი იუეფებს და დაწუმდებსო.
9. ძალდი ძალღის ტყავს დახვეს?
10. ძალდი ძალღის ტყავს არ დახვეს.
11. ძალღისა—უეფათ!
12. ძალღისაგან კრავი დაიბადება?
13. ძალღისაგან კრავი ვის უნახია?
14. ძვალდი ჰაღლიასა და რბილი კიკოლასაო!
15. ძვირად უიღვა სჯობს კარკისა, ზედ გამოდებსა სართისაო.

16. ძმა ძმის მტერი, ღმერთი ორისავეს გამამტვერი!
17. ქვამ წიწილა წაიღო და მეფა ნაშთგარს სადიდს გაკვიდაო.

¶

1. *წამოტარახინებულმა ძაღლმა დაგიმადლაო!
2. წამწეშიდა წახედულთაბამო!
3. წასულა სჯობს წამაჟღისა, არ დაუფენება ხანისა.
4. წერას ხომ არ აუტანინხარო!
5. წითელთ ვაშლო შენ ტესერი, თეთრო შენ ჩამოყარდები.
6. წითელმა თურმა იწველა, წიხლი ჰკრა, დააქციაო!
7. წვიმა-წვიმა დაუშვი, კოჭობანში ჩაუშვი!—
კოჭობანი ბეგრია, ღობითს გაუბერია.
8. წაუღ კედესა, თავს გარდვიგდებ ჯინჯველ ნათხარს გორაზედა,
წაუღ, თავსაც ჩამოვიხნობ. ბოსტანში მდგარ ქონდარზედა!
9. წუღი ნაუე, ნაუე, ისევე წუღიაო.
10. წუღ-წადებუღი ხაგსს კვიდებოდაო.
11. წუღი ბეგრს რთ დადგება, აუროლდება.

§

1. ჯანდარი მადლს იზრდება, მაგრამ ნუოფს არ იძლევა.
2. ჯიას თეხი არ დადგმის.
3. ჯიის მოკვლაც ცოდლოაო!
4. ჯირში სულგრაქელობით მოთშენა,
5. ჯიუს რამ არიკებდენ, სად იუაფიო!
6. ჯიუს ხნიერებაში კი არა და თავშიაო.
7. ჯურში რასაც ჩასახამ, იმას ამოკახებს.

ბ

1. ხაღხი ღმერთს ეხვეწებოდა და წაღდი წვერსაო.
2. ხატს სანთელს ნუ დაჭბირდები და უმაწვილს კვერსაო; თუ დაჭ-
ბირდე, კიდევ ასრულეო.
3. ხელმა ხელი დაბანა და ორთავემ ზირიო.
4. ხუთ თათში რამედიც მოიჭრა, დატეწვისო.
5. ხილი მეხილესაო.

6. ხე რომ წაიქცევა, ცუდიანი და უცულო ვეგლა ზედ შეადგევა.
7. ხელი ხელსა, გოჭი მტელსა.
8. ხილს რომ ჰირი ჰქონდეს, თავის-თავს შესჯამს.
9. ხილი სჯამე და ხეს ნუ ჰკითხამო.
10. ხუმრობა თავს ვერ დაიჭერს.

ჯ

1. ჯავახელების ხილია ატოლი და ღიმი, ისიც რომ გამოეღევათ, გამოუწელებათ ღხინია.
2. ჯავახეთს გუთანი მება, თრიალეთს მანჭუ შუჭირა, ჭართლიდან სადილს ველოდი, მესრეებს თვალი ეჭირა.
3. ჯავახელების საათი მამალია.

ჰ

1. ჰსჯობს სიცოცხლეს ნაძრასა სიკვდილი სახელოვანი.
2. ჰა შოკს წასული, ჰა შინ მოუსვლელი!
3. ჰაჩი, ვირო, არტანულო, შუმა-შვერისა მომტანულო!

ჟ

1. ჟა, ტბრუ, კამერო, რქიანო, (შატარა) ბიჭიკოს შესახიანო!
2. ჟი, ღმერთო, რაკი შენ, გამაჩინუო, ხელ-კლავში ძალი მომეცი, სწორს უკეთ დამარჩინუო, ახარე ქვრივსა, აბოლსა, ბრმათ თვალი აუხილეო, მინდორში გლეხთ, მწუემსთ და მგზავრთაძირს ჩერო დაუჩრდილეო!

მ ბ მ მ ს ს ნ ე ბ ი

(სამეცხეთოში შეკრებილი ეინზე შესხის მიერ).

1. აკერ გაღმა გორაზედა ღორი თავი ჰკიდაო, უინ რომ იმის ხმის არ ისმენს, ჩემი ცოდვა ჰკიდაო. (ზარი).
2. არსიანისა მთაზედ ვერძი ბრუნამს რჭაზედა, მოვუბრუნდი და შემოვკარ მუშტი კოკონა თავზედა! (ხელ-ტარ-კვირი:ტაეი).

3. აქ ავადე ისარი, ბადადს დაგვარ ფიტარი,
შენ თუ ამის გამოცნობ, გეტოდინება ვინც არი.
(უსტარი, წერილი).
4. დედა ხისა, მამა კლდისა, შვილი კი ადამიანისა.
(მოსეს ყვარჯნით კლითგან წყალი გამოდიოდა).
5. ელე და ელე ჩხუბობდნენ ემე ეშესა კარზედა,
ელე არ მოშველებოდა, ემე მოჭკელემა ელესა.
(კლიტე. ვასალეში).
6. ერთი თხა შეაუდა რეზო, ზურგზედ ეკიდა ენათ,
იმისმან სიტყვა-ზასუსმან ქვეუნა განაშენათ.
(სასწორი, საწონი).
7. ერთი კვერცხი ხელთ მიწინამს, ნახე როგორ ტბილიათ,
ნახევარი ცივი არის, ნახევარი თბილიათ.
(ქვეყნის ბურთი).
8. ერთი უსულო მყავს რამე, მუღმისთ ფეთქამს დღე-ღამე,
ერთის ფეხითა მიზომავს, მეორე ფეხით მიწიანს.
(საათი).
9. თავი ხეში, ფსელი შენ სვი, ნეხვი შენს მკვლარს ღ ცოცხალსა.
(თაფლი, სანთელი).
10. თავ ხერხი, ბოლო ნამკალი, ვინძლი ამიცნა სკანი.
(მამალი ქათამი).
11. კიანი, კიანი კიბესათ, ზურმუხტების ციხესათ,
ზეითგან დათვი ვეიროდა, ქვეშ ბალანი ცვიოდათ.
(სავარცხელი და საჩეხელი).
12. კლდეს ვზივარ, ვიქნევ ხელსა, მოსწი, ზანავ, შენსა მზესა,
ვამტვრევ, ვლეწამ, როგორც ბზესა.
(წისქვილი სარეკელ-საფქვაე-ჭინახულით).
13. მამა მოკუხელი, დედა ლამაზი, შვილი კი გიჟი.
(ვაზი, ყურძენი და ღვინო).
14. მთვარე არს არის, ბარს არის, ჩამოხტა ნახევარს არის,
ერთი მკვლარი, ცხრა სმარე, მეფე გამოცნას არის.
(მთვარის ცვლილება).

15. შიშვიდა მსაღმან შფინარმან, შიკბინა უტებ ფინამან.
(ჯინჭარი).
16. შარშანდედი მამა ჩემი წრეუდს ჩემი შვილი იყო,
ჩემის ძუძუთი გაზდილი დედა ჩემის ქმარი იყო.
(დაპატიმრებულის და შიშვილით დასუსტებულის კაცისთვის გათხოვილ თავის ქალს, ყოველ-დღე ფანჯარასთან მოსულს სანახავად, ძუძუ უწოვებია და წლამდის ისე უკვებია, რომ ტანმრთელი გამოსულა. შემდეგ ქალს ეს გამოცანა უთქვამს).
17. შვიდეკვილად ჩაწობილი, ჯიღოსანი, ის ვინ, და?
მის შეტ სხვა ბუერს არს ვეკებ, მებატონედ ის მიხდაო.
(დიდ-მარხვა და 7 საიდუმლონი).
18. ცერცვი, ცერცვი, ცერცობანი, ზედ ასხია ქერკობანი,
არც იჭმება, არც ისმება, სსმარისად კარგობანი.
(ხელი თითებ-ფრჩხილებითა).
19. ცას კოკროჭინა ჰკიდა სივრძითა და სიკანითა,
შიდ ზირთამდისინ სავსე არს, თოხლითა და თიკანითა!
(ბროწეული).
20. ციხე-კოშკის შენობას ოთხი დვას და ერთი ურბენს.
(წინდა-პაიჭის ქსოვა წინდის ჩხრებითა).
21. წუთბ-წუთბისად დადიან წუთბა ბარაქიანნი,
წუდის ზირს ჩამოსხდებიან ციხე-ქალაქიანნი.
(წეროები და შოშიები).
22. ხარი არ არის რქები აქვს, ვირი არ არის—გურტანი,
ხორცი აქვს და ძვალი არა, ბროლისავითა აქვს ტანი.
(ლოკონი).

გ ა მ ო ც ა ნ ე ბ ი

(სამესხეთოხა და გურიაში შეკრებილი მესხი კ. გვარამაძის მიერ).

1. *ასახსნელსა მოგახსენებ, ახსნი შენი ბედა, თუ არა და წაკტი.
(წაკტი).
2. ასახსნელსა მოგახსენებ ანი, ბანი, ინითაო. (ბია).
3. აკარკნიდი, დაკარკნიდი, დაჰკარ კერიაზე კბილი. (ჯაბვი).

4. ანდრაბუნი, ბანდრაბუნი, სულ დაჭუჭუიარის ნაყანუვი. (ურემი).
5. *აქეთ-იქით გვერდულაი, შვამი ამოწვევრტულაი.
(ფილი, როდინი).
6. ახაია, მახაია, თავს ახურამს კახაია,
ვინც ამას ვერ გამოიცირობს, საბრალო და გლახაია. (ხვიმრა).
7. გარეთ ხორცი, შივნიტ ტუაფი. (კუბი).
8. დაიამ დაიას შუეუთაფა, უშმაშური მათხუეო,
შიშტი-ბუქას შიგ შევაგაღებ, სადრაქუნას ვათხუებო!
(ოჯვადო)
9. დათვი ვუეს და ვვერი უჩანს. (პარიკა, დოქი).
10. დელა მუაგდა ხელი მრუდი, და კი მუაგდა მზისა დარი,
ძმა ისეთი მოჭიდარი, დამცემელი ჯდამისა.
(ვაზი, ყურძენი და ღვინო).
11. დედამიწიდან მოსული, ჯოჯოხეთში მონათლული,
გახანილი, გაწმენდილი, მე ვარ სოფელიერთ მუიდეული.
(ოქროს მადანი).
12. ევი ევისა, ფუხი მდევისა, ხმა ზურაბისა. (გომბიო, ბაყაყი).
13. ერთი ჰატარა მანანა მიცოცდება, მოცოცდება, კარს უკან ამო-
კუარება. (ცოცხი).
14. ერთი ზის და არა სდგება. (დედაშიწა).
15. ერთი დადის, არა სდგება. (მდინარე).
16. *ერთი ჰატარა მანანა სახლსა და კარსა გალობდა,
შავი ჩოხანი ჩაეცვა, წვივისა კი არა ფაროდა. (შაშვი).
17. ერთს რასმეს მოგაბარებ უსულოსა, უტულოსა,
ისტე გვართ შემინახე, რწეილმა არა უკბინოსა. (ვერცხი).
18. ერთი ხეა, რა ხეა, უმიწოდ რო კეიზრდება,
ნერჩვა, ნერგვა და შენება სულ არა-რა მოუნდება. (ირმის რქა).
19. ერთი ვნახე, ფიშტო ვნახე, ფიშტო მოჭედილი ვნახე,
ვინც ამას ვერ გამოიცირობს კისერ მოტეხილი ვნახე.
(ვერცხლის ქამარი).
20. ერთი წითელი მამალი მიწიდან ამოყოფა. (ღვინო და ჭური).

21. ერთი ზატარა მანანა გავარდა ეშმაკის სხსე,
უწუოდ იჭირვენ ზწუილეებსა, ჩემი თვადითა ვნახე.
(ბორბალა, აბლაბუდა).
22. ერთი ზატარა მანანა ქვეყანას გადასწვდება და ჭურის ზირს კი ვერა.
(ფული).
23. ერთი ზატარა მანანა ცეცხლა-პირს დარსულდება.
(ჩერიე და თითისტარი).
24. *ერთი ზატარა მანანა გაუხვეტელს იქით არ დაწვება.
(ლასტი და გასაცეხი გამწყვარი ღომი).
25. ერთი ზატარა მანანა წაფა ტუეში, უვირის, უვირის, მოფა სხლ-
ში დაეცდება. (ცული, ნაჯახი).
26. ვზივარ შვამი, არ მაქვს ფასი, დამცქერია ყველა თვალში.
(ცეცხლი კერაზე).
27. ვინ ხარ შენ?—მე ვარ, მე: მე გარჩენ შენ, მე გაჭმევე შენ.
(დედამიწა).
28. ვიუავით ჩვენ, როგორც თქვენ, თქვენც იქნებით, როგორც ჩვენ.
(მიცვალბულები).
29. თათლზე ტკბილი, შაქარზედ ძვირი, არც ვაჭარი მოიტანს,
არც ბაზარში გაიყიდება. (ძილი).
30. ის ვინ იყო, რომ სამ დღეს და დამეს თვეზის მუცელში ბძან-
დებოდა? (ელია).
31. ის რა იქნება, რომ ყველას უნდოდეს? (ძილი).
32. კრიჭი კრიჭინასა, შვედარი ცოცხალს იჭირამსა. (თოფის ტყვია).
33. მთაში დათვი ღლოფინობდა, აღურჩანა უბას უმცნედა.
(წისქვილი).
34. მამაკაცი ვიუავი, დედაკაცად მაქციეს,
ჩემი რომ არ მეუოდა, სხვისი გამოზადიეს. (ყვერული).
35. მინამ დედამ შეილი იშოვა, შეილი ფეხმძიმეთ იყო. (ყვერცხი).
36. ოთხი ძმანი ერთ ბანში ჩამდურიან. (ძროხის ძუძუები).
37. სვამს და არ ფხამს. (კურბელი).
38. სუსტი, სუბუქი ფრინველი წმიდათ იღებს ყელსა,
საუკუნო სხლს იკეთებს, უკან ჯდება ბნელსა. (ყავის პარკი).

38. ტირის, ტირის ქალაქი, არა მოქალაქენი,
ღმერთო, მიეცე ზარბაზი, დაჩუქე ქალაქი. (ცხვარი).
40. უცხოთ გაზდილი უმაწვილი შორს წაიყვანა ბიძამა,
ხათესავი გამოუჩნდა, ვერ იცნა მისმა ბიძამა. (წაბლი).
41. უსუღასა, უტუღასა სუმი სარტუელი აკრია. (ცოცხი).
42. უშიგნო შიგანს მიათრეს.
43. უშობელმან და ირემმა შვილი შობა მთასა ზედა,
ერთი მკვდარი, ცხრა საფლავი, რაა შეფევ, შენსა მზესა!
44. ქეზემენდი ფეხზე დგანა, ღოშფეერი მიწას გარდის,
ფეულაზე დიდი ხმა მას აქვს, როდესაც ათასს ვერსზე გადის.
(პურ-ღვინო. კამა, მასპინძლობა).
45. ფეულაზე დიდი ხმა რასა აქვს, როდესაც ათასს ვერსზე გადის?
(პურ-ღვინო, კამა-მასპინძლობა).
46. შვიდ კეცილად ჩაწობილი ჯიღოსანი, ის ვინ, დაო?
ვინც რომ ამს გამოიცნობს, შებატონედ ის მინდაო¹).
(სიმინდის ტარო).
47. ჩემო ძმაო, ოხობია, რაცღა მომიბარებია,
არც შესვა და არც შეჭამო, ისეთ მომიბარებია! (ბია).
48. ცა და მიწა სსვენთ ზწყადად, ვარსკვლავი ჩანს შუა სვეტად,
თათრის, ქართლის ხელის მომწუედ რომარ დარჩეს, გახდის ბნელად.
(სანთელი).
49. წყალში როჭო ზის, როჭივობს, მაღლა იბუღებს კრია,
კაკაბსა წიგნი მიჭქონდა, ხთისაგან მონაწერია.
(ნათლია, მირონი).
50. წყალში იძახის, იძახის, მაღლა იბუღებს კრია,
კაკაბსა წიგნი მიჭქონდა ხთისაგან მონაწერია,
რომელიც ამს გამოიცნობს, იგი სოლომონ ბრძენია. (ნათლია).
51. წითელი ცხენი მორბოდა ძუა-ფაფარ აღის ფერი,
აღის ფერი უბრუნენებს, ციხე მაქვს და შიგა ვსტეპი. (ციყვი).
52. წადი ბაზარში, ხორცი იუიდე, არც მამლის იყოს, არცა დედლისა.
(სოკო).

¹) შეადარე ზემო მოყვანილ გამოცანას, გვ. 302, № 17.

განყოფილება მესამე

«საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო
საზოგადოების» კრებათა ოქმები ღწვევრთა სიები.

«საქართველოს» საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების» კრებათა ოქმები.

№ 19.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, მაისის 18-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8^{1/2} საათზე, თავდაზნაურთა სადგურტატო საკრებულოს დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2), ექვთიმე სვიმონის ძის თაყაი შვილის თავმჯდომარეობით, დაესრულნა საზოგადოების წევრები: დავ. კარიჭაშვილი, ალ. თ. ყიფშიძე, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, ტარასი გრიგ. რცხილაძე, ზაქ. ბილანიშვილი, ივ. მიხ. დაკიშვილი, გენერალი გიორგი ნიკოლოზის ძე ყაზბეგი, ექიმი სპირიდონ იოსების ძე ვაწაძე, მიხეილ ქაიხოსროს ძე ყიფიანი, იუსტიინე ირაკლის ძე აბულაძე და სერგი რ. გორგაძე.

I. პირველათ. თავმჯდომარის წინადადებით, კრებამ ფუნქციონირებით პატივი სცა საზოგადოების წევრის ყოვლად სამღვდელო ეპისკოპოსის პეტრეს ხსოვნას.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა ბ-ნის მიხეილ ქაიხოსროს ძის ყიფიანის რეფერატი ქართული ენის გრამატიკიდან: „ნაცვალსახლოვანი ელემენტები ქართულს ენაში და მათი მნიშვნელობა სიტყვებისა და ბრუნვების წარმოებაში“. ამგვარ ელემენტებად რეფერენტს მიაჩნია შემდეგი ასოები: ა, ი, ე, მ, ვ, გ, უ, ქ; რეფერტი ცდილობდა მაგალითებით დაემტკიცებია ის აზრი, რომ ამ ელემენტების სხვა და სხვა გვარის კომბინაციით შეერთება ამა თუ იმ სიტყვის ძირთან ჰქმნის სხვა და სხვა მნიშვნელობის ახალ სიტყვებსა და შათს მრავალგვარ ფორმებს; ნაცვალსახლოვანი ელემენტები სხვა-ნაირად მოიპოვება, მაგრამ იქ მათ. უმეტეს ნაწილათ, თავისი აზრი და მნიშვნელობა დაუკარგავთ, თითქოს გაყინულან. ქართულს ენაში კი—ამ ელემენტებს კიდევ შერჩე-

ნიათ პირვანდელი აზრი და მნიშვნელობა. ამასთანავე რეფერენტმა და-
მსწრე საზოგადოებას წარმოუდგინა მის მიერ შედგენილი სქემა ქართუ-
ლი კანკელდობისა, რომელიც არსებითად არ განსხვავდებოდა დღემდე
ცნობილ სქემათაგან.

რეფერატმა მცირედენი კამათი გამოიწვია. მოკამათეთა ბევრს შე-
ნიშვნას რეფერენტის დაეთანხმა, რის შემდეგაც თავმჯდომარემ მადლო-
ბა მოახსენა რეფერენტს საყურადღებო რეფერატისათვის.

III. დასასრულ, კრებას უნდა მოესმინა ბ-ნის იუსტინე აბულაძის
მოხსენება ნაცვალსახელოვანი ელემენტების მნიშვნელობისა და „ბარა-
მიანის“ შესახებ, მაგრამ, რადგან უკვე გვიან იყო, ამ მოხსენებათა კი-
თხვა შემდეგს საზოგადო კრებამდე გადაიდო; მათ ნაცვალად თავმჯდომარ-
ემ ექვეთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილმა კრებას გააცნო
ტექსტი და შინაარსი ახლად აღმოჩენილის, ფრიად საინტერესო, საბუ-
თისა ჩვენი ქალაქების მართვა-გამგეობის შესახებ ძველად. ამ საბუთს
სახელად ეწოდება „ქალაქის მოურავის სარგო და უფლებანი“. იგი უკვე
იბეჭდება ჩვენი საზოგადოების გამოცემაში „საქართველოს სიძველენი“
ტ. II, გვ. 496—522. როგორც საბუთიდან სჩანს, ქალაქის მოხელეთა
შოთის პირველი ალაგი სკერია არა მელიქს (როგორც დღემდე ეგო-
ნათ), არამედ ქალაქის მოურავს.

თავმჯდომარის მოხსენებას საზოგადოების წევრმა ექიმმა სპი-
რიდონ იოსების ძემ ვაჭაძემ დასძინა, რომ მას მოეპოე-
ბა ფრიად საინტერესო საბუთები შესახებ ქალაქის ნაცვლისა
მე-XIX საუკუნის დამდეგს, და დაჰპირდა საზოგადოებას ამ საბუთების
გადმოცემას (ეს საბუთები გამგეობამ უკვე მიიღო).

სალამოს 11 საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურა.

№ 20.

ბარა-ჩვეულებრივი საზოგადო კრება

1909 წელს, მარტის 18-ს.

კრება გაიხსნა ღამის 11 საათზე, ჩვეულებრივი კრების დახურვის
შემდეგ; დაესწრნ იგივე წევრები, რომელნიც წინა ოქმში არიან. მო-
ხსენებული.

ორი წევრის წინადადებით არა-ჩვეულებრივმა კრებამ აირჩია სამი ახალი წევრი: 1) თავადი შალვა რევაზის ძე ერისთავი, 2) კნინა ელისაბედ დავითის ასული ერისთავისა და 3) ილია სვიმონის ძე ღვანცელაძე.

ლამის 11 საათსა და 10 წუთზე თავმჯდომარემ კრება დახურულად გამოაცხადა.

№ 21.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, აპრილის 3-ს.

კრება გაიხსნა დილის 12 საათზე, თავად-ახანურთა საკრებულო დარბაზში ექვთიმე თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით.

დაესწრნ საზოგადოების წევრები: ალ. ს. ხახანაშვილი, დეკ. ა. თოთიბაძე, ი. ირ. აბულაძე, ნიკ. დ. მახათაძე, ალ. მირიანაშვილი, იპ. ვართაგავა, იპ. ტატიშვილი, დ. კარიჭაშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, მოსე ჯანაშვილი, ი. მონადირიშვილი, გრ. ვოლსკი და ს. გორგაძე; აგრეთვე გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა წინა კრების აქტი და დამტკიცა იგი.

II. შემდეგ ალექსანდრე სოლომონის ძემ ხახანაშვილმა კრებას წაუკითხა მცირე მოხსენება: „სახელების შემოკლება უძველეს ქართულ ხელნაწერებში“. ამ მოხსენებას საფუძვლად დასდებია ლიუდვიგ ტრაუბეს გამოკვლევა სიტყვათა შემოკლების შესახებ.—მოხსენებას თითქმის არავითარი კამათი არ გამოუწვევია.

III. ამას შემდეგ მოხსენება წაიკითხა იუსტინე აბულაძემ შემდეგ თემაზე: „არსის-ნაცვლებრივი ელემენტების როლი ქართულ კანკელდებაში“.—კამათი არც ამ მოხსენებას გამოუწვევია.

IV. დასასრულ ე. ს. თაყაიშვილმა კრებას გააცნო საინტერესო არზა ზაალ ორბელიანისა ერეკლე მე-II-ისადმი. (იხილ. საქართ. სიძე. ტ. II, № 500).

ნაშუადღევს 1^{1/2}, საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურა, რის შემდეგაც გაიხსნა არა-ჩვეულებრივი კრება.

№ 22.

არა-ჩვეულებრივი საზოგადო კამბა.

1909 წელს, აპრილის 3-ს.

კრება გაიხსნა ნაშუადღევს 1¹/₂, საათზე, ექვთიმე თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაეწრენ იგივე წევრები, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

თავმჯდომარისა, ს. გორგაძისა და ი. ვართაგავას წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი წამდელი წევრები: 1. ბაქრაძე სპირიდონ სვიმონის ძე, 2. კალანდარიშვილი მღვდ. არისტარხო, 3. გამზარდია გიორგი მღვდელი, 4. მასწავლებელი ნიკოლოზ ლაზარეს ძე თუთბერიძე, 5. მასწავლებელი გიორგი ივანეს ძე ნატრაძე, 6. ნაფცი ვეკილი ზაქარია კოსტანტინეს ძე მაჭავარიანი, 7. ანტონ სტეფანეს ძე ხაბურჯანია, 8. გრიგოლ საჩინოს ძე ბარათაშვილი, 9. დავით ნიკოლოზის ძე აბდუშელიშვილი, 10. ბენედიქტე მომფორია, 11. მარიამ ოტისას ასული ვარდოსანიძისა.

ნაშუადღევს 2 საათზე კრება დაიხურა.

№ 23.

წლიური საზოგადო კამბა.

1909 წელს, ივნისის 14-ს.

კრება გაიხსნა ექვთ. სვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით დღისით, 12 საათზე, თავად-აზნაურთა საადგილ-მამულო ბანკის შენობაში (ფრეილინის ქ. საკუთარი სახლი). დაესწრენ შემდეგი წამდელი წევრები: თავ. პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი, კნ. მარიამ ვახტანგის ასული ორბელიანისა, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, მღვდ. პოლ. კარბელაშვილი, გრ. თ. ყიფშიძე, ალ. თ. ყიფშიძე, შიო დედაბრიშვილი, დეკ. კორნილი კეკელიძე, დ. გ. კარიჭაშვილი, დაკიშვიჩი, გერ. იმნაიშვილი, ალ. მიროანაშვილი, ლიუბოვ ეგაძისა, თავ. ივ. დ. აფხაზი, მღვდ. მიხეილ ჩიქვაძე, ტყეაძე, ივ. გ. რატიშვილი, თავ. დ. გურამიშვილი, მოსე გ. ჯანაშვილი, ანტ. ნიკ. ფურცელაძე, ტარ. რკხილაძე, მარიამ ივანეს

ასული დემურიასი, ივ. ბუქურაული, მიხ. ვახტ. მაჩაბელი, იუს. ირაკლ. აბჯლაძე და ს. რ. გორგაძე; აგრეთვე გარეშე საზოგადოებად.

I. პირველათ, თავმჯდომარის წინადადებით, კრებამ ზეზე ადგომით პატივი სცა „საზოგადოების“ დამფუძნებელ წევრის თავ. დავით ზაქარიას ძის მელიქიშვილის ბსოვნას.

II. შემდეგ კრებას მოხსენდა: 1) „საზოგადოების“ მოქმედების ანგარიში 1908 წლისა, 2) იმავე წლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში. 3) სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვა 1909 წლისათვის და 4) სარევიზიო კომისიის აქტი, რომელნიც აქვე მოგვყავს:

1) ანგარიში „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ მოქმედებისა 1908 წელს.

I. საზოგადოების გაძვეობა. 1908 წლის განმავლობაში საზოგადოების საქმეებს განაგებდა საბჭო, რომელსაც შეადგენდნენ შემდეგი წევრები: 1) თავმჯდომარე საბჭოსი და საზოგადოებისა ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილი, 2) მისი ამხანაგი დავით გიორგის ძე კარიკაშვილი, 3) ბაზინადარი ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი, 4) მუზეუმ-ბიბლიოთეკის მცველი მღვდელი კალისტრატე ცინცაძე, რომელმაც დააპირა ეს ადგილი, როგორც პირველმა სამ კანდიდატთაგანმა, შემდეგ ილია ფერაძის გადაყენისა თბილისიდან (ბათუმში *), 5) მდივანი სერგი რომანოზის ძე გორგაძე **, 6) მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი, 7) მღვდელი პოლიევქტოს კარბელაშვილი, 8) ალექსანდრე თევდორეს ძე ყიფშიძე და 9) იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე.—აღნიშნულ წელს საბჭოს ჰქონდა 21 მორიგი სხდომა.

*) იხ. საბჭოს ოქმი № 9 (მუხლი 5) და № 10 (მუხლი 2). იმავე წლის 5 ნოემბრიდან მუზეუმ-ბიბლიოთეკის მცველობა გადაეცა საზოგადოების მდივანს სერგი გორგაძეს, რადგან მამა კალ. ცინცაძემ განაცხადა, რომ მას მოცალეობა არა აქვს აღნიშნული თანამდებობა ასრულოს; ამას შემდეგ მ. კალ. ცინცაძე დარჩა მხოლოდ საბჭოს წევრად (იხ. საბჭოს ოქმი № 26).

**) რომელიც საანგარიშო წლის 5 ნოემბრიდან ასრულებს, აგრეთვე, მუზეუმ-ბიბლიოთეკის მცველობასაც (იხ. საბჭოს ოქმი № 26).

II. საზოგადოების წევრება. საანგარიშო წლის დამდეგს საზოგადოებას ჰყავდა 250 ნამდვილი წევრი; საანგარიშო წელში შეიძინა 189 ახალი ნამდვილი და 20 დამხმარე წევრი, ხოლო დაჰკარგა სამი ნამდვილი წევრი: 1) პროფესორი ვასილ მოსეს ძე პეტრიაშვილი, 2) აკადემიკოსი ივანე რამაზის ძე თარხნიშვილი და 3) მასწავლებელი გიორგი ალექსანდრეს ძე ყაზახაშვილი. ერთი ნამდვილ წევრთაგანი თავ. აკაკი როსტომის ძე წერეთელი საზოგადოებამ აირჩია საპატიო წევრად (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 18), 1909 წლის პირველი იანვრისათვის საზოგადოებას ჰყავდა: 1 საპატიო, 435 ნამდვილი და 20 დამხმარე, სულ 456 წევრი.

III. საზოგადოების აგენტები. ზოგიერთს თავის წევრთაგანს თბილისს გარეთ საზოგადოებამ მიანდო აგენტობა: ქუთაისში იოსებ იოსების ძეს ოცხელს, ბათუმში—ილია ივანეს ძეს ფერაძეს, ართვინში—ქემს ნიკ. თ. ერისთავ-შარვაშიძეს და კავკავში—თავ. იასონ მერაბის ძეს ლორთქიფანიძეს. ამ აგენტების შემწეობით „საზოგადოება“ იძენს ახალ წევრებს აღნიშნულ ქალაქებში და ჰკრებს საჭირო საარქეოლოგიო და საეთნოგრაფიო ცნობებს იმ ადგილების შესახებ.

IV. საზოგადოების კრებანი. 1908 წლის 1 იანვრიდან 1909 წლის 1 იანვრამდე საზოგადოებას ჰქონდა 13 საზოგადო კრება (იმათგან ერთი წლიური იყო). ამ კრებებზე წაიკითხეს რეფერატები და მოხსენებანი შემდეგმა პირებმა:

1. იუსტიჩე ირაკლის ძე აბულაძემ: „მე-XII საუკუნის ქართული მწერლობის ხასიათი და რუსთველის ვეფხის-ტყაოსანი“ (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 6. დაიბეჭდა ჩვენი საზოგადოების კრებულში „მკვლეი საქართველო“ ტ. I, გვ. 69).

2. ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილმა შესახებ პლემისა „ბარამ-გურიანი“ (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 8).

3. მანვე შესახებ თავისი მოგზაურობისა სოფელ ბორს (შორაპნის მაზრაში) და იქ აღმოჩენილის საარქეოლოგიო ნივთებისა (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 10; სადაც დაწერილებით აღწერილია ეს ნივთები. „მკვლეი საქართველო“ ტ. I, ოქმები).

4. მღვდელმა პოლიეპქტოს კარბელაშვილმა: „სავაქრო ნიბრი მე-17—18 საუკუნეში ქართლ-კახეთისა და იმერეთის სამეფოებში“ (იხ. კრების ოქმი № 10).

5. პრივატ-დოცენტმა ივანე ალექსანდრეს ძე ჯავახიშვილმა: „ქართველ ისტორიკოსთა ფილოსოფიურ და მეთოდოლოგიურ შეხედულების განვითარება მე-VIII—XII საუკუნეთა განმავლობაში“ (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 11).

6. ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილმა შესახება მის მიერ აღმოჩენილის თხზულებისა: „მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“ (იხ. კრების ოქმი № 13. ეს უწყება დაიბეჭდა „ველ საქართველოში“ ტ. 1, გვ. 1 და შემდეგნი, მესამე განყოფილებისა).

7. სერგი რომანოზის ძე გორგაძემ: „ადრეკი მეფიდან მირიანამდე“, ე. ი. საქართველოს ისტორია 30 წლიდან 300 წლამდე ქრ. შემდეგ (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 15*).

8. მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილმა ინგილოთა ყოფაცხოვრებისა და ენის შესახებ (იხ. კრების ოქმი № 17).

V. საზოგადოების ლინგვისტიური განყოფილება და მასი კრებება. წესდების თანახმად, ამავე წელს საზოგადოებამ დაიარსა ლინგვისტიური განყოფილება (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 11, „ძველი საქართველო“ ტ. I, სადაც მოყვანილია ლინგვისტიური განყოფილების მოკლე წესდება). 1908 წლის დამლევამდე ამ განყოფილებას ჰქონდა სამი კრება, რომლებზედაც მოხსენება წაიკითხეს შემდეგმა პირებმა:

1. დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილმა (იგივე თავმჯდომარე ლინგვისტიური განყოფილებისა): გეგმა ლინგვისტიური განყოფილების მომავალი მოქმედებისა და შესახებ ქართული სალექსიკონო მასალის შეგროვებისა.

2. ვაჰან გაბინიანცმა (რუსულად): „О задачах разработки грузинского языка в связи с историей развития армянской лингвистики“.

3. იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძემ: „არსის-ნაცვალური ელემენტები ქართულს ენაში“.

* უკვე დაიბეჭდა, იხ. „ძველი საქართველო“ ტ. II.

VI. საზოგადოების წიგნთ-საცავ-მუზეუმი. საანგარიშო წლის განმავლობაში საზოგადოების მუზეუმი და ბიბლიოთეკა თანდათან განიზარდა სხვა და სხვა პირთაგან შემოწირული წიგნებითა და ნივთებით. 1908 წლის განმავლობაში საზოგადოების წიგნთსაცავ-მუზეუმს შემოსწირეს:

ა) გენერალ-მაიორმა თავ. ვლადიმერ ათანასეს ძე მაცაშვილმა: 1) ხელნაწერი „დავითნი“ 1691 წლისა და 2) ხელნაწერივე „ქაშ-ლოცვანი“ 1738 წლისა (იხ. საბჭოს ოქმი № 11).

ბ) კენინა მარიაშვილმა ვახტანგის ასულმა ჯამბაკურ-ორბელიანი სამ შემდეგი ძველი ნივთები: 1) ვერცხლით მოჭედული კეხი, 2) ოქროთ დაფერილი ხატი, 3) ვერცხლის პატარა რახტი, 4) ოქრო-მყვდით ნაკერი ქალის პირსაბური, 5) ქალის ჯილა ვერცხლისა, 6) ოქრომყვდით ნაკერი სარტყელი, 7) სამზურთი, 8) ხელოვნური ნაწნავები, 9) სამღვდლო ფილონი, სტიქარი, ქამარი, ოლარი და საბუხრები—მარგალიტით შემკულნი (იხ. საბჭოს ოქმი № 14).

გ) კნ. მარიაშვილმა დავითის ასულმა შარვაშიძისამ ბიზანტიური ვერცხლის ფულებისაგან გაკეთებული სამაჯური (იხ. საბჭოს ოქმი № 15).

დ) მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილმა (მღვდლის დიმიტრი ჯანაშვილის საზოგადოებად, ამ უკანასკნელის მიერ ნაპოვნი კასრის საყდრის მახლობლად კობალას ხევში) სიძი ქვისაგან გამოქანდაკებული კაცის პატარა ჭეხი (კოქის ქვემოთ) საიდუმლო ნიშნებით (იხ. საბჭოს ოქმი № 16).

ე) ბ-ნის ალექსანდრე მირზაშვილის მეუღლემ (ქ-ნმა ალექსანდრა გიორგის ასულმა მირზაშვილისამ) მიხეილ საბინინის ნაქონი სხვა და სხვა ხელნაწერები და წიგნები (იხ. საბჭოს ოქმი № 19).

ვ) დამიანე პეტრეს ძე დავრიშაშვილმა: 1) ხელნაწერი „საზოგადო გეოგრაფია“ და 2) ვახტანგ VI-ის მიერ დაბეჭდილი „ეფესის ტყაოსანი“ (იხ. საბჭოს ოქმი № 22).

ზ) თავ. გიორგი დავითის ძე ერისთავმა: 1) ექვსი ბეჭედი, 2) არაბული ფული, 3) ლითონის პატარა გული, 4) საკალატოზო ზუზა (შვეული) მინანქრიანი და 5) დასაკეცი ხატის პატარა კარი ძელისა შემოწირველის კარის ეკლესიიდან (იხ. საბჭოს ოქმი № 24).

ც) ვლადიმერ ბეჟანის ძე ლორთქიფანიძემ ვახტანგ VI-ის „სამართლის წიგნი“, ხუცური ხელნაწერი (იხ. საბჭოს ოქმი № 25).

თ) მოწაფემ მამაცა შვილმა „Законы царя Вахтанга“, გამოცემული 1828 წელს (იხ. საბჭოს ოქმი № 25).

ი) მიხეილ გრიგოლის ძე ლობჯანიძემ—ორი ეერცხლის ფული არაბული წარწერით (იხ. საბჭოს ოქმი № 25).

ია) ილია ივანეს ძე ფერაძემ—ორი ხელნაწერი: 1) „რეტორიკა“ ანტონ კათალიკოზისა და 2) „კარაბადინის“ ნაწილი (იხ. საბჭოს ოქმი № 25).

იბ) შტაბს-კაპიტანმა აქვესენტი ჰესარიონის ძე აბესაძემ—ხელნაწერი „ამირან-დარჯვანიანი“ (იხ. საბჭოს ოქმი № 28).

იგ) თავ. ივანე დიმიტრის ძე აფხაზმა—სპილენძის თასი, მოკალუელი, წალკაში ნაპოვნი (სოფ. ტაშბაშში, სომხების სოფელში, ბარმაქსიზის საზოგადოებაში, სახლის საძირკვლის გათხრის დროს), წარწერით: „ნადირას შვილი ელიზბარასია“.

იდ) მღღეღმა კალისტრატე ცინცაძემ—ხელნაწერი (მხედრული) „ვახტანგ მეფის კანონები“.

იე) ნიკოლოზ ბესარიონის ძე ლოლობერიძემ: 1) ერთი ხელნაწერი „საბა ორბელიანის ლექსიკონი“ და 2) სხვა და სხვა სახელწოდების რამოდენიმე საისტორიო წიგნი ფრანგულს ენაზე.

იზ) ექვთიმე სეიმონის ძე თაყაიშვილმა ორი ხელნაწერი: 1) ვახტანგის კანონები (ყდით) და 2) ვახტანგის სამართალი (ჟუდო).

ამას გარდა საზოგადოებამ რამოდენიმე ხელნაწერი და საარქეოლოგიკონი ფულითაც შეიძინა. 1909 წ. იანვრის 1-ელისათვის საზოგადოების წიგნთ-საცავში ითვლებოდა 44 ხელნაწერი და 95 ნაბეჭდი წიგნი*).

*) ამას გარდა საზოგადოებას აქვს კიდევ 1) ნიკ. ხიზანაშვილის თხზულების „ათაბაგნი ბექა და აღბულა და მათი სამართალი“-ს 56 ცალი; და 2) „თიმსარიანი“-ს 450 ცალი (ჟკანასკნელი ამ ვამად ინახება წ.კითხ. საზოგადოების საწყობში).

VII. საწიაგადოების გამოაცემისა. საანგარიშო წლის 27 თებერვლიდან საბჭო შეუდგა კრებულის გამოცემას სახელწოდებით „ძვეელი საქართველო“ (იხ. საბჭოს ოქმი № 12), რომლის პირველი ტომის უდიდესი ნაწილი დღეს უკვე დაბეჭდილია და მცირე ხანში გამოვა; ამასთანავე სრულიად დაამზადა „პალეოგრაფიული ალბომი“ (იხ. საბჭოს ოქმები №№ 12, 20 და სხვ.) და მალე დათავეებს სიგელ-გუჯართა კრებულის ბეჭდვას სახელწოდებით „საქართველოს სიძველენი“ ტ. II.

VIII. საარქეოლოგიო მოგზაურობანი. დასასრულ, რამდენათაც ნივთიერი საშუალება ნებას აძლევდა, ჩვენი საზოგადოების საბჭო იღებდა მონაწილეობას სხვადასხვაგვარს საარქეოლოგიო მოგზაურობაში და ერთი საკუთარი მოგზაურობაც მოახდინა სოფელ ატენს, გორის მაზრაში (იხ. საბჭოს ოქმი № 24, მუხლი 5). მოგზაურობაში მონაწილეობა მიიღო საზოგადოების თავმჯდომარემ ე. ს. ცაყაიშვილმა და საზოგადოების წევრმა არისტ. ვ. ქუთათელაძემ. ატენში მოგზაურობის წევრებმა განიხილეს ადგილობრივი ნაშთები და შეიძინეს რამოდენიმე სიგელ-გუჯარი და ხელნაწერი.

2) „საქართველოს ხანსტორიო და საეკნოგრაფიო საზოგადოების“ 1908 წ. შემოსავალ-გასავლის ანგარიში.

I. კ ა ს ა.

	მან.	კ.
1 იანვარს 1908 წ. იყო .	17	38
წლის განმავლობაში შემოვიდა .	3634	89
სულ .	3652	27
„ „ გავიდა .	3641	42
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა .	10	85

II. სახელდასხვო ანგარიში.

1 იანვრის 1908 წ. იყო სამეურნეო ბანკში .	225	.
წლის განმავლობაში მიემატა .	1805	.
ზედ შეეკეცა 1908 წ. სარგებელი (4 ^{0/0}) .	26	94
სულ	2056	94

წლის განმავლობაში გამოტანილია	მაწ. კ.	1455	„
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა სამეურნეო ბანკში		601	94

III. $\frac{\%}{\%}$ ქ ა ღ ა ლ დ ე ბ ი.

1908 წლის განმავლობაში ნაყილია 10 ას-მანეთიანი 5% -ანი გირავენობის ფურცელი ტფილისის სათა- ვად-აზნაურო ბანკისა		683	80
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა		683	80

IV. $\frac{\%}{\%}$ ქ ა ღ ა ლ დ ე ბ ი ს ა.

1908 წ. მიეცა გირავენობის ფურცლების კუპონებისა		8	22
ამავე წელს მიემატა		29	78
სულ		38	„
შიღებულა წლის განმავლობაში		14	25
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა მისაღები		23	75

V. წიგნების ბეჭდვა.

დაიხარჯა წიგნების დასაბეჭდად		811	44
მისაღებია წიგნები		811	44

VI. ი ნ ვ ე ნ ტ ა რ ი.

1908 წ. განმავლობაში შეძენილ იქნა ინვენტარი		44	50
გამორიცხულ იქნა 10% ღირებულებისა		4	45
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა		40	05

VII. შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი.

თანხების სარგებელი		56	72
საწევრო გადასახადი წლიური		467	14
შემოწირულობა		1241	50
შემთხვევითი შემოსავალი		7	„
სულ		1772	36

VIII. გ ა ს ა ვ ა ლ ი.

	მან.	კ.
საკანცელარიო ხარჯი.	126	68
საფოსტო " "	20	23
სამგზავრო " "	29	"
მოსამსახურეების ჯამაგირი	60	"
% ქალაქდების შენახვა	4	35
ხელნაწერების და წიგნების შეძენა	10	"
მოულოდნელი ხარჯი (ილ. ჭავჭავაძის ძეგლის და სხვ.).	32	45
სულ	292	91
შემოსავალს გადარჩა	1479	45
სულ	1772	36

IX. ერთდროული საწევრო გადასახადი.

1 იანვარს 1908 წ. იყო	50	"
წლის განმავლობაში მიემატა	450	"
1 იანვარს 1909 წ. არის	500	"

X. სახარჯო თანხა.

1 იანვარს 1908 წ. იყო	192	38
წლის განმავლობაში მიემატა.	1479	45
1 იანვარს 1909 წ. დარჩა	1671	83

XI. ბ ა ლ ა ნ ს ი.

აქტივი.	მან.		პასივი.	მან.	
	კ.	კ.		კ.	კ.
კასა	10	85	ერთდროული საწევრო		
სახელდახელო ანგარიში	601	94	გადასახადი	500	"
% ქალაქდები	683	80	სახარჯო თანხა.	1671	83
%/ი ქალაქდებისა	23	75			
ინვენტარი	40	05			
დაბეჭდილი წიგნები	811	44			
სულ	2171	83	სულ	2171	83

3) სავარაუდო ანგარიში 1909 წლის შემოსავლისა და გასავლისა.

შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი.		გ ა ს ა ვ ა ლ ი.	
	მან. კ.		მან. კ.
1908 წლის დარჩენილი	521 79	საკანცელარიო ხარჯი	140 "
თანხების სარგებელი	70 "	საფოსტო	100 "
საწვერო გადასახადი	800 "	მოსამსახურეების ჯა-	
შემოწირულებანი	200 "	მაგირი	60 "
წიგნების გაყიდვა	100 "	„კრებულის“ გამოცემა	1000 "
		სამგზაურო ხარჯი	100 "
		ნიეთებისა და ხელნა-	
		წერების შეძენა	260 "
		მოულოდნელი ხარჯი.	31 79
სულ.	1691 79	სულ.	1691 79

სავარაუდო ანგარიშის განმარტება.

I. შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი.

ა.—1909 წლის 1 იანვრისთვის ნაღდი ფული იყო: კასაში 10 მ. 85 კ. და სხელდახელო ანგირიზზე 601 მ. 94 კ., სულ 612 მ 79 კ. ამ ფულიდან უნდა გამოირიცხოს 91 მან. ხელუხლებელი, % ქალაქების შესაძენად გადადებული. დარჩა 521 მ. 79 კ. ეს თანხა შეტანილია სავარაუდო ანგარიშში როგორც 1908 წ. დანარჩენი.

ბ.—ჩვენა გვაქვს ასი თუმნის ტფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის 5⁰/₁₀-იანი გირაენობის ფურცლები, რომლის სარგებელი წრეულს უდრის 47 მან. 50 კ. (სახელმწიფო გადასახადის გამოკლებით). სამეურნეო ბანკში სახელდახელო ანგარიშით მიბარებულის თანხებისაგან 1908 წ. შემოვიდა 26 მ. 94 კ. სარგებელი (4⁰/₁₀); წრეულს რომ ეს სარგებელი 22 მ. 50 კ. არ გადასცილდეს, სულ თანხების სარგებელს უნდა მოველოდეთ 70 მანეთამდე.

გ.—შარშან საწვერო გადასახადი შემოვიდა: ერთ-დროული (ხუთ-თუმნიანი)—450 მან. და წლიური 467 მ., სულ 917 მ. ერთ-დროული

საწევრო გადასახადი ანგარიშში მისაღები არ არის, რადგან ამ ფულს ჩვენ $\frac{1}{2}$ ქალაქობად, ე. ი. ხელუხლებელ თანხად ვაქცევთ. წლიური გადასახადი კი სახარჯო თანხად იხმარება. შარშან წლიური საწევრო გადასახადი 467 მ. 151 წევრმა შემოიტანა; წრეულს მოსალოდნელია არა ნაკლებ 800 მანეთისა, იმიტომ რომ წევრების რიცხვმა იმატა, 456 მიაწია, და, მაშასადამე, საწევრო გადასახადიც მეტი უნდა შემოვიდეს; ამას გარდა იმედი გვაქვს, რომ ჩვენი საზოგადოების წევრები წრეულს უფრო ბეჯითად შემოიტანენ თავიანთ გადასახადს, რადგან ჩვენი გამოცემული „კრებული“ და „საქართველოს სიძველენი“ მხოლოდ იმ წევრებს დაეთმობათ უფასოდ, ვინც ჯეროვანს საწევრო გადასახადს შემოიტანს.

დ.—1907 წ. ჩვენს საზოგადოებას შემოსწირეს 230 მან. 26 კაპ., 1908 წ.—1241 მ. 50 კ. ამ ფულიდან თავად-აზნაურობის შემოწირულია 1000 მ. წრეულსაც იმედი გვაქვს, თავად-აზნაურობა ხელს გაგვიმართავს, მაგრამ რადგან თავად-აზნაურობას თავისი შემოწირულობა საყოველ-წლოდ ჯერ გადაწყვეტილი არა აქვს, ამიტომ ეს შემოწირულობა სავარაუდო ანგარიშში არ შემოგვაქვს და ვტოვებთ მხოლოდ იმ რიცხვს, რომელიც ამ ორის წლის წინად იყო—200 მანეთს.

ე.—ამ ცოტას ხანში გამოიცემა ჩვენი დაბეჭდილი ორი წიგნი: „ძველი საქართველო“—საისტორიო და საეთნოგრაფიო კრებული და მეორე ტომი „საქართველოს სიძველენისა“—სიგელ-გუჯრების კრებული. ეს წიგნები, ზემორეც მოგვიხსენიებია, უფასოდ დაურიგდება ჩვენს წევრებს, რომელთაც შემოტანილი ექნებათ 1908 და 1909 წ. საწევრო გადასახადი, ამას გარდა ჩვენი წიგნები ცალკედაც გაიყიდება. დილაძე დიდი იმედი არ უნდა გვქონდეს ამ წიგნების გასაღებისა, მაგრამ მოსალოდნელია, რომ წრეულს თითო გამოცემისას ოც-ოც ცალს მაინც გავყიდით. ცალში რომ 2 მ. 50 კ. გავინაღდოთ, უნდა დაგვრჩეს წიგნების ვაჭრობის მოგება სულ 100 მანეთამდე.

II. გ ა ს ა ვ ა ლ ი.

ა.—საკანცელარიო ხარჯი შარშან იყო 136 მ. 68 კ.—ამის მიხედვით 1909 წ. სავარაუდო ანგარიშში ჩავადგეთ იგივე ხარჯი—140 მ.

ბ.—საფოსტო ხარჯი წრეულს დიდი მოგვივა, რადგანაც ჩვეულე-ბრივის კორესპონდენციის გარდა გასაგზავნი გვექნება ქალაქს გარეთ მცხოვრებ წევრებისათვის ორასიოდე ცალი ჩვენის „კრებულისა“. თითო წიგნის გაგზავნა დაზღვეულის ბანდეროლებით ორ აბაზად დაგვიჯდება. ამიტომ საფოსტო ხარჯი მოსალოდნელია 100 მანეთამდე.

გ.—მოსამსახურეების ჯამაგირი იგივეა, რაც შარშან იყო—60 მ. წლიურად, და ეს ხარჯი უცვლელად შევიტანეთ საეარაულო ანგარიშში.

დ.—„კრებულის“ და სხვა გამოცემების დასაბუქდად წრეულს, შარშანდელსავით, დაგვიტრდება არა ნაკლებ 1000 მ.—დასაბუქდი ისტორიული და ეთნოგრაფიული მასალა უღვეელი გვაქვს და მხოლოდ ჩვენი ხელმოკლეობა გვაძულებს ვიკმაროთ ეგოდენი მცირე ხარჯი.

ე.—1908 წლის განმავლობაში, საარქეოლოგიო საგნებისა და ხელნაწერების საძებრად და შესაძენად, რამდენჯერმე გავგზავნეთ საბჭოს წევრები და ამისათვის დაკვეხარჯა 29 მან. წრეულს ამ საქმეს უფრო გულსმოდგინებით უნდა მიეცოდ ხელი და ვაპირებთ უფრო ხშირად გავმგზავროთ ქალაქს გარეთ, ამიტომაც შევიტანეთ საეარაულო ანგარიშში სამგზავრო ხარჯი 100 მ.

ვ.—ჩვენს მოქმედების ანგარიშში მოვახსენეთ რამდენი წიგნი, სიგელ-გუჯარი და ძვირფასი საარქეოლოგიო ნივთი შევიძინეთ ჩვენ წარსულს წელს. დიდი უმეტესობა ამ საგნებისა ფას-გაუღებლად გვერგო. ეს სიუხვე შემოწირულებისა დიადამც ნიშანია იმისი, რომ ჩვენ მოვიპოვეთ საზოგადოების ნდობა და თანაგრძნობა. მაგრამ ჩვენის წიგნთსაცავისა და მუზეუმის წარშატებას მართო სხვის მადლის ამარად ვერ დავაგდებთ და, თუ დროზე ხარჯი არ გავიღეთ, მრავალი ძვირფასი ნივთი და წიგნი სამუდამოდ წაგვივა ხელიდან, ამისათვის საჭიროა გადაიდოს რაოდენიმე თანხა და ჩვენც ჯერ-ჯერობით შეძლებისდა გვარად შევიტანეთ საეარაულო ანგარიშში 260 მ.

ზ.—მოულოდნელი ხარჯი ამ წლისათვის თითქმის იმდენივეა ნაეარაუდევი რაც შარშან იყო—31 მ. 79 კ.

საისტორიო და საეთნოგრაფიო მასალების ბუქტვა, ბიბლიოთეკის და მუზეუმის შეძენა არის, ყოვლის პირველად, საგანი, რომლისათვისაც არ უნდა ვზოგავდეთ ჩვენს შრომას და ფულს. ამიტომ საბჭო ითხოვს საზოგადო კრების ნებართვას, მოახმაროს ამ საგანს მეტი ხარჯი

ვინმეც სავარაუდოდ ანგარიშშია შეტანილი, თუ ვინცობაა ნაგარაუდფე-ზე მეტი შემოსავალი შემოგვივიდა.

4) სარევიზიო კომისიის აქტი.

1909 წელს აპრილის 14-სა და ივნისის 12-სა. ჩვენ, „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ სარევიზიო კომისიის წევრებმა: გრიგოლ თვედორეს ძემ ყიფშიძემ, თავ. ივანე დიმიტრის ძემ აფხაზმა და თავ. კოსტანტინე ზაქარიას ძემ მაცაშვილმა, „საზოგადოების“ საბჭოს მოწვევით, განვიხილეთ:

- 1) „საზოგადოების“ 1908 წლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში;
- 2) შემოსავალ-გასავლის წიგნები, საბუთები და თანხები;
- 3) 1909 წლის სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვა;
- 4) „საზოგადოების“ მოქმედების ანგარიში 1908 წლის განმავლობაში;
- 5) „საზოგადოების“ წიგნთ-საცაყის ორი კატალოგი, თვით ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნები და საარქეოლოგიო ნივთები (აქა-იქ გამორჩეით), რომელნიც „საზოგადოებას“ 1909 წლის 1-ლ იანვრამდე შეუძენია, — და ვპოვეთ:

- 1) საანგარიშო წიგნები წესიერათ ნაწარმოები;
- 2) თანხები სრულათ დაცულნი;
- 3) სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვა სისწორით შედგენილი;
- 4) აგრეთვე წიგნთ-საცაყის ხელნაწერები და ნაბეჭდი წიგნები წესიერათ აღნუსხულნი (ორ კატალოგში) და სრულიად დაცულნი;
- 5) 1908 წლის განმავლობაში შექმნილი საარქეოლოგიო ნივთებიც სისრულით დაცულნი და საბჭოს საბუთებში (ანგარიშში) ჩაწერილნი, მხოლოდ უკატალოგოდ.

სარევიზიო კომისიამ ყურადღება მიაქცია იმ გარემოებას, რომ „საზოგადოებას“ ამ ვამად არ მოეპოება შესაფერი ბინა, რის გამოც ზოგიერთი საარქეოლოგიო ნივთები და წიგნებიც „წერა-კითხვის საზოგადოების“ წიგნთსაცაყ-მუზეუმს აქვს მიბარებული შესანახად, და თვით ჩვენი საზოგადოების ბიბლიოთეკა-მუზეუმის შკაფიც იმდენათ შეუფერებელია საარქეოლოგიო ნივთებისათვის, რომ უკანასკნელთა წესიერათ:

დაწყო-შენახვა მასში მოუხერხებელია; ამ ნივთებისათვის ჯერ-ჯერობით არც კატალოგია შედგენილი. კომისიის აზრით საჭიროა: აღნიშნული კატალოგის შედგენა დაჩქარდეს, და „საზოგადოებამ“ მუზეუმ-ბიბლიოთეკის ბინისთვისაც იზრუნოს.

კრებამ უკმათოდ დაამტკიცა ორივე ანგარიში. ხოლო საგარეულო აღრიცხვის განხილვის დროს წევრთაგან გამოითქვა სხვადასხვა სურვილი და შენიშვნა.

თავ. ივანე დიმ. აფხაზი: სასურველია იმ 1000 მანეთიდან, რომელიც თავდაზნაურობამ წელს შემოსწირა ჩვენს საზოგადოებას, მესამედი მაინც გადაიდოს სარგებლიანი ქალაქების შესაძენად, ე. ი. ძირითად თანხად იქცეს.

თავმჯდომარე ე. თაყაიშვილი: წესდების § 21-ის ძალით ყოველგვარი შემოსავლის 5% მაინც ძირითად თანხად იქცევა; ამაზე მეტის გადადება კი წელს ჩვენი საზოგადოებისათვის მოუხერხებელია, რადგან, რაც ფული მოგვეპოება, ხარჯებსაც გაჭირვებით. თუ გაუძღვება. აღნიშნულ 5%-ის საბჭო წელსაც ხელუხლებელ თანხად აქცევს.

კრებამ მიიღო თავმჯდომარის განმარტება.

თავ. პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი: დიდი მადლობის ღირსია საბჭო, რომ ისტორიისათვის ძვირფას მასალას ბეჭდავს ქართულად. მაგრამ, ვგონებ, ჩვენი საზოგადოების მიზანს მარტო ქართულად მასალების ბეჭდვა არ უნდა შეადგენდეს; ამასთანავე საჭირო იქნება ეს მასალები რუსულსა და რომელსავე ევროპულ ენაზედაც იბეჭდებოდეს. ამიტომ არ იქნება ურიგო, რომ ყოველგვარ შემოსავლის განსახილველი პროცენტი აქიდანვე გადაიდოს ამ თარგმანების საბეჭდოვი თანხის შესადგენად.

ამ საკითხის გამო შემდეგ ბევრმა ილაპარაკა. ორატორთა უმრავლესობამ ის აზრი გამოსთქვა, რომ თუმცა სასურველი და საჭიროცაა, ჩვენს საისტორიო საბუთებსა და ნარკვევებს უცხოელებიც ეცნობოდენ, მაგრამ, რადგან ამ ყაზად ჩვენს საზოგადოებას საამისოდ არც ფული აქვს და ადგილობრივ არც ძალები მოეპოება, უმჯობესია ის პატარა თანხა, რაც ამ ყაზად ხელთა გვაქვს, ასე ფართო მიზნებისათვის არ დაივლიჯოს, თორემ იმის გაკეთებასაც ვეღარ მოვახერხებთ, რისი გაკეთებაც შეგვიძლია.

ანტონ ნიკოლ. ფურცელაძე: წიერებს უკვე დაურიგდა „საზოგადოების“ გამოცემა: „საქართველოს სიძველენი“ ტ. II. ამ წიგნში, ჩემის აზრით, ბევრი ისეთი მცირე მნიშვნელოვანი ან სრულიად უმნიშვნელო საბუთებია დაბეჭდილი, რომ არ იქნებოდა ურიგო გამომცემელ რედაქციას აღნიშნული ტომის ერთი შესამდე მიანც ჯერ-ჯერობით დაუბეჭდავი დაეტოვებია და მხოლოდ უფრო საყურადღებო და მნიშვნელოვანი დოკუმენტები დაებეჭდა. საზოგადოთ საქირთა ასეთი დოკუმენტები არჩევით იბეჭდებოდეს.

თავმჯდომარემ ე. თაყაიშვილმა და დაე. კარიჭაშვილმა კრებას განუმარტეს, რომ აღნიშნულ ტომში დაბეჭდილ დოკუმენტებს ყველას აქვს შესაფერი მნიშვნელობა და ფასი, როგორც ჩვენი ისტორიისა, ისე ქრონოლოგიური თარიღებისა, ისტორიული გეოგრაფიისა და ენის ევოლიუციის გამოსარკვევად. არ შეიძლება ითქვას: ამა და ამ დოკუმენტს აქვს მნიშვნელობა და მეორეს კი არაო. სხვადასხვა დარგის მკვლევარი სხვადასხვა მხრით გამოიყენებს ამა თუ იმ დოკუმენტს. ამიტომ საქირთა, ყოველი დოკუმენტი იბეჭდებოდეს, თუ მთლათ არა, შემოკლებით მიანც. ჩვენი საზოგადოებაც სწორეთ ასე იქცევა.

კრებამ მიიღო ეს განმარტება. მაგრამ გამოთქვა სურვილი, რომ საბჭო არ დაკმაყოფილდეს მარტო მასალების ბეჭდვას, არამედ რეფერატ-გამოკვლევათა ბეჭდვასაც შესაფერი ყურადღება მიაპყროსო.

ამას გარდა, დაე. კარიჭაშვილის წინადადებით, კრებამ ნება დართო საბჭოს საეარაუდო აღრიცხვის მჯნლებში გარემოებისდა მიხედვით მოახდინოს ცვლილება, სახელდობრ, თუ საქირთება მოითხოვს, საარქეოლოგიო ნიეთების შეძნაზე, საარქეოლოგიო მოგზაურობაზე და გამოცემებზე იმაზე მეტი დახარჯოს, რაც აღრიცხვაშია ნაჩენები, მხოლოდ თანხის ხელუხლებლად.

თავმჯდომარე ე. თაყაიშვილი: შეიძლება ამ წლის განმავლობაში შემთხვევა მოგვეცეს „საზოგადოების“ სახელზე უძრავი ქონება შევიძინოთ. კარგი იქნებოდა პატივცემულ კრებას ნება მიეცა საბჭოსათვის, უკეთუ უკანასკნელს ასეთი შემთხვევა მიეცეს, ამ საგანზე ძირითადი თანხიდან გასწიოს ხარჯი.

კრებამ დაადგინა: როცა ასეთი შემთხვევა მოგვეცეს, წინ-

დაწინ მოიწვიეთ არა-ჩვეულებრივი კრება, რომელიც გადასწყვეტს მაგვარ საკითხებსაო.

დანარჩენ მუხლებში კრებამ ხარჯთ-აღრიცხვა მოიწონა და დაამტკიცა.

III. დასასრულ, კრებამ მოისმინა პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტის კაკაბაძის რეფერატი: „მეფის კურთხევის წესი და განგება მე-XIII საუკუნეში“. რეფერატმა აზრთა ცხოველი გაზიარება გამოიწვია. როგორც რეფერატიდანა და კამათიდან გამოირკვა, აღნიშნული „წესისა და განგების“ დღევანდელი რედაქცია ეკუთვნის მე-XIII საუკუნეს, მაგრამ ეს იმას არ ნიშნავს, ვითომც საქართველოში მეფის კურთხევის ეკლესიური წესი მე-13 საუკუნეზე აღრე არა ყოფილიყოს; მეფის კურთხევის „წესი და განგება“ წინეთაც ყოფილა, მხოლოდ მე-XIII საუკუნეზე უადრეს მისს რედაქციას ჩვენ ჯერ-ჯერობით არ ვიცნობთ. აღნიშნული „წესი და განგება“ პირველად აღმოაჩინა დეკ. კორნილი კეკელიძემ და რუსულათ დაბეჭდა წარსულ წელს*).

კრებამ ახალგაზდა რეფერენტი ტაშის ცემით დააჯილდოვა.

ნაშუადღვის 3 საათზე თაემჯდომარემ საზოგადო კრება დახურა და არა-ჩვეულებრივი კრება გახსნა.

№ 24.

არა-ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, ივნისის 14-ს.

კრება გაიხსნა ე. თაყაიშვილის თაემჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

I. პირველათ, საბჭოს წინადადებით, კრებამ ერთხმით აირჩია საპატრიო წევრად პროფესორი ალექსანდრე ცავარელი, მიიღო რა მხედველობაში მისი ხანგრძლივი სამეცნიერო მუშაობა ჩვენი წარსული-

*) იხ. მისი „Литургическіе грузинскіе памятники въ отечественныхъ книгохранилищахъ“. Тифлисъ. 1908 г., стр. 128—131 და 174—177.

სა, მწერლობისა და ენის შესწავლის საქმეში (ხელნაწერების შესწავლა, დოკუმენტების ბეჭდვა და მეგრული კილოკავის გამოკვლევა).

II. შემდეგ სარევიზიო კომისიის წევრმა თავ. ივანე დიმიტრის ძე აფხაზმა სთხოვა კრებას, თუ შეიძლებოდა, თანამდებობისაგან გამათავისუფლეთ, რადგან, სამსახურისა გამო, იქნება ვერ შეეძლო სარევიზიო კომისიის წევრის თანამდებობის ჯეროვანათ შესრულება.

კრებამ სთხოვა, ამ ერთ წელსაც დარჩენილიყო, სანამ ახალი არჩევნების ვადა მოაწევდეს.

III. შემდეგ ორი წევრის წინადადებით, საზოგადო კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი წამდელი წევრები:

1. გამრეკელი ალექსანდრე სვიმონის ძე, 2. გოგიჩაიშვილი ფილიპე, 3. გორგაძე არჩილ, მღვდელი, 4. დათუნაშვილი იაკობ კირილეს ძე, 5. ზედგინიძე მიხეილ სვიმონის ძე, 6. ზედგინიძე იაკობ სვიმონის ძე, 7. კიკნაძე ნიკოლოზ პავლეს ძე, 8. მკედლიძე სვიმონ, მღვდელი, 9. პოლუმორდინოვი ივანე ტიმოთეს ძე, 10. რობაქიძე გრიგოლ, 11. საბახტარაშვილი იასონ ბეჟანის ძე, 12. სალარიძე გრიგოლ ნიკოლოზის ძე, 13. სურგულაძე პეტრე, 14. ცაგარეიშვილი გაბრიელ, დეკანოზი, 15. ჭავჭავაძე მიხეილ დავითის ძე, 16. კიკინაძე ვარლამ, კბილის ეკიმი.

IV. დასასრულ, თავ. პავლე იოსების ძის თემანიშვილის წინადადებით, კრებამ მადლობა გამოუცხადა საბჭოს მუყაითისა და ნაყოფიერი მუშაობისათვის.

ნაშუადღევს 3¹/₂ საათზე კრება დაიხურა.

№ 25.

აგვულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, ივნისის 23-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 8¹/₂ საათზე თავდაზნაურთა სადეპუტატო საკრებულოს დარბაზში ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ შემდეგი წევრები: კნ. მარიამ ვახტანგის ასული ჯამბაკურიან-ობრბელიანისა, სავანელი, დეკანოზი ანტ. თოთიბაძე, გერ. იმნაიშვილი, პ. სურ-

გულაძე, მ. ჯანაშვილი, დაკიშვილი. ილ. ფერაძე, წერეთელი, ტყეშელაშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, დ. კარიჭაშვილი, ივ. რატიშვილი, აბ. იაშვილი, შაქრო ბილანიშვილი, იოს. მერკვილაძე, ფილიპე გოგიჩაიშვილი და ს. გორგაძე; აგრეთვე გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა წინა (წლიური) კრების ოქმები და დაამტკიცა იგინი.

II. შემდეგ კრებას სტუდენტმა კაკაბაძემ მოახსენა თავისი რეფერატი: „კრიტიკა მე-14—15 საუკუნის იმერეთის მეფეთა აწ მიღებულ გენეალოგიისა“. რეფერენტის უმთავრესი დასკვნა შემდეგი იყო: საბოლოო განყოფა საქართველოსი მოხდა არა მე-15 საუკუნეში, როგორც დღემდე ჰფიქრობდნენ, არამედ უკვე მე-13 საუკუნის 60-იან წლებში. ამასთანავე რეფერენტი შეეცადა აღენუსხა სახელები და დაახლოებით მეფობის თარიღებიც მე-13—15 საუკუნის იმერეთის მეფეებისა.

რეფერატმა ცოცხალი კამათი გამოიწვია.

დავ. კარიჭაშვილი არ ეთანხმებო რეფერენტის უმთავრეს დასკვნას და ჰგონებდა, რომ „თეორიულათ“ მონგოლების ხანაში საქართველო ერთ მთლიან სამეფოს წარმოადგენდა, თუმცა „პრაქტიკულათ“ ხანდახან ორ-მეფობაც იყო ხოლმე. რომ მთლიანობა უნდა ყოფილიყო, ამას ამტკიცებს: ა) მეფეთა საერთო ტიტულატურა (მეფე იმერთა, ქართველთა, კახთა, რანთა და სხვ.) და ბ) იმერელ აგეანდაძის სიგელი, რომელსაც ამტკიცებს ქართლის მეფე კონსტანტინე.

სტუდ. კაკაბაძე: ამგვარს ტიტულატურას მეფეები მე-15 საუკუნის (ე. ი. უტყუარ განყოფის) შემდეგაც ერთნაირათ ხმარობენ (კახეთის მეფე თავის თავს უწოდებს მეფედ კახთა, ქართველთა, რანთა და სრულიად საქართველოსა, — აგრეთვე იქვეა ქართლის მეფე და იმერეთის მეფე); მაგრამ აქედან სრულიადაც არ შეიძლება ის დასკვნა გამოვიყვანოთ, ვითომც განყოფა მე-15 საუკუნის შემდეგაც არ მომხდარიყოს; მართო ეს საბუთი არა კმარა ჩემი დასკვნის დასარღვევად. რაც შეეხება აგეანდაძეების სიგელს, არ უნდა დავივიწყოთ, რომ ქართლის მეფემ კონსტანტინემ დროებით (სამის წლით) დაიპყრო იმერეთის სამეფო და შეეძლო სწორეთ ამ დროს დამტკიცებია აგეანდაძეების სიგელი. — ამას გარდა, როგორც საბუთებიდან სჩანს, მონგოლების ხანაში იმერეთში არსებობდა განსაკუთრებული სახელმწიფოებრივი ორგანიზაცია: მან-

დატურთ-უხუცესობა და სხვანი... ნუ თუ ასეთი ორგანაზაცია ვერა ჰქმნის ცალკე სამეფოს?!

დ. კ ა რ ი ბ ა შ ე ი ლ ი ბოლოს ეთანხმება რეფერენტს: არსებითათ არც მე ვარ თქვენი დასკვნის წინააღმდეგო.

ს. გ ო რ გ ა ძ ე: თუ მხედველობაში მივიღებთ ყველა იმ საბუთს, რომელთაც რეფერენტი ემყარება, არ შეგვიძლია არ დავეთანხმოთ, რომ როგორც იურიდიულათ, ისე ფაქტიურათ აღნიშნულ ხანაში იმერეთი და ქართლ-კახეთი ცალ-ცალკე სამეფოებს წარმოადგენდნენ. შესაძლოა რომელსაშე ძლიერსა და ნიჭიერ მეფეს მცირეს ხნით ეს ორი სამეფო თავის ხელქვეშ შეეერთებინოს,—მაგრამ ეს შეერთება იმდენათ სუსტი და ხანმოკლე ყოფილა. რომ უკვე არსებული ორად განყოფა არამც თუ არსებითათ ვერ მოუხსნია, არამედ უფრო წყრილათ დაყოფისთვისაც (მ სამეფოდ და 5 სამთაფროდ) ვერ შეუშლია ხელი მე-15 საუკუნეში. ამიტომ სამართლიანათ იქცევა რეფერენტი, როცა ამერეთ-იმერეთის საბოლოოთ ორ სამეფოდ განყოფის დასაწყისს ეძებს არა მე-15 საუკუნეში, არამედ უკვე მე-13 საუკუნის მეორე ნახევარში.

ე. ს. თ ა ყ ა ი შ ე ი ლ ი: ახალგაზდა რეფერენტის შრომა სწორეთ ღირსეული ცდაა, მაგრამ მთლათ მის მიერ წარმოდგენილი საგნელო-გიო სიის მიღება ჯერ-ჯერობით შეუძლებელია. ეს სია მრავალ მხრივ ნაკლებოვანია; მხოლოდ მომავალში იქნებ აღმოჩნდეს ახალი საბუთები, რომლითაც შესაძლო იქნება ამ სიის შევსება და შესწორება. უეჭველია საქართველოს ორ სამეფოდ განყოფა უკვე მონგოლების ხანაში უნდა მომხდარიყო: ამას ხელს უწყობდა, ერთის მხრით, ფეოდალური წყობილება (ფეოდალების მისწრაფება განკერძოებისადმი) და, მეორე მხრით, მონგოლების პოლიტიკა, რომელნიც დაინტერესებული იყვენ განყოფით დაესუსტებინათ თავისი ქვეშევრდომი—საქართველო. საჭირო იყო რეფერენტს თავის საინტერესო რეფერატში განყოფის ეს ორი მიზეზი ვრცლათ წამოეყენებია და აღნიშნა. რეფერენტი კი მარტო ერთს მიზეზს ასახელებდა: დასავლეთის თავად-აზნაურთა დაჩაგრულობას აღმოსავლეთელთაგან.

სხდომის დასასრულს დამსწრე საზოგადოებამ ახალგაზდა რეფერენტი ტაშის ცემით დააჯილდოვა.

ჩვეულებრივი კრება დაიხურა საღამოს 11 საათზე.

№ 26.

არა-ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, ივნისის 23-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 11 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა თანადასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულინი.

ორი წევრის ილ. ფერაძისა და ალ. სარაჯიშვილის წინადადების თანახმად კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი სამდვილი წევრები: კნ. ნინო პლატონის ასული ამირაჯიბისა (ბათუმში), ტროფიმე გიორგის ძე ინასარიძე (იქვე), ბაგრატ ყურული (იქვე), აფრასიონ კოსტანტინეს ძე ჯაფარიძე (თფილისში), თავ. ივანე რამაზის ძე მაყაშვილი (თფილისში), იაკობ ალექსანდრეს ძე მანსვეტაშვილი (ბაქოში), ალექსანდრე ლონგინის ძე ბერიძე (კავკავში), ნესტორ ანტონის ძე ფურცელაძე (ქუთაისში), რაჟდენ იოსების ძე კანდელაკი (იქვე), გედევან ზურაბის ძე ჩუბინიძე (ზესტაფონში), თომა ზაქარიას ძე ნასიძე (თფილისში), იროდიონ ისაკის ძე ხოსიტაშვილი (აქვე), და იაკობ პეტრეს ძე ისარლიშვილი (აქვე).

ამათგან ბ. ნი ტროფიმე გიორგის ძე ინასარიძე, საბჭოს წინადადებით, კრებამ დანიშნა ბათუმელ ქართველთა შორის წევრ-აგენტად, ილია ფერაძის ნაცვლათ, რომელმაც ამ თანამდებობაზე უარი განაცხადა.

ღამის 11¹/₂, საათზე კრება დაიხურა.

№ 27.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, ენქენისთვის 20-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8¹/₂ საათზე, სამეურნეო ბანკის დარბაზში. ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ წევრები: გ. ყაზბეგი, არქიმ. დოსითეოზ, დეკ. კალ. ცინცაძე, დეკ. ანტ. თოთიბაძე, ივ. რატიშვილი, მ. ჯინორიძე, დავ. კარიბაშვილი, ალ. ყიფშიძე, აბ. იაშვილი, დეკ. კორნელი კეკელიძე, იოს. მერკვილაძე, იუსტ. აბულაძე, მო-

სე ჯანაშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, გერ. იმნაიშვილი, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა წინა კრების ოქმები და მცირეოდენის შევსებით დაამტკიცა იგინი.

II. შემდეგ მოსე გ. ჯანაშვილმა კრებას წაუკითხა მოხსენება შესახებ მის მიერ ახლათ აღმოჩენილი ნაშთის: „ცხოვრება ზარზმის ტაძრის ამშენებლის სერაპიონისა“. მომხსენებელმა მოკლეთ გააცნო დამსწრე საზოგადოებას ამ ნაშთის შინაარსი და დასასრულ აღნიშნა მისი მნიშვნელობა საქართველოს ისტორიისა და ქართული ენისათვის.

მომხსენების წაკითხვის შემდეგ ბ-ნმა თავმჯდომარემ მოკლეთ აღნიშნა ახლად აღმოჩენილი ძეგლის მნიშვნელობა. მისი აზრით, სწორეთ ამგვარ „მამათა ცხოვრებათაგან“ სდგებოდა ჩვენი მატყანე. ეს „ცხოვრება“ სრულიად ეთანხმება მატყანის ცნობებს იმავე დროის შესახებ. თან ახალ ძვირფას მასალასაც იძლევა. ეს ნაშთი განსაკუთრებით უუქსა ჰყენს ოპიზისა და ზარზმის შესახებ დღემდე ნაქონს ცნობებს.

III. შემდეგ კრებამ მოისმინა დეკანოზის კორნ. კეკელიძის მოხსენება: „ქართულ აგიოგრაფიულ მწერლობის სამეცნიერო მნიშვნელობა“. ეს მოხსენება გამოწვეული ყოფილა რეფერენტის მიერ სავკლესიო მუზეუმის ხელნაწერებში ახლად აღმოჩენილის ორი აგიოგრაფიული წერილით: 1) „ცხოვრება წმ. რომანოზისა“ და 2) „ნიხიმესი“. ეს ნაშთები და წმიდანები არცერთი არაა ცნობილი სააგიოგრაფიო მწერლობაში, ქართულ მწერლობაში კი შენახულა. კერძო რომანოზის ცხოვრება უუქსა ჰყენს ბიზანტიის შინაურ და საგარეო პოლიტიკას ხატათ ბრძოლის დროს; მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ისტორიისთვისაც, რადგან რომანოზი თანამედროვე ყოფილა წმ. აბო თბილელისა და, როგორც ეს უკანასკნელი, არაბის ხალიფისაგან წამებულა. ამ ნაშთის ავტორი ყოფილა სტეფანე მანსური.

კრებამ ორივე რეფერატი მადლობით მოისმინა.

საღამოს 10 საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება არა-ჩვეულებრივად გამოაცხადა.

№ 28.

არა-ჩვეულმხრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, მსკენისთვის 20-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 10 საათზე იმავე წვერთა თანადსწრებით, რომელნიც წინა კრების ოქმში არიან მოხენებულინი.

ალ. სარაჯიშვილისა და იოს. მერკვილაძის წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი ნამდვილი და დამხმარე წევრები:

ა) ნამდვილი წევრები:

1. ექიმი ილია დიმიტრის ძე ბეგთაბეგიშვილი, 2. ნესტორ ლუკას ძე შავდია, 3. ილია მიხეილის ძე ხარაშვილი, 4. გალაშევსკი მიხეილ ივანეს ძე, სოხუმის ქალაქის გამგეობის მდივანი, 5. პოლკოვნიკი დიმიტრი ივანეს ძე ამილახვარი, 6. კნეინა ანასტასია რევაზის ასული ამილახვრისა, 7. ექიმი ივანე ელიშუდის ძე თიკანაძე, 8. ევგენი ალექსანდრეს ძე პახომოვი, 9. მღვდელი კოსტანტინე ანთაძე, 10. ვაჭარი სერგო იოსების ძე ნებიერიძე, 11. სოლომონ რევაზის ძე ჩოლაყაშვილი, 12. კნ. ანნა ალექსანდრეს ასული ამილახვრისა, 13. მირაქოვი ალექსანდრე იაკობის ძე, 15. ერისთავი რევაზ, 16. კნ. ბარბარე იაკობის ასული ერისთავისა, 17. კნ. ელისაბედ ზაალის ასული ერისთავისა, 18. მღვდ. სეით გამრეკელი, 19. კნ. ელისაბედ დავითის ასული ერისთავისა, 20. კნ. ბარბალე დავითის ასული თუმანიშვილისა, 21. თავ. ბეჟან იოსების ძე რატიშვილი, 22. ზურაბ აბდუშელიშვილი.

ბ) დამხმარეები:

23. ივანე ალექსანდრეს ძე ზედგინიძე.

საღამოს 10¹/₂ საათზე კრება დაიხურა.

№ 29.

ჩვეულმხრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს. ნოემბრის 1-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე თავაო-აზნაურთა საკრებულოს დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2) ექვთიმე სვიმონის ძის თაყაიშვილის თავ-

მჯდომარეობით. დაესწრენ საზოგადოების წევრნი: არქიმანდრიტი პიროსი, ვაჰან გაბენიანცი, ალ. სარაჯიშვილი, ივ. რატიშვილი, გრიგ. დიასამიძე, იუსტ. აბულაძე, ვახტ. ღამბაშიძე, გერასიმე იმნაიშვილი, მღვდ. გიორგი ასათიანი, იოსებ მერკვილაძე, ს. გორგაძე და რამოდენიმე არაწევრიც.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა თავმჯდომარის მოხსენება „საზოგადოების“ წევრის, ცნობილი მოღვაწის, გრიგოლ ეოლსკის გარდაცვალების შესახებ და მიცვალებულის ბოგენას პატივის სცა ზეზე აღგომით.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა წინანდელი კრების ოქმები და დაამტკიცა იგინი.

III. დასასრულ, კრებას მოხსენდა ს. რ. გორგაძის რეფერატი: „მირიან-მეფე და მისი უახლოესი მემკვიდრეები“. რეფერენტმა გამოარკვია მირიანის ჩამომავლობა და შეასწორა მისი მეფობის თარიღები; აღნიშნა მისი სამეფოს სივრცე და მეფის ნათესაური განწყობილება კაპადოკიასთან (მეუღლე ნანა), შემდეგ შეეხო ქრისტიანობის ნება დართულ სარწმუნოებად გამოცხადებას ბიზანტიაში, სომხეთში და საქართველოში; აგრეთვე ვრცლათ გაარჩია საკითხი ქართველთა განმანათლებელის „ტყეპ ქალის“ და პირველის ქართველი ქრისტიანი მეფის ვინაობის შესახებ; ბოლოს გამოარკვია მეფობა და ვინაობა მირიანის ორი უახლოესი მემკვიდრისა: ბაკურ მე-II-ისა და თრდატისა.—რეფერენტი ცდილობდა „ქართლის-მოქცევისა“ და „ქართლის-ცხოვრების“ ცნობები შეეთანხმებია კლასიკურ მწერალთა და სომხის ისტორიკოსის ცნობებთან იმავე ხანის შესახებ. სადაც ამგვარი შეთანხმება არ ხერხდებოდა, რეფერენტი უპირატესობას აძლევდა ჯერ კლასიკური მწერლების ცნობებს და შემდეგ „ქართლის-მოქცევისა“.

რეფერატის წაკითხვის შემდეგ გაიმართა კამათი.

ვ. გაბენიანცი: ვეთანხმები ბ-ნს რეფერენტს, რომ მირიანი ჩამომავლობით სასანიანი არ უნდა ყოფილიყო. იმ ხანის როგორც ქართველ, ისე სომხის ისტორიკოსებს ემჩნევათ მიდრეკილება გააირანულონ („*иранизировать*“) ნაციონალური ისტორია. ამისთანა შემთხვევებში, უმჯობესია, მკვლევარი კლასიკურ (რომაელ) ისტორიკოსებს დაემყაროს. კერძოდ, მარცელინის **Meribanes**-ი, უეპველია, ქართულ წყაროების „მირიანი“ და სომხის ისტორიკოსთა „მიპრანია“, როგორც რეფერენ-

ტიც ამტკიცებს.—ცხადია, აგრეთვე, რომ უნდა უარყოფილ იქნეს ის თქმულება, ვითომც წმ. ნინო სომხეთიდან მოსულიყოს.

ე. თაყაიშვილი: საბუთიანათ იქცევა ბ-ნი რეფერენტი, როცა ჩვენი ძველი მეფეების დღემდე მიღებულს (ვახუშტისეულს) ქრონოლოგიას ასწორებს. როგორც ვიცით, ვახუშტი მემატინანე არ ყოფილა, არამედ ისტორიკოს-მკვლევარი იყო, და, ამიტომ, არც გასაკვირალია, რომ მის მიერ დადგენილ ქრონოლოგიაში შეცდომები მოიპოვებოდეს.—ვეთანხმები იმ აზრს, რომ ნინო „ტყვე“ იყო; მაგრამ არ შემიძლია დავეთანხმო რეფერენტს, ვითომც „ქართლის მოქცევაში“ წმ. ნინოს დიდგვაროვნულ ჩამომავლობაზე არაფერი იყოს ნათქვამი: იქ პირდაპირ ნათქვამია, რომ ეს ტყვე დედაკაცი იყო „რომი მთავარიო“ (სამი ისტ. ქრ. 14). სამართლიანათ იქცევა რეფერენტი, როცა ამიან მარცელინის „მერიბანესი“ და ქართული წყაროების „მირიანი“ ერთ პირად მიაჩნია.—საზოგადოთ, საჭიროა ადგილობრივი თქმულებანი რომაულს თქმულებებთან შევთანხმოთ, და არა ხელაღებით უარუპყოთ ადგილობრივი წყაროების ყოველი ცნობა, როგორც ზოგიერთი მკვლევარი სჩადის. ჩვენი რეფერენტის დამახასიათებელია ზომიერი ნდობა ადგილობრივი წყაროებისადმი და სურვილი მათი ცნობების შეთანხმებისა რომაელ მწერალთა ცნობებთან.

სალამოს 10¹/₂ საათზე თაემჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურა და არა-ჩვეულებრივი გახსნა.

№ 30.

არა-ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1909 წელს, ნოემბრის 1-ს.

კრება გაიხსნა სალამოს 10¹/₂ საათზე ე. თაყაიშვილის თაემჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

ვახტანგ ლამბაშიძისა და იოსებ მერკვილაძის წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი ნამდვილი წევრები: 1. ირაკლი დეკანოზიშვილი, 2. ვუკოლ ბერიძე, 3. ექიმი მიხეილ გედევანიშვილი, 4. ექიმი გიორგი

ფარნაოზის ძე ნათიშვილი, 5. აბრამ ილიას ძე ტურაშვილი, 6. გურგენ დიმიტრის ძე ჯავახიშვილი, 7. ლევან დიმიტრის ძე ჯავახიშვილი, 8. ალექსანდრე დიმიტრის ძე ჯავახიშვილი, 9. ივანე ალექსის ძე ტელოძე, 10. იოსებ იოსების ძე გველესიანი, 11. ერასტი ჭავჭავაძე.

ლამის 11 საათზე კრება დაიხურა.

№ 31.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, მარტის 4-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8^{1/2} საათზე, თავად-აზნაურთა საკრებულოს დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2). ექვთიმე სვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ ნამდვილი წევრები: გიორგი ნ. ყაზბეგი, ანტ. ფურცელაძე, დეკანოზი ნ. თალაკვაძე, დეკანოზი კორნელი კეკელიძე, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, მღვდ. ილია შუბლაძე, ექიმი ვახტ. ლამბაშვილი, ექიმი აბ. იაშვილი, გრ. ყიფშიძე, ალ. ყიფშიძე, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, დ. კარიჭაშვილი, პ. მირიანაშვილი, იუსტ. აბულაძე, ალ. შიკაბერიძე. მასწ. ანდრიაშვილი, ჯორჯაძე, ტყავაძე, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება (მრავლათ).

I. პირველათ კრებამ მოისმინა თავმჯდომარის მოხსენება ცნობილი მწერლის და ქართველი ერის მეგობრის მარკორი უორდროპის გარდაცვალების შესახებ. ზეზე აღგომით პატივი სცა მის ხსოვნას და დაადგინა მიცვალებულის ძმას სამძიმრის წერილი და დეპეშა გაუგზავნოს. კრებამ ზეზე აღგომით პატივი სცა, აგრეთვე, „საზოგადოების“ წევრთა: თავ. თათარხან დადიშკელიანის და მარიამ ივანეს ასულის დემურიას ხსოვნას.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა წინანდელ კრებათა ოქმები და დაამტკიცა იგინი.

III. ბოლოს, კრებას მოხსენდა ს. რ. გორგაძის რეფერატი: „ივერიის მეფე ვახტანგ I და მისი დრო“ — შემდეგი პროგრამით: 1. ვახტანგის წინამოადგილენი და ჩვენი ქვეყნის მდგომარეობა 368 წლიდან 450 წლამდე; 2. ვახტანგის ვინაობა და მისი მეფობის თა-

რიდები; 3. ამიერ და იმიერ საქართველოს მდგომარეობა ვახტანგის მეფობის პირველ პერიოდში: ლაზიკის მეფე გუბაზ I, სარაგურების შემოსევა, ვასქენი და წმ. შუშანიკი; 4. ივერიისა და სომხეთის აჯანყება სპარსელების წინააღმდეგ, სპარსელების გამარჯვება და მათი გავლენის გაძლიერება საქართველოს ორსავე ნაწილში; 5. კათალიკოზობის დაარსება, მისი მიზეზები, თარიღი და პირველი კათალიკოზის ვინაობა; 6. ვახტანგის უკანასკნელი საქმენი და გარდაცვალება*).

რეფერატმა ცოცხალი და ხანგრძლივი კამათი გამოიწვია. ილაპარაკეს: მღვდ. ვასილ კარბელაშვილმა, პეტრე გრ. მირიანაშვილმა, ანტონ ნიკ. ფურცელაძემ, ექვთიმე სე. თაყაიშვილმა, დავით გიორგ. კარიჭაშვილმა, იუსტ. ირ. აბულაძემ და თვით რეფერენტმა, რომელმაც პასუხი გასცა მოპირდაპირეებს.

მღვდ. ვასილ კარბელაშვილი: 1) ბ-ნი რეფერენტი შეეხო, სხვათა შორის, ქართული ანბანის ისტორიას და გამოსთქვა აზრი, ვითომ ამ ანბანის მოწყობაში რაიმე წილი სდებოდეს სომხის არქიმანდრიტს მესრობს; მე მგონია, ანბანი ქართველებს მე-V საუკუნეზე ბევრით ადრე უნდა ჰქონებოდათ და მესრობს ამ საქმეში არავითარი მონაწილეობა არ უნდა ეკუთვნოდეს; 2) რეფერენტის აზრით, ვახტანგის დროს საქართველოს ეკლესიას მხოლოდ პირველი ნაბიჯი გადაუდგამს დამოუკიდებლობისადმი, გარეგნულათ კი ისევ ანტიოქიის კათედრაზე დარჩენილა დამოკიდებელი, ხოლო სრული დამოუკიდებლობა მე-XI საუკუნეში მიუღია. არ შემიძლია ამ აზრს დავეთანხმო: პ.ოფ. მარრის მიერ გამოქვეყნებულ „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებაში“ მოთხრობილია მცხეთის კათალიკოსის არჩევის ამბავი, სადაც ნათლათ სჩანს, რომ მე-IX საუკუნეში უკვე ქართველები ადგილობრივ ირჩევდნ და ზელდასხამდნ კათალიკოზს, ანტიოქიის პატრიარქს ამის შესახებ იგინი არავითარს ანგარიშს არ უწევდნ; 3) დასასრულ. არ შემიძლია სახოგადოთ საყვედურით არ მოვიხსენიო ის პირნი, რომელნიც ჩვენი საისტორიო წყაროებისადმი სრულს უნდობლობას იჩენენ და სამაგიეროთ სომხურსა და ბიზანტიურ წყაროებს ძლიერ უჯერიან.

*) იხ. „ძველი საქართველო“ ტ. II: „წერილები საქ. ისტორიიდან“, თავი III, მუხლი 7—20.

ს. გორგაძე: 1) არსებითად მეც თანახმა ვარ იმ აზრისა, რომ ანბანი ქართველებს არა თუ მესრობამდე, არამედ ქრისტეს წინაჲ ჰქონიათ (იხ. ჩემი „წერილები საქართველოს ისტორიიდან“ ნაწილი I, თავი II); მაგრამ შესაძლოდ მიმაჩნია, ის ანბანი სრული არ ყოფილიყოს და შემდეგს დროებში კიდევ დასკირვებოდეს შევსება-შესწორება ქართული ენის ფონეტიკის თანახმად. როგორც სომხის ისტორიკოსები მოწმობენ, მესრობს და ორ ქართველ მეცნიერს (ეპისკოპოსს მოსეს და ვილაც ჯახს) ეს საქმე დაუმთავრებიათ, სახელდობრ „მოუწყვიათ“ (==რუსულ თარგმანში „устроили“) ქართული ანბანი. ქართველ და სომეხ მეცნიერთა კოლექტიური მუშაობა იმ პერიოდში ჩემთვის არაფერს შეუძლებელს არ წარმოადგენს, რადგან იმ დროს, როგორც დღევანდელი რეფერატიდანაც დაინახეთ, სომხეთს და საქართველოს პოლიტიკური ინტერესებიც კი ხშირათ ერთი ჰქონდათ (მაგალ. აჯანყება სპარსეთის წინააღმდეგ), ხოლო ქალკედონის კრების წინ, რომელ ხანასაც მესრობის შესახები ცნობა ეკუთვნის, ამ ორ მხარეს საეკლესიო სფერაშიაც ბევრი რამ საერთო ჰქონდათ: ქართველი საიერარქიო კანდიდატები ბევრჯერ სომხეთში იღებდნენ განათლებას (იოზ, ნერსეს სომხის კათალიკოსის დიაკონი, რომელიც შემდეგ მცხეთის მთავარ-ეპისკოპოსი გახდა), აგრეთვე სომხები—საქართველოში (მაგალ. თვით ლაზარე ფარპელი). 2) ავტოკეფალიის შესახებ მამა ვასილ კარბელაშვილის მიერ მოტანილი ფაქტი (გრიგ. ხანძთელის ცხოვრებიდან) ჩემს დღევანდელს რეფერატში გამოთქმულს აზრს ვერ არღვევს, არც საზოგადოთ იმ აზრს ეწინააღმდეგება, რომელსაც მე ვაღვივარ ჩვენში ავტოკეფალობის თანდათან დამყარების შესახებ; მამა კალ. ცინცაძესთან ერთათ (რომელსაც მე დღევანდელ რეფერატშიაც ვემყარები), მეც იმ აზრისა ვარ, რომ საქართველოს ეკლესიის დამოუკიდებლობამ ისტორიულათ სამი საფეხური გაიარა: ა) მე-V საუკუნეში კათალიკოზობა და შინაგან მართვა-გამგეობაში დამოუკიდებლობა, ბ) მე-VIII საუკუნეში (ანტიოქიის პატრიარქის თეოფილაქტეს დროს)—კათალიკოზის ადგილობრივ არჩევაცა და კურთხევაც, მაგრამ უზუნაესი მეთვალყურეობა მაინც ანტიოქიის პატრიარქისაგან, გ) ხოლო მე-XI საუკუნეში სრული „თავისუფლება და ავტოკეფალობა“, როგორც ვალსამონი ამბობს (იხ. კალ. ცინცაძის „Автокефалия церкви грузинской“, Тфл. 1905 г. და ჩემი „Автокефальность груз. церкви“

ჟურნალს „Дух. Вѣст. груз. епархиа“ за 1905 г. №№ 21—22, 23—24). მაშასადამე არც გასაკვირალია, რომ მე-IX საუკუნეში ქართველ ეპისკოპოსებს კათალიკოზი მცხეთაშივე აერჩიოს და ეკურთხები-ბიოსთ, როგორც პროფ. მარრის მიერ გამოქვეყნებული „გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრება“ მოწმობს. მაგრამ ეს კიდევ არ ნიშნავს, ვითომც იმ დროს სხვა საკითხებშიაც აღარაფერი იურიდიული დამოკიდებულება აღარ ჰქონებოდას ჩვენს ეკლესიას ანტიოქიის პატრიარქთან. საკუთრივ ნიკ. მარრის აზრი ამ საგნის შესახებ ძალიან საინტერესოა: იგი სცდილობს დაამტკიცოს, რომ საქართველოს ეკლესია თავიდანვე დამოუკიდებელი იყო და ანტიოქურსა და ზოგიერთს ქართულ წყაროს არ უჯერის,—მაგრამ პირადად ჩემთვის მისი საბუთები ამ საკითხში კმაყოფილნი არ არიან. მე დღემდე იმავე აზრს ვადგივარ, რაც ჩემი შრომის „საქართველოს ეკლესია და მისი დასაწყისის“ მე-IV თავში გამოვთქვი: საქართველოს ეკლესია მშნ წლიდანვე ანტიოქიის კათედრას დაექვემდებარა; და ავტოკეფალობაც შემდეგში ამ კათედრიდან უნდა მიეღო, და კიდევაც მიიღო. გ) დასასრულ, მ. კარბელაშვილის საპასუხოდ, არ შემიძლია ჩემს თავზე მივიღო ის საყვედური, რომელიც მან გამოსთქვა ჩვენი ისტორიის მკვლევართა შესახებ: მართალია, მე უფრო მეტის ნდობით ვეპყრობი საკამათო ეპოქის თანამედროვე ბიზანტიულსა და სომხის მწერლებს, ვინემ „ქართლის მოკცევას“ და „ქართლის-ცხოვრების“ უძველეს ნაწილს, მაგრამ სრული უნდობლობით არც ამ უკანასკნელებს ვუტკერი, პირ-იქით, ჩემს მოხსენებაში ვცდილობ, რამდენათაც კი შესაძლოა, ამათი ცნობანი შეეფუთანხმო მსოფლიო ისტორიისა და უცხოეთის მწერალთა ცნობებს ჩვენს შესახებ. მაგრამ სადაც ამგვარი შეთანხმება არ ხერხდება, ან კიდევ სადაც „ქართლის მოკცევისა“ და „ქართლის ცხოვრების“ ცნობები ერთმანეთს ეწინააღმდეგება ან ცხადად საზღაპრო ხასიათს ატარებს. იქ უპირატესობას ვაძლევ უცხოეთის თანადროულ მწერალთა ცნობებს (ამშიან მარცელინი, პრისკ პანიტი, ლაზარე ფარპელი, პროკოპი კესარიელი). ქართულ წყაროთა შორის კი ამავე ეპოქის შესახებ მე დიდის ნდობით ვეპყრობი შუშანიკის „მარტილობას“, რომელიც, როგორც რეფერატშიაც მაქვს ნათქვამი, მე-V საუკუნისავე ბოლო წლებში უნდა იყოს დაწერილი, მაშასადამე, თანამედროვისაგან (იაკობ ხუცესი—შუშანიკის მოძღვარი). სიანს, მე

ქართულ წყაროებს სრული უნდობლობით არ ვექცევი, თორემ ამგვარ ფაქტებს ხომ ადგილიც არ იქნებოდა.—(ამ უკანასკნელ შენიშვნაზე მ. ვ. კარბელაშვილმა უთხრა რეფერენტს: მე თქვენ არ მყოლიხართ სახეში, სხეებზე ვამბობდით).

პეტრე მირიანაშვილი: 1) ვახტანგ მეფის ზედმეტი სახელის „გურგასლანის“ შესახებ რეფერენტმა მხოლოდ გაკვრით სთქვა: ეს სახელი შემდეგში უნდა იყოს შეთხზულიო და კარგად არ გამოარკვია, სახელდობრ, თუ როგორია ამ სიტყვის ეთიმოლოგია, ან რა დროს უნდა შეეთხზათ იგი; 2) გაკვრით აღნიშნა, აგრეთვე, აეტორმა, რომ პეტრე მღვდელი და კათალიკოზობის საკითხის საბოლოო გადაწყვეტა ბიზანტიის იმპერატორმა ანტიოქიის პატრიარქს გადასცაო; მაგრამ ვრცლათ არ განგვიმარტა, თუ რატომ მოიქცა ასე იმპერატორი, რატომ მიიწი და მიიწი ანტიოქიის პატრიარქს მიანდო ამ საქმის საბოლოო სანქცია; ამის გამო აღნიშნული საკითხი მსმენელთათვის გაუფგებარი დარჩა; 3) დასასრულ, კარგი იქნება რეფერენტმა გვიჩვენოს ხელნაწერები ან დაბეჭდილი ტექსტები, სადაც სიტყვა „თავი ეპისკოპოსთა“ ნახმარი იყოს ნაცვლათ სიტყვისა „მთავარ-ეპისკოპოსი“; მაშინ ჩვენთვის ცხადი იქნება ის განმარტება, რომელსაც რეფერენტი აძლევს სიტყვებს „თავი ეპისკოპოსთა“.

ს. გორგაძე: 1) ვახტანგის ზედმეტი სახელის შესახებ ჩემს რეფერატში ბევრი არა მითქვამს რა და არც ახლა ვამბობ, რადგან ამ სიტყვის შესახებ სენკოსკის აქეთ („Библиотека для чтения“, 1838 წლ. ოქტომბერი) იმდენი ითქვა და დაიწერა, რომ შეუძლებელია მკვლევარმა ამ საგანზე ახალი სთქვას რამე. (შეად. სხვათა შორის Brosset—Hist. de la Géorgie, t. I, p. 178, შენიშვნები 1 და 2*). ჩემი აზრი ამ სახელის შესახებ ის არის, რომ იგი ნაგვიანვეათ უნდა იყოს შეთხზული ხალხის ფანტაზიით; ეს აზრა, ჩემის მხრით, რეფერატში იმით

*) ბროსეს თანახმად, ამ სიტყვას („გორგასარი“ = „გორგასარი“) ნიკ. მარრი ასე განმარტებს: ეს არის სპარსული სიტყვა და ნიშნავს „მგლის-თავიანს“ („волвоголовый“). იხ. „Тексты и Рывыск. по арм.-груз. фил.“ т. IV, ბოლოში ლექსიკონი საკუთარი სახელებისა (გვერდი—რაჟ).

დავასაბუთო, რომ ამ სახელს თანაშემდროვე ლაზარე თარპელი არ იცნობს-მეთქი, და საქიროდ აღარ დავინახე გამემგორებია ის, რაც წინათ მრავალჯერ თქმულა და გადაღევილა. 2) მართალია, დღევანდელ რეფერატში გაკვრით შევებე, აგრეთვე, საქართველოს ეკლესიის დამოკიდებულებას ანტიოქიის პატრიარქზე, მაგრამ სამაგიეროთ ამ საგანზე სიტყვა მქონდა ჩემს წინანდელ რეფერატში, რომლის შესახებაც ოქმი დღეს მოგახსენეთ, და რომლის გაგრძელებასაც დღევანდელი რეფერატი წარმოადგენს; ამას გარდა, აღნიშნულ საკითხზე ცალკე შრომა მაქვს უკვე გამოქვეყნებული: „საქართველოს ეკლესია და მისი დასაწყისი“, რომლის მე-IV თავში (==„მომბე“ 1905 წ. № 5) ეს საკითხი ვრცლათ არის განხილული და შეძლებისამებრ დასაბუთებულია ის აზრი, რომ საქართველოს ეკლესია 328 წლიდანვე იურიდიულათ ანტიოქიის კათედრას დაეკმედებარა და არა კონსტანტინოპოლისას, სადაც ამ დროს, 328 წელს, არც კონსტანტინოპოლი არსებობდა და არც კონსტანტინოპოლის პატრიარქი, ხოლო აღმოსავლეთში უპირატესობა ეკუთვნოდა ანტიოქიის კათედრას, რომლის მდღელ-მთავარიც ვესტათე 328 წელს ნიკეაში თავმჯდომარეობდა პირველ მსოფლიო კრებას (ამ კრებამ დააქონა ანტიოქიის კათედრის უპირატესობანი აღმოსავლეთში) და შემდეგ, როგორც ანტიოქური და ქართული წყაროები მოგვითხრობს, ახლად მოქცეულ საქართველოსაც უკურთხა პირველი სამღვდლოება. ამას შემდეგ საქართველოს ეკლესია ანტიოქიის კათედრას დაეკმედებარა იურიდიულათ. ცხადია, მე-V საუკუნეშიაც საქართველოს საეკლესიო საკითხს ბიზანტიის იმპერატორი იმავე ანტიოქიის კათედრას მიანდობდა საბოლოოთ გადასაწყვეტად და, როგორც „ქართლის ცხოვრება“ მოგვითხრობს, ეს მართლაც ასე მომხდარა. 3) დასასრულ ორიოდ სიტყვა ბნის პ. მირიანაშვილის უკანასკნელი შენიშვნის შესახებაც. სიტყვა „თავი ეპისკოპოსთა“ მე პირველათ მხვდება შეუშანიკის „ცხოვრებაში“, ხოლო „მთავარ-ეპისკოპოსი“—შატბერდულ ქრონიკაში, „ქართლის ცხოვრებაში“ და მრავალგან სხვაგანაც. რაც შეეხება ამ ორი სიტყვის მნიშვნელობას, ჩემის აზრით იგინი ორივე უდრის ბერძნულ „არხი-ეპისკოპოს“-ს. როგორც ხჩანს ამ ბერძნული ტერმინისათვის შეუშანიკის „მარტივობის“ აღწერის დროს (მე-V საუკუნეში) ქართველებს ჯერ კიდევ არა ჰქონიათ შემუშავებული ტერმინი „მთავარ-ეპისკოპოსი“ და უხმარიათ სიტყვა

„თავი ეპისკოპოსთა“ სწორეთ ისე, როგორც საერო უწყებაში ერთი-მეორის ნაცულათ იხმარებოდა სიტყვები: „ერის-თავეი“ და „ერის-მთაჲარი“, რომელთაგან არცერთი არ უღრის მონარქს ანუ „მეფეს“; ანალოგიის ძალით ჩემთვის ცნაღია, რომ არც „თავი ეპისკოპოსთა“ უნდა უღრიდეს „კათალიკოსს“; იგია მხოლოდ პირველი ცდა „ჟარზი-ეპისკოპოსის“ გადმოქართულებისა; სჩანს, მე-V საუკუნეში მრავალი საეკლესიო ტერმინი ჯერ კიდევ არ ყოფილა ქართულად ნათარგმნი: ამას ამტკიცებს იგივე შუშანიკის „მარტვილობა“, სადაც უთარგმნელათ გვხვდებოდა სიტყვები: „ვეანგელიე“ (სახარება, „გალიაკი“ (ოთახი), „იონნი“ (ბერძნები) და სხვანი.

ანტონ ფურცელაძე: 1) ჩემთვის საინტერესოა ვიცოდე, თუ რა აზრისაა რეფერენტი ქართულ ანბანთა შესახებ: რომელი უფრო წინეთაა შემოღებული—მხედრული, როგორც ილ. ოქრომჭედლიშვილი ამტკიცებდა, თუ ზუსური? 2) ამას გარდა, ჩემთვის გაუგებარია ის უნდობლობა, რომელსაც „ქართლის ცხოვრებას“ რეფერენტი უცხადებს ვახტანგის მეფობის შესახებ: პირადათ მე დაკვირვებით გადაკითხული მაქვს „ქ.-ცხოვრების“ ის ნაწილი, სადაც მონგოლების ეპოქაა აწერილი, და უნდა მოგახსენოთ, რომ იქ ზღაპრული არა არის რა, პირიქით თითქმის ყოველი ცნობა სინამდვილის ბეჭედს ატარებს.

ს. გორგაძე: 1) სანამ ქართული ანბანის შესახებ რაიმე გადკრილ აზრს დავადგებოდი, მე გავეცანი ყველა მკვლევართა აზრს ამავე საგნის შესახებ, მათ შორის ბროსესას, ილ. ოქრომჭედლიშვილისას, დიმ. ბაქრაძისას და სხვათა; ვიშოვე აგრეთვე მთელი ქვეყნის ანბანთა პალეოგრაფიული ცხრილები (*Шницлеръ—Иллюстр. всеобщ. исторія письмавъ Сиб. 1903 г.*); შევედარე ამ ცხრილებს ოქრომჭედლიშვილის ცხრილი და დაერწმუნდი, რომ ქართულ მხედრულსა და ზენდურს შორის მსგავსება მარტო ზუთ თუ ექვს ასოში გამოიხატება (ა, ი, დ, პ, მ, ლ). დანარჩენ ასოთა შორის მსგავსება ან სრულიად არ არის, ან უბრალო გარეგანს მოხაზულობის საზოგადო ხასიათს არ აღემატება (იხ. ჩემი „წერილები საქ. ისტორიიდან“ ნაწ. I, თავი II). ამასთანავე მხედველობაში მივიღე შემდეგი ორი გარემოება: ა) დიმ. ბაქრაძემ საკმაოდ დასაბუთა (იხ. მისი „Груз. палеография“ въ „Тр. V археол. съѣзда въ Тифлисъ“, Москва 1887 г., стр. 207—214), რომ დღე-

ვანდელი მხედრული გენეტიურათ განვითარებულა ზუტურისაგან და რომ უუძველესი ქართული ანბანი არის ასო-მთავრული ზუტური და არა მხედრული; ბ) სახეში მივიღე აგრეთვე, რომ ასო-მთავრული ქართული ანბანი არც ერთს ანბანს ისე ახლო არ უდგას, როგორც VII—VI საუკუნის (ქრ. წინ) არამეულს ანბანს; აქ ასოთა მოხაზულობაც ერთგვარია, მათი მოყვანილობაც (ბ, გ, ე, ვ, თ, ი, წ), ძირითადი ელემენტები ასოებისა იქაც და აქაც ერთი და იგივეა (ა, დ, ზ, ლ, კ, ლ, მ, ო, შ, ს, ტ=ც=ჩ), რიგიც ასოებისა ერთი და იგივეა, ხოლო ორი ასო (ზ და შ) იქაც და აქაც ერთსა და იმავე სახელს ატარებს („ზენ“, „შინ“); მე-IV და III საუკუნის (ქრ. წინ) არამეული ანბანი კი უკვე ისე აღარა ჰგავს ჩვენს ასო-მთავრულს. ყველა ამ საბუთის ძალით მე დავადეკი იმ დასკვნას, რომ ქართველებს ანბანი უნდა შემოეღოთ ქრ. წინ მე-VI—V საუკუნეში, როცა იგინი სპარსეთს ემორჩილებოდნენ, არამეული ანბანი მის მიხედვით, რომელიც იმ საუკუნეებში მართლაც გავრცელებული იყო სპარსეთში და მესოპოტამიაში სირიითურთ, ე. ი. სწორეთ იმ ქვეყნებში, რომლებთანაც ქართველებს უხსოვარის დროიდან ჰქონდათ მჭიდრო კულტურული კავშირი (იხ. ჩვენი წიგნი „საქ. ისტ.“ ნაწ. I. თავი II). 2) ჩემს დღევანდელ რეფერატში მთელს „ქართლის ცხოვრებას“ არ შევხებია; საუბარი მქონდა მხოლოდ მის უძველეს ნაწილზე, რომელიც თავისი დღევანდელი სახით, უეჭველია, თანამედროვეთაგან არაა შედგენილი; ესევე უნდა ითქვას „ქართლის მოქცევის“ ქრონიკაზედაც; მაგალითად, ორსავე წყაროში ჩვენ გვხვდება (ვახტანგის დროსა და წინათაც) ქალაქი „ბაღდადი“, რომლის აშენებაც არაბებმა მხოლოდ 762 წელს დაიწყეს; ცხადია, მაშასადამე, რომ ორისავე ჩვენი წყაროს დღევანდელი რედაქცია მე-VIII საუკუნეზე ადრე არ შეიძლება იყოს შედგენილი; მაგრამ ცალ-ცალკე ცნობები, რასაკვირველია, შესაძლოა უფრო ადრინდელ დროსაც ეკუთვნოდეს. მეც ჩემს რეფერატში ვცდილობდი სწორეთ ამგვარი ცნობები შემომეკრიბა ჩვენი წყაროებიდან: რამდენათ მივადწიე ამ მიზანს, დაე მცოდნე პირებმა დააფასონ.

ე. ს. თაყაიშვილი: 1) ჩვენს რეფერენტს ზოგიერთებმა უკვირნეს: ქართული მატრიანისა და ქრონიკისადმი დიდს უნდობლობას იჩენს. მეც კი მგონია, რომ, პირიქით, რეფერენტი ამ წყაროთადმი გაცილებით მეტს ნდობას იჩენს, ვინემ ესენი ღირსნი არიან. განსაკუთრებით „ქართ.

ცხოვრების“ ის ადგილი, სადაც ვახტანგზეა მოთხოვნილი, მრავალს ლეგენდას წარმოადგენს და, ცხადია, თვით ვახტანგის ეპოქაზე გაცილებით გვიან უნდა იყოს შედგენილი. თვით „ქართლის ცხოვრებაში“ პირდაპირაა ნათქვამი, რომ არჩილ მეფისა (VIII საუკ.), მირიანისა და ვახტანგის „ცხოვრება“ ლეონტი მროველმა აღწერა (მარიამ დედოფლის ვარიანტი ქ.-ცხ., გვ. 211). უეჭველია, როცა ამ „ცხოვრებებს“ აღგენდა, ავტორს უუძველესი წერილობითი წყაროები ექნებოდა ხელში, როგორც ეს დღეს მტკიცდება „ქართლის მოქცევის“ კელიშუბრი ვარიანტიდან, მაგრამ, როგორც სჩანს, უკვე იმ მასალებში ვახტანგის შესახებ გაზვიადებული აზრი ყოფილა გატარებული (ქრონიკაში იგი წოდებულია „დიდი ვახტანგ გოლგასარი“). სიტყვა „ბაღდადი“ კი, ჩემის აზრით, გვიანდელ გლოსას უნდა წარმოადგენდეს. 2) რაც შეეხება ვახტანგის ზედმეტ სახელს „გორგასლანს“, მართლაც, უკვე კარგა ხანია, რაც მკვლევრებმა გამოარკვეეს, რომ ამ სიტყვის მეორე ნაწილი თურქული სიტყვაა და არ შეიძლება თვით ვახტანგის დროს მიეწეროს. 3) რეფერენტი სამართლიანად იქცევა, როდესაც უარჰყოფს საბინინის არაკრიტიკულ გამოცემაზე დამყარებულ აზრს ივ. ჯავახიშვილისას პირველი კათალიკოზის ეინაობის შესახებ: პირველ კათალიკოზად ყველა წყაროში პეტრეა წოდებული და არა სამოელ, რომელიც ყველგან მოხსენებულია მეორე კათალიკოზად. 4) ქართული ანბანის შემოღების შესახებ კითხვა ჯერ-ჯერობით საბოლოოდ გადაწყვეტილი არ არის: ჩვენს რეფერენტს ამ საკითხის შესახებ გამოთქმული აქვს ერთ-ერთი შესაძლო პასუხი, რომელიც მოკლეთ დღეს კამათის დროს გაგაცნოთ. თუმცა, ჩემის ფიქრით, შესაძლოა სხვაგვარი პასუხიც, სახელდობრ: რადგან უუძველესი ქართული ფულები (სასანიანთა დროისა, ცეცხლის ემბლემით) ფეპლური წარწერებით გვხვდება, უუძველესი ხუცური წარწერაც მე-VI საუკუნეს ეკუთვნის (გურგენის ფულზე), ამიტომ შეგვიძლია ვიფიქროთ, რომ მხედრულიცა და ხუცურიც ერთ დროს უნდა შემოეღოთ, პარალელურათ, ჩვენს წინაპრებს; ან კიდევ შეიძლება, როგორც ოქრომბედილიშვილი ჰფიქრობდა, მხედრული უუძველესიც იყოს ხუცურზე, მაგრამ, ვიმეორებ, დღეს-დღეობით ამ საკითხზე ყოველი პასუხი ჰიპოტიური ხასიათისა იქნება, რადგან მის გადასაჭრელად საკმაო მასალები არ მოგვეპოვება. 5) ბ-ნმა ანტონ ფურცელაძემ ბრძანა: „ქართლის ცხო-

ვრებაში“ მონგოლების ეპოქის ისტორია საოცარის სინამდელით არის აწერილი; მართალი გახლავთ; იქ სხვა პერიოდის ისტორიაც სინამდელითაა აღწერილი თანამედროვეთაგან; მაგრამ ეს სრულებით არაფერს ამტკიცებს „ქ.-ცხოვრების“ უუძველესი ნაწილის შესახებ, რადგან, როგორც დღეს უკვე გამოჩვეულია, „ქართლის ცხოვრება“ არ წარმოადგენს ერთგვარი ხასიათისა და სინამდელის შასალას: იგია საისტორიო კრებული, რომლის სხვა და სხვა ნაწილები სხვა და სხვა დროსა და სხვა და სხვა პირთაგანაა შედგენილი; ამიტომ გასაკვირველიც არაა, რომ „ქართლის ცხოვრებას“ სხვა და სხვა ნაწილები ერთგვარი ნდობის ღირსნი არ იყვნ. 6) დასასრულ, რამოდენიმე სიტყვა თვით ვახტანგის ისტორიული პიროვნების შესახებ: დღეს აღარავინ უარსყფის იმას, რომ ვახტანგი ნამდვილი ისტორიული პირია. ლაზარე ფარპელის მოწმობაც რომ არ გექონოდა, ჩვენთვის ისედაც ცხადი იქნებოდა ეს ჰეშმარტება, რადგან ამას ამტკიცებს თვით იმ ლეგენდების სიუხვე, რომელთაც ჩვენი მატთანე ვახტანგს მიაწერს; როგორც ზემოთ შევნიშნე, ქრონიკაშიაც ვახტანგი „დიდად“ არის წოდებული; აგრეთვე ხალხშიაც დარჩენილა ლექსები ვახტანგის გმირობის შესახებ. ყოველივე ეს თავისთავად ნათელსყფის, რომ ვახტანგ მეფე ნამდვილად არსებულა, როგორც ისტორიული პირი: წინააღმდეგ შემთხვევაში ხომ არც ლეგენდები და საისტორიო თქმულებანი გაჩნდებოდა მის შესახებ. მაგრამ ლეგენდარულია და არა-ისტორიულია ის სახე, რომლითაც ამ მეფეს ჩვენი მატთანე და ხალხის ფანტაზია გვიხატავს. ამ შემთხვევაში რეფერენტის ცდა ჰეშმარტად ყურადღების ღირსია: იგი სცდილობს ვახტანგს მოაშროს ყველაფერი, რაც ლეგენდარულ ხასიათს ატარებს, და დაგვიხატოს ვახტანგის პიროვნება და მისი ეპოქა—როგორც ისტორიული სინამდელივე.

დავით კარტიკაშვილი: ვეთანხმები იმ აზრს, რომ ვახტანგის „ცხოვრებაში“ მატანის შემდგენელს მრავალი ლეგენდა შეუტანია. ეს ლეგენდები რეფერენტმაც აღნიშნა ფაკრით. მაგრამ სრულიად უყურადღებოდ დასტოვა ის ნიდაგი, რომელზედაც ეს ლეგენდები უნდა აღმოცენებულიყოს სახელდობრ, ავტორი ვრცლათ არ შეეზო იმ სარწმუნოებრივს ბრძოლას, რამელიც სწარმოებდა ვახტანგის წინ და მის დროს ქრისტიანობასა და ცეცხლის-თაყვანისმცემლობას შორის და რომელიც,

ჩვენის ფიქრით, წარმოადგენს ერთ უძლიერეს ფაქტორთაგანს, რომლის ნიადაგზედაც, სხვათა შორის, უნდა აღმოცენებულიყო ვახტანგის შესახები ლეგენდები სჩანს, სარწმუნოებრივს სფერაში ვახტანგს იმდენათ დიდი ღვაწლი გაუწევია სამშობლოსათვის, რომ ქრისტეს მორწმუნეხალსს გმირი მეფის შესახებ იმ თავითვე მეტათ გაზვიადებული აზრით შეუდგენია და მისი პიროვნება მრავალის ლეგენდით შეუმოსავს. რეფერენტს საზოგადოთ ამ ლეგენდათა წარმომშობ მიზეზთათვის, მათი გენეზისისათვის ჯეროვანი ყურადღება არ მიუქცევია,—და ამიტომ არ შემძლია ეს გარემოება მისი რეფერატის ერთ უმთავრეს ნაკლად არ ჩავთვალო.

ს. გ. ო. გ. ა. ძ. ე. 1) უჩვენებს თავის რეფერატიდან ოთხს ადგილს (არჩილისა, მირდატისა, ვახტანგის მეფობის დასაწყისისა და ვასქენ-შუშანიკის ცხოვრებიდან), სადაც მას ლაპარაკი ჰქონდა ცეცხლის-თაყვანისმცემლობისა და ქრისტიანობის ბრძოლაზე; მთავრებს აგრეთვე ადგილებს კათალიკოზობის დაარსების შესახებ, რაზედაც რეფერატში ძლიერ ბევრია ნალაპარაკები. შემდეგ განაგრძობს: ბ-ნი კარიჭაშვილი, აღბათან გვიან მობძანებულა და აღნიშნული ადგილების კითხვას არ დასწრებია, ან საკმაო ყურადღებით არ მოუსმენია იგინი. წინააღმდეგ შემთხვევაში ხომ არც მიკვირებდა, სარწმუნოებრივს მხარეს ვრცლათ არ შეხებიხარო: მე, ვგონებ, სწორეთ ამ მხარეში ზომიერებას გადავაჭარბე, ასე რომ კიდევ ვშიშობდი, სარწმუნოებრივ საკითხებზე ლაპარაკით თავი ხომ არ მოვაბეზრე-მეთქი დამსწრე საზოგადოებას. ამიტომ უსაბუთოდ მიმანია ბ-ნ კარიჭაშვილის ჩემდამო საყვედური ამ საგნის შესახებ. 2) ვეთანხმები ბ-ნს კარიჭაშვილს, რომ ჩემს რეფერატში დიდათ არ შევებებივარ ვახტანგის შესახები ლეგენდების ისტორიას (გენეზისს), თუმცა თვითონ ლეგენდები კი აღვნიშნე. მაგრამ არ ვეთანხმები იმაზე, ვითომც ეს გარემოება ჩემი რეფერატის ერთს უმთავრეს ნაკლს წარმოადგენდეს: როგორც მოგახსენებათ, მე ვწერ ქართველი ერისა და მისი მოღვაწეების ისტორიას, და არა ქართულ ლეგენდათა და ზებირ-სიტყვაობის წარმომშობის ისტორიას; ამ უკანასკნელს მე მხოლოდ გაცკერით შემძლია შევეხო, რამდენადაც ამას მოითხოვს ჩემი რეფერატის უმთავრესი საგანი. და ამით ჩემს გამოცვლევას არსებითათ არა ვენება რა. ჩემთვის, როგორც ერის ცხოვრების და არა სიტყვიერების მკვლევარისთვის, სა

კმაოა ვიცოდე, რომ ესა თუ ის თქმულება მართლა ლეგენდაა და არა საისტორიო ცნობა; და თუ ეს ჩემი ცოდნა არაეისში ებებს არ იწვევს, დამშვიდებით შემოძლია ამა თუ იმ პირისა და ეპოქის ისტორიის გამორკვევა, დაწყობა-დალაგება. მ) რაც შეეხება საკუთრით თვით ამ ლეგენდის გენეზისს, არ შემოძლია დავითანხმო იმ ახსნას, რომელსაც ამ საგნის შესახებ ჩემი ოპონენტი იძლევა. იგი ამბობს: ამ ლეგენდათა აღმოცენების ფაქტორი, სხვათა შორის, სარწმუნოებრივი ბრძოლა უნდა ყოფილიყო. ნამდვილათ კი არც ერთი იმ ლეგენდათაგანი (ოსების შემოსევა და მათ და პაქანიკების წინააღმდეგ ვახტანგის ლაშქრობა, საბერძნეთთან ბრძოლა, სპარსელებთან ბრძოლა, შემდეგ სპარსეთისა, აბაშეთისა და სინდეთ-ინდოეთისაკენ გმირული ლაშქრობა) სარწმუნოებრივს ხასიათს არ ატარებს, არამედ ყველანი ჩვეულებრივის საგმირო-ზღაპრული ხასიათისანი არიან. ჩემს რეფერატში მე აღვნიშნე ის ნამდვილი ისტორიული ფაქტები, რომელნიც, შესაძლოა, საფუძვლად დასდებოდეს ამ თქმულებებს: ოსებთან და პაქანიკებთან ბრძოლა—ეს, შესაძლოა, სარაგურების შემოსევას ნიშნავდეს, მხოლოდ ძლიერ დამახინჯებულს; საბერძნეთთან ვახტანგის ბრძოლა—შესაძლოა ვახტანგის ლაშქრის მონაწილეობას გულისხმობდეს ლაზიკის მეფის გუბაზ I-ლის აჯანყებაში ბიზანტიის წინააღმდეგ; სპარსელებთან ბრძოლა—ეს, შესაძლოა, ვახტანგისა და ვაჰან მამიკონიანის აჯანყების ამბავი იყოს დამახინჯებულად გადმოცემული; ხოლო სინდეთ-ინდოეთ-აბაშეთისაკენ ვახტანგის გალაშქრებასაც, შესაძლოა, რაიმე ისტორიული საფუძველი ჰქონდეს „ქართლის მოქცევის“ ლაკონიურ თქმულებაში: „მაშინ წარიყვანეს ვახტანგ სპარსთა, და შემდგომად რაოდენისამე ჟამისა მოიქცაო“; ამის შესახებ მე ვსთქვი: „შესაძლოა სპარსეთის მეფეს კობადს (=კავადს) ჰუნებთან საბრძოლველად ლაშქრით გაეწვიოს თავისი ვასალი, ბრძოლაში გამოცდილი, მეფე ვახტანგი-მეთქი, როგორც ეს შემდეგ შიაც ჩვეულებათ ჰქონდათ სპარსეთის მეფეებს (მაგალ. მე-XVII—XVIII საუკუნეში გიორგი მე-XI სპარსეთის შაჰს მიჰყავს ავღანელების დასამშვიდებლად—ქართველის ლაშქრით). არ უარვყოფ, რომ ვახტანგის შესახებ თქმულებებში ზოგი რამ ხალხური ფანტაზიის ნაწარმოებებიც უნდა ერიოს. მაგრამ თვით ამ თქმულებათა შემადგენლის ელემენტების უუღიდეისი ნაწილი უფრო მწიგნობრული სესხებისა და წამბაძველობის ნაყოფს უნდა წარმოადგენდეს.

იუსტიციის აბულაძე: მეც მგონია, რომ „ქართლის ცხოვრების“ ვახტანგის შესახებ ზღაპარ-თქმულებანი ირანულ-სპარსული გავლენის ნაყოფია. ვახტანგის საგმირო საქმეები, მისი ბუმბერაზ-გოლიათობა, ქვეყნიდან ქვეყნად გალაშქრება, ბრძოლა მისი სინდეთთან, აბაშეთსა და ინდოეთთან, ყველგან და ყოველთვის უძლეველობა მისი—ნამდვილი სპარსული ზღაპრის ნიმუშებს გვაგონებს. საზოგადოდ უნდა შევნიშნოთ, რომ ბუმბერაზობა და გოლიათობა და რაინდული ხასიათი ჩვენი შორეული წარსულის დამახასიათებელია და ყველაფერი ეს კი ცხად ჰყოფს ირანის ძლიერს გავლენას.

ექვთიმე ს. თაყაიშვილი: ბ-ნმა დავ. კარიჭაშვილმა ბრძანა: ვახტანგის შესახებ „ქ.-ცხოვრების“ თქმულებანი ხალხური ნაწარმოები უნდა იყონო. ეს რომ მართლა ასე იყოს, ამას რაღა აჯობებდა: მაშინ „ქ.-ცხოვრებაში“ ჩვენ გვექნებოდა მეტათ ძვირფასი უუძველესი ქართული ხალხური ნაწარმოები; მაგრამ, სამწუხაროთ, ეს ასე არ არის: „ქართლის-ცხოვრების“ თქმულებანი ვახტანგის შესახებ ნამდვილ მწიგნობრული ჩამომავლობის ხასიათს ატარებენ (მოიგონეთ, თუნდ, თქმულება ნებროთიანობაზე, აგრეთვე „არაკები“ რომლებითაც ვახტანგი და სანდთა მეფე ერთმანეთს ეკამათებიან და სხვანი). რასაკვირველია, ჩვენთვის დიდათ საინტერესო იქნებოდა გავგეგოთ, თუ საიდან და როგორ შემოიტანეს ეს თქმულებანი ჩვენს მატთანში; მაგრამ ეს ცალკე საკითხია და მისი ვრცელი გარკვევა დღევანდელი რეფერატის ორგანიზულ ნაწილს არ შეადგენს. რეფერენტი ეცადა ვახტანგის ისტორიული პიროვნება გამოერკვია და მისი დრო დაეხასიათებია; მე მგონია, ამ თავის პირდაპირ მიზანს, რამდენადაც არსებული მასალა ნებას აძლევდა, რეფერენტმა საკმაოდ მიაღწია; და ჩვენც მოვალენი ვართ მის კლას მადლობითა და თანაგრძნობით მივეგებოთ.

სალამოს 11¹/₂ საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურულად გამოაცხადა. როცა გარეშე საზოგადოება წაიხილ-წამოვიდა, თავმჯდომარემ გახსნა არა-ჩვეულებრივი კრება.

№ 32.

პრეზიუმენტი საზოგადო კრება.

1910 წელს, მარტის 4-ს.

კრება გაიხსნა ე. ს. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით საღამოს 11 ს. და 40 წ. დაესწრენ იგივე ნამდვილი წევრები, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული, თავმჯდომარისა, ეახტ. ღამბაშიძისა და ალ. სარაჯიშვილს წინადადებით, კრებამ აირჩია შემდეგი ნამდვილი წევრები: 1) ჯაფარიძე ტრიფონ მიხეილის ძე, ჩინჩალაძე მიხეილ ომანის ძე, იოსელიანი პოლიკარბე კოსტანტინეს ძე, ცაგერეიშვილი გერასიმე მათეს ძე 5) მიქელაძე სოლომონ გიორგის ძე, ყიფიანი პეტრე იოსების ძე, წერეთელი სოლომონ ექვთიმეს ძე, აბესაძე ივლიანე დეკანოზი, კვაჭანტირაძე არტემი დიმიტრის ძე. 10) ეპიტაშვილი ივანე პეტრეს ძე, ციციშვილი იასონ დავითის ძე, მაჭავარიანი დავით როსაბის ძე, ბაკურაძე ნესტორ მღვდელი, სონდულაშვილი იროლიონ თომას ძე, 15) ჩიჯავაძისა თამარ, ზრამელაშვილი ეგნატე მამუკას ძე, მაჭავარიანი დავით პაატაას ძე. ირემაძე თევდორე გიორგის ძე, ჯაყელი ნიკოლოზ იოსების ძე, 20) მამულაიშვილი ლევან ქაიხოსროს ძე, ალხაზიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე, ქარუმიძე პავლე ივანეს ძე, გურიელი ივანე დავითის ძე, ანდრიაში ივანე მღვდელი, 25) იოსელიანისა მარიამ კოსტანტინეს ასული (ეჭიმი), ერისთავი ნიკოლოზ რევაზის ძე, კლდიაშვილი ალექსანდრე, ლალიძე მიხეილ ერპალაშის ძე, ახვლედიანი ვარლამ (პროვიზორი), 30) ახვლედიანისა დარია, დიასამიძე დავით ნიკოლოზის ძე, ღამბაშიძე ტრიფონ გიორგის ძე, გურიელი ვახტანგ დავითის ძე, მაჩაბელი ანემპოდისტე იესეს ძე, 35) მაჩაბელი ზურაბ ანემპოდისტეა ძე, ორბელიანი გიორგი ილიას ძე (გენერალი), იურკეიჩი ვასილ ნიკოლოზის ძე, კაჭახიძე კონსტანტინე ფირანის ძე, რამიშვილი ირაკლი ივანეს ძე, 40) ტურიაშვილი კონსტანტინე ლაზარეს ძე, კვირიკაშვილი პეტრე პავლეს ძე, იაგულაშვილი ალექსანდრე იოსების ძე, კილასანიძე დავით დიმიტრის ძე, იზაშვილი პავლე იაკობის ძე, 45) იზაშვილი ილია იაკობის ძე, ფარფაროვსკი ს. ვ. (მასწავლებელი), ბარიკალაშვილი ივანე, ციციშვილი გიორგი დავითის ძე, ტაყაეაძისა კნ. ოლღა თადეოზის ასული, 50) ფალკანდიშვილი ალექსანდრე დავითის ძე, ჯავახიშვილისა მარიამ და-

ეთის ასული, ამირაჯიბი კონსტანტინე მიხეილის ძე, ქიქოძე ტიტე სვიმონის ძე (ექიმი), ერისთავი მიხეილ გიორგის ძე, ვეზირიშვილი გიორგი დიმიტრის ძე, 56) ღირბი.

№ 33

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, მაისის 27-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე, სამეურნეო. ბანკის დარბაზში (სახსლის ქუჩა, სარაჯიშვილის სახლი), ე. ს. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრნენ შემდეგი ნამდვილი წევრები ივ. ჯავახიშვილი, კნ. მარიამ ვ. ჯამბაკურიან-ორბელიანისა, გენ. გ. მუსხელიშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, მღვდ. ი. შუბლაძე, სოფ. შუბლაძისა, იოს. მერკვილაძე, იროდ. სონდულაშვილი, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, მასწავლ. ა. ჯვარიშვილი, გერ. იმნაიშვილი, ვას. რ. ყიფიანი, მღვდ. ქრ. ციციშვილი, პ. სურგულაძე, შიო დედაბრიშვილი, დ. კარიბაშვილი, ი. აბულაძე, მასწავლ. ტ. რცხილაძე, კ. ტყაყაძე, ს. გორგაძე, ივ. აფხაზი, მღვდ. ზაქ. გულისაშვილი, გრ. ყიფშიძე, ალ. ყიფშიძე, ექ. დ. ახვლედიანი, ე. ნაკაშიძე, დეკ. კ. ცინცაძე, მთავარდ. ნ. ოქროშქედლიშვილი.

I. პირველათ კრებას მოხსენდა წინანდელ კრებათა ოქმები, რომელნიც მცირეოდენის შესწორებით (მღვდ. ვას. კარბელაშვილისა და დ. კარიბაშვილის მხრით) კრებამ დაამტკიცა.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა პრიატ-დოცენტის ივ. ალ. ჯავახიშვილის მოხსენება: „საქართველოს ეკონომიური ვითარება მონგოლების დროს“. წინასიტყვაობაში რეფერენტმა შენიშნა, რომ ეს მოხსენება დამთავრებულ შრომას არ წარმოადგენს, იგი მხოლოდ მთელი შრომის ერთი თავის ნაწილიაო. პირველათ მომხსენებელი შეეხო საქართველოს პოლიტიკურ მდგომარეობას მონგოლების შემოსევიდან მე-XIII საუკუნის დამლევამდე. შემდეგ ვრცლათ შეჩერდა მონგოლების მიერ დაწესებულ ბეგარაზე: ხარკზე და სამხედრო ბეგარაზე. ბოლოს აღნიშნა, რა გავლენა ჰქონდა ამ საბეგრო სისტემას საქართველოს გაღარიბებაზე და მამულების „ამოძრავებაზე“ (გაყიდვაზე, სხვის ხელში გადასვლაზე), აგ-

რეთვე ძველი დიდი გვარების ჩამოქვეითებაზე და მათ ნაცულათ ახალი გვარების გაძლიერებაზე და სხვ.

რეფერატი დამსწრე საზოგადოებამ დიდის ინტერესით მოისმინა და თავმჯდომარემ პატივცემულს რეფერენტს მადლობა გადაუხადა. რეფერატს კამათი არ გამოუწვევია.

სალამოს 10 საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დასურა და არაჩვეულებრივი გახსნა.

№ 34

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, მაისის 27-ს.

კრება გაიხსნა ე. თაყაიშვილისავე თავმჯდომარეობით, სალამოს 10 საათზე, იმავე ნამდვილ წევრთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

I. პირველათ თავმჯდომარემ კრებას მოახსენა: თავადი პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი მუზეუმისათვის ჩვენს საზოგადოებას უთმობს უსასყიდლოთ თავის საკუთარს ერთს დესტინა (2400 ოთხკ. საყ.) მიწას ქართული გიმნაზიის მახლობლათ, ვერაზე. ეს მიწა ბანკში ყოფილა დაგირავებული 12,000 მანეთად. შემომწირველი წინადადებას იძლევა: მიწა „საზოგადოებამ“ ახლავე დაიმტკიცოს, ხოლო ამ ვალის სარგებლის შეტანას ბანკში მევე ვიტვირთებ, როგორც დღემდე მიტვირთნია, სანამ მთელი ვალის გადახდას შევძლებდე; როცა ვალს სრულიად გადავიხდი, მხოლოდ მაშინ ჩამთვალეთ ამ მამულის შემომწირველადო. ეს წინადადება, როგორც თავმჯდომარემ ბრძანა, წერა-კითხვის საზოგადოების მიერ არჩეულს მუზეუმის აღმშენებელ კომისიასაც განუხილავს. განხილულია იგი ჩვენი საზოგადოების საბჭოს სხდომაში და ორგანვე მოწონებულია. კომისიისა და საბჭოს წევრებს ნანახი აქვთ ის ადგილი და მუზეუმისათვის შესაფერად მიჩნიათ. ამ მამულის დამტკიცება თავის სახელზე საზოგადოებას შეუძლია საბოძვარი წვრილით, რაც მცირე ხარჯს მოითხოვს. საბჭო სთხოვს საზოგადო კრებას, ნება დაგვართოს ამ სასარგებლო საქმის შესრულებაზე. მცირე კამათის შემდეგ კრება დარწმუნდა, რომ ეს საქმე საზარალის არაა: წარმოადგენს, პირიქით დიდათ სასარგებლოა, და ერთხმათ

დაადგინა: „საზოგადოების“ საბჭოს მიეცეს ნება აღნიშნული მამული შეიძინოს თავ. პ. ი. თუმანიშვილისაგან და დაიმტკიცოს „საზოგადოების“ სახელზე.

II. შემდეგ კრებამ ალ. სარაჯიშვილისა და ირ. სონღულაშვილის წინადადებით აირჩია შემდეგი ნამდვილი წევრები: მრეველიშვილი გიორგი რომანის ძე, ნასიძე პეტრე ზაქარაის ძე, მესხიშვილისა ოლა ნიკოლოზის ასული, მოწამეთის არქიმანდრიტი ყუბანეიშვილი, ავალიანი დავით, ახვლედიანი გიორგი ალექსის ძე, უზნაძე დიმიტრი ნიკოლოზის ძე, კენაძე იასონ, ფურცლაძე ბესარიონ მღვდელი, აბაზაძე ალექსანდრე ლევანის ძე, შიუჯაშვილი ნიკ. ივანეს ძე, გრიგოლაშვილი გიორგი ნიკოლოზის ძე, მღვდ. ლევან ზაქარიაშვილი, მღვდ. მიხეილ ყულაშვილი, თავ. გიორგი კონსტ. ჩიჩუა, დადიშევილიანი ოთარ თენგიზის ძე, ციციშვილი ივანე გიორგის ძე, ედილაშვილი ზაქარაა ერმალოზის ძე, წვერაევა სამსონ ივანეს ძე, წერეთელი პაეღე გრიგოლის ძე, გორაძე გიორგი თედორეს ძე, ჩხეველი კოსტანტინე, ჭელიძე ივანე ალექსის ძე, ოქრომჭედლიშვილი გიორგი ილიას ძე და ჭყონია სამსონ შერშადინის ძე. ღამის 11 საათზე კრება დაიხურა.

№ 35.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება 1910 წელს, ნოემბრის 20-ს.

კრება გაიხსნა ექვთიმე სვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით თავდაზნაურთა დეპუტატების საკრებულო დარბაზში (ბელინსკის ქ., № 2), საღამოს 8 საათზე. დაესწრენ საზოგადოების წევრნი: ალ. ი. სარაჯიშვილი, მ. გ. ჯანაშვილი, ალ. თ. ყიფშიძე, ი. ი. აბულაძე, მღ. ეას. კარბულაშვილი, დ. გ. კარბიჭაშვილი, ალ. მირიანაშვილი, მღვდ. გ. ასათიანი, ექიმი აბელ იაშვილი, გერას. იმნაიშვილი, იროდ. სონღულაშვილი, ნიკ. მერ. ლორთქიფანიძე, დეკ. დავ. ღამბაშიძე, მასწავლ. ათ. ჯვარიშვილი, ექიმი მიხ. გედევანიშვილი, ვასილ ბ. კახიძე, გრ. თ. ყიფშიძე, თამარ ჩიჯავაძისა, ილია გიორგის ძე კარგარეთელი, ს. რ. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ, თავმჯდომარის წინადადებით, კრებამ ზეზე ადგომით პატივი სცა გარდაცვალებულის მსახიობის ნატალია მჭრამბის ასუ-

ლის გაბუნია-ცაგარლისა და საზოგადოების წევრის გიორგი ივანეს ძის ნატრამის ხსოვნას.

II. შემდეგ ალექსანდრე ივანეს ძემ სარაჯიშვილმა კრებას გააცნო მის მიერ ქართულათ ნათარგმნი ორი ვარიანტი ავარულის სიმღერისა: „ბრძოლა რაჩბადინ-გმირისა ერეკლემეფესთან“⁴. როგორც მოხსენებელმა შენიშნა, ეს სიმღერა ფრიად საყურადღებოა თავისი შინაარსით: იგი გვიხატავს ჩვენი მეზობელი მთიულების განწყობილებას ქართველებთან მე-XVIII საუკუნის მეორე ნახევარში. აქ აწერილი ბრძოლა ერეკლე მეფის ერთი იმ მრავალ ბრძოლათაგანი უნდა იყოს, რომელნიც ქართულ წყაროებში მოხსენებულნი არ არიან. რადგან სიმღერაში ლევან ბატონიშვილია მოხსენებული († 1781 წ.), ამიტომ რეფერენტი ჰფიქრობს, რომ ამ ბრძოლას ადგილი უნდა ჰქონოდა მე-XVIII საუკუნის 70-იანს წლებში. სიმღერა დიდ ინტერესს წარმოადგენს თავისი ფორმითაც: ბევრი მისი ადგილი ნამდვილ-პოეტური შემოქმედების ბეჭედს ატარებს.

მოხსენებამ მცირეოდენი კამათი და აზრთა გაზიარება გამოიწვია.

ე. თაყაიშვილმა შენიშნა: ჩვენთვის საჭიროა ვიცოდეთ, თუ როგორი შეხედულობის იყვნენ და არიან ჩვენი მეზობელნი ხალხნი საქართველოზე და ამ მხრით მოსმენილი რეფერატი საყურადღებოა, მით უმეტეს, რომ ეს პირველი მაგალითია ამგვარ თქმულებათა ქართულად გადმოთარგმნისა. უნდა დაიბეჭდოს როგორც ავარული ტექსტი, ისე ქართულიც.

III. დასასრულ კრებამ მოისმინა იუსტიციის ირაკლის ძის აბულაძის რეფერატი: „ბარამ-გულიჯანიანი და რუსთველის პოეტური შემოქმედება“⁵. რეფერენტმა საზოგადოებას მოკლეთ გააცნო „ბარამ-გულიჯანიანის“ შინაარსი, აღნიშნა პარალელური ადგილები ამ ნაწარმოებსა და „ვეფხისტყაოსანში“ და ბოლოს დაასკვნა, რომ ამ ორის ნაწარმოების რომანიული სიუჟეტი არსებითად არ განირჩევა ერთი მეორისაგან, რაც ამტკიცებს იმას, რომ ამ ორ თხზულებას აქვს საერთო წყარო, რომლისგანაც ისინი გამომდინარებენ. თავისი რეფერატის მეორე ნაწილში ბ-ნი აბულაძე შეეხო საკუთრივ რუსთველის პოეტურ შემოქმედებას და, დასასრულ, დაასკვნა, რომ, თუმცა რუსთველს სპარსული სიუჟეტით უსარგებლნია, მაგრამ ის სიუჟეტი არ ყოფილა მაღალ-პოეტური ქმნილება, რუსთველის გენიას კი იგი შეჟუცვლია, გარდაუქმნია და პოეტური შემოქმედების ობოლ მარგალიტად უქცევია.

რეფერატმა აზრთა ცხოველი გაზიარება გამოიწვია.

ე. ს. თაყაიშვილი. როგორც თქვენი მოხსენებიდან სჩანს, „ბარამ-გულიჯანიანის“ დედანი სპარსულენაზე არ მოიპოვება. რაც შეეხე-

ბა იმ გარემოებას, რომ „ბარამ-გულიჯანიანისა“ და „ვეფხის-ტყაოსნის“ სიუჟეტები ერთმანეთსა ჰგავს, ეს მსგავსება, ჩემის ფიქრით, უნდა აიხსნებოდეს თვით „ვეფხის-ტყაოსნის“ ძლიერი გავლენით „ბარამ-გულიჯანიანის“ ავტორზე, და არა იმით, ვითომც ორისავე თხზულების წყარო ერთი ყოფილიყოს. ქართულ „ბარამ-გულიჯანიანის“ ავტორზე გავლენა ჰქონია არა თუ ვეფხის-ტყაოსანს, არამედ თეიმურაზ ბატონიშვილის „ვარდ-ბუბულ-ანსაც“ *).

დ. გ. კ ა რ ი ქ ა შ ე ი ლ ი. ბ-ნის აბულაძის რეფერატის მთავარი მნიშვნელობა, ჩემის აზრით, შემდეგია: ამ რეფერატმა ერთხელ კიდევ ნათელ-ჰყო ის აზრი, რომ ის სიუჟეტი, რომლითაც რუსთველს უსარგებლნია, ყოფილა „ბარამ-გულიჯანიანის“ მსკაესი: საშუალო ღირსების თხზულება და არა მაღალ-მაკეტური ქმნილება, როგორც აკადემიკოსს ნიკ. მარსსა ჰგონია.

მ დ ღ ე. ვ. კ ა რ ბ ე ლ ა შ ე ი ლ ი. არ შემიძლია დავეთანხმო რეფერენტის აზრს, ვითომც „ვეფხის-ტყაოსანი“ სპარსულ სიუჟეტზე აგებულს ნაწარმოებს წარმოადგენდეს. რამდენათაც ამ პოემის შინაარსის ღრმა განხილვა გვიჩვენებს, მთელს პოემაში გატარებულია ქრისტიანული ზნეობრივი მოძღვრების უმთავრესი პრინციპები: სარწმუნოება, სასოება და სიყვარული. მეგობრისათვის თავის გაწირვა—რა არის, თუ არა ნამდვილ ქრისტიანული სიყვარული? ან კიდევ რით სულდგმულობენ ამ პოემის გმირები თავისი ცხოვრების კრიტიკულ მომენტებში, თუ არა ქრისტიანულის სასოებით ღვთისა და მისი განგებისადმი? მოიგონეთ აეთანდრის ლოცვა ტარიელთან დაბრუნების წინ, და ადვილად დამეთანხმებით, რომ მის გულში ღრმა სარწმუნოების გრძნობა ღვივის. მართალია, პოეტს გმირები არაბებად და ინდოელებად გამოჰყავს, მაგრამ ეს მხოლოდ ზედაპირია, პოემის დედა-აზრი კი, მთელი მისი შინაარსი, არსებითად, წმინდა ქრისტიანულ პრინციპებზეა აგებული.

მ ო ს ე გ. ჯ ა ნ ა შ ე ი ლ ი. ძლიერ ვწუხვარ, რომ ამ ბოლო დროს ჩვენს მკვლევართა შორის „ვეფხის-ტყაოსნის“ შესახებ ერთმა არასასურველმა მიმართულებამ მოიკიდა ფეხი: თითქმის ყოველი ახალგაზდა მკვლევარი სცილობს დაამტკიცოს, რომ „ვეფხის-ტყაოსანი“ ორიგინალური ნაწარმოები არაა, და, თუმცა ეს. აზრი ჯერ-ჯერობით ვერც ერთს მათგანს ვერ დაუმტკიცებია, მაინც ყოველი მათგანი თავს მოვალედ რაცის თავისი უხეირო ჰიპოტეზა მთელს ქვეყანას ხმა-მაღლა აცნობნობოს, დაურიდებლათ გაიძახის, სწერს და ბეჭდავს ამის შესახებ, თი-

* ამის შესახებ იხ. Описание рукописей общества грамотности, т. I, стр. 561.

თქმს ამ ეროვნულს თავის დამცირებაში რაღაც სიამოვნებას ჰპოულობსო. მე, რა თქმა უნდა, წინააღმდეგი არა ვარ, პირიქით დიდთაჲ თანავუგრძნობ, რომ „ვეფხისტყაოსანს“ რაც შეიძლება მეტი მკვლევარი გამოუჩნდეს, მაგრამ მკვლევარი აუჩქარებელი, დინჯი, რომელიც ასჯერ გაზომავს და ერთხელ გადასჭრის, თავის ჰიპოტეზას მანამ არ გამოჰყენს საქვეყნოდ, სანამ ურყველის ფაქტებით არ ნათელ-ჰყოფს მას და ნამდვილ ქეშმარიტებად აქცევს. თორემ რასა ჰგავს, ბატონებო: ჯერ ჩვენი თავისათვისაც არ დაგვიმტკიცებია ჩვენი ეროვნული სიაწყის („ვეფხისტყაოსნის“) უორიგინალობა და ვიჩქარით კი მთელს ევროპას ვაცნობთ: ნუ გგონიათ, ორიგინალური რამე მოგვეპოებოდეს, რაცა გვაქვს, სულ უცხოელებისგან გვაქვს ნასესხებო! ამგვარი მიმართულება ჩვენთა სიძველეთა კვლევის საქმეში ფრიად მავნებელ მოვლენად უნდა ჩაითვალოს. ამიტომ არ შემძლია, ამ მოვლენის გამო ჩემი გულითადი მწუხარება არ გამოვსთქვა. დიდათ ეწუხვარ, აგრეთვე, რომ ბროსე-ჩუბინა-შვილის მიერ გამოთქმული და შემდეგ ჩემ მიერ ვრცლათ დასაბუთებულ-თებული აზრი „ვეფხისტყაოსნის“ ორიგინალობის შესახებ დღეს თითქმის ყველასაგან უყურადღებოდ დატოვებულია. ჩემის აზრით, „ვეფხისტყაოსანში“ რუსთაველმა თამარის დროინდელი საქართველოს ნამდვილი ისტორიული მდგომარეობა და მეზობელ მუსულმან სახელმწიფოებთან მისი განწყობილება დაგვიხატა: როსტევენი, თინათინ და აუთანდილ—გიორგი მესამე, თამარ მეფე და დავით სოსლანია, ხოლო ტარიელ, რომელსაც აუთანდილი 80,000 ჯარით ეხმარება და ინდოეთის ტახტზე გაამეფებს,—ეს სულთანი ამირ-მირმანია, რომელიც, ტარიელის მსგავსათ, ერთხანად უტახტოთ ვხეტებოდა და, ბოლოს, 80,000 ქართველი მეომრის დახმარებით კვლავ ტახტი დაიბრუნა.

ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ი ე . ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ ი . არ ეთანხმება მოსე ჯანაშვილს, არც რეფერენტის აზრს, ვითომც „ვეფხისტყაოსნის“ სიუჟეტი დაწერილი მოთხრობა ყოფილიყოს. მისი აზრით რუსთაველმა სიუჟეტად ზეპირ-მოარული ამბავი აიღო, მხოლოდ ამ ამბავს ჩაუდგა სრულიად ახალი სული და, აი, სწორეთ ამ „ახალი სულის“ გამორკვევა უნდა შეადგენდეს რუსთაველის უკუდავი პოემის ყოველი მკვლევარის უმთავრეს მიზანს.

ს ე რ გ ე ი ნ ე ს ტ ო რ ი ს ძ ე კ ა კ ა ბ ა ძ ე . კამათის დროს პატიეცემულმა რეფერენტმა, სხვათა შორის, გამოსთქვა აზრი, რომ „ვეფხისტყაოსანსა“ და სარგის თმოგველის „ვისრამიანს“ შორის დამოკიდებულება არსებობსო, ეს გარემოება, ჩემის ფიქრით, დიდათ საყურადღებოა, რადგან ამ ბოლო დროს ჩნდება ისეთი ცნობები, რომელნიც მოწმობენ, რომ დამოკიდებულება თმოგველსა და რუსთაველს შორის უფრო ძლიე-

რი ყოფილა, ვინემ ეს დღემდე ეგონათ. სახეში მაქვს ერთის ზელნაწერი „ვეფხის-ტყაოსნის“ ბოლო-მინაწერი, სადაც დაახლოებით შემდეგია ლექსად ნათქვამი: ეს ამბავი სარგის თმოგველს დარჩენოდა გაულექსავი, ხოლო როცა თმოგველობა გაუქმდა (ჩემი ანგარიშით არა უადრეს მე-XIV საუკუნისა), მე (ე. ი. რუსთველმა) ვოვე ეს ამბავი და ლექსად გავაწყეო. ამგვართ ირკვევა, რომ რუსთველს უნდა ეცხოვროს არა თამარის დროს, არამედ მე-XIV საუკუნეში.

ე. ს. თ ა ყ ა ი შ ვ ი ლ ი. „ვეფხის-ტყაოსნის“ უძველეს ვარიანტში ეგ მინაწერი არ მოიპოვება. ამას გარდა ძნელი წარმოსადგენია, მე-XIV საუკუნის, ე. ი. კულტურული დაცემის პერიოდის მწერალს შესძლებოდეს რუსთაველური ენით წერა და „ვეფხის-ტყაოსნისთანა“ დიდებული ნაწარმოების შექმნა. ყოველ შემთხვევაში, თუ ამ საგნის შესახებ რეფერატს დაგვიმზადებთ, დიდის სიამოვნებით მოვისმენთ.

სალამოს 10 საათზე თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურა და არაჩვეულებრივი გახსნა.

№ 36.

სარაჩეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, სექტემბრის 20-ს

კრება გაიხსნა სალამოს 10 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა მონაწილეობით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

იროდიონ სონღულაშვილის და ალ. სარაჯიშვილის წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი ნამდვილი წევრები:

1. ლობჯანიძე ნესტორ ანტონის ძე, 2. ელიაძე სტეფანე სვიმონის ძე, 3. ჟოსეფ რები (Joseph Reby), 4. კაკაბაძე სერგეი ნესტორის ძე, 5. გელოვანი თავადი იასონ, 6. გელოვანი თავადი ერმალოზ, 7. გამყრელიძე ილარიონ, 8. ეგნატე გიორგის ძე გაბლიანი (ლატალის სოფლის მასწავლებელი სვანეთში), 9. ნიკოლაძე იაკობ ივანეს ძე, 10. დიშკელიანი თავადი ლევან ნიკოლოზის ძე, 11. მღვდელი იოანე სონღულაშვილი.

სალამოს 10¹/₂ საათზე კრება დაიხურა.

№ 37.

**ჩვეულებრივი საზოგადო კრება,
1910 წელს, ოქტომბრის 2-ს.**

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე დაე. გ. კარიჭაშვილის თავმჯდომარეობით თავდაზნაურთა სადემუტატო საკრებულოს დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2). დაესწრენ შემდეგი ნამდვილი წევრები: ექიმი მიხ. გედევანიშვილი, გენერალი გ. მუსხელიშვილი, ალ. ი. სარაჯიშვილი, ათ. ჯვარიშვილი, პ. მირიანაშვილი, ალ. მირიანაშვილი, ექიმი აბ. იაშვილი, ი. აბულიძე, ს. კაკაბაძე, ქ. ეკატორინე მესხისა, ანასტასია თუმანისვილის-წერეთლისა, ალ. მიქაბერიძე, ე. ხრამელაშვილი, ეგ. იოსელიანი, გერ იმნაიშვილი, დიმ. ფაულენიშვილი, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება

I. პირველათ კრებას მოჰსენდა წინა კრებათა ოქმები, რომელნიც საზოგადოებამ უკამათო დაამტკიცა.

II. შემდეგ საზოგადოებამ მოისმინა სერგეი ნესტორის ძის კაკაბაძის რეფერატი: „როლის გარდაიცვალა თამარ-მეფე?“ რეფერენტმა კრიტიკულათ გაარჩია და უარჰყო ვახუშტისა, ბროსესი და თ. ყორღანის თარიღები; შემდეგ შეეხო „ქ.-ცხოვრების“ იმ ადგილს, სადაც თამარის მეფობაზე მოთხრობილი, მოკლეთ აღნიშნა, რომ ეს ადგილი სამი სხვა და სხვა დროის ავტორისგან უნდა იყოს შედგენილი, სახელდობრ ამ ადგილის უკანასკნელი ნაწილი (რომლის ცნობებზედაც დღემდე ჩვენი მკვლევარი ამყარებდნენ თამარის გარდაცვალების თარიღს) უნდა შეედგინოთ არა უადრეს მე-XIV საუკუნისა; მოიტანა ცნობები სომხის ისტორიკოსის ვარდანისა, ლაშა გიორგის გუჯარისა, ორი ახალი ცნობა სიონის საეკლესიო მუზეუმის ქართული ელნაწერისა (თამარი გარდაიცვალა 1211 წელს, 27 იანვარს); შეუდარა ეს ცნობები „ქ.-ცხოვრების“ ცნობებს თამარის მეფობის შესახებ და საბოლოოთ დაასკვნა, რომ თამარი უნდა გარდაცვალებულიყოს 1211 წელს, 27 იანვარს.

რეფერატის შემდეგ გაიმართა მცირე კამათი. ილაპარაკეს პეტრე გრ. მირიანაშვილმა და დაე. კარიჭაშვილმა. უკანასკნელმა შენიშნა, რომ, თუმცა ბ-ნ კაკაბიძის მიერ დადგენილი თარიღი თამარის გარდაცვალები-

სა წინანდელ თარიღებთან შედარებით უკეთ არის დასაბუთებული, მაგრამ ვერც ეს თარიღი ჩაითვლება უკანასკნელ სიტყვად აღნიშნული საგნის შესახებ; მიუხედავად ამისა რეფერენტის მოხსენება ფრიად მნიშვნელოვან ცდას წარმოადგენს, რისთვისაც მომხსენებელი მადლობის ღირსიაო.

ბოლოს რეფერატი უნდა წაეკითხა ბ-ნს იუსტ. ირ. აბულაძეს, მაგრამ, რადგან უკვე 10 საათი იყო, ხოლო მისს რეფერატსა და შემდეგ კამათს სულ მცირე ორი საათი მაინც დასჭირდებოდა, კრებამ უმჯობესად სცნო ამ რეფერატის წაკითხვა სხვა დროისათვის გადაეღო. ამიტომ თავმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახურა და არა-ჩვეულებრივი გახსნა.

№ 38.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, ოქტომბრის 2-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 10 საათზე დაე. კარიკაშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე ნამდვალ წევრთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

კრებამ ს. გორგაძისა და დაე. კარიკაშვილის წინადადებით აირჩია ახალი ნამდვილი წევრი—ვართაშენის მღვდელი მამა ვლადიმერ ივანიცკი. საღამოს 10 საათსა და 10 წუთზე კრება დაიხურა.

№ 39.

წლიური კრება.

1910 წელს, ნოემბრის 21-ს.

კრება გაიხსნა ნაშუადღევს პირველი საათის ნახევარზე, ექ. ს. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით, თბილისის გუბერნიის თავადაზნაურთა დეპუტატების საკრებულო დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2).

დაესწრენ შემდეგი ნამდვილი წევრები: ექიმი მიხეილ გედევანიშვილი, შ. დედაბრიშვილი, გრ. ყიფშიძე, გენერალი გიორგი ნ. ყაზბეგი, დ. გ. კარიკაშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, ალ. ყიფშიძე, ი. აბულაძე,

პ. იეზოვი, ს. კაკაბაძე, ს. გორგაძე, პ. როსელიანი, მღვდ. პ. კარბელა-
შვილი, იოს. მერკვილაძე, ივ. დ. აფხაზი, შინ. ლ. ჯინორიძე, ეგნ.
იოსელიანი, ტარასი რეხილაძე, თავ. ვლადიმერ მაცაშვილი, იროდ.
სონღულაშვილი, ექიმი აბ. იაშვილი, ს. ჭყონია, ივანე გ. რატიშვილი,
მღვდ. არჩილ გორგაძე, კოსტ. ტყეაძე, ანტ. ივ. ნატროშვილი, კ. ზ.
მაცაშვილი, სე. კლდიაშვილი, მოსე გ. ჯანაშვილი, ირაკლი რამიშვილი,
ალ. ბეს. მდივანი, ბ-ნი დაკიშვილი, ვახტ. დ. ლაშვაშიძე (ექიმი), დავ.
ჯორჯაძე, ვლად. ელიავა, დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე და გარეშე
საზოგადოება.

1. პირველათ, თავმჯდომარის წინადადებით, კრებამ ზეზე ადგომით
პატივი სცა საზოგადოების აწ გარდაცვალებულის წვერების გაბრიელ
საყვარელიძისა და ელისაბედ ნიკოლოზის ასულის ყაზბეგის ხსოვნას.

II. შემდეგ კრებას მოხსენდა: 1) საზოგადოების 1909 წლის მოქ-
მედების ანგარიში*, 2) იმავე წლის შემოსავალ-გასავლის ანგარიში, 3)
1910 წლის საეკლესიო ანგარიში შემოსავალ-გასავლისა და 4) სარევი-
ზიო კომისიის აქტი, რომელნიც აქვე მოგვაქვს:

ა ნ ტ ა რ ი ძ ი

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოე- ბის მოქმედებისა 1909 წელს.

I. საზოგადოების გამგებობა. 1909 წელს საზოგადოების საქ-
მეს განაგებდა საბჭო, რომელსაც შეადგენდნენ: 1) თავმჯდომარე საბჭო-
სი და საზოგადოების ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილი, 2) თავმჯდო-
მარის ამხანაგი დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილი, 3) ხაზინდარი ალექ-
სანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი, 4) მდივანი სერგი რომანოზის ძე გორ-
გაძე, 5) მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი, 6) დეკანოზი კალისტრატე ცინ-
ცაძე, 7) მღვდელი პოლიექტოს კარბელაშვილი, ხოლო, როცა იგი
თბილისიდან გადაიყვანეს, მის მაგივრათ ერთი სამ კანდიდატთაგანი—
დეკანოზი კორნელი კვეციანი, 8) ალექსანდრე თედორეს ძე ყიფშიძე,
და 9) იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე. საანგარიშო წელს საბჭოს ჰქონ-
და 12 სხდომა.

II. საზოგადოების წევრები. 1909 წლის დამდევს საზოგადო-

* შემოშწინებულთა სიებით.

ეხას ჰყავდა: 1. საპატია, 435 ნამდვილი და 20 დამხმარე, სულ 455 წევრი. საანგარიშო წელში შეიძინა 76 ახალი ნამდვილი და 1 დამხმარე წევრი, ხოლო დაქარგვა სამი ნამდვილი წევრი: 1) ეპისკოპოსი პეტრე, 2) თავადი დავით ზაქარის ძე მელიქიშვილი (დამფუძნებელი) და 3) გრიგოლ ვოლსკი. ერთი ნამდვილ წევრთაგანი, პროფესორი ალექსანდრე ანტონის ძე ცაგარელი, საზოგადოებამ აირჩია საპატია წევრად (იხ. ოქმი № 24).—1910 წლის პირველი იანვრისათვის საზოგადოებას ჰყავდა: 2 საპატია, 507 ნამდვილი და 21 დამხმარე, სულ 528 წევრი.

III. საზოგადოების აგენტები. საანგარიშო წელს საზოგადოებას ჰყავდა აგენტები: 1) ქუთაისში—იოსებ იოსების ძე ოტხელი, რომელსაც, მისი თხოვნის თანახმად, საბჭომ დაუნიშნა თანაშემწედ რადენ დათეშიძე (საბჭ. ოქმის № 41); 2) ბათუმში—ტროფიმე გიორგის ძე ინაქაჩიძე, 3) ბაკოში—ივანე სპირიდონის ძე ვლიაშვილი, 4) კავკავში—თავ. იასონ მერაბის ძე ლორთქიფანიძე, 5) ართვინში—ექიმი ნიკოლოზ თომას ძე ერისთავ-შარვაშიძე და 6) მოსკოვში—ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე ჯავახიშვილი.

IV. საზოგადოების კრებანი. 1909 წლის განმავლობაში საზოგადოებას ჰქონდა 12 საზოგადო კრება (ხუთი ჩვეულებრივი, ექვსი არაჩვეულებრივი და ერთი წლიური). ამ კრებებზე წარმოებენ მოხსენებანი და რეფერატები შემდეგმა პირებმა:

1. მიხეილ ქაიხოსროს ძემ ყიფიანმა: „წაცვალსახელოვანი ელემენტები ქართულს ენაში და მათი მნიშვნელობა სიტყვებისა და ბრუნვების წარმოებაში“ (ოქმი № 19).

2. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა: „ქალაქის მოურავის სარგო და უფლებანი“ (ოქმი № 19).

3. მანვე: „ზაალ ორბელიანის არზა ირაკლი მე-III-ისადმი“ (ოქმი № 21).

4. ალექსანდრე სოლომონის ძემ ხახანაშვილმა: „სახელების შემოკლება უძველეს ქართულ ხელნაწერებში“ (ოქმი № 21).

5. იუსტინე ირაკლის ძემ აბულაძემ: „არსის-წაცვალებრივი ელემენტების როლი ქართულ კანკლეობაში“ (ოქმი № 21).

6. სერგეი ნესტორის ძემ კაკაბაძემ: „მეფის კურთხევის წესი და განგება მე-XIII საუკუნეში“ (ოქმი № 23).

7. მანვე. „კრიტიკა მე-XXIV—XXV საუკუნის იმერეთის მწვეთა ან მიღებულ გენეალოგიისა“ (ოქმი № 25).

8. მოსე გორგის ძემ ჯანაშვილმა: „სტოვრება ზარზმის ტაძრის აღმაშენებლის სერაპიონისა“ (ოქმი № 27).

9. დეკანოზმა კორნელი კეკელიძემ: „ქართულ აგიოგრაფიულ მწერლობის სამეცნიერო მნიშვნელობა“ (ოქმი № 27).

10. სერგი რ. მ. გორგაძემ: „მირიან-მეფე და მისი უახლოესი მემკვიდრეები“ (ოქმი № 29).

V. საზოგადოების წიგნთსაცავ-მუზეუმი. საანგარიშო წელს საზოგადოებრივ მუზეუმში და წიგნთსაცავი თან და თან მდიდრდებოდა საბჭოს მიერ შეძენილის და სხვა და სხვა პირთაგან შემოწირულის ნივთებითა და წიგნებით. მუზეუმში 1908 წლის დამლევს იყო 24 საარქეოლოგიო ნივთი, 1909 წლის განმავლობაში შემოვიდა 55 ნივთი, გახდა სულ 79 ნივთი *). ამავე წლის განმავლობაში მუზეუმში შემოვიდა „237“ ძველი ფული.—წიგნთსაცავში 1908 წლის დამლევს იყო 44 ხელთნაწერი წიგნი. 1909 წელს შემოვიდა 107, გახდა 151 წიგნი **); 1908 წლის დამლევს იყო 100 სხვა და სხვა სახელწოდების ნაბეჭდი წიგნი („113“ ცალი); 1909 წელს შემოვიდა 145 სხვა და სხვა სახელწოდებისა („265“ ცალი); გახდა სულ 245 სახელწოდება („378“ ცალი ***). ამავე წელს საზოგადოებამ შეიძინა მრავალი სიგელ-გუჯარი.

VI. საზოგადოების ზამოცემანი. საანგარიშო წელს საზოგადოებამ გამოსცა: ა) „საქართველოს სიძველენი“ ტ. II, ბ) დიდი პალეოგრაფიული ალბომი და გ) კრებული „ძველი საქართველო“ ტ. I. ეს გამოცემანი უსასყიდლოდ დაურიგდა საზოგადოების ნამდვილ წევრთ, ვისაც 1908 და 1909 წლის საწევრო გადასახადი ჰქონდა შემოტანილი.

VII. საარქეოლოგიო მოგზაურობანი. 1909 წელს საზოგადოების თავმჯდომარემ და ხაზინადარმა იმოგზაურეს ქართლის სხვა და სხვა სოფელში: ახალქალაქში, დოესში, ოთარქენში, მუჯერისხეში, იკორ-

*) დღეს კი, ამ ანგარიშის კითხვის დროს, მუზეუმში 140-მდე საარქეოლოგიო ნივთია.

**) დღეს კი წიგნთსაცავში 200-მდე ხელთნაწერია.

***) ამჟამად კი ნაბეჭდი წიგნების რიცხვი წიგნთსაცავში 460 სახელწოდებად (ანუ „680“ ცალიმდე) აღწევს.

თაში, ხელთუბანში, ქალაქ გორში, კასპში, ლამისყანაში, ოძისში, ქსო-ერისში და მუხრანში (იხ. საბჭოს ოქმი № 37 და № 38); შეჭკრიბეს მრავალი სიგელ-გუჯარი, რამდენიმე ხელთნაწერი წიგნი და საარქეოლო-გიო ნივთი. ამ მოგზაურობამ ცხად ჰყო, რომ საქართველოს სხვა და სხვა კუთხეში, ქართულს ოჯახებში, მრავალი სიგელ-გუჯარი და საარქეო-ლოგიო ნივთია, მაგრამ უყურადღებოდ მიტოვებულია: წიგნებს ბშირათ თაგვები სტამენ, ან წვიმა და მტვერი აფუჭებს. საჭიროა მთელი საქარ-თველოს მოვლა და ამ ძვირფასი საუნჯის პატრონობა, თორემ დღევან-დელ პირობებში ადვილ შესაძლოა ეს დაუფასებელი საუნჯე სამუდამოთ დაიღუპოს.

1909 წლის შემომწირველთა სია.

ა) საარქეოლოგიო ნივთები:

1. ივანე თევდორეს ძემ ნიქარა ძემ შემოსწირა—საპირის-წამლე (სვანეთიდან).

2. რაქდენ დათეშიძემ: ა) უტარო რკინის ხმალი, ბ) უტარო შუბი, გ) ყურიანი ქოთანა.

3. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა: ა) შუშის სა-ცრემლე და სადაფები, ბ) ხუთკუთხედი აგური ხუცური წარწერით, გ) ქვის ლორთინი, რომელზედაც არჩილ მეფის გუჯარია წარწერილი, დ) მარმარილოს პატარა ფიცარი მხედრის სურათით, ე) სპილენძის შანდლის თავი, ვ) სალესი ქვა, ზ) ხის კარის ორი სამკაული, ც) პატარა დასა-კეცი ხატის ცალი კარი, თ) ობსიდიანის იარაღების ნატეხები (წალკაზე შეკრებილი).

4. მიხეილ სვიმონის ძემ ზედგინიძემ: ა) ბრინჯაოს პა-ტარა ცული, ბ) ქვის პატარა ცული, გ) ქვის ჩაქუჩი, დ) სადაფის ფირ-ფიტა, ე) სპილენძის საჭრაქე, ვ) სპილენძის ჭურჭლის თავი, ზ) თიხის კოკობი, ც) თიხის საჭრაქე, თ) თიხის საცრემლე, ი) სპილენძის ბალთა ცხენის სამკერდულისა, ია) რკინის პატარა უტარო ხანჯალი, იბ) ივე-თივე უფრო პატარა ხანჯალი, იგ) ხანჯლის ტარისა და ქარქაშის სპი-ლენძის მორთულობა, იდ) ორი ისრის პირი (რკინისა და სპილენძისა),

იე) ბრინჯაოს სამაჯურების ნამტვრევები. ივ) მამონის კბილების ნამტვრევები.

5. ილარიონ გამყრელიძემ: ა) სპილენძის პიტარა ცული, ბ) სპილენძის სამაჯურის ნატეხები.

6. თავ. დავით ზურაბისძემ ანდრონიკა შვილმა: ვერცხლით შეჭედილი და პატარა წითელის ქვით შემკული ხის ჯვარი.

7. სეთ ლუარსაბისძემ იაშვილმა: ა) ბრინჯაოს პატარა ცული, ბ) ბრინჯაოს სამაჯურები, გ) ბრინჯაოს დიდი ქინძისთავი, დ) რკინის ორი ლურსმნისა და ბურღის ნატეხები—ყველა ს. ჭიათურაშია ნაპოვნი.

8. თავ. თათარხან თენგიზისძემ დადიშკელიანმა: ხის „დასტაგი“ (სვანეთიდან).

9. კენიანამ ნინო ყოლოყაშვილისამ: ა) სპილენძის ერთი წყვილი დიდრონი უზნაგი, გარდამოცემით დავით აღმაშენებლისა, და ბ) ბრინჯაოს პატარა ლომი.

10. კნ. ბარბარე იაკობის ასულმა ერისთავისამ: ა) მარიამ ბატონიშვილის (სოლომონ II-ის ქალის) ნაშთი ჯვარი, ბ) მისივე ნაშთი—თითბრის ყავის საფქვევი, გ) ვარლამ ექსარხოის ნაქონი ფაიფურის ჯამი, დ) მისივე ნაქონი აბრეშუმის ძაფით ნაქარგი ტილო, ე) მისივე ნაქონი, თეთრი ძაფით ნაქარგი, პირსახოცი და კვერთხის ჩამოსაცმელი, ვ) ლეჩაქის პრესი.

11. ექიმმა ნიკოლოზ თომასძემ ერისთავ-შარვაშიძემ: ა) ყურიანი თიხის კოჭობი და სხვა და სხვა თიხის ჭურჭლის ნატეხები, ბ) პირმომტვრეული თიხის კოჭობი—ყველა ართვინის მაზრაში, ფორჩხის ციხეშია ნაპოვნი.

12. თაყაძმა ვასილ ალ. თარხნიშვილმა: ა) რკინის ხანჯლის პირი, ბ) რკინის ლაგამი. გ) ბრინჯაოს რგოლი.

13. ივ. ალ. ზედგინიძემ: ა) თიხის ლიტრა, ბ) იგეთივე ლიტრა.

14. თავ. იოსონ დავითისძემ ციციშვილმა: ხატი მეფე არჩილისა, დავით-აღმაშენებლისა და ლუარსაბისა (ეს ხატი ანტონ II-ის ნაქონი ყოფილა და შემდეგ ერეკლე მეფის ასულს მარიამ ბატონიშვილს, ესტატე ციციშვილის დედას, ჰქონია).

გ) ხელნაწიები წიგნები:

1. ქ-ნმა ალექსანდრე მირზაშვილისამ (მიხეილ საბინინისეული წიგნთსაცავიდან): ა) ოზითა წმიდისა ნინოსი, ბ) ნაწილი წმ. გიორგის ცხოვრებისა, გ) ნაწილი ლექსთა კრებულისა, დ) ნაწილი ზნეობრივი შინაარსის კრებულისა, ე) „Предисловіе“ (о Грѣшн) — რომელიდაც ზომისა.

2. აფრასიონ კოსტანტინეს ძემ ჯაფარიძემ — „როსტომიანი“.

3) თ. გიორგი ოთარის ძემ ამილახვარმა ა) „ზამეტყველება“ ანტონ I-ისა, ბ) ლექსთა კრებული, გ) ირაკლი II-ისა და ეკატერინე II-ის ხელშეკრულება (ქართულათ).

4. ალექსანდრე ილარიონის ძემ მიქელაძემ — „წიგნი საზღვართა“ დავით ფილოსოფოსისა.

5. ალექსანდრე სეიმონის ძემ ჯამრეკელმა — „სამეფო ქარტა ანუ ტომარი“.

6. პოლკოვნიკმა დიმიტრი ივანეს ძემ ამილახვარმა და მისმა მეუღლემ ანატოლსა რევაზის ასულმა: ა) „როსტომიანი“, ბ) ნაწილი „თომარაიანისა“ და „ხობრძე-სიყურისა“, გ) ნაწილი „ეფთრამიანისა“, დ) „შეკობრე-შუამავალი“.

7. ალავერდის ეპისკოპოსმა დავითმა — ზურათიანი „დავითი“.

8. ზურაბ აბდუშელიშვილმა: ა) „ყარამაიანი“, ბ) „ბარამიანი“.

9. მონაფემ ვასილი ციციკიშვილმა: ა) „სამთვარიო და საეტლო“, ბ) „ანბანთ კება“, გ) მოთქმა მოძღურისა მიერ იმერთ მეფეს სოლომონსა ზუდა (ლექსად), დ) ზეუფლი ასომთავრული.

10. კნეინა მარიამ გიორგის ასულმა ავალიშვილისამ: ა) საბა ორბელიანის „ლექსიკონი“, ბ) ჯამნი, გ) თთენი, თ) კრებული ხალეთისმეტყველო წერილებისი, ე) საეკლესიო წესთა წიგნი.

11. კნ. ანნა ალექსანდრეს ასულმა ამილახვარისამ — „დაუჯდომელი“.

12. იოსებ მერკვილაძემ — „ყოვლადწმიდის მიცვალება“.

13. ხ ა ქ ა რ ი ა კ ი კ ი ნ ა ძ ე მ — სხვა და სხვა ლექსთა კრებულ .

14. ალექსანდრე ივანეს ძემ ხ ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ მ ა : ა) «Материалы по вопросу объ устройствѣ областей Кавказскаго Края съ мусульманскимъ населеніемъ», ბ) «Краткій взглядъ на Кавказскій Край въ промышленномъ и торговомъ отношеніи».

15. თავ. ვასილ ალექსანდრეს ძემ თ ა რ ხ ნ ი შ ვ ი ლ მ ა და მის-
მა დამ ელისაბედ ალექსანდრეს ასულმა თ ა რ ხ ნ ი შ ვ ი ლ ი ს ა მ : ა) საღმრთო წერილის სხვა და სხვა ადგილები ქრისტეს შესახებ, ბ) იოანე დამასკელის „სიტყვა ღვთისმცობლის შობასა ზედა“, გ) „სტოფრება და ქადაგება მოციქულისა იოანე ღვთისმეტყველისა“, დ) „დიდმოფრაეიანი“. ე) „სამეფო ტომარი“, ვ) ნაწილი „მილორდიანისა“, ზ) ნაწილი „მარიამ ეგვიპტელის (ხოვრებისა“, ი) „სიტყვანი და სწავლანი სამეცნიერონი“.

16. თეოდორე პავლეს ძემ რ ა ხ ი კ ა შ ვ ი ლ მ ა : ა) სხვა და სხვა ლექსთა კრებულები, ბ) სხვა და სხვა შინაარსის „კრებული“ (შვიდ რვეულად), გ) ხალხური ლექსები და დ) „ტასო შეშლილი“ — გიორგი ერისთავის პოსედიან.

17. კენინა ელისაბედ დავითის ასულმა ვ რ ი ს თ ა ვ ი ს ა მ — „კარაბაღინი“ და მასთან ერთად „ქვირფას თვალთათვის“.

ბ) ნახმარები წიგნები:

(სხვა და სხვა სახელწოდებისა ქართულსა და უცხო ენებზედ)

1. იაკობ სვიმონის ძემ ზედგინიძემ	2 ცალი.
2. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა	2 "
3. ეკატერინე იოსების ასულმა იურიევისამ და ელისა- ბედ იოსების ასულმა ფიცხელაურისამ.	70 "
4. ნიკოლოზ იაკობის ძემ მარამა	6 "
5. ვლადიმერ სტეფანეს ძემ შიქელაძემ	1 "
6. სერგი რომანოვის ძემ გორგაძემ	1 "
7. დიმიტრი არაყაშვილმა	1 "
8. ალექსანდრე ივ. ხარაჯიშვილმა	77 "
9. ალექსანდრე სვიმონის ძემ გამრეკელმა	7 "

10. მღვდელმა იოანე გვარამაძემ 1 „
 11. მღვდელმა ვლადიმერ გველიშვილმა 1

დ) ძველი ფულიანი:

1. მიხეილ სვიმონის ძემ ზე დ გ ი ნ ი ძ ე მ: ა) 79 ვერცხლის ფული (აქათში: 1 კოლხიდური, 5 რომაული, 8 სასანიდური, 2 არშაქიდული, 21 რუსულ-ვეროპული, 33 მუსულმანური და 9 რუსულ-ქართული); და ბ) 80 სპილენძის ფული (აქათში: 18 ქართული, 5 ბიზანტიური, 31 მუსულმანური და 31 რუსულ-ვეროპული).

2. ეფემია გრიგოლის ასულმა გიორგიევისამ 25 სპილენძის ფული.

3. მოწაფემ ცხოვრება შევიღმა—ნ სპილენძის ფული ლაშა-გიორგისა.

4. მღვდელმბ პოლიეექტოს კარბელაშვილმა—ოთხი ვერცხლის ფული (ორი ქართული და ორი ბიზანტიური) და ხუთი სპილენძისა (ორი ქართული და სამი მუსულმანური).

5. ვლადიმერ სვიმონის ძემ ხუციშვილმა—ოთხი ვერცხლის ფული (1 ქართული, 1 ფრანგული და 2 მუსულმანური)

6. ექიმმა ვახტანგ დავითის ძემ ღამბაშიძემ—სოფ. ატენში ნაპოვნი შეედური სპილენძის ფული მე-XVII საუკუნისა.

7. ბ-ნმა იოსებ ქუთათელაძემ—ერთი სასანიდური ვერცხლის ფული (საზოგადოებას გადმოსცა ექიმმა ვახტანგ ღამბაშიძემ).

8. კნეინა ნინო ჩოლოყაშვილისამ—4 ძველი ფული (ორი ქართული და ორი მუსულმანური).

9. თავ იასონ დავითის ძემ ციციშვილმა: 27 სპილენძისა და ერთი ვერცხლის ფული

10. ზურაბ აბდუშელიშვილმა: ერთი სასანიდური ვერცხლის ფული.

ე) სიხელ-გუჯრები და მიწერ-მოწერა.

1. თავადმა არსენ ივანეს ძემ ბებუთაშვილმა—50 წერილი ირაკლი II-ისა, გიორგი XII-ისა, იულონისა, ალექსანდრე ბატონიშვილისა და დარეჯან დედოფლისა.

2. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა — მრავალი სიგელ-გუჯარი.

3. კოსტანტინე დიმიტრის ძემ ეგაძემ — ორი მისი საგვარეულო გუჯარი.

4. სერგ. რ. გორგაძემ — შვიდი გუჯარი.

5. იოსებ მერკვილაძემ — ორი გუჯარი.

6. თავ. ვასილ ალექსანდრეს ძემ თარხნიშვილმა და მისმა დამ ელისაბედ ალექსანდრეს ასულმა თარხნიშვილისამ — მრავალი სიგელ-გუჯარი, წერილები და მიწერ-მოწერა.

7. თავ. რევაზ ერისთავმა — რამოდენიმე სიგელ-გუჯარი.

8. თავადის ასულმა ბარბარე თუმანიშვილისამ — რამოდენიმე სიგელ-გუჯარი.

9. კნ. ერისთავისამ — რამოდენიმე სიგელ-გუჯარი.

10. თავ. გიორგი ოთარის ძემ ამილახვარამ — რამოდენიმე სიგელ-გუჯარი.

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების 1909 წ. შემოსავალ-გასავლის ანგარიში.

1. კ ა ს ა

1 იანვარს 1909 წ. იყოს	10 მ. 85 კ.	
1909 წლის განმავლობაში შემოვიდა	<u>5307 — 81</u>	5318 — 66
„ „ „ „ გავიდა		<u>5255 — 39</u>
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა		63 — 27

II. სახელდახელო ანგარიში

1 იანვარს 1909 წ. იყო სამეურნეო ბანკში	601 — 94	
წლის განმავლობაში მიემატა	2104 — 98	
ზედ შეეკცა 1909 წ. სარგებელი (4 ⁰ / ₁₀₀)	<u>12 — 82</u>	2726 — 28
წლის განმავლობაში გამოტანილია		<u>2320 — „</u>
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა სამეურნეო ბანკში		406 — 28

III. % ძალაღებები

1 იანვარს 1909 წ. იყო 10 ას-მანეთიანი 5 ⁰ / ₁₀₀ - იანი გირავნობის ფურცელი ტფილისის სა- თავადაზნაურო ბანკისა	683—80
წლის განვალლობაში ნაყიდა იმავე ბანკის და იმავე ღირსების 4 ფურცელი	<u>322—</u> „
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა 14 გირავნობის ფურ- ცელი	1005—80

IV. % ძალაღებების სარგებელი

1 იანვარს 1909 წ. იყო კუპონებისა	23—75
მიეცა 1909 წ. ნაყიდის გირავნობის ფურცლე- ბის კუპონებისა	2—50
ამავე წელს მიემატა	<u>49—75</u> 76—
მიღებულია წლის განმავლობაში.	<u>47—50</u>
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა მისაღები	28—50

V. კაედიტორიკები

ნასესხია წერა-კითხვის გამავრცელებელ საზო- გადოებისაგან წიგნების დასაბუჭლად	600—
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა.	600—„

VI. წიგნების ბეჭდვა

დაიხარჯა წიგნების ბეჭდვაზე	2630—32
მიღებულია 890 ცალი „საქართველოს სიძვე- ლენისა“ II ტ.	910—67
„ 650 ცალი „ძველი საქართველოსი“ I ტ.	<u>929—65</u> 1840—32
მისაღებია წიგნები	790—„

VII. შემოსავალი

თანხების სარგებელი	62—57
წლიური საწევრო გადასახადი	642—„

შემოწირულობა	1329—50	
ლექციები	186—58	
დაბრუნებული ხარჯი (საფოსტო)	<u>13—32</u>	
		<u>2233—94</u>

VIII. მასხვარი

საკანცელარიო ხარჯი	149—96	
საფოსტო	99—38	
სამგზავრო	77—40	
ბიბლიოთეკა	229—10	
მუზეუმი	151—75	
ლექციების გამართვა	155—16	
მოსამსახურეებს	41—	
1/10 კადალდების შენახვა	1—45	
ინვენტარი	10—73	
დაურიგდა წევრებს 443 ცალი წიგნი	545—49	
სხვა და სხვა ხარჯი (მუზეუმის 2 ჯერ გადატანა)	<u>21—55</u>	1488—97
შემოსავალს გადარჩა		<u>750—97</u>
		<u>2233—94</u>

IX. იწვევები

1 იანვარს 1909 წ. იყო	40—05	
წლის განმავლობაში შეძენილია	<u>67—20</u>	107—25
გამორიცხულია 10% ღირებულებისა		<u>10—73</u>
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა		96—52

X. წიგნები

შემოვიდა: 890 ც. „საქართველოს სიძველენისა“ II ტ.	910—67	
„ 650 ც. „ძველი საქართველოსი“ I ტ.	<u>929—65</u>	1840—32
დაურიგდა წევრებს: 220 ც. „საქართველენისა“ II ტ.	226—60	
„ 223 ც. „ძველი საქართველოსი“ I ტ.	318—89	

გაიყიდა	12—40	
გაეგზავნა აგენტს საკომისიოდ ათ-ათი ცალი .	24—53	582—42
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა 1073 ცალი.		1257—90

IX აგენტები

გაეგზავნა ქუთაისის აგენტს: 10 ც. „საქართ სიძველ.“ II ტ.	10—23	
„ 10 ც. „ძველ. საქართ.“ I ტ.	14—30	24—53
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა.		24—53

XII. მართლმადიდებელი საზოგადოებების გადასახადი

1 იანვარს 1909 წ. იყო.	500—„
წლის განმავლობაში მიემატა .	150—„
1 იანვარს 1910 წ. არის.	650—„

XIII. სახარჯო თანხა

1 იანვარს 1909 წ იყო	1671—83
წლის განმავლობაში მიემატა	750—97
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა	2422—80

აქტივი	XIV. ბალანსი	პასივი
კასა	63—27	კრედიტორები 600 — „
სახელდახელო ანგარიში	406—28	ერთდროული საწევრო
„ ქალაქები	1005—80	გადასახადი 650—„
% ქალაქების სარგე-		სახარჯო თანხა 2422—80
ბელი	28—50	
წიგნების ბეჭდვა	790—„	
ინვენტარი	98—52	
წიგნები	1257—90	
აგენტები	24—53	
	3672—80	3672—80

1909 წლის სავარაუდო ანგარიშის ასრულება

I შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი

1909 წლისათვის მოველოდით თანხების სარგებელს 70 მან., შემოვიდა 62 მ. 57 კ — 7 მ. 43 კ ნაკლებ. დააკლდა სახელდახელო ანგარიშის სარგებელს, იმიტომ რომ თანხა დიდხანს არ შენახულა სამეურნეო ბანკში,

წლიური საწევრო გადასახადი ნავარაუდვეი იყო 800 მან. შემოვიდა მხოლოდ 642 მ. და ისიც დიდის გაჭირვებით. ქალაქს გარეთ მცხოვრებს წევრებს ვუგზავნიდით ფას დადებით კვიტანციებს. გავგზავნეთ 67 კვიტანცია, მოგივიდა 42 კვიტანციის ფული, 25 კი დაგვიბრუნეს. ერთდროული საწევრო გადასახიდიც ნაკლებ შემოვიდა, მხოლოდ 150 მ. სამის წევრისაგან

სამაგიეროდ 1329 მ. 50 კ. შემოწირულობამ ბევრად გადააჭარბა ნავარაუდევს 200 მან. ამ შემოწირულობიდან უმეტესი ნაწილი 1000 მ. თავად-აზნაურობის შემწეობაა.

წიგნების გაყიდვიდან მოველოდით 100 მან., მაგრამ შემოვიდა მხოლოდ 12 მ. 40 კ.; ამას იქით წიგნების გაყიდვის დიდი იმედი არ უნდა გვქონდეს. ისეთი საქონელი არ არის ჩვენი გამოცემანი, რომ ერთბაშად დაიტაცონ. ჩვენის წიგნების გავრცელებას აბრკოლებს ჯერ მათი სიძვირე, და მერე ისა, რომ მათი მკითხველი ჩვენის საზოგადოების წევრიცაა.

II. გ ა ს ა ვ ა ლ ი

ნავარაუდევს საკანცლარიო ხარჯს 140 მანათს ბევრად არ გაცილებდა 1909 წელს დახარჯული 149 მან 96 კ.

საფოსტო ხარჯიც 90 მან 38 კ. თითქმის იგივე იყო, რამდენიც ეივარაუდეთ, — 100 მან.; მოსამსახურეების გასამრჯელოდ 41 მან დაიხარჯა, ნავარაუდვეი იყო 60 მან.

სამგზავრო ხარჯის 100 მან. ნავარაუდვეიდან დაიხარჯა მხოლოდ 77 მან. 40 კ.

წიგნების ბეჭდვის ხარჯს მოველოდით 1000 მანათამდე, მაგრამ დაიხარჯა მხოლოდ 790 მან.

სამაგიეროდ წიგნების და ნივთების შესაძენად დაეხარჯეთ 380 მან. 55 კ. ნაფარუდები გვექონდა 260 მან.

ბოლოს და ბოლოს 1909 წ. ნამდვილი შემოსავალი აღემატება ნაფარუდებს 542 მანათით და 15 კაპეიკით, და ნამდვილი ხარჯი ნაფარუდებზე ნაკლებია 208 მანათით და 82 კაპეიკით.

საფარაულო ანგარიში 1910 წლის შემოსავლისა და გასავლისა

შემოსავალი	გასავალი	
1909 წლის დარჩენილი.	469—55 საკანცელარიო ხარჯი.	300—„
თანხების სარგებელი	79—„ საფოსტო „	100—„
საწვერო გადასახადი .	700— ს. მგზავრო „	20—„
შემწეობა თავდაზნაუ- რობისაგან .	წიგნების გამოცემა	1200—„
შემოწირულობა .	ნივთების და წიგნების შეძენა.	400 —„
	ინვენტარი .	260 —„
	მოსამსახურეები.	50—„
	მოულოდნელი ხარჯი .	18 - 55
2348—55		2348—55

საფარაულო ანგარიშის განმარტება

1. შემოსავალი

ა.—1910 წ. 1 იანვრისათვის ნაღდი ფული იყო: კასაში 63 მან. 27 კ. და სახელდახელო ანგარიშზე 406 მ. 28 კ., სულ 469 მ. 55 კ., რომელიც შეტანილია საფარაულო ანგარიშში როგორც 1909 წ. დანარჩენი.

ბ.—ჩვენა გვაქვს 1400 მანათის ტფილისის სათავად-აზნაურო ბანკის 5⁰ ი-იანი გირავენობის ფურცლები, რომლის კუპონებმა წრეულს უნდა მოგვეცეს,—სახელმწიფო გადასახადის გამოკლებით,—66 მ. 50 კ. სამეურნეო ბანკში სახელდახელო ანგარიშით მიბარებულის თანხისაგან 1909 წ. შემოვიდა 12 მ 82 კ. სარგებელი (4⁰/₆), 1910 წელშიაც რომ ამდენივე შემოვიდეს, სულ თანხების სარგებელს უნდა მოველოდეთ 79 მანათამდე.

გ.—შარშან წლიური საწევრო გადასახადი შემოვიდა 642 მ.; რადგანაც წევრების რაოდენობამ იმატა, იმედია წრეულს საწევრო გადასახადი 700 მანათს ქვეით არ ჩამოვა.

დ.—ეს ორი წელიწადია რაც თავდა-აზნაურობა გვაძლევს შემწეობას: 1908 წელს მოგვცა 3000 მან. (ამ ფულიდან 20¹/₁₀ მ. განსაკუთრებით ნუმისმატიურის კოლექციის შესაძენად) და შარშან 1000 მ.; წრეულსაც ვითხოვეთ შემწეობა და სრული იმედი გვაქვს, რომ თავდა-აზნაურობა ახლაც გავვიძლია თავს ხელს ჩვეულებრივის სიუხვით. ხოლო, რადგანაც შემწეობის რაოდენობა ჯერ არ არის გადაწყვეტილი, სავარაუდოდ ანგარიშში შევიტანეთ, წარსულ წლების მიხედვით, minimum-ი 1000 მან.

ე.—შარშან შემოწირულობამ მიაწია 329 მ. 50 კ-ს. წრეულისთვის ვერ ვივარაუდებთ ამდენს შემოწირულობას, რადგან არა გვგონია, რომ ახლანდელს გაქირვების დროს საზოგადოებამ იგივე სიუხვე გამოიჩინოს. ამიტომ სავარაუდოდ ანგარიშში შევიტანეთ მხოლოდ 100 მან.

ამ გვარად 1910 წ. მოსალოდნელია 2348 მ. 55 კ-ის შემოსავალი.

II. გასჯავალი

ა.—საკანცელარიო ხარჯი 1909 წ. იყო 149 მან 96 კ.; წრეულს ეს ხარჯი ერთი ორად იქცევა, რადგანაც მარტო საქმის მწარმოებელის ჯამაგირს უნდება 240 მან. წელიწადში, დანარჩენი 60 მან. საკანცელარიო მასალას მოუნდება.

ბ.—საფოსტო ხარჯს წრეულს იმდენსავე მოველით, რამდენიც შარშან იყო ნავარაუდენი და რამდენიც ნამდვილად დაიხარჯა, ე. ი. 100 მან.

გ.—სამგზავრო ხარჯი უსახსრობის გამო წლეუანდელს სავარაუდოდ ანგარიშში ნაკლებად არის ნაჩვენები, მხოლოდ 20 მან.

დ.—სამაგიეროდ გაძლიერებულია წიგნების გამოსაცემი ხარჯი 1200 მანათამდე, იმიტომ რომ წრეულს იბეჭდება ორი წიგნი: „საქართველოს სიძველენი“ III ტ., რომელიც წრეულს გამოვა და „ძველი საქართველო“ II ტ., რომელიც გამოვა 1911 წ.; ამ ორის წიგნის დასაბეჭდად 1909 წელში დაიხარჯა 790 მან. და რადგან თითო ტომის ბეჭდვას, ორთა შუა რიცხვით, უნდება 900 მ. იმ ორის ტომის დასრულებას, რომელიც ახლა იბეჭდება, დასჭირდება კიდევ 1200 მან. და ეს თანხა შეტანილი ჩვენს სავარაუდოდ ანგარიშში.

ე.—შარშანდელს სავარაუდო ანგარიშში ჩვენ შევიტანეთ ნივთების და წიგნების შესაძენად ხარჯი 260 მან. და ვთხოვეთ საზოგადო კრებას ნებართვა მოეცა, მეტიც დაგვეხარჯნა, თუ ვინიცობაა ნავარაუდევზედ მეტი შემოსავალი მოგვესლოდა. საზოგადო კრებამ მოგვცა დასტური და ჩვენც 1909 წ. განმავლობაში შევიძინეთ 380 მანათის წიგნები და ნივთები. ამ ხარჯის მიხედვით შევიტანეთ 1910 წლის სავარაუდო ანგარიშშიაც 400 მან.

ვ.—მუზეუმის და ბიბლიოთეკის გადიდებას გამოიწვია ინვენტარის გადიდებაც. საქირ.ოა შკაფები, მაგიდა და სკამები, რომელსაც მოუნდება 260 მანათამდე.

ზ.—მოსამსახურეების გასამრჯელო 50 მან. და მოულოდნელი ხარჯი 18 მ. 55 კ. თითქმის იმდენივეა ნავარაუდევით, რამდენიც ნამდვილად დაიხარჯა შარშან.

სარევიზიო კომისიის აქტი.

1910 წელს, ოქტომბრის 19-სა და 24-სა, ჩვენ „საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ სარევიზიო კომისიის წევრებმა, „საზოგადოების“ საბჭოს მოწვევით, **განვიხილეთ:**

1. „საზოგადოების“ 1909 წლის მოქმედების ანგარიში,
2. „საზოგადოების“ შემოსავალ-გასავლის იმავე წლის ანგარიში,
3. შემოსავალ-გასავლის წიგნები, საბუთები და თანხები,
4. 1910 წლის სავარაუდო ხარჯთ-აღრიცხვა,
5. „საზოგადოების“ წიგნთსაცავი და მისი ორი კატალოგი (ხელთ-ნაწერისა და ნაბეჭდი წიგნებისა),
6. „საზოგადოების“ მუზეუმის კატალოგი და თვით საარქეოლოგო ნივთები,
7. „საზოგადოების“ გამოცემათა საწყობი და თვით გამოცემანი,—
და ვპოვნით:

1. საანგარიშო წიგნები წესიერათ ნაწარმოები,
2. თანხები სრულიად დატულნი,
3. სავარაუდო აღრიცხვა წესიერად შედგენილი,
4. საარქეოლოგო ნივთები და წიგნები წესიერათ აღნუსხულნი და დატულნი,

5. „საზოგადოების“ გამოცემათა რაოდენობაც სრულიად დაცული, რასაკვირველია, იმ ცალეების გამოკლებით, რომელნიც საზოგადოებას გაუყიდა ან წევრებისათვის და აგენტებისათვის დაურიგებია.

„საზოგადოების“ მუზეუმი, წიგნთსაცავი და საწყობი მოთავსებულია სათავად-აზნაურო გიმნაზიის შენობის ერთ-ერთ ოთახში (მეორე სართულში), რომელიც გიმნაზიის გამგე კომიტეტს დროებით უსასყიდლოდ დაუთმია ჩვენი საზოგადოებისათვის. მაგრამ ეს ოთახი პატარაა, და საჭიროა „საზოგადოებამ“ იზრუნოს უფრო დიდი ბინისათვის.

სარევიზიო კომისიის
წევრები:

ივანე დიმიტრის ძე აფხაზი,
გრ. ყიფშიძე, კ. მაყაშვილი.

ანგარიშები კრებამ განიხილა და, მკირეოდენის კამათის შემდეგ, დაამტკიცა. მათი განხილვის დროს გამოითქვა სურვილი (შოა დედაბ-რიშვილი და სხვ.), რომ საზოგადოების ანგარ.იშები წინდაწინვე იბეჭდებოდეს და წევრებს კრებამდე ურიგდებოდეს გასაცნ-ბად. კრებამ მიიღო სახეში საზოგადოების საღსართა სიმკირე და დაადგინა: შემოსავალ-გასავლის ანგარიშები დაიბეჭდოს ხოლმე ადგილობრივს გაზეთებში, უკეთ რედაქციები საამისოდ სასყიდელს არას მოითხოვენ.

ამას გარდა ზოგიერთმა წევრმა (გრ. ყიფშიძემ, პ. შირიანაშვილმა, ივ. დ. აფხაზმა და სხვ.) გამოსთქვა სურვილი, რომ, რადგან საზოგადოებას ცოტა ფული აქვს, საბჭო ძლიერ კარგს ინებებს, უკეთუ სიგელ-გუჯრების („საქართველოს სიძველენი“) ბეჭდვაში ზომიერებას დაიცავსო, სახელდობრ: უმჯობესი იქნება .ჯერ-ჯერობით გადაიდოს მეორე და მესამე ხარისხოვანი ღირსების სიგელ-გუჯართა ბეჭდვა და უპირველესად ისეთი საბუთები დაიბეჭდოს, რომელნიც საისტორიო კვლევა-ძიებისათვის უფრო მეტს ინტერესს წარმოადგენსო. ამ წინადადებამ თავმჯდომარის მხრით შენიშვნები გამოიწვია. არსებითათ მისი აზრი ასეთი იყო: „ყოვლად შეუძლებელია საზოგადო კრება შევიდეს იმის განხილვაში, თუ რა მასალა არის საინტერესო და მნიშვნელოვანი სამეცნიერო კვლევისათვის და რა—არა. ეს საქმე მხოლოდ საბჭოს უნდა ეკუთვნოდესო“. თავმჯდომარის აზრს არსებითათ აღ. ბეს. მდივანიც დაეთანხმა, რის შემდეგაც კრებამ დაადგინა: ამ საქმეში საბჭოს მიეცეს თავისუფლება.

გამოითქვა, აგრეთვე, სურვილი (გრ. დიასამიძე, პ. მირიანაშვილი), რომ ჩვენმა საზოგადოებამ მომავალი წლიდან მაინც გადასდოს მცირეოდენი თანხა პოპულიარულათ დაწერილის სახელმძღვანელოებისა და წერილების დასაბეჭდად საქართველოს ისტორიიდან და ეთნოგრაფიიდან.

III. შემდგომ კრებამ მოისმინა ექვთ. სე თაყაიშვილის რეფერატი: „სამეფო კარის გარიგება ძველ საქართველოში“, რომელსაც კამათი არ გამოუწვევია. რეფერენტი საზოგადოებამ ტაშით დააჯილდოვა.

IV. დასასრულ, საზოგადოების წესდების მე-38 მუხლის თანახმად, კრება შეუდგა საბჭოსი და სარევიზიო კომისიის წევრთა არჩევას.

კრებამ ჯერ საბჭოს იმავე (ძველს) წევრებსა სთხოვა დარჩენილიყვენ თავთავიანთ თანამდებობაზე, აგრეთვე სარევიზიო კომისიის წევრებსაც. უკანასკნელნი თანხმობას აცხადებენ. საბჭოს წევრთაგან კი უარს ამბობენ: თამეჯდომარის ამხანაგი დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილი და დეკანოზი კალისტრატე ტინცაძე, თავისუფალი დროის უქონლობისა გამო. კრება განმეორებით სთხოვთ, დარჩნენ თანამდებობაზე, რის შემდეგაც დ. კარიჭაშვილი თანხმობას აცხადებს.

თავმჯდომარე: „ეთხოვ კრებას მხოლოდ თამეჯდომარე, მისი ამხანაგი და ხაზინადარი დასახელოს, მდივანს კი დასახელებით ნუ აირჩევს; არამედ აირჩიოს მხოლოდ საბჭოს დანარჩენი ექვსი წევრი, ხოლო საბჭოს მისცეს უფლება მდიენობა იმას მიანდოს, ვინც მის წევრთა შორის უფრო თავისუფალი იქნება“.

კრებამ ეს წინადადება მიიღო.

მდივანი სერგი რ. გორგაძე უარს ამბობს როგორც მდიენობაზე, ისე საბჭოს წევრობაზე. სიზოგადოება განმეორებით სთხოვს დარჩეს ს. გორგაძე საბჭოს წევრად.

დასასრულ არჩეული აღმოჩნდნენ:

ა) საბჭოში:

1. საზოგადოებისა და საბჭოს თამეჯდომარედ—ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილი,

2. თამეჯდომარის ამხანაგად—დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილი,

3. ხაზინადრად—ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი,

4. წევრებად: მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი,
5. „ ალექსანდრე თვედორეს ძე ყიფშიძე,
6. „ მღვდელი პოლ. კარბელაშვილი,
7. „ იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე,
8. „ სერგი რომანოზის ძე გორგაძე,
- და 9. „ სერგეი ნესტორის ძე კაკაბაძე.

მათ კანდიდატებად:

1. დეკანოზი კოჩნოი კეკელიძე,
2. ანტონ ივანეს ძე ნატროშვილი,
3. გერასიმე სოფროძის ძე იმნაიშვილი.

ბ) სარევიზიო კომისიაში:

1. გრიგოლ თვედორეს ძე ყიფშიძე,
2. ივანე დიმიტრის ძე აფხაზი,
3. კოსტანტინე ზაქარეას ძე მაცაშვილი.

ნაშუადღევს ვ საათზე თავჯდომარემ წლიური კრება დახურულათ გამოაცხადა და არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება გახსნა.

№ 40.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, ნოემბრის 21-ს.

კრება გაიხსნა ნაშუადღევს ვ საათზე იმავე ნამდვილ წევრთა თანადასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

კრებამ დაადგინა: ძალაში იქნეს მოყვანილი წესდების მე-18 მუხლი, რომლითაც ნამდვილი წევრის უფლებას ჰკარგავენ ის წევრნი, რომელნიც ორი წლის განმავლობაში არ შემოიტანენ ყოველწლიურს გადასახადს, — და შემდეგ, იოსებ მერკვილაძისა და იროდიონ სონღულაშვილის წინადადებით აირჩია 45 ახალი ნამდვილი წევრი: 1. მამულაშვილი ილია დავითის ძე, მანისურაძე გიორგი იოსების ძე, ევანიაშვილი იოსებ ანდროსის ძე, ჩიკვაძე ნიკოლოზ მიხეილის ძე, გულიაშვილი ლაზარე დავითის ძე, ყაჭარდუზაშვილი გიორგი ქაიხოსროს ძე, ყუშიტაშვილი პავლე ზალის ძე, კვეხერელი-კოპაძე ივანე ნიკოლოზის ძე, ღურ-

გლიშვილი ილია გლახას ძე, 10) გველესიანი ილია სვიმონის ძე, თუ-
შიშვილი აბრამ ანდრეას ძე, რატიანი ნესტორ გიორგის ძე, კუტავაძე
ბესარიონ ტარიელის ძე, ზორავა ნიკოლოზ თეიმურაზის ძე, ყავრიშვი-
ლი დავით იოსების ძე, კუპრაძე ივანე ლუკას ძე, ჩიქოძე ზურაბ გიორ-
გის ძე, წერეთელი ბეჟან დავითის ძე, ჯორჯაძე ალექსანდრე ლევანის
ძე, 20) ლეონიძე ალექსანდრე ივანეს ძე, ლეონიძე დავით ივანეს ძე. ყიფ-
შიძე ილია თევდორეს ძე, ისარლიშვილი რაფიელ პეტრეს ძე, მაჭავარი-
ანი კოსტანტინე დავითის ძე, წულუკიძე პეტრე, კობახიძე იონა სოლო-
მონის ძე, ვეინგერტერი ივანე, ნიკოლაიშვილი იასონ ივანეს ძე, თვალ-
კრელიძე პარმენ ივანეს ძე, 30) დაფქვიაშვილი გიორგი დიმიტრის ძე,
ჯავახიშვილი დიმიტრი ვასილის ძე (ექიმი), კლიშიაშვილი ნესტორ მი-
ხეილის ძე (ექიმი), ვაჩნაძე დავით ვლადიმერის ძე, ალექსი-მესხიშვილი
შალვა ვლადიმერის ძე, წულეისკირი ნეტორ, ჯაჯანაშვილი არჩილ რა-
უდენის ძე, შიქლაძე შალვა (ექიმი), მუენარგია კაპიტან (ექიმი), ბერე-
ჟიანი ვასილ (ექიმი), 40) ფალიაშვილი ანტონ პეტრეს ძე (ექიმი). სონ-
დულაშვილი გრიგოლ (მღვდელი), მეძმარიაშვილი ივანე სოლომონის ძე,
ავალიშვილი არჩილ ნიკოლოზის ძე, ამირაჯიბი შალვა გიორგის ძე და
45) ბეიშვილი იოსებ სვიმონის ძე.

ნაშუადღევის 8^{1/2} საათზე არა¹ვეულებბრევი კრება დაიხურა.

№ 41.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, დეკემბრის 1-ელს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე თავად-ახნაურობის დეპუტატთა
საკრებულოში ექ: თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. კრებას დაესწრენ
საზოგადოების შემდეგი წევრნი: დ. კარიჭაშვილი, გ. ყაზბეგი, ალ. სა-
რაჯიშვილი, ს. გორგაძე, ლიუბოვ ვეაძისა, ათ. ჯვარიშვილი, ჯ. კე-
კელიძე, ს. კაკაბაძე, ი. აბულაძე, ალ. ყიფშიძე, გრ. ყიფშიძე, ი. მერ-
კვილაძე, გ. იმნაიშვილი, პ. მირიანაშვილი, ირ. სონდულაშვილი, მ.
გედევანიშვილი, ვაჟა-ფშაველა, პოლ. კარბელაშვილი, ვას. კარბელაშვი-
ლი, ვახტ. ღამბაშიძე და გარეშე საზოგადოება.

პირველათ თავმჯდომარემ კრებას აუწყა გარდაცვალება საზოგადოების წევრის ვაჰან დავითის ძის გაბინიანცისა და წინადადება მისცა ფეხზე აღგომით პატივი ეცა მისი ხსოვნისათვის, რაც კრებამ შეასრულა. ამის შემდეგ თავმჯდომარემ განაცხადა, რომ საზოგადო წლიურ კრებაზედ მის მიერ წარმოთქმული იყო სურვილი საბჭოს ახალ წევრთა არჩევნების დროს, რომ მდივნის - რჩევის უფლება კრებას საბჭოსათვის დაეთმოებინა. გაუგებრობის თავიდან ასაცილებლად თავმჯდომარე ახლა დამატებით აცხადებს, რომ ეს სურვილი გამოწვეული იყო იმ გარემოებით, რომ საზოგადოების მაშინდელ მდივანს სერი გორგაძეს, მისივე განცხადების თანახმად, დრო ნებას არ აძლევდა საზოგადოების საქმეები ფაქტიურად ეწარმოებინა, რის გამო, უკანასკნელ წელს, საბჭოს მოწვეული ყვდა ცალკე საქმის მწარმოებელი. მაგრამ რაკი ს. გორგაძის ნაცოფიერი მუშაობა საბჭოსათვის ძლიერ ხელშემწყობი და სასარგებლო იყო, საბჭომ სთხოვა მას, დარჩენილიყო საბჭოს წევრად.

ს. გორგაძემაც თავისს მხრივ მწუხარება განაცხადა იმ პატარა გაუგებრობისა გამო, რომელმაც გამოიწვია მის მიერ უარის თქმა საბჭოს წევრობაზედ, და დასთანხმდა ახალ საქოში დარჩენაზედ. ამის შემდეგ თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ მადლობა განუცხადა ს. გორგაძეს მდივნობის დროს სასარგებლო და ნაცოფიერ მუშაობისათვის.

შემდეგ მოსმენილ იქნა ს. ჭორგაძის რეფერატი: „ნიკოლოზ მარრი და მისი სამეცნიერო მოღვაწეობა“. პირველათ რეფერენტი შეეხო იმ არა-საკეთილო პირობებს, რომელშიაც მოუხდა მარრს თავისი სამეცნიერო მოღვაწეობის დაწყება, და ქართულ-სომხურ ფილოლოგიის საერთო ნიადაგის გარკვევის შემდეგ, გადავიდა მარრის სამეცნიერო ღვაწლის დაფასებაზედ კერძოდ ქართულ ფილოლოგიის წინაშე: ვრცლათ შეეხო მარრის შრომებს ლინგვისტიურსა და ისტორიულ-ლიტერატურულსა და, აგრეთვე, მისს არქეოლოგიურ მოღვაწეობას.

თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ მადლობა გადაუხადა რეფერენტს საინტერესო და შინაარსიან მოხსენებისათვის. ამის შემდეგ ჩვეულებრივი კრება დაიხურა და გაიხსნა არაჩვეულებრივი კრება.

№ 42.

არაჩვეულებრივი კრება.

1910 წელს, დეკემბრის 1-ელს.

არაჩვეულებრივი კრება გაიხსნა საღამოს ათს საათზედ იმავე პირთა თანადასწრებით, რომელნიც მოხსენებულნი არიან წინანდელს ოქმში. თავმჯდომარემ მოახსენა კრებას, რომ გიორგი და ალექსანდრე რომანის ძეთა მრევლი შეიღებმა შემოსწირეს საზოგადოებას ხუთი ათასი მანეთი სახსოვრად თავისის განსვენებულ ძმის, ექიმის სოლომონ იოსების ძის მრევლი შეიღისა, იმ პირობით, რომ ეს ფული უნდა შეტანილ იქნას სასოფლო-სამეურნეო ბანკში და, ვიდრე ათი ათასი მანეთი არ გახდება, ხელშეუხებელი უნდა დარჩეს. შემდეგ კი ამ ფულის სარგებლით უნდა გამოიკეს წიგნები განსვენებულ სოლ. მრევლი შეიღის სახელობაზე. კრებამ დაადგინა, უღრმესი მადლობა გამოეცხადოს შემომწირველთ. შემდეგ, საზოგადოების ნამდვილ წევრად არჩეულ იქნა ოლივერ უორდრაოპი. ამის შემდეგ კრება დახურულად გამოცხადდა.

№ 43

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1910 წელს, დეკემბრის 14-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 8¹/₄ საათზე თავდაზნსურობის დეპუტატთა საკრებულოში ექ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. კრებას დაესწრნენ საზოგადოების შემდეგი წევრნი: ალ. სარაჯიშვილი, ი. სონღულაშვილი, მ. გედევანიშვილი, ა. დიასამიძე, ქ-ნი დეკანოზიშვილი, გ. იმნაიშვილი, ივ. ავალიშვილი, ი. ქვიშვილი, დავ. ჯორჯაძე, გრ. ყიფშიძე, პ. მირიანაშვილი, პოლ. კარბელაშვილი, ვას. კარბელაშვილი, ეგნ. იოსელიანი, ს. კაკაბაძე, ს. გორჯაძე, პ. იოსელიანი, დეკანოზი დ. ღამბაშიძე, თ-დი ჩიჩუა და გარეშე საზოგადოება.

მდივანი კითხულობს წინანდელ კრების ოქმს. პ. მირიანაშვილი აუცხადებს, რომ ოქმში შეტანილი არაა მისი განცხადება სერგი გორგაძის რეფერატის შესახებ, რომ პროფ. მაროი: სამეცნიერო მოღვაწეო-

ბისათვის რეფერენტს სასურველია კრიტიკულის თვლით შეეხებოდა, მაშინ გადავიღებოდა კამათი რეფერატის შესახებ. ამის შემდეგ კრებამ ოქმი დაამტკიცა,

შემდეგ კრებამ მოისმინა სარგის კაკაბაძის რეფერატი „თამარ მეფის შინაურ პოლიტიკის“ შესახებ. პირველათ რეფერენტი მოკლეთ შეეხო ბაგრატიონთა დინასტიის განმტკიცებას და საქართველოს გაერთიანების ისტორიას დავით აღმაშენებლის გამეფებადის. ტახტის დამკვიდრების შემდეგ საქართველოს—უკეთ აფხაზეთის—მეფეთა შინაური პოლიტიკა მიმართული იყო ცენტროფუგალურ ძალებთან ბრძოლაზედ. მეფენი სცილობდნენ დიდებულთა ძალა აელაგმათ, რადგან ეს ძალა მათ საშიშრად მიაჩნდათ თავიანთ უფლებათათვის. დიდებულთა აჯანყება, რომელიც მოხდა თამარის გამეფების მეორე წელს, იყო შედეგი იმ პოლიტიკისა, რომელსაც ადგა საქართველოს მთავრობა ფეოდალების შესახებ. სპარსეთის პოლიტიკურ იდეათა ზედგავლენით დიდებულთ ამ აჯანყების დროს თან წარიძღვანეს ლეიტმოტივად მოთხოვნილება კარავის დადგმისა და განსაზღვრულ კანონმდებლობით უფლებათა ბოძების შესახებ. მთავრობა ამ ხანად გამარჯვებული გამოვიდა ამ ბრძოლიდან და საქართველოს სამეფოს კონსოლიდაციისაკენ კიდევ ერთი ნაბიჯი გადადგა. მსახურთუხუცესი, რომელიც აქამდის იყო მეფის მადგილზე საკუთრივ აფხაზეთის სამეფოში, ახლა გახდა მთელი საქართველოს ერისთავთა განმგებელად. პოლიტიკას სახელმწიფოს შინაურ გაერთიანებისას ადგა თამარ მეფე თავისი პეფობის უკანასკნელ წლებამდისაც. ამ პოლიტიკის შედეგი უნდა ყოფილიყო ათაბაგობის დაარსება საქართველოში, რომელიც რეფერენტის აზრით უნდა მომხდარიყო 1201—1206 წლებში. ათაბაგი იყო უზენაესი გამგე შინაურ საქმეებისა და ვაზირთა უნუცსი, როგორც მას უწოდებს მონგოლების მემკვიდრე. მაგრამ, როგორც სჩანს მთავრობის მოწინააღმდეგე ფეოდალების პარტიასაც არ ეძინა, რადგან მთავრობა იძულებული გახდა აფხაზეთის სამეფოს დიდებულთათვის ეკლესიურს სფერაში მიიხილათ დაეთმო. რეფერენტის გამოკვლევით, პირველათ ამ დროს (1200—1206 წლებში) უნდა დაარსებულიყო პოლიტიკურის მოსახრებით დამოუკიდებელი აფხაზეთის საკათალიკოზო.

რეფერატმა რაოდენიმე კამათი გამოიწვია. პ. მირიანაშვილმა ყუ-

რადღება მიაქცია კახეთის მთაწერების „ქორიკოზების“ წოდებას, რომელიც მისის აზრით ბერძნულია და მართეულს ნიშნავს. მისსავე შეკითხვებზედ რეფერენტმა განმარტა, რომ სიტყვა „თავადი“ არ უნდა იხმარებოდეს მე XIV საუკუნეზედ უფრო ადრე, როგორც ეკვერეალენტი ცნებისა „დიდებულისა“-ა.

ამის შემდეგ კრება დაიხურა.

ა ნ ზ ა რ ი შ ი

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების მოქმედებისა 1910 წელს.

I. საზოგადოების გამგეობა. 1910 წელს საზოგადოების საქმეებს საბჭო განაგებდა, რომელსაც შეადგენდნენ: 1) თავმჯდომარე საბჭოსი და საზოგადოებისა ექვთიმე სეიშონის ძე თაყაიშვილი, 2) თავმჯდომარის ამხანაგი დავით გიორგის ძე კარიბაშვილი, 3) ხაზინადარი ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი, 4) მდივანი ს. რ. გორგაძე 21 ნოემბრამდე (იხ. ოქმი საზოგადო კრებისა № 39), შემდეგ სერგეი ნესტორის ძე კაკაბაძე, 5) ალექსანდრე თევდორეს ძე ყიფშიძე, 6) მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი, 7) იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე, 8) მღვდელი პოლიექტოს კარბელაშვილი და 9) დეკანოზი კალისტრატე ცინცაძე, რომელმაც 21 ნოემბრიდან თავი დაანება საბჭოს წევრობას (სახ. კრ. ოქმი № 39), ხოლო მის ნაცვლად საბჭო იწვევდა ხოლმე ერთ სამ კანდიდატთაგანს—გერასიმე სოფრომის ძეს იმნაიშვილს. საანგარიშო წელს საბჭოსს ჰქონდა 13 სხდომა.

II. საზოგადოების წევრები. 1910 წლის დამდეგს საზოგადოებას ყავდა 2 საპატიო, 507 ნამდვილი და 21 დამხმარე, სულ 530 წევრი; საანგარიშო წელს შეეძინა 138 ახალი ნამდვილი წევრი, ხოლო გამოირიცხა (სიკვდილის გამო და წესდების § 18-ს ძალით)—392 წევრი (იხ. სახ. კრებ. ოქმი № 40);—1911 წლის 1-ელს იანვარს საზოგადოებას ჰყავდა: 2 საპატიო და 274 ნამდვილი, სულ 276 წევრი.

III. საზოგადოების აგენტები. საანგარიშო წელს საზოგადოებას ჰყავდა აგენტები: 1) მოსკოვში—ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე

ჯავახიშვილი, 2) კაკაბაშვილი—თავ. იასონ მერაბის ძე ლორთქიფანიძე, 3) ბაქოშვილი—ივანე სპირიდონის ძე ელიაშვილი, 4) ბათუმში—ტროფიმე გიორგის ძე ინასარიძე და 5) ქუთაისში—იოსებ იოსების ძე ოცხელი და რაქდენ დათეშიძე.

IV. საზოგადოების კომისია. 1910 წლის განმავლობაში საზოგადოებას ჰქონდა 13 საზოგადო კრება (ერთი წლიური, ექვსი ჩვეულებრივი და ექვსი არარეგულარული), რომელზედაც რეფერატები წაიკითხეს შემდეგმა პირებმა:

1. ს. რ. გორგაძემ: „ივერიის მეფე ვახტანგ I და მისი დრო“*.) (იხ. საზოგადო კრების ოქმი № 31).

2. მანვე: „ნიკოლოზ მარტი და მისი სამეცნიერო მოღვაწეობა“ (ოქმი № 41).

3. ივანე ალექსანდრეს ძემ ჯავახიშვილმა: „საქართველოს ეკონომიური ვითარება მონგოლების დროს“ (იხ. ოქმი № 33).

4. ალექსანდრე ივანეს ძემ სარაჯიშვილმა: „ბრძოლა რაჩბდინ-გმირისა ერეკლე მეფესთან, ავარული სიმღერა“ (ოქმი № 35).

5. სერგეი ნესტორის ძემ კაკაბაშვილმა: „როდის გარდაიცვალა თამარ მეფე?“ (ოქმი № 37).

6. მანვე: „თამარ მეფის შინაური პოლიტიკა“ (ოქმი № 43).

7. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა: „სამეფო კარის გარიგება ძველ საქართველოში“ (ოქმი № 39).

8. იუსტ. ირ. აბულაძემ: „ბარამ-გულიჯანიანი და რუსთველის პოეტური შემოქმედება“ (ოქმი № 35).

V. საზოგადოების წიგნთსაცავი და მუზეუმი. საანგარიშო წლის დამდგეს მუზეუმში იყო 79 საარქეოლოგიო ნივთი, წლის განმავლობაში შემოვიდა (ნაყიდი და შემოწირული) 86 ნივთი, გახდა 165 ნივთი. წიგნთსაცავში წლის დამდგეს იყო 151 ხელნაწერი წიგნი, შემოვიდა 41, გახდა 192 ხელნაწერი; წინა წლის დამდგეს იყო 245

*) დაბეჭდილია „ძველი საქართველო“-ს მე-II ტომში, წინა წლის რეფერატთან (ოქმი № 29) ერთად სათაურით: „საქართველო მეოთხე და მეხუთე საუკუნეში ქრ. შემდეგ“.

სხვა და სხვა სახელწოდების ნაბეჭდი წიგნი (178 ცალი), 1910 წელს შემოვიდა 264 სხვა და სხვა სახელწოდებისა (264 ცალი), გახდა სულ 509 სახელწოდება (642 ცალი). ამავე წელს საზოგადოებამ შეიძინა მრავალი ძველი ფული და სიგელ-გუჯარი*).

VI. საზოგადოების გამორტყვანი. 1910 წელს საზოგადოებამ გამოსცა „საქართველოს სიძველენი“ ტომი III და შეუდგა „ძველი საქართველოს“ მე-IV ტომის გამოცემას. ეს გამოცემა უსასყიდლოთ დაურიგდა ყველა ნამდივლ წევრს, ვისაც 1910 წლის საწევრო ფული ჰქონდა გადახდილი.

VII. საარქეოლოგიო მოგზაურობანი. საანგარიშო წელს საბჭოს თავმჯდომარემ ექვთ. სვ. თაყაიშვილმა იმოგზაურა სვანეთში და ყვირილის ხეობაში, საიდანაც საზოგადოების მუზეუმ-წიგნთსაცავში ჩამოიტანა მრავალი საარქეოლოგიო ნივთი და ხელნაწერ-ნაბეჭდი წიგნები.

1910 წლის შემომწირველთა სია:

1. კნ. ბარბარე იაკობის ასულმა ერისთავისამ—ა) „დაბადების“ ძველათ ნაბეჭდი სურათები, ბ) ნიკ. ბარათაშვილის ხელნაწერი ლექსები, გ) წერილი სომეხთა პატრიარქისა, დ) სპილენძის სამგზავრო ჭურჭელი: 2 მათლაფა, 1 თეფში და 1 ქვაბი.

2. კნ. ნინო ჩოლაყაშვილისამ—„ვეფხისტყაოსნის“ სურათები, ზიჩის მიერ ნახატნი.

3. ექვთ. სვ. თაყაიშვილმა: ა) *Этюды по армянской диалектологии*, ბ) *Армянская серия № 1 и № 2*, გ) ჟურნალი „*Зод-ვი*“ 1909 წლისა.

4. ალ. ციმაკურიძემ—ა) 16 ნასყიდობის წიგნი მე-XV—XVIII საუკუნისა, ბ) ქართლის აღწერა (ხელნაწერი).

5. ალ. იაკ შირაქოვმა: ა) „ნაბერწყალი“, ბ) „მოლა-ნასრედინას მოსწრებული სიტყვები“, გ) „*De Vladikawkaz a Tiflis*“ par

*) აქ აღნიშნულ ნივთთა და წიგნთაგან დიდი ნაწილი სხვა და სხვა პირთაგან შემოწირულია, რომელთა სიაც ცალკე მოგვყავს ამ ანგარიშის ბოლოში.

1. Mourier, დ) Юбилейный сборник და ე) სურათები შუშანიკისა და დიმ. ბაქრაძისა.

6. სოფიო პავლეს ასულმა და ილია და პავლე იაკობის ძე იზაშვილებმა: ა) ხელნაწერი „დაბადება“ 1851 წ., ბ) ლექსები ვახტანგ VI და არჩილისა და გ) ათი სიგელი.

7. სპირიდონ ლოსაბერიძემ—ნოტებზე გადაღებული საგალობლები 18 რვეული.

8. ნიკ. იაკ. მარამა—ა) „Ифетический К въ армянскомъ языкѣ“ ბ) „Ифетическое происхождение армянскаго слова Margareu—пророчъ“.

9. თავ. დიმიტრი ერასტის ძემ ჩოლაყაშვილმა: ა) სოფ. კიაურაში ნაპოვნი 13 თხის ტურბელი და ბ) 78 სიგელი.

10. თავ. ივანე გიორგის ძემ ციციშვილმა: ა) ქართული „თეთრი“ 4 და ბ) სიგელი 110, ზანდუკით.

11. თავ. არსენ ივანეს ძემ ბებუთაშვილმა: ა) Дневникъ путешествія за границей 1847 г. кн. 3. О. Бибутова და ბ) „ცნობა თუ ვითარის წარმატებითა დასაჯა კავკასიის მთასა შინა მცხოვრებნი ხალხნი 1832-სა წელსა მთავარმართებელმა... ბარონმა როზენმა პირველმან“.

12. კ. ფ. კატაზიძემ—ბიზანტიური ფული იოანე I კომნენის დროისა (XIII საუკ.).

13. ოლღა ნიკოლოზის ასულმა მესხიშვილისამ: ა) ხელნაწერი „სამეფო ტომარი“, ბ) „დავითნი“, გ) ხელნაწერი „დაუჯდომელი“ და „უამნი“, დ) ხელნაწერი (ხუტური) „დაუჯდომელი“ და „ლოცვანი“, ე) ხელნაწერი „კონდაკი“, ვ) სომხური ლოცვანი ქართული ასოებით, ზ) სომხური ტექსტი ქართული ასოებით, ც) სახარების ნაწყვეტები, ლოცვები და ავგაროზი-ხელნაწერი, თ) რუსული ნაბეჭდი წიგნი—9, ი) ორი ნაბეჭდი ფრანგული და ერთი ინგლისური წიგნი, ია) სიგელ-გუჯარები და სიგელთა პირები.

14. დეკანოზმა კორნ. კეკელიძემ—მისი გამოკვლევა „Синевонъ Метафрастъ по грузинскимъ источникамъ“.

15. ხაქარია ჭიჭინაძემ: ა) „მრეწველობა-ვაჭრობა-ხელოს-

ნობა საქართველოში“ ნაწ. I, ბ) „დიდი მოურავი გიორგი სააკაძე“ და გ) „ცხოვრება საქართველოსი გიორგი სააკაძის ამბებით“.

16. რ ა ე დ ე ნ ყ ა რ . და თ ე შ ი ძ ე მ: ა) ხელნაწერი „დღისა და ღამის გაბაასება“ თეიმურაზ მეორისა, ბ) თოფის საპიროსწამლე და გ) რქის ხატი, რომლის ერთ გვერდზე ამოჭრილია ხარება

17. ნ ი კ . ი ე . ტ ლ ა შ ა ძ ე მ—ჩაკაში ნაპოვნი ძველი ფულები: 4 მუსულმანური და 2 ქართული.

18. თ ა ვ . ე ლ ა დ ი მ ე რ ა თ ა ნ ა ს ე ს ძ ე მ მ ა ყ ა შ ვ ი ლ მ ა: ა) ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“, ბ) ხელნაწერი „შობა და მიცვალება ლეთისმშობლისა“, გ) „ქეთევან დედოფლის წამება“, დ) სიტყვანი იოანე ოქროპირისა, ვასილი დიდისა და სხვათა (მხედრ. ხელნაწერი); ე) არჩილ მეფის თაოსნობით ნათარგნი „ხრონოგრაფი“ (მხედრ. ხელნაწერი); ვ) რომაული მედალიონი.

19. ბ ა რ ო ნ - დ ე - ბ ა ი მ — მ ი ს ი ო რ ი წ ი გ ნ ა კ ი: ა) En Imeretie და ბ) Les Juifs des montagns et les Juifs géorgiens.

20. რ ა მ ო დ ე ნ ი მ ე პ ი რ მ ა (უ მ თ ა ვ რ ე ს ა თ ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ ე ბ მ ა): მხატვრის გიორგი გაბაშვილის ო ნ ხ ა ხ ა ტ ი: ა) ხვესური ქალი, ბ) მოქალაქე, გ) იმერელი, დ) კრუა და ე) ქალაქელი.

21. ა ლ . ი ე . ს ა რ ა ჯ ი შ ვ ი ლ მ ა: 12 ფრანგული წიგნი (ბარონ დე-ბაის თხზულებანი); კიდევ სხვა 8 ფრანგული წიგნი.

22. ო თ ა რ თ ე ნ გ ი ზ ი ს ძ ე მ და დ ი შ კ ე ლ ი ა ნ მ ა: ა) შვიდი რუსული წიგნი, ბ) ორი რკეული „მოკლე განხილვა საქართველოს მხედრობისა“, გ) ისტორიული განხილვა სიტყვებისა: არმენისა, ჰაიასტანისა და სომხეთისა, დ) ვანტანგის სამართალი (ხელნაწერი), ე) ალბომი ქართულ და რუსულ ლექსებისა, ვ) სხვა და სხვა შენიშვნები და ნაწერები თაუხან დადიშკელიანისა, ზ) საკითხავი სახარებათა, ც) საბა ორბელიანის ლექსიკონი, გადაწ. 1755 წ., თ) ხელნაწერი გრაგნილი ავგაროზი, ი) გრაგნილი „ეჰმის წირვა“, ია) სხვა და სხვა ნაწერების ნაწყვეტები, იბ) რკინის პატარა თოხები—2, იგ) რკინის პატარა ცული, იდ) სპილენძის პატარა ცული, იე) რვა ქვის კვირისტავი, ივ) რკინის წერაქვების ნატეხები, იზ) თიხის ჭურჭლის ნატეხები, იძ) ბრინჯაოს ცული, კ) ვერცხლის ჩაფრასტი (სვანური), კა) ხანჯლის ტარი, კბ) სამი ქართული ფული (ერთი ვერცხლისა).

23) მ დ ვ. ი ო ა ნ ე ს ო ნ დ უ ლ ა შ ვ ი ლ მ ა: ა) ხელნაწერი „ცხოვრება მოდგამობითი გონება-მახვილისა ესოპესნი“ და თვალმარგალიტის შესახებ, ბ) ისტორია დარღვევისათვის იერუსალიმისა და სხვ. (ხელნაწერი), გ) ქართული ანბანი 1863 წ., დ) 11 სხვა და სხვა რუსული წიგნი.

24. მ დ ვ. გ რ ი გ ო ლ ს ო ნ დ უ ლ ა შ ვ ი ლ მ ა: ა) ხევესურული შემფუერი და ბ) საყრდნობი ჯოხი მათარით.

25. ლ ა ზ ა რ ე ს ო ნ დ უ ლ ა შ ვ ი ლ ი ს ო ჯ ა ხ მ ა — ო რ ი რ კ ა ნ ი ს მ ა შ ხ ა ლ ა.

26. ი რ ო დ ი ო ნ ს ო ნ დ უ ლ ა შ ვ ი ლ მ ა — საბარა ურმის მოდელი.

27. რ ე ვ ა ზ ა ლ. გ ა ბ ა შ ვ ი ლ მ ა — ნ ა ბ ე მ დ ი „მოკლე მსოფლიო ისტორია ბატონიშვილის მირიანისა“.

28. თ. შ ა მ ა დ ა ე ლ ე ა ს ლ. ე რ ი ს თ ა ე მ ა — ა) ხუცური ხელნაწერი „რვა ხმის სძლისპიჩი“ და ბ) ერთი სიგელი.

29. ი ვ ა ნ ე ს ვ ი მ ო ნ ი ს ძ ე მ ბ ა ქ რ ა ძ ე მ — ერთი მხედრული ხელნაწერი („სიბრძნე ჰაჰლაფარისა“, „გვირგვინი“ და სხვანი).

30. ე გ ნ ა ტ ე გ ი ო რ გ ი ს ძ ე მ გ ა ბ ლ ი ა ნ მ ა — გ რ ა გ ნ ი ლ ი „უამის წირვა“.

31. კ ნ. ე ლ ი ს ა ბ ე დ გ ი ო რ გ ი ს ა ს უ ლ მ ა წ ე რ ე თ ლ ი ს ა მ — ვ ა ხ ტ ა ნ გ ი ს სამართალი (მხ. ხელნაწერი).

32. მ დ ვ დ. ბ ა კ უ რ ა ძ ე მ — თიხის პატარა ქოთანი (მიწაში ნაპოვნი).

33. თ ა ე. დ უ შ ი კ ო გ ი ო რ გ. ფ ა ლ ა ე ა ნ დ ი შ ვ ი ლ მ ა — თიხის სურა, კნოლევში ნაპოვნი მიწის თხრის დროს.

34. კ ნ. თ ე კ ლ ე ნ ი კ ო ლ ო ზ ი ს ა ს უ ლ მ ა ა ბ ა შ ი ძ ი ს ა მ: ა) მინანქრიანი სურა და ბ) ოქროთი მოვარაყებული დანა.

35. თ ა ე. ა ლ ე ქ ს ა ნ დ რ ე ი ვ. ლ ე ო ნ ი ძ ე მ: ა) სპილენძის თასი წარწერით „ელიზბარისი“, ბ) სპილენძის პატარა ქვაბ-ქოთანა, გ) სპილენძის ოთხკუთხი ფიცარი, დ) რვა სიგელ-გუჯარი (ოთხი თათრულია), ე) ძველი ფულები: არაბული, კოლხური და ბარბაროსული.

36. ნ ი კ. ა ლ. ჯ ა ნ დ ი ე რ მ ა: ა) მიწაში ნაპოვნი თიხის ქოთანი და ბ) კახეთში ნაპოვნი ბრინჯაოს წვერმოტეხილი მახვილი.

IV. % ქალაქების სარგებელი

1 იანვარს 1910 წ. იყო კუპონებისა	28—50	
1910 წ. მიეცა ნაყიდის გირაუნობის ფურცლების (3) კუპონებისა	26— „	
იმავე წელს მიემატა	66—62	121—12
მიღებულია წლის განმავლობაში		<u>61—75</u>
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა მისაღები		59—87

V. წიგნების ბეჭდვა

1 იანვარს 1910 წ. იყო დაწარჯული წიგნების ბეჭდვაზე	790— „
1910 წ. განმავლობაში დაიხარჯა	<u>1159—54</u>
მისაღებია წიგნები	1949—54

VI. შემოსავალი

თანხების სარგებელი	74—90
წლიური საწევრო გადასახადი	725— „
ლექციები	78—75
თავადა-აზნაურობის შემწეობა	1700— „
შემოწირულობა	102— „
დაბრუნებული ხარჯი (საფოსტო)	<u>5—22</u>
	2685—87

VII. გასაცემი

საკანცელარიო ხარჯი	292—09
საფოსტო	96—52
სამგზავრო	12—30
ბიბლიოთეკა	156—14
მუზეუმი	248—87
ლექციების გამართვა	9—34
მოსამსახურეები	41— „
% ქალაქების შენახვა	2—50
ინვენტარი	36—27

დაურიგდა წვერებს 99 ცალი წიგნი	124—48	
მიწის ჩუქების წიგნის დამტკიცება	40—45	
მოულოდნელი ხარჯი	9—43	1069—39
შემოსავალს გადარჩა		<u>1616—48</u>
		2685—87

VIII. იხივბარი

1 იანვარს 1910 წ. იყო	96—52	
წლის განმავლობაში შექმნილია	266—18	362—70
გამორიცხულია 10 ⁰ / ₀ ღირებულებისა		<u>36—27</u>
1 იანვარს 1910 წ. დარჩა		326—43

IX. წიხვბი

1 იანვარს 1910 წ. იყო 1073 ცალი		1257—90
დაურიგდა წვერებს: „საქართველოს სიძველენი“		
II ტ. 42 ც.	42—97	
„ძველი საქართველო“ I ტ. 57 ც.	81—51	
გაიყიდა 8 ცალი	25—	<u>149—48</u>
დარჩა 1 იანვარს 1911 წ. 966 ც.		1108—42

X. ახივბი

1 იანვარს 1910 წ იყო ქუთაისის აგენტზე:		
10 ც. „საქართ სიძველ.“ II ტ.	10—23	
„ 10 ც. „ძველ. საქართვე.“ I ტ.	14—30	24—53
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა.		<u>24—53</u>

XI. ხივანხული ფული

შეტანილია სამეურნეო ბანკში შესანახად	5000—	„
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა	5000—	„

XII. საგანხეგო თიხა

დოქტორის მრეველიშვილის ფონდი	5000—	„
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა	5000—	„

XIII. კრედიტორები

ნასესხია წ.-კ. გამაერთელებელ საზოგადოებში- საგან წიგნების დასაბეჭდად	600— „
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა	600— „

XIV. ერთდროული საწევრო გადასახადი

1 იანვარს 1910 წ. იყო	650— „
წლის განმავლობაში მიემატა	835— „
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა	1485— „

XV. სახარჯო თანხა

1 იანვარს 1910 წ. იყო	2422—80
წლის განმავლობაში მიემატა	1616—48
1 იანვარს 1911 წ. დარჩა	4039—28

XVI. ბალანსი

აქტივი		პასივი	
კასა	14—25	კრედიტორები	600 — „
სახელდახელო ანგარიში	660—94	ერთდროული საწევრო გადასახადი	1485— „
% ქალაქები	1980—80	საგანგებო თანხა	5000— „
%/0 გირავენობის ფურ- ცლებისა	59—37	სახარჯო თანხა	4039—28
წიგნების ბეჭდვა	1949—54		
ინვენტარი	326—43		
წიგნები	1108—42		
აგენტები	24—53		
შენახული ფული	5000 — „		
	11124—28		11124—28

ნავარაუდები და ნამდვილი შემოსავალი და
გასავალი 1910 წლისა.

შემოსავალი	ნავარაუდები	ნამდვილი	+ თუ —
1909 წლის დარჩენილი	469—55	469—55	„ „
თანხების სარგებელი	79— „	74—66	— 4—34
საწევრო გადასახადი	700— „	725— „	+ 25— „
შემწეობა თავად-აზნაურობისაგან.	1000— „	1700— „	+ 700— „
შემოწირულობა	100— „	102— „	+ 2— „
	<u>2348—55</u>	<u>3071—21</u>	<u>+ 722—86</u>

გ ა ს ა ვ ა ლ ი

საკანცელარიო ხარჯი	300— „	292—09	— 7—91
საფოსტო „	100— „	91—30	— 8—70
სამგზავრო „	20— „	12—30	— 7—70
წიგნების ბეჭდვა	1200— „	1159—54	— 40—46
ნიეთების და წიგნების შექმნა	400— „	405—01	+ 5—01
ინვენტარი	260— „	266—18	+ 6—18
მოსამსახურეები	50— „	41— „	— 9— „
მოულოდნელი ხარჯი	18—55	9—43	— 9—12
	<u>2348—55</u>	<u>2276—85</u>	<u>— 71—70</u>

ნავარაუდო ანგარიში 1911 წლის შემოსავ-
ლისა და გასავლისა.

შემოსავალი	გ ა ს ა ვ ა ლ ი
1910 წლის დარჩენილი	675—19
თანხების სარგებელი	135— „
საწევრო გადასახადი	700— „
შემწეობა თავად-აზნაუ- რობისაგან	6800— „
შემოწირულობა	100— „
	<u>8410—19</u>
საკანცელარიო ხარჯი	300— „
საფოსტო „	100— „
სამგზავრო „	500— „
წიგნების ბეჭდვა .	1400— „
მუზეუმი ღ ბიბლიოთეკა	3800— „
ინვენტარი	500— „
ფრესკების გადაღება .	1000— „
ეკლესიების შეკეთება .	600— „
მოსამსახურეები	50— „
მოულოდნელი ხარჯი .	160—19
	<u>8410—19</u>

სავარაუდო ანგარიშის განმარტება.

I. შ ე მ ო ს ა ვ ა ლ ი

ა, 1911 წლის 1 იანვრისათვის ნაღდი ფული იყო: 14 მან. 15 კ. და სახელდახელო ანგარიშზე 660 მ. 94 კ. სულ 675 მ. 19 კ.

ბ, ჩვენა გვაქვს 2500 მან. ტფილისის სათავადაზნაურო ბანკის 5% გირაუნობის ფურცლები, რომლის კუპონებმა უნდა მოგვეცეს,—სახელმწიფო გადასახადის გამოკლებით,—118 მ. 75 კ.; სახელდახელო ანგარიშზე მიბარებულმა ფულმა შარშან მოგვეცა 15 მ. 94 კ. სარგებელი. წრეულსაც მოსალოდნელია 16 მანეთამდე სარგებელი, ამიტომ სავარაუდო ანგარიშში შევიტანეთ თანხების სარგებელი—135 მან.

გ, წლიური საწევრო გადასახადი წარსულს წელს შემოვიდა 725 მ., 1911 წლისათვის ეს შემოსავალი ვივარაუდეთ 700 მან.

დ, 1910 წ. თავად-აზნაურობამ მოგვეცა 3500 მანათის შემწეობა და დაგვეალა ამ ფულიდან 500 მან. ძველის ტაძრების შეკეთებისათვის მოგვეხმარებინა, და დანარჩენი 3000 მან. წიგნების გამოცემისა და ფრესკების გადაღებისათვის. ხსენებულის 3500 მანათიდან მივიღეთ შარშან 1700 მან. და ამ 1911 წლის იანვარში—დანარჩენი 1800 მან.; წრეულსაც უნდა ვთხოვოთ თავად-აზნაურობას ჩვენის საქირობის შესაბამი შემწეობა. ხოლო, რადგანაც წელს ვაპირებთ საჯაროთ მუზეუმის გახსნას, საქიროა მუზეუმი შევავსოთ სხვა და სხვა საისტორიო და საარქეოლოგიო ნივთებით, სურათებით და ფრესკებით და ბიბლიოთეკა ვავამდიდროთ ხელნაწერებით. ყველა ამას ჯეროვანი თანხა სჭირია, და ამიტომ ჩვენ წელს უნდა ვთხოვოთ თავად-აზნაურობას 5000 მანეთი და სრული იმედი გვაქვს, თავად-აზნაურობა ჩვენს თხოვნას შეიწყნარებს. ამგვარად შარშანდელის შემწეობის დანარჩენი 1800 მან. და წრეულს მოსალოდნელი 5000 მანათის შემწეობა შეიქმს 6800 მან., რომელიც შეტანილი გვაქვს სავარაუდო ანგარიშში.

ე, შემოწირულობა ვივარაუდეთ 100 მან., ესე იგი იმდენი, რამდენიც შარშან შემოგვივიდა.

II. ' გ ა ს ა ვ ა ლ ი

ა და ბ, საკანცელარიო ხარჯი 300 მან. და საფოსტო 100 მან. ნავარაუდევია იმდენი, რამდენიც გასულს ორს წელიწადში იხარჯებოდა.

გ, განზრახვა გვაქვს ამ ზაფხულს გავგზავნოთ კახეთს და იმერეთს საბჭოს რამოდენიმე წევრნი, რომელთაც უნდა მოსძებნონ ოჯახებში ხელნაწერი წიგნები, სიგელ-გუჯრები და სხვა სიძველენი. ამისათვის გადავდევით სამგზავრო ხარჯად 500 მან.

დ, 1911 წლის განმავლობაში დაიბეჭდება სამი წიგნი: „ძველი საქართველო“ II ტ., „საქართველოს სიძველენი“ IV ტ. და „სამართლის წიგნი“. ამ საბურობებისდაგვარად წიგნების გამოსაცემი ხარჯი ავწიეთ 1400 მანათამდე.

ე, მუზეუმის და წიგნთსაცავის გასადიდებლად გადავდევით 3800 მ. ამას გარდა განზრახვა გვაქვს, რაც კი სხვა ხარჯს გადაჩემა, ამ საგანს მოვახმაროთ.

ვ, მუზეუმის და წიგნთსაცავის ზრდასთან იზრდება ინვენტარის საჭიროებაც. წრეულს დაგვეჭირდება რამდენიმე შკაფი და ვიტრინა, რისთვისაც გადავდევით 500 მან.

ზ, წრეულს განზრახვა გვაქვს გავგზავნოთ მხატვარი ძველს ტაძრებში დაჩენილის შეფუჭებისა და დიდებულების სურათების გადმოსაღებად და ამისათვის დაგვეჭირდება ჯერ-ჯერობით 1000 მან.

ც, 500 მან. ძველის ტაძრების შესაკეთებლად შეტანილია სავარაუდო ანგარიშში თანახმად თავად-აზნაურთა დეპუტატთა საკრებულოს დავალები. წელს ჩვენ ვაპირებთ ამ თანხას მივუშალოთ 100 მანეთი, სულ იქმს 800 მანეთს.

თ, მოსამსახურეების გასამრჯელო ხარჯი ნავარაუდევია წინა წლების ხარჯის მიხედვით.

ი, მოულოდნელი ხარჯი ნავარაუდევია 160 მან. და 19 კაპ.

ს ი ა

„საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ წევრებისა 1911 წლის 1-ლი იანვრისათვის.

I

საზოგადოების თავმჯდომარე—ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილი;

თავმჯდომარის ამხანაგი—დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილი;

საზოგადოების ხაზინადარი და მუზეუმ-ბიბლიოთეკის მცველი—ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი;

საზოგადოების მდივანი—სერგეი ნესტორის ძე კაკაბაძე;

საბჭოს წევრები:—მღვდ. პოლიევქტოს კარბელაშვილი;

მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი;

ალექსანდრე თევდორეს ძე ყიფშიძე;

იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე;

სერგი რომანოზის ძე გორგაძე.

II

საპატიო წევრები:

1. წერეთელი აკაკი როსტომის ძე,
ცაგარელი ალექსანდრე ანტონის ძე.

III

ნამდვილი წევრები:

ა

- აბაზაძე ალექსანდრე ლევანის ძე,
აბდუშელიშვილი დავით ნიკოლოზის ძე, .
აბულაძე იუსტინე ერეკლეს ძე,
აბულაძე პლატონ ქრისტეფორეს ძე,

- ავალიშვილისა მარიამ გიორგის ასული,
 ავალიშვილი ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 ავალიშვილი არჩილ ნიკოლოზის ძე,
 10. ალხაზიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ალხაზიშვილი ილია სოლომონის ძე,
 ამბროსი არქიმანდრიტი (ხელაია),
 ამირაჯიბი კოსტანტინე მიხეილის ძე,
 ანდრიაშვილი სოლომონ ანტონის ძე,
 ანდრიაშვილი ივანე (მღვდელი),
 ანთაძე კონსტანტინე (მღვდელი),
 ანტონ არქიმანდრიტი (გიორგაძე),
 არაყიშვილი დიმიტრი,
 არჯევანიძე ანტონ ივანეს ძე,
 20. არჯევანიძე ნიკოლოზ ივანეს ძე,
 აფხაზი ივანე დიმიტრის ძე,
 ახვლედიანი დიმიტრი თომას ძე,

ბ

- ბარათაშვილი ივანე გიორგის ძე,
 ბაქრაძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 ბაქრაძე კოსტანტინე დიმიტრის ძე,
 ბაქრაძე სპირიდონ იოსების ძე,
 ბეგთაბეგიშვილი ილია დიმიტრის ძე,
 ბოცვაძე ლუარსაბ გერასიმეს ძე,
 ბერელაშვილი ვასილ ზურაბის ძე,
 30. ბურჭულაძე გრიგოლ იესეს ძე,
 ბებუთაშვილი არსენ ივანეს ძე,
 ბუჭურაული ივანე ალექსის ძე,
 ბილანიშვილი ზაქარია,
 ბერეჟიანი ვასილ ივანეს ძე,
 ბერიძე ვუკოლ მიხეილის ძე,

ზ

- გაბაშვილი გრიგოლ დიმიტრის ძე,
 გაბლიანი ეგნატე გიორგის ძე,
 გამრეკელი სეით (მღვდელი),
 გამრეკელი ალექსანდრე სვიმონის ძე,
 40. გამყრელიძე ივანე ევდოკიმის ძე,
 გამყრელიძე ილარიონ ოტიას ძე,
 გაჩეჩილაძე სევესტი მიხეილის ძე,
 გედევანიშვილი მიხეილ ალექსანდრეს ძე,
 გელოვანი იასონ დავითის ძე,
 გვამიჩავა რაჟდენ ბართლომეს ძე,
 გვარამაძე იოანე (მღვდელი),
 გველესიანი იოსებ იოსების ძე,
 გიორგი ეპისკოპოსი იმერეთისა,
 გიორგიევი მიხეილ გრიგოლის ძე,
 50. გოგებაშვილი იაკობ სვიმონის ძე,
 გოგტიძე ნიკოლოზ გიტოს ძე,
 გოგჩიანიშვილი ფილიპე გაბრიელის ძე,
 გორგაძე სერგი რომანოზის ძე,
 გორგაძე ანთიმოზ ბესარიონის ძე,
 გრიგოლაშვილი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
 გურამიშვილი დავით ალექსანდრეს ძე,
 გურგენიძე ალექსანდრე დიმიტრის ძე,
 გუბრიელი ვახტანგ დავითის ძე,

დ

- დადიანი იოსებ იულონის ძე,
 60. დადიშკელიანი ოთარ თენგიზის ძე,
 დადიშკელიანი ჯანსუყ თენგიზის ძე,
 დათეშიძე რაჟდენ ყარამანის ძე,
 დათუნაშვილი იაკობ კირილეს ძე,

- დავით ეპისკოპოსი ალავერდისა,
 დაკიშევი ივანე მიხეილის ძე,
 დედაბრიშვილი შიო,
 დეკანოზიშვილი ერეკლე გრიგოლის ძე,
 დემიდოვი ვასილ ალექსანდრუს ძე,
 დიასამიძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 70. დირრი ადოლფ მიხეილის ძე,
 დოდაშვილი კოსტანტინე ივანეს ძე,
 დოსითეოს არქიმანდრიტი (ბერძენიშვილი),

2

- ეგაძისა ლუბოვ კოსტანტინეს ასული,
 ედილაშვილი ზაქარია ერმალოზის ძე,
 ელიაშვილი ივანე სპირიდონის ძე,
 ელიაძე სტეფანე სვიმონის ძე,
 ერისთავისა ელისაბედ დავითის ასული,
 ერისთავი დიმიტრი კოსტანტინეს ძე,
 ერისთავი ნიკოლოზ რევაზის ძე,
 80. ერისთავი მიხეილ გიორგის ძე,
 ერისთავი რევაზ,
 ერისთავისა ბარბარე იაკობის ასული,
 ერისთავისა ელისაბედ ზაალის ასული,
 ესაძე ბორის სპირიდონის ძე,
 ეჯიბია ბენედიქტე ბოგდანის ძე,

3

- ვართავაძე ივლიტე პეტრეს ძე,
 ვაშაკიძე ექვთიმე სვიმონის ძე,
 ვაწაძე სპირიდონ იოსების ძე,
 ვეზირიშვილი გიორგი დიმიტრის ძე,
 90. ვირსალაძე სპირიდონ სვიმონის ძე,

ზ

ზალიშვილი მიხეილ ყარამანის ძე,
 ზაქარიაშვილი ლევან (მღვდელი),
 ზდანოვიჩი გიორგი ფელიქსის ძე,
 ზედგინიძე მიხეილ სვიმონის ძე,
 ზედგინიძე იაკობ სვიმონის ძე,
 ზურაბიშვილი ივანე ივანეს ძე,

თ

- თავდგირიძე ნიკოლოზ ყარამანის ძე,
 თავდგირიძისა ნინო მერაბის ასული,
 თალაკვაძე ნიკიტა (დეკანოზი),
 100. თარხან-მოურავი ვასილ ალექსანდრეს ძე,
 თაქთაქიშვილი მიხეილ ივანეს ძე,
 თაყაიშვილი ექვთიმე სიმონის ძე,
 თვალჭრელიძე პარმენ ივანეს ძე,
 თიკანაძე ოვანე ელიშუღის ძე,
 თოთიბაძე ანტონ (დეკანოზი),
 თუმანიშვილი-წერეთლისა ანასტასია მიხეილის ასული,
 თუმანიშვილისა ბარბარე დავითის ასული,
 თუმანიშვილი პავლე იოსების ძე,

ი

- იავულაშვილი ალექსანდრე იოსების ძე,
 110. იაშვილი აბელ ოქროპირის ძე,
 იზაშვილი (ეზოვი) ილია იაკობის ძე,
 იზაშვილი (ეზოვი) პავლე იაკობის ძე,
 იმნაიშვილი გერასიმო სოფრომის ძე,
 იოსელიანი ეგნატე ონისიმუს ძე,
 ირემაძე თეოდორე გიორგის ძე,
 ისარლიშვილი რაფიელ პეტრეს ძე,
 იურკევიჩი ვასილ ნიკოლოზის ნე,

კ

- კაკაბაძე სერგეი ნესტორის ძე,
 კაკუბავა რაჟდენ ივანეს ძე (ინჟინერი),
 120. კარბელაშვილი პოლიექტოს (მღვდელი),
 კარბელაშვილი ვასილ (მღვდელი),

კარიკაშვილი დავით გიორგის ძე,
 კაქაზიძე კოსტანტინე ფირანის ძე,
 კახიანი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
 კახიძე ვასილ ბესარიონის ძე,
 კელენჯერიძე მელიტონ (მღვდელი),
 კეზერელი-კობაძე ივანე ნიკოლოზის ძე,
 კვირიკაშვილი პეტრე პავლეს ძე,
 კიკნაძე ნიკოლოზ პავლეს ძე,

130. კილოსანიძე დავით დიმიტრის ძე,
 კლდიაშვილი სვიმონ გრიგოლის ძე,
 კლიმიაშვილი ნესტორ მიხეილის ძე,
 კირიონ ეპისკოპოსი.
 კუპრაძე ივანე ლუკას ძე,

ლ

ლალიძე მიტროფანე,
 ლეონიდ ეპისკოპოსი გურია-სამეგრელოსი,
 ლეონიძე ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ლობჯანიძე ნესტორ ანტონის ძე,
 ლომაური გიორგი ივანეს ძე,
 140. ლორთქიფანიძე იასონ მერაბის ძე,
 ლოსაბერიძე სპირიდონ მიხეილის ძე,

მ

- მამინაიშვილი ნიკიფორე იესეს ძე,
 მანსვეტაშვილი იაკობ ალექსანდრეს ძე,
 მანსვეტაშვილი ვასილ მიხეილის ძე,
 მარჩი ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 მაცაშვილი დიმიტრი ივანეს ძე,
 მაცაშვილი ვლადიმერ ათანასეს ძე,
 მაცაშვილი კოსტანტინე ზაქარეას ძე,
 მაჩაბელი ზურაბ ანემპოდისტეს ძე,
 150. მაჭავარიანი დავით პაატას ძე,
 მახარაძე ნიკოლოზ დიმიტრის ძე,
 მელიქიშვილისა ალექსანდრა მაკარის ასული,
 მელიქიშვილი პეტრე გრიგოლის ძე,
 მერკვილაძე იოსებ ნიკოლოზის ძე,
 მესხიშვილისა ოლგა ნიკოლოზის ასული,
 მეუნარგია იონა მიხეილის ძე,

- მირზაშვილი ალექსანდრე გიორგის ძე,
 მირზაშვილისა ალექსანდრა,
 მირიანაშვილი ალექსი ივანეს ძე,
 160. მიქაძე ივანე როსტომის ძე,
 მიქელაძე ვლადიმერ სემონის ძე,
 მიქელაძე შალვა,
 მონადირიშვილი იოსებ გიორგის ძე,
 მოსეშვილი იასონ,
 მრეელიშვილი გიორგი რომანოზის ძე,
 მრეელიშვილი ალექსანდრე რომანოზის ძე,
 მუსხელიშვილი გიორგი ივანეს ძე,

ნ

- ნაკაშიძისა ადელაიდა ლეონის ასული,
 ნასიძე პეტრე ზაქარიას ძე,
 170. ნებიერიძე სერგი იოსების ძე,
 ნიკოლაძე ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 ნიკოლაიშვილი იასონ ივანეს ძე,
 ნიჟარაძე ბესარიონ (მღვდელი),

ო

ორბელიანი გიორგი ილიას ძე,
 ორბელიანი მარიამ ვახტანგის ასული,
 ორბელიანი იაკობ იოსების ძე,
 ოკრომჭედლიშვილი ნიკოლოზ (მთავარ-დიაკონი),
 ოპანეხოვი გრიგოლ იოსების ძე,

პ

- პაპიტაშვილი გრიგოლ ნიკოლოზის ძე,
 180. პაზომოვი ევგენი ალექსანდრეს ძე,
 პეტრიაშვილი ნესტორ ივანეს ძე,
 პიროს არქიმანდრიტი (ოკროპირიძე),
 პოლუმორდვინოვი ივანე ტიმოთეს ძე,

ჟ

ჟორდანია თევდორე დავითის ძე,
 ჟურული გიორგი დურმიშხანის ძე,

რ

რაზიკაშვილი ლუკა პავლეს ძე,
 რაზიკაშვილი თევდორე პავლეს ძე,

- რამიშვილი ერეკლე ივანეს ძე,
 რატიშვილი ბეჟან იოსების ძე,
 190. რატიშვილი ივანე გიორგის ძე,
 რცხილაძე ტარასი გრიგოლის ძე,
 რურუა ვეგენი (მღვდელი),

ს

- სარაჯიშვილისა ეკატერინე ივანეს ასული,
 სარაჯიშვილი დავით ზაქარიას ძე,
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი მიხეილ პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი აპოლონ პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე თეოდორეს ძე,
 200. სონღულაშვილი იროდიონ თომას ძე,

ტ

- ტატიშვილი იპოლიტე ზურაბის ძე,
 ტატიშვილი დიმიტრი ლუკას ძე,
 ტურაშვილი აბრამ ილიას ძე,
 ტურიაშვილი კოსტანტინე ლაზარეს ძე,
 ტყავაძე კოსტანტინე იასეს ძე,
 ტყემალაძე მარკოზ (დეკანოზი),

ფ

- ფავლენიშვილი დიმიტრი ალექსანდრე ძე,
 ფანცხავა იაკობ სპირიდონის ძე,
 ფარფოროვსკი სერგი ვასილის ძე,
 210. ფიფინაშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ფორაქაშვილი ალექსანდრე დავითის ძე,
 ფორაქაშვილი დავით ილარიონის ძე,
 ფორაქაშვილი სვიმონ ილარიონის ძე,
 ფურცელაძე ანტონ ნიკოლოზის ძე,
 ფურცელაძე ლევან ანტონის ძე,
 ფურცელაძე ისაია იოელის ძე,
 ფურცელაძე ბესარიონ (მღვდელი),

ქ

- ქადაგძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 ქარუმბიძე პავლე ივანეს ძე,

220. ქიქოძე მოსე ათანასეს ძე,
ქუთათელაძე დავით ვასილის ძე,

ლ

ლამბარაშვილი მაქსიმე გრიგოლის ძე,
ლამბაშიძე ტრიფონ გიორგის ძე,
ლამბაშიძე ვახტანგ დავითის ძე,
ლოლობერიძე ნიკოლოზ ბესარიონის ძე,

ქ

- ყაფრიშვილი კოსტანტინე იოსების ძე,
ყაფრიშვილი დავით იოსების ძე,
ყაზბეგი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
ყაზბეგი რაფეიელ ნიკოლოზის ძე,
230. ყიფიანი ვასილ როსტომის ძე,
ყიფშიძე ზაქარია თევდორეს ძე,
ყიფშიძე გრიგოლ თევდორეს ძე,
ყიფშიძე ილია თევდორეს ძე,
ყიფშიძე ალექსანდრე თევდორეს ძე,
ყორღანაშვილი ვასილ დავითის ძე,
ყულაშვილი მიხეილ (მღვდელი),

რ

შიუკაშვილი ნიკოლოზ ივანეს ძე,

ჩ

- ჩიქოიძე ზურაბ გიორგის ძე,
ჩიქოვანი ილია მანუჩარის ძე.
240. ჩიჩუა გიორგი კოსტანტინეს ძე,
ჩოლაყაშვილი სოლომონ მიხეილის ძე,
ჩოლაყაშვილი დიმიტრი ერასტის ძე,
ჩხენკელი კოსტანტინე,

ც

ცაგარელი ალექსანდრე ალექსის ძე,
ციციშვილი ივანე გიორგის ძე,
ციციშვილი იასონ დავითის ძე,
ციციშვილი ქრისტეფორე (მღვდელი),
ცხაკაია პართენ (მღვდელი),

წ

წერეთელი საელე გრიგოლის ძე,

ჰ

250. ჰავჭავაძე მიხეილ დავითის ძე,
 ჰავჭავაძისა ოლგა თადეოზის ასული,
 ჰანიშვილი გიორგი ალექსანდრეს ძე,
 ჰარაია პეტრე გიორგის ძე,
 ჰელიძე ივანე ალექსის ძე,
 ჰიჭინაძე ალექსი ბესარიონის ძე,
 ჰყონია ილია მირიანის ძე,
 ჰყონია სამსონ შერმადინის ძე,

ხ

- ხარაშვილი ილია მიხეილის ძე,
 ხახუტაშვილი დიმიტრი (დეკანოზი),
 260. ხელაია პორფირი (მღვდელი),
 ხორავა ნიკოლოზ თეიმურაზის ძე,
 ხოშტარია დიმიტრი თომას ძე,
 ხრამელაშვილი ეგნატე მამუკას ძე,

ჯ

- ჯავახიშვილი ივანე ალექსანდრეს ძე,
 ჯავახიშვილი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე,
 ჯავახიშვილი დიმიტრი ვასილის ძე,
 ჯავახიშვილი ალექსანდრე დიმიტრის ძე,
 ჯანაშვილი მოსე გიორგის ძე,
 ჯანდიერი ლევან გიორგის ძე,
 270. ჯანდიერი ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძე,
 ჯაოშვილი ეპიფანე (მღვდელი),
 ჯაფარიძე სერგეი დავითის ძე,
 ჯაფარიძე აფრასიონ კოსტანტინეს ძე,
 ჯვარიშვილი ათანასე თევდორეს ძე,
 ჯინორიძე მირონ ლუკას ძე,
 276. ჯორჯაძე დავით გიორგის ძე.

№ 44.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, თბილისის 9-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 8¹/₄, საათზე, თავად-აზნაურობის დეპუტატთა საკრებულოში, ექვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ საზოგადოების წევრნი: ალ. სარაჯიშვილი, სერ. გორგაძე, გ. იმნაიშვილი, ანტ. ფურცელაძე, ი. სონღულაშვილი, ი. ავალიშვილი, ალ. ყიფშიძე, დ. კარიჭაშვილი, იზაშვილი, ჯგერაიშვილი, გრ. დიასამიძე, კ. დოდაშვილი, ე. ხრამელაშვილი, მრეველიშვილი, ს. კაკაბაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. მდივანი კითხულობს წინანდელი კრების ოქმს (№ 43), რომელსაც კრება ამტკიცებს.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა გრ. ყიფშიძის მოხსენება ქართულ ლექსთა-წყობის შესახებ. რეფერენტი ვრცლათ შეეხო ძველსა და ახალს ლექსთაწყობას და აღნიშნა უმთავრესი თვისება ქართული ლექსისა: რომ ქართული ლექსი აშენებულია მარცვალთა თანაბარ რაოდენობაზედ, მაგრამ იმავე დროს არც მეტრიულია და ვერც სილაბიურად ჩაითვლება. ძველი მოლექსენი ლექსს „ორ ფეხად“ ყოფდენ, ახალმა პოეტებმა კი შექნეს „სამ ფეხიანი“ ლექსი. თითო „ფეხი“ განიხილება გამოთქმის მხრივ როგორც ერთი მთლიანი სიტყვა. თითო „ფეხს“ აქვს თავისი მახვილი მესამე მარცვალზედ ბოლოდან.

რეფერატმა ხანგრძლივი კამათი გამოიწვია, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს: ს. გორგაძემ, კ. დოდაშვილმა, ე. ხრამელაშვილმა, დ. კარიჭაშვილმა და ექ. თაყაიშვილმა.

სერ. გორგაძის აზრით, წინააღმდეგ რეფერენტის დებულებისა, სიტყვის მახვილი ქართულში მოძრავია. ტერმინს „ფეხს“ ბ-ნი გორგაძე ამჯობინებს „მუხლს“, როგორც უფრო კეთილზმოდანს და უკვე მიღებულისაც. ოპონენტი არ ეთანხმება რეფერენტის აზრს, თითქოს ქართულში შეუძლებელი ყოფილიყოს რვა და შვიდ-მარცვლიანი ლექსი. მოყავს მაგალითად აკაკის ლექსი („ბულბული ვარდს მაშინ დაყეფს, როცა ეშხით მთვრალია“) და უმატებს, რომ დ. გუჩაიშვილს აქვს 8 და 6 მარცვლიანი ლექსიც. ბ-ნი გორგაძისავე აზრით 14 მარცვლოვან ლექსს, რომელსაც რეფერენტი ბარათაშვილისეულს უწოდებს, უნდა დაერქვას ბესიკური, რადგან ამ ზომის ლექსი ბარათაშვილზედ ადრე ბესიკს აქვს ნახმარი.

კ. დოდაშვილის განმარტებით ორს სიტყვას ორ-მარცვლოვან ქართული ენა უყურებს როგორც 1 სიტყვას (თამბრ-მეფე) ერთის მახვილით. ამავე გარემოების მიხედვით ნ-ზედ მეტს მარცვლოვან სიტყვას აქვს 2 მახვილი (სასმწარკვეთილება).

ე. ხრამელაშვილი ბ-ნ გორგაძეს უპასუხებს. მისის აზრით ქართულში მახვილი მოძრავი არ უნდა იყოს.

დ. კარიჭაშვილის აზრით კი მახვილი ქართულ სიტყვებში დაუდგარია. თითო სიტყვას თავისი განსაკუთრებული მახვილი არა აქვს და ამიტომაც ეს მახვილი ლაპარაკში დიდს ცვლილებას განიცდის.

ე. თაყაიშვილის აზრით ქართული ენის აქსენტუაცია ვეროპულ ენათა შორის უფრო უნდა უახლოვდებოდეს ბულგარულ ენას, სადაც მახვილი სიტყვაში — ისე როგორც ქართულშიაც — თანაბრად არის დანაწილებული მარცვალთა შორის (მეფე, სახლი).

11 საათზედ კრება დაიხურა.

№ 45.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, თებერვლის 9-ს.

არაჩვეულებრივი კრება დაიწყო საღამოს 11 საათზედ იმავე პირთა თანადასწრებით, რომელნიც წინანდელ კრების ოქმში არიან მოხსენებულნი. კრებამ, ალ. სარაჯიშვილის და ს. კაკაბაძის წინადადებით, ამოიჩინა საზოგადოების ნამდვილ წევრებად შემდეგნი პირნი: გველესიანი გრიგოლ ივანეს ძე, ნიჟარაძე იასონ ნიკოლოზის ძე, მუსხელიშვილი იაკობ ლევანის ძე, ერისთავი კოსტანტინე დავითის ძე, აბაშიძე გრიგოლ კოსტანტინეს ძე, კახიძე ტიტე ბენედიქტეს ძე, საგინაშვილი ნიკოლოზ ივანეს ძე, მაღალაშვილი ივანე გრიგოლის ძე, ლაღიძე მიხეილ ერმალოზის ძე, აბაშიძე ნიკოლოზ ილიას ძე.

ამის შემდეგ არაჩვეულებრივი კრება დაიხურა.

№ 46.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, თებერვლის 26-ს.

კრება დაიწყო 7³/₄ საათზედ, თავდაზნაურობის დეპუტატთა საკრებულოში, ექვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრნენ საზოგა-

დღეების წევრნი: დ. კარიჭაშვილი, ი. ავალიშვილი, ი. სონდულაშვილი, მრეველიშვილი, გ. იმნაიშვილი, ივ. ციციშვილი, ალ. ყიფშიძე, ილია ნაკაშიძე, მიხ. გედევანიშვილი, დ. ჯორჯაძე, ალ. სარაჯიშვილი, ს. კაკაბაძე, ია კარგარეთელი, ა. მიქაბერიძე, გრ. ყიფშიძე, კ. ტყავაძე, თ. ფაველენიშვილი, ალ. მირიანაშვილი.

1. თავმჯდომარის წინადადებით მდივანმა წაიკითხა წინანდელ კრებათა ოქმები (№№ 44 და 45), რომელნიც კრებამ დაამტკიცა.

II. ამის შემდეგ ექვე. თაყაიშვილმა წაიკითხა თავისი მოხსენება: „დარბაზობა მეფისა და სიგელის გაცემის წესისა ქართველ ოში“. თავის მოხსენებას რეფერენტმა საფუძვლად დაუდო მის მიერ აღმოჩენილი ტექსტი „კარის გარიგება“, რომელიც, მისის აზრით, უნდა ეკუთვნოდეს მე-XIII საუკუნის დასასრულს, ან მე-XIV საუკუნავევარს, მოხსენებელი ვრცლად შეეხო სიგელის მიცემის და ბეჭდის დასმის წესს მე-XIV საუკუნეში და შეუდარა ეს წესი მე-XVII საუკუნეში არსებულ წესს. შემდეგ რეფერენტმა მოიყვანა ვრცელი ცნობები მეფის დარბაზობის შესახებ იმავე „კარის გარიგებიდან“.

რეფერატმა კამათიც გამოიწვია. ს. კაკაბაძის აზრით ეს „კარის გარიგება“, მოყვანილ ცნობების მიხედვით, უნდა ეკუთვნოდეს უფრო მერმინდელ დროს. სიგელზედ ბეჭდის დასმა უნდა შემოღებულ იყოს მე-XV საუკუნეში. უძველესი ძეგლი ქართულ სფრაგისტიკისა უნდა იყოს „მცნება სასჯულთა“ მე-XV საუკუნის 70-იან წლებისა, რომელზედაც დასმულია აფხაზეთის კათალიკოზის ბეჭედი. საზოგადოდ, როგორც ეტყობა, „კარის გარიგება“ უნდა იყოს დაწერილი არა უადრეს მე-XV საუკუნის ნახევრისა, როდესაც მთელი საქართველო გაერთიანებული იყო აფხაზეთის ბაგრატიონთა უფლების ქვეშ.

ექვე. თაყაიშვილი უპასუხებს, რომ ბეჭდის დასმა სიგელზე უნდა ყოფილიყოს მე-XV საუკუნეზედ უფრო ადრეც და ზოგიერთს ამ ეპოქაზე უადრეს სიგელს ცხადად ეტყობა კიდევ ამისი კვალი, და კიდევ რომ ამ გვარ სიგელს ჩვენამდის არ მოედწიოს, ეს კიდევ არ ამტკიცებს, რომ ბეჭდის დასმა სიგელზედ მე-XV საუკუნეზედ უადრეს არ ყოფილიყოს. გარდა ამისა „კარის გარიგების“ წესი ბეჭდის დასმისა (ჯორის ნალის მსგავსი) არც მე-XV საუკუნეშია მოხსენებული და არც შემდეგ საუკუნეების სიგელებიდან სჩანს.

შემდეგ კრებამ მოისმინა ალ. სარაჯიშვილის მოხსენება: „თავადიშვილის მეურნეობა ამ ასის წლის წინადად“. რეფერენტმა გააცნო კრებას მის მიერ თარხნიანთ ქალაღლებში ნაპოვნი მემორანდუმი თავად დავით თარხნიშვილისა, რომელიც, ბნ სარაჯიშვილის გამოძიებით, ცხოვრობდა 1765—1839 წლებში. მემო-

რანდუმში ვრცლად მოხსენებულია დავით თარხნიშვილის ღვაწლი თავისი სახლისა და მამულის გარიგების შესახებ.

ამას შემდეგ ჩვეულებრივი კრება დაიხურა და გაიხსნა არაჩვეულებრივი კრება.

№ 47.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, თებერვლის 26-ს.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება გაიხსნა 10 საათზედ იმავე წვევითა თანადასწრებით, რომელნიც წინანდელ ოქმში არიან მოხსენებულნი. კრებამ, თავმჯდომარისა (ეკვთ. თაყაიშვილის) და ალ. სარაჯიშვილის წინადადებით, საზოგადოების წამდვილ წვევებად აირჩია: ლუკაშვილი ზაქარია (მღვდელი), ქელიციძე ალექსანდრე იოსების ძე და ნინო იოსების ასული ნაკაშიძისა.

ამას შემდეგ არაჩვეულებრივი კრება დაიხურა.

№ 48.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, მარტის 8-ს.

კრება გაიხსნა თავად-აზნაურობის დეპუტატთა საკრებულოში სალამოს 8¹/₄ საათზედ ეკვ. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ საზოგადოების წევრნი: მღ. ვ. კარბელაშვილი, კ. ტყავაძე, დ. კარიჭაშვილი, გრ. ყიფშიძე, გ. ყაზბეგი, ს. იაშვილი, ილ. ნაკაშიძე, ნინო ნაკაშიძისა, არჩ. ავალიშვილი, ირ. სონღულაშვილი, ს. გორგაძე, ს. კაკაბაძე, მ. გედევანიშვილი, ალ. სარაჯიშვილი, ალ. ჯავახიშვილი, ა. ჯვარიშვილი, მემარიაშვილი, გრ. დიასამიძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველად წაკითხულ და დამტკიცებულ იქმნა წინანდელ საზოგადო კრებათა ოქმები (№ № 46 და 47).

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა მამა პოლ. კარბელაშვილის რეფერატი: „მადნის წარმოების საქმე საქართველოში ერეკლე II-ს დროს“. მომხსნებელი თავის რეფერატში შეგნო მოკლედ საქართველოს პოლიტიკურ მდგომარეობას მე-XVIII საუკუნეში და შემდეგ გადავიდა მადნის წარმოების დასურათებაზედ ერეკლე მე-II-ის

დროს. მოიტანა აგრეთვე ცნობები ფულის ჭრის შესახებ საქართველოში მე-XVIII საუკუნეში. ამის შემდეგ რეფერენტმა მოიხსენია, თუ რა პირობებით გაიცემოდა ხოლმე ჩვენში მადნები იჯარით და, ამის დასასურათებლად, წაიკითხა რამოდენიმე საინტერესო დოკუმენტი, მის მიერ პოვნილი. რეფერატმა კამათიც გამოიწვია, რომელშიაც მონაწილეობა მიიღეს ბ-ნ მეძმარიაშვილმა, ს. კაკაბაძემ და ე. თაყაიშვილმა. ე. თაყაიშვილმა შენიშნა, რომ რეფერენტის მიერ მოხსენებული ცნობები ფულის მოჭრის შესახებ ვერ არის სისწორით გადმოცემული და შესაფერისად უნდა შეცვლილ და შესწორებულ იქნესო.

III. ამის შემდეგ კრებამ მოისმინა სერგი გორგაძის ზეპირი მოხსენება ქართულ ლექსთა-წყობის შესახებ*). პირველად რეფერენტმა განმარტა მახვილის თვისება ქართულ ენაში, რომელიც, მისის აზრით, თავისებურს კანონს ემორჩილება (ორ-მარცვლოვანს სიტყვაში მახვილი პირველ მარცვალზედაა, სამ და ბევრ მარცვლოვანში კი მესამეზედ ბოლოდან) და აღნიშნა სინტაქსიურ ჯგუფის არსებობა მახვილის კანონისათვის („მამბ ჩემი“, „შაფი მიწა“). ამის შემდეგ რეფერენტმა დაწერილებით განმარტა ქართულ ლექსთაწყობის კანონები და აღნიშნა ის გვარები, რომელიც, მისის აზრით, არსებობს ჩვენებურ ლექსთა წყობაში, სახელდობრ: შეთელური, შაირი ჩახრუხაული, შაირი რუსთაველური, აკაკური, ბაიათი, დიდი გურამული I, დიდი გურამული II, მცირე გურამული, ბესიკური და ბარათაშვილური.

რეფერატმა კამათიც გამოიწვია. გრ. ყოფიშვიმ აღნიშნა, რომ, წინააღმდეგ რეფერენტის აზრისა, მახვილი ქართულში არაა მოძრავიო.

სალამოს 11 საათზედ ჩვეულებრივი საზოგადო კრება გათავდა და გაიხსნა არაჩვეულებრივი კრება.

№ 49.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, მარტის 8-ს.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება დაიწყო 11 საათზედ იმავე წევრთა თანადასწრებით, რომელნიც წინანდელ ოქმში არიან დასახელებულნი. კრებამ საზოგადოების წევრებელ ამოიჩინა: ივანე სიხარულიძე,

*) დაიბეჭდა კრებულ „გრდემლში“, ტ. I, (თბილისი 1912 წ) სათაურით: „ქართული წყობილსიტყვაობა“. რამოდენიმე ცალი ცალკე წიგნადაც გამოიცა.

ალექსანდრე არჩ. ლეჟევა და ვლასი ლუკას ძე კონტრიძე. ამას შემდეგ 11¹/₄ საათზედ არაჩვეულებრივი კრებაც გათავდა.

№ 50.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, სექტემბრის 20-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 9 საათზე, ე. ს. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით, თავად-ანანურთა სადეპუტატო საქრებულოში (ბელინსკის ქ. № 2). დაესწრნენ შემდეგი ნამდვილი წევრები: დავ. კარიბაშვილი, აბ. იაშვილი, გიორგი ალ. მუსხელიშვილი, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, დავ. ჯორჯაძე, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, ალ. მირიანაშვილი, დეკ. ნიკიტა თალაქვაძე, გვრას. იმნაიშვილი, ს. კაკაბაძე, იუსტ. აბულაძე, სერგ. გორგაძე, გიორგი დაფქვიაშვილი, მიხ. გედევანიშვილი, იოს. მონალირიშვილი, არჩილ ავალიშვილი და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველად კრებამ, თავმჯდომარის წინადადებით, ზეზე ადგომით პატივი სცა საზოგადოების გარდაცვალებულ წევრთა: დავით ზაქარიას ძის სარაჯიშვილისა და მღვდლის (ისტორიკოსის) მიხეილ თამარაშვილის ხსოვნას.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა და დაამტკიცა წინანდელ კრებათა ოქმები (№ № 48 და 49).

III. დასასრულ საბჭოს წევრებმა საზოგადოებას გააცნეს მათი საარქეოლოგია მოგზაურობის ანგარიში გასულ ზაფხულს. იმოგზაურეს: თავმჯდომარემ ე. თაყაიშვილმა და ალ. ივ. სარაჯიშვილმა—ქართლ-კახეთში, ს. გორგაძემ—ზემო იმერეთში (ჩხერიმელის ხეობაში) და იუსტ. აბულაძემ—ქვემო იმერეთში.

ქართლსა და კახეთში საბჭოს წევრებს მოუვლიათ მრავალი სოფელი და შეუგროვებიათ: ძველი ხელნაწერი და ნაბეჭდი წიგნები, ძველი ფულები, საისტორიო პირთა სურათები და სხვა საარქეოლოგია ნივთები, სულ 800-მდე საარქეოლოგია საგანი. აგრეთვე დაუთვალაიერებიათ მრავალი ტაძარი როგორც ქართლში, ისე კახეთში.

ზემო-იმერეთში საბჭოს წევრს მოუვლია უმთავრესად მდ. ჩხერიმელის ხეობაში შემდეგი სოფლები: ნუნისი, პატარა ხარაგაული, ზვარე, ჩრდილი, ნებოძირი, მოლითი, დვისი, ვახანი, დიდი ხარაგაული, ჩხერი, ფარცხნალი (კახორითურთ) და ვანი; ამთ გარდა ყვირილის მახლობლად სოფ. ტაბაკინი. აქ შეუგროვებია: ხელნაწერი წიგნი—10, ნაბეჭდი—20, ძველი ფული—23, სხვა საარქეოლოგია ნივთი—13,

სულ მს საარქეოლოგია საგანი; გაუცვნია და აუწერია: ძველი ტაძარი ან ტაძრის ნანგრევი 10, რომელთა შორის განსაკუთრებულ ინტერესს წარმოადგენენ ნუნისისა, კახორისა და ტაბაკინის ტაძრები (ორს უკანასკნელში კედლის მხატვრობაცაა დატული), და 2 ციხე: ჩხერისა და ეახანისა.

საბჭოს წევრის იუსტ. ირ. აბულაძის მოგზაურობის ანგარიშის მოსმენა შემდეგი კრებისათვის გადაიდო.

სალამოს 10 საათზე ჩვეულებრივი კრება დაიხურა.

№ 51.

ბარჩვეულმებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, სექტემბრის 20-ს.

კრება გაიხსნა სალამოს 10 საათზე იმავე წვერთა თანადასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

კრებამ ს. გორგაძისა და ალ. სარაჯიშვილის წინადადებით აირჩია 51 ახალი ნამდვილი წევრი: 1. დეკანოზი ერმალოზ ვეფხვაძე, დეკანოზი რომანოზ დეკანოზიძე, მღვდ. რომანოზ გორგაძე, მღვდ. ბესარიონ კელენჯერიძე, მასწავლ. პარმენ სვ. კელენჯერიძე. მთ.-ღიაკონი ანანია კიკნაძე, მღვდ. იასონ მხატვრიშვილი, მღვდ. ძოსიმე გველესიანი, ნიკოლოზ შამბერაშვილი, 10. მღვდ. ისიდორე დევედარიანი, კოდრაცი ნაჭყებია, მღვდ. იაკინთე გორგაძე, მღვდ. კირილე კელენჯერიძე, თეოდორე რევაზის ძე სვანიძე, ვახტანგ სოლომონის ძე მუხსელაშვილი, კოსტანტინე პლატონის ძე კანდელაკი, ემერენტიაანა მიხეილის ასული ჯაკელია, გიორგი სტეფანეს ძე ჯაკელი, იოსებ ალექსის ძე ყიფშიძე, 20. ივანე დიმიტრის ძე ქიტიაშვილი, ლევან დიმიტრის ძე ფაულენიშვილი, დავით კოსტანტინეს ძე ჩოლაყაშვილი, ეკატერინე მიხეილის ასული ერისთავისა, ალექსანდრე ნიკოლოზი: ძე ერისთავი, პოლკოვნ. პაულე ნიკოლოზის ძე სტროვევი, ივანე დავითის ძე უთნელიშვილი, ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე გველესიანი, კაპიტანი ალექსანდრე როსტომის ძე აბაშიძე, 30. ბარბარე ალექსანდრეს ასული ვერშიშვილისა, ივანე ნიკოლოზის ძე ზედგინიძე, ექიმი პოლიკარპე ივანეს ძე ჩხიკვიშვილი, ალექსანდრე დავითის ძე ციციშვილი, გიორგი ნიკოლოზის ძე ვეზირიშვილი, ნიკოლოზ ივანეს ძე სულხანიშვილი, ვასილ გიორგის ძე მანაბელი, რევაზ ქაიხოსროს ძე ვაჩნაძე, სვიმონ სვიმონის ძე ვაჩნაძე, მღვდ. იოსებ ახალშენიშვილი, 40. მიხეილ ალექსანდრეს ძე გვიმყრელი, იოსებ ალა-

წლიური კრება.

1911 წელს, ნოემბრის 13-ს.

კრება გაიხსნა დილის 11 საათზე, ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით, თბილისის გუბერნიის თავად-აზნაურთა დეპუტატების საკრებულო დარბაზში (ბელინსკის ქ. № 2).

დაესწრნენ ნამდვილი წევრები: გენერალ-გიორგი ნიკოლოზის ძე ყაზბეგი, დავ. კარიბაშვილი, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, ალ. თ. ყიფშიძე, მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი, იუსტ. ირ. აბულაძე, დეკანოზი კორნ. კეკელიძე, ს. რ. გორგაძე, გერ. იმნაიშვილი, შალვა ამირეჯიბი, ალ. ქვლივიძე, ტრასი რცხილაძე, ივანე თიკანაძე, ათ. ჯვარიშვიშვილი, ეგნატე ხრამელაშვილი, მირონ ჯინორიძე, ვლ. ელიავა, გრ. ბურჭულაძე, აბ. იაშვილი, არხ. ავალიშვილი, ლ. ბოცვაძე, პ. იზაშვილი, დავ. ჯორჯაძე, იოსებ მერკვილაძე, მიტროფ. ლალიძე, ირაკლი რამიშვილი, ალ. მიქაბერიძე, მღვდ. ვასილ კარბელაშვილი, გრ. ყიფშიძე და გარე-შე საზოგადოება.

I. პირველად, თავმჯდომარის წინადადებით, კრებამ ზეზე ადგილ-მით პატივი სცა საზოგადოების ახლად გარდაცვალებული წევრის ნიკოლოზ ცხვეთაძის ხსოვნას.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა 20 სექტემბრის კრებათა ოქმები და უცვლელათ დაამტკიცა.

III. მერე კრებას მოხსენდა: 1) 1910 წლის საზოგადოების მოქმედებისა და შემოსავალ-გასავლის ანგარიშები, 2) შემომწირველთა სია, 3) 1911 წლის საეგარაუდო ანგარიში*) და 4) სარევიზიო კომისიის აქტი შემდეგი შინაარსისა:

*) ანგარიშები და შემომწირველთა სია დაბეჭდილია ზემოთ, ამავე განყოფილებაში, გვ. 74—86.

„1911 წელსა, ოქტომბრის 30-სა დღესა, ჩვენ ქვემოთ ხელის მომწერთა, სარევიზიო კომისიის წევრებმა, საზოგადოების საბჭოს მოწვევით, განვიხილეთ:

1. საზოგადოების 1910 წლის მოქმედების ანგარიში,
2. შემოსავალ-გასავლის ანგარიში იმავე წლისა,
3. შემოსავალ-გასავლის წიგნები, საბუთები და თანხები,
4. 1911 წლის სავარაუდო აღრიცხვა შემოსავლისა და ხარჯებისა,
5. წიგნთსაცავი და მისი ორი კატალოგი (ხელნაწერებისა და ნაბეჭდი წიგნებისა),
6. მუზეუმის კატალოგი და საარქეოლოგიო ნივთები,
7. გამოცემათა საწყობი და თვით გამოცემანი,—და ვპოვეთ:
 1. საანგარიშო წიგნები წესიერათ ნაწარმოები,
 2. თანხები სრულიად დაკულნი,
 3. სავარაუდო აღრიცხვა წესიერათ შედგენილი,
 4. საარქეოლოგიო ნივთები და წიგნები წესიერათ აღნუსხულ-დაკულნი,
 5. საზოგადოების გამოცემათა რაოდენობაც სრულიად დაკული, იმ ცალკების გამოკლებით, რომელნიც საზოგადოების საბჭოს გაუყიდნია ან წევრთათვის და აგენტებისათვის დაურიგებია“.

სარევიზიო კომი- } კ. მაყაშვილი,
სიის წევრები: } გრ. ყიფშიძე.

1910 წლის ანგარიშები კრებამ მოიწონა და დაამტკიცა.—დაამტკიცა, აგრეთვე, 1911 წლის სავარაუდო ანგარიშიც. ამ უკანასკნელთან ერთად კრებამ განიხილა საბჭოს მოხსენება (საბჭოს უფრალი № 63, მუხლი 7): დაინიშნოს სასყიდელი საზოგადოების გამოცემათა რედაქტორობისა ყოველ ნაბეჭდ გვერდზე (ჩვენი გამოცემის ფორმატისა)—ხუთი შაური, კორექტურისა—იმავე ანგარიშით იმდენივე და ხელნაწერთა გამოწერისა იმავე ანგარიშით იმდენივე; აგრეთვე: საზოგადოების მდივანს თვეში ოცდახუთი მანათი და მის თანაშემწეს, ე. ი. საქმის მწარმოებელს—ოცდახუთი მანათი.

კრებამ საბჭოს მოხსენებაც მიიღო და დაამტკიცა დაე. კარიჭაშვილის განმარტებით, სახელდობრ: სასყიდელი რედაქტორობისა, გადმოწერისა და კორექტურისა ხუთ-ხუთი შაური მარტო maximum-ად იყოს მიღებული; მაგრამ დაევალოს საბჭოს, სადაც შესაძლო იქნეს და მოხერხდებოდეს, რედაქტორ-გადამწერ-კორექტორთან წინასწარი შეთანხმებით ნაკლები ხარჯი გაიღოს ხოლმე.

IV. დასასრულ, კრებამ მოისმინა მოსე გიორგის ძის ჯანაშვილის მოხსენება ქართული „დაბადების“ შესახებ“. მთელი მოხსენება ხუთ თავად იყო გაყოფილი: 1-ლ თავში რეფერენტმა საზოგადოებას გააცნო ქართული „დაბადების“ ხელნაწერები; მე-2 თავში მოკლეთ შეეხო ქართული „დაბადების“ დაბეჭდვის ისტორიას, შედარებით დიდხანს შეჩერდა მოსკოვის გამოცემაზე (1743 წლის); მე-3 თავში მრავლათ უჩვენა განსხვავებანი „დაბადების“ ალექსანდრიულის ბერძნულის, რუსულის, სომხურის და ქართულის ტექსტებისა; მე-4 თავში მომხსენებელი შეეცადა კრებისათვის გაეცნო ის მიზეზები, რომელთაც ხელი შეუწყვეს „დაბადების“ მრავალგვარის (თითქმის 400-მდე) ვარიანტის წარმოშობას და მე-5 თავში გამოსთქვა მოახზება იმის შესახებ, თუ საიდან, რომელი ენიდან, უთარგმნიათ ქართული „დაბადება“. რეფერენტის აზრით, ადრეა ჯერ იმისი მტკიცება, ვითომც ქართული დაბადება სომხურიდან უთარგმნოს; მისი აზრით ქართული „დაბადება“ ბერძნულის ლეიძლი შვილია.

მომხსენებელი კრებამ ტაშით დააჯილდოვა.

ნაშუადღევს 2 საათზე წლიური კრება დაიხურა და მის ნაცვლათ თავმჯდომარემ გამოაცხადა არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

№ 53.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, ნოემბრის 13-ს.

კრება გაიხსნა ნაშუადღევს 12 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე წვერთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

აღ. სარაჯიშვილისა და ს. გორგაძის წინადადებით კრებამ აირჩია 12 ახალი წამდელი წევრი: 1. ფორაქაშვილი ადამ ივანეს ძე, ყორღანია გიორგი თევდორეს ძე, ცინცაძე იაკობ თომას ძე, ღამბაშიძე სერგო გიორგის ძე, ნ. ტარასი მღვდელმონაზონი, გაბაშვილი ნიკოლოზ სოლომონის ძე, გაბაშვილი რევაზ ალექსანდრეს ძე, ნაზარი არქიმანდრიტი (ლევავა), თავ. არღუთაშვილი-მხარგრძელი ნიკოლოზ ვასილის ძე, 10. იოსებ ჩიტაძე (მღვდელი), კაპანაძისა ანნა გრიგოლის ასული და 12, შავარდნაძე დიმიტრი ირაკლის ძე.

ნაშუადღევს 2 საათზე და 10 წუთზე კრება დაიხურა.

№ 54.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1911 წელს, დეკემბრის 23-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე დაე. კარიკაშვილის თავმჯდომარეობით, თავდაზნაურთა დეპუტატების საკრებულო დარბაზში. დაესწრენ შემდეგი ნამდვილი წევრები: გენერ. გიორგი ნიკ. ყაზბეგი, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, ალ. თ. ყიფშიძე, ივ. ალ. ჯავახიშვილი, რევაზ გაბაშვილი, იუსტ. აბულაძე, გერ. იმნაიშვილი, ექიმი გ. გაბაშვილი, არჩ. ავალიშვილი, ათ. ჯვარიშვილი, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა და დაამტკიცა წინა კრებათა ოქმები (№ № 52 და 53).

II. შემდეგ მოხსენება წაიკითხა საბჭოს წევრმა იუსტიციის ი. აბულაძემ შესახებ თვისის მოგზაურობისა ამ ზაფხულს იმერეთში, სახელდობრ, საკრეულო-ახანის-წყლის ხეობებსა და უხუთხეინდარში. მოხსენებელმა დაწვრილებით გააცნო საზოგადოებას შედეგები თავისის საარქეოლოგიო მოგზაურობისა: მას უნახავს და აუწერია მრავალი ტაძარი და მათი ნანგრევები, აუწერია მათი მხატვრობა, აგრეთვე ნაბეჭდი და ხელნაწერი წიგნები, ძველი ნივთები, რომელთაგან ზოგნი მოუპოებია ჩვენი საზოგადოების მუზეუმისათვის.

მოხსენება დასწრე საზოგადოებამ ჰპოვა ფრიად შინაარსიანად და მომხსენებელს მადლობა გადაუხადა. აზრთა გაცვლა-გამოცვლისა და კამათის დროს გამოითქვა ორგვარი სურვილი:

ზოგნი (დაე. კარიკაშვილი და სხვ.) ამტკიცებდენ: ჩვენი საზოგადოების მიერ გაგზავნილი მოგზაურები მარტო საარქეოლოგიო ცნობებს არ უნდა სჯერდებოდენ, არამედ თავის მოხსენებაში გეოგრაფიულს, ლინგვისტიურს და ფართო ფილოლოგიურს მასალასაც უნდა გვაწვდიდენ ხოლმეო.

სხვები კი (ივ. ჯავახიშვილი, ს. გორგაძე და თვით მომხსენებელი) იმ აზრს იცავენ, რომ უმჯობესია მოგზაური მტკიცეთ განსაზღვრულის პროგრამით ხელმძღვანელობდეს, და ყველაფერს ან ბევრს რასმე ნუ გამოეკიდება, თორემ იმასაც ვერ გააკეთებს რიგიანათ, რისი გაკეთებაც შეუძლიაო. კერძოთ ივ. ჯავახიშვილმა გამოსთქვა სურვილი, რომ: ა) ჩვენმა საზოგადოებამ ფოტოგრაფიული აპარატები შეიძინოს და ყოველს საგანგებოდ გაგზავნილს მოგზაურს თან გააყოლოს ხოლმე მტოდნე სპეციალისტიც საყურადღებო შენობებისა და საარქეო-

ლოგო ნივთების გინდ ტიპების სურათების გადმოსაღებად, ბ) აგრეთვე, რადგან ქართული საარქეოლოგო ტერმინოლოგია ჯერ-ჯერობით გამოკვლეული არაა და ყოველი მოგზაური საქუთარს ტერმინებსა სთხვავს, საქირია ქველი ხელნაწერებიდან ტერმინები გამოირკვეს, რომ მოგზაურები ერთგვარის ტერმინებით სარგებლობდნენ, თორემ შესაძლოა ისეთი არეულობა გამოიწვიოს ამგვარმა მდგომარეობამ, რომ ახლო მომავალში ერთმანეთისაჲ ველარაფერი გავიგოთო.

ბოლოს მოხსენება უნდა წაეკითხა გიორგი თევდორეს ძეს ქორდანიას, მაგრამ საოჯახო მიზეზთა გამო მომხსენებელი კრებას ვერ დაესწრო, რაჲ მან წერილობით აცნობა თავმჯდომარეს და კრების წინაშე ბოდიში მოიხადა.

საღამოს 11 საათზე თავმჯდომარემ კრება დახურა.

№ 55.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, თბილისის 13-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 8 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით თავ.-ან. დეპუტატების საკრებულო დარბაზში. დაესწრნენ შემდეგი ნამდვილი წევრები: გიორ. ნიკ. ყაზბეგი, დავ. კარიჭაშვილი, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, იუსტ. აბულაძე, ათ. ჯვარიშვილი, სეით იაშვილი, გრ. ყიფშიძე, დევ. ანტ. თოთიბაძე, გერას. იმნაიშვილი, ალ. მდივანი, ალ. მირიანაშვილი, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, კოსტ. ყიფიანი, გრ. დიასამიძე, გრიგ. გაბაშვილი, ალ. მიქაბერიძე, არჩ. ავალიშვილი, გიორგი დაფქვიაშვილი, ილია კარგარეთელი, ალ. ყიფშიძე, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა წინა კრების ოქმი (№ 54) და დაამტკიცა.

II. შემდეგ თავმჯდომარემ ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა კრებას გააცნო თავისი მოხსენება: „რას წარმოადგენდა, ეგრეთ წოდებული, აფხაზეთის ისტორია, რომლითაც უსარგებლნია იერუსალიმის პატრიარქს დოსითეოზს“. მომხსენებელი პირველათ შეეხო დოსითეოზის ცხოვრებასა და განწყობილებას საქართველოსთან: საქართველოში მოგზაურობას და ქართველ კათალიკოზ-მღვდელმთავრებთან მიწერ-მოწერას; და ბოლოს გადავიდა მოხსენების უმთავრეს საგანზე—„აფხაზეთის ისტორია“ ბატრატ მეფისა (X საუკ.), რომლითაც უსარგებლნია დოსითეოს პატრი-

არქს (XVII საუკუნეში). მოიყვანა ცნობები დოსითეოზის „ისტორიიდან იერუსალიმის საპატრიარქოსისა“ (ბროსეს მიერ ნათარგმნი და ამოკრებილი) და მეგრ გააცნო დამსწრეებს ერთი ახლათ აღმოჩენილი ხელნაწერი¹⁾, რომელშიაც მოთავსებული ყოფილა კოსტანტინე მე-II-ის († 1414 წ.) მიერ განახლებული ტექსტი ბაგრატ მე-III-ისაგან შედგენილის აფხაზეთის მეფეთა სიისა (ანოსიდან ლეონ II-მდე და აქედან ბაგრატ III-მდე), რომელიც იგივეა, რაც ბროსეს მიერ გადმოცემული სია დოსითეოზისა. მომხსენებელმა დაასვენა, რომ ეს სია და დოსითეოზის მიერ მოხსენებული ბაგრატის „ისტორია აფხაზეთისა“ ერთი და იგივეა.

მომხსენების შემდეგ გაიმართა აზრთა გაცვლა-გამოცვლა და კამათი მოხსენების საგნის შესახებ. მოკამათეთა უმრავლესობა მომხსენებლის აზრს ეთანხმებოდა (დ. კარიჭაშვილი, მღვდ. ვ. კარბელაშვილი, ს. გორგაძე); ზოგი კი (ს. კაკაბაძე) იმ აზრს ადგა, რომ დოსითეოზის მიერ მოხსენებული „აფხაზეთის ისტორია“ უნდა ყოფილიყო ვრცელი საისტორიო წყარო, სახელდობრ „აფხაზთა ცხოვრება“ და არა მოკლე სია აფხაზთა მეფეებისაო. კერძოთ ამ სიის შესახებ ბ-ნმა კაკაბაძემ შენიშნა, რომ იგი უნდა განეაზღვებინოს არა კოსტანტინე მე-II-ეს, როგორც მომხსენებელს ჰგონია. არამედ დღემდე უცნობს მეფეს კოსტანტინეს, რომელიც გარდაიცვალა 1439 წელსაო²⁾.

სალამოს 10 $\frac{1}{2}$ საათზე თაიმჯდომარემ ჩვეულებრივი კრება დახუროა³⁾ და არაჩვეულებრივი გახსნა.

¹⁾ მომხსენებელმა შენიშნა, რომ ამ ხელნაწერში არის ერთი საყურადღებო ცნობა შესახებ იოანე პეტრიწისა, სახელდობრ შესახებ მისი წოდებისა კირკიმელად: იგი იყო დაბა კირკიმელი დანო.—პ. მირიანაშვილი თხოულობს, რომ ეს ახალი ცნობა ოქმში შეტანილ იქმნას.

²⁾ კაკაბაძე თხოულობს ამ ოქმს დავმატოს: „სია დოსითეოზისა და ახლად აღმოჩენილი წყაროსი ერთმანეთს არ უდრის სასებთაო“.

³⁾ ამ ოქმის წაკითხვის დროს (1912 წლის მარტის 5-ს) მდივანმა ს. გორგაძემ შემოიტანა შემდეგი განცხადება, რომელიც კრების ნებართვით უნდა ჩატანილ იქმნას ამ საქმის შესავსებლად (იხ. ოქმი № 57):

„როგორც დამსწრე პირებს ესომებათ, კრებაზე (1912 წელს, 13 თებერვალს) ჩემთან კამათის დროს ბ-ნმა კაკაბაძემ მიპასუხა: ა) ვითომც ბიზანტიელი ისტორიკოსი პროკოპი კესარიელი არას ამბობდეს შესახებ მეფეობის მოსპობისა ივერიაში სპარსელების მიერ მე-VI საუკუნეში (თვითონ კაკაბაძე იმ აზრს ადგა, რომ იმ პერიოდში ქართველებს მეფე არა ჰყოლიათო); და ბ) ვითომც მე-VIII საუკუნის მეორე ნახევარში, ახო ტფილელის წამების წლის მახლობლათ, ბაღდადის საზა-

№ 56.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, თებერვლის 13-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 10¹/₂ საათზე ე. თაყაიშვილისავე თავმჯდომარეობითა და იმავე ნამდვილ წევრთა თანდასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

აღ. სარაჯიშვილისა და თავმჯდომარის წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ნამდვილი წევრები:

1. სოფიო ნიკოლოზის ასული მიქელაძისა, მიხეილ დიმიტრის ძე ნასიძე, კოსტანტინე ივანეს ძე ჯაფარაძე, გიორგი დომენტის ძე მაჭარაშვილი, ნ. მოსე ივანეს ძე თოიძე, ნინო თევდორეს ასული ბარონესა

ლიფოს ისტორია არ იცნობდეს ხალიფას მ ა ჯ დ ი ს და ვითომც ეს სახელი არც „აბო ტფილელის ცხოვრებაში“ იყოს მოხსენებული.

ამ შენიშვნებზე მე მაშინვე განვაცხადე, რომ მზად ვარ ჩემ მიერ მოტანილი ცნობების სინამდვილე შესაფერის ციტატებით დაეამტკიცოთეთქი. ვასრულებ ამ დაპირებას:

ა) პროკოპი კესარიელი (VI საუკ.) მოგვითხრობს: 523 წელს სპარსეთის მეფემ კობადმა ივერიას დიდძალი ლაშქარი შეუსია ბოის წინამძღოლობით; ივერთა მ ე ფ ე გ უ რ გ ე ნ ი მთელი სახლობითა და წარჩინებული ივერიელებით ჯერ ლაზიკაში გადავიდა და შემდეგ ბიზანტიაში იმპერატორ იუსტინესთან (იხ. Прокопій Кесарійскій—„Исторія воннъ римлянъ съ персами...“ т. I, переводъ Сп. Дестуниса, Спб. 1862 г. i. стр. 54—58). კობადის შემდეგ სპარსეთის ტახტი ხოსრომ დაიჭირა, ხალა ბაზანტიაში, იუსტინეს შემდეგ, იუსტინიანე გამეფდა. 532 წელს მათ შორის მოხდა ზავი (იხ. იქვე გვ. 111—118; შედ. გვ. 272; 281—282); ამ ზავის შემდეგ ბიზანტიაში შეხიზნულ ივერიელებს ნება მიეცათ სამშობლოში დაბრუნებულიყვნენ (იხ. გვ. 117 და სხოლო მე-69); მეფის ყოლის ნებას კი სპარსელები ივერიელებს ამას შემდეგაც არ აძლევდენ. აი თვით პროკოპის სიტყვები: «Съ тѣхъ поръ, какъ внятнѣйшіе изъ ивировъ вмѣстѣ съ царемъ Гургеномъ замыслили объ отпаденіи отъ персовъ, какъ выше было упомянуто, персы не позволяли имъ имѣть своего

კლეისტ-მირიმანოვისა, იოსებ ივანეს ძე პაიქაძე (ნაფიცი ვეკილი), დომინიკა ერისთავისა (განდეგილი), ი. ანნა ტარასის ასული წუწუნავასი.

№ 57.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, მარტის 5-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 8 $\frac{1}{2}$ საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ შემდეგი წევრნი: გენერალი გიორგი ნიკ. ყაზბეგი, ა. ბ. მდივანი, სპ. ბაქრაძე, დ. კარიჭაშვილი, ალ. ი. სარაჯიშვილი, ათ. ჯვარიშვილი, მიხ. გიორგაძე, გრ. ყიფშიძე, პ. მირიანაშვილი, ი. აბულაძე, ს. გორგაძე, ალ. მიქაბერიძე, ნიკ ავალიშვილი, ალ. მირიანაშვილი, გიორგი დაფქვიაშვილი, ალ. ყიფშიძე, არჩ. ავალიშვილი, ს. კაკაბაძე და გარეშე საზოგადოება.

п а р я, и ивиры покорствовали персамъ противъ воли» (იქვე, გვ. 284, შეად. გვ. 283 და შენიშვნა მე-145). ხაზს ჩვენ ვუსვამთ.

ბ) რაც შეეხება მ ა ჰ დ ი ს, აბო ტფილელის „ცხოვრებაში“, რომელიც მე-VIII—IX საუკუნეშია შედგენილი, ჩვენ ვკითხულობთ:

„მეფობასა კოსტანტინენ-პოლის ქალაქსა მას დიდსა ქრისტიანეთა ზედა კოსტანტინესსა, ძისა ლეონისასა, სარკინოზთა შორის მეფობასა მ ო ს ე ამირა მუმნისასა, ძისა მ ა ჰ დ ი ს ა“ და სხვანი: „შევისწავეთ მარტკლობაჲ წმიდისა და ნეტარისა ამის მოწამისა და კეთილად მოღვაწისა ჰაბოასი, ქალაქსა ტფილისს“ (იხ. „წმ. მოწამე აბო ტფილელი“, გამოცემა საეკლესიო მუზეუმისა, 1899, ტფილისი, გვ. 22—23). აქ მოხსენებული ხალიფა „მ ო ს ე“ ანუ მ უ ს ა-ა-ლ-ჰ ა დ ი ბაღდადის ტახტზე იჯდა 785 წლის 3 აგვისტოდან 786 წლის 15 სექტემბრამდე (Brosset—Additions... p. 135—136). რაც შეეხება მამა-მისს მ ა ჰ დ ი ს (775—785 წლ.), ამაზე ისტორია მეტათ კაი აზრს იძლევა: „Золотой вѣкъ арбасидской династїи,—ვკითხულობთ ჰენრიხ შურცის თხზულებაში „Западная Азія въ эпоху ислама“,—начался только съ того времени, когда... достоинство халифа досталось М а х д і ю“ (Гельмольтъ—Исторія Человѣчества, т. III, стр. 306; 307).

საზოგადოთ უნდა შეენიშნო, რომ ჩვენი საზოგადოების ღირსება და თვით მოკამათეთა პირადი ინტერესი მოითხოვს, რომ კამათის დროს ერთმანეთის მიმართ მეტს ნდობასა და პატივისცემას ვიჩინედეთ“.

ს. გორგაძე.

I. პირველათ კრებამ მოიხმინა წინა კრებათა ოქმები (№ 55 და 56) და დამტკიცა რამოდენისამე შეესებითა და შესწორებით (იხ. მე-55 ოქმის სხოლიოებში).

II. შემდეგ კრებას მოხსენდა დღე გ. კარიკაშვილის რეფერატი: „საქართველოს წარმართი ღმერთები ჩვენს მატიანე-ში“. ავტორის მთავარი დასკვნანი ასეთი იყო: წარმართობის დროს საქართველოში სამგვარი კულტი ყოფილა: ა) საბერძნეთიდან შემოტანილი კულტი აფროდიტისი, ბ) ზოროასტრისა ანუ მაზდაიანობა და გ) ასურულ-ბაბილონურის ჩამომავლობის ღმერთთა თაყვანისცემა. კერძოთ მაზდაიანობის ნაშთებს წარმოადგენს ჩვენი მატიანის ცნობა: არმაზსა, ზადენსა, გაცისა და გაიმზე; არმაზი—ეს იგივე აურმაზდი ანუ აპურამაზდაა; ზადენი—საღეთო წიგნი „ზენდი“, რომელსაც თვით მაზდაიანებიც ისე უტკუროდენ, როგორც ღვთაებას; გაცი—ზენდის ერთ-ერთი საგალობელია, სახელდობრ „გათა“; გაიმი—მაზდაიანობის კულტის ერთ-ერთი საღეთო ნივთიერება (სასმელი)—„ჰაომა“, რომელსაც ღვთისმსახურების დროს ხმარობდენ.—რაც შეეხება მატიანეთა „აინინა-დანანას“, ამათში რეფერენტი ჰპოებს სამის ასურ-ბაბილონური ღვთაების გადამახინჯებულ სახელს. ეს ღვთაებანია: ა=აი, ნინა და ნანა*).

რეფერატმა აზრთა გაცელა-გამოცელა გამოიწვია.

3. მირიანაშვილი. საჭირო იყო პატივცემული რეფერენტი სხვა ქართულ ღმერთებსაც შეჰხებოდა: „ამირანსა“ და „ბოჩის“. პირველი, ჩემის ფიქრით, ეპონიშია ერთ-ერთი ქართველი ტომისა: იმერისა=ივერისა=ურისა. ბოჩი კი მოგვაგონებს ინდოურს ღმერთს ვაჩეს; მას რომ შვიდი ხელი ჰქონია, ეს სიმბოლურს გამოხატულებას წარმოადგენს მთელი მაშინდელი კავკასიის შვიდის ტომისას; დღეს, ხალხის წარმოდგენაში, ის „ბოჩო“ ქცეულა ბოროტ სულად „ოჩო-პენტრედ“, რომელიც ტყეში დახეტიალობს.—კერძოთ რეფერენტის შესახებ ბ-ნი მირიანაშვილი შენიშნავს, რომ დღევანდელ რეფერატში ბევრი ისეთი ახალი აზრი გამოითქვა, რომელთაც ამიერიდან ჩვენმა ისტორიკოსებმა ანგაჩიში უნდა გაუწიონო.

ი. აბულაძე ამტკიცებს, რომ ნიკ. მარჩის აზრი ამავე საგნის შესახებ უფრო დასაბუთებელია და მისაღები, ვინემ რეფერენტისაო. ბ-ნი რეფერენტს ავიწყდება, რომ მარჩს ძალიან მკვიდრი საფუძველი აქვს, როდესაც იგი სთვლის ქართველ საწარმართო ღმერთების სახელებს მწიგნობრულის საშუალებებით შემოსულად ჩვენს მატიანეში. მთელი მისი

*) აღნიშნული რეფერატი შემდეგ ავტორმა დაბეჭდა გაზ. „თემში“ 1812 წელს.

თუხისი იმაში მდგომარეობს, რომ „ქართლის ცხოვრების“ პირველ ნაწილში ყველაფერი ნასესხებია. ეს სრული ტეშმარიტებაა. აიღეთ თუნდ აფრიღონ, რომელმაც მიაბა გველთა უფალი ბეგრასფი დემავენდს; იგივე ითქმის ღმერთების შესახებაც, რომელნიც სპარსთა პანთეონიდან არიან შემოტანილი. ბ-ნ კარიკაშვილის რეფერატის პირველი და თითქმის უმეტესი ნაწილი ბ-ნ მარის აზრის განმეორებას და გადასხვაფერებას წარმოადგენს; მხოლოდ მეორე ნაწილში აუღია და ასურო-ბაბილონური ღმერთები: აი, ნინა და ნანა პირწმინდად მიუღია ქართველ საწარმართო ღმერთებად. საზოგადოდ რეფერენტს არ აქვს არავითარი ფილოლოგიური და ისტორიული საფუძველი.

ს. კაკაბაძე. დღევანდელს რეფერატს შემდეგი სუსტი მხარეები აქვს: ა) მომხსენებელი არ იცნობს თუ საჭიროდ არა სცნობს ანგარიში გაუწიოს იმ კრიტიკულს ლიტერატურას, რომელიც უკვე არსებობს ჩვენი საისტორიო წყაროების შესახებ და კერძოდ იმ წყაროთა შესახებ, რომელთაგანაც რეფერენტს თავისი ცნობები ამოუკრებიან ძველ ქართულ ღმერთებზე. როგორც კრიტიკამ გამოარკვია, ეს წყაროები („ქართლის ცხოვრება“ და „მოქცევაი ქართლისაი“) შედგენილია პირველი არა უადრეს მე-XI საუკუნის მეორე ნახევრისა, ხოლო მეორე არა უადრეს მე-X საუკუნისა, და, მაშასადამე, ყოველად შეუღლებელია მე-X—XI საუკუნის ქართველ მწერალს რაიმე რეალური სარწმუნო ცნობა ჰქონოდას ხელთ ძველი ქართული წარმართობის შესახებ. რეფერენტი კი იმ „ცნობებს“ უკრიტიკოდ ემყარება. ბ) ამას გარდა რეფერენტი სპეციალისტი არაა, მან არ იცის არც ერთი აღმოსავლური ენა (გარდა ქართულისა); კერძოდ, იგი არ იცნობს სპარსულსა და ძველ ზენდურს; ამიტომ ყოველად შეუძლებლად მიმაჩნია მის ფილოლოგიურს მოსაზრებებს ვერწმუნო და მარრის გამოკვლევა ამავე საგნის შესახებ უარგვესო. რეფერენტთან, რადგან მან აღმოსავლური ენები არ იცის, მე ამ საგნის შესახებ კამათიც კი შეუძლებლად მიმაჩნია.

ე. თაყაიშვილი—არ ეთანხმება კაკაბაძეს, ვითომც ქართული წყაროები იმდენათ საფუძვლიანათ იყოს შესწავლილი, რომ შეიძლებოდეს გადაჭრით დადგენა მათის შედგენის თარიღისა. როცა სტუდენტად ვიყავი, მეც ბევრი რამ მჯეროდა იმ მკვლევართა, რომელნიც „ქართლის ცხოვრებას“ თითქმის მე-18 საუკუნის ნაწარმოებად სთვლიდენ. მაგრამ

მას შემდეგ, რაც მარიამ დედოფლის ვარიანტი, „ქართლის მოქცევა“ და სხვა წყაროები აღმოჩნდა, ჩემთვის ცხადი შეიქნა, რომ ჩვენი მატრიანის შემდგენელს ხელთ ბევრი სხვა უუძველესი წყარო ჰქონია; გვაქვს საფუძველი ვიფიქროთ, რომ იმ ძველი წყაროების შემდგენელთ კიდევ უფრო ძველი წყაროები ექნებოდათ. მართალია, „ქართლის ცხოვრების“ პირველ ნაწილში მრავალი ნასესხები ზღაპარი და თქმულება მოიპოვება (მაგალ. ფარნავაზისა და ვახტანგ გორგასლანის შესახებ და სხვანი), მაგრამ თქმა იმისი, ვითომც იქ ყველაფერი მწიგნობრულათ ნასესხები ან ზღაპარი იყოს და არავითარი რეალური ცნობა არ მოიპოვებოდეს, ჯერ-ჯერობით მე ძლიერ აჩქარებულ აზრად მიმაჩნია. პირიქით, ჩემის აზრით, იქ ზღაპართან ერთად რეალური ცნობებიც თავს იფარავს და ჩვენი მოვალეობაა ამგვარი ცნობების გამოკვევის ხელი შევეწყობოთ. დღევანდელი რეფერატი სწორეთ ამ საქმეს ემსახურება და რამოდენათმე მიზანსაც აღწევს.—მართალია ბ-ნი რეფერენტი წყაროებს კრიტიკულად არ შეეხო, მაგრამ ეს იმას კი არ ნიშნავს, თითქოს მას საჭიროდ არ მიაჩნდეს წყაროთა კრიტიკა ამგვარი კვლევის დროს, ან თითქოს არ იცნობდეს არსებულს კრიტიკას, არამედ მხოლოდ იმას, რომ რეფერენტს თავისი განსაზღვრული შესწავლა აქვს ამ წყაროთა ღირებულებისა და მნიშვნელობის შესახებ, და ეს შესწავლა ბევრს შემთხვევაში არ ვთანხმება ჩვენი საისტორიო წყაროების კრიტიკოსთა შეხედულებას.

დ. კ ა რ ი ჭ ა შ ვ ი ლ ი: ა) მართალია, ჩემი რეფერატისათვის წინ არ წამიძღვანებია ჩვენი საისტორიო წყაროების ისეთი კრიტიკა, როგორსაც ბ-ნი კაკაბაძე თხოულობს; მაგრამ განა შესაძლებელია და საჭიროა, ყოველს პატარა მოხსენებას წინ მუდამ იმ სიგრძე კრიტიკა წყაროებისა წარვუძღვანოთ ხოლმე, როგორც დღეს ჩემმა ოპონენტმა წარმოგვიდგინა?! ამას არ სჩადის არც ჩემი ოპონენტის მასწავლებელი ნიკ. მარტი თავის პატარა გამოკვლევაში ამავე საგნის შესახებ („*Вопросы древней истории Грузии*“), რომელსაც დღეს ესარჩლება ბ-ნი კაკაბაძე; მაგრამ ეს სრულებითაც არ ნიშნავს, ვითომც ბ-ნის მარტის საჭიროდ არ მიაჩნდეს წყაროების კრიტიკა, ან მათ შესახებ თავისი განსაზღვრული შეხედულება არა ჰქონდეს... კერძოდ, ჩვენი წყაროების შესახებ იმ აზრისა გახლავართ, რომ ყოველად შეუძლებელია მემატრიანეს ფაქტები და სახელები განვებ შეეთხზას: უეჭველია მას ხელთ ექნებოდა უფრო ძველი

მწერლობითი წყარო ან გადმოცემა, ხალხში დარჩენილი. ჩემთვის სულ ერთია, როდესაც უნდა ჩაეწერათ ეს გარდამოცემა. შეიძლება იგი მე-X საუკუნეშიაც ჩასწერეს (და კი არ შესთხვეს, როგორც ჩემს ოპონენტსა ჰგონია); მაგრამ ამით ჩვენ საფუძველი არ გვესპობა იმ გარდამოცემათა რეალური ისტორიული მნიშვნელობა აღვიაროთ. მარტისა ჰგონია, წარმართი ღმერთების სახელები ჩვენს წყაროებში მწიგნობრულათ იყოს შემოტანილი უცხო ენებიდან; ჩვენ კი გვგონია, რომ იგინი ჩვენი ხალხის რეალურ გარდამოცემიდანაა შემოტანილი მემატიანის მიერ. და მეცნიერულის მხრით, ბ-ნი მარტის „მგონიაობა“ (ჰიპოტეზა) სრულებითაც არაა ჩემს „მგონიაობაზე“ (ჰიპოტეზაზე) უკეთ დასაბუთებული. ბ) მართალია, მე სპეციალისტი არა ვარ და არც როდის მიწოდებია ჩემი თავისთვის „სპეციალისტი“, მართალია, არც სპარსული ენა ვიცი, სწორედ ისე, როგორც არ იცის იგი არც ჩემმა მოკამათემ; მაგრამ ხელში მაქვს ძველი სპარსული და ქართული რამოდენიმე საღეთისმეტყველო ტერმინი და შემიძლია მათს ფილოლოგიურს მსგავსებაზე ვიქონიო მსჯელობა. აქ ენების დიდი ცოდნა არ არის საჭირო: საკმარაა შედარების ნიჭი და ლოდიკურ სისწორით მსჯელობა. კერძოდ, ამ საკითხის კვლევაში, ფილოლოგიურ შედარებათა დროს, მე იოტის ოდნადაც არ მილაღატნია იმავე მეთოდისათვის, რომელსაც ადგა თავის გამოკვლევაში ჩემი მოკამათის მასწავლებელი ბ-ნი მარტი. ამიტომ არ ვიცი, რად დასტორდა ჩემს მოკამათეს ის მედიდური და შეურაცხყოფელი კილო, რომლითაც თავისი საოპონენტო სიტყვა დაათავა!..

კამათის დასასრულს თავმჯდომარემ რეფერენტს მადლობა გადაუხადა მისი თავისებური და საინტერესო მოხსენებისათვის და ღამის 11 საათზე ჩვეულებრივი კრება დახურა.

№ 58.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, მარტის 5-ს.

კრება გაიხსნა საღამოს 11 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

ალ. ივ. სარაჯიშვილისა და გიორგი დაფქვიაშვილის წინადადებით კრებამ აირჩია სამი ახალი წამდელი წევრი: 1. დავით დავითის ძე პარკაძე, 2. თინათინ გიორგის ასული ფორაქაშვილისა, 3. კალისტრატე არეტის ძე ღვებუაძე.

სალამოს 11 საათსა და 10 წუთზე კრება დაიხურა.

№ 59.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, აპრილის 29-ს.

კრება დაიწყო სალამოს 8¹/₂ საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრენ შემდეგი წევრნი: ალ. სარაჯიშვილი, სპ. ბაქრაძე, ალ. ყიფშიძე, ტარ. რცხილაძე, ალ. მიქაბერიძე, ს. იაშვილი, ს. კაკაბაძე, სეე. განიჩილაძე, გ. დაფქვიაშვილი, ირ. სონღულაშვილი, იუსტ. აბულაძე, ს. გორგაძე, დავ. კარიჭაშვილი, პ. მირიანაშვილი, ალ. მირიანაშვილი, ალ. მირზაშვილი, აბ. იაშვილი, იოსებ მერკვილაძე, გიორგი ჯავახიშვილი და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებას მოხსენდა წინა კრებათა ოქმები, რომელნიც კრებამ მტკიროდენის შესწორებითა და შევსებით დაამტკიცა.

II. შემდეგ კრებამ მოისმინა პირველი ნახევარი სეკსტი მიხ. განიჩილაძის რეფერატისა: „ქ ა რ თ ვ ე ლ ი ე რ ი ს ს ო ც ი ა ლ უ რ ი ის ტ ო რ ი ა და პ ს ი ნ ო ლ ო გ ი ა მ ი ს ი ზ ე პ ი რ ს ი ტ ყ ვ ა ო ბ ის მ ი ხ ე დ ე ი თ“.

მოკლე შესავლის შემდეგ, რომელშიაც რეფერენტი შეეხო ფრანგ-ინგლისელ მეცნიერთა ღვაწლს სოციალური მეცნიერების წინაშე, მომხსენებელი პირდაპირ გადავიდა თავისი რეფერატის უმთავრეს საგანზე; გაარჩია ჩვენი ხალხის (უმთავრესათ სოფ. წვევაში შეკრებილი) ზეპირ-თქმულებანი მ ზ ი ს და ბ ნ ე ლ ე ბ ა ზ ე, ც ა და დ ე და მ ი წ ა ზ ე, ტ ა რ ი ე ლ ა ს ტ ა ნ დ ი ლ ზ ე (ავთანდილზე), საერთოთ ბ უ ნ ე ბ ა ზ ე და ს ა ი ქ ი ო ც ხ ო ვ რ ე ბ ა ზ ე; და თან აღნიშნა, რომ ამ თქმულებებში მრავლათ მოიპოვება მასალები ჩვენი ხალხის წარსული სოციალური ცხოვრებისა და სოფლმხედველობის გამოსარკვევად; სახელდობრ,

ამ მასალებიდან ვტყობილობთ, რომ უუძველეს დროში ქართველ ერს მატრიარქალური წყობილება ჰქონია, რომელიც შემდეგ შეცვლილა პატრიარქალურ წყობილებით და ფეოდალობით; ქართველი ხალხის ცხოვრებაში ისეთი ხანაც ყოფილა, როცა მას ადამიანის ხორცის ტამა ჰქონია ჩვეულებად; ხოლო მისი სარწმუნოება ერთ დროს დრუიდიზმი (ხე-ტყის თაყვანისცემა) ყოფილა და სხვანი.

რადგან მოხსენება ვრცელი იყო, მისი მეორე ნახევრის წაკითხვა შემდეგ კრებამდე გადაიდვა. წაკითხულის შესახებ მცირე აზრის გაცვლა-გამოცვლის შემდეგ თავმჯდომარემ კრება დახურა საღამოს 11¹/₂ საათზე.

№ 60.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, აპრილის 30-ს.

კრება დაიწყო საღამოს 8¹/₂ საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარებით. დაესწრენ შემდეგი წევრები: თავ. იასონ ციციშვილი, ს. გაჩეჩილაძე, მოსე ჯანაშვილი, ს. კაკაბაძე, გრ. ყიფშიძე, ს. გორგაძე, სპ. ბაქრაძე, ირ. სონღულაშვილი, გერ. იმნაიშვილი, იუსტ. აბულაძე, არჩილ ავალიშვილი და გარეშე საზოგადოება.

1. პირველათ კრებამ მოისმინა და დაამტკიცა წინა კრების ოქმი (№ 59).

2. შემდეგ ს. გაჩეჩილაძემ კრებას მოახსენა თავისი რეფერატის მეორე ნახევარი, რომელშიაც შეეხა ჩვენი ერის შეხედულებას ქრისტიან-დემოკრატზე, ალტრუიზმზე და ქრისტიანულს საიქიოზე; გააჩნია რამოდენიმე არაკი, რომლებშიაც გამოხატულია ჩვენი ხალხის ეთიკა, ან უკეთ, მისი შეხედულება ქურდობაზე და მეგობრობა-გამტანობაზე; კერძოდ, ქართული არაკი ქურდობის შესახებ შეუდარა ბერბერების (კაბილების) თქმულებას ამავე საგანზე და დაასკვნა, რომ ჩვენი არაკი უფრო ძველი უნდა იყოს, ვინემ ბერბერულია; დასასრულ, მთელს რეფერატს დაურთო საკმაოდ ვრცელი განმარტება-რეზიუმე, რომლის შინაარსიც მოკლეთ ასე შეიძლება გადმოვეცეთ:

ა) თეორია. რომელიც საფუძვლად უძევს ჩემს გამოკვლევას, გახლავთ ევოლიუციონური თეორია: ყოველივე ნაირდება, ნირს იცვლის, ვითარდება, ფაქტი ფაქტს, ფორმა ფორმას, სისტემა სისტემას ენაცვლება.

ბ) სისტემა, რომელზედაც დაწყობილი მაქვს ჩვენი ფოლკლორის გარჩევა, გახლავთ ამგვარი: ჯერ ვირკვევ, რა შეხედულობა ჰქონია ჩვენს მასსას ბუნებაზე, მერე—კაცზე და ბოლოს—მათს ურთიერთობაზე.

გ) ჩვენი ერის სოციალური ფორმების განვითარების კვლევის დროს მე ვადგივარ დიალექტიურს მეთოდს, ხოლო მისი ფსიხოლოგიის გამოკვლევაში—სოციოლოგიური მეთოდით ვსარგებლობ.

დ) ბუნება, ჩვენი ხალხის შეხედულობით, შობილია ქალისაგან—„მზის დედისაგან“, დრუიდისტულ დედისაგან; დედა-მიწა კალოსავით მრგვალია; ცალურჯი ქვისა და დედამიწაზე ძალიან ახლოა (ერთი ისრის სროლის მანძილზე, ან უფრო ახლო: ირმის გრძელი რქების სიმაღლეზე); ცას ზღუდეები მიწის გარშემო ზღვაში აქვს ჩადგმული და სხვანი.

ე) პირველი საზოგადოებრივი ფორმა, რომელიც ჩვენს ხალხში გასახულა, იყო ოჯახი—ჯერ მატრიარქატული და მერე პატრიარქატული; მატრიარქალურ ცხოვრებაშივე ჩაისახა და შესდგა „ბუნე“ (რეფერენტის განმარტებით „ბუნე“ ოჯახისა და თემის საშუალო კრებულა); ბუნური ცხოვრება შემდეგ შეიცვალა „მეფობად“—ფეოდალური სისტემის პირველ ფორმად, თვით მეფობაც თანდათან იცვალა და მივიდა თეოკრატიულ რეჟიმამდე და სხვ.

ვ) ძველ ქართველ კაცს სწამს, რომ ბუნების ძალნი ღმერთები არიან და ცოცხალ არსებად წარმოუდგენია იგინი: მზე—ქალად, მთვარე და ღამის მნათობები მამაკაცად, ღრუბლები—დევებად, ტყე—ქაჯად; ზღვა—გრიგალია, მთა და გორები—ალი და სხვ.; მას ეშინია ბუნებისა და ღმერთებს მოსამადლიერებლად ვევედრება, ლოცულობს, მსხვერპლსა სწირავს.—ჩვენი ხალხია გამომღები სხვა და სხვა სარწმუნოების პრიმიტიული ფორმებისა: დრუიდიზმისა, კოსმოგონიისა, პანთეიზმისა, ფატალიზმისა და სხვათა. საიქიო ცხოვრება ხალხს წარმოდგენილი ჰქონდა, როგორც გაგრძელება სააქაო ცხოვრებისა.

ხ) რაც შეეხება საზოგადოებრივს ზნეობას, ჩვენი ფოლკლორის განხილვამ დამარწმუნა, რომ, რამდენათაც უფრო პრიმიტიულია „ბუნური“ ცხოვრება, მით უფრო ძლიერია მასში ალტრუიზმი. რომელიც შემდეგ თანდათან სუსტდება, მაგრამ მთლათ კიდევ არა ჰქრება: მდაბიო კაცი, მასსა, ფეოდალურ სისტემის დროსაც, როცა იგი განდევნილია საზოგადო ასპარეზიდან, თავის ვიწრო წრეში იმავე ალტრუიზმით იბრუნებს სულს; პატრიარქატის განვითარების დროსაც, მამაკაცი, თუმცა სრული პატრონია თავისი ოჯახისა, არ ივიწყებს ზნეობრივ პრაქტიკულს ფილოსოფიას: „კაცი უნდა ხერხი იყოს, გაჭონდეს და გამოჭონდეს; განა კაცი ეჩო არის, სულ თავისკენ მიითლიდეს“ და სხვ. ამასთან ერთად ჩვენი ფოლკლორის განხილვამ იმ დასკვნაზე მიმიყვანა, რომ თავისუფლებისადმი მისწრაფება ყოფილა ქართველი ხალხის, მასის, სულის ჩამდგმელი და უკვდავად მქცევი. ესევე ნათლათ დაამტკიცა 1905 წლის მოძრაობამაც, რომელმაც ისეთი ღრმა ნიადაგი ჰპოვა განსაკუთრებით ჩვენის მასის, მდაბიო ხალხის, ერის გულში.

ც) საზოგადოთ ჩემი დასკვნა კი ის გახლავთ, რომ ჩვენი ქიეყანა, ამიერკავკასია და კერძოთ საქართველო, არის პირველი ბუდე თეთრკანიანის, კავკასიური რასისა (აქ რეფერენტმა მოიყვანა ლეტურნოს ახრი ამავე საგანზე); ჩვენი ერი და სამშობლოა წარმომშობი როგორც პირვანდელი სოციალური ფორმებისა (ოჯახი, მატრიარქატი, პატრიარქატი, ბუნე, სამეფო და სხვ.), ისე პირველყოფილის ზნეობისა, სარწმუნოებრივ ფორმათა და მრავალგვარ თქმულებათა. რომელნიც შემდეგ აქედან გაუტანიათ თეთრკანიან ხალხებს, როცა ამ პირვანდელ სამშობლოდან დაძრულან, და მოუფენიათ მთელს ევროპასა და აზიაში. ამ ჩემს უმთავრეს დასკვნას მე ვამყარებ, როგორც დაინახეთ, ერთი მხრით ანთროპოლოგების გამოკვლევაზე (ლეტურნო და სხვ.) და მეორე მხრით, ქართული ფოლკლორის განხილვაზე.

თ) ამიტომ, დრო არის ჩვენმა მეცნიერებმა ხელი აიღონ იმ აზრზე, ვითომც ჩვენ ყველაფერი ნასესხები გვქონდეს, სხვათაგან მითვისებული და გადმოღებული. პირიქით, მეცნიერებას არაფერს აენებს და დიდს სარგებლობასაც მოუტანს, უკეთუ ამიერიდან ჩვენნი მკვლევარნი მეტს გამბედაობას გამოიჩინენ და კაცობრიობას თვალს აუხელენ იმ ქეშმარიტებაზე, რომ ჩვენი ხალხია ის დედა-ხალხი, რომლისგანაც თეთრკანია-

ნები წარმოიშენენ და ქართული ენა არის ის დედა-ენა, რომლისგანაც ინდო-ევროპიული ენები ჩამომავლობენ. დაეწაფეთ, ბატონებო, ქართული ფოლკლორის დიად სულს და მის ძვირფას სამკაულს, უკვდავი ხალხის უკვდავ ენას, და დარწმუნებული ბრძანდებოდეთ, რომ იგი კაცობრიობას ბევრს ახალს რასმე ამხელს!..

ი) დასასრულ, არ შემოძლია ამავე რჩევით არ მიემართო ჩვენს მგონებსა და საერთო ბელეტრისტებს. დიდი ხანია ჩვენს ინდივიდუალურს ლიტერატურაში ერთგვარმა მიდრეკილებამ მოიკიდა ფეხი, სახელდობრ: ჩვენებური მგონანი დაიბადება—ტირის, კვდება—ტირის, იცინის და—მინც ისევ ტირის! ამ დაუსრულებელ ტირილს ბ-მა შან-შიაშვილმა ხოტბაც კი შეასხა. ეგ ღნავილა კილო ჩვენის მგონებისა მოთენთილობის, სულით დაცემის მომასწავებელი მოვლენაა. დაეწაფონ, ბატონებო, ჩვენს ფოლკლორს, ამ ჩვენი ერის უკვდავების წყაროს, —იქ პოეზებენ ძლიერს სულს, საჭირო იდეალს და აღმაფრენას!..

მოსხენების წაკითხვის შემდეგ გაიმართა კამათი.

გ რ . ყ ი ფ შ ი ძ ე : ჩემის ფიქრით ძლიერ გაბედულად უნდა ჩითვალოს ბ-ნის რეფერენტის აზრი, ვითომც ქართველები უუძველესი ხალხი იყოს მთელს ხმელეთზე. ასეთი აზრის დასასაბუთებლად მარტო ფოლკლორის განხილვა არა კმარა.

მ . ჯ ა ნ ა შ ვ ი ლ ს : შესაძლოდ მიაჩნია ქართველების ნათესაობა ბერბერებთან და სასურველად სთვლის ამ საგნის გამოსაკვლევად აფრიკაში მყოფენ კაცი გაიგზავნოს ჩვენი საზოგადოებისაგან.

ს . კ ა კ ა ბ ა ძ ე : შეუწყნარებლად სთვლის იმ აზრს, ვითომც ქართველები უუძველესი ხალხი იყოს დედამიწაზე, გინდ თეთრკანიანთა შორის. უუძველესი კულტურული ხალხი სემიტები არიან. მათს ზეპირსიტყვაობაში (მაგალ. არაბებისაში) ჩვენ ვხდებით ისეთს თქმულებებს, რომელნიც ჩვენი ხალხის ფოლკლორშიაც მოიპოვება, მაგალ.. შეხედულებას მთვარეზე, როგორც კაც-ღმერთზე და მზეზე—როგორც ქალ-ღმერთზე და სხვ. ქართველები სემიტებთან შედარებით ბევრათ უფრო გვიან გამოვიდნენ საისტორიო ასპარეზზე; ქართველები ახალი ხალხია. ამიტომ, ცხადია, —დაასკვნა ოპონენტმა, —აღნიშნული თქმულებანი ქართველებს უნდა შეეფთვებინათ სემიტებისაგან და არა პირიქით, სემიტებს—ქართველებისაგან.

ი. ა ბ უ ლ ა ძ ე ს—მოხსენება მიაჩნია ფრიად საინტერესოდ და ყურადღების ღირსად, განსაკუთრებით ის ზეპირსიტყვაობითი მასალა, რომელშიაც დატულია თქმულებანი ხისა და, საერთოდ, ბუნების კულტურე და მისთანანი. ეს ხის კულტი გვიადვილებს აუხსნათ ისეთი საინტერესო-გეოგრაფიული ტერმინები, როგორცაა, მაგალ., „ჰუონდიდი“, „ჰუონდიდელი“ და სხვანი.—მაგრამ დიდ ღირსებებთან ერთად რეფერატს სუსტი მხარეებიცა აქვს. შეუძლებელია დავეთანხმოთ ბ-ნის რეფერენტის აზრს მის მიერ აღნიშნულ თქმულებათა თავისებურობის (ორიგინალობის) შესახებ. რეფერენტს ორიგინალურად მიაჩნია, მაგალ., თქმულება ძალთა-პირობაზე, ე. ი. კაცის-მჭამლობაზე; მაგრამ მსგავსივე თქმულებანი სპარსულ ფოლკლორშიაც მოიპოვება (მაგალ., საღსარებზე, ე. ი. ძალთაძველებზე და სხვ.). სანამ ამგვარ თქმულებათაგან რაიმე გადაჭრილ დასკვნას გამოვიტანდეთ მათი თავისებურობის შესახებ, ჯერ საჭიროა მათი ღრმა ანალიზი და შედარებითი შესწავლა, რასაც, რეფერენტს, რასაკვირველია, ვერ მოვთხოვთ და არც შეძლო. ამას გარდა ბ-ნ აბულაძეს ხალხური „ვეფხისტყაოსანი“ მიაჩნია მწერლობიდან ხალხში გადასულად და არა. პირაქეთ, ხალხიდან—მწერლობაში.

ს. გ ო რ გ ა ძ ე: ბ-ნის სევასტის რეფერატს მე წინათაც გავეცანი ხელთნაწერში, აქაც განსაკუთრებული ყურადღებით ვისმენდი და საჭიროდ მიმაჩნია გამოვსთქვა რამოდენიმე მოსაზრება, როგორც თვით ამ რეფერატზე, ისე, საზოგადოთ, ჩვენს ფოლკლორზე, როგორც ჩვენი ერის წარსული ცხოვრების საინტერესო წყაროზე: ა) ის ზეპირსიტყვიერი მასალა (ზღაპარ-არაკები და ლეგენდები), რომელზედაც ეს რეფერატი დამყარებული, ბ-ნის რეფერენტს, როგორც თვითონ განაცხადა, მარტო ერთს სოფელში, წევაში, აქვს შეკრებილი. ამ სოფელს მე კარგად ვიცნობ (რადგან ბავშობა იქა მაქვს გატარებული), ვიცნობ, როგორც ყოფილს სავაჭრო ცენტრს, სადაც უძველესი დროიდან ადგილობრივი მკვიდრნი აღებ-მიცემობას ეწეოდნენ და სადაც დღესაც წელიწადში ერთხელ (15—20 ივლისს—კვირიკობას) „იარმუკობა“ იმართება ხოლმე; ამ ბაზრობაზე მიდიან ვაჭრები თბილისიდან, გორიდან, ქუთაისიდან და სხვა ქალაქებიდან. თვითონ წეველს ვაჭრებსაც მუდამ მისვლამოსვლა ჰქონდათ კავკასიის უმთავრეს ქალაქებთან (ტფილისთან, ბათუმთან, ფოთთან, ტრაპიზონთან, ერევანთან, განჯასთან, ყარსთან და

სხვ.); ამას გარდა ეს სოფელი ზედ აკრავს (ნახევარი ვერსის მანძილზე) უუძველეს მსოფლიო სატრანზიტო გზატკეცილს მდინარე ძირულის პირას; ერთი სიტყვით, წვეა ისეთს პუნქტს წარმოადგენს, რომლის მკვიდრთ ყოველი მზრით გზა გახსნილი ჰქონდათ და, მაშასადამე, ძნელი დასაჯერებელია, იქაური ფოლკლორი წმინდა ქართული ორიგინალური შემოქმედების ნაყოფი იყოს; პირიქით, მე მგონია, წვეურს ფოლკლორში ორიგინალურს ელემენტზე უფრო მეტი შემოტანილი ელემენტი უნდა იყოს. ამიტომ, სანამ ეს ფოლკლორი კრიტიკულ-შედარებითი მეთოდით შესწავლილი და გარჩეული არ არის, მათზე რაიმე ფართო საისტორიო დასკვნათა დამყარება ჩვენი ერის წარსული სოციალური ცხოვრების განვითარების, საზოგადოებრივ ფორმათა ცვლის, შესახებ, ჯერ-ჯერობით მაინც, ძლიერ გაბედულ და აჩქარებულ ნაბიჯად უნდა ჩაითვალოს: ამგვარის ნაბიჯით შესაძლოა ჩვენ უფრო დავშორდეთ ისტორიულ სინამდვილეს, ვინემ დაეუახლოვდეთ. ამ შემთხვევაში სამეცნიერო ინტერესი მოითხოვს მეტს სიფრთხილესა და აუჩქარებლობას დასკვნებში. ვინემ ეს დღევანდელს რეფერატს ემჩნევა. ბ) მაგრამ მე მგონია, ესევე ფოლკლორი საკმაოდ საიმედო მასალას უნდა წარმოადგენდეს თვით ჩვენი ხალხის ზნეობრივ ფიზიონომიისა და სოფლმხედველობის, გამოსარკვევად, დღეს ან უახლოეს წარსულში: ყოველ ზღაპარსა და არაკში, ყოველ ლეგენდასა და ანდაზაში გატარებულია რაიმე ზნეობრივი იდეა, რომლითაც ხალხი დღეს ან უახლოეს წარსულში ხელმძღვანელობდა და ხელმძღვანელობს თავის ყოფაქცევაში ან სხვათა ყოფაქცევის შეფასების დროს. ამ სამი წლის წინათ „ძველი საქართველოს“ პირველ ტომში ჩვენ დაებუქდეთ ბნის რეფერენტის მიერ იმავე წვეაში შეკრებილი 15 ზღაპარი (განყოფ. IV, გვ. 1—56) და ანდაზები (იქვე გვ. 97—100); და მათი განხილვა ნათლათ ამტკიცებს ჩვენს მოსაზრებას (შეად. იქვე სარჩევი, გვ. XI—XIII): ყოველ ზღაპარში განსაზღვრული მორალური დედა-აზრია გატარებული. შესაძლოა ეს ზღაპრები ორიგინალური ქართული არ იყოს, მაგრამ ჩვენი ხალხი მათის დედა-აზრით ხელმძღვანელობდა და ხელმძღვანელობს თვის ყოფა-ქცევაში; და, ცხადია, მკვლევარს საფუძველი ეძლევა გამოიყენოს ამგვარი თქმულებანი როგორც მასალა ჩვენი ხალხის ზნეობრივი სოფლმხედველობისა და ფიზიონომიის

გამოსარკვევად დღეს ან უახლოეს წარსულში.- ამ მხრით კი ბ-ნის რეფერენტის მოხსენება ტეშმარიტათ საყურადღებოა და მოწონების ღირსი.

ე. თაყაიშვილი: დიდი მადლობის ღირსია ბ-ნი სევესტი გაჩეჩილაძე, რომელიც ასე მუყაითად ჰკრებს და იცვლევს ჩვენი ხალხის ზეპირსიტყვიერებას. ამ მრავალ-მნიშვნელოვანი მასალის ერთი ნაწილი ჩვენ უკვე დაბეჭდვით ჩვენი საზოგადოების გამოცემაში „ძველი საქართველო“ (ტ I და III). იმ მასალას თანვე დაეურთეთ პროვინციალური სიტყვების განმარტება, და, ვისაც იგი წაუკითხავს, უეჭველია დაგვეთანხმება, რომ ამ მასალის ლინგვისტიური მნიშვნელობა ტეშმარიტათ დიდი და დაუფასებელია. ამავე მასალაში ისეთი ნაწარმოებნიც გვხვდება, რომელნიც ხელოვნების მხრით ნამდვილ შედეგებს წარმოადგენენ. ასეთია, მაგალ., ზღაპარი „გველ-ვაკი“ (იქვე, განყოფ. IV, გვ. 6-10; შეად. სარჩევი, გვ. XI). ერთი სიტყვით, ვერავინ ვერ უარყოფს, რომ ჩვენს ხალხურს სიტყვიერებას დიდი სამეცნიერო მნიშვნელობა აქვს და მათი დროიანათ შეკრება და გამოცემა ერთ-ერთ უმთავრეს საზრუნავს უნდა შეადგენდეს ისეთი სამეცნიერო საზოგადოებისას, როგორც ჩვენი საზოგადოებაა. ძვირფასი ზეპირსიტყვიერი მასალა აქვს ჩართული თავის მოხსენებაში ბ-ნის რეფერენტს. ამ მასალაში განსაკუთრებულს ყურადღებას იქცევს ხალხური „ვეფხისტყაოსანი“ ანუ „ტარიელ-ასტანდილის“ არაკი, რომელსაც სიამოვნებით დაბეჭდავს ჩვენი საზოგადოება „ძველი საქართველოს“ მე-III ტომში, რომელიც ამ მოკლე დროში უნდა გამოვიდეს.—რაც შეეხება ბ-ნ რეფერენტის გაბედულ დასკვნებს იმის შესახებ, ვითომც კავკასია იყოს დედა-ბუდე ყველა თეთრ-კანიანი ხალხისა და თვით ქართველი ხალხი იყოს უუძველესი ერი ამ ხალხთა შორის,— შიუძლებელია ასეთს კათეგორიულს დასკვნას დავეთანხმოთ. ასეთი დასკვნისათვის არა კმარა მარტო ფოლკლორის შესწავლა. ფოლკლორს გარდა საჭიროა ღრმად შესწავლა ჩვენი ერის ანთროპოლოგიისა, ენისა, სარწმუნოებრივ თქმულებათა და სხვ. ჩვენი ერის ანთროპოლოგიური და ლინგვისტიური შესწავლა კი, როგორც ვიცით, ჯერ სულ ახლათ დაწყებულია და პირველ საფეხურს არ გასცილებია. ამასთანავე არც ის უნდა დაგვიწყობთ, რომ მეცნიერებას ჯერ კიდევ არ აქვს გადაწყვეტილი, რომელი კუთხე უნდა ჩაითვალოს ადამიანის პირვანდელ სამშობლოდ: შუა-აზია, სამხრეთი აზია, წინა და მცირე აზია, კავკასია, თუ

ჩრდილო ვეროპა (სკანდინავია). არც ის არის გადაწყვეტილი, რომელი ხალხია უძველესი კულტურული ხალხი: სემიტები თუ სხვა მოდგმის წარმომადგენელი ტომები. კერძოდ სემიტების შესახებ ვიცით, რომ სანამ იგინი შუამდინარეში გაჩნდებოდენ, აქ უკვე ცხოვრობდა უძველესი კულტურული მკვლარი ხალხი თურანულის მოდგმისა, რომლისგანაც სემიტებმა შეითვისეს მზა-მზარეული კულტი და კულტურა. ერთი სიტყვით, მეცნიერებამ ჯერ კიდევ არ იცის გადაჭრით არც პირვანდელი სამშობლო კაცობრიობისა და არც ის დედა-ხალხი, რომელმაც შექმნა უძველესი კულტურა და ცივილიზაცია, რომელმაც შეიმუშავა პირველი თქმულებანი ბუნებაზე, ღმერთებსა და ადამიანზე. ამიტომ შეუძლებელია მარტო ქართული ფოლკლორის შესწავლაზე დავამყაროთ ისეთი გაბედული და გადაჭრილი დასკვნა ჩვენი ერის უძველესობის შესახებ, როგორსაც ბ-ნი რეფერენტი იძლევა. გაბედულობა აზრისა კარგია, მაგრამ გაბედულობაც არის და გაბედულობაცა!.. გაბედულობასაც თავისი ზომა და საზღვარი აქვს, რომელსაც ვერცერთი მეცნიერი ვერ გადასცილდება.

ს. გაჩეჩილაძე თავის მოკამათებებს მოკლე პასუხს აძლევს, რომელშიაც ურყვევლათ ადგას იმავე აზრს, რომელიც თავის რეფერატის დასკვნაში აქვს გამოთქმული. სხვათა შორის, განმეორებით დასძენს, რომ აღნიშნულ დასკვნას იგი ამყარებს არა მარტო ფოლკლორზე, არამედ ანთროპოლოგების გამოკვლევებზედაც (ლეტურნო და სხვ.); და ადგია იმ აზრს, რომ ფოლკლორის განხილვა—მხოლოდ ავსებს ერთ-ერთს ხარვეზს (პრობელს) ჩვენი ერის თეთრი რასის დედა-ერობის დამტკიცების საქმეში. რაც შეეხება ლინგვისტიურს მეთოდს ამავე აზრის დამტკიცებისას, საამისოდ ხომ იგივე ქართული ფოლკლორი და ენა საუკეთესო მასალას აძლევს ჩვენს ლინგვისტებს. ამიტომაც შე ყველა დარგის მეცნიერთ მიემართე მოწოდებით—დაეწაფონ ამ დაუშრეტელ წყაროს, რომელიც, დარწმუნებული ვარ, ბევრს ახალს ამცნებს კაცობრიობას! მეცნიერება, ჩემის აზრით, ჯამი კი არ არის ჭეშმარიტებათა, არამედ არის მისწრაფება ჭეშმარიტებისადმი. ამიტომ გამბედაობა აქ არამც თუ საქმეს არ აენებს, პირიქით, დიდ სარგებლობასაც მოიტანს!

საღამოს 11¹/₂ საათზე ჩვეულებრივი კრება დაიხურა.

№ 61.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, აპრილის 30-ს.

კრება გაიხსნა ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე წვერთა დასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

კრებამ აღ. სარაჯიშვილისა და ირ. სონღულაშვილის წინადადებით აირჩია ერთი ახალი წევრი—ქ. ნი ეკატერინე ფურცელაძისა.

სალამოს 12 საათზე კრება დაიხურა.

№ 62.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, სექტემბრის 20-ს

კრება დაიწყო ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით, სალამოს 8^{1/2} საათზე თავად-აზნაურთა საკრებულო დარბაზში (ბელინსკის ქ., № 2). დაესწრენ წევრები: ივ. რატიშვილი, მიხ. გედევანიშვილი, დეკან. კ. კეკელიძე, მოს. ჯანაშვილი, მღვდ. ვას. კარბელაშვილი, დეკ. ნ. თალაქვაძე, აღ. ციმაკურიძე, გერ. იმნაიშვილი, ირ. სონღულაშვილი, პაულე იაკ. იზაშვილი, სევ. გაჩეჩილაძე, დ. კარბიჭაშვილი, აღ. ყიფშიძე, არჩ. ავალიშვილი, ი. აბულაძე, მღვდ. ზაქ. გულისაშვილი, დეკ. ანტ. თოთიბაძე, მღვდ. ქრ. ციციშვილი, ვას. კახიძე, აღ. მირიანაშვილი, გ. დაფქვიანაშვილი, ს. კაკაბაძე, ს. გორგაძე და გარეშე საზოგადოება.

I. პირველათ კრებამ მოისმინა წინა კრების ოქმები (№ № 60 და 61) და უკამათოდ დაამტკიცა იგინი.

II. შემდეგ მოხსენება წაიკითხა დეკანოზმა კორნელი კეკელიძემ: „ო რ ი კ ვ ი რ ა გ ე ლ ა თ ი ს მ ო ნ ა ს ტ ე რ შ ი“ (წინასწარი ანგარიში) შემდეგის პროგრამით: გელათის მონასტერი წარსულში. აქ დაუღალ ხელნაწერთა კოლექცია და მისი მნიშვნელობა საქართველოს წარსულის შესასწავლად. ცნობები დღემდე უცნობ მწერალ-მთარგმნელთა და ნათარგმნო-ორიგინალურ ნაწარმოებთა შესახებ. ახალი ლექსიკური, გრამატიკული და სამუსიკო მასალები. გელათის ჰაგიოლოგიური კრებული და მისი

მნიშვნელობა: საზოგადოთ მეცნიერებისა და კერძოთ საქართველ ოს ისტორია-გეოგრაფიისათვის. ლაზიკა მე-III, V და VII საუკუნეში წმმ. ორენტი, დანიელ მესვეტე და მაქსიმე აღმსარებლის „ცხოვრებით“. აღმოსავლეთი საქართველო მე-VI საუკუნეში წმ. სვიმეონ მესვეტის ცხოვრების ცნობებით. ეხლანდელი მდგომარეობა გელათის მონასტრისა.

მოხსენება საზოგადოებამ დიდის ინტერესით მოისმინა. რეფერატს კამათი არ გამოუწვევია. მომხსენებელს თავმჯდომარემ მადლობა გადაუხადა და სალამოს 10 საათზე ჩვეულებრივი კრება დახურულად გამოაცხადა.

შემდეგ გაიხსნა არაჩვეულებრივი კრება.

№ 63.

არაჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, სექტემბრის 20-ს.

კრება გაიხსნა სალამოს 10 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით და იმავე ნამდვილ წევრთა თანადასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებული.

I. პირველად კრებამ მოისმინა თავმჯდომარის შემდეგი მოხსენება:

„თავადი პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი ჩვენი საზოგადოების დაარსებიდან მხურვალე მონაწილეობას იღებს მის წარმატებაში: ა) შემოსწირა და დაუმტკიცა ჩვენს საზოგადოებას ვაკეში, ქართული გიმნაზიის ახლოს, ერთი დესეტინა მიწა, რომელშიაც მიუცია 28,800 მანეთი; ეს მიწა საადგილმამულო ბანკშია დაგირავებული 12,000 მანეთად, მაგრამ ყოველწლიურს გადასახადს, 800 მანეთამდის, იხდის თითონ პ. თუმანიშვილი; ბ) შემოსწირა „ქართულ მუზეუმს“ 2500 ტომზე მეტი წიგნი კავკასიის შესასწავლად და შეკვეთილი აქვს კარადები ამ წიგნებისათვის; გ) განზრახული აქვს, მუზეუმის ერთი დარბაზი თავის სახელობაზე მოაწუოს მის მიერ შექმნილ საარქეოლოგიო ნივთებითა და სურათებით; ამ მიზნით უკვე გადმოგვცა ძვირფასი სურათები, მაგალ., გრ. გაბაშვილისა, 1000 მანეთზე მეტათ ღირებული; შემზადებული აქვს გადმოსაცემად ძვირფასი ალბომები (საქართველოს არქეოლოგიიდან და ეთნოგრაფიიდან), რომელნიც ფოტოგრაფ ერმაკოვს აქვს შეკვეთილი და იშვიათ კრე-

ბულს წარმოადგენენ; გადმოცემული აქვს საქართველოში ნამყოფ იტალიელ მისიონერთა ზელთნაწერების სურათების ალბომი, ისტორიკოს მ. თამარაშვილის მიერ შედგენილი; იქნენ ჩვენი მუზეუმისათვის ძვირფას ნუმიზმატიკურს კოლექციას.—როგორც ხედავთ, ბატონებო, თავილი პავლე იოსების ძე თუმანიშვილი საზოგადოების დაარსების დღიდან არის მისი ფაქტიური წევრი მზრუნველი; ამიტომ საზოგადოების საბჭო გთხოვს ეს წოდება მიუთვისოთ მას ჩვენი წესდების § 7-ის ძალით და მიართვათ შესაფერი დიპლომი, რაც მან დიდიხანა დაიმსახურა.

საბჭოს წინადადება კრებამ სიამოვნებით მიიღო და პ. ი. თუმანიშვილი აირჩია საზოგადოების მზრუნველ წევრად.

II. შემდეგ ს. გორგაძისა და ირ. სონღულაშვილის წინადადებით კრებამ აირჩია შემდეგი ახალი ნამდვილი წევრები: 1. დავით ბესარიონის ძე ცინცაძე, მართა დიმიტრის ასული გეურქოვისა, იოსებ პეტრეს ძე ჩიტაია, ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე დადიანი, ნ. ელენე იაკობის ასული თარხან-მოურავისა, მღვდ. დავით სუხიაშვილი, მღვდ. ანტ. კვანტრიშვილი, მღვდ. ვასილ გორგაძე, დიმიტრი ზურაბის ძე მაჭავარიანი. 10. დიმიტრი ლევანის ძე აბაშიძე, კნ. ანნა აბაშიძისა, მღვდ. ფარნაოზ ვეფხვაძე, ისიდორე გიორგის ძე კოსტავა, ერისტო სვიმონის ძე საბაშვილი, 15. მარიამ ზაქარიას ასული გარსიაშვილისა და 16. შალვა ალექსანდრეს ძე ქარუმიძე.

სალამოს 10^{1/2} საათზე თავმჯდომარემ კრება დახურა.

№ 64.

ჩვეულებრივი საზოგადო კრება.

1912 წელს, ოქტომბრის 24-ს.

კრება დაიწყო სალამოს 8 საათზე ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით. დაესწრნენ ნამდვილი წევრები: გ. ნიკ. ყაზბეგი, ათ. ჯვარიშვილი, ი. კარგარეთელი, დეკ. კორნ. კეკელიძე, მღვდ. რომანოზ გორგაძე, ალ. ივ. სარაჯიშვილი, დეკ. ანტ. თოთიბაძე, ირ. სონღულაშვილი, იოს. მონადიროშვილი, ს. გორგაძე, აბ. იაშვილი, პ. იზაშვილი, გრ. ბურჭულაძე, მ. გიორგაძე, დეკ. ნიკ. თალაქვაძე.

I. პირველათ კრებამ წინამდინა და დამტკიცა წინა კრებათა ოქმები (№ № 62 და 63).

II. შემდეგ მოხსენება წაიკითხა ილია გრიგოლის ძემ კარგარეთელი: „ქართული საეკლესიო მუსიკა და საგალობელთა ზელთნაწე-

რები“. მოკლე შესავალის შემდეგ მომხსენებელმა პერიოდებად დაჰყო ქართული გალობის ისტორია, აღნიშნა გალობის კილოები (ხელმწიფეკ., გავარჯიშებული და მრავალგვარი), ჩამოთვალა მრავალი დღემდე უცნობი ქართული სამუსიკო ტერმინი (სამუსიკო ნიშნებისა) და აღწუსა ის გზა, რომელსაც უნდა დაადგენ ჩვენი გალობის მკვლევარნი, როცა ამ ნიშნებს იკვლევენ. დასასრულ, რეფერენტმა დაასკვნა, რომ ეს გალობის ნიშნები (ხაზ-ნოტები) ქართველებს ბერძნებისაგან არ უნდა ჰქონდესთ ნასესხები, არამედ საკუთარი მათი გამოგონილი უნდა იყოს; აქვე წარმოუდგინა კრებას მის მიერ სამეგრელოში მოპოებული მგალობელ ქალაგანიძისაგან რეველი, რომელშიაც ნახმარია თვით მოხუც ქალაგანიძის მიერ გამოგონილი მსგავსი ნიშნები*). ზოგიერთი დებულება თავისი მომხსენებისა ბ-ნმა კარგარეთელმა იქვე დაასურათა მგალობელთა გუნდის შემწეობით.

რადგან რეფერატის კითხვას ბევრი დრო დასჭირდა, კამათი აღარ გამართულა. თავმჯდომარემ რეფერენტსა და მგალობელთა გუნდს კრების მხრით მადლობა გამოუცხადა. კრებამ რეფერენტი ტაშით დააჯილდოვა**).

ჩვეულებრივი კრება დაიხურა საღამოს 11 საათზე.

№ 65.

პრაქციულუბაჰიზი საზოგადო კრება.

1912 წელს, ოქტომბრის 24-ს.

კრება გაიხსნა ე. თაყაიშვილის თავმჯდომარეობით საღამოს 11 საათზე იმავე წევრთა თანადასწრებით, რომელნიც წინა ოქმში არიან მოხსენებულნი.

ე. თაყაიშვილისა და ალ. სარაჯიშვილის წინადადებით კრებამ ერთხმად აირჩია ნამდვილ წევრად—კოსტანტინე დავითის ძე მესხი.

*) სამეგრელოში ი. კარგარეთელმა იმოგზაურა ჩვენი საზოგადოების ხარჯითა და მინდობილობით.

**) ამ ოქმის კითხვის დროს პ. მირიანაშვილმა შენიშნა: გამიგონია, რომ ქველათ, საგალობელ წიგნზე გამონატული ყოფილა ყური და ხელიო.

შემომწირველთა და შემოწირულობათა სია

1911 წელს:

1. თინათინ რვეზის ასულმა ფორაქაშვილსამ შემოსწირა: ა) „ნაკაზი მის იმპერატორობითის დიდებულებისა ეკატერინე მეორისა თვითმპყრობელისა ყოვლის რუსეთისა, მიცემული კომისისისათვის აღწერად ახლისა ულაცენის პროექტისა“ (ნათარგმნი არქიმ, გაიოზის მიერ ჩღვ), ბ) „ამბავი დასაწყისი ჩინეთის ხელმწიფისა“, გ) „ამბავი ბარამისა და გულანდამისა“;
2. სვიმონ ილარიონის ძემ ფორაქაშვილმა—გოზაური;
3. ვახტანგ დეკანოზიშვილმა—სპარსული ძველი შავი ფული;
4. დავით ჯავრიშვილმა—ქართული შავი ფული.
5. მღვ. გიორგი ასათიანმა—სასანიანთ დროის ვერცხლის ფული, ბიზანტიური ფული ვერცხლისა და მუსულმანური შავი ფული;
6. მღვ. ალექსანდრე ფხალაძემ—რუსუდანის ფული;
7. დიდმის მცხოვრებმა ივანე აბრამის ძემ გუნებაშვილმა—რუსუდანის ფული;
8. ალექსანდრე იოსების ძემ ქვლივიძემ—სურამის ციხეში ნაპოვნი ტყვიის ყუმბარის ნატეხი და მხედრული ხელნაწერი: ნაწყვეტები „ქილილა და დამან“-იდან;
9. თავადმა ბიძინა გრიგოლის ძემ მაყაშვილმა: მე-XVIII საუკუნის სიძველენი: ხელთნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“, „როსტომიანი“, „ზილიხანიანი“ და „ლეილ-მეჯნუნიანი“;
10. კოსტ. დიმ. ყიფიანმა—ძვირფასი წიგნი: წიგნი გამოცემულია პეტერბურგში 1862 წელს, რუსეთის არსებობის 1000 წლის გამო, და სათაურად აქვს: „Description ethnographique des peuples de la Russie, par T. de Pauly“;
11. ივანე ნიკოლოზის ძე მაჭავარიანმა—მეთვრამეტე საუკუნის დასაწყისის „არჩილიანის“ ხელთნაწერი;
12. მღვდელმა სვით გამრეკელმა: „შემოკლებული საღმრთო ისტორია ეკლესიისა, ძველისა და ახლის აღქმისა“, „საზრდელი ყმებრივთა გონებათათვის“ ანუ ახალი როსიული ანბანი—ერთ წიგნად, თარგმნილი რუსულიდან და გადაწერილი 1824 წ. და „პირველი სასწავლო ყრმათა“, რომელიც შედგენილი და დაბეჭდილი ყოფილა მოსკოვს, ბაქარ მეფის ბრძანებით, 1739 წელს: და აქედან გადმოუწერია 1820 წელს დიმიტრი ოქროაშვილს;

13. მღვდელმა ალექსანდრე ფხალაძემ—სპილენძის თერთმეტი და ვერცხლის ხუთი ფული;

14. ისინი დავითის ძე ნაკაშიძემ—ცხრა ვერცხლის ფული რაქაში ნაპოვი;

15. სვიმონ ფხალაძემ—ერთი შავი ფული;

16. სოფ. სორის მასწავლებელმა მინდელმა—ვერცხლის ორი ფული, რაქაში ნაპოვნი;

17. თაე. ვარლამ გელოვანმა—მედალი, ეკატერინე მე-2-ის დროს ჩამოსხმული, საქართველოსთან 1783 წლის ხელშეკრულობის აღსანიშნავად;

18. რაქდენ ყარამანის ძემ დათეშიძემ—ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“ მე-17 საუკუნისა;

19. გაბრიელ ბეჟანის ძის საყვარელიძის მემკვიდრეებმა—ვახტანგის მიერ შეკრებილი „სამართლის წიგნი“ და 60 ძველი ფული (31 ვერცხლისა, 29 სპილენძისა);

20. ნიკოლოზ ივ. ანბეტელაშვილმა—სოფ. კერემში ნაპოვნი ერთი არაბული ფული;

21. კონსტანტინე ქუთათელაძემ—ფრანგული წიგნი „Petite Larousse illustré“;

22. ნიკოლოზ როსტომის ძემ კიკნაძემ—ხელთნაწერი „სამოთხის კარი“ საბა ორბელიანისა;

23. ლეონარდ ივანეს ძემ ზუბალაშვილმა—14 ხელთნაწერი;

24. სამსონ ლავერენტის ძემ ბაიდაშვილმა: ა) ხელთნაწერი სამდივნო წიგნი, ბ) წიგნი ზეციდაპ ბოძებულის, გ) მედალი, ყმების განთავისუფლების აღსანიშნავად მოჭრილი და დ) 60 სიგელ-გუჯარი;

25. სოლომონ ესტატეს ძემ ჯავრიშვილმა—ხელთნაწერი „წიგნი სიბრძნე-სიცრუისა“;

26. ვასილ ავთანდილის ძემ გარაყანიძემ—ერთი სპილენძის ფული განჯის ხანისა;

27. ვახტანგ ნიკოლოზის ძემ კანდელაკმა—ორი ძველი თეთრი ფული: ქართული და სპარსული;

28. ივანე ანდრიას ძემ გულისაშვილმა—ორი მუსულმანური შავი ფული;

29. ნინო დავითის ასულმა შატბერაშვილისამ—ერთი შავი რუსული ფული;

30. ელისაბედ ანდრიას ასულმა გულისაშვილისამ—მანდილოსნის თმის გასაყოფი;

31. ნატალია სვიმონის ასულმა გოგიბედაშვილისამ: ა) ხელთნაწერი „ბეჟანიანი“ და ბ) თეიმურაზ I-ის თხზულებანი;

32. ალექსანდრა ლევანის ასულმა გარაყანიძისამ—,დავითნი“ და-
ბეჭდილი 1824 წელს (მხედრული);

33. ოლღა მიხეილის ასულმა კურბატოვისამ—თმის გასაყოფი (ვერ-
ცხლისა);

34. ნატალია ივანეს ასულმა ჯავრიშვილისამ—სავარცხლის ბუდე,
ოქრომკედით ნაკერი;

35. გიგო ყარანგოზიშვილმა—რამდენიმე სიგელ-გუჯარი;

36. ნუშო ალექსის ასულმა ქარხელიძისამ—ერთი ბელგეუჭი თეთ-
რი ფული;

37. ევა ივანეს ასულმა კვესაძისამ: ა) წამლით დახატული ხატი
ღვთის-მშობლისა და ბ) სადაფი;

38. ბარბარე გიორგის ასულმა გარაყანიძისამ—ოქრომკედით ნაკე-
რი თავსაკრავი;

39. ვასილ გიორგის ძემ ნახუცრიშვილმა—ერთი თეთრი სპარსული
ფული;

40. ლიღია ალექსანდრეს ასულმა ბოტეხატისამ—ერთი ძველი რუ-
სული ათშაურაინი (1816 წლისა);

ამ სიის 22, 24—34 და 36—39 მუხლებ ქვეშ აღნიშნული ნიე-
თები „საზოგადოებას“ გადმოსცა ქანმა ანა კაპანაძისამ;

41. მასწავლებელმა სერგო გიორგის ძემ დამბაშიძემ—სოფ. მო-
ლითში მიწის თხრის დროს ნაპოვნი, ორი დიდი გაქვავებული ლოკოკინა.

42. თამარ კონსტანტინეს ასულმა გორგაძისამ—სამი ძველი ფული:
ერთი მუსულმანური, ერთი ქართული და ერთიც რუსული;

43. მღვდ. იოსებ ჩიტაძემ: ცხრა შავი ფული (ქართული და ბი-
ზანტიური), ოთხი ქართული თეთრი, ერთი დამბაჩა, აგურის ორი ნატე-
ხი ქართული წარწერით და ალექსანდრე-ბატონიშვილისეული იარაღი:
1 თოფი, 2 დამბაჩა და 1 ბებუთი;

44. ქეთევან დიმიტრის ასულმა ჯანდიერისამ—თოფის საწამლე ხი-
სა და სავარცხლის ბუდე;

45. ენო ბერბიჭაშვილმა—გუთნის მოდელი;

46. გენერალმა არსენ ივანეს ძემ ბებუთოვმა—ორი ნამსახურობი-
თი სია (რუსულათ): ა) გენერლის თავ. ვასილი ბებუთოვისა და ბ) თავ.
გრიგოლ ოსეფის ძის ბებუთოვისა;

47. იოსებ ივანეს ძემ პაიჭაძემ—ათი თეთრი ფული (ქართული,
იაპონური, სპარსული და ოსმალური) და ორიც შავი.

48. დუიკო ფალავანიშვილმა—8 სიგელი.

49. გიორგი ნიკოლოზის ძემ ყაზბეგმა—პეტრეს დროის ძველი მა-
ნეთიანი.

50. მღვდელმა იასონ მხატვრიშვილმა—ოთხი ძველი ვერცხლის ფული: I ქართული და III მუსულმანური;

51. გენერალმა სპირიდონ ნიკოლოზის ძემ ანდრონიკაშვილმა: ორი ძველი სპილენძის ჯვარი სლავიანურის წარწერით და 24 ოქროს ღილი ქათიბისა;

52. ალექსანდრე პეტრეს ძემ სარაჯიშვილმა—ძველებური დიდი სკივრი, გარედან რკინა-გადაკრული *).

1912 წელს:

1. ანა გრ. ასულმა კაპანაძისამ: ა) სპილენძის სამკლავე ოქროს ზარნაშით, ბ) ოქრომკედის ქაზარი ვერცხლის აბზინდით, გ) ირაკლი II-ის შავი ფული;

2. თებრანია თავ. იორამ თარხნიშვილის ასულმა: ა) ვეფხის ტყაოსანი ლურჯ ქალღმერთზე გადაწერილი, ბ) ძველი ნაბეჭდი სვალობელი და სამოციქულო, გ) ზუცური, ნაბეჭდი კონდაკი, დ) ორი სპილენძის ჯვარი, ე) ნაბეჭდი ქართულ-ოსური ლოცვანი;

3. მარიამ გიორგის ასულმა თავად თარხნიშვილის მეუღლემ: ა) თავისი ხელით გადაწერილი ვეფხის ტყაოსანი 1869 წ., ბ) ქართულ-რუსული სახარება, ნაბეჭდი, გ) მხედრული ნაბეჭდი ლოცვანი 1826 წლისა, დ) მხედრული ხელნაწერი—მოთხრობანი იესო ქრისტეზე, ე) ანბანთ ქება, მხედრული ხელნაწერი;

4. თინათინ (ცაცა) დავითის ასულმა კეზელისამ—ხელნაწერი ვეფხის ტყაოსანი მე-17 საუკუნისა (ნაკლული);

5. მაგდან ზურაბის ასულმა იმედაშვილისამ: ა) ვეფხის ტყაოსნის ხელნაწერი ნაწვეტი, ბ) ბარამ-გულიჯანიანი (ხელნაწერი);

6. სოფია ზაქარეას ასულმა ფირალოვისამ: ა) აბესალომ და ეფერის ამბავი (ხელნაწერი), ბ) კითხვა ღვთისმშობლისა კაცისა სულისათვის, გ) აპოკრიფული მოთხრობანი (ხელნაწერი);

7. ელისაბედ ღვანეს ასულმა ბარისოვისამ: ა) ოცდაოთხი სიგელ-გუჯარი, ბ) მძივით ნაქსოვი ქისა;

8. ბარბარე იოსების ასულმა ოქრუაშვილისამ: ა) ორი შავი რუსული ფული, ბ) მედალი;

9. ევა სოლომონის ასულმა მაღალაშვილისამ—ხელნაწერი მოთხრობა (თავი აკლია);

10. თავად ლევან თარხნიშვილის ასულმა ელენემ—ძველი ვერცხლის ჩოფი (უმარლისა და ინა-ბასმის საწყაო);

*) ეპისკ. კირიონის შემოწირულობა იხ. ქვემოთ გვ. 142.

11. მაგდან დავითის ასულმა ქულუევისამ — ორი ოქრომკედით ნაკერი თავსაკრავი;
12. მარიამ მალაქიას ასულმა ნაცვლიშვილისამ — ერთი თეთრი და ორი შავი ძველი ფული;
13. მელანია თევდორეს ასულმა ხუციშვილისამ: ა) მღვდლის ოლარის ნაჭერი, სირმით ნაკერი, ბ) ტოტ-ბაბთები (ქალების წინდების შესაკრავი) აბრეშუმის ძაფით ნაკერი მუდხედ, გ) თმის გასაყოფი ვერცხლისა;
14. პელაგია ივანეს ასულმა ამილბარაშვილისამ: ა) სპილენძის სამკარიანი ხატი, ბ) მხედრული ხელნაწერი „დაუჯდომელი“;
15. ელისაბედ გიგოს ასულმა გოგობერიძისამ: ქართული ორ-აბაზიანი;
16. თავად თარხნიშვილის მუხღღემ ივლიტე დიმიტრის ასულმა — ვერცხლის საბურნუთე;
17. ელისაბედ ვრიგოლის ასულმა მამალოვისამ — ძველი კულა ხისა;
18. ეფემია მათეს ასულმა ბატკუაშვილისამ — ძველი ხელის ყუთი;
19. სოფიო თევდორეს ასულმა დავითაშვილისამ — ოქრომკედით ნაკერი თავსაკრავი;
20. მარიამ გეორქას ასულმა მამალოვისამ — თათრული ფული სპილენძისა;
21. ვარინკა მოსეს ასულმა გოზალოვისამ — ჩინური შავი ფული;
22. ანნა გიორგის ასულმა გულისაშვილისამ — პატარა ხატი ვერცხლისა;
23. ოლა ალექსის ასულმა გულისაშვილისამ — სპილენძის მგდალიონი;
24. მარიამ ივანეს ასულმა არაქელაშვილისამ — სპარსული შავი ფული;
25. ნუშა იოსების ასულმა გოჩიტაშვილისამ — სპილენძის ვეტონი;
26. მარიამ იოსების ასულმა კაპანაძისამ — ერთი ვერცხლისა და ერთი სპილენძის ფული ინგლისის დედოფლის ვიქტორიასი;
27. ელისაბედ ანდრიას ასულმა გულისაშვილისამ — ვერცხლის ფული;
28. ანტონ დავითის ძემ თაბუაშვილმა (ოსმა) — ძველებური ხმალი;
29. ზაქარია ნიკოლოზის ძემ მაღალაშვილმა — ორი ტყავისა და ერთი ქაღალდის სიგელი;
30. ვასილ ილიას ძემ აბულაძემ — სამი შავი ფული;
31. სიკო ოპანუხას ძემ მუხურნოვმა — ვერცხლის სპარსული ფული;
32. ვასილ ალექსის ძემ პაპიძემ — ვერცხლის ფული;
33. გიგო იოსების ძემ ნოზაძემ — სამი ძველი შავი ფული;
34. თედო გაბრიელის ძემ ქელესაშვილმა — სპილენძის ზოდის ნაჭერი, ახალქალაქში მიწაში ნაპოვნი;
35. მიხეილ სარქიის ძემ ახაროვმა — ოთხი შავი ძველი ფული და ერთი თეთრი სპარსული;

36. იოსებ დავითის ძემ საყვარელიძემ—31 სიგელ-გუჯარი;
37. გალუსტა იოსების ძემ ზუციევმა—სამი ქართული შავი ფული;
38. დავით გიორგის ძემ ნაზარბეგიშვილმა—ორი პატარა ვერცხლის ფული;
39. მღვდელმა სვიმონ კასრაძემ—ერთი ქართული თეთრი და ერთი შავი რუსული ფული;
40. ალექსანდრე იოსების ძემ ერმალოვმა—შავი სპარსული ფული;
41. ნიკოლა იოსების ძემ დანდუროვმა—ძველი სპარსული ფული;
42. ესტატე ზურაბის ძემ ბარნოვმა: ა) ორი თეთრი სპარსული ფული, ბ) სპილენძის ბეჭედი, გ) სპილენძის მედალი, დ) ყეტონი;
43. არტემ გიორგის ძემ გალუსტოვმა—ორი ძველი შავი ფული (რუსული);
44. პავლე ლაზარეს ძემ ქვლესაშვილმა—აკლდამაში ნაპოვნი ბრინჯაოს სადგისი;
45. გეორჯა ალექსის ძემ მეზურნოვმა—შავი ფული ქაიხოსრო მეფისა;
46. ალექსი დიმიტრის ძემ თაბუაშვილმა (ოსმა)—თავისი თავგადასავალი და სპარსეთში მოგზაურობა (ხელნაწერი);
47. სანდრო გიორგის ძემ დანდუროვმა—ორი ვერცხლის ფული (ქართული და პოლონური);
48. იოსებ თათუას ძემ ზუციევმა—ხუთი სიგელ-გუჯარი;
49. არტემ ბერუას ძემ თათანოვმა—ერთი ძველი შავი ფული;
50. გეორჯა იოსების ძემ მამულოვმა—ერთი ძველი ფრანგული ფული;
- ზემოხსენებული ნივთები გადმოსცა „საისტორიო საზოგადოებას“ კ-ნმა ანნა გიორგის ასულმა კაპანაძისამ.
51. ანტონ ივანეს ძემ ფალაენდიშვილმა: ა) ალთაფა, ბ) 15 სურათი, გ) პატარა ბოხჩა, დ) ნაქარგის ნიმუში, ე) სეფარცხლის ბუდე, ე) წიგნის ბუდე, ზ) ქისა, ც) ნაკერი თავსაკრავი, თ) ავეაროზის ბუდე, ი) თმის გასაყოფი, ია) სპილენძის ბეჭედი, იბ) ბრინჯაოს ირემი, იგ) სურამის იარაღი, იდ) 14 სიგელი;
52. გიორგი დავითის ძემ და სადიკო მელქისაძეის ასულმა წერეთლებმა—ფერადებით ნახატი პორტრეტი ზურაბ წერეთლისა და მისი შვილის გიორგისა, 1807 წელს დახატული;
53. თავად ჩოლოყაშვილის მეუღლემ ნინო დავითის ასულმა—პორტრეტი ზაალ ციციშვილის მეუღლის ნინოსი;
54. სვიმონ სვიმონის ძემ ვაჩნაძემ—ხელნაწერი ლოცვანი მცირე ტანისა;
55. ანასტასია დავითის ასულმა წერეთლისამ—სპილოს ძვლის სა-

ვარცხელი და მისი ბუდე (ოქრომკვდით ნაკერი), დოსითეოს ფიცხელაურის ნაქონი;

56. ნინო ალექსანდრეს ასულმა წერეთლისამ: ა) აბრეშუმის ბადე მშობიარობის დროს გადასაფარებელი, ბ) თიხის კულა, გ) სურმა-ლაზხუ-სტაკის იარაღი, დ) სარკის ყუთი, ე) სიგელები;

57. დღეშიკო ფალავანდიშვილმა—14 ჩარჩო სურათებისათვის;

58. დარია რამაზის ასულმა და ივანე სულხანის ძემ ქავეჭავჭავები: ა) ერეკლე მეფის ნაქონი საწერელი, ბ) ვერცხლის კოლოფი, გ) ხელნაწერი ლოცვანი მცირე ტანისა, დ) ფერადებით ნახატი პორტრეტი ივ. სულ. ქავეჭავაძისა;

59. მოსე ივანეს ძემ თოიძემ: ა) ძველი ყალამქრის სუფრა სპარსული წარწერით, ბ) ძველი საბანი ყალამქრისა, გ) ძველებური ხის ყუთი მოზაიკით, დ) სარკე-ყუთი ძველი სპარსული ხელობისა მოზაიკით, ე) პატარა სარკე სპარსული მოზაიკით, ვ) ყალამდანი სპარსული მოზაიკით, ზ) სამი ძველებური კლიტე ხევესურეთიდან მოტანილი, მ) ორი ყანთარი: ერთი თითბრისა, მეორე რკინისა, თ) ტოლჩა სპილენძისა ჩუქურთმით, ი) ორი რკინის კრაქი, ია) სპილენძის კოჭობი ლამბაქით ჩუქურთმიანი, იბ) სპილენძის საფერფლე სპარსული ჩუქურთმებით, იგ) ორი თმის გასაყოფი თითბრისა, იდ) ხევესურული რკინის ეზო, იე) ვერცხლის გულსაკიდი, ფშაური, ივ) ისრის პირი რკინისა, იზ) თითბრის ხევესურული საზიარებელი კოვზი, იპ) ოცდა ექვსი შავი ძველი ფული, ით) სახეებიანი ქაშანური გოზაური, კ) ორი ჩინური პატარა კურკელი ფაიფურისა სურათებით, კა) ჩინური პატარა კერპი, ქვისა, კბ) შვიდი სპარსული სურათი, კგ) ძველებური სადაფი, კდ) შიო მღვიმის მონასტრის სურათი ფერადებით ნახატი, კე) სურათი შიო მღვიმელისა ბერებითურთ ნახატი, კვ) რკინის ხაფანგი ხევესურეთიდან მოტანილი;

60. მიხეილ და იაკობ სვიმონის ძეთა ზედგინძეებმა: ა) ზარი ქართული წარწერით (განჯის გუბერნიის, ჯგევანშირის მაზრის, სოფელ დოვშალიდან), ბ) ერთი ოქროს ფული პაპისა, გ) ოცი სხვა და სხვა ფული ვერცხლისა, დ) ოცდა ცხრა სხვა და სხვა შავი ფული, ე) საფლავიდან ამოღებული თოთხმეტი თიხის კურკელი, მათ შორის ერთი ძლიერ შესანიშნავი, ვ) სპილენძის კურკელი ვიწრო ყელიანი, ზ) საყელური ბრინჯაოსი, მ) თეთრი ქვის ბუმტი, თ) პატარა ხატი ათინური ხელობისა ზედ ამოჭრილი სურათებით, ი) ჩუქურთმებიანი ჯვარი ხისა, ია) ისრის წვერი ობსიდიანისა, იბ) მძივები;

61. ტორჩილავემ—ორი ძველი ფული;

62. პელაგია გიორგის ასულმა სალაგუბოვისამ: თავის ა) დისწულის

19 წლის გლეხის ნიკო ქრისტეფორეს ძის მამულაშვილის ვაკეთებულო ციხის გეგმა, ბ) ნასყიდობის ქალაღი;

63. სალომე ქრისტეფორეს ასულმა სალომონოვისამ: ა) რუსული ძველი მანეთიანი, ბ) მოქსოვილი ქისა;

64. მარიამ დავითის ასულმა რევაზიშვილისამ—აბრეშუმის ძაფით ნაკერი პატარა ქირმანის შალი;

65. ნინო ივანეს ასულმა მდინარაძისამ—მძივით ნაკერი საათის ჩასადები, ქისის მსგავსი;

66. ოლა დიმიტრის ასულმა ხახუტაშვილისამ—ოქრომკედით ნაკერი თავსაკრავი;

67. მარიამ (მარგარიტა) ვასილის ასულმა ჩუბინაშვილისამ—ვერცხლის თათრული დიდი ფული;

68. მარიამ ლეთისვარას ასულმა მეჩითოვისამ: ა) ვერცხლის ფული ეკატერინე II-ისა, ბ) ინგლისური შავი ფული;

69. ვარო იორდანეს ასულმა საბაშვილისამ—ორი ვერცხლის ფული სპარსული;

70. ანა ელიაზარის ასულმა გარსევანიშვილისამ: ა) რუსული მანეთიანი, ბ) ვერცხლის ფული ერეკლე II-სა, გ) ვერცხლის ფული სპარსული, დ) ქართული შავი ფული 1805 წ.;

71. სალომე ალექსანდრეს ასულმა გარსევანიშვილისამ—სადაფი;

72. თამარ ნიკოლოზის ასულმა ლომაურისამ—ორი ძველი შავი ფული;

73. ივანე სუხაშვილმა: ა) ოსმალური შავი ფული, ბ) ვერცხული შავი ფული;

74. მიხეილ პეტრეს ძემ სარაჯიშვილმა: ა) ბრინჯაოს ხანჯლის პირი, ბ) შუბის პირი;

75. ალექსი ივანეს ძემ მირიანაშვილმა—ლაშა გიორგის შავი ფული;

76. მღვდელმა კირილე კელენჯერძემ: ა) სამოციქულო, რომელიც დაბეჭდილია დ. საჩხერეში სასახლესა შინა სარდალ სახლთ-უხუცეს ზურაბ წერეთლისა, 1815 წელს, ბ) კონდაკი, დაბეჭდილი ქ. ტფილისს 1710 წელს;

77. კოსტანტინე დიმიტრის ძემ ყიფიანმა—*Мабли—„Объ изуче нїи исторїи“, переводъ Чиляева, изд. 1812 года;*

78. პეტრე ივანეს ძემ ყირსქესალოვმა: ა) ეკლესიის ცხოვრება 4 წიგნად გადაწერილი 1822—1824 წ., ბ) მოთხრობანი ძველი აღთქმიდან, ხელნაწერი, საეტლო და სამთავრო (ხელნაწერი);

79. ტასო ალექსანდრეს ასულმა ეგაძისამ—ძველი არაბული ფული ვერცხლისა;

80. ნინო სალომონის ასულმა და ქეთევან სოფრომის ასულმა ბი-

წინაშეიღებისამ--დიდი მთავრის ნიკოლოზ ალექსანდრეს ძის ყმაწვილო-
ბის სურათი;

81. ივანე გულისაშვილმა: ა) ბრინჯაოს ხანჯალი, ბ) რკინის ხან-
ჯალი, გ) 23 შავი ფული;

82. ტასო გულისაშვილისამ--უწინდელ ნაქერ ტილოს ნიმუში;

83. გიორგი დავითის ძემ ერისთავმა--კაჟიანი თოფი;

84. აექსენტი ნაკაშიძემ--ფულათ 10 მან.;

85. ვლადიმირ წერეთელმა--ფულათ 10 მან.;

86. პაულე მაჭავარიანმა--ფულათ 5 მან.;

87. კბ. ექიმმა ვარლამ ჭიჭინაძემ: ა) სამი ვერცხლის ფული, ბ) 33
შავი ძველი ფული;

88. ნიკოლოზ ავალიშვილმა და მისმა ოჯახობამ: ა) სხვა და სხვა
ძველი ქართული ხელნაწერი წიგნები, ბ) მონგოლური წიგნი (საილარის
ბიბლიოთეკიდან), გ) რამდენიმე გუჯარი, დ) ქურნალი „ციცკარი“
1857—1874 წ., ე) ქურნალი „ივერია“ 1879, 1881 და 1883 წ., ვ) ქურნალი „იმედი“ 1881—1883 წ., ზ) ქურნალი „საქართველოს მოამ-
ბე“ 1863 წ., ც) ქურნალი „მოამბე“ 1894, 1897, 1903, 1904 და
1905 წ., თ) ქურნალი „მოგზაური“ 1901 წ., ი) ქურნალი „მნათობი“
1869—1872 წ., ია) გაზეთი „დროება“ 1866—1884 წ., იბ) გაზეთი
„გუთნის დედა“, იგ) გაზეთი „სასოფლო გაზეთი“, იდ) გაზეთი „ციცკარი“,
იე) გაზეთი „ივერია“, ივ) გაზეთი „მეურნე“, იზ) გაზეთი „თეატრი“, იც)
გაზეთი „ცნობის ფურცელი“, ით) გაზეთი „შრომა“, კ) გაზეთი „ამირა-
ნი“, კა) გაზეთი „ნიშადური“, კბ) გაზეთი „საქართველო“, კგ) გაზეთი
„ფასკუნჯი“, კდ) „ალმანახი“, კე) „ქვალი“, კვ) „სხივი“, კზ) „სიტყვა“,
კს) „გლეზი“, კთ) „მეგობარი“, ლ) „ვოზრაჟდენიე“ და სხვ., ლა) აფი-
შები და პროგრამები 1869—1895 წ., ლბ) სხვა და სხვა ქვეყნის ძველი
ფულები 130 ცალი, ლგ) სპარსული მუზარადი, ლდ) ფარი, ლე) სამ-
კლავე, ლვ) დვერიშის ნაჯახი;

89. მედიცინის დოქტორმა ივ. თიკანაძემ და ნიკ. ავალიშვილმა--
ოთხი სპარსული წიგნი (თავრიზში საერთოდ შეძენილი);

90. თავრიზში მცხოვრებ დავით საგინაშვილის ჩამომავალთა, სო-
ლომონ და დავით საგინაშვილის ოჯახობამ--ალექსანდრე ბატონიშვილის
სურათი, ვინმე ჯანჯულაზიანის დახატული 1841 წ.;

91. ურშიაში მცხოვრებმა ანჯაფარიძემ--„ნადირ შაჰის გალაშქრე-
ბა საქართველოზედ“ (სპარსული წიგნი);

92. დავით ყანდარელმა--ძველი ეკლესიის მოდელი, სეფისკერის
ბეჭდულ გაცემებული;

93. ნინო ავალიშვილისამ—ბროლის ორი ყანწი, გარდმოცენით მისი პაპისათვის ნათლულის საჩუქრად ბოძებული;

94. დარია დავითის ასულმა გოცირიძისამ—ვერცხლის სამი ძველი სპარსული ფული;

95. სოფია ანდრიას ასულმა ტოტაძისამ—ოქრომკვდით ნაკერი სარტყელი და გულისპირი;

96. მარიამ გრიგოლის ასულმა ხუციშვილისამ—კაჟიანი ძველებური თოფი;

97. სოფია ქაიხოსროს ასულმა ფაველენიშვილის მეუღლემ: ა) უმაილის სადაფი, ბ) სამკლაური;

98. მოსე ივანეს ძემ თოიძემ—ერთი თეთრი და ორი შავი ძველი ფული;

99. მინდორა დომენტის ასულმა ჩაჩანიძისამ—ერთი ვერცხლისა და ერთი შავი ფული;

100. დავით სერგის ძემ გორგაძემ—ერთი ძველი შავი ფული 1823 წლისა;

101. მარიამ გაბაშვილისამ—საქარგავი ნიმუში;

102. ელენე შლიტერისამ—რკინის წვერიანი საბჯენი ჯოხი (შუბის მსგავსი);

103. ადამ ელანიძემ—თუშური ბანდულები;

104. ხირსის მონასტრის ბერმა ათანასემ—ხუცური ხელნაწერი სახარება;

105. ალალო თუთაევმა: ა) ყანაოზის ანუ გლასის პერანგი ალექსანდრე ყაზიბეგის ბავშობისა, ეს პერანგი თვითონ ალექსანდრე ყაზიბეგს გადაუცია თუთაევისთვის შესანახავად, ბ) ფოტოგრაფიული სურათი იესე რომანის ძის ფაველენიშვილისა (ტყვიველი), გ) ორი შავი ფული ვახტანგ მეფისა და ეკატერინე II-ისა;

106. ელენე მიხეილის ასულმა ტერიევისამ—10 სიგელ-გუჯარი;

107. ზაალ ივანეს ძემ ტერიევმა: ა) სპარსული წარწერა მარმარილოს ქვაზე (სპარსეთიდან მოტანილი), ბ) ძვლის ტარიანი პატარა მაშა, გ) სპარსული ბეჭედი ვერცხლისა, დ) სამი სპარსული თეთრი ფული და ორიც შავი, ე) სპარსული შანა (პატარა პრტყელი ქვისა);

108. პეტრე გრიგოლის ძემ მამრაცემ—პონტოს ძველი ფული;

109. თავად ვახუაიშვილის მეუღლემ ნინო შარმაზანის ასულმა: ა) სპილენძის ჯამი, ბ) ბრინჯაოს ხუთი ჩანჩხურა (სხვა და სხვა ცხოველების სახით), გ) ბრინჯაოს პატარა ზარი, დ) ვერცხლის სპარსული ფული, ე) ოქრომკვდის დასართავი სპილეს ძვლის თითისტარი თავის კვირისტავით;

110. სოფიო შიუკაშვილმა—ქალ. თელავში ნაპოვნო შავი ფული თეიმურაზისა;

111. გიგო ყარანგოზიშვილმა— თავის საგვარეულოს რამდენიმე სიგელ-გუჯარი;

112. თავად მაცაშვილის მეუღლემ ანნა ნიკოლოზის ასულმა— 23 სიგელ-გუჯარი მე-18 და მე-19 საუკუნისა;

113. ლავრენტი შატბერაშვილმა— შავი ფული ბაქარისა;

114. ნიკოლოზ დადიანის ასულმა თავად ნაკაშიძის მეუღლემ სოფიომ: ა) საბა-სულხან ორბელიანის ლექსიკონი, ბ) ბეჭედი;

115. ჟურთლის ქვრივმა ჭეთევანმა: ა) მძივით ნაკერი ქისა, ბ) ერთი თეთრი და ერთი შავი ფული;

116. მარიამ პავლეს ასულმა ფონ-დერ-ნონემ—უმარილის სალესავი;

117. პავლე მაკავარიანმა (სოფელ ილმიდან): ა) თიხის ჯამი. ბ) თიხის ჩაფუნა;

118. ასოთამწყობმა ილარიონ სონღულაშვილმა: ა) ხელნაწერი „წამება ქეთევან დედოფლისა“, ბ) ლექსები ტუსად ვ. ი. ორჯონიკიძის (1873—1875 წ. გორის საპრობილეში დაწერილი).

119. ნინო სვიმონის ასულმა ანდრონიკაშვილისამ—შეიდიში დედი-მათის მზითვისა თებრონია რუსიშვილის ასულის ანდრონიკაშვილისა;

120. იროდიონ თომას ძემ სონღულაშვილმა—„დროება“ და „სახალხო გაზეთი“ 1910 წ. დამატებინათ.

121. თ. იასონ დავითის ძემ ციციშვილმა: ა) ძველი ხელობის ყუთი, წითელისა და ბზის ხისა, მეფის ირაკლი მეორის ასულის მარიამ ბატონიშვილის შვითვად მოყოლილი, რომელიც ჰყვანდა ცოლად დავით სარდალს (ალექსანდრეს ძეს) ფანასკერტელ-ციციშვილს, ბ) ყავის ძველი ფინჯანი ფაიფურისა, მშვენიერის სურათით და ლამბაქი ნაქონი იმავე მარიამ-ბატონიშვილისა, გ) ძველი დროის წყლის სტაქანი, წითელის ფერისა, ვარაყიანის ნახებთით; კიდევ სტაქანი ღვინისა, ბუხებთანის ნახებთით,—ესენიც მარიამ-ბატონიშვილის ნაქონი, დ) ძველი ფაიანსის ტოლჩა, თბილისის მოურავად ნამყოფის ესტატე დავითის ძის ფანასკერტელ-ციციშვილის მეუღლის, თალიას, ნაქონი, ე) ძველი დროის დიდი „პინა“ (=„ბლიუდა“) და თევში, ანტონ II კათალიკოზის ნაქონი, ვ) პატარა ხატის ბუდე ოქრომკედით ნაქარგი, თავადის აბაშიძის ასულის, დავით ციციშვილ-ფანასკერტელის მეუღლის, ქეთევანის (შემომწარგებლის დედის) მიერ ნაკერი, ზ) თიხის კინკილა (ოთხმუცლიანი), რომელიც უჩუქებია თავად როსტომ წერეთელს (აკაკის მამას) თავისი პირველი ცოლის ძმის დავით ესტატეს ძის ციციშვილისათვის (ე. ი. შემომწარგებლის მამისათვის), ერთათ ქეიფის დროს, ც) საათის ბუდე, ზავერღზე ოქრო-

მკვლელთა ნაკერი მღვიმის დედათა მონასტრის მონაზონის ელისაბედის მიერ, საჩუქრად გამოგზავნილი შემომწირველისადმი 1870 წელს, თ) წყვილი ხის არყის სირჩა, რომელიც ოსს ბალათარას უჩუქნია შემომწირველისათვის (სირჩა=ხის ფეხიანი სასმისი=„ბოკალი“=„რიუმკა“), ი) საუცხოვო ხელოვნებით ნახატი სურათი პოტემკინისა, რომელიც თვით პოტემკინს უჩუქნია პატრიარქის ანტონისათვის პეტერბურგში ყოფნის დროს, ია) ექვსკუთხედი, ლამაზათ გათლილი, ყავის ფერი პატარა ქვა, რომელიც შემომწირველს ციხის ნანგრევებში უპოვნია, იბ) მადნის ქვის ნიმუშები, საციციანოს მთებში ნაპოვნია, იგ) ორი ძველებური სავარძელი თბილისის მოურავის ესტატე ფანასკერტელ-ციცივილის ნაქონია, იდ) სახაზავი სიმებიანი-ფირფიტა, იე) მოზრდილი საფერფლე-სადაფი (კარგი ეკზემლიარი), ივ) სხვა და სხვა ხილველის კურკებისაგან გაკეთებული ყვავილები (შემომწირველის ნახელარი);

122. ნიკოლაზ პავლეს ძემ იოსელიანმა - ერთი სიგელი მარტვილის მონასტრისა 1772 წლისა;

123. ვასილ პლატონის ძემ ჯავახიშვილმა—პატარა ფერადის მძივებით ნაქსოვი ძველებური ქისა;

124. ადამ ივანეს ძემ ფორაქაშვილმა: ა) დამბაჩის ბუდე, ოქრომკვლელთა ნაკერი, ბ) უმარლოს სალესავი სადაფი, ფირფიტა (ხისა) და ბუდე ორივესათვის;

125. მღვდელმა კონსტანტინე კავკასიძემ (ს. მოხსიდან—მეავის საზოგადოება): ა) ბეჭედი, ბ) თერთმეტი ძველი შავი ფული;

126. ივანე აბრამის ძემ გუნებაშვილმა (სოფელ დიღმიდან)—ორი შავი ფული (ქართული, ერთი თეიმურაზისა);

127. ექვთიმე სვიმონის ძემ თაყაიშვილმა—მის მიერ სოფელ ვანიდან (იმერეთშია) ჩამოტანილი ეკლესიის კედლის ქვა, რომელზედაც გამოქანდაკებულია ეკლესიის ამშენებელი და მისი შვილი ბაკური. ეკლესიის ამშენებლის მარტო ქვედა ტანია, ტანის ზედა ნაწილი მოტეხილი აქვს;

128 მღვდელ ვასილ ქუთათელაძის მემკვიდრეებმა: ა) ფსალმუნთა თარგმანი (მხედრული ხელნაწერი), ბ) სვინაქსარი (მხედრული ხელნაწერი);

129. დავით სარდიონის ძემ იციშვილმა: ა) ერთი ნასყიდობის ქალაქი, ბ) ოთხი წერილი;

130. ნიკო ტლ—ძემ: ა) რკინის წვერი ისრისა, ბ) ბეჭედი თიხისა;

131. ქართულ გიმნაზიის მოწაფემ გრიგოლ დიდებულძემ—სამი ძველი შავი ფული;

132. იუსტინე არბელაძემ: ა) პნ წერილი, ბ) „ზატიკი“, ზუკური ხელნაწერი (ბესარიონ კათალიკოზის ბრძანებით გადაწერილი, გ) ვერცხლის სპარსული ფული;

133. მღვდელმა იოანე გვარამაძემ (ცინმე მესხმა): „ლოცვანი“ (მხედრული) ნაბეჭდი, რომელიც დაუბეჭდია მე-11 საუკუნის ნახევარში ახალციხეში ხიზაბაგრელ მღვდელს იოსებ ხუციშვილს, საკუთარ სტამბაში (ხის ასოებით), რომელიც შემდეგ მთავრობას დაუხურავს.

134. თავ. არსენ ივანეს ძემ ბებუთოვმა: ა) ხელთნაწერი: „ცნობა, თუ ვითარის წარმატებით დაჰსაჯა კავკასიის მთასა შინა მცხოვრებნი ხალხნი 1832-სა წელსა მთავარმართებელმა... ბარონმა როზენმა პირველმან“, ბ) ხელთნაწერი: Д. О. кн. Бебутовъ — „Дневникъ путешествій за границей 1847 г.“ (რუსულათ).

135. ქეთევან მაღახაზის ასულმა კვალიევისამ მცირე ეპანი და ლოცვანი, მხედრული ხელნაწ.;

136. ნიკო იოანეს ძემ ახმეტელაშვილმა: ა) ლოცვანი და პარაკლისი, მხედრული ხელნაწ., ბ) რუსული შავი ფული 1767 წლისა;

137. მღვ. ანტ. ცეცხლაძემ—ვერცხლის პატარა ჯვარი (წმ. ნაწილებისათვის) გურიაში მიწაში ნაპოვნი;

138. იოსებ ივ. პიჭაძემ: ა) ხანჯალი წარწერითა, ბ) სპარსული ორი ვერცხლის ფული, გ) სპარსული ორი ფული ნიკელისა;

139. იაკობ იოსების ძემ ორბელიანმა—ოდისკი;

140. ილარიონ ალექსეევმა—შავი ფული ჯილაღ-ედინისა;

141. ანტონ ივანეს ძემ ფალავანდიშვილმა: ა) ორი პატარა ბოხჩა (ერთი თარგებისა) ძველებური, ბ) დიდი ბოხჩა ძველებური, გ) აბგა ძველებური, დ) წამოსასხამი შალი ძველებური;

142. მიხეილ ერასტის ძემ დარახველიძემ — ლურჯ-მინანქრიანი გრაფინი ოქროთი მოვარაყებელი;

143. რაქდენ დათეშიძემ — რკინის სამი წვერი ისრისა;

144. დომენტი ოყროშიძემ—თოთხმეტი ვერცხლის ფული, ნაპოვნი მიწაში, სოფელ ტოლევს (ოკრიბა, ქუთაისის მაზრა);

145. ალექსანდრე მეფარიძემ—ვერცხლისა და სპილენძის ფული;

146. ოლა მიხეილის ასულმა აფუტინისამ—ერთი პატარა მხედრული ლოცვანი—„დაუჯდომელი“ (თავში და ბოლოში აკლია);

147. ალექსანდრა დავითის ასულმა ერისთავისამ—ჩალის ქუდი (სახერხიდან) მძივებით ნაკერ ყანაოზ გადაკრული;

148. მღვდელმა იასონ ოქროპირიძემ: ა) „ზატკი“ ხუცური ხელნაწერი, ბ) „წამება წმიდისა ქალწულ-მოწამისა მარინესი“ და „წმინდანინო“ (მხედრული ხელნაწერი), გ) ლეთიშობლის შესხმა (მხედრული ხელნაწერი);

149. ქართულ გიმნაზიის მასწავლებელმა დავით ქადაგიძემ და მისმა მოწაწილებმა: ა) ფრანგული ხმალი წარწერით: „toledo“ (ქადაგიძე-

ბის საგვარეულოს ერთი ხმალთაგანი), ბ) რკინის ორკაპი წვერი ისრისა, გ) რკინის ორი წვერი ისრისა (ეს ორი ნივთი უპოვნიათ ივანე და ბაგრატ ქადაგიძეებს 1908 წელს შირაქში, სიღნაღის მაზრაში), დ) რკინის წვერი ისრისა პირებ-მომტკრეული და ეანგისაგან შექმული, უპოვნია ქართულ გიმნაზიის მოწაფეს, ნიკო ქადაგიძეს 1911 წელს მარიამობისთვის ნ-ს იალად ტბათანზე, თიანეთის მაზრაში, სადაც წოვა-თუშები მოდიან სააგარაკოდ ორი თვით (მკათათვეში და მარიამობისთვეში), ე) „ქრაქი“— მშხალა—ხმარებული დავით ქადაგიძის ოჯახში;

150. დიმიტრი სულხანიშვილმა, დიდ-გომარეთის დროებით მცხოვრებმა (გადმოგვცა დიდ-გომარეთის მასწავლებელმა კოსტ. სეხნიაშვილმა); სიგელი როსტომ მეფისა, 1640 წლისა;

151. **პისიკოსოსმა კირიონმა**—129 სხვა და სხვა სახელწოდების ნაბეჭდი წიგნი ქართულსა, რუსულსა, ინგლისურსა, აფხაზურსა, სვანურსა და ოსურს ენაზე, 206 ტომად¹⁾;

152. თავ. **პავლე იოსების ძემ თუშანიშვილმა**—2438 სხვადა-სხვა სახელწოდების ნაბეჭდი წიგნი უმთავრესათ საქართველოსა დ ამიერკავკასიის შესახებ; აგრეთვე გაზეთები: „დროება“, „სახალხო გაზეთი“ „Заквказье“ და „Заквказская Речка“-ი;

153. სერგ. რომ. გორგაძემ—34 სხვა და სხვა სახელწოდების წიგნი (ნაბეჭდი) ქართულსა, რუსულსა და ფრანგულ ენაზე;

154. ზაქარია გიორგის ძემ ფორაქაშვილმა—შავი ფული თეიმურაზისა;

155. ივანე მიხეილის ძემ დაკიშვიიმ—29 წენიკი ფული ვერცხლისა, ნაპოვნი სოფ. ნატანებში ეკლესიის ნანგრევებში;

156. უცნობმა ქალმა, რომელმაც არ ისურვა თავის ვინაობის გამოცხადება: ა) ოსმალური ხმალი, ბ) ხანჯალი იშვიათი ეჭმემლიარი;

157. ბარბარე ედიშერის ასულმა მაღალაშვილისამ—მაყაში, ქონის სანთლის ცხვირის მოსახოცი და ჩასაქრობი;

158. ტფილისის ქართულ გიმნაზიის მოწაფემ ვალერიან ავალიანმა: ა) საქრისტიანო მოძღვრება, ნაბეჭდი, ბ) ხელნაწერი, რომელშიაც მოთხრობილია ქრისტეს ჯვარცმის ამბავი;

159 მინდორა დიმიტრის ასულმა ტატიშვილის ქვრივმა: ა) პატარა ჩარექა თეთრი შუშისა, ერეკლე ბატონიშვილის ნაქონი, ბ) წერი-

¹⁾ ხოლო წარსულს 1911 წელს საისტორიო საზოგადოებამ ყოველად სამღვდლო კირიონისაგან მიიღო 76 სახელწოდების ნაბეჭდი წიგნი სხვა და სხვა ენაზე—89 ტომად; აგრეთვე 116 ხელნაწერი წიგნი, დიდხალი ძველი ფული, ალბომები და საარქეოლოგია ნივთები.

ლი შეფის ირაკლის ასულისა, ანასტასია ბატონიშვილისა, თავადს ქნის ერისთავთან, შანშე იესეს ძესთან მიწერილი, გ) L'art décoratif au Caucasus—ქართული ჩუქურთმა, გრ. ტატიშვილისა;

160. ალექსი მირიანაშვილმა—კრებული, რომელშიაც მოთავსებულია სარკე თქმულთა (ხელნაწერი მხედრული);

161. ს. რ. გორგაძემ—ორი კლიშე: ა) ბაგრატიის ტაძრის გეგმისა, ბ) ქართულ, ბერძნულ და აზერულ ანბანებისა;

162. მღვდელმა ვასილ კარბელაშვილმა: ა) წიგნი „Московскій Телеграфъ“, № 16, 1833 წლის მარიაშობისთვის; ბ) მხედრული ხელნაწერი: „ანდრია სალოსის ცხოვრება“;

163. ეკატერინე ივანეს ასულმა სარაჯიშვილისამ: ა) ხმალი, ბ) ხანჯალი, გ) საპირისწამლე, დ) დამბაჩა (ყველა ესენი სოლომონ დავითის ძის სარაჯიშვილის ნაქონი იარაღია);

164. მღვდელ-მონაზონმა ტარასიმ (დარის მონასტრიდან): ა) ხუთკუთხედი აგური ამობურცული ჯვრითა და ხუთური წარწერითა: „Съ Ісѣмъ“, ბ) თორმეტი შავი ფული და ერთი ნიკელისა, გ) თოთხმეტი ვერცხლის ფული, დ) თითბრის ეტონი, ე) პატარა ქვა, ორიოლში ნაპოვნი, ზედ ლოკოკინის სახე აქდევია;

165. მიხაკო ჩარუხჩოვა (ქართველი ურია ახალციხიდან): ორი ყელსაბამი ვერცხლისა;

166. სვიმონ ნიკოლოზის ძემ სააკაშვილმა: ა) სამი ფული ვერცხლისა ქართული, ბ) ორი შავი ფული ქართული;

167. გრიგოლმა და მისმა ძმებმა დიასამიძეებმა: ა) შავი ფული, ბ) შემოკლებული ისტორია საქართველოსი, დავით ბატონიშვილისა—მხედრული ხელნაწერი წიგნი;

168. მიხეილ დავითის ძემ ჭავჭავაძემ: ა) პორტრეტი მინიატურა, სოლომონ დავითის ძის სარაჯიშვილისა, ბ) იმპერატორ ალექსანდრე II-ის საკორონაციო მედალი; გ) პრესპაპიე მარმარილოსი, ალექსანდრე II-ის სურათით;

169. მათია შოშიტაშვილმა (დიღმის მცხოვრებელმა): ა) მხედრული ხელნაწერი „სიბრძნე სიცრუის“ წიგნი, ბ) კატეხიზმო, მხედრული ასოებით ნაბეჭდი, გ) „Новѣйшіе французскіе и русскіе разсказы“, დაბეჭდილი ქ. პეტერბურღში 1830 წ.;

170. მიხეილ სვიმონის ძემ მეტეხელმა: ა) ორი სიგელი, ბ) 18 შავი ფული, გ) ერთი ვერცხლის და ერთი ნიკელის ფული, დ) სამი ეტონი, ერთი მოსკოვის 1882 წ. გამოფენის სანახსოვროდ გაყვთებული;

171. ეფემია გრიგოლის ასულმა გიორგიშვილისამ—სადავით მოკედილი ხის ჯვარი;

172. დარია მიხეილის ასულმა კეიძისამ — თუშვალანგი თიხისა;

173. ანტონ მიხეილის ძემ ავალიშვილმა 23 დოკუმენტი;

174. ქაიხოსრო დავითის ძემ ავალიშვილმა — 2 დოკუმენტი;

175. მღვ. ივანე დიმიტრის ძემ ახმეტელაშვილმა — თიხის ტოლ^ა, კარდანახში მიწაში ნაპოვნნი;

176. ქართულ გიმნაზიის მასწავლებელმა ნიკო ახმეტელაშვილმა — თორმეტი სიგელი;

177. ბ-ნმა მეფერტმა: ა) Боевые подвиги кавказских войск — „Альбомъ картинной галереи Кавказскаго Военнаго Историческаго Музея“ (ორ წიგნად), ბ) „Историческій очеркъ о регалияхъ и знакахъ отличія русской арміи“, I и II т.

178. მღვ. ტაბლიაშვილის ოჯახობამ — ქართული თეთრი ფული;

179. გენერალ-მაიორის ქვრივმა ლუდმილა ალექსანდრეს ასულმა კორნილოვიჩისამ — სამეგრელოს უკანასკნელ დედოფლის ფოტოგრაფიული სურათი;

180. თ. დიმიტრი ლევანის ძემ აბაშიძემ: ა) მხედრული ხელნაწერი „კონდაკი“, ბ) მხედრული ხელნაწერი წიგნი — „გული ყოვლად წმიდისა ლეთის-მშობლისა“, გ) ოცდაცამეტი სიგელ-გუჯარი და სხვა საგვარეულო დოკუმენტი, მე-18 და მე-19 საუკ., დ) პატარა, მეტად ლამაზი, ქვის ჩაქუჩი, სოფ. ზემო კალაში ჰის ამოთხრის დროს ნაპოვნი დიმიტრი აბაშიძის ეზოში, ე) ორი ძველი ვერცხლის ფული ირაკლი მეფისა სპარსული წარწერით;

181. მასწავლებელმა სერგო გიორგის ძემ ღამბაშიძემ: ა) ვახტანგ მე-VI-ის „სამართალი“, რომან ყიფიანის ოჯახიდან (სვიმონ ყიფიანის ნაწერი), ხელნაწერი, ბ) ძველებური, წელზე საკიდი, ბუდე საწერ-კალმისა, გ) სპილენძის თიხის ნატეხები, ყუა და პირი, აგრეთვე მძიმე ნატეხი სპილენძისა სოფ. ჩრდილში (შორაპნის მახრა) მიწაში ნაპოვნი, დ) ოთხი მუსულმანური ძველი ვერცხლის ფული და ორი რუსული შავი ფული ეკატერინე მე-II-ისა და ალექსანდრე I-ლის დროისა;

182. დიმიტრი ზურაბის ძემ მაკუარიანმა: ა) ხელნაწერი „ცხოვრება ანდრია სალოსისა“, ბ) ხელნაწერი „წმ. მამთა მოძღვრებანი“, გ) მხედრ. ხელნაწერი „თენი“ (თავი და ბოლო აკლია), დ) ხუცური ხელნაწერი იოანე ოქროპირის ქდაგებანი (აკლია), ე) სულხან ორბელიანის „სიბრძნე-სიკრუისა“, ხელნაწერი, ვ) ხელნაწერი „ალექსიანი“, ზ) ხელნაწერი „დაძა და ევას საკითხავი“, ს) ხელნაწერი „იოსებ-ზილიბანიანი“, თ. სამი ფურცელი ხუცური ხელნაწერი, ი) ნაბეჭდი წიგნი: „ქეზ-მარიტნი ისტორიულნი დამტკიცებანი ნამდვილ-მყოფობისა ქრისტესი ქვეყანასა ზედა“, პეტერბ., 1819 წ.;

183. მღვდ. ვასილ გორგაძემ: ა) ანდრია სალოსის ცხოვრება, მხედრ. ხელნაწერი, ბ) ხუცური ხელნაწერი „კურთხევანი“, გ) ხელნაწერი „Φυσιολογία“ ზაგორსკისა, დ) ნაბეჭდი „სახოგადო მდივნობაჲ“, პეტერ. 1821 წ.;

184. მღვდელმა ფარნაოზ ვეფხვაძემ: ა) ხუცური ხელნაწერი „უამნი“, ბ) ნაბეჭდი „დავითნი“ 1768 წ., გ) ნაბეჭდი გამოკრებილი სახარება“, დ) ჩუქურთმიანი ხის პატარა ჯვარი, ე) წმ. გიორგის პატარა ვერცხლის გულსაკიდი ხატი;

185. ოლგა მიხეილის ასულმა აფუტინისამ: ა) ხის პატარა ჩუქურთმიანი გულსაკიდი ხატი წმ. ნიკოლოზისა, ბ) ძველებური წამლობანი და შელოცვები, ცალ-ცალკე ფურცლებად ნაწერი, ძველებურის ბოხით;

186. მარიამ ზაქარიას ასულმა კიკნაძისამ: ა) ხელნაწერი ვახტანგის სამართალი (აკლია), ბ) ხელნაწერი „სიბრძნე სიცრუის“ წიგნი (აკლია).

187. მღვდელმა ალექსი ცხადაძემ—ნაბეჭდი „სამოციქულო“ 1709 წ.

188. მღვდელმა ანტონ კვანტრიშვილმა: ა) ნაბეჭდი „კურთხევანი“ 1764 წ., ბ) ნაბეჭდი „კონდაკი“ 1783 წ., გ) პატარა ხის ჩუქურთმიანი ჯვარი, დ) ძველებური დაბალ-ფეხიანი ბარძიმი, ეკლესიის ნანგრევში ნაპოვნი;

189. მღვდ. იასონ მხატვრიშვილმა—გუჯარი გოლათუბნის ეკლესიისა და იმავე გუჯარის პირი;

190. იპოლიტე დიმიტრის ძემ ანთაძემ—ვარძიის მონასტრის ორი სიგლის პირი;

191. ირაკლი ილიას ძემ ფერაძემ—ძველებური ყალიონი (ჩიბუხი), სოფ. ნებოძირში ნაპოვნი მიწის გათხრის დროს;

192. ივანე დიმიტრის ძემ ქლიბაძემ—დიდი კბილი რალაც ცხოველისა, სოფ. დილიკოურში ნაპოვნი წყაროს თხრის დროს.

193. ლევან გიორგის ძემ ჯანდიერმა: ა) ხორასნის ხმალი, ბ) საპირისწამლე ვერცხლით მოჭედილი, გ) სასწრაფო შევერცხლილი მასრები და სალტეთ;

194. ნატახტრის მცხოვრებელმა ივანე როსტიაშვილმა: ა) შუშის

სამაჯურის ნატეხი, ნაპოვნი ნატახტარში სასაფლავოში, ბ) ორი ვერცხლის ფული სპარსული და ჩინური, გ) ორი შავი ფული;

195. გიგო ყარანგოზიშვილმა—თავის საკუთარი პორტრეტი და პაპისა;

196. თავ. ალექსანდრე ალექსანდრეს ძემ ამირაჯიბმა—ვერცხლის ფული;

197. თ. ივანე გიორგის ძემ ციციშვილმა: ა) ქვის ჯვარი წარწერითანი, ს. ხანდოდან, ბ) რუსული შავი ფული 1781 წ.;

198. კნ. ელენე იაკობის ასულმა თარხან-მოურავისამ: ა) პორტრეტი კონ. ერისთავისა, ბ) პორტრეტი საგინაშვილის მეუღლისა, გ) პერანგი მშვენიერი ხელოვნებისა, კონა ერისთავის ნაკონი, დ) საკინძის ღილი, ხუთ მარგალიტიანი, ე) ორი დაირა;

199. სოფელ ცხრუვეთის მცხოვრებმა იოსებ ნიკოლოზის ძემ წერეთელმა (მღვდელმა): ა) სვინაქსარი ტყავზე ნაწერი ხუცურად, ბ) სამოთხის ყვავილი, მხედრული ხელნაწერი, გ) სამღვდელმთავრო, დ) რამდენიმე ღოკუმენტი;

200. სოფელ ჯარგვენულის მცხოვრებმა სპირიდონ აბულაძემ—ხუცური ხელნაწერ-ნაბეჭდი ჟამნი (თავი აკლია);

201. მიხეილ მაჩიტაძემ, დიშის მღვდელმა: ა) „კურთხევანი“, ხუცური ხელნაწერი, ბ) ორი შავი და ორი ვერცხლის ფული;

202. ლეონტი გრიგოლის ძემ ჩაჩანიძემ, სოფ. შუქრუთიდან—ვერცხლის ფული;

203. ვლადიმერ ზურაბის ძემ პეტრუიძემ—ოთხი შავი და ორი ვერცხლის ფული;

204. სოფ. ოფჩის მცხოვ. ელისაბედ თეოდორე ჩარკვიანის ასულმა—ტიბიკონი, მხედრული ხელნაწერი;

205. მელიტონ ჩხეიძემ—ორი სიგელი;

206. მღვდელმა გრიგოლ სონღულაშვილმა—სპილენძის ცული, ნაპოვნი სოფ. სვიშონიანთ ხევში (ერწო, თიანეთის მაზრა);

207. შალვა ქარუშიძემ: ა) „როსტომიანი“, მხედრული ხელნაწერი, ბ) „სამართალი მეფის ვახტანგისა“, მხედრული ხელნაწერი;

208. გენადი პეტრეს ძემ მიხეილიძემ: ა) ხუცური ხელნაწერი წიგნი ევფუდი და სამთვარიო, ბ) ვერცხლის ორ-აბაზიანი;

209. ვასილ დავითის ძემ მამულგმა (პედაგოგმა)—ირაკლი მეფის ნაქონი მაშხალა;

210. სტუდენტმა ესტატე ინასარიძემ: ა) ორი შავი ფული, ბ) ერთი ვერცხლის ფული, გ) ორი ბეჭედი სპილენძისა და კალისა;

211. დარია (ოსების ასულმა გედევანიწვილმა)—სამი შავი ფული, ერეკლე მეფისა;

212. თ. დიმიტრი გრიგოლის ძემ მაცაშვილმა, სოფ. იყალთოდან: ა) „დილარიანი“, ხელნაწერი მხედრული (სულ 610 გვ.), ბ) წმ. შორის მამისა ჩვენისა დიდისა ვასილისა სწავლანი, რომელსა ეწოდება „სუფევა“, წიგნი შეიცავს 284 გვ., მხედრული ხელნაწერი, გ) ღვთივ შვენიერი თხრობანი, რომელსა ეწოდების „გვირგვინი“, მხედრული ხელნაწერი, დ) „მარტირიკი“, მხედრული ხელნაწერი, ე) „წამება წმ. თეკლასი, ეკატერინასი, ანასტასიასი და თეოდოტასი“, მხედრული ხელნაწერი, ვ) წიგნი ეპიფანე კვიპრელისა, რომელ სთქვა ათ-ორმეტა მათ თვალათვის, მხედრული ხელნაწერი, ზ) ლოცვანი, მხედრული ხელნაწერი;

213. თ. ირაკლი დავითის ძემ ჩოკაშვილ-ჯანდიერმა სოფ. ახმეტოდან: ტილოზედ ნახატი ძველი სურათი ახალგაზდა ქალისა;

214. იოანე მღვდლის მეუღლემ პელაგია ნიკოლოზის ასულმა მრევლიშვილისამ, სოფ. იყალთოდან: ა) „ავგაროზი“ მხედრულის ხელით გრძელ ვიწრო ქალღმერთს (6 არშ.), დაწერილი ღვთისმშობლისა და წმ. გიორგის სახელზე ეკლესიების ჩამოთვლით, ბ) თიხის ძველი კვირისტავი, დედაშიწაში ნაპოვნი გომურის თხრის დროს;

215. ექიმმა ნიკოლოზ გიორგის ძემ მრევლიშვილმა, სოფ. იყალთოდან—პატარა სახარება წარწერით: „თავადის მაიორის და კავალერის წერეთლის გრიგოლისათა“;

216. ს. იყალთოს მღვდელმა: ძველის-ძველი საციხე თოფი უკონდახო;

217. გიორგი მაცაშვილმა (ს. იყალთო)—ტყეში კლდის ნგრევის დროს ნაპოვნი თიხის ძველი ქილა, დიდი ორჭურჩიანი;

218. ილია სოლომონის ძემ ქარცივაძემ—ვერცხლის ფული, სოფელ გოგორცში ნაპოვნი;

219. ქნმა ალექსანდრა ეგაძისამ—ძველებური თავსაკრავი;

220. ლუარსაბ გიორგის ძემ თულაშვილმა—პატარა ყუთი ძელისა.

221. როზალია გრიგოლის ასულმა აღენიშვილისამ: ა) თამბაქოს ქისა, ოქრომკედლი ნაქარგი, ბ) ძველებური ბოზჩა დიბისა და ფარნის მგზავსი;

222. პაველ იაკობის ძემ იზაშვილმა: ა) „საქრისტიანო მოძღვრება“, მხედრული ხელნაწერი, ბ) „საქრისტიანო მოძღვრება“, დაბეჭდილი, მხედრული;

223. იაკობ ანანიას ძემ ნათაძემ—ხეზე ამოჭრილი ღვთისმშობლს ხატი, ვერცხლით შეჭედილი, თავისი ბუდით, ათინური ხელოვნება, ნაპოვნია ტფილისის მახლობლათ, ეკლესიის ნანგრევებში, ნადირობის დროს;

224. ლეონიდ აღექსანდრეს ძემ გაბაშვილმა: ა) ხუთი შავი ფული, ბ) ვერცხლის ფული;

225. ეგვენია სოლორაშვილმა—„იესო ქრისტე პილატეს სამსჯავროს წინაშე“, სურათი ტილოზე ნახატი ზეთიან ფერადებით;

226. ენატე ონისიმეს ძემ იოსელიანმა—თორმეტი საბუთი (დოკუმენტი);

227. ემინ-ეფენდი შარაშიძემ, აჭარიდან—ქისა აბრეშუმისა ოქრომკედ-ნარევი;

228. ანნა შანშეს ასულმა წერეთლისამ—ორმოცი საბუთი;

229. მღვ. ნიკოლოზ ნათაძემ—ხუცურად ნაბეჭდი სახარება;

230. ნერსეს სანტრუსოვმა; ა) დერციკის ადლი (ნახევარი) უთხოვრისა, ბ) დერციკის მაკრატელი, გ) სათითე, დ) მაყაში;

231. გიორგი ყარალაშვილმა: ა) „თიმსარიანი“ (თავი აკლია) და მოკლედ სიტყვის გება სოგრატიისა და თქმულეზანი სხვა ძველთა ფილოსოფოსთა“, მხედრული ხელნაწერი ლურჯ ქაღალდზე, ბ) „მილორდიანი“, მხედრული ხელნაწერი, თავი და ბოლო აკლია;

232. ივანე სვიმონის ძემ ბაქრაძემ: ა) შვიდი დიდი ფული ვერცხლისა, ბ) ხუთი პატარა ფული ვერცხლისა (გადმოსცა საზოგადოებას აკაკი წერეთელმა);

233. სულხან ქავჭავაძემ—„დებიდერია ანუ გზაჲ სიყუარულისა მიმართ ღმრთისა“, მხედრული ხელნაწერი, თარგმნილი რუსულით გიორგი ავალიშვილის მიერ;

234. თინათინ გიორგის ასულმა ფორაქაშვილისამ: ა) ბრინჯაოს

ხანჯალი, ბ) ბრინჯაოს პირი შუბისა, ორიე ნაპოვნია სოფ. კარდანახ-ში საფლავში, გ) საკიდელი ქვაბისა;

235. ზაალ ივანეს ძემ ტურიაშვილმა: ა) ოთხი სპარსული დაბეჭ-დილი წიგნი: როსტომიანი, ისკანდერ ნამე და ორი წიგნი ბაბიღების სექტის შესახებ, ბ) ორი ყალიონი;

236. ქართულ გიმნაზიის მოწაფემ გრიგოლ დიდებულისძემ—ვერც-ხლის ფული ბუზარული;

237. ს. რუისის მცხოვრებმა დავით ჩიქოვანმა—ვერცხლის ფული ირაკლი მე-II-ისა;

238. ქართულ გიმნაზიის I კლასის მოწაფემ ნიკოლოზ ჯავახი-შვილმა—ცხრა შავი ფული;

239. პლატონ იოსელიანის ქვრივმა, ანნა ნიკოლოზის ასულმა: ა) ხეზე ამოჭრილი ხატი, ბ) პატარა ჯამი ხისა მოჩუქურთმებული, ვერც-ხლით შექედლი და ვერცხლის ფეხებიანი, გ) დანა რკინის ტარიანი, დ) „მთოვარის სროლა“, მხედრული ხელნაწერი, პატარა წიგნი, ე) სო-მხურიდან ნათარგმნი წერილი „საღმართოჲსა სიბრძნისათვის“(!), ვ) ნა-ბეჭდი „კანონთაგან გამოკრება“, ზ) ნაწყვეტი მოძღვრებისა, მხედრული ხელნაწერი, თ) ორი ნაბეჭდი ფურცელი „ტფილისის უწყებანი“ 1832 წ. № 5, თ) კარაბადინი და ლოცვანი ხუც. ხელნაწერი, ი) სამი ხელნაწე-რი (მხედრული) ფურცელი: 1) ფილოსოფიურ-გრამატიკული ტერმინები, 2) ბოტანიკური ტერმინები, 3) კარაბადინიდან ერთი ფურცელი;

240. ვლადიმერ გიორგის ძემ დაფქვიაშვილმა: ა) ოთხი შავი ფუ-ლი, ბ) ორი ვერცხლის ფული (ერთი ირაკლისა), გ) ერთი ბეჭდის თა-ვი (მწერის სახე);

241. მღვდელმა ბაკურაძემ (ქართველი ოსებში): ა) Законы царя Вахтанга, ბ) განმარტება სახარებისა, ხუცური წიგნი, ნაბეჭდი;

242. ათანასე თ. ჯვარიშვიშვილმა—სამი წიგნი: ა) ბერძული (ახა-ლი) ხელნაწერი წიგნი, ბ) Descriptio Caucasi, ლათინური წიგნი, ნა-ბეჭდი, გ) Agapeti diaconi schedam regiam, ნაბეჭდი;

243. ეკატერინე ივანეს ასულმა, სარაჯიშვილის ქვრივმა: ა) ათი ფული ვერცხლისა, ბ) ორმოცდა თერთმეტი შავი ფული;

244. დავით ალექსანდრეს ძემ გურამიშვილმა—ხელნაწერი ვე-

245. ლუარსაბ გიორგის ძემ თულაშვილმა (სოფ. მეჯვრისხევი-დან)—გუჯარი იულონ ბატონიშვილის მიერ ბოძებული;

246. დეკანოზის სვიმონ რცხილაძის ასულმა ნინომ: ა) უმაროლის მოსალესი დიდი სადაფი, ბ) თმის გასაყოფი ქინძისთავი;

247. თ. სახოკიამ—ფრანგული წიგნი: Les proverbes Géorgiens;

248. ბ-ნმა ალექსი მირიანაშვილმა—ხელნაწერი „ვეფხისტყაოსანი“ (თავი და ბოლო აკლია);

249. როსტომ ქაიხოსროს ძემ ავალიანმა—8 პატარა შავი ფული (მუსულმანური);

250. ქ-ნმა გულნარა ქაიხოსროს ასულმა კანდელაკისამ: ა) „მორდიანი“, მხედრული ხელნაწერი წიგნი, ბ) სამი ფოტოგრაფიული სურათი გელათის მხატვრობისა.

ს ი ა

„საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების“ წევრებისა 1913 წლის 1-ლი იანვრისათვის.

I

საზოგადოების თავმჯდომარე — ექვთიმე სვიმონის ძე თაყაიშვილი;

თავმჯდომარის ამხანაგი — დავით გიორგის ძე კარიჭაშვილი;
საზოგადოების ხაზინადარი და მუზეუმ-ბიბლიოთეკის მცველი — ალექსანდრე ივანეს ძე სარაჯიშვილი;

საზოგადოების მდივანი — სერგი რომანოზის ძე გორგაძე;

საბჭოს წევრები: 1. დეკანოზი კორნილი კეკელიძე;

2. მოსე გიორგის ძე ჯანაშვილი;

3. ალექსანდრე თევდორეს ძე ყიფშიძე;

4. ანტონ ივანეს ძე ნატროშვილი;

5. იუსტინე ირაკლის ძე აბულაძე;

II

მზრუნველი წევრი:

1. თ-ი ჰაველე იოსების ძე თუმანიშვილი,

III

საპატიო წევრები:

წერეთელი აკაკი როსტომის ძე,

ცაგარელი ალექსანდრე ანტონის ძე,

IV

ნამდვილი წევრები:

აბაზაძე ალექსანდრე ლევანის ძე,

აბაშიძე დიმიტრი ლევანის ძე,

აბაშიძე ალექსანდრე როსტომის ძე,

აბაშიძე ნიკოლოზ ილიას ძე,

აბაშიძე გრიგოლ კოსტანტინეს ძე,

აბაშიძისა კნეინა ანნა,

10. აბდუშელიშვილი დავით ნიკოლოზის ძე.

- აბულაძე იუსტინე ერეკლეს ძე,
 აბულაძე პლატონ ქრისტეფორეს ძე,
 ავალიშვილისა მარიამ გიორგის ასული,
 ავალიშვილი ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 ავალიშვილი არჩილ ნიკოლოზის ძე,
 ალბაზიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ალბაზიშვილი ილია სოლომონის ძე,
 ამბროსი არქიმანდრიტი (ხელაია),
 ამირაჯიბი კონსტანტინე მიხეილის ძე,
 20. ანდრიაშვილი სოლომონ ანტონის ძე,
 ანდრიაშვილი ივანე (მღვდელი),
 ანდრონიკაშვილი სპირიდონ ნიკოლოზის ძე,
 ანთაძე კონსტანტინე (მღვდელი),
 ანტონი ეპისკოპოსი გორისა,
 არაყიშვილი დიმიტრი,
 არღუთაშვილი-მხარგრძელი ნიკოლოზ ვასილის ძე,
 არჯევანიძე ანტონ ივანეს ძე,
 არჯევანიძე ნიკოლოზ ივანეს ძე,
 აფხაზი ივანე დიმიტრის ძე,
 30. ახალშენიშვილი იოსებ (მღვდელი),
 ახვლედიანიანი დიმიტრი თომას ძე,
 ჭარათაშვილი ივანე გიორგის ძე,
 ზაქრაძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 ზაქრაძე კონსტანტინე დიმიტრის ძე,
 ზაქრაძე სპირიდონ იოსების ძე,
 ბეგთაბეგიშვილი ილია დიმიტრის ძე,
 ბოცვაძე ლუარსაბ გერასიმეს ძე,
 ბერეკლაშვილი ვასილ ზურაბის ძე,
 ბურჭულაძე გრიგოლ იესეს ძე,
 40. ბებუთაშვილი არსენ ივანეს ძე,
 ბუჭურაული ივანე ალექსის ძე,
 ბილანიშვილი ზაქარია,
 ბერეგეიანი ვასილ ივანეს ძე,
 ბერიძე ვუკოლ მიხეილის ძე,
 • ზაბაშვილი რევაზ ალექსანდრეს ძე,
 გაბაშვილი ნიკოლოზ სოლომონის ძე,
 გაბაშვილი გრიგოლ დიმიტრის ძე,

- გაბლიანი ეგნატე გიორგის ძე,
გამრეკელი სეით (მღვდელი),
50. გამრეკელი ალექსანდრე სვიმონის ძე,
გამყრელიძე ივანე ვედოკიმეს ძე,
გამყრელიძე ილარიონ ოტიას ძე,
გარსიაშვილისა მარიამ ზაქარიას ასული,
გაჩეხილაძე სევესტი მიხეილის ძე,
გედევანიშვილი მიხეილ ალექსანდ' ეს ძე,
გელოვანი იასონ დავითის ძე,
გელოვანი ვარლამ ლევანის ძე,
გეურქოვისა მართა დიმიტრის ასული,
გემიჩაუა რაჟდენ ბართლომეს ძე,
60. გველესიანი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე,
გველესიანი იოსებ იოსების ძე,
გველესიანი გრიგოლ ივანეს ძე,
გიორგი ეპისკოპოსი იმერეთისა,
გიორგიშვილი მიხეილ გრიგოლის ძე,
გიეიმყრელი მიხეილ ალექსანდრეს ძე,
გოგიტიძე ნიკოლოზ გიტოს ძე,
გოგჩიაიშვილი ფილიპე გაბრაულის ძე,
გორგაძე რომანოზ (მღვდელი),
გორგაძე სერგი რომანოზის ძე,
70. გორგაძე ვასილ (მღვდელი),
გორგაძე ანთიმოზ ბესარიონის ძე,
გორგაძე იაკინთე (მღვდელი),
გრიგოლაშვილი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
გურამიშვილი დავით ალექსანდრეს ძე,
გურგენიძე ალექსანდრე დიმიტრის ძე,
გურიელი ვახტანგ დავითის ძე,
- დადიანი იოსებ იულონის ძე,
დადიანი ნიკოლოზ ნიკოლოზის ძე,
დადიშკელიანი ოთარ თენგიზის ძე,
80. დადიშკელიანი ჯანსუყ თენგიზის ძე,
დავით ეპისკოპოსი,
დათეშიძე რაჟდენ ყარამანის ძე,
დათუნაშვილი იაკობ კირილეს ძე,
დაკიშვილი ივანე მიხეილის ძე,

- დგებუაძე კალისტრატე არეტის ძე,
 დედაბრიშვილი შიო,
 დედარაიანი ისიდორე (მღვდელი),
 დეკანოზიშვილი ერეკლე გრიგოლის ძე,
 დეკანოზიძე რომანოზ (დეკანოზი),
 90. დემიდოვი ვასილ ალექსანდრეს ძე,
 დიასამიძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 დირრი ადოლფ მიხეილის ძე,
 დოდაშვილი კოსტანტინე ივანეს ძე,
 დოსითეოს არქიმანდრიტი (ბერძნიშვილი),

- შგაძისა ლუბოვ კოსტანტინეს ასული,
 ედილაშვილი ზაქარია ერმალოზის ძე,
 ელიაშვილი ივანე სპირიდონის ძე,
 ელიაძე სტეფანე სვიმონის ძე,
 ერისთავისა ელისაბედ დავითის ასული,
 100. ერისთავისა ეკატერინე მიხეილის ასული,
 ერისთავი დიმიტრი კოსტანტინეს ძე,
 ერისთავი ნიკოლოზ რევაზის ძე,
 ერისთავი ნიხეილ გიორგის ძე,
 ერისთავი რევაზ,
 ერისთავი ალექსანდრე ნიკოლოზის ძე,
 ერისთავისა ბარბარე იაკობის ასული,
 ერისთავისა ელისაბედ ზაალის ასული,
 ერისთავი კოსტანტინე დავითის ძე,
 ესაძე ბორის-სპირიდონის ძე,
 110. ეჯიბია ბენედიქტე ბოგდანის ძე.

- შართაგავა იპოლიტე პეტრეს ძე,
 ვაშაკიძე ექვთიმე სვიმონის ძე,
 ვაჩნაძე სვიმონ სვიმონის ძე,
 ვაჩნაძე რევაზ ქაიხოსროს ძე,
 ვაწაძე სპირიდონ იოსების ძე,
 ვეფხვაძე ფარნაოზ (მღვდელი).
 ვეფხვაძე ერმალოზ (დეკანოზი),
 ვეზირიშვილი გიორგი დიმიტრის ძე,
 ვეზირიშვილი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
 120. ვეზირიშვილი მიხეილ ნიკოლოზის ძე,

ვერმიშევისა ბარბარე ალექსანდრეს ასული,
ვირსალაძე სპირიდონ სვიმონის ძე,

ზალიშვილი მიხეილ ყარამანის ძე,
ზაქარიაშვილი ლევან (მღვდელი),
ზდანოვიჩი გიორგი ფელიქსის ძე,
ზედგინიძე მიხეილ სვიმონის ძე,
ზედგინიძე იაკობ სვიმონის ძე,
ზედგინიძე ივანე ნიკოლოზის ძე,
ზურაბიშვილი ივანე ივანეს ძე,

130. თავდგირიძე ნიკოლოზ ყარამანის ძე,
თავდგირიძისა ნინო მერაბის ასული,
თალაკვაძე ნიკიტა (დეკანოზი),
თარხან-მოურავი ვასილ ალექსანდრეს ძე,
თარხან-მოურავისა ელენე იაკობის ასული,
თაქთაქიშვილი მიხეილ ივანეს ძე,
თაყაიშვილი ექვთიმე სიმონის ძე,
თვალჭრელიძე პარმენ ივანეს ძე,
თიქანაძე ივანე ელიშულის ძე,
თოთიბაძე ანტონ (დეკანოზი),

140. თოიძე მოსე ივანეს ძე,
თუმანიშვილი-წერეთლისა ანასტასია მიხეილის ასული,
თუმანიშვილისა ბარბარე დავითის ასული,

იაგულაშვილი ალექსანდრე იოსების ძე,
იაშვილი აბელ ოქროპირის ძე,
იზაშვილი (ეზოვი) ილია იაკობის ძე,
იზაშვილი (ეზოვი) პავლე იაკობის ძე,
იმნაიშვილი გერასიმე სოფრომის ძე,
იოსელიანი ეგნატე ონისიმეს ძე,
ირემაძე თეოდორე გიორგის ძე,

150. ისარლიშვილი რაფიელ პეტრეს ძე,
იურკევიჩი ვასილ ნიკოლოზის ძე,

ძაკუბავა რაჟდენ ივანეს ძე (ინჟინერი),
კანდელაკი კოსტანტინე პლატონის ძე,
კაპანაძისა ანნა გრიგოლის ასული,
კარბელაშვილი პოლიექტოს (მღვდელი),
კარბელაშვილი ვასილ (მღვდელი),
კარიჭაშვილი დავით გიორგის ძე,
კაჭახიძე კოსტანტინე ფირანის ძე,
კახიანი გიორგი ნიკოლოზის ძე,

160. კახიძე ვასილ ბესარიონის ძე,
კახიძე ტიტე ბენედიქტეს ძე,
კელენჯერიძე კირილე (მღვდელი),
კელენჯერიძე პარმენ სვიმონის ძე,

- კელენჯერიძე მელიტონ (მღვდელი),
 კელენჯერიძე ბესარიონ (მღვდელი),
 კვანტრიშვილი ანტონ (მღვდელი),
 კვეზერელი-კოპაძე ივანე ნიკოლოზის ძე,
 კეირიკაშვილი პეტრე პავლეს ძე,
 კიკნაძე ნიკოლოზ პავლეს ძე,
 170. კიკნაძე ანანია (მღვდელი),
 კილოხანიძე დავით დიმიტრის ძე,
 კლდიაშვილი სვიმონ გრიგოლის ძე,
 კლესიტ-მირიმანოვისა ნინო თევდორეს ასული,
 კლიშიაშვილი ნესტორ მიხეილის ძე,
 კირიონ ეპისკოპოსი,
 კოსტავა ისიდორე გიორგის ძე,
 კონტრიძე ვასილ ლუკას ძე,
 კუპრაძე ივანე ლუკას ძე,
 ლალიძე მიტროფანე,
 180. ლალიძე მიხეილ ერძალაშვილის ძე,
 ლეონიდ ეპისკოპოსი გურია-სამეგრელოსი,
 ლეონიძე ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ლეჟავა არჩილ,
 ლობჯანიძე ნესტორ ანტონის ძე,
 ლომაური გიორგი ივანეს ძე (ეპიმი),
 ლორთქიფანიძე იასონ მერაბის ძე,
 ლოსაბერიძე სპირიდონ მიხეილის ძე,
 ლუკაშვილი ზაქარია (მღვდელი),
 შამინაიშვილი ნიკიფორე იესეს ძე,
 180. მანსვეტაშვილი იაკობ ალექსანდრეს ძე,
 მანსვეტაშვილი ვასილ მიხეილის ძე,
 მარრი ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 მალალაშვილი ივანე გრიგოლის ძე,
 მაყაშვილი დიმიტრი ივანეს ძე,
 მაყაშვილი ვლადიმერ ათანასეს ძე,
 მაყაშვილი კოსტანტინე ზაქარიას ძე,
 მაჩაბელი ზურაბ ანემპოდისტეს ძე,
 მაჩაბელი ვასილ გიორგის ძე,
 მაჭავარიანი დავით პაატას ძე,
 200. მაჭავარიანი დიმიტრი ზურაბის ძე,
 მაჭარაშვილი გიორგი დომენტის ძე,
 მახარაძე ნიკოლოზ დიმიტრის ძე,
 მელიქიშვილისა ალექსანდრა მაკარის ასული,
 მელიქიშვილი პეტრე გრიგოლის ძე,
 მერკვილაძე იოსებ იიკოლოზის ძე,
 მესხი კოსტანტინე დავითის ძე,
 მესხიშვილისა ოლგა ნიკოლოზის ასული,
 მეუნარგია იონა მიხეილის ძე,

210. მირზაშვილი ალექსანდრე გიორგის ძე,
 მირზაშვილისა ალექსანდრა,
 მირიანაშვილი ალექსი ივანეს ძე,
 მიქაძე ივანე როსტომის ძე,
 მიქელაძე ვლადიმერ სვიმონის ძე,
 მიქელაძე შალვა (ეჭიმი),
 მიქელაძისა სოფიო ნიკოლოზის ასული,
 მონადირიშვილი იოსებ გიორგის ძე,
 მოსეშვილი იასონ,
 მრეელიშვილი გიორგი რომანოზის ძე,
 მრეელიშვილი ალექსანდრე რომანოზის ძე,
220. მუსხელიშვილი ვახტანგ სოლომონის ძე,
 მუსხელიშვილი გიორგი ივანეს ძე,
 მუსხელიშვილი იაკობ ლევანის ძე,
 მხატვრიშვილი იასონ (მღვდელი),
- ნაზარი არქიმანდრიტი (ლევავა),
 ნაკაშიძისა ადელაიდა ლეონის ასული,
 ნაკაშიძისა ნინო იოსების ასული,
 ნასიძე პეტრე ზაქარეას ძე,
 ნასიძე მიხეილ დიმიტრის ძე,
 ნებიერიძე სერგი იოსების ძე,
230. ნიკოლაძე ნიკოლოზ იაკობის ძე,
 ნიკოლაიშვილი იასონ ივანეს ძე,
 ნიჟარაძე ბესარიონ (მღვდელი),
 ნიჟარაძე იასონ ნიკოლოზის ძე,
- წარბელიანი გიორგი ილიას ძე,
 წარბელიანი მარიამ ვახტანგის ასული.
 წარბელიანი იაკობ იოსების ძე,
 ოქრომჭედლიშვილი ნიკოლოზ (მთაეარ-დიაკონი),
 ოპანეზოვი გრიგოლ იოსების ძე,
- შაიბაძე იოსებ ივანეს ძე,
240. შაპიტაშვილი გრიგოლ ნიკოლოზის ძე,
 შარკაძე დავით დავითის ძე,
 შახომოვი ვეგენი ალექსანდრეს ძე,
 შეტრიაშვილი ნესტორ ივანეს ძე,
 შიროს არქიმანდრიტი (ოქროპირიძე),
 პოლუმორდვინოვი ივანე ტიმოთეს ძე,
- შორდანია თევდორე დავითის ძე,
 შორდანია გიორგი თევდორეს ძე,
 ყურული გიორგი დურმიშხანის ძე,
- რაზიკაშვილი ლუკა პავლეს ძე,
250. რაზიკაშვილი თევდორე პავლეს ძე,
 რამიშვილი ერეკლე ივანეს ძე,

რათიშვილი ბეჟან იოსების ძე,
 რათიშვილი ივანე გიორგის ძე,
 რცხილაძე ტარასი გრიგოლის ძე,
 რურუა ვეგენი (მღვდელი),
 რუსიშვილისა ქეთევან ივანეს ასული,

- საბაშვილი ერისტო სვიმონის ძე,
 საგინაშვილი ნიკოლოზ ივანეს ძე,
 სარაჯიშვილისა ეკატერინე ივანეს ასული-
260. სარაჯიშვილი ალექსანდრე პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი მიხეილ პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი აპოლონ პეტრეს ძე,
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 სარაჯიშვილი ალექსანდრე თევდორეს ძე,
 სენაიძე თევდორე რევაზის ძე,
 სიხარულიძე ივანე,
 სონღულაშვილი იროდიონ თომას ძე,
 სტროევი პაულე ნიკოლოზის ძე (პოლკოვნიკი),
 სულხანიშვილი ნიკოლოზ ივანეს ძე,
270. სუნიაშვილი დავით (მღვდელი),

თარასი მღვდელ-მონაზონი,
 ტატიშვილი იპოლიტე ზურაბის ძე,
 ტატიშვილი დიმიტრი ლუკას ძე,
 ტურაშვილი აბრამ ილიას ძე,
 ტურიაშვილი კოსტატინე ლაზარეს ძე,
 ტყავაძე კოსტანტინე იასეს ძე,
 ტყემალაძე მარკოზ (დეკანოზი),

უთნელიშვილი ივანე დავითის ძე.

- შაველნიშვილი დიმიტრი ალექსანდრეს ძე,
280. შაველნიშვილი ლევან დიმიტრის ძე,
 შანცხავე იაკობ სპირიდონის ძე,
 ფარფოროვსკი სერგი ვასილის ძე,
 ფიფინაშვილი ალექსანდრე ივანეს ძე,
 ფორაქაშვილი ალექსანდრე დავითის ძე,
 ფორაქაშვილი დავით ილარიონის ძე,
 ფორაქაშვილი ადამ ივანეს ძე,
 ფორაქაშვილი სვიმონ ილარიონის ძე,
 ფორაქაშვილისა თინათინ გიორგის ასული,
 ფურცელაძე ანტონ ნიკოლოზის ძე,
290. ფურცელაძე ლევან ანტონის ძე,
 ფურცელაძე ისაია იოელის ძე,
 ფურცელაძე ბესარიონ (მღვდელი),
 ფურცელაძისა ეკატერინე,

- ძადაგიძე დავით ნიკოლოზის ძე,
 ქარუმიძე შალვა ალექსანდრეს ძე,
 ქარუმიძე პავლე ივანეს ძე,
 ქვლივიძე ალექსანდრე იოსების ძე,
 ქიტიაშვილი ივანე დიმიტრის ძე,
 ქიქოძე მოსე ათანასეს ძე,
 300. ქობულაშვილი სოლომონ ადამის ძე,
 ქობულაშვილი იოსებ ადამის ძე,
 ქუთათელაძე დავით ვასილის ძე,

 ლამბარაშვილი მაქსიმე გრიგოლის ძე,
 ლამბაშიძე ტრიფონ გიორგის ძე,
 ლამბაშიძე ვახტანგ დავითის ძე,
 ლამბაშიძე სერგი გიორგის ძე,

 შავერიშვილი დავით იოსების ძე,
 ყაზბეგი გიორგი ნიკოლოზის ძე,
 ყაზბეგი რაფიელ ნიკოლოზის ძე,
 310. ყიფიანი ვასილ როსტომის ძე,
 ყიფშიძე ზაქარია თევდორეს ძე,
 ყიფშიძე გრიგოლ თევდორეს ძე,
 ყიფშიძე ილია თევდორეს ძე,
 ყიფშიძე ალექსანდრე თევდორეს ძე,
 ყიფშიძე იოსებ ალექსის ძე,
 ყორღანაშვილი ვასილ დავითის ძე,
 ყულოშვილი მიხეილ (მღვდელი),

 შავარდნაძე დიმიტრი ირაკლის ძე,
 შიუკაშვილი ნიკოლოზ ივანეს ძე,

 320. ჩიტაია იოსებ პეტრეს ძე,
 ჩიტაძე იოსებ (მღვდელი),
 ჩიქოძე ზურაბ გიორგის ძე პოლკოვნიკი,
 ჩიქოვანი ილია მანუჩარის ძე,
 ჩიჩუა გიორგი კოსტანტინეს ძე,
 ჩოლაყაშვილი სოლომონ მიხეილის ძე,
 ჩოლაყაშვილი დიმიტრი ერასტის ძე,
 ჩოლაყაშვილი დავით კოსტანტინეს ძე,
 ჩხენკელი კოსტანტინე,
 ჩხიკვიშვილი პოლიკარპე ივანეს ძე (ექიმი),

 330. ცაგარელი ალექსანდრე ალექსის ძე,
 ცინცაძე კალისტრატე (დეკანოზი),
 ცინცაძე დავით ბესარიონის ძე,
 ცინცაძე იაკობ თომას ძე,
 ციციშვილი ივანე გიორგის ძე,
 ციციშვილი ალექსანდრე დავითის ძე,

საქართველოს საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების გამოცემანი:

საქართველოს სიძველენი, პალეოგრაფიული ალბომით, ტ. II, 1908 წ. გვ. VIII—600	3 მ. 50 კ.
ძველი საქართველო, საისტორიო და საეთნოგრაფიო საზოგადოების კრებული, ტ. I, 1909 წ. გვ. XXII—500	3 „ 50 „
საქართველოს ისტორია, ტ. III, 1910 წ. გვ. XXXII—612	3 „ 50 „
ძველი საქართველო, საისტორიო და საზოგადოების კრებული, ტ. II, 1911—1913 წ. გვ. XXX—740	4 „ —

საზოგადოების წიგნთ-საწიგნობში იეიდება:

ნ. ურბნელი (ხიზანაშვილი), ავსტრიის იმპერატორის და მათი სამართალი. 1892 წ. გვ. 411	50 კ.
საქართველოს მკვლელობის, თიბსრის, სთარკმის მართალი. 1902 წ. გვ. 112	40 „
მ. თამარაშვილი, ისტორიის კათოლიკობის ქართველთა მართალი სამართლის საბუთების შემოცანით და განმარტებით XIX საუკუნის ვიდრე XX საუკუნემდე. უტოვრის მართალი. 1902 წ. გვ. 855—XII	2 მ.
მოსავე, მასკოვის მართალი მწიგნობარის, რომელიც უტოვრის ქართველ კათოლიკობას. 1904 წ. გვ. 264	50 „